

מהדורת
הנדלר - ישראלי

תלמוד ירושלמי

מסכת שקלים

עם פירוש

אור לישרים

מאת הרב יהושע בוך

מכון הירושלמי - תלמודה של ארץ ישראל
אריאל - מפעלי תורה יהדות וחברה בישראל

כל הזכויות שמורות
למכון הירושלמי - תלמודה של א"י
ניתן בשמחה לצלם שלא למטרות מסחריות

הדפסה ראשונה אלול התשע"ג
ירושלים

מכון הירושלמי - תלמודה של א"י
052-8651340

The publication of this book was made possible
by a grant from the
MEMORIAL FOUNDATION
for Jewish Culture

יוצא לאור בסיוע משרד התרבות

זכרון עולם בהיכל ה'

מהדורה זו של מסכת "שקלים" בתלמוד הירושלמי מוקדשת לע"ג הורינו היקרים

יהושע ורחל ישראל ז"ל

אריה והני הנדלר ז"ל

על ידי ילדיהם

בנימין ורות (לבית ישראל) בנים

גבריאל ודבורה (לבית ישראל) הנדלר

יהושע יוסף

בן ישראל ישראל (בקר) ז"ל

נולד בכ"ב תמוז תרפ"א.

מגיבורי הלוחמים בשורות מחתרת הלח"י

נידון למוות וברח בפריצת כלא עכו.

ממתיישבי השומרון

אוהב עם ישראל וארץ ישראל השלמה.

נלב"ע בערב יום הכיפורים תשס"ט.

נקבר בבית העלמין בקרני שומרון.

אריה בן אפרים הנדלר ז"ל

נולד בי"ד סיון תרע"ה.

איש ההגות, המעשה והחסד.

פעל כל ימי חייו למען כלל ישראל.

מסר נפשו להציל אוד מאש בגולה

ולחיותו בארץ ישראל הנבנית.

ברוח התורה והעבודה.

נלב"ע בט"ז אייר תשע"א.

נקבר בבית העלמין בקריית שאול.

רחל רוזלין

בת אריה לייב אשר ישראל ז"ל

נולדה בט' חשוון תרפ"ה.

רעיה, אם וסבתא אהובה

אצילת נפש, אוהבת עמה וארצה.

הקימה דור ממשיכי דרכה.

נלב"ע בו' אדר תשע"ב.

נקברה בבית העלמין בקרני שומרון.

הני בת יצחק דב הכהן הנדלר ז"ל

נולדה בי"ג שבט תרע"ט.

אשת חיל מי ימצא

פיה פתחה בחכמה

ותורת חסד על לשונה

הייתה כאניות סוחר

נודע בשערים בעלה

ידיה שלחה בכישור

נלב"ע בי"ט מנחם אב תשס"ז.

נקברה בבית העלמין בקריית שאול.

זכרון עולם
לנשמות יקירינו ז"ל:
זקנינו

שיינה מלכה בת שלמה זלמן
נלב"ע בכ"ז בכסלו תרפ"ה, הר הזיתים.

אריה לייב אשר בן מרדכי צבי לווינ
נלב"ע בט' בסיוון תשנ"א, הר המנוחות.

חיה דובא בת ירוחם פישל לווינ
נלב"ע בט"ז באייר תשמ"א, הר המנוחות.

ניסן פרימאן
נלב"ע לפני קום המדינה, כפ"ס.

אלקה פרימאן
נלב"ע בכ"ד בטבת תשכ"ח, חולון.

ישראל בן יהושע בקר הי"ד
נרצח על ידי הנאצים בגטו בעיירה רוזישצה בשנת 1941.

יונה בת ניסן פרימאן
נלב"ע בי"ב בטבת תשנ"ג, חולון.

דודים שלא זכו לזרע בר קיימא

אשר בן ישראל (בקר) ישראלי הי"ד
נפל במלחמת השחרור
בקרב על עיראק אל מנשיה
בי"ג בתשרי תש"ט, נחלת יצחק.

משה (מוריץ) בן אפרים הנדלר
נלב"ע בכ"ז ניסן תשל"א, קריית שאול.
גדליה בן יצחק דב הכהן פרילוצקי הי"ד
נפל במלחמת השחרור
בקרב על פריצת הדרך לנגב
בי"ד תשרי תש"ט, כפר ורבורג.

צבי דניאל בן יצחק דב הכהן פרילוצקי
נלב"ע בי"ח סיוון תש"ג, כפר הנוער הדתי.

יוסף בן יצחק דב הכהן פרילוצקי
נלב"ע בט' באב, קריית שאול.

חוה (אווה) בת יצחק דב הכהן אלכסנדר
נלב"ע בד' אדר א' תשס"ג, לונדון.

זיכרון עולם

לנשמת אשת החסד

אסתר חיה ישראלי בת ר' ברוך (ברוך) ז"ל

לבית אורלינסקי

נתיבות - עפרה

נלב"ע כ אייר תשע"ב

* * *

ולע"נ הוריה

ברוך וחנה אורלינסקי ז"ל

ולע"נ הורי בעלה

מרדכי וטאום ישראלי ז"ל

הוקדש על ידי הבעל נוריאל ישראלי

והילדים

נתנאל עמיחי גיתית ומוריה

זיכרון עולם

לנשמת הבחור היקר

אלישיב לוביץ ז"ל

בן עדיאל ואילנה

נווה דניאל

נלב"ע י"ג מרחשון התשע"ג

יודע נגן

גיבור חיל

נבון דבר

איש חיל

אלישיב נלב"ע על שביל האבות בגוש עציון

תוך כדי אימונים

במגמה להשתבץ ביחידה נבחרת בצה"ל

אשת חיל מי ימצא

זיכרון עולם

לנשמת האישה הצדקת אשת החסד

ברוריה בת רחל אפללו ע"ה

נלב"ע ג' ניסן התשע"ג

אוהבת את הבריות
אוהבת את התורה והארץ
מלאת אמונה ואהבת ה'

ת.נ.צ.ב.ה

מוקדש על ידי
בעלה הרב שלמה אפללו
והילדים יעקב, יצחק ודוד

זיכרון עולם

להורי היקרים

אבי מורי ר' יעקב וינברגר ז"ל

איש צנוע וענו אוהב צדקה וחסד
השכים והעריב לבתי כנסיות ומדרשות
דור שישי לר' צבי אלימלך מדינוב בעל הבני יששכר
לא פסק פומיה מגירסא עד ימיו האחרונים
נלב"ע תשעה באב תשע"ג

אמי מורתי רבקה וינברגר ז"ל

זכתה ועלתה לארץ בנעוריה
מורה ומחנכת במשך שנים רבות
למדה ולימדה את ידיעת ואהבת ארץ ישראל
יחד עם אבי ז"ל זכו לנכדים ונינים כאן בארץ הקודש
נלב"ע ו' תמוז תשע"א

נטמנו בבית העלמין ברקן אשר בשומרון

כ"ה

MORDECHAI ELIAHU
FORMER CHIEF RABBI OF ISRAEL & RICHON LEZION

מ ר ד כ י א ל י ה ו
הראשון לציון והרב הראשי לישראל לשעבר

בס"ד, כ"ה אדר ב' תשס"ח
18-10269.08

דברי ברכה

כידוע, אין תורה כתורת ארץ ישראל, והוא התלמוד הירושלמי. לימוד התלמוד הירושלמי והפצתו הם בעיני רבים מגדולי ישראל ומאוריו חלק בלתי נפרד של נס שיבת ישראל לארצו לאחר כאלפיים שנות גלות.

לימוד התלמוד הירושלמי עשוי להשיב רוח חדשה בלימודי הגמרא והאמונה. בקרב הציבור מורגשת השאיפה ללמוד ולעסוק בתלמוד הירושלמי.

יבואו על הברכה צוות תלמידי החכמים של מכון הירושלמי – תלמודה של ארץ ישראל, בנשיאות הרה"ג שאר ישוב כהן שליט"א הרב הראשי וראב"ד חיפה, ובראשותו של הרב אברהם בל"ס שליט"א, אשר רחש ליבם דבר טוב, וטרחו ויגעו ללבן נוסחאות ולקט פירושים, ועמלו ודנו בחבורה, וזכו להוציא לאור מסכת נוספת של התלמוד הירושלמי עם פירוש ארוך, עממי, יסודי ועשיר של הרב יהושע בוך שליט"א.

ויהי רצון שחפץ ה' בידם יצלח, וימשיכו, יבררו, יחקרו, יעמיקו ויפרשו את שאר מסכתות התלמוד, וימשיכו להגדיל תורה ולהאדירה, אכ"ר.

מרדכי אליהו

הראשון לציון הרב הראשי לישראל לשעבר

זלמן נחמיה גולדברג
חבר בית הדין הרבני הגדול
ראש כולל "דעת משה" - סדיגורה

ב"ה יום ה' איו"ך תשל"ט

הנני בזה להוסיף ולדבר בשבח תלמיד חכם מחבורת הלומדים במכון הירושלמי, הרי הוא הרב יהושע בוך שליט"א, אשר בעמלות גדולה הצליח להוציא מסכת נוספת מתלמוד ירושלמי ולברר הגרסאות הנכונות, אשר כבר העידו הראשונים שהרבה גרסאות לא נכונות יש בירושלמי שבידינו, וגם כתב פירושו של הירושלמי שהוא נכון ונוח להבינו והקורא ירוץ בו, שכל זה חכמה גדולה.

על כן אפריון נמטיה לרבנים חברי המכון ולכל המסייעים, שהקב"ה יחזקם ויאמצם להמשיך בפעלם הטוב, ולא תמוש התורה מהם.

הכותב לכבוד התורה ועמליה ותומכיה,
זלמן נחמיה גולדברג

זלמן נחמיה גולדברג

הרב דוב ליאור
רב העיר

קרית ארבע - חברון ת"ו

ה' אייר תש"ע

לכבוד

**הרב א. בלס וכל החבורה הקדושה המתמקדת בהפצת
הרעיון של לימוד התלמוד הירושלמי.**

ר.מ.נ.

ממרומי הרי יהודה ערש מלכות ישראל שלוחה בזה ברכת
ישר כח וחזק ואמץ לכל העוסקים במלאכת הקדש,
בהפצת הרעיון הנשגב של לימוד הירושלמי שהיה במשך
דורות נחלת יחידים.

עם שיבתנו לארצנו וחינוש חיינו הממלכתיים, מן הראוי
להחיות מחדש את האוצר היקר הזה ולהפכו יותר ויותר
נחלת הציבור הרחב ובזכות לימוד תלמודא דמערבא,
נזכה כולנו לראות בקרוב בהופעת אור גאולת ישראל עם
עמנו ומרחבי ארצנו כלה.
עלו והצליחו.

החותם לכבוד התורה ולומדיה

הרב דוב ליאור
רב מקומי

קרית ארבע היא חברון ת"ו

תוכן העניינים:

1. קריאתו של כ"ק האדמו"ר מגור זצ"ל בעל 'לב שמחה' ללימוד התלמוד הירושלמי.
2. קווים לדמותם ופועלם של משפחות המופת הנדלר וישראלני.
3. דברי הספד של הרב יצחק הלוי שליט"א רבה של קרני שומרון על משפחת ישראלני.
4. הקדמתו של הרה"ג שאר ישוב כהן שליט"א נשיא מוסדות 'אריאל' ונשיא מכון 'הירושלמי' - תלמודה של ארץ ישראל' למסכת שקלים.
5. הקדמה למסכת שקלים מאת הרב אברהם הכהן בל"ס שליט"א.
6. הקדמה לפירוש למסכת שקלים מאת הרב יהושע בוך שליט"א.
7. מסכת שקלים עם פירוש 'אור לישרים' מאת הרב יהושע בוך שליט"א.
8. מפתח למסכת שקלים לפי נושאים.
9. שרטוט של מידות הארון והלוחות.

קריאתו של כ"ק האדמו"ר מגור זצ"ל בעל ילב שמחה' ללימוד התלמוד הירושלמי

"שיהיה ברכה והצלחה, יעזור השי"ת הכל בהצלחה, כנסיה גדולה בית גדול שמגדלין בו תורה, צריכים לראות להרביץ תורה יותר, ללמוד יותר ולהכניס יותר תורה, בית שמגדלין בו תורה, להכניס תורה ויודשקייט, לחזק ישיבות שיוכלו ללמוד יותר, בית גדול שמגדלין בו תורה, שיהיה בהצלחה.

הרב ר' מאיר שפירא מלובלין ע"ה יום לימוד הדף היומי והתקבל הדבר ברצון, כוח וחיוק גדול בישראל, בכל היהודים תורה, הוא הזכיר בדבריו מה דאי אצל ר' עקיבא דף של ספינה נזדמן לי, ויום את הדף היומי להרבות תורה וכבוד שמים.

אולי צריכים להוסיף דבר, זה לימוד הירושלמי, שהוא דבר גדול, תנא ירושלמי הוא לישנא קלילא לא כל אחד יכול, אבל מי שיכול ייתן בכל יום זמן מה ללמוד ירושלמי, כל אחד כמה שיכול, ובני תורה אברכי כוללים ובחורים מצוינים ילמדו כל יום דף ירושלמי, ואפשר שגם נרמז בדברי הרב מלובלין ז"ל בהא דר"ע דף של ספינה נזדמן לי, כי "דף של ספינה" גימטרייא "זהו הירושלמי", בני חו"ל בודאי שילמדו תלמוד ירושלמי דכתי' זכרו מרחוק את ד' וירושלים תעלה על לבבכם, על ידי לימוד ירושלמי יזכרו מירושלים, והשי"ת יעזור, כנסיה לשם שמים השי"ת יעזור הצלחה לכולם להרבות תורה כמה שאפשר כל יהודי לעצמו ולאחרים שיהיה בהצלחה".

סיפור חייהם של אריה והני הנדלר ז"ל

אריה היה מראשוני "תורה ועבודה", איש ברית החלוצים הדתיים (בח"ד) שפעל רבות למימוש החזון הציוני.

מתוך המשנה האורתודוקסית של גדולי ההוגים היהודים בגרמניה וכן לאור משנתו של הרב קוק, האמינו אריה וחבריו כי צירופים של תורה ומדע, ותורה ודרך ארץ, הם תורה נצחית המתחדשת בזמן, המתהווה במקום הנתון וממתינה בגלות כמציבת ציונים לביאת הגואל. מפני חשכת העננים שאי אפשר היה להתעלם ממנה, הם צירפו לתורה גם את העבודה, מילה אחרת לציונות, להגשמת חלום של בניין ארץ ישראל על פי מפת הדרכים של החירות הלאומית.

אריה וחבריו בחרו לנווט את הספינה היהודית הקטנה בתוך קהל העמים.

כ"חלוץ תלמיד חכם", האידיאל של תורה ועבודה ניתרגם להצעת פרוגרמה של התיישבות בארץ ישראל המבוססת על אדני הצדק התנכ"י, על הוצאה לפועל של אוטופיה ציונית דתית בתוך משנת המרקם המתהווה של התנועה הציונית כולה, אריה היה מראשי העושים והמעשים.

במסגרת של בח"ד שכללה אנשי המזרחי ואנשי עזרא שנמנו יחדיו על תורה ועבודה בארץ ישראל, קמו מכינות, הכשרות וסניפים עירוניים שבהם הניחו יסוד גם להגשמה גופה וגם להטמעת הרעיונות הנועזים של שילוב תורה, לימודה ושמירתה עם דרך ארץ - דרך כמשמעה הלכה למעשה, ארץ ישראל הלכה למעשה ועבודה הלכה למעשה, כל זאת כאמור בשותפות מלאה עם כל נאמני הציונות המדינית המגשימה. החבורה, ואריה מראשיה, רתמה עצמה עם גיורא יוספטל להקמת תנועת החלוץ, עם רחה פרייאר להקמת עליית הנוער הדתי, עם ראשי המרד הקדוש בארץ ישראל ובמזרח אירופה לשילוב דתי בתוך תנועת התחייה הציונית.

כאנשי מעשה הם מיקדו את מאמצייהם האידיאיים החינוכיים והארגוניים בנוער. הזקנים לא יכלו להבין אותם. הייתה חסרה להם השפה של האיזמים שניסרו בחללו של העולם. דור הביניים לא יכול היה להסכים עימם. הם עוררו אי שקט. קראו תיגר על מוסכמות. הפריעו. התקווה האחת הייתה הנוער, לא בהמוניו, לא כתנועה גורפת של מצטרפים למסע שביסודו היה מהפכני, אלא מעטים, כמעט ספורים, בהסכמת הוריהם, לרוב בלא הסכמתם ואפילו ללא ידיעתם.

קשה להאמין היום כי האנשים הצעירים האלה שטיפחו את המודעות הלאומית הדתית היהודית זכו לברכתה של המפלגה הנאצית שראשיה השתלטו על גרמניה. אריה, ולא רק אריה, אלא גם ידידו הקרוב ד"ר יוסף בורג, צוידו בתעודות חתומות כדין על ידי הגסטאפו כסוכנים המקדמים את המאמץ של ה"פתרון הסופי" שבאותם הימים לא היה עדיין כותרת להשמדה אתנית, אלא למאמץ להביא להגירה טוטאלית של היהודים מגרמניה כדי שזו תוכל להתמסר לטהרתה הארית.

המלאכה הזאת הביאה אותו לא אחת להסתכנויות שמדן נפדה באורח ניסי. הנסיעות ברכבות הליליות למפגשים עם הנוער בערים המרוחקות יצרו מפגשים עם נאצים שהיו בדרכם לבצע מאסרים ולארגן אירועים פומביים של תקיפות יהודים מתסיסות, ואלה לא ידעו לא דבר ולא חצי דבר על הציוניות של השלטונות שראו באידיאליסטים הציוניים שדגלו בתחיית האומה היהודי שותפים לדבר העבירה שהייתה לגדולה בתולדות האנושות. הייתה זאת רק שאלה של זמן עד שיתברר ללא כל צל של ספק כי גורלם של היהודים בגרמניה ובאירופה נחתם.

אנשי בח"ד שלא יכלו לקבל את הסרטיפיקטים שממשלת הוד מלכותו הבריטית הנפיקה במסגרת מדיניות הספר הלבן ועל פיה היה גם לתנועת החלוץ, כולל ברית החלוצים דתיים, מספר הקצאות עלייה זעום, החליטו להתרכז גם בהכנה לקראת עלייה לכשתכשר, בין ברשות בין בהעפלה. הם יצרו בסיסי פעילות בסקנדינביה ובעיקר באנגליה, בראשותו של אריה, לשם העבירו את מרכז הכובד של פעילותם. הם הצליחו לשכנע מנהיגים קהילתיים אנגלים לתמוך בפועלם. אגודת בח"ד הוקמה בלונדון, וקנתה בתים, בלונדון, במנצ'סטר, גלזגו ולידס. צעירים וצעירות שהצליחו להימלט בעור שיניהם מגרמניה מצאו בבח"ד גם את ביתם הזמני, גם את סדנת העמקת הכרתם הדתית והציונית, גם את ההכשרה הלכה למעשה להתיישבות קיבוצית בארץ.

אריה היה המוציא והמביא, גם בכל מה שנוגע ללוגיסטיקה, גם בכל מה שנוגע לגיוס התמיכה של הקהילה, גם בשמירה על הקשר עם אנשי הפועל המזרחי בארץ ישראל, גם בהנחת יסוד למאמץ חינוכי תורני ציוני אינטלקטואלי. הוא ייסד את העיתון "חיינו", שהיה במה ללימוד השקפת העולם הציונית דתית ולמתרחש

בהתיישבות ובהכשרות של הציונות הדתית. הוא שמר על קשר רצוף בטרם תפרוץ המלחמה, בימים שבהם השתוללה ומיד אחריה עם ראשי בח"ד - מהם שעלו ארצה והגשימו את האידיאלים של התיישבות קיבוצית דתית, מהם שהבריחה מאימי השואה הביאה אותם למרכזי פעילות בפנינות שונות של העולם.

בח"ד עשתה חיל באנגליה. ניצולי גרמניה הנאצית שהכשירו עצמם באנגליה היו לגרעין שהקים בארץ את קבוצת לביא סמוך לקרני חיטין. תנועת הנוער בני עקיבא הפכה לתנועת חסות של אגודת בח"ד, שהעמידה לרשותה את הבתים שנרכשו בעבור מפוני גרמניה והיו עתה לסניפי חינוך והכשרה. אריה היה מראשי הוועד שרובו ככולו היה בנוי על פילנטרופים יהודיים, שנישבו לרעיון הציוני הסוציאליסטי, הקימו חוות הכשרה קיבוצית (גוויך קאסל) בוילס, ולימים רכשו חווה (ת'קסטד) שהייתה למרכז רעיוני הכשרתי יחיד באירופה.

הוא עצמו השתקע זמנית באנגליה והחל מטפח מעורבות אישית בחיי התנועה הציונית הדתית שם ובחיי הקהילה בכלל. הוא היה בריטי בעל מבטא גרמני שדיבר עברית, שתול על פלגי מימי התמוזה רק לכאורה, ששורשיו היו טמונים ללא ספק בקרקע הארצישראלית אך נראו גלויים בקרקעות הגולה. כעבור שנים אחדות ב-1947 עלה הוא וביתו ארצה והשתקע בתל אביב. השתלב בעבודת התנועה של המזרחי ונקרא להיות גזבר הפועל המזרחי. היה מעורב בדיונים לקראת ההחלטה על הקמת המדינה ואף זכה להזמנה מטעם דוד בן גוריון להיות נוכח באולם המוזיאון בתל אביב בעת הכרזת העצמאות. בתום הטקס ליווה את הרב מימון הירושלמי למלונו לפני כניסת השבת ולאחר קבלת שבת הצטרף להמוני החוגגים בחוצות העיר. לימים התבטא שהיה זה היום השמח בחייו. אריה המשיך עוד כעשור בפעילות ענפה כאחד מראשי תנועת הפועל המזרחי בטיפוח התיישבות בקיבוצים ובמושבות ובחיוזק מוסדות התנועה וכן בטיפוח הקשרים עם מוסדות התנועה בחו"ל. כמו כן עסק בתקופה זו במסגרת הסוכנות היהודית וההסתדרות הציונית בהעלאתם של יהודי התפוצות ובפרט יהודי צפון אפריקה.

בתום כחצי יובל של עשייה ציבורית אינטנסיבית יכול היה להתפרנס כאחד העסקנים הציונים, אך הוא בחר לקושש לעצמו מעמד של עצמאי. כישורו הארגוני וכישרון השכנוע שלו הכשירו אותו לקבלת תפקידים בעולם העסקי. ואכן בשנת 1956 פנו אל אריה מנכ"ל בנק לאומי ד"ר אהרון בארט ומנכ"ל חברת הביטוח "מגדל" ד"ר וולטר ארהרט בבקשה לחזור לאנגליה להקים שם סניף של "מגדל". לאחר עידוד של רה"מ משה שרת החליט להיענות לאתגר. בהמשך הדרך חבר לידידו פנחס רוזנבאום בעסקים פיננסיים. עיסוקים אלו אפשרו לו לשרת בכבוד את הציבור כמנהיג ציוני דתי ובפרט כנשיא תנועת המזרחי באנגליה ובמיוחד לטפח את הנוער במסגרת תנועת בני עקיבא.

אריה המהגר היה לאחד מראשי הקהל הבריטי. לימים גם ייצג את הקהילה כולה בוועדת הקהילות "בורד אוף דפיוטיס", של איי בריטניה הגדולה. הוא היה פעיל מרכזי בתנועה הציונית, חבר בחשובות מועדותיה. היה גאה בעובדה שהשתתף כציר בכל הקונגרסים הציוניים החל מאמצע שנות השלושים של המאה הקודמת, והוא עדיין צעיר כבן 20, ועד תחילת המאה ה-21 בשנות ה-90 לחייו. הוא יכול היה להתמסר לעבודתו התנועתית הבלתי נלאית בלי להזדקק לבריות שהנהיג. כהמשך לפעילותו להצלת יהודים מאירופה ערב מלחמת העולם השנייה, שימש יו"ר הארגונים למען יהדות ברית המועצות באנגליה בטרם נפתחו השערים וכן היה פעיל במאמץ להעלאת יהדות אתיופיה למדינת ישראל. אישיותו הכריזמטית והלבבית חיבבה אותו על מנהיגים רבים ובפרט זכורה ידידות מיוחדת שנוצרה בינו לבין ראש ממשלת אנגליה הרולד וילסון. אריה "ניצל" קשרים אלו לקידום האינטרסים של הקהילה היהודית באנגליה ובתפוצות. כמו כן רקם יחסי ידידות קרובים עם כל מנהיגי היהדות מכל הזרמים ובפרט עם הרבנים הראשיים של בריטניה. ידידות מיוחדת הייתה בינו לבין הרב הראשי יונתן זקס.

בכל תקופת שהותו באנגליה שמר על קשר הדוק עם התנועה וחבריו בארץ והיה מתגורר תכופות בביתו בישראל. בנוסף היה מעורב בארגונים ציבוריים רבים כגון: "רעות", "בית חינוך עיוורים", "קרית נוער" ועוד.

הני היתה אשת החיל שאפשרה את ה"נודע בשערים בעלה". הם צעדו יחדיו 67 שנים כאשר הני קיימה את הבית שהיווה בסיס לפעילות הענפה והפורייה של אריה. היא נולדה מיד לאחר מלחמת העולם הראשונה למשפחה בת 11 נפשות בקהילה האורתודוקסית בברלין. עם עליית הנאצים לשלטון הצליחו כל הילדים להימלט. גורלם של ההורים לא שפר עליהם והגרמנים עצרו אותם בצרפת. האמא הצליחה לבסוף להגיע לחוף מבטחים בארץ ישראל ואבי המשפחה, יצחק דב הכהן פרילוצקי, נרצח באשוויץ ב-1942. הילדים התפזרו לארץ ישראל, בריטניה וארה"ב. חלקם התגייסו לשורות ההגנה ואחד האחים, גדליה, השתתף בחטיבת "גבעתי" ונהרג במלחמת השחרור בקרב על פריצת הדרך לנגב.

הני הוברחה לבריטניה והועברה למחנה ההכשרה גוויך כאסל של בח"ד בוילס, שם שימשה מנהלת המטבח ומנצחת על מקהלת נוער, ושם פגשה את אריה, אחראי ההכשרות, ושם נישאו. סגולת הזמרה והבישול לצד אהבת האומנות החזותית ואהבת הבריות שזורים היו בשבילי חייה. כל זאת בנוסף לשנינותה וחוש ההומור המפותח שלה. כשרונה המוסיקלי הייחודי משך את תשומת לבו של משה שרת שהיה מתארח אצל אריה והני בביתם בתל אביב לצורך יצירה מוסיקלית משותפת. היא פעלה לקידום אומנים ישראלים ויהודים והציגה את תערוכותיהם בביתם בלונדון. מעל הכל ביתם היה בית ועד למנהיגות ציונית דתית וקהילתית ואכסניה להכנסת אורחים לנוקקים ולמנהיגים כאחד.

בערוב ימיהם חזרו לישראל, לקריית משה בירושלים. הם נפטרו שם בשיבה טובה, הני בת 88 ואריה בן 96 כשלצידם בניהם, נכדיהם וניניהם. יהי זכרם ברוך.

(תיאור חייו של אריה הנדלר מבוסס ברובו על דברי הספד שכתב יצחק מאיר).

סיפור חייהם של יהושע ורחל ישראל ז"ל

יהושע נולד ב-28.7.1921 בעיירה רוזישצה שבפולין לישראל ויונה בקר. הוא למד בבית הספר העברי "תרבות" ובצעירותו הצטרף לתנועת בית"ר והיה פעיל בה. ערב פרוץ מלחמת העולם השנייה עלה ארצה באפריל 1939 והשתקע בכפר-סבא, אצל סבו וסבתו ניסן (ניסל) ואלקה פרימאן, ועבד שם בחקלאות. הוריו, אחיו ואחותו נערכו גם הם לעלייה ארצה אך מלחמת העולם השנייה פרצה. האב ישראל שהיה ציוני ותמיד חלם לעלות לארץ ישראל נרצח בידי הגרמנים במיתו. לימים יהושע ואשר עברתו את שם משפחתם לישראלי לזכר אביהם. שאר בני המשפחה, האם יונה, האח אשר והאחות שרה עברו לגטו ורשה. המשפחה הצליחה לברוח משם ולהסתתר בדיר חזירים במשך חודשים רבים. האח אשר הצטרף לפרטיזנים והשתתף בפעולות חבלה נגד כוח גרמני. בתום מלחמת העולם התאחדו האח והאחות וזכו לעלות על אניית המעפילים 'פלמח' ולהגיע לחופי הארץ, אך נתפסו והוגלו לקפריסין והגיעו ארצה בשנת 1946. האם יונה עברה מלודו לגרמניה והגיעה ארצה ב-1947. במלחמת הקוממיות התגייס אשר ללוחמים, ונפל כמקלען בקרב על עיראק אל מנשיה ב"ג בתשרי תש"ט.

בשנת 1940, לאחר הפילוג שחל באצ"ל, השתכנע יהושע בצורך ללחום בבריטים והצטרף ללח"י. תחת פיקודו של יהושע כהן צורף למחלקת המבצעים.

ב-1942 השתתף בתל-אביב בפעולת החרמת כספים עבור המחתרת. התפתח מרדף מלווה ביריות. יהושע נתפס, נשפט ונידון למוות. בעת חקירותיו הוכה קשות על ידי החוקרים הבריטיים. ישב 45 ימים בתא הנידונים למוות, עד אשר עונשו הומר למאסר עולם. סבתו אלקה פרימאן פעלה רבות לביטול גזר הדין. בתחילה נכלא בבית הסוהר המרכזי בירושלים וכעבור זמן הועבר למצודת עכו. במהלך ישיבתו בכלא היה מעורב בתכנון פעולות בריחה רבות. הוא השתתף בפריצת כלא עכו ב-4.5.1947, בפעולה שאורגנה על ידי האצ"ל, ויצא לחופשי לאחר שהיה אסור חמש שנים וחצי. מיד חזר לפעילות, עבר קורס מתקדם בנשק ויצא לפעולות קרב. יהושע התמנה לאחראי על פעילות הלח"י במחוז הדרום ולאחר מכן בשומרון. השתתף בפיצוץ מוקשי כבישים נגד שיירות צבא בריטי והורדת רכבת צבאית מהפסים על יד זיכרון יעקב. בד בבד היה יהושע חלק מצוות שחטף שלושה חברי הגנה והחזיקם בצריף בזיכרון יעקב, בתגובה על חטיפת חברי לח"י על ידי ההגנה.

עם הכרזת האו"ם על החלוקה ועם פרוץ הקרבות, עבר לירושלים והצטרף לכוחות לח"י, בפיקודו של יהושע זטלר ("מאיר"). במחנה 'דרור' בטלביה. הוא השתתף בניסיון לשחרר את העיר העתיקה ושימש סגנו של "מאיר". בספטמבר 1948 אחרי ההתנקשות במתווך השוודי, הרון ברנדוט, אנשי לח"י נאסרו בכל רחבי הארץ. יהושע ירד למחתרת ופעל בה כאחראי באזור תל-אביב עד לחנינה הכללית שניתנה לאנשי הלח"י בפברואר 1949. לאחר מכן התגייס לצה"ל ושירת בחיל הים.

ב-1950 נשא יהושע לאישה את רחל לוי בת לאריה וחיה. שם בבית הוריה ספגה רחל את מורשת הציונות הדתית שהפכה ליסוד בהשקפת עולמה.

אביה של רחל, אריה לייב אשר לוי גדל בביאליסטוק ולקח חלק בפעילות תנועת "חובבי ציון". בגיל 17.5 החליט לברוח לארץ ישראל מפני הגיוס הצפוי לצבא הרוסי. לאחר שהגיע לארץ ישראל פרצה מלחמת העולם הראשונה והוא גורש מהארץ. ב-1920 הגיע לארצות הברית, היה מהראשונים שהקימו חברה שאיננה פועלת בשבת. עסק בבנייה ובעיקר בבנייה ציבורית. הוא ביקש להנחיל לילדיו את עקרונות הציונות הדתית שעליהם גדל. בבית הספר החדש שאליו נשלחו ילדיו, למדו את לימודי הקודש בעברית. הבנים למדו ב"עץ חיים" והבנות ב"שולמית". הבנים מרדכי צבי ז"ל ואליעזר ז"ל והבנות רחל ז"ל ונחמה ז"ל היו פעילים בתנועת הנוער של הציונים הדתיים. המשפחה התגייסה לעזרת היישוב היהודי בארץ ישראל שהיה תחת שלטון המנדט. בני המשפחה אספו נשק ותחמושת שנשלח בחשאי ישראל, רובם עלו ארצה. בשנת 1960 עלה ארצה עם רעייתו חיה. הוא היה איש רחב אופקים וכל חייו למד תורה והקיף את הש"ס כמה פעמים.

ליהושע ורחל ישראלי נולדו 2 בנות. יהושע במקביל לפעילותו הציבורית - אידיאולוגית, הקים חברה לציוד משרדי הכולל מכונות כתיבה וחישוב. הוא היה הראשון בארץ שהמיר את שפת הכתיבה במכונות מאנגלית לעברית.

רחל דגלה גם היא בתפיסת העולם של יישוב ארץ ישראל ותורתה.

רחל הייתה גם עמוד המוסר וגם עמוד התורה שאותו נשאה מבית הוריה והנחילה למשפחתה כולה "שמע בני מוסר אביך ואל תיטוש תורת אמך". "מוסר" הוא משהו חותך, דעתני, חד, מכוון ומוליך. "תורת אמך"

זהו תהליך מתמשך, המשתבח עם הזמן ונטמע עמוק בלב פנימה ומהדהד שם לתמיד. היא הייתה מקור החיות והחיים במארג המשפחתי. תמיד הייתה שם בשביל המשפחה בחסד ובאהבה, עם ניסיון חיים עשיר וחוכמת ההתמודדות בצריח תהפוכות החיים. היא הובילה את בני המשפחה בטוטאליות מצמח צעיר לעץ נטוע היטב, כזה שיש לו שורשים בעברו ההיסטורי היהודי-אמוני, גזע וענפים בהווה ופירות משובחים לעתיד. אישה פתוחה, מעורה במתרחש, דינמית וצעירה למרות קשיי הבריאות שלה מצעירותה. חכמה יצירתית עם יכולת להכריע, לחיות עם מורכבות ולמצוא פתרונות מדויקים. רחל הייתה בעלת אמונה בה' ואהבה את החיים. הייתה מצויה בפרטים הקטנים ובראייה כוללת של תהליכים. היא הייתה בעלת עולם זהות המקרין אהבת המשפחה, אהבת עם ישראל ואהבת ארץ ישראל. כפי שרחל אימנו, אחת מארבעת אימהות האומה, עזבה את בית אביה והלכה אחר בעלה, כך רחל ישראלי עזבה את בית הוריה בארצות הברית, שהיה בית ציוני דובר עברית, ועלתה למדינה המתחדשת עם הקמתה. תמיד הייתה קשורה לטבורה של הארץ, אהבה לטייל לאורכה ולרוחבה, למדה על אודותיה ומקורותיה, ועם בעלה יהושע הייתה גאה לעבור בשנת 1989 ליישוב קרני שומרון שבשומרון ולגדל לצידה את כל נכדיה.

משנת חייו של יהושע שזורה ברעיונות ובהשקפות עולם שליוו את תורת לוחמי חירות ישראל (לח"י). יהושע האמין בכל לבו בשאיפה טבעית של עם אדון לגורלו, המתווה דרך לחיי חירות וכבוד למולדת. עם אשר זכות וכבוד הם להימנות עם בניו, עם אשר הגיע למרומי המוסר והרוח, עם החייב להיות נאמן כל הימים לייעודו, והנושא בגאווה ובהתמדה את צו תורתו. הארץ השלמה היא אדמתו, קרקע צמיחתו וקיומו של העם והיא נחלתו וקניינו לעולמים. רק לעם ישראל הזכות הבלעדית לשלוט בארצו-אדמתו (מתוך דברים שכתבו גאולה כהן ויצחק שמיר).

זאת התורה וזאת החובה שעל פיה התוו יהושע ורחל את דרכם. זאת הייתה גם תורת חיים ממשית שביקשה להעלות משואות של תקווה בהריה וברחביה של ארץ ישראל השלימה.

מלח"י לקרני שומרון: (מתוך נספח לספרו של יהושע ישראלי, "בבגדים אדומים" (2000))

לא פעם נשאלתי, מה לי בגילי זה ולקרני שומרון- יישוב של אנשים צעירים, אנשי גוש אמונים. רובם של השואלים לא ידעו על עברי בלח"י ולא התפלאתי כלל על השאלה. אבל כאשר הוזמנו, אשתי ואנוכי, להופיע בפני וועדת הקליטה של היישוב ונשאלתי ע"י חברי הוועדה מהם המניעים לרצוני להתיישב בקרני שומרון תמתי. הייתי בטוח שחברי הוועדה יודעים אודות עברי בתנועת לח"י (שלחתי בזמנו מכתב המלצה מאת חברתי ח"כ גאולה כהן) ובוודאי גם יודעים מה היו הרעיונות והמטרות שתנועת לח"י שאפה להגשים.

מטעמי נימוס עניתי לשאלה בשאלה: ומה היו המניעים שלכם, חברי וועדת הקליטה היקרים, כאשר עזבתם בתים מסודרים, דירות יפות ונוחות, וויתרתם על חיים קלים בערי השפלה ועלייתם לכאן לגור בקרוונים הקטנים בתנאי חיים קשים מאוד מתוך נכונות להקרבה ולהגשמה?! כי הרי כמוכם כמוני. כמוכן שבחרנו דווקא בקרני שומרון כי ילדינו רותי ובני התיישבו גם הם בקרני שומרון ורצינו להיות בקרבתם. הופעתי בפני וועדת הקליטה בקרני שומרון, והחוויה שחוויתי ברגעים אלה, עוררה בי זיכרון של "וועדת קליטה" אחרת. היה זה לפני 45 שנים בקירוב וקראנו לזה אז וועדת קבלה של הארגון הצבאי הלאומי בישראל (מחתרת לח"י). נשאלתי אז מה המניעים לרצוני להצטרף למחתרת לח"י, האם אני מוכן לצאת לדרך של סכנת נפשות ממש, של ויתור מוחלט על חיי הפרט לטובת הכלל, של נכונות להקרבת החיים ללא היסוס למען המטרה הנשגבה של שחרור המולדת משלטון הזרים. עניתי כן לכל השאלות והתקבלתי לארגון הצבאי הלאומי בישראל.

משחר נעורי שאפתי להגיע לרגע זה, בית אבי היה בית ציוני לאומי ובעודני נער הצטרפתי לתנועת בית"ר וחונכתי לאהבת המולדת. יצאתי לדרך הקשה של המלחמה לחירות ישראל וידעתי כפי שכולנו בלח"י ידענו כי משורה משחרר רק המוות, כך גם שרנו בשיר "חיילים אלמונים", ההמנון של הלח"י.

בראשית ההתארגנות של גוש אמונים נפגשנו קבוצת אנשי לח"י עם בני קצובר, חנן פורת, ועוד כמה חברים מגוש אמונים. המפגש היה בפ"ת בביתו של איש לח"י ומייד ידענו, יש המשך ללח"י!.

ראינו את הלהט, את הנכונות להקרבה, את אהבת א"י הגדולה ונוכחנו לדעת שכפי שאנחנו קמנו בזמנו והיינו הנחשונים במלחמה לחירות ישראל, כך היום קמו נחשונים חדשים אנשי גוש אמונים אשר במעשה ההתיישבות וההתנחלות בחבלי א"י ששחררו במלחמת ששת הימים, ממשיכים ומגשימים את חלומנו במלואו.

אני לכשעצמי עשיתי כמיטב יכולתי, במידת האפשר בגילי, כדי לקחת חלק במעשה הקדוש והגדול הזה. לפני

כשנתיים ארגנתי סיורים לשומרון במסגרת "מועדון הברית" של ותיקי אצ"ל ולח"י. מטרת הייתה להביא לשומרון יהודים רבים ככל האפשר, מכל שכבות העם, למען יראו את היופי של חבל ארץ זה ובכדי לעורר בהם את אהבת המולדת שהיא ללא ספק טמונה עמוק בליבם. וגם למען יראו את יפי-הנפש האמיתיים שלנו, המתנחלים שנאחזו בטרשים השוממים של ההרים המסולעים, שהצטופפו בקרוונים הפרוצים לקור ולגשם בחורף הקשה בשומרון.

כל יום ראשון בבוקר יצאתי מרחבת היכל התרבות בתל אביב עם שניים ולפעמים עם שלושה אוטובוסים מלאים יהודים וחזרנו בשעות הערב. לעזר גדול לעניין זה היה ישי בן-פזי מקרני שומרון שהדריך את האנשים בכל היישובים שביקרנו. עם ספר התנ"ך ביד הסביר והראה את מקום היישובים היהודיים הקדומים בחבל ארץ זה ועשה כמיטב יכולתו להקנות ידע ואהבה.

תוצאות הסיורים האלה היו מעל ומעבר לכל ציפיותי. לרבים מהנוסעים היה זה ביקורם הראשון בשומרון והתגובות היו מרגשות ומרשימות ביותר. היו כאלה אשר אמרו בהחלטיות שבבחירות הבאות יצביעו נגד כל מפלגה אשר תהיה מוכנה לוותר על חבל ארץ זה.

אבל היה גם מקרה מביש אשר ביום ראשון אחד הופיעו אנשי "שלום עכשיו" וניסו למנוע מהאנשים לצאת לסיור. הסברתי למפגיני "שלום עכשיו" כי אהבת א"י של האנשים אשר עלו על האוטובוסים היא הרבה יותר חזקה מאשר שנאתם הם, ועובדה היא שלא הצליחו לשכנע אף יהודי אחד לוותר על הסיור. אני הצעתי לאנשי "שלום עכשיו" להצטרף לסיור, ללא כל תשלום למען יראו במו עיניהם כמה יפה היא ארצנו. הם נעמדו לפני האוטובוסים וניסו בכוח למנוע את יציאת האוטובוסים מהרחבה, רק לאחר שהזהרתי אותם שהם מסתכנים ולאחר שנתתי הוראה לנהגים לצאת לדרך הם פינו את השטח. הייתה זאת בשבילי חוויה קשה ונזכרתי בלא רצון בימי "הסזון" הנוראיים בעת מלחמתנו במחתרת בימי המנדט הבריטי, כאשר לוחמי האצ"ל והלח"י נחטפו ע"י חברי "ההגנה", הוכו באכזריות ולאחר מכן נמסרו למשטרה הבריטית למאסר לשנים ארוכות. כנראה שזה גורל עם ישראל בכל התקופות. והרי כתוב "מהרסייך ומחריבייך ממך ייצאו". למרות זאת ואף על פי כן אני אישית אופטימי ומאמין באמונה שלמה שמדינת ישראל אשר לדעתי איננה אלא ראש גשר בלבד למדינת היהודים הגדולה בא"י, בגבולות ההבטחה, תגבר על כל המכשולים אשר נערמים בדרכה ותמלא את ייעודה בשלמותה ועם ישראל על כל תפוצותיו ישכון לבטח בארצו.

היישובים היהודיים ביהודה ושומרון הם עובדה קיימת, ולא ירחק היום וריבונות ישראל תחול גם על חבלי ארץ אלה ללא עוררין.

יהי רצון שתורה זו לא תכבה ותהיה לנחלת עולמים לעם ישראל.

קרני שומרון. יום רביעי, לסדר: "ונקדשתי בתוך בני ישראל!" ("אמר").
 פסח שני. כ"ט למ"ט- מונים. שנת "רחש לבי דבר טוב!" (תשע"ג).

דברים לזכרו של יהושע ישראל ז"ל בן ישראל ויונה

יהושע ישראלי ז"ל, מבניה ומבניה של הארץ. אדם, שכל כולו ספוג באהבת ארץ ישראל. אדם, אשר כמעט שילם בחייו בעד אותה אהבה, אשר איננה יודעת גבולות. ניתן לומר על יהושע ז"ל, כי היה מעורב עמוק בעשייה הישראלית, כמעט עד מוות.

כנער, קץ יהושע בחרפת הגלות, וכשהוא מונע באידיאלים לאומיים עמוקים, מוצא הוא את עצמו בדרך לארץ. כאן בארץ נוכח יהושע לדעת כי עצמאות עם ישראל בארצו איננה מרופדת בפרחים וכי עדיין ארוכה היא הדרך לחירות! יהושע כואב את כאב הכיבוש הבריטי בארץ, חש בהשפלה הלאומית, מרגיש כי "במסתרים תבכה נפשי מפני גוה" (ירמיה, י"ג, ט"ו ב) - מפני גאוותה של כנסת ישראל, שניטלה ממנה (על פי חגיגה ה', ע"ב) ובכך גומר הוא אומר להסתפח אל אותה קבוצת לוחמים "מוקצים", גם על-ידי אחיהם, קומץ גיבורי לח"י, אשר לחמו בשיניהם בארי הבריטי המאיים על חירות ישראל. כמי שמאמין בצדקת דרכו וכמי שאוחז בזכותו של עם ישראל לקבל לידיו מחדש, מאז גלות בית שני, את חירותו, את עצמאותו בארצו ואת השליטה בארץ ישראל, יצא יהושע למשימות נועזות. באחת מהן נלכד והושם בכלא. אך יהושע איננו מתכופף ואיננו מתרפס. הוא מערער על זכותם של הבריטים לשפוט אותו על חתירתו ועל מאבקו לקבלת זכויות לגיטימיות בארצו שלו. בשל "חוצפתו" ועוז רוחו מושלך יהושע לצינוק בבגדי ארגמן, כאשר מוטל עליו עונש מוות בתלייה. וההוצאה להורג היתה רק שאלה של זמן.

מעבר לסורגי מסך הברזל ומחוץ לשערי בית-הכלא, הסוגר על יהושע, מתנהלים מאמצים קדחתניים ע"י הרב הראשי יצחק הרצוג, הנרייטה סולד, הסבתא אלקה פרימאן ותפילות מהמיית לבו של אבי האסירים, הצדיק הירושלמי, רבי אריה לוי זצ"ל, על מנת להמיר את עונש המוות, המרחף מעל לראשו של יהושע. ואמנם, התפילות והשתדלנות עשו את שלהן. הנציב העליון ממיר את עונשו של יהושע מעונש מוות למאסר עולם. ובפריצה הגדולה של כלא עכו מוצא יהושע את עצמו בחוץ, הוא יוצא אל החופש נושא אשה ומקים משפחה לתפארת: שתי בנות יקרות, אשר הקימו בתים למופת, ב"ה.

פרק הירואי זה בחייו של יהושע נכתב, לימים, על ידו, על ספר דברי הימים: "בגדים אדומים", שכתב יהושע, למען ידעו הדורות הבאים, כי ארץ ישראל נקנית ביסורים - לא על מגש של כסף! (על פי ברכות ה', סוע"א).

יהושע בן נון מתמנה, למעשה, להיות הרמטכ"ל הראשון של עם ישראל, עוד במלחמת עמלק: "ויאמר משה אל יהושע: בחר לך אנשים וצא הלחם בעמלק..." (שמות ט"ו ב, ט').

מדוע דווקא יהושע? כך חוקר המדרש (פסיקתא פר' "זכור", שמות רבה, פרשה כ"ז). והוא משיב: אמר לו משה: זקן יוסף אמר: "את האלוקים אני ירא!" ובוה (=עמלק) כתוב: "ולא ירא אלוקים". יבוא בן בנו של מי שהוא ירא אלוקים ויפרע מי שעליו נאמר "ולא ירא אלוקים".

ממתי אנחנו מצפים שלגוי תהיה יראת שמים? האם לא הפרזנו ברמת הציפיות שלנו מן הגויים? האם אנחנו מצפים מן הגוי ליראת אלוקים? ניתן לבאר כך: מה שאפיין את יוסף הצדיק באותן שעות קשות במצרים היה עמוד השדרה שלו, נחישותו, עקביותו וגאוותו הלאומית: "כי גנב גנבתי מארץ העברים", "את האלוקים אני ירא!" ודוקא בנקודה זו היה עמלק ההיפך הגמור. הוא נלחם בישראל במסווה של עם אחר. זהו עם נטול עמוד שדרה. עם שמתכחש ללאומיותו. בפרשת "חקת" מסופר: "וישמע הכנעני, מלך ערד, יושב הנגב, כי בא ישראל דרך האתרים וילחם בישראל וישב ממנו שבי. וידר ישראל נדר לאמר; אם נתון נתן את העם הזה בידי, והחרמתי את עריהם..." (במדבר כ"א, א'-ב') למה העם הזה? - שואל רש"י, והוא משיב, שהיו אלו עמלקים שהתחפשו לכנענים והחלו לדבר ככנענים.

דווקא יהושע שהוא צאצא ליוסף, שהפגין גאווה דתית וכבוד לאומי נבחר להלחם באותו עם חסר חוליות.

כך גם ממרגלות הר סיני מפגיץ יהושע עקביות ונחישות. הכתוב אומר: "לחם אבירים אכל איש" (תהילים ע"ח, כ"ה) ודורשת הגמרא ביומא ע"ה סוע"ב: זה יהושע, שירד לו מן כנגד כל ישראל! מתי? במעמד הר סיני. יהושע מתקדם עם משה ההולך לקבל את התורה למען עם ישראל. ויהושע מגיע עד לאותו מקום, שבו מורה לו משה לעצור: זהו, עד כאן! יהושע איננו חוזר אל המחנה. והא ראייה, שגם הוא היה מופתע ממעשה העגל. הוא לא היה שם אלא נשאר למרגלות הר סיני, בכדי לזכות להקביל את פני משה ברדתו מן ההר ובכדי שלא לאבד אף לא רגע אחד ולזכות ולקבל ממנו מתורתו. ובכן, מאלץ הוא, כביכול, את ה' להוריד לו מן שם, באופן מיוחד, שלא ביחד עם עם ישראל.

יהושע הוא איש של מסירות נפש, של דבקות במטרה. יהושע איננו בוחל בשום תפקיד. הוא זה שמסדר את הספסלים בבית המדרש (ילקו"ש "פנחס"). יהושע, אוהב ישראל היה (עירובין כ"ב, ע"ב).

אכן, יהושע ישראלי ז"ל, נמנה על אותם חיילים אלמונים. הוא היה מאחרוני הנפילים, מאותם אנשים, אשר נשמו אל תוך ריאותיהם את אווירה של ארץ-ישראל. אנשים, אשר ייחלו ליום של: "ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים" ואשר מאמינים באמונה שלמה ב"המחזיר שכינתו לציון!"

ביהושע נתקיימה ברכתו של משה רבנו, ע"ה: י-ה יושיעך מעצת מרגלים! הכרנו מנהיגים, שלבשו צורה ופשטו צורה. אנשים שקפלו את הדגל. יהושע ישראלי, ז"ל, נשאר נאמן לדרכו ומעולם לא נשל מעליו את סמל אהבת הארץ, אהבת עמו ואהבת משפחתו.

יהושע משמש בעבורנו מקור להשראה, מודל לחיקוי של נחישות, של דבקות במטרה, של אמונה בצדקת הדרך ובסיס המעודד להמשיך להיאבק ולהלחם על אותם דברים, שאנחנו מאמינים בהם, במלוא העוז והעוצמה, "בעד עמנו ובעד ערי אלוקינו! (שמי"ב, י"ב, דבה"י א', י"ט, י"ג).

יהושע נטמן בין רגבי אדמתו של השומרון, בחבל מנשה, בקרני שומרון ביום רביעי, ט' בתשרי, עיוה"כ תשס"ט. יהי זכרו ברוך! ותנצב"ה.

דברים לזכרה של הגב' רחל ישראלי, ע"ה

הגב' רחל ישראלי, ע"ה, רעייתו-אלמנתו של יהושע ישראלי, ז"ל, אשר כמעט ושילם בחייו בשל אהבתו העזה לארץ ישראל. האיש אשר נידון להיות מעולי הגרדום, והגילויטינה של השלטון הבריטי העריץ כמעט והתחככה בצוארו. על רחל ישראלי, ע"ה נאמר: "זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולותיך, לכתך אחרי במדבר, בארץ לא זרועה!" (ירמיה ב', ב').

רחל ע"ה, אשה יקרה, אצילת נפש, עדינה. אשה חכמה ונבונה, אשה משכלת. אשה רגישה ביותר, בעלת עין טובה. אשה, אשר הלכה כל העת לצידו של בעלה, יהושע ז"ל, וניצבה לימינו בדרכו האידיאולוגית. טיילה עמו בארץ ובעולם במקום ריכוזים של יהודים, וניתן לומר כי סמך הוא עליה בעיניים עצומות.

רחל הצטיינה במידות תרומיות נעלות, נפש עדינה ויפה, אוהבת את הארץ, אוהבת את הבריות, מוצאת שפה משותפת עם כל אחד ואחד. והכל הכל, בהצנע לכת.

המדרש (בראשית רבה פרשה ע"א, בסע' ה') אומר על רחל אמנו, ע"ה: רחל תפשה פלך שתיקה. רחל אמנו מחרישה, עת מממש אביה לבן את תכניתו להמיר אותה בלאה ולתת את לאה ליעקב תחתיה. ייתכן מאוד, כי אושר חייה נגזו לעיניה לנצח בשל שתיקתה. צעיף של רמאות מסתיר אותה! שבע שנים של ציפייה ושל תקווה מתנפצות לנגד עיניה. אבל רחל איננה שוברת את השתיקה. היא לא תסגיר את אחותה. היא לא תפגע בה ולא תכלים אותה.

רחל זוכה, כי צאצאיה אמצו גם הם תכונה זו. בנימין-האבן שלו באבני החשן: ישפה. יש-פה, אבל הוא איננו "פותח את הפה" ואיננו מסגיר את הסוד הגדול: יודע היה במכירת יוסף ואיננו מגיד. עדיין לא הגיע הזמן לספר!

שאלו: "ואת דבר המלוכה לא הגיד לו!" (שמ"א, י', ט"ז). אסתר: "אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה!" (אסתר ב', כ').

כך אצל רחל ישראלי, ע"ה, הכל בשקט, הכל בהסתר, הכל בצנעה, בהצנע לכת.

בתלמוד הירושלמי במסכת פסחים (בפ"ד, ה"ט) מסופר, כי לאחר חורבן בית שני, כאשר חשכו עיניהם של ישראל מעקת השעבוד ובשל החורבן האיום, התכנסו חכמי ישראל, גדולי הדור: רבי אליעזר הגדול (=בן הורקנוס), רבי יהושע בן חנניה, רבי עקיבא בן יוסף ורבי אלעזר בן עזריה, על מנת לטכס עצה, כיצד לרומם את רוחו של העם, כיצד להפיח תקווה בלבבות, כיצד להצית את הניצוץ, לטעת אופטימיות ותקווה בנפשות הכואבות והדואבות. ובקיצור, המטרה: להרים את קרן ישראל.

חשבו והחליטו להקים בית מדרש גדול, שירכו סביבו את כל הספקטרום החברתי בעם ישראל: גדולים וקטנים. אמרו ועשו ומיד יצאו במבצע התרמה רחב היקף. בדרכם, הגיעו לפתחו של אחד מעשירי העיר. והנה, שומעים הם דו-שיח שמתנהל בין אבי המשפחה לבנו: אבא, מה נאכל הערב? שאל הבן. - נאכל מרק ירקות. קפוץ לשוק ותקנה מעט ירקות, אבל לא מאילו שהם באיכות טובה. קנה ירקות בזול! הבינו חכמים, שאין להם מה לצפות לקבלת תרומה נכבדה באותו בית, ופנו ושמו פעמיהם לבתים אחרים. וכך הסתובבו בעיר גם בימים הבאים. באחד הערבים פוגע בהם אותו אדם וחוקר אותם למטרת סיוריהם בעיר ושואל: האם ברחוב שלי עברתם? - כן, אמש. השיבו. - ומדוע לא נכנסתם אלי? ספרו לו הללו את מה ששמעו מעבר לדלת והסבירו, כי המצב הכלכלי לפי שעה, איננו מאפשר לו לקחת חלק בהתרמה. - סליחה! תיקן אותם האיש: אתם שמעתם מה שביני לבין בני, אבל לא שמעתם ואינכם יודעים מה שביני לבין קוני! ולכן, אני מבקש שתסורו אל ביתי ותבקשו מאשתי שתתן לכם כד מלא דינרים. ואמנם, החכמים עשו כן ושמו פעמיהם אל ביתו של האיש. ומסרו לאשתו דברים כהווייתם. האשה התעניינה: איזה מידה אמר לכם בעלי, גדושה או מחוקה? החכמים לא ידעו להשיב. אמרה האשה: אני אתן, ליתר בטחון, מנה גדושה בעין טובה ויפה. ואולם, אם תהיה לו לבעלי תרעומת על-כך, והוא יקפיד עלי, אבקש שינכה לי סך זה מכתובתי. אמרה ועשתה.

והנה, בשוב הבעל, סיפרה לו אשתו אותו מעשה. והוא מיד שאל: נתת מנה גדושה או מחוקה? - נתתי להם מנה גדושה, אמרה, אבל תכננתי, שאם תהיה לך קפידא על כך, אציע שתנכה לי את הסך העודף מכתובתי. אמר לה בעלה: יישר כוחך! מצויין! עשית בדיוק כפי שרציתי וחשבתי. ועתה, לא זו בלבד שלא אגרע מכתובתך אלא אף גם אוסיף עליה בזכות העין הטובה שלך.

זהו "בטח בה לב בעלה!" הוא בטח בעין הטובה שלה. וממילא, "ושלל - לא יחסר!"

רחל ע"ה, התייצבה תמיד לימינו של בעלה, יהושע ז"ל ולימין בנותיה ונכדיה.

רחל היתה סבתא "גדולה מן החיים!" אשה אינטליגנטית מאוד, ברוכת כישרון. בעלת ידע רחב-היקף בהיסטוריה העולמית בכלל ושל עם ישראל בפרט.

כאשר הושלמה מלאכת המשכן נאמר בפרשת "פקודי": "ויביאו את המשכן אל משה... וירא משה את כל המלאכה, והנה, עשו אותה, כאשר צווה ה', כן עשו. ויברך אתם משה". (שמות ט"ל, ל"ג - מ"ג). ומובא שם במדרש (שמות רבה נ"ב, ג'). הדא הוא דכתיב: "ותשחק ליום אחרון!" מהו הקשר? עם ישראל מבקש "לקבל ציון" על העבודה. אך משה מסרב: יהי רצון, שתשרה שכינה במעשה ידיכם! ברכה - כן! ציון - לא עכשיו! ונבאר. בחדר התינוקות, כל התינוקות זהים. והא ראייה: ישנו הצורך בצמיד על היד. אבל לאחר אריכות ימים ושנים מקבלים את הציון.

שעת המבחן היא שעת השבת הפקדון. "ותשחק ליום אחרון!"

הגב' ישראלי, ע"ה, החזירה פקדון שמור היטב. היא זכתה לפירות משובחים, שופרא דשופרא: שתי בנות יקרות, חתנים טובים ונכדים מתוקים, יר"ש, "זרע ברך ה'!"

באותו פרק בספר משלי שבו מופיע הפסוק: "ותשחק ליום אחרון" הצביע שלמה המלך, ע"ה, על אמו והוא מצוין: "לא תירא לביתה משלג..." כלומר?

שנינו במשנה בענייני נגעים: בהרת - עזה כשלג! (נגעים א', א'). שניה לה: כסיד ההיכל! פחות לבן.

לפעמים, הצבע רק נראה לבן. אבל כאשר מניחים אותו ליד לבן באמת, נחשף הזיוף.

מי שמעשיו לבנים באמת, איננו חושש מן ההשוואה. אין לו ממה לחשוש. זהו שנאמר: "לא תירא לביתה משלג!" היא איננה נרתעת מכך, שאולי יעמידו את הבית שלה וישוו את הלובן שלו עם זה של השלג.

הלובן מתבטא ביופי הפנימי, במידות הטובות, בצניעות, בענווה. "צופיה הליכות ביתה..."

רחל נפטרה ביום רביעי, ו' באדר שנת "והארכתם ימים!" (תשע"ב) והובאה לקבורה לצדו של בעלה יהושע ז"ל בבית העלמין בקרני שומרון. כשגשמים מזלפים על מיטתה. גשמים מזלפים על מיטתו של מת - סימן יפה לו! (סנהדרין מ"ז, ע"א).

יהי זכרה ברוך ותנצב"ה. אמן!

הרב יצחק הלוי

הרב המקומי, קרני שומרון

הקדמת הרב שאר ישוב כהן האי תנא ירושלמי הוא (בבא קמא ו' ב')

יישר כוחו של הרב"ג מוה"ר אברהם בלס שליט"א, מייסד מכון הירושלמי, עומד בראשו ודואג לכל צרכיו. יישר כוחו של חבר המכון הרב"ג מוה"ר יהושע בוך שליט"א, מחבר הפרוש למסכת שקלים ועורך המהדורה, שהקדים למסכת מבוא חשוב, שראוי לכל לומד ואוהב תורה לעיין בו. מפני צניעותו הסתפק לתת למבוא את הכותרת "הקדמה לפרוש מסכת שקלים". ההקדמה מקיפה באופן תמציתי את "מטרת התלמוד הירושלמי" ונושאים כגון המקבילות שבתוכו ובמיוחד המקבילות למדרשי א"י העתיקים וכן את נושאי "לשון הירושלמי - המינוח, הסגנון, כתבי-היד", ובמיוחד את נושא "הנוסח של הירושלמי, מסכת שקלים", ומסבירה במיוחד את שיטתו של מחברנו בפרוש למסכת שקלים לפי נוסח כתב יד לידן. כמו כן כולל המבוא רשימה מרשימה של מקורות שהשתמש בהם בפרושו.

את השם "אור לישרים" נתן לפרושו, על פי דברי אחד מבעלי-התוספות רבי יעקב ממרויש שכתב בשו"ת שלו "מן השמים", שנסתפק בפרוש דברי הבבלי בסוגיא מסויימת והשיבו לו מן השמים: "זרח בחושך אור לישרים" (תהילים קי"ב ד') והסביר, על פי דברי בעל "תוספות אהרן", שהכוונה למאמרם של חז"ל "במחשכים הושיבני (איכה ג' ו') זה תלמודה של בבל (סנהדרין כ"ד א'). אם כן אור לישרים" אותיות ירושלמי. דהיינו, שיש לפרש סוגית הבבלי - על פי דברי הירושלמי שם. לחיזוק דבריו נוסף, שידוע ומפורסם הקשר בין האור וארץ ישראל עליו אנו מתפללים בכל-יום "אור חדש על ציון תאיר ונזכה כולנו במהרה לאורו".

☆

כידוע וכמפורסם, עיקר לימודם של תלמידי חכמים ולומדי השיבות בכל העולם, במשך הדורות, הוא בתלמוד הבבלי. התלמוד הירושלמי או כפי שמכנים אותו "תלמודה של ארץ ישראל" היה נחלתם של יחידי סגולה. אע"פ שיש נושאים המתבהרים ומתלבנים דווקא מתוך סוגית הירושלמי. יתכן, כי הכלל: שבמקום שיש סתירה במסקנת ההלכה בין הבבלי לירושלמי אנו פוסקים בבבלי, שכידוע, כך הייתה שיטתו של רבנו הרמב"ם בחיבורו "משנה תורה" הוא "היד החזקה", גרם לכך.

אמנם, שיבת ציון של דורנו או אולי צריך לומר של הדורות האחרונים ובייחוד העלייה וההתיישבות בארץ ישראל - חידשו את ההתעניינות בירושלמי. נעשו ונעשים ניסיונות רבים לפרשו, כך, שיהא מצוי ומובן אצל לומדי התורה שבדורנו. אני נפגשתי לראשונה בניסיון כזה, כאשר גיסי המנוח הגאון הרב שלמה גורן זצ"ל התחיל בכתבת פירושו הגדול והכנת מהדורת "הירושלמי המפורש" שלו. אמנם, עיסוקיו המרובים, מקודם בתפקידו כרבו הראשי של צה"ל ומיסד הרבנות הצבאית, ואח"כ כרבה הראשי של תל-אביב-יפו, ובייחוד בחירתו וכהונתו לכהונת הרב הראשי של ישראל ונשיא מועצת הרבנות הראשית לישראל ובית הדין הגדול, מנעו ממנו את המשך והשלמת מפעלו, וחבל על דאבדין ולא משתכחין.

בדורנו, חודשה ההתעניינות בירושלמי, בחוגים רבים, וביניהם אדמו"רי וחסידי גור וחב"ד. לכן, שמחתי ליזמתו של הרב אברהם בלס שליט"א וקיבלתי עלי את נשיאות מכון הירושלמי שהצטרף לרשת מפעלי מוסד "אריאל" בירושלים.

כידוע, יש מסכתות שאין להן תלמוד בבלי אבל נתחבר עליהן תלמוד-ירושלמי והוא מצוי בידנו. מסכת שקלים היא אחת מאותן מסכתות ולכן אולי גם נכללה בסדר הלימוד של לומדי הדף-היומי. זוהי הסיבה העיקרית לבחירתה, ע"י הרבנים בלס ובוך שליט"א להוציאה לאור עם פרוש מקיף והשוואתי.

אכן, כבר אמרו חכמינו ודרשו על הפסוק: "ציון היא דורש אין לה" (ירמיהו ל' י"ז) "מכלל דבעיא דרישה" (ראש השנה ל' א'). ציון וירושלים הם שני שמותיה העיקריים של עיר-הקודש, בית מלכות בית דוד. אף אנו נאמר: התלמוד הירושלמי צריך דרישה, וברוך יהיה המפרש והדורש אותו ויזכה להשלים פרוש מקיף על כל התלמוד הירושלמי ולשמוח בבניינה השלם של ירושלים, במהרה בימינו, אמן כן יהי רצון.

כנפש המברך באהבה

הכותב וחותם לכבוד התורה לומדיה ועוסקיה,

הרב שאר-ישוב כהן

החופעיה"ק חיפה ת"ו

הקדמה למסכת שקלים של התלמוד הירושלמי

מתוך שבח והודיה לקב"ה על כל הטוב אשר גמלנו, אנו, מכון הירושלמי - תלמודה של ארץ ישראל שבנשיאות הרה"ג שאר ישוב כהן שליט"א רבה הראשי וראב"ד חיפה, זכינו להוציא לאור את המסכת הרביעית שלנו, מסכת שקלים עם פירוש 'אור לישירים' של הרב יהושע בוך שליט"א, וזאת לאחר ששלוש המסכתות הראשונות שהוצאנו לאור זכו להערכה רבה בקרב ציבור לומדי התורה ובקרב הציבור הרחב. מדובר בפירוש יסודי ועשיר השווה לכל נפש.

לצערנו, התלמוד הירושלמי, תורת ארץ ישראל, הוא עדיין בחינת ספר חתום גם בעולם הישיבות וכל שכן בציבור הרחב. ציבור הלומדים מחכה בכיליון עיניים לפירוש אשר יקל על הלומדים לפענח אותו.

לשמחתנו, בעקבות קריאתו של כ"ק מרן האדמו"ר מגור בעל 'לב שמחה' זצ"ל, בעקבות קריאתם של רבנים נוספים, ובעקבות העובדה שיותר ויותר רבנים מצטטים מן התלמוד הירושלמי בכתב ובעל-פה, יותר ויותר אנשים מעוניינים ללמוד את התלמוד הירושלמי במקורו. אבל, בגלל מספר מכשולים כמו: גרסאות משובשות, ארמית שונה, והעדר פרשנות עממית, ציבור גדול נרתע בפועל מלעסוק בתלמוד הירושלמי.

לכן, קמנו מספר תלמידי חכמים כדי לפתוח צוהר להבנת התלמוד הירושלמי ואכן, זכינו להוציא לאור, תוך כדי עבודת דיון וביקורת המשותפת לכל צוות המכון, את פירוש אור לישירים של הרב יהושע בוך שליט"א.

ברוך השם, זכה עם ישראל לפרשנים דגולים על התלמוד הירושלמי ובראשם בעל 'קורבן העדה' ובעל ה'פני משה', אולם, יש לזכור שפירושים אלו אינם שווים לכל נפש ומצריכים עיון רב. בנוסף לכך, יש לזכור שהדפוסים שעמדו לפני מפרשים אלו, ובמיוחד הדפוס שעמד לפני בעל 'קורבן העדה', היו משובשים ביותר.

נקודה חשובה נוספת היא שה'פני משה' ו'קורבן העדה' עושים כל מאמץ כדי להשוות את דברי הירושלמי עם דברי הבבלי, דבר שלא תמיד עומד במבחן הביקורת.

בנוסף לכך גם הצד האסטטי של דפוס וילנא שמובא עם המפרשים הקלאסיים, "פני משה" ו"קורבן העדה", לא תורם, בלשון המעטה, לציבור הרחב לנסות ולהתמודד עם התלמוד הירושלמי.

בבואנו להוציא לאור פירוש על הירושלמי הרי הצד האסטטי תופש מקום מרכזי. הרבה יותר נעים להתמודד עם חומר עיוני, במיוחד שמדובר בחומר חדש, שפה, מושגים ומבנה לשון שונים מהתלמוד הבבלי, בשעה שהצד האסטטי נאה יותר.

בחרנו בעימוד שונה מן המקובל בגלל סיבה זו.

דבר נוסף שהכנסנו במגמה להקל על הלומד הוא סימני פיסוק.

הנוסח עליו התבסס מפרש המכון הוא המהדורה המתוקנת של כתב יד לידן שיצא לאור בהוצאת האקדמיה ללשון באוניברסיטה העברית בשנת התשס"א.

כתב יד לידן הוא כתב היד השלם היחיד של התלמוד הירושלמי הנמצא ברשותנו.

המפרש נעזר, כמובן, בכתבי יד נוספים: שרידי הירושלמי, גנזי שכטר וכתב יד רומי. ראה את המקבילות [בתלמוד הירושלמי תופעת המקבילות היא תופעה נפוצה], ראה את מרבית דברי הראשונים והאחרונים על הירושלמי וכמובן, למד ביסודיות את דברי המפרשים ובעיקר את הפרשנים הקלאסיים "קורבן העדה" וה"פני משה".

הפירוש של הרב יהושע בוך כולל הקדמות, הרחבות ומקבילות - פירוש עשיר.

כדי להפיק תועלת מרבית מהפירוש צירף הרב יהושע בוך הקדמה רחבה קודם הפירוש.

החלטנו לצרף למסכת מפתח עניינים מפורט והסיבה המרכזית לכך היא כדי להראות שבמסכת שקלים אכן יש מגוון גדול של נושאים בכל תחומי ההלכה והאגדה.

בנוסף לכך יש לזכור שציבור רחב פותח את התלמוד הירושלמי לא מתוך רצון ללמוד את התלמוד כסדר, אלא מתוך רצון לדעת כיצד מתייחסים המקורות התלמודיים לפרשה מסוימת, לנושא מסוים או לדמות מסוימת. חושבני שמפתח זה יעזור רבות לציבור זה.

במבנה הקלאסי של דף הגמרא, הן בבבלי והן בירושלמי, מופיעים בצידי הדף שני מדורים מרכזיים עין משפט נר מצווה - הפסיקה ההלכתית, ומסורת הש"ס - מקבילות. החלטנו להשמיט מדורים אלו קודם כל בגלל הצד האסטטי שלדעתנו קצת מפריע בלימוד.

נוסף על כך ביחס למקבילות, הרי מקבילות אלו ועוד רבות נוספות מופיעות בגוף פירושו של הרב יהושע בוך.

אנו תקווה שבפירוש זה עשינו צעד חשוב בכדי לרומם את התלמוד הירושלמי וכדי להפוך אותו לכלי נגיש. בנוסף לכך, אנו תקווה שפתחנו בפני הלומדים צוהר לעולם רוחני פורה. הוספנו בצידי הדף ציון של הדף לפי חלוקת הדפים המקובלת [ירושלמי דפוס וילנא], כדי שגם לומדי הדף היומי בתלמוד הירושלמי יוכלו להיעזר במסכת זו, וכדי לעודד אחרים להצטרף לדף היומי בתלמוד הירושלמי. יש לשים לב שחלוקת ההלכות בפירושו של הרב יהושע בוך היא לפי הסופר של כתב יד ליידין ולא לפי החלוקה המקובלת. גם מדור המפתח הוא לפי חלוקה זו.

כמובן, שככל שהתלמוד הירושלמי יהיה בהיר יותר ניתן יהיה להשוות באופן יעיל יותר בינו ובין התלמוד הבבלי ואין ספק שמתוך השוואה זו נצליח ללבן טוב יותר את הנושאים.

כמובן, שכמו שאין בית מדרש ללא חידוש [לפי נוסח הירושלמי: חידוש בכל יום] הרי שאין עבודה שהיא מושלמת-שגיאיות מי יבין". תמיד אפשר להצביע על טעות, להגדיר טוב יותר, להסביר בצורה טובה יותר וכד'. נודה לכל לומד שיעיר על הפירוש בתקווה שנזכה ללבן יותר את הדברים.

המשתתפים במסכת:

המפרש שליט"א: הרב יהושע בוך.

צוות המכון שליט"א: הרב דוד חנוך יצחק בר-חיים, הרב חגי ניר, הרב שלמה אפללו, הרב נפתלי וינברגר הרב אברהם הכהן בל"ס

בחרנו במסכת שקלים בראש ובראשונה בגלל שמסכת שקלים משובצת בתוך מסגרת הדף היומי של התלמוד הבבלי, והוצאה של מסכת שקלים עתידה לעורר תודעה ציבורית נרחבת סביב חשיבותו של התלמוד הירושלמי. נוסף על כך אין כמו מסכת שקלים כדי לקדם מגמה ברוכה שהחלה להתעצם בזמן האחרון והיא תודעת המקדש. החזון המרכזי של היהדות הוא בניין בית המקדש שעתידי להפיץ לכל האנושות את אור התורה. חזון זה מודגש מאוד במאמרים רבים של התלמוד הירושלמי ובעיקר הדברים באים לידי ביטוי במסכת שקלים. תודעת המקדש קודמת לעבודה בפועל שבבית המקדש.

ישנה סוגיה שלמה בתלמוד הירושלמי (מעשר שני ה, ב) העוסקת במרכזיותו של בית המקדש - השפעתו על החיים הרוחניים והמעשיים.

גם מבחינת הבנייה המעשית ישנם שני מקורות חשובים אותם מציין התלמוד הירושלמי המעוררים בנייה על ידי אדם. מקור אחד אותו מציינים מפרשים והוגים רבים מובא גם הוא בירושלמי מעשר שני ה, ב, קובע: "זאת אומרת שביית המקדש עתיד להיבנות קודם למלכות בית דוד". מאמר נוסף אותו חושף הגר"ש גורן במבוא לספרו 'הר הבית' עמ' ב, ג המופיע בירושלמי מגילה א, יא קובע ששבי הגלויות הם אלו שיבנו את בית המקדש.

כבר בתחילת המסכת אנו נפגשים עם השייכות של כל עם ישראל למקדש. הירושלמי (שקלים א, א) קובע שאם עם ישראל נתבע למשכן הוא ייתן, וגם אלו שאם יתבעו ייתנו גם לדברים שליליים כמו עגל הזהב שביציאת מצרים גם הם עתידים להרים תרומה נכבדה לבניין המקדש - "אין את יכול לעמוד על אופי של האומה הזאת. נתבעין לעגל ונותנין. נתבעין למשכן ונותנין". מאמר זה של הירושלמי מגלה על כוחות החיים העצומים הטמונים בעם ישראל, כוחות חיים שאיתם עתיד עם ישראל למלא את שליחותו ולהאיר את העולם.

בכלל, אידיאל המקדש הוא אידיאל שעשוי לדעת הירושלמי לרומם את הציבור ולגלות את זהותו. התלמוד הירושלמי (ברכות ט, ה) אומר שאם אנשי רוח רואים שעם ישראל עייף, מוטלת עליהם החובה ללכת בעקבותיו של אלקנה שהיה משכנע את עם ישראל לעלות לרגל - "אמר ר' זעירא: אם נזדקנה אומתך עמוד וגודרה כשם שעשה אלקנה שהיה מדריך את ישראל לפעמי רגלים". ממאמר זה של הירושלמי עולה שדווקא אידיאל המקדש הוא זה שמחזיר את עם ישראל אל עצמו, אידיאל המקדש הוא זה שמטעין את הציבור בכוחות רעננים.

השייכות לתודעת המקדש שבאה לידי ביטוי באופן בולט בנושא השקלים שתפקידם לחזק את בדק הבית שייכת

רק לעם ישראל שכן כתוב מפורש בספר עזרא - "לא לכם ולנו לבנות בית לאלוקינו" (שקלים א, ה).

נושא המקדש דרך תרומת השקלים תפקידו לאחד את כל עם ישראל, החל מבני הגולה, ליחידה אחת סביב אידיאל המקדש.

בכלל, מטרתו המרכזית של המקדש הוא לאחד את עם ישראל. התלמוד הירושלמי מצביע על כך שחמשת הסלעים של פדיון הבן הם תיקון לחטא מכירת יוסף (שקלים ב, ד). השקלים שעם ישראל שוקל מטרתם לתקן את חטא שנאת החינם המפלט, ולהפוך את עם ישראל לחטיבה אחת מאוחדת.

המושג שקלים מבחינת התודעה אינו עוסק רק במקדש, אלא מדבר גם על תרומה גם על נדיבות הלב. גמילות החסד היא אחת מהתכונות היסודיות של האומה הישראלית - נתבעים למטרות חשובות ונותנים (שקלים א, א).

שלמי תודה לנדבנים היקרים פרופ' גבריאל הנדלר ורעייתו דבורה וכמו כן למשפחת בויס היקרה בנימין ורות שזכות תרומתם הנדיבה זכתה מסכת זו לצאת לאור. יהי רצון שזכות זו של חיזוק המפעל המיוחד הזה של פרשנות הירושלמי תעמוד להם ולמשפחתם עד עולם. משפחות הנדלר ובויס מנציחים במסכת זו את זכרם המבורך והמעורר השראה של הוריהם היקרים אריה והני הנדלר, ויהושע ורחל ישראלי ז"ל. משפחות הנדלר ובויס בחרו להנציח לזיכרון עולם את הוריהם ז"ל בדפי התלמוד הירושלמי - תורת ארץ ישראל. כיוון שהם רואים בתורת ארץ ישראל יסוד חשוב במשנת חיי ההורים והמשפחה.

משפחות הנדלר וישראלי, שמהדורה זו נקראת על שמם, נטלו חלק מרכזי בתהליך התחייה הלאומי. מר אריה הנדלר ז"ל היה הדמות המרכזית של הציונות הדתית באנגליה, ועזר רבות בהצלת יהודים ובעידוד לעליה ארצה, ומר יהושע ישראלי ז"ל היה לוחם מרכזי במחתרת הלח"י ועסק בשחרור ובהתיישבות. תחומים אלו של הצלת יהודים, עידוד עליה, שחרור המולדת והתיישבות אין כמותם לייצג את נושא התחייה הלאומית בדורנו דור התחייה. זכות גדולה היא לנו, מכון העוסק בכל כוחו בקידום הצדדים הרוחניים של תהליך התחייה הלאומית, להנציח דמויות מופת אלו, שתרמו תרומה נכבדה להקמת המדינה ולביסוסה מהצד הפיסי והגשמי. גם שילוב התורה והמדינה שאפיין את משפחות הנדלר וישראלי הוא, אכן, אחד המאפיינים המרכזיים של התלמוד הירושלמי - תורת התחייה הלאומית.

שלמי תודה למכון "אריאל" שבנשיאות הרה"ג שאר ישוב כהן שליט"א ובהנהלת הרב דוד טבצ'ניק שליט"א שהמכון שלנו פעל במסגרת הפעילות המחקרית הענפה שלו.

שלמי תודה לקרן הזיכרון לתרבות יהודית שתרמה תרומה נכבדה למפעל זה של פירוש הירושלמי.

כמו כן, תודה רבה נתונה לכל מי שעודד, דחף וקידם את המכון. כמובן, לנשות צוות המכון שעודדו במסירות את בעליהן להתמיד במלאכת קודש זו. יאריך הקב"ה ימי כל התומכים בטוב ושנותיהם בנעימים ויזכו לברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם.

שוב מתוך שלמי תודה לריבון העולמים אנו גם נושאים תפילה. יהי רצון שמפעל זה ימצא חן ושכל טוב בעיני אלוקים ואדם.

ובתוך משפחת חוקרי 'מכון הירושלמי' נלקחה לבית עולמה אשתו של חברנו הרב שלמה אפללו אשת החסד ברוריה ע"ה בג' ניסן התשע"ג, כמו כן נלקח לבית עולמו אביו של הרב נפתלי וינברגר, ר' יעקב וינברגר ז"ל בט' באב התשע"ג. זכינו להנציח במסכת זאת את הנשמות המיוחדות האלו.

מכון הירושלמי - תלמודה של ארץ ישראל יעשה את כל המאמצים כדי להפיץ ולהרחיב את לימוד התלמוד הירושלמי. כל מי שמעוניין לארגן חוג בית במסכתות שהוציא המכון או שמעוניין לארגן חוג לימוד בדף היומי-ירושלמי, או שמעוניין לארגן חוג לפי נושאים מתוך התלמוד הירושלמי, מוזמן בזאת לייצור קשר עם המכון ואנו נשתדל לדאוג למרצים. במקביל כל מי שמעוניין לשאול שאלות הקשורות לתלמוד הירושלמי, מכון התלמוד הירושלמי ישמח להשיב על שאלותיו או להפנותו לכתובת הנכונה.

הרב אברהם הכהן בל"ס

הקדמה לפירוש למסכת שקלים

התלמוד הירושלמי וכתב יד לידן*

מטרתו של התלמוד הירושלמי היא ביאור המשנה, כפי שנלמדה בישיבות אמוראי ארץ ישראל (200-400 למניינם לערך).

דרכי התהוותו של התלמוד הירושלמי היו דומות לאלו של הבבלי: מתחילה סמכו האמוראים למשנה ברייתות מפרשות או חולקות; אחר כך הוסיפו פירושים ופסקי הלכות של ראשוני האמוראים, הלכות שהסיקו אותן מהמשנה ומהברייתות, הלכות שלא נזכרו במשנה ובעיות חדשות ומעשים שבאו לפניהם; ולבסוף הוסיפו את המשא והמתן של האמוראים האחרונים בדברי קודמיהם, חידושיהם הם והמשא והמתן שעליהם.

פעמים שונה משנת הירושלמי ממשנת הבבלי. במשניות רבות יש חילופי נוסח מהותיים בין הירושלמי לבבלי. התלמוד הירושלמי השתמש בברייתות רבות שמקורן בתוספתא שלנו, ובקבצים שונים הנקובים בשמות (תני חכם פלוני). ברייתות מרובות מובאות בסתם.

בתלמוד הירושלמי נזכרים מאות אמוראים, והם נחלקים לשישה דורות. אין מסורת מפורשת לגבי זמן חתימתו של התלמוד הירושלמי (בסוף המאה ה-4 למניינם) ותהליך עריכתו (עד ראשית המאה ה-5 למניינם). לעריכה האחרונה קדמו תלמודים שונים, בזמנים ובבתי מדרש שונים. העריכה האחרונה מורכבת משכבות שונות ומתלמודן של ישיבות שונות בארץ ישראל. שיטות ועקרונות העריכה של התלמוד הירושלמי שונות מאלה של הבבלי.

בעית המקבילות. בתלמוד הירושלמי רגילה התופעה, שסוגיות מועברות ממקום למקום בשלמותן וכצורתן, וזאת מחמת שייכותן המלאה או החלקית למקומן המשני. תופעה זו, המצויה בכל ספרות חז"ל, מתעצמת במיוחד בתלמוד הירושלמי. יש בו סוגיות כפולות ואף משולשות, מהן שאבדו בגלגולי ההעתקה ממקומן העיקרי, ומהן שאינן מתפרשות כלל במקומן המשני. העברת הסוגיות נעשתה על ידי העורכים האחרונים.

לתופעה זו חשיבות רבה לתיקון שיבושי נוסח. לעיתים טעה הסופר בגבולות ההעתקה, והתחיל להעתיק מנקודה שלפני תחילת הסוגיה הכפולה, או שהמשיך להעתיק עד נקודה שאחרי סוף הסוגיה (העתקת יתר), או שהתחיל להעתיק מאמצע הסוגיה במקום מתחילתה, או שסיים להעתיק באמצע הסוגיה במקום בסופה (העתקת חסר). פעמים השמיט הסופר את אמצע הסוגיה.

המקבילות למדרשי ארץ ישראל העתיקים. ספרות האגדה נקבעה בכתב זמן רב לפני ספרות ההלכה, כבר בימי האמוראים הראשונים ("ספרא דאגדתא"). בבראשית רבה, ויקרא רבה, ופסיקתא דרב כהנא ישנן סוגיות מקבילות בהלכה ובאגדה לתלמוד ירושלמי, מהן קצרות ומהן ארוכות ושלמות, מהן הקבלות מלאות ומדויקות ומהן בשינויי לשון רבים. מכאן, ששני המקורות, התלמוד הירושלמי ומדרשי האגדה, שאבו זה מזה, או ממקור שלישי שקדם לשניהם.

לשון. לשון התלמוד הירושלמי היא ארמית גלילית מעורבת בלשון חכמים. יש בה מילים רבות ביוונית ומעט בלטינית. הגרונות נתערערו בה, וחילופי אחה"ע שכיחים בה. עוד מצויים בה חילופי האותיות השפתיות, חילופי ג"כ וחילופי ס"צ. האל"ף נופלת בראש תיבה. שכיחה הרכבת שתי מילים. צורות אלו משקפות מבטא עממי של הארמית הגלילית ושל לשון חכמים, אלא שבנוסח שלפנינו החליפו לעיתים צורות בבליות את צורות הארמית של ארץ ישראל, על פי רוב מחמת הרגל הסופרים. שמות האמוראים רובם עבריים וחלקם ארמיים, יווניים ורומיים.

מינוח. התלמוד הירושלמי משתמש בביטויים מיוחדים, ופיתח מערכת מונחים, המקבילה לזו שבתלמוד הבבלי. **סגנון.** לשון התלמוד הירושלמי קצרה. הבעיות קצרות, ורבות מהן נותרות ללא תשובה. קצב הסוגיות נינוח ורחוק מפלפול. דרכו של התלמוד הירושלמי לתרץ קושיה בדרך פשוטה. יש שאינו מפרש משנה סתומה או משנה שיש בתוכה סתירה, ויש שהוא מקשה על משנה ואינו מתרץ. כשיש קושי בהבנת משנה, אינו פותח בקושיה ומתרץ אותה, אלא אומר את פירושה של המשנה. הרבה פעמים הוא רומז למשנה ואינו מביא אותה כלל, וכן הוא אומר על הלכה שהיא כדעת תנא פלוני ואינו מזכיר כלל את המאמר של אותו תנא. לפעמים הוא מביא את הרישא בלבד וכוונתו להקשות מן הסיפא, ולפעמים הוא מביא את הסיפא והקושיה היא מן הרישא. בהרבה מקומות נאמר

* המקורות: מ' עסיס, הערך 'תלמוד ירושלמי', האנציקלופדיה העברית; י' זוסמן, מבוא, תלמוד ירושלמי (על פי כתב יד לידן), האקדמיה ללשון העברית.

ששני אמוראים חולקים, אחד אמר כך ואחר אמר כך, ולא נזכרו שמות האמוראים האלה. משפטים רבים באים בתמיהה. הסגנון בהיר ותמציתי.

נוסח התלמוד הירושלמי. שיבושי הנוסח מרובים בתלמוד הירושלמי. סופר כתב יד ליידין הגיה שיבושים שמצא בספר שהעתיק ממנו. אף על פי שכתב יד ליידין משובח, בכל זאת עדיין מרובים שיבושיו. ויש שדימה הסופר בטעות שהנוסח משובש.

שיבושים רגילים בתלמוד הירושלמי (כבשאר ספרים) הם: חילוף אותיות דומות; צירוף שתי אותיות או שתי מילים לאחת; חלוקת אות אחת או מילה אחת לשתיים; שיכול אותיות; ייתורים וחסורים; אשגרות לשון; העתקות יתר וחסר; דילוגים מחמת דמיון תחילות או סופות, והשמטות מסיבות אחרות; ראשי תיבות וקיצורים שנפתרו בטעות. שיבושים מיוחדים לתלמוד הירושלמי הם: מאמרים הפוכים, ציוני הלכות שלא במקומן ו"גופים זרים" (קטעים גדולים וקטנים שנשתרבבו בטעות מסיבות שונות. "גופים זרים" הם בדרך כלל שיבושים קדומים, ונוצרו מהעתקה לקויה של מקבילות או משיבוץ קטעים שלא במקומם). יש שנכנסו בתלמוד הירושלמי זה ליד זה שתי צורות של מילים, שני נוסחים של מילים או של משפטים, מילים וביטויים נרדפים, טעות ותיקונה, מילה או ביטוי ופירושה שחדר מן הגיליון ונכנס לפנים (כפלי גרסה).

התלמוד הירושלמי והתלמוד הבבלי. בתקופת האמוראים היו אמוראים שהעבירו שמועות וסוגיות בין ארץ ישראל ובבל, כך שתורת שני המרכזים היתה ידועה בשתי הארצות. בתלמוד הירושלמי מימרות של אמוראי בבל שאינן בתלמוד הבבלי, וכן יש בו נוסחאות שונות של שמועות שנמסרו בבבל. חלק מן השמועות ההדדיות שהובאו במפורש בשני התלמודים מצויות בתלמוד ארץ המוצא בלשון אחרת וחלקן סותרות זו לזו. יש גם חילופים בשמות החכמים וכן סתירות בנוסחן של הברייתות ובמימרות האמוראים.

שני התלמודים כפי שהם לפנינו היום חולקים בהלכה בכמה דברים. עיון שיטתי משווה בשני התלמודים חושף לפני הלומד בכל אתר ואתר את השווה והשונה שבשניהם בנוסח המשנה והברייתות, בפרשנות האמוראים, בפסק ההלכה ובגישה הכללית.

כתבי היד. כיום נותרו בידינו כתבי היד דלקמן:

(א) כתב יד ליידין (סוף המאה ה-13 למניינם) הוא היחיד המכיל את התלמוד הירושלמי בשלמותו. הוא גם כתב היד שממנו ישירות נדפס הירושלמי לראשונה בוונציה (בשנת 1523 למניינם). למעשה כתב יד זה הוא החוליה היחידה כמעט המקשרת בינינו לבין עורכי התלמוד הירושלמי, ומכאן ייחודו וחשיבותו.

סופרו של כתב היד הוא ר' יחיאל ממשפחת הענווים באיטליה. הוא הוסיף תיקונים, השלמות ונוסחאות אחרות על הגיליון ובין השורות. כתב יד זה הגיהו והכינו לדפוס מדיפטי ונציה. הם מחקו, תיקנו, השלימו והוסיפו מאמרים בגיליונות ובין השורות. הרבה מתיקוניהם אינם אלא שיבושים. את הנוסח הנכון שיירו בכתבי היד, כך שאפשר לתלמוד הרבה ממנו. רובם המכריע של הדפוסים הירושלמי בנויים על דפוס ונציה. שיבושים גדולים וקטנים חלו בירושלמי גם לאורך כל תקופת הדפוס, למן הדפוס הראשון שנדפס ישירות מכתב יד ליידין המוגה.

נוסח הירושלמי הלך והשתבש במהלך מסירתו, למן הימים שהוא יצא מידי עורכיו. אין אנו יודעים כמה גלגולי העתקה עבר נוסח הירושלמי עד להעתקתו בידי סופר כתב יד ליידין. כל העתקה הוסיפה שיבושים משלה. בעית הנוסח המשובש, בנוסף לבעיות המינוח והלשון, הן הגורמים להזנחת הירושלמי לאורך כל הדורות, למן ימי הראשונים ועד לימינו. מפרשי הירושלמי וחוקריו חיפשו מאז ומתמיד דרכים לתיקון נוסחו, ובעיקר על ידי כתבי יד, אך הם לא מצאו שום כתב יד שיכול היה לפתור את בעיות הנוסח. לומדי הירושלמי ומפרשיו לא ידעו על קיומו של כתב היד שהיה מונח בליידין שבהולנד. על קיומו של כתב היד נודע באמצע המאה ה-19 למניינם, אך התעלמו לחלוטין ממנו ולא נסתייעו בו. רק כעבור כ-70 שנה נודעה חשיבותו הגדולה של כתב היד לתיקון נוסח הירושלמי.

סופר כתב יד ליידין העתיק מכתב יד משובש מאוד, ונאלץ לתקן ולהגיה אותו. הגהותיו ותיקוניו של הסופר נעשו בין השורות ועל הגיליונות. יש להניח שגם בהעתקה עצמה נפלו שגיאות ושינויים בלתי מכוונים, בדרך כלל העתקה. בכתב יד ליידין נוספו משניות, פסקאות וחלוקות להלכות, בעוד שבנוסח המקורי של הירושלמי לא היו כל אלה, אלא הכל היה עשוי כחטיבה אחת רצופה של התלמוד, ללא משניות וללא פסקאות. בראש כל פרק של תלמוד בא פרק שלם של משנה ולאחריו נוסח התלמוד. בתוך פרק התלמוד חוזרות פסקות קצרות מן המשנה ואחריהן סוגיות התלמוד. סימון חלוקת ההלכות אינו אחיד. כתב היד מפוסק על ידי נקודה.

כתב היד המקורי כפי שהוא יצא מידי הסופר הוא משובש, ומצויות בו השמטות גדולות וקטנות רבות. יש בכתב היד קטעים שלמים שלא במקומם ושיבושי סופרים רגילים. הסופר גם שיבש את הלשון וצורות הכתיב הארץ

ישראליות. במשך הזמן נוספו בכתב היד הגהות ותיקונים מרובים בידי כמה מגיחים, ששיפרו את נוסחו המשובש של כתב היד. המגיחים השלימו חלק גדול מההשמטות שהיו בכתב היד המקורי ותיקנו שיבושים מרובים שהיו בו. ההגהות העיקריות נעשו לצורך התקנת כתב היד לקראת הדפסתו בוונציה. הרבה מההגהות נעשו על סמך כתבי יד אחרים. אין ספק שהמגיחים שיבשו לא מעט. מרובים השיבושים של המגיחים בלשון הירושלמי, בסגנונו, במונחיו ובכתיבו המיוחד. הם הותירו חסרונות ושיבושים מרובים. לא תמיד הוסיפו את השלמותיהם במקום הנכון, לעיתים לא השלימו די הצורך, ולעיתים השלימו קטעים שחשבו בטעות שהם חסרונות. גם לאחר כל ההשלמות המרובות שנעשו בכתב היד בידי המגיחים, עדיין רבות מהשמטות בנוסח הירושלמי. כמו כן מרובים בכתב היד הייתורים, החילופים והסירוסים במשפטים שלמים ובחלקי משפטים, ו"גופים זרים" שהשתרבבו. מרובות גם טעויות ההעתקה הרגילות בכל הספרים. בשל השפעת התלמוד הבבלי, כתב יד ליידן שונה מהנוסח המקורי של הירושלמי בכל תחומי הלשון: באוצר המילים, בצורות דקדוקיות, בכתיב, בסגנון ובמינוח. מרובים השיבושים גם בשמות החכמים ובדרך מסירת מאמריהם. למרות כל חסרונותיו, ניתן לתקן את נוסחו על פי כתבי יד נוספים, מקבילות, מובאות הראשונים והכרה טובה של לשונו, סגנונו ומונחיו של התלמוד הירושלמי, וכך להעמיד את הנוסח המקורי של התלמוד הירושלמי.

(ב) **כתב יד רומי** כולל את סדר זרעים ואת מסכת סוטה. נכתב כנראה במאה ה-13 למניינם. הוא מלא שיבושים ורצוף השמטות גדולות, אך יש בו נוסחאות מקוריות, ובמקומות רבים הוא משלים חסרונות שבכתב יד ליידן.

(ג) **"שרידי הירושלמי"** הוא אוסף גדול של קטעי התלמוד הירושלמי, ששרדו בגניזה. קטעי הגניזה הקדומים ביותר הם כנראה מן המאה ה-9 למניינם. חשיבותם של קטעי הגניזה בכך, ששמרו על צורתו המקורית של התלמוד הירושלמי, על כתיבו ועל גרסאות משובחות לרוב.

(ד) **כתב יד ספרדי**. כתב יד כמעט שלם של מסכת נזיקין מהתלמוד הירושלמי. נכתב כנראה במאה ה-15 למניינם. מסורת הנוסח שלו טובה ומשובחת.

(ה) **כתב יד אשכנזי**. נמצאו קטעים מהתלמוד הירושלמי, ששרדו בגרמניה והוצאו מכריכות ספרים. כתב יד זה נכתב במאה ה-13 למניינם. בכתב יד זה הוכנסו לגוף הנוסח הוספות רבות על פי מקורות שונים. כתב יד זה הוא מעין "ספר הירושלמי" שהיה לפני ראשונים באשכנז כמו ראבי"ה ובעל או"ז ("אור זרוע").

נוסחיה של ירושלמי מסכת שקלים

למסכת שקלים כמה כתבי יד שלמים: כתב יד ליידן של הירושלמי (המסירה שלפנינו); כתב יד מינכן 95 של הבבלי (כתב יד אשכנזי מן המאה ה-14) שירושלמי שקלים היתה כלולה בו (כתב יד הבבלי); כתב יד אוקספורד 370 (כתב יד אשכנזי מן המאה ה-14, נדפס ע"י א' סופר, כתב יד שקלים), ודפוס ונציה הבבלי (שנת רפ"ב, דינו ככתב יד, כנראה נדפס מכתב יד אשכנזי). בנוסף לאלה, שרידיהם של חמישה טפסים שונים של המסכת שהגיעו אלינו מן הגניזה (ראה להלן) מכילים כמעט את המסכת כולה. חלק גדול מששת הפרקים הראשונים, בעיקר בענייני אגדה, מועתק בספר "וזהויר" (ספר הלכות ואגדות כסדר פרשיות התורה, הנקרא כן על שם הלכותיו הפותחות: "וזהויר הקב"ה את ישראל". נתחבר כנראה בארץ ישראל במאה ה-10 לערך).

במסכת זו קיימות שתי מסורות נוסח נפרדות ושונות זו מזו. האחת: נוסח ירושלמי מקורי, המצוי בכתב יד ליידן, כפי שיצא מידי הסופר, וכן בכמה כתבי יד, העתקות וציטוטים השייכים למסורת זו (נוסח א); והאחרת: נוסח ירושלמי מעובד, המצוי בדפוס הבבלי, וכן בכמה כתבי יד, העתקות וציטוטים השייכים למסורת זו (נוסח ב). נוסח ב מקורו בעיבוד קדום, מודע ומכוון על פי הבבלי.

הנוסח שבכתב יד ליידן הבלתי מוגה נקי מהתוספות ומהתופעות הבבליות שבדפוס. נוסח זה קרוב ביותר לנוסח קטעי הגניזה למסכת זו (רובם פורסמו ב"שרידי הירושלמי"). כל התופעות הבבליות אינן מצויות לא בגוף כתב יד ליידן ולא בקטעי הגניזה וגם לא בספר "וזהויר" שנוסחו שייך לנוסח א.

מאידך, כתב יד הבבלי, כתב יד שקלים ודפוס ונציה הבבלי שייכים לנוסח ב. כתבי יד אלה של נוסח ב קרובים זה לזה בטעויות משותפות, בצורות כתיב דומות, בדילוגים ובתוספות משותפות. לכל אחד מכתבי יד אלה גם טעויות ושינויים משלו, אבל מקורם משותף. בנוסח ב מצויים הגהות והוספות על פי הבבלי, וכן לשונות ומונחים בבליים שאינם מצויים בירושלמי. מן התופעות הבולטות בנוסח ב הם המונחים, הסגנונות וצורות הלשון המיוחדים לירושלמי ששובשו או הושמטו. מן השינויים הבולטים ביותר בנוסח ב הם חילופים וצורות מיוחדות של השמות.

נוסח ב היה הנוסח של בעלי שני הפירושים מרבתינו הראשונים, רבנו משולם ותלמידו של רבנו שמואל ב"ר שניאור (תלמיד רשב"ש).

אין להתחשב כלל בנוסח שבירושלמי דפוס ונציה (שנת רפ"ג). המרחק בינו ובין מקורו, כתב יד ליידין, במסכת זו גדול מאוד. על גליונות כתב היד מצויים הוספות, הגהות ותיקונים לכל אורך המסכת הלקוחים מהבבלי דפוס ונציה (שנת רפ"ב). מגידי הירושלמי בוונציה השתמשו בדפוס זה של הבבלי והגיהו על פיו את כתב יד ליידין. נוסח הירושלמי דפוס ונציה רפ"ג הוא מעשה הרכבה של שני טיפוסים נוסח שונים זה מזה: נוסח ירושלמי מקורי שבכתב יד ליידין, שעליו הורכב הנוסח שבדפוס הבבלי.

(המקור: י' זוסמן, "מסורת לימוד ומסורת נוסח של התלמוד הירושלמי", מחקרים בספרות התלמודית - יום עיון לרגל מלאת שמונים שנה לשאול ליברמן, תשמ"ג, עמ' 12 - 43)

אחד הדברים הבולטים בנוסח מסכת שקלים שבבבלי דפוס ונציה, וכן בשאר הנוסחים הבבליים, הוא סירוס מזור של שמות חכמים. שתי תופעות נוספות מעניקות לנוסח שבבבלי גם גוון בבלי מובהק, והם: כתיב בבלי ולשונות בבליים. חוץ מזה ישנם קטעים בבליים המועתקים מן הבבלי. יתר על כן, ישנם שיבושים רבים בנוסח שבבבלי, וסירוסים מפליגים של לשונות שלא הובנו על ידי המעתיקים. חוץ מזה ישנם חסרונות של מילים, משפטים וקטעי סוגיות.

נוסח הבבלי הוא נוסח משובש, מסורס ומוגה, ורחוק ביותר מצורתה המקורית של המסכת. עדיפותו של הנוסח שבירושלמי מחוורת בהחלט. אבל למרות זאת, אין לבטל את נוסח הבבלי לגמרי. אל לנו לשכוח, שמאחורי הנוסח שלפנינו עמד פעם נוסח ירושלמי מקורי, השווה בחשיבותו לזה המונח ביסוד כתב יד ליידין, וששרידים ממנו עשויים להימצא גם בנוסח המשובש שלפנינו.

ההשוואה מלמדת על חילופי נוסח שהם שווי ערך בשני הנוסחים. אלה הם חילופים בין צורות דקדוקיות שונות של אותה מילה, חילופים בדרכי הכתיב וכדומה, שכיוצא בהם יש במקומות אחרים בתוך הירושלמי גופו. יתר על כן, אנו מוצאים בנוסח הבבלי לשונות מוחלפות מאותו סוג המצוי בין המקבילות בתוך הירושלמי גופו. כן יש חילופים בשמות המוסרים.

אנו מוצאים בנוסח הבבלי כמה גרסאות מקוריות, מהן שנשתבשו בנוסח הירושלמי, מהן מילים ומאמרים שנשמטו מן הירושלמי ונשתמרו כאן, מהן צורות ירושלמיות שקיבלו בנוסח שבירושלמי את הצורה הבבלית.

הבא לקבוע את הנוסח המקורי של מסכת שקלים חייב להביא בחשבון את כל השרידים המקוריים ואת כל הנוסחאות המשובחות המשוקעים בנוסח הבבלי ובשאר הנוסחים שלפנינו. לעיתים כדי לתקן ולהשלים על פיהם את הנוסח שלנו, ולעיתים כדי להעמיד זו מול זו שתי נוסחאות מקבילות.

(המקור: מ' עסיס, "לתולדות הנוסח של מסכת שקלים", דברי הקונגרס העולמי למדעי היהדות 7, ח"ג, תשמ"א, עמ' 141 - 156)

קטעי גניזה של מסכת שקלים

בגניזה נתגלו כמה קטעים וקרעים מירושלמי שקלים המפוזרים בספריות, שהם כולם מתלכדים לחמישה טפסים שונים. ארבעה מהם טפסים של נוסח א, ואחד שיש בו במשולב נוסח א ונוסח ב. ואלה הם:

1: דפים המכילים את רובה הגדול של המסכת, שרובם נתפרסמו ב"שרידי הירושלמי" בדילוגים (עמ' 121, 123-128, 130, 132-139). מטופס זה נתגלו עוד שני דפים, אחד מהם הוא קטע כץ (ראה JQR 71) המכיל את סוף פרק ז ותחילת פרק ח.

2: דפים המכילים כמחציתו של פרק א וכמחציתו של פרק ד. הוא פורסם ב"שרידי הירושלמי" (עמ' 120, 122, 129, 131).

3: דפים המכילים כמחצית פרק ה ואת סוף פרק ו ותחילת פרק ז (אוסף JTS).

4: שריד של דף המכיל קטע קטן מפרק א.

5: טופס ששרדו ממנו חמישה קטעים, שהתפזרו לספריות ולאוספים שונים והם מצטרפים לשני דפים. יש בהם מן הפרקים ה, ו, ו-ז. בטופס זה נמצאו גרסאות של נוסח א ושל נוסח ב משולבות זו בזו: כתב היד הוא נוסח ב מובהק, וההגהות בין השורות ועל הגליונות נעשו על פי נוסח א מובהק.

(המקור: י' זוסמן, "מסורת לימוד ומסורת נוסח של התלמוד הירושלמי", מחקרים בספרות התלמודית - יום עיון לרגל מלאת שמונים שנה לשאול ליברמן, תשמ"ג, עמ' 23)

קטעי הגניזה מוצגים באתר פרידברג לחקר הגניזה (www.genizah.org).

קטעי גניזה נוספים

1. קטע גניזה שפרסם י' מאן (ראה HUCA 14), והוא מכתב שבו העתיק הכותב קטע מהירושלמי שקלים פרק ד בנוסח א.
2. קטע מהגניזה האיטלקית (קטע אימולה) המכיל קטע מפרק ב בנוסח ב.
3. קטע מהגניזה האוסטרית המכיל קטע מפרק ב בנוסח ב.

נוסח א - הנוסח הירושלמי של מסכת שקלים

כתב יד לידן (המסירה שלפנינו)

”שרידי הירושלמי”

קטעי גניזה

ספר ”וזההיר”

נוסח ב - הנוסח הבבלי של מסכת שקלים

כתב יד מינכן 95 (כתב יד הבבלי)

כתב יד אוקספורד 370 (כתב יד שקלים)

דפוס ונציה הבבלי

תלמיד רשב”ש

רבנו משולם

החילופים בין נוסח א לנוסח ב והגהות המגיה בכתב יד לידן שנרשמו בפירושו למסכת שקלים הם על פי הרשימות של י' זוסמן, ”מסורת לימוד ומסורת נוסח של התלמוד הירושלמי”, מחקרים בספרות התלמודית - יום עיון לרגל מלאת שמונים שנה לשאול ליברמן, תשמ”ג, עמ’ 44-76.

☆☆☆

הפירוש למסכת שקלים

הפירוש מחולק לשני חלקים עיקריים: פירוש הסוגיה לחלקיה, ולאחריו הבאת מקורות ומקבילות והשוואה ביניהם, ועיונים והרחבות בנושאים שבסוגיה.

העיקרון של הפירוש הוא פירוש דברי חכמינו בירושלמי על פי דבריהם בכל המקורות: משנה, תוספתא, מסכתות קטנות, תלמוד ירושלמי, תלמוד בבלי, מדרשי הלכה ומדרשי אגדה. הדבר נעשה על ידי חיפוש ועיון מדוקדקים בכל המקורות (בעזרת תקליטור פרויקט השו”ת של אוניברסיטת בר אילן). בתוך הפירוש מובאים המקורות בתוספת ביאור ותרגום חלקי.

הפירוש מתייחס ללשון הארמית הארץ ישראלית ולמונחי הדיון והלימוד שבתלמוד הירושלמי, תוך השוואת מקבילות ללשון ולמונחים במקומות אחרים בתלמוד הירושלמי ובמדרשי אגדה ארץ-ישראלים, ותוך הסתמכות על חוקרים בדורותינו.

הפירוש הוא פרי לימוד ועיון מעמיקים בפירושיהם ובדבריהם של רוב המתמייחים לדברי הירושלמי: מפרשי הירושלמי, ראשונים ואחרונים, ומחקרים בתחומים שונים.

הפירוש מבחין בין דברי תנאים ובין דברי אמוראים, ומתייחס לשלשלת המסירה של דבריהם, תוך ציון דורות התנאים והאמוראים.

רבים מהמקורות התנאיים בירושלמי הם ברייתות מן התוספתא המובאות בשלמות או בקיצור. העיון בתוספתא מסייע לפירוש נכון של הירושלמי, והוא הכרחי כאשר הירושלמי מביא ציטוט חלקי או ניסוח מקוצר של דברי התוספתא או כאשר הירושלמי קוטע את דברי התוספתא לצורך פירוש או לצורך שאלה ותשובה. בתוך הפירוש מובאים דברי התוספתא בשלמות בתוספת ביאור.

המקורות האמוראיים בירושלמי הם דברי אמוראים ארץ ישראלים ובבליים לדורותיהם. הפירוש מתייחס לקשרים בין האמוראים, ומשווה בין דברי האמוראים בתלמוד הירושלמי ובין דבריהם בתלמוד הבבלי. השוואה זו מסייעת לעיתים לפירוש נכון של הירושלמי. בתוך הפירוש מובאות הסוגיות המקבילות בתלמוד הבבלי בתוספת ביאור ותרגום חלקי.

הפירוש מבאר את הקשרים בין סוגיות ואת ייחוסן למשנה ולתוספתא המתאימים. הפירוש מתייחס לסוגיות כפולות בתלמוד הירושלמי שהועתקו ממקום למקום ולשיבושים שנוצרו בהעתקות אלו על ידי מעתיקי הסוגיות.

הפירוש משלים פסוקים המובאים בירושלמי, מציין את הקשרם במקרא, ומבאר את אופן דרשתם. הפירוש מתייחס למנהגי ארץ ישראל בתקופת המשנה והתלמוד, ומתאר אישים, מקומות, אירועים, חברה ותרבות בתקופה הזו.

הנוסח

נוסח התלמוד הירושלמי שנקבע לצורך הפירוש למסכת שקלים (להלן: הנוסח) מיוסד על כתב יד ליידן שלפנינו (להלן בתוך הפירוש: המסירה שלפנינו / כתב היד שלפנינו), שיצא לאור במהדורה משוכללת על ידי האקדמיה ללשון העברית. הנוסח נסמך על הסימנים המתארים את כתב היד ועל הסימנים שנוספו בידי מתקיני המהדורה. הסימנים של מתקיני המהדורה אינם מצוינים בתוך הנוסח.

הנוסח נקבע על פי ההגהות (מחיקה, תוספת, נוסח חלופי) של הסופר ושל המגיהים בכתב יד ליידן. בדרך כלל הובא בתוך הנוסח מה שסומן כתוספת, ולא הובא מה שסומן כמחיקה. הגהות אלו לא סומנו בתוך הנוסח, אך הגהות משמעותיות צוינו בתוך הפירוש. תוספות של המגיהים שהן שיבוש בסגנון הירושלמי לא הובאו בתוך הנוסח. תוספות של המגיהים שהן ייתור במסירה (במקומות שלא סומנו בידי מתקיני המהדורה) הובאו בתוך הנוסח וסומנו כיתור.

כשחברו בכתב היד בטעות שתי תיבות לאחת הן הופרדו (במקום שההפרדה משמעותית הדבר צוין בתוך הפירוש). הסימנים בתוך הנוסח שונים מהסימנים של מתקיני המהדורה. השלמת חיסרון בנוסח המסירה (במקום שהושלם חיסרון בידי מתקיני המהדורה או במקום שהשלמת החיסרון מוכרחת) סומנה בתוך הנוסח בסוגריים מרובעות - [א]. ייתור במסירה (במקום שסומן בידי מתקיני המהדורה או במקום שהייתור מוכרח) סומן בתוך הנוסח בסוגריים עגולות - (א). ההשלמות והייתורים הם לפי מקבילות או לפי כתבי יד או לפי קטעי גניזה.

היחס לסימנים שנוספו בידי מתקיני המהדורה (כגון: ייתור במסירה, נוסח תמוה, תיקון בסדר התיבות) הוא ביקורתי. יש מקומות שסומנו בידי מתקיני המהדורה, אך על פי שיקול הדעת לא היה הנוסח טעון תיקון. במקום שהנוסח תמוה הוצע תיקון לנוסח בתוך הפירוש.

סופר כתב יד ליידן כתב על פי רוב בכתב מלא. בדרך כלל נשמר בתוך הנוסח הכתיב של הסופר, מלבד כמה חריגים (כגון: "שני" במקום "שיני", "אלו" במקום "אילו" להבדיל מ"אילו" ומ"אילו").

תיבת "של" המחוברת לתיבה שלאחריה הופרדה (אף על פי שההפרדה היא שיבוש צורת הלשון הארץ ישראלית). במקום שהידוע של התיבה שלאחריה מובלע בתיבה "של", נוספה בתוך הפירוש ה"א הידוע ועירה בראש התיבה שלאחריה.

כל הקיצורים הושלמו (מלבד "כול" בהבאת פסקה מהמשנה ו"וגו" בהבאת פסוק מהמקרא), וכל ראשי התיבות נפתרו (מלבד "הקב"ה" = הקודש ברוך הוא).

פסוקי המקרא סומנו במרכאות, ולא נרשמו להם מראי מקום (מראי מקום נרשמו בתוך הפירוש).

סופר כתב יד ליידן רשם פסוקים מתוך זיכרון והביא פסוקים בשינוי. נוסח הפסוקים תוקן בתוך הפירוש על פי המסורה שבידינו (הדבר לא צוין בתוך הפירוש). הסופר כתב פסוקים בכתב מלא יותר מאשר במקרא, ובדרך כלל נשמר בתוך הנוסח הכתיב של הסופר.

תפילות וברכות, לרבות קטעים מהן, סומנו במרכאות. פסוקים שהובאו בתוך תפילות וברכות לא סומנו במרכאות. לנוסח הוכנסו סימני פיסוק.

חלוקת הנוסח הכתוב נעשתה לפי הפרק וההלכה על פי סימוני ההלכות שבכתב היד (כשסימוני ההלכות שבדפוסים שונים מהסימונים שבכתב היד הדבר מצוין). החלוקה המשנית לפסקאות ולקטעים נעשתה לפי העניין. בכל הלכה מובא נוסח המשנה ולאחריו נוסח הגמרא כמקובל בדפוסים המאוחרים.

נוסח המשנה שנקבע לצורך הפירוש למסכת שקלים הוא נוסח המשנה שבכתב היד.

מראי המקום בגיליונות שמימין ומשמאל לנוסח הם לירושלמי דפוס וילנא.

הפירוש

בתוך הפירוש בא הנוסח הכתוב באותיות בולטות, וכל חלקי הפירוש באו בדרך כלל באותיות רגילות. כל קטע של הנוסח הכתוב שבתוך הפירוש מחולק למשפטים ולחלקי משפטים, ולאחריהם בא הפירוש להם, כשביניהם מקף מפריד.

למשפטים ולחלקי משפטים בעברית נוספו לעיתים בנוסח הכתוב שבתוך הפירוש מילים, בסוגריים או שלא בסוגריים, הבאות לפרש את המילים שלפניהן או להשלים מילים חסרות. בפירוש שלאחרי משפטים וחלקי משפטים בארמית ניתן תחילה תרגום המילים, ואחר כך, בסוגריים או שלא בסוגריים, ניתן פירוש העניין. לעיתים נוספו בתוך תרגום המילים מילים בסוגריים, הבאות לפרש את המילים שלפניהן או לתת פירוש משמעי (כשהפירוש המשמעי של המילים בארמית שונה מהתרגום המילולי) או להשלים מילים חסרות.

בנוסח הכתוב שבתוך הפירוש צוין בסוגריים, באותיות רגילות או בולטות, תיקון גרסה או חילוף נוסח לנוסח הכתוב. תיקוני גרסה וחילופי נוסח הם על פי כתבי יד נוספים, מקבילות, מובאות הראשונים והכרה של לשונו, סגנונו ומונחיו של התלמוד הירושלמי. כתבי היד ששימשו לצורך הפירוש למסכת שקלים הם קטעים מן הגניזה שבמצרים שהובאו ב"שרידי הירושלמי".

בנוסח הכתוב שבתוך הפירוש צוינה בסוגריים הצורה הרגילה של מילה שבאה בצורה הארץ ישראלית. בנוסח הכתוב שבתוך הפירוש צוינו בסוגריים, שבתוכם סימן שוויון, המילים שמהן הורכבו המילים שבנוסח הכתוב - (=אב).

בנוסח הכתוב שבתוך הפירוש צוינו בסוגריים מרובעות, שבתוכם סימן ~, אותיות שהוחלפו אלה באלה בנוסח הכתוב - [א ~ ב].

בנוסח הכתוב שבתוך הפירוש צוין בסוגריים בסמוך לשם חכם דור התנאים או האמוראים של החכם, ולעיתים צוינו גם פרטים על החכם. לא צוין כך, כשהחכם כבר נזכר בסמוך לעיל, או כשבשם זה נקראו כמה חכמים ומתוך ההקשר אין ברור במי מהם מדובר.

בנוסח הכתוב שבתוך הפירוש צוינו בסוגריים בסמוך לשם מקום פרטים על המקום. המילה "כול" הושמטה מהנוסח הכתוב שבתוך הפירוש כשבמקומה הושלמה פסקה מהמשנה. בנוסח הכתוב שבתוך הפירוש נרשמו מראי מקום לפסוקי המקרא, והושלמו פסוקי המקרא שהובאו בקיצור והיה צריך להשלים. המילה "וגו" הושמטה מהנוסח הכתוב שבתוך הפירוש כשבמקומה הושלם פסוק.

לפני כל קטע בתוך הפירוש באה פתיחה, שמציינת את הפסקה מהמשנה או מברייתא שהקטע מדבר עליה, את הקשר של הקטע לקטעים שלפניו, ואת המקבילות בירושלמי לקטע. גם לפני כל מאמר או לפני כל שאלה ותשובה או לפני כל קושיה ותירוץ באו מילות פתיחה וקישור.

אחרי כל קטע בתוך הפירוש מובאים מקבילות לקטע, מקורות לפירוש הקטע, השוואות בין הירושלמי ובין הבבלי, ועיונים והרחבות לנושאים שנזכרו בקטע.

בנוסח הכתוב של המקבילות והמקורות נוספו מילים בסוגריים הבאות לפרש את המילים שלפניהן או להשלים מילים חסרות. הנוסח הכתוב וחלק מהפירוש של המקבילות והמקורות הם על פי המהדירים שלהם, אף שלרוב הם לא צוינו בתוך הפירוש (ראה רשימת מקורות להלן).

כשהמקבילות והמקורות נבדלים זה מזה בלשון ובתוכן הם הובאו בדרך כלל בנפרד. כשהמקבילות והמקורות אינם נבדלים זה מזה בלשון ובתוכן הם הובאו בדרך כלל ביחד. כשהמקבילות והמקורות הובאו ביחד, אף שיש ביניהם הבדלים, נבחר הנוסח של אחד מהם או שנקבע נוסח המשלב בין הנוסחים השונים או שצוינו הנוסחים השונים (נוסחים שונים מופרדים בלוחסן - /).

הנוסח של מקבילות ומקורות, לרבות פסוקים שהובאו בהם, הוא בכתוב מלא (צורת זכר רבים המסתיימת ב-ן הוחלפה ב-ם, אף על פי שההחלפה היא שיבוש צורת לשון חכמים).

משפטים וחלקי משפטים בארמית של מקבילות ומקורות הובאו לעיתים בתרגומם לעברית מבלי שהובא הנוסח המקורי ומבלי שצוין שבמקומו הובא תרגומו.

מקבילות ומקורות מן התלמוד ירושלמי צוינו לפי הפרק וההלכה על פי סימוני ההלכות שבכתב יד ליידין. הנוסח של מקבילות ומקורות מן התלמוד הבבלי תוקן לעיתים על פי כתבי יד של הבבלי. במקבילות ובמקורות מן התלמוד הבבלי הובא בדרך כלל פירושו של הרב ע' אבן ישראל.

פרויקט השו"ת של אוניברסיטת בר אילן סייע בחיפוש ובהעתקה של מקבילות ומקורות. מערכת המידע לתלמוד הירושלמי של המכללה האקדמית בנתניה (<http://webapp2.netanya.ac.il/talmud>) סייעה במציאת הפניות לציטוטי ירושלמי בראשונים ולספרות מחקר על הירושלמי.

רשימת מקורות נבחרים

משנה, תוספתא ותלמודים
 משניות מבוארות (פ' קהתי)
 שישה סדרי משנה (ח' אלבק)
 משנת ארץ ישראל (ש' ספראי וז' ספראי)
 תוספתא (מ"ש צוקרמנדל)
 תוספתא (ש' ליברמן)
 תוספתא כפשוטה (ש' ליברמן)
 תוספת ראשונים (ש' ליברמן)
 מסכת סופרים (מ' היגר)
 תלמוד ירושלמי על פי כתב יד ליידין (האקדמיה ללשון העברית)
 תלמוד ירושלמי (ונציה)
 תלמוד ירושלמי (וילנא)
 שרידי הירושלמי (ל' גינצבורג)
 שרידי הירושלמי ב (יד הרב הרצוג)
 סינופסיס לתלמוד הירושלמי
 פירושי רמב"ן לירושלמי (י' פלורסהיים)
 מפרשי הירושלמי ("קורבן העדה", "פני משה", רש"ס, "ספר ניר", "נועם ירושלמי" ועוד)
 פירושים וחידושים בירושלמי - מסכת ברכות (ל' גינצבורג)
 אהבת ציון וירושלים (ד"ב רטנר)
 הירושלמי כפשוטו - מסכתות שבת, עירובין ופסחים (ש' ליברמן)
 ירושלמי נזיקין (א"ש רוזנטל, ש' ליברמן)
 שערי תורת ארץ ישראל (ז"ו רבינוביץ)
 הירושלמי המפורש - מסכת ברכות (ש' גורן)
 עלי תמר - התלמוד הירושלמי (י' תמר)
 תלמוד ירושלמי מסכת שביעית (י' פליקס)
 תלמוד ירושלמי מסכת מעשרות (י' פליקס)
 תלמוד בבלי (וילנא)
 תלמוד בבלי (ע' אבן ישראל)
 מפרשי הבבלי

מדרשים

מכילתא דרבי ישמעאל (ח"ש הורוביץ וי' רבין)
 מכילתא דרבי ישמעאל (מ' איש שלום)
 מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי (י"נ אפשטין וע"צ מלמד)
 ספרא (י"א וייס)
 ספרא דבי רב (א"א פינקלשטין)
 ספרי במדבר (ח"ש הורוביץ)
 ספרי זוטא (ח"ש הורוביץ)
 ספרי דברים (א"א פינקלשטין)
 מדרש תנאים לדברים (הופמן)
 מדרשי רבה (וילנא)
 בראשית רבה (י' תיאודור וח' אלבק)
 שמות רבה (א' שנאן)
 ויקרא רבה (מ' מרגליות)
 דברים רבה (ש' ליברמן)
 מדרש רבה (מ"א מירקין)

רות רבה (לרנר)

איכה רבה (ש' בובר)

פסיקתא דרב כהנא (ד' מנדלבוים)

פסיקתא דרב כהנא (ש' בובר)

פסיקתא רבתי (מ' איש שלום)

מדרש תנחומא (ש' בובר)

מדרש תנחומא (ורשא)

מדרש שמואל (ש' בובר)

מדרש תהילים (ש' בובר)

מדרש משלי (ש' בובר)

פרקי דרבי אליעזר (מ' היגר)

פרקי דרבי אליעזר (ורשא)

אוצר המדרשים (איזנשטין)

ילקוט שמעוני

ספרי עזר, מחקרים ועבודות

אבות הדורות (מ"ד גרוס)

אוצר כינויי עובדים בספרות התלמוד והמדרש (מ' איילוי)

אוצר לשונות ירושלמיים (מ' עסיס)

אנציקלופדיה לחכמי התלמוד (מ' מרגליות)

אנציקלופדיה תלמודית (יד הרב הרצוג)

אריאל - אנציקלופדיה לידיעת ארץ ישראל (ז' וילנאי)

ארץ הגליל - מימי העלייה מבבל עד חתימת התלמוד (ש' קליין)

בימי הבית ובימי המשנה (ש' ספראי)

בשלהי הבית השני ובתקופת המשנה (ש' ספראי)

דעת מקרא (מוסד הרב קוק)

ההלכה - מקורותיה והתפתחותה (א"א אורבך)

הטרמינולוגיה של הירושלמי (ל' מוסקוביץ)

הלכות ארץ ישראל מן הגניזה (מ' מרגליות)

המילון החדש (א' אבן שושן)

חז"ל - פרקי אמונות ודעות (א"א אורבך)

חכמי המשנה והתלמוד - הגותם פועלם ומנהיגותם (מ' בר)

חציבה ומחצבות אבן בארץ ישראל בתקופת המשנה והתלמוד (ז' ספראי וא' ששון)

יוונית ויוונית בארץ ישראל (ש' ליברמן)

מאלף עד תו - מילון עברי שימושי (מ' מדרן)

מבוא הירושלמי (ז' פרנקל)

מבוא למשנה (ח' אלבק)

מבוא לנוסח המשנה (י"נ אפשטין)

מבואות לספרות האמוראים (י"נ אפשטין)

מבואות לספרות התנאים (י"נ אפשטין)

מועדי ישראל בתקופת המשנה והתלמוד (י' תבורי)

מדרשי הלכה של האמוראים בתלמוד הירושלמי (ע"צ מלמד)

מדרשי הלכה של התנאים בתלמוד הירושלמי (ע"צ מלמד)

מחקרים בספרות התלמוד (י"נ אפשטין)

מחקרים בספרות התלמודית (האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים)

מחקרים בעברית ובארמית (י' קוטשר)

מחקרים בתורת ארץ ישראל (ש' ליברמן)

מחקרים בתולדות ישראל (ג' אלון)

מילון לארמית הארץ ישראלית היהודית (מ' סוקולוף)
 מקורות ומסורות - ביאורים בתלמוד (ד' הלבני)
 משנה מסכת שקלים (א' פינצ'ובר)
 סוגיות מקבילות בירושלמי (מ' עסיס)
 עיונים בספרות התלמוד (ע"צ מלמד)
 על הירושלמי (ש' ליברמן)
 עם הארץ הגילי (א' ביכלר)
 ערכי - המילון החדש לספרות חז"ל (י' קוטשר, מ"צ קדרי)
 ערכי מדרש (ב"ז בכר)
 פרקמטיא - מערכת השיוק בחברה היהודית בארץ ישראל בתקופת המשנה והתלמוד (י' מנירב)
 רב מילים - המילון השלם (י' שויקה)
 שקיעים מתרגומי המקרא הארמיים (מ' גושן-גוטשטיין)
 תולדות היהודים בארץ ישראל בתקופת המשנה והתלמוד (ג' אלון)
 תורת הצורות של הארמית שבתלמוד הירושלמי על פי קטעי גניזה (ש' היימנס)

מאמרים מתוך: "אסופות", "לשונונו", "מחקרי תלמוד", "סידרא", "סיני", "ציון", "קתדרה", "שערי לשון", "תעודה", "תרביץ" ועוד.

"אור לישרים"

בשו"ת "מן השמים" (לרבי יעקב ממרויש, מבעלי התוספות) סימן טא נסתפק בבבלי מסכת ראש השנה והשיבו לו: "זרח בחושך אור לישרים" (תהילים קיב,ד).
 ונכתב שם בהערה: יעוין בספר "תוספות אהרן" מהגר"א מפינסק בחידושי מסכת ראש השנה שהביא תשובה זו וביאר על פי אומרם: "במחשכים הושיבני" (איכה ג,ו) - זה תלמודה של בבל (בבלי סנהדרין כד,א), ו"לישרים" אותיות "ירושלמי", ורצונו לומר שיש לפרש סוגית הבבלי על פי דברי הירושלמי שם.
 לאור הדברים האלה, ומשום שהפירוש למסכת שקלים בא להאיר אור חדש על התלמוד הירושלמי, על כן נקרא הפירוש הזה בשם "אור לישרים".

יהושע ב"ר משה בוך

הכתובת להערות ותגובות:

הרב יהושע בוך

שד' מנחם בגין 64, מודיעין

08-9708503

yebuch@walla.com

פרק א

הלכה א

משנה

באחד באדר משמעין על השקלים ועל הכלאים. ובחמשה עשר בו קורין את המגילה בכרכים, ומתקנין את הדרכים ואת הרחובות ואת מקוות המים, ועושין כל צורכי הרבים, ומציינין על הקברות, ויוצאין אף על הכלאים.

אור ל'שרים

פרק א

בתוספתא שקלים א,א-ד שנו: בחמישה עשר בו (באדר) שלוחי בית דין יוצאים ומתקנינים את הדרכים ואת הרחובות שחולחלו (שנעשו שם חללים על ידי הגשמים ששטפו את החול שבין האבנים שבכביש) בימות הגשמים, פרק למועד (שלושים יום לפני המועד), סמך (סמוך) לעולי רגלים, כדי שיהו מותקנים בשלושה רגלים אלו (מתקנים את הדרכים פעם בשנה, אחרי ימות הגשמים, כדי שיהיו מוכנים לכל שלוש הרגלים עד אחרי סוכות, שהרי אין הדרכים מתקלקלים בארץ ישראל בימות החמה).

בחמישה עשר בו שלוחי בית דין יוצאים וחופרים בורות, שיחים ומערות (שאינן כבר חשש שיתקלקלו מן הגשמים המרובים, ועדיין הם יכולים להתמלא מן המלקוש, ויהיו מוכנים לימות הגשמים הבאים), ומתקנים את המקוות ואת אמת המים. בחמישה עשר בו שלוחי בית דין יוצאים ומפקירים את הכלאים... בחמישה עשר בו שלוחי בית דין יוצאים ומציינים מקום הטומאה, כדי שלא יהו הרבים נתקלים בו.

משמעין

הגרסה בחלק מכתבי היד של המשנה "משמעין" בבניין פיעל. גם להלן הגרסה בנוסח הירושלמי של מסכת שקלים "משמעין" וכן "שימוע" בבניין פיעל, אך בנוסח הבבלי של מסכת שקלים הגרסה "משמעין" וכן "השמעת" בבניין הפעיל. המעתיקים שינו את הצורה לבניין הפעיל בהשפעת לשון המקרא.

מקוות המים

במקרא מופיע צירוף הסמיכות "מקוה מים". צירוף זה נתקצר והוא מופיע בכל ספרות התנאים תמיד ללא הסומך: מקוה בסתם. רק בהלכה העתיקה שבמשנה זו מצינו: מקוות המים.

ומציינין על הקברות

הגרסה בכתבי היד של המשנה וכן במשנה שבנוסח הירושלמי של מסכת שקלים "על הקברות". אך במשנה שבנוסח הבבלי של מסכת שקלים הגרסה "את הקברות".

ויוצאין אף על הכלאים

בכל הנוסחאות יש המילה "אף". כיוון ששנו במשנה כאן,

בזמן שבית המקדש קיים, כל אדם מישראל חייב לתת מחצית השקל למקדש בכל שנה לצורך קורבנות הציבור. בזמן המשנה היה השקל שווה למחצית השקל של תורה. שני הפרקים הראשונים של המסכת עוסקים במצוות נתינת השקל ודרך גבייתו.

הלכה א

משנה

באחד באדר משמעין על השקלים – בית דין שבכל עיר ועיר מכריזים לבני עירם ולכפרים שסביבותיה שייטנו את שקליהם למקדש עד אחד בניסן, שבאחד בניסן מתחילים ליטול מן השקלים החדשים שהובאו בחודש אדר כדי לקנות בהם קורבנות ציבור, ועל הכלאים – בית דין מכריזים שיצאו לשדות ולכרמים לעקור צמחי כלאים (שני מיני זרעים שצמחו יחד, ומיני זרעים שצמחו בכרם).

ובחמשה עשר בו – בחודש אדר, קורין (קוראים) את המגילה – מגילת אסתר, בכרכים – בערים שהיו מוקפות חומה בזמן שכבש יהושע בן נון את הארץ (משנה מגילה א,א), ומתקנין – שליחי בית דין (נציגי הרשות המרכזית בירושלים), את הדרכים – הדרכים הכפריות והדרכים האזוריות, ואת הרחובות (רחבות הערים, כיכרות בין בתים בערים) – שנתקלקלו בימות הגשמים, ואת מקוות המים – מנקים את מקוואות הטהרה שטובלים בהם מן הרפש של ימות הגשמים, ועושין כל צורכי הרבים – שאר כל צורכי הרבים, שאי אפשר היה לעשותם בימות הגשמים, ומציינין על הקברות – שופכים סביבם סיד לעשות להם ציון (סימן), כדי שלא יאהילו עליהם כוהנים ונושאי טהרות (דברים טהורים) וייטמאו הכוהנים והטהרות, לפי שבימות הגשמים נמחה הסיד הישן, ויוצאין אף על הכלאים – שליחי בית דין יוצאים אף לשדות ולכרמים לראות האם עקרו בעלי השדות והכרמים את צמחי הכלאים שהכריזו באחד באדר על עקירתם.

תלמוד

"באחד באדר משמעין" כול'. – ולמה באחד באדר? – כדי שיביאו ישראל את שקליהן בעונתן ותיתרם תרומת הלשכה מן החדשה בזמנה באחד בניסן. – ומר רבי שמואל בר רב יצחק: כתחילתה, דכתב: "ויהי בחודש הראשון בשנה

אור לישירים

לפי הבבלי, משמיעים על השקלים באחד באדר, כדי להקדים שקלי ישראל לשקלי המון, וכדי שיביאו ישראל את שקליהם למקדש עד אחד בניסן; וקוראים בפרשת שקלים באחד באדר, כדי שיביאו ישראל את שקליהם למקדש עד אחד בניסן. אבל לפי הירושלמי, משמיעים על השקלים באדר, כדי שיביאו ישראל את שקליהם למקדש עד אחד בניסן, וקוראים בפרשת שקלים באחד באדר, כדי להקדים שקלי ישראל לשקלי המון.

בפסיקתא רבתי פרשה יא נאמר: ילמדנו רבנו, מאימתי משמיעים על השקלים? – כך שנו רבותינו: באחד באדר משמיעים על השקלים ועל הכלאיים (שקלים א, א). ולמה באחד באדר? – כדי שיביאו ישראל את שקליהם בעונתם ותיתרם תרומת הלשכה מן החדש בזמנה באחד בניסן. ועל הכלאיים – למה באחד באדר? – שכל החודשים הזרעים קטנים הם, ואינם ניכרים מהם, אם חיטים, אם שעורים. לפיכך היו משמיעים מאחד באדר (לעוקרם), שכשם שאסור לזרוע כלאים, כך אסור לקיים.

כאן התחלת מקבילה בירושלמי ראש השנה א, א. מניין למדים שבאחד בניסן תורמים את תרומת השקלים החדשים? –

מציעים מקור אחד: ומר (= ואמר) (צורת עבר בארמית, והאל"ף הושמטה כדרך הירושלמי). בכתב יד שקלים: 'אמר' רבי שמואל בר רב יצחק (אמורא בדור השלישי): (במסירה שלפנינו נוסף על ידי מגיה: 'תרומת הלשכה' (מילים אלו אינן לא במקבילה ולא בכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים)) כתחילתה (נראה שצריך לומר: 'כתחילה', כסגנון הרגיל בירושלמי במקרים דומים) – כמו שהיה בתחילה, כקדם, כבראשונה (נוהגים בתרומת השקלים כמו שנהגו בה בתחילה), דכתיב (הסופר במסירה שלפנינו כתב: 'כתב', והאות 'ד' הושלמה בין השורות על ידי מגיה, והסדר בדפוס ונציה הירושלמי תיקן: 'דכתיב'. אבל במקבילה, בכתב יד שקלים ובכתב יד הבבלי אין מילה זו. ובדפוס ונציה הבבלי: 'שני'. – הסגנון הרגיל בירושלמי במקרים דומים הוא: 'כתחילה' – [פסוק], בלי לשון הצעה לפני הפסוק) –: שכתוב (בהקמת המשכן): "וְיִהְיֶה בַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִייתָ בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַזֶּה הַמִּשְׁכָּן" (שמות מ, יז) – באחד לחודש ניסן של השנה השנית לצאתם של ישראל ממצרים נבנה המשכן, ותני

שבחמישה עשר באדר שליחי בית דין יוצאים ועושים כמה דברים (על אף שהמילה "יוצאים" לא נאמרה במשנה בפירוש, היא נאמרה בתוספתא), סיימו במשנה כאן, שהם יוצאים אף על הכלאיים.

☆☆☆

תלמוד

במשנה שנינו: "באחד באדר משמעין על השקלים". שואלים: ולמה באחד באדר? – בשביל מה מכריזים באחד באדר בכל ערי ישראל שיביאו את שקליהם? מדוע קבעו את אחד באדר כזמן ההכרזה על השקלים, ולא ניסן ולא חודש אחר? ומשיבים: כדי שיביאו ישראל את שקליהן בעונתן – בשביל שיספיקו ישראל להביא את השקלים למקדש בזמן הקבוע שעליהם להביאם, שהוא אחד בניסן, ותיתרם תרומת הלשכה מן החדשה בזמנה באחד בניסן – וכך יוכלו לתרום בזמנה, שהוא באחד בניסן, את תרומת הלשכה מהשקלים שניתנו לצורך קורבנות ציבור של השנה החדשה (תרומת הלשכה היא מילוי קופות גדולות מן השקלים שהיו נותנים כל ישראל ומניחים אותם במקדש בלשכה מיוחדת. שלוש פעמים בשנה היו תורמים את הלשכה, והפעם הראשונה באחד בניסן. משנכנס ניסן מתחילים להביא קורבנות ציבור מתרומת השקלים החדשים).

בבבלי מגילה יג, ב אמרו: אמר ריש לקיש: גלוי וידוע לפני הקב"ה שעתיד המון לשקול שקלים על ישראל, לפיכך הקדים שקליהם לשקליו. והיינו דתנן: באחד באדר משמיעים על השקלים.

ושם כט, א-ב אמרו: משנה. ראש חדש אדר שחל להיות בשבת – קורים בפרשת שקלים. – תלמוד. תנן התם: באחד באדר משמיעים על השקלים. – מאי טעמא? – ...כיוון דבניסן בעי אקרובי (קורבנות ציבור) מתרומה חדשה, קדמינן וקרינן (פרשת שקלים) באחד באדר, כי היכי דליתו שקלים למקדש (עד ניסן). ובירושלמי מגילה א, ז, ו-ג, אמרו: רבי לוי בשם רבי שמעון בן לקיש: צפה הקב"ה שהמן הרשע עתיד לשקול כספו על ישראל, אמר: מוטב שיקדום כספם של בניי לכספו של אותו הרשע. לפיכך מקדימים וקורים בפרשת שקלים.

השנית באחד לחודש הוקם המשכן, ותני עלה: ביום שהוקם המשכן, בו ביום נתרמה התרומה. רבי מבי, רבי יאשיה בשם כהנא: נאמר כאן: "חדשי", ונאמר להלן: "חדשי". מה "חדשי" שנאמר להלן אין מונין אלא מניסן, אף "חדשי" שנאמר כאן אין מונין אלא מניסן. – אמר רבי יונה: שבק רבי מבי ראשה ואמר סופא. דל כן, כהדא דתני: "זאת עולת חודש בחדשו" – יכול תהא תורם בכל חודש וחדש! – תלמוד לומר: "בחדשו לחדשי" – בחודש אחד הוא תורם

אור לישירים

כהנא אינה אמוראית אלא מקורה תנאי, כמו שאמרו עליה להלן).

רבי שמואל בר בר יצחק ורבי טבי נחלקו, מניין למדים שבאחד בניסן תורמים את תרומת השקלים החדשים. לדעת רבי שמואל בר בר יצחק למדים זאת מתרומת שקלים שהיתה בתחילה, ולדעת רבי טבי למדים זאת בגזירה שווה (לימוד דין בעניין אחד מעניין שני, על פי מלים דומות הכתובות בתורה בשני העניינים).

אמר רבי יונה (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור הרביעי): **שבק רבי טבי ראשה ואמר סופא** – עזב רבי טבי את ראשה (של הברייתא שלהלן) ואמר את סופה (רבי טבי אמר רק את סופה של הברייתא, ולא אמר גם את ראשה של הברייתא, אבל ודאי שרבי טבי סמך על ראשה של הברייתא). **דל כן** (צריך לומר: 'דלא כן' או 'דלכך' = דאין לא כן) – שאם לא כך (אם לא תאמר שרבי טבי סמך על ראשה של הברייתא, אין מובן לדבריו, שהרי בתחילה יש ללמוד מן הכתוב שתורמים את הלשכה בראש חודש אחד בשנה לצורך כל חודשי השנה), **כהדא דתני**: – כמו (הברייתא) הזאת ששונה (התנא, שבתחילה הוא לומד מן הכתוב שתורמים את הלשכה בראש חודש אחד בשנה לצורך כל חודשי השנה, ובסוף הוא לומד בגזירה שווה שתורמים בראש חודש ניסן): נאמר (בעניין מוסף של ראש חודש): **"זאת עולת חודש בחדשו"** (במדבר כח, יד) – ולמדים מכתוב זה, שיש להביא את מוסף של ראש חודש ("עולת חודש"), וכן שאר קורבנות ציבור, מתרומת השקלים שתורמים בראש חודש ("בחודשו"), – **יכול** – יכול אני לומר, תהא (במקבילה ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'יהא') **תורם בכל חודש וחדש!** – אולי יעלה על דעתך שיהיו תורמים את הלשכה בכל ראש חודש וראש חודש לצורך אותו חודש! – **תלמוד לומר**: – הכתוב מלמד לומר: **"בחדשו לחדשי השנה"** – **בחודש אחד הוא תורם לכל חדשי השנה** – תורמים את הלשכה בראש חודש אחד בשנה לצורך כל חודשי

עלה: – ושונה (התנא) / ושנוי (שנויה ברייתא) עליה (על הכתוב): **ביום שהוקם המשכן, בו ביום נתרמה התרומה** – באותו יום, שהוא ראש חודש ניסן, תרמו את תרומה הלשכה מן השקלים שהביאו ישראל, והביאו מהם את קורבנות הציבור שהקריבו במשכן מיום זה ואילך. וכשם שכשהוקם המשכן תרמו את תרומת השקלים החדשים באחד בניסן, כך גם לדורות תורמים את תרומת השקלים החדשים באחד בניסן.

בבבלי שבת פזב, נמנו עשר עטרות שנטל אותו יום: ראשון למעשה בראשית (יום ראשון בשבת), ראשון לנשיאים (להקרבת הנשיאים בחנוכת המשכן), ראשון לכהונה, ראשון לעבודה, ראשון לירידת האש (על המזבח), ראשון לאכילת קודשים, ראשון לשיכון שכינה בישראל, ראשון לברך (ברכת כוהנים) את ישראל, ראשון לאיסור הבמות (שמהקמת המשכן ואילך נאסר להקריב לה' בבמה), ראשון לחודשים. ולא מנו שם ראשון לתרומה.

ומציעים מקור שני: **רבי טבי** (אמורא ארץ ישראל בדור השלישי) אמר בשם **רבי יאשיה** (אמורא ארץ ישראל בדור השלישי) שאמר **בשם כהנא** (רב כהנא השני, אמורא בבלי בדור השני): **נאמר כאן: "חדשי"** – בעניין מוסף של ראש חודש נאמר: **"זאת עלת חודש בחדשו לחדשי השנה"** (במדבר כח, יד) – זאת העולה שתהיה בכל ראש חודש וראש חודש, בכל חודשי השנה. ולמדים מכתוב זה, שיש להביא את מוסף של ראש חודש, וכן שאר קורבנות ציבור, מתרומת השקלים החדשים שתורמים בראש חודש, **ונאמר להלן** (במקום אחר): **"חדשי"** – בעניין פסח מצרים נאמר: **"החדש הזה לכם ראש חודשים, ראשון הוא לכם לחדשי השנה"** (שמות יב, ב) – בחודש ניסן תתחילו את מניין חודשי השנה. מה **"חדשי" שנאמר להלן אין מונין אלא מניסן** – כמו שלחודשים אין מתחילים למנות אלא מניסן, אף **"חדשי" שנאמר כאן אין מונין אלא מניסן** – כך גם לתרומת שקלים אין מתחילים למנות אלא מניסן, שמראש חודש ניסן מתחילים להביא קורבנות ציבור מתרומת השקלים החדשים שתורמים בראש חודש ניסן (דרשה זו בשם

לכל חדשי השנה. – יכול באי זה חודש שירצה! – נאמר כאן: "חדשי", ונאמר להלן: "חדשי". מה "חדשי" שנאמר להלן אין מונין אלא מניסן, אף "חדשי" שנאמר כאן אין מונין אלא מניסן.

מהו משמעין? – רב הונא אמר: מכריזין, היך מה דאת אמר: "ויתנו קול ביהודה ובירושלם".

תמן תנינן: אין בין אדר הראשון לאדר השני אלא מקרא מגילה ומתנות

אור לישירים

דנים שנה שיש עימה חודשים ("עולת חודש בחודשו לחודשי השנה") משנה שיש עימה חודשים ("ראשון הוא לכם לחודשי השנה"), ואין דנים שנה שיש עימה חודשים משנה שאין עימה חודשים ("מראשית השנה").

בבבלי אמר רבי טבי רק את ראשה של הברייתא ולא את סופה, שלא כמו בירושלמי. בבבלי ראש השנה הוסיפו שלמדים בגזירה שווה, כמו שנאמר בסופה של הברייתא. בבבלי לא הביאו את המקור הראשון שבירושלמי שלמדים מן המשכן.

☆☆☆

שואלים: מהו משמעין? – מה פירושה של מילה זו שנזכרה במשנה?

ומשיבים: רב הונא (גדול אמוראי בבל בדור השני) אמר (שלוש מילים אלו נוספו במסירה שלפנינו בין השורות על ידי הסופר. כלפני ההגהה גם בספר "וזההיר", ואילו בנוסח הבבלי של מסכת שקלים כלאחר ההגהה): מכריזין, היך מה דאת אמר: – כמו שאתה אומר (כמו שנאמר בחידוש בית ה' בימי יואש מלך יהודה): "ויתנו קול ביהודה ובירושלם להביא לה' משאת משה עבד האלהים על ישראל במדבר" (דברי הימים ב כד, ט) – הכריזו בכל ערי ממלכת יהודה ובירושלם להביא לבית ה' את התרומה שהטיל משה בשעתו על ישראל במדבר בשעת הקמת המשכן, והיא מחצית השקל לכל אחד ואחד. מכאן שמכריזים על הבאת השקלים.

תלמיד רשב"ש אומר, שאין לגרוס כאן את הכתוב הזה, שאין כתובה בו השמעה, אלא יש לגרוס את הכתוב בנחמיה ח, טו: "ואשר ישמעו ויעבירו קול בכל עריהם ובירושלם לאמר צאו הקר והביאו עלי זית וגו', ומכאן שהמילה "משמעין" פירושה: מכריזים.

כאן התחלת מקבילה בירושלמי מגילה א, ז. ומציעים משנה: תמן תנינן: – שם (במקום אחר – משנה מגילה א, ד) שנינו (בעניין קריאת המגילה כשנתעברה השנה): אין בין אדר הראשון לאדר השני אלא מקרא

השנה. – יכול – יכול אני לומר, באי זה חודש שירצה! – אולי יעלה על דעתך שיהיו תורמים את הלשכה לצורך כל חודשי השנה בכל ראש חודש שירצו לתרום! – יש ללמוד גזירה שווה (מכאן ולהלן שווה מילה במילה לדברי רבי טבי): נאמר כאן: "חדשי" – "זאת עלת החדש בקדשו לקדשי השנה", ונאמר להלן: "חדשי" – "החדש הזה לכם ראש חדשים, ראשון הוא לכם לקדשי השנה" (שמות יב, ב). מה "חדשי" שנאמר להלן אין מונין אלא מניסן – כמו שלחודשים אין מתחילים למנות אלא מניסן, אף "חדשי" שנאמר כאן אין מונין אלא מניסן – כך גם לתרומת שקלים אין מתחילים למנות אלא מניסן, שמראש חודש ניסן מתחילים להביא קורבנות ציבור מתרומת השקלים החדשים שתורמים בראש חודש ניסן. מכאן שתורמים את הלשכה לצורך כל חודשי השנה בראש חודש ניסן (מדרש זה אינו ממדרשי ההלכה שבידינו).

עד כאן המקבילה בירושלמי ראש השנה.

"ותני עלה" משמש כרגיל פתיחה לברייתא המוסיפה על משנה. "ותני עלה" משמש פתיחה גם למשנה המוסיפה על משנה או לברייתא המוסיפה על ברייתא. בירושלמי כאן "ותני עלה" משמש פתיחה לברייתא על כתוב שבתורה. והיה צריך לומר כאן: "ותני עליה", שהרי כתוב הוא לשון זכר, אלא שהושגר המונח לכאן (אשגרת מינוח).

סגנון כזה שאמר רבי יונה נמצא גם בירושלמי פסחים ה, א. פירוש דברי רבי יונה כאן הוא על פי מה שפירש ב"מבוא הירושלמי" (דף י עמוד ב) את דברי רבי יונה בפסחים.

בבבלי ראש השנה ז, א (יומא סה, ב ומגילה כט, ב) אמרו: "באחד בניסן ראש השנה... לתרומת שקלים". – מנלן? – אמר רבי טבי אמר רבי יאשיה: אמר קרא: "זאת עולת חודש בחודשו לחודשי השנה" (במדבר כח) – אמרה תורה: חדש והבא קורבן מתרומה חדשה; וגמר 'שנה' 'שנה' מניסן (שהשנה מתחילה בניסן), דכתיב: "ראשון הוא לכם לחודשי השנה" (שמות יב). – ולגמור 'שנה' 'שנה' מתשרי, דכתיב: "מראשית השנה" (דברים יא) –

לאביונים. – רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי: אף שימוע שקלים וכלאים ביניהן. – רבי חלבו, ורב חונה, רב בשם רבי חייה רבה: הכל יוצאין בארבעה עשר, שהוא זמן קרייתתה. – אמר רבי יוסה: ויאות. כלום אמרו משמעין על השקלים לא כדי שיביאו ישראל שקליהן בעונתן?! אם אומר את באדר הראשון, עד כדון אית בשתא שיתין יומין. כלום אמרו יוצאין אף על הכלאים לא כדי שיהו הצמחין ניכרין?! אם אומר את באדר הראשון, עד כדון אינון דקיקין.

ב.א.°

אור ל'שרים

אחר?! הרי אמרו, שמכריזים על השקלים באחד באדר רק בשביל שיספיקו ישראל להביא את השקלים למקדש עד אחד בניסן (כאמור לעיל). **אם אומר את** (אתה) **באדר הראשון** – אם תאמר, שכשנתעברה השנה מכריזים על השקלים באחד באדר הראשון, **עד כדון אית בשתא שיתין יומין** – עד עכשיו (עדיין, באחד באדר הראשון) יש בשנה שישים ימים (עד אחד בניסן, ואם יכריזו על השקלים באחד באדר הראשון, לא יזדרזו להביא את השקלים וידחו את הבאתם, ושמא ישכחו ולא יביאו. לכן נכון אמר, שכשנתעברה השנה מכריזים על השקלים באחד באדר השני, שיש שלושים ימים עד אחד בניסן, כדי שיביאו ישראל שקליהם בזמנם). **כלום** (וכי אמרו "יוצאין אף על הכלאים" לא (=אלא) **כדי שיהו הצמחין ניכרין?!**) – וכי אמרו במשנתנו, שיוצאים על הכלאיים בחמישה עשר באדר, שלא בשביל שיהיו הצמחים ניכרים אם כלאיים הם לאו (אלא בשביל דבר אחר)?! הרי אמרו, שיוצאים על הכלאיים בחמישה עשר באדר רק בשביל שיהיו הצמחים ניכרים אם כלאיים הם אם לאו, ויוכלו לראות האם עקרו את צמחי הכלאיים. **אם אומר את** (אתה) **באדר הראשון** – אם תאמר, שכשנתעברה השנה יוצאים על הכלאיים בחמישה עשר באדר הראשון, **עד כדון אינון דקיקין** – עד עכשיו (עדיין, בחמישה עשר באדר הראשון) הם (הצמחים) קטנים (ואין הם ניכרים, שהרי עיברו את השנה מפני שהיו תקופות החמה באותה שנה מאוחרות ביחס לחודשי הלבנה, ונתאחר זמן ירידת הגשמים, ובשל כך נתאחר זמן הזריעה, ואם יצאו על הכלאיים בחמישה עשר באדר הראשון, לא יוכלו לראות האם עקרו את צמחי הכלאיים. לכן נכון אמר, שכשנתעברה השנה יוצאים על הכלאיים בחמישה עשר באדר השני, שכבר אין הצמחים קטנים, כדי שיהיו ניכרים).

עד כאן המקבילה בירושלמי מגילה.

הסוגיה הזו הועתקה מכאן למגילה, וכשהועתקה לשם הועברו אף המילים "תמן תנינן" שבראש הסוגיה, אף על פי ששם שנויה משנה זו.

מגילה ומתנות לאביונים – אין הבדל ביניהם אלא בעניין קריאת המגילה ונתינת מתנות לאביונים, שהם נוהגים בארבעה עשר ובחמישה עשר של אדר השני, ולא בארבעה עשר ובחמישה עשר של אדר הראשון.

רבי סימון (רבי שמעון בן פזי, אמורא ארץ ישראל בדור השני והשלישי) אמר **בשם רבי יהושע בן לוי** (אמורא ארץ ישראל בדור הראשון): **אף שימוע שקלים וכלאים ביניהן** – יש הבדל בין אדר הראשון לאדר השני גם בעניין השמעה (הכרזה) על השקלים ועל הכלאיים, שהיא נוהגת באחד באדר השני, ולא באחד באדר הראשון.

יש הבדל בין אדר הראשון לאדר השני גם בעניין יציאה על הכלאיים (יציאת שליחי בית דין לשדות ולכרמים לראות האם עקרו את צמחי הכלאיים), שהיא נוהגת בחמישה עשר באדר השני, ולא בחמישה עשר באדר הראשון.

רבי חלבו (אמורא בדור השלישי) אמר בשם (ו) **רב חונה** (רב הונא, גדול אמוראי בכל בדור השני) שאמר בשם **רב** (אמורא בבלי בדור הראשון, מגדולי האמוראים) שאמר **בשם רבי חייה רבה** – הגדול (בדור המעבר שבין התנאים לאמוראים): **הכל יוצאין בארבעה עשר, שהוא זמן קרייתתה** – ארבעה עשר באדר הוא עיקר זמן קריאת המגילה, ולכן הכל יוצאים ידי חובת קריאתה ביום הזה, אפילו כרכים המוקפים חומה מימי יהושע בן נון.

ומציעים סיוע: **אמר רבי יוסה** (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור הרביעי): **ויאות** – ויפה (נכון אמר רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי, שכשנתעברה השנה מכריזים על השקלים ועל הכלאיים באחד באדר השני, ולא באחד באדר הראשון, כמבואר להלן). **כלום** (וכי אמרו "משמעין על השקלים" לא (=אלא) 'לא' היא צורה קצרה של 'אלא') **כדי שיביאו ישראל שקליהן בעונתן?!** – וכי אמרו במשנתנו, שמכריזים על השקלים באחד באדר, שלא בשביל שיספיקו ישראל להביא את השקלים למקדש עד אחד בניסן (אלא בשביל דבר

רבי חזקיה שאל: מעתה, בני בבל משמעין על שיקליהן מראשו של חודש, לא כדי שיביאו ישראל שקליהן בעונתן ותיתרם תרומת הלישכה מן החדשה בזמנה באחד בניסן! – התיב רבי עולא קומי רבי מנא: והא תנינן: בשלשה פרקים בשנה תורמין את הלשכה: בפרם הפסח, בפרם העצרת, בפרם החג! אמר ליה נימר: אילין דקריבין – בפרם הפסח, אילין דרחיקין – בפרם העצרת, ואילין דרחיקין מינהון – בפרם החג! – אמר ליה: כולה כאחת היתה באה. ולמה

אור לישרים

שקליהן בעונתן ותיתרם תרומת הלישכה מן החדשה בזמנה באחד בניסן – בשביל שיספיקו ישראל, ובהם בני בבל, להביא את השקלים למקדש עד אחד בניסן, וכך יוכלו לתרום את תרומת הלשכה מהשקלים החדשים בזמנה, שהוא באחד בניסן!

ומציעים תירוץ: התיב – השיב (הקשה על מה ששאל רבי חזקיה) רבי עולא (אמורא ארץ ישראלי בדור הרביעי והחמישי) קומי – לפני רבי מנא (השני, מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור החמישי): והא תנינן – והרי שנינו (משנה שקלים ג,א): בשלשה פרקים בשנה תורמין את הלשכה: – שלוש פעמים בשנה היו ממלאים קופות גדולות מן השקלים שהיו נותנים כל ישראל ומניחים אותם במקדש בלשכה מיוחדת, כדי לקנות בהם קורבנות ציבור: בפרם הפסח – לפני חג הפסח ('פרס' או 'פרוס' פירושו: לפני (מקור המילה ביוונית)), וזהו באחד בניסן (שאינן הכוונה לערב פסח ממש, אלא לחמישה עשר יום לפני זה), בפרם העצרת – לפני חג השבועות, בפרם החג – לפני חג הסוכות (עד כאן המשנה)! אמר ליה (שתי מילים אלו יתירות) נימר (נראה ש"אמר ליה נימר" הוא שיבוש של המונח "או נימר" (או נאמר): או < א"ל < אמר ליה. 'או נימר' מתפרש לפעמים כמו 'נימר'): – נאמר (בהסבר הדבר, למה תיקנו לתרום את הלשכה בשלושת הפרקים הללו): אילין דקריבין – אלה שקרובים (למקדש, והם בני ארץ ישראל, שמספיקים להביא את שקליהם למקדש עד לפני חג הפסח), – בפרם הפסח – תורמים את תרומת הלשכה משקליהם לפני חג הפסח, וזהו באחד בניסן, אילין דרחיקין – אלה שרחוקים (מהמקדש, והם בני המקומות הסמוכים לארץ ישראל, שמספיקים להביא את שקליהם למקדש עד לפני חג השבועות), – בפרם העצרת – תורמים את תרומת הלשכה משקליהם לפני חג השבועות, ואילין דרחיקין מינהון – ואלה שרחוקים מהם (רחוקים יותר מאלה שנזכרו קודם לכן, והם בני בבל ובני המדינות הרחוקות מארץ ישראל, שמספיקים להביא את שקליהם למקדש עד לפני חג הסוכות), – בפרם החג – תורמים את תרומת הלשכה משקליהם לפני חג הסוכות! רבי עולא סבר, שלפיכך תיקנו לתרום את הלשכה בשלושת הפרקים

המשנה במגילה מוצעת כאן מכיוון שהדיון במשנה זו מצטט את המשנה כאן.

במימרה של רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי נזכר שימוע שקלים וכלאיים, והכוונה למה ששנינו במשנה: "משמעין על השקלים ועל הכלאיים", אבל רבי יוסה אמר: "כלום אמרו משמעין על השקלים... כלום אמרו יוצאין אף על הכלאים...". המימרה של רבי חלבו בשם רב חונה בשם רב בשם רבי חייה רבה: "הכל יוצאין בארבעה עשר, שהוא זמן קרייתת" מובאת להלן, אך אין מקומה כאן. ואפשר שכך היא הגרסה של המימרה הזו: "על הכלאיים יוצאין באדר השני, שהוא זמן זריעה" (ובחודש זה מתחילים הצמחים להיות ניכרים, וזה הזמן הראוי לטפל בעניין זה. המילים "זמן זריעה" הן על פי הבבלי מגילה כט,ב), אלא שנשתבשה המימרה בשל הדמיון למימרה להלן. לפי זה, דברי רבי יוסה "ויאות" מוסבים גם על דברי רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי וגם על דברי רבי חלבו בשם רב חונה בשם רב בשם רבי חייה רבה, שהרי רבי יוסה הזכיר גם שימוע שקלים וגם יציאה על הכלאיים.

נראה שכל שאר הדברים הנזכרים במשנתנו ("מתקנין את הדרכים ואת הרחובות ואת מקוות המים, ועושין כל צורכי הרבים, ומציינין על הקברות") נוהגים כשנתעברה השנה באדר השני, ולא באדר הראשון, משום שהזמן הראוי לעשיית דברים אלה הוא לאחר ימות הגשמים, והרי באותה שנה נתאחר זמן ירידת הגשמים.

ומציעים קושיה: רבי חזקיה (אמורא ארץ ישראלי בדור הרביעי) שאל – הקשה: מעתה (אם כן) – מאחר שאף כשנתעברה השנה מכריזים על השקלים שלושים יום קודם אחד בניסן, כדי שיביאו ישראל שקליהם בזמנם, בני בבל משמעין על שיקליהן מראשו של החודש (הנוסח הירושלמי של מסכת שקלים תמוה, וצריך לומר כמו בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'מראשו של החורף') – בני בבל, הרחוקים מהמקדש, יהיו מכריזים על השקלים בתחילת החורף, ולא באחד באדר שבו בני ארץ ישראל מכריזים על השקלים, לא (נראה שמילה זו נוספה בטעות בשל הדמיון לאמור לעיל) כדי שיביאו ישראל

אמרו בשלשה פרקים? – כדי לעשות פומפי לדבר.

רבי יהודה בר פזי בשם רבי: הן נקרא^ו ולא נבהת? לטובה – "כל נדיב לב";^{א,ב}

אור לישירים

היה מניח את הטני (סל, שהיה נותן לתוכו את האפר) בהיכל לאחר הדישון ויוצא מן ההיכל, ואחר כך היה נכנס להיכל ונוטל את הטני, ולא היה מוציא את הטני לאחר הדישון, כדי לעשות פומפי לדבר; וכן הכוהן שהיה מדשן את המנורה היה מדשן בתחילה חמישה נרות ויוצא מן ההיכל, ואחר כך היה נכנס להיכל ומדשן את שאר שני הנרות, ולא היה מדשן את כל הנרות בפעם אחת, כדי לעשות פומפי לדבר.

בירושלמי יומא ב,ה אמרו, שקורבן האיל היה קרב באחד עשר כוהנים, אף על פי שיכולים שלושה להעלותו, כדי לעשות פומפי לדבר.

בירושלמי שם אמרו, שקורבן הפר היה קרב בעשרים וארבעה כוהנים, כדי לעשות פומפי לדבר, על שום שנאמר: "בְּבֵית אֱלֹהִים נְהַלֵּךְ בְּרִגְשׁ" (תהילים נה,טו) (רגש - קהל רב).

בירושלמי יומא ד,א אמרו, שהכוהן הגדול ביום הכיפורים היה טורף (מנענע ומערבב) את הגורלות של שני השעירים בקלפי (ארגז קטן), ולא בקלתות (סלים), כדי לעשות פומפי לדבר.

בירושלמי סוכה ד,ו אמרו, שלצורך ניסוך המים על גבי המזבח בחג הסוכות היו ממלאים מים ממעין השילוח בצלוחית של זהב (ולא של חרס), כדי לעשות פומפי לדבר.

כשדבר נעשה בכמה פעמים, אף שאפשר לעשותו בפעם אחת (תרומת הלשכה, פייסות, דישון המזבח הפנימי, דישון המנורה), או כשדבר נעשה באנשים מרובים, אף שאפשר לעשותו באנשים מועטים (דישון המזבח הפנימי והמנורה, קורבן האיל, קורבן הפר), או כשדבר נעשה בכלי חשוב, אף שאפשר לעשותו בכלי פחות (קלפי, צלוחית של זהב), הרי שהדבר נעשה בפאר ובהדר. חכמים תיקנו לעשות את כל הדברים הללו הקשורים למקדש בפאר ובהדר, כדי לפאר ולהדר את בית ה'. על דבר שנעשה באנשים מרובים, אף שאפשר לעשותו באנשים מועטים, אמרו בכמה מקומות בבבלי: "בְּרַב עַם הַדִּרְתַּי מְלֻךְ" (משלי יד,כח).

אין לפרש 'פומפי' במשמע 'פומבי' (פרסום), שהרי הדברים הללו (מלבד מילוי המים לניסוך) שנעשו במקדש לא נעשו בגלוי ובפרהסיה לעיני כל (רק העומדים בעזרה שבמקדש היו יכולים לראות כמה מהדברים הללו). לכן נראה לפרש את מה שאמרו בירושלמי סוכה לגבי ניסוך המים כמו מה שאמרו בירושלמי יומא לגבי קלפי, ולא כפי שפירשו מפרשי הירושלמי.

רבי יהודה בר פזי (רבי יהודה בר סימון, אמורא ארץ ישראל בדור השלישי והרביעי) אמר בשם רבי (לא ייתכן שרבי יהודה בר פזי אמר בשם רבי (רבי יהודה

הללו, מפני שבפרקים אלו נאספים השקלים של כל ישראל מהארץ ומחוץ לארץ. על כן אף בני בבל מכריזים על השקלים באחד באדר, שהרי אין תורמים משקליהם אלא לפני חג הסוכות.

אמר ליה: – אמר לו (רבי מנא לרבי עולא): כולה כאחת היתה באה – כל השקלים היו באים למקדש בזמן אחד, שהיו הכל מספיקים להביא אותם למקדש עד לפני חג הפסח. על כן בני בבל מכריזים על השקלים בתחילת החורף, בשביל שיספיקו להביא את השקלים למקדש עד אחד בניסן. ולמה אמרו "בשלשה פרקים"? – בשביל מה תיקנו לתרום את הלשכה בשלושה פרקים? ולמה אין תורמים בפרוס הפסח בלבד? והרי היו הכל מספיקים להביא את שקליהם למקדש עד לפני חג הפסח! – כדי לעשות פומפי (מקור המילה ביוונית ובלטינית, ומשמעה: פאר, הדר. בכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים נשתבשה מילה זו. ובדפוס ונציה הבבלי: 'פומבי') לדבר – בשביל לפאר ולהדר את הדבר, תיקנו לתרום את הלשכה בשלושה פרקים, ולא בפרק אחד.

הסברו של רבי עולא לדברי המשנה שקלים ג,א: "בשלשה פרקים בשנה תורמין את הלשכה: בפרס הפסח, בפרס העצרת, בפרס החג", הוא על פי דברי המשנה שם ג,ד: "תרם את הראשונה (התרומה הראשונה בפרס הפסח) לשם ארץ ישראל (שני ארץ ישראל הביאו את שקליהם עד פרס הפסח), השנייה (התרומה השנייה בפרס העצרת) לשם כרכים המוקפין לה (לשם המקומות הסמוכים לארץ ישראל, שהספיקו להביא את שקליהם עד פרס העצרת), והשלישית (התרומה השלישית בפרס החג) לשם בבל ולשם מדי ולשם מדינות הרחוקות (שלא הספיקו להביא את שקליהם אלא עד פרס החג)". אין לדעת איך יסביר רבי מנא את המשנה שם, שמשמע ממנה שלא היתה באה כולה כאחת.

כדי לעשות פומפי לדבר

בירושלמי יומא ב,ג אמרו, שארבע פייסות היו במקדש בכל יום (כל העבודות שבמקדש היו נעשות על ידי הגרלה, וארבע פעמים ביום היו הכוהנים מתכנסים להגרלה), ולא היה פייס אחד בלבד, כדי לעשות פומפי לדבר.

בירושלמי שם אמרו, שכוהן אחד היה מדשן את המזבח הפנימי (מוריד את האפר מעל גבי מזבח הקטורת שבהיכל) וכוהן שני היה מדשן את המנורה (נוטל את האפר והפסולת מהנרות של המנורה), אף על פי שהכוהן המדשן את המזבח הפנימי יכול לדשן את המנורה, כדי לעשות פומפי לדבר.

בירושלמי שם אמרו, שהכוהן שהיה מדשן את המזבח הפנימי

לרעה – "ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב אשר באזניהם". לטובה – "ויוצא משה את העם"; לרעה – "ותקרבוני אלי כולכם". לטובה – "אז ישיר משה ובני ישראל"; לרעה – "וישא כל העדה ויתנו את קולם". – אמר רבי חייא

אור לישירים

וברצונם עשו אותם, ולכן אם נקרא את הכתובים הללו נתבייש.

בנוסח הבבלי של מסכת שקלים שובש המאמר הזה בדרכים שונות, שמרובה בהן המשותף. זוג הפסוקים הראשון מדבר בנתינת תרומה על ידי העם. זוג הפסוקים השני מדבר בהתקלות העם. וזוג הפסוקים השלישי מדבר בהרמת קול (שירה, בכי) של העם.

בדרשה זו הדרשן מבליט, שנטייתו של עם ישראל לרעה בימי היותו במדבר היתה חזקה מאשר נטייתו לטובה. אבל עיקר עניינה של הערכה זו ודומיה היה בהשלכותיה על ההווה ועל התייחסותם של חכמים לעם ישראל כמות שהיה בימיהם ("חז"ל - פרקי אמונות ודעות", עמוד 496).

המאמר הזה והמאמרים הבאים הם קטע אגדי שהועבר ממדרשי אגדה ונספח לסוגיה ההלכתית ("לדרכי שילובן של האגדות בירושלמי", "אסופות" יא, עמוד רח הערה 56; "על מובאה אחת מן הירושלמי בפירוש רש"י לתלמוד", "תרביץ" סד, עמוד 385 הערה 24).

הן נקרא ולא נבהת?

בדברים רבה (ליברמן) 'דברים' יא נאמר: "כי שתיים רעות עשה עמי" (ירמיהו ב, ג) - וכי שתיים רעות עשו בלבד? הן נקרא ולא נבהת? אלא מהו "כי שתיים רעות עשה עמי"? - באותם שני דיברות שנתתי להם, ב"אנוכי" ו"לא יהיה לך".

המשפט "הן נקרא ולא נבהת" כולו עברית. הצורה העברית 'נבהת' גזורה מהשורש הארמי ב.ה.ת (=ב.ו.ש) ("ערכי" ב, עמוד 67).

כסגנון המשפט הזה נמצא בשמות ח, כב: "הן נזבחו את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלנו?".

יש מפרשים: "הן נקרא ולא נבהת?" - היכן (כלומר, באיזה ספר מן המקרא) נקרא ולא נתבייש? (הן=היכן. והמשפט כולו ארמית).

בנוסח שבספר "והזהיר" המשפט הוא בארמית: "הן נקרי ולא נבחיית (צריך לומר: נבהות)".

כיוון שבמימרה הקודמת נזכר מעשה העגל, מובאות להלן שלוש מימרות בעניין זה.

אמר רבי חייא בר בא (אמורא ארץ ישראל בדור

הנשיא, תנא בדור החמישי) בשל ריחוק הדורות ביניהם. "אהבת ציון וירושלים" סובר, שתיבת 'רבי' היא ראשי תיבות של רבי יוחנן (גדול אמוראי ארץ ישראל בדור השני): הן נקרא ולא נבהת? - האם נקרא ולא נבוש? (וכי אפשר שנקרא בתורה את הכתובים המובאים להלן, ולא נתבייש?! והיא שלילה האמורה בלשון תמיהה, שכוונתה להטעים את החיוב: ודאי הדבר שנתבייש, אם נקרא את הכתובים הללו) לטובה - לעניין טובה (מעשה טוב שעשו ישראל) נאמר (בהבאת התרומה למלאכת המשכן): - "כל נדיב לב הביאו..." (שמות לה, כב) - כל מי שרצה בליבו לתת נדבה הביאו את התרומה; לרעה - לעניין רעה (מעשה רע שעשו ישראל) נאמר (בחטא העגל): - "ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב אשר באזניהם ויביאו..." (שמות לב, ג) - כל העם הסירו מעל עצמם את התכשיטים שבאזניהם והביאו, כדי לעשות מן הזהב את האלוהים שביקשו. הרי שלמלאכת המשכן הביאו תרומה רק נדיבי הלב, אבל במעשה העגל הביאו זהב כל העם. לטובה - לעניין טובה נאמר (במתן עשרת הדיברות במעמד הר סיני): - "ויוצא משה את העם לקראת האלהים מן המצפה" (שמות יט, יז) - משה הוציא את העם מן המצנה מול הר האלוהים; לרעה - לעניין רעה נאמר (בתוכחתו של משה על מעשה המרגלים): - "ותקרבוני אלי כולכם ותאמרו: נשלחה אנשים לפינינו ויחקרו לנו את הארץ" (דברים א, כב) - כל העם באו למשה ואמרו לו, שהם תובעים לשלוח אנשים שירגלו את הארץ. הרי שבמעמד הר סיני הביא משה את העם בעל כורחם (-"ויוצא..."), אבל בשלוח המרגלים באו כולם ברצונם (-"ותקרבוני..."). לטובה - לעניין טובה נאמר (בשירת הים לאחר יציאת מצרים): - "אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה" (שמות טו, א) - כשהושיע ה' את ישראל מיד המצרים, שרו משה ובני ישראל לה' את השיר האמור שם בסמוך; לרעה - לעניין רעה נאמר (בפרשת המרגלים): - "ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויכפו העם..." (במדבר יד, א) - כל העם הרימו את קולם בבכי ובכו, כששמעו את סיפורם של המרגלים. הרי שבשירת הים שרו רק מקצת העם (-"בני ישראל" (ספרא 'שמיני' פרשה א: בני ישראל ולא כל בית ישראל)), אבל במעשה המרגלים בכו כל העם (-"כל העדה"). - נמצא שיש ללמוד מהכתובים הללו, שמעשים טובים רק מקצתם של ישראל עשו אותם ובעל כורחם עשו אותם, אבל מעשים רעים כל ישראל עשו אותם

בר בא: "אכן השכימו השחיתו" – כל השחתה שהיו עושיין, בהשכמה היו עושיין אותה. – אמר רבי בא בר אחא: אין את יכול לעמוד על אופי של אומה הזאת. נתבעין לעגל ונותנין, נתבעין למשכן ונותנין. – תנה רבי יוסה בן חנינה הדא מתניתא: "ועשית כפורת זהב טהור" – יבוא זהב של כפורת ויכפר על זהבו של עגל.

אור לישורים

בספרי דברים פסקה א נאמר: "ודי זהב" - רבי שמעון אומר: משל למה הדבר דומה? - לאחד שהיה מקבל חכמים ותלמידים, והיו הכל מאשרים אותו, ובאחרונה באו גויים וקיבלם, והיו הכל אומרים: כך היא וסתו של פלוני להיות מקבל את הכל. כך אמר משה לישראל: "ודי זהב" למשכן, "ודי זהב" לעגל. - רבי בניה אומר: עבדו ישראל עבודה זרה, הרי הם חייבים כליה. יבוא זהב משכן ויכפר על זהב העגל. - רבי יוסי בן חנינה אומר: "ועשית כפורת זהב טהור" (שמות כה, ז) - יבוא זהב כפורת ויכפר על זהב העגל.

ובשמות רבה נא, ח נאמר: "ויתפרקו" - והיו כל העם נותנים לו (לאהרן), עד שאמר להם: דייכם. וכן משה הוכיחם: "ולבן וחצרות ודי זהב" (דברים א, א). משל לבחור שנכנס למדינה, ראה אותם גובים צדקה, ואמרו לו: "תן", והיה נותן, עד שאמרו לו: "דייך". הלך מעט וראה אותם גובים לתיאטרון, אמרו לו: "תן", והיה נותן, עד שאמרו לו: "דייך". כך ישראל, נתנו זהב לעגל, עד שאמר להם (אהרן): "די", ונדבו זהב למשכן, עד שאמר להם (משה): "די", שנאמר: "והמלאכה היתה דים לכל המלאכה לעשות אותה והותר" (שמות לו, ז). - אמר הקב"ה: יבוא זהב המשכן ויכפר על זהב העגל.

ובמדרש תנחומא פרשת 'תרומה' ח נאמר: אמר הקב"ה: יבוא זהב שבמשכן ויכפר על זהב שנעשה בו העגל, שכתוב בו: "ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב" וגו'. ולכן מתכפרים בזהב - "וזאת התרומה אשר תיקחו מאיתם זהב", אמר הקב"ה: "כי אעלה ארוכה לך וממכותיך ארפאך" (ירמיהו ל, ז) (במה שחטאתם בו אתם מתרפאים).

ובמדרש תנחומא פרשת 'ויקהל' י נאמר: למה נקרא שמה כפורת? - שהיתה מכפרת עוונותיהם של ישראל.

האמורא רבי יוסי בן חנינה היה "תנא" שונה ברייתות של מדרשי הלכה. בירושלמי כאן שנה רבי יוסי בן חנינה ברייתא שבספרי דברים. דברי רבי יוסי בן חנינה בספרי הוספת תנאים היא. "תנא... הדא מתניתא" אי אפשר לפרש אלא שרבי יוסי בן חנינה שנה ברייתא זו כ"תנא" - שונה (ואינו דומה ל"תני רבי פלוני", שבא לפעמים בירושלמי במקום "תני אמר רבי פלוני"). ואפשר שהוא שנה בדברי רבי בניה שבספרי "יבוא זהב כפורת" במקום "יבוא זהב משכן" ("מבוא לנוסח המשנה", עמוד 308).

לעמוד על אופי של...

בויקרא רבה לג, ובפסיקתא דרב כהנא כז, נאמר: אין אנו

השלישי): נאמר: "אָכֵן הַשְּׂכִימוּ הַשְּׁחִיתוּ פֶּלַעַלְלוּתָם" (צפניה ג, ז) - תושבי ירושלים הקדימו לקום כדי לעשות את מעשיהם הרעים. ויש ללמוד מן הכתוב: - כל השחתה - מעשה רע ומקולקל, שהיו עושיין, בהשכמה - בשעה מוקדמת בבוקר, היו עושיין אותה - שהזדרזו לעשות מעשים רעים. ואף במעשה העגל נאמר: "וַיִּשְׁפִּימוּ מִמִּזְבֵּחַתּוֹ וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיִּגְשׂוּ שְׁלָמִים..." (שמות לב, ו) - השכימו בבוקר להקריב קורבנות עולה וקורבנות שלמים לפני העגל. הרי שהזדרזו ישראל לחטוא בעגל ולא איחרו את הדבר.

בשמות רבה מא, ז נאמר: "וישכימו ממחרת" - והנביא צווח: "אכן השכימו השחיתו כל עלילותם" (צפניה ג, ז).

אמר רבי בא בר אחא (אמורא ארץ ישראל בדור השני): אין את (אתה) יכול לעמוד על (להבין את) אופי (צריך לומר: 'אופיה', וכן הוא בדפוס ונציה הבבלי: 'אופי'). ובספר "והזהיר": 'אופנה'. המילה 'אופי' מקורה ביוונית, ומשמעה: דעת, טיב, טבע, תכונת רוח) של האומה הזאת - של עם ישראל. נתבעין לעגל ונותנין - כשנדרשו ישראל לתת לעגל, הם נתנו, נתבעין למשכן ונותנין - כשנדרשו ישראל לתת למשכן, הם נתנו גם כן. הרי שישראל פעמים עושים מעשה רע ופעמים עושים מעשה טוב.

ומציעים מקור תנאי: תנה (הכתיב הירושלמי הרגיל הוא ב-ה' אחרי קמץ בסוף מילה) - שנה רבי יוסה בן חנינה (אמורא ארץ ישראל בדור השני) הדא מתניתא - את המשנה (המקור התנאי, והוא ברייתא ממדרש הלכה) הזאת: נאמר (בעניין המשכן): "וְעִשִּׂיתָ כְּפֹרֶת זָהָב טָהוֹר" (שמות כה, ז) - אתה חייב לעשות כפורת (כיסוי לארון) מזהב. ויש לדרוש את הכתוב: - יבוא זהב (בספר "והזהיר": "זהבו") של הכפורת ויכפר על זהבו של העגל - הכפורת עשויה זהב, כדי שיכפר הזהב שיינתנו ישראל לכפורת על הזהב שנתנו לעגל, שהכפורת נקראת כך על שם שבה מתכפר עוונם של ישראל (דרשו "כפורת" מלשון כפרה, ולכן דרשו את הכתוב בכפורת ולא את הכתובים בשאר כלי הזהב של המשכן).

רבי חגי בשם רבי שמואל בר נחמן: שלש תרומות נאמרו בפרשה הזאת: תרומת אדנים ותרומת שקלים ותרומת המשכן. "דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה" – זו תרומת אדנים; "מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי" – זו תרומת שקלים; "וזאת התרומה אשר תקחו מאתם" – זו תרומת המשכן. תרומת המשכן למשכן, מה שירצו יעשו. תרומת שקלים לקרבן, מה שירצו יעשו, כדי שתהא יד כולן שווה. תרומת אדנים לאדנים, "העשיר לא ירבה

אור לישירים

אבל היות והכתוב האריך ואמר ציווי על תרומה שלוש פעמים, יש לדרוש מכאן שלוש תרומות. ומה עשו בשלוש התרומות הללו? – תרומת המשכן למשכן – תרומה זו שימשה לעשיית המשכן וכליו, מה שירצו יעשו (נראה שלשון זו היא אשגרה מלשון המשנה מגילה ג, ב: "מה שירצה יעשה", וכאן צריך לומר: 'מה שירצו יתנו') – כל כמות מהחומרים שמהם נעשה המשכן שירצו לתת רשאים הם לתת, שכל אחד נתן כמה שנדבדו ליבו, שלא נקבע שיעור לדבר. תרומת שקלים לקרבן – תרומה זו שימשה לקניית קורבנות ציבור, מה שירצו יעשו (נראה שצריך לומר: 'מה שירצו יתנו') – כל סכום שירצו לתת רשאים הם לתת, כדי (נראה שצריך לומר: 'ובלבד') שתהא יד כולן שווה – אבל אין כולם נותנים אלא אותו סכום, אין מרבים ואין ממעטים ממנו, כדי שיהיה לכל אחד חלק שווה בקורבנות הציבור (כך אמר רבי שמעון במשנה להלן ב, ד). תרומת אדנים לאדנים (המילה 'לאדנים' נוספה במסירה שלפנינו על ידי מגיה, כמו שהוא בנוסח הבבלי של מסכת שקלים, והיא כנראה הוספה על פי הבבלי מגילה כט, ב) – תרומה זו שימשה לעשיית האדנים במשכן, "העשיר לא ירבה וְהַדֵּל לֹא יִמְעִיט מִמַּחְצֵית הַשֶּׁקֶל" (שמות ל, טו) – העשיר לא ירבה לתת מחצי השקל, שאין כולם נותנים אלא מחצית השקל (כתוב זה נאמר בתרומה האמורה בפרשת שקלים, כאמור להלן. האדנים של קרשי המשכן ושל עמודי הפרוכת נעשו מהכסף שנתקבל במפקד עם ישראל, שבו כל אחד היה חייב לתת מחצית השקל, וזוהי תרומת האדנים. האדנים של עמודי פתח המשכן, של עמודי החצר ושל עמודי שער החצר נעשו מהנחושת שנתקבלה בתרומת המשכן (שמות לח, כה-לא)). – הרי ששלוש התרומות חלוקות בתכליתן ובכמות נתינתן.

במשנה שקלים ב, ד שנינו: אמר רבי שמעון: מה בין שקלים לחטאת (קורבן חטאת)? – שקלים יש להם קצבה (שאינן מוסיפים על מחצית השקל הקצובה ואין פוחתים ממנה), וחטאת אין לה קצבה (יש מביא חטאת כחושה שדמיה מועטים ויש מביא חטאת שמנה שדמיה מרובים). – רבי יהודה אומר: אף לשקלים אין להם קצבה,

יכולים לעמוד על אופי של דוד. פעמים שהוא קורא את עצמו מלך, ופעמים שהוא קורא את עצמו עני (דוד המלך פעמים מתגאה ופעמים מתענוו).

וברות רבה ב, א נאמר: "וישלח יהושע בן נון מן השיטים שניים אנשים מרגלים חרש" (יהושע ב, א) – תני רבי שמעון בן יוחי: "חרש" – כמשמעו (שאינו יכול לשמוע). אמר להם: עשו עצמכם כחרשים ואתם עומדים על אופי שלהם. תני משום רבי מאיר: מתוך שאתם עושים עצמכם כחרשים, אתם עומדים על אופי שלהם.

רבי חגי (אמורא ארץ ישראל בדור השלישי והרביעי) אמר בשם רבי שמואל בר נחמן (אמורא ארץ ישראל בדור השני והשלישי): שלש תרומות נאמרו בפרשה הזאת – של הציווי על התרומה למלאכת המשכן (שמות כה, א-ט), שבפרשה הזאת נצטוו ישראל על תרומה שלוש פעמים, ואלו הן שלוש התרומות: תרומת אדנים ותרומת שקלים ותרומת המשכן – כמבואר להלן. "וְיָבִיאוּ אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ לִי תְרוּמָה" (שמות כה, ב) – אתה חייב לדבר עם בני ישראל, שייקחו לשמי הפרשה ממה שיש להם, – זו תרומת אדנים – זה ציווי על תרומה לצורך האדנים (הבסיסים לקרשים ולעמודים) במשכן; "מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ לְבוֹ תִקְחוּ אֶת תְּרוּמָתִי" (שם) – מכל איש שירצה בליבו לתת נדבה תיקחו את ההפרשה לשמי, – זו תרומת שקלים – זה ציווי על תרומת שקלים; "וְזֹאת הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאֲתָם" (שמות כה, ג) – וזאת, המפורטת להלן שם, ההפרשה שתיקחו מהם, – זו תרומת המשכן – זה ציווי על תרומה לצורך המשכן (בפסוק זה ובפסוקים שלאחריו מפורשים החומרים שיש לקחת מהם את התרומה למלאכת המשכן, ולכן פירשו שהתרומה שנאמרה בפסוק זה היא תרומת המשכן, אבל בפסוק שלפניו לא פורש בכתוב למה שימשו שתי התרומות שנאמרו בו. עיקרה של הפרשה הזאת הוא ציווי על תרומת המשכן, אך אילו באה הפרשה הזאת לומר ציווי על תרומת המשכן בלבד, היה צריך הכתוב לקצר ולומר 'דבר אל בני ישראל וייקחו לי תרומה מאת כל איש אשר יידבנו ליבו' ואחר כך לפרש את החומרים שיש לקחת מהם את התרומה,

והדל לא ימעיט". – אמר רבי אבון: אף בפרשה הזאת נאמר בה שלש תרומות.

"בחמשה עשר בו קורין את המגילה בכרכים". – לא כן אמר רבי חלבו, רב חונה, רב בשם רבי חייה רבה: הכל יוצאין בארבעה עשר, שהוא זמן קריאתה!?

אור לישירים

היה חייב לתת מחצית השקל (כך היה בימי משה), ובכסף הזה נקנו קורבנות הציבור למשכן הבאים לכפרה על ישראל (בדפוסים המאוחרים נוספו שלושת הפסוקים הללו בנוסח הירושלמי).

בבבלי מגילה כטב, אמרו: תני רב יוסף: שלש תרומות הן (שבפרשת שקלים נזכר שלוש פעמים "תרומת ה"): של מזבח למזבח (לקורבנות שעל המזבח - "לתת את תרומת ה' לכפר על נפשותיכם"), ושל אדנים לאדנים ("מחצית השקל תרומה לה"), ושל בדק הבית לבדק הבית ("כל העובר על הפקודים... ייתן תרומת ה'", שלא ניתנה בו קצבה).

תרומת מזבח בבבלי היא תרומת שקלים בירושלמי, ותרומת בדק הבית בבבלי היא תרומת המשכן בירושלמי.

בפסיקתא רבתי פרשה י נאמר: "כי תישא את ראש" - אמר רבי שמואל בן נחמן: שלוש תרומות יש כאן, תרומה הראשונה ("מחצית השקל תרומה לה") של אדני המשכן.

☆☆☆

במשנה שנינו: "**בחמשה עשר בו קורין את המגילה בכרכים**".

מציעים קושיה (על התנא במשנה): **לא כן אמר** – (וכי) לא כך אומר (כאן התחלת מקבילה בירושלמי מגילה א,א) **רבי חלבו** (אמורא בדור השלישי) בשם **רב חונה** (רב הונא, גדול אמוראי בבל בדור השני) שאמר בשם **רב** (אמורא בבלי בדור הראשון, מגדולי האמוראים) שאמר **בשם רבי חייה רבה** – הגדול (בדור המעבר שבין התנאים לאמוראים): **הכל יוצאין בארבעה עשר, שהוא זמן קריאתה** – ארבעה עשר באדר הוא עיקר זמן קריאת המגילה בכל המקומות, ולכן הכל יוצאים ידי חובת קריאתה ביום הזה, אפילו בני כרכים?! (בתמיהה) – ואם כן, מדוע אין המשנה אומרת שבארבעה עשר באדר הכל קוראים את המגילה, כמו שהיא אומרת שבתמישה עשר בו קוראים את המגילה בכרכים? (אילו לא היו יוצאים ידי חובת קריאת המגילה בכרכים בארבעה עשר, אין לתמוה מדוע אין המשנה כאן אומרת שבארבעה עשר באדר קוראים את המגילה בכפרים ובעיירות גדולות, כמו ששנינו במשנה ראש מסכת מגילה, כיוון שאין

שכשעלו ישראל מן הגולה היו שוקלים דרכונות (שני סלעים, שהם ארבעה שקלים), חזרו לשקול סלעים (שני שקלים), חזרו לשקול טבעין (חצאי סלעים, והם השקלים של המשנה), וביקשו לשקול דינרים. – אמר רבי שמעון: אף על פי כן, יד כולן שווה (בכל זמן היו כולם נותנים אותו סכום, בין מחצית השקל, בין פחות ממנו, בין יותר ממנו, לא הרבו עליו ולא מיעטו ממנו, נמצא שיש לשקלים קצבה), אבל חטאת - זה מביא בסלע וזה מביא בשתיים וזה מביא בשלוש (כל אחד יכול להביא קורבן חטאת בכמה שירצה, הרי שאין לה קצבה).

מה שאמרו במאמר הזה שבירושלמי על תרומת שקלים: "מה שירצו יתנו, ובלבד שתהא יד כולן שווה", הוא כדעת רבי שמעון במשנה זו וכלשונו.

במאמר הזה נמנו בתחילה שלוש התרומות לפי סדרן שנאמרו בפרשה הזאת, ובסוף נמנו שלוש התרומות לפי החילוק שביניהן בכמות נתינתן: תרומת המשכן שאין לה קצבה, תרומת שקלים שיש לה קצבה אך אפשר לשנות את הקצבה, ותרומת אדנים שיש לה קצבה קבועה.

נראה שיש לשנות את הגרסה במאמר הזה ולגרוס את הפסוק "העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט" לגבי תרומת שקלים ולא לגבי תרומת אדנים, והפסוק הזה מלמד, שבתרומת שקלים תהא יד כולם שווה, אף שהם יכולים לתת מה שירצו (וכן כתב ב"עלי תמר"). גם לפי הפירוש למאמר להלן של רבי אבון, הפסוק הזה מתייחס לתרומת שקלים.

אמר רבי אבון (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור החמישי): **אף בפרשה הזאת** – בפרשת שקלים (שמות ל,יא-טז), **נאמר בה שלש תרומות** – גם בפרשה הזאת נצטוו ישראל על תרומה שלוש פעמים, כמו בפרשה שלמעלה, ושלוש התרומות הן: תרומת אדנים, תרומת שקלים ותרומת המשכן, כאמור לעיל. "זֶה יִתְּנוּ כָּל הָעָבֵר עַל הַפְּקָדִים... מִחֲצִית הַשֶּׁקֶל תְּרוּמָהּ לַה'" (שמות ל,יג) – זו תרומת אדנים, שכל אחד מישראל שמנו אותו במפקד היה חייב לתת מחצית השקל, והכסף הזה הוצא לעשיית האדנים במשכן; "כָּל הָעָבֵר עַל הַפְּקָדִים... יִתֵּן תְּרוּמַת ה'" (שמות ל,יד) – זו תרומת המשכן, שבפסוק זה לא ניתנה קצבה; "הָעֶשֶׂר לֹא יִרְבֶּה וְהַדֵּל לֹא יִמְעִיט מִמִּחְצִית הַשֶּׁקֶל, לְתַת אֶת תְּרוּמַת ה' לְכַפֵּר עַל נַפְשֹׁתֵיכֶם" (שמות ל,טו) – זו תרומת שקלים, שכל אחד מישראל

– לא בא אלא ללמדך שהמצות נוהגות באדר השני. – רבי יוסה ורבי אחא הוון יתיבין. אמר רבי יוסה לרבי אחא: לא מסתברא לשעבר אלא לבא? – והא תני: מקום שנהגו לקרותה שני ימים קורין אותה שני ימים! – אמר ליה: אוף אנא סבר כן. – אמר רבי מנא: °ויאות. אילו משקרייה בארבעה עשר, חוזר וקרייא בחמשה עשר, שמא אין שומעין לוי? אם אומר את כן, נמצאת עוקר

ב,ב°

אור ל'שרים

עשר רק בדיעבד, אבל לכתחילה אין הכל יוצאים בארבעה עשר, שלכתחילה קוראים את המגילה בכרכים בחמישה עשר, ובדיעבד שלא קראו אותה בכרכים בחמישה עשר וקראו אותה בארבעה עשר - יצאו ידי חובה

תלמיד רשב"ש כתב, שכיוון שלכתחילה קוראים בכרכים בחמישה עשר באדר ולא בארבעה עשר, לכן המשנה אומרת שבחמישה עשר באדר קוראים את המגילה בכרכים, ואינה אומרת שבארבעה עשר באדר הכל קוראים את המגילה.

ומקשים: **והא תני:** – והרי (התנא) שונה / שנוי (שנויה ברייתא): **מקום שנהגו לקרותה** – לקרוא את המגילה, **שני ימים** – בארבעה עשר באדר או בחמישה עשר בו, **קורין אותה שני ימים** – בארבעה עשר באדר או בחמישה עשר בו! ועל כורחך מדובר בכרכים, שאילו עיירות אין קוראים אלא בארבעה עשר בלבד, ואין רשאים לקרוא בחמישה עשר, אבל כרכים רשאים לקרוא בארבעה עשר. מברייתא זו משמע שלכתחילה קוראים את המגילה בכרכים באחד משני הימים הללו. הרי שלכתחילה הכל יוצאים בארבעה עשר, שלא כמו שאמר רבי יוסה (כן פירש תלמיד רשב"ש). - שאלה זו היא שאלת סתם התלמוד, ובאה בתוך מה שסיפרו על רבי יוסה ורבי אחא. אין משיבים על שאלה זו.

וממשיכים ומספרים: **אמר ליה:** – אמר לו (רבי אחא לרבי יוסה): **אוף אנא סבר כן** – אף אני סובר כך (גם אני חושב כמוך, שמה שאמרו שהכל יוצאים בארבעה עשר הוא בדיעבד, אבל לא לכתחילה).

ומציעים סיוע: **אמר רבי מנא** (השני, מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור החמישי): **ויאות** – ויפה (נכון) אמר רבי יוסה, שמה שאמרו שהכל יוצאים בארבעה עשר הוא בדיעבד, אבל לא לכתחילה). **אילו משקרייה** (צריך לומר כמו במקבילה: 'מי שקרייה'. ובנוסף הבבלי של מסכת שקלים: 'מי שקראה') **בארבעה עשר** – אילו קרא בן כרך את המגילה בארבעה עשר באדר, **חוזר וקרייא** (צריך לומר כמו במקבילה: 'וחוזר וקרייה'. ובנוסף הבבלי של מסכת שקלים: 'וחוזר וקראה') **בחמשה עשר** – ורצה לחזור ולקרוא אותה בחמישה עשר בו, **שמא אין**

המשנה כאן מזכירה אלא את קריאת המגילה בכרכים. אבל הואיל ויוצאים ידי חובת קריאת המגילה בכרכים בארבעה עשר, יש לתמוה כפי שתמהים, שכשם שהמשנה כאן אומרת שקוראים את המגילה בכרכים בחמישה עשר, כך היה לה לומר שקוראים בכרכים (בארבעה עשר)

ומתרצים: **לא בא אלא ללמדך שהמצות נוהגות באדר השני** (כך הגרסה במסירה שלפנינו כאן ובמקבילה במגילה, וכעין זה בכתב יד שקלים. והגרסה לפי הגהת המגיה במסירה שלפנינו כאן: 'לא בא אלא ללמדך שכל המצות [ה]נוהגות באדר השני נוהגות באדר הראשון', וכן הוא בדפוס ונציה הבבלי. נראה שגרסאות אלו הן בטעות בשל הדמיון לאמור להלן: "תני: רבן שמעון בן גמליאל אומר: מצות הנוהגות באדר השני אינן נוהגות באדר הראשון". אבל הגרסה בכתב יד הבבלי: 'לא בא ללמדך אלא מצוות הנוהגות בו', ונראה שהיא הגרסה הנכונה) – לא בא החכם (שונה המשנה) ללמד לך אלא את המצוות הנוהגות בחמישה עשר באדר, והן: "מתקנין את הדרכים ואת הרחובות" וכו', ואגב המצוות האלו אמר שביום זה גם קוראים את המגילה בכרכים, אבל לא בא ללמד לך את המצוות הנוהגות בכל ימי חודש אדר (כן פירש תלמיד רשב"ש. בתוספות בבלי מועד קטן ו,א הקשו ותירצו כן, אך לא כתבו כן בשם הירושלמי).

ומספרים: **רבי יוסה** (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור הרביעי) **ורבי אחא** (אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי) **הוון יתיבין** – היו יושבים. **אמר רבי יוסה לרבי אחא: לא מסתברא לשעבר אלא לבא?** (הגרסה במקבילה: 'לא מסתברא לשעבר אבל לבא'. והגרסה בדפוס ונציה הבבלי: 'לא מסתברא לשעבר אבל לבא לא'. ונראה שיש לגרוס: 'לא מסתברא לשעבר אבל לא לבא? / לא מסתברא לשעבר לא לבא?'. אפשר שהמילה "אלא" במסירה שלפנינו כאן היא צירוף של שתי מילים: "א" (=אבל) "לא" (לפי ההגהה הראשונה), ואפשר שהמילה "אלא" היא שיבוש של המילה "לא" (לפי ההגהה השנייה)) – האם לא מסתבר לשעבר אבל לא להבא? (בלשון שאלה. האם לא מתקבל על הדעת שמה שאמרו שהכל יוצאים בארבעה עשר הוא רק בדיעבד אבל לא לכתחילה? הרי בוודאי מסתבר שהכל יוצאים בארבעה

זמן כרכין בידוך.

תני: רבן שמעון בן גמליאל אומר: מצות נוהגות באדר שני אינן נוהגות באדר הראשון, חוץ מן הספד ומן התענית שהן שוין בזה ובוזה. – רבי בא, רבי ירמיה בשם רב; רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי: הלכה כרבן שמעון בן גמליאל. רבי חונה רבה דציפורין אמר: הנהיג רבי חנינה בציפורין כהרא דרבן שמעון בן גמליאל. לא אמר אלא הנהיג, הא להלכה – לא!

אור ל'שרים

רבי בא (רבי אבא, אמורא בדור השלישי) אמר בשם רבי (צריך לומר כמו במקבילה: 'רבי') **ירמיה** (בר אבא, אמורא בבלי בדור השני) שאמר **בשם רב** (אמורא בבלי בדור הראשון, מגדולי האמוראים); וכן **רבי סימון** (רבי שמעון בן פזי, אמורא ארץ ישראלי בדור השני והשלישי) אמר **בשם רבי יהושע בן לוי** (אמורא ארץ ישראלי בדור הראשון): **הלכה כרבן שמעון בן גמליאל** – פסק ההלכה הוא כרבן שמעון בן גמליאל.

רבי חונה רבה דציפורין (רבי חונא הגדול, אמורא ארץ ישראלי בדור השלישי, מהעיר ציפורי, בגליל התחתון) אמר: **הנהיג רבי חנינה** (בר חמא, אמורא ארץ ישראלי בדור הראשון) **בציפורין** – עשה שיהיה הדבר נוהג בעירו בציפורי, **כהרא דרבן שמעון בן גמליאל** – כמו זאת (כמו הדעה הזאת) של רבן שמעון בן גמליאל. ומציעים דיוק: **לא אמר אלא הנהיג** – רבי חונה לא אמר אלא שהנהיג רבי חנינה כדעת רבן שמעון בן גמליאל, **הא** – אבל **להלכה** – לא! – הוא לא אמר שקבע רבי חנינה הלכה כדעת רבן שמעון בן גמליאל. וזה שלא כמו האמוראים לעיל שאמרו שהלכה כרבן שמעון בן גמליאל.

במשנה מגילה א,ד שנינו: קראו את המגילה באדר הראשון ונתעברה השנה (לאחר הפורים עיברו את השנה והוסיפו לה אדר שני), קורים אותה (פעם שנייה) באדר השני. אין בין אדר הראשון לאדר השני אלא קריאת המגילה ומתנות לאביונים (שהן נוהגות באדר השני, ולא באדר הראשון).

ובתוספתא **מגילה** א,ו שנו: קראו את המגילה באדר הראשון ונתעברה שנה, צריכים לקרותה באדר השני, שכל מצוות שנוהגות באדר השני אינן נוהגות באדר הראשון. רבי לעזר בי רבי יוסה אומר משם רבי זכריה בן הקצב: אין צריכים לקרותה באדר השני, שכל מצוות שנוהגות באדר השני נוהגות באדר הראשון. רבן שמעון בן גמליאל אומר משם רבי יוסה: צריכים לקרותה באדר השני, שכל מצוות שנוהגות באדר השני אינן נוהגות באדר הראשון, חוץ מספד ותענית שנוהגים בזה ובוזה. ובבבלי **מגילה** ו,ב אמרו: תניא: קראו את המגילה באדר הראשון ונתעברה השנה - קורים אותה באדר השני. רבי אלעזר ברבי יוסי אומר משום רבי זכריה בן הקצב: אין קורים אותה

שומעין לו? – האם אין מקבלים את דבריו, ואין נותנים לו לחזור ולקרוא אותה בחמישה עשר? **אם אומר את** (אתה) **בן** – אם תאמר כך, שאין שומעים לו לחזור ולקרוא אותה בחמישה עשר, **נמצאת עוקר זמן כרכין בידוך** – יוצא מזה שאתה מבטל בעצמך את זמן קריאת המגילה בכרכים שקבעו חכמים, שהוא חמישה עשר באדר. לכן מה שאמרו שהכל יוצאים בארבעה עשר הוא בדיעבד, אבל לא לכתחילה.

עד כאן המקבילה בירושלמי מגילה.

הסוגיה הזו הועתקה מכאן למגילה, וכשהועתקה לשם לא הועברו המילים "לא כן אמר" שבראש הסוגיה, שהן תחילתה של שאלה על המשנה כאן.

בכמה מקומות בירושלמי נמצא, שאמורא אחד שאל אמורא אחר: "לא מסתברא...?" (וכוונתו לומר, שבוודאי מסתבר כן), והוא אמר לו: "אף אנא סבר כן". "לשעבר" ו"לבא" בירושלמי במקום "דיעבד" ו"לכתחילה" בבבלי.

כאן התחלת מקבילה בירושלמי מגילה א,ז.

ומציעים ברייתא: **תני**: – שונה (התנא) / שנוי (שנויה ברייתא בעניין קריאת המגילה כשנתעברה השנה): **רבן שמעון בן גמליאל** (השני, נשיא ותנא בדור הרביעי) **אומר: מצות הנוהגות באדר השני אינן נוהגות באדר הראשון** – מצות קריאת המגילה ומצות נתינת מתנות לאביונים נוהגות בארבעה עשר ובחמישה עשר של אדר השני, ולא בארבעה עשר ובחמישה עשר של אדר הראשון, **חוץ מן הספד ומן התענית שהן שוין בזה ובוזה** – איסור הספד ואיסור התענית נוהגים באדר הראשון ובאדר השני, וכל הימים האסורים בספד ובתענית באדר השני אסורים אף באדר הראשון ("תוספתא כפשוטה"). הימים האסורים בספד ובתענית מנויים במגילת תענית, ובהם ימים מסוימים באדר, כגון ארבעה עשר בו וחמישה עשר בו. רבן שמעון בן גמליאל חלוק על תנאים אחרים בקריאת המגילה ובאיסור ספד ותענית (ראה מחלוקת התנאים בתוספתא להלן).

אור לישירים

אנשים הרגילים לספוד כשם שהם רגילים להתענות דבר יום ביומו, ללא תלות במת או בצער, כי אם מסיבות פולחניות. למרות שהוראת השורש 'ספד' בדברי חכמים, ובדרך כלל גם במקרא, היא במשמעות של קינה על המת, הרי שבמקרא יש לו משמעות נוספת והיא: קינה פולחנית. הספד מסוג זה, שאין לו דבר עם המתים, מופיע בכמה מקומות. לאחר שירמיהו הנביא מבשר לעם על הרעה שתבוא, הוא מוסיף: "על זאת חגרו שקים, ספדו והילילו" (ירמיהו ד, ח), וזה הספד על שעתיד לקרות, ואין בינו לבין הספד על מתים ולא כלום. כיוצא בו אתה מוצא במגילת אסתר (ד, ג): "ובכל מדינה ומדינה, מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע, אבל גדול ליהודים וצום ובכי ומספד, שק ואפר יוצע לרבים". אַבְּלָה זה שמדובר בו, אַבְּלָה פולחני הוא, וכלולים בו צום ומספד. מעין זאת אמר זכריה הנביא: "כי צמתם וספוד בחמישי ובשביעי" (זכריה ז, ה). הרי שגם כאן צום ומספד פולחניים נהגו יחד. גם יואל הנביא אמר: "חגרו וספדו הכוהנים, הילילו משרתי מזבח... קדשו צום, קראו עצרה... וזעקו אל ה'" (יואל א, ג-ד). גם כאן אותם מנהגים באים כאחת: צום, הספד, ומנהגי אבלות נוספים, בהקשר פולחני של עבודת אלוהים במקדש, ללא כל זיקה למתים. ניתן לשער שלא היו הספדים אלו אלא קינות, בקשות כפרה, בקשות מחילת עוון ווידוי, בקשות סליחה והבעת תקווה לעתיד טוב יותר. מסתבר שכנגד אותם מנהגים רווחים של הספד פולחני פסק מחבר מגילת תענית שאין לספוד, ממש כשם שקבע שאין להתענות, שכן התענית וההספד מנהגים פולחניים היו ("אופייה ומקורה של מגילת תענית", "סיני" צח, עמודים קיד-קלז).

הנהיג רבי חנינה בציפורין

בירושלמי דמאי ה, ט וגיטין ד, ט אמרו: רבי חונא רובא דציפורין אמר: הנהיג רבי חנינא בציפורין כהדא דרבי שמעון (יש קניין לגוי בארץ ישראל לפוטרו מן המעשר).

לא אמר אלא הנהיג, הא להלכה - לא!

בבבלי תענית כו, ב אמרו: מאן דאמר "הלכה" - דרשינן לה בפירקא (דורשים) אנו הלכה זו בדרשת הציבור, להודיע לכול את ההלכה). מאן דאמר "מנהג" - מדרש לא דרשינן, אורויי מורינן (לדרוש בציבור לעשות כן אין אנו דורשים, אבל להורות מורים אנו למי שבא לשאול שכך עליו לעשות). ומאן דאמר "נהגו העם" - אורויי לא מורינן, ואי עביד - עביד, ולא מהדרינן ליה.

"הלכה" היא פסיקה ברורה כדעתו של חכם מסוים. "מנהג" הוא מנהג שנהגו העם שקיבל סמך וסיוע מחכמים. "נהגו העם" הוא מנהג שנהגו העם, אבל לא קיבל סמך וסיוע מחכמים.

באדר השני, שכל מצוות שנוהגות בשני נוהגות בראשון. רבן שמעון בן גמליאל אומר משום רבי יוסי: אף קורים אותה באדר השני, שכל מצוות שנוהגות בשני אין נוהגות בראשון. ושווים (כל התנאים מודים) בהספד ובתענית שאסורים בזה ובזה (בימי ארבעה עשר וחמישה עשר בחודש אדר, בין בראשון ובין בשני). - רבן שמעון בן גמליאל היינו תנא קמא! - אמר רב פפא: סדר פרשיות (ארבע הפרשות שנוהגים לקרוא באדר) איכא בינייהו. דתנא קמא סבר: לכתחילה בשני, ואי עבוד בראשון - עבוד, בר ממקרא מגילה, דאף על גב דקרו בראשון קרו בשני. ורבי אלעזר ברבי יוסי סבר: אפילו מקרא מגילה לכתחילה בראשון. ורבן שמעון בן גמליאל סבר: אפילו סדר פרשיות, אף על גב דקרו בראשון קרו בשני.

אמר רב חייא בר אבין אמר רבי יוחנן / אמר רבי אבא אמר רב חייא בר אשי אמר רב: הלכתא כרבן שמעון בן גמליאל שאמר משום רבי יוסי.

גרסת הבבלי (לפי הדפוסים) בדברי תנא קמא: "שכל מצוות שנוהגות בשני נוהגות בראשון, חוץ ממקרא מגילה" (בכתבי היד של הבבלי אין מילים אלו), שלא כגרסת התוספתא (לפי כתב יד אחד).

לפי גרסת הבבלי ("ושווים בהספד ובתענית שאסורים בזה ובזה"), האיסור בהספד ובתענית הוא מדברי התנא של התוספתא ולא של דברי רבן שמעון בן גמליאל (וגם תנא קמא מודה בהספד ובתענית), ולפיכך שאלו שם מה בין תנא קמא ורבן שמעון בן גמליאל. אבל לפי גרסת התוספתא והירושלמי, האיסור בהספד ובתענית הוא מדברי רבן שמעון בן גמליאל עצמו, ולפיה אפשר שתנא קמא חולק ומתיר אפילו בהספד ובתענית באדר ראשון ("תוספתא כפשוטה").

ההבדל בין תנא קמא ורבן שמעון בן גמליאל לגרסת התוספתא הוא בהספד ותענית, לתנא קמא כל מצוות שנוהגות באדר השני, כולל הספד ותענית, אין נוהגות באדר הראשון, ולרבן שמעון בן גמליאל חוץ מהספד ותענית.

גם בבבלי וגם בירושלמי אמרו, שהלכה כרבן שמעון בן גמליאל.

הספד והתענית

במקצת הימים המנויים במגילת תענית יש איסור הספד בנוסף לאיסור תענית. ברם, אם איסור ההספד נתפש כאיסור לספוד למת באותם ימי מועד, הרי שברוב ימות השנה רוב האנשים אינם מספידים, ואם כן, כיצד תתגלה לעין-כל העובדה שהיום המסוים הינו יום טוב, הרי ממילא אין מספידים בו? דומה כי שאלה זו, וכן הגזירה השווה שבמגילת תענית בין איסור התענית לאיסור ההספד, מלמדות שמחבר המגילה ראה לפניו

אבל לעניין שטרות כותבין אדר הראשון ואדר השני, אלא שכותבין אדר השני תניין, רבי יודה אומר: אדר השני כותב [תי'ו] ודיו.

"מתקנין את הדרכים ואת הרחובות ואת מקוות המים ועושין כל צורכי הרבים".
– אילו הן צורכי הרבים? – דנין דיני ממונות ודיני נפשות דיני מכות, ופודין ערכין וחרמין והקדישות, ומשקין את הסוטה, ושורפין את הפרה, ועורפין עגלה
אור ל'שרים

בבבלי נדרים סג,א אמרו: תניא: אדר הראשון - כותב (בשטרות) "אדר ראשון", אדר שני - כותב "אדר" סתם; דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: אדר הראשון - כותב סתם, אדר שני - כותב "תיניין" (שני).

דעת רבי יהודה בבבלי היא דעת תנא קמא בירושלמי.

☆☆☆

כאן התחלת מקבילה בירושלמי מועד קטן א.ב. במשנה מועד קטן א,ב שנינו (בעניין חול המועד): "מתקנין את הדרכים ואת הרחובות ואת מקוות המים ועושין כל צורכי הרבים".

שואלים: אילו הן (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים נוסף: 'כל') צורכי הרבים – שהתירו לעשות בחול המועד?

ומביאים ברייתא (לפרש את המשנה): דנין דיני ממונות – בית דין דנים בתביעות של ממון שבין אדם לחברו (דיני ממונות צריכים בית דין של שלושה),

ודיני נפשות – בית דין דנים את הנידון על דברים שחייבים עליהם עונש מיתה (דיני נפשות צריכים בית דין של עשרים ושלושה),

ודיני מכות – בית דין דנים את הנידון על דברים שחייבים עליהם עונש מלקות,

ופודין ערכין – אמר אדם: "ערך פלוני עלי", צריך הוא לתת מעות להקדש כפי השיעור הקצוב בתורה בהתאם לשנותיו של פלוני, ואם אין לו מעות והוא נותן מיטלטלים, שמים את המיטלטלים בשלושה אנשים, ואם הוזקקו לגבות את הערך מן הקרקעות שלו, שמים את שוויים של הקרקעות בעשרה אנשים; ובית דין גובים את הערכים (הגרסה במקבילה: ופודין את השבוין וערכים וכו'),

וחרמין – דברים שהוקדשו לבדק הבית (תיקון בנייני בית המקדש) בלשון חרם, שנפדים בשוויים,

והקדישות – דברים שהוקדשו לבדק הבית, שנפדים על ידי שלושה בקיאים ששמים את שוויים של ההקדשות;

ובית דין פודים את החרמים ואת ההקדשות,

ומשקין את הסוטה – אישה שבעלה קינא לה שלא תיסתר עם איש פלוני, ואחר כך נסתרה עם אותו איש ואין עדים שזינתה, הרי היא סוטה החשודה בזנות תחת

כאן התחלת מקבילה גם בירושלמי נדרים ח.ו. ומביאים את המשך הברייתא (בעניין שנה מעוברת): אבל לעניין שטרות כותבין אדר (במקבילה בנדרים ובספר "וזההיר": 'באדר') הראשון ואדר (במקבילה בנדרים ובספר "וזההיר": 'ובאדר') השני (נראה שצריך לומר: 'כותבין באדר הראשון ובאדר השני "אדר" (המילה "אדר" נשמטה בשל דמיון המילים)), אלא שכותבין אדר (בספר "וזההיר": 'באדר') השני "תיניין" – בשטרות הנכתבים באדר הראשון ובאדר השני כותבים את שם החודש "אדר", אלא שכדי להבחין בין אדר הראשון ואדר השני, כותבים באדר השני גם "תיניין" (השני). הרי שבאדר הראשון כותבים "אדר" סתם, ובאדר השני כותבים "אדר תניין" (חלק מהגרסאות בנוסח הבבלי של מסכת שקלים הוא על פי הבבלי נדרים סג,א). רבי יודה (בר אלעאי, מגדולי התנאים בדור הרביעי) אומר: אדר השני כותב ["תי'ו"] (כך צריך להשלים, כמו שהוא במקבילות. אפשר שהגרש שעל המילה 'תי'ו' הובן בהעתקה קדומה של מסכת שקלים כמחיקה. הגרסה של המגיה במסירה שלפנינו: 'כותבי' (תי'ו) [היו], וכן הוא בדפוס ונציה הבבלי: 'כותבין היו', כנראה בטעות: 'היו' במקום 'תי'ו') ודיו – באדר השני כותב בשטרות "אדר ת", ודי לו בכך, ואינו צריך לכתוב את כל המילה "תיניין" כדברי תנא קמא, אלא אות ראשונה בלבד.

הברייתא בעניין שטרות אינה מדברי רבן שמעון בן גמליאל, אלא עניין בפני עצמו היא (רבנו משולם).

עד כאן המקבילה בירושלמי מגילה ונדרים.

הסוגיה הזו הועתקה לכאן ממגילה, שהרי הברייתא בעניין קריאת המגילה כשנתעברה השנה מוסבת על המשנה במגילה שם.

בתוספתא מגילה א,ו שנו: שטרות שבזה ושבזה כותבים "אדר", ואדר שני נכתב "תניין" (סתם אדר הוא אדר ראשון, ובאדר שני צריכים לכתוב במפורש "תניין"). רבי יהודה אומר: אדר שני נכתב תיו.

הברייתא שבירושלמי (לפי גרסתנו) היא הברייתא שבתוספתא.

ערופה, ורוצעין עבד עברי, ומטהרין את המצורע. ומפרקין את המנעל מעל גבי האימום, ואין מחזירין אותו.
 "ומציינין על הקברות". – לא כבר ציינו מאד? – תיפתר, שירד שטף של גשמים ושטפו.

אור לישרים

ממונות ודיני קנסות (בית דין דנים בתשלומי ממון בין אדם לחברו, שחיובם הוא בתורת קנס), ושורפים את הפרה, ועורפים את העגלה, ורוצעים עבד עברי, ופודים את הערכים ואת החרמים ואת ההקדשות ואת מעשר שני (פירות מעשר שני שאין דמיהם ידועים צריך לפדותם על פי שלושה היודעים לשום את הפירות). ומפרקים מנעל מן האימום, ובלבד שלא יחזיר.
 מכבש (כלי העשוי שני לוחות, ונותנים ביניהם בגדים כדי ליישרם) של כובסים שהתירו (שפתחו כדי ליטול משם את הבגדים המיושרים) קודם למועד - נוטלים הימנו (בחול המועד), ואין מחזירים (את הבגדים) לו (למכבש). של בעלי בתים - מחזירים לו, ואין צריך לומר נוטלים הימנו.

הברייתא שהובאה בירושלמי כאן מדברת בחול המועד ומוסבת על המשנה במועד קטן. הברייתא אינה מדברת בחמישה עשר באדר, שאילו כן, מה היא באה להשמיענו? (תלמיד רשב"ש).

הברייתא שהובאה בירושלמי כאן מקורה בתוספתא מועד קטן, והובאה כאן בשינויים. ברייתא זו, הבאה לפרש את המשנה מועד קטן, הועתקה מהירושלמי מועד קטן לכאן.

צורכי הרבים שנאמרו במשנתנו אינם הדברים המנויים בברייתא זו, אלא הם צורכי הציבור בכלל, ושאי אפשר היה לעשותם בימות הגשמים. ואפשר שהמילים "ועושין כל צורכי הרבים" שבמשנתנו הן אשגרה מהמשנה הדומה במועד קטן.

האימום של סנדלרים והמכבש של כובסים שניהם כלי אומן הם, ולכן אין מחזירים להם. והמכבש של בעלי בתים, שאינו כלי אומן, מותר אף להחזיר לו בחול המועד ("תוספתא כפשוטה").

ההלכה "ומפרקים את המנעל" נאמרה בברייתא שבתוספתא לאחר ההלכות של צורכי הרבים, אך היא אינה שייכת להלכות האלה אלא להלכה "מכבש של כובסים" שנאמרה לאחריה. כשהעתיקו בירושלמי את הברייתא שבתוספתא, העתיקו בטעות גם את ההלכה "ומפרקים את המנעל". וכבר תמה ר"מ המאירי על הירושלמי: מה עניינה של זו עם שאר הדברים שהם צורכי רבים?.

☆☆☆

כאן המשך המקבילה בירושלמי מועד קטן.
 במשנה מועד קטן א,ב שנינו (בעניין חול המועד):
 "ומציינין על הקברות".

בעלה, והיא אסורה על בעלה עד שישקו אותה את המים המאורים שבדוקים אותה אם נטמאה. הבעל שקינא לאשתו ונסתרה, מוליכה לבית דין שבאותו מקום, ולאחר שביירו שהיא סוטה וצריך להשקותה, משקים אותה בבית דין הגדול שבירושלים,
 ושורפין את הפרה – פרה אדומה, ששורפים אותה, ועושים מאפרה מי חטאת, כדי להזות מהם על טמאי מת לטהרם; ובית דין הגדול היו במקום שריפת הפרה והיו מטמאים את הכוהן השורף את הפרה וסומכים ידיהם עליו (משנה פרה ג,ז-ח),

ועורפין עגלה ערופה (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין מילים אלו) – אם נמצא הרוג בשדה ולא נודע מי הרגו, זקנים מבית דין הגדול שבירושלים מודדים מן ההרוג אל הערים שסביבותיו, ובית דין של העיר הקרובה אל החלל מביאים עגלה ועורפים אותה, ורוצעין עבד עברי – אדם מישראל שמכרוהו בית דין לעבד מפני שגנב ולא מצאו אצלו ממה לשלם את גניבתו, ולא רצה לצאת לחירות לסוף שש שנים מיום שמכרוהו בית דין, אדוניו מביאו לבית דין ורוצע אותו (נוקב חור באוזנו),

ומטהרין את המצורע – מצורע שנתרפא מצרעתו, בית דין מחייבים את המצורע לבוא אל הכוהן ולהיטהר, והכוהן מטהר אותו טהרה ראשונה בהבאת ציפורים ובגילוח שערו (תגלחת ראשונה), ולאחר שבעה ימים המצורע נטהר טהרה שנייה בגילוח שערו (תגלחת שנייה), וביום השמיני הוא נטהר טהרה שלישית בהבאת קורבנותיו.

אלו הם צורכי הרבים התלויים בבית דין שעושים בכל ימות השנה, ואפילו בחול המועד, אבל לא בשבת וביום טוב.

ומפרקין את המנעל (נעל) מעל גבי האימום (התבנית שהמנעל נעשה עליה) – הסנדלרים היו מכינים נעליים, וכדי שלא תתקלקל צורת הנעל היו מחזיקים אותו על גבי האימום, ומותר לסנדלרים ליטול בחול המועד את הנעל מן האימום, ואין מחזירין אותו – אסור להם להחזיר לאימום את הנעל שנטלו ממנו, מפני שיש מעשה אומנות בהחזרה.

בתוספתא מועד קטן ב,א-ב שנו: דנים דיני נפשות ודיני

"ויוצאין אף על הכלאים". – לא כבר יצאו באדר? – תיפותר, שהיתה השנה אפילה ואין הצמחין ניכרין.

אור לישירים

ואכלאיים בחולו של מועד נפקינן? ורמינהו: ...בחמישה עשר בו (באדר) ...מתקנים את הדרכים ואת הרחובות ואת מקוואות המים, ועושים כל צורכי הרבים, ומציינים את הקברות, ויוצאים על הכלאיים (משנה שקלים א,א) - רבי אלעזר ורבי יוסי בר חנינא; חד אמר: כאן - בבכיר (בצמחים המקדימים לצמח יוצאים בחמישה עשר באדר), כאן - באפיל (בצמחים המאחרים לצמח יוצאים בחולו של מועד של פסח). וחד אמר: כאן - בזרעים (שמקדימים לצמח), כאן - בירקות (שמאחרים לצמח). - מאי שנא בחולו של מועד דנפקינן (על הכלאיים)? - אמר רבי יעקב אמר רבי יוחנן: משום שכר פעולה (של הפועלים שבית דין שוכר לעקור את הכלאיים), דמוזלי גבן (שהם מוזילים לבית הדין, שהרי בחול המועד אסורים הפועלים בשאר מלאכות, ואם שוכרים אותם לעבודה המותרת שהיא צורך הציבור, הם מבקשים עליה שכר מועט, שהרי אין מלאכה מצויה להם).

בבבלי השיבו: כאן - בבכיר (צמחים בכירים, שמקדימים לצמח), כאן - באפיל (צמחים אפילים, שמאחרים לצמח). ואילו בירושלמי השיבו: כאן - בשנה בכירה, כאן - בשנה אפילה.

אלו שאמרו במשנתנו שמתקנים במועד (כגון הדרכים), אף על פי שכבר תיקנו אותם בחמישה עשר באדר (משנה שקלים א,א), יש לתקנם פעם שנייה, שאחרי חמישה עשר באדר באים גשמים ומקלקלים אותם (כמו שאמרו בירושלמי כאן על "מציינים את הקברות"), או שבחמישה עשר באדר מתקנים את הדרכים לעולי רגלים בעלייתם ובחול המועד בחזרתם, או שאם לא הספיקו לעשותם קודם, עושים אותם בחול המועד, ובא להשמיענו שמותר אף על פי שיש בהם טורח, ואפילו במעשה אומן מותר כיוון שהוא לצורך המועד (ראשונים).

צורכי הרבים שנמנו לעיל הם דברים המזדמנים תדיר, שלא כמו ציון על הקברות ויציאיה על הכלאיים, ולכן בעניין צורכי הרבים אין לשאול: לא כבר עשו קודם חול המועד?

☆☆☆

כאן התחלת מקבילה גם בירושלמי מעשר שני ה,א וסוטה ט,א.

במשנתנו שנינו: מציינין על הקברות. במשנה מעשר שני ה,א שנינו: ...ושל קברות (הציון של קברות, שלא ייכנס לשם כוהן או נזיר) בסיד (שצבעו הלבן משמש סימן ניכר), וממחה (ממיס את הסיד במים) ושופך (סביב לקבר).

מקשים: לא כבר ציינו מאדר? – וכי לא כבר ציינו על הקברות מחודש אדר? (כמו ששנינו במשנה שקלים א,א: בחמישה עשר בו (באדר) ...מציינים על הקברות) ומדוע מציינים על הקברות שוב בחול המועד של פסח? ומתרצים: תיפותר – תתפרש (משנה זו תוסבר), שירד שטף (זרם) של גשמים ושטפו – את הסיד שציינו על הקברות מאדר ונמחה, ולכן צריך לחזור ולציינ עליהם בחול המועד של פסח.

היה אפשר להשיב, שמשנה זו תוסבר, שנודעה הטומאה לאחר שציינו על הקברות מאדר, ולכן צריך לציינ עליה בחול המועד. אלא שזה אינו שכיח, ואילו שטף של גשמים שכיח (רבנו משולם).

☆☆☆

כאן המשך המקבילה בירושלמי מועד קטן. במשנה מועד קטן א,ב שנינו (בעניין חול המועד): "ויוצאין אף על הכלאים".

מקשים: לא כבר יצאו באדר? – וכי לא כבר יצאו על הכלאיים מחודש אדר? (כמו ששנינו במשנה שקלים א,א: בחמישה עשר בו (באדר) ...יוצאים אף על הכלאיים) ומדוע יוצאים על הכלאיים שוב בחול המועד של פסח?

ומתרצים: תיפותר – תתפרש (משנה זו תוסבר), שהיתה השנה אפילה – שהיו תקופות החמה באותה שנה מאוחרות ביחס לחודשי הלבנה המקבילים להם, ונתאחר זמן ירידת הגשמים, ובשל כך נתאחר זמן הזריעה, ואין הצמחין ניכרין – לא היו הצמחים ניכרים (אם כלאיים הם אם לאו) בחודש אדר ולא יצאו על הכלאים בחמישה עשר באדר, ולכן יוצאים על הכלאיים בחול המועד של פסח, שהצמחים ניכרים. אבל אם היתה השנה בכירה (שהיו תקופות החמה באותה שנה מוקדמות ביחס לחודשי הלבנה המקבילים להם), יוצאים על הכלאיים בחמישה עשר באדר.

המשנה במועד קטן, שאמרה שמציינים על הקברות ויוצאים על הכלאיים בחול המועד, דיברה בחול המועד של פסח דווקא, משום שחול המועד של פסח הוא הזמן הראוי לעשיית דברים אלה, כיוון שהוא בא לאחר ימות הגשמים, שבהם נמחה הסיד שציינו על הקברות וצומחים הזרעים. ולכן שאלו על המשנה: לא כבר ציינו מאדר? לא כבר יצאו באדר?

בבבלי מועד קטן ו,א אמרו: "ויוצאים אף על הכלאיים". –

מניין לציון? – רבי ברכיה, רבי יעקב בר בת יעקב בשם רבי חונייא דברת חוורן; רבי יוסה אמרי לה: רבי יעקב בר אחא בשם רבי חונייא דברת חוורן; רבי חזקיה, רבי עוזיאל בריה דרבי חונייא דבית חוורן בשם רבי חונייא דבית חוורן: "טמא טמא יקרא" – כדי שתהא הטומאה קוראה לך בפיה ואומרת לך: פרוש! רבי אילא בשם רבי שמואל בר נחמן: "ועברו^ו העוברים בארץ וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון" – מיכן שמצינין על העצמות; "אדם" – מיכן שמצינין על השזרה ועל הגולגולת; "ובנה" – מיכן שמצינין על גבי אבן

א.ג.

אור ל'שרים

להתרחק ממנה, כדי שלא יאהיל עליה וייטמאו הטהרות שבידו. וכך נדרש הכתוב: "וטמא" – הדבר הטמא עצמו, "טמא יקרא" – יודיע שהוא טמא.

ומשיבים (תשובה שנייה): רבי אילא (רבי אלעאי, אמורא ארץ ישראלי בדור השלישי) אמר בשם רבי שמואל בר נחמן (אמורא ארץ ישראלי בדור השני והשלישי): נאמר (בנבואה אל גוג): "וְעָבְרוּ הָעֹבְרִים בְּאַרְץ וְרָאָה עֵצָם אָדָם וּבְנָה אֶצְלוֹ צִיּוֹן" (יחזקאל לט, טו) – אנשים שימנו בני ישראל יהיו עוברים בארץ ומצינין את מקומם של החללים מאנשי צבאו של גוג שייפלו בקרב. וכך דורשים את מילות הכתוב: "עצם" – מיכן (מכאן) שמצינין על העצמות – מזה נלמדת ההלכה, שצריך לעשות ציון במקום שנמצא בו רובע (רבע) הקב של עצמות מת (ללא בשר), שנלקט מעצמות שיש בהן רוב בניינו (שתי שוקיים וירך או שתי ירכיים ושוק) או רוב מניינו (מאה עשרים וחמש עצמות, שהוא רוב מניין האברים שבגוף) של המת, אף על פי שאין ברובע לא רוב בניינו ולא רוב מניינו של המת, שרובע הקב עצמות מרוב הבניין או מרוב המניין מטמא את המאהיל עליו; וכן צריך לעשות ציון במקום שנמצאות בו עצמות שיש בהן רוב בניינו של המת, או שנמצאות בו עצמות שיש בהן רוב מניינו של המת אף על פי שאינן רוב בניינו, שרוב בניינו ורוב מניינו של מת, אף על פי שאין בהם רובע הקב, מטמאים את המאהיל עליהם (משנה אהלות ב, א); "אדם" – מיכן שמצינין על השזרה (צורה עברית לשם הארמי 'שדרה') ועל הגולגולת – מזה נלמדת ההלכה, שצריך לעשות ציון במקום שנמצאת בו שדרה (מערכת חוליות עצם העוברות לאורך הגב) או גולגולת (מערכת עצמות הראש) מן המת שלא חסרו, אף על פי שאין על עצמות אלו בשר כלל, שהשדרה והגולגולת מטמאות את המאהיל עליהן (משנה אהלות ב, א). השדרה והגולגולת הן עיקרו של אדם וניכרת בהן צורת אדם, ולכן למדים שמצינין אותן מהמילה "אדם"; "ובנה" – מיכן שמצינין על גבי אבן קבועה – מזה נלמדת ההלכה, שהאבן שמצינין על גביה את מקום הטומאה צריכה

בירושלמי סוטה ט, א אמרו: תני (תוספתא סוטה ט, א): שלוחי בית דין יוצאין ומלקטין את סימניו (של ההרוג, כדי להתיר את אשתו, או לפרסם הדבר, שמא יבוא מי שהוא ויאמר שראה את הרוצח) וקוברין אותו (בבית קברות), ומצינין על קברו (צריך לומר כמו בתוספתא: ומצינין את מקומו) (מצינין את מקום ההרוג בדם (תוספתא מעשר שני ה, יג) לשם מדידה, כדי להביא עגלה ערופה), כדי שיצאו בית דין (הגדול) מלשכת הגזית וימודו (ימדדו ממקום ההרוג).

ושואלים: מניין לציון? – מניין למדים שמצינין על הקברות? (מה המקור בכתוב לדבר זה?)

ומשיבים (תשובה אחת): רבי ברכיה (אמורא ארץ ישראלי בדור הרביעי) אמר, שרבי יעקב בר בת יעקב (אמורא ארץ ישראלי בדור השלישי) אמר בשם רבי חונייא דברת חוורן (אמורא ארץ ישראלי בדור הראשון, מהיישוב ברת חוורן בהרי חוורן בעבר הירדן המזרחי); רבי יוסה (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור הרביעי) אמרי (צריך לומר כמו במקבילות: 'אמר') לה – אומר אותה (את השמועה כך): רבי יעקב בר אחא (אמורא ארץ ישראלי בדור השלישי והרביעי) אמר בשם רבי חונייא דברת חוורן; רבי חזקיה (אמורא ארץ ישראלי בדור הרביעי) אמר, שרבי עוזיאל בריה ד' – בנו של רבי חונייא דבית (צריך לומר כמו במקבילות: 'דברת') חוורן אמר בשם רבי חונייא דבית (צריך לומר כמו במקבילות: 'דברת') חוורן: נאמר (בפרשת צרעת האדם): "וְטָמְאָה טָמְאָה יִקְרָא" (ויקרא יג, מה) – דינו של מצורע, שכשילך בין הבריות יכריז כל הזמן: 'טמא! טמא!'; כדי שיתרחקו ממנו ולא ייטמאו בו, והוא הדין בשאר הטמאים. ולמדים מכאן, שמצינין את הקברות, – כדי שתהא הטומאה קוראה (במקבילות במעשר שני ובסוטה וכן בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'קורא', והיא צורה ארץ ישראלית. במסירה שלפנינו כאן ובמקבילה במועד קטן קיבלה המילה את הצורה הבבלית 'קוראה') לך בפיה ואומרת לך: "פרוש!" (היבדל, התרחק) – שעל ידי הציון, הטומאה שבאותו מקום היא כמכריזה ואומרת בעצמה למי שעובר אצלה

קבועה. אם אומר את: על גבי אבן תלושה, אף היא הולכת ומטמא במקום אחר. "אצלו" – למקום טהרה; "ציון" – מיכן לציון. ומצא אבן אחת מצויינת, אף על פי שאין מקיימין כן, המאהיל עליה – טמא, אני אומר: מת מצויין והיה נתון תחתיה. היו שתיים, המאהיל עליהן – טהור,

אור ל'שרים

ראיה מפסוקים שונים.

בבבלי שם אמרו, שציון קברות הוא הלכה למשה מסיני (רש"י שם), וסמכו חכמים את ההלכה בדרך אסמכתא על פסוקים. אבל בבבלי נידה נז,א אמרו, שציון קברות מדרבנן. בתוספות (בבלי בבא בתרא קמז,א) כתבו, שמה שאמרו "רמז מן התורה לציון קברות" לאו דווקא, שציון קברות אינו אלא מדרבנן.

בתוספתא שקלים א,ה שנו: אין מציינים... אלא על אבן קבועה. אין מניחים את הציון במקום הטומאה (שמא לא ירגיש בציון עד שיגיע אליו ויטמא) אלא במקום טהרה, סמך (סמוך) לטומאה, והמאהיל עליו (על הציון שנעשה על גבי הקרקע, ולא על גבי האבן) - טמא (צריך לומר: טהור). אין מציינים... על עצמות המת שאין מטמאים באוהל (שאינו לא רוב בניינו ולא רוב מניינו). אין מציינים אלא על השדרה ועל הגולגולת שמטמאים באוהל. ובבבלי **מועד קטן** ה,ב אמרו: תנו רבנן: ...מציינים על השדרה (של המת) ועל הגולגולת, על רוב בניין (של עצמות המת) ועל רוב מניין המת. ואין מעמידים ציון במקום טומאה, שלא להפסיד את הטהרות (שמא יבוא אדם נושא טהרות ולא ישים לב עד שיאהיל על הציון, ויטמאו הטהרות), ואין מרחיקים ציון ממקום טומאה, שלא להפסיד את ארץ ישראל (שלא להרבות מקום שזוהרים בו, אף שאינו טמא).

אף היא הולכת ומטמא במקום אחר

החשש הוא דווקא שמא תלך האבן למקום אחר ויטמאו טהרות במקום אחר שלא כדין, אבל אין חשש שמא תלך האבן ממקומה ולא יטמאו טהרות כשיאהיל על מקום הטומאה, שאין חוששים לכך, מפני שעל פי רוב מקום הטומאה ידוע אף ללא ציון.

ומביאים ברייתא (תוספתא שקלים א,ה): (במקבילה במעשר שני נוסף: 'תני') (ו) **מצא אבן אחת מצויינת** – שציינו על גביה את מקום הטומאה, ואין שם אבן שנייה מצויינת סמוך לה, **אף על פי שאין מקיימין כן** – אין עושים כך, שאין מציינים את מקום הטומאה על גבי אבן אחת, אלא מציינים על גבי שתי אבנים סמוכות זו לזו משני צידי הטומאה, שייראה הציון לבא משתי רוחות, מכל מקום, **המאהיל עליה** – על האבן, – **טמא**, ומנמקים: **שאני אומר: מת מצויין** (צריך לומר כמו במקבילות: 'מת קמציין' (מכוון ומקומץ)) **והיה** (צריך לומר כמו במקבילות: 'היה') **נתון תחתיה** – יש לחשוש שמא המת

להיות מחוברת לקרקע, שהיא כבנויה בארץ. **אם אומר את** (אתה): **על גבי אבן תלושה** – אם תאמר, שהאבן המצויינת יכולה להיות גם שאינה מחוברת לקרקע, **אף** (הלא) **היא הולכת ומטמא במקום אחר** – הרי יש לחשוש שהאבן המצויינת תתגלגל ממקום הטומאה למקום אחר, כיוון שאינה מחוברת לקרקע, והמאהיל עליה במקום האחר יהיה סבור שנטמאו הטהרות שבידו, וישרוף אותן לשווא, שהרי אין טומאה במקום האחר. **"אצלו"** – **למקום** (במקבילות: 'במקום') **טהרה** – מזה נלמדת ההלכה, שאם מציינים על גבי הקרקע, אין עושים ציון על גבי המקום שנמצאת בו הטומאה, אלא עושים ציון על גבי מקום טהור סמוך למקום הטומאה, שאם יציינו במקום הטומאה, יש לחשוש שמא העובר לא ישים לב לציון עד שיגיע אליו ויאהיל עליו וכבר נטמאו הטהרות שבידו, אבל כשמציינים סמוך למקום הטומאה, מי שלא ישים לב לציון עד שיגיע אליו ויאהיל עליו, עדיין לא נטמאו הטהרות שבידו (למדים זאת משום שכתוב "אצלו" – על ידו, ולא כתוב "עליו"); **"ציון"** – **מיכן לציון** – מזה נלמדת ההלכה, שמציינים על הקברות, ששופכים סביבם סיד לעשות להם ציון.

מציינים את כל הדברים מן המת שמטמאים באוהל, שנמנו במשנה אהלות ב,א, ולא הזכירו כאן אלא עצמות ושדרה וגולגולת, משום שיש להם רמז בכתוב.

בבבלי מועד קטן ה,א אמרו: "מציינים את הקברות". - אמר רבי שמעון בן פזי: רמז מן התורה לציון קברות מניין? - תלמוד לומר: "וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון" (יחזקאל לט) (קראו לכך רמז, משום שלא נאמר בכתוב שיש בכך מצווה (רש"י), או מפני שהדבר כתוב כמעשה לעתיד לבוא ולא כדבר הנוהג (תוספות)). ...רבי אבהו אמר מהכא: "וטמא טמא יקרא" (ויקרא יג) - טומאה קוראה לו ואומרת לו: "פרוש!" (הטמא צריך להודיע לרבים שהוא טמא ויפרשו ממנו, וכן עושים גם בקבר שצריך להודיע טומאתו). וכן אמר רבי עוזיאל בר בריה דרבי עוזיאל רבה: טומאה קוראה לו ואומרת לו: "פרוש!".

גם בירושלמי וגם בבבלי אמר רבי עוזיאל: "וטמא טמא יקרא" וכו'. בבבלי נזכר רבי עוזיאל רק במקום הזה. בנוסף לראיה מפסוקים שמציינים את הקברות שאמרו אמוראים ארץ ישראלים, מצאו להם אמוראים בבליים בבבלי

וביניהן – טמא. אם היה חורש בנתיים – הרי הן כיחידיות, ביניהן – טהור, וסביבותיהן – טמא. תני: אין מציינין על הבשר, שמא נתאכל הבשר. רבי יוסמא בר שונם בעא קומי רבי מנא: ולא נמצא מטמא טהרות למפרע?! – אמר ליה: מוטב שיתקלקלו בו לשעה ואל יתקלקלו בו לעולם.

אור ל'שרים

ארץ ישראל בדור החמישי): **ולא נמצא מטמא טהרות למפרע** (קודם לכן)?! (בתמיהה) – וכי המאהיל על הבשר לפני שכלה, ועדיין יש בו כזית, אינו מטמא את הטהרות שבידו?! ואם כן, מדוע אין מציינים על הבשר, כדי שהעובר לא יאהיל עליו ולא ייטמאו הטהרות שבידו? ומשיבים: **אמר ליה** – אמר לו (רבי מנא תשובה לשאלתו): **מוטב שיתקלקלו בו לשעה ואל יתקלקלו בו לעולם** – טוב יותר שתיגרם תקלה על ידו לזמן קצר ולא תיגרם תקלה על ידו לאורך ימים, שכשאינ מציינים על הבשר, נגרמת תקלה על ידי כך לזמן קצר, שהעובר ומאהיל עליו לפני שכלה, מטמא את הטהרות שבידו, אבל אם היו מציינים על הבשר, היתה נגרמת על ידי כך תקלה לאורך ימים, שהעובר ומאהיל עליו לאחר שכלה, היה סבור שנטמאו הטהרות שבידו, והיה שורף אותן לשווא.

עד כאן המקבילה בירושלמי מועד קטן, מעשר שני וסוטה.

מקור הסוגיה במעשר שני, ששינו במשנה שם ה,א שמציינים על הקברות. וממעשר שני הועתקה הסוגיה למועד קטן. והראיה, שסוגיה זו מופיעה במועד קטן אחרי הפסקה: "ויוצאים אף על הכלאיים", ולא על הפסקה הקודמת לה: "ומציינים על הקברות". וכל הסוגיה הועתקה ממועד קטן לשקלים. ותוכיח השאלה החוזרת בשתיהן, על הפסקה: "ומציינים על הקברות" - 'לא כבר ציינו מאדר?', ועל הפסקה: "ויוצאים אף על הכלאיים" - 'לא כבר יצאו באדר?'. הוי אומר, שבחול המועד אנו עוסקים, ולא ב"שקלים" ("סוגיות מקבילות בירושלמי", עמודים 131-130).

בתוספתא שקלים א,ה שנו: מצא אבן אחת מצוינת, אף על פי שאין מקיימים כן, המאהיל עליה - טהור (צריך לומר: טמא). מצא שתיים, המאהיל ביניהן - טמא, על גביהן - טהור. אין מציינים על בשר המת (שהרי חזקתו מתאכל).

בבבלי מועד קטן ו,א אמרו: אמר רב יהודה: מצא אבן מצוינת - תחתיה טמא. שתיים (מצוינות), אם יש סיד ביניהן - ביניהן טמא (ושתי האבנים הן הצדדים הקיצוניים של אותו סימון), ואם אין סיד ביניהן - ביניהן טהור (וכל אחת מהאבנים היא ציון טומאה לעצמו). - ואף על גב דליכא חורש (שאינ סימן שהיה חורש באמצע

הוא תחתיה, שכשהמת תופס מקום מועט, מציינים את מקום הטומאה על גבי אבן אחת בלבד, שמניחים אותה על הטומאה, ולכן המאהיל על האבן - טמא. אבל המאהיל סביבותיה - טהור.

בירושלמי נזיר ט,ג אמרו, שמת קמצוץ הוא שראשו בצד מרגלותיו, שאינו מושכב כדרכו, אלא שגל נפל עליו והרגו. 'קמצוץ' הוא מת המונח בכיווץ איברים, והיפוכו של 'קמצוץ' הוא 'פשוט' - מת המונח בפשוט איברים.

וממשיכים את הברייתא: **היו שתיים** – מצא שתי אבנים מצוינות סמוכות זו לזו, ורווח ביניהן, **המאהיל עליהן** – על האבנים, – **טהור**, **וביניהן** – המאהיל על הרווח בין האבנים, – **טמא** – שהטומאה בין האבנים המצוינות ואינה תחתיהן, שאין מניחים את האבנים המצוינות במקום הטומאה, אלא במקום טהור סמוך למקום הטומאה. ומוסיפים: **אם היה חורש** (צריך לומר כמו במקבילות: 'חורש') **בנתיים** – אם היה הרווח שבין שתי האבנים המצוינות חרוש, – **הרי הן כיחידיות** – כשתי אבנים יחידות, שהטומאה תחת כל אחת מהן ואינה ביניהן, שאין חורשים מקום שיש בו טומאה, ולכן, **ביניהן** – המאהיל על הרווח בין האבנים, – **טהור** – שמן הסתם מי שחרש בין האבנים ידע שאין טומאה ביניהן ולכן חרש שם, ומעתה אין לנו להחזיק טומאה באותו מקום, **וסביבותיהן** (נראה שצריך לומר: 'ועליהן') – המאהיל על האבנים, – **טמא**.

ומציעים ברייתא: **תני** – שונה (התנא) / שנוי (שנויה ברייתא בתוספתא שקלים א,ה): **אין מציינין על הבשר** – אין עושים ציון במקום שנמצא בו בשר מן המת (ללא עצמות), אף על פי שכזית בשר מן המת מטמא את המאהיל עליו, ומנמקים: **שמא נתאכל** (במקבילה במעשר שני: 'יתאכל') **הבשר** – אולי יכלה הבשר, כדרכו של בשר המת, ולא יהיה בו עוד כזית, ולא יטמא את המאהיל עליו, ואם יעשו שם ציון, המאהיל עליו יהיה סבור שנטמאו הטהרות שבידו, וישרוף אותן לשווא.

ושואלים: **רבי יוסמא בר שונם** (אמורא ארץ ישראל בדור החמישי, נקרא בשם מקומו שונם בעמק יזרעאל) **בעא קומי** – שאל לפני **רבי מנא** (השני, מגדולי אמוראי

הלכה ב

משנה

אמר רבי יהודה: בראשונה היו עוקרין ומשליכין לפניו. משרבו עוברי עבירה, היו משליכין לדרכים. התקינו שיהו מבקירין את כל השדה.

תלמוד

"רבי יהודה אומר" - תני: אמר רבי יהודה: בראשונה היו עוקרין ומשליכין לפניו, והיו שמיחין שתי שמחות: אחת - שהיו מנכשין שדותיהן, ואחת -

אור לישירים

אמר רבי יהודה (בר אלעאי, מגדולי התנאים בדור הרביעי): בראשונה (בתחילה, בימים שעברו) היו עוקרין ומשליכין לפניו - כשהיו שליחי בית דין מוצאים כלאיים בשדות, היו עוקרים את צמחי הכלאיים ומשליכים אותם לפני בעלי השדות בשדותיהם. משרבו עוברי עבירה - מזמן שהיו מרובים בעלי השדות שלא עקרו בעצמם את צמחי הכלאיים שבשדותיהם ועברו על האיסור לקיים כלאיים, היו משליכין לדרכים - היו שליחי בית דין עוקרים את צמחי הכלאיים ומשליכים אותם לדרכים. התקינו - הנהיגו חכמים תקנה, שיהו מבקירין (מפקירים) את כל השדה - שיהיו שליחי בית דין מפקירים את כל השדה שימצאו בה כלאיים.

☆☆☆

תלמוד

במשנה שנינו: "רבי יהודה אומר..."

מציעים ברייתא: תני: - שונה (התנא) / שנוי (שנויה ברייתא המבארת את המשנה): אמר רבי יהודה: בראשונה היו עוקרין ומשליכין לפניו - כשהיו שליחי בית דין מוצאים כלאיים בשדות, היו עוקרים את צמחי הכלאיים ומשליכים אותם לפני בעלי השדות בשדותיהם, והיו - בעלי השדות, שמיחין שתי שמחות: אחת - שהיו מנכשין שדותיהן - בעלי השדות היו שמחים, מפני שהיו שליחי בית דין עוקרים להם את צמחי הכלאיים שבשדותיהם, ובזה נפטרו מן הניכוש, ולא היו צריכים לטרוח ולנכש בעצמם, ואחת - שהיו נהנין מן הגזל (במסירה שלפנינו מחק מגיה את המילה "הגזל" והגיה "הכלאים". גם בספר "והזהיר" נכתב "הגזל", וכן הוא בכתב יד שקלים. אבל בכתב יד הבבלי ובדפוס ונציה הבבלי נכתב "הכלאים") - בעלי השדות היו שמחים עוד, מפני שהיו נהנים מן הגזל, שהיו סומכים מלכתחילה על שליחי בית דין שינכשו את שדותיהם בלא תשלום וישאירו להם את הצמחים שנעקרו, והיו בעלי השדות מאכילים אותם לבהמתם (אף לפי הגרסה "שהיו נהנין

- ביניהן טהור)? והתניא: מצא אבן אחת מצויינת - תחתיה טמא. שתיים, אם יש חורש ביניהן - ביניהן טהור, ואם לאו (אם אין חורש ביניהן) - ביניהן טמא (ואף על פי שאין סיד ביניהן)! - אמר רב פפא: הכא (בברייתא) כשהסיד שפוך על ראשיהן (של האבנים) ומרודה (גרוף) לכאן ולכאן (בין האבנים). אי איכא חורש ביניהן - ביניהן טהור, דאימור מחמת חורש הוא דאיכלף (שנקלף הסיד, ומתחילה היה הסיד רק על ראשי האבנים, שהטומאה תחתיהן). ואי לא (אם אין חורש ביניהן) - סיד דביני ביני הוא וטמא (הסיד שבין האבנים הוא, וציינו להודיע שביניהן טמא).

לפי הבבלי, מצא שתי אבנים מצויינות, אם אין סיד ביניהן - ביניהן טהור, ואף על פי שלא היה חורש ביניהן. ואילו לפי הירושלמי, ביניהן טהור, אם היה חרוש ביניהן.

ושם ה,ב אמרו: תנו רבנן: אין מציינים על כזית מן המת... - וכזית מן המת אינו מטמא באוהל? והא תנן: אלו שמטמאים באוהל - כזית מן המת! - אמר רב פפא: הכא (בברייתא בעניין ציון) בכזית מצומצם (מדויק) עסקינן, דסוף סוף מחסר חסר (כשיירקב), מוטב ישרפו עליו תרומה לפי שעה (אם ייתקל בו אדם כשעדיין לא נחסר, וייטמא, וישרפו בגללו תרומה שנטמאה), ואל ישרפו עליו תרומה לעולם (בחינם), שהרי כעבור זמן מסוים יתמעט הבשר מכזית, ושוב אינו מטמא באוהל, ואם יהיה שם ציון, יחשבו שיש שם טומאה וישרפו עליו תרומה לעולם).

בבבלי אמרו, שאין מציינים על כזית מצומצם (מדויק) מן המת דווקא. ואילו בירושלמי אמרו, שאין מציינים על בשר מן המת, ולא נתנו בו שיעור, ומשמע שאפילו ביותר מכזית אנו עוסקים.

☆☆☆

הלכה ב

משנה

משנה זו היא המשך לסופה של המשנה הקודמת, והיא מלמדת, מזה עשו שליחי בית דין כשמצאו צמחי כלאיים בשדות.

שהיו נהנין מן הגזל. משרבו עוברי עבירה, היו משליכין על הדרכים. אף על פי כן, היו שמחים שהיו מנכשין שדותיהן. התקינו שיהו מבקירין את כל השדה. מניין שהבקר בית דין הבקר? – כתיב: ^ו”וכל אשר לא יבא לשלשת הימים בעצת השרים והוקנים יחרם כל רכושו והוא יבדל מקהל הגולה”.

ג,ב

אור לשרים

בתוספתא שקלים א,ג שנו: ... שהפקר בית דין הפקר, ופטור מן המעשרות.

במשנה לא נזכר רק שבידי בית דין להפקיר את השדה, אבל בתוספתא נאמר שהפקר בית דין הפקר ופטור מן המעשרות. לכן הקטעים הבאים מוסבים על תוספתא זו, והירושלמי כדרכו אינו מזכיר את התוספתא, מפני שהתוספתות היו שגורות בפיהם (“עלי תמר”).

שואלים: מניין שהבקר (הפקר) בית דין הבקר? – מניין למדים שיש כוח ביד בית דין להפקיר כל רכושו של אדם? (מה המקור בכתוב לדבר זה?)

כאן התחלת מקבילה בירושלמי פאה ה,א. ומשיבים (בהצעת מקור): כתיב (צריך לומר: ‘דכתיב’, כמו שהוא בדפוס ונציה הבבלי, או שיש למחוק מילה זו והביאו את הפסוק לראיה ללא דיבור הצעה (“אוצר לשונות ירושלמיים”)): – שכתוב (בעניין אסיפת העם על ידי עזרא להיבדל מן הנשים הנוכריות): **”וְכָל אֲשֶׁר לֹא יָבֹא לְשִׁלְשֵׁת הַיָּמִים (לסוף שלושת הימים) פְּעֻצַת הַשָּׂרִים וְהַזְקָנִים יִחָרֵם כָּל רְכוּשׁוֹ (חרם לאוצר המקדש) וְהוּא יִבְדֵּל מִקְהַל הַגּוֹלָה (יורחק מן הקהל)”** (עזרא י, ח) – הרי שעזרא ובית דינו היה בידם להפקיר כל רכושו של אדם העובר על דבריהם.

בבבלי יבמות פטב, וגיטין לו,ב אמרו: אמר רבי יצחק: מניין שהפקר בית דין הפקר? – שנאמר: **”וְכָל אֲשֶׁר לֹא יָבֹא לְשִׁלְשֵׁת הַיָּמִים פְּעֻצַת הַשָּׂרִים וְהַזְקָנִים יִחָרֵם כָּל רְכוּשׁוֹ וְהוּא יִבְדֵּל מִקְהַל הַגּוֹלָה”** (עזרא י, ח) (משמע שבית דין רשאי להחרים רכושו של אדם). – רבי אלעזר אמר מהכא: **”אֵלֶּה הַנְּחָלֹת אֲשֶׁר נִחְלוּ אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וַיהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון וְרָאשֵׁי הָאֲבוֹת לְמִטּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל”** (יהושע יט,גא) – וכי מה עניין ראשים אצל אבות? (שהרי הביטוי ‘ראשי האבות למטות’ אינו רגיל ואינו ברור) אלא לומר לך (הביטוי ‘ראשי האבות’ בא ללמד שראשי המטות דינם כאבות): מה אבות מנחילים את בניהם כל מה שירצו, אף ראשים (מנהיגים) מנחילים את העם כל מה שירצו (משמע שראשי העם יכולים להפקיע רכוש של אדם אחד ולתת אותו לאחר).

בירושלמי הובא רק הלימוד של רבי יצחק.

מהכתוב שאמר רבי יצחק אפשר ללמוד רק שיש כוח לבית דין להחרים רכושו של אדם, אבל מהכתוב שאמר רבי אלעזר אפשר ללמוד שיש כוח לבית דין להחרים רכושו של אדם ולתת

מן הכלאים”, אין הכוונה שיש איסור ליהנות מן הכלאים, שהרי כלאי זרעים מותרים אף באכילה, והפירוש הוא שהם נהנו מן הצמחים שאחרים ניכשו בשבילים) (“תוספתא כפשוטה”). **משרבו עוברי עבירה** – מזמן שהיו מרובים בעלי השדות שלא עקרו בעצמם את צמחי הכלאים שבשדותיהם ועברו על האיסור לקיים כלאים, היו משליכין על הדרכים – היו שליחי בית דין עוקרים את צמחי הכלאים ומשליכים אותם לדרכים, שהיו מפקירים את הכלאים, כדי שלא יהיו בעלי השדות שלא עקרו בעצמם את צמחי הכלאים שבשדותיהם נהנים מן הגזל. **אף על פי כן** – אף על פי שהיו שליחי בית דין משליכים על הדרכים, עדיין היו שמחים שהיו מנכשין שדותיהן – בעלי השדות שלא עקרו בעצמם את צמחי הכלאים שבשדותיהם היו שמחים, מפני שהיו שליחי בית דין עוקרים להם את צמחי הכלאים שבשדותיהם. לכן התקינו – הנהיגו חכמים תקנה, שיהו מבקירין (מפקירים) את כל השדה שימצאו – שיהיו שליחי בית דין מפקירים את כל השדה שימצאו בה כלאים, שיש כוח ביד בית דין להפקיר כל רכושו של אדם כעונש וכקנס.

בתוספתא שקלים א,ג שנו: בחמישה עשר בו (באדר) שלוחי בית דין יוצאים ומפקירים את הכלאים (עוקרים את הכלאים ומשליכים אותם לדרכים), שהפקר בית דין הפקר, ופטור מן המעשרות (הזוכה בעקור שהושלך לדרכים – פטור מן המעשרות, כזוכה מן ההפקר).

מן הגרסה שבתוספתא “מפקירים את הכלאים” (שלא כמו במשנה: “מפקירים את כל השדה”) מוכת, שהברייתא הזו נשנית אחרי שרבו עוברי עבירה, שהיו שליחי בית דין עוקרים את הכלאים ומשליכים אותם לדרכים, ועדיין לא הפקירו את כל השדה (“תוספתא כפשוטה”).

בבבלי מועד קטן ו,ב אמרו: תניא: בראשונה היו (שליח בית דין) עוקרים (את צמחי הכלאים) ומשליכים לפני בהמתם (של בעלי השדות), והיו בעלי בתים שמחים שתי שמחות: אחת – שמנכשים להם שדותיהם, ואחת – שמשליכים לפני בהמתם. התקינו שיהו עוקרים ומשליכים על הדרכים. ועדיין היו שמחים שמנכשים שדותיהם. התקינו שיהו מפקירים כל השדה כולה.

מניין שהיא פטורה מן המעשרות? – רבי יונתן בריה דרבי יצחק בר אחא שמע לה מן הדא: אין מעברין את השנה לא בשביעית ולא במוצאי שביעית, ואם עיברה – הרי זו מעוברת. וחודש אחד שהוא מוסף – לא פטור ממעשרות הוא?!

עד כדון שביעית; מוצאי שביעית? – אמר רבי אבון: שלא לרבות באיסור חדש.

רבי זעורה בשם רבי אבהו: הדא דאת אמר – עד שלא התיר רבי להביא ירק

אור לישירים

ובמוצאי שביעית, דנים בעניין זה, ואחר כך חוזרים לדון בעניין הפקר בית דין.

ושואלים: **עד כדון שביעית** – עד עכשיו למדנו את הטעם שאין מעברים את השנה בשביעית (ואף על פי שלא אמרו את הטעם, מכל מקום הוא ברור, שאין מעברים את השנה בשביעית, כדי שלא לרבות באיסורי שביעית (שלא להוסיף על הזמן שאסור באיסורי שביעית, כמו איסור חרישה ואיסור זריעה)); אבל **מוצאי שביעית** (במסירה שלפנינו נוסף בין השורות על ידי מגיה: 'מאי', כמו שהוא בדפוס ונציה הבבלי, והיא תוספת על דרך הבבלי, בעוד הירושלמי מוותר על מילת השאלה ומסתפק בנעימת הקול של השאלה. וב"שרידי הירושלמי" ובמקבילה נוסף: 'מניין')? – מה הטעם שאין מעברים את השנה במוצאי שביעית?

ומשיבים: **אמר רבי אבון** (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור החמישי): **שלא לרבות באיסור חדש** – אין מעברים את השנה במוצאי שביעית, כדי שלא להוסיף על הזמן שאסור באיסור "חדש" (איסור לאכול מתבואה חדשה לפני שקרב העומר בשישה עשר בניסן), שכשמוסיפים חודש לשנה ועושים שני אדרים, נדחה זמן הקרבת העומר שהוא בניסן שלאחר אדר, ואסורים לאכול מהתבואה החדשה חודש נוסף, ואם יעברו את השנה במוצאי שביעית, יש לחשוש שמא עד שיקרב העומר לא תהיה להם תבואה לאכול, שהרי בשנה השביעית היו אסורים לזרוע תבואה, ועד שיקרב העומר במוצאי שביעית אינם מותרים לאכול אלא מהתבואה הישנה של השנה השישית.

ומציעים פרשנות מצמצמת: **רבי זעורה** (רבי זירא, מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור השלישי) אמר **בשם רבי אבהו** (אמורא ארץ ישראל בדור השלישי): **הדא דאת אמר** (במקבילה: 'הדא דת(י)מר') – זאת (דבר זה) שאתה אומר (שאינן מעברים את השנה בשביעית), – **עד שלא התיר רבי** (רבי יהודה הנשיא, תנא בדור החמישי) **להביא ירק מחוצה לארץ לארץ** – קודם שהתיר רבי להביא ירקות (וכן קטנית ותבואה) מחוץ לארץ לארץ

רכוש זה לאחרים (אחרונים).

ראשונים (שו"ת רשב"א, "נימוקי יוסף") כתבו, שכוח זה שביד בית דין להפקיר ממון של אדם הוא מן התורה.

ושואלים: **מניין שהיא פטורה** (במקבילה: 'שהוא פטור') **מן המעשרות?** – מניין שהפקר בית דין פטור מן המעשרות? (מניין למדים שיש כוח ביד בית דין לפטור מן המעשרות את מה שהפקירו, והזוכה במה שהפקירו בית דין פטור מן המעשרות, כזוכה בהפקר שהפקירו הבעלים שפטור מן המעשרות?)

ומשיבים (בהצעת מקור): **רבי יונתן בריה דרבי – בנו של רבי יצחק בר אחא** (אמורא זה נזכר רק כאן ובמקבילה, ואין לקבוע זמנו ומקומו) **שמע לה מן הדא** – שומע (לומד) אותה (את ההלכה שהזוכה במה שהפקירו בית דין פטור מן המעשרות) מזאת (מהברייתא הזאת): **אין מעברין את השנה** – אין בית דין רשאים לקבוע את השנה מעוברת (שנה בת שלושה עשר חודשים), **לא בשביעית ולא במוצאי שביעית** – לא בשנת השמיטה ולא בשנה שאחרי שנת השמיטה, **ואם עיברה** – אבל אם עיברו בית דין את השנה בשביעית או במוצאי שביעית, – **הרי זו מעוברת** (עד כאן הברייתא). ויש לדקדק (במה שאמרו, שאם עיברו בית דין את השנה בשביעית – הרי זו מעוברת): **וחודש אחד שהוא מוסף** – **לא פטור ממעשרות** (במסירה שלפנינו נכתב: 'מעשרות', וכן הוא ב"שרידי הירושלמי". ומגיה הגיה: 'ממעשרות', כמו שהוא בנוסח הבבלי של מסכת שקלים וגם במקבילה) **הוא?!** – וכי אותו החודש שהוסיפו בית דין לשנה השביעית, כשעיברו את השנה בשביעית, אין הוא פטור ממעשרות?! והרי אותו החודש פטור הוא ממעשרות, כדין השנה השביעית, שהיא פטורה ממעשרות, משום שפירות שביעית הם הפקר! מזה יש ללמוד שיש כוח ביד בית דין לפטור מן המעשרות את מה שהפקירו, והזוכה במה שהפקירו בית דין פטור מן המעשרות.

כיוון שהביאו ברייתא בעניין עיבור השנה בשביעית

מחוצה לארץ לארץ, אבל משהתיר רבי להביא ירק מחוץ לארץ לארץ – היא שביעית היא של שאר שני שבוע. תני: אין מעברין את השנה בשביעית, אלא בשאר שני שבוע, ואם עיברה – הרי זה מעוברת. – אמר רבי מנא: הרי דא דאת אמר – בראשונה כשהיו השנים כתיקנן, אבל עכשיו שאין השנים כתיקנן – היא שביעית היא שאר שני שבוע. תני: של בית רבן גמליאל עיברה במוצאי שביעית מיד.

אור ל'שרים

(בתחילה, בימים שעברו) כשהיו (במקבילה: 'שהיו') השנים כתיקנן (במקבילה: 'כסדרן') – וישראל ישבו על אדמתם, מפני שהיו אסורים באיסורי שביעית מן התורה, אבל עכשיו – בזמן הזה, שאין השנים כתיקנן (במקבילה: 'כסדרן') – ואין ישראל יושבים על אדמתם, – היא שביעית היא שאר שני שבוע – השנה השביעית ושאר השנים של מחזור השמיטה שוות, שמעברים את השנה בשביעית כשם שמעברים בשאר השנים של מחזור השמיטה, מפני שאין אסורים באיסורי שביעית מן התורה אלא מדברי חכמים, ואם לא יהיה להם מה לאכול, יתירו להם חכמים עבודת הקרקע בשנה השביעית (בדפוס ונציה הבבלי מוחלפת הגרסה: 'בראשונה שלא היו שנים כתיקנן, עכשיו שהיו השנים כתיקנן').

בזמן הזה לפעמים שנת השמיטה מעוברת, מפני שאינה מהתורה.

בבבלי תענית יד, ב ומגילה ב, א נמצא הביטוי: אמר רבי יהודה: אימתי? - בזמן שהשנים כתיקנן וישראל שרויין על אדמתן, אבל בזמן הזה...

ומציעים ברייתא: תני: – שונה (התנא) / שנוי (שנויה ברייתא): אין מעברין את השנה (במקבילה נוסף: 'לא') בשביעית (במסירה שלפנינו נוסף על ידי מגיה: 'ולא במוצאי שביעית', כמו שהוא בנוסח הבבלי של מסכת שקלים. אבל ב"שרידי הירושלמי" ובמקבילה אין המילים האלו), אלא בשאר שני שבוע – בית דין רשאים לקבוע את השנה מעוברת רק בשאר השנים של מחזור השמיטה, ואם (במסירה שלפנינו נכתב: 'אם'. ומגיה הגיה: 'ואם', כמו שהוא ב"שרידי הירושלמי" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים וגם במקבילה) עיברה – אבל אם עיברו בית דין את השנה בשביעית, – הרי זה (במקבילה: 'זו') מעוברת.

ומציעים פרשנות מצמצמת: אמר רבי מנא (השני, מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור החמישי): הרי דא דאת אמר (במקבילה: 'הרי דת(י)מר') – זאת (ההלכה) שאתה אומר (שאינן מעברים את השנה בשביעית, כדי שלא להוסיף על הזמן שאסור באיסורי שביעית), – בראשונה גם כתבואה של חוץ לארץ).

ישראל בשנה השביעית, מפני שכמוסיפים חודש לשנה השביעית, יש לחשוש שמא לא יהיו להם ירקות לאכול, שהרי בשנה השביעית הם אסורים לזרוע, אבל משהתיר רבי להביא ירק מחוץ לארץ לארץ – לאחר שהתיר רבי להביא ירקות מחוץ לארץ לארץ ישראל בשנה השביעית, – היא שביעית היא של (המילה 'של' יתירה, ואינה ב"שרידי הירושלמי" ובמקבילות) שאר שני שבוע – השנה השביעית ושאר השנים של מחזור השמיטה שוות (שבוע הוא שבע שנות השמיטה), שמעברים את השנה בשביעית כשם שמעברים בשאר השנים של מחזור השמיטה, מפני שאף כשמוסיפים חודש לשנה השביעית, אין לחשוש שמא לא יהיו להם ירקות לאכול, שהרי הם מותרים להביא ירקות מחוץ לארץ בשנה השביעית, ששם אין נוהגים איסורי שביעית, והירקות מצויים שם אף בשנה השביעית.

הברייתא לעיל והמימרה שאמר רבי זעורה בשם רבי אבהו הובאו בירושלמי נדרים ו, ג וסנהדרין א, ב.

ומציעים ברייתא: תני: – שונה (התנא) / שנוי (שנויה ברייתא): אין מעברין את השנה (במקבילה נוסף: 'לא') בשביעית (במסירה שלפנינו נוסף על ידי מגיה: 'ולא במוצאי שביעית', כמו שהוא בנוסח הבבלי של מסכת שקלים. אבל ב"שרידי הירושלמי" ובמקבילה אין המילים האלו), אלא בשאר שני שבוע – בית דין רשאים לקבוע את השנה מעוברת רק בשאר השנים של מחזור השמיטה, ואם (במסירה שלפנינו נכתב: 'אם'. ומגיה הגיה: 'ואם', כמו שהוא ב"שרידי הירושלמי" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים וגם במקבילה) עיברה – אבל אם עיברו בית דין את השנה בשביעית, – הרי זה (במקבילה: 'זו') מעוברת.

ומציעים פרשנות מצמצמת: אמר רבי מנא (השני, מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור החמישי): הרי דא דאת אמר (במקבילה: 'הרי דת(י)מר') – זאת (ההלכה) שאתה אומר (שאינן מעברים את השנה בשביעית, כדי שלא להוסיף על הזמן שאסור באיסורי שביעית), – בראשונה

אמר רבי אבון: אין מן הדא, לית שמע מינה כלום. "שמור את חודש האביב"
 - שמריהו שיבוא בחידושו. - והיי דא אמרה דא? - גדיש שלא לוקט תחתיו

אור לישירים

היה אסור להביא ירק מחוץ לארץ לארץ. התקינו (רבי ובית דינו) שיהא מותר להביא ירק מחוץ לארץ לארץ. ולפי זה ברור שבירושלמי פירשו, שהאיסור היה מחמת חשד, שלא יחשדוהו שהוא סוחר בפירות שביעית, שהרי מחוץ לארץ לא היו מביאים אלא משאות גדולים, ולפיכך לא התירו בתחילה אלא ספרי ארץ ישראל, מפני ששם היו פירות חוץ לארץ מצויים וניכר הוא שהם מחוץ לארץ, ואין כאן חשד. אבל מחמת חשש גושים של חוץ לארץ, אין הבדל בין ספרי ארץ ישראל ובין תוכה של ארץ ישראל ("תוספתא כפשוטה").

בשלב ראשון התירו להביא ירק מחוץ לארץ רק ליישובי הספר. וזה אולי מכיוון שאיסור הבאת ירק מחוץ לארץ בשביעית לא עמד במבחן המציאות, בהיותו גזירה שאין רוב הציבור יכול לעמוד בה, עקב יחסי המסחר ההדוקים של יושבי הספר עם שכניהם בחוץ לארץ. תקנה זו הקלה על היהודים תושבי הספר. בשלב הבא התירו להביא בשביעית ירק מחוץ לארץ לכל המקומות בארץ, וכמו כן תבואה וקטנית. לפי הירושלמי, ההתר להביא ירק מחוץ לארץ הוא משל רבי. הם נאסרו לראשונה מחשש ספיחים, שעוברי עבירה יאגרו ספיחים ויאמרו שזו סחורת יבוא מחוץ לארץ ("תלמוד ירושלמי מסכת שביעית" ב, עמוד 437).

חוזרים לדון בעניין הפקר בית דין. לעיל אמר רבי יונתן בנו של רבי יצחק בר אחא, שיש ללמוד את ההלכה, שהפקר בית דין פטור מן המעשרות והזוכה במה שהפקירו בית דין פטור מן המעשרות, מהברייתא ששנו בה, שאם עיברו את השנה בשביעית - הרי זו מעוברת.

דוחים את המקור הזה: **אמר רבי אבון** (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור החמישי): **אין מן הדא** - אם מזאת (אם ממקור זה אתה רוצה ללמוד את ההלכה שהזוכה במה שהפקירו בית דין פטור מן המעשרות), **לית** (=לית את) **שמע מינה כלום** - אין אתה שומע (לומד) ממנה כלום (אין אתה יכול ללמוד ממנה את ההלכה הזאת, כמבואר להלן). שכן נאמר (בעניין קורבן פסח): **"שמור את הדש האביב ועשית פסח לה' אלהיך"** (דברים טז, א) - הקפד על קורבן הפסח שיבוא בחודש האביב, שבו התבואה מתחילה להבשיל. ויש לדרוש את הכתוב: **שמריהו שיבוא בחידושו** - אתה חייב להקפיד על האביב (תקופת ניסן) שיתחיל בעת התחדשותו של חודש ניסן (הזמן שבו הירח מתחדש ומתמלא, והוא חציו הראשון של החודש). ואם אתה רואה לפי חישוב הזמנים

בתוספתא סנהדרין ב, ט שנו: אין מעברים את השנה לא שביעית ולא מוצאי שביעית.

ובבבלי סנהדרין יב, א אמרו: תנו רבנן: אין מעברים את השנה לא בשביעית (משום שעל ידי כך מאריכים את זמן איסור עבודת הקרקע ומכבידים על הבריות) ולא במוצאי שביעית (כדי שלא ידחקו במזונותיהם עד שיהיו מותרים לאכול מן התבואה החדשה). של בית רבן גמליאל היו מעברים במוצאי שביעית. ובפולוגתא דהני תנאי, דתניא: אין מביאים ירק מחוצה לארץ, ורבותינו (רבי יהודה הנשיא ובית דינו) התירו (להביא ירקות מחוץ לארץ, ואותם חכמים התירו לעבר במוצאי שביעית, ולא חששו לדוחק העם במוצאי שביעית, משום שאפשר להביא ירקות מהארצות הסמוכות). - מאי בינייהו? (מהו יסוד המחלוקת?) - אמר רבי ירמיה: חוששים לגושיהם (לגושי העפר הדבוקים בירקות) איכא בינייהו (שעפר מחוץ לארץ מטמא, והמחלוקת היא האם מותר לכתחילה להביא עפר טמא לתוך ארץ ישראל).

בתוספתא ובבבלי לא אמרו, שאם עיברו את השנה בשביעית או במוצאי שביעית - הרי זו מעוברת. לפי הבבלי, עיבור השנה במוצאי שביעית תלוי בהתרת הבאת ירק מחוץ לארץ. ואילו לפי הירושלמי, עיבור השנה בשביעית תלוי בהתרת הבאת ירק מחוץ לארץ. הבבלי לשיטתו, שהתרת הבאת ירק מחוץ לארץ היא בכל השנים, והירושלמי לשיטתו, שהתרת הבאת ירק מחוץ לארץ היא בשביעית (ראה "תוספתא כפשוטה" להלן).

התיר רבי להביא ירק מחוצה לארץ

בתוספתא שביעית ד, טז שנו: בראשונה היו אומרים: ...אין מביאים ירקות מחוצה לארץ לארץ. רבותינו (רבי ובית דינו) התירו שיהו מביאים ירקות מחוצה לארץ לארץ. כשם שמביאים ירקות מחוצה לארץ, כך מביאים קטנית ותבואה מחוצה לארץ לארץ (התירו להביא אף קטנית ותבואה מחוץ לארץ, אף על פי שאפשר להכין אותם מערב שביעית לשביעית, שאין הם כירקות לחים שהם מתקלקלים ואי אפשר לשמור אותם מערב שביעית).

בבבלי (נדרים נג, וסנהדרין יב, א) ביארו, שאין מביאים ירקות מחוצה לארץ לארץ, משום שחששו שמה יביא את הירקות בגושיהם ויטמאו במגע ובמשא. ולפי זה משמע שאפילו בשאר שני שבוע כן.

אבל בירושלמי (שביעית ו, ד) אמרו: בראשונה היה הירק אסור בספרי ארץ ישראל. התקינו שיהא הירק מותר בספרי ארץ ישראל (תקנה זו באה להקל על היהודים תושבי הספר). אף על פי כן,

– כל הנוגעות בארץ, הרי הן של עניים. ואמר רבי אמי בשם רבי שמעון בן לקיש: דבית שמי היא. ואמר ליה רבי יוסי: שמענו שהוא פטור ממועשרות! דברי הכל משום קנס. וכבית הלל עניים מעשרין ואוכלין.

אור ל'שרים

המעשרות כדין לקט. ואמר רבי אמי (אמורא ארץ ישראל בדור השלישי) בשם רבי שמעון בן לקיש (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור השני): דבית שמי (בני בית המדרש שישד שמאי, מחכמי הזוגות) היא (ב"שרידי הירושלמי" נוסף: 'דבית שמאי אמרין הבקר לעניין הבקר') – של בית שמאי היא (המשנה הזו כדעתם של בית שמאי היא, שבית שמאי אומרים: הפקר לעניים – הפקר (משנה פאה ו,א), שהמפקיר תבואתו לעניים בלבד ולא לעשירים – הרי זה הפקר, ופטור מן המעשרות כדין מתנות עניים, ולבית שמאי, אף בהפקר בית דין שהפקירוהו לעניים – פטור מן המעשרות, ולכן כל השיבולים של הגדיש הנוגעות בארץ, אף שאין כולן מן הלקט, העניים הזוכים בהן פטורים מלעשר אותן, משום שהן הפקר. אבל לבית הלל שאומרים: הפקר לעניים – אינו הפקר, והמפקיר לעניים בלבד – חייב במעשרות, אף בהפקר בית דין שהפקירוהו לעניים – חייב במעשרות, ולכן כל השיבולים של הגדיש הנוגעות בארץ, כיוון שאין כולן מן הלקט, העניים הזוכים בהן חייבים לעשר אותן ואחר כך רשאים לאכול). ואמר ליה – ואמר לו (לרבי אמי) רבי יוסי (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור הרביעי): שמענו (שמיעה ממש) שהוא פטור ממועשרות (ב"שרידי הירושלמי": 'מעשרות')! (בתמיהה) – וכי שמענו שהעניים הזוכים בשיבולים של הגדיש הנוגעות בארץ פטורים מלעשר אותן?! והרי לא שמענו כך, ולכן אין צורך לומר שהמשנה הזו כדעתם של בית שמאי היא, אלא דברי הכל משום (הצורה העיקרית: "משם", אבל הצורה הארמית "משום" היא הרווחת) קנס – המשנה הזו דברי הכל היא, אף כדעתם של בית הלל, ואין העניים זוכים בשיבולים של הגדיש הנוגעות בארץ משום הפקר בית דין אלא משום קנס, שקנסו חכמים את בעל השדה שייתן לעניים את כל השיבולים של הגדיש הנוגעות בארץ, לפי שעשה גדיש על גבי הלקט של העניים וכיסהו (כך אמר רבי אבהו בשם רבי יוחנן בירושלמי פאה על המשנה הזו), וכיוון שמשום קנס הוא, אין הוא פטור ממועשרות. – מקטע זה יש ללמוד, שבמקרה שבית דין הפקירו אף לעשירים, יש כוח ביד בית דין לפטור מן המעשרות את מה שהפקירו, והזוכה במה שהפקירו בית דין פטור מן המעשרות אף לבית הלל.

וכבית הלל (בני בית המדרש שישד הלל, מחכמי הזוגות) עניים מעשרין ואוכלין – משפט זה הועתק מהמקבילה

שתחיל תקופת ניסן לאחר מכן, אתה חייב לעבר את השנה ולהוסיף לה חודש לפני חודש ניסן. הרי שבית דין חייבים לעבר את השנה כדי שתחיל תקופת ניסן לפני אמצע חודש ניסן, ומהטעם הזה הוא שאמרה הברייתא שאם עיברו בית דין את השנה בשביעית – הרי זו מעוברת, ולא מהטעם שהפקר בית דין הפקר, ולכן אין ללמוד מהברייתא הזאת שהובאה לעיל שיש כוח ביד בית דין לפטור מן המעשרות את מה שהפקירו. פירוש אחר: יש לדרוש את הכתוב: שְׁמַרְיָהוּ שִׁבּוּא בְּחִידוּשׁוֹ – אתה חייב להקפיד על האביב (מנחת העומר, כמו שנאמר בויקרא ב,יד: "אָבִיב קְלוֹי בְּאֵשׁ גֶרֶשׁ בְּרִמָּל פְּקָרִיב אֶת מִנְחַת בְּפִנְיָךְ", והיא קרבה בשישה עשר בניסן) שיבוא בעת התחדשותה של תקופת האביב (תקופת ניסן). ואם אתה רואה לפי חישוב הזמנים שיקרב העומר לפני שתחיל תקופת ניסן, אתה חייב לעבר את השנה ולהוסיף לה חודש לפני חודש ניסן.

בבבלי ראש השנה כא,א (סנהדרין יג,ב) אמרו: כשאתה רואה (לפי החשבון) שנמשכת תקופת טבת עד שישה עשר בניסן – עבר את אותה השנה, ואל תחשוש לה (לחפש עוד טעם אחר), דכתיב: "שמור את חודש האביב ועשית פסח לה' אלוהיך" (דברים טז,א) – שמור אביב של תקופה (תקופת ניסן) שיהא בחודש ניסן (יש לדאוג שתקופת ניסן תהיה בחודש ניסן לפני הפסח).

הפירוש האחד לדברי הירושלמי "שמרהו שיבוא בחידושו" הוא לפי רש"י בבבלי ראש השנה, והפירוש האחר הוא לפי ר"ח שם.

הקוצר את שדהו חייב להניח לעניים חלקים מיבולו, ובהם "לקט" – שיבולים הנושרות בשעת הקצירה וזקוקות לליקוט. חלקי היבול שהתורה ציוותה להניח לעניים מהקציר נקראים מתנות עניים.

ומציעים מקור חלופי: והיי דא אמרה דא? – ואיזו אומרת זאת? (איזה מקור משמעו כך או מסייע לכך? מאיזה מקור נוכל ללמוד, שהפקר בית דין פטור מן המעשרות והזוכה במה שהפקירו בית דין פטור מן המעשרות? – שינוי (משנה פאה ה,א בעניין לקט שכוסה על ידי גדיש): גדיש שלא לוקט תחתיו – אם בעל השדה עשה גדיש (ערימת תבואה שנקצרה) בשדה במקום שעדיין לא ליקטו שם העניים את הלקט, – כל הנוגעות בארץ – כל השיבולים של הגדיש הנוגעות בארץ, הרי הן של עניים – שמא הן מן הלקט, ופטורות מן

הלכה ג

משנה

בחמשה עשר בו שולחנות יושבין במדינה. בעשרים וחמשה בו ישבו במקדש. משישבו במקדש התחילו ל^ומשכן. את מי ממשכנין? – לויים וישראלים וגרים ועבדים משוחררין, אבל לא נשים ולא עבדים ולא קטנים. וכל קטן שהתחיל אביו לשקול על ידו, אינו פוסק. אין ממשכנין את הכהנים, מפני דרכי שלום.

א, ט^ו

אור לישירים

בעשרים וחמשה בו – בחודש אדר, **ישבו** – שולחנות, **במקדש** – וקיבלו את השקלים מהשולחנות במדינה שהביאו להם את השקלים שגבו. **משישבו במקדש**, **התחילו** – בית דין, **למשכן** – לקחת משכון ממי שלא הביא את שקלו.

את מי ממשכנין? – לויים וישראלים (יהודים שאינם לא כוהנים ולא לויים) **וגרים** (גויים שנעשו יהודים) **ועבדים משוחררין** – שכל אלו חייבים לתת מחצית השקל בכל שנה (עבד כנעני (עבד שאינו יהודי) המשתחרר הופך להיות עם שחרורו יהודי גמור), **אבל לא נשים** – שהן פטורות ממחצית השקל, משום שהן חסרות רכוש, ואינן יכולות לשלם, **ולא עבדים** – כנענים, שאף הם פטורים ממחצית השקל, **ולא קטנים** – שהם פחות מגיל עשרים שנים, שאינם חייבים במחצית השקל (וזמן גדלות לעניין חיוב במחצית השקל מן התורה הוא עשרים שנים (שמות ל, ד)).

וכל קטן – שהוא פחות מגיל עשרים שנים, **שהתחיל אביו לשקול על ידו** – לתת מחצית השקל בשבילו, **אינו פוסק** – אין הבן מפסיק מלשקול, אלא שוקל בעצמו כל שנה, אף שעדיין אינו חייב לשקול עד שיהא בגיל עשרים שנים.

אין ממשכנין את הכהנים – אומנם גם הכהנים חייבים לתת מחצית השקל, ואף תובעים אותם, אבל אין ממשכנים אותם, **מפני דרכי שלום** – שלא יבואו הממשכנים לידי מריבה איתם.

בתוספתא שקלים א, ו שנו: משישבו במקדש התחילו למשכן. משל לאחד שעלתה לו מכה ברגלו, והיה הרופא כופתו ומחתך בבשרו בשביל לרפואתו (ואף שהחולה מצטער מן החיתוך, סופו שהוא מכיר שאין כוונתו אלא לרפואתו), כך אמר הקב"ה: משכנו ישראל על שקליהם, כדי שיהו קורבנות הציבור קריבים מהם (שהרי אין קורבנות הציבור באים משל יחיד, ולפיכך לוקחים שקלים מכל ישראל), מפני שקורבנות הציבור מרצים ומכפרים בין ישראל לאביהם שבשמים. וכן מצינו בתרומת שקלים ששקלו בני ישראל במדבר (ומשה רבנו לקח מהם את הכסף בעל כורחם, כדי

בירושלמי פאה, אך אינו שייך לכאן, והוא מוסב על המקרה הבא ששינוי במשנה פאה ה, א: "הרוח שפיזרה את העומרים (ונתערבו שיבולים של בעל השדה בשיבולי הלקט, ואין יודעים כמה לקט היה), אומדים אותה (מעריכים את השדה) כמה לקט היא ראויה לעשות (מהי כמות הלקט שיכולה להיות בשדה זו), ונותן לעניים (לפי הערכה זו)". מפני שזה אונס, הרי שהוא נותן לעניים משום הפקר בית דין ולא משום קנס, וכיוון שבית הלל אומרים: הפקר לעניים - אינו הפקר, לכן לדעת בית הלל העניים המקבלים את השיבולים חייבים לעשר אותן ואחר כך רשאים לאכול (בכתב יד הבבלי ובדפוס ונציה הבבלי אין חמש מילים אלו. בדפוס ונציה הבבלי הגרסה בדברי רבי אמי: 'בית שמאי היא, דאי כבית הילל עניים מעשרין ואוכלין', ואין כן סגנון הירושלמי. - תופעה דומה, שבאו שני משפטים סמוכים כסגנון האמור כאן והשני אינו המשכו של הראשון אלא הוא מוסב על ההלכה הבאה שבמשנה, מצויה בירושלמי פסחים ז, ה וכפי שנתפרש ב"תוספתא כפשוטה" מועד עמודים 616-617).

עד כאן המקבילה בירושלמי פאה.

דברי רבי אמי בשם רבי שמעון בן לקיש ודברי רבי יוסי נאמרו בירושלמי שם גם לפני תחילת המקבילה. כשמעמידים משנה או ברייתא כחכם יחיד, דרכו של האמורא רבי יוסי להעמיד אותה כדברי הכל.

☆☆☆

הלכה ג

משנה

משנה זו חוזרת ללמד בעניין גביית השקלים. **בחמשה עשר בו** – בחודש אדר, **שולחנות** – חלפנים הפורטים ומחליפים מטבעות, **יושבין במדינה** – בכל המקומות בארץ ישראל, מלבד המקדש, וגובים את השקלים.

תלמוד

"בחמשה עשר בו" כול'. - הא לתבוע - תובעין! הדא דתימר - בשהביא שתי שערות, אבל אם לא הביא שתי שערות - לא ברא. ולמשכן - אין ממשכנין עד שיביא שתי שערות. כיני מתניתא: אין ממשכנין את הכהנים, מפני דרך הכבוד.

אור ל'שרים

הירושלמי קובע, שגם קטן שהוא פחות מגיל עשרים שנים, שאין ממשכנים אותו, מפני שהוא פטור מן התורה ממחצית השקל, מחייבים אותו בתשלום מחצית השקל (תובעים ממנו), ולכן הירושלמי מבחין בין קטן שהביא שתי שערות שחייבו אותו חכמים בתשלום ובין קטן שלא הביא שתי שערות שפטור מתשלום. נשים ועבדים דינם כקטנים שלא הביאו שתי שערות, ולכן אין תובעים אותם.

☆☆☆

במשנה שנינו: "וכל קטן שהתחיל אביו לשקול על ידו, אינו פוסק". מעירים: ולמשכן - לקחת משכון מאב שהתחיל לשקול בשביל קטן ושוב לא רצה לתת, - אין ממשכנין עד שיביא שתי שערות - ממשכנים אב עבור בנו רק כשהביא הבן שתי שערות, אבל כשלא הביא הבן שתי שערות - אין ממשכנים את האב עבור בנו. אבל את הבן עצמו אין ממשכנים אף בשהביא שתי שערות, עד שיהא בגיל עשרים שנים.

מאמר זה אינו מתייחס לפסקה "את מי ממשכנין? אבל... לא קטנים", אלא מתייחס לפסקה "וכל קטן שהתחיל אביו לשקול על ידו, אינו פוסק", וכן פירש תלמיד רשב"ש. אין הפסקאות שבירושלמי מקוריות, אלא הן מעשה ידי סופרים. לעיתים, כשהיה צורך בפסקה, לא הוסיפו סופרי הירושלמי ("לפתרונו של מאמר מוקשה בירושלמי שקלים", "תעודה" י, עמודים 29-30).

☆☆☆

במשנה שנינו: "אין ממשכנין את הכהנים, מפני דרכי שלום". מציעים פירוש: כיני (=כן היא) מתניתא: - כך היא המשנה (המקור התנאי, והוא המשנה כאן): אין ממשכנין את הכהנים, מפני דרך הכבוד (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'מפני דרכי שלום') - "דרכי שלום" פירושו "מפני דרך הכבוד", וכך יש לפרש את המשנה: אין ממשכנים את הכהנים, מפני כבודם, שאין זו דרך כבוד למשכן אותם.

להצילם מן הנגף), שנאמר: "ולקחת את כסף הכיפורים מאת בני ישראל" וגו' (שמות לט, ז).

כוונת הברייתא שבתוספתא היא, שממשכנים את ישראל על השקלים בעל כורחם, דוגמת הרופא שמחתך את המכה כדי להציל את החולה, ואף שהקורבנות צריכים להיות לרצון, הרי החולה מכיר אחר כך שהחיתוך היה לשם רפואה, ודעתו נוחה ממנו אחר כך ("תוספתא כפשוטה").

השולחני

עיסוקיו העיקריים של השולחני כללו החלפת מטבעות, פריטת מטבעות, שמירת פקדונות כספיים, וייעוץ בדבר ערכם של המטבעות. השולחני הלווה כספים והעמיד אשראי ללקוחותיו.

☆☆☆

תלמוד

במשנה שנינו: "בחמשה עשר בו" כול'. "את מי ממשכנין? אבל... לא קטנים". מדויקים (מדברי המשנה שאין ממשכנים קטנים שהם פחות מגיל עשרים שנים): הא - אבל לתבוע - את מי שלא הביא את שקלו, כדי שייתן, - תובעין - קטנים שהם פחות מגיל עשרים שנים! - שאם אין תובעים קטנים, היה למשנה לומר חידוש גדול יותר, שאין תובעים קטנים, וממנו אתה לומד שאין ממשכנים קטנים. ומציעים פרשנות מצמצמת: הדא דתימר (הצורה הנכונה: 'דתמר' = דת אמר, דאת אמר) - זאת (דבר זה) שאתה אומר (שתובעים קטן שהוא פחות מגיל עשרים שנים), - בשהביא שתי שערות - במקרה שנראו בו שתי שערות, שהן סימן גדלות (ורק כשהוא בגיל שלוש עשרה שנים ויותר, שהוא נקרא גדול לעניין חיוב במצוות ובעונשים), אבל אם לא הביא שתי שערות - במקרה שלא נראו בו שתי שערות, - לא ברא (=בהדא) - לא בזאת (לא במקרה זה אמרו שתובעים קטן שהוא פחות מגיל עשרים שנים, אלא אין תובעים אותו). - בקטע גניזה אחד ב"שרידי הירושלמי" הנוסח כאן כמו בקטע המקביל להלן בהלכה ה: 'הכה תמר: תובעים, והכתמר: אין תובעים! - כאן בשהביא שתי שערות, וכן בשלא הביא שתי שערות!'.)

הלכה ד (בדפוס התלמוד: המשך הלכה ג)

משנה

אמר רבי יהודה: העיד בן כוברי ביבנה, שכל כהן שהוא שוקל אינו חוטא. – אמר לו רבן יוחנן בן זכאי: לא כי, אלא כל כהן שאינו שוקל חוטא. – אלא שהכהנים דורשין מקרא זה לעצמן: "וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל", הואיל והעומר ושתי הלחם ולחם הפנים שלנו, היאך הם נאכלין?

תלמוד

"אמר רבי יהודה: העיד" כול'. – אמר רבי ברכיה: טעמיה דרבן יוחנן בן זכאי:

אור לישירים

ו,טז) – מנחתה שכוהן מביא הרי היא נשרפת כולה, ולא נאכל ממנה כלום, ומכאן הכוהנים דורשים: **הואיל והעומר ושתי הלחם ולחם הפנים** – שהן מנחות הבאות משקלי הציבור, ונאכלות לכוהנים, שלנו – הם, שיש לנו חלק בהם על ידי השקלים שנתנו, **היאך הם נאכלין?** – איך מותר לנו לאוכלם? והרי דינם כדין מנחת כוהן, שהיא נשרפת כולה! מזה שהם נאכלים יש ראיה, שאנו אסורים לשקול, ואין לנו חלק במנחות אלו.

בכתבי היד של המשנה: 'בן כוברי'. אבל בדפוסים האחרונים של הירושלמי ובבבלי: 'בן כוברי'.

רש"י ותוספות (בבלי מנחות כא,ב וערכין ד,א) כתבו, שלדעת בן כוברי אף הלוויים פטורים משקול, אולם רמב"ן (שמות ל,יב) כתב, שלא נחלקו אלא על הכוהנים, אבל הלוויים חייבים לשקול לדברי הכל.

בירושלמי להלן אמרו, שחכמים משיבים (שואלים) לרבי יהודה על דרשת הכוהנים. מכאן שדרשת הכוהנים אמרה רבי יהודה, שאילו אמרה רבן יוחנן בן זכאי בשם הכוהנים, מה ענין רבי יהודה לקושיה על דרשה זו? משום כך נראה שכל המשנה מדברי רבי יהודה, שהביא את המחלוקת שהיתה ביבנה בין בן כוברי לבין רבן יוחנן בן זכאי, ואחר כך הביא את דרשת הכוהנים. ויש לנו במשנתנו שלוש דעות: לבן כוברי, הכוהן אינו חייב לשקול, אבל השוקל אינו חוטא; לרבן יוחנן בן זכאי, הכוהן חייב לשקול, ואם לא שקל חוטא; לכוהנים ולרבי יהודה, הכוהן אינו חייב לשקול, והשוקל חוטא ("לפירושה של סוגיה אחת בירושלמי שקלים", "מחקרי תלמוד" ב, עמודים 396-398).

☆☆☆

תלמוד

במשנה שנינו: "אמר רבי יהודה: העיד" כול'. "אמר לו רבן יוחנן בן זכאי: לא כי, אלא כל כהן שאינו שוקל חוטא". מציעים מקור: **אמר רבי ברכיה** (אמורא ארץ ישראלי

אין כאן מדרכי שלום, כאותם השנויים במשנה גיטין ה,ח-ט, אלא מפני הכבוד, כבוד הכוהנים, אין ממשכנים אותם. אין זו הגהה אלא פירוש. והמשנה ודאי שנתה "מפני דרכי שלום", שכן המשנה שאחריה מפרשת טעמו של דבר שאין ממשכנים: "שהכהנים דורשין מקרא זה לעצמן", והשתמטו משקול ("מבוא לנוסח המשנה", עמוד 488).

בנוסח המשנה המקורית שהיתה לפני בעלי התלמוד נאמר רק "אין ממשכנין את הכהנים", וההוספה במשנה "מפני דרכי שלום" היא מהתנאים שוני המשניות שהוסיפו מילים אלו לשם ביאור ("עלי תמר"). ואפשר שההוספה במשנה היא מהנוסח הבבלי של מסכת שקלים.

☆☆☆

הלכה ד (בדפוס התלמוד: המשך הלכה ג)

משנה

משנה זו מלמדת, שנחלקו חכמים, האם הכוהנים חייבים במחצית השקל.

אמר רבי יהודה (בר אלעאי, מגדולי התנאים בדור הרביעי): **העיד בן כוברי** (מחכמי הדור הראשון לתנאים) – מסר עדות על הלכה קדומה או נוהג קדום, **ביבנה** (עיר במישור החוף בדרום) – לפני החכמים בבית המדרש שביבנה, **שכל כהן שהוא שוקל** – שנותן מחצית השקל, **אינו חוטא** – כלומר, אף על פי שאין הכוהנים חייבים לשקול, כמו שמבואר בירושלמי להלן, מכל מקום, כוהן השוקל אינו חוטא.

אמר לו רבן יוחנן בן זכאי (גדול החכמים בדור הראשון לתנאים) – לבן כוברי: **לא כי** – אין הדבר כך, **אלא כל כהן שאינו שוקל חוטא** – שהכוהנים חייבים במחצית השקל כשאר כל ישראל.

אלא שהכהנים דורשין מקרא זה לעצמן – הכוהנים דורשים את הפסוק להלן על אודות עצמם, שהם למדים ממנו לעניין השקלים שלהם (המאמר "אלא שהכהנים דורשין" וכו' אינו של רבן יוחנן בן זכאי אלא של רבי יהודה): **"וְכָל מִנְחַת כֹּהֵן כָּלִיל תְּהִיָּה, לֹא תֹאכַל"** (ויקרא

"זה יתנו" – שנים עשר שבטים יתנו.

רבי טבי בשם רב המנונא: כן משיבין חכמים לרבי יהודה: חטאת יחיד מתה, אין חטאת הציבור מתה. מנחת היחיד קריבה כליל, ואין מנחת ציבור קריבה כליל. – וקשיא: משיבין לאדם דבר שאינו מודה בו?! שאין חטאת ציבור מתה; רבי יהודה אומר: תמות! – והוא מוטיב לון: תו לא נדבת יחיד היא? – ואינן מתיבין ליה: מכיון שנמסרה לציבור, כמו שהיא נדבת ציבור.

ב, ט

אור ל'שרים

אנו עוסקים במנחת ציבור. ויש להביא ראיה מחטאת, שיש הבדל בין יחיד לציבור: חטאת יחיד – שכיפרו בעליה באחרת, מתה – דינה שתמות, אין חטאת הציבור מתה – ואילו חטאת ציבור שנתכפר הציבור באחרת אינה מתה, אלא רועה עד שיפול בה מום ותימכר ויפלו דמיה לנדבה. והוא הדין למנחה, שיש הבדל בין יחיד לציבור: מנחת היחיד – של כוהן, קריבה כליל – נשרפת כולה, ואין מנחת ציבור קריבה כליל – ואילו מנחת ציבור שיש לכוהנים חלק בה אינה נשרפת כולה, אלא נאכלת.

מפסיקים את דברי רבי טבי ומציעים תמיהה: וקשיא: – ו(הדבר) קשה: וכי משיבין לאדם דבר שאינו מודה בו?! ששנינו (משנה יומא ו, א בעניין שעירי יום הכיפורים): שאין חטאת ציבור מתה; רבי יהודה אומר: תמות – אף חטאת הציבור שנתכפר הציבור באחרת דינה שתמות, כמו חטאת יחיד שכיפרו בעליה באחרת! – איך ייתכן שיקשו חכמים לרבי יהודה מחטאת? והרי רבי יהודה סבור, שבחטאת אין הבדל בין יחיד לציבור, וגם חטאת ציבור מתה! והוא הדין למנחה, שלדעתו, גם מנחת ציבור היתה קריבה כליל, אילו היה לכוהנים חלק בה. – אין משיבים על תמיהה זו.

וחוזרים לדברי רבי טבי (המשך הוויכוח בין רבי יהודה לחכמים): והוא מוטיב לון: – והוא משיב אותם (ורבי יהודה מקשה על חכמים): תו (בכתב יד שקלים: 'זאת'. ובפירוש תלמיד רשב"ש ורבנו משולם, וכן בכתב יד הבבלי ובדפוס ונציה הבבלי: 'זו'. לכן נראה, שיש כאן טעות סופר, והיה כתוב 'זו', עם וי"ו התימה, וקרא הסופר בטעות: 'תו'. גם בשני קטעי גניזה ב"שרירי הירושלמי" נשתבשה מילה זו) לא נדבת יחיד היא?! – וכי מנחה זו, שלכוהנים יש חלק בה, לא נדבת יחיד היא?! שהרי הם פטורים מלשקול, ואין שקליהם אלא נדבה, ולכן דין מנחת העומר שיש להם חלק בה כדין מנחת יחיד, שמכיוון שהיא נדבה, הרי היא של יחיד, ואינה נחשבת מנחת ציבור, והדין נותן, שמנחת יחיד זו לא תיאכל. ואינן מתיבין ליה: – והם משיבים אותו (וחכמים משיבים לרבי יהודה על קושייתו זו): מכיון שנמסרה לציבור, כמו שהיא נדבת ציבור – משעה

בדור הרביעי): טעמיה (הסופר במסירה שלפנינו כתב: 'טעמ'. בקטע גניזה אחד ב"שרידי הירושלמי" ובדפוס ונציה הבבלי: 'טעמיה', ובקטע גניזה שני שם: 'מאי (צריך לומר: מה) טעמיה') דרבן יוחנן בן זכאי – טעמו (מקורו) של רבי יוחנן בן זכאי (שמחייב כוהנים לשקול): נאמר (בפרשת שקלים): "זה יתנו... מְחֻצֵית הַשְּׁקָל" (שמות ל, יג) – את זה חייבים לתת, כסף שמשקלו חצי השקל. ויש לדרוש את הכתוב: – שנים עשר שבטים יתנו – גימטרייה של "זה" שנים עשר, ויש ללמוד מזה, ששנים עשר השבטים חייבים לתת את מחצית השקל, ושבט לוי נמנה עימהם. הרי שאף הכוהנים שהם משבט לוי חייבים לשקול (הכתוב נדרש כאומר: 'שנים עשר' ("זה") ייתנו מחצית השקל, כשהמילה "זה" מציינת את מי שנותנים. לפי פשוטו של מקרא, המילה "זה" מציינת את מה שנותנים).

טעמו זה של רבן יוחנן בן זכאי הוא על דרך הרמז, והראיה שלו נתפרשה בסוף הסוגיה.

במדרש תנחומא (בובר) פרשת 'כי תישא' סימן ח נאמר: "זה ייתנו" – כמה שבטים ייתנו? – ז' – שבעה, ה' – חמישה, הרי שנים עשר שבטים.

בויקרא רבה ח, ג נאמר: אמר רבי ברכיה: חביב קורבנו של אהרן לפני הקב"ה כשנים עשר שבטים. מה טעם? – במנין "זה" (בקורבנו של אהרן כתוב: "זה קורבן אהרן" (ויקרא ו, יג)). ז' – שבעה, ה' – חמישה, הרי שנים עשר.

במשנה שנינו: "אמר רבי יהודה: ...אלא שהכהנים דורשין מקרא זה לעצמן: "וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל", הואיל והעומר ושתי הלחם ולחם הפנים שלנו, היאך הם נאכלין?".

רבי טבי (אמורא ארץ ישראל בדור השלישי) אמר בשם רב המנונא (אמורא בבלי בדור השני): כן משיבין חכמים לרבי (ב"שרידי הירושלמי": 'את רבי') יהודה: – כך מקשים חכמים על רבי יהודה: מקרא זה, שממנו אתה והכוהנים מביאים ראיה שאסור לכוהנים לשקול, אינו מלמד כלום, שהמקרא מדבר במנחת יחיד, ואילו

כתיב: "כל העובר על הפקודים". רבי יודה ורבי נחמיה – חד אמר: כל דעבר בימה יתן; וחרנה אמר: כל דעבר על פקודייא יתן. מאן דאמר: כל דעבר בימא יתן – מסייע לרבן יוחנן בן זכאי. מאן [דאמר]: כל דעבר על פקודייא יתן – מסייע לבן כוברי.

אור לישירים

אומר: כל דעבר פְּיִמָּה יתן – כל שעבר בים – ייתן (כל מי שעברו בים סוף כשיצאו ישראל ממצרים – ייתנו מחצית השקל, ובים סוף עברו גם הכוהנים, ולכן הם חייבים לשקול. מי שאמר כך, דרש את המילים "העובר על" במשמעות: העובר עם, והעוברים בים סוף נקראו "פקודים" על שם שה' פקד (זכר לטובה) אותם על ים סוף, והכסף שייתנו הוא כופר (פדיון) נפשם על שניצלו מטביעה בים); וחרנה אמר: – (והחכם) האחר אומר: כל דעבר על פקודייא (ב"שרידי הירושלמי": 'פיקודייה') יתן – כל שעבר על הפיקודים – ייתן (כל מי שעברו על המצוות שציוה ה' וחטאו במעשה העגל – ייתנו מחצית השקל, ובמעשה העגל לא חטאו שבט לוי, ולכן הכוהנים אינם חייבים לשקול (וכן פירש ב"יפה עיניים"). מי שאמר כך, דרש את המילים "העובר על" במשמעות: מפר פקודה, חוטא, ודרש את המילה 'פְּקוּדִים' כאילו נאמר 'פְּקוּדִים', והכסף שייתנו בא כדי לכפר על חטאם. – מדרש זה אינו ממדרשי ההלכה שבידינו).

בירושלמי מרובות מובאות של מדרשים בציון "כתיב", שהוא קיצור של "כתיב... ותני" ("מדרשי הלכה של התנאים בתלמוד הירושלמי", מבוא, עמוד כט).

ומציעים קשר בין שתי מחלוקות: מאן דאמר: – מי שאומר: כל דעבר בימא יתן – כל שעבר בים – ייתן, – מסייע לרבן יוחנן בן זכאי – שלדעתו, הכוהנים חייבים לשקול. מאן [דאמר] (הושלם כמו שהוא ב"שרידי הירושלמי"): – (ו)מי שאומר: כל דעבר על פקודייא (ב"שרידי הירושלמי": 'פיקודייה') יתן – כל שעבר על הפיקודים – ייתן, – מסייע לבן כוברי – שלדעתו, אין הכוהנים חייבים לשקול.

בעניין חובת הכוהנים לשקול, שתי דעות בלבד הן: דעת בן כוברי, שאין הכוהנים חייבים לשקול, ודעת רבן יוחנן בן זכאי, שהכוהנים חייבים לשקול. ואף על פי שחלק רבי יהודה על בן כוברי באם רצו הכוהנים לשקול, מודה הוא לו שאין הכוהנים חייבים לשקול מן הדין. לכן רבי יהודה הוא המסייע לבן כוברי. נמצא, לפי זה, ששתי דרשות נפרדות הן: הפסוק "כל העובר על הפקודים" מלמד, שאין הכוהנים חייבים לשקול, ואילו הפסוק שבמשנתנו מלמד, שאסור להם לשקול בהתנדבות. ואין כאן לימוד כפול לאותו דין.

שנמסרו לציבור, חדלו שקליהם של הכוהנים להיות של יחידים, והרי הם ככספו של הציבור. נמצא, שמנחה זו היא מנחת ציבור, אם כי חלקה בא מחובת הציבור וחלקה מנדבת הציבור, ואין עליה כלל שם מנחת יחיד.

מדברי רבי יהודה יוצא, שלשיטת הכוהנים, חלק הכוהנים במנחה נקרא מנחת יחיד, אף על פי שנמסר לציבור. ואף על פי כן, לא אסרו הכוהנים לשקול מטעם זה, אלא אסרו מטעם "וכל מנחת כוהן כליל תהיה". ייתכן, שלדעתו, טעמו של בן כוברי המתיר לכוהנים לשקול, אף על פי ששם נדבת יחיד על שקלים אלה, הוא שלא נאסרה נדבת היחיד בשביל הציבור אלא כשהקורבן כולו הוא משל היחיד, אבל כשהיחיד שוקל בכלל הציבור וידו שווה לשל הציבור, אין כאן אלא קורבן ציבור, אף על פי שחלקו חובה משל הציבור וחלקו נדבה משל יחיד. ולדעת בן כוברי, אין דין מנחת יחיד חל כאן, שאינו אלא במנחת יחיד ממש.

ואילו שיטת חכמים היא, ששקלי נדבה הנמסרים לציבור הופכים להיות נדבת ציבור, ולכן אין כאן כלל קורבן יחיד. וממילא אין דרשת הכוהנים עומדת, שאין כאן קורבן משלהם כלל ועיקר. חכמים אלה הם בשיטת רבי יוסי במשנה להלן ד,א בעניין שומרי ספיחים בשביעית, וטעמו של רבי יוסי הוא כדברי חכמים: "מכיוון שנמסרה לציבור" וכו', וכן מוכיח לשון הירושלמי שם.

ונראה, שחכמים אלה סבורים כרבן יוחנן בן זכאי, שכבר שנינו בסתם משנה לעיל: "אין ממשכנים את הכוהנים מפני דרכי שלום", כלומר, שגם הכוהנים חייבים, אלא שאין ממשכנים אותם, והלכה כסתם משנה. וכל הוויכוח בינם לרבי יהודה לא היה אלא לשיטתו של רבי יהודה ("לפירושה של סוגיה אחת בירושלמי שקלים", "מחקרי תלמוד" ב, עמודים 398-399).

מביאים מדרש: כתיב: – כתוב (בפרשת שקלים): "זֶה יִתְּנוּ כָּל הָעֹבֵר עַל הַפְּקוּדִים מִחֻצֵי הַשֶּׁקֶל" (שמות ל, יג) – את זה חייבים לתת כל העוברים על יד המונים במפקד, כסף שמשקלו חצי השקל (הכתוב נקט לשון זו, לפי שדרך המונים שמעבירים את הנמנים זה אחר זה. הכתוב בפרשת שקלים שנה לשון זו: "כל העֹבֵר עַל הַפְּקוּדִים מִבְּנֵי עֲשָׂרִים שָׁנָה וְעַד שְׁנֵים עָשָׂר מֵאָה" (שמות ל, יד)). רבי יודה (בר אלעאי, מגדולי התנאים בדור הרביעי) ורבי נחמיה (תנא בדור הרביעי) – שני התנאים האלה נחלקו בדרשת כתוב זה, – חד אמר: – (חכם) אחד

הלכה ה (בדפוס התלמוד: הלכה ד)

משנה

אף על פי שאמרו: אין ממשכנין נשים ועבדים וקטנים, אבל אם שקלו – מקבלין מידם. הנכרי והכותי ששקלו – אין מקבלין מידן. ואין מקבלין מידן קיני זבין וקיני זבות, קיני יולדות. חטאות ואשמות – מקבלין מידן. זה הכלל: כל שהוא

אור לישירים

השקל. לעומת זאת, "כל דעבר על סכומיא" משקף פירוש לפיו אין הכוהנים והלוויים חייבים במחצית השקל, שכן לא התפקדו ("שקיעים מתרגומי המקרא הארמיים" ב, עמוד 48).

בירושלמי לעיל הלכה א אמרו, שבפרשת שקלים נאמרו שלוש תרומות, ולפי מה שנתפרש שם, שני הפסוקים שכתוב בהם "כל העובר על הפקודים" מדברים בתרומת אדנים ובתרומת המשכן ולא בתרומת שקלים. ברם, לפי פשוטו של מקרא, כל הפרשה מדברת בתרומת שקלים.

מתוך "יוצר" לשבת פרשת שקלים של הפייטן רבי אלעזר בירבי קליר: פֶּל הַעֲבָר בְּיָמָה יִשְׁקְלוּ שְׁקָל בְּלִי מְהוּמָה מִחֲצִית הַשְּׁקָל תְּרִימָה.

☆☆☆

הלכה ה (בדפוס התלמוד: הלכה ד)

משנה

אף על פי שאמרו – במשנה קדומה (מונח זה הוא פתיחה לציטוט ממשנה קדומה. משנה קדומה זו היתה מקור גם למשנה בהלכה ג, אך במשנה לעיל הלשון שונה. המשנה כאן אינה ציטוט של המשנה לעיל ("משנת ארץ ישראל", מסכת שקלים, עמוד 83): **אין ממשכנין נשים ועבדים – כנענים, וקטנים – שהם פחות מגיל עשרים שנים, שאינם חייבים במחצית השקל, אבל אם שקלו – אם נתנו מחצית השקל, – מקבלין מידם – ובתנאי שימסרו את השקלים לציבור במתנה גמורה, כדי שלא יהא קורבן ציבור קרב משל יחיד.**

הנכרי (גוי, לא יהודי) **והכותי** (שומרונים) – מן הגויים שהביא מלך אשור מכותא ומשאר ארצות והושיבם בשומרון ובסביבתה והתגירו, **ששקלו – אין מקבלין מידן. ואין מקבלין מידן – של הנכרי ושל הכותי, קיני זבין וקיני זבות – שתי תורים או שני בני יונה שמביאים זבים וזבות לאחר שטהרו מזובם (ויקרא טו, יד; טו, כט), קיני יולדות – שתי תורים או שני בני יונה שמביאה יולדת ענייה במלאת ימי הטוהר שלה (ויקרא יב, ח).** **חטאות ואשמות – מקבלין מידן** (שתי המילים הללו נמחקו במסירה שלפנינו על ידי מגיה, ולפי זה המילים "חטאות ואשמות" מחוברות לאמור לפניהן). **זה הכלל:**

פירשנו את משנתנו ואת סוגית הירושלמי לפי שיטת רידב"ז ("לפירושה של סוגיה אחת בירושלמי שקלים", "מחקרי תלמוד" ב, עמוד 400).

הרי שרבי יהודה הוא שאמר: "כל דעבר על פקודייה ייתן", וממילא רבי נחמיה הוא שאמר: "כל דעבר בימא ייתן".

בפסיקתא דרב כהנא ב, נאמר: "כל העובר על הפקודים" – רבי יודה ורבי נחמיה – רבי יודה אמר: כל דעבר בימא ייתן; ורבי נחמיה אמר: כל דעבר על סכומייה ייתן.

ובמדרש תנחומא (בובר) פרשת 'כי תישא' סימן ז נאמר: אמר לו (הקב"ה) למשה: "זה ייתנו". – אמר משה: מי ייתן? – אמר לו הקב"ה: כל העובר בים.

ובמדרש תנחומא (ורשא) פרשת 'כי תישא' סימן ט נאמר: "כל העובר על הפקודים" – כל העובר על סכומיא.

לפי מה שפירשנו את סוגית הירושלמי, החליפו בפסיקתא את דבריהם של רבי יהודה ושל רבי נחמיה. כמו כן, בפסיקתא אמרו "סכומייה" במקום "פיקודייה" שאמרו בירושלמי. לפי הפסיקתא, מי שאמר "כל דעבר על סכומייה" אמר כפשוטו של מקרא (כל העובר במניין).

לפי מה שפירשנו "כל דעבר על פיקודייה", אף הלוויים אינם חייבים לשקול, שהרי לא חטאו בעגל.

הצירוף המקראי "כל העובר על הפקודים" מיתרגם בתרגומי המקרא באופן מילולי. אולם התרגומים חלוקים ביניהם בהבנתה של המילה "פקודים". בתרגומים שתרגמו מילה זו "מניינא" / "סכומה", מתפרשת המילה כשם עצם מופשט, ומשמע המילה הוא: מפקד. לעומת זאת, בתרגומים שתרגמו מילה זו "מניינייה", מתפרשת המילה כגזורה מלשון רבים של 'פקוד'.

התרגום בפסיקתא ובמדרש תנחומא "סכומייה" משקף את הדרך השנייה של תרגומי המקרא. אך התרגום בירושלמי "פיקודייה" הוא תרגום דרשני, הדורש "פקודים" – מצוות, שכן "פיקודייה" משמש בתרגומים במשמע של הוראות, מצוות. אין "העובר על הפקודים" אלא מי שעובר על המצוות, ועל כן חייב במחצית השקל. בכיוון דרשני הולך אף התרגום "כל דעבר בימא", ולפיו כל ישראל, כולל כוהנים ולויים, חייבים במחצית

נידר ונידב – מקבלין מידן; וכל שאינו לא נידר ולא נידב – אין מקבלין מידן.
וכן הוא מפורש על ידי עזרא: ^ו”לא לכם ולנו לבנות בית לאלהינו”.

ה,א

אור לישירים

מצוות שלא נצטוו עליהם בני נח, אלא מצוות שנצטוו עליהם בני נח (שבע מצוות בני נח) אין מביאים עליהם חטאת.

בתוספתא שקלים א,ז שנו: מקבלים מהם (מן הגויים) עולות ושלמים, עופות ומנחות, עצים ולבונה ומלח; דברי רבי יוסה הגלילי. - אמר לו רבי עקיבא: אפילו אתה יושב ודורש כל היום, אין מקבלים מהם אלא עולה ושלמים בלבד.

ובספרא 'אמור' פרשה ז נאמר: מה תלמוד לומר "איש איש מבית ישראל ומן הגר בישראל אשר יקריב קורבנו לכל נדריהם ולכל נדבותם" (ויקרא כב,יח)? - להביא את הגויים שהם נודרים בנדרים ובנדבות כישאל. "אשר יקריבו לה' לעולה" - אין לי אלא עולה. מניין לרבות את השלמים? - תלמוד לומר: "נדריהם". מניין לרבות את התודה? - תלמוד לומר: "נדבותם". מניין לרבות את העופות והמנחות והיין והלבונה והעצים? - תלמוד לומר: "לכל נדריהם ולכל נדבותם"; דברי רבי עקיבא. - אמר לו רבי יוסי הגלילי: אפילו אתה מרבה כל היום, אין כאן אלא עולה בלבד.

בכתב יד אחד של התוספתא ובבבלי מנחות עגב, הגרסה: "...דברי רבי יוסי הגלילי. אמר לו רבי עקיבא...". אבל בשני כתיבי יד של התוספתא ובספרא הגרסה: "...דברי רבי עקיבא. אמר לו רבי יוסי הגלילי...".

בתוספתא הגרסה בדברי התנא השני: "אין מקבלים מהם אלא עולה ושלמים בלבד". אבל בספרא ובבבלי מנחות עגב, הגרסה בדברי התנא השני: "אלא עולה בלבד".

לפי הגרסה בספרא, לרבי עקיבא הגוי רשאי להביא כל קורבן נדבה, ולרבי יוסי הגלילי רק קורבן נדבה שהוא קורבן עולה. שניהם מסכימים שאינם מביאים קורבנות חובה.

משנתנו מוכיחה, שגם כותי פעמים שקל שקלו לבית המקדש, הביא חטאת ואשם לירושלים, ומכל מקום לא יצא מכלל כותי, אף על פי שהודה בקדושת ירושלים, שהודאה בקדושת ירושלים בלי כפירה בהר גריזים עדיין אינה מוציאה את המודה מכלל כותי ("מחקרים בתורת ארץ ישראל", עמוד 394).

הפסוק המובא בסוף המשנה מדבר על כותים. הפסוק הובא כדי להבליט את הגישה העקרונית שרק יהודים הם שותפים מלאים בעבודת המקדש. אין פסוק מתאים על גויים, ולפיכך הובא הפסוק מעזרא ("משנת ארץ ישראל", מסכת שקלים, עמוד 84).

☆☆☆

- כך הוא סיכום הדברים: כל שהוא נידר ונידב – קורבן הבא משום נדר או נדבה, כגון הנודר ואומר: "הרי עלי עולה", או הנודב ואומר: "הרי זו עולה", - מקבלין מידן; וכל שאינו לא נידר ולא נידב – קורבן שאינו בא משום נדר או נדבה, - אין מקבלין מידן.
וכן הוא מפורש (נאמר בפירוש) על ידי עזרא – בספרו: "לא לכם ולנו לבנות בית לאלהינו" (עזרא ד,ג) – כשרצו הכותים צרי יהודה לקחת חלק בבניין המקדש שבנו העולים מבבל, סירבו ראשי העולים לשתף אותם, והשיבו להם שאין בניין בית ה' עניין משותף לכל היושבים בארץ אלא לעם ישראל. ומכאן שאין מקבלים מהגויים דבר שיש בו משום השתתפות עם הציבור בבניין המקדש.

הנוסח בכתב יד אחד של המשנה: "אין מקבלים מידם קיני זבים וקיני זבות וקיני יולדות. חטאות ואשמות אין מקבלים מידם".

והנוסח בכתב יד שני של המשנה: "ואין מקבלין מידם קיני זבין וקיני זבות וקיני יולדות. חטאות ואשמות מקבלין מידם".

והנוסח בכתב יד שלישי של המשנה: "קיני זבים, קיני זבות, קיני יולדות, חטאות ואשמות אין מקבלין מידם".

והנוסח בדפוסים של המשנה: "ואין מקבלין מידן קיני זבין וקיני זבות וקיני יולדות וחטאות ואשמות. אבל נדרים ונדבות מקבלין מידן" (בנוסחים המדויקים אין המילים האלו).

המשנה הראשונה לא שנתה כאן אלא: "הנכרי והכותי ששקלו אין מקבלין מידן. וכן הוא מפורש" וכו'. ואפשר אפילו שלא שנתה אלא: "הכותי ששקל אין מקבלין מידו. וכן הוא מפורש" וכו', כי הכתוב בעזרא אינו מדבר אלא בכותים. השאר הוא משנה אחרונה, שהוסיפה: "אין מקבלין" וכו' "זה הכלל" וכו'. ומשנה אחרונה זו עוסקת בין בכותים ובין בגויים, שמקבלים מהם דבר הנידר ונידב ("מבואות לספרות התנאים", עמוד 340).

בספרא 'אמור' פרשה ז נאמר: מניין שאין מקבלים שקלים מן הגוי? - תלמוד לומר: "ומיד בן נכר לא תקריבו את לחם אלוהיכם מכל אלה" (ויקרא כב,כה). - אין לי אלא תמידים שהם קרויים "לחם", שנאמר: "את קורבני לחמי לאישי". שאר כל קורבנות הציבור מניין? - תלמוד לומר: "מכל אלה".

בספרא 'ויקרא' דיבורא דחובה פרשה א נאמר: בני ישראל מביאים חטאת, ואין הגויים מביאים חטאת; אין צורך לומר

תלמוד

"אף על פי שאמרו" כול'. - הא לתבוע - אינן תובעין! הכא את אמר: תובעין, והכא את אמר: אין תובעין! - כאן בשהביא שתי שערות, וכאן בשלא הביא שתי שערות.

"הנכרי והכותי ששקלו - אין מקבלין מידן". - אמר רבי בא: תיפטר כמאן דאמר: כותי כגוי. דאיתפלגון: כותי כגוי; דברי רבי. רבן שמעון בן גמליאל אומר: כותי כישראל לכל דבר. - אמר רבי לעזר: מתניתא כגוי, הא בכותים - לא! - ותני כן: "אדם" - לרבות את הגרים; "מכם" - להוציא את

אור ל'שרים

תלמוד

הכותים התגירו מהכרה ומרצון. הרי שמשנתנו כדעת רבי.

בתוספתא תרומות ד, יב שנו: הכותי כגוי; דברי רבי. רבן שמעון בן גמליאל אומר: כותי כישראל.

בירושלמי ברכות ז, א אמרו: אמר רבי אבא: תיפטר כמן דמר: [כותי כגוי (צריך לומר: כישראל). דאיתפלגון:] כותי כגוי; דברי רבי. רבן שמעון בן גמליאל אומר: כותי כישראל לכל דבר. ובירושלמי דמאי ג, ד אמרו: אמר רבי בא: תיפטר כמאן דאמר: כותי כגוי. דאיתפלגון: כותי כגוי; דברי רבי. רבן שמעון בן גמליאל אומר: כותי כישראל לכל דבר.

בירושלמי ברכות דברי רבי בא מציעים פרשנות כדי לדחות סיוע שהוצע ממשנה. ובירושלמי דמאי דברי רבי בא מציעים פרשנות כדי להשיב לשאלה. אפשר שבירושלמי כאן העברה מברכות או מדמאי.

בבבלי גיטין מד, א אמרו: כותי וישראל משומד - אמרי לה: כגוי, ואמרי לה: כישראל.

☆☆☆

☆☆☆

במשנה שנינו: "ואין מקבלין מידן קיני זבין וקיני זבות, קיני יולדות, חטאות ואשמות".

מציעים פרשנות מצמצמת: אמר רבי לעזר (רבי אלעזר בן פדת, אמורא בדור השני): מתניתא כגוי - המשנה (המקור התנאי, והוא המשנה כאן) בגויים (המשנה, שאמרה שאין מקבליים מידם קינים וחטאות ואשמות, מדברת בגויים בלבד), הא - אבל בכותים - לא! - אין המשנה מדברת בכותים, שמקבליים מידם של הכותים קינים וחטאות ואשמות, שהכותי אינו כגוי אלא כישראל, ומשנתנו כדעת רבן שמעון בן גמליאל.

ומציעים סיוע: ותני כן: - ושונה (התנא) / ושנוי (שנויה ברייתא בספרא) כך (כמו שאמר רבי לעזר): נאמר

במשנה שנינו: "אף על פי שאמרו" כול'. "אין ממשכנין... קטנים, אבל אם שקלו - מקבלין מידם". מדייקים (מדברי המשנה שמקבליים מקטנים שהם פחות מגיל עשרים שנים): הא - אבל לתבוע - את מי שלא הביא את שקלו, כדי שייתן, - אינן תובעין - קטנים שהם פחות מגיל עשרים שנים!

ומקשים: הכא את אמר: - כאן אתה אומר: תובעין - מדברי המשנה לעיל (הלכה ג) דייקת שתובעים קטנים שהם פחות מגיל עשרים שנים, והכא את אמר: - (אילו) כאן אתה אומר: אין תובעין - מדברי המשנה כאן דייקת שאין תובעים קטנים שהם פחות מגיל עשרים שנים! נמצא שיש סתירה בין הדיוקים העולים מהמשניות. ומתרצים: כאן - במשנה לעיל (הלכה ג) שדייקת ממנה שתובעים קטנים שהם פחות מגיל עשרים שנים, בשהביא שתי שערות - במקרה שנראו בו שתי שערות, שהן סימן גדלות, וכאן - במשנה כאן שדייקת ממנה שאין תובעים קטנים שהם פחות מגיל עשרים שנים, בשלא הביא שתי שערות - במקרה שלא נראו בו שתי שערות (וכבר אמרו כך בירושלמי לעיל).

במשנה שנינו: "הנכרי והכותי ששקלו - אין מקבלין מידן".

מציעים פרשנות: אמר רבי בא (רבי אבא, אמורא בדור השלישי): תיפטר כמאן דאמר: - תתפרש (משנה זו תוסבר) כמי שאומר: כותי כגוי - הכותי דינו כגוי, ולכן הכותי ששקל - אין מקבליים מידו, כשם שאין מקבליים מיד הגוי ששקל. דאיתפלגון: - שנחלקו (תנאים בעניין כותי): כותי כגוי; דברי רבי (רבי יהודה הנשיא, תנא בדור החמישי) - שלדעתו, הכותים התגירו מפחד ומאונס ולא מרצונם. רבן שמעון בן גמליאל (השני, נשיא ותנא בדור הרביעי, אביו של רבי יהודה הנשיא) אומר: כותי כישראל (כיהודי) לכל דבר - שלדעתו,

המשומדים. – מתניתא פליגא על רבי אלעזר: אין מקבלין מידם קיני זבין וקיני זבות, קיני יולדות! וכי יש קיני זבין וזבות בגוים?! – אלא רישא בגוים וסיפא בכותים. – והא כיני?! – רישא בגוים וסיפא בכותים.

אור ל'שרים

בכותים (נראה שצריך לומר: 'בגוים') – (לא כמו שנאמר קודם לכן, שהמשנה מדברת בגוים) אלא ראשה (תחילתה של המשנה) בכותים, וסופה (של המשנה) בגוים, שמה ששינו במשנה שאין מקבלים מידם קינים מדבר בכותים, ומה ששינו במשנה שאין מקבלים מידם חטאות ואשמות מדבר בגוים, אבל מקבלים מידם של הכותים חטאות ואשמות, שמקבלים קורבנות חובה מהכותים כמו ששנו בברייתא לעיל.

ותמהים: **והא כיני** (והכיני = והכין היא. ב"שרידי הירושלמי": 'וכני')?! – וכך היא?! (האם אכן נכון מה שנאמר לפני כן? איך אפשר לפרש את המשנה, שראשה (תחילתה) בכותים וסופה בגוים? והרי לא ייתכן לפרש חלק אחד במשפט כך וחלק אחר בו כך! ומשיבים: **רישא** (ב"שרידי הירושלמי": 'ראשה') **בגוים וסיפא בכותים** – אכן נכון מה שנאמר לפני כן, שאין לפרש את המשנה אלא שראשה (תחילתה) בכותים וסופה בגוים.

לפי רבי אלעזר, גם מה ששינו בפסקה האחרונה שבמשנה: "זה הכלל: כל שהוא נידר ונידב - מקבלין מידן; וכל שאינו לא נידר ולא נידב - אין מקבלין מידן", מדבר בגוים בלבד, אבל מהכותים מקבלים אפילו כל שאינו לא נידר ולא נידב.

בביקורת מקורות המשנה והברייתות הלך רבי אלעזר בדרכי רבותיו, והשתמש הרבה בשיטה של הנחת שני מקורות שונים סמוכים זה לזה: "מי ששנה זו לא שנה זו" (בבבלי בכמה מקומות), "תריין תניין אינון" (בירושלמי שבת י,ד, נדרים א,א ו-ב,ד) ("מבוא לנוסח המשנה", עמוד 295).

אף בירושלמי כאן הלך רבי אלעזר בשיטה זו, שכן לפי דבריו, תחילתה של המשנה ("הנכרי והכותי ששקלו - אין מקבלין מידן") כדעת רבי, כמו שאמר רבי בא לעיל, ואילו המשכה של המשנה ("ואין מקבלין מידן חטאות ואשמות") כדעת רבן שמעון בן גמליאל.

על המשנה ביכורים ב,א: "התרומה והביכורים חייבים עליהם מיתה וחומש", אמרו בירושלמי שם: "רישא בכהנים וסיפא בישראל". שם ראשה של המשנה הוא החלק "מיתה", וסופה של המשנה הוא החלק "חומש", שהן מילים סמוכות באותו משפט. ואף כאן, לפי פירושנו, ראשה של המשנה הוא החלק "קינים", וסופה של המשנה הוא החלק "חטאות ואשמות", שהן מילים סמוכות באותו משפט.

(בפתיחה לעניין הקורבנות): "אָדָם פִּי יִקְרִיב מִפֶּם קָרְפָן לֵה" (ויקרא א,ב) - כשיביא אדם מכס קורבן לה', ודרשו: "אָדָם" – לרבות (להוסיף על הכלל) את הגרים (גויים שנעשו יהודים) – מקבלים קורבנות מהגרים (דרשו כך, משום ש"אדם" משמע כל אדם שהוא ולא רק יהודי); "מִפֶּם" – להוציא (להוציא מתוך הכלל) את המשומדים (מומרים), יהודים שהמירו את דתם. - ב"שרידי הירושלמי": 'המשועמ[דים]', מהשורש 'עמד' בבניין שפֶּעַל. מקור הכתיב הזה במילה הסורית 'עַמְדַי' שפירושה 'טבל', והמילה נתייחדה להטבלה לנצרות דווקא. השחיקה של הגיית ע' הגרונית במילה 'משועמד' והגיזרון העממי של 'משומדי' לשון 'שמדי' הצטרפו יחד וגרמו להיעלמותה של העיין מן המילה הזאת) – אין מקבלים קורבנות מהמשומדים (דרשו כך, משום ש"מכס" משמעה מקצתכם ולא כולכם). ברייתא זו לא מיעטה גם את הכותים, אלא מיעטה רק את המשומדים, ומכאן שמקבלים קורבנות מהכותים, ואפילו קורבנות חובה, כמו שאמר רבי לעזר.

דברי רבי אלעזר אינם מתייחסים להלכה שבתחילתה של המשנה: "הנכרי והכותי ששקלו - אין מקבלין מידן", שהרי נאמר בה במפורש "הנכרי והכותי", אלא הם מתייחסים להלכה שבהמשכה של המשנה: "ואין מקבלין מידן קיני זבין וקיני זבות, קיני יולדות, חטאות ואשמות", שהיא תוספת להלכה שבתחילתה של המשנה, ולשונה הותאם להלכה שבתחילתה של המשנה, ולכן אפשר לפרש אותה בגוי בלבד או בכותי בלבד.

ומקשים (ממקור תנאי על רבי לעזר): **מתניתא פליגא** – המשנה (המקור התנאי, והוא המשנה כאן) חלוקה על רבי אלעזר: שנינו במשנה: **אין מקבלין מידם קיני זבין וקיני זבות, קיני יולדות! ויש לדקדק בדברי המשנה: וכי יש קיני זבין וזבות** (ב"שרידי הירושלמי": 'וקיני זבות') **בגוים?! – והרי לא הצטוו הגויים על דיני זבים וזבות! ולכן אין המשנה צריכה לומר שאין מקבלים מהגויים קיני זבים וזבות. מכאן, שאם נצרכה המשנה לומר שאין מקבלים מידם קיני זבים וזבות, הרי שהיא מדברת בכותים ולא בגוים, שלא כמו שאמר רבי לעזר. ומתרצים: אלא רישא בגוים** (נראה שצריך לומר: 'בכותים') **וסיפא** (ב"שרידי הירושלמי": 'וסופה'. - הצורות 'ראשה' ו'סופה' עיקר, והצורות 'רישא' ו'סיפא' הן בהשפעת הבבלי ("אוצר לשונות ירושלמיים"))

אמר רבי יוחנן: כתחילה אין מקבלין מהן לא דבר מסויים ולא דבר שאינו מסויים, ובסוף מקבלין מהן דבר מסויים ואין מקבלין מהן^ו דבר שאינו מסויים. רבי שמעון בן לקיש אמר: בין בתחילה בין בסוף אין מקבלין מהן לא דבר מסויים ולא דבר שאינו מסויים. – מתניתא פליגא על רבי יוחנן: אין מקבלין מהן הקדש נדבה לבדק הבית! – פתר לה: בין בתחילה בין בסוף, ובלבד דבר שאינו מסויים. – מתניתא פליגא על רבי שמעון בן לקיש: הכל שוין שהן נודרין

ב,ה^ו

 אור ל'שרים

כשהנדבה היא דבר שאינו מסויים, משום "לא לְכֶם וְלָנוּ לְכָנוֹת בֵּית לְאַלְהֵינוּ", שאסור שיהיה לגוי חלק עם הציבור (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים מוחלפת הגרסה על פי הבבלי ערכין ו,א. בכתב יד הבבלי ובדפוס ונציה הבבלי: 'לבסוף מקבלין מהן דבר שאינו מסויים, דבר המסויים אין מקבלין מהן', ובכתב יד שקלים: 'לבסוף אין מקבלין מהן דבר המסויים, ושאיין מסויים מקבלין מהן').

רבי שמעון בן לקיש (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור השני) אמר: **בין בתחילה בין בסוף אין מקבלין מהן לא דבר מסויים ולא דבר שאינו מסויים** – לפני שלקחו מהגויים נדבה שנדבו למקדש, אין רשאים לקחת מהם את הנדבה שנדבו, ואף אחרי שלקחו מהגויים נדבה שנדבו למקדש, חייבים להחזיר להם את הנדבה שלקחו מהם, גם כשהנדבה היא דבר מסויים, וגם כשהנדבה היא דבר שאינו מסויים.

ומקשים (ממקור תנאי על רבי יוחנן): **מתניתא פליגא** – המשנה (המקור התנאי, והוא הברייתא להלן) חלוקה על **רבי יוחנן**: שנינו בברייתא: **אין מקבלין מהן הקדש נדבה לבדק הבית** – אין רשאים לקחת מהגויים נדבה שנדבו לבדק הבית (תיקון בנייני בית המקדש)! – מסתימת הלשון בברייתא משמע, שהיא מדברת בין בתחילה ובין בסוף, בין בדבר מסויים ובין בדבר שאינו מסויים, ומכאן שאין מקבליים מהגויים כלל נדבה לבדק הבית, וזה שלא כרבי יוחנן שאמר שבסוף מקבליים מהם דבר מסויים.

ומתריצים: **פתר לה**: – פותר אותה (רבי יוחנן מפרש ומסביר את הברייתא): **בין בתחילה בין בסוף, ובלבד דבר שאינו מסויים** – הברייתא מדברת בין בתחילה ובין בסוף, אבל רק בדבר שאינו מסויים, ואילו בדבר מסויים, בתחילה אין מקבליים מהם ובסוף מקבליים מהם, כמו שאמר רבי יוחנן.

ומקשים (ממקור תנאי על רבי שמעון בן לקיש): **מתניתא פליגא** – המשנה (המקור התנאי, והוא המשנה ערכין א,ב) חלוקה על **רבי שמעון בן לקיש**: שנינו במשנה: **הכל שוין** – רבי מאיר ורבי יהודה שנחלקו

"אדם" - לרבות את הגרים; "מכם" - להוציא את המשומדים

בספרא 'ויקרא' דיבורא דנדבה פרשה ב נאמר: "אדם" - לרבות את הגרים (תנא זה טוב, שאין מקבליים קורבנות מן הגויים כלל, ואף לא עולות. ראב"ד: הוצרך לרבות את הגרים, משום שכתוב (בראש הפסוק) "בני ישראל", וגרים אין הם בני ישראל); "מכם" - להוציא את המשומדים.

ובבבלי עירובין סט,ב **וחולין** ה,א אמרו: "אדם כי יקריב מכם קורבן" (ויקרא א) - ולא כולכם, להוציא את המשומד; "מן הבהמה" - להביא (להוסיף) בני אדם שדומים לבהמה (שאינם מקיימים מצוות, שאף הם מקריבים קורבנות), מכאן אמרו: מקבליים קורבנות מפושעי ישראל, כדי שיחזרו בתשובה, חוץ מן המשומד והמנסך את היין (לעבודה זרה) והמחלל שבתות בפרהסיא (שאיין מקבליים מהם קורבנות עד שיחזרו בתשובה).

ובויקרא רבה ב,ט נאמר: "אדם כי יקריב מכם" (ויקרא א,ב) - למה לא נאמר 'איש'? למה נאמר "אדם"? - להביא את הגר. "מן הבהמה מן הבקר" וגו' (שם) - אם נאמר "מן הבהמה", למה נאמר "מן הבקר ומן הצאן"? - מכאן אמרו: מקבליים זבחים מרשעי ישראל, כדי להכניסם תחת כנפי השכינה, חוץ מן המשומד והמנסך את היין והמחלל שבתות בפרהסיא.

☆☆☆

במשנה שנינו: "וכן הוא מפורש על ידי עזרא: 'לא לְכֶם וְלָנוּ לְכָנוֹת בֵּית לְאַלְהֵינוּ'".

נחלקו אמוראים בעניין גויים שנדבו נדבה למקדש: **אמר רבי יוחנן** (גדול אמוראי ארץ ישראל בדור השני): **כתחילה (בתחילה) אין מקבלין מהן לא דבר מסויים ולא דבר שאינו מסויים** – לפני שלקחו מהגויים נדבה שנדבו למקדש, אין רשאים לקחת מהם את הנדבה שנדבו, גם כשהנדבה היא דבר מסויים (נדבה פרטית כמו כל הנדבות ("תוספתא כפשוטה")), וגם כשהנדבה היא דבר שאינו מסויים (שחלקו של הגוי מתערבב עם של הציבור ("תוספתא כפשוטה")), **ובסוף מקבלין מהן דבר מסויים** – ואילו אחרי שלקחו מהגויים נדבה שנדבו למקדש, אין חייבים להחזיר להם את הנדבה שלקחו מהם, כשהנדבה היא דבר מסויים, **ואין מקבלין מהן דבר שאינו מסויים** – אבל חייבים להחזיר להם את הנדבה שלקחו מהם,

ונידרין! – פתר לה: עולה. – ניהא נודרים עולה; נידרים עולה?! – לא בשאמר ישראל: הרי עלי עולה, ושמעו גוי ואמר: מה שאמר זה עלי. – ואינו מביא עמה נסכים?! ומותר נסכים – לא לכלי שרת אינון?! נמצא מביא דבר מסויים?! – התיב רבי יוסי בירבי בון: והא תנינן: נערכין! וערכין – לא לבדק הבית

אור ל'שרים

”ככה” (לעיכוב, שיהיו כל העולות טעונות נסכים). ובמשנה שקלים ז, ו שנינו: נוכרי ששילח עולתו ממדינת הים ושילח עימה נסכים - קריבים משלו (מן הנסכים ששלח).

ובמשנה שקלים ד, ד שנינו: רבי עקיבא אומר: מותר נסכים לכלי שרת (מה שהשתייר מן הסלתות והיינות שהקריבו לצורך נסכים הוא ”מותר נסכים”, והיו מוכרים אותו וקונים בדמיו כלים למקדש).

ומקשים (על התירוץ שלפני כן): ואינו מביא עמה נסכים! (בתמיהה) – וכי, כשגוי נודר עולה או כשגוי נידר עולה על ידי אחר (שקיבל עליו גוי להביא קורבן עולה שנדר יהודי), אינו חייב להביא עם העולה נסכים (מנחת נסכים, שהיא סולת בלולה בשמן למנחה ויין לנסך)?! והרי הגוי חייב להביא עימה נסכים, ואי אפשר שלא ישתייר מן הנסכים כלום! ומותר נסכים – לא לכלי שרת אינון?! (בתמיהה) – וכי לא לכלי שרת הם (נסכים שהשתיירו)?! והרי מה שהשתייר מן הנסכים היו קונים בדמיו כלי שרת! וכי נמצא מביא דבר מסויים! (בתמיהה) – וכי כלי שרת שבאים ממותר נסכים הם דבר מסויים? והרי כלי שרת הם בוודאי דבר שאינו מסויים (שחלקו של הגוי מתערבב עם של הציבור), ובזה הכל מודים שאין מקבלים מהגויים! (”תוספתא כפשוטה”). ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: ’נמצא מביא דבר שאינו מסויים’ ואם כן, כיצד מקבלים מהגוי את הנסכים שהוא מביא?

ומתריצים: התיב – השיב (הקשה על הקושיה שהוקשתה לפני כן כדי לתרץ אותה) רבי יוסי בירבי בון (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור החמישי): והא תנינן: – והרי שנינו (משנה ערכין א, ב): נערכין (נראה שצריך לומר: ’מעריכין’, וכן הוא בפירושו רבנו משולם) – הגויים יכולים להעריך אחרים (לנודר להקדש את ערכו של אחר), שיכול הגוי לומר על ישראל: ”ערכו עליי”, ונותן להקדש את הערך הקצוב בתורה לפי שנותיו של הנערך! ויש להקשות: וערכין – לא לבדק הבית אינון?! (בתמיהה) – וכי לא לבדק הבית הם (ערכים)?! והרי המעריך חייב לתת את הערך לבדק הבית! הרי שאף על פי שאין מקבלים מהגויים נדבה לבדק הבית, בכל זאת מקבלים מהגוי את הערכים שהוא נותן! – ויש להציע היסק (כדי לתרץ את הקושיה

בגויים, האם ישנם בתורת ערכים (נדרי הקדש של ערכו של אדם), שניהם מודים, שהן נודרין ונידרין – הגויים ישנם בתורת דמים (נדרי הקדש של דמיו של אדם), והם יכולים לנודר בלשון ”דמים” וגם יכולים להיות נידרים בלשון ”דמים”, שאם נדר גוי ואמר: ”דמיי עליי” או ”דמי פלוני עליי”, וכן אם נדר ישראל ואמר על גוי: ”דמיו עליי”, נדרו נדר, ונותן את שוויו (כמה שהוא שווה להימכר כעבד בשוק) להקדש, לבדק הבית! – מהמשנה שאמרה שהגויים נודרים יש ללמוד, שמקבלים מהגויים נדבה לבדק הבית, וזה שלא כרבי שמעון בן לקיש שאמר שאין מקבלים מהם כלל. ומתריצים: פתר לה: – פותר אותה (רבי שמעון בן לקיש מפרש ומסביר את המשנה): עולה – המשנה אינה מדברת בנדר הקדש של דמים אלא בנדר של קורבן עולה, שהגויים יכולים לנודר קורבן עולה, שאם נדר גוי ואמר: ”הרי עלי עולה”, נדרו נדר, ומקריבים את הקורבן שמביא לנדרו (אפשר שנקטו ”עולה” דווקא ואפשר שלא דווקא, שכן נחלקו תנאים האם מקבלים מהגוי קורבן עולה בלבד או שמקבלים ממנו כל קורבנות נדר ונדבה, ראה ספרא ’אמור’ פרשה ז ובבלי מנחות עג, ב שהבאנו במשנה).

ומקשים: ניהא – (הדבר) נוח, נודרים עולה – הדין שאמרה המשנה ”נודרים” מובן, שאפשר לפרשו בנדר של קורבן עולה; אבל נידרים עולה?! (בתמיהה) – וכי הדין שאמרה המשנה ”נידרים” אפשר לפרשו בנדר של קורבן עולה?! וכי יכול אדם להיות נידר עולה על ידי אחר, שיאמר לו אחר: ”הרי עליך עולה”?! ולכן הדין שאמרה המשנה ”נידרים” אינו מובן!

ומתריצים: לא (=אלא) – מה שאמרה המשנה ”נידרים” אין לפרשו אלא בשאמר ישראל: ”הרי עלי עולה” – במקרה שנדר יהודי להביא קורבן עולה, ושמעו (ב”שרידי הירושלמי” ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: ’ושמעו’) גוי – את היהודי, ואמר – הגוי: ”מה שאמר זה עלי” – שקיבל עליו הגוי להביא את קורבן העולה בשביל היהודי שנדר להביא, ובאופן זה הגוי נידר עולה על ידי אחר.

בבבלי מנחות עג, ב ובספרי במדבר פסקה קז אמרו: יכול לא תהא עולתו (של גוי) טעונה נסכים! – תלמוד לומר:

אינון?! היך מה דאת אמר תמן: לשמים הוא מתכוין ומאיליהן הן באין לבדק הבית, כן את אמר אף הכא: לשמים הוא מתכוין ומאיליהן הן באין לכלי שרת. – מה עבד לה רבי שמעון בן לקיש? – פתר לה:

אור לישירים

פתר לה: "לא לכם ולנו לבנות בית לאלהינו". ואין מובן לגרסה זו, שאין זה תירוץ כלל. ולכן נראה שנשמטה כאן מילה, וצריך לומר: 'פתר לה: עולה', והפסוק "לא לכם ולנו..." הוא פסקה מן המשנה ואינו שייך לכאן אלא להלן) – המשנה אינה מדברת בנדר ונדבה לבדק הבית אלא בנדר ונדבה של קורבן עולה, שהגויים יכולים לנדור ולנדוב קורבן עולה (תירוץ זה זהה לתירוץ לעיל לקושיה על רבי שמעון בן לקיש מהמשנה במסכת ערכין שאמרה שהגויים נודרים. אבל לפי רבי יוחנן, המשנה מדברת בנדר ונדבה לבדק הבית, ומדברים כאן בסוף ובדבר מסויים).

בתוספתא שקלים א,ז שנו: אין מקבלים מהם (מן הגויים) נדבה להקדש בדק הבית, ואם הקדישו - הקדשם הקדש. ובמשנה **תרומות ג,ט שנינו:** הנוכרי והכותני... הקדשם הקדש.

בירושלמי שאלו על רבי יוחנן מן הברייתא שבתוספתא, ופתרו לה בדבר שאינו מסויים. לפני הירושלמי לא היתה הסיפא שבתוספתא ("ואם הקדישו"), שהרי לפיה יש בתוספתא ראייה לדברי רבי יוחנן, והיא מחלקת בפירוש בין בתחילה ("אין מקבלים") ובין בסוף ("ואם הקדישו - הקדשם הקדש"), ומדברים כאן בדבר מסויים ("תוספתא כפשוטה").

הסיום ("ואם הקדישו") הוא מהסידור האחרון של התוספתא שמכיל מסקנה ופירוש של אמוראים, אבל התוספתא במקורה נשנית כמו שאמרו בירושלמי כאן ובבבלי ערכין ("עלי תמר").

בבבלי ערכין ו,א אמרו: תנא חדא: גוי שהתנדב נדבה לבדק הבית - מקבלים הימנו; ותניא אידך: אין מקבלים! - אמר רבי אילא אמר רבי יוחנן: לא קשיא, הא בתחילה / לכתחילה (ר"ג: אם רצה להתנדב - אומרים לו שאין מקבלים), הא בסוף / לבסוף (ר"ג: אם התנדב - מקבלים ממנו), דאמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: בתחילה - אפילו (נדבו לצורך בדק הבית) מים ומלח (שאינן בהם צורך לבניין, ואינם עומדים אלא למכירה כדי ליהנות מדמיהם) אין מקבלים מהם. בסוף, דבר המסויים (מוגדר, שניכר שהוא מן הגוי) - אין מקבלים (ר"ג: שמה יתחרט הגוי וידרוש להחזיר לו את מה שנתן), דבר שאינו מסויים - מקבלים.

היכי דמי דבר המסויים? - אמר רב יוסף: כגון אמה כלה עורב (מתקן שבנו על גג ההיכל כדי לגרש את העורבים).

מתיב רב יוסף: "ואגרת אל אסף שמר הפרדס אשר למלך אשר יתן לי עצים לקרות את שערי הבירה אשר לבית ולחומת

שבאה לפני כן): היך מה דאת אמר תמן (ב"שרידי הירושלמי": 'כמה דתמר תמן', 'כמה דאתמר תמן'): - כמו שאתה אומר שם (בעניין ערכים): לשמים (כינוי לאלוהים) הוא מתכוין ומאיליהן הן באין לבדק הבית (הסופר במסירה שלפנינו כתב 'כלי שרת' ותיקן תוך כדי כתיבה את טעותו מלהלן וכתב 'לבדק הבית', וכן הוא בכל הנוסחאות) - הגוי, כשהוא מעריך, הוא מתכוון לתת את הערכים לשם ה', ואינו מתכוון שיהיו הערכים באים לבדק הבית, אלא הם באים מעצמם לבדק הבית, ולכן מקבלים מהגוי את הערכים שהוא נותן, כן את אמר אף הכא (ב"שרידי הירושלמי": 'וכה', 'והכא', במקום חמש המילים הללו): - כך אתה אומר גם כאן (בעניין מותר נסכים): לשמים הוא מתכוין ומאיליהן הן באין לכלי שרת - הגוי, כשהוא מביא נסכים, הוא מתכוון להביא אותם לשם ה', ואינו מתכוון שיהיו הנסכים שנשתיירו באים לכלי שרת, אלא הם באים מעצמם לכלי שרת, ולכן מקבלים מהגוי את הנסכים שהוא מביא. אבל כשהגוי נודב ומתכוון שתהיה הנדבה באה לבדק הבית, אין מקבלים ממנו.

ושואלים: מה עבד לה רבי שמעון בן לקיש? - מה עושה אותה (כיצד מפרש את המשנה) רבי שמעון בן לקיש (כדי שלא תסתור את דבריו)? שדברי המשנה בהלכה זו "אבל נדרים ונדבות מקבלין מידן" מלמדים שמקבלים מהגויים נדר ונדבה לבדק הבית, וזה שלא כרבי שמעון בן לקיש (אומנם המילים "אבל נדרים ונדבות מקבלין מידן" אינן בנוסחים המדוייקים של המשנה הללו מדברים שבמשנה שבירושלמי היו המילים האלו, שאם לא כן, אין מובן לשאלת הירושלמי כאן. דברי המשנה הללו מדברים בגויים, כמו שהוא בהמשך דברי המשנה "זה הכלל..."). הירושלמי רגיל להביא משנה או ברייתא לפני שהוא שואל: "מה עבד לה רבי פלוני?". כאן לא הביאו את המשנה שממנה שאלו. ולכן נראה שהשאלה מוסבת על דברי המשנה הללו שבהלכה זו. דוגמה לדבר, ששאלו שאלה זו ולא הביאו את המשנה שממנה שאלו, מצאנו בירושלמי תעניות ד,ט (על המשנה "שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה"). הרי שכשהשאלה מוסבת על דברי המשנה המקומית, לא הביאו את המשנה שממנה שאלו).

ומתרצים: פתר לה: - פותר אותה (רבי שמעון בן לקיש מפרש ומסביר את המשנה): (הגרסה בכל הנוסחים:

"לא לכם ולנו לבנות בית לאלהינו". – רבי חלקיה אמר: רבי סימון שאל: מעתה, אין מקבלין מהן לאמת המים ולחומת העיר ומגדלותיה, על שם "ולכם אין חלק וצדקה וזכרון בירושלם"?

הלכה ו (בדפוס התלמוד: המשך הלכה ד)

משנה

ואלו חייבין בקולבון: לויים וישראלים וגרים ועבדים משוחררין, אבל לא נשים

אור לישירים

הוא לדעת רבי יהודה (וכן הוא בפירוש רבנו משולם).

☆☆☆

במשנה שנינו: "לא לכם ולנו לבנות בית לאלהינו" (עזרא ד, ג).

מציעים בעיה: רבי חלקיה (אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי) (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: רבי חזקיה) אמר: רבי סימון (רבי שמעון בן פזי, אמורא ארץ ישראל בדור השני והשלישי) שאל – הסתפק: מעתה (אם כן) – מאחר שאין מקבלים מהגויים דבר שיש בו משום השתתפות עם הציבור בבניין המקדש, משום שנאמר: "לא לכם ולנו לבנות בית לאלהינו", האם אין מקבלין מהן לאמת המים – של ירושלים, ולחומת העיר – ירושלים (במסירה שלפנינו כתב הסופר: 'אמת', 'יחומת', ומגיה תיקן: 'לאמת', 'יחומת'. כבתיקון כן הוא ב"שרידי הירושלמי"), ומגדלותיה (ב"שרידי הירושלמי": 'ולמגדלותיה') – אם יש צורך לתקנם, והיסוד לבעיה הוא: על שם (משום) שנאמר: "ולכם אין חלק (נחלה) וצדקה (זכות) וזכרון (שם וזכר בעתיד) בירושלם" (נחמיה ב, כ) – כך השיב נחמיה לצרי יהודה על הצעתם להשתתף בבניין החומה של ירושלים? (אין פושטים בעיה זו. – במשנה שקלים ד, ב שנינו: אמת המים וחומת העיר ומגדלותיה באים משיירי הלשכה (מן השקלים שהשתיירו בלשכה לאחר שנתרמו התרומות לתוך הקופות))

☆☆☆

הלכה ו (בדפוס התלמוד: המשך הלכה ד)

משנה

ואלו חייבין בקולבון (מקור המילה ביוונית) – תוספת מטבע שחייבים להוסיף על מחצית השקל: לויים וישראלים וגרים ועבדים משוחררין – שכל אלו חייבים בשקלים ואף ממשכנים אותם עליהם, לכן הם חייבים בקולבון, אבל לא (במסירה שלפנינו נוסף כאן על ידי מגיה: 'כהנים ולא') נשים ולא עבדים ולא קטנים – שכל

העיר... ויתן לי המלך... (נחמיה ב!) (ר"ג: הרי שמקבלים מהם דבר מסויים) – אמר ליה אביי: שאני מלכותא, דלא הדרא ביה (אינה חוזרת בה).

לפי הבבלי, רבי יוחנן סובר, שבסוף מקבלים מהגויים דבר שאינו מסויים, ואין מקבלים מהם דבר מסויים. ואילו לפי הירושלמי, רבי יוחנן סובר, שבסוף מקבלים מהגויים דבר מסויים, ואין מקבלים מהם דבר שאינו מסויים. בנוסח הבבלי של מסכת שקלים, הגרסה בדברי רבי יוחנן היא כמו שבבבלי.

הפירוש של דבר מסויים ודבר שאינו מסויים בבבלי אינו כמו הפירוש שלהם בירושלמי.

לפי הבבלי, אמר רבי יוחנן את דבריו לתרץ את שתי הברייתות הסותרות זו את זו. ואילו לפי הירושלמי, אמר רבי יוחנן את דבריו סתם, והקשו עליו מהברייתא האומרת שאין מקבלים נדבה מהגויים. בבבלי לא הובאו דברי רבי שמעון בן לקיש.

והא תנינן: מעריכין

במשנה ערכין א, ב שנינו: הנוכרי – רבי מאיר אומר: נערך (על ידי ישראל, שאם אמר ישראל על נוכרי: "ערכו עליי", נותן ערכו להקדש כפי שנותניו), אבל לא מעריך (שאם אמר נוכרי: "עך פלוני עליי" או "ערכי עליי", לא אמר כלום). רבי יהודה אומר: מעריך (שאם אמר נוכרי על ישראל: "ערכו עליי", נותן ערכו להקדש), אבל לא נערך (שאם אמר נוכרי: "ערכי עליי", או אם אמר ישראל על נוכרי: "ערכו עליי", לא אמרו כלום). זה וזה מודים, שנודרים ונידרים.

ובתוספתא ערכין א, א שנו: רבי מאיר אומר: מרובה מידת נערכים ממידת מעריכים, שחרש שוטה וקטן נערכים אבל לא מעריכים, [אף הגוי יהא נערך ולא מעריך]. רבי יהודה אומר: מרובה מידת מעריכים ממידת נערכים, טומטום ואנדרגינוס מעריכים ולא נערכים, אף הגוי יהא מעריך ולא נערך.

ובספרא 'בחוקותי' פרשה ג נאמר: "בני ישראל" מעריכים, ואין הנוכרים מעריכים. יכול לא יהו נערכים? – תלמוד לומר: "איש"; דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: "בני ישראל" נערכים, ואין הנוכרים נערכים. יכול לא יהו מעריכים? – תלמוד לומר: "איש".

מה שאמרו בירושלמי כאן "והא תנינן: מעריכין" (לפי הגהתנו)

ולא עבדים ולא קטנים. השוקל על יד העבד, על יד האשה, על יד הכהן, על יד הקטן – פטור. על ידו ועל יד חבירו – חייב בקולבון אחד; רבי מאיר אומר: שני קולבונות. נתן סלע ליטול שקל – חייב שני קולבונות.

תלמוד

א,י"א. "אלו חייבין בקולבון" כול'. – מתניתא דרבי מאיר, דרבי מאיר אומר: אף על פי שאין שקלו תורה, קולבונו תורה.

אור לישירים

הנוסח בכל כתבי היד של המשנה: "על ידו ועל יד חבירו - חייב בקולבון אחד; רבי מאיר אומר: שני קולבונות". אבל הנוסח בכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים: "על ידו ועל יד חבירו - חייב שני קולבונות".

ערך הקולבון מבואר בסוף המשנה להלן הלכה ז. משמעה של המילה קולבון: מטבע קטנה המשמשת לתשלום בעת החלפת מטבעות אצל השולחני.

☆☆☆

תלמוד

במשנה שנינו: "אלו חייבין בקולבון" כול'. "השוקל על יד העבד, על יד האשה, על יד הכהן, על יד הקטן - פטור".

מציעים זיהוי למקור התנאי: מתניתא דרבי מאיר (נראה שצריך לומר: 'דלא כרבי מאיר') - המשנה (המקור התנאי, והוא המשנה כאן, שאמרה, שהשוקל על יד העבד, על יד האשה, על יד הכהן, על יד הקטן - פטור מן הקולבון, היא) שלא כרבי מאיר (שלא בשיטתו של רבי מאיר), דרבי מאיר אומר: אף על פי שאין שקלו תורה, קולבונו תורה (כן הוא גם בקטע גניזה אחד ב"שרידי הירושלמי". אבל בקטע גניזה שני שם ובכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים: 'אף על פי ששקלו תורה קולבונו תורה'. ובדפוס ונציה הבבלי: 'כשם ששקלו תורה כך קולבונו תורה') - גם מי שפטור מן התורה ממחצית השקל (של התורה, שהוא שקל של זמן המשנה), אם הוא נותן - חייב קולבון מן התורה לרבי מאיר. לכן לרבי מאיר השוקל על יד העבד, על יד האשה, על יד הכהן, על יד הקטן - חייב קולבון, אף על פי שכל אלו אינם חייבים במחצית השקל, ולפי זה סתמה המשנה כאן שלא כרבי מאיר (להלן מוצע מקור לשיטתו של רבי מאיר שכל הנותן מחצית השקל חייב קולבון מן התורה. אבל חכמים חלוקים על רבי מאיר וסבורים שהנותן מחצית השקל אינו חייב קולבון מן התורה. ברם במקרה של

אלו אינם חייבים במחצית השקל, לכן אינם חייבים בקולבון, ואף על פי שאם נתנו שקלים מקבלים מהם. השוקל על יד העבד - בשביל עבד, או על יד האשה - בשביל אישה, או על יד הכהן - בשביל כהן, או על יד הקטן - בשביל קטן, - פטור - מן הקולבון, הואיל והם עצמם פטורים ממנו.

השוקל על ידו ועל יד חבירו - שנתן סלע, שהם שני שקלים, מחציתו בשביל עצמו ומחציתו בשביל חבירו, - חייב בקולבון (בכתבי היד של המשנה: 'קולבון') אחד; רבי מאיר (גדול התנאים בדור הרביעי) אומר: חייב שני קולבונות.

נתן סלע ליטול שקל - הנותן לגזבר של הקדש סלע, שהם שני שקלים, כדי לקחת ממנו שקל, שהגזבר מחזיר לו שקל, - חייב שני קולבונות.

הנוסח בכל כתבי היד של המשנה: "...אבל לא נשים ולא עבדים ולא קטנים" ("וכהנים" לא נזכרו כאן). אבל בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: "...אבל לא כהנים ו[לא] נשים ו[לא] קטנים" ("ועבדים" לא נזכרו כאן). ואחר כך הנוסח בכתבי היד: "השוקל על יד עבד, על יד אשה, על יד כהן, על יד קטן - פטור". ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: "השוקל על יד כהן, על יד אשה, על יד עבד, על יד קטן - פטור".

הנוסח העיקרי: "השוקל על יד אשה" וכו', ואין גורסים "על יד כהן", וכך מוכיח גם הסדר בירושלמי ובכתבי היד (עבד, אשה, כהן, קטן) ש"כהן" הוספה היא כאן.

אם כן, לא נזכרו "כהנים" כלל בעניין קולבון, וזה כנראה שלא כדעת רבי יהודה במשנה שבהלכה ז, אלא כדעת החכמים, ולפי דעתם ולדעת רבן יוחנן בן זכאי, מכיוון שכוהן שלא שקל חוטא, ממשכנים אותו, ולפי דעתם חייב גם בקולבון. ואפשר שהעיקר כנוסח כתב יד אחד בראש המשנה: "ואלו חייבין בקולבון: כהנים ולוים" וכו', ואם כן, בוודאי שהמשנה הזו חולקת על המשנה שבהלכות ג-ד ("מבואות לספרות התנאים", עמוד 341).

סבר רבי מאיר: בנותן שקלו שלם, שהוא פטור מן הקולבון. – אמר רבי מאיר: כמין מטבע של אש הוציא הקב"ה מתחת כסא כבודו והראהו למשה, אמר לו: "זה יתנו" – כזה יתנו.

אור ל'שרים

מוחשי שאפשר להראות אותו ולהצביע עליו, וכמו שדרשו חכמים בכמה מקומות שכתובה בהם לשון "זה". לדעת רבי מאיר, חייבים בכל זמן לתת את ערך המטבע של מחצית השקל שהיה בזמן התורה, שהוא זה שהראה אותו הקב"ה למשה, ואין לגרוע לעולם מערכו. לכן כל הנותן מחצית השקל – צריך להוסיף עוד מטבע, כדי שיהא ערכו שווה למחצית השקל שהיה בזמן התורה, וזהו הקולבון של רבי מאיר חייב בו מן התורה כל הנותן מחצית השקל (מדרש זה אינו ממדרשי ההלכה שבידינו).

מאמרו זה של רבי מאיר מובא במדרשי אגדה.

בתוספתא שקלים, א, ח, שנו: השוקל שקל (של זמן המשנה, ששוויו מחצית השקל של התורה, ונותן אותו במטבע אחד) – חייב בקולבון; דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: השוקל שקל – פטור מן הקולבון. השוקל שני דינרים (שנותן מחצית השקל של התורה בשני מטבעות) – חייב בקולבון (בזה אף חכמים מודים, שלא פטרו מקולבון אלא בנותן מחצית השקל במטבע אחד, אבל הנותן בשני מטבעות – אף הם מחייבים בקולבון).

לדעת רבי מאיר, גם השוקל מחצית השקל של התורה במטבע אחד – חייב קולבון, לפי שהקולבון הוא תוספת למחצית השקל שחייב לתת מן התורה בכסף טהור, ואילו המטבע שהוא שוקל מעורב בסיגים, וכנגדם חייבוהו להוסיף קולבון, לפיכך חייב להוסיפו גם מי ששוקל מחצית השקל במטבע אחד, והשוקל שקל שלם של התורה בשבילו ובשביל חבירו – חייב בשני קולבונות. אבל חכמים אינם דורשים "זה יתנו" כרבי מאיר, והם סוברים, שהקולבון הוא עמלה בעד פרישת מטבעות, שהתקינו חכמים שחייבים לתת למקדש אותו קולבון שהיו צריכים לתת לשולחני בשכרו אילו היו פורטים אצלו את השקל לשני חצאי שקלים, ולכן השוקל מחצית השקל של התורה במטבע אחד – פטור מן הקולבון, והשוקל שקל שלם של התורה בשבילו ובשביל חבירו – אינו חייב אלא קולבון אחד, והשוקל שקל שלם של התורה, שצריך לפורטו לשני חצאים – חייב קולבון אחד.

מתוך "יוצר" לשבת פרשת שקלים של הפייטן רבי אלעזר בירבי קליר: זה אלי נם לאבי חוזה והראהו כמין מטבע אש בפתחה ונם הכל יתנו פנה.

☆☆☆

פרישת מטבע לשקלים על ידי ההקדש או במקרה של צירוף מטבעות לשקל, גם רבי מאיר וגם חכמים מחייבים בקולבון מתקנת חכמים בעמלה בעד הפריטה או הצירוף).

☆☆☆

במשנה שנינו: "על ידו ועל יד חבירו – חייב בקולבון אחד; רבי מאיר אומר: שני קולבונות". מציעים הסבר (לשיטת רבי מאיר): **סבר** – סובר **רבי מאיר: בנותן שקלו שלם, שהוא פטור מן הקולבון** (ב"שרידי הירושלמי": הנותן שקלו שלם – פטור מן הקולבון). וכן הוא בכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים. ובדפוס ונציה הבבלי נשמט משפט זה) – המשנה מדברת במקרה שהוא נותן להקדש מטבע בערך של שקל שלם של התורה (מטבע של סלע, שהוא שני שקלים של זמן המשנה), מחציתו בשבילו ומחציתו בשביל חבירו, שהוא פטור לרבי מאיר מן הקולבון בעמלה בעד פרישת הסלע לשני שקלים, שהרי אין כאן פריטה, ואינו חייב אלא שני קולבונות מן התורה, אחד בעד השקל שהוא נותן בשבילו ואחד בעד השקל שהוא נותן בשביל חבירו, ולכן שנינו במשנה שהשוקל על ידו ועל יד חבירו – חייב לרבי מאיר שני קולבונות, ולא שלושה קולבונות (ולחכמים החלוקים על רבי מאיר חייב קולבון אחד בעמלה בעד פרישת הסלע לשני שקלים, ואף על פי שאין כאן פריטה, מכל מקום אילו היה נותן סלע רק בשבילו היה נזקק לפריטה והיה חייב קולבון. – אבל הנותן שני מטבעות של שני שקלים של זמן המשנה, אחד בשבילו ואחד בשביל חבירו – לרבי מאיר חייב שני קולבונות מן התורה, ולחכמים פטור מן הקולבון, שהרי אין כאן פריטה, ואף אילו היה נותן שקל רק בשבילו לא היה נזקק לפריטה, ולכן המשנה אינה מדברת במקרה זה).

מביאים מדרש: **אמר רבי מאיר: כמין מטבע של אש הוציא הקב"ה מתחת כסא כבודו** (ב"שרידי הירושלמי": 'הכבוד') **והראהו למשה** – כשאמר לו את פרשת שקלים, **אמר** (ב"שרידי הירושלמי": 'ואמר') לו – הקב"ה למשה: **"זה יתנו... מחצית השקל"** (שמות ל, יג) – את זה חייבים לתת, כסף שמשקלו חצי השקל. ויש לדרוש את הכתוב: **– כזה יתנו** – חייבים לתת מטבע כמו זה שאני מראה אותו לך (דרש לשון "זה", שהוא כינוי רומז לדבר

"נתן סלע ליטול שקל - חייב שני קולבונות". - אמר רבי לעזר: דרבי מאיר היא, דרבי מאיר אמר: אחד - שקל שהוא נותן, ואחד - (סלע) [שקל] שהוא נוטל. - רב אמר: דברי הכל היא. אחד - שקל שהוא נוטל, ואחד - לדבר תורה. - על דעתיה דרב, שלשה קולבונות אינון? - אתא רבי ירמיה, רבי שמואל בר רב יצחק בשם רב: שלשה קולבונות אינון. אחד - שקל שהוא נותן, ואחד - שקל שהוא נוטל, ואחד - לדבר תורה.

אור ל'שרים

קולבונות בעמלה בעד פריטת הסלע לשני שקלים.

ומציעים בעיה: על דעתיה דרב - על דעתו של רב (לפי דעת רב שאמר, שלחכמים הנותן סלע ונוטל שקל - חייב שני קולבונות), שלשה קולבונות אינון? - האם לרבי מאיר הנותן סלע ונוטל שקל - חייב שלושה קולבונות, שבנוסף לשני הקולבונות שהוא חייב בהם כמו לחכמים, הוא חייב עוד קולבון אחד, שהרי לרבי מאיר אפילו הנותן שקל בפני עצמו - חייב קולבון מן התורה? (שאינו מסתבר לומר, שרבי מאיר מקל יותר מחכמים בחיוב הקולבונות בעד פריטת הסלע לשני שקלים, שחכמים מחייבים שני קולבונות, ורבי מאיר אינו מחייב אלא אחד)

ומציעים מסורת (כדי לפשוט את הבעיה): אתא - בא רבי ירמיה (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור השלישי והרביעי) ואמר בשם רבי שמואל בר רב יצחק (אמורא בדור השלישי) שאמר בשם רב: שלשה קולבונות אינון - הם לרבי מאיר, שרבי מאיר סובר, שהנותן סלע ונוטל שקל - חייב שלושה קולבונות. אחד - שקל (נראה שצריך לומר: 'סלע') שהוא נותן, ואחד - שקל שהוא נוטל, ואחד - לדבר תורה - הוא חייב קולבון אחד בשביל הסלע שהוא נותן להקדש, והוא חייב עוד קולבון אחד בשביל השקל שהוא מקבל בחזרה מההקדש, שכשהוא נותן סלע להקדש והגובר מחזיר לו שקל, נמצאו שתי פעולות כאן, לכן חייב לתת שני קולבונות בעמלה בעד פריטת הסלע לשני שקלים, והוא חייב עוד קולבון אחד, שהרי לרבי מאיר אפילו הנותן שקל בפני עצמו - חייב קולבון מן התורה (על פי 'תוספתא כפשוטה'). - אף על פי שלדעת רב, רבי מאיר מחייב שלושה קולבונות, המשנה שאמרה, שחייב שני קולבונות, היא אף לשיטת רבי מאיר, כיוון שרב מפרש, שלא באה המשנה ללמד אלא כמה קולבונות הוא חייב בעד פריטת הסלע לדברי הכל, ולא התייחסה למחלוקת בעניין חיוב קולבון מן התורה).

בתוספתא שקלים א, ח שנו: הנותן סלע ונוטל שקל - חייב שני קולבונות; דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: קולבון אחד.

במשנה שנינו: "נתן סלע ליטול שקל - חייב שני קולבונות".

מציעים זיהוי למקור התנאי: אמר רבי לעזר (רבי אלעזר בן פדת, אמורא בדור השני): דרבי מאיר היא - של רבי מאיר היא (המשנה שאמרה, שהנותן סלע ונוטל שקל - חייב שני קולבונות, היא בשיטתו של רבי מאיר), דרבי מאיר אמר: הנותן סלע ונוטל שקל - חייב שני קולבונות (כמו ששנו בתוספתא): אחד - שקל שהוא נותן, ואחד - (סלע) [שקל] (תוקן כמו שהוא ב"שרידי הירושלמי" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים) [שהוא נוטל] (נראה שצריך לומר כאן: 'אחד - שקל שהוא נוטל, ואחד - לדבר תורה', כמו שהוא בטעות בדברי רב להלן) - הוא חייב קולבון אחד בשביל השקל שהוא מקבל בחזרה מההקדש, וקולבון זה הוא עמלה בעד פריטת הסלע לשני שקלים, והוא חייב עוד קולבון אחד בשביל השקל שהוא נותן להקדש, ובקולבון זה הוא חייב מן התורה. ולכן המשנה בשיטת רבי מאיר (אבל לשיטת חכמים החלוקים על רבי מאיר, אינו חייב אלא קולבון אחד בעמלה בעד פריטת הסלע לשני שקלים).

ומציעים דעה מנוגדת: רב (אמורא בבלי בדור הראשון, מגדולי האמוראים) אמר: דברי הכל היא - המשנה שאמרה, שהנותן סלע ונוטל שקל - חייב שני קולבונות, דברי הכל היא, שאף חכמים החלוקים על רבי מאיר מודים בזה שחייב שני קולבונות (בניגוד לדעתו של רבי אלעזר שאמר שהמשנה בשיטת רבי מאיר). ומסבירים: אחד - שקל שהוא נוטל, ואחד - לדבר תורה (כך הוא גם ב"שרידי הירושלמי" ובכתב יד הבבלי. ובדפוס ונציה הבבלי: 'אחד - שקל שהוא נותן, ואחד - שקל שהוא נוטל, ואחד - לדברי תורה', והוא אשגרה בטעות מלהלן. במסירה שלפנינו הושלם 'נותן ואחד שקל שהוא' על ידי מגיה. אך נראה שצריך לומר כאן: 'אחד - סלע שהוא נותן, ואחד - שקל שהוא נוטל', כמו שהוא בטעות בדברי רבי אלעזר לעיל) - הוא חייב קולבון אחד בשביל הסלע שהוא נותן להקדש, שהרי אינו נותן שקל, והוא חייב עוד קולבון אחד בשביל השקל שהוא מקבל בחזרה מההקדש, שכשהוא נותן סלע להקדש והגובר מחזיר לו שקל, נמצאו שתי פעולות כאן, לכן חייב לתת שני

הלכה ז (בדפוס התלמוד: המשך הלכה ד)

משנה

השוקל על יד עני, על יד שכינו, על יד בן עירו - פטור. אם הלום - חייב. האחין השותפין שחייבין בקולבון פטורין ממעשר בהמה, ושחייבין במעשר בהמה פטורין מן הקולבון. כמה הוא קולבון? - מעה כסף; דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: חצי מעה.

תלמוד

"השוקל על ידי עני" כול'. - אמר רבי לעזר: °והן שחלקו גדיים כנגד תישיים¹⁰

אור ל'שרים

מתנה, שפטור מן הקולבון. כמה הוא קולבון - שחייבים להוסיף? - מעה כסף - מטבע כסף קטן, ושיעורו אחד משנים עשר במחצית השקל; דברי רבי מאיר - לדעת רבי מאיר, חייבים להוסיף שיעור זה בשל הסיגים המעורבים במטבע, כדי שישקול מחצית השקל בכסף טהור. וחכמים אומרים: חצי מעה - והוא מה שנותנים לשולחני בשכרו.

לפי רבי אלעזר, שהעמיד את המשנה כרבי מאיר, רבי מאיר מחייב שני קולבונות וחכמים מחייבים קולבון אחד, כמו ששנו בתוספתא. אבל לפי רב, שהעמיד את המשנה כדברי הכל, רבי מאיר מחייב שלושה קולבונות וחכמים מחייבים שני קולבונות, שלא כמו ששנו בתוספתא.

☆☆☆

הלכה ז (בדפוס התלמוד: המשך הלכה ד)

משנה

השוקל על יד עני - בשביל עני, שנתן סלע, שהוא שקל של התורה, מחציתו בשביל עצמו ומחציתו בשביל עני בתורת מתנה, על יד שכינו - או בשביל שכנו, על יד בן עירו - או בשביל תושב עירו, - פטור - מן הקולבון, שמאחר שהוא נתן מתנה לא חייבו אותו חכמים להוסיף קולבון בעמלה בעד פריטת מטבעות. אם הלום - אבל אם נתן בשבילם בתורת הלוואה ולא בתורת מתנה, - חייב - בקולבון, כדין השוקל בשבילו ובשביל חברו (במשנה שבהלכה הקודמת. - במשנה זו מדובר בנותן מתנה. אבל המשנה הקודמת דיברה במי ששוקל בשביל חברו בממוץ של חברו. כשאדם שוקל בשביל אשתו או עבדו, אין הוא נתן בתורת מתנה, אלא הם כאילו שילמו שילמו מממונם, והשוקל רק מוסר את הממוץ).

האחין השותפין - האחים שהם גם שותפים בירושת אביהם, שחייבין בקולבון - כשחילקו האחים את הנכסים שירשו מאביהם וחזרו ונעשו שותפים בהם, שהם כשאר כל השותפים השוקלים כאחד, שחייבים בקולבון, פטורין ממעשר בהמה - פטורים מלעשר את הבהמות שירשו ואת הוולדות שנולדו להם מהבהמות שירשו, שהשותפות פוטרת ממעשר בהמה, ושחייבין במעשר בהמה - כשלא חילקו האחים את הנכסים שירשו מאביהם, שנחשבים הנכסים כאילו עדיין הם ברשות אביהם, והם חייבים לעשר את הבהמות שירשו ואת הוולדות שנולדו להם מהבהמות שירשו, פטורין מן הקולבון - כדין האב השוקל מנכסיו בשביל בניו בתורת

הפסקה "האחים השותפים" וכו' השנויה כאן שנויה גם במשנה חולין א, ז ובכורות ט, ג. הנוסח במשנה כאן בכתב יד אחד של המשנה: "האחים השותפים", ובשני כתבי יד של המשנה: "האחים והשותפים". והנוסח במשנה חולין ובכורות בכתבי היד של המשנה: "האחים השותפים".

בכל מקום שנמצא במשנה "האחים השותפים", יש ספרים שנוסחתם "השותפים" ויש ספרים שנוסחתם "השותפים". מתוך סוגיות הירושלמי והבבלי יוצא ודאי שאין אנו עוסקים כאן אלא באחים, והוי"ו אינה אלא וי"ו הפירוש (האחים שהם שותפים) ("מבוא לנוסח המשנה", עמודים 1097-1098).

אפשר שהמשנה שלפני התנאים שנתה: כמה הוא קולבון? - מעה לשקל. רבי מאיר פירש "שקל" - מחצית השקל, שכך היא נקראת בכל המסכת. וחכמים פירשו "שקל" - שקל הקודש, ולמחצית השקל מוסיף רק חצי מעה ("עיונים בספרות התלמוד", עמודים 70-71).

בתוספתא שקלים א, ח שנו: כמה הוא קולבון? - מעה כסף, אחד מעשרים וארבעה כסף לסלע (בסלע יש עשרים וארבע מעות כסף); דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: חצי מעה של ארבעה איסרות (במעה שיש בה ארבעה איסרים, ואינו נותן אלא שני איסרים).

☆☆☆

תלמוד

במשנה שנינו: "השוקל על ידי עני" כול'. "האחין השותפין" כול'.

ותיישים כנגד גדיים, אבל אם חלקו גדיים כנגד גדיים ותיישים כנגד תיישים – הוא חלקו משעה הראשונה. – אמר רבי יוחנן: ואפילו חלקו גדיים כנגד גדיים ותיישים כנגד תיישים – כלקוחות הן, כהיא דתנינן תמן: חלקו ושניתן לו מתנה – פטור ממעשר בהמה. "האחיז והשותפין שחייבין בקולבון ופטורין במעשר בהמה" – בשחלקו וחזרו ונשתתפו; "שחייבין במעשר בהמה ופטורין מן הקולבון" – בשלא חלקו.

א,י

אור ל'שרים

במתנה, – פטור ממעשר בהמה – שאין אדם חייב לעשר אלא הבהמות שנולדו אצלו. – הרי שהלוקח בהמות פטור ממעשר בהמה, ולכן האחים שחילקו, שהם כלקוחות, פטורים ממעשר בהמה.

כשהם כלקוחות בשעה שחלקו, הם פטורים מלעשר את הבהמות שירשו, וכשהם כשותפים בשעה שחזרו ונשתתפו, הם פטורים מלעשר את הוולדות שנולדו להם מהבהמות שירשו. וכשאננם כלקוחות בשעה שחלקו, הם חייבים לעשר את הבהמות שירשו, וכשהם כשירשים בשעה שחזרו ונשתתפו, הם חייבים לעשר את הוולדות שנולדו להם מהבהמות שירשו.

ומבארים את המשנה כאן, שהיא גם המשך המשנה בבכורות שם:

"האחיז והשותפין (ב"שרידי הירושלמי" ובמקבילה: 'האחיז השותפין') – האחים שהם שותפים בירושת אביהם, שחייבין בקולבון ופטורין במעשר (צריך לומר: 'פטורין ממעשר') בהמה" (זו לשון המשנה, ומבארים: – בשחלקו וחזרו ונשתתפו – כשחילקו האחים את הנכסים שירשו מאביהם וחזרו והשתתפו, והרי דינם כשותפים, שחייבים בקולבון, הם פטורים מלעשר את הבהמות שירשו ואת הוולדות שנולדו להם מהבהמות שירשו; "שחייבין במעשר בהמה ופטורין (צריך לומר: 'פטורין') מן הקולבון" (זו לשון המשנה, ומבארים: – בשלא חלקו – כשלא חילקו האחים את נכסי הירושה, שנחשבים הנכסים כאילו עדיין הם ברשות אביהם, והם חייבים לעשר את הבהמות שירשו ואת הוולדות שנולדו להם מהבהמות שירשו, הם פטורים מן הקולבון, כדין האב השוקל מנכסיו בשביל בניו בתורת מתנה.

במשנה בכורות שם שנינו בפירוש: חלקו וחזרו ונשתתפו – חייבין בקולבון ופטורין ממעשר בהמה.

ביאור המשנה שביארו כאן הוא לפי רבי יוחנן, שכן לדעתו: כשחלקו, אפילו גדיים כנגד גדיים ותיישים כנגד תיישים, וחזרו ונשתתפו – פטורים ממעשר בהמה, וכשלא חלקו – חייבים במעשר בהמה. אבל לפי רבי לעזר ביאור המשנה הוא: כשחלקו גדיים כנגד תיישים ותיישים כנגד גדיים, וחזרו ונשתתפו –

כאן התחלת מקבילה בירושלמי קידושין א,ו. מביאים מחלוקת אמוראים: אמר רבי לעזר (רבי אלעזר בן פדת, אמורא בדור השני): והן (והם) שחלקו גדיים כנגד (בהשוואה אל) תיישים ותיישים כנגד גדיים – האחים השותפים, שנפלו להם בהמות בירושה וחילקו אותן ביניהם וחזרו והשתתפו בהן, פטורים ממעשר בהמה, רק אם חילקו את הבהמות לפי הערכה, כגון שאח אחד נטל גדיים ואח אחר נטל תיישים בשוויים, ואח אחד נטל תיישים ואח אחר נטל גדיים בשוויים, ונמצא שכשחילקו קנה כל אחד את חלקו מאחיו, ויש כאן מיקח בשעת החלוקה, וכשחזרו והשתתפו הרי הם ככל שותפים, אבל אם חלקו גדיים כנגד גדיים ותיישים כנגד תיישים – אם חילקו את הבהמות לפי מין, כך שכל אחד נטל אותו מניין מכל מין כמו אחיו, כגון שאח אחד נטל מספר גדיים ואח אחר נטל גם הוא אותו מספר גדיים, ואח אחד נטל מספר תיישים ואח אחר נטל גם הוא אותו מספר תיישים, – הוא חלקו משעה הראשונה – אנו אומרים, שהוברר למפרע שכל אחד הגיע לו חלקו הראוי לו משעה ראשונה, משעת מיתת האב, ונמצא שכשחילקו לא קנה כל אחד את חלקו מאחיו, ואין כאן מיקח בשעת החלוקה, וכשחזרו והשתתפו הרי זה כאילו חזרו הבהמות להיות ברשות אביהם והרי הם כשירשים, ולכן הם חייבים במעשר בהמה.

אמר רבי יוחנן (גדול אמוראי ארץ ישראל בדור השני): ואפילו חלקו גדיים כנגד גדיים ותיישים כנגד תיישים – כלקוחות הן – האחים השותפים, שנפלו להם בהמות בירושה וחילקו וחזרו והשתתפו, פטורים ממעשר בהמה, אף אם חילקו את הבהמות לפי מין ומניין, שאין אומרים, שהוברר למפרע שכל אחד הגיע לו חלקו הראוי לו משעת מיתת האב, אלא אומרים, שמא אח אחד קיבל את החלק הראוי לאח אחר והחליפו ביניהם את החלקים, והרי הם כקונים זה מזה, ויש כאן מיקח בשעת החלוקה, וכשחזרו והשתתפו הרי הם ככל שותפים, כהיא (כהיא) (במקבילה וב"שרידי הירושלמי" אין מילה זו) דתנינן תמן: – כמו (המשנה) ההיא ששינונו שם (במסכת אחרת - בכורות ט,ג): חלקו – בקר וצאן שקנה אדם מחבירו, ושניתן לו מתנה – או שקיבל מחבירו

רבי חזקיה אמר: רבי ירמיה בעי: ולמה לי נן אמרין: פעמים שחייבין בזה ובזה ופעמים שהן פטורין מזה ומזה? – היך עבידא? – חלקו את הנכסים ואחר כך חלקו את הבהמה – חייבין בזה ובזה, חלקו את הבהמה ואחר כך חלקו את הנכסים – פטורין מזה ומזה. – אמר רבי מנא: הדא דאת אמר – בשלא היתה הבהמה רוב, אבל אם היתה הבהמה רוב – הן הן עיקר נכסיו.

אור ל'ישרים

ומקשים: רבי חזקיה (אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי) אמר: רבי ירמיה (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור השלישי והרביעי) בעי – שואל (מקשה): ולמה לי נן (=לית אנן). במסירה שלפנינו נוסף על ידי מגיה גרש מעל ליו"ד, והמגיה התכוון כנראה לתקן 'לית נן') אמרין: – ולמה אין אנחנו אומרים: פעמים שחייבין בזה ובזה ופעמים שהן פטורין מזה ומזה? – מדוע המשנה אומרת, שלפעמים האחים השותפים חייבים בקולבון ופטורים ממעשר בהמה ולפעמים הם חייבים במעשר בהמה ופטורים מן הקולבון, ואין היא אומרת גם כן, שלפעמים הם חייבים בקולבון ובמעשר בהמה ולפעמים הם פטורים מן הקולבון וממעשר בהמה? – אין משיבים על קושיה זו.

ומציעים דוגמאות: היך עבידא? – איך עשויה (הדבר)? (באיזה מקרה חייבים בזה ובזה, ובאיזה מקרה פטורים מזה ומזה?) – חלקו את הנכסים ואחר כך חלקו את הבהמה – כשחילקו את הכספים שירשו מאביהם וחזרו והשתתפו בהם, ועדיין לא חילקו את הבהמות עד לאחר זמן, – חייבין בזה ובזה – חייבים בקולבון, שדינם כשותפים בכספים, וחייבים במעשר בהמה, שנחשבות הבהמות כאילו עדיין הן ברשות אביהם, חלקו את הבהמה ואחר כך חלקו את הנכסים – כשחילקו את הבהמות שירשו מאביהם וחזרו והשתתפו בהן, ועדיין לא חילקו את הכספים עד לאחר זמן, – פטורין מזה ומזה – פטורים מן הקולבון, שנחשבים הכספים כאילו עדיין הם ברשות אביהם, ופטורים ממעשר בהמה, שדינם כשותפים בבהמות (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים הגרסה הפוכה: 'חלקו את הבהמה ואחר כך חלקו את הנכסים - חייבין בזה ובזה, חלקו את הנכסים ואחר כך חלקו את הבהמה - פטורין מזה ומזה'. ובפירוש תלמיד רשב"י הגיה כמו שהוא לפנינו).

ומציעים פרשנות מצמצמת: אמר רבי מנא (השני, מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור החמישי): הדא דאת אמר – זאת שאתה אומר (דבר זה שאתה אומר, שכשחילקו את הבהמות וחזרו והשתתפו בהן, ועדיין לא חילקו את הכספים - פטורים מן הקולבון), – בשלא היתה הבהמה רוב – במקרה שלא היו הבהמות רוב הנכסים, אלא שהיו הכספים רוב הנכסים, שלעניין הקולבון הולכים אחר הכספים שהם הרוב, וכיוון שלא

פטורים ממעשר בהמה, וכשחלקו גדיים כנגד גדיים ותיישים כנגד תיישים, וחזרו ונשתתפו, או כשלא חלקו - חייבים במעשר בהמה.

עד כאן המקבילה בירושלמי קידושין.

בבבלי בכורות נו,ב,ז,א אמרו: אמר רב ענן: לא שנו (שאם חלקו וחזרו ונשתתפו פטורים ממעשר בהמה כדין שותפים רגילים) אלא שחלקו גדיים כנגד תיישים ותיישים כנגד גדיים (שלא חילקו מתחילה את התיישים בשווה ואת הגדיים בשווה, אלא חילקו את כל הבהמות לפי שוויון, והרי זה כאילו קנו זה מזה, וכשחזרו ונשתתפו הרי זה כשני זרים שנשתתפו ביניהם), אבל חלקו גדיים כנגד גדיים ותיישים כנגד תיישים - אומרים: זה חלקו המגיעו משעה ראשונה (אומרים ש"ש ברירה", כלומר, אנו מניחים שכל אחד מהם נתברר חלקו המיועד לו מתחילה בנכסי אביו, וכשחזרו ונשתתפו נחשב הדבר כאילו לא חילקו מעולם). ורב נחמן אמר: אפילו חלקו גדיים כנגד גדיים ותיישים כנגד תיישים, אין אומרים: זה חלקו המגיעו משעה ראשונה (וכשחזרו ונשתתפו דינם כשותפים רגילים הפטורים ממעשר בהמה).

ורבי אלעזר אמר: לא שנו (שאם חלקו וחזרו ונשתתפו פטורים ממעשר בהמה כדין שותפים רגילים) אלא שחלקו תשעה כנגד עשרה ועשרה כנגד תשעה (מפני שעל ידי השומה של תשעה גדולים כנגד עשרה קטנים נחשב הדבר כאילו קנו זה מזה), אבל חלקו תשעה כנגד תשעה ועשרה כנגד עשרה - אומרים: זה חלקו המגיעו משעה ראשונה (וכשחזרו ונשתתפו נחשב הדבר כאילו לא חילקו מעולם). ורבי יוחנן אמר: אפילו חלקו תשעה כנגד תשעה ועשרה כנגד עשרה - אין אומרים: זה חלקו המגיעו משעה ראשונה (ופטורים ממעשר בהמה). ואזדא רבי יוחנן לטעמיה (שאין אומרים בחלוקת ירושה ש"ש ברירה" וכל אחד מהאחים זכה בחלקו הראוי לו מתחילה), דאמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: האחים שחלקו (ביניהם את ירושת אביהם) - לקוחות הם (כאילו קנו זה מזה את חלקם).

רבי אלעזר ורבי יוחנן נחלקו באותה מחלוקת שנחלקו רב ענן ורב נחמן. רב ענן ורבי אלעזר סוברים זה כזה, ורב נחמן ורבי יוחנן סוברים זה כזה, אלא שרב ענן ורב נחמן דיברו כשחילקו לפי מין, ורבי אלעזר ורבי יוחנן דיברו כשחילקו לפי מניין.

מה שאמרו בירושלמי בשם רבי אלעזר, אמרו בבבלי בשם רב ענן (אמורא בבלי בדור השני), ומה שאמרו בירושלמי בשם רבי יוחנן, אמרו בבבלי בשם רב נחמן (אמורא בבלי בדור השני והשלישי).

רבי אבון אמר: רבי שמי בעי: מפני שעשיתן כאדם אחד אצל מעשר בהמה, את פוטרו מן הקולבון?! (אמר ליה לא) [אלא] שנייה היא, שהוא נותן סלע אחת שלימה. מעתה, אפילו חלקו וחזרו ונשתתפו – חייבין במעשר בהמה ופטורין מן הקולבון! ותנינן: חייבין בקולבון ופטורין ממעשר בהמה!
 רבי בא בשם אבא בר רב הונא: היא שני^ו אחין שירשו את אביהן, היא שני אגיסין שירשו את חמיהן.

ב,יז

אור לישורים

מחשיב אותם כך, והם פטורים מן הקולבון?! והרי היה לנו לומר, שלעניין קולבון אין האחים נחשבים כאדם אחד אלא כשותפים, ויהיו חייבים בקולבון! ויש לתרץ: (אמר ליה לא) [אלא] (תוקן על פי "שרידי הירושלמי") שנייה היא – שונה היא (שונה הוא הדבר, עניין קולבון שונה מעניין מעשר בהמה), שהוא נותן סלע אחת שלימה – אין הם פטורים מן הקולבון משום שהם נחשבים כאדם אחד כמו לעניין מעשר בהמה, אלא הם פטורים מן הקולבון משום שאח אחד נותן מטבע של סלע אחת, שהיא שני שקלים של זמן המשנה, מחציתה בשבילו ומחציתה בשביל אחיו (בירושלמי לעיל אמרו, שהנותן להקדש מטבע של סלע, מחציתה בשבילו ומחציתה בשביל חברו, פטור לרבי מאיר מן הקולבון בעמלה בעד פריטת הסלע לשני שקלים, שהרי אין כאן פריטה, ואינו חייב אלא שני קולבונות מן התורה, אחד בעד השקל שהוא נותן בשביל חברו. ואף כאן הכוונה שהאחים פטורים מן הקולבון בעד הפריטה, אבל הם חייבים קולבונות מן התורה. הירושלמי שנקט "סלע אחת" דיבר במקרה של שני אחים, והוא הדין במקרה של מספר אחר של אחים והוא נותן מטבע בערך של שקלים כמספר האחים). ויש להקשות: מעתה (אם כן) – מאחר שכשלא חילקו, הם פטורים מן הקולבון משום כך, אפילו חלקו וחזרו ונשתתפו – חייבין במעשר בהמה (נראה ששלוש מילים אלו יתרות, כיוון שהשאלה אינה אלא לעניין קולבון, או שיש להגיה: 'פטורין ממעשר בהמה') ופטורין מן הקולבון – אף כשחילקו וחזרו והשתתפו, יהיו פטורים מן הקולבון משום כך! ותנינן: – (הרי) שנינו (משנה בכורות ט, ג): חלקו וחזרו ונשתתפו – חייבין בקולבון ופטורין ממעשר בהמה! – אין משיבים על קושיה זו.

רבי בא (רבי אבא, אמורא בדור השלישי) אמר בשם אבא בר רב הונא (רבה בר רב הונא, אמורא בבלי בדור השני והשלישי): היא שני אחין שירשו את אביהן, היא שני אגיסין שירשו את חמיהן – שני אחים שירשו את אביהם שמת ושני גיסים (בעלי שתי אחיות) שירשו את

חילקו אותם, הם נחשבים כאילו עדיין הם ברשות אביהם, אבל אם היתה הבהמה רוב – במקרה שהיו הבהמות רוב הנכסים, – הן הן עיקר נכסיו – אף לעניין הקולבון הולכים אחר הבהמות שהן הרוב, וכאילו חילקו גם את הכספים וחזרו והשתתפו בהם, והם חייבים בקולבון, שדינם כשותפים בכספים.

בבבלי בכורות נו,ב אמרו: אמר רבי ירמיה: פעמים שחייבים (האחים השותפים שחלקו וחזרו ונשתתפו) בזה ובזה (בקולבון ובמעשר בהמה), ופעמים שפטורים מזה ומזה, פעמים שחייבים בקולבון ופטורים ממעשר בהמה, ופעמים שחייבים במעשר בהמה ופטורים מן הקולבון. חייבים בזה ובזה – שחלקו בכספים (וחזרו ונשתתפו בהם) ולא חלקו בבהמה (אלא נשארה בתפיסת הבית (רכוש הבית, היינו נכסי הירושה), ולכן היא חייבת במעשר); פטורים מזה ומזה – שחלקו בבהמה (וחזרו ונשתתפו) ולא חלקו בכספים (והשקלים שניתנו עבורם ניתנו מתפיסת הבית); חייבים בקולבון ופטורים ממעשר בהמה – שחלקו בזה ובזה (וחזרו ונשתתפו); חייבים במעשר בהמה ופטורים מן הקולבון – שלא חלקו בזה ובזה.

בבבלי נאמרו דברי רבי ירמיה בדרך אמירה רגילה, ובירושלמי נאמרו דבריו בדרך שאלה.

ומקשים: רבי אבון (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור החמישי) אמר: רבי שמי (אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי והחמישי) בעי – שואל (מקשה על ההלכה כשלא חילקו האחים את נכסי הירושה, שנחשבים הנכסים כאילו עדיין הם ברשות אביהם, והם חייבים במעשר בהמה ופטורים מן הקולבון): וכי מפני שעשיתן כאדם אחד (הסופר במסירה שלפנינו כתב: 'כאחד אדם', ומגיה מחק 'כי ו'אדם' והוסיף 'כאדם' לפני 'אחד'. ואפשר שכבר הסופר הגיה את סדר המילים על ידי ניקוד מעליהן. 'כאדם אחד' כן הוא בכתב יד שקלים ובדפוס ונציה הבבלי. וב"שרידי הירושלמי": 'כאדם') אצל מעשר בהמה, את (אתה) פוטרו (צריך לומר: 'פוטורין') מן הקולבון?! – וכי משום שלעניין מעשר בהמה אתה מחשיב את האחים כאדם אחד ולא כשותפים, גם לעניין קולבון אתה

לאיכן היו הקולבונות נופלין? – רבי מאיר אומר: לשקלים. רבי לעזר אומר: לנדבה. רבי שמעון השזורי אומר: ריקועי זהב וציפוי לבית קודש הקדשים. בן עזאי אומר: שולחנין היו נופלין אותן בשכרן. ויש אומרים: להוצאת דרכים.

אור לישירים

לירושלים (בכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים: 'להוצאת הרבים'. ופירש תלמיד רשב"ש: לצורך ציבור, ולא למזבח ולא לבדק הבית. ורבנו משולם פירש: לתיקון בורות ודרכים).

בתוספתא שקלים א, ח שנו: קולבונות הללו מה היו עושים להם? – נופלים לשקלים; דברי רבי מאיר. רבי לעזר אומר: לנדבה. רבי שמעון שיזורי אומר: ריקועי זהב, צפוי לבית קודש הקדשים. בן עזאי אומר: שולחנים באים ונוטלים אותם בשכרם.

בתוספתא לא הובאו דברי יש אומרים שבירושלמי.

הביטוי "יש אומרים" מופיע לעיתים בסוף הברייתות שבירושלמי ואינו בתוספתא שלנו. ספק הוא האם התוספות שבירושלמי בתוך ברייתות הן תוספות אמוראיות או שהברייתות היו בנוסח שלם יותר לפני חכמי הירושלמי ("אוצר לשונות ירושלמיים").

לדעתו של בן עזאי היו השולחנים עצמאיים מבחינה כלכלית, וקיבלו עמלות ישירות מהציבור. ברם, לדעת כל יתר החכמים שימש הקולבון למטרות ציבוריות (במקדש), ושכרם של השולחנים שולם מקופת המקדש. אפשר שגם לדעת בן עזאי שייך הקולבון למקדש, אלא שהוא משמש מקור לתשלום שכרם של השולחנים, שהם פקידי המקדש ("פרקמטיא", עמוד 202).

בבבלי מנחות קח, א אמרו: תניא: להיכן קולבון זה הולך? – לשקלים; דברי רבי מאיר. רבי אלעזר אומר: לנדבה.

בבבלי הובאו דברי רבי מאיר ורבי אלעזר בלבד.

☆☆☆

חמיהם (אבי נשותיהם) שמת (כגון שמת חמיהם בלי בנים וירשו נשותיהם את אביהם, ומתו נשותיהם קודם שחילקו ביניהן את נכסי אביהן, וירשו אותן בעליהן) שווים, שכשחילקו האחים או הגיסים וחזרו ונשתתפו – הם חייבים בקולבון ופטורים ממעשר בהמה, וכשלא חילקו – הם חייבים במעשר בהמה ופטורים מן הקולבון.

מביאים ברייתא: **לאיכן** (להיכן) היו הקולבונות נופלין (מגיעים)? – מה היו עושים בקולבונות?

רבי מאיר (גדול התנאים בדור הרביעי) **אומר: לשקלים** – נותנים אותם לשופר (תיבה בצורת שופר) שבמקדש שכתוב עליו "שקלים", שדין הקולבונות כדין השקלים, שכן רבי מאיר הולך לשיטתו, שהקולבון בא להשוות את ערך השקל למחצית השקל של התורה.

רבי לעזר (רבי אלעזר בן שמוע, תנא בדור הרביעי) **אומר: לנדבה** – נותנים אותם לשופרות שבמקדש שכתוב עליהם "נדבה", שמביאים מהם קורבנות עולות נדבה כשהמזבח עומד בטל ואין קורבנות להקריב עליו (משנה להלן פרק ו הלכות ה-ו).

רבי שמעון השזורי (תנא בדור הרביעי, מהיישוב שזור בגליל התחתון) **אומר: ריקועי זהב** (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'ריקועי פחים') (ו) **ציפוי לבית קודש הקדשים** – קונים בהם טסים מרודדים (לוחות דקים) של זהב, לצורך כיסוי לקירות ולתקרה ולרצפה של בית קודש הקודשים (כמו שהיו עושים במותר תרומת הלשכה (משנה להלן פרק ד הלכה ה)).

בן עזאי (שמעון בן עזאי, תנא בדור השלישי) **אומר: שולחנין היו נופלין אותן בשכרן** – שהשולחנים היו פורטים את השקלים לחצאי שקלים, שלדעתו הקולבון הוא עמלה בעד פריטת מטבעות.

יש אומרים: להוצאת דרכים – להוצאות הדרך של השליחים המביאים את השקלים מכל המקומות

פרק ב הלכה א

משנה

מצרפין שקלים דרכונות מפני משאוי הדרך. כשם שהיו שופרות במקדש, כך היו במדינה. בני העיר ששילחו את שקליהן ונגנבו או שאבדו: אם נתרמה התרומה – נשבעין לגזברין, ואם לאו – נשבעין לבני העיר, ובני העיר שוקלין תחתיהן. נמצאו או שהחזירו הגנבים – אלו ואלו שקלים, ואין עולין להן לשנה הבאה.

אור לישירים

פרק ב

הלכה א

משנה

מצרפין שקלים דרכונות (מקור המילה ביוונית. דרכון הנזכר במקורות התלמודיים הוא כנראה דריקוס, מטבע פרסי של זהב או כסף. אפשר שהוא ה"אֲדִיכֹן" הנזכר בעזרא ח, כז) – כשגבו בכל עיר ועיר את השקלים של כסף, ורוצים לשלחם למקדש, רשאים הם להחליפם בדרכונות, וכאן הכוונה למטבעות של זהב, **מפני משאוי הדרך** – כדי להקל על השליחים את משאם בדרך (הדרכונות שהובאו למקדש ניתנו בקופה, ולא החליפו אותם בשקלים, שכן שנו בכרייתא בירושלמי להלן ג, ד, שהתרומה השלישית של הלשכה, שבה תרמו את מה שבא מהמדינות הרחוקות מארץ ישראל, היו בה דרכונות של זהב, שמפני משא הדרך היו מצרפים את שקליהם למטבעות של זהב. גם במשנה מעשר שני ב, ז, שנינו, שמי שיש לו סלעים של כסף של מעשר שני מחליף אותם בדינרים של זהב, כדי שיהיה קל לו להביא אותם לירושלים. היחס בין מטבע של זהב ובין אותו מטבע של כסף היה אחד של זהב לעשרים וארבעה או לעשרים וחמישה של כסף (ירושלמי קידושין א, א; בבלי בבא מציעא מד, ב), ולכן כשהיו מצרפים מטבעות כסף למטבעות זהב היתה הקלה רבה במשקל ובנפח).

כשם שהיו שופרות במקדש – תיבות בצורת שופרות, רחבות למטה וצרות למעלה, כדי שלא יוכלו להוציא מהן כלום, ובהן היו מכניסים את השקלים (משנה להלן פרק ו הלכה ה), **כך היו שופרות במדינה** – בכל עיר ועיר, לאסוף לתוכן את השקלים.

בני העיר ששילחו את שקליהן – בידי שליחים למקדש, ו**נגנבו** – השקלים מידי השליחים, או **שאבדו** – מהם בדרך; **אם נתרמה התרומה** – אם נתרמה התרומה מן

השקלים שבלשכה שבמקדש, שהוציאו את השקלים מהלשכה כדי לקנות מהם קורבנות ציבור (ראה משנה להלן ג, א), קודם שנגנבו השקלים או קודם שאבדו, – **נשבעין** – השליחים, **לגזברין** (ממונים על הכסף) – של המקדש, לפי שלאחר שנתרמה התרומה מן השקלים שבמקדש, עברו השקלים שבידי השליחים לרשות גזברי המקדש, ומרשות המקדש נגנבו או שאבדו, ולכן השליחים נשבעים בבית הדין לגזברים את השבועה שהשומרים חייבים להישבע, שלא פשעו בשמירתם של השקלים, ונפטרים השליחים מלשלם למקדש, **ואם לאו** – אם נתרמה התרומה לאחר שנגנבו השקלים או שאבדו, – **נשבעין** – השליחים, **לבני העיר** – לפי שלפני שנתרמה התרומה מן השקלים שבמקדש, השקלים הם ברשות בני העיר, ומרשות בני העיר נגנבו או שאבדו, ולכן השליחים נשבעים לבני העיר את שבועת השומרים, ונפטרים השליחים מלשלם למקדש, **ובני העיר שוקלין תחתיהן** – בין אם נתרמה התרומה ובין אם לאו, בני העיר חוזרים ונותנים שקלים אחרים תמורת השקלים שנגנבו או שאבדו, לפי שהשקלים הראשונים לא נחשבו להם. **נמצאו** – השקלים שאבדו, או **שהחזירו הגנבים** – את השקלים שנגנבו, לאחר ששקלו בני העיר שקלים אחרים תחתיהם, – **אלו ואלו שקלים** – גם השקלים שנגנבו או שאבדו וגם השקלים ששקלו תחתיהם הרי הם בקדושתם, **ואין עולין להן לשנה הבאה** – אין מחשיבים לבני העיר את השקלים השניים לזכות חשבון השנה הבאה, והם חייבים לשקול שקלים אחרים בשנה הבאה.

"כשם" בהתחלת עניין, שאינו מדברי התנא הנזכר בשם אלא סתם, הוא סימן לתוספת ומפסיק בכמה מקומות בין שתי הלכות מעניין אחד. במשנתנו "כשם שהיו שופרות במקדש" וכו' מפסיק באמצע עניין ומקומו בפרק ו, שבו מזכיר התנא שהיו שופרות במקדש ("עיונים בספרות התלמוד", עמוד 312).

תלמוד

"מצרפין שקלים דרכונות" כול'. – ויעשו אותן מרגלית! – שמא תזיל המרגלית ונמצא ההקדש מפסיד. כהיא דתנינן תמן: וכולן נפרין בכסף ובשוה כסף, חוץ מן השקלים. אמר רבי שמואל בר רב יצחק: שמא זילו הכלים ונמצא ההקדש מפסיד. והכא שמא תזיל המרגלית ונמצא ההקדש מפסיד.

מתניתא בתקלין חרתין, אבל בתקלין עתיקין – לא בדא. ותני כן: עתיקין במקדש. אין עתיקין במדינה.

אור לישירים

תלמוד

במשנה שנינו: "מצרפין שקלים דרכונות" כול'. מקשים: ויעשו אותן מרגלית (אבן יקרה מבריקה הנוצרת בתוך צדף)! – מדוע אין המשנה אומרת, שמפני משא הדרך הם רשאים לקנות מהשקלים מרגלית ולשלחה למקדש? שהרי קל לשאת מרגלית אחת יותר מכמה דרכונות בשווייה.

ומתרצים: שמא תזיל המרגלית ונמצא ההקדש מפסיד – יש לחשוש אולי תיעשה המרגלית זולה (יופחת מחירה) ונמצא שההקדש מפסיד, לכן אין עושים את השקלים מרגלית. אבל בדרכונות אין לחשוש לכך, שאינו מצוי שישתנה שערם ('תזיל' – בניין הפעיל במשמעות סבילה: תזיל).

ומציעים סיוע: כהיא (כהיא) דתנינן תמן: – כמו (המשנה) ההיא ששנינו שם (במסכת אחרת – משנה בכורות ח,ז): וכולן נפרין בכסף ובשוה כסף – בכור אדם והקדשות נפדים בין במטבעות של כסף בין בשוה כסף, שאפשר לפדות אותם בשוה כסף במקום מטבעות, חוץ מן השקלים – אי אפשר לפדות את השקלים בשוה כסף אלא במטבעות של כסף. ולכן אין הם רשאים להחליף את השקלים בשוה כסף ולשלוח למקדש. (במסירה שלפנינו נוסף כאן על ידי מגיה: 'ואין פודין בכלים'. וכן הוא בדפוס ונציה הבבלי, אך אינו בכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים) ומדוע אין פודים את השקלים בשוה כסף, כגון כלים? – [ו]אמר רבי שמואל בר רב יצחק (אמורא בדור השלישי): שמא זילו הכלים ונמצא ההקדש מפסיד – יש לחשוש אולי ייעשו הכלים זולים ונמצא שההקדש מפסיד, לכן אין מחליפים את השקלים בכלים. והכא – ו(אף) כאן (במשנה כאן), שמא תזיל המרגלית ונמצא ההקדש מפסיד – יש לחשוש אולי תיעשה המרגלית זולה ונמצא שההקדש מפסיד, לכן אין עושים את השקלים מרגלית.

מה שאמרו כאן שאין פודים שקלים בשוה כסף, לא כיוונו לומר שאין נותנים מחצית השקל בשוה כסף, אלא שאין יכולים להחליף שקלים בשוה כסף, ולשון פדייה מכרחת זאת, שבכל מקום משמעה החלפת הקדש בחולין (הערות ר"ל גינצבורג על מסכת שקלים).

☆☆☆

במשנה שנינו: "כשם שהיו שופרות במקדש, כך היו במדינה".

ובמשנה שקלים ו,ה שנינו: שלושה עשר שופרות היו במקדש, וכתוב עליהם: תקלין חרתין ותקלין עתיקין... מציעים פרשנות מצמצמת: מתניתא – המשנה (המקור התנאי, והוא המשנה כאן), בתקלין חרתין – בשקלים חדשים (המשנה שאמרה שהיו שופרות במדינה, מדברת בשקלים חדשים, שהיו במדינה שופרות לשקלים החדשים שהיו נותנים בכל שנה), אבל בתקלין עתיקין – בשקלים ישנים (שהיו נותנים מי שלא שקלו בשנה הקודמת והיו שוקלים בשנה שלאחריה), – לא בדא (=בהדא) – לא בזאת (לא בעניין הזה אמרה המשנה שהיו שופרות במדינה, שלא היו במדינה שופרות לשקלים הישנים). ויש להציע ברייתא מסייעת: ותני כן: – ושונה (התנא) כך / ושנוי (שנויה ברייתא) כך: עתיקין במקדש – במקדש היה שופר לשקלים ישנים. אין עתיקין במדינה – במדינה לא היו שופרות לשקלים ישנים (ולכן מי שלא שקלו בשנה הקודמת והיו שוקלים בשנה שלאחריה, היו צריכים להביא שקליהם למקדש. – בנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין "ותני כן...", אך ישנו ב"שרידי הירושלמי". ב"שרידי הירושלמי" 'ותני כן' משובש כ'ותנינן').

☆☆☆

במשנה שנינו: "בני העיר ששילחו את שקליהן ונגנבו או שאבדו: אם נתרמה התרומה – נשבעין לגיזברין, ואם לאו – נשבעין לבני העיר, ובני העיר שוקלין תחתיהן".

מתניתא בשומר חנם, אבל בשומר שכר – לא בדא. אמר רב אבא: ואפילו תימר בשומר שכר, נגנבו – בליסטים מזויין, אבדו – כמו שמבעה ספינתו בים. אמר רבי יוסטא בירבי סימון: אתייה כמאן דאמר: תורמין על הגבוי ועל העתיד

אור לישירים

זה הוא על פי הבבלי בבא מציעא נז,ב. ובכתב יד הבבלי נשמט מ"בשומר שכר" עד "בשומר שכר" על ידי הדומות.

בבבלי בבא מציעא נז,ב-נח,א אמרו: "שומר חנם אינו נשבע (על ההקדשות, שאם נמסרה לו בהמת הקדש לשמירה ואבדה, אינו נשבע שלא פשע בשמירתה)". - ורמינהו: בני העיר ששלחו את שקליהם ונגנבו או שאבדו, אם משנתרמה התרומה - נשבעים לגזברים, ואם לאו - נשבעים לבני העיר, ובני העיר שוקלים תחתיהם (הרי מוכח מכאן שנשבעים על ההקדשות!). - אמר שמואל: הכא בנושא שכר (בשליח מקבל שכר) עסקינן, ונשבעים ליטול שכרם (שבועה זו אינה באה כדי לפטרם מאחריות עבור הגניבה, אלא כדי ליטול שכרם, שהרי הם רוצים לקבל את השכר שנקצב להם, ולכן נשבעים שהם מצידם עשו את כל הראוי להיעשות). - אי הכי, נשבעים לגזברים!? לבני העיר מיבעי ליה (שישבעו, שהרי מבני העיר הם תובעים)! - אמר רבא: נשבעים לבני העיר במעמד גזברים, כי היכי דלא נחשדינהו (כדי שלא יחשדו הגזברים בשליחים שהם גנבו את שקליהם של בני העיר), ואי נמי, כי היכי דלא לקרו להו פושעים (כדי שלא יקראו הגזברים לשליחים פושעים, שהתשלחו בשמירת שקליהם של בני העיר, לכן נשבעים השליחים שהם מצידם עשו את כל הראוי להיעשות). - והא נגנבו או שאבדו קתני, ושומר שכר בגניבה ואבידה חיובי מיחייב! והכא (שהם שומרים על הקדש), נהי דשלומי לא משלמי (על הגניבה, שכך הדין בהקדש), אגרייהו מיהא לפסיד (שהרי אחריותם על השמירה כוללת גניבה ואבידה)! - אמר רבא / רבה: נגנבו - בלסטים מזויין (שאינו גנב רגיל אלא שודד, והרי זה אונס, ושומר שכר אינו חייב עליו), אבדו - שטבעה ספינתו בים (שאבידה כזו היא אונס, ושומר שכר אינו חייב בה).

לבבלי ולירושלמי דרכים שונות זו מזו לגמרי בפירוש המשנה. דברי רבא / רבה בבבלי הם דברי רב אבא בירושלמי. לכן רב אבא בירושלמי הוא רבא / רבה.

ומציעים קשר בין שתי דעות: **אמר רבי יוסטא בירבי סימון** (השם יוסטא הוא תרגום רומי לשם העברי צדוק. השם סימון הוא תחליף צלצול יווני לשם העברי שמעון): **אתייה כמאן דאמר**: - באה (הולכת המשנה) כמי שאומר (המשנה שמחלקת בין נתרמה התרומה ובין לא נתרמה התרומה, מתאימה לדעת מי (רבי מאיר) שאומר): **תורמין על הגבוי ועל העתיד להיגבות** - כשהיו תורמים מן השקלים שבלשכה שבמקדש כדי לקנות מהם קורבנות ציבור, היו מתכוונים לתרום לא רק על השקלים שכבר באו לידי הגזברים (-"הגבוי") אלא

מציעים פרשנות מצמצמת: **מתניתא** - המשנה (המקור התנאי, והוא המשנה כאן), **בשומר חנם** - המשנה שאמרה, שבני העיר שוקלים שקלים אחרים תמורת השקלים שנגנבו או שאבדו, מדברת במקרה ששמר השליח על השקלים ללא שכר שמירה, שכשהשליח הוא שומר חנם, בני העיר חייבים באחריותם של השקלים, ולכן, אם נגנבו השקלים או שאבדו מידי השליח, בני העיר חייבים לשקול תחתיהם, בין אם נתרמה התרומה ובין אם לאו, **אבל בשומר שכר** - במקרה שהשליח שומר על השקלים בשכר, - **לא בדא** (=בהדא) - לא בזאת (לא בעניין הזה אמרה המשנה, שבני העיר שוקלים שקלים אחרים תמורת השקלים שנגנבו או שאבדו, שכשהשליח הוא שומר שכר, אין בני העיר חייבים באחריותם של השקלים, ולכן, אם נגנבו השקלים או שאבדו מידי השליח, בני העיר פטורים מלשקול תחתיהם, בין אם נתרמה התרומה ובין אם לאו. המשנה מדברת בשומר חנם, שכן היא מזכירה גניבה ואבידה, ועליהן שומר חנם נשבע ונפטר מלשלם, אבל שומר שכר משלם עליהן).

ומציעים דעה מנוגדת: **אמר רב אבא** (רבא / רבה): **ואפילו תימר** - ואפילו תאמר, **בשומר שכר** - המשנה שאמרה, שבני העיר שוקלים שקלים אחרים תמורת השקלים שנגנבו או שאבדו, מדברת אפילו במקרה ששמר השליח על השקלים בשכר, שאף כשהשליח הוא שומר שכר, בני העיר חייבים באחריותם של השקלים, ולכן, אם נגנבו השקלים או שאבדו מידי השליח, בני העיר חייבים לשקול תחתיהם, בין אם נתרמה התרומה ובין אם לאו. ואין לומר שהמשנה מדברת רק בשומר חנם, שכן היא מזכירה גניבה ואבידה, כיוון שאפשר לומר **שנגנבו** - **בליסטים** (גזלן, שודד (מקור המילה ביוונית)) **מזויין** (חמוש, נושא נשק) - מדובר במקרה שנגנבו השקלים באונס, שלקחם גנב בחזוקה ובגלוי, ולא שלקחם בסתר, או **שאבדו** - **כמי** (צריך לומר כמו בכתב יד הבבלי וכתב יד שקלים: 'במי') **שטבעה ספינתו בים** - מדובר במקרה שאבדו השקלים באונס, ועל גניבה ואבידה באונס גם שומר שכר נשבע ונפטר מלשלם.

הנוסח בכתב יד שקלים ובדפוס ונציה הבבלי מהופך: "מתניתא בשומר שכר, אבל בשומר חנם - לא בהדא"; ובהתאם לכך בהמשך: "אמר רב אבא: הא דאת אמר בשומר שכר...". נוסח

להיגבות. ° ברם כמאן דאמר: אין תורמין לא על הגבוי ולא על הממושכן – לא בדא.

”בני העיר ששילחו את שקליהן, נגנבו או שאבדו”. – אמר רבי אלעזר: דרבי שמעון היא, דרבי שמעון אמר: קדשים שהוא חייב באחריותן כנכסיו הן. –

אור ל'שרים

מוכרת, שהרי משכון לא נזכר בירושלמי אלא משום שהתנאים נחלקו בו בברייתא שנחלקו בה על העתיד ליגבות, ולכן אין עולה על הדעת כלל שהביאו משכון אגב גררא בדברי האומר שאין תורמים והשמיטוהו בדברי האומר שתורמים (הערות ר"ל גינצבורג על מסכת שקלים).

אפשר שיש לתקן את דברי הירושלמי ולגרסו כך: “אתיאי כמאן דאמר: תורמין על הממושכן ועל הגבוי ועל העתיד להיגבות. ברם כמאן דאמר: אין תורמין אלא על הגבוי ועל הממושכן – לא בדא”.

תיקון זה קל יותר מהתיקון לעיל. כמו כן, לפי גרסה זו נחלקו שני התנאים רק בעתיד להיגבות כמו לפי התוספתא. הנוסח בדברי התנא השני בכתב יד שקלים ובדפוס ונציה הבבלי: “לא על הגבוי ולא על העתיד ליגבות”, ואין “ולא על הממושכן”.

במשנה שנינו: “בני העיר ששילחו את שקליהן, נגנבו או שאבדו: אם נתרמה התרומה – נשבעין לגיזברין, ואם לאו – נשבעין לבני העיר”.

מקומה הנכון של פסקה זו מן המשנה הוא לעיל לפני הקטע “מתניתא בשומר חנם...”. אפשר שהסופרים שהוסיפו בירושלמי פסקה זו טעו. ואפשר שמשום שבפירוש הרישא של המשנה השתמשו בביטוי “מתניתא ב... אבל ב... לא בדא”, סידרו אחריו קטע שמתחיל באותו ביטוי, אף שהוא שייך לסיפא של המשנה.

ובמשנה שבועות ו,ה שנינו: ואלו דברים שאין נשבעים עליהם (מן התורה): ...ההקדשות. רבי שמעון אומר: קודשים שחייב באחריותם – נשבעים עליהם (שהואיל וחייב באחריותם, הרי הם ברשותו), ושאינו חייב באחריותם – אין נשבעים עליהם (שברשות הקדש הם).

מציעים זיהוי למקור התנאי: (בספר “והזהיר” נוסף: ‘נשבעין לגזברין -’) אמר רבי אלעזר (בן פדת, אמורא בדור השני): דרבי שמעון (בן יוחאי, תנא בדור הרביעי) היא – של רבי שמעון היא (המשנה שאמרה, שהשליחים נשבעים שבועת השומרים לגזברים אם נתרמה התרומה, כדעתו של רבי שמעון היא), דרבי שמעון אמר: קדשים שהוא חייב באחריותן – שאם נגנבו או שאבדו חייבים בעליהם להביא אחרים תחתיהם, כגון שאמרו “הרי עליי קורבן” והפרישו אותו, כנכסיו הן – הרי הם כרכושם של הבעלים, הואיל והם חייבים באחריותם, ולכן חייבים

אף על השקלים שנמצאים בידי השליחים ועדיין לא באו לידי הגזברים (“העתיד להיגבות”), כדי שיהיה חלק בקורבנות לכל ישראל. לדעה זו מובנת המשנה שמחלקת בין נתרמה התרומה ובין לא נתרמה התרומה, שהרי לדעה זו תורמים על השקלים שנמצאים בידי השליחים, ולכן כשנתרמה התרומה נחשבים השקלים הללו שהם ברשות גזברי המקדש. ברם כמאן דאמר: – אבל כמי (רבי יוסי) שאומר: אין תורמין לא על הגבוי (צריך לומר: אין תורמין לא על העתיד ליגבות) ולא על הממושכן – כשהיו תורמים מן השקלים שבלשכה שבמקדש, היו מתכוונים לתרום רק על השקלים שכבר באו לידי הגזברים, אבל לא היו מתכוונים לתרום על השקלים שנמצאים בידי השליחים ועדיין לא באו לידי הגזברים, וגם לא היו מתכוונים לתרום על השקלים שעתידיים לתת מי שלא שקלו ולקחו מהם משכון, – לא בדא (=בהדא) – לא בזאת (לא בעניין הזה אמרה המשנה מה שאמרה, שלדעה זו אין מובנת המשנה שמחלקת בין נתרמה התרומה ובין לא נתרמה התרומה, שהרי לדעה זו אין תורמים על השקלים שנמצאים בידי השליחים, ולכן אף כשנתרמה התרומה השקלים הללו הם ברשות בני העיר. הרי שהמשנה מנוגדת לדעה זו).

בתוספתא שקלים ב,ה שנו: תורמים על המשכון ועל הגבוי ועל העתיד ליגבות; דברי רבי מאיר. רבי יוסה אומר: תורמים על המשכון ועל הגבוי, אבל לא על העתיד ליגבות.

הנוסח בדברי רבי יוסי בכתב יד אחד של התוספתא: “תורמים על הגבוי ועל העתיד ליגבות”.

לפי הגרסה שלפנינו בתוספתא נחלקו רבי מאיר ורבי יוסי רק בעתיד ליגבות, ולפי כתב יד אחד של התוספתא נחלקו רק במשכון. ובוודאי אי אפשר לקרב את גרסת הירושלמי וגרסת כתב היד, שהרי כל עיקר הדברים שבירושלמי הוא לפרש את דברי המשנה שחילקה בין קודם שנתרמה התרומה לבין אחר שנתרמה התרומה, ולפי גרסת כתב היד אין מחלוקת כלל בגבוי ובעתיד ליגבות. אבל אפשר להשוות דברי הירושלמי עם הגרסה שלפנינו בתוספתא, אם נתקן את דברי הירושלמי ונגרסו: “אתיאי כמאן דאמר: תורמין על הממושכן ועל הגבוי ועל העתיד להיגבות. ברם כמאן דאמר: אין תורמין לא על העתיד להיגבות ולא על הממושכן – לא בדא”. ותיקון זה הוא

אמר רבי יוחנן: דברי הכל היא, משום שבועת תקנה. – על דעתיה דרבי יוחנן – ניהא נשבעין לגזברין; ואם לאו – נשבעין לבני העיר, ובני העיר שוקלין תחתיהן, הדין הוא דרבי שמעון! – עוד היא משם שבועת תקנה. אף על פי שקיבלו בני העיר לשלם, אין התקדש יוצא בלא שבועה.

אור לישירים

והוא אשגרה בטעות מלעיל) – זאת היא (השיטה) של רבי שמעון! (השבועה שנשבעים השליחים לבני העיר היא שבועה מן התורה, ואינה שבועה שתיקנו חכמים כדי שלא יבואו בני אדם לזלזל בקודשים, שהרי אינם נשבעים לגזברים, ולכן הדין הזה ששינונו במשנה כדעתו של רבי שמעון הוא, ואינו דברי הכל. ואם כן, גם הדין ששינונו במשנה, שהשליחים נשבעים שבועת השומרים לגזברים אם נתרמה התרומה, כדעתו של רבי שמעון הוא, ואינו דברי הכל, שלא כדברי רבי יוחנן!)

ומתרצים: **עוד היא משם שבועת תקנה** (המילים האלו ישנן בכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים, אך אינן ב"שרידי הירושלמי" ובספר "וזההיר". גם תלמיד רשב"ש ורבנו משולם גרסו את המילים האלו. במסירה שלפנינו נמחקו המילים 'עוד היא' על ידי מגיה) – גם הדין ששינונו במשנה, שהשליחים נשבעים שבועת השומרים לבני העיר אם לא נתרמה התרומה, הוא משום שבועת תקנה, שאף השבועה הזו היא שבועה שתיקנו חכמים, כמבואר להלן. **אף על פי שקיבלו** (ב"שרידי הירושלמי", בספר "וזההיר" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים נוסף: 'עליהן') **בני העיר לשלם, אין התקדש יוצא בלא שבועה** – אף כשבני העיר התחייבו מלכתחילה לשקול שקלים אחרים אם השקלים ייגנבו או יאבדו, ונפטרו השליחים מלהישבע שבועה מן התורה אף לדעתו של רבי שמעון, תיקנו חכמים שהשליחים נשבעים לבני העיר אם לא נתרמה התרומה, ואין השליחים נפטרים מלשלם להקדש בלא שבועה, כדי שלא יבואו לזלזל בהקדש. ולכן גם הדין הזה ששינונו במשנה דברי הכל הוא (משמעה של הלשון "אין התקדש יוצא בלא שבועה" (אין פטורים מלשלם להקדש בלא שבועה) הוא כמשמעה של הלשון "שומר חנם נשבע ויוצא" (נשבע ופטור מלשלם לבעלים)).

במסירה שלפנינו נוסף על הגיליון על ידי מגיה: "אלא לרבי אלעזר, גזברין מאי עבידתיהו? – נשבעין לבני העיר במעמד גזברין, כי היכי דלא ליחשדינהו, אי נמי דלא נשוו להו פושעים", והוא נמצא בדפוס ונציה הבבלי בלבד. הוספה זו היא בלשון בבלי, והיא בחלקה על פי הבבלי בבא מציעא נחא, (הובא לעיל).

לפי הוספה זו, הירושלמי מציע קושיה על רבי אלעזר, כשהחלק

עליהם שבועה מן התורה (משנה שבועות ו,ה), שאם אמר "הרי עלי עולה" והפריש בהמה לנדרו והפקידה אצל חברו, וחבירו טוען שנאבדה ממנו, נשבע חברו עליה שבועת השומרים מן התורה. וכיוון שגם שקלים חייבים המפרישים אותם באחריותם, לכן בני העיר ששילחו את שקליהם ונגנבו או שאבדו, חייבים עליהם השליחים שבועה מן התורה לדעת רבי שמעון. ואם נתרמה התרומה – נשבעים השליחים לגזברים, כיוון שהגזברים הם כעין אפוטרופוסים של בני העיר.

ומציעים דעה מנוגדת: **אמר רבי יוחנן** (גדול אמוראי ארץ ישראל בדור השני): **דברי הכל היא** – המשנה שאמרה, שהשליחים נשבעים שבועת השומרים לגזברים אם נתרמה התרומה, דברי הכל היא, שאף חכמים, החלוקים על רבי שמעון וסוברים שקודשים הם ברשות הקדש ואין חייבים עליהם שבועה מן התורה, מודים בזה, **משום שבועת תקנה** – אף על פי שאין חייבים עליהם שבועה מן התורה, תקנת חכמים היא שנשבעים עליהם, כדי שלא יבואו בני אדם לזלזל בקודשים ולא לשומרם כראוי. ואף השבועה שנשבעים השליחים לגזברים אם נתרמה התרומה היא שבועה שתיקנו חכמים כדי שלא יבואו בני אדם לזלזל בקודשים, ואינה שבועה מן התורה.

ומציעים קושיה (על רבי יוחנן): **על דעתיה דרבי יוחנן** – לדעתו של רבי יוחנן, – **ניהא** – נוח (מובן הדבר), **"נשבעין לגזברין"** – הדין ששינונו במשנה, שהשליחים נשבעים שבועת השומרים לגזברים אם נתרמה התרומה, דברי הכל הוא, שהשבועה שנשבעים השליחים לגזברים היא שבועה שתיקנו חכמים כדי שלא יבואו בני אדם לזלזל בקודשים, ואינה שבועה מן התורה; **"ואם לאו – נשבעין לבני העיר, ובני העיר שוקלין תחתיהן"** (המילים 'לגזברין'; ואם לאו – נשבעין' נוספו במסירה שלפנינו על ידי מגיה, אך אינן לא ב"שרידי הירושלמי" ובספר "וזההיר" ולא בכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים. גם תלמיד רשב"ש ורבנו משולם גרסו: '...נשבעין לגזברין'; אלא "נשבעין לבני העיר...") – אבל הדין ששינונו במשנה, שהשליחים נשבעים שבועת השומרים לבני העיר אם לא נתרמה התרומה, **הדין הוא דרבי שמעון!** (ב"שרידי הירושלמי" נוסף: 'דרבי שמעון אמר'.

הפריש שקלו ואבד – רבי יוחנן אמר: חייב באחריותו עד שימסור לגזבר; רבי שמעון בן לקיש אמר: הקדש ברשות הגבוה בכל מקום שהוא. – מתניתא פליגא על רבי שמעון בן לקיש: נשבעין לבני העיר, ובני העיר שוקלין תחתיהן! – עוד היא משם שבועת תקנה.

אור ל'שרים

(ב"שרידי הירושלמי" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'שימסורנו') לגזבר – הוא חייב באחריות שקלו עד שימסור אותו לגזבר של ההקדש, וכיוון שאבד קודם שמסרו לגזבר – חייב לשקול תחתיו שקל אחר, בין אם נתרמה התרומה ובין אם לא; רבי שמעון בן לקיש (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור השני) אמר: הקדש ברשות הגבוה בכל מקום שהוא – כל דבר שהפריש אדם להקדש, הרי הוא ברשות ההקדש בכל מקום שהוא נמצא, ואפילו אבד קודם שבא לידי הגזבר של ההקדש. ולכן, אם הפריש שקלו ואבד קודם שמסרו לגזבר – אינו חייב לשקול תחתיו שקל אחר.

ומקשים (ממקור תנאי על רבי שמעון בן לקיש): מתניתא פליגא – המשנה (המקור התנאי, והוא המשנה כאן) חלוקה על רבי שמעון בן לקיש: שנינו במשנה: נשבעין לבני העיר, ובני העיר שוקלין תחתיהן! – מהמשנה שאמרה, שבני העיר שוקלים שקלים אחרים תמורת השקלים שנגנבו או שאבדו, יש ללמוד, שאם הפריש שקלו ואבד – חייב לשקול תחתיו שקל אחר, וזה שלא כרבי שמעון בן לקיש.

ומתריצים: (במסירה שלפנינו נוסף בין השורות על ידי מגיה: 'לא', והוא נמצא בדפוס ונציה הבבלי בלבד, ואינו לא ב"שרידי הירושלמי" ולא בכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים. – 'לא' היא הגהה בבלי, ובניחותא. כלומר: לא כמו שאתה סבור, אלא עוד היא משום תקנה. ואין גורסים אותה ('אוצר לשונות ירושלמיים') עוד (גם) היא משם (משום) שבועת תקנה (נראה שצריך לומר: 'עוד היא משם תקנה', וכן הגיה הגר"א, והלשון "שבועת תקנה" הוא אשגרה בטעות מלעיל) – גם מה שאמרה המשנה, שבני העיר שוקלים תחתיהם, היא משום תקנה (כשם שמה שאמרה המשנה, שהשליחים נשבעים עליהם, היא משום תקנה, כמו שאמר רבי יוחנן לעיל), שמן הדין של התורה בני העיר אינם חייבים לשקול שקלים אחרים תמורת השקלים שנגנבו או שאבדו, כמו שאמר רבי שמעון בן לקיש, אלא שמתקנת חכמים הם חייבים לשקול שקלים אחרים תמורתם, כדי שלא יבואו בני אדם לזלזל בקודשים ולא לשומרם כראוי.

הראשון של הצעת הקושיה קובע ששני הדינים ששינו במשנה מובנים לדעתו של רבי יוחנן, שבשניהם השליחים נשבעים משום שבועת תקנה, וחלק זה של הצעת הקושיה הם דברי הירושלמי מ"על דעתיה דרבי יוחנן ניחא" עד סוף המשפט "אף על פי שקיבלו..." המבאר את תוכן התקנה, והחלק השני של הצעת הקושיה, המכיל את הקושיה על דעתו של רבי אלעזר שהמשנה היא כדעתו של רבי שמעון, קובע שהדין ששינו במשנה שנשבעים לגזברים אין להעמידו כרבי שמעון, וחלק זה של הצעת הקושיה וגם התירוץ לקושיה נוספו בירושלמי.

בבבלי בבא מציעא נח,א אמרו: רבי יוחנן אמר: הא מני? (משנה זו כשיטת מי היא?) – רבי שמעון היא, דאמר: קודשים שחייב באחריותם נשבעים עליהם. – התינה עד שלא נתרמה התרומה (שאחריות השקלים היא על בני העיר, ולכן לרבי שמעון נשבעים עליהם), משנתרמה התרומה (שאינן עוד אחריות השקלים על בני העיר כלל) – קודשים שאינו חייב באחריותם ניהו. דתניא: תורמים (מן השקלים בלשכה במקדש ומכוונים להוציא ידי חובה) על האבוד (בדרך) ועל הגבוי (כבר שלא הגיע) ועל העתיד ליגבות (ואם כן, משעה זו אין עוד אחריות בני העיר על השקלים, ואף רבי שמעון מודה שאין נשבעים עליהם)! – אלא אמר רבי אלעזר: שבועה זו (שנשבעים השליחים) תקנת חכמים היא, שלא יהו מזלזלים בהקדש (שאינן ידעו שאין נשבעים עליהם, יחשבו שאין הקדש חשוב, ואפשר לזלזל בשמירתו).

בבבלי החליפו את מחלוקת רבי אלעזר ורבי יוחנן בירושלמי. מלשון הבבלי "משנתרמה התרומה – קודשים שאינו חייב באחריותם ניהו" יוצא, שמשנתרמה התרומה, אין אחריות השקלים על הבעלים אלא על ההקדש. אבל לפי הירושלמי, בין אם נתרמה התרומה ובין אם לאו, השקלים הם באחריות בני העיר, והם צריכים לחזור ולשקול, ודברי המשנה "ובני העיר שוקלים תחתיהם" מוסבים גם על נתרמה התרומה שנשבעים לגזברים. וכן יוצא מן הירושלמי להלן, שרבי יוחנן סובר, שאם הפריש שקלו ואבד – חייב באחריותו, ולרבי שמעון בן לקיש חייב משום תקנה ("שישה סדרי משנה", מועד, השלמות ותוספות, עמוד 459).

בבבלי ובירושלמי מצאנו שרבי יוחנן אומר על כמה שבועות שהן תקנת חכמים.

☆☆☆

בבבלי חולין קלט,א אמרו: איתמר: מנה זה לבדק הבית ונגנבו או שאבדו – רבי יוחנן אמר: חייב באחריותם עד שיבואו לידי

מביאים מחלוקת: הפריש שקלו ואבד – קודם שמסרו לגזבר, – רבי יוחנן אמר: חייב באחריותו עד שימסור

תני: הראשונים נופלין לתקלין חרתין, והשניים נופלים לתקלין עתיקין. – אילו הן הראשונים ואילו הן השניים? – רבי פינחס בירבי הנניה ורבי אבא מרי – חד אמר: אלו ששילחו בני העיר תחילה; וחורנה אמר: אלו שהגיעו לידי גזברין תחילה.

אור ל'שרים

ומשיבים: רבי פינחס בירבי הנניה ורבי אבא מרי (אמוראים ארץ ישראלים בדור החמישי) – נחלקו שני החכמים האלה בדבר, – חד אמר: – (חכם) אחד אומר: **אלו ששילחו בני העיר תחילה** – הראשונים הם השקלים ששלחו בני העיר בראשונה, ואבדו ונמצאו או שנגנבו והחזירו הגנבים; והשניים הם השקלים ששקלו בני העיר תחת הראשונים ושלחו בשנייה; וחורנה אמר: – ו(החכם) האחר אומר: **אלו שהגיעו לידי גזברין תחילה** – הראשונים הם השקלים ששקלו בני העיר תחת השקלים שנגנבו או שאבדו, והגיעו לידי הגזבר של המקדש בראשונה; והשניים הם השקלים שאבדו ונמצאו או שנגנבו והחזירו הגנבים, והגיעו לידי הגזבר בשנייה (מדובר שהשקלים ניכרים ביד הגזבר ולא נתנם ללשכה, שאם לא כן, אין שייך לומר "הראשונים נופלים לתקלין חרתין" וכו', שהרי נתערבו כבר בשקלים של התרומה החדשה).

בתוספתא שקלים, א, ט שנו: המפריש שקלו ואבד והפריש אחר תחתיו, ולא הספיק להקריב (שעדיין לא מסר את האחר לגזבר) עד שנמצא הראשון (שנמצא קודם שהגיע האחר לידי הגזבר), והרי שניהם עומדים - זה וזה שקלים. הראשון (השקל שהפריש בראשונה ואבד ונמצא) יפול לחדתין, והשני יפול לעתיקין.

היה אפשר לומר שמחלוקת האמוראים בירושלמי כאן ("אילו הן הראשונים ואילו הן השניים?") קיימת גם בנידון שבתוספתא (הראשון הוא השקל שנאבד ונמצא, או שהראשון הוא השקל שבידו והשני הוא השקל שנמצא והגיע לידו אחר כך). אבל מלשון התוספתא "שנמצא הראשון" מוכח שהראשון הוא הראשון שהפריש תחילה ("תוספתא כפשוטה").

בבבלי יומא סה, א אמרו: תנן התם: בני העיר ששילחו את שקליהם ונגנבו או שאבדו... ובני העיר שוקלים אחרים תחתיהם. נמצאו או שהחזירו הגנבים - אלו ואלו שקלים הם, ואין עולים להם לשנה הבאה. - תנו רבנן: אין עולים להם לשנה הבאה. רבי יהודה אומר: עולים להם לשנה הבאה.

הרי שמשנתנו אינה כרבי יהודה.

☆☆☆

גזבר, וריש לקיש אמר: כל היכא דאיתיה - בבי גזא דרחמנא איתיה (כל מקום שישנו - באוצרו של הקב"ה הוא), דכתיב: "לה' הארץ ומלוואה" (תהילים כד) (אינם אבודים, שבכל מקום שהם של הקדש הם).

לפי הבבלי שם, אם הקדיש מנה לבדק הבית ואמר "הרי זה" - פטור מאחריות, ואם אמר "הרי עליי" - נחלקו אמוראים: לרבי יוחנן חייב באחריות עד שיבוא ליד הגזבר, ולריש לקיש אינו חייב באחריות, שכוון שהפריש מנה וישנו בעולם, בכל מקום שנמצא - ברשות הקדש הוא נמצא, ואינו דומה לקודשי מזבח שחייב באחריות עד שיקריב, שקורבן הוא מחוסר הקרבה. כמחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש בבבלי שם בהקדיש מנה לבדק הבית, כן מחלוקתם בירושלמי כאן בהפריש שקלו ואבד. אלא שבשקל אין צריך לומר "עליי", מפני שהתורה הטילה עליו את החיוב.

☆☆☆

במשנה שנינו: "נמצאו או שהחזירו הגנבים - אלו ואלו שקלים".

מה עושים בשקלים שנמצאו או שהחזירו הגנבים, ומה עושים בשקלים ששקלו בני העיר תחתיהם? - מציעים ברייתא: **תני**: – שונה (התנא) / שנוי (שנויה ברייתא): **הראשונים** – השקלים הראשונים, **נופלין** (מגיעים) **לתקלין חרתין** – נותנים אותם לשופר שבמקדש שכתוב עליו "תקלין חרתין" (שקלים חדשים של השנה, והיו מעבירים אותם ללשכה ותורמים מהם וקונים בהם קורבנות ציבור), **והשניים** – השקלים השניים, **נופלים לתקלין עתיקין** – נותנים אותם לשופר שבמקדש שכתוב עליו "תקלין עתיקין" (שקלים ישנים של השנה שעברה, והיו מעבירים אותם לשיירי הלשכה, שהם השקלים שנותרו ללשכה לאחר שנתרמו מהם התרומות, ועושים בהם כל צורכי העיר ירושלים).

אין נותנים גם את הראשונים וגם את השניים לשקלים החדשים של השנה, משום שצריך שיהיה לכל אחד חלק שווה בקורבנות הציבור.

ושואלים: **אילו הן הראשונים ואילו הן השניים?** – אילו שקלים נקראים ראשונים ואילו שקלים נקראים שניים?

הלכה ב

משנה

הנותן שקלו לחבירו לשקול על ידו, ושקלו על ידי עצמו, אם נתרמה התרומה^ו – מעל. השוקל שקלו מן ההקדש, ונתרמה התרומה וקרבה הבהמה – מעל. ממעשר שני ומדמי שביעית – יאכל כנגדו.

תלמוד

"השוקל" כול'. – אנן תנינן: אם נתרמה התרומה; ותניי דבית רבי: אם קרבה

אור ל'שרים

הלכה ב

משנה

אם נתרמה התרומה ואם קרבה הבהמה - מעל. והנוסח בכתב יד שני של המשנה: השוקל שקלו מן ההקדש, ונתרמה התרומה וקרבה הבהמה - מעל. והנוסח בכתב יד שלישי של המשנה: השוקל שקלו מן ההקדש, אם נתרמה התרומה ואחר כך קרבה הבהמה - מעל.

הלשון "אם נתרמה התרומה" נאמרה גם במשנה לעיל וגם במשנה כאן. ברם פירוש הדברים לעיל: אם נתרמה התרומה קודם שנגנבו השקלים או שאבדו, ואילו פירוש הדברים כאן: אם נתרמה התרומה לאחר ששקל על ידי עצמו או לאחר ששקל שקלו מן ההקדש. ההבדל בפירוש הדברים נובע מההבדל בעניינים הנידונים לעיל וכאן, והוא מוכרח מדברי התלמוד לעיל וכאן.

☆☆☆

תלמוד

במשנה שנינו: "הנותן שקלו לחבירו לשקול על ידו, ושקלו על ידי עצמו" כול'. "השוקל שקלו מן ההקדש" כול'.

במשנה שקלים ד, ט שנינו: כל המקבל עליו לספק (למכור להקדש) סלתות (למנחות, וכן יינות לנסכים) ... ואם התליעה סולת (שנמלאה תולעים) - התליעה לו (לספק, שאחריות הסולת עליו, וחייב לתת להקדש סולת אחרת), ואם החמיץ יין - החמיץ לו (לספק, שאחריות היין עליו, וחייב לתת להקדש יין אחר). ואינו מקבל את מעותיו (מגזבר ההקדש תמורת הדברים שסיפק לו), עד שיהא המזבח מרצה (מכפר, כלומר, עד שיקרבו המנחות והנסכים על המזבח).

מציעים גרסאות שונות במשנה: **אנן תנינן**: – אנחנו שנינו (במשנתנו בין בראשה ("הנותן שקלו לחבירו")) ו**בין** בסופה ("השוקל שקלו מן ההקדש"): **אם נתרמה התרומה** - מעל; אבל (ו) **תניי דבית רבי**: – (התנאים) של בית רבי (שוני המשנה מבית מדרשו של רבי יהודה הנשיא) שונים (במשנתם בין בראשה ובין בסופה): **אם קרבה הבהמה** - מעל (הזמן של "נתרמה התרומה" הוא

הנותן שקלו לחבירו לשקול על ידו – כדי שייתן חבירו את השקל בשבילו, ושקלו על ידי עצמו – שהיה חבירו סבור שהשקל שלו ונתן אותו בשביל עצמו, **אם נתרמה התרומה** – אם, לאחר שנתן חבירו את השקל בשביל עצמו, נתרמה תרומת הלשכה מן השקלים, שהוציאו את השקלים מהלשכה כדי לקנות מהם קורבנות ציבור, – **מעל** – חבירו שנתן את השקל בשביל עצמו, לפי שכשנתרמה התרומה נהנה מן ההקדש, משום שנפטר מחובו למקדש, וכל הנהנה בשוגג מן ההקדש - מעל, וחייב להביא קורבן מעילה ולשלם קרן (מה שנהנה) וחומש. אבל כל זמן שלא נתרמה התרומה - לא מעל, והוא יכול לשקול שקל אחר בשביל מי שנתן לו את שקלו.

השוקל שקלו מן ההקדש – שהיו בידו מעות שהקדיש לצורך בדק הבית, והיה סבור שהן חולין ושקל מהן את שקלו, ונתרמה התרומה וקרבה הבהמה – אם, לאחר ששקל את שקלו מן ההקדש, נתרמה תרומת הלשכה מן השקלים והקריבו את הבהמה שקנו בכספי התרומה, – **מעל** – השוקל, לפי שנהנה מן ההקדש. אבל כל זמן שלא נתרמה התרומה ולא קרבה הבהמה - לא מעל, והוא יכול להקדיש מעות אחרות במקום השקל ששקל מן ההקדש. השוקל שקלו **ממעשר שני** – מדמי מעשר שני, שצריך לקנות בהם אוכל בירושלים ולאוכלו שם, **ומדמי שביעית** – או מדמי הפירות שגדלו בשנת השמיטה, שמה שנקנה בהם חייבים לאוכלו בקדושת שביעית לפני זמן הביעור, – **יאכל כנגדו** – יביא שקל אחר ויאמר: דמי מעשר שני או דמי שביעית יהיו מחוללים על שקל זה, ואם שקל מדמי מעשר שני - יקנה בו אוכל בירושלים ויאכלנו שם כדין מעשר שני, ואם שקל מדמי שביעית - יקנה בו פירות ויאכלם בקדושת שביעית.

הנוסח בכתב יד אחד של המשנה: השוקל שקלו מן ההקדש,

הבהמה. – אמר רבי לעזר: מאן תנא אם קרבה הבהמה? רבי שמעון, דרבי שמעון אומר: מיד היה מקבל מעותיו, הכהנים זריזין הן.

אור ל'ישרים

(בנוסח הסיפא של משנתנו) מראים על הגהה והוספה ("מבוא לנוסח המשנה", עמודים 57-58 ועמוד 165).

בתוספתא שקלים א, ו**מעילה** א, כו-כז שנו: המפריש שקלו והוציאו (לצורכי חולין) - הרי זה מעל (מיד, לפי שהוציאו לחולין). המוציא שקלו של חברו - הרי זה מעל. לקח בו קיני זבים, קיני זבות, קיני יולדות, המביא חטאתו ואשמו מן ההקדש (מכסף שהקדיש לבדק הבית), השוקל שקלו זוזיו מן ההקדש (ששקל שקלו מזוזיו שהקדיש לבדק הבית (השקל הוא שני זוזים)), כיוון שלקח (בו קיני זבים) - מעל (רבי שמעון סובר, שהמשנה מקודש לקודש מעל. וכן השוקל שקלו מן ההקדש, כיוון שנתרמה התרומה - מעל); דברי רבי שמעון. וחכמים אומרים: לא מעל עד שייזרקו הדמים (שיטת חכמים היא, שאם שינה מקודש לקודש לא מעל עד שייהנה ותיעשה מחשבתו, ובקונה קיני זבים ממעות הקדש של בדק הבית הרי שינה מקודש לקודש ועדיין לא מעל לשיטתם, אבל אם נזרקו הדמים הרי נעשתה מחשבתו ומעל).

וב**ספרא** 'ויקרא' דיבורא דחובה פרשה יא נאמר: המוציא מקודש לקודש (שהשתמש במעות שהקדיש לבדק הבית להביא קורבן או שהשתמש במעות שהפריש לשם קורבן להביא קורבן אחר, כמבואר בסמוך) מניין? - לקח (כלומר, כגון שלקח וכו') קיני זבים קיני זבות קיני יולדות (השתמש במעות הקדש לקנות אותם), הביא חטאתו אשמו ופסחו מן ההקדש, השוקל שקלי זוזיו מן ההקדש, כיוון שלקח - מעל; דברי רבי שמעון (הסובר שכיוון שהשתמש במעות הקדש לצורך אחר ממה שהיו מיוחדים לו - מעל). וחכמים אומרים: לא מעל עד שייזרקו הדמים (שרק אז נהנה ונתקיימה כוונתו. - כיוון שלקח מעל" וכו' הוא מאמר מוסגר, שהוכנס מן הברייתא המובאת בתוספתא, כדי לברר את העניין). - תלמוד לומר: "כי תמעול מעל" - ריבה.

וב**בבלי מעילה** יט, א אמרו: מניין המוציא מן הקודש לקודש (מעל)? - כגון לקח (קנה) קיני זבים וקיני זבות וקיני יולדות, ושקל שקלו, והביא חטאתו ואשמו מן ההקדש (מכסף של ההקדש), כיוון שהוציא (שלקח אותם בכסף של ההקדש) - מעל (מיד, כמו המוציא מן הקודש לחול); דברי רבי שמעון. רבי יהודה אומר / וחכמים אומרים: עד שייזרק את הדם / שייזרק הדם (של הקורבנות הללו והתכפר בהם המביא אותם) - תלמוד לומר: "תמעול מעל" (ויקרא ה) - מכל מקום (מכפל הלשון למדים שמעל בכל האופנים, ואף במוציא מקודש לקודש).

לפי מקורות אלה, נחלקו רבי שמעון וחכמים בעניין המוציא מקודש לקודש, שלדעת רבי שמעון מעל כשהוציא את ההקדש לקנות בו קודש אחר, ולדעת חכמים לא מעל עד שיקרב הקודש האחר. לכן לדעת רבי שמעון, השוקל את שקלו מן ההקדש מעל כשנתרמה התרומה ונקנתה בהמה לקורבן הציבור, ולדעת

לפני הזמן של "קרבה הבהמה". ומציעים זיהוי למקור התנאי: **אמר רבי לעזר** (בן פדת, אמורא בדור השני): **מאן תנא** - מי שנה "אם קרבה הבהמה"? - **רבי שמעון** (צריך לומר: 'דלא כרבי שמעון'. וכן הגיהו רבנו משולם וב"קורבן העדה") - שלא כרבי שמעון, **דרבי שמעון** (בן יוחאי, תנא בדור הרביעי) **אומר: מיד היה מקבל את מעותיו** - הספק שמכר להקדש סלתות ויינות מקבל מיד את מעותיו מגזבר ההקדש תמורת הדברים שסיפק לו, מפני שהכהנים **זריזין הן** - הכוהנים המקריבים מנחות ונסכים מיומנים וזהירים, ואין אנו חוששים שמא תתליע הסולת או יחמיץ היין לפני שיקרבו על המזבח. רבי שמעון חולק על סתם המשנה להלן ד, ט ששנו בה, שאין הספק מקבל את מעותיו עד לאחר שקרבו המנחות והנסכים על המזבח (מקור דברי רבי שמעון בברייתא בירושלמי להלן ד, יא). לכן לרבי שמעון, השוקל את שקלו של חברו בשביל עצמו - מעל כשנתרמה התרומה ונקנתה בהמה לקורבן הציבור, כיוון שהשקל ששקל יוצא לחולין בזמן קניית הקורבן, שכן לרבי שמעון הספק מקבל את מעותיו מההקדש בזמן קניית הקורבן. אבל לחכמים החולקים על רבי שמעון, אין הספק מקבל את מעותיו עד שירצה המזבח, ואם נזרק הדם בכשרות וריצה המזבח - כסף ההקדש מחולל על הבהמה למפרע, אבל לפני שריצה המזבח, עדיין ספק הוא שמא ימצא בבהמה פסול, ונמצא שספק ההקדש עדיין קדוש, ולכן השוקל את שקלו של חברו בשביל עצמו - לא מעל כשנתרמה התרומה ונקנתה בהמה לקורבן הציבור אלא כשקרבה הבהמה. לכן מי ששנה "אם קרבה הבהמה" אינו סובר כרבי שמעון אלא כחכמים (על פי "תוספתא כפשוטה", תיקונים והשלמות לסדר מועד, הערה 11).

נראה להגיה בדברי רבי אלעזר: "מאן לא תנא אם קרבה הבהמה". וקרוב שנשמט לו לסופר "לא", מפני רגילותו בסגנון "מאן תנא". ואפשר שחסר יותר, וצריך לומר: "מאן תנא אם קרבה הבהמה? רבנו. מאן לא תנא אם קרבה הבהמה? רבי שמעון". ר"ף הגיה: "מאן תנא אם נתרמה התרומה", והכוונה אחת היא, אבל הגהה זו רחוקה יותר מדי.

משנתנו לא שנתה, בין ברישא ובין בסיפא, אלא "אם נתרמה התרומה", אבל דבית רבי שנו בשניהם "אם קרבה הבהמה". משנתנו רבי שמעון היא, ודבית רבי חכמים (החולקים על רבי שמעון בתוספתא שקלים א, י), ולחכמים לא מעל עד שתקרב הבהמה. משנתנו הוגהה על ידי הסופרים והמעתיקים על פי דבית רבי והוסיפו בה "קרבה הבהמה", ואומנם כל החילופים

וקשיא: אילו הגונב עולתו של חברו ושחטה סתם, סתמה לא לשם הבעלים הראשונים מכפרת?! – אמר רבי יודן: תיפתר, במסויים משל בית רבן גמליאל, שהיה מתכוין ודוחפו לקופה. – וחש לומר: שמא לשיריים הן נופלין! וכי יש מעילה בשיריים?! אלא כרבי מאיר, דרבי מאיר אמר: מועלין בשיריים?! – עוד היא במסויים משל בית רבן גמליאל, שהיה מתכוין ותורמו לשמו.

אור לישירים

ודוחפו לקופה (צריך לומר: 'שהיה מתכוין ותורמו לשמו') – במשנה מדובר, שהשוקל את שקלו של חברו בשביל עצמו הוא איש חשוב מהאנשים של בית רבן גמליאל, והתורם את תרומת הלשכה היה מתכוון לתרום לשמו ולא לשם הבעלים הראשונים, ולכן השוקל את השקל בשביל עצמו מעל כשנתרמה התרומה.

ומקשים: **וחש לומר:** – וחשוש לומר (והרי יש לך לחשוש ולומר (הביטוי 'וחש לומר' הוא בציווי)): **שמא לשיריים הן נופלין! וכי יש מעילה בשיריים?! – שמא,** כשנתרמה תרומת הלשכה, הגיע השקל לשיריים (לשקלים שנשארו בלשכה לאחר שנתרמה התרומה לתוך הקופות), וכיוון שאין דין מעילה בשיריים (מפני שלאחר שנתרמה התרומה הלכה קדושתם של השקלים שנשארו בלשכה, והם נעשו חולין, כיוון שאינם ראויים לקורבנות ציבור), נמצא שלא מעל השוקל, ואם כן, כיצד אמרה המשנה, שהשוקל את השקל בשביל עצמו מעל? והרי ספק הוא, האם הגיע השקל לקופה שבה תורמים את תרומת הלשכה ומעל השוקל (כשיצא השקל לחולין בזמן קניית קורבן ציבור או בזמן הקרבתו), או שמא נפל השקל לשיריים ולא מעל השוקל, ולכן יש לפוטרו מלהביא קורבן מעילה, מפני שאין מביאים קורבן מספק!

ותמהים: **אלא כרבי מאיר, דרבי מאיר אמר: מועלין בשיריים?! – וכי אין לנו לומר אלא שהמשנה היא כרבי מאיר,** שאמר שיש דין מעילה בשיריים (מפני שגם לאחר שנתרמה התרומה עומדים השקלים שנשארו בלשכה בקדושתם, כיוון שעדיין ראויים הם לקורבנות ציבור לדעת רבי מאיר), ולכן השוקל את השקל בשביל עצמו מעל, כיוון שאף אם נפל השקל לשיריים מעל (כשיצא השקל לחולין בזמן קניית קורבן ציבור)?! (מקור דברי רבי מאיר בברייתא בירושלמי להלן ג,ד)

ומתריצים: **עוד (גם) היא (צריך לומר: 'הוא') במסויים משל בית רבן גמליאל, שהיה מתכוין ותורמו לשמו** (צריך לומר: 'שהיה מתכוין ודוחפו לקופה' (סל גדול, שבו תורמים את תרומת הלשכה)) – במשנה מדובר, שהשוקל את שקלו של חברו בשביל עצמו הוא איש חשוב מהאנשים של בית רבן גמליאל (כמו שכבר אמרו לעיל), שהיה זורק את השקל לפני התורם שיכניסהו

חכמים לא מעל עד שתקרב הבהמה. הרי שגם בעניין השוקל את שקלו מן ההקדש, תניי דבית רבי ששנו "אם קרבה הבהמה" כחכמים, ומשנתנו ששנתה "אם נתרמה התרומה" כרבי שמעון.

מה שאמרו בירושלמי כאן, שהגרסה במשנה תלויה בדעותיהם של רבי שמעון וחכמים שנחלקו בעניין התשלום של ההקדש לספקים, מתייחס לעניין השוקל את שקלו של חברו בשביל עצמו, וכפי שפירשנו. ואילו הגרסה במשנה בעניין השוקל את שקלו מן ההקדש תלויה בדעותיהם של רבי שמעון וחכמים שנחלקו בעניין המוציא מקודש לקודש. ברם המחלוקת בעניין התשלום של ההקדש לספקים אינה תלויה במחלוקת בעניין המוציא מקודש לקודש, והחכמים של עניין התשלום של ההקדש לספקים יכולים לסבור כרבי שמעון בעניין המוציא מקודש לקודש.

השוקל את שקלו של חברו בשביל עצמו אינו מוציא מקודש לקודש, כיוון שלא שינה את שקלו של חברו לקודש אחר. והשוקל את שקלו מן ההקדש לא מעל כשהספק מקבל את מעותיו תמורת הבהמה שנלקחה בתרומת הלשכה, כיוון שההקדש עדיין ברשות הקדש הוא. לכן שני העניינים הללו שונים זה מזה.

במשנה שנינו: "הנותן שקלו לחברו לשקול על ידו, ושקלו על ידי עצמו, אם נתרמה התרומה - מעל".

מציעים תמיהה (על המשנה): **וקשיא:** – (והדבר) קשה: **אילו הגונב עולתו של חברו ושחטה סתם – שלא נשחטה העולה לשם הגונב אותה אלא נשחטה סתם, שלא פירש השוחט את העולה בשעת שחיטתה לשם מי שוחטה, סתמה לא לשם הבעלים הראשונים היא מכפרת?! (בתמיהה) – וכי אין העולה שנשחטה סתם מדוע אמרה המשנה, שאם, לאחר ששקל את שקלו של חברו בשביל עצמו, נתרמה תרומת הלשכה מן השקלים - מעל השוקל? והרי תרומת הלשכה מן השקלים נתרמה סתם, ולכן עלה השקל לשם הבעלים הראשונים שהשקל שלו ולא עלה לשם השוקל בשביל עצמו!**

ומתריצים: **אמר רבי יודן** (אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי): **תיפתר** – תתפרש (משנה זו תוסבר), **במסויים משל בית רבן גמליאל** (הזקן, ראש בית הדין הפרושי בירושלים בתקופה שלפני החורבן), **שהיה מתכוין**

מה נהנה? – אמר רב אבין בשם רבנן דתמן: מכיון שבית דין ראויין למשכן ולא מישכינו, כמי שנהנה. – כתיב: "אך בכור אשר יבכר לי בבהמה לא יקדיש איש אותו" – כל שהוא קודש אין קדושה חלה עליו.

אור לישירים

מישכינו, כמי שנהנה – אילו לא היה שוקל את שקלו מן ההקדש, היו בית דין לוקחים ממנו משכון, שהרי בית דין ממשכנים את מי שלא הביא את שקלו, ונמצא שנהנה מן ההקדש בזה שלא משכנו אותו, ולכן מעל.

רב אבין נולד כנראה בבבל ועלה לארץ ישראל. הוא ירד כמה פעמים לבבל והביא עימו מאמרי חכמי ארץ ישראל שהפיצם בישיבות בבל. הוא הביא עימו לארץ ישראל מאמרים של חכמי בבל.

ומביאים מדרש: **כתיב: – כתוב: "אך בכור אשר יבכר לי בבהמה לא יקדיש איש אותו"** (ויקרא כז, כו) – שום אדם אינו רשאי להקדיש בכור בהמה למזבח, שכן הוא כבר קדוש מהמלטתו. ויש ללמוד מן הכתוב: – **כל שהוא קודש אין קדושה חלה עליו** – כל דבר שהוא קדוש בקדושה אחת שוב אין נתפסת בו קדושה אחרת, ולכן כל מה שהוא קודש לה' אסור לשנות אותו מקדושתו ולהקדיש אותו קדושה אחרת, שכל הקודשים למדים מבכור.

בספרא 'בחוקותי' פרשה ח נאמר: אין לי אלא בכור (שלא יקדיש אדם בכור). מניין לכל הקודשים שאין משנים אותם מקדושה לקדושה? – תלמוד לומר: "בבהמה לא יקדיש איש אותו". ובמשנה **תמורה** ז, ג שנינו: אחד קודשי מזבח ואחד קודשי בדק הבית אין משנים אותם מקדושה לקדושה (אסור לשנות מקודשי בדק הבית לקודשי מזבח ומקודשי מזבח לקודשי בדק הבית, ובקודשי מזבח אסור לשנות מעולה לשלמים ומשלמים לעולה).

אסור לשנות מקודש לקודש, ואם שינה מקודש לקודש - מעל לדעת רבי שמעון, ולדעת חכמים לא מעל עד שייהנה ותיעשה מחשבתו. לכן אסור לשקול שקלו מן ההקדש, ואם שקל שקלו מן ההקדש - מעל אם נתרמה התרומה לדעת רבי שמעון או אם קרבה הבהמה לדעת חכמים.

בכתב יד הבבלי ובדפוס ונציה הבבלי נוספה לפני הכתוב "אך בכור..." פסקה מהמשנה: "ממעות מעשר שני" וכו'. אך ציון הפסקה הזה אין מקומו כאן אלא להלן, שכן האיסור לשנות מקודש לקודש הנלמד מהכתוב הזה אינו בשוקל שקלו ממעשר שני אלא בשוקל שקלו מן ההקדש.

לתוך הקופה, והתורם את תרומת הלשכה היה מתכוון ודוחף את השקל לתוך הקופה (נוסף על זה שהיה מתכוון ותורמו לשמו, כאמור לעיל), ולא היה השקל מגיע לשרייתם, ולכן השוקל את השקל בשביל עצמו מעל כשנתרמה התרומה.

בירושלמי שלפנינו נתחלף הנוסח בשתי התשובות הדומות "במסויים משל בית רבן גמליאל..." "הגר"א הגיה את הנוסח כפי שהגהנו.

במשנה שקלים ג, ג שנינו, שהשליח שהביא את השקלים מבית רבן גמליאל היה נכנס ללשכה שבמקדש כשהתורם בא לתרום אותה, והיה זורק את השקל לפני התורם שיכניסהו לתוך הקופה, והתורם מתכוון ודוחף את השקל לקופה, כדי שיהא השקל בתרומת הלשכה ויביאו ממנו קורבנות ציבור, ולא ישתיר בלשכה.

במשנה שנינו: "השוקל שקלו מן ההקדש, ונתרמה התרומה וקרבה הבהמה - מעל".

שואלים: **מה נהנה?** – השוקל את שקלו מן ההקדש, ונתרמה התרומה וקרבה הבהמה, במה נהנה מן ההקדש כשקרבה הבהמה שקנו בכספי התרומה? וכיוון שלא נהנה, למה מעל? (לפי מה שכתבנו לעיל, הגרסה במשנה בעניין השוקל את שקלו מן ההקדש תלויה בדעותיהם של רבי שמעון וחכמים שנחלקו בעניין המוציא מקודש לקודש. הדין, שהשוקל את שקלו מן ההקדש לא מעל עד שתקרב הבהמה, הוא לדעת חכמים, שמי ששינה מקודש לקודש לא מעל עד שיהנה במה ששינה. לכן השאלה ששאלו כאן מתייחסת לעניין השוקל את שקלו מן ההקדש ולדעת חכמים בעניין הזה (המביא את קורבנו מן ההקדש, לדעת חכמים מעל כשקרב קורבנו, כיוון שנהנה מן ההקדש בזה שנעשתה מחשבתו ונגמרה כפרתו. אבל בשוקל את שקלו מן ההקדש אין לומר כך).

- אף על פי שהשוקל את שקלו מן ההקדש יוצא ידי חובת המצווה לשקול למקדש, אין זה נחשב שנהנה מן ההקדש, מפני שעשיית מצווה אינה נחשבת הנאה, שכן המצוות לא ניתנו ליהנות מעשייתן)

ומשיבים: **אמר רב אבין** (רבין, אמורא בדור השלישי והרביעי) **בשם רבנין דתמן** – בשם החכמים של שם (חכמי בבל): **מכיון שבית דין ראויין למשכן ולא**

כיצד הוא עושה? מביא סלע של חולין ואומר: מעות מעשר שני בכל מקום שהן מחוללין על סלע זו, ואותן נתפסין לשם שני והשאר נעשין שקלים.

הלכה ג

משנה

המכנס מעות ואמר: הרי אלו לשקלי – בית שמי אומרים: מותרן נדבה, ובית הלל אומרים: מותרן חולין. שאביא מהן שקלי – שוין שהמותר חולין. אלו לחטאתי – שוין שהמותר נדבה. שאביא מהן חטאתי – שוין שהמותר חולין.

תלמוד

"המכנס מעות" כול'. – רבי יוסה בשם רבי לעזר: מה פליגין – במכנס אור ל'שרים

חולין – המעות העודפות הן חולין (שאינו קודש), לפי שלא התכוון להקדיש אלא מה שצריך לשקלו. בית שמאי לשיטתם שהקדש בטעות הקדש, ובית הלל לשיטתם שהקדש בטעות אינו הקדש (כך מוכח מירושלמי נזיר ה,א שהביאו משנה זו שם בסוגית הקדש טעות).

המכנס מעות ואמר: "שאביא מהן שקלי" – "הריני מכנס מעות שאביא מהן את שקלי", – שוין – הכל מסכימים, אף בית שמאי, שהמותר חולין – שהמעות העודפות הן חולין, לפי שלא התכוון אלא ליטול מהן בשביל שקלו והשאר יהא חולין.

המכנס מעות ואמר: "אלו לחטאתי" – "הריני מכנס את המעות האלו לקורבן חטאת שאני חייב להביא", – שוין – הכל מסכימים, אף בית הלל, שהמותר נדבה – כמבואר במשנה הבאה.

המכנס מעות ואמר: "שאביא מהן חטאתי" – "הריני מכנס מעות שאביא מהן קורבן חטאת", – שוין – הכל מסכימים, אף בית שמאי, שהמותר חולין – כמבואר לעיל בעניין השקל.

☆☆☆

תלמוד

במשנה שנינו: "המכנס מעות ואמר: הרי אלו לשקלי – בית שמי אומרים: מותרן נדבה, ובית הלל אומרים: מותרן חולין".

כאן התחלת מקבילה בירושלמי נזיר ה,א. מביאים מחלוקת אמוראים שנחלקו בהצעת פרשנות למחלוקת בתי שמאי והלל במשנה:

רבי יוסה (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור הרביעי) אמר בשם רבי לעזר (בן פדת, אמורא בדור השני): מה פליגין – מה (שהם, בית שמאי ובית הלל) חלוקים, –

במשנה שנינו: השוקל שקלו "ממעשר שני - יאכל כנגדו".

מבארים: כיצד הוא עושה – במעות מעשר שני ששקל מהן את שקלו, שיהיו ראיות לשקלים? מביא סלע של חולין (שאינו קודש) ואומר: "מעות מעשר שני בכל מקום שהן מחוללין על סלע זו" – מעות מעשר שני שהן קודש נפדות בסלע זו ומופקעות מקדושתן (נקטו כאן סלע ולא שקל, כמו בהרבה מקומות שנקטו סלע בקשר למעשר שני), ואותן נתפסין לשם שני (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'לשם מעשר שני') – אותה סלע של חולין נתפסת בקדושה לשם מעשר שני, ויקנה בה אוכל בירושלים ויאכלנו שם כדין מעשר שני, והשאר – מעות מעשר שני ששקל מהן את שקלו, נעשין שקלים – שהרי עכשיו חולין הן.

☆☆☆

הלכה ג

משנה

המכנס מעות – האוסף מעות מעט מעט, כדי לשקול מהן את שקלו (מעה היא מטבע כסף קטן, ושיעורה שלושים ושתיים פרוטות, שישיית הדינר, אחד משנים עשר בשקל של זמן המשנה. "מעות" כאן אין משמעו דווקא מעה כסף, אלא הוא כינוי לכסף סתם, ממוין), ואמר – כשהתחיל לאסוף: "הרי אלו לשקלי" – "הריני מכנס את המעות האלו לשם שקלי", – בית שמי (בני בית המדרש שיסד שמאי, מחכמי הזוגות) אומרים: מותרן נדבה – אם מצא שיש בהן יתר על שקל, המעות העודפות מגיעות לשופר שבמקדש שמעותיו מיועדות לעולות נדבה כשהמזבח עומד בטל, ובית הלל (בני בית המדרש שיסד הלל, מחכמי הזוגות) אומרים: מותרן

פרוטרוט; אבל באומר: אלו – כל עמא מודיי שהמותר נדבה. – רבי חזקיה, רבי ביבי בשם רבי לעזר: מה פליגינן – במכנס פרוטרוט; אבל באומר: אלו – כל עמא מודיי שהמותר חולין.

אמר רבי חזקיה: מתניתא מסייעא לרבי ביבי: אמר רבי שמעון: מה בין שקלים לחטאת? אלא שהשקלים יש להן קצבה, ולחטאת אין לה קצבה. מה אנן קיימין? אם באומר: שאביא מהן שקלי – כל עמא מודיי שהמותר חולין. אם באומר: שאביא מהם חטאתי – כל עמא מודיי שהמותר נדבה. אלא כן אנן קיימין, באומר: אלו. שקלים – על ידי שקצונותן מן התורה, מותרן חולין. חטאת

אור לישירים

ההבדל בין שקלים שמותרם חולין ובין חטאת שהמותר נדבה? – אלא שהשקלים יש להן קצבה – שאין מוסיפים על מחצית השקל הקצובה ואין פוחתים ממנה, ולפיכך לא התכוון להקדיש אלא מה שצריך לשקלו, ולכן המותר חולין, ולחטאת אין לה קצבה – יש מביא חטאת כחושה שדמיה מועטים ויש מביא חטאת שמנה שדמיה מרובים, לפיכך התכוון להקדיש כל המעות, ואם הביא בהן קורבן חטאת ונשאר מהן, המותר נדבה להקדש (עד כאן המשנה). ויש להציע פרשנות למקור התנאי: מה אנן קיימין? – במה אנו עומדים (עוסקים)? (במה מדובר במשנה להלן?) אם באומר: "שאביא מהן שקלי" – כל עמא מודיי שהמותר חולין (במקבילה ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'נדבה'. ותלמיד רשב"ש גרס: 'חולין'). אם באומר: "שאביא מהם חטאתי" – כל עמא מודיי שהמותר נדבה (במקבילה ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'חולין'. ותלמיד רשב"ש גרס: 'חולין'). נראה שצריך לומר בדומה לאמור להלן: 'אם באומר: "שאביא מהן", חטאת – כל עמא מודיי שהמותר חולין. הגר"א הגיה בדומה לכך) – אם מדובר כשמכנס מעות ואמר: "הריני מכנס מעות שאביא מהן את שקלי" או "שאביא מהן את חטאתי", גם בשקלים – כל העם (כל החכמים, אף בית שמאי) מודים (מסכימים) שהמותר חולין, וגם בחטאת – כל העם (כל החכמים, אף בית שמאי) מודים (מסכימים) שהמותר חולין, כמו ששינונו במשנה כאן. הרי שבאומר: "שאביא מהן", לדעת הכל אין הבדל בין שקלים לחטאת, ולא בזה דיבר רבי שמעון. אלא כן אנן קיימין – אלא (ב)כך אנו עומדים (עוסקים) (בכך מדובר במשנה להלן), באומר: "אלו" – במקרה שלוקח מעות בידו ואומר: "הרי אלו לשקלי" או: "הרי אלו לחטאתי". שקלים – על ידי (מכיוון, מפני) שקצונותן (במקבילה: 'שקצבתן') מן התורה – שכתוב: "העשיר לא ירבה והדל לא ימעט ממחצית השקל" (שמות ל, טו), ולפיכך לא התכוון להקדיש אלא מה שצריך לשקלו, מותרן חולין (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'נדבה'. ותלמיד

במכנס פרוטרוט (מטבעות קטנים) – במקרה שאוסף מעות מעט מעט, כדי לשקול מהן את שקלו, ואמר: "הרי אלו לשקלי"; אבל באומר: "אלו" (במסירה שלפנינו נוסף על ידי מגיה: 'לשקלי'. וכן הוא בנוסח הבבלי של מסכת שקלים. ואינו במקבילה) – במקרה שלוקח מעות בידו ואומר: "הרי אלו לשקלי", – כל עמא מודיי – כל העם (כל החכמים, אף בית הלל) מודים (מסכימים), שהמותר נדבה – לפי שהתכוון להקדיש את הכל, ואין זה הקדש טעות.

רבי חזקיה (אמורא ארץ ישראלי בדור הרביעי) אמר בשם רבי ביבי (אמורא ארץ ישראלי בדור השלישי) שאמר בשם רבי לעזר: מה פליגינן – מה (שהם, בית שמאי ובית הלל) חלוקים, – במכנס פרוטרוט – במקרה שאוסף מעות מעט מעט, כדי לשקול מהן את שקלו, ואמר: "הרי אלו לשקלי"; אבל באומר: "אלו" – במקרה שלוקח מעות בידו ואומר: "הרי אלו לשקלי", – כל עמא מודיי – כל העם (כל החכמים, אף בית שמאי) מודים (מסכימים), שהמותר חולין – לפי שלא התכוון אלא ליטול מהן בשביל שקלו והשאר יהא חולין, ואין זה הקדש טעות.

יש כאן שתי מסורות סותרות בשם רבי לעזר.

ומציעים סיוע ממקור תנאי: אמר רבי חזקיה: מתניתא מסייעא – המשנה (המקור התנאי, והוא המשנה להלן ב, ד) מסייעת לרבי ביבי – שאמר בשם רבי לעזר: (במסירה שלפנינו כתב כאן הסופר "הל' ד", ומגיה מחק והוסיף כאן בתוך השורה: 'דתנן', כמו שהוא בדפוס ונציה הבבלי. ושניהם טעות, ואינם במקבילה. 'דתנן' הוא מונח בבלי. – הסגנון הרווח אצל המונח הוא 'מתניתא מסייעא לרבי פלוני' – [מקור תנאי]. במקומות ספורים בא אחרי המונח לשון הצעה נוסף, כגון 'דתני' או 'דתנינן (תמן)', אולם נראה שזהו סגנון תנייני ('הטרמינולוגיה של הירושלמי')) שנינו במשנה: אמר רבי שמעון (בן יוחאי, תנא בדור הרביעי): מה בין שקלים לחטאת? – מה

– על ידי שאין קצבתה מן התורה, מותרה נדבה. – מה עבד לה רבי שמעון בן לקיש? – פתר לה, במכנס פרוטרוט, כבית הלל. – והא תנינן: ° מותר שקלים חולין! – פתר לה, במכנס פרוטרוט, וכבית הלל. – והא תנינן: עשירית האיפה! – עוד הוא פתר לה, במכנס פרוטרוט, וכבית הלל.

אור ל'שרים

'שקלים' היא העתקה בטעות מלעיל!) – עוד הוא פתר לה (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'עוד היא'), במכנס פרוטרוט, וכבית הלל. נראה שנשתבש בירושלמי כאן, ואין כאן אלא שאלה אחת ותשובה אחת, וכך צריך לומר: והא תנינן: מותר שקלים חולין. מותר עשירית האיפה...! – עוד הוא במכנס פרוטרוט, כבית הלל.

וזה הפירוש:

ומקשים (עוד על רבי יוסה): והא תנינן: – והרי שנינו (משנה להלן ב,ה): מותר שקלים חולין – מעות שנתרו לאחר ששקל מהן את שקלו הן חולין. מותר עשירית האיפה, מותר קיני זבים, קיני זבות, קיני יולדות, חטאות ואשמות – מותרן נדבה – מי שחייב להביא עשירית האיפה סולת לחטאת, כגון שחטא בביטוי שפתיים או בטומאת מקדש וקודשיו והוא דל שבדלים, ונתרו מעות לאחר שהביא אותה מהן, או זבים וזבות ויולדות שטהרו, שהם חייבים להביא שתי תורים או שני בני יונה, ונתרו מעות לאחר שהביאו אותם מהן, או מי שחייבים להביא חטאת או אשם, ונתרו מעות לאחר שהביאו אותם מהן – מותר המעות של כל אלו הולך לשופרות של נדבה! – הרי ששנינו במשנה זו, שמותר שקלים חולין, ומותר חטאת נדבה. לפי רבי ביבי, משנה זו השנויה סתם דברי הכל (בית שמאי ובית הלל) היא, ומדובר במשנה זו באומר: "אלו", שלוקח מעות בידו ואומר: "הרי אלו לשקלי" או: "הרי אלו לחטאתי", שלדעת הכל, יש הבדל בין שקלים לחטאת, שבשקלים – המותר חולין, ובחטאת – המותר נדבה. אבל לפי רבי יוסה, בין באומר: "שאביא מהן" ובין באומר: "אלו", לדעת הכל אין הבדל בין שקלים לחטאת, שבאומר: "שאביא מהן" – המותר חולין גם בשקלים וגם בחטאת, ובאומר: "אלו" – המותר נדבה גם בשקלים וגם בחטאת, ואם כן, כיצד יפרש רבי יוסה את המשנה? (לפי הגהתנו, קושיה זו דומה לקושיה הקודמת על רבי יוסה, שלפי רבי יוסה אי אפשר להעמיד את המשנה במקרה שבו לדעת הכל יש הבדל בין שקלים לחטאת, שבשקלים – המותר חולין, ובחטאת – המותר נדבה. ואין כאן שתי קושיות נפרדות, אחת בשקלים ואחרת בחטאת, שהרי יש מקרה אחד שבו לדעת הכל בשקלים – המותר חולין, ויש מקרה אחר שבו לדעת הכל בחטאת – המותר נדבה) ומתריצים: עוד (גם) היא במכנס פרוטרוט – גם המשנה

רשב"ש גרס: 'חולין' – הכל מסכימים, אף בית שמאי, שמותרם חולין, כמו שאמר רבי ביבי. חטאת – על ידי (מכיוון, מפני) שאין קצבתה מן התורה – שאם ירצה יביא חטאת בדמים מרובים, ולפיכך התכוון להקדיש כל המעות שבידו, מותרה נדבה (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'חולין'. ותלמיד רשב"ש גרס: 'נדבה') – הכל מסכימים, אף בית הלל, שמותרה נדבה. הרי שבאומר: "אלו", לדעת הכל יש הבדל בין שקלים לחטאת, ובוזה דיבר רבי שמעון. אבל לפי רבי יוסה שאמר בשם רבי לעזר, באומר: "אלו", גם בשקלים וגם בחטאת – הכל מסכימים, אף בית הלל, שהמותר נדבה, הרי שלדעת הכל אין הבדל בין שקלים לחטאת, וגם בזה לא דיבר רבי שמעון. לכן המשנה להלן מסייעת לרבי ביבי (לרבי חזקיה, שהביא סיוע לרבי ביבי, היה משמע שרבי שמעון דיבר במקרה שבו הכל מסכימים, אף בית שמאי, שבשקלים – מותרם חולין, ובחטאת – מותרה נדבה).

ומקשים: מה עבד לה רבי שמעון בן לקיש (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'מה עבד לה רבי שמעון'. וצריך לומר כמו במקבילה: 'מה עבד לה רבי יוסה')? – מה עושה אותה (כיצד מפרש את המשנה להלן) רבי יוסה? שלפי רבי יוסה שאמר בשם רבי לעזר, בין באומר: "שאביא מהן" ובין באומר: "אלו", לדעת הכל אין הבדל בין שקלים לחטאת, ולא בהם דיבר רבי שמעון, ואם כן, במה דיבר רבי שמעון? ומתריצים: פתר לה – פותר אותה (רבי יוסה מפרש ומסביר את המשנה להלן), במכנס פרוטרוט – המשנה מדברת במקרה שאוסף מעות מעט מעט, ואמר: "הרי אלו לשקלי" או: "הרי אלו לחטאתי", כבית הלל – כדעת בית הלל, ולא לדעת הכל, שלדעת בית הלל יש בזה הבדל בין שקלים לחטאת, שבשקלים – מותרם חולין, ובחטאת – המותר נדבה, ובוזה דיבר רבי שמעון.

והא תנינן: מותר שקלים חולין! – פתר לה (בכתב יד שקלים ובדפוס ונציה הבבלי: 'עוד היא'), במכנס פרוטרוט, וכבית הלל (בכתב יד הבבלי אין שאלה ותשובה אלו). – והא תנינן: עשירית האיפה (במסירה שלפנינו נוסף על ידי מגיה: 'חולין'. ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'מותר עשירית האיפה חולין'. וב'שרידי הירושלמי': 'מותר עשירית האיפה שקלים' (המילה

המפריש שקלו, וסבור שהוא חייב ונמצא שאינו חייב – לא קדש. המפריש שנים, וסבור שהוא חייב שנים ונמצא שאינו חייב אלא אחד, אותו השני מה את עבד ליה? כסבור שהוא חייב ונמצא שאינו חייב, או באומר: אלו? הפריש חטאתו, סבור שהוא חייב ונמצא שאינו חייב – לא קדשה. הפריש שנים, וסבור שהוא חייב שנים ונמצא שאינו חייב אלא אחת, אותה השנייה מה את עבד לה? כסבור שהוא חייב ונמצא שאינו חייב, או באומר: אלו?

אור לישירים

במסירה שלפנינו נמחקו המילים "כסבור שהוא חייב ונמצא שאינו חייב, או באומר אלו. הפריש חטאתו", ובמקומן נכתב על ידי מגיה: "נשמעינה מן הדא: הפריש חטאתו", כמו שהוא בדפוס ונציה הבבלי. המילים 'נשמעינה מן הדא' שהוסיף המגיה הן תיקון יתר שאינו אלא שיבוש, ואינו במקבילה בניזיר. הנוסח בכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים הוא כמו בנוסח שלפנינו, אלא שבמקום "או באומר אלו" נכתב "היכא את אמר אלו". תלמיד רשב"ש גרס כמו בנוסח שלפנינו.

וקובעים: **הפריש חטאתו** – בהמה לקורבן חטאת, סבור שהוא חייב – לפיכך הפריש, שהיה סבור שהוא חייב להביא קורבן חטאת, ונמצא שאינו חייב – להביא קורבן חטאת, – לא קדשה – הבהמה שהפריש היא חולין, לפי שהקדש בטעות הוא, וכדעת בית הלל.

ושואלים: **הפריש שנים** – שתי בהמות לקורבן חטאת, (ו) סבור שהוא חייב שני קורבנות חטאת, ונמצא שאינו חייב אלא אחת – להביא קורבן חטאת אחד, אותה השנייה – הבהמה השנייה שהפריש, מה את עבד לה? – מה אתה עושה אותה? (איך אתה דן אותה? האם היא חולין או שמא היא נדבה?) ומציעים שני מקרים שיש מקום לדמות להם את המקרה הנידון: – כסבור שהוא חייב ונמצא שאינו חייב – האם יש לדמות מקרה זה למקרה שהפריש חטאתו, שהיה סבור שהוא חייב להביא קורבן חטאת, ונמצא שאינו חייב להביא קורבן חטאת, שלא קדשה הבהמה שהפריש בטעות, או באומר (צריך לומר כמו לעיל: 'כאומר'): "אלו" – או שמא יש לדמות מקרה זה למקרה שלוקח מעות בידו ואומר: "הרי אלו לחטאתי", שהכל מסכימים, אף בית הלל, שהמותר נדבה, לפי שהתכוון להקדיש את הכל, ואין זה הקדש טעות, ואף כאן הבהמה השנייה שהפריש תרעה עד שתסתאב (תיעשה בעלת מום) ותימכר והדמים מגיעים לנדבה? – השאלה נשארה ללא הכרעה.

עד כאן המקבילה בירושלמי ניזיר.

במסירה שלפנינו נמחקו המילים "כסבור שהוא חייב ונמצא שאינו חייב, או באומר אלו", ובמקומן נכתב על ידי מגיה: "אלא

ההיא להלן מדברת במקרה שאוסף מעות מעט מעט, ואמר: "הרי אלו לשקלי" או: "הרי אלו לחטאתי", כבית הלל – כדעת בית הלל, ולא לדעת הכל, שלדעת בית הלל יש בזה הבדל בין שקלים לחטאת, שבשקלים – המותר חולין, ובחטאת – המותר נדבה, ובזה דיברה המשנה.

במקבילה נשמט מ"והא תנינן מותר שקלים" עד כאן, כנראה על ידי הדומות.

קובעים: **המפריש** (במקבילה וב"שרידי הירושלמי": 'הפריש') שקלו, (ו) סבור שהוא חייב – לפיכך הפריש, שהיה סבור שעדיין לא הפריש שקלו השנה, ונמצא שאינו חייב – שכבר הפריש שקלו השנה, – לא קדש – השקל שהפריש הוא חולין, לפי שהקדש בטעות הוא, וכדעת בית הלל.

ושואלים: **המפריש** (במקבילה וב"שרידי הירושלמי": 'הפריש') שנים – שני שקלים, אחד בשביל השנה ואחד בשביל השנה שעברה, (ו) סבור שהוא חייב שנים – לפיכך הפריש, שהיה סבור שלא הפריש לא השנה ולא בשנה שעברה, ונמצא שאינו חייב אלא אחד – שכבר הפריש בשנה שעברה, אותו השני – השקל שהפריש בשביל השנה שעברה, מה את עבד ליה? – מה אתה עושה אותו? (איך אתה דן אותו? האם הוא חולין או שמא הוא נדבה?) ומציעים שני מקרים שיש מקום לדמות להם את המקרה הנידון: כסבור שהוא חייב ונמצא שאינו חייב – האם יש לדמות מקרה זה למקרה שהפריש שקלו, שהיה סבור שעדיין לא הפריש שקלו השנה, ונמצא שכבר הפריש שקלו השנה, שלא קדש השקל שהפריש בטעות, או באומר (צריך לומר כמו ב"שרידי הירושלמי": 'כאומר'): "אלו" – או שמא יש לדמות מקרה זה למקרה שלוקח מעות בידו ואומר: "הרי אלו לשקלי", שלפי רבי יוסה לעיל, הכל מסכימים, אף בית הלל, שהמותר נדבה, לפי שהתכוון להקדיש את הכל, ואין זה הקדש טעות, ואף כאן השקל שהפריש בשביל השנה שעברה מגיע לנדבה? – השאלה נשארה ללא הכרעה.

הלכה ד (ברפוסית התלמוד: המשך הלכה ג)

משנה

אמר רבי שמעון: מה בין שקלים לחטאת? אלא שלשקלים יש להן קיצבה, ולחטאת אין לה קיצבה. – רבי יהודה אומר: אף לשקלים אין להן קיצבה; שכשעלו ישראל מן הגולה היו שוקלין דרכונות, חזרו לשקול סלעים, חזרו לשקול טבעים, ביקשו לשקול דינרין. – אמר רבי שמעון: אף על פי כן, יד כולם שווה, אבל חטאת – זה מביא בסלע וזה מביא בשתיים וזה מביא בשלש.

תלמוד

"שכשעלו ישראל מן הגולה היו שוקלין דרכונות" – דינרין. "חזרו לשקול

אור לישירים

כנראה דריקוס, מטבע פרסי של זהב או כסף) – כל אדם היה נותן למקדש דרכון, וכאן הכוונה למטבע של כסף (בניגוד לדרכונות הנזכרים במשנה לעיל הלכה א, ששם הכוונה למטבעות של זהב), חזרו לשקול סלעים – לאחר זמן, שינו ישראל מה שעשו ולא שקלו דרכונות, והיו שוקלים סלעים, ששוויין השקל של התורה, חזרו לשקול טבעים – לאחר זמן, שינו ישראל מה שעשו ולא שקלו סלעים, והיו שוקלים חצאי סלעים, והם השקלים של המשנה, ששוויים חצי השקל של התורה, ביקשו לשקול דינרין – לאחר זמן רצו ישראל לשקול דינרים של כסף רומיים, והדינר הוא חצי השקל של המשנה, ששוויו רבע השקל של התורה. הרי שאף לשקלים אין קצבה.

אמר רבי שמעון: אף על פי כן, יד כולם שווה – בכל זמן היו כולם נותנים אותו סכום, בין מחצית השקל, בין פחות ממנו, בין יותר ממנו, לא הרבו עליו ולא מיעטו ממנו, נמצא שיש לשקלים קצבה, אבל חטאת – זה מביא בסלע וזה מביא בשתיים וזה מביא בשלש – כל אחד יכול להביא קורבן חטאת בכמה שירצה, הרי שאין לה קצבה.

☆☆☆

תלמוד

במשנה שנינו: "שכשעלו ישראל מן הגולה היו שוקלין דרכונות" – מה הם דרכונות? – דינרין – הדרכונות בתקופה הפרסית היו מקבליהם של הדינרים בתקופה הרומית (בספר "והזהיר" אין המילה "דינרין". בנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין המילים "שכשעלו... דרכונות - דינרין").

במשנה שנינו: "חזרו לשקול סלעים" – מה הם סלעים? – כשמועין – כשמעם (כמובנם), כלומר, סלעים של זמנם.

רועה, הכא נמי אלו לנדבה. היאך אתה אומר אלו", כמו שהוא בדפוס ונציה הבבלי. יש בהגהה זו לשון בבלי. המגיה קלקל את הנוסח. הנוסח בכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים הוא כמו בנוסח שלפנינו, אלא שבמקום "או באומר אלו" נכתב "היאך אתה אומר אלו". ב"שרידי הירושלמי" דולג מ"הפריש חטאתו" עד כאן, כנראה על ידי הדומות.

הסגנון הרגיל בירושלמי הוא: "מה את עבד ליה / לה / לון? כ... או כ...", כמו בנוסח שלפנינו.

☆☆☆

הלכה ד (ברפוסית התלמוד: המשך הלכה ג (במסירה שלפנינו כתב הסופר "הל' ה'", והוגה על ידי מגיה 'ד'))

משנה

אמר רבי שמעון (בן יוחאי, תנא בדור הרביעי): מה בין שקלים לחטאת? – מה טעמם של בית הלל בעניין המכנס מעות, ששינו במשנה הקודמת, שאם אמר: "הרי אלו לשקלי", סוברים הם שמותרם חולין, ואם אמר: "הרי אלו לחטאתי", מודים הם לבית שמאי שהמותר נדבה? – אלא שלשקלים יש להן קיצבה – שאין מוסיפים על מחצית השקל הקצובה ואין פוחתים ממנה, ולפיכך לא התכוון להקדיש אלא מה שצריך לשקלו, ולכן אומרים בית הלל שהמותר חולין, ולחטאת אין לה קיצבה – יש מביא חטאת כחושה שדמיה מועטים ויש מביא חטאת שמנה שדמיה מרובים, לפיכך התכוון להקדיש כל המעות שכינס, ואם הביא בהן קורבן חטאת ונשאר מהן, המותר נדבה להקדש.

רבי יהודה (בר אלעאי, מגדולי התנאים בדור הרביעי) אומר: אף לשקלים אין להן קיצבה – שמוסיפים על מחצית השקל הקצובה ופוחתים ממנה; שכשעלו ישראל מן הגולה – מגלות בבל, היו שוקלין דרכונות (מקור המילה ביוניית. דרכון הנזכר במקורות התלמודיים הוא

סלעים" – כשמועין. "חזרו לשקול טיבעין" – פלגי סילעין. "ביקשו לשקול דינרין" – קרטיין. ולא קיבלו עליהן – מן הדא: "והעמדנו עלינו מצות לתת שלישיית השקל בשנה לעבודת בית אלהינו". – רבי חלקיה בשם רבי אחא: מיכן שאדם צריך לשלש שקלו [שלש פעמים בשנה; מיכן שאדם חייב באחריות] שקלו שלשה פעמים בשנה; מיכן שאין מטריחין על הציבור יותר משלשה פעמים בשנה. – אמר רבי אבין: מיכן לשלש סאין; מיכן לשלש קופות; מיכן לשלש אפרשות.

אור לישירים

מיכן (מכאן) שאדם צריך לשלש את שקלו [שלש פעמים בשנה] – יש לדרוש את הכתוב בנחמיה, שהתחייבו להוסיף על האמור בתורה ולתת שקלים שלוש פעמים בשנה ("לתת שלישיית השקל בשנה" – לתת שקלים שלוש פעמים בשנה), שמן התורה אין חיוב לתת אלא פעם אחת בשנה. הרי שלמדנו מכאן, שאדם צריך לשלש את שקלו שלוש פעמים בשנה; **מיכן שאדם חייב באחריות** (המוסגר הושלם על פי "שרידי הירושלמי", וכן הוא בספר "והזהיר". ובמסירה שלפנינו נשמט מה שבין "שקלו" הראשון ובין "שקלו" השני בשל דילוג על ידי הדומות) [שקלו שלשה (ה) פעמים בשנה – יש לדרוש את הכתוב בנחמיה, שהתחייבו להיות חייבים באחריות שקליהם שלוש פעמים בשנה ("עלינו שלישיית השקל בשנה" – עלינו מוטלת אחריות השקלים שלוש פעמים בשנה). הרי שלמדנו גם כן מכאן, שאדם חייב באחריות שקלו שלוש פעמים בשנה, שבכל פעם משלוש הפעמים בשנה שהוא שוקל, הוא חייב באחריות שקלו, שאם נגנב שקלו או שאבד חייב להביא אחר תחתיו; **מיכן שאין מטריחין על הציבור יותר משלש (ה) פעמים בשנה** – אין גובים מן הציבור להקדש יותר משלוש פעמים בשנה, כדי למנוע הפסד ממון מן הציבור (טורח הציבור כאן הוא במובן הפסד ממון).

בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: "מיכן שאדם חייב באחריות שקלו שלש פעמים בשנה; מיכן שאדם צריך בשלישיית שקלו שלש פעמים בשנה (בכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים: מיכן שאדם צריך בשלישיית שקלו שלישיית שקל בשנה(?)); מיכן שאין מטריחין על הציבור יותר משלש פעמים בשנה". הגרסה "בשלישיית שקלו..." היא על פי הבבלי בבא בתרא ט,א: "אמר רבי אסי: לעולם אל ימנע אדם עצמו מלתת (לצדקה) שלישיית השקל בשנה (לפחות), שנאמר: 'והעמדנו עלינו מצוות לתת עלינו שלישיית השקל בשנה'". גם רבנו משולם ותלמיד רשב"ש גרסו "מיכן שאדם צריך בשלישיית השקל [בשנה]".

אמר רבי אבין (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור החמישי): **מיכן לשלש סאין; מיכן לשלש קופות; מיכן לשלש אפרשות** – מהכתוב בנחמיה יש ללמוד את מה

במשנה שנינו: "חזרו לשקול טיבעין" – מה הם טבעים? – **פלגי סילעין** – חצאי סלעים.

במשנה שנינו: "ביקשו לשקול דינרין" – מה הם דינרים? – **קרטיין** (צריך לומר: 'קורטיין'. וכן הוא ברש"ס. ב"שרידי הירושלמי" ובספר "והזהיר" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים נשתבשה מילה זו באופנים שונים) – רבעי סלעים.

המילה "קרט" (קוורט) קשורה למילה לטינית שפירושה רבע, וכאן הכוונה למטבע של רבע סלע, שהוא דינר כסף אחד.

ומביאים מקור תנאי: **ולא קיבלו עליהן** (כן הוא ב"שרידי הירושלמי" ובספר "והזהיר". ובכתב יד הבבלי ובדפוס ונציה הבבלי: 'ולא קיבלו מהן') – כשרצו ישראל לשקול דינרים של זמן המשנה, ששוויים רבע השקל של התורה, לא קיבלו עליהם (לא הסכימו) שאר ישראל דבר זה. ומציעים פסוק המסייע למקור התנאי: **מן הדא** (ב"שרידי הירושלמי": 'על שם'): – מזאת (מהפסוק הזה בפרשת כריתת האמנה בתקופת נחמיה): **'והעמדנו עלינו מצוות לתת עלינו שלישיית השקל בשנה לעבודת בית אלהינו'** (נחמיה י, לג) – התחייבנו לתת שלישיית השקל לצורך קורבנות הציבור בבית המקדש. זה היה אחד מעיקרי האמנה שהתחייבו בה ישראל שעלו מן הגולה. לכן, כשרצו לאחר זמן לשקול דינרים, לא קיבלו עליהם, שכן שווים פחות משלישיית השקל (שלישיית השקל של נחמיה היה שווה למחצית השקל של התורה. חל שינוי במשקל מטבע הכסף העובר לסוחר בתקופת נחמיה בהשוואה למשקל השקל של התורה, ועל כן הסתפק נחמיה בשלישיית מהמטבע הפרסי. בכל תקופת בית שני נאלצו היהודים להשתמש במטבעות שטבעו הפרסים, היוונים והרומאים בתרומת מחצית השקל למקדש. במשך השנים הופחת בהתמדה חלקו של הכסף הטהור במשקלו של הדינר).

רבי חלקיה (אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי) אמר **בשם רבי אחא** (אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי):

כתיב: "זה יתנו כל העובר על הפקודים" וגו'. רבי יודה ורבי נחמיה – חד אמר: לפי שחטאו במחצית היום, יתנו מחצית השקל; וחרנה אמר: לפי שחטאו בשש שעות, יתנו מחצית השקל, דעבד שיתא גרמסין. – רבי יהושע בירבי נחמיה בשם רבן יוחנן בן זכיי: לפי שעייברו על עשרת הדיברות, יהא נותן כל אחד ואחד עשרת גרה. – רבי ברכיה, רבי לוי בשם רבי שמעון בן לקיש: לפי

 אור לישרים

השקל. אבל בירושלמי לעיל א, ד נחלקו רבי יהודה ורבי נחמיה בדרשת כתוב זה, אחד אמר: כל העובר בים ייתן, והאחר אמר: כל העובר על הפיקודים ייתן. הרי שרבי יהודה או רבי נחמיה דרש שכל העובר בים ייתן ולא דרש שכל העובר על הפיקודים ייתן, שלא כמו מה שדרשו כאן.

רבי יהושע בירבי נחמיה (אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי) אמר **בשם רבן יוחנן בן זכיי** (אי אפשר שאמורא בדור הרביעי יאמר בשם תנא בדור הראשון. ולכן נראה שצריך לומר: 'בשם רבי חנניה / חנינה / חנן בן פזי' (אמורא ארץ ישראל בדור השלישי), ונשתבש השם 'חנן' ל'יוחנן' והשם 'פזי' ל'זכיי'. בפסיקתא רבתי פסקה טו ובפסיקתא דרב כהנא ה, יא מובאת מימרה של רבי יהושע בר נחמיה בשם רבי חנן בן פזי. שמו של רבי יהושע בר נחמיה נזכר רק בירושלמי כאן, אבל מצוי הוא במדרשי האגדה. רבי חנניה בן פזי נזכר בירושלמי מגילה ד, ג ובמדרשי האגדה): **לפי שעייברו** (שעברו) **על עשרת הדיברות** – כשחטאו ישראל במעשה העגל, שלא עבודה זרה בלבד עשו ועברו על שתי הדיברות הראשונות ("אנוכי" ו"לא יהיה לך"), אלא גם עבירות אחרות עשו ועברו על שאר הדיברות, לפיכך **יהא נותן כל אחד ואחד עשרת גרה** – כדי שיכפרו על עשרת הדיברות שעברו עליהם (עשר גרות הן חצי השקל של התורה, שהשקל הוא עשרים גרה (שמות ל, ג). גרה היא מטבע קטן).

לפי הגרסה 'בשם רבן יוחנן בן זכאי', הוא דרש: "זה יתנו כל העובר על הפקודים מחצית השקל" – כל העובר על הפיקודים ייתן. אבל בירושלמי לעיל א, ד נחלקו רבי יהודה ורבי נחמיה בדרשת כתוב זה, אחד אמר: כל העובר בים ייתן, והאחר אמר: כל העובר על הפיקודים ייתן, ואמרו שם, שמי שאמר שכל העובר בים ייתן מסייע לרבן יוחנן בן זכאי. הרי שרבן יוחנן בן זכאי דרש שכל העובר בים ייתן ולא דרש שכל העובר על הפיקודים ייתן, שלא כמו לפי הגרסה הזו. ומכאן שהגרסה הזו משובשת.

רבי ברכיה (אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי) אמר **בשם רבי לוי** (אמורא ארץ ישראל בדור השלישי) שאמר

ששינינו במשנה (להלן ג, א-ב): "בשלושה פרקים בשנה תורמים את הלשכה; בשלוש קופות של שלוש שלוש סאים תורמים את הלשכה" – שלוש פעמים בשנה היו תורמים מן השקלים שבלשכה שבמקדש (שלוש הפרשות), ובכל פעם היו ממלאים מן השקלים שלוש קופות (סלים גדולים), וכל קופה היתה מחזקת שלוש סאים.

מביאים כמה דרשות המסבירות את הטעם שישראל חייבים לתת מחצית השקל.

מביאים מדרש: **כתיב**: – כתוב (בפרשת שקלים): **"זה יתנו כל העובר על הפקודים מחצית השקל"** (שמות ל, ג) – את זה חייבים לתת כל העוברים על יד המונים במפקד, כסף שמשקלו חצי השקל. **רבי יודה** (רבי יהודה בר אלעאי, מגדולי התנאים בדור הרביעי) **ורבי נחמיה** (תנא בדור הרביעי) – הווי בה שני החכמים (הם דרשו דרשות שונות לאותו פסוק, ואינם חולקים), – **חד אמר**: – (חכם) אחד אמר: **לפי שחטאו** – ישראל במעשה העגל, **במחצית היום** – כשהגיע אמצע היום, לפיכך **יתנו מחצית השקל** – כדי לכפר על החטא שחטאו במחצית היום; **וחרנה אמר**: – ו(החכם) האחר אמר: **לפי שחטאו** – ישראל במעשה העגל, **בשש שעות** (ב"שרידי הירושלמי" נוסף: 'ביום') – כשהגיעו שש שעות של היום, לפיכך **יתנו מחצית השקל, דעבד שיתא גרמסין** (מקור המילה ביוונית) – שעושה (שווה ל) שישה גרמסים (מטבעות של שלישי דינר של כסף), כדי לכפר על החטא שחטאו בשש שעות (שישה גרמסים שווים לשני דינרים, ושווים לשקל של המשנה, ששווה לחצי השקל של התורה. – מדרש זה אינו ממדרשי ההלכה שבידינו. – אחת ההוראות של 'עבד' היא קביעת שיעור מידה גדולה במידות קטנות).

הנוסח בספר "וזהיר": "וחרנה אמר: לפי שחטאו בשש עבירות." לעניין העבירות שעברו ישראל בעגל ראה בבלי יומא סו, ב; ירושלמי סוטה ג, ד.

רבי יהודה ורבי נחמיה דרשו: "זה יתנו כל העובר על הפקודים מחצית השקל" – כל העובר על הפיקודים ייתן, שכל מי שעברו על המצוות שציוה ה' וחסאו במעשה העגל – ייתנו מחצית

שמכרו בכורה של רחל בעשרים כסף, יהא כל אחד ואחד פודה את בנו בכורו בעשרים כסף. – רבי פינחס בשם רבי לוי: לפי שמכרו בכורה של רחל בעשרים כסף ונפל לכל אחד ואחד מהן טבע, לפיכך יהא כל אחד ואחד נותן שקלו טבע.

אור לישירים

אמרו: הם חטאו מחצי היום ולמעלה, יביאו מחצית השקל ויתכפר להם. - "זה ייתנו..." - עשר מעין. אמר הקב"ה: ייתנו עשר מעין, כדי שיכפרו על עשרת הדיברות שעברו עליהם. ובמדרש **תנחומא** (בובר) פרשת 'כי תישא' סימן ז נאמר: "מחצית השקל" - רבי יהודה ורבי נחמיה - רבי יהודה אומר: לפי שחטאו בחצי היום, ייתנו מחצית השקל; ורבי נחמיה אומר: לפי שחטאו בשש שעות ביום, ייתנו מחצית השקל, שהוא עושה שישה גרמיסין. - רבי יהודה בר נחמיה אמר בשם רבי יוחנן בן זכאי: לפי שעברו ישראל על עשרת הדיברות, ייתנו עשרת גרה. - רבי ברכיה בשם ריש לקיש אמר: אתם מכרתם בכורה של רחל בעשרים כסף, לפיכך כל בכור שיהא לכם יהא פדיונו חמשת שקלים כסף.

לפי שחטאו בשש שעות

בירושלמי **תעניות** ד, ח אמרו: "וירא העם כי בושש משה לרדת מן ההר" (שמות לב, א), וכיוון שהגיע שש שעות ולא בא, מיד: "ויקהל העם על אהרן ויאמרו אליו קום עשה לנו אלוהים..." (שם).

ובבבלי **שבת** פט, א אמרו: מאי דכתיב: "וירא העם כי בושש משה" (שמות לב)? - אל תקרי "בושש", אלא 'באו שש'. ובשמות **רבה** מא, ז ובמדרש **תנחומא** (בובר) פרשת 'כי תישא' סימן יג נאמר: "וירא העם כי בושש משה" (שמות לב, א) - מהו "בושש"? - באו שש שעות ולא ירד משה.

ובאוצר המדרשים נאמר: "וירא העם כי בושש משה" (שמות לב, א) - חסר כתיב, לומר: בשש שעות עבדו את העגל.

לפי שעיברו על עשרת הדיברות

בשמות **רבה** מב, א ובמדרש **תנחומא** פרשת 'כי תישא' סימן כ נאמר: דור המדבר אמרו: "כל אשר דיבר ה' נעשה ונשמע", ועברו על הכל ועשו את העגל. כיוון שראה הקב"ה כן, אמר למשה: "לך רד כי שיחת עמך", ואין "שיחת" אלא שחיבלו (קלקלו) מעשיהם. ולא עבודה זרה בלבד עשו, אלא גילוי עריות ושפיכות דמים, שנאמר: "ויקומו לצחק", ואין צחוק אלא גילוי עריות ושפיכות דמים.

לפי שמכרו בכורה של רחל

בבראשית **רבה** פד, יח נאמר: "וימכרו את יוסף לישמעאלים בעשרים כסף" - אמר הקב"ה: אתם מכרתם בנה של רחל בחמש סלעים, לפיכך יהיה כל אחד מכם מפריש חמש סלעים של בן במנה צורי. - אמר רבי יודה ברבי סימון: אמר הקב"ה

בשם רבי שמעון בן לקיש (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור השני): לפי שמכרו בכורה של רחל בעשרים כסף - עשרת בני יעקב מכרו את יוסף, הבן הבכור של רחל, בעשרים דינרים של כסף (בבראשית לז, כח נאמר: "וַיִּמְכְּרוּ אֶת יוֹסֵף לְיִשְׁמָעֵאלִים בְּעֶשְׂרִים כֶּסֶף", דהיינו עשרים שקלים של כסף, אך כיוון שלא נקב הכתוב בשם המטבע, החליפו בדרשת הכתוב שקלים בדינרים), לפיכך **יהא כל אחד ואחד פודה את** (שתי המילים האחרונות נוספו במסירה שלפנינו על ידי מגיה) **בנו בכורו בעשרים כסף** - כדי לכפר על חטא מכירת יוסף (עשרים דינרים של כסף הם חמש סלעים, שהסלע היא ארבעה דינרים. חמש סלעים של המשנה שווין חמישה שקלים של התורה, דמי פדיון בן בכור (במדבר יח, טז)).

רבי פינחס (אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי) אמר **בשם רבי לוי**: לפי שמכרו בכורה של רחל בעשרים כסף - עשרת בני יעקב מכרו את יוסף בעשרים דינרים של כסף, ונפל לכל אחד ואחד מהן טבע - חצי סלע, מפני שעשרה בני יעקב שמכרו את יוסף (בנימין לא היה עימהם) קיבלו עשרים דינרים, ולכן הגיעו לכל אחד מהם שני דינרים, שהם חצי סלע, לפיכך יהא כל אחד ואחד נותן שקלו טבע - כדי לכפר על חטא מכירת יוסף (חצי סלע הוא השקל של המשנה, ששוויו חצי השקל של התורה).

המאמר בעניין פדיון בן בכור הובא כאן אגב המאמר הדומה שלאחריו בעניין מחצית השקל.

בפסיקתא **דרב כהנא** ב, נאמר: "מחצית השקל" - רבי יודה ורבי נחמיה - רבי יודה אומר: לפי שחטאו בחצי היום, לפיכך ייתנו מחצית השקל; ורבי נחמיה אומר: לפי שחטאו בשש שעות ביום, לפיכך ייתנו מחצית השקל, דעביד שיתא גרמיסין. - רבי יהושע בר נחמיה בשם רבן יוחנן בן זכאי: לפי שעברו ישראל על עשרת הדיברות, לפיכך יהא כל אחד ואחד נותן עשרה גרה. - רבי ברכיה רבי לוי בשם רבי שמעון בן לקיש: לפי שמכרו בכורה של רחל בעשרים כסף, לפיכך יהא כל אחד ואחד פודה בנו בכור בעשרים כסף. - רבי פינחס בשם רבי לוי אומר: לפי שמכרו בכורה של רחל בעשרים כסף ונפל לכל אחד ואחד מהם טבע, לפיכך יהא כל אחד ואחד נותן שקלו טבע.

ובפסיקתא **רבתי** י נאמר: "זה ייתנו..." - שישה גרמיסין של כסף. אמר הקב"ה: הם חטאו משש שעות ולמעלה, "כי בושש משה" (שמות לב, א), לפיכך יביאו שישה גרמיסין. ורבותינו

הלכה ה (בדפוס התלמוד: הלכה ד)

משנה

מותר שקלים – חולין. מותר עשירית האיפה, מותר קיני זבים קיני זבות קיני יולדות חטאות ואשמות – מותרן נדבה. זה הכלל: כל שהוא בא לשם חט ומשם אשמה – מותרן נדבה.

תלמוד

"מותר שקלים – חולין" כול'. – אמר רבי יוסה: עד דאנא תמן, שמעית קל^א,¹⁰

אור לישירים

במשנה כאן במקרה שלא נשנה במשנה לעיל (באומר: "אלר"). ואילו לפי רבי יוסי, המשנה כאן היא לדעת בית הלל, ומדובר במשנה כאן במקרה שנשנה במשנה לעיל (במכנס פרוטרוט). הרי שלפי רבי יוסי, המשנה כאן שונה את דברי בית הלל לעיל בסתם. וחזר התנא וכפל כאן דין מותר שקלים ודין מותר חטאת שנשנו לעיל, כדי לשנות יחד את דיני כל המותרות.

בספרא 'ויקרא' דיבורא דנדבה פרשה ה נאמר: רבי אליעזר אומר: מה תלמוד לומר: 'כבשים לעולה ועיזים לעולה'?... שיכול, אין לי שיקרב עולה אלא מותר עולה בלבד; מניין מותר חטאות, מותר אשמות, מותר עשירית האיפה, מותר קיני זבים, קיני זבות, קיני יולדות, מותר קורבנות הנזיר והמצורע...? - תלמוד לומר: 'כבשים לעולה ועיזים לעולה' - לרבות את כולם. וחכמים אומרים: 'יפלו לנדבה'. - והלא אף הנדבה עולות היא, מה בין דברי רבי אליעזר לדברי חכמים? - אלא בזמן שהיא באה חובה הוא סומך עליה ומביא עליה נסכים ונסכיה משלו... ובזמן שהיא באה נדבה אינו סומך עליה ואינו מביא עליה נסכים ונסכיה משל ציבור...

לשיטת רבי אליעזר, היחיד שהקדיש מעות בשביל קורבן ונותרו אצלו דמים, מביא מן הנותר עולה והיא חובה, אלא כיוון שהיא קורבן יחיד, צריך בעל הקורבן לסמוך עליה, ומביא את הנסכים משלו. אבל לפי החכמים, שהמעות הנותרות נמסרות לנדבת ציבור, אין עוד לבעל הקורבן שום חלק בה, ואינו סומך עליה, ואינו מביא את הנסכים. המשנה בהלכה הזו ובהלכה הבאה כדעת חכמים.

☆☆☆

תלמוד

במשנה שנינו: "מותר שקלים – חולין" כול'. כאן התחלת מקבילה בירושלמי עירובין ו,ח ושקלים ז,א ו-ז,ז.

מספרים: **אמר רבי יוסה** (במקבילות: 'יסא'. ובכתב יד שקלים: 'אסי') (רבי אסי, אמורא ארץ ישראלי בדור השלישי): **עד דאנא תמן** – עד שאני שם (בזמן שהייתי

לשבטים: אתם מכרתם בנה של רחל בחמש סלעים, לפיכך יהיה כל אחד מכם מגיע בקע, הדא היא דכתיב: "בקע לגולגולת" (שמות לח,כו).

☆☆☆

הלכה ה (בדפוס התלמוד: הלכה ד) (במסירה שלפנינו כתב הסופר "הל' ו", והוגה על ידי מגיה 'ה'))

משנה

אגב המשנה שנינו לעיל בעניין מותר שקלים ומותר חטאת, באות משנה זו והמשניות שלאחריה ללמד בעניין מותרות של קורבנות אחרים או של צדקה. **מותר שקלים – חולין** – מעות שנותרו לאחר ששקל מהן את שקלו הן חולין.

מותר עשירית האיפה (במסירה שלפנינו נוסף על ידי מגיה: 'חולין', כמו שהוא בנוסח הבבלי של מסכת שקלים) – מי שחייב להביא עשירית האיפה סולת למנחה, ונותרו מעות לאחר שהביא אותה מהן, **מותר קיני זבים קיני זבות קיני יולדות** – זבים וזבות ויולדות עניות שטהרו, שהם חייבים להביא שתי תורים או שני בני יונה, ונותרו מעות לאחר שהביאו אותם מהן, **חטאות ואשמות** – מי שחייבים להביא חטאת או אשם, ונותרו מעות לאחר שהביאו אותם מהן, – **מותרן נדבה** – מותר המעות של כל אלו הולך לשופרות של נדבה, לקנות בו עולות, שמקריבים אותן בזמן שהמזבח עומד בטל. **זה הכלל**: – כך הוא סיכום הדברים: **כל שהוא בא לשם חט ומשם אשמה** – מעות שנותרו לאחר שהביאו מהן קורבן הבא לכפר על חטא או על אשמה, – **מותרן נדבה** – מותר המעות הולך לשופרות של נדבה (כלל זה נאמר גם במשנה להלן ו,ו. עיין שם).

בירושלמי לעיל נחלקו רבי יוסי ורבי ביבי בשם רבי לעזר. לפי רבי ביבי, המשנה כאן, המבדילה בין שקלים לחטאת, שבשקלים - המותר חולין, ובחטאת - המותר נדבה, היא לדעת הכל, בית שמאי ובית הלל שנזכרו במשנה לעיל, ומדובר

רב יהודה שאל לשמואל: הפריש שקלו ומת? – אמר ליה: יפלו לנדבה.
 מותר עשירית האיפה שלו – רבי יוחנן אמר: יוליכם לים המלח; רבי לעזר
 אמר: יפלו לנדבה. – מתניתא פליגא על רבי יוחנן: מותר שקלים – חולין,
 מותר עשירית האיפה, מותר קיני זבים קיני זבות, מותר קיני יולדות חטאות
 ואשמות – מותרן נדבה! מה עבד לה רבי יוחנן? – פתר לה, מותר עשירית
 האיפה של מנחת חוטא של כל ישראל.

אור ל'שרים

הירושלמי" ובנוסף הבבלי של מסכת שקלים אין המילים
 "מותר קיני זבים" וכו') – המשנה אמרה "עשירית
 האיפה" סתם, ומשמע גם עשירית האיפה של כוהן או
 של כוהן גדול. הרי שמותר עשירית האיפה של כוהן או
 של כוהן גדול הולך לנדבה! מה עבד לה רבי יוחנן? –
 מה עושה אותה (כיצד מפרש את המשנה) רבי יוחנן
 (שאמר שמותר עשירית האיפה של כוהן או של כוהן
 גדול אינו הולך לנדבה, כדי שלא תסתור את דבריו)?
 ומתריצים: פתר לה – פותר אותה (רבי יוחנן מפרש
 ומסביר את המשנה), מותר (צריך לומר כמו ב"שרידי
 הירושלמי": 'במותר') עשירית האיפה של מנחת חוטא
 של כל ישראל – המשנה אינה מדברת בעשירית האיפה
 של כוהן או של כוהן גדול, אלא בעשירית האיפה של
 מנחת חוטא של כל ישראל, שכל אחד מישראל שחטא
 בשבועת עדות או בטומאת מקדש וקודשיו או בשבועת
 ביטוי, והוא דל שבדלים, חייב להביא עשירית האיפה
 סולת לחטאת, ואם נותרו מעות לאחר שהקריב אותה
 מהן – מותר המעות הולך לנדבה, כדין מותר חטאת.

הנוסח בכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים: 'מתניתא פליגא על
 רבי אלעזר'. והנוסח בדפוס ונציה הבבלי: 'מתניתא פליגא על
 תריווייהו(?)'. רבנו משולם ותלמיד רשב"ש הגיהו כנוסח
 במסירה שלפנינו. תלמיד רשב"ש אמר, שטוב להחליף את
 מחלוקת רבי יוחנן ורבי אלעזר, כדי להתאים לגרסה 'מתניתא
 פליגא על רבי אלעזר' וגם לגרסה בבבלי מנחות.

בבבלי מנחות קח,א אמרו: תניא: מותר מנחה - נדבה, מותר
 מנחה - יירקב (יש מותר מנחה שהוא נדבה, ויש מותר מנחה שייקרב).
 - מאי קאמר? - אמר רב חסדא: הכי קאמר: מותר מנחת חוטא
 - נדבה (בדומה לחטאת, שמנחת חוטא נקראת בתורה "חטאת"), מותר
 עשירית האיפה של כוהן גדול - יירקב. - רבה אמר: אפילו מותר
 עשירית האיפה של כוהן גדול נמי - נדבה (שכן אף היא נקראת
 "חטאת" כמובא בבבלי מועד קטן (טו,ב-טז,א): "יקריב חטאתו" (יחזקאל
 מד,כז) - זו עשירית האיפה של כוהן גדול (רש"י)), אלא מותר לחמי
 תודה - יירקב.

ובפולגתא (רב חסדא ורבה נחלקו במחלוקת של אמוראים ראשונים),
 מותר עשירית האיפה של כוהן גדול - רבי יוחנן אמר: נדבה;
 רבי אלעזר אמר: יירקב.

מיתבי: מותר שקלים - חולין. מותר עשירית האיפה ומותר

בבבל), שמעית קל רב יהודה (מגדולי אמוראי בכל בדור
 השני) שאל לשמואל (מגדולי אמוראי בכל בדור
 הראשון): - שמעתי את קול רב יהודה שואל את שמואל:
 הפריש שקלו ומת? - קודם שמסרו לגזבר, מה עושים
 בשקל שהפריש? האם נאמר, שמאחר שהפריש זכה בו
 ההקדש ויפול ללשכה, או שמא דבר זה אמור
 כשהתערבב שקלו עם שקלים של אחרים ואי אפשר
 לעמוד עליו, אבל כאן - לא, שהרי הוא בעין (תלמיד
 רשב"ש). - אמר ליה: - אמר לו (שמואל לרב יהודה):
 יפלו לנדבה - השקל הולך לשופרות של נדבה, ולא
 ללשכה.

ומביאים מחלוקת: מותר עשירית האיפה שלו - של
 כוהן, שהוא חייב להקריב עשירית האיפה סולת ביום
 שמתחנן לעבודה בבית המקדש או כשנתמנה לכוהן
 גדול ומתחיל בעבודה (מנחת חינוך), או של כוהן גדול,
 שהוא חייב להקריב בכל יום עשירית האיפה סולת
 (מנחת כוהן משיח, הנקראת גם מנחת חביתין), ואם
 נותרו לו מעות לאחר שהקריב אותה מהן, - רבי יוחנן
 (גדול אמוראי ארץ ישראל בדור השני) אמר: יוליכם לים
 המלח - כלומר, הוא צריך לזרוק את המעות שנתרו
 למקום שאי אפשר להוציאן משם, כדי שלא יבואו בהן
 לידי תקלה (ים המלח מופיע בהקשר לענייני השלכה
 וביטול, בשל כוח ההשחתה של מימיו המלוחים); רבי
 לעזר (בן פדת, אמורא בדור השני) אמר: יפלו לנדבה -
 מותר המעות הולך לשופרות של נדבה. בירושלמי להלן
 (בסוף ההלכה הבאה) אמרו, שרבי יוחנן סבור, שרק
 מותר חטאות ואשמות יפול לנדבה, אבל מותר שאר
 קודשי קודשים ייאבד, ואילו רבי לעזר סבור, שאף מותר
 שאר קודשי קודשים יפול לנדבה.

עד כאן המקבילה בירושלמי עירובין ושקלים.

ומקשים (ממקור תנאי על רבי יוחנן): מתניתא פליגא -
 המשנה (המקור התנאי, והוא המשנה כאן) חלוקה על
 רבי יוחנן: שנינו במשנה: מותר שקלים - חולין. מותר
 עשירית האיפה, מותר קיני זבים קיני זבות, מותר קיני
 יולדות חטאות ואשמות - מותרן נדבה! (ב"שרידי

הלכה ו (בדפוסי המשנה: המשך הלכה ה; בדפוסי התלמוד: המשך הלכה ד)

משנה

מותר עולה – לעולה. מותר מנחה – למנחה. מותר שלמים – לשלמים. מותר הפסח – לשלמים. מותר נזירים – לנזירים. מותר נזיר – לנדרבה.

אור לישירים

הפנימית לשרת בקודש יקריב חטאתו" (יחזקאל מד, כז) - זו עשירית האיפה שלו, ופירשו רש"י וכמה ראשונים שמדובר במנחה של כוהן שמקריב ביום שמתחנך לעבודה בבית המקדש. הרי שעשירית האיפה של כוהן (מנחת חינוך) נקראת חטאת, ולא כמו שאמר רש"י בבבלי מנחות שעשירית האיפה של כוהן גדול (מנחת חביתין) נקראת חטאת.

☆☆☆

הלכה ו (בדפוסי המשנה: המשך הלכה ה; בדפוסי התלמוד: המשך הלכה ד (במסירה שלפנינו שכח המגיה להגיה להלן בהלכה ז ו' כפי שהגיה בשתי ההלכות הקודמות, ולכן צוין כאן על ידי הלכה ו' על פי מספור ההלכות במשנה בדפוס ונציה הירושלמי, שאם לא כן, אין בפרק זה הלכה ו'))

משנה

מותר עולה – לעולה – מה שנשתייר מן המעות שהפריש לקנות בהן קורבן עולה, יביא בהן עולה אחרת (טעם ההבדל בין מותר חטאת למותר עולה הוא, שאדם שהביא קורבן חטאת פטור מלהביא עוד חטאת, ולכן המותר לנדרבה, אבל אדם רשאי להביא כמה קורבנות עולה שירצה, ולכן המותר לעולה, שכשאפשר להקריב מן המותר את אותו הקורבן שנועדו לו המעות מתחילתן, עושים כך). **מותר מנחה – למנחה** – מה שנותר מן המעות שהפריש לקנות בהן קורבן מנחה, יביא בהן מנחה אחרת. **מותר שלמים – לשלמים** – מה שנשתייר מן המעות שהפריש לקנות בהן קורבן שלמים, יביא בהן קורבן שלמים אחר. **מותר הפסח – לשלמים** – מה שנותר מן המעות שהפריש לקנות בהן קורבן פסח, יביא בהן קורבן שלמים, שהרי אי אפשר להביא עוד קורבן פסח, ולכן יביא שלמים, שכן קורבן הפסח דומה לשלמים.

מותר נזירים – לנזירים – גבו מעות לצורך קורבנות של נזירים עניים שלא היו להם מעות להביא קורבנותיהם, ונותרו מהן, ייתנו את המותר לקורבנות של נזירים עניים אחרים (נזיר שהשלים נזירותו בטהרה צריך להביא שלוש בהמות לקורבן, ועניים אין ידם משגת לקנות קורבן גדול כזה, ולכן עשירים תרמו את קורבנות הנזירים, או שגבו מהציבור כדי לקנות עבור הנזירים את הקורבנות). **מותר נזיר – לנדרבה** – נזיר שהפריש מעות

קיני זבים וקיני זבות וקיני יולדות וחטאות ואשמות - מותריהם נדבה. מאי לאו מותר עשירית האיפה של כוהן גדול! - לא, מותר מנחת חוטא.

אמר רב נחמן בר רב יצחק: מסתברא כמאן דאמר: מותר עשירית האיפה של כוהן גדול - יירקב; דתניא: "לא ישים עליה שמן ולא ייתן עליה לבונה כי חטאת היא" (ויקרא ה) - אמר רבי יהודה: היא (מנחת חוטא) קרויה "חטאת" (ולכן אינה טעונה לבונה), ואין אחרת קרויה "חטאת"; לימד על עשירית האיפה של כוהן גדול שאינה קרויה "חטאת" וטעונה לבונה (אף שלא נזכרה בה לבונה, ושמן נזכר בה במפורש). ומדאינה קרויה "חטאת", מותרה יירקב (שאינן דין מותרה כדן מותר חטאת ההולך לנדבה).

"מותר עשירית האיפה שלו" שאמרו בירושלמי הוא מותר מנחת חינוך של כוהן הדיוט או של כוהן גדול וגם מותר מנחת חביתין של כוהן גדול. אבל בבבלי דיברו רק במותר עשירית האיפה של כוהן גדול.

בבבלי החליפו את מחלוקת רבי יוחנן ורבי אלעזר בירושלמי. בבבלי אמרו שהמותר יירקב, כיוון שמדובר בקמח שנותר, שהביא קמח יותר ממה שהיה צריך להביא, ובירושלמי אמרו שהמותר יוליכו לים המלח, כיוון שמדובר במעות שנותרו, שהפריש מעות יותר ממה שהיה צריך להפריש, ובדבר שנוקב אמרו "יירקב", ובדבר שאינו נקב אמרו "יוליך לים המלח".

הלשון "עשירית האיפה שלו" היא כינוי למנחת חינוך של כוהן הדיוט או של כוהן גדול, כמו בברייתא שבירושלמי להלן ז, ז ("כשהכהן מתקרב תחילה לעבודה, מביא עשירית האיפה שלו". ברייתא זו שנויה גם בתוספתא ובספרא), והיא כינוי גם למנחת חביתין של כוהן גדול, כמו בירושלמי מגילה א, ו והוריות ג, ב ("עבר והביא עשירית האיפה שלו", "יכול יהא משוח מלחמה מביא עשירית האיפה שלו").

תלמיד רשב"ש הקשה על מה שהקשו מהמשנה על רבי יוחנן, מדוע עלה על הדעת שהמשנה מדברת בעשירית האיפה של כוהן גדול, והרי בסופה של המשנה שנינו: "זה הכלל: כל שהוא בא לשם חטא", הרי שמדובר בעשירית האיפה של חוטא. נראה שרש"י בבבלי מנחות הרגיש בקושי זה, ולכן כתב שעשירית האיפה של כוהן גדול (מנחת חביתין) נקראת חטאת בבבלי מועד קטן (טו, ב-טז, א).

בבבלי מועד קטן שם אמרו: "וביום בואו אל הקודש אל החצר

תלמוד

רבי יוחנן אמר: על דעלי אבא בר בא, דאינון אמרין: מניין שהפסח משתנה לשם שלמים? – תלמוד לומר: "אם מן הצאן קרבנו לזבח שלמים" – כל שהוא מן הצאן בא שלמים.

אור לישירים

אבא בר בא (מחכמי בבל בראשית תקופת האמוראים, אביו של האמורא שמואל), **דאינון אמרין**: – שהם (חכמי בבל) אומרים: **מניין שהפסח משתנה לשם שלמים?** – מניין למדים, שקורבן פסח משתנה להיות קורבן שלמים, אם אינו ראוי לקורבן פסח? (מדובר בפסח שקרב שלא בזמנו (שלא בזמן מצוותו בארבעה עשר בניסן אחר חצות היום) שלא לשם פסח אלא לשם קורבן אחר. להלן אמרו, שחכמי בבל אומרים, שאין הפסח משתנה לשם שלמים אלא אם כן שחטו לשם שלמים, ורבי יוחנן אומר, שהפסח משתנה לשם שלמים אפילו שחטו לשם עולה) – **תלמוד לומר**: – הכתוב (להלן בקורבן השלמים) **מלמד לומר: "אם מן הצאן קרבנו לזבח שלמים"** (ויקרא ג,ו) – אם קורבנו של אדם לשם שלמים הוא מן הצאן; ויש לדרוש את הכתוב: – **כל שהוא מן הצאן בא שלמים** – כל קורבן שבא מן הצאן משתנה להיות קורבן שלמים. ומכאן למדים, שקורבן פסח שבא מן הצאן משתנה להיות קורבן שלמים, אם אינו ראוי לקורבן פסח. לכן מותר הפסח לשלמים.

אבא בר בא עלה מבבל לארץ ישראל למסור לחכמי ארץ ישראל את הדרשה הזו שאמרו חכמי בבל. בידי חכמי בבל היו מסורות מדרשיות שלא היו ידועות בארץ ישראל.

זה מדרש הלכה בבלי ("מבוא לנוסח המשנה", עמוד 174). לבבליים היו מדרשי הלכה שלהם (שם, עמוד 893).

על דא עלי

בספרא 'תזריע' פרשה ה ובירושלמי **פסחים** ו,א נאמר: "טהור הוא" (ויקרא יג) - יכול ייפטר וילך לו? - תלמוד לומר: "וטיהרו הכהן" (שם). אי "וטיהרו הכהן", יכול אם אמר הכהן על טמא "טהור" - יהא טהור? - תלמוד לומר: "טהור הוא". על זה (על דרשה זו שחידש לאנשי ארץ ישראל) עלה הלל מבבל.

אנו מוצאים באבא בר בא (כאן) וברבי חנינה (להלן), כדרך שאנו מוצאים כמה דורות לפניהם בהלל הזקן.

אבא בר בא

קיבל את תורתו מפי חכמי בבל ועמד בקשרים עם רבי יהודה הנשיא, ואף עלה לארץ ישראל וישב בבית מדרשו ושאל ממנו שאלות בהלכה (ירושלמי ראש השנה ג,ו; בבא מציעא ד,א), וכן שלח אליו את שאלותיו בכתב (בבלי פסחים קג,א). אביו של האמורא שמואל.

לצורך קורבנותיו והותיר, או שגבו מעות לצורך קורבנות של נזיר מסוים ונותרו מהן, מה שנותר מן המעות הולך לנדבה, שנותן אותן לשופרות של נדבה לקנות בהן עולות, שמקריבים אותן בזמן שהמזבח עומד בטל.

במכילתא דרבי ישמעאל מסכתא דפסחא פרשה ד נאמר: "וזבחת פסח ליי' אלוהיך צאן ובקר" (דברים טז,ב) - רבי אומר: זבוח הבא מן הבקר כמן הצאן הכתוב מדבר. ואי זה? זה שלמים. מכאן אמרו (במשנתו של רבי): מותר שלמים לשלמים, ומותר פסח לשלמים.

מותר הפסח

שלושה שמות יש לקורבן פסח שנעשה שלמים: מותר הפסח, שלמים הבאים מחמת פסח, שלמי פסח. אופנים שונים יש לקורבן פסח שנעשה שלמים: מעות שהופרשו לפסח ונותרו; פסח שאבד ונמצא לאחר שנשחט הפסח האחר שהפרישו בעליו תחתיו; פסח שמתו בעליו; תמורת פסח שהומרה לאחר זמנו של הפסח; פסח הקרב בשאר ימות השנה (שלא בזמנו של הפסח); פסח שעברה שנתו; חגיגת ארבעה עשר בניסן. יש שקראו לכמה מהאופנים האלה בשם מותר הפסח.

מותר נזיר

בתוספתא שקלים א,יב שנו: מותר נזירים (שגבו לצורך נזירים עניים) לנזירים. מותר מצורעים (שגבו לצורך מצורעים עניים) למצורעים. אם אמר: "לנזיר זה" (שגבו מאחרים לצורך נזיר מסוים), "למצורע זה" - מותרו נדבה (כדין נזיר שהפריש בעצמו לנזירותו והותיר, כמפורש במשנתנו, שהרי הנותנים נתנו לנזיר את המעות שיקדישן הוא).

יש בתוספתא חידוש, שמותר נזיר שגבו לצורך נזיר מסוים אין דינו כמותר שבוי שגבו לצורך פדיונו של שבוי מסוים, שמותר הפדיון של אותו שבוי (המשנה הבאה), אף שהנותנים נתנו לצורך פדיון שבויים ("תוספתא כפשוטה").

☆☆☆

תלמוד

במשנה שנינו: "מותר הפסח לשלמים".

כאן התחלת מקבילה בירושלמי פסחים ה,ב.

רבי יוחנן (גדול אמוראי ארץ ישראל בדור השני) **אמר**: **על דעלי** (=דא עלי, כמו שהוא ב"שרידי הירושלמי" ובמקבילה) – על זאת (בגלל דבר זה, למסור דרשה זו של הבבליים האמורה להלן) עלה (מבבל לארץ ישראל)

התיבון: הרי עולה מן הצאן! – דבר שאינו בא אלא מן הצאן. יצאת עולה שהיא באה אפילו מן הבקר. – התיבון: הרי אשם! – אמר רבי בון בר כהנא: "מן הצאן" – דבר שהוא בא מכל הצאן. יצא אשם שאינו בא אלא מן האלים בלבד. – בכל אתר את אמר: מלרבות, והכא את אמר: מלמעט?! – אמר רבי מנא: מיעוט, שאינו בא אלא מן האלים בלבד.

אור לישירים

לרבות. במקבילה וב"שרידי הירושלמי" ב בפסחים (קטע לוינגר): "מן" לרבות. כמו במסירה שלפנינו גם בכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים. ובדפוס ונציה הבבלי: "מן" להוציא, כמו בבבלי זבחים ט, א. במסירה שלפנינו הגיה המגיה על פי דפוס ונציה הבבלי: "מן" למעט, להתאימו ללשון הסוגיה כאן, וכן גרסו רבנו משולם ותלמיד רשב"ש. ונראה שיש לגרוס: "מן" למעט) – בכל מקום אתה אומר: דורשים את המילה "מן" למעט (להוציא מתוך הכלל), והכא את אמר: מלמעט (= "מ" למעט. במקבילה וב"שרידי הירושלמי" ב בפסחים: "מן" למעט. כמו במסירה שלפנינו גם בכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים. ובדפוס ונציה הבבלי: "מן" לרבות. במסירה שלפנינו הגיה המגיה על פי דפוס ונציה הבבלי, וכן גרסו רבנו משולם ותלמיד רשב"ש. ונראה שיש לגרוס: "מן" לרבות) – וכאן אתה אומר: דורשים את המילה "מן" לרבות (להוסיף על הכלל) (הכוונה כאן שלא למעט, כלומר, שלא להוציא מתוך הכלל. "הצאן" הוא הכלל)?! שהרי אתה אומר: "מן הצאן" – דבר שהוא בא מכל הצאן (זהו לרבות). ואף כאן היה לך לומר כמו בכל מקום: "מן הצאן" – דבר שהוא בא רק מחלק מהצאן (זהו למעט). ולכן אין ללמוד מן הפסוק שהפסח משתנה לשם שלמים.

"הירושלמי כפשוטו" בפסחים כתב, שאולי צריך לומר: "הכא (בפסח) את אמר מן לרבות והכא (כלומר, בשאר מקומות) את אמר מן למעט". אך יש להעיר, שהסגנון "הכא את אמר... והכא את אמר..." רגיל בירושלמי כשבמקום אחד אמרו כך ובמקום אחר אמרו כך, אבל כשבמקום אחד אמרו כך ובכל שאר המקומות אמרו כך, כמו כאן, הסגנון הוא "בכל מקום את אמר... והכא את אמר...". ולכן יש לגרוס כמו שתיקנו מפרשי הירושלמי.

ומתרצים: אמר רבי מנא (השני, מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור החמישי): מיעוט – הכתוב מיעט את פסח, שאינו בא אלא מן האילים בלבד (כן הוא במקבילה וב"שרידי הירושלמי" ב בפסחים. ובכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים: מיעוט שאינו בא אלא מן האילים בלבד. ובדפוס ונציה הבבלי: 'הכא נמי "מן" למעט. מיעוט שאינו בא בן שני שנים ואינו בא נקבה. וגבי אשם נמי "מן" למעט

ומקשים: התיבון: – השיבו (הקשו על חכמי בבל שלמדו מן הפסוק שהפסח משתנה לשם שלמים): הרי עולה מן הצאן – הרי קורבן עולה בא מן הצאן! שכתוב (בקורבן העולה): 'ואם מן הצאן קרבנו' (ויקרא א, י) – אם קורבנו של אדם לשם עולה הוא מן הצאן. ואם למדו מן הפסוק שהפסח משתנה לשם שלמים, יש ללמוד שגם העולה משתנה לשם שלמים, והרי שנינו במשנה שמותר עולה לעולה ואינו משתנה לשם שלמים! ולכן אין ללמוד מן הפסוק שהפסח משתנה לשם שלמים.

ומתרצים (את מה שהקשו): כך יש לדרוש את הכתוב (בקורבן השלמים): דבר שאינו בא אלא מן הצאן – כל קורבן שאינו בא אלא מן הצאן משתנה לשם שלמים. ולכן למדים מכאן, שקורבן פסח שאינו בא אלא מן הצאן משתנה לשם שלמים. יצאת (יצאה מחוץ לכלל) עולה שהיא באה אפילו מן הבקר – קורבן עולה שונה, מפני שהוא בא אף מן הבקר, ולכן אינו משתנה לשם שלמים.

ומקשים: התיבון: – השיבו (הקשו על מה שתירצו): הרי אשם – הרי קורבן אשם אינו בא אלא מן הצאן! ואם למדו מן הפסוק שהפסח משתנה לשם שלמים, יש ללמוד שגם האשם משתנה לשם שלמים, והרי שנינו במשנה לעיל שמותר אשם לנדבה ואינו משתנה לשם שלמים! ולכן אין ללמוד מן הפסוק שהפסח משתנה לשם שלמים.

ומתרצים (את מה שהקשו): אמר רבי בון בר כהנא (אמורא ארץ ישראל בדור השלישי): כך יש לדרוש את הכתוב (בקורבן השלמים): "מן הצאן" – דבר שהוא בא מכל הצאן – כל קורבן שאינו בא אלא מן הצאן והוא בא מכל סוגי הצאן (מן הכבשים ומן העיזים) משתנה לשם שלמים. ולכן למדים מכאן, שקורבן פסח שאינו בא אלא מן הצאן והוא בא מכל סוגי הצאן משתנה לשם שלמים. יצא (יצא מחוץ לכלל) אשם שאינו בא אלא מן האילים בלבד – קורבן אשם שונה, מפני שאינו בא מכל סוגי הצאן אלא רק מן האילים (הזכרים בכבשים) (ויקרא ה, יד-כו), ולכן אינו משתנה לשם שלמים.

ותמהים (על מה שתירץ רבי בון בר כהנא): (בדפוס ונציה הבבלי נוסף: 'התיב רבי בון', אולי על פי בבלי זבחים ט, א) בכל אתר את אמר: מלרבות (= "מ" למעט

התיבון: והכתיב: "ואם מן הצאן קרבנו מן הכשבים או מן העזים לעולה!" מעתה, מותר הפסח בא עולה! – אמר רבי אבון: משני דבר שהוא לאכילה לדבר שהוא לאכילה, ואין משני דבר שהוא לאכילה לדבר שאינו לאכילה. אמר רבי יוסי בירבי בון: משני קדשים קלים לשם קדשין קלין, ואין משני קדשים קלין לשם קדשי קדשים.

רבי יוחנן אמר: על דאעלי רבי חנינה, דאינון אמרין: אין הפסח משתנה לשם שלמים אלא אם כן שחטו לשם שלמים, ואני אומר: אפילו שחטו לשם עולה.

אור לישירים

עולה! – יהיה מותר הפסח קרב עולה ולא יהיה קרב שלמים!

ומתרצים (תירוץ אחד): **אמר רבי אבון** (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור החמישי): **משני דבר שהוא לאכילה לדבר שהוא לאכילה** – פסח משתנה לשם שלמים, מפני שפסח הוא קורבן הנאכל וגם שלמים הוא קורבן הנאכל, **ואין משני דבר שהוא לאכילה לדבר שאינו לאכילה** – פסח אינו משתנה לשם עולה, מפני שפסח הוא קורבן הנאכל ואילו עולה אינו קורבן הנאכל אלא הנשרף באש על המזבח. ולכן למדו מן הפסוק בקורבן השלמים שהפסח משתנה לשם שלמים, ואין ללמוד מן הפסוק בקורבן העולה שהפסח משתנה לשם עולה.

ומתרצים עוד (תירוץ שני): **אמר רבי יוסי בירבי בון** (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור החמישי): **משני קדשים קלים לשם קדשין קלין** – פסח משתנה לשם שלמים, מפני שפסח הוא קודשים קלים וגם שלמים הוא קודשים קלים, **ואין משני קדשים קלין לשם קדשי קדשים** – פסח אינו משתנה לשם עולה, מפני שפסח הוא קודשים קלים ואילו עולה אינו קודשים קלים אלא קודשי קודשים. ולכן למדו מן הפסוק בקורבן השלמים שהפסח משתנה לשם שלמים, ואין ללמוד מן הפסוק בקורבן העולה שהפסח משתנה לשם עולה.

רבי יוחנן (גדול אמוראי ארץ ישראל בדור השני) **אמר: על דאעלי** (=דא עלי, כמו שהוא במקבילה) – על זאת (בגלל דבר זה, למסור הלכה זו של הבבליים האמורה להלן) עלה (מבבל לארץ ישראל) **רבי חנינה** (בר חמא, אמורא ארץ ישראלי בדור הראשון), **דאינון אמרין**: – שהם (חכמי בבל) אומרים: **אין הפסח משתנה לשם שלמים אלא אם כן שחטו לשם שלמים** – קורבן פסח משתנה להיות קורבן שלמים (כגון פסח שקרב שלא בזמנו (שלא בזמן מצוותו בארבעה עשר בניסן אחר חצות היום)) רק אם שחט אותו לשם שלמים, **ואני** (רבי יוחנן) **אומר: אפילו שחטו לשם עולה** – קורבן פסח משתנה להיות קורבן שלמים גם אם שחט אותו לשם עולה. רבי יוחנן חלוק על חכמי בבל.

הוא, שאינו בא אלא מן האילים בלבד. וזו הוספה על פי הבבלי זבחים ט,א. במסירה שלפנינו הגיה המגיה על פי דפוס ונציה הבבלי) – גם כאן דורשים את המילה "מן" למעט: "מן" – להוציא (למעט) את הנקיבה, שקורבן פסח אינו בא אלא מן האילים (הזכרים בצאן) בלבד. ומכל מקום למדים מן הכתוב שקורבן פסח משתנה לשם שלמים, שכן משמעות המילים "מן הצאן" היא: דבר שהוא בא מכל סוגי הצאן (מן הכבשים ומן העיזים), וזהו פסח, אבל אשם אינו בא מכל סוגי הצאן אלא רק מן האילים (הזכרים בכבשים).

רבנו משולם גרס: 'מיעוט שאינו בא מן האילים', שהפסח אינו בא בן שתיים (בתוך שנתו השנייה) (איל סתם הוא בן שתיים (משנה פרה א,ג)) אלא בן שנה (בתוך שנתו הראשונה).

פסח מצרים נאמר בו "זָכַר" (שמות יב,ה). בתוספתא פסחים ח,יט שנו, שפסח דורות כיוצא בו. בספרי זוטא (במדבר ט,ג) נאמר: "ככל חוקותיו וככל משפטיו" – ליתן בפסח דורות מה שלימד בפסח מצרים. ועיין מכילתא דרבי ישמעאל 'בוא' מסכתא דפסחא פרשה ד. ובירושלמי כאן למדו שפסח דורות אינו בא אלא מן הזכרים מן המיעוט "מן".

כסגנון זה שאמרו כאן נמצא גם בירושלמי פסחים א,ד וסנהדרין ג,ג: מחלפה שיטתיה דרבי מאיר! תמן (בפסחים) הוא אמר: "אך" לרבות, והכא (לא נתברר היכן) הוא אמר: "אך" למעט! – אמר רבי שמואל בר אבודמא: מיעוטו, שאינו בחמץ.

ומקשים: **התיבון**: – השיבו (הקשו על מה שלמדו מן הפסוק שהפסח משתנה לשם שלמים): **והכתיב**: – והרי כתוב (בקורבן העולה): **"ואם מן הצאן קרבנו מן הכשבים או מן העזים לעולה"** (ויקרא א,י) – אם קורבנו של אדם לשם עולה הוא מן הצאן, מן הכבשים או מן העיזים! ויש לדרוש את הכתוב, שכל קורבן שבא מן הצאן, מן הכבשים או מן העיזים, משתנה להיות קורבן עולה. ומכאן יש ללמוד, שקורבן פסח שבא מן הצאן, מן הכבשים או מן העיזים, משתנה להיות קורבן עולה. **מעתה** (אם כן) – מאחר שיש ללמוד מן הפסוק בקורבן העולה שהפסח משתנה לשם עולה, **מותר הפסח בא**

– אמר רבי אילא: טעמיה דרבי יוחנן: "אם מן הצאן קרבנו לזבח שלמים" – כל שהוא זבח בא שלמים.

ומשתנה למחשבת פסול? – היך עבידה? – שחטו לשם עולה על מנת לזרוק דמו למחר. – מכל מקום פסול הוא. אין תימור: משתנה למחשבת פסול – פיגול. אין תימור: אינו משתנה למחשבת פסול – פסול.

אור ל'שרים

אם הפסח משתנה לשם שלמים במחשבת פסול ובין אם לאו, הקורבן פסול (כמבואר להלן). אין תימור: – אם תאמר: משתנה למחשבת פסול – פיגול – אם הפסח משתנה לשם שלמים במחשבת פסול, כלומר, אפילו במחשבת זריקה שלא בזמנה, הרי דינו כקורבן כשר שחשב לפגל אותו, והוא פיגול (הקורבן פסול, והאוכל מבשרו חייב כרת). אין תימור: – (1) אם תאמר: אינו משתנה למחשבת פסול – פסול (בכתב יד שקלים ובדפוס ונציה הבבלי: 'פיגול') – אם הפסח אינו משתנה לשם שלמים במחשבת פסול, מכיוון שבאותו זמן ששינה אותו לשם עולה חשב לפגל אותו, הרי הוא נפסל בזה ששחטו לשם עולה, שלא הועילה מחשבתו לשנותו, וממילא אין מחשבת פיגול חלה עליו, והוא פסול ואינו פיגול (והאוכל מבשרו אינו חייב כרת), מפני שמחשבת פיגול אינה חלה אלא כשאין בקורבן פסול אחר. – אין משיבים על השאלה, האם הפסח משתנה במחשבת פסול.

פירוש הקטע הזה הוא על פי הוספת בעל "הירושלמי כפשוטו" ב"שרידי הירושלמי" ב (עמודים 135-136).

בירושלמי תרומות א, ג ויבמות יג, ב אמרו: אמר רבי שמעון בן לקיש בשם רבי יודן נשייא: מביא אדם פסח בשאר ימות השנה ומשנהו לשם שלמים.

בבבלי זבחים ח, ב-ט, א אמרו: תנו רבנן: פסח בזמנו (בזמן מצוותו, בארבעה עשר בניסן אחר חצות היום), (אם שחטו) לשמו (לשם פסח) – כשר, שלא לשמו (אלא לשם קורבן אחר) – פסול; ובשאר ימות השנה, לשמו – פסול, שלא לשמו – כשר.

מנא הני מילי (שבשאר ימות השנה, אם שחטו שלא לשמו – כשר)? – אמר אבוה דשמואל: אמר קרא: "ואם מן הצאן קורבנו לזבח שלמים" (ויקרא ג, ו) – דבר (קורבן) הבא מן הצאן (בלבד, שהוא קורבן הפסח, אם אינו ראוי לפסח) – יהא שלמים (כלומר, פסח שנשחט שלא לשמו אלא לשם כל קורבן אחר – יהא קורבן שלמים. ואין לומר שמדובר בפסח ששחטו לשמו, שהרי בזמנו – בוודאי פסח הוא ולא שלמים, ושלא בזמנו – פסול הוא. וגם אין מדובר בפסח ששחטו שלא לשמו בזמנו, שהרי למדנו מן הכתובים שפסח זה פסול. ונמצא שבהכרח מדובר בפסח ששחטו שלא לשמו (אם לא בשם שלמים) – אבל

ומציעים מקור: אמר רבי אילא (רבי אלעאי, אמורא ארץ ישראל בדור השלישי): טעמיה דרבי יוחנן: – טעמו של רבי יוחנן (המקור בכתוב לדבריו): כתוב (בקורבן השלמים): "ואם מן הצאן קרבנו לזבח שלמים" (ויקרא ג, ו) – כל שהוא זבח בא שלמים – קורבן פסח ששחטו לשם כל זבח שהוא ("לזבח") – קרב שלמים.

גם לפי חכמי בבל וגם לפי רבי יוחנן, פסח שלא בזמנו צריך עקירה (עקירה היא מחשבה או דיבור בשעת שחיטה לשם שלמים או לשם קורבן אחר. העקירה עוקרת את קורבן הפסח מקדושת פסח, וחל עליו שם שלמים), אלא שלפי חכמי בבל פסח זה משתנה לשם שלמים רק אם שחט אותו לשם שלמים, ולפי רבי יוחנן פסח זה משתנה לשם שלמים אף אם שחט אותו לשם קורבן אחר, אבל אם שחטו סתם – פסול.

רק פסח לפני זמנו צריך עקירה, כיוון שהוא ראוי להיקרב בתורת קורבן פסח, אבל כשעבר זמנו ושוב אינו ראוי ליקרב בתורת קורבן פסח (ואי אפשר להקריבו לפסח בשנה הבאה, כיוון שקורבן פסח כשר רק בשנתו הראשונה), הוא נעשה מאילו קורבן שלמים ואינו צריך עקירה (כמו שאמרו בירושלמי יומא ד, א: רבי לעזר ורבי יוחנן תריהון אמרין: פסח שעבר (שעבר) זמנו – מאילו היה משתנה (לשם שלמים)), ואם נשחט לשם קורבן אחר – כשר, שהוא כשלמים שנשחטו שלא לשמם.

רבי חנינה

נולד בבבל ועלה לארץ ישראל. היה תלמידו המובהק של רבי יהודה הנשיא.

ושואלים: ומשתנה למחשבת פסול? – האם הפסח (כגון פסח שקרב שלא בזמנו) ששחטו שלא לשמו (כגון לשם עולה) משתנה לשם שלמים אפילו במחשבת פסול? ("למחשבת" הוא "במחשבת", שבלשון ארץ ישראל השתמשו תכופות בל"מ ד השימוש במקום ב"ת)

ומציעים דוגמה: היך עבידה? – איך עשויה (הדבר)? (באיזה מקרה מדובר בשאלה זו?) – שחטו לשם עולה על מנת לזרוק דמו למחר – מדובר ששחט את הפסח לשם עולה, ובאותו זמן ששינה אותו לשם עולה חשב לפגל אותו, כגון שחשב בשעת השחיטה לזרוק את דמו לאחר הזמן הקבוע לזריקתו.

ומשיבים: מכל מקום (בין כך ובין כך) פסול הוא – בין

לשמו ושלא לשמו בשאר ימות השנה – רבי בון בר חייה בשם שמואל בר אבא: מכיון שאין לו שם, נעשה כשוחמו לשמו ושלא לשמו בשתיקה והוא

אור ל'שרים

שהלימוד הוא מן הייתור ושינוי הלשון, שהרי הכתוב מפרט מיד אחר כך דין זה עצמו הן בכבש והן בעז, ונמצא שהכתוב "מן הצאן" מיותר, ויש ללמוד ממנו לעניין קורבן הבא מן הצאן דווקא.

קושיית הבבלי "אימא: שלמים - אין, מידי אחרינא - לא!" היא דעת חכמי בבל שמסר רבי חנינא. מה שאמר רבי אילא בשם רבי יוחנן בבבלי הוא מה שרבי אילא אמר בירושלמי בטעמו של רבי יוחנן. שיטת הבבלי, שהפסח משתנה לשם שלמים אפילו שחטו לשם קורבן אחר, היא כרבי יוחנן ושלא כחכמי בבל.

דברי רבי אבין בבבלי הם כדבריו בירושלמי. גם דברי יוסי בירבי אבין (בון) בבבלי הם כדבריו בירושלמי.

גם בירושלמי הקשו את קושיית הבבלי "דילמא במותר אשם כתיב!", ותשובת רבא בבבלי היא תשובת רבי אבין (בון) בר כהנא בירושלמי.

גם בירושלמי הקשו את קושיית הבבלי "בכל אתר את אמרת...!", ותשובת רבי מני (מנא) בבבלי היא תשובתו בירושלמי. בבבלי יש אומרים שקושייה זאת הקשה רבי אבין (בון) בר כהנא, בעוד שבירושלמי קושייה זאת היא על מה שהוא תירץ לפני כן.

☆☆☆

במשנה פסחים ה,ב שנינו: הפסח ששחטו (בזמנו)... לשמו ושלא לשמו (כגון שהתחיל לשחטו לשם פסח ואחר כך שחטו שלא לשמו) - פסול. כיצד לשמו ושלא לשמו? - לשם פסח ולשם שלמים.

שואלים: לשמו ושלא לשמו בשאר ימות השנה – קורבן פסח ששחטו בשאר ימות השנה (שלא בארבעה עשר בניסן אחר חצות היום) לשמו ושלא לשמו, ששחטו תחילה לשם קורבן פסח ואחר כך שחטו לשם קורבן אחר, כגון לשם שלמים, מה דינו? האם דין לשמו ושלא לשמו בשאר ימות השנה כדין מחשבתה זו בפסח (בזמנו), מה שם פסול מחמת מחשבתה שלא לשמו, אף כאן פסול מחמת מחשבתה לשמו, או שמא אין מחשבת לשמו בשאר ימות השנה כמחשבתה שלא לשמו בפסח, ובאה מחשבתה שלא לשמו ומוציאה מידה?

ומשיבים: **רבי בון בר חייה** (אמורא ארץ ישראל בדור השלישי) אמר **בשם שמואל בר אבא** (אמורא ארץ ישראל בדור השלישי): **מכיון שאין לו שם** – מכיוון שקורבן פסח בשאר ימות השנה אין לו שם של קורבן מסוים, שם של פסח אין לו כיוון שאין זה זמנו, ושם של קורבן אחר אין לו כיוון שלא הקדישו לקורבן אחר,

אם שחטו לשם דבר אחר) - לא! - אמר רבי אילא אמר רבי יוחנן: "לזבח" (היה יכול להיאמר "לשלמים", ונאמר "לזבח") - לרבות כל זבח.

אימא: לכל דשחיט ליה (את הפסח לשמו) ליהווי כוותיה! (כגון אם שחטו לשם עולה - יהא עולה, ולא יהיה שלמים) - אמר רבי אבין: דוחים קודשים הנאכלים (קורבן פסח ששחטו שלא לשמו) אצל קודשים הנאכלים (שלמים), ואין דוחים קודשים הנאכלים אצל קודשים שאינם נאכלים (עולה). - אטו חטאת ואשם מי לא מתאכלי? (ומדוע ייעשה שלמים? וייעשה חטאת ואשם!) - אלא, דוחים קודשים הנאכלים לכל אדם (קורבן פסח) אצל קודשים הנאכלים לכל אדם (שלמים), ואין דוחים קודשים הנאכלים לכל אדם אצל קודשים שאין נאכלים לכל אדם (חטאת ואשם, שנאכלים רק לכהנים זכרים). רבי יוסי בירבי אבין אמר: דוחים קודשים קלים אצל קודשים קלים (שלמים), ואין דוחים קודשים קלים אצל קודשי קודשים (עולה, חטאת ואשם).

מתקיף לה רב יימר בריה דרב הלל (נזכר בבבלי רק כאן): וממאי דבמותר פסח (פסח שנשחט שלא לשמו בשאר ימות השנה) כתיב (הפסוק "ואם מן הצאן קורבנו לזבח שלמים")? דילמא במותר אשם כתיב (שהרי גם אשם בא מן הצאן בלבד!) - אמר רבא: אמר קרא: "ואם מן הצאן קורבנו לזבח שלמים" (ויקרא ג,ו) - דבר השווה בכל צאן (בין בכשים ובין בעיזים, מה שאין כן אשם שאינו בא אלא מן האילים).

מתקיף לה רבי אבין בר חייה, ואיתימא רבי אבין בר כהנא: בכל אתר את אמר: "מן" - להוציא (למעט, ולפי זה "מן הצאן" צריך להיות דבר הבא רק מחלק מן הצאן), וכאן: "מן" - לרבות ("מן הצאן" - דבר הבא מכל צאן!) - אמר רבי מני: הכא נמי "מן" - להוציא (שהרי אין הפסח בא אלא מחלק מן הצאן), דלא אתי בן שתי שנים ולא אתי נקיבה (אינו בא אלא מן הזכרים בני שנה. ומכל מקום, עיקר הראיה שפסח שנשחט שלא לשמו קרב שלמים הוא מהלשון "הצאן", שהפסח בא מכל סוגי הצאן, בין בכשים ובין עיזים, אבל אשם אינו בא מכל סוגי הצאן אלא מן האילים).

כל סוגיה זו כולה (חוץ מדברי אמוראי בבל האחרונים שהוסיף הבבלי, ולא הובאו כאן) ישנה בירושלמי פסחים ושקלים, אלא שנפלו בה חילופים, וגם הרחיבה ("מבואות לספרות האמוראים", עמודים 307-308).

לפי הבבלי, אבוה דשמואל למד מ"ואם מן הצאן קורבנו לזבח שלמים" שהפסח משתנה לשם שלמים. ואילו לפי הירושלמי, אבוה דשמואל מסר שחכמי בבל למדו מהפסוק הזה כך.

רש"י כתב, שלימוד זה נובע ממשמעות המקרא, שמדובר בדבר הבא מן הצאן דווקא, והוא פסח. ואילו בתוספות אמרו,

כשר. – אמר ליה: ואם כן הוא, אפילו שחטו לשמו לזרוק דמו שלא לשמו, יעשה משעה הראשונה כשוחטו לשמו ושלא לשמו ויהא כשר! – אמר רבי אבא מרי: מאן אמר: בשתיקה כשר? או נאמר: בשתיקה פסול!

אור לישירים

- בנוסח הבבלי של מסכת שקלים נוסף: 'אחיה דרבי יוסי': **מאן אמר: בשתיקה כשר?** – מי אומר, שקורבן פסח ששחטו בשאר ימות השנה בשתיקה - כשר? (מניין לנו שהדין כך, שבשתיקה - כשר?) **או נאמר** (ב"שרידי הירושלמי": 'או נימר'): **בשתיקה פסול!** – או נאמר, שקורבן פסח ששחטו בשאר ימות השנה בשתיקה - פסול! ואם כן הוא, אין לומר כמו שאמר שמואל בר אבא, שקורבן פסח ששחטו בשאר ימות השנה לשמו ושלא לשמו - נעשה כשוחטו בשתיקה והוא כשר.

הבעיה בעניין לשמו ושלא לשמו בשאר ימות השנה יש לפרשה לפני הפסח (לפני זמנו). ואין לפרשה לאחר זמנו, שהרי אמרו בירושלמי פסחים ה,ד: "אם בשאבד ונמצא לאחר כפרה (לאחר הפסח), בין לשמו בין שלא לשמו - כשר (כך צריך לומר), שלמים הוא", וכל שכן לשמו ושלא לשמו.

הבעיה הזו היא גם בבבלי פסחים ס,ב. ושם נתבאר צדדי הבעיה. וכך אמרו שם: איבעיא להו: פסח ששחטו בשאר ימות השנה לשמו ושלא לשמו, מהו? מי אתי שלא לשמו ומפיק ליה מידי לשמו ומכשיר ליה, או לא?

שמואל בר אבא פשוט לו שפסח בשאר ימות השנה, לפני הפסח, אין צריך עקירה משמו של הקורבן שלא לשמו כדי להכשירו, ושחטו בשתיקה - כשר, כי מן הסתם כוונתו לשחיטה כשרה.

ממה שהקשה רבי בון בר חייה על שמואל בר אבא יוצא, ששמואל בר אבא פוסל בשחטו לשמו לזרוק דמו שלא לשמו בשאר ימות השנה.

שמואל בר אבא לא חש להשיב, מפני שהוא סבור שאין הדברים שווים, ששחטו לשמו ושלא לשמו בשאר ימות השנה כשר, ואף על פי כן שחטו לשמו לזרוק דמו שלא לשמו פסול, לפי שבמקרה הראשון ישנה גם מחשבת כושר בשחיטה, ואילו במקרה השני נעשתה השחיטה כולה במחשבת פסול.

רבי אבא מרי בא לחלוק על שמואל בר אבא, והוא מסופק האם פסח צריך עקירה או לא, וחושש לפסול מספק בשחטו בשתיקה. ולפי ספק זה, הכל פסול, גם שחטו לשמו ושלא לשמו, גם שחטו לשמו לזרוק דמו שלא לשמו ("לפירושן של שתי סוגיות בירושלמי פסחים", "אסופות" א, עמודים לח-לט).

עד כאן המקבילה בירושלמי פסחים.

הקטע "אמר רבי יוחנן על דעלי ... למחשבת פסול פסול" מקורו בשקלים על מה ששינונו כאן במשנה: "מותר הפסח לשלמים", ומכאן הועתק לפסחים. ויוכיח הלשון "מעתי מותר הפסח בא

נעשה כשוחטו לשמו ושלא לשמו בשתיקה והוא כשר (נראה שהמילים "לשמו ושלא לשמו" הן אשגרה בטעות מהירושלמי פסחים שלפני תחילת המקבילה וכן מלהלן, שאמרו כמה פעמים: "נעשה / יעשה משעה ראשונה כשוחטו לשמו ושלא לשמו", וכאן צריך לומר: "נעשה כשוחטו בשתיקה") – לכן, אם שחטו לשמו ושלא לשמו בשאר ימות השנה, הוא דומה לעניין הדין למי ששוחטו בשתיקה (בלא מחשבה כלל, לא במחשבת הכשר ולא במחשבת פסול), מפני שמחשבה אחת מבטלת את חברתה, ושתייהן כמי שאינן, והקורבן כשר.

ומציעים קושיה (על שמואל בר אבא): **אמר ליה:** – אמר לו (רבי בון בר חייה לשמואל בר אבא): **ואם כן הוא** (צריך לומר: 'היא'. במקבילה, ב"שרידי הירושלמי" וב"שרידי הירושלמי" ב: 'ואין כיני') – שקורבן פסח ששחטו בשאר ימות השנה לשמו ושלא לשמו - כשר, **אפילו שחטו לשמו לזרוק דמו שלא לשמו** – אף קורבן פסח ששחטו בשאר ימות השנה לשם קורבן פסח, וחשב בשעת השחיטה לזרוק את דמו לשם קורבן אחר, כגון לשם שלמים, **יעשה משעה הראשונה כשוחטו לשמו ושלא לשמו** (במקבילה ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים נוסף: 'בשתיקה'. מילה זו יתירה, והיא אשגרה מלעיל) **ויהא כשר** (ב"שרידי הירושלמי" וב"שרידי הירושלמי" ב: 'פסול') – יהיה דומה לעניין הדין משעת השחיטה למי ששוחטו לשמו ושלא לשמו, מפני שכשחושב מחשבה שלא לשמו על עבודה אחרת (זריקה) הרי זה כחושב מחשבה שלא לשמו (בנוסף למחשבה לשמו) באותה עבודה שעושה (שחיטה), ולכן יהיה הקורבן כשר! אילו היית פוסל בשחטו לשמו ושלא לשמו בשאר ימות השנה, שהיית דן דין מחשבת לשמו בשאר ימות השנה כדין מחשבת שלא לשמו בפסח, היה מובן מה ששחטו לשמו לזרוק דמו שלא לשמו פסול, שאנו אומרים: נעשה כשוחטו לשמו ושלא לשמו, והוא פסול. אבל אם אתה מכשיר בשחטו לשמו ושלא לשמו, היה לך להכשיר גם שם, שיש לומר: יעשה כשוחטו לשמו ושלא לשמו, שהוא כשוחטו בשתיקה, וכשר (שמואל בר אבא פוסל בשחטו לשמו לזרוק דמו שלא לשמו בשאר ימות השנה. וטעם "אפילו" שהשחיטה היתה במחשבת פסול בלבד). - אין משיבים על קושיה זו.

ומציעים חלופה (במקום הדעה של שמואל בר אבא): **אמר רבי אבא מרי** (אמורא ארץ ישראל בדור החמישי.

רב חסדא אמר: והוא שקרבה חטאתו בסוף, אבל אם קרבו שלמים בסוף – מותרן שלמים. אמר רבי זעורה: ואפילו קרבו שלמים בסוף, הלכה אחת היא בנזיר שתהא מותרה נדבה. – מתניתא מסייעה לדין ומתניתא מסייעא לדין, מתניתא מסייעה לרבי זעורה: א(פ)ילו הן מעות סתומין? – כל שדמי חטאות

אור לישירים

הקריב קורבן שלמים - המותר הולך לנדבה, מפני שהלכה אחת היא בנזיר שתהא מותרה (במקבילה: 'מותרו') נדבה – דין אחד הוא שנקבע בנזיר, שמותר המעות הסתומים שלו הולך לנדבה, בין אם קרבה חטאתו בסוף ובין אם קרבו שלמיו בסוף. רבי זעורה חולק על רב חסדא שסבור שאין הלכה אחת בנזיר שיהא מותרו נדבה.

רב חסדא ורבי זעורה תלו את דין מותר המעות הסתומים בסדר ההקרבה של קורבנות הנזיר ולא בסדר הקנייה, משום שאף בקניית קורבן מהמעות הסתומים חלה עדיין חובתו של אותו הקורבן על שאר המעות, שכן אם ייפסל הקורבן להקרבה, יצטרך לקנות קורבן אחר תחתיו משאר המעות, ורק בהקרבת הקורבן פקעה חובתו של אותו הקורבן משאר המעות.

סדר ההקרבה של קורבנות הנזיר אינו מעכב נזיר שהפריש מעות לקנות בהן קורבנות, ופירש: "אלו לחטאת, ואלו לעולה, ואלו לשלמים", המעות מפורשים. במקרה זה דין מותר המעות תלוי בקורבן שלשמו הופרשו המעות שנתרו, שמותר חטאת - נדבה, מותר עולה - לעולה, ומותר שלמים - לשלמים.

במשנה מעילה ג,ב שנינו: המפריש מעות לנזירותו (לקנות בהן קורבנות נזירותו)... מת (הנזיר שהפריש את המעות), היו סתומים (אם המעות היו סתומים, שלא פירש: "אלו לחטאת, ואלו לעולה, ואלו לשלמים") - ייפלו לנדבה. במשנה נזיר ד,ד ו-ד,ז נאמרו אופנים נוספים של מעות סתומים בנזיר שנופלים לנדבה.

ומציעים סיוע ממקורות תנאיים: מתניתא מסייעה לדין ומתניתא מסייעא לדין – המשנה (המקור התנאי, והוא ברייתא אחת השנויה להלן) מסייעת ל(חכם) זה (לרב חסדא), והמשנה (המקור התנאי, והוא ברייתא אחרת השנויה להלן) מסייעת ל(חכם) זה (לרבי זעורה).

מתניתא מסייעה – המשנה (המקור התנאי, והוא הברייתא הזו) מסייעת לרבי זעורה: שנינו בברייתא: א(פ)ילו (תוקן על פי המקבילה ו"שרידי הירושלמי", וכן הוא בכתב יד הבבלי ובדפוס ונציה הבבלי ובקטע מגניזת איטליה (קטע אימולה)) הן מעות סתומין – ששנינו במשנה מעילה שייפלו לנדבה? – כל שדמי

עולה", שבמותר הפסח אנו עוסקים ("לפירושן של שתי סוגיות בירושלמי פסחים", "אסופות" א, עמוד כט הערה 1). ואילו הקטע "לשמו ושלא לשמו בשאר ימות השנה ... או נאמר בשתיקה פסול" מקורו בפסחים על מה ששנו שם במשנה, ומשם הועתק לכאן.

☆☆☆

במשנה שנינו: "מותר נזיר לנדבה".

הנזיר שהשלם נזירותו בטהרה מביא שלושה קורבנות: חטאת, עולה ושלמים (במדבר ו,יג-ז). נזיר שלא הפריש בהמות אלא מעות לקנות בהן קורבנות, ולא פירש: "אלו לחטאת, ואלו לעולה, ואלו לשלמים", המעות סתומים. המשנה, שאומרת שמותר נזיר לנדבה, מדברת במותר מעות סתומים של נזיר.

כאן התחלת מקבילה בירושלמי נזיר ד,ד. מביאים מחלוקת בפרשנות למשנה: רב חסדא (מגדולי אמוראי בכל בדור השני והשלישי) אמר: והוא שקרבה חטאתו בסוף – רק אם מהמעות הסתומים שהפריש הנזיר הקריב תחילה קורבנות עולה ושלמים ואחר כך הקריב קורבן חטאת - המותר הולך לנדבה, שכיוון שהקריב קורבן חטאת בסוף, הרי שהמעות הסתומים שנתרו לו לאחר שהקריב מהן קורבנות עולה ושלמים נעשו דמי חטאת, ולכן המעות שנתרו לו בסוף נחשבות כמותר חטאת, שדינו שהוא הולך לנדבה, אבל אם קרבו שלמים (במקבילה: 'שלמיו') בסוף – מותרן שלמים – אם מהמעות הסתומים שהפריש הנזיר הקריב תחילה קורבנות חטאת ועולה ואחר כך הקריב קורבן שלמים - המותר אינו הולך לנדבה אלא הוא לשלמים, שכיוון שהקריב קורבן שלמים בסוף, הרי שהמעות הסתומים שנתרו לו לאחר שהקריב מהן קורבנות חטאת ועולה נעשו דמי שלמים, ולכן המעות שנתרו לו בסוף נחשבות כמותר שלמים, שדינו שהוא לשלמים (ואם הקריב קורבן עולה בסוף, המעות שנתרו לו בסוף נחשבות כמותר עולה, שדינו שהוא לעולה). רב חסדא מציע פרשנות מצמצמת למשנה.

אמר רבי זעורה (רבי זירא, מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור השלישי): ואפילו קרבו שלמים (במקבילה: 'שלמיו') בסוף – גם אם מהמעות הסתומים שהפריש הנזיר הקריב תחילה קורבנות חטאת ועולה ואחר כך

מיתות מעורבות בהן, ואפילו הפריש דמי חטאות מיתות מתוכה – מעות סתומין הן. מתניתא מסייעא לרב חסדא: אלו לחטאתי והשאר לשאר נזירותי, ומת – מועלין בכולן ואין מועלין במקצתן. ולא אמר: אם מת – יפלו לנדבה.

אור ל'שרים

מעילה משעה שהוקדשו (עד כאן הברייתא. בירושלמי כאן הובאה הברייתא בקיצור, וכך היא הברייתא שבתוספתא: "המפריש מעות לנזירותו... 'אלו לחטאתי והשאר לשאר נזירותי' ומת, דמי חטאת – ילכו לים המלח, ולא נהנים ולא מועלים, והשאר – רצה להביא בהם עולה – יביא, שלמים – יביא (בברייתא שבבבלי: והשאר – יביא חציו לעולה וחציו לשלמים), ומועלים בכולם ואין מועלים במקצתם"). ויש לדייק: **ולא אמר** (הסופר במסירה שלפנינו כתב: "אממ", והסדר בדפוס ונציה הירושלמי פתר: "אמר", אף על פי שניתן היה אולי לפתור: "אמר") – החכם השונה את הברייתא לא אמר: **אם מת** – הנזיר, – **יפלו לנדבה** – שאר המעות שהניח הנזיר שמת, שהם תערובת של דמי עולה ודמי שלמים, ייפלו לשופרות של נדבה, כדין מעות סתומים. לפי הברייתא הזו, ההלכה בנזיר שמעות סתומים ייפלו לנדבה נאמרה רק כשהיו דמי החטאת מעורבים בהם מתחילה, אבל לא נאמרה כשלא היו דמי החטאת מעורבים בהם מתחילה. הרי שלפי הברייתא הזו, אין הלכה אחת בנזיר שיהיו מעות סתומים שלו נופלים לנדבה, כמו שאמר רב חסדא בעניין מותר מעות סתומים של נזיר.

בתוספתא נזיר, גטז ומעילה א, ט-י שנו: המפריש מעות לנזירותו... מת, היו סתומים – יפלו לנדבה... "אלו לחטאתי והשאר לשאר נזירותי" ומת, דמי חטאת – ילכו לים המלח (שהרי דמי חטאת שמתו בעליה הם), ולא נהנים ולא מועלים (אסור ליהנות ממעות אלו, אבל אם נהנו מהם – אין חייבים להביא קורבן מעילה, שהואיל והולכים לים המלח אין להם דין הקדש גמור), והשאר (דמי עולה ושלמים) – רצה להביא בהם עולה – יביא (עולת נדבה), שלמים – יביא (שלמי נדבה), ומועלים בכולם ואין מועלים במקצתם.

בבבלי נזיר כד, ב-כה, א אמרו: "המפריש מעות לנזירותו... מת והיו לו מעות סתומים – יפלו לנדבה". – והלא דמי חטאת מעורבים בהן (במעות הסתומים, שדין חטאת כזו למיתה, ואסור להקריבה על המזבח)! (וכיצד ילכו כולן לנדבה שהיא עולה?) – אמר רבי יוחנן: הלכה (הלכה למשה מסיני או הלכה מדברי סופרים) היא בנזיר (שמעות סתומים של נזיר ילכו כולן לנדבה, אף על פי שדמי חטאת מעורבים בהן).

ושם כו, א-ב אמרו: אמר רבא: הא דאמרת מעות סתומים ייפלו לנדבה, אם נפלו / נפרשו דמי חטאת מביניהם (אם הובדלו חלק

חטאות מיתות (מתות) **מעורבות** (ב"שרידי הירושלמי": 'מעורבין') **בהן** – נזיר שמת והניח מעות סתומים, שדמי חטאת מעורבים בהם. ואף על פי שדמי חטאת שמתו בעליהם אין מקריבים מהם קורבן אלא ילכו לים המלח, מכל מקום המעות הסתומים הללו יפלו לנדבה (הברייתא נקטה "מתות", משום שהיא מפרשת את המשנה מעילה ג, ב ("תוספתא כפשוטה", נשים, עמוד 534 הערה 23), ושם ג, א המשנה דנה בחטאות המתות), **ואפילו הפריש דמי חטאות מיתות** (המילה 'מיתות' היא אשגרה מלעיל ("תוספתא כפשוטה" נשים, עמוד 534 הערה 24). ואינה בדפוס ונציה הבבלי) **מתוכה** (במקבילה וב"שרידי הירושלמי": 'מתוכן'. וכן הוא בנוסח הבבלי של מסכת שקלים) – ואף אם מתחילה הפריש הנזיר שמת מעות סתומים לכל קורבנות נזירותו, ואחר כך הפריש מקצתם לשם חטאת, והניח את שאר המעות לשאר קורבנות נזירותו (לעולה ולשלמים), – **מעות סתומין הן** – שאר המעות שהניח הנזיר שמת יש להם דין מעות סתומים וייפלו לנדבה, שההלכה בנזיר שמעות סתומים ייפלו לנדבה לא נאמרה רק כשדמי החטאת מעורבים בהם, אלא נאמרה אף כשהפריש מהם את דמי החטאת. הרי שלפי הברייתא הזו, הלכה אחת היא בנזיר שיהיו מעות סתומים שלו נופלים לנדבה, כמו שאמר רבי זעורה בעניין מותר מעות סתומים של נזיר. **מתניתא מסייעא** – המשנה (המקור התנאי, והוא הברייתא הזו) מסייעת לרב חסדא: שנינו בברייתא (בתוספתא מעילה): **"אלו לחטאתי והשאר לשאר נזירותי"** (במקבילה וב"שרידי הירושלמי": 'והשאר לנזירותי') – נזיר שהפריש מעות לנזירותו ואמר: "מעות אלו לחטאתי, ושאר המעות לשאר קורבנות נזירותי (לעולה ולשלמים)", שמתחילה הפריש מעות סתומים שאין דמי החטאת מעורבים בהם, **ומת** – הנזיר, – **מועלין בכולן** – אם נהנו בשוגג משאר המעות כולם שהניח הנזיר שמת, שיש עליהם קדושת עולה ושלמים, חייבים להביא קורבן אשם מעילות, הואיל ונהנו גם מדמי העולה המעורבים בהם, והרי בעולה יש דין מעילה משעה שהוקדשה (וגם אם נהנו מרובם ולא מכולם, חייבים קורבן מעילה, שהרי חלק ממעות אלו ודאי מיועד לעולה), **ואין מועלין במקצתן** – אבל אם נהנו בשוגג רק ממקצתם של שאר המעות שהניח הנזיר שמת, פטורים מלהביא קורבן אשם מעילות, שהרי אפשר שנהנו מדמי השלמים בלבד, ובשלמים אין דין

רב חסדא אמר: מותר לחמו של נזיר – יירקב. – אמר רבי יוסי: ויאותר. להקריבו בפני עצמו – אין יכול, שאין לך לחם קרב לעצמו. להקריבו עם נזירות אחרת – אין את יכול, שאין לך נזירות באה בלא לחם. לפום כן צריך מימר: מותר לחמו של נזיר – יירקב.

סברין מימר: הוא [מותר] לחמו הוא מותר נסכיו. – אמר רבי יוסה בירבי בון: מותר נסכיו – קדשי קדשים אינון ויפלו לנדבה. – על דעתיה דרבי יוסה בירבי

אור לישירים

כמו שהוא במקבילה וב"שרידי הירושלמי". וכן הוא בנוסח הבבלי של מסכת שקלים) יכול – אי אפשר להקריב את המותר בפני עצמו, מפני שאין לך לחם קרב לעצמו (במקבילה וב"שרידי הירושלמי": 'בפני עצמו') – אלא כתוספת לקורבן, שהלחם בא בגלל הקורבן. להקריבו עם נזירות אחרת – אין את (אתה) יכול – אי אפשר לצרף את המותר לקורבנו של נזיר אחר, מפני שאין לך נזירות באה בלא לחם – הנזיר האחר חייב להביא עם קורבנו לחם משלו, וגם אינו יכול להוסיף עליו. ויש להציע מסקנה: לפום (הצורה הארץ ישראלית המקורית היא 'לפם', והיא נשתבשה ל'לפום' בהשפעת הארמית הבבלית) בן צריך (צרך) מימר: – לפיכך צריך (היה צריך) לומר (לכן יש להסיק מן האמור לפני כן): מותר לחמו של נזיר – יירקב – כי אין לו תקנה.

☆☆☆

הנזיר מביא עם קורבנות העולה והשלמים נסכים (מנחת נסכים, שהיא סולת בלולה בשמן למנחה ויין לנסך). מציעים קביעה: סברין מימר: – סוברים (חכמים מחזיקים בדעה) לומר: הוא [מותר] (הושלם על פי המקבילה ו"שרידי הירושלמי". וכן הוא בנוסח הבבלי של מסכת שקלים) לחמו הוא מותר נסכיו – אין הבדל בין מותר לחמו של נזיר למותר נסכיו, וגם מותר נסכיו דינם כמותר לחמו שיירקב (ואם הפריש מעות לנסכיו ונותרו מהן – יוליך אותן לים המלח).

ומביאים דיעה חולקת: אמר רבי יוסה בירבי בון (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור החמישי): מותר נסכיו – קדשי קדשים אינון (ב"שרידי הירושלמי": 'הן') – נסכיו של נזיר הם קודשי קודשים, ואילו לחמו של נזיר הוא קודשים קלים, ולכן מותר נסכיו אין דינם כמותר לחמו, שלא כמו שסוברים לומר, ויפלו לנדבה – מותר המעות שהפריש לנסכיו הולך לשופרות של נדבה, כדין מותר חטאות ואשמות שהם קודשי קודשים.

הקביעה שהוצעה לפני כן ('סברין מימר') אינה נדחית. מותר מעות שהופרשו לנסכים – יפול לנדבה. אבל אם הביא סולת ושמן ויין לצורך נסכים ונשתייר מהם, זהו ששנינו

מן המעות לשם חטאת) – הרי הם (שאר המעות מעתה) כמפורשים (ואין להם עוד דין מעות סתומים ולא יפלו לנדבה, אלא ילכו מחציתם לעולה ומחציתם לשלמים). – תניא כוותיה דרבא: (אמר:) "אלו לחטאתי והשאר לשאר נזירותי" (ומת), דמי חטאת – ילכו לים המלח, והשאר – יביא חציו לעולה וחציו לשלמים, ומועלים בכלם ואין מועלים במקצתם.

הברייתא הראשונה בירושלמי חולקת על רבא ועל הברייתא המסייעת לו בבבלי. הברייתא השנייה בירושלמי מסכימה עם רבא ועם הברייתא המסייעת לו.

בכמה הלכות בנזיר אמר רבי יוחנן בבבלי: "הלכה היא בנזיר". ואין משמעה של מימרה זו כמשמעה של המימרה שאמר רבי זעורה בירושלמי: "הלכה אחת היא בנזיר".

בבבלי נזיר כה-ב, כו, א אמרו, שמי שמת והניח מעות סתומים לקינו, שלא פירש: "אלו לחטאת, ואלו לעולה" – יפלו לנדבה (תוספתא מעילה א, ג), אף על פי שדמי חטאת מעורבים בהם, מפני שהלכה היא גם בחייבי קינים כמו בנזיר. בנזיר ובחייבי קינים, גם מי שמת והניח מעות סתומים, וגם מי שהפריש מעות והביא קורבנותיו ונותרו מעות לאחר שהביא קורבנותיו (מותר קיני זבים וקיני זבות וקיני יולדות) – יפלו לנדבה. מחלוקת רב חסדא ורבי זעורה לעיל במותר נזיר ישנה גם במותר קינים.

הנזיר מביא עם קורבן השלמים עשרים לחמים: עשר חלות מצות ועשרה ריקקי מצות.

קובעים: רב חסדא (מגדולי אמוראי בכל בדור השני והשלישי) אמר: מותר לחמו של נזיר – שהביא קמח ללחמו ונותר ממנו, שהביא יותר ממה שהיה צריך להביא, – יירקב – יניח את המותר במקום שלא יבוא בו לידי תקלה, כדי שיירקב שם (ואם הפריש מעות ללחמו ונותרו מהן – יוליך את המותר לים המלח (הוא צריך לזרוק אותו למקום שאי אפשר להוציאו משם)).

ומציעים סיוע: אמר רבי יוסי (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור הרביעי): ויאותר – ויפה (נכון) אמר רב חסדא, שמותר לחמו של נזיר – יירקב, כמבואר להלן). להקריבו בפני עצמו – אין (צריך להוסיף: 'את') (אתה),

בון, שמואל ורב חסדא ורבי אלעזר שלשתן אמרו דבר אחד. רב חסדא – אהן דהכא. שמואל – דאמר רבי יסא: עד דאנא תמן, שמעית קל רב יהודה שאל לשמואל: הפריש שקלו ומת? – אמר ליה: יפלו לנדבה. רבי לעזר – מותר עשירית האיפה שלו – רבי יוחנן אמר: יוליכם לים המלח; רבי לעזר אמר: יפלו לנדבה.

הלכה ז (בדפוסי המשנה: המשך הלכה ה; בדפוסי התלמוד: הלכה ה)

משנה

מותר שבויים – לשבויים. מותר שבוי – לאותו שבוי. מותר עניים – לעניים.

אור ל'שרים

שאף מותר שאר קודשי קודשים ייפול לנדבה. - הרי ששלושת האמוראים הללו, רב חסדא (לדעתו של רבי יוסה בירבי בון) ושמואל ורבי לעזר, אמרו דבר אחד, שהמותרות של קודשים ייפלו לנדבה.

עד כאן המקבילה בירושלמי נזיר.

המימרה בעניין הפריש שקלו ומת והמחלוקת בעניין מותר עשירית האיפה נאמרו בירושלמי לעיל ב,ה.

"אמרו דבר אחד" בירושלמי

ביטוי זה מציע קישורים מסוגים שונים בין דברי חכמים. ביטוי זה מציע בדרך כלל קישורים בין דברי תנאים, אף שבהיקריות נדירות מקושרים גם דברי אמוראים (כמו כאן). תמיד מקושרות הדעות של שניים או שלושה חכמים, ואכן בדרך כלל הביטוי הוא "שניהן / שלשתן אמרו דבר אחד". הראשונה מהדעות המצוטטות מופיעה בהקשר המקומי, המשנה המקומית או הסוגיה.

בעקבות הקביעות של "אמרו דבר אחד" באות בדרך כלל מובאות של דברי התנאים או האמוראים המקושרים על ידי הביטוי. הקביעות האלו בדרך כלל אינן אומרות במפורש את נקודת ההשקפה המשותפת המיוחסת לחכמים שדעותיהם מקושרות, ועקב כך אין זה תמיד קל לקבוע במדויק מה נקודת ההשקפה המשותפת באותם קטעים.

☆☆☆

הלכה ז (בדפוסי המשנה: המשך הלכה ה; בדפוסי התלמוד: הלכה ה)

משנה

מותר שבויים – לשבויים – אם גבו מעות לצורך פדיון שבויים, ולאחר שפדו נותר מן המעות הללו, מניחים אותן לפדיון שבויים אחרים. מותר שבוי – לאותו שבוי – אבל אם גבו מעות לפדות בהן שבוי מסוים, מה שנתר

במשנה להלן ד,ד, שמותר נסכים הוא לכלי שרת (מוכרים אותו ועושים מן הכסף כלים למקדש) או לקיץ המזבח (מוכרים אותו וקונים בדמיו עולות לנדבה).

ומציינים: על דעתיה דרבי יוסה בירבי בון – על (לפי) דעתו של רבי יוסה בירבי בון (שמותר נסכיו של נזיר ייפלו לנדבה), שמואל (מגדולי אמוראי בכל בדור הראשון) ורב חסדא ורבי אלעזר (בן פדת, אמורא בדור השני) שלשתן אמרו דבר אחד – אמרו אותו הדבר, ששלושתם יש להם דעה משותפת בעניין מותרות של קודשים, כמבואר להלן. רב חסדא – אהן (ב"שרידי הירושלמי": 'ההיין') דהכא – (החכם) הזה של כאן (שלדעתו של רבי יוסה בירבי בון, רב חסדא, שאמר שמותר לחמו של נזיר יירקב, מודה שמותר נסכיו של נזיר ייפלו לנדבה, שלא אמר רב חסדא את דבריו אלא במותר לחמו של נזיר דווקא). שמואל – דאמר רבי יסא (רבי אסי, אמורא ארץ ישראלי בדור השלישי): עד דאנא תמן – עד שאני שם (בזמן שהייתי בבבל), שמעית קל רב יהודה (מגדולי אמוראי בכל בדור השני) שאל לשמואל: – שמעתי את קול רב יהודה שואל את שמואל: הפריש שקלו ומת (בקטע מגניזת איטליה (קטע אימולה) נוסף: 'מהו') – קודם שמסרו לגזבר, מה עושים בשקל שהפריש? – אמר ליה: – אמר לו (שמואל לרב יהודה): יפלו לנדבה – השקל הולך לשופרות של נדבה. רבי לעזר – מותר עשירית האיפה שלו – של כוהן (מנחת חינוך) או של כוהן גדול (מנחת חביתין), שנתרו לו מעות לאחר שהביא אותה מהן, – רבי יוחנן (גדול אמוראי ארץ ישראל בדור השני) אמר: יוליכם לים המלח – כלומר, הוא צריך לזרוק את המעות שנתרו למקום שאי אפשר להוציאן משם; רבי לעזר אמר: יפלו לנדבה – מותר המעות הולך לשופרות של נדבה. רבי יוחנן סבור, שרק מותר חטאות ואשמות ייפול לנדבה, אבל מותר שאר קודשי קודשים ייאבד, ואילו רבי לעזר סבור,

מותר עני - לאותו עני. מותר המתים - למתים. מותר המת - ליורשיו. רבי מאיר אומר: מותר המת יהא מונח עד שיבוא אליהו. רבי נתן אומר: מותר המת בונין לו נפש על קברו.

תלמוד

גבו לו בחזקת שאין לו ונמצא שיש לו - רבי ירמיה סבר מימר: מותר המת

אור ל'שרים

מתכוונים לתת דבר למת עצמו, אלא מקנים ליורשים שהם ידאגו לקבורת המת, וכיוון שכך, מה שנשתייר שייך ליורשים. "חזון איש" הסביר, שהנותן מעות למת מעונין לעשות מצווה שלמה, ואנו יודעים שנחת רוח למת שייחנו יורשיו מהמעות.

יהא מונח עד שיבוא אליהו

ביטוי זה משמעו, שהדבר יונח עד שיתברר הספק, כביכול עד שיבוא אליהו, שעתיד לברר את כל הספקות. זו אחת הדרכים שנוהגים בהן במקרים של ספק.

נפש

נפש היא מצבה או בניין שעשו לזכרו של המת. פעמים היתה הנפש גדולה ומפוארת. קברו של המת היה בצד הנפש שבנו לשמו.

בבבלי סנהדרין מח,א ביארו את טעם מחלוקתם של התנאים בעניין מותר המת. לפי אביי הסובר הזמנה (ייחוד דבר לשימוש שיאסור אותו בהנאת שימושים אחרים) מילתא היא (הדבר נאסר בהנאה כבר משעת ההזמנה), והמעות שגבו לצורך המת נאסרו בהנאה, המחלוקת היא האם ההזמנה תופסת גם את המותר לאוסרו בהנאה (דעת רבי נתן), או שאינה תופסת והמותר שייך ליורשים (דעת תנא קמא), ולדעת רבי מאיר הדבר ספק. ולפי רבא הסובר הזמנה לאו מילתא היא, ולא נאסרו המעות בהנאה, מחלוקת התנאים היא האם זכו היורשים במותר, שלדעת תנא קמא המת מוחל את בזיונו (שנתבזה עליהן כשגבו אותן בשמו) אצל יורשיו, ונוח לו למת שייטלו יורשיו את המותר, ולדעת רבי נתן אינו מוחל את בזיונו אצל יורשיו, ולדעת רבי מאיר הדבר ספק האם מוחל.

☆☆☆

תלמוד

במשנה שנינו: "מותר המת ליורשיו" (בדפוס ונציה הבבלי נוספה כאן פסקה מן המשנה: "מותר עניים לעניים", וכן הוא בגיליון של כתב יד הבבלי. ולפי זה הסוגיה כאן מדברת במותר עני ולא במותר המת).

שואלים: **גבו לו בחזקת שאין לו ונמצא שיש לו** - אם אספו מעות לצורך קבורת מת מסוים, שהיה נחשב בוודאות שאין לו מעות לקבורתו, אך נתברר שיש לו

מן המעות נותנים לאותו שבוי, כיוון שזכה במעות והרי הן שלו.

מותר עניים - לעניים - אם גבו מעות לצורך עניים, להאכילם או להלבישם, ונותר מן המעות הללו, מניחים אותן לעניים אחרים. **מותר עני - לאותו עני** - אבל אם גבו מעות לצורך עני מסוים, להאכילו או להלבישו, מה שנותר מן המעות נותנים לאותו עני.

מותר המתים - למתים - אם גבו מעות לצורך קבורת מתי מצווה או מתים עניים, ולאחר שקברו נותר מן המעות הללו, מניחים אותן לקבורת מתים אחרים. **מותר המת - ליורשיו** - אבל אם גבו מעות לצורך קבורת מת מסוים, מה שנותר מן המעות נותנים ליורשי המת, כיוון שהם יורשים את מה שניתן לאותו מת. **רבי מאיר** (גדול התנאים בדור הרביעי) **אומר: מותר המת יהא מונח עד שיבוא אליהו** - כיוון שאין צורך אחר הקשור במת, אסור להשתמש במותר, מפני שספק הוא האם מותר המת ליורשיו או שמא לצורך המת (אליהו הוא הנביא העתידי שיבוא בעידן המשיחי ויברר ספקות עובדתיים ובעיות הלכתיות שאין אנו יכולים להכריע בהם). **רבי נתן** (הבבלי, תנא בדור הרביעי) **אומר: מותר המת בונין לו נפש על קברו** - מאותן המעות שנותרו לאחר קבורתו בונים לו מצבת זיכרון על קברו.

בבבלי סנהדרין מח,א אמרו: תניא: מותר המתים - למתים, מותר המת - ליורשיו. כיצד? גבו למתים סתם - זהו מותר המתים למתים, גבו למת זה - זהו מותר המת ליורשיו.

מן הברייתא בבבלי יוצא הפירוש גם למה ששנינו לפני כן: גבו לנזירים סתם - זהו מותר נזירים לנזירים, גבו לנזיר זה - זהו מותר נזיר לאותו נזיר. גבו לשבויים סתם - זהו מותר שבויים לשבויים, גבו לשבוי זה - זהו מותר שבוי לאותו שבוי. גבו לעניים סתם - זהו מותר עניים לעניים, גבו לעני זה - זהו מותר עני לאותו עני.

מותר המת ליורשיו

רמ"ה (בבלי סנהדרין מח,א) הסביר, שהמת עצמו אינו קונה את המעות שניתנו עבורו, אלא המעות נקנות לגבאים, והגבאים מקנים ליורשי המת. "צפנת פענח" הסביר, שבגבייה למת אין

– ליורשיו. – אמר ליה רבי אידי דחוטריה: הגע עצמך דלא כוונן אלא ליה.
– אמר ליה: אנא לא אמרית, את מנן לך?

תני בשם רבי נתן: מותר המת יבנה לו נפש על קברו ויעשה לו זלח על גבי מיפתו.

תני: ° אין פודין שבוי בשבוי, ואין גובין טלית בטלית, ואין ממחין ביד פרנסין לכך.
א,א,א

אור ל'שרים

מסברה. המונח "הגע עצמך" כאן בא לבסס את מה שאמר רבי ירמיה קודם לכן).
אמר (מילה זו נוספה במסירה שלפנינו על ידי מגיה, וישנה בנוסח הבבלי של מסכת שקלים) ליה: – אמר לו (רבי ירמיה לרבי אידי): **אנא לא** (המילה 'לא' נוספה במסירה שלפנינו על ידי מגיה, וישנה ב"שרידי הירושלמי" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים) **אמרית, את מנן לך?** – אני לא אמרתי, אתה מניין לך? (אם אני לא אמרתי לך את מה שיש ללמוד מלשון המשנה, אתה מניין לך לומר את הסברה שאמרת? שלא היית אומר מעצמך מה שאמרת, אילו לא הייתי אומר מה שאמרתי, ורק משום שאמרתי מה שאמרת, אמרת מה שאמרת)

פירושו של הקטע הזה הוא על פי "יפה עיניים". מה שאמרו כאן בלשון "סבר מימר" קיים לבסוף, כמו במקומות רבים בירושלמי.

☆☆☆

מציעים ברייתא: **תני** – שונה (התנא) / שנוי (שנויה ברייתא) **בשם רבי נתן: מותר המת יבנה לו נפש על גבי קברו** – מאותן המעות שנתרו לאחר קבורתו בונים לו מצבה על קברו, ויעשה לו זלח (במסירה שלפנינו הגיה מגיה: 'זלוף'. וכן הוא ב"שרידי הירושלמי" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים) **על גבי מיטתו** – מאותן המעות שנתרו לאחר קבורתו עושים לו על מיטתו (שנושאים עליה את המת לקבורה) זילוף (התזה) של יין או של מי בשמים לשם ריח טוב (זלח וזילוף מובנם שווה).

זילפו בשמים על מיטת המת במיוחד במקרים שמחמת חוליו של המת העלתה הגופה ריח.

מציעים ברייתא: **תני**: – שונה (התנא) / שנוי (שנויה ברייתא): **אין פודין שבוי בשבוי** – אם גבו מעות בשביל לפדות בהן שבוי זה, אין רשאים לפדות בהן שבוי אחר, ואין גובין טלית בטלית – אם גבו מעות בשביל לתת לעני טלית זו, אין רשאים לתת לו טלית אחרת, ואין ממחין ביד פרנסין (מנהיגים ועוסקים בצורכי ציבור (מקור המילה ביוונית)) לכך – אם הפרנסים רואים צורך

מעות לקבורתו, ולא השתמשו במעות שגבו לצורך קבורתו, האם נותנים את המעות שגבו ליורשי המת, או שמא מחזירים אותן למי שנתנו? ומציעים קביעה הלכתית (בקשר לנושא שנוכר לפני כן): **רבי ירמיה** (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור השלישי והרביעי) **סבר מימר**: – סובר (מחזיק בדעה) לומר: נלמד את התשובה לשאלה ממשנתנו: **מותר המת – ליורשיו** – משמע מן המשנה שרק אם השתמשו במעות שגבו לצורך קבורת המת ונותר מהן – נותנים את המותר ליורשי המת, אבל אם לא השתמשו במעות שגבו לצורך קבורת המת, כגון שגבו לו בחזקת שאין לו ונמצא שיש לו – אין נותנים את המעות שגבו ליורשי המת, שהמעות שגבו אינן נחשבות מותר.

ומציעים מקרה (כדי שיוכל לשמש ראיה לדעת רבי ירמיה): **אמר ליה** – אמר לו **רבי אידי** (ד'חוטריה (אמורא ארץ ישראלי בדור הרביעי, מהיישוב חוטרא, קרוב לנהרדעא שבבבל (ירושלמי שבת א,ז)), לרבי ירמיה: **הגע עצמך** (שער בנפשך ('הגע' נגזר משורש 'נגע')) **דלא כוונן** (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים נשתבשה המילה 'כוונן') **אלא ליה** (המילה 'ליה' נוספה במסירה שלפנינו על ידי מגיה) – שלא כיוונו אלא לו (כשגבו לו בחזקת שאין לו ונמצא שיש לו, במקרה שנתברר שלא היתה כוונתם של מי שנתנו לגבאים אלא שישתמשו בהן לצורך קבורתו, ודאי הוא שאין נותנים את המעות שגבו ליורשי המת, אלא מחזירים אותן למי שנתנו. ולפיכך, כשגבו לו בחזקת שאין לו ונמצא שיש לו, גם במקרה שלא נתברר מה היתה כוונתם של מי שנתנו לגבאים, מן הסתם היתה כוונתם שישתמשו בהן לצורך קבורתו, ולכן אין נותנים את המעות שגבו ליורשי המת. אומנם, אם השתמשו במעות שגבו לצורך קבורת מת מסוים ונותר מהן – נותנים את המותר ליורשי המת, אך זהו משום שנעשתה כוונתם בעיקר המעות שגבו, אבל אם לא השתמשו במעות שגבו לצורך קבורת המת, הרי לא נעשתה כוונתם כלל, ולכן אין נותנים את המעות שגבו ליורשי המת. – רבי ירמיה ורבי אידי חוטריה מסכימים בדין במקרה הנידון, אך רבי ירמיה למד את הדין מלשון המשנה, ורבי אידי חוטריה למד את הדין

תני: רבן שמעון בן גמליאל אומר: אין עושין נפשות לצדיקים, דבריהן הן זכרון.

— אור לישירים —

ברייתא: רבן שמעון בן גמליאל (השני, נשיא ותנא בדור הרביעי) אומר: אין עושין נפשות לצדיקים – אין בונים לצדיקים מצבות זיכרון על קבריהם כדי לעשות להם זכר, מפני שדבריהן הן זכרון (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'דבריהן הן הן זכרון') – דבריהם של הצדיקים, שאומרים בשמם לאחר מותם, הם זכר להם.

חכמים הסתייגו מבניית נפש למת וראו בה בזבוז.

☆☆☆

במסירה שלפנינו נוסף כאן על ידי מגיה קטע (פרטי הגרסאות תואמות את דפוס ונציה הבבלי). כל הקטע (שבחלקו מעובד על פי הבבלי) נמצא רק בנוסח הבבלי של מסכת שקלים (בכתב יד הבבלי, בכתב יד שקלים ובדפוס ונציה הבבלי, וכן בפירושי תלמיד רשב"ש ורבנו משולם ובראשונים בעלי הנוסח הבבלי), ואינו נמצא במסירה שלפנינו (בהעתקת הסופר) וב"שרידי הירושלמי" (וגם לא בספר "והזהיר" המרבה להעתיק אגדות) ובשום מקור מהנוסח הירושלמי של מסכת שקלים.

הקטע הארוך שנוסף בסוף פרק ב נמצא רק בכתבי היד ובשאר העדויות של הנוסח הבבלי של מסכת שקלים, והוא קטע משולב ומעובד על פי ירושלמי ברכות פרק ב, שבת פרק א ובבלי יבמות צ"ב - עיבוד אומנותי ממש, כאשר קטעי הירושלמי והבבלי משוזרים ומשולבים זה לתוך זה, והוא אופייני לדרך עיבודו המכוון של הנוסח הבבלי של מסכת שקלים ("מסורת לימוד ומסורת נוסח של התלמוד הירושלמי", "מחקרים בספרות התלמודית", עמוד 26).

קטע האגדה חדר לירושלמי בידי המעתיקים, ולא היה חלק מקורי של התלמוד, כפי שיצא מתחת יד עורכיו ("לחקר הגופים הזרים האגדיים בירושלמי", "תרביץ" סד, עמוד 245 הערה 44).

☆☆☆

להחליף (לפדות שבוי בשבוי ולגבות טלית בטלית) - רשאים הם להחליף, ואין מוחים בידם (אין מתנגדים להם, מניחים להם לעשות) על כך (משום שכוונתם של מי שנתנו לגבאים היתה שהגבאים יהיו רשאים להחליף).

בתוספתא שקלים, א"ב שנו: מותר עניים לעניים. מותר שבויים לשבויים. ואם אמר: "לעני זה", "לשבוי זה" - מותרו שלו (של אותו עני ושל אותו שבוי, שהנותן הקנה לו את כל הסכום שנתן לו). מותר מתים למתים. מותר המת ליורשיו. רבי מאיר אומר: מותר המת יהא מונח עד שיבוא אליהו. רבי נתן אומר: מותר המת בונים לו נפש על גבי קברו, או יזלח לו זלח לפני מיטתו. אין גובים כסות בכסות, ואין פודים שבוי בשבוי, ואין ממחים ביד הפרנסים על כך.

דברי רבי נתן אינם בנוסח המשנה שבכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים, אבל ישנם בכתבי היד של המשנה ובנוסח המשנה שבמסירה שלפנינו ובדפוס ונציה הבבלי.

דברי רבי נתן במשנה הם תוספת שנוספה במשנה על פי הברייתא שבתוספתא שהובאה בירושלמי ("מבוא לנוסח המשנה", עמודים 832, 952 ו-975).

מדברי הירושלמי כאן אין שום ראיה שלא היו להם דברי רבי נתן במשנה, שהרי הביאו בירושלמי גם את סוף דבריו, ולפיכך העתיקו את כל הברייתא ("תוספתא כפשוטה").

רבי נתן אינו נזכר במשנה מלבד כאן (במשנה ברכות ט, דברי רבי נתן אינם מגוף המשנה), ואכן גם בירושלמי כאן דברי רבי נתן מובאים בצורה "תני בשם רבי נתן", כאילו אינם במשנה. ונראה שדבריו חדרו מברייתא למשנה ("משנת ארץ ישראל", מסכת שקלים, עמודים 110-111).

מציעים ברייתא: תני: – שונה (התנא) / שנוי (שנויה

פרק ג הלכה א

משנה

בשלשה פרקים בשנה תורמין את הלשכה: בפרס הפסח, בפרס העצרת, בפרס החג, והן גרנות של מעשר בהמה; דברי רבי עקיבה. בן עזאי אומר: בעשרים ותשעה באדר, באחד בסיון, בעשרים ותשעה באב. רבי לעזר ורבי שמעון אומרים: באחד בניסן, באחד בסיון, בעשרים ותשעה באלול; ולמה אמרו בעשרים ותשעה באלול, ולא אמרו באחד בתשרי? – מפני שהוא יום טוב ואי אפשר לעשר ביום טוב, לפיכך הקדימוהו בעשרים ותשעה באלול.

תלמוד

"בשלשה פרקים בשנה" כול'. – אמר רבי אבהו: כל הן דתנינן פרס פלגא.

אור לישירים

פרק ג

בפרקים ג ו-ד מתוארת תרומת השקלים מן הלשכה שהוכנסו לתוכה ומה עשו בה.

הלכה א

משנה

בשלשה פרקים בשנה תורמין את הלשכה: – בשלוש פעמים בשנה היו ממלאים שלוש קופות (סלים גדולים) מהשקלים שהיו מונחים בלשכה מיוחדת במקדש, כדי לקנות בהם קורבנות ציבור, ואלו הם הפרקים: **בפרס הפסח** – לפני חג הפסח, **בפרס העצרת** – לפני חג השבועות, **בפרס החג** – לפני חג הסוכות (היו תורמים את הלשכה שלוש פעמים בשנה, ולא פעם אחת בשנה, לפי שרק הקרובים למקדש היו מספיקים להביא את שקליהם למקדש עד לפני חג הפסח, אבל הרחוקים מהמקדש היו מספיקים להביא את שקליהם עד לפני חג השבועות, והרחוקים יותר היו מספיקים להביא את שקליהם עד לפני חג הסוכות; או כדי לעשות פומפי לדבר (מחלוקת אמוראים בירושלמי לעיל א,א). וסמכו את הדבר הזה על הכתוב בנחמיה (ירושלמי לעיל ב,ד), **והן גרנות של מעשר בהמה** – שלושת הפרקים האלו הם גם עונות הגורן לעניין מעשר בהמה, וכשהגיע אחד הפרקים הללו נאסרו באכילה הבהמות שנולדו לפני הפרק עד שיעשר אותן; **דברי רבי עקיבה** (תנא בדור השלישי, מגדולי התנאים).

בן עזאי (שמעון בן עזאי, תנא בדור השלישי) **אומר:** – שלושת הזמנים למעשר בהמה הן: **בעשרים ותשעה באדר, באחד בסיון, בעשרים ותשעה באב.** **רבי לעזר** (רבי אלעזר בן שמוע, תנא בדור הרביעי) **ורבי**

שמעון (בן יוחאי, תנא בדור הרביעי) **אומרים:** – שלושת הזמנים למעשר בהמה הן: **באחד בניסן, באחד בסיון, בעשרים ותשעה באלול; ולמה אמרו** – רבי לעזר ורבי שמעון, **בעשרים ותשעה באלול, ולא אמרו באחד בתשרי?** – שהרי כמו שהזמנים האחרים באחד בחודש, כך גם זמן זה היה ראוי להיות! – **מפני שהוא** – אחד בתשרי, **יום טוב** – של ראש השנה, **ואי אפשר לעשר ביום טוב, לפיכך הקדימוהו בעשרים ותשעה באלול** – הקדימו את זמן המעשר לעשרים ותשעה באלול.

לשון "גורן" עניינו: גמר מלאכה בתבואה ובפירות, שלאחר שהובאו לגורן נגמרה מלאכתם ואסור לאוכלם עד שיעשרם. והושאלה לשון זו גם לקביעת חיוב מעשר בהמה. דינו של מעשר בהמה שמקריבים את אימוריו על המזבח ובשרו נאכל לבעלים בירושלים.

במשנה בכורות ט, שה שנינו: שלוש גרנות למעשר בהמה: בפרס הפסח, בפרס העצרת, בפרס החג; דברי רבי עקיבא. בן עזאי אומר: בעשרים ותשעה באדר, באחד בסיון, בעשרים ותשעה באב. רבי אלעזר ורבי שמעון אומרים: באחד בניסן, באחד בסיון, בעשרים ותשעה באלול; ולמה אמרו בעשרים ותשעה באלול, ולא אמרו באחד בתשרי? – מפני שהוא יום טוב, ואי אפשר לעשר ביום טוב, לפיכך הקדימוהו בעשרים ותשעה באלול.

☆☆☆

תלמוד

במשנה שנינו: "**בשלשה פרקים בשנה תורמין את הלשכה:** בפרס הפסח, בפרס העצרת, בפרס החג". מפרשים: **אמר רבי אבהו** (אמורא ארץ ישראל בדור השלישי): **כל הן דתנינן "פרס" פלגא** – כל היכן (בכל

אור לישרים

עקיבא ("מבוא לנוסח המשנה", עמוד 69 הערה 2).

בבבלי בכורות נחא אמרו: וכמה "פרס"? - פירש רבי יוסי בירבי יהודה: אין פרס פחות מחמישה עשר יום. - מאי משמע? - אמר רבי אבהו: "פרס" - פלגא. - פלגא דמאי? - פלגא דהלכות פסח (חצי של הזמן שבו דורשים בהלכות פסח), כי הא דתניא:

שואלים ודורשים בהלכות פסח קודם לפסח שלושים יום.

"בן עזאי אומר: בעשרים ותשעה באדר" - במאי קמיפלגי רבי עקיבא (שאמר שהגורן הראשון בפרס הפסח) ובן עזאי (שאמר בעשרים ותשעה באדר)? - רבי עקיבא סבר: אדר הסמוך לניסן זימנין מלא (בן שלושים יום) וזימנין חסר (בן עשרים ותשעה יום), זימנין דמיקלע (פרס הפסח) ביום שלושים (באדר) וזימנין דמיקלע בעשרים ותשעה (באדר), ומשום הכי לא קבע ליה זמן (תאריך בחודש). ובן עזאי סבר: אדר הסמוך לניסן לעולם חסר, הילכך קבע ליה זמן בעשרים ותשעה באדר.

"באחד בסיוון" (בן עזאי אמר שהגורן השני באחד בסיוון ולא חמישה עשר יום קודם העצרת) - איידי דלא נפיש (אין מרובות הבהמות שנולדות מזמן הגורן הקודם), אי אמרת ליקדים ליעשר (חמישה עשר יום קודם העצרת) - עד דמטי רגל שלמי להו (יימכרו ולא ייוותרו בהמות לעולי הרגל בעצרת).

"בעשרים ותשעה באב" (בן עזאי אמר שהגורן השלישי בעשרים ותשעה באב ולא חמישה עשר יום קודם חג הסוכות) - בן עזאי לטעמיה, דאמר האלוליים מתעשרים בפני עצמם (מספק האם ראש השנה למעשר בהמה הוא באחד באלול או באחד בתשרי, ולכן קבע את זמן הגורן לפני חודש אלול, כדי שלא יעשרו משל אב על של אלול ולהיפך, שהרי אין מעשרים מן הנולדים בשנה זו על הנולדים בשנה זו). - וליעשרינהו ביום שלושים (באב)! זימנין דמחסרין ליה לאב (יום שלושים הוא למעשה אחד באלול), ובעינן למיעבד היכרא בחדש וישן (להבדיל בין חדש וישן, שידעו אנשים שאין מעשרים מן הנולדים באב על הנולדים באלול ולהיפך).

"רבי אלעזר ורבי שמעון אומרים: באחד בניסן" - כרבן שמעון בן גמליאל דאמר: שתי שבתות (לפני הפסח דורשים בהלכותיו, וקבעו את הגורן הסמוך לפסח באותו זמן, כחלק מההכנות לפסח). "באחד בסיוון" - כדאמרן (בטעמו של בן עזאי). "בעשרים ותשעה באלול" - רבי אלעזר ורבי שמעון לטעמייהו, דאמרי: באחד בתשרי ראש השנה למעשר בהמה (ואין מעשרים מן הנולדים בתשרי על הנולדים לפני כן).

"ולמה אמרו בעשרים ותשעה באלול ולא אמרו באחד בתשרי? - מפני שהוא יום טוב" וכו'. - ותיפוק ליה דבעינן למיעבד היכרא בחדש וישן! - חדא ועוד קאמר, חדא - דבעינן למיעבד היכרא בחדש וישן, ועוד - מפני שהוא יום טוב, ואי אפשר לעשר ביום טוב, משום סקרתא (צבע אדום שהיו צובעים בו את היוצא עשירי, וצביעה אסורה ביום טוב).

☆☆☆

מקום) ששנינו "פרס" - חצי ("פרס" מובנו: חצי. והכוונה כאן לחצי חודש, שהם חמישה עשר יום. ולכן "פרס הפסח" הוא חמישה עשר יום קודם לחג הפסח, שהוא ראש חודש ניסן, "פרס העצרת" הוא חמישה עשר יום קודם לחג השבועות, שהוא עשרים באייר בערך, ו"פרס החג" הוא חמישה עשר יום קודם לחג הסוכות, שהוא ראש חודש תשרי).

במסירה שלפנינו נוסף על ידי מגיה: "פלגא בשלשים (צריך לומר: דשלשים) יום קודם למועד שדורשין בהלכותיו". ואינו לא בנוסח הירושלמי ולא בנוסח הבבלי של מסכת שקלים, אלא בדפוס ונציה הבבלי בלבד, על פי בבלי בכורות נחא.

תלמיד רשב"ש כתב, שמה שאמרו ש"פרס" פירושו חמישה עשר יום, הוא דווקא לגבי פרס הפסח, שתרומת הלשכה שלפני הפסח היתה באחד בניסן, מפני שבאחד בניסן מתחילים להביא קורבנות ציבור מתרומת השקלים החדשים (ירושלמי לעיל א,א), אבל תרומת הלשכה שלפני העצרת ושלפני החג לא היתה חמישה עשר יום קודם לרגל אלא בסמוך לרגל.

רבי אבהו פירש "פרס" מלשון 'פריסה', על פי הוראתה בלשון המקרא: חלק, כמו "מפרסת פרסה" (ויקרא יא,ג) או "הלוא פרוס לרעב לחמך" (ישעיהו נח,ז).

אפשר להוכיח מכמה מקומות שפרס המועדות הוא ערב המועדות ממש. המילה "פרס" מקורה ביוונית, ופירושה: לפני. ומה שאמרו בירושלמי כאן פירושו, שבכל מקום ששנינו במשנתנו (שקלים כאן ובכורות ט,ה) "פרס" כוונתו חצי חודש (לשיטת רבי יוסה בירבי יהודה בתוספתא), וכל החידוש שלו הוא להוציא מן הלשון הרגילה שהשתמשו בפרס המועדות במובן ערב המועדות ממש ("תוספתא כפשוטה").

בתוספתא שקלים ב,א שנו: אי זהו פרס הפסח, פרס העצרת, פרס החג (ששנו במשנתנו, שבו תורמים את הלשכה)? - רבי יוסה בירבי יהודה אומר: אין פחות מחמישה עשר יום קודם לרגל. **ושם בכורות ז,ט שנו:** שלוש גרנות למעשר בהמה: בפרס הפסח ובפרס עצרת ובפרס החג. אין להן קצבה; דברי רבי עקיבא. רבי יוסי ברבי יהודה אומר: אין פחות מחמישה עשר יום קודם לרגל.

פירוש דברי רבי יוסה בירבי יהודה הוא, שכאן פרס הפסח אינו ערב פסח ממש, אלא ערב הפסח מתחיל חמישה עשר יום לפני הרגל (לפי פירוש תלמיד רשב"ש, דברי רבי יוסה בירבי יהודה אינם אלא על פרס הפסח. ומה שתפס רבי יוסה בירבי יהודה גם פרס העצרת ופרס החג אינו אלא אשגרה מפרס הפסח). ולזה כיוון רבי אבהו בירושלמי כאן. לפי התוספתא בבכורות, רבי עקיבא סובר, שלעניין מעשר בהמה אין ל"פרס" קצבה, אלא כל שנקרא לפני הרגל ("תוספתא כפשוטה"). בתוספתא בבכורות נשנו דברי רבי יוסה בירבי יהודה כחולק על דברי רבי

אמר רבי יוחנן: מפני שהן פירקי לידה. – רבי אחא, רבי תנחום בר חייה בשם רבי יהושע בן לוי: כדי שתהא בהמה מצויה לעולי רגלים. – אמר רבי יודן: שלא יבוא לידי בל תאחר. – אמר רבי יוסה: כל המשהא טיבלו – עובר.

אור לישורים

משהפריש.

בבבלי בכורות נז,ב-נח,א אמרו: מאי שנא תלת? (מדוע שלוש גרנות?) - אמר רבה בר שילא: לקבל (כנגד) חרפי (המקדימות ללדת) ואפלי (המאחרות ללדת) וקייטי (הקיציות היולדות בקיץ). - ומאי שנא בהני זימני? (מדוע בזמנים אלו, בפרס הפסח ובפרס העצרת ובפרס החג?) - אמר רבי תנחום בריה דרב חייה איש כפר עכו: כדי שתהא בהמה מצויה לעולי רגלים (מפני שאדם שוהה מלמכור את בהמותיו ומלשוחטן עד שיעשרן בזמנים אלו שקבעו חכמים). ואף על גב דתנן: עד שלא הגיע הגורן מותר למכור ולשחוט, ניחא ליה לאיניש דלעביד מצווה בממוניה (לעשר את בהמותיו) והדר לזבן וליכול.

דברי רבה בר שילא בבבלי הם דברי רבי יוחנן בירושלמי, ודברי רבי תנחום בר חייה בבבלי הם דבריו בשם רבי יהושע בן לוי בירושלמי.

אמר רבי יוסה (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור הרביעי): **כל המשהא טיבלו – עובר** (בספר "והזהיר" נוסף: 'בבל תאחר') – כל מי שמשאיר למשך זמן את הטבל שלו ואינו מתקן אותו - עובר באיסור (טבל הם תבואה ופירות שלא הופרשו מהם התרומות והמעשרות שהם מחוייבים בהם או עיסה שלא הופרשה ממנה החלה שהיא מחוייבת בה).

תלמיד רשב"ש פירש, שמאמר זה מדבר במעשר בהמה, ובהמות שלא הופרש מהן מעשר בהמה הרי הן טבל, ואם עברו שלושה רגלים ולא הפריש - עובר ב"בל תאחר". אבל "טורי אבן" (בבלי ראש השנה ד,א) כתב, שבמעשר בהמה, אם איחר מלהפריש - אינו עובר ב"בל תאחר", ורק אם הפריש ולא הקריב - עובר. ר"מ המאירי פירש, שמאמר זה אינו מדבר במעשר בהמה, אלא בתרומות ומעשרות, ואסור להשהות טבל משום חשש תקלה, ואם משהה - עובר באיסור.

במכילתא דרבי שמעון בר יוחאי כב,כח נאמר: רבי אליעזר בן יעקב אומר: "מלאתך ודמעך לא תאחר" - שלא תאחרם בשעת הגורן מלינתם לבעלים (שלא יאחר להפריש מטבלו תרומות ומעשרות ולינתם לכוהנים וללוויים).

הרי שהמשהה את טבלו ואינו מפריש ממנו תרומות ומעשרות - עובר על "מלאתך ודמעך לא תאחר". וזהו שאמר רבי יוסה: כל המשהה טבלו - עובר ב"בל תאחר", והכוונה לכתוב "מְלֹאֲתְךָ וְדַמְעֶךָ לֹא תֵאָחֵר" (שמות כב,כח), ואין הכוונה לכתוב "כִּי תֵדַר יְדָר לֵה' אֱלֹהֶיךָ לֹא תֵאָחֵר לְשִׁלְמוֹ" (דברים כג,כב) ("עלי תמר").

במשנה שנינו: "והן גרנות של מעשר בהמה".

מדוע קבעו חכמים את שלושת הפרקים האלה למעשר בהמה? - שלושה טעמים נאמרו בדבר:

אמר רבי יוחנן (גדול אמוראי ארץ ישראל בדור השני): **מפני שהן פירקי לידה** - שלושת הפרקים האלה הם זמני הלידה של הבהמות, שיש בהמות שיולדות לפני חג הפסח, ויש שיולדות לפני חג השבועות, ויש שיולדות לפני חג הסוכות, ותיקנו חכמים לעשר את הבהמות בזמנים הללו, כדי שיעשרו את הבהמות הנולדות סמוך ללידתן.

רבי אחא (אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי) אמר בשם **רבי תנחום בר חייה** (אמורא ארץ ישראל בדור השלישי) שאמר **בשם רבי יהושע בן לוי** (אמורא ארץ ישראל בדור הראשון): **כדי שתהא בהמה מצויה לעולי רגלים** (מי שבאים לחוג את ימי הרגל (חג הפסח, חג השבועות, חג הסוכות) בבית המקדש בירושלים) - שלושת הפרקים האלה הם זמני העלייה לרגל, ותיקנו חכמים לעשר את הבהמות בזמנים הללו, כדי שתהיינה בהמות מצויות בשפע בירושלים בעבור עולי הרגלים, שאף על פי שמותר למכור ולשחוט קודם שהגיע זמן המעשר (משנה בכורות ט,ו), מכל מקום היו נמנעים מלמכור ומלשחוט עד שיעשרו, ואילו לא היו מתקנים לעשר בזמנים הללו, היו הרבה נמנעים מלמכור משום שלא עישרו עדיין, ולא היו בהמות מצויות לעולי הרגלים.

אמר רבי יודן (אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי): כדי **שלא יבוא** (בספר "והזהיר": 'יבן[ואו'] לידי בל תאחר') - שלושת הפרקים האלה הם זמני העלייה לרגל, ותיקנו חכמים לעשר את הבהמות בזמנים הללו, כדי שיביאו עולי הרגלים עימם את בהמות המעשר ויקריבו אותן, ולא יגיעו למצב של "בל תאחר", שכיוון שיעשרו אותן סמוך לעלייתם לרגל, לא ישכחו מלהביאן.

בדברים כג,כב נאמר (בעניין נדרים): "כִּי תֵדַר יְדָר לֵה' אֱלֹהֶיךָ לֹא תֵאָחֵר לְשִׁלְמוֹ". מכאן שאסור מן התורה לאדם לאחר הבאת קורבנות שנדר או שנדב אחרי הזמן שקבעה התורה. איסור זה נקרא "בל תאחר". ובין שנדר ולא הפריש קורבנו ובין שהפרישו ולא הקריבו - עובר ב"בל תאחר" לאחר שעברו שלושה רגלים משנדר או משהפריש. אף במעשר בהמה, אם הפריש ולא הקריב - עובר ב"בל תאחר" לאחר שעברו שלושה רגלים

תמן^ו תנינן: רבי מאיר אומר: באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה. בן עזיי אומר: האלוליים מתעשרין בפני עצמן. – אמר רבי חונה: מעמיה דרבי מאיר – עד כאן הן מתמצות לילד מן הישנות, מיכן ואילך הן מתחילות לילד מן החדשות. – רבי יוסה בירבי בון בשם רב חונה: מעמון דרבי אלעזר ורבי שמעון – "לבשו כרים הצאן" – אלו הבכירות, "ועמקים יעטפו בר" – אלו האפילות, "יתרועעו אף ישירו" – אלו ואלו נכנסין לדיר להתעשר.

אור ל'שרים

רבי יוסה בירבי בון (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור החמישי) אמר בשם רבי חונה: מעמון דרבי אלעזר (בן שמוע, תנא בדור הרביעי) ורבי שמעון (בן יוחאי, תנא בדור הרביעי) – טעמם (נימוקם) של רבי אלעזר ורבי שמעון (שאומרים: באחד בתשרי ראש השנה למעשר בהמה), – נאמר: "לְבָשׁוּ כָרִים הַצֹּאֵן (שדות המרעה לבשו את הצאן, והכוונה שצאן רבות מילאו את השדות וכיסו אותם כמלבוש) וְעַמְקִים יַעֲטֹפוּ כָר (עמקים התעטפו בתבואה. פירוש אחר: עמקים התעטפו בכבשים ("בר" הוא "עבור" במקרא ו"עבור" בארמית, ו"עבור" בערבית הוא כבש)), יתְרֹעְעוּ אֶף יִשְׁרֹו (הצאן והעמקים ישמיעו קולות תרועה ושירה. פעיית הצאן וקול הרוח הנושבת בקמה מתוארים כשירה)" (תהילים סה, יד), ודורשים את הכתוב: "לְבָשׁוּ כָרִים הַצֹּאֵן" – הצאן, שהן הנקבות, לבשו את הכרים, שהם הכבשים הזכרים, כלומר, הצאן התייחמו והתעברו מהכרים (כך פירשו בתרגומים חלק זה של הכתוב), – אלו הפכירות – חלק זה של הכתוב מתייחס לבהמות המקדימות להתעבר לפני ניסן, "וְעַמְקִים יַעֲטֹפוּ כָר" – הצאן שבעמקים התעטפו בכבשים, כלומר, הצאן התעברו (ואפשר שדרשו "בר" מלשון עיבור (הריון), שכן "בר" מתורגם בארמית "עבור" (תבואה)), – אלו האפילות – חלק זה של הכתוב מתייחס לבהמות המאחרות להתעבר בניסן (אפשר שפירשו "יעטפו" כמו: "וּבְהַעֲטִיף הַצֹּאֵן", "הַעֲטִיפִים" (בראשית ל, מב בעניין התייחמות הצאן של יעקב ולבן), ותרגמו בתרגומים: עיטוף - איחור), "יתְרֹעְעוּ אֶף יִשְׁרֹו" – אלו ואלו – הנולדים לפני אלול מהבהמות המקדימות להתעבר, והנולדים באלול מהבהמות המאחרות להתעבר, נכנסין לדיר להתעשר – נכנסים לדיר כדי להתעשר, שהם מצטרפים למעשר ומעשרים מאלו על אלו (דרשו "יתרועעו" - יתחברו מלשון רַע (חבר), ודרשו "ישירו" כאילו כתוב "יעשרו" מלשון מעשר). מכאן שאין אחד באלול ראש השנה למעשר בהמה אלא אחד בתשרי.

בבבלי ראש השנה ז, ב אמרו: "באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה". - מני? רבי מאיר היא, דתנן: רבי מאיר אומר:

מכיוון שהמחלוקת במשנה בעניין זמן הגורן השלישי למעשר בהמה, האם הוא בסוף אלול או בסוף אב, נובעת מהמחלוקת בעניין זמן ראש השנה למעשר בהמה, דנים בעניין זמן ראש השנה למעשר בהמה.

במשנה ראש השנה א, א שנינו: "באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה; רבי אלעזר ורבי שמעון אומרים: באחד בתשרי".

כאן התחלת מקבילה בירושלמי ראש השנה א, א.

מציעים משנה: תמן תנינן: – שם (במקום אחר - משנה בכורות ט, ה) שנינו: רבי מאיר (גדול התנאים בדור הרביעי) אומר: באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה – שאין מעשרים מבהמות שנולדו לפני אחד באלול על בהמות שנולדו אחרי אחד באלול, וכן אין בהמות שנולדו לפני אחד באלול ובהמות שנולדו אחרי אחד באלול מצטרפות למניין עשר בהמות החייבות במעשר. הרי שסתם המשנה במסכת ראש השנה רבי מאיר. בן עזיי (שמעון בן עזאי, תנא בדור השלישי) אומר: האלוליים – הנולדים בחודש אלול, מתעשרין בפני עצמן – שאינם מצטרפים למעשר עם אלו שנולדו לפני אלול או לאחריו. טעמו של בן עזאי מבואר להלן.

ומציעים הסבר: אמר רבי חונה (רבי הונא, אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי): טעמיה (במסירה שלפנינו: 'טעמ', וב'שרידי הירושלמי': 'טעמיה') דרבי מאיר – טעמו (נימוקו) של רבי מאיר (שאומר: באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה), – עד כאן הן (ב'שרידי הירושלמי': 'אין', ואין 'אין' אלא כתיב אחר תחת 'הן') מתמצות (ב'שרידי הירושלמי' כאן ובראש השנה: 'מתמצות') לילד מן הישנות – עד אחד באלול הבהמות מתמצות (גומרות) / מתמצות (משהות, מאחרות) ללדת ממה שהתעברו בשנה הקודמת שהסתיימה באדר, מיכן (מכאן) ואילך הן מתחילות לילד מן החדשות – מאחד באלול הבהמות מתחילות ללדת ממה שהתעברו בשנה הזו שהתחילה בניסן (בהמה טהורה דקה (עז, כבש) יולדת (זמן עיבורה) לחמישה חודשים (תוספתא בכורות א, י), ולכן בהמה שהתעברה בסוף אדר יולדת עד אחד באלול ובהמה שהתעברה בתחילת ניסן יולדת מאחד באלול ואילך).

אמר בן עזאי: הואיל ואלו אומרים כך ואלו אומרים כך, יהו האלוליים מתעשרין בפני עצמן. הא כיצד? נולד לו בחמשה באב וחמשה באלול [ ] וחמשה בתשרי – אין מצטרפין. נולד לו חמשה באב וחמשה בתשרי [ ] – הרי אלו מצטרפין.

אור ל'שרים

ב"אור שמח" (הלכות בכורות ז,ו) הקשה על טעמו של רבי מאיר שאמרו בירושלמי כאן, שהרי בירושלמי יבמות ד,יא ונידה א,ד אמרו שבהמה טהורה יולדת לחודשים מקוטעים (יולדת קודם השלמת חודשי העיבור), ואם כן, אפשר שבהמה שהתעברה בתחילת ניסן יולדת קודם אחד באלול. ואולי רבי מאיר סבור שבהמה טהורה דקה יולדת לחודשים שלמים ולא לחודשים מקוטעים (ראה בראשית רבה כו, שחילקו בין בהמה דקה לבהמה גסה).

מביאים ברייתא (בתוספתא ראש השנה ובכורות): **אמר בן עזאי: הואיל ואלו אומרים כך ואלו אומרים כך – שרבי מאיר אומר: באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה, ורבי אלעזר ורבי שמעון אומרים: באחד בתשרי, ואיני יודע הלכה כמי, יהו (יהיו) האלוליים מתעשרין בפני עצמן – שאינם מתעשרים עם הנולדים בחודשים אחרים, משום ספק חדש בישן. הא כיצד? – באיזה אופן האלוליים מתעשרים בפני עצמם? – נולד לו בחמשה (צריך לומר כמו במקבילה: 'חמשה') באב וחמשה באלול – אם נולדו לו חמש בהמות באב וחמש בהמות באלול, חמשה באלול וחמשה בתשרי – או אם נולדו לו חמש בהמות באלול וחמש בהמות בתשרי שאחריו, – אין מצטרפין – אין מצטרפות למניין עשר בהמות החייבות במעשר, שאין הנולדים בחודש אלול מצטרפים לנולדים בחודשים האחרים, כיוון שהאלוליים מתעשרים בפני עצמם (המוסגר הושלם על פי התוספתא). נולד לו חמשה באב וחמשה בתשרי – אם נולדו לו חמש בהמות באב וחמש בהמות בתשרי שאחריו, [– אין מצטרפין – אין מצטרפות למניין עשר בהמות החייבות במעשר, כיוון שלא נולדו באותה שנה. נולד לו חמשה בתשרי וחמשה באב – אם נולדו לו חמש בהמות בתשרי וחמש בהמות באב שאחריו, [– הרי אלו מצטרפין – הן מצטרפות למניין עשר בהמות החייבות במעשר, כיוון שנולדו באותה שנה ואין בהן אלוליים (המוסגר הושלם על פי התוספתא. גם בנוסח הבבלי של מסכת שקלים נשתבשה הברייתא, ותלמיד רשב"ש הגיה על פי הבבלי בכורות).**

בתוספתא ראש השנה א,ו שנו: באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה; רבי לעזר ורבי שמעון אומרים: באחד בתשרי. אמר רבי שמעון בן עזאי: הואיל ואלו אומרים: באחד באלול, ואלו אומרים: באחד בתשרי, יהו האלוליים מתעשרים לעצמם.

באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה.

ושם ח,א אמרו: "רבי אלעזר ורבי שמעון אומרים: באחד בתשרי". – אמר רבי יוחנן: ושניהם מקרא אחד דרשו, שנאמר: "לבשו כרים הצאן ועמקים יעטפו בר, יתרועעו אף ישירו" (תהילים סה). רבי מאיר סבר: אימתי "לבשו כרים הצאן"? (מתי זמן הרביעה של הצאן?) – בזמן ש"עמקים יעטפו בר" (שהעמקים מתכסים בתבואה). ואימתי "עמקים יעטפו בר"? – באדר. מתעברות (הצאן) באדר ויולדות (חמישה חודשים אחר כך) באב, ראש השנה שלהן – אלול (ראש חודש אלול, שעד אז נולדים רוב בני הצאן). ורבי אלעזר ורבי שמעון סברי: אימתי "לבשו כרים הצאן"? (מתי זמן הרביעה של הצאן?) – בזמן ש"יתרועעו אף ישירו". ואימתי שיבולים אומרות שירה? (מתי הן מליאות ומשיקות זו עם זו ברוח ומשמיעות רחש שירה?) – בניסן. מתעברות בניסן ויולדות באלול, ראש השנה שלהן – תשרי. – ואידך (רבי מאיר) נמי, הא כתיב: "יתרועעו אף ישירו"! – ההוא באפלתא (ברחלים אפילות, מאחרות), דהוויין בניסן (שמתעברות לאחר זמנו, בניסן). – ואידך (רבי אלעזר ורבי שמעון) נמי, הא כתיב: "ועמקים יעטפו בר"! – ההוא בחרפייתא (במקדימות), דהוויין מאדר. ...אלא אמר רבא: דכולי עלמא "לבשו כרים הצאן" – בזמן ש"עמקים יעטפו בר", באדר. והכא בהאי קרא קמיפלגי: "עשר תעשר" (דברים יד) – בשני מעשרות הכתוב מדבר, אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן. רבי מאיר סבר: מקיש מעשר בהמה למעשר דגן, מה מעשר דגן – סמוך לגמרו (של היבול, לאחר סוף ייבושו בשדה) עישורו (זמן עישורו, בתשרי), אף מעשר בהמה – סמוך לגמרו (שהוא בסוף חודש אב) עישורו. ורבי אלעזר ורבי שמעון סברי: מקיש מעשר בהמה למעשר דגן, מה מעשר דגן – ראש השנה שלו תשרי, אף מעשר בהמה – ראש השנה שלו תשרי.

לפי הבבלי, דרשו כולם, רבי מאיר ורבי אלעזר ורבי שמעון, את הכתוב בתהילים. אבל לפי הירושלמי, רק רבי אלעזר ורבי שמעון דרשו את הכתוב הזה. ובבבלי דרשו את הכתוב שלא כמו שדרשו בירושלמי.

הטעמים של רבי מאיר ושל רבי אלעזר ורבי שמעון שאמרו בבבלי ובירושלמי יפים לגבי צאן שזמן עיבורן חמישה חודשים, ואף על פי שבקר זמן עיבורם תשעה חודשים (תוספתא בכורות א,י: בהמה טהורה גסה יולדת לתשעה חודשים), מכל מקום נקבע ראש השנה אחד למעשר בקר וצאן, וקבעו ראש השנה למעשר בהמה על פי הצאן, כיוון שהצאן הן הרוב (חידושי הר"ן), גם מצד מספר המינים – בקר הם מין אחד וצאן הן שני מינים, כבשים ועיזים, וגם מצד מספר הוולדות בלידה אחת – בקר יולדים ולד אחד וצאן יולדות כמה ולדות ("טורי אבן").

ובן עזאי מכריע על דברי תלמידיו? – רבי ירמיה, רבי מיישא בשם רבי שמואל בר רב יצחק: שכן נחלקו עליה אבות העולם. מאן אינון אבות העולם? – תנא רבי יונה קומי רבי ירמיה: רבי ישמעאל ורבי עקיבה. – זאת אומרת: בן עזאי

אור ל'שרים

לפני רבי ירמיה: רבי ישמעאל (מגדולי התנאים בדור השלישי) ורבי עקיבה (תנא בדור השלישי, מגדולי התנאים) – רבי יונה שנה ברייתא שבה נחלקו בעניין זה החכמים הקדומים רבי ישמעאל ורבי עקיבה ("מחקרים בספרות התלמוד" ב, עמוד 293 הערה 4), ומכאן שהם אבות העולם, ובן עזאי שהיה בדורם הכריע על דבריהם ולא על דברי רבי מאיר ורבי אלעזר ורבי שמעון.

בבבלי בכורות נח,א אמרו: תניא: אמר בן עזאי: הואיל והללו (רבי אלעזר ורבי שמעון) אומרים כך (שאחד בתשרי ראש השנה למעשר בהמה) והללו (רבי מאיר) אומרים כך (שאחד באלול ראש השנה למעשר בהמה, ואין בידינו להכריע כמי הלכה), האלולים מתעשרים לעצמם. – וליחזי טעמיה דמאן מסתבר (ויכריע כשיטתו)! וכי תימא דלא מצי למיקם אטעמייהו, והתניא: בן עזאי אומר: כל חכמי ישראל דומים עליי כקליפת השום חוץ מן הקרח הזה (מרב עקיבא)! – אמר רבי יוחנן: מפי השמועה (המסורת) אמרוה / אמרה (צריך לומר: אמרה), מפי חגי זכריה ומלאכי (דעתו של בן עזאי אינה הכרעה על דברי מי שנחלקו בעניין, אלא היא דעה בפני עצמה שאמרה בן עזאי מפי המסורת שקיבל משם של הנביאים האחרונים (על פי חידושי הריצ"ד לבבלי חולין קלז,ב)).

השאלה ששאלו בירושלמי על מה שאמר בן עזאי אינה השאלה ששאלו בבבלי.

בבבלי אמרו, שבן עזאי אמר מפי השמועה ואינו מכריע על דברי מי שנחלקו בעניין. ובירושלמי אמרו, שבן עזאי מכריע על דברי רבי ישמעאל ורבי עקיבא.

רבי מאיר ורבי אלעזר ורבי שמעון שנחלקו בעניין זה אמרו מפי רבי ישמעאל ורבי עקיבא, שכן רבי מאיר ורבי אלעזר ורבי שמעון היו תלמידיו של רבי עקיבא, ורבי מאיר היה גם תלמידו של רבי ישמעאל. ונראה, שרבי מאיר שאמר שבאחד באלול ראש השנה למעשר בהמה אמר כך מפי רבי ישמעאל, ורבי אלעזר ורבי שמעון שאמרו שבאחד בתשרי ראש השנה למעשר בהמה אמרו כך מפי רבי עקיבא, שכן לרבי עקיבא זמן הגורן השלישי הוא בפרס החג, ולכן לדעת רבי עקיבא זמן ראש השנה הוא באחד בתשרי, וממילא לדעת רבי ישמעאל שנחלק עליו זמן ראש השנה הוא באחד באלול.

אבות העולם

במשנה עדויות א,ד ובתוספתא עדויות א,ג נקראו שמאי והלל "אבות העולם".

בירושלמי חגיגה ב,ב נקראו חכמי הזוגות "אבות העולם". בירושלמי חגיגה ב,א, בבראשית רבה א,טו ו-יב,יד, בויקרא רבה לו,א ובמדבר תנחומא (בובר) פרשת 'בראשית' סימן יט נקראו

כיצד? נולדו לו חמישה באב וחמישה באלול, חמישה באלול וחמישה בתשרי, חמישה באב וחמישה בתשרי – אין מצטרפים; חמישה בתשרי וחמישה באב – הרי אלו מצטרפים.

גם בתוספתא בכורות ז,ט שנו את דברי רבי שמעון בן עזאי.

הבבא "חמישה באב וחמישה בתשרי (- אין מצטרפים)" נשנית אגב הסיפא "חמישה בתשרי וחמישה באב – הרי אלו מצטרפים" לתפארת הסגנון ("תוספתא כפשוטה").

בבבלי בכורות נח,א אמרו: תניא: כיצד אמר בן עזאי: האלולים מתעשרים לעצמם? – נולדו לו חמישה באב וחמישה באלול – אין מצטרפים. חמישה באלול וחמישה בתשרי – אין מצטרפים. חמישה בתשרי וחמישה באב (שאחיו) – מצטרפים. – פשיטא! – מהו דתימא: כי היכי דמפסקי שנים, מפסקי נמי גרנות (זמנים בשנה למעשר בהמה, ואין מעשרים מהנולדים לפני הגורן על הנולדים אחריו) – קא משמע לן (שהגורן אינו מפסיק), כדתנן: חמישה לפני ראש השנה וחמישה לאחר ראש השנה – אין מצטרפים. חמישה לפני הגורן וחמישה לאחר הגורן – הרי אלו מצטרפים.

ותמהים (על דברי בן עזאי שאמר: הואיל ואלו אומרים כך ואלו אומרים כך): **ובן עזאי מכריע על דברי תלמידיו?** – וכי בן עזאי היה יכול להכריע על דברי תלמידיו שנחלקו בעניין ראש השנה למעשר בהמה? והרי בן עזאי היה בדור שלפני רבי מאיר ורבי אלעזר ורבי שמעון, ובימיו עדיין לא נחלקו בעניין זה! (הכרעה זו היא פשרה, במקצת כדברי זה שהוא אומר באחד בתשרי ובמקצת כדברי האומר באחד באלול. רבי מאיר ורבי אלעזר ורבי שמעון היו תלמידיו של רבי עקיבא, אבל כיוון שבן עזאי היה בן דורו של רבי עקיבא והיה קשיש מרבי מאיר ומרבי אלעזר ומרבי שמעון, הם נחשבו כתלמידיו של בן עזאי)

ומתריצים: (בכתב יד הבבלי ובדפוס ונציה הבבלי נוסף: 'אתא') **רבי ירמיה** (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור השלישי והרביעי) אמר בשם **רבי מיישא** (אמורא ארץ ישראל בדור השלישי והרביעי) שאמר בשם **רבי שמואל בר רב יצחק** (אמורא בדור השלישי): **שפן נחלקו עליה אבות העולם** – בן עזאי היה יכול להכריע בעניין זה, משום שכבר נחלקו בעניין זה חכמים גדולים קדומים.

ושואלים: **מאן אינון** – מי הם **אבות העולם** – האמורים כאן?

ומשיבים (בהבאת ברייתא): **תנא** – שנה (ברייתא) **רבי יונה** (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור הרביעי) **קומי** –

חבר ותלמיד היה דרבי עקיבה. אין תימור: רביה – אית בר נש אמר לרביה: הואיל ואלו אומרים כך ואלו אומרים כך?! – רבי אבון בשם רבי שמואל בר רב יצחק שמע לה מן הדא: אמר לו בן עזאי: על חלוקין אנו מצטערין, אלא שבאתה לחלוק עלינו את השוין. זאת אומרת: בן עזאי חבר ותלמיד הוה לרבי עקיבה. אין תימור: רביה – אית בר נש אמר לרביה: אלא שבאת לחלוק עלינו?! –

אור ל'שרים

בית שמאי ובית הלל "אבות העולם".

הרי ש"אבות העולם" הם זוגות ותנאים. אך לרוב נקראו אבות האומה, אברהם, יצחק ויעקב, "אבות העולם".

ומציעים היסק: **זאת אומרת: בן עזאי חבר ותלמיד היה דרבי** (צריך לומר כמו במקבילה וב"שרידי הירושלמי": 'לרבי') עקיבה – מכאן (מהדברים האלה שאמר בן עזאי על רבי ישמעאל ורבי עקיבה: הואיל ואלו אומרים כך ואלו אומרים כך, יש להסיק) שבן עזאי, שהיה תלמידו של רבי עקיבה (זאת עובדה ידועה ממקורות רבים), היה גם חברו. ויש להוכיח (שההיסק נכון): **אין תימור: רביה** – אם תאמר: רבו (שהיה רבי עקיבה רבו של בן עזאי, ובן עזאי היה תלמידו ולא היה גם חברו), – יש לך לתמוה: **אית בר נש אמר לרביה: הואיל ואלו אומרים כך ואלו אומרים כך?!** (בתמיהה) – (וכי) יש אדם (ש)אומר לרבו (על רבו): הואיל ואלו אומרים כך ואלו אומרים כך?! (והרי היה צריך לומר בדרך כבוד: הואיל ורבי אומר כך וכו')! – אלא מכאן שבן עזאי היה גם חברו של רבי עקיבה).

שבמשניות הקודמות (שם) אנו מצטערים, **אלא שבאתה** (שבאת) **לחלוק עלינו את השוין** – ועוד באת להוסיף מחלוקת ביניהם אף במקום שדעותיהם שוות (עד כאן המשנה). ויש להציע היסק: **זאת אומרת: בן עזאי חבר ותלמיד הוה** (צריך לומר כמו במקבילה וב"שרידי הירושלמי": 'היה') **לרבי עקיבה** – מהדברים האלה (שאמר בן עזאי לרבי עקיבה) נובע, שבן עזאי, שהיה תלמידו של רבי עקיבה, היה גם חברו. ויש להוכיח (שההיסק נכון): **אין תימור: רביה** – אם תאמר: רבו (שהיה רבי עקיבה רבו של בן עזאי, ובן עזאי היה תלמידו ולא היה גם חברו), – יש לך לתמוה: **אית בר נש אמר לרביה** (במסירה שלפנינו נכתב: 'לחבריה', ומגיה תיקן: 'לרביה', וכן הוא בכל הנוסחאות ובמקבילה, כלעיל): **אלא שבאת לחלוק עלינו?** (בתמיהה) – (וכי) יש אדם (ש)אומר לרבו: אלא שבאת לחלוק עלינו...?! (והרי היה צריך לומר לו בדרך כבוד: אלא שבא רבי לחלוק עלינו...! – אלא מכאן שבן עזאי היה גם חברו של רבי עקיבה).

במשנה בבא בתרא ט, שנינו: נפל הבית עליו ועל אימו - אלו ואלו (בית שמאי ובית הלל) מודים שיחלוקו. אמר רבי עקיבא: מודה אני בזה שהנכסים בחזקתם (אומר אני גם בזה (ונקט לשון "מודה" אגב לשונו של תנא קמא), שחולקים בית הלל על בית שמאי, וסוברים בית הלל שהנכסים בחזקת ירשי האם). אמר לו בן עזאי: על החלוקים אנו מצטערים, אלא שבאת לחלוק עלינו את השווים. **ובירושלמי בבא בתרא ט**, יב אמרו: אמר רבי שמואל בר רב יצחק: זאת אומרת, שבן עזאי חבר ותלמיד לרבי עקיבה. **ובבבלי בבא בתרא קנח**, אמרו: "אמר לו בן עזאי: על החלוקים אנו מצטערים" וכו'. - אמר רבי שמלאי: עדא אמרה (זאת אומרת): בן עזאי תלמיד חבר דרבי עקיבא הוה, דקאמר ליה: "שבאת" (בלשון נוכח, ולא אמר לו בלשון כבוד: "שבא רבינו").

בירושלמי: חבר ותלמיד. ואילו בבבלי (בכמה מקומות): תלמיד חבר.

תלמיד חבר הוא תלמיד שגדל בתורה עד שנעשה כחבר לרבו, או לעיתים הוא צעיר יותר שנוזקק לשמועות ההלכה מפי הרב אף שאינו נזקק להסברתו.

בן עזאי היה מקודם תלמידו של רבי עקיבא ואחר כך חברו. ישנן הלכות ואגדות שבהן חולק בן עזאי על רבי עקיבא, אולם

אם בן עזאי מכריע על דברי רבי מאיר ורבי אלעזר ורבי שמעון, מובן מה שאמר "הואיל ואלו אומרים כך ואלו אומרים כך" בלשון רבים, שכיוון שנחלקו יחיד ורבים, אמר בלשון רבים משום הרבים. אבל אם בן עזאי מכריע על דברי רבי ישמעאל ורבי עקיבא, היה לו לומר "הואיל וזה אומר כך וזה אומר כך" בלשון יחיד, כיוון שנחלקו יחיד ויחיד. ואפשר שבן עזאי, שלא אמר על רבי עקיבא לשון "רבי" משום שהיה חברו, אמר עליו בלשון רבים דרך כבוד משום שהיה גם תלמידו, ולכן אמר את כל דבריו בלשון רבים (בבבלי בכמה מקומות מצאנו שאמורא אומר לחברו "ודאי דאמרת...") בלשון רבים דרך כבוד.

ומציעים מקור (לקביעה שלפני כן): **רבי אבון** (רבי בון בר חייה, אמורא ארץ ישראל בדור השלישי) אמר **בשם רבי שמואל בר רב יצחק** שהוא שמע לה מן הדא: – שומע אותה (לומד את העובדה שבן עזאי היה גם חברו של רבי עקיבה) מזאת (מן המשנה הזאת - בכא בתרא ט, י): **אמר לו בן עזאי** – לרבי עקיבה (שאמר שם שחולקים בית הלל על בית שמאי גם בדבר שתנא קמא אמר שבית שמאי ובית הלל מודים בו): **על החלוקין אנו מצטערין** – על המחלוקות שבין בית שמאי ובית הלל

תמן תנינן: כל הנולדין באחד בתשרי עד עשרים ותשעה באלול – הרי אלו מצטרפין. חמשה לפני ראש השנה וחמשה לאחר ראש השנה – אין מצטרפין. חמשה לפני הגורן וחמשה לאחר הגורן – הרי אלו מצטרפין. – אמר רבי יוסה: זאת אומרת: מעשר בהמה לא עשו אותו לא כחנט ולא כשליש. אין תימר: כחנט – ניתני: כל המעוברין מעשרים ותשעה באלול! אין תימר: כשליש – ניתני: כל הנולדין עד עשרים ושנים בו!

י"ב, ב

אור ל'שרים

הזמנים שקבעו חכמים למעשר בהמה שהוא קרוי "גורן", וחמישה נולדו לאחר אותו הזמן, – הרי אלו מצטרפין – לעדר אחד של עשרה טלאים החייבים להתעשר, מפני שהזמנים הללו קובעים רק לעניין איסור מכירה או שחיטה מהבהמות קודם שיעשרן.

ומציעים היסק: אמר רבי יוסה (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור הרביעי): זאת אומרת: מעשר בהמה לא עשו אותו (אינו נחשב) לא כחנט ולא כשליש – מכאן (מההלכה הראשונה במשנה: כל הנולדים מאחד בתשרי עד עשרים ותשעה באלול – הרי אלו מצטרפים, יש להסיק) שכשקבעו חכמים בבהמה שמתעשרת לפי שנת הלידה, לא הלכו בה חכמים כמו באילן שמתעשר לפי שנת חנטה (התחלת התהוות הפרי), וגם לא הלכו בה כמו בתבואה (וכן בזיתים) שמתעשרת לפי שנת גידול שלישי (הגעת הזרע לכדי שלישי ממשקלו הסופי (ירושלמי שביעית ד, ט)).

ומוכיחים (שההיסק נכון): אין תימר: עשו אותו כחנט – אם תאמר שהלכו חכמים בבהמה כמו באילן שמתעשר לפי שנת חנטה, – יש להציע קושיה: ניתני: – (ש)נשנה (היה לנו לשנות את המשנה בבכורות בנוסח זה: כל המעוברין מעשרים (צריך לומר כמו ב"שרידי הירושלמי": 'עד עשרים'. וכן הוא בנוסח הבבלי של מסכת שקלים) ותשעה באלול – כל המעוברים (כל הבהמות שהתעברו במעי אימן) מאחד בתשרי עד עשרים ותשעה באלול – הרי אלו מצטרפים (כיוון שהתעברו באותה שנה, היה להן להצטרף לעדר אחד להתעשר, שהתעברות בבהמה נחשבת כחנטה באילן, ולכן היה לבהמה להתעשר לפי שנת ההתעברות)! אין תימר: עשו אותו כשליש – (ו)אם תאמר שהלכו חכמים בבהמה כמו בתבואה שמתעשרת לפי שנת גידול שלישי, – יש להציע קושיה: ניתני: – (ש)נשנה (היה לנו לשנות את המשנה בבכורות בנוסח זה: כל הנולדין עד עשרים ושנים בו – כל הנולדים מעשרים ושלושה באלול עד עשרים ושנים באלול בשנה שלאחר מכן – הרי אלו מצטרפים (כל הבהמות שנולדו מעשרים ושלושה באלול עד עשרים ושנים באלול בשנה שלאחר מכן – יום השמיני ללידתן הוא מאחד בתשרי עד עשרים ותשעה

יש מקומות שבהם הוא מוסיף על דברי רבו ומשלים. בהגיבו על מאמריו של רבי עקיבא אמר בעצמו: "איני כמשיב על דברי רבי, אלא כמוסיף על דבריו" (מכילתא דרבי ישמעאל 'בוא' מסכתא דפסחא פרשה א, ספרא 'ויקרא' דיבורא דנדבה פרשה א). הוקרתו של בן עזאי את רבו רבי עקיבא מתבטאת גם במאמרו: "כל חכמי ישראל דומים עליו כקליפת השום חוץ מן הקרח (על פי הערבית: תקיף) הזה (הוא רבי עקיבא)!" (בבלי בכורות נח, א). פעם ביקר את דברי רבי עקיבא באומרו: "על החלוקים (של בית שמאי ובית הלל) אנו מצטערים, ואתה באת לחלק עלינו את השווים" (בבא בתרא קנח, ב) ("אבות הדורות", עמודים 135-137).

בן עזאי אמר לרבי עקיבא כמה הלכות בשם רבי יהושע (בן חנניה, מגדולי התנאים בדור השני). כנראה היה רבי יהושע רבו של בן עזאי.

בבבלי ברכות כז, ב אמרו: רבי ירמיה בר אבא תלמיד חבר הווה (של רב), והיינו דקאמר ליה רבי ירמיה בר אבא לרב (כשהקדים רב להתפלל תפילת שבת): "מי בדלת?" (האם בדלת ממלאכה וקיבלת עליך קדושת השבת?), ולא אמר: "מי בדיל מר?" (כדרך שהיה צריך לומר אם היה תלמידו).

הוכחת הבבלי בברכות ממה שאמר רבי ירמיה בר אבא דומה להוכחת הירושלמי והבבלי ממה שאמר בן עזאי.

☆☆☆

מציעים משנה: תמן תנינן: – שם (במקום אחר – משנה בכורות טו, ו) שנינו: כל הנולדין באחד (צריך לומר כמו במשנה ובמקבילה וב"שרידי הירושלמי": 'מאחד') בתשרי עד עשרים ותשעה באלול – כל הבהמות שנולדו במשך כל השנה, – הרי אלו מצטרפין – לעדר אחד להתעשר. משנה זו סוברת כרבי אלעזר וכרבי שמעון, שאחד בתשרי ראש השנה למעשר בהמה. חמשה לפני ראש השנה וחמשה לאחר ראש השנה – אם יש לאדם עשרה טלאים, שחמישה מהם נולדו לפני ראש השנה וחמישה נולדו אחרי ראש השנה, – אין מצטרפין – לעדר אחד להתעשר, שאין חדש וישן מתעשרים זה על זה. חמשה לפני הגורן וחמשה לאחר הגורן – אבל אם נולדו באותה שנה, אלא שחמישה נולדו לפני אחד

רבי שמי בשם רבי בון בר חייה: כשליש עשו אותו, כרבי שמעון, דרבי שמעון אמר: מחוסר זמן נכנס לדיר להתעשר. – קם רבי מנא עם רבי שמי, אמר ליה: אתה אמרת הדרא מילתא? – אמר ליה: אין. – אמר ליה: והתנינן: בן עזאי אומר: האלוילים מתעשרין בפני עצמן! לא אפילו נולד עד עשרים ותשעה באלול? אית לך מימר: בן עזאי כרבי שמעון?! לא כרבנן היא?! כמה דאת אמר על דרבנן: מניחין לגורן הבא והן מתעשרין עם בני שנתן, כן את אמר על דבן עזאי: מניחין לגורן הבא והן מתעשרין עם בני אלול.

אור לישירים

רבי שמיי (ניגש רבי מנא לרבי שמיי כדי להקשות על דבריו. "קם עם" בארמית שומרונית מתפרש כמו 'נאבק עם'), אמר ליה: – אמר לו (רבי מנא לרבי שמיי): אתה (צריך לומר: 'את') אמרת הדרא מילתא?! (בתמיהה) – אתה אמרת את הדבר הזה (שכשליש עשו אותו כרבי שמעון)?! (ב"שרידי הירושלמי" נוסח אחר: 'אתה [שמעון]תה מן אבוך דא מילתא. והוא אשגרת מונח של הגרסן, כי הביטוי האחרון הזה מופיע חמש פעמים בירושלמי (כולל המקבילות) בעקבות המאמר "קם רבי יוסה עם רבי יודה בן פזי" לשאלו אותו על דברים ששמע מפי אביו רבי סימון. אף כאן הצעת הדברים ברישא: "קם רבי מנא עם רבי שמיי", הדומה למאמר הזה, גרמה לגרסן להשגיר ביטוי זה לכאן ('יאוצר לשונות ירושלמיים')) – אמר ליה: – אמר לו (רבי שמיי לרבי מנא): אין – כן (אמרת את הדבר הזה). – אמר ליה: – אמר לו (רבי מנא לרבי שמיי): והתנינן (והא תנינן): – והרי שנינו (במשנה בכורות ט,ה): בן עזאי אומר: האלוילים מתעשרין בפני עצמן – שאינם מצטרפים למעשר עם אלו שנולדו לפני אלול או לאחריו! האם לא אפילו נולד עד עשרים ותשעה באלול?! (בתמיהה) – וכי לדעת בן עזאי אין אף הנולדים עד עשרים ותשעה באלול מתעשרים בפני עצמם עם שאר הנולדים באלול? והרי האלוילים שנקט בן עזאי בסתם הם כל הנולדים מאחד באלול עד עשרים ותשעה בו! אית לך מימר: – יש לך לומר (האם אתה יכול לומר): בן עזאי כרבי שמעון – גם בן עזאי סבור כרבי שמעון, שלדעתו מחוסר זמן נכנס לדיר להתעשר?! (בתמיהה) לא כרבנן היא (צריך לומר: 'הוא')?! – וכי אין בן עזאי סבור כחכמים שחולקים על רבי שמעון, שלדעתם מחוסר זמן אינו נכנס לדיר להתעשר?! והרי בוודאי בן עזאי סבור כחכמים, הואיל ואין הלכה אלא כדברי המרובים! ולכן לכן עזאי אין הבהמה ראויה להתעשר אלא מהיום השמיני ללידתה והלאה. כמה דאת אמר (ב"שרידי הירושלמי" נוסף: 'תמן') על דרבנן: מניחין לשנה הבאה והן מתעשרין עם בני שנתן, כן את אמר (ב"שרידי הירושלמי" נוסף: 'הכא') על דבן עזאי: מניחין לגורן הבא והן מתעשרין עם בני אלול – נראה שיש להפוך את שני חלקי המשפט ולגרסו כך: 'כמה

באלול, וכיוון שהגיעו ליום השמיני ללידתן באותה שנה, היה להן להצטרף לעדר אחד להתעשר, שהיום השמיני ללידת בהמה, שממנו והלאה הבהמה ראויה לחיות ולהתקיים, נחשב כגידול שלישי בתבואה, שממנו והלאה התבואה ראויה להיזרע ולהצמיח (הזרע יכול לנבוט ולהתקיים (ירושלמי שביעית ב,ז ומעשרות א,ג וחלה א,ד)), ולכן היה לבהמה להתעשר לפי שנת ההגעה ליום השמיני ללידתה! – אבל כיוון ששנינו: כל הנולדים מאחד בתשרי עד עשרים ותשעה באלול – הרי אלו מצטרפים, הרי שלא הלכו חכמים בבהמה לא כמו באילן שמתעשר לפי שנת חנטה ולא כמו בתבואה שמתעשרת לפי שנת גידול שלישי).

ודוחים (את ההיסק): רבי שמי (אמורא ארץ ישראלי בדור הרביעי והחמישי) אמר בשם רבי בון בר חייה (אמורא ארץ ישראלי בדור השלישי): כשליש עשו אותו – אפשר לומר שהלכו חכמים בבהמה כמו בתבואה שמתעשרת לפי שנת גידול שלישי, כרבי שמעון (בן יוחאי, תנא בדור הרביעי) – כדעת רבי שמעון בעניין הזמן שבו בהמה ראויה להתעשר, דרבי שמעון אמר: מחוסר זמן נכנס לדיר להתעשר – בהמה אף בתוך שבעת ימים ללידתה נכנסת לדיר כדי להתעשר, אף על פי שאינה ראויה לקורבן אלא מהיום השמיני ללידתה והלאה. וכיוון שבהמה ראויה להתעשר מיום לידתה, לכן יום לידתה נחשב כגידול שלישי בתבואה, שממנו והלאה התבואה ראויה להתעשר. נמצא שכשקבעו חכמים בבהמה שמתעשרת לפי שנת הלידה, הלכו בה כמו בתבואה שמתעשרת לפי שנת גידול שלישי. – רבי שמיי דחה את מה שאמר רבי יוסה.

במשנה בכורות ט,ד שנינו: הכל נכנס לדיר להתעשר, חוץ מן... מחוסר זמן.

ובתוספתא בכורות ז,ו שנו: רבי שמעון אומר: מחוסר זמן נכנס לדיר להתעשר.

ומקשים: קם רבי מנא (השני, מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור החמישי) עם רבי שמי – עמד רבי מנא עם

אמר רבי חזקה: זאת אומרת: ימים שהבכור מחוסר זמן בהן עולין לו מתוך

אור לישירים

בחודש אלול עד עשרים ותשעה בו, אינן ראויות להתעשר בעשרים ותשעה באלול, ולפיכך מניחן לגורן הבא. לפי רבי שמיי, חכמים (רבי אלעזר ורבי שמעון) כרבי שמעון שאמר שמחוסר זמן נכנס לדיר להתעשר, שהרי ודאי שרבי שמעון הולך לשיטתו בעניין מחוסר זמן, ולכן לדעת חכמים, אף אם נולדו בהמות עד עשרים ותשעה באלול, הן ראויות להתעשר בעשרים ותשעה באלול (שלדעתם הוא הגורן האחרונה למעשר לבהמות שנולדו באותה שנה).

אבל לפי רבי מנא, חכמים (רבי אלעזר ורבי שמעון) אינם כרבי שמעון שאמר שמחוסר זמן נכנס לדיר להתעשר, שהרי אפשר שרבי אלעזר אינו סבור כרבי שמעון בעניין מחוסר זמן, ולכן לדעת חכמים, אם נולדו בהמות עד עשרים ותשעה באלול, אינן ראויות להתעשר בעשרים ותשעה באלול, ולפיכך מניחן לשנה הבאה.

הלשון "מניחן לגורן הבא", שמשמעה הזמן הבא שנקבע למעשר בהמה, היא לאו דווקא, מכיוון שמניחן לזמן שבו יהיו ראויות להתעשר (מהיום השמיני ללידתן והלאה), ולא לזמן הגורן הבא. גם הלשון "מניחן לגורן הבא" וגם הלשון "מניחן לשנה הבאה" כוונתן היא שמניחן לזמן שבו יהיו ראויות להתעשר. לגבי בן עזאי לא נקטו בלשון "מניחן לשנה הבאה", משום שלבן עזאי ספק הוא האם ראש השנה למעשר בהמה הוא אחד באלול או אחד בתשרי, ואם אחד באלול הוא, הרי שהוא מניח את בני אלול לזמן שאינו נחשב אצלם כשנה הבאה אלא כאותה שנה. אבל לגבי חכמים (רבי אלעזר ורבי שמעון) נקטו בלשון "מניחן לשנה הבאה", משום שלחכמים ראש השנה למעשר בהמה הוא אחד בתשרי, הרי שהוא מניח את בני אותה שנה לזמן שנחשב אצלם כשנה הבאה.

ומסיקים: **אמר רבי חזקה** (רבי הונא, אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי): **זאת אומרת: ימים שהבכור מחוסר זמן בהן עולין לו מתוך שנתו** – מכאן (מההלכה במשנה בכורות שהובאה לעיל: כל הנולדים מאחד בתשרי עד עשרים ותשעה באלול - הרי אלו מצטרפים, הרי שהבהמות שנולדו מעשרים ושלושה באלול עד עשרים ותשעה בו מתעשרות עם אלו שנולדו קודם לכן באותה שנה, אף על פי שהן בתוך שבעת ימים ללידתן ואינן ראויות להקרבה באותה שנה, יש להסיק) ששבעת הימים מיום שנולד בכור בהמה, אף על פי שבהם אינו ראוי להקרבה, נחשבים לו מהימים של שנתו הראשונה, שהבכור מונים לו שנה (לעניין זמן שהייתו) משעת לידתו, ואין מונים לו שנה מהיום השמיני ללידתו (הבכור נאכל בתוך שנתו הראשונה, בין תם בזמן המקדש ובין בעל מום אפילו בזמן הזה) (בנוסח הבבלי

דאת אמר על דבן עזאי: מניחן לגורן הבא והן מתעשרין עם בני אלול, כן את אמר על דרבנין: מניחן לשנה הבאה והן מתעשרין עם בני שנתן' (וכן הגיהו רבנו משולם והגר"א) - כמו שאתה אומר על (לדעתו) של בן עזאי (שאמר: האלוניים מתעשרים בפני עצמם), שהוא מניח (משאיר) לגורן הבא את הבהמות שנולדו מעשרים ושלושה באלול עד עשרים ותשעה בו ומעשר אותן עם שאר הבהמות שנולדו בחודש אלול, כך אתה אומר על (לדעתם) של חכמים (שאמרו: כל הנולדים מאחד בתשרי עד עשרים ותשעה באלול - הרי אלו מצטרפים), שהוא מניח לשנה הבאה את הבהמות שנולדו מעשרים ושלושה באלול עד עשרים ותשעה בו ומעשר אותן עם שאר הבהמות שנולדו בשנה שהן נולדו (לדעת בן עזאי כל הבהמות שנולדו בחודש אלול מתעשרות בפני עצמן, אך כיוון שהבהמות שנולדו מעשרים ושלושה באלול עד עשרים ותשעה בו אינן ראויות להתעשר בעשרים ותשעה באלול, שאין הבהמה ראויה להתעשר אלא מהיום השמיני ללידתה והלאה כדעת חכמים שחולקים על רבי שמעון, לכן לדעת בן עזאי הוא מניח אותן לזמן שבו יהיו ראויות להתעשר ומעשר אותן עם שאר הבהמות שנולדו בחודש אלול. וכמו לדעת בן עזאי, כך גם לדעת חכמים (רבי אלעזר ורבי שמעון), שלדעת חכמים כל הבהמות שנולדו מאחד בתשרי עד עשרים ותשעה באלול מצטרפות להתעשר, אך כיוון שהבהמות שנולדו מעשרים ושלושה באלול עד עשרים ותשעה בו אינן ראויות להתעשר בעשרים ותשעה באלול, שאין הבהמה ראויה להתעשר אלא מהיום השמיני ללידתה והלאה כדעת חכמים שחולקים על רבי שמעון, לכן לדעת חכמים (רבי אלעזר ורבי שמעון) הוא מניח אותן לזמן שבו יהיו ראויות להתעשר ומעשר אותן עם שאר הבהמות שנולדו בשנה שהן נולדו. - כך אמר רבי מנא לרבי שמיי. הרי שלא הלכו בבהמה לא כמו באילן שמתעשר לפי שנת חנטה ולא כמו בתבואה שמתעשרת לפי שנת גידול שלישי).

ההכרח בתיקון הגרסה בדברי רבי מנא הוא, משום שמדעתו של בן עזאי אנו למדים לדעתם של חכמים.

בן עזאי לא קבע גורן למעשר בהמה לבהמות הנולדות בחודש אלול, אך נראה שלדעתו האלוניים מתעשרים בעשרים ותשעה באלול (ולא מנה אותו בן עזאי כגורן בפני עצמו, מפני שלא היה אלא לאלוניים בלבד המתעשרים בפני עצמם).

רבי מנא אמר, שכן עזאי אינו כרבי שמעון שאמר שמחוסר זמן נכנס לדיר להתעשר, ולכן לדעת בן עזאי, אם נולדו בהמות

שנתו. – אמר רבי מנא: רבי יונה אבא שמע לה מן הדא: "כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר" וגו'. הא כיצד? משעת לידתו את מונה לו שנה.

הלכה ב

משנה

בשלוש קופות של שלש שלש סאין תורמין את הלשכה, וכתוב עליהן א"לף ב"ית ג"ימל. רבי ישמעאל אומר: יונית כתוב עליהן אלפא בימא גמא. אין התורם נכנס לא בפרגוד חפות, ולא במנעל, ולא בסנדל, ולא בתפילה, ולא

אור ל'שרים

של מסכת שקלים נשתבשה המימרה של רבי חונה). ומציעים מקור (לקביעה שלפני כן): **אמר רבי מנא: רבי יונה אבא** – אבי (רבי מנא היה בנו של רבי יונה) **שמע לה מן הדא**: – שומע אותה (לומד את ההלכה שהבכור מונים לו שנה משעת לידתו) מזאת (מן הדרשה הזאת): נאמר (בעניין בכור בהמה טהורה): **"כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש ל'י אלהיך"** (דברים טו, יט) – כל בכור זכר שיוולד בבקרך ובצאנך אתה חייב להקדיש אותו לשם ה' (לתת אותו לה'). ונאמר (שם כ): **"לפני ה' אלהיך תאכלנו שנה בשנה במקום אשר יבחר ה' – אתה הכוהן, שקיבלת את הבכור מישראל, חייב לאכול את הבכור בתוך שנתו הראשונה במקדש, ואסור לך להשהות את אכילתו משנה אחת לחברתה. הא כיצד? – באיזה אופן יתקיים הכתוב הזה, שמשמע ממנו שאתה חייב לתת את הבכור לה' משייוולד? והרי בשבעת הימים מיום שנולד אינו ראוי להקרבה! – משעת לידתו את (אתה) מונה לו שנה – אתה מונה לבכור את שנתו הראשונה, שבה יש לתת אותו לה', משעת לידתו, ובאופן הזה יתקיים הכתוב הזה.**

שמיני ללידתו, ובעל מום מונים לו שנה משעת לידתו. אבל לפי הירושלמי, אף בכור תם מונים לו שנה משעת לידתו, שהכתוב שממנו למדו הלכה זו מדבר בתם.

לפי הבבלי, בכור שנולד בעל מום, מונים לו מיום שנולד, והוא שכלו לו חודשיו, שנראה לאכילה ביום לידתו, אבל אם לא ידעו בוודאי שכלו לו חודשיו, מונים לו מיום שמיני. ודווקא שנולד במומו, אבל היה תם ונעשה בעל מום, ונולד לו המום בתוך שנתו, כיוון שלא היה ראוי לאכילה עד יום השמיני, אפילו כלו לו חודשיו, אין מונים לו אלא משעה שראוי להקרבה (תוספות).

☆☆☆

הלכה ב

משנה

במשנה הקודמת שנינו: "בשלושה פרקים בשנה תורמין את הלשכה", ומשנה זו מוסיפה לבאר, כיצד היו תורמין **בשלוש קופות** (סלים גדולים) **של שלש שלש סאין תורמין את הלשכה** – בכל פרק משלושת הפרקים היו ממלאים מן השקלים שבלשכה שלוש קופות, שכל אחת הכילה שלוש סאים (סאה היא מידת נפח) (בירושלמי לעיל ב, ד, סמכו את הדבר הזה על הכתוב בנחמיה), **וכתוב עליהן** – על הקופות: **א"לף (א), ב"ית (ב), ג"ימל (ג)** – האותיות משמשות למספרים: א לאחד, ב לשניים, ג לשלוש. **רבי ישמעאל** (מגדולי התנאים בדור השלישי) **אומר: יונית כתוב עליהן** – אותיות יוניות היו כתובות על הקופות: **אלפא (A), ביטא (B), גמא (G)** – לפי שהיו רגילים בזמן בית שני בכתב יווני (היוונית היתה השפה הרווחת ביותר בירושלים בימי הבית השני מלבד הארמית).

אין התורם נכנס – ללשכה לתרום אותה, **לא בפרגוד** (מלבוש עם שוליים וקפלים (מקור המילה ביוונית)) **חפות** (מלבוש שתפורה לו מכפלת), **ולא במנעל** (נעל), **ולא בסנדל** (נעל העשויה מסוליה ורצועות בלבד), **ולא בתפילה** (תפילין של יד או של ראש), **ולא בקמיע** (כתב של שמות ותפילות או קשר של שורשי עשבים מונח

עד כאן המקבילה בירושלמי ראש השנה.

בבבלי ראש השנה ו, ב-ז, א אמרו: איבעיא להו: בכור מאימתי מונים לו שנה (לענין 'בל תאחר')? – אביי אמר: משעה שנולד. רב אחא בר יעקב אמר: משעה שנראה להרצאה (משעה שראוי להקרבה, והוא מהיום השמיני והלאה). ולא פליגי, הא (שאמר רב אחא בר יעקב שמונים לו משעה שנרצה) – בתם (בבכור תם, שאין בו מום, וחובה היא להביאו ולהקריבו במקדש), הא (שאמר אביי) בבעל מום (שמכיוון שנולד במומו, הוא ראוי להישחט בחוץ מיום שנולד, ולכן אם אינו נותנו לכוהן תוך שנה מאותו יום, הוא עובר ב'בל תאחר'). – בעל מום מי מצי אכיל ליה (ביום שנולד)? (והרי יש לחשוש שמא הוא נפל, ואין שחיטה מועילה לו עד שיהיה שמונה ימים) – שמוחזק לו בו שכלו לו חודשיו (ואינו נפל, שהוא יודע זמן עיבורה של הבהמה).

עד כאן המקבילה בירושלמי ראש השנה.

בבבלי **ראש השנה** ו, ב-ז, א אמרו: איבעיא להו: בכור מאימתי מונים לו שנה (לענין 'בל תאחר')? – אביי אמר: משעה שנולד. רב אחא בר יעקב אמר: משעה שנראה להרצאה (משעה שראוי להקרבה, והוא מהיום השמיני והלאה). ולא פליגי, הא (שאמר רב אחא בר יעקב שמונים לו משעה שנרצה) – בתם (בבכור תם, שאין בו מום, וחובה היא להביאו ולהקריבו במקדש), הא (שאמר אביי) בבעל מום (שמכיוון שנולד במומו, הוא ראוי להישחט בחוץ מיום שנולד, ולכן אם אינו נותנו לכוהן תוך שנה מאותו יום, הוא עובר ב'בל תאחר'). – בעל מום מי מצי אכיל ליה (ביום שנולד)? (והרי יש לחשוש שמא הוא נפל, ואין שחיטה מועילה לו עד שיהיה שמונה ימים) – שמוחזק לו בו שכלו לו חודשיו (ואינו נפל, שהוא יודע זמן עיבורה של הבהמה).

בבבלי חילקו בין תם לבעל מום, שתם מונים לו שנה מיום

בקמיע, שמא יעני, ויאמרו מעון הלישכה העני, או שמא יעשיר, ויאמרו מתרומת הלשכה העשיר; שאדם צריך לצאת ידי הבריות כדרך שהוא צריך לצאת ידי המקום, שנאמר: "והייתם נקיים מ'י ומישראל", ואומר: "ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם".

תלמוד

° בשלש קופות של שלש שאין, שהן תשעה שאין, שהן עשרים ושבע שאין, תורמין את הלשכה, וכתוב עליהן אלף אלף גימל. מפני מה כתוב עליהן אלף אלף גימל? – לומר: אין מסתפק – מן הראשונה קודם לשנייה, (ולא) משנייה קודם לשלישית.

א"ג, א

אור לישרים

שלש קופות? – אמר ליה: נלמוד סתום מן המפורש. תני...".

הקטע הוא על פי הירושלמי שבת ח, א ו-יח, א ופסחים י, א: "רבי זעורא שאל לרבי יאשיה: כמה הוא שיעורה של קופה? – אמר ליה: נלמוד סתום מן המפורש, דתנינן תמן: בשלש קופות של שלש שאין תורמין את הלשכה".

הקטע אינו לא במסירה שלפנינו (בהעתקת הסופר) ולא ב"שרידי הירושלמי" ובספר "והזהיר", והוא נמצא בנוסח הבבלי של מסכת שקלים (בכתב יד הבבלי, בכתב יד שקלים ובדפוס ונציה הבבלי).

מביאים ברייתא: בשלש קופות של שלש שאין, שהן תשעה (ה) שאין, שהן עשרים ושבע שאין, תורמין את הלשכה – בכל פרק משלושת הפרקים היו ממלאים מן השקלים שבלשכה שלוש קופות, שכל אחת הכילה שלוש סאים, ונמצא שהיו תורמים בכל פרק תשע סאים, ובכל שלושת הפרקים עשרים ושבע סאים, וכתוב עליהן – על הקופות: אלף, בי"ת, גימל. מפני מה כתוב עליהן אלף, בי"ת, גימל? – לומר: – זה בא לומר: אין (אם) מסתפק – מן הראשונה קודם לשנייה, (ולא) משנייה קודם לשלישית (ב"שרידי הירושלמי": שאם נסתפק – מן הראשונה קודם לשנייה, ואם נסתפק – מן השנייה קודם לשלישית. ובספר "והזהיר": שאם נסתפק – מן הראשונה קודם לשנייה, ומן השנייה קודם לשלישית. וכן צריך לומר גם במסירה שלפנינו, ולשון קצרה היא, והכוונה: אם מסתפק – [מסתפק] מן הראשונה וכו' ("תוספתא כפשוטה") – אם באים להשתמש בשקלים שבקופות, משתמשים בשקלים שבקופה הראשונה לפני השקלים שבקופה השנייה, ובשקלים שבקופה השנייה לפני השקלים שבקופה השלישית, שבתחילה היו מוציאים את השקלים מן הקופה שכתוב עליה אלף, ואחר כך היו מוציאים מן הקופה שכתוב עליה בי"ת,

בתוך צורך עור שקושרים על הגוף לרפואה ולסגולה) – שלא יחשדו הבריות את התורם שגנב שקלים מן הלשכה והחביאם בהם, שכל אלה ניתן להסתיר בהם מטבעות, שמא יעני – יעשה התורם עני, ויאמרו – הבריות: "מעון (בספר "והזהיר" נוסף: 'תרומת') הלישכה העני" – נהיה עני מפני שמעל בשקלים שבלשכה, או שמא יעשיר, ויאמרו – הבריות: "מתרומת הלשכה העשיר" – נהיה עשיר מן השקלים שגנב מהלשכה; לפי שאדם צריך לצאת ידי הבריות (בני האדם) כדרך שהוא צריך לצאת ידי המקום (כינוי לאלוהים) – שצריך אדם להיזהר שלא יהיה חשוד בעיני הבריות, כשם שהוא צריך להיזהר במעשיו כלפי אלוהים, שנאמר (בדברי משה לבני גד ולבני ראובן על בקשתם להתנחל בעבר הירדן המזרחי): "וְהִיִּיתֶם נְקִיִּים מִיַּי וּמִיִּשְׂרָאֵל" (במדבר לב, כב) – לא יהיה בכך שום חטא כלפי ה' וכלפי ישראל, ואומר: "וּמִצָּא חֵן וְשִׂכָּל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם" (משלי ג, ד) – תימצא רצוי בעיני אלוהים ובעיני בני אדם. ומכאן שצריך אדם להשתדל להיות נאמן ומקובל גם על הבריות ולמנוע שיחשדו בו.

בבבלי יבמות קב, ב אמרו: אין התורם נכנס לא בפרגוד חפות ולא באנפיליא (נעל עשויה לבד, משום חשד), ואין צריך לומר במנעל וסנדל, לפי שאין נכנסים במנעל וסנדל לעזרה (משום מורא מקדש).

התרומה נעשתה במקדש, ולהר הבית נכנס אדם ללא מנעל (משנה ברכות ט, ה). אם כן, אין חידוש בדרישה שהתורם לא יעבוד כשהוא נעול.

אפשר שהמשנה כאן מדברת במנעל ובסנדל של עץ שנכנסים בהם לעזרה (ראה משנה שבת ו, ח והתלמודים למשנה זו), או במנעל ובסנדל של בגד ("עלי תמר").

☆☆☆

תלמוד

במסירה שלפנינו נוסף כאן על הגליון על ידי מגיה: "רבי זעירא שאל רבי אושעיא: כמה הוא שיעורן של

ב,ג^ו

תני רבי ישמעאל: קיוון לא יתרום מפני החשד.
תני: הגיזברין היו מפספסין בקילקין.

א,ד^ו

תני: מדברין היו עמו משעה שהוא נכנס עד שעה שהוא יוצא. – וימלא פומיה מווי! – אמר רבי תנחומא: מפני הברכה.

אור לישירים

קופה", שהרי קטע שקלים מובהק ("שהן תשעה סאין" וכו' "מפני מה" וכו'), שאינו נמצא במקבילות, מפסיק בינתיים. לפיכך זו נראית להיות ודאי מהוספות הנוסח הבבלי של מסכת שקלים.

☆☆☆

מציעים ברייתא: תני – שונה (בברייתא) רבי ישמעאל (מגדולי התנאים בדור השלישי): קיוון (קנן) - בעל קוצות שיער, בעל שערות ארוכות ומתולתלות) לא יתרום – את הלשכה, מפני החשד – שיחשדוהו הבריות שגנב שקלים מן הלשכה והחביאם בשערותיו.

ומציעים ברייתא: תני: – שונה (התנא) / שנוי (שנויה ברייתא): הגיזברין (ממונים על הכסף) – של המקדש, היו מפספסין (ב"שרידי הירושלמי": 'מפספשים') בקילקין – היו מפרידים את השיער הסבוך של התורם את הלשכה, כדי לבדוק ולחפש האם גנב שקלים מן הלשכה והחביאם בשערותיו.

בירושלמי ביצה ז,ב (לענין חשש השרת שיער ביום טוב) ונזיר ו,ג (לענין חשש השרת שיער בנזיר) אמרו: אית תני תני: מפספסין בקילקין. אית תני תני: אין מפספסין. אמר רב חסדא: מאן דאמר: מפספסין - בבירא. מאן דאמר: אין מפספסין - בתש (בחלש).

קילקין הוא שיער סבוך (ראה משנה מקוואות ט,ב-ג), דוגמת שער העיזים של קיליקיה שבאסיה הקטנה. קילקין הוא גם בגד עשוי מאריג של שער עיזים שהובא מקיליקיה (משנה כלים כט,א).

ומציעים ברייתא: תני: – שונה (התנא) / שנוי (שנויה ברייתא): מדברין היו עמו משעה שהוא נכנס עד שעה שהוא יוצא – העומדים מחוץ ללשכה היו מדברים עם התורם את הלשכה במשך כל הזמן שהוא נמצא בלשכה, כדי שיצטרך להשיב להם ולא יוכל להחביא שקלים בפיו.

ושואלים: וימלא פומיה מווי! – וימלא פיו מים! (מדוע אמרו שהיו מדברים עימו, ולא אמרו שימלא התורם את פיו במים במשך כל הזמן שהוא נמצא בלשכה, כדי שלא יוכל להחביא שקלים בפיו?)

ומשיבים: אמר רבי תנחומא: מפני הברכה – שצריך

ובסוף מן הקופה שכתוב עליה גימל, ולפיכך רשמו על הקופות אלף בי"ת גימל, כדי לדעת את הסדר.

הברייתא חולקת על משנתנו, ואי אפשר לומר שהיא מסכמת את מידת התרומה בכל הפרקים, שהרי אינה מזכירה פרקים על כורחנו נאמר שהברייתא חולקת וסוברת שכל קופה שבה תרמו הכילה תשע סאים ובסך הכל עשרים ושבע סאים. ושורש המחלוקת הוא בפירוש המשנה שלפני התנאים ששנתה: בשלוש קופות של תשע סאין תורמין וכו'. משנתנו חשבה ש"תשע סאין" הוא סכום שלוש הקופות, ולפיכך שינתה ושנתה "של שלש שלש סאין". אבל הברייתא חשבה "תשע סאין" לפרט של כל קופה וקופה, ולפיכך הוסיפה "שהן עשרים ושבע סאין". המילים "של שלש שלש סאין" בברייתא הן אולי תוספת מתוך המשנה ("עיונים בספרות התלמוד", עמודים 72-73).

בתוספתא שקלים ב,א שנו: למה כותבים על הקופות אלף, בית, גימל? - מפני שמתחילים ומוציאים (את השקלים) מן הראשונה (שהיה כתוב עליה אלף). שלמה ראשונה - מוציאים מן השנייה. שלמה שנייה - מוציאים מן השלישית. שלמו שלושתן, הגיע זמן תרומה לתורם (פרס העצרת או פרס החג, שבהם תורמים את הלשכה) - תורמים מן החדשה, ואם לאו - תורמים מן הישנה (ממה שנשתייר בלשכה אחרי שתרמו את הקופות).

בבבלי יומא סב,א אמרו: תנן: בשלוש קופות של שלוש שלוש סאים תורמים את הלשכה, וכתוב עליהן א' ב' ג'. ותניא: אמר רבי יוסי: למה כתוב עליהן א' ב' ג'? - לידע איזה מהן נתרמה ראשון, להביא הימנה ראשון, שמצווה בראשון.

☆☆☆

במסירה שלפנינו נוסף כאן על הגיליון על ידי מגיה קטע, ואינו בנוסח הירושלמי של מסכת שקלים (במסירה שלפנינו (בהעתקת הסופר) וב"שרידי הירושלמי" ובספר "והזהיר"), ונמצא בנוסח הבבלי של מסכת שקלים (בכתב יד הבבלי, בכתב יד שקלים ובדפוס ונציה הבבלי). ונראה, שהסוגיה הועתקה על ידי המגיה מדפוס ונציה הבבלי דווקא, שהרי הם קרובים זה לזה במיוחד, ואף בטעויות מיוחדות לשניהם דווקא.

סוגיה זו כפולה בירושלמי שבת ח,א ופסחים י,א, ואנו מוצאים בה כמה מן המאפיינים של הנוסח הבבלי.

הסוגיה הועתקה, כנראה, בעקבות סוגיית "שיעורה של קופה" מירושלמי שבת ח,א. לא נראה, שהסוגיה, שאינה שייכת לכאן, הועתקה, כרגיל בירושלמי, בהמשך לסוגיית "שיעורה של

רבי שמואל בר נחמן בשם רבי יונתן: בתורה ובנביאים ובכתובים מצאנו שאדם צריך לצאת ידי הבריות כדרך שהוא צריך לצאת ידי המקום. בתורה מניין? – דכתיב: "והייתם נקיים מ'י ומישראל". בנביאים מניין? – דכתיב: "אל אלהים 'י אל אלהים 'י הוא יודע וישראל הוא ידע". בכתובים מניין? – שנאמר: "ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם". גמליאל זוגא שאל לרבי יוסי בירבי בון: אי זהו המחזור שבכולן? – אמר ליה: "והייתם נקיים מ'י ומישראל".

אור לישירים

וכלפי ישראל. **בנביאים מניין?** – דכתיב: – שכתוב (בתשובת שבטי עבר הירדן למשלחת עדת בני ישראל על בניין המזבח על יד הירדן): "אל אלהים 'י אל אלהים 'י הוא ידע, וישראל הוא ידע" (יהושע כב, כב) – ה' יודע מה שבליבנו, וישראל ידעו מתוך דברינו (שלא מעלנו (בגדנו) בה' על ידי זה שבנינו לנו מזבח, כמו שחשדתם). **בכתובים מניין?** – שנאמר: "ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם" (משלי ג, ד) – תימצא רצוי בעיני אלהים ובעיני בני אדם. ומכאן שצריך אדם להשתדל להיות נאמן ומקובל גם על הבריות ולמנוע שיחשדו בו.

ומספרים: **גמליאל זוגא** (חכם ארץ ישראלי בדור השלישי) **שאל לרבי יוסי בירבי בון** (אמורא זה הוא בן הדור החמישי, ולא ייתכן שבן הדור השלישי שאל אותו. ולכן נראה שיש לגרוס "רבי יסא" (רבי אסי, אמורא ארץ ישראלי בדור השלישי), כמו שנמצא בשני מקומות בירושלמי שגמליאל זוגא שאל אותו, או שיש לגרוס "רבי יוסי בירבי חנינה" (אמורא ארץ ישראלי בדור השני)): **אי זהו המחזור** (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים נשתבשה מילה זו: 'החמור'. ופשוט שהיה כתוב 'המחור' בו"ו אחת, וכתוב זה לא היה מחזור לסופרים, ולכן תיקונו 'החמור' ('לפירוש המיוחס לתלמיד הרשב"ש למסכת שקלים', "תעודה" ד, עמוד 134 הערה 47)) **שבכולן?** – איזה כתוב משלושת הכתובים האלה הוא הברור שבכולם? (איזה כתוב אומר באופן המפורש ביותר שצריך אדם להיזהר שלא יהיה חשוד בעיני הבריות?) – **אמר ליה:** – אמר לו (לגמליאל זוגא): "והייתם נקיים מ'י ומישראל" – הכתוב שבתורה זהו הכתוב המחזור שבכולם.

☆☆☆

לברך על תרומת הלשכה קודם שיתרום, ואם ימלא את פיו במים, לא יוכל לברך. לפיכך לא אמרו שימלא את פיו במים (המברך ברכה צריך שיהא פיו ריק, שנאמר (תהילים עא, ח): "יימלא פי תהילתך" (בבלי ברכות נא, א וירושלמי ברכות ו, א)).

הברכה שהיה התרום מברך היא: אשר קידשנו במצוותיו וציוונו להפריש תרומת שקלים.

בתוספתא שקלים ב, ב, שנו: נכנס לתרום את הלשכה, היו מפשפשים בו בכניסה וביציאה (מחפשים ובודקים בגופו ובבגדיו, שלא יוכל לטעון שהביא עימו בכניסתו שקלים משל עצמו, אם ימצאם אצלו ביציאתו), ומדברים עימו משעה שנכנס עד שעה שיצא (משום חשש שמא ימלא פיו שקלים).

במשנה לא נזכר כלל שמחפשים ומפשפשים את התרום. ונראה שמשנתנו חולקת על הברייתא שבתוספתא, והזהירה את התרום בלבד שלא יביא את עצמו לידי חשד, אבל אין מבזים אדם נאמן מספק, ואין מפשפשים בו ("תוספתא כפשוטה").

☆☆☆

במשנה שנינו: "שאדם צריך לצאת ידי הבריות כדרך שהוא צריך לצאת ידי המקום" כול'.

רבי שמואל בר נחמן (אמורא ארץ ישראלי בדור השני והשלישי) אמר **בשם רבי יונתן** (אמורא ארץ ישראלי בדור הראשון): **בתורה ובנביאים ובכתובים מצאנו שאדם צריך לצאת ידי הבריות כדרך שהוא צריך לצאת ידי המקום** (כינוי לאלוהים) – בכל אחד משלושת חלקי כתבי הקודש מצאנו כתוב האומר, שצריך אדם להיזהר שלא יהיה חשוד בעיני הבריות, כשם שהוא צריך להיזהר במעשיו כלפי אלוהים. **בתורה מניין?** – **דכתיב:** – שכתוב: "והייתם נקיים מ'י ומישראל" (במדבר לב, כב) – לא יהיה בכך שום חטא כלפי ה'

הלכה ג

משנה

של בית רבן גמליאל היה נכנס ושקלו בין אצבעותיו, זורקו לפני התורם, והתורם מתכוין ודוחפו לקופה. אין התורם תורם עד שהוא אומר להן: אתרום? והן אומרים לו: תרום! תרום! תרום! – שלשה פעמים.

תלמוד

"של בית רבן גמליאל" כול'. – אילו שני כריים ותרם מאחד מהן על חבירו, שמא לא פטר חבירו?! – הנחת רוח היא להם, שלא יהא קרבן מתקרב אלא משלהן תחילה.

אור לישרים

הלכה ג

משנה

של בית רבן גמליאל (הזקן), ראש בית הדין הפרושי בירושלים בתקופה שלפני החורבן) – האיש מביתו של רבן גמליאל שהיה מביא את שקלו של רבן גמליאל, היה נכנס – ללשכה, ביום שהתורם בא לתרום אותה, ושקלו בין אצבעותיו – להראות שנכנס לשקול, כדי שלא יחשדוהו שנכנס לגנוב מן הלשכה (תלמיד רשב"ש), וזורק לפני התורם – הוא לא היה נותן את השקל לשופר שבלשכה, אלא היה זורק את השקל מבין אצבעותיו לפני התורם, כדי שיכניסו התורם לתוך הקופה, והתורם מתכוין ודוחפו לקופה – כדי שיהיה השקל בתרומת הלשכה ויביאו ממנו קורבנות ציבור, ולא ישתיר בלשכה ויבוא לשיירי הלשכה שהוצאו לצרכים אחרים ולא לקורבנות ציבור.

אין התורם תורם עד שהוא אומר להן – לאלו העומדים מחוץ ללשכה: "אתרום?" – האתרום? והן אומרים לו: "תרום! תרום! תרום!" – שלשה פעמים – כדי לחזק את הדבר ולפרסמו.

הנוסח בכמה כתבי יד של המשנה: "והן אומרים לו: תרום! תרום! – שלשה פעמים". ופירוש הדברים, שהתורם אומר: "אתרום?", והם אומרים לו: "תרום! תרום!", ואחר כך התורם חוזר ואומר: "אתרום?", והם אומרים לו: "תרום! תרום!", וכן בפעם השלישית.

מעמד תרומת הלשכה דומה למעמד קצירת העומר. גם שם הקוצר שואל: "אקצור?", והם אומרים לו: "קצור!", "אקצור?", והם אומרים לו: "קצור!" שלוש פעמים (משנה מנחות יג). לפי דברי המשנה שם נקבעו כללי המעמד הציבורי כדי להוציא מליבם של הצדוקים ולהדגיש את ההכרעה כדעת הפרושים. גם

מעמד תרומת הלשכה היה שלא לרצון הצדוקים (הם תבעו שקורבנות הציבור ימומנו מתרומות פרטיות), והפרושים קבעו את כללי המעמד כדי להוציא מליבם של הצדוקים ("משנת ארץ ישראל", מסכת שקלים, עמוד 124).

☆☆☆

תלמוד

במשנה שנינו: "של בית רבן גמליאל" כול'.

שואלים (על המסופר במשנה): אילו שני פְּרָיִים (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים נשתבשה המילה 'כריים') ותרם מאחד מהן על חבירו, שמא לא פטר חבירו?! (בתמיהה) – אילו היו בלשכה שתי ערימות שקלים, והתורם את הלשכה היה תורם מהשקלים שבערימה אחת גם בשביל מי ששקליהם בערימה השנייה, האם לא היה חלק בקורבנות הציבור שנקנו מהשקלים שנתרמו מהערימה הראשונה גם למי ששקליהם בערימה השנייה שלא נתרמו?! והרי ודאי שהיה חלק בקורבנות הציבור למי ששקליהם בערימה השנייה כמו למי ששקליהם בערימה הראשונה! ואם כן, מה הועיל האיש מביתו של רבן גמליאל במה שעשה? והלא אף אם היה השקל משתייר בלשכה ולא היה נתרם, היה לבית רבן גמליאל חלק בקורבנות הציבור!

ומשיבים: הנחת רוח היא להם, שלא יהא קרבן מתקרב (נקרב) אלא משלהן תחילה – נחת רוח (עונג ושביעות רצון) היתה לביתו של רבן גמליאל במה שעשה האיש שלהם, מפני שעל ידי כך היו מקריבים קורבן ציבור בראשונה מהשקלים שלהם לפני שהיו מקריבים מהשקלים של כל ישראל, שכיוון שהשקלים שלהם היו נתונים בקופה מעל השקלים של כל ישראל, היו קונים קורבן ציבור בראשונה מהשקלים שלהם.

☆☆☆

הלכה ד (בדפוס התלמוד: המשך הלכה ג)

משנה

תרם את הראשונה וחיפה בקטבליות, השנייה וחיפה בקטבליות, השלישית לא היה מחפה. ולמה היה מחפה? שמא ישכח ויתרום מן הדבר התרום. תרם את הראשונה לשם ארץ ישראל, השנייה לשם כרכים המוקפין לה, והשלישית לשם בבל ולשם מדי ולשם מדינות הרחוקות.

תלמוד

"תרם את הראשונה" כול'. - תני: שמט את הקטבליות - נעשו כולן שיריים.

אור לישירים

השקלים שהביאום מפרס החג עד פרס הפסח היו ניתנים על הקטבליות הללו ("שישה סדרי משנה", מועד, עמוד 194).

הלכה ד (בדפוס התלמוד: המשך הלכה ג)

משנה

תרם את הראשונה - התרומה הראשונה בפרס הפסח, לשם ארץ ישראל - שבני ארץ ישראל הביאו את שקליהם עד פרס הפסח, השנייה - תרם את התרומה השנייה בפרס העצרת, לשם כרכים המוקפין לה - לשם המקומות הסמוכים לארץ ישראל, כגון סוריה ועבר הירדן המזרחי וכיוצא בהם, שהספיקו להביא את שקליהם עד פרס העצרת, כשעלו לרגל לעצרת (כרך הוא מקום גדול, מיושב בנוכרים ומוקף חומה) ("משנת ארץ ישראל", מסכת שקלים, עמוד 127), והשלישית - תרם את התרומה השלישית בפרס החג, לשם בבל ולשם מדי ולשם מדינות הרחוקות - שלא הספיקו להביא את שקליהם אלא עד פרס החג, כשעלו לרגל לחג (המדינות הרחוקות הן מדינות בתחום טורקיה של היום. עדויות חיצוניות מספרות על התרומות הגדולות של כסף וזהב ששלחו היהודים בבבל ובמדינות הרחוקות הללו למקדש).

☆☆☆

תלמוד

במשנה שנינו: "תרם את הראשונה וחיפה בקטבליות" כול' "השלישית לא היה מחפה".

מציעים ברייתא: תני: - שונה (התנא) / שנוי (שנויה ברייתא): שמט את הקטבליות - אחרי שתרום את התרומה השלישית בפרס החג, הוא הפיל את הקטבליות שכיסה בהן את השקלים שנשאר בלשכה אחרי שתרום את התרומה הראשונה והשנייה, - נעשו (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'ונעשו') כולן שיריים - כל השקלים שנשאר בלשכה נחשבים שיריים הלשכה (המשנה להלן ד, ב מלמדת מה היו עושים בשיירי הלשכה).

בתוספתא שקלים ב, ד שנו: תרם את השלישית... שמט קטבליות ונתערבו השיריים.

תרם - התרום את הלשכה, את הראשונה - התרומה הראשונה בפרס הפסח, וחיפה בקטבליות (מקור המילה ביוונית) - כיסה את השקלים שנשאר בלשכה במצעים של עור, כדי שיניחו עליהם את השקלים שיגיעו אחרי התרומה הראשונה ולא יתערבו בשיריים, השנייה - תרם את התרומה השנייה בפרס העצרת מן השקלים שעל הקטבליות, וחיפה בקטבליות (צריך לומר: 'בקטבליות') - חזר וכיסה את השקלים שנשאר בלשכה בקטבליות, כדי שיניחו עליהם את השקלים שיגיעו אחרי התרומה השנייה ולא יתערבו בשיריים, השלישית - אחרי שתרום את התרומה השלישית בפרס החג, לא היה מחפה - את השקלים שנשאר בלשכה בקטבליות, שהרי זו היתה התרומה האחרונה (שקלים שהובאו אחרי התרומה השלישית ניתנו בקופה של שקלים ישנים, שאין קונים מהם קורבנות ציבור). ולמה היה מחפה - אחרי שתרום את התרומה הראשונה והשנייה? שמא ישכח ויתרום מן הדבר התרום - מפני שחוששים שמא ישכח, ולא יתרום מן השקלים העליונים שנוספו אחרי שתרום בפעם הקודמת, אלא יתרום מן השקלים התחתונים שכבר תרום מהם בפעם הקודמת (אין פירוש זה מכוון ללשון "שמא ישכח", לפי שאם לא ייתן קטבליות לא יהיו עליונים ותחתונים אלא כולם יהיו מעורבים כאחד, ולא יבדיל בין הדבר התרום לשאינו תרום ("שישה סדרי משנה", מועד, השלמות ותוספות, עמוד 460).

הנוסח בכמה כתבי יד של המשנה: "ולמה לא היה מחפה?" וכו'. ופירוש הדברים, שאם לא יספיקו השקלים שתרום בפרס החג ויצטרך לחזור ולתרום, חוששים שמא ישכח ויתרום מן השקלים שתחת הקטבליות שכבר תרום מהם, הואיל ולא נוספו שם שקלים הרבה, לפיכך הניח בתרומה השלישית את השקלים שעל גבי הקטבליות השניות בלא חיפוי, להודיע שעדיין לא נגמרה תרומתם, ומהם היה תרום עד פרס הפסח הבא, וכל

תני: שלישיית היא היתה עשירה שבכולן, שהיו בה איצטלי של זהב ודרכונות של זהב.

תני: תרם את הראשונה לשם ארץ ישראל ולשם כל ישראל, שנייה לשם כרכין המוקפין לה ולשם כל ישראל, והשלישית לשם ככל ולשם מדיי ולשם מדינות הרחוקות ולשם כל ישראל.

תני: נטל מן הראשונה, אף על פי שיש בראשונה – נוטל מן השנייה. נטל מן

אור ל'שרים

מזיעים ברייתא: תני: – שונה (התנא) / שנוי (שנויה ברייתא): תרם את הראשונה – התרומה הראשונה בפרס הפסח, לשם ארץ ישראל – בשביל בני ארץ ישראל, שבני ארץ ישראל הביאו את שקליהם עד פרס הפסח, ולשם כל ישראל – וגם בשביל כל ישראל שבשאר המקומות, שעדיין לא הספיקו להביא את שקליהם עד פרס הפסח, כדי שיהיה לכל אחד מישראל חלק בקורבנות הציבור, שנייה – תרם את התרומה השנייה בפרס העצרת, לשם כרכין המוקפין לה (הסופר במסירה שלפניו תיקן 'לה' ל'לה' על ידי מחיקת הנו"ן הסופית, והמגיה מחק את כל המילה) – בשביל בני המקומות הסמוכים לארץ ישראל, שהספיקו להביא את שקליהם עד פרס העצרת, ולשם כל ישראל – וגם בשביל כל ישראל שבשאר המקומות, אלה שהביאו את שקליהם עד פרס הפסח ואלה שעדיין לא הספיקו להביא את שקליהם עד פרס העצרת, והשלישית – תרם את התרומה השלישית בפרס החג, לשם ככל ולשם מדיי ולשם מדינות הרחוקות – מארץ ישראל, שהספיקו להביא את שקליהם עד פרס החג, ולשם כל ישראל – וגם בשביל כל ישראל שבשאר המקומות.

בתוספתא שקלים ב,ג-ד שנו: תרם את הראשונה ואמר: "הרי זו (התרומה הראשונה) מארץ ישראל (משקלי ארץ ישראל) על כל ישראל", וחיפה בקטבליאות, מפני שאנשי סוריא באים ושוקלים עליה (לפיכך מחפה, מפני שנותנים עליהם את השקלים הבאים מסוריא ותורם מהם בפרס העצרת). תרם את השנייה ואמר: "הרי זו (התרומה השנייה) מעמון וממואב (משקלי עמון ומואב) ומכרכים המוקפים לארץ ישראל", וחיפה בקטבליאות, מפני שאנשי בבל באים ושוקלים עליה. תרם את השלישית ואמר: "הרי זו (התרומה השלישית) מבל וממדי וממדינות הרחוקות מארץ ישראל על כל ישראל", ולא היה מחפה.

ומזיעים ברייתא: תני: – שונה (התנא) / שנוי (שנויה ברייתא): נטל מן הראשונה – אם נטל שקלים מן התרומה הראשונה שנתרמה בפרס הפסח, אף על פי שיש בראשונה – אף על פי שכשמגיע פרס העצרת עדיין נשארו שקלים בקופות מן התרומה הראשונה, – נטל מן השנייה – תורם תרומה שנייה ונטל שקלים מן התרומה השנייה. נטל מן השנייה – אם נטל שקלים מן התרומה

לפי הפירוש לנוסח המשנה "ולמה לא היה מחפה?" שהובא לעיל, צריך לומר שלא שמט את הקטבליות מיד אחרי שתרם את התרומה השלישית, אלא שמט אותן אחרי שנתברר שלא יצטרך לחזור ולתרום עד פרס הפסח הבא.

ומזיעים ברייתא: תני: – שונה (התנא) / שנוי (שנויה ברייתא): שלישית – התרומה השלישית בפרס החג, היא היתה עשירה שבכולן – שבכל התרומות, שהיו בה איצטלי של זהב ודרכונות של זהב – מפני שבתרומה השלישית, שבה תרמו את מה שבא מהמדינות הרחוקות מארץ ישראל, היו מטבעות של זהב, שמפני משא הדרך היו מצרפים את שקליהם למטבעות של זהב (כמפורש במשנה לעיל ב,א). אבל בתרומה הראשונה והשנייה, שבהן תרמו את מה שבא מארץ ישראל ומהמקומות הסמוכים לארץ ישראל, היו שקלים של כסף בלבד.

בתוספתא שקלים ב,ד שנו: זו (התרומה השלישית) היתה עשירה מכולם, שהיו בה איסטראות (סטאטר - מטבע יווני) של זהב ודריאכונות (דרכונות) של זהב.

במשנה לעיל ב,א לא נזכרו אלא דרכונות, אבל כנראה שאיסטר של זהב ודרכון דבר אחד הם ("תוספתא כפשוטה"). איצטלי שבירושלמי הם איסטראות שבתוספתא, בחילוף צד"י - סמ"ך, ולמ"ד - רי"ש.

אפשר שאיסטראות (מטבעות יוניים) של זהב באו מהמדינות שבמלכות יוון ודרכונות (מטבעות פרסיים) של זהב באו מהמדינות שבמלכות פרס.

התרומה השלישית כללה את התרומות העשירות של יהודי בבל ומדיי והמדינות הרחוקות. תרומות מחצית השקל של יהודי בבל, שהיו מבחינה מספרית הקבוצה הגדולה ביותר מבין יהודי התפוצות, נאספו והופקדו בערים מבוצרות בבל, ובהגיע הזמן נשלחו לירושלים, ובני אדם רבים ליוו את השיירות שהובילו את התרומות.

☆☆☆

במשנה שנינו: "תרם את הראשונה לשם ארץ ישראל" כול'.

השנייה, אף על פי שיש בשנייה – נוטל מן השלישית. °שלמה שלישיית – חוזר לשנייה. שלמה שנייה – חוזר לראשונה. שלמו שלשתן – חוזר ושוקל. רבי מאיר אומר: חוזר לשיריים, שהיה רבי מאיר אומר: מועלין בשיריים, שמא יצרכו להן בסוף.

אור ל'שרים

נעשו חולין.

פירושה של ברייתא זו הוא על פי תלמיד רשב"ש.

בתוספתא שקלים ב,ד שנו: תרם את השלישית... שמט קטבליאות ונתערבו השיריים, ולא היה מערבם (את השיריים של שנה זו) בשל אשתקד, שמא יצטרכו לתרום, ונמצאו תורמים מן השנה.

הברייתא שבתוספתא היא כרבי מאיר, שתורם מן השקלים שנשארו בלשכה אחרי ששמט את הקטבליאות, כלומר, משיירי הלשכה של שנה זו ("תוספתא כפשוטה").

☆☆☆

במסירה שלפנינו נוסף כאן על ידי מגיה קטע, ואיננו בנוסח הירושלמי של מסכת שקלים (במסירה שלפנינו (בהעתקת הסופר) וב"שירידי הירושלמי" ובספר "והזהיר" (אף על פי שהוא מרבה להעתיק קטעי אגדה)), ונמצא בנוסח הבבלי של מסכת שקלים (בכתב יד הבבלי, בכתב יד שקלים ובדפוס ונציה הבבלי), ומובא במפורש בשם ירושלמי שקלים רק אצל ראשונים בעלי הנוסח הבבלי. נראה שהקטע הועתק מדפוס ונציה הבבלי.

הקטע הועתק מסיבה לא ברורה מירושלמי שבת א,ג בהשמטות ובשינוי הסדר.

קטע האגדה חדר מן הגיליון לתוך הנוסח שלא במקומו. הקטע שייך כנראה לסוף הלכה ב ("לחקר הגופים הזרים האגדיים בירושלמי", "תרביץ" סד, עמוד 242 הערה 24). הקטע חדר לירושלמי בידי המעתיקים, ולא היה חלק מקורי של התלמוד, כפי שיצא מתחת יד עורכיו (שם, עמוד 245 הערה 44).

☆☆☆

השנייה שנתרמה בפרס העצרת, אף על פי שיש בשנייה – אף על פי שכשמגיע פרס החג עדיין נשארו שקלים בקופות מן התרומה השנייה, – **נוטל מן השלישית** – תורם תרומה שלישית ונוטל שקלים מן התרומה השלישית. **שלמה שלישית** – אם תמו השקלים בקופות מן התרומה השלישית קודם שהגיע זמנה של התרומה החדשה בפרס הפסח הבא, – **חוזר לשנייה** – נוטל מהשקלים שנשארו בקופות מן התרומה השנייה. **שלמה שנייה** – אם תמו השקלים בקופות מן התרומה השנייה, – **חוזר לראשונה** – נוטל מהשקלים שנשארו בקופות מן התרומה הראשונה. **שלמו שלשתן** – אם תמו השקלים בקופות משלוש התרומות, – **חוזר ושוקל** – גובים שוב שקלים מישראל (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'חוזר ותורם'. ופירושו, שחוזר ותורם מן השקלים שבאו אחרי שתורם את התרומה השלישית בפרס החג (תוספות בבלי קידושין נד,א)). **רבי מאיר** (גדול התנאים בדור הרביעי) **אומר: חוזר לשיריים** – אם תמו השקלים בקופות משלוש התרומות, תורם מן השקלים שנשארו בלשכה אחרי ששמט את הקטבליאות, **שהיה רבי מאיר אומר: מועלין בשיריים** – אם נהנו בשוגג משיירי הלשכה, חייבים להביא קורבן אשם מעילות, **שמא יצרכו** (יצטרכו) **להן בסוף** – מפני שאולי יצטרכו להשתמש בשיירי הלשכה לקניית קורבנות ציבור כשישלמו השקלים בקופות משלוש התרומות, הרי שעדיין ראויים השיריים לקורבנות, ולכן השקלים שנשארו בלשכה עומדים בקדושתם. אבל חכמים חולקים על רבי מאיר וסוברים שאין מועלים בשיירי הלשכה, מפני שלדעתם אין משתמשים בשיירי הלשכה לקניית קורבנות ציבור, ולכן הלכה קדושתם של השקלים שנשארו בלשכה, והם

פרק ד הלכה א

משנה

התרומה מה היו עושין בה? – לוקחין בה תמידין ומוספין ונסכיהם, העומר ושתי הלחם ולחם הפנים, וכל^ו קרבנות הציבור. שומרי ספחין בשביעית נוטלין שכרן מתרומת הלשכה. רבי יוסה אומר: אף הרוצה מתנדב שומר חנם. אמרו לו: אף אתה אומר שאין באין אלא משל ציבור.

תלמוד

"התרומה מה היו עושין בה?" כול'. – מה ראה זמן עצי כהנים והעם להימנות?

אור ל'שרים

פרק ד הלכה א משנה

משנה זו באה ללמד מה היו עושים בשקלים שתרמו מן הלשכה ומילאו בהם את הקופות.

התרומה – תרומת הלשכה, **מה היו עושין בה?** – על מה היו מוציאים את השקלים שניתנו לקופות? – **לוקחין בה תמידין** – היו קונים בשקלים אלו את קורבנות התמיד שקרבו בכל יום, **ומוספין** – קורבנות המוסף שקרבו בשבתות ובראשי חודשים ובמועדים, **ונסכיהם** – המנחות ונסכי היין הקרבים עם התמידים והמוספים, **העומר** – הקורבן שקרב בשישה עשר בניסן, **ושתי הלחם** – הקורבן שקרב בחג השבועות, **ולחם הפנים** – שתי עשרה החלות שניתנות על השולחן במקדש בכל שבת, **וכל קרבנות הציבור** – כגון קטורת, מלח ועוד.

שומרי ספחין בשביעית נוטלין שכרן מתרומת הלשכה – בשנת השמיטה, שפירותיה הפקר, היו בית דין שוכרים שומרים לשמור על ספיחי חיטים ושעורים שיועדו לצורך העומר ושתי הלחם, כדי למנוע את קצירתם על ידי אחרים, ואותם השומרים היו מקבלים את שכרם מתרומת הלשכה, שהואיל ושמירה זו היא לצורך קורבן ציבור, ההוצאה הנדרשת עבורה באה מתרומת הלשכה כמו קורבן הציבור עצמו. **רבי יוסה** (בן חלפתא, תנא בדור הרביעי) **אומר: אף** (הלא) **הרוצה מתנדב שומר חנם** – הרי יכול אדם להתנדב לשמור בחינם על הספיחים הללו, ולא היו צריכים לשכור שומרים מתרומת הלשכה. **אמרו לו** – חכמים לרבי יוסה: **אף** (הלא) **אתה אומר** – הרי אתה מודה, **שאין באין** – שאין קורבנות הציבור באים, **אלא משל הציבור** – ואם התנדב אדם לשמור על הספיחים בחינם – הרי זכה בהם, שקנה אותם מן ההפקר, ונמצא שאין העומר ושתי הלחם באים משל ציבור, ואף על פי שמסרם לשם כל הציבור, מכל

מקום חכמים סוברים, שאין הציבור יוצאים בהם ידי חובתם, לפי שאין קורבן יחיד משתנה לקורבן ציבור, ולכן היו צריכים לשכור שומרים מתרומת הלשכה. אבל רבי יוסה סובר, שאם הביאם לשם כל הציבור, מותר להקריבם, והציבור יוצאים בהם ידי חובתם, לפי שקורבן יחיד משתנה לקורבן ציבור.

בתוספתא שקלים ב,ז שנו: נתנדבו מעצמם (יחידים שהתנדבו קורבנות ציבור משלהם) - כשירים, ובלבד שימסרום לציבור. **ובתוספתא מנחות י,כב שנו:** שומרי ספיחים בשמיטים ויובלות להביא מהם עומר ושתי הלחם נוטלים שכרם מתרומת הלשכה. הרוצה להתנדב אין שומעים לו. רבי יוסי אומר: הרוצה להתנדב ינדב, ובלבד שימסרם לציבור (שיאמר לגבאים בפירוש: הרי נדבתי מסורה לציבור, והריהי שלהם; שאם לא כן, חוששים אנו שמא הוא מוסר את שלו לציבור, על מנת שייקרב בשמו).

ספחין בשביעית

'ספחין' בלשון יחיד, בלשון רבים מצינו במקרא 'ספיחים' וכן הוא בבבלי. בספרות חכמים הארץ ישראלית לרוב: ספחים או ספחין. בספרות חכמים כללו במונח 'ספיחים', נוסף לצמחים שגדלו מן הזרעים, גם גידולים שצמחו מן השורשים שנתרו באדמה או מן הקלח, הפקעת והבצל, ממינים שאינם פירות האילן ("תלמוד ירושלמי מסכת שביעית" ב, עמודים 385-386). מקורות מזמן הבית מניחים שהספיחים מותרים. מקור אחד הוא עניין שומרי ספיחים בשביעית. גזירת הספיחים ניתנה על ידי רבן גמליאל דיבנה ובית דינו (שם, עמוד 390 ועמוד 394).

תלמוד

במשנה שנינו: "התרומה מה היו עושין בה?" כול', "שומרי ספחין בשביעית... רבי יוסה אומר: אף הרוצה מתנדב שומר חנם. אמרו לו: אף אתה אומר שאין באין אלא משל ציבור."

– אלא בשעה שעלו ישראל מן הגולה, ולא מצאו עצים בלישכה, ועמדו אלו ונתנדבו עצים משל עצמן ומסרום לציבור וקרבו מהן קרבנות ציבור, והתנו עמהן הנביאים שביניהן, שאפילו לשכה מליאה עצים ועמדו אלו ונתנדבו עצים משל עצמן, שלא יהא קרבן מתקרב אלא משלהן תחילה. – אמר רבי אחא:

אור לישרים

עצי כהנים והעם להימנות? – מה ראו חכמים למנות את יום חמישה עשר באב (זמן עצי הכהנים והעם), שהוא זמנם של בני זתוא, עם הימים הטובים הכתובים במגילת תענית, שהם ימים טובים לכל ישראל? והרי כל מי שמביא עצים למערכה יום טוב הוא לו (ירושלמי פסחים ד,א והגמרא למגילת תענית פרק ה), אבל אינו יום טוב לאחרים! – **אלא בשעה שעלו ישראל מן הגולה (מבבל), (ו)לא מצאו עצים בלישכה** – בלשכת העצים שבמקדש, שהיו מונחים בה עצי המערכה, **ועמדו אלו** – בני זתוא, **ונתנדבו עצים משל עצמן ומסרום לציבור** – נתנו עצים במתנה גמורה לשם כל הציבור, וקרבו מהן קרבנות **ציבור** – הקריבו על אותם עצים את קורבנות הציבור, ובזכות זו של בני זתוא קבעו את יום חמישה עשר באב, שהוא זמנם של בני זתוא להביא בו עצים, יום טוב לכל העם, ועל כן נמנה יום זה במגילת תענית, **והתנו** (קבעו חוק בל יעבור) **עמהן הנביאים שביניהן** – חגי וזכריה ועוד נביאים, **שאפילו לשכה** – לשכת העצים, **מליאה עצים ועמדו אלו** – בני זתוא, **ונתנדבו עצים משל עצמן, שלא יהא קרבן מתקרב (נקרב) אלא משלהן תחילה** – התנו, שיקריבו את קורבנות הציבור על העצים של בני זתוא תחילה, שהעצים שלהם יהיו קודמים לעצים שבלשכה. – הרי שלפי הברייתא הזו, יחידים שהביאו עצים ומסרו אותם לציבור קרבים מהם קורבנות ציבור (הלשון "שלא יהא קרבן מתקרב אלא משלהן תחילה" נמצאת בירושלמי לעיל ג,ג).

הלשון "מה ראה זמן עצי כהנים והעם להימנות?" הוא דוגמת הלשון "מה ראה ברזל ליפסל מכל מיני מתכות?" (מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי כ,כב) = "מה ראה הכתוב לפסול את הברזל יותר מכל מיני מתכות?" (תוספתא בבא קמא ז,ו), וכן "מה ראתה אוזן שתירצע מכל איברים?" (מכילתא דרבי ישמעאל מסכתא דנזיקין פרשה ב), וכן "מה ראו כלים למחשבה?" (תוספתא שבועות א,ז).

בגמרא למגילת תענית (לפי כתב היד הקרוב לנוסח ארץ ישראל) פרק ה אמרו: בני זתוא בן יהודה למה נכתבו (במגילת תענית)? – שכשעלו בני הגולה לא היה להם עצים בלישכה. התנדבו בני זתוא עצים ומסרום לציבור. התקינו שאף על פי שהלשכה מלאה עצים, יתנדבו עצים למערכה כל זמן [שירצו].

השאלה בגמרא למגילת תענית "בני זתוא בן יהודה למה נכתבו?" היא השאלה בברייתא שבירושלמי ובתוספתא "מה ראה זמן עצי כהנים והעם להימנות?". אנו רואים מהמקורות

במשנה תעניות ד,ה שנינו: זמן עצי כהנים והעם... בחמישה עשר בו (באב) – בני זתוא בן יהודה, ועימהם כהנים ולוויים וכל מי שטעה בשבטו (ולא ידע לאיזה שבט הוא שייך, לבני סנאה משבט בנימין או למשפחה ממשפחות שבט יהודה, הרי הוא מתחבר לבני זתוא), ובני גונבי עלי ובני קוצעי קציעות (אף הם מביאים עם בני זתוא)...

המשנה בתעניות מפרטת זמנים שהיו קבועים בשנה לשמונה משפחות להביא בהם עצים למזבח, והם היו כורתים ומביאים אותם למערכת האש. עצים אלו נקראים "עצי כהנים והעם" על פי הכתוב בנחמיה י,לה. המשפחות שזכורות במשנה נמנו בעזרא ב ובנחמיה ז עם העולים מהגולה עם זרובבל וישוע הכהן הגדול.

במגילת תענית פרק ה שנו: בחמשה עשר באב זמן אעי כהניא, דלא למספד (בחמישה עשר באב זמן עצי כהנים, שלא לספוד).

מגילת תענית היא ספר המונה כל הימים שאירעו בהם מאורעות חשובים או שנעשו בהם ניסים לישראל בימי הבית השני. המגילה כתובה בצורת לוח לשנים עשר חודשי השנה, הכולל שלושים וחמישה מועדים. ימים אלה נקבעו כימים טובים, ואסרו חכמים להתענות בהם תענית ציבור, ויש מהם ימים שאסרו חכמים אף לספוד בהם.

המגילה מכנה את עצי המערכה בשם 'אעי כהניא' (עצי הכהנים). יש מקום לשער, שבזמן העליות הראשונות בראשית ימי הבית השני קיבלו הכהנים על עצמם להביא עצים בשביל המערכה, ונחמיה הטיל את הבאת העצים על כל העם. מחמת הסדרים שקבע נחמיה בהבאת העצים, חל שינוי בשם: לשם 'עצי כהנים' הוסיפו את המילה 'העם', ולכן המשנה אומרת 'עצי כהנים והעם'.

לפי המשנה, היו לשמונה משפחות חשובות בעם, שבע מיהודה ואחת מבנימין, תאריכים מיוחדים בשנה להביא בהם עצים. אבל יום חמישה עשר באב, יומם של בני זתוא, נועד גם לכל העם להביא בו עצים, מכיוון שיום זה היה מועד קבוע לעצי הכהנים והעם.

כאן התחלת מקבילה בירושלמי תעניות ד,ו ומגילה א,ו.

מביאים ברייתא (תוספתא תעניות ג,ה): **מה ראה זמן**

דרבי יוסה היא, דרבי יוסה אמר: אף הרוצה מתנדב שומר חנם. – רבי יוסי בשם רבי אילא: דברי הכל היא. מה פליגינן – בגופו של קרבן, אבל במכשירי קרבן – כל עמא מודיי שהוא משתנה קרבן יחיד לקרבן ציבור. תני: אשה שעשת כתונת לבנה צריכה למסור לציבור. – אמר רבי אחא: דרבי יוסי היא, דרבי יוסי אמר: אף הרוצה מתנדב שומר חנם. – רבי יוסה בשם רבי אילא: דברי הכל היא. מה פליגינן – בגופו של קרבן, אבל במכשירי קרבן – כל עמא מודיי שהוא משתנה קרבן יחיד לקרבן ציבור.

אור לישראלים

לקרבן ציבור – אם ימסור היחיד דבר זה לציבור, יצאו בו הציבור ידי חובתם, לפי שקורבן יחיד זה משתנה לקורבן ציבור.

לפי רבי אחא, אף במכשירי קורבן חכמים חולקים. רבנו משולם אומר, שלפי רבי אחא, חכמים מודים, שבשעה שעלו ישראל מן הגולה ולא מצאו עצים בלשכה, התנדבו עצים משל עצמם ומסרום לציבור וקרבנו מהם קורבנות ציבור, שמפני שהיתה זו שעת הדחק, מסרו את העצים יפה יפה לציבור, אבל לאחר מכן לא התנדבו עצים משל עצמם.

ומציעים ברייתא (בעניין דומה): **תני**: – שונה (התנא) / שנוי (שנויה ברייתא בתוספתא יומא א, כג): **אשה שעשת** (שעשתה) **כתונת לבנה** – הכוהן, שישמש בה במקדש לעבודה, **צריכה למסור לציבור** – צריכה לתת את הכתונת במתנה גמורה לשם כל הציבור, שבגדי הכוהנים שהם משמשים בהם במקדש באים משל ציבור (מתרומת הלשכה), ואם מסרה אותה לציבור, משמש בה בנה הכוהן.

ומציעים זיהוי למקור התנאי: **אמר רבי אחא: דרבי יוסי היא** – של רבי יוסי היא (הברייתא כדעתו של רבי יוסי במשנתנו היא), **דרבי יוסי אמר: אף הרוצה מתנדב שומר חנם** – רבי יוסי סובר, שיחיד שהביא קורבן ומסרו לציבור, הציבור יוצאים בו ידי חובתם, ולכן הברייתא, שנאמר בה, שהאשה צריכה למסור את הכתונת לציבור, כדעת רבי יוסי היא, שלדעת חכמים, אף אם תמסור את הכתונת לציבור, לא ישמש בה כוהן גדול.

ומציעים דעה מנוגדת: **רבי יוסה אמר בשם רבי אילא: דברי הכל היא** – הברייתא כדעתם של הכל (רבי יוסי וחכמים במשנתנו) היא, שגם לדעת חכמים, אם תמסור את הכתונת לציבור, ישמש בה כוהן גדול. **מה פליגינן** – מה (שהם, רבי יוסי וחכמים) חלוקים, – **בגופו של קרבן, אבל במכשירי קרבן** – כגון בגדי הכוהנים, – **כל עמא מודיי** – כל העם (כל החכמים שנחלקו) מודים (מסכימים), **שהוא משתנה קרבן יחיד לקרבן ציבור**.

האלה, שהחג בחמישה עשר באב נקבע בזכות בני זתוא, שהתנדבו עצים משל עצמם, כשעלו בני הגולה ולא מצאו עצים בלשכה.

במשנתנו נחלקו רבי יוסה וחכמים בעניין שומרי ספחין בשביעית. חכמים סוברים, שאין קורבן יחיד משתנה לקורבן ציבור. אבל רבי יוסה סובר, שקורבן יחיד משתנה לקורבן ציבור.

לפי הברייתא לעיל בעניין זמן עצי הכוהנים והעם, יחידים שהביאו עצים ומסרו אותם לציבור קרבים מהם קורבנות ציבור.

ומציעים זיהוי למקור התנאי: **אמר רבי אחא** (אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי): **דרבי יוסה היא** – של רבי יוסי היא (הברייתא כדעתו של רבי יוסי במשנתנו היא), **דרבי יוסה אמר: אף הרוצה מתנדב שומר חנם** – רבי יוסי סובר, שיחיד שהביא קורבן ומסרו לציבור, הציבור יוצאים בו ידי חובתם, ולכן הברייתא, שנאמר בה, שיחידים שהביאו עצים ומסרו אותם לציבור קרבים מהם קורבנות ציבור, כדעת רבי יוסי היא, שלדעת חכמים, אף אם ימסרו את העצים לציבור, לא יקרבנו מהם קורבנות ציבור.

ומציעים דעה מנוגדת: **רבי יוסי** (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור הרביעי) אמר **בשם רבי אילא** (רבי אלעאי, אמורא ארץ ישראל בדור השלישי): **דברי הכל היא** – הברייתא כדעתם של הכל (רבי יוסי וחכמים במשנתנו) היא (ולא כדעת רבי יוסי בלבד היא), שגם לדעת חכמים, אם ימסרו את העצים לציבור, יקרבנו מהם קורבנות ציבור. **מה פליגינן** – מה (שהם, רבי יוסי וחכמים) חלוקים, – **בגופו של קרבן** – בדבר שהוא עצמו קרבן קורבן, כגון העומר ושתי הלחם, שלדעת חכמים, אין קורבן יחיד משתנה לקורבן ציבור, ולדעת רבי יוסי, קורבן יחיד משתנה לקורבן ציבור, **אבל במכשירי קרבן** – בדבר המסייע ונחוץ להקרבת קורבן, כגון עצים למערכה, – **כל עמא מודיי** – כל העם (כל החכמים שנחלקו) מודים (מסכימים), **שהוא משתנה קרבן יחיד**

מתניתא פליגא על רבי יוסי: אותן הימים נוהגין בשעת קרבן ושלא בשעת קרבן. רבי יוסה אומר: אינן נוהגין אלא בשעת קרבן! ועוד מן הדא, דתני: אמר רבי אלעזר בירבי צדוק: אנו היינו מבני סנאה בן בנימן, וחל תשעה באב להיות בשבת, ודחינו אותו למוצאי שבת, והיינו מתעניין ולא משלימין.

אור ל'שרים

שנמנו במשנה בתעניות, שזמן הבאת עצים שלהם הוא בעשרה באב, וחל – פעם אחת לאחר שחרב הבית, תשעה באב להיות בשבת, ודחינו (נראה שצריך לומר: 'ודחו') אותו למוצאי שבת – סנהדרין דחו את התענית של תשעה באב ליום ראשון, שהוא עשרה באב, ולא התענו בשבת, שאין התענית דוחה את השבת (משנה מגילה א, ג), והיינו מתעניין ולא משלימין – בני משפחה זו התענו ביום זה, אבל לא השלימו את התענית עד הערב, אלא אכלו ושתו ושמחו, מפני שיום זה יום טוב שלהם היה, שאותם הימים שנמנו במשנה בתעניות נוהגים אף אחר החורבן, כדעת חכמים לעיל, ואין להתענות בהם. הרי שרבי אלעזר בירבי צדוק סובר כחכמים לעיל, שימים אלה נוהגים בין בזמן הבית ובין שלא בזמן הבית, מפני שאף בזמן הבית לא היו אלא ימי זיכרון בלבד. מכאן שהברייתא לעיל בעניין זמן עצי הכהנים והעם, שנאמר בה, שהתנו שבני זתוא יביאו בזמן הזה בכל שנה ושנה עצים משלהם, לא כרבי אלעזר בירבי צדוק היא, וזה שלא כדברי רבי יוסי (האמורא) בשם רבי אילא (שאמר, שהברייתא דברי הכל היא).

עד כאן המקבילה בירושלמי תעניות ומגילה.

סוגיה זו שייכת לפסקת המשנה "רבי יוסה אומר: אף הרוצה מתנדב שומר חנם", ומקומה בסוף ההלכה, כי הרי הלכה זו מכילה שלוש סוגיות: א. "מתניתא דרבי ישמעאל...", שמוסב על הפסקה "שומרי ספחין"; ב. "כיצד הוא עושה...", שמוסב על הפסקה "נוטלין שכרן מתרומת הלשכה"; ג. "מה ראה זמן עצי כהנים...", שמוסב על הפסקה "רבי יוסה אומר". ונראה שהסיבה שנערכה סוגיה זו בתחילת ההלכה היא, מפני שסוגיה זו היא מהסוגיות הכפולות ועיקרה בתעניות ונעתקה משם לכאן, ולפיכך נעתקה שלא במקומה הראוי ("עלי תמר").

בתוספתא תעניות ג,ו שנו: אותם ימים (זמנים של הבאת עצים שנמנו במשנה בתעניות) אסורים בהספד ובתענית, בין משחרב הבית ובין עד שלא חרב הבית. רבי יוסה אומר: משחרב הבית מותרים, מפני שאבל הוא להם. אמר רבי לעזר בירבי צדוק: אני הייתי מבני סנאה בן בנימן, וחל תשעה באב להיות בשבת, ודחינוהו לאחר שבת, והיינו מתענים ולא משלימים.

ברייתא זו שבתוספתא הובאה בירושלמי כאן. דברי רבי אלעזר בירבי צדוק הובאו כראיה לדברי תנא קמא, שאותם הימים

רבי יוסי אמר בשם רבי אילא, שהברייתא לעיל בעניין זמן עצי הכהנים והעם דברי הכל היא.

ומקשים (ממקור תנאי על רבי יוסי): **מתניתא פליגא על רבי יוסי**: – המשנה (המקור התנאי, והוא הברייתא להלן) חלוקה על רבי יוסי (האמורא, שיש להוכיח ממנה שלא כדבריו, ששנו בברייתא): **אותן הימים** – הימים הקבועים לכמה משפחות להבאת עצים, שנמנו במשנה בתעניות, **נוהגין** – לעניין איסור הספד ותענית בהם, **בשעת קרבן** – בזמן שבית המקדש קיים ומקריבים קורבנות, **ושלא בשעת קרבן** – וגם בזמן שאין בית המקדש קיים ואין מקריבים קורבנות. **רבי יוסה** (התנא) **אומר: אינן נוהגין אלא בשעת קרבן** – בזמן שבית המקדש קיים! – לפי חכמים (תנא קמא בברייתא זו), בני המשפחות שנמנו במשנה בתעניות לא הביאו בימים הללו בכל שנה ושנה עצים משלהם (אלא משל ציבור לזכר בלבד), אלא חגגו את הימים הללו כימי זיכרון לנדבתם ולהבאתם את העצים בראשית ימי הבית השני, משום שאין מקבלים עצים למערכה מיחיד, אף על פי שהם מכשירי קורבן, ולכן הימים הללו נוהגים אפילו משחרב הבית, שהרי אף בזמן הבית לא חגגו אותם אלא כימי זיכרון בלבד. אבל לפי רבי יוסי, הסובר שיחיד מתנדב קורבן ציבור, בני המשפחות שנמנו במשנה בתעניות הביאו בימים הללו בכל שנה ושנה עצים משלהם, ומי שמביא עצים יום זה יום טוב הוא לו, כדין כל המקריב קורבן שנוהג יום טוב בו ביום, ולכן משחרב הבית אין הימים הללו נוהגים, שהרי אינם יכולים להביא עצים (כך פירש רבנו משולם). מכאן שהברייתא לעיל בעניין זמן עצי הכהנים והעם, שנאמר בה, שהתנו שבני זתוא יביאו בזמן הזה בכל שנה ושנה עצים משלהם, כרבי יוסי היא ולא כחכמים, וזה כדברי רבי אחא (שאמר, שהברייתא רבי יוסי היא), ולא כדברי רבי יוסי (האמורא) בשם רבי אילא (שאמר, שהברייתא דברי הכל היא).

ומציעים מקור נוסף (המסייע לקושיה על רבי יוסי): **ועוד מן הדא דתני**: – ועוד (יש להוכיח שלא כדברי רבי יוסי האמורא) מן (הברייתא) הזאת ששונה (התנא): **אמר רבי אלעזר בירבי צדוק** (הראשון, תנא בדור השני): **אנו היינו מבני סנאה בן בנימן** – משפחה משבט בנימין (עזרא ב, לה; נחמיה ז, לח), והיא אחת מהמשפחות

"העומר ושתי הלחם ולחם הפנים". – מתניתא דרבי ישמעאל, דרבי ישמעאל
אמר: אין העומר בא מן הסוריא.

°תמן תנינן: כל קרבנות היחיד והציבור באין מן הארץ ומחוצה לארץ, מן החדש
ומן הישן, חוץ מן העומר ושתי הלחם, שאין באין אלא מן החדש ומן הארץ.

אור ל'ישראלים

בירושלמי לא נמצא מה שאמרו בבבלי, שחכמים ורבי יוסי
נחלקו האם חוששים שמא לא ימסור היחיד יפה יפה לציבור.

☆☆☆

במשנה שנינו: "העומר ושתי הלחם ולחם הפנים" כול'
(בנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין פיסקה זו. - נראה
שיש למחוק פסקה זו, כי סוגיה זו מוסבת על הפסקה
"שומרי ספחין בשביעית" ("עלי תמר")).

במשנה שנינו: "שומרי ספחין בשביעית" כול'.
מציעים זיהוי למקור התנאי: מתניתא דרבי ישמעאל
(מגדולי התנאים בדור השלישי) – המשנה (המקור
התנאי, והוא המשנה כאן, שאמרה שהעומר בא
בשביעית מספיחים שבארץ ישראל, היא) של רבי
ישמעאל (בשיטתו של רבי ישמעאל), דרבי ישמעאל
אמר: אין העומר בא מן הסוריא (ב"שרידי הירושלמי"
ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים כאן ולהלן: 'מסוריא')
– אינו בא מתבואה שגדלה בסוריה, שאין העומר בא
מתבואה שגדלה בחוץ לארץ, אלא מתבואה שגדלה
בארץ ישראל. וכיוון שאין העומר בא אלא מארץ
ישראל, לכן בשנת השמיטה היו בית דין שוכרים
שומרים לשמור על הספיחים שצמחו מאליהם בארץ
ישראל, כדי שיוכלו להביא מהם את העומר, שאילו היה
העומר בא מסוריה, היו יכולים להביא אותו בשנת
השמיטה משדות שנזרעו בסוריה, שאין שביעית נוהגת
בה, ולא היו צריכים לשכור שומרים.

בענייני מעשרות ושביעית בסוריא לא התכוונו חכמים לסוריא
בגבולותיה הרחבים (הפרובינציה הרומית של סוריה) אלא
לאותו איזור בלבד הגובל עם ארץ ישראל. אמנם המונח סוריא
שאנו מוצאים בעניין השקלים שהגיעו לבית המקדש (תוספתא
שקלים ב,ג, ראה ירושלמי לעיל ג,ד) כוונתו לפרובינציה סוריה
(על פי "עם הארץ הגלילי", עמוד 180 ואילך).

ומציעים משנה: תמן תנינן: – שם (במקום אחר - משנה
מנחות ח,א) שנינו: כל קרבנות היחיד והציבור באין מן
הארץ ומחוצה לארץ – כל המנחות באות בין מתבואה
שגדלה בארץ ישראל ובין מתבואה שגדלה בחוץ לארץ,
מן החדש ומן הישן – בין מן התבואה החדשה ובין מן
התבואה הישנה, חוץ מן העומר ושתי הלחם, שאין באין
אלא מן החדש ומן הארץ – שבעומר נאמר: "פי תבאו
אל הארץ... וקצרתם את קצירה, וקבאתם את עמר

נוהגים גם לאחר שחרב הבית.

לפי התלמוד כאן, תנא קמא, החלוק על רבי יוסי במשנה מסכת
שקלים, ותנא קמא, החלוק על רבי יוסי בתוספתא מסכת
תעניות, בשיטה אחת הם. לפי מסקנת התלמוד, הלכה ה
בתוספתא היא כרבי יוסי בהלכה ו בתוספתא, ולא דברי הכל
(גם תנא קמא ורבי אלעזר בירבי צדוק) היא.

רבי אלעזר בירבי צדוק הראשון רגיל לספר פרטים ממאורעותיו
וממה שראה בירושלים לפני החורבן ואחריו, וכן הוא מוסר על
כמה ממנהגיהם של אנשי ירושלים.

התוספתא סידרה את דברי רבי אלעזר בירבי צדוק אחרי
מחלוקת תנא קמא ורבי יוסי, ושתי ברייתות הן שנתחברו
בתוספתא, שכן בירושלמי אמרו: "ועוד מן הדא", משמע שהיא
ברייתא אחרת ("מבוא לנוסח המשנה", עמודים 1013-1014).

בבבלי בבא מציעא קיח,א-ב אמרו: תנן: שומרי ספיחים
בשביעית נוטלים שכרם מתרומת הלשכה. רבי יוסי אומר:
הרוצה מתנדב, ושומר חינם. אמרו לו: אתה אומר כן? אם כן,
אין באים משל ציבור (שלשיטתך היחיד, השומר, הוא המביא את
העומר)!

...אמר רבא: דכולי עלמא הבטה בהפקר קני (השומר דבר של
הפקר, אף שלא הגביהו, קנה אותו לעצמו), והכא - בחיישין שמא
לא ימסרם יפה יפה קמיפלגי; דרבנן סברי: יהבינן ליה אגרא,
ואי לא (אם לא ייתנו לו שכר) - חיישין שמא לא ימסרם יפה יפה;
ורבי יוסי סבר: לא חיישין שמא לא ימסרם יפה יפה; ו"אתה
אומר" הכי קאמרי ליה: מדבריק (משיטתך שאפשר להתנדב ולשמור
חינם) לדברינו דחיישין שמא לא ימסרם יפה יפה - אין העומר
ושתי הלחם באים משל ציבור.

איכא דאמרי: אמר רבא: דכולי עלמא הבטה בהפקר לא קני,
והכא - בחיישין לבעלי זרעות (שמא יבואו אנשים אֶלמים וייקחו
את הספיחים לעצמם) קמיפלגי; דתנא קמא סבר: (חוששים לבעלי
זרעות, ולכן) תקינו רבנן למיתב ליה ארבע זוזי (כשכר שמירה)
מלשכה, כי היכי דלשמעי בעלי זרעות ולפרשו מינייהו (שישמעו
שהספיחים הם לצורך הקדש ולא ייקחום); ורבי יוסי סבר: לא
חיישין (לבעלי זרעות, ולכן לא תקינו וכו'); ו"אתה אומר" הכי
קאמרי ליה: מדבריק (משיטתך שאפשר להתנדב ולשמור חינם)
לדברינו דחיישין לבעלי זרעות (ולכן תקינו רבנן למיתב ליה ארבע
זוזי) - אין העומר ושתי הלחם באים משל ציבור (שיש לשומר חלק
בהם, בשכר שמירתו שמוחלו להקדש).

וכן כי אתא רבין אמר רבי יוחנן: בחיישין לבעלי זרעות
קמיפלגי.

– רבי חונה בשם רבי ירמיה: דרבי ישמעאל היא, דרבי ישמעאל אמר: אין העומר בא מן הסוריא.

[תמן תנינן: ולא זו בלבד, אלא כל קרבנות הציבור והיחיד באים מהארץ ומחוץ לארץ, מן החדש ומן הישן, חוץ מן העומר ושתי הלחם, שאינן באים אלא מן החדש ומן הארץ. – רבי חונה בשם רבי ירמיה: דרבי ישמעאל היא, דרבי ישמעאל אמר: אין העומר בא מסוריה.]

תמן תנינן: עשר קדושות הן: ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות. ומה היא קדושתה? שמביאין ממנה העומר והביכורים ושתי הלחם, מה שאין מביאין בן מכל הארצות. – רבי חונה בשם רבי ירמיה: דרבי ישמעאל היא, דרבי ישמעאל

אור לישירים

תבואו אל הארץ, משמע שפסוק זה שימש מקור לחולקים עליו ("מועדי ישראל בתקופת המשנה והתלמוד", עמוד 139 הערה 32).

[ומציעים משנה: תמן תנינן: – שם (במקום אחר - משנה פרה ב,א) שנינו: ולא זו בלבד – ולא פרה אדומה בלבד כשרה לקנות מן הגויים (כך אמרו חכמים בראשה של אותה המשנה), אלא כל קרבנות הציבור והיחיד באים מהארץ ומחוץ לארץ – ואפילו מן הגויים, וכן כל המנחות באות בין מתבואה שגדלה בארץ ישראל ובין מתבואה שגדלה בחוץ לארץ, מן החדש ומן הישן – כל המנחות באות בין מן התבואה החדשה ובין מן התבואה הישנה, חוץ מן העומר ושתי הלחם, שאינן באים אלא מן החדש ומן הארץ.]

ומציעים זיהוי למקור התנאי: רבי חונה אמר בשם רבי ירמיה: דרבי ישמעאל היא – של רבי ישמעאל היא (המשנה שאמרה שאין העומר בא מחוץ לארץ, כדעתו של רבי ישמעאל היא), דרבי ישמעאל אמר: אין העומר בא מסוריה.]

הקטע המוסגר הושלם על פי "שרידי הירושלמי". ובמסירה שלפנינו ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים נשמט הקטע על ידי הדומות, אבל בנוסח שהיה לפני תלמיד רשב"ש ורבנו משולם היה הקטע הזה.

ומציעים משנה: תמן תנינן: – שם (במקום אחר - משנה כלים א,ו) שנינו: עשר קדושות הן – זו למעלה מזו: ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות. ומה היא קדושתה? שמביאין ממנה – מתבואת ארץ ישראל, העומר והביכורים – שנאמר בהם: "וְלִקְחֶתָּ מִרְאשֵׁית פֶּלֶא פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תִּבְיָא מֵאֶרֶץ" (דברים כו,ב), ושתי הלחם, מה שאין מביאין בן מכל הארצות – שאין באים אלא מארץ ישראל.

ומציעים זיהוי למקור התנאי: רבי חונה אמר בשם רבי ירמיה: דרבי ישמעאל היא – של רבי ישמעאל היא

ראשית קצירכם" (ויקרא כג,י), ובשתי הלחם נאמר: "ממִּושְׁבְּתֵיכֶם תִּבְיָאוּ לָחֶם תְּנוּפֶה שְׁתִּים" (ויקרא כג,יז). ומציעים זיהוי למקור התנאי: רבי חונה (רבי חונה, אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי) אמר בשם רבי ירמיה (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור השלישי והרביעי): דרבי ישמעאל היא – של רבי ישמעאל היא (המשנה שאמרה שאין העומר בא מחוץ לארץ, כדעתו של רבי ישמעאל היא), דרבי ישמעאל אמר: אין העומר בא מן הסוריא – שאין העומר בא מחוץ לארץ.

בתוספתא מנחות ט,א-ב שנו: כל קורבנות הציבור והיחיד באים מן הארץ ומחוצה לארץ, אפילו מן הגויים, חוץ מבכור ומעשר, שאין באים אלא מן הארץ ואין באים אלא מישראל. כל המנחות באות מן הארץ ומחוצה לארץ, מן החדש ומן הישן, חוץ מן העומר ושתי הלחם, שאין באים אלא מן החדש ומן הארץ.

בבבלי מנחות פג,ב-פד,א אמרו: משנה. כל קורבנות הציבור והיחיד באים מן הארץ ומחוצה לארץ, מן החדש ומן הישן, חוץ מן העומר ושתי הלחם שאינם באים אלא מן החדש ומן הארץ. תלמוד. כמאן? – דלא כי האי תנא; דתניא: רבי יוסי בר רבי יהודה אומר: עומר בא מחוצה לארץ, ומה אני מקיים (וכיצד אני מסביר): "כי תבואו אל הארץ" (ויקרא כג)? שלא נתחייבו (ישראל) בעומר קודם שנכנסו לארץ (אולם לאחר שנתחייבו, יכולים להביאו מכל מקום ואף מחוץ לארץ), וקסבר (רבי יוסי בר רבי יהודה): חדש (איסור אכילת התבואה החדשה קודם הנפת העומר) בחוצה לארץ דאורייתא, דכתיב: "מושבותיכם" (שם), כל מקום שאתם יושבים משמע (אף בחוץ לארץ), ו"כי תבואו" – זמן ביאה היא, וכיוון דאורייתא היא (איסור חדש אף בחוץ לארץ), אקרובי נמי מקריבין (מן התבואה החדשה שבחוץ לארץ לעומר).

בבבלי אמרו שהמשנה במנחות אינה כרבי יוסי בר רבי יהודה, ובירושלמי אמרו שהמשנה כרבי ישמעאל.

מן העובדה שרבי יוסי בר רבי יהודה, הסובר שאפשר להביא את העומר מחוץ לארץ, נאלץ להסביר את תחילת הפסוק "כי

אמר: אין העומר בא מן הסוריא.
 תמן תנינן: רבי ישמעאל אומר: מה חריש רשות, אף קציר רשות, יצא קציר
 העומר. [- רבי ישמעאל כדעתיה, דרבי ישמעאל אומר: אין העומר בא מסוריה.
 - יצא קציר העומר] - שהוא מצוה.
 הוי: מאן תנא: שומרי ספחים בשביעית נוטלין שכרן מתרומת הלשכה? - רבי
 ישמעאל. - אמר רבי יוסה: דברי הכל היא, לא מצאו בסוריא - מביאין אותו
 מספחין שבארץ ישראל.

 אור לישירים

ובקציר תשבות" לענין קציר העומר בשבת, וכן מפורש
 במכילתא דרבי שמעון בר יוחאי לד, כא. ברם קשה מאוד לפרש
 לענין שבת את הנימוק לשיטת רבי ישמעאל שאין העומר בא
 מסוריה. ולכן לפי הירושלמי כאן יש לפרש שדרשת רבי
 ישמעאל מתייחסת להיתר קציר העומר בשביעית או בין בשבת
 בין בשביעית.

ומציעים מסקנה: הוי (מילה זו נמחקה במסירה שלפנינו
 על ידי מגיה. וב"שרידי הירושלמי": "הווי"): - הויה
 (כלומר, נמצא. - המילה היא בינוני יחיד של הפועל הוה
 ("אוצר לשונות ירושלמיים")): **מאן תנא**: - מי שנה (את
 המשנה כאן): **שומרי ספחים** (הסופר במסירה שלפנינו
 כתב: 'ספחית', ומגיה הגיה: 'ספחים') **בשביעית נוטלין**
שכרן מתרומת הלשכה? - רבי ישמעאל - שלדעתו אין
 העומר בא אלא מארץ ישראל, ולכן בשנת השמיטה היו
 בית דין שוכרים שומרים לשמור על הספחים שבארץ
 ישראל.

מסקנה זו כבר הוצעה בתחילת הסוגיה: "מתניתא דרבי
 ישמעאל", אלא שחזרו עליה שוב כאן לפני שהציעו דעה
 מנוגדת.

ומציעים דעה מנוגדת: **אמר רבי יוסה** (מגדולי אמוראי
 ארץ ישראל בדור הרביעי): **דברי הכל היא** - המשנה
 דברי הכל היא, אפילו כדברי החולקים על רבי ישמעאל
 ומתירים להביא את העומר מסוריה, ובשנת השמיטה
 מביאים את העומר משדות שנזרעו בסוריה, ואף על פי
 כן, בשנת השמיטה היו בית דין שוכרים שומרים לשמור
 על הספחים שצמחו מאליהם בארץ ישראל, מפני שאם
לא מצאו - תבואה חדשה, **בסוריא** - מביאין אותו -
 את העומר, **מספחין שבארץ ישראל**.

כשמעמידים משנה או ברייתא כחכם יחיד, דרכו של האמורא
 רבי יוסה להעמיד אותה כדברי הכל (אף נמצא שאמר רבי יוסה
 כך בשם אמורא אחר, כמו לעיל בהלכה זו).

בבבלי גיטין ח, א-ב אמרו: תנו רבנן: בשלושה דרכים שוותה

(המשנה שאמרה שאין העומר בא מחוץ לארץ, כדעתו
 של רבי ישמעאל היא), **דרבי ישמעאל אומר: אין העומר
 בא מן הסוריא**.

ומציעים משנה: **תמן תנינן**: - שם (במקום אחר - משנה
 שביעית א, ד) שנינו: נאמר: "שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם
 הַשְּׁבִיעִי תִשְׁבֹּת, בְּחָרִישׁ וּבְקָצִיר תִּשְׁבֹּת" (שמות לד, כא.
 - הכתוב הזה מדבר בשבת, אבל קשה, למה פירט הכתוב
 חרישה וקצירה? והרי כל מלאכה אסורה בשבת! לכן
 דרשוהו חכמים לענין חרישה וקצירה בשביעית). - **רבי
 ישמעאל אומר: מה חריש רשות, אף קציר רשות** -
 כשם שחרישה שאסורה בשביעית אינה אלא חרישה של
 רשות, שהרי אין חרישה של מצווה, כך גם קצירה
 שאסורה בשביעית אינה אלא קצירה של רשות, **יצא** -
 מכלל האיסור, **קציר העומר** - שהוא מותר אפילו
 בשביעית.

[כאן התחלת מקבילה בירושלמי שביעית א, ה.
 ומציעים קשר בין שתי אמרות (של רבי ישמעאל): **רבי
 ישמעאל כדעתיה** - כדעתו (הוא הולך לשיטתו), **דרבי
 ישמעאל אומר: אין העומר בא מסוריה** - וכיוון שאין
 העומר בא אלא מארץ ישראל, לכן בשנת השמיטה מותר
 לקצור את העומר מספחים שצמחו מאליהם בארץ
 ישראל, שאילו היה העומר בא מסוריה, היו יכולים
 להביא אותו בשנת השמיטה משדות שנזרעו בסוריה.
 במשנה בשביעית שנינו (בדברי רבי ישמעאל): **יצא
 קציר העומר** (המוסגר הושלם על פי "שרידי
 הירושלמי". ובמסירה שלפנינו נשמט על ידי הדומות)
 - ומבארים: **שהוא מצוה** - שהואיל והוא קציר של
 מצווה (שקצירת העומר עצמה היא מצווה), הריהו מותר
 אפילו בשביעית.

עד כאן המקבילה בירושלמי שביעית.
 המילים "יצא קציר העומר - שהוא מצוה" אינן שייכות לכאן,
 והסופר שהעתיק משביעית לכאן את המשפט שלפניהן טעה
 והמשיך להעתיק גם את המילים האלו.

לפי הבבלי (מנחות עב, א) דרש רבי ישמעאל את הכתוב "בחריש

ההן עומר, מהו שיזרע לכן מתחילה? – רבי חייא בר אדא בעא קומי רבי מנא:
לא נמצא בקומץ על השיריים שאינן נאכלין?! – אמר ליה: נעשה כחמשה
דברים שהן באין בטומאה ואינן נאכלין בטומאה.

אור ל'שרים

נאכלין בטומאה – העומר הבא מספיחים דומה לעניין
ההלכה לחמישה קורבנות ציבור הנאכלים לכוהנים שהם
קרבים אפילו בטומאה, כגון שהכוהנים או כלי השרת
טמאים טומאת מת, לפי שזמנם קבוע, ואף על פי שהם
באים בטומאה, אינם נאכלים בטומאה (החלק העומד
לאכילה מאותם הקורבנות אינו נאכל בטומאה), ואחד
מהם הוא העומר (כך שנינו במשנה פסחים ז,ד), וכשם
שהעומר בא בטומאה, אף על פי שאין השיריים נאכלים,
כך העומר בא מספיחים, אף על פי שאין השיריים
נאכלים.

במשנה מנחות ג,ד שנינו, שאם נטמאו שייריה של המנחה לפני
הקטרת הקומץ - לשיטת רבי אליעזר המנחה כשרה להקריב
את קומצה, ולשיטת רבי יהושע המנחה פסולה להקריב את
קומצה. הרי שלדעת רבי יהושע אסור לקמוץ על השיריים
שאינם נאכלים, ולפי דיעה זו של רבי יהושע הקשה רבי חייא
בר אדא לפני רבי מנא על מה שאמרו במשנה כאן שהעומר בא
מספיחים. בירושלמי פסחים ז,ה אמר רבי מנא, שהמשנה
פסחים ז,ד, שהוא הזכיר בתירוצו בירושלמי כאן, היא כדעת
רבי אליעזר במשנה מנחות ג,ד, שמותר לקמוץ על השיריים
שאינם נאכלים. הרי שרבי מנא תירץ את מה שאמרו במשנה
כאן שהעומר בא מספיחים לפי דיעה זו של רבי אליעזר.

בבבלי מנחות פד,א אמרו: רמי ליה בר חמא לרב חסדא:
תנן (שקלים ד,א): שומרי ספיחים בשביעית נוטלים שכרם
מתרומת הלשכה (שהעומר בא מתבואת השביעית); ורמינהו:
"לאוכלה" (ויקרא כה) - ולא לשריפה! (והרי מעלים לשריפה על
המזבח את קומץ העומר!) - אמר ליה: רחמנא אמר לך:
"לדורותיכם" (ויקרא כג) (שמצוות העומר נוהגת בכל הזמנים ואף
בשנת השמיטה), ואת אמרת: תיבטל (ההקרבה, משום שאין לשרוף
פירות שביעית!) - אמר ליה: ומי קאמינא אנא תיבטל? לית
מדאשתקד (מתבואות של השנה שעברה!) - בעינא כרמל (שתהיה
התבואה רכה ומלאה) וליכא (בתבואות של השנה שעברה). - ולייתי
מכרמל דאשתקד! - אמר קרא: "כרמל תקריב" (ויקרא ב),
בעינא כרמל בשעת הקרבה וליכא.

שאלת הבבלי בעניין הבאת העומר מספיחים בשביעית היא
מצד הקטרת הקומץ של מנחת העומר הבאה מספיחי שביעית,
כיוון שיש איסור לשרוף ספיחים בשביעית. ואילו שאלת
הירושלמי בעניין זה היא מצד קמיצת מנחת העומר הבאה
מספיחי שביעית, כיוון שיש איסור לאכול ספיחים בשביעית.

☆☆☆

סוריא לארץ ישראל ובשלושה לחוצה לארץ... חייבת במעשר
ובשביעית כארץ ישראל... - קסבר: כיבוש יחיד שמיה כיבוש
(כשכבש דוד המלך את סוריה (כיבוש יחיד), נתקדשה בקדושת ארץ
ישראל וחייבת במצוות הארץ).

גם לדעת רבי ישמעאל שאין העומר בא מסוריה, וגם לדעת
החולקים על רבי ישמעאל ומתירים להביא את העומר מסוריה,
אין שביעית נוהגת בסוריה, משום שהם סוברים שכיבוש יחיד
אין שמו כיבוש.

☆☆☆

שואלים: **ההן עומר** – העומר הזה, מהו שיזרע לכן
(לכך) **מתחילה?** – האם מותר לזרוע לכתחילה תבואה
בארץ ישראל בשנת השמיטה, שהזריעה אסורה בה, כדי
להביא ממנה את העומר? (צדדי השאלה הם, האם זריעת
העומר מותרת בשביעית כשם שקצירתו מותרת, או שמא
זריעת העומר אסורה בשביעית, הואיל ואין זריעת
העומר מצווה, שאם מצא תבואה זרועה אינו חייב לזרוע
לצורך העומר, מה שאין כן קצירת העומר שהיא מצווה,
שאף אם מצא תבואה קצורה חייב לקצור לצורך העומר) -
אין משיבים על שאלה זו.

☆☆☆

מנחת העומר נקמצת (נלקח ממנה מלוא היד הקמוצה),
והקומץ (מלוא היד הקמוצה) נקטר על המזבח, והשיירים
נאכלים לכוהנים.

מקשים: **רבי חייא בר אדא** (השני, אמורא ארץ ישראל
בדור החמישי) **בעא קומי** – שאל (הקשה) לפני **רבי מנא**
(השני, מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור החמישי): **לא**
(ב"שרידי הירושלמי": 'ולא') **נמצא בקומץ על השיריים**
שאינן נאכלין? (בתמיהה) – כיצד מותר להביא את
העומר בשנת השמיטה מספיחים שבארץ ישראל? והרי
כשהעומר בא מספיחים, נמצא שכשהכוהן קומץ את
המנחה הרי הוא קומץ על שיריים שאינם נאכלים, שכן
ספיחים אסורים באכילה, וכיוון שהדין הוא שמנחה
שאינן שייריה נאכלים אינה נקמצת, לכן אין להביא את
העומר מספיחים. כך הקשה רבי חייא בר אדא על מה
שאמרו במשנה, שבשנת השמיטה היו בית דין שוכרים
שומרים לשמור על הספיחים, כדי שיוכלו להביא מהם
את העומר (כך כתב ראב"ד בפירושו לספרא 'בהר'
פרשה א).

ומתרצים: **אמר ליה**: – אמר לו (רבי מנא לרבי חייא בר
אדא): **נעשה כחמשה דברים שהן באין בטומאה ואינן**

כיצד הוא עושה? – נוטל מעות מן השולחני ונותן לקוצרין ולשומרין עד שלא יקרב העומר, מביא מעות מתרומת הלשכה ומחללן עליו. – וטבו כן? – רבי אחא בשם רבי בא: כל מה שיתן הן הן דמיו משעה הראשונה. תני: אף בפתחי אבנים כן. כיצד הוא עושה? – נוטל מעות משולחני ונותן לקצבין ולסתתין עד שלא תינתן על גבי הדימום, מביא מעות מתרומת הלשכה ומחללן עליה. – וטבא היא כן? – רבי יוסה בירבי בון בשם שמואל: כל מה

אור ל'ישרים

ומציעים ברייתא: תני: – שונה (התנא) / שנוי (שנויה ברייתא): אף בפתחי (ב"שרידי הירושלמי": 'במפתחי', וכן הוא בכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים) אבנים (חורתים קישוטים באבנים) כן – גם בהם הדין כך, שפתחי האבנים לצורך המקדש נוטלים את שכרם מתרומת הלשכה. כיצד הוא עושה? – באיזה אופן הגזבר של ההקדש נותן לעובדים בעבודות הבנייה את שכרם מתרומת הלשכה? – נוטל מעות מן השולחני ונותן לקצבין (עוקרים אבנים מן ההר) (הסופר במסירה שלפנינו כתב "לקצבין" והגיה על הגיליון "לחוצבין", והמגיה מחק "לקצבין". "לקצבין" כבמסירה שלפנינו גם בשני קטעים ב"שרידי הירושלמי". ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: "למקבין". לתיקונו של הסופר אין שום עד נוסף, וכנראה זו הצעת תיקונו של הסופר, שהתקשה ב"קצב" בהקשר זה) ולסתתין (מתקנינים את האבנים שנחצבו, על ידי סיתות וליטוש ויישור, לשם בנייה) עד שלא תינתן (ב"שרידי הירושלמי" נוסף: 'האבן') על גבי הדימום (שורת אבנים בבניין (מקור המילה ביוונית)) – הגזבר לוקח מהשולחני בהקפה מעות של חולין ונותן אותן לחוצבים ולסתתים בשכרם לפני שניתנה האבן בבניין במקדש, כדי שלא תהיה האבן כבאה משל יחיד, (המגיה במסירה שלפנינו הוסיף: 'אחר כך', כמו בדפוס ונציה הבבלי) מביא (ב"שרידי הירושלמי": 'ומביא') מעות מתרומת הלשכה ומחללן עליה – ואחר כך הגזבר מביא מעות מתרומת הלשכה שהן קודש, ומחלל את המעות הללו על האבן, והאבן נכנסת בקדושה, והמעות יוצאות לחולין, ונותן אותן לשולחני תמורת המעות שנטל ממנו בשווי שכר החוצבים והסתתים (רש"ס מגיה: 'מביא מעות משיירי הלשכה', כי לא מצאנו מי שסובר שהוצאות בניין המקדש באות מתרומת הלשכה. ואולי יש להגיה: 'מביא מעות מלשכת בדק הבית'. וראה ירושלמי להלן הלכה ג).

ושואלים: וטבא היא כן? (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים נשתבשו מילים אלו) – וטובה היא כן? (וכי יפה (שווה) היא האבן כך (כשכר החוצבים והסתתים)? והרי שכרם מרובה יותר מדמי האבן (אבן אחת), ואם כן, כיצד הגזבר מביא מעות מתרומת הלשכה בשווי שכר החוצבים והסתתים ומחלל אותן על האבן?)

במשנה שנינו: "שומרי ספחין בשביעית נוטלין שכון מתרומת הלשכה". מביאים ברייתא: כיצד הוא עושה? – באיזה אופן הגזבר של ההקדש נותן לעוסקים בעומר (כגון שומרי הספיחים בשביעית) את שכרם מתרומת הלשכה? שאינו יכול לתת להם מעות מתרומת הלשכה, מפני שהמעות הללו הן קודש, ואין הקדש יוצא לחולין אלא אם כן נכנס דבר אחר תחתיו לקדושה, ואין הקדש מתחלל על שכר המלאכה של העובדים לצורכי המקדש (כך דעת בן עזאי במשנה להלן ד,ו). – נוטל מעות מן השולחני ונותן לקוצרין ולשומרין עד שלא יקרב העומר – הגזבר לוקח מהשולחני (חלפן הפורט ומחליף מטבעות) בהקפה מעות של חולין (שאינן קודש) ונותן אותן לקוצרים ולשומרים את העומר בשכרם לפני שקרב העומר, כדי שלא יהיה העומר כבא משל יחיד (משל הקוצרים והשומרים), מביא (ב"שרידי הירושלמי": 'ומביא') מעות מתרומת הלשכה ומחללן עליו – ואחר כך הגזבר מביא מעות מתרומת הלשכה שהן קודש, ומחלל את המעות הללו על העומר, והעומר נכנס בקדושה, והמעות יוצאות לחולין, ונותן אותן לשולחני תמורת המעות שנטל ממנו בשווי שכר הקוצרים והשומרים. ושואלים: וטבו (או) כן? (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים נשתבשו מילים אלו) – וטוב הוא כך? (וכי יפה (שווה) הוא העומר כך (כשכר הקוצרים והשומרים)? והרי שכרם מרובה יותר מדמי העומר (עשירית האיפה סולת), ואם כן, כיצד הגזבר מביא מעות מתרומת הלשכה בשווי שכר הקוצרים והשומרים ומחלל אותן על העומר?) ומשיבים: רבי אחא (אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי) אמר בשם רבי בא (רבי אבא, אמורא בדור השלישי): כל מה שיתן הן הן דמיו משעה הראשונה – כל המעות שייתן הגזבר לקוצרים ולשומרים בשכרם הן בעצמן דמיו של העומר מתחילה, שדמי העומר אינם שוויו כפי שהוא בסוף (כשקרב העומר), אלא הם שוויו כל שכר הפועלים שהביאו את העומר מתחילה (מצמיחת הספיחים ואילך) לידי כך, ולכן, כשהגזבר מחלל את המעות מתרומת הלשכה על העומר, הרי הוא מחללן בשוויין.

שיתן הן הן דמיה משעה הראשונה.

הלכה ב

משנה

°פֶּרֶה וּשְׁעִיר הַמִּשְׁתַּלַּח וְלִשׁוֹן שֶׁל זְהוּרִית בְּאֵין מִתְרוֹמֵת הַלְשָׁכָה. כֶּבֶשׂ פֶּרֶה וְכֶבֶשׂ שְׁעִיר הַמִּשְׁתַּלַּח וְלִשׁוֹן שֶׁבֵין קֶרְנָיו וְאֵמֶת הַמַּיִם וְחֹמֶת הָעֵיִר וּמִגְדְּלוֹתֶיהָ וְכֹל צוּרְכֵי הָעֵיִר בְּאֵין מִשִּׁירֵי הַלְשָׁכָה. אֲבָא שְׂאוּל אֹמֵר: כֶּבֶשׂ פֶּרֶה כַּהֲנִים גְּדוּלִים עוֹשִׂין אוֹתוֹ מִשָּׁל עֲצֻמֹן.

אור ל'שרים

כקבלן משנה במנהל הציבורי, והוא מוצג כחלק בלתי נפרד מן הגוף המבצע את התשלום לעובדים בשירות המקדש, או לפחות נמצא בקשר איתו ("פרקמטיא", עמודים 201-202).

רבי יוסה בירבי בון מרבה למסור מאמרי החכמים הקדמונים. הוא ירד לבבל ושהה שם זמן מה, ובשובו לארץ ישראל מסר הרבה מאמרים בשם חכמי בבל (בירושלמי כאן הוא מסר בשם אמורא בבלי קדמון).

☆☆☆

הלכה ב

משנה

משנה זו מוסיפה ללמד מה היו עושים בתרומת הלשכה, וכן באה ללמד מה היו עושים בשיירי הלשכה. **פרה** – אדומה, **ושעיר המשתלח** – לעזאזל ביום הכיפורים, **ולשון של זהורית** (גיזת צמר סרוקה וצבועה בצבע שָׁנִי (אדום-כתום) המופק מתולעת השני) – לשון (רצועה) שהיה הכוהן הגדול קושר בראשו של שעיר המשתלח (משנה יומא ד, ב), **באין מתרומת הלשכה**. **כבש פרה** – שהיו עושים כבש (מסלול משופע) מהר הבית להר המשחה, שהיו מוציאים עליו את הפרה האדומה (משנה פרה ג, ו), **וכבש שעיר המשתלח** – שהיו עושים כבש מן העזרה אל מחוץ לעיר, שהיו מוציאים עליו את השעיר המשתלח (משנה יומא ו, ד), **ולשון שבין קרניו** – לשון של זהורית שהיה המוליך את השעיר המשתלח קושר חציה בין שתי קרניו כשהגיע לצוק שממנו היה דוחף את השעיר (משנה יומא ו, ו), **ואמת** (תעלה) **המים** – של העיר ירושלים, **וחומת העיר** – ירושלים, **ומגדלותיה וכל צורכי העיר** – כגון חפירת בורות ושיחים ומערות ותיקון רחובותיה ושווקיה ושמירת העיר, **באין משירי הלשכה** – מהשקלים שנותרו בלשכה לאחר שנתרמו מהם שלוש התרומות לתוך הקופות. **אבא שאול** (תנא בדור השלישי והרביעי) **אומר: כבש פרה כהנים גדולים עושין אותו משל עצמן** – מכספם. אבא שאול חולק על תנא קמא הסובר שכבש פרה בא משיירי הלשכה.

ומשיבים: **רבי יוסה בירבי בון** (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור החמישי) אמר **בשם שמואל** (מגדולי אמוראי בכל בדור הראשון): **כל מה שיתן הן הן דמיה משעה הראשונה** – כל המעות שייתן הגזבר לחוצבים ולסתתים בשכרם הן בעצמן דמיה של האבן מתחילה, שדמי האבן אינם שוויה כפי שהיא בסוף (כשניתנה על גבי הדימוס), אלא הם שווי כל שכר האומנים שהביאו את האבן מתחילה (מחציבת האבן ואילך) לידי כך, ולכן, כשהגזבר מחלל את המעות מתרומת הלשכה על האבן, הרי הוא מחללן בשוויין.

בבבלי מעילה יד, א אמרו: אמר שמואל: בונים (במקדש) בחול (בחומרי בניין של חול) ואחר כך (בגמר המלאכה) מקדישים. מאי טעמא (אין מקדישים אותם בתחילה)? מאן דמתנדב מעות (לבדק הבית) מקדש להו (ואין הגזבר יכול לתת ממעות אלה לפועלים, שאין ההקדש מתחלל על המלאכה, ולכן בונים בחול), ואמר (משנגמרה מלאכת הבניין): "תיחול קדושת מעות אבניין" (והמעות מתחללות על הבניין), ויהיב להון לאומנין (שעבדו בבניין זה של המקדש) בשכרן (וכן לאלה שסיפקו את חומרי הבניין).

לא מצאנו בשום מקום כינוי 'קָצֵב' לעובד באבן, כי אם 'חָצֵב' או 'חוצב'. ואפשר שבניב ארץ ישראלי אחר נקרא 'קָצֵב'. גם הכינוי 'מְקָב' לא מצאנו במקום אחר לעושה במלאכה. המקבת (פטיש גדול וכבד) מובאת במשנה בכלים (כט, ה; כט, ז) ככלי עבודתם של מפתחי אבנים וסתתים. ייתכן שאלה כונו גם בשם 'מקבין'.

לפי הירושלמי כאן יוצא לכאורה, שפתח אבנים (או מפתח אבנים) הוא כינוי כולל הן לחוצב והן לסתת, אך מן המשנה בכלים יש להסיק שמלאכתם שונה, שהרי שיעורי הידות של מקבותיהם (של מפתחי אבנים ושל סתתים) שונים. לכן סביר לומר, שפתח האבנים עסק בגילופי קישוטים באבן ("אוצר כינויי עובדים", עמוד 33).

בברייתא בירושלמי כאן מוזכר שימוש בכסף של שולחנים על ידי פקידי המקדש עד שאפשר יהיה להשתמש בכסף מתרומת הלשכה. הירושלמי כאן מתאר את השולחני כבעל תפקיד או

ובתוספתא פרה ב, ד שנו (בפדיון פרה שנפסלה): אם מתרומת הלשכה היתה באה - דמיה נופלים לתרומת הלשכה.

לפי התוספתא משמע שלא תמיד הפרה נקנית מתרומת הלשכה.

בתוספתא שקלים ב, ו שנו: ... עץ ארז ואזוב ושני תולעת (של פרה אדומה) באים משיירי הלשכה.

הגרסה הנכונה היא כגרסת שני כתבי יד של התוספתא: באים מתרומת הלשכה ("תוספתא כפשוטה").

הם נקנים מתרומת הלשכה, מפני שהם באים לצורך הפרה האדומה, ולכן דינם כמו הפרה.

בירושלמי סוטה א, ו אמרו: ייבא כ"י דאמר רבי: אמת המים וחומת העיר ומגדלותיה וכל צורכי העיר באין משיירי הלישכה. הירושלמי סוטה אינו אומר כרגיל "ייבא כ"י דתנינן תמן", אלא "כ"י דאמר רבי". מכאן שנוסח משנתנו לא היה שנוי לפנייהם בלשון זה, אלא ברייתא היא דבי רבי ששנתה בלשון זה (אבל נוסח הבבלי במשנה היה כמו שהוא לפנינו, שכן בברייתא שבבבלי כתובות ק, ב אמרו: זו היא ששינונו: חומת העיר ומגדלותיה וכל צורכי העיר באים משיירי הלשכה).

"אמת המים" פירושו אמת המים שבירושלים (ולא אמת המים שבעזרה). והירושלמי לעיל א, ה מוכיח שכך פירושו, שכן אמרו שם: רבי סימון שאל: מעתה, אין מקבלין מהן לאמת המים ולחומת העיר ומגדלותיה, על שם "ולכם אין חלק וצדקה וזכרון בירושלים" ("מבוא לנוסח המשנה", עמוד 73).

ב"חשק שלמה" כתב, שאבא שאול אינו חולק על תנא קמא שמעיקר הדין כבש פרה בא משיירי הלשכה, אלא שהוא אומר שדרכם של כוהנים גדולים היתה להתנדב משלהם, ובזה גם תנא קמא מודה.

כבש פרה

טקס שריפת הפרה האדומה, שאפרה נועד לטהר טמאי מת, נערך בהר הזיתים. כדי להוביל את הפרה האדומה מהר הבית למקום שריפתה בהר הזיתים נבנה כבש, שעליו היו מהלכים הפרה האדומה, הכוהן השורף את הפרה ושאר העוסקים במלאכת שריפתה.

הכבש שקישר בין הר הבית להר הזיתים חצה את נחל קדרון, שכבר באמצע ימי הבית השני היה לאתר קבורה. החשש מפני מציאותו של קבר שאבד מקומו מכונה "קבר התהום". כדי למנוע את טומאתם של החוצים את הקדרון, היה צורך ליצור חלל מקורה בגובה טפח המאהיל על הטומאה. מסיבה זו נבנה הכבש מעל הקדרון בשיטה הכולאת את הטומאה בחללים שצורתם מעין כיפות. הכבש נבנה שני נדבכים זה על גבי זה, כך שהחללים שמתחת לקשתות העליונות מאהילים על

פרה אדומה נקנית מתרומת הלשכה, מפני שהיא באה לצורך הקורבנות, שכן אין עבודת הקורבנות אלא בטהורים, ופרה מטהרת את הטמאים (רבנו משולם). שעיר המשתלח נקנה מתרומת הלשכה, מפני שמצווה לקנות אותו ואת השעיר הנשחט לה' בבת אחת, וגם מפני שהוא בא לכפרת הציבור. לשון של שעיר המשתלח נקנית מתרומת הלשכה, מפני שהיא באה לצורך השעיר, ולכן דינה כמו השעיר.

כבש פרה אדומה אינו לצורך הפרה אלא מפני החשש לקבר התהום (ספק טומאת קבר של מת), וכבש שעיר המשתלח אינו לצורך השעיר אלא מפני הבבליים שהיו מתלשים בשערו של המוליק את השעיר, וגם לשון שבין קרניו אינה לצורך השעיר, אלא לסימן שנתכפרו עוונותיהם של ישראל אם הלבנה הלשון, ולכן אינם נעשים מתרומת הלשכה.

"לשון של זהורית" שבראש המשנה מוסב על "שעיר המשתלח" שנאמר לפניו, ואינו מוסב גם על "פרה" שנאמר לפני פניו, משום שלא מצאנו בשום מקום שלשון של פרה נקראת לשון של זהורית, אלא לשון של שעיר המשתלח בלבד היא שנקראת כך בכל מקום. לשון של שעיר המשתלח שבראש המשנה, שהיא באה מתרומת הלשכה, אין היא "לשון שבין קרניו" (של שעיר המשתלח) שבהמשך המשנה, שהיא באה משיירי הלשכה. לכן לשון של שעיר המשתלח שבראש המשנה היא לשון שבראש שעיר המשתלח האמורה במשנה שבת ט, ג ויומא ד, ב, ואילו הלשון האמורה במשנה יומא ו, ו היא הלשון שבין קרניו האמורה במשנה כאן.

לשון של זהורית בראש השעיר המשתלח קשר הכוהן הגדול בעזרה לאחר שנתן את הגורלות על שני השעירים, כשעדיין יש לשעיר המשתלח דין קורבן, ולכן לשון של זהורית זו היא צורך קורבן, ולפיכך היא באה מתרומת הלשכה. אבל לשון של זהורית שבין קרניו קשר המוליק את השעיר המשתלח כשהגיע לצוק, כשכבר אין לשעיר המשתלח דין קורבן, ואין בו אלא מצוות שילוח, ולפיכך היא באה משיירי הלשכה (על פי הגר"ח מבריסק).

הלשון שקשרו בראש השעיר המשתלח אינו זה שקשרו חציו בין קרניו. אומנם מהבבלי יומא א, ב: "של שעיר המשתלח דבעי חלוקה", משמע שחילקו אחר כך את הלשון שבראש השעיר וקשרו חציו בין קרניו, ולפי זה לא היה אלא לשון של זהורית אחד ("שישה סדרי משנה", מועד, השלמות ותוספות, עמוד 460).

חומת העיר ומגדלותיה וכל צורכי העיר באים משיירי הלשכה, מפני שהעיר ירושלים יש לה קשר למקדש ולקורבנותיו, שהרי קודשים קלים נאכלים בכל העיר.

בספרי במדבר פסקה קכג נאמר (בפרה אדומה): "ויקחו" - מתרומת הלשכה.

תלמוד

"פרה ושעיר" כול'. – רבי שמואל בר נחמן בשם רבי יונתן: שלשה לשונות הן: של שעיר במלע, של מצורע בשקל, של פרה בשתי סלעים. – רבי חונייה דברת חוורן, רבי בא בר זבדא בשם רבי שמעון בן חלפותא: של פרה בשתי סלעים ומחצה. – ואית דמפקין לישנא: בעשרה זין.

אור ל'שרים

נגעים (יד,א), היה משקלה שקל (חצי סלע), ושל פרה בשתי סלעים – לשון שהיו משליכים אל תוך שריפת הפרה האדומה (במדבר יט,ו), הנזכרת במשנה פרה (ג,יא), היה משקלה שתי סלעים.

רבי חונייה דברת חוורן (אמורא ארץ ישראלי בדור הראשון, מהיישוב ברת חוורן בהרי חוורן בעבר הירדן) אמר בשם רבי בא בר זבדא (אמורא ארץ ישראלי בדור השני והשלישי) שאמר בשם רבי שמעון בן חלפותא (תנא בדור החמישי) (בי"שרידי הירושלמי: 'רבי חונייה דברת חוורן בשם רבי שמעון בר חלופ...'), ולא נזכר רבי בא בר זבדא. ובמקבילה ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'רבי בא בר זבדא בשם רבי שמעון בן חלפתא', ולא נזכר רבי חונייה דברת חוורן. ובמסירה שלפנינו יש להפוך את סדר האמוראים: 'רבי בא בר זבדא, רבי חונייה דברת חוורן בשם רבי שמעון בן חלפותא', משום שכך ראוי להיות על פי סדר הדורות): של פרה בשתי סלעים ומחצה – לשון שהיו משליכים אל תוך שריפת הפרה האדומה היה משקלה שתי סלעים וחצי.

ואית דמפקין לישנא: – ויש שמוציאים את הלשון (אומרים את הדבר בלשון אחרת, מציעים ניסוח אחר של הלשון שאמר רבי שמעון בן חלפותא): :: בעשרה זין (כן הוא בי"שרידי הירושלמי" ובמקבילה. ובמסירה שלפנינו הגיה מגיה: 'זוז', וכן הוא בנוסח הבבלי של מסכת שקלים) – לשון שהיו משליכים אל תוך שריפת הפרה האדומה היה משקלה עשרה זין (עשרה זוז), שהם שתי סלעים ומחצה (סלע הוא ארבעה זוזים).

עד כאן המקבילה בירושלמי יומא.

סלע, שקל וזוז היו משמשים מטבעות וגם משקלות. במשנה תרומות יח, נזכר "משקל עשרה זוז", אך הנוסח בכמה כתבי יד של המשנה: "משקל עשרה זין", וכן הוא באותו עניין בתוספתא תרומות ט,א. "זין" נזכר גם באותו עניין בירושלמי תרומות יז.

בבבלי יומא מא,ב-מב,א אמרו: כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן: שלוש לשונות (של תולעת השני) שמעתי, אחת של פרה, ואחת של שעיר המשתלח, ואחת של מצורע. אחת משקל עשרה זוז, ואחת משקל שני סלעים (שמונה זוז), ואחת משקל שקל (שני זוזים), ואין לי לפרש (איזו מהן הקטנה ואיזו הגדולה). –

מחיצות הקשתות שתחתיהן, כדי להאחיל גם על השטח שעליו נבנו מחיצות הקשתות התחתונות (משנה פרה ג,ו). הרי שהכבש היו בו שתי קומות זו על גבי זו, שכל אחת מהן בנויה מקשתות בגובה טפח.

רבי אליעזר חולק על דעת חכמים המעידים שהיה שם כבש, וטוען שלא היה שם כבש אלא גשר - "עמודים של שיש היו קבועים וכלונסאות של ארז על גביהם" (תוספתא פרה ג,ז). רבי אליעזר, המדגיש את הניגוד בין גשר לבין כבש, מלמד על שיטת החכמים שעליה הוא חולק, ושלפי דעת חכמים לא גשר היה שם אלא כבש.

בלשון חכמים, כבש משמש לעלייה או לירידה, ואילו גשר משמש למעבר במפלס אחיד. לכן בחרו חכמים לכנות את המתקן שבנחל קדרון בשם כבש, ללמדך שהיה זה מעין שביל מוגבה שירד לאפיק נחל קדרון ועלה במעלה הר הזיתים עד למקום שריפת הפרה האדומה.

העולה מכל זאת הוא, שכבש פרה לא היה גשר ענק, אלא היה שביל מוגבה בגובה נמוך שחללים תחתיו, מבנה שנועד לפתור את בעיית טומאת קבר התהום.

גם הכבש שנבנה לשעיר המשתלח היה מסלול מוגבה, שיעודו היה להפריד בין השעיר והאיש ששילח אותו למדבר לבין הבבליים שהיו מתלשים בשערו (משנה יומא ו,ד), והרי לצורך כך די בהגבהה של אמות מספר לכל היותר ("כבש פרה אדומה", "קתדרה" 107, עמודים 183-186).

☆☆☆

תלמוד

במשנה שנינו: "פרה ושעיר" כול' "ולשון של זהורית... ולשון שבין קרניו...".

כאן התחלת מקבילה בירושלמי יומא ד,ב.

רבי שמואל בר נחמן (אמורא ארץ ישראלי בדור השני והשלישי) אמר בשם רבי יונתן (אמורא ארץ ישראלי בדור הראשון): שלשה לשונות – של תולעת השני, הן – הנזכרות במשנה (במשנת רבי): של שעיר (בדפוס ונציה הבבלי נוסף: 'משתלח') בסלע – לשון שהיה הכוהן הגדול קושר בראשו של השעיר המשתלח, וכן לשון שהיה המוליך את השעיר המשתלח קושר חציה בין שתי קרניו, הנזכרות במשנה כאן וביומא, היה משקלן סלע, ושל מצורע בשקל – לשון שהיה הכוהן לוקח בשביל המצורע הנטהר מצרעתו (ויקרא יד,ד) ובשביל הבית המנוגע הנטהר מצרעתו (ויקרא יד,ט), הנזכרת במשנה

הלכה ג (ברפוי התלמוד: המשך הלכה ב)

תלמוד

רב יהודה בשם שמואל: תלמידי חכמים המלמדין את הכהנים הילכות שחיטה הילכות קבלה הילכות זריקה – נוטלין שכרן מתרומת הלשכה. רבי יצחק בר רדיפה בשם אימי: מבקרי מומי קדשים – נוטלין שכרן מתרומת הלשכה. רבי אור לישרים

מופיעה במקרא.

☆☆☆

הלכה ג (ברפוי התלמוד: המשך הלכה ב)

תלמוד

המשנה שבהלכה ב לימדה מה היו עושים בתרומת הלשכה ומה היו עושים בשיירי הלשכה. מה היו עושים עוד בתרומת הלשכה (בשקלים שתרמו מן הלשכה ומילאו בהם את הקופות)? – רב יהודה (מגדולי אמוראי בכל בדור השני) אמר בשם שמואל (מגדולי אמוראי בכל בדור הראשון): תלמידי חכמים המלמדין את הכהנים – במקדש, הילכות שחיטה, הילכות קבלה – קבלת הדם לתוך כלי, הילכות זריקה – זריקת דם הקורבן על המזבח (וכן שאר הלכות עבודות הקורבנות), – נוטלין שכרן מתרומת הלשכה – מפני שלימוד הלכות אלו הוא לצורך קורבנות הציבור.

בבבלי כתובות קו,א אמרו: אמר רב יהודה אמר שמואל: תלמידי חכמים המלמדים הלכות שחיטה לכהנים, היו נוטלים שכרם מתרומת הלשכה. אמר רב גידל אמר רב: תלמידי חכמים המלמדים הלכות קמיצה לכהנים, היו נוטלים שכרם מתרומת הלשכה.

ובבבלי חולין ט,א אמרו: אמר רב יהודה אמר שמואל: כל טבח שאינו יודע הלכות שחיטה - אסור לאכול משחיתתו, ואלו הן הלכות שחיטה: שהייה (שהתחיל לשחוט ושהה כדי שחיטה ואחר כך גמר את השחיטה), דרסה (שחתך את הסימנים בדחיקת הסכין, שלא בדרך הולכה והבאה), חלדה (שתחב את הסכין בין הסימנים וחתך אותם), הגרמה (שחתך את הסימנים מחוץ למקום הכשר לשחיטה) ועיקור (שעקר את הסימנים).

רבי יצחק בר רדיפה (אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי) בשם אימי (רבי אמי, אמורא ארץ ישראל בדור השלישי): מבקרי מומי קדשים – הבודקים את הבהמות העומדות להקרבה, האם אין בהם מומים הפוסלים אותן להקרבה, – נוטלין שכרן מתרומת הלשכה – מפני שביקור מומים הוא לצורך קורבנות הציבור.

בבבלי כתובות קו,א אמרו: אמר רב יהודה אמר רב

כי אתא רבין פירשה משמיה דרבי יונתן: של פרה - משקל עשרה זוז, ושל שעיר המשתלח - משקל שני סלעים, ושל מצורע - משקל שקל.

אמר רבי יוחנן: פליגי בה רבי שמעון בן חלפתא ורבנן בפרה (בלשון של פרה); חד אמר: משקל עשרה זוז, וחד אמר: משקל שקל. - אמר ליה רבי ירמיה מדיפתי לרבינא: לא בפרה פליגי, אלא בשעיר המשתלח (בלשון של שעיר המשתלח) פליגי.

בבבלי אמרו משמו של רבי יונתן שלא כמו שאמרו בשמו בירושלמי. של פרה - לפי הבבלי עשרה זוז, ולפי הירושלמי שני סלעים (שמונה זוז), ושל שעיר - לפי הבבלי שני סלעים, ולפי הירושלמי סלע. אומנם, של מצורע - גם לפי הבבלי וגם לפי הירושלמי שקל.

בבבלי לא ידעו מה אמר רבי שמעון בן חלפתא בשל פרה. אבל לפי הירושלמי, רבי שמעון בן חלפתא הוא שאמר, ששל פרה - עשרה זוז (שני סלעים ומחצה).

במשנה יומא ד,ב שנינו: קשר לשון של זהורית בראש שעיר המשתלח והעמידו כנגד בית שילוחו, ולנשחט כנגד בית שחיתתו. בבבלי יומא מא,ב שאלו לפירוש דיבור המשנה "ולנשחט כנגד בית שחיתתו", האם הוא עולה על הקשירה, שהכוהן הגדול קשר לשון של זהורית כנגד צווארו של השעיר הנשחט, או שהוא עולה על ההעמדה, שהעמיד את השעיר הנשחט כנגד מקום שחיתתו, ולא קשרו בשעיר הנשחט לשון של זהורית. בבבלי הסיקו, שהוא עולה על הקשירה, שקשר בו את הלשון כנגד הצוואר.

בסדרי עבודה ארץ ישראלים ליום הכיפורים של הפייטן יוסי בן יוסי ושל פייטנים אחרים לא נתפרשה המשנה כבבלי. הפייטנים הזכירו לשון של זהורית רק אצל שעיר המשתלח, ופירשו את דיבור המשנה "ולנשחט כנגד בית שחיתתו" שהוא עולה על ההעמדה. ונראה שזה פירוש ממסורת ארץ ישראל. מכיוון שקשירת לשון של זהורית בצווארו של השעיר הנשחט אינה נזכרת במקום אחר, לכן נראה כמו שהבינו הפייטנים ש"ולנשחט" מוסב על "והעמידו" ולא על "קשר לשון של זהורית". גם רבי יוחנן בבבלי, שאמר ששלוש לשונות הן, מונה את הלשון של שעיר המשתלח, ואינו מזכיר את הלשון של השעיר הנשחט.

קשירת לשון של זהורית בראש השעיר ביום הכיפורים אינה

אחא, רבי תנחום בר חייה בשם רבי שמלאי: מגיהי ספר העזרה – נוטלין שכרן מתרומת הלשכה. גידול בר בנימין בשם אסי: שני דייני גזילות – נוטלין שכרן מתרומת הלשכה. שמואל אמר: נשים^ו האורגות בפרכות – נוטלות שכרן מתרומת הלשכה. רב חונה אמר: (מתרומת) [מלשכת] בדק הבית. – מה ופליג? – שמואל עבד לה כקרבן, רב חונה עבד לה כביינין.

אור ל'שרים

במשנה כתובות יג,א שנינו: שני דייני גזירות היו בירושלים. ובבבלי כתובות קה,א אמרו: שלושה דייני גזילות היו בירושלים... – אמר רב נחמן בר יצחק: שהיו גוזרים גזירות על גזילות (שהיו קובעים דינים בדיני גזילות). אמר רב יהודה אמר רב אסי: גוזרי גזירות שבירושלים היו נוטלים שכרם תשעים ותשעה מנה (לשנה) מנה הוא מאה דינרי כסף)) מתרומת הלשכה. לא ספקו (אם לא היה סכום זה מספיק להם לצורכיהם) – מוסיפים להם.

דייני הגזילות היו בית הדין של ירושלים של ימי בית שני שעסק בדיני ממונות, אך לא היו חלק מעולמם של חכמים. דייני הגזילות שפטו בסמכות עירונית-אזרחית וחוקקו תקנות, וחכמים בני אותו דור התווכחו עימם. לפי הירושלמי כאן, דייני הגזילות היו חלק ממנגנון בית המקדש. יש כאן הרחבה של תפקידי המקדש וקביעה שהמשפט הוא חלק מסמכויות המקדש ("משנת ארץ ישראל", מסכת שקלים, עמודים 132-133).

פעילותם של דייני הגזירות היתה קשורה במוסדותיו של בית המקדש. דייני הגזירות פעלו בפני הבית ופעילותם פסקה אחר חורבנו. דיניהם היו קשורים במקדש, אם בדינים ביחס לכהונה ואם בהשגחה על עוברי עבירה בתחום המקדש. לכן נטלו שכרם מתרומת הלשכה ("חכמי המשנה והתלמוד", עמוד 264).

ומביאים מחלוקת: שמואל (מגדולי אמוראי בבל בדור הראשון) אמר: נשים האורגות בפרכות – שהיו בבית המקדש השני בין הקודש (ההיכל) ובין קודש הקודשים (בימי קדם היתה האריגה עיסוק של נשים), – נוטלות שכרן מתרומת הלשכה.

רב חונה (רב הונא, גדול אמוראי בבל בדור השני) אמר: (מתרומת) [מלשכת] (תוקן על פי שני קטעי גניזה ב"שרידי הירושלמי", וכן הוא בכתב יד הבבלי ובדפוס ונציה הבבלי. ובכתב יד שקלים: 'מתרומת לשכת') [[בדק הבית – נשים האורגות בפרכות היו נוטלות שכרן מלשכה מיוחדת שהיתה במקדש, שנקראת לשכת בדק הבית, שהיו נותנים בתוכה קודשי בדק הבית (הדברים והמעוות המיועדים לתיקון בנייני בית המקדש), ולא היו נוטלות שכרן מתרומת הלשכה.

ומסבירים את המחלוקת: מה ופליג? (במסירה שלפנינו הוי"ו נגרדה, כנראה על ידי מגיה. כבגוף המסירה שלפנינו

אמי: מבקרי מומים שבירושלים היו נוטלים שכרם מתרומת הלשכה.

מבקרי מומים היו חבורה מיוחדת של כוהנים שהיו מומחים לביקורת מומים. בדיקת הבהמות לקורבן היתה מדוקדקת ומפורטת מאוד.

רבי אחא (אמורא ארץ ישראלי בדור הרביעי) אמר בשם רבי תנחום בר חייה (אמורא ארץ ישראלי בדור השלישי) שאמר בשם רבי שמלאי (אמורא בדור השני): מגיהי ספר העזרה – הבודקים ומתקנים את השיבושים בספר התורה שהיה בעזרה במקדש (בכתב יד שקלים ובדפוס ונציה הבבלי: 'ספר עזרא'. כתיב זה רומז שהספר קשור לעזרא הסופר), – נוטלין שכרן מתרומת הלשכה – מפני שהגהת ספר העזרה היא מצורכי המקדש.

בבבלי כתובות קו,א אמרו: אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: מגיהי ספרים (ספרי תורה) שבירושלים היו נוטלים שכרם מתרומת הלשכה.

לפי הירושלמי, רק מגיהי ספר העזרה היו נוטלים שכרם מתרומת הלשכה, לפי שספר העזרה הוא לצורך כל ישראל (תלמיד רשב"ש).

בספר התורה שבעזרה היו קוראים בעזרה הכוהן הגדול ביום הכיפורים והמלך ב'הקהל'. על פי ספר התורה שבעזרה היו מגיהים את כל ספרי התורה, כי ספר זה היה הנוסח הנכון היחידי שהיה מתוקן על פי דין לקריאה בציבור. מספר העזרה היו מגיהים את ספר התורה של המלך (ספרי דברים פסקה קס; ירושלמי סנהדרין ב,ו).

גידול בר בנימין (אמורא בבלי בדור השני) אמר בשם אסי (רב אסי, אמורא בבלי בדור הראשון): שני דייני גזילות (בקטע גניזה אחד ב"שרידי הירושלמי": 'גזירות', וכן הוא בדפוס ונציה הבבלי) – שהיו בירושלים, שהיו ממונים על הגזל ומוחים ביד הגזלנים (ירושלמי כתובות יג,א), – נוטלין שכרן מתרומת הלשכה (בשני קטעי גניזה ב"שרידי הירושלמי": 'משירי הלשכה').

אמר רבי חזקיה: תנא רבי יהודה גרוגרות: הקטורת וכל קרבנות הציבור –

אור ל'שרים

בדק הבית.
 ב"אור שמח" (שקלים ד,ב) כתב, שלפי הבבלי (ראה להלן), הבניין של ההיכל והעזרות בא מקודשי בדק הבית, ולכן אמרו בבבלי, שלרב נחמן, כיוון שהפרוכות במקום בניין הן, הרי הן כבניין ונעשו מקודשי בדק הבית, אבל לפי הירושלמי (ראה להלן), הבניין של ההיכל והעזרות בא משיירי הלשכה, ולכן יש להקשות, מדוע אמרו בירושלמי, שלרב חונה נעשו הפרוכות מקודשי בדק הבית, כיוון שהן כבניין, והרי אם הן כבניין, יש לעשות אותן משיירי הלשכה?
 אולי אפשר ליישב את הקושיה ב"אור שמח", שבירושלמי ידעו, שרב חונה הבבלי סובר כמו הבבלי, שהבניין של ההיכל והעזרות בא מקודשי בדק הבית, ואינו סובר כמו הירושלמי.

במכילתא דרבי שמעון בר יוחאי שמות כ,ט נאמר: רבי עקיבה אומר: גדולה מלאכה, שהרי נהנה שווה פרוטה מן ההקדש מביא מעילה וחומשה ומביא אשם בשתי סלעים, והפועלים שהיו עושים בהקדש נוטלים שכרם מתרומת הלשכה.

בשיר השירים רבה ג [ו] ב נאמר: "הנה מיטתו שלשלמה שישים גיבורים סביב לה" - רבי שמלאי פתר קרייה במשמרות (משמרות הכהונה ומשמרות הלווייה)... "כולם אחוזי חרב" - רבי זעירא ורב יהודה בשם שמואל: אלו תלמידי חכמים שמלמדים לכוהנים שחיטה והלכות זריקה וקבלה וקמיצה. רבי יצחק בשם רבי אמי אמר: אלו מבקרי מומי קודשים, ונוטלים שכרם מתרומת הלשכה.

רב גידול בר בנימין בשם רב יסא: שני דייני גזילות היו בירושלים, והיו נוטלים שכרם מתרומת הלשכה. - שמואל אמר: נשים היו אורגות בפרוכת, ונוטלות שכר מתרומת הלשכה. רב הונא אמר: מלשכת בדק הבית. הדין (רב הונא) עבד לה כבניין, והדין (שמואל) עבד לה כקורבנות.

"מלומדי מלחמה" - שהיו מלמדים (דורש "מלמדי" בלמ"ד פתוחה) לכוהנים היאך יעשו עבודה; "איש חרבו" וגו' - שהיו מזהירים אותם בעת ששוחטים, שלא ייפגל אחד מהזבחים ושלא לפסול אחד מן הקורבנות בנותרות.

ומציעים ברייתא: **אמר רבי חזקיה** (אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי): **תנא** - שנה (ברייתא) **רבי יהודה גרוגרות** (אמורא ארץ ישראל שקשה לקבוע את זמנו): (הסופר במסירה שלפנינו כתב כאן: 'השולחן והמנורה והמזבחות', ומחק את טעות העתקתו מלהלן, ואינו בשום נוסח) **הקטורת** - קטורת הסמים, שהיו מקטירים בכל יום על המזבח הפנימי, **וכל קרבנות הציבור** - באין מתרומת הלשכה - מהשקלים שתרמו מן הלשכה ומילאו בהם את

גם בקטע גניזה אחד ב"שרידי הירושלמי", ובקטע גניזה שני: 'מא ופליגי'. - פשר המונח "מה ופליגי" כאן צריך עיון. כאן המונח אינו מציע יישוב לקביעות סותרות לכאורה, אלא הסבר למחלוקת אמיתית. לפי זה, "מה ופליגי" כאן מתפרש כמו "במאי קמיפליגי" בבבלי. ואף על פי שהוראה זו חריגה, קשה להגיה סוגיה זו, מכיוון שגרסת המסירה שלפנינו מקוימת על ידי שני קטעי גניזה. במקבילה לסוגיה זו בשיר השירים רבה, המילים "מה ופליגי" חסרות. ואין להגיה "מה פליגי" במקום "מה ופליגי" (כמו שהגיה ב"אוצר לשונות ירושלמיים"), כי המונח "מה פליגי" אינו מתפרש כמו "במאי קמיפליגי" בבבלי ("הטרמינולוגיה של הירושלמי", עמוד 400) - **שמואל עבד לה כקרבן** - עושה אותה כקורבן (מחשיב את הפרוכת שיש לה דין קורבן ציבור, הואיל והיו מזים על הפרוכת שבין הקודש ובין קודש הקודשים מדם פר העלם דבר של ציבור, שעירי עבודה זרה, ושעיר יום הכיפורים, שהם קורבנות ציבור, ולכן לדעתו נשים האורגות בפרוכות היו נוטלות שכרן מתרומת הלשכה), **ורב הונא עבד לה כבניין** - עושה אותה כבניין (מחשיב את הפרוכת שיש לה דין בניין, הואיל והפרוכות שהיו בבית השני בין הקודש (ההיכל) ובין קודש הקודשים היו במקום קיר אבנים שהיה שם בבית הראשון, ולכן לדעתו נשים האורגות בפרוכות היו נוטלות שכרן מלשכת בדק הבית).

בתוספתא שקלים ב,ו שנו: הנשים היו (כלומר, הנשים שהיו) אורגות בפרוכות... נוטלים שכרם מתרומת הלשכה.

בבבלי כתובות ק,א אמרו: אמר רב נחמן אמר רב: נשים האורגות בפרוכות נוטלות שכרן מתרומת הלשכה; ואני אומר: מקודשי בדק הבית, הואיל ופרוכות תחת (במקום) בניין עשויות (הפרוכות שבין ההיכל לקודש הקודשים שעשו בבית שני יש להן דין בניין, הואיל והן עשויות במקום הבניין שהיה מבדיל בבית ראשון בין ההיכל לקודש הקודשים, ולכן היו הנשים האורגות בפרוכות נוטלות שכרן מהכסף שהוקדש לבניין). - מיתבי: נשים האורגות בפרוכות היו נוטלות שכרן מתרומת הלשכה! - התם בדבבי (הפרוכות שהיו במקדש כנגד השערים אינן עשויות במקום בניין אלא לנוי המקדש ולשם צניעות, ולכן לא היו נוטלות שכרן מהכסף שהוקדש לבניין), דאמר רבי זירא אמר רב: שלוש עשרה פרוכות היו במקדש שני: שבע כנגד שבעה שערים (שהיו בעזרה), שתיים - אחת לפתחו של היכל ואחת לפתחו של אולם, שתיים בדביר, שתיים כנגדן בעלייה (מעל הדביר).

רב בבבלי ושמואל בירושלמי סוברים, שהפרוכות שהיו בבית שני בין ההיכל לקודש הקודשים נעשו מתרומת הלשכה, ורב נחמן בבבלי ורב חונה בירושלמי סוברים, שהן נעשו מקודשי

באין מתרומת הלשכה. מזבח הזהב וכל כלי שרת – באין ממותרי נסכים. מזבח העולה וההיכל והעזרות – באין משירי לשכה. חוץ לעזרות – באין מלשכת בדק הבית. – והא תני: אבני המזבח ההיכל והעזרות – מועלין בהן! וכי יש מעילה בשיריים?! – אלא כרבי מאיר, דרבי מאיר אמר: מועלין בשיריים?! – אמר רבי חנינא: כלום אמר רבי מאיר אלא בתוך שנתו?! והכא חוץ לשנתו אנן קיימין.

אור ל'שרים

ותמהים: **אלא כרבי מאיר** (גדול התנאים בדור הרביעי), **דרבי מאיר אמר: מועלין בשיריים?! – וכי אין לנו לומר** אלא שהברייתא, שאמרה שמועלים באבני המזבח וההיכל והעזרות, היא כרבי מאיר, שאמר שמועלים בשירי הלשכה?! (בירושלמי לעיל ג, ד אמר רבי מאיר, שאם נהנו בשוגג משירי הלשכה, חייבים להביא קורבן אשם מעילות, מפני שאולי יצטרכו להשתמש בשירי הלשכה לקניית קורבנות ציבור כשישלמו השקלים בקופות משלוש התרומות. אבל חכמים חולקים על רבי מאיר וסוברים שאין מועלים בשירי הלשכה, מפני שלדעתם אין משתמשים בשירי הלשכה לקניית קורבנות ציבור).

ודוחים (את התמיהה): **אמר רבי חנינא** ("בשרידי הירושלמי": "חננה"): **כלום** (וכי) **אמר רבי מאיר אלא** ("בשרידי הירושלמי": "לא' - 'לא' היא צורה קצרה של 'אלא') **בתוך שנתו?! (בתמיהה) – וכי אמר רבי מאיר** שמועלים בשירי הלשכה שלא בתוך שנתו (אלא אף חוץ לשנתו)?! והרי רבי מאיר אמר שמועלים בשירי הלשכה רק בתוך שנתו (כששירי הלשכה הם של שנה זו), שהרי הוא אומר שמועלים בשירי הלשכה שמא יצטרכו להם לקורבנות ציבור, וזהו רק בתוך שנתו, אבל לא חוץ לשנתו (כששירי הלשכה הם של שנה שעברה), מפני שלא יצטרכו להם לקורבנות ציבור, שכן אין קונים קורבנות ציבור בשקלים של שנה שעברה. **והכא חוץ לשנתו אנן קיימין** – וכאן חוץ לשנתו אנו עומדים (עוסקים) (בברייתא, שאמרה שמועלים באבני המזבח וההיכל והעזרות, מדובר, לפי רבי מאיר, באבנים שבאו משירי הלשכה של שנה שעברה, שהרי לרבי מאיר אין מוציאים את שירי הלשכה לצורך דברים אחרים (מלבד קורבנות ציבור) אלא כשהם של שנה שעברה, ואף רבי מאיר מסכים שאין מועלים בשירי הלשכה חוץ לשנתו, ולכן הברייתא, שאמרה שמועלים באבני המזבח וההיכל והעזרות, אינה כרבי מאיר. - מעתה יש להקשות שוב: וכי יש מעילה בשיריים?!)

במשנה להלן ד, נחלקו רבי ישמעאל ורבי עקיבא האם כלי שרת באים ממותר נסכים או ממותר התרומה (מהשקלים שנשארו בקופות כשהגיע הפרק לתרום).

הקופות. **מזבח הזהב** – המזבח הפנימי שבהיכל, **וכל כלי שרת** ("בשרידי הירושלמי" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'וכלי שרת') – כלים לשירות בבית המקדש (לקבלת הדם כדי לזרוקו על המזבח, לקבלת המנחות, לאפיית המנחות, לנתינת אימורי הקורבנות וקמצי המנחות כדי להעלותם למזבח ולהקטירם, להיפוך האימורים שעל המזבח, לגריפת הדשן מעל המזבח ולהוצאתו ממנו, לבישול בשר הקורבנות, לניסוך יין ומים, למדידה, למתן הקטורת, לגריפת גחלי אש מהמזבח לצורך הקטורת, לניקוי הנרות שבמנורה, לתיקון הפתילות שבנרות), – **באין ממותרי נסכים** – מה שהשתיר מן הסלתות והיינות שהקריבו לצורך נסכים הוא "מותר נסכים", והיו מוכרים אותו וקונים מדמיו דברים אלו (זו דעת רבי עקיבא במשנה להלן, שמותר נסכים לכלי שרת). מזבח הזהב בא ממותר נסכים, מפני שכלי הוא ואינו בניין, שאינו מחובר לאדמה ויכולים לטלטלו, לפיכך דינו ככלי. **מזבח העולה** – מזבח החיצון שבעזרה, שהוא בניין של אבנים, **וההיכל והעזרות** – עזרת נשים והעזרה הפנימית, – **באין משירי הלשכה** – צורכי הבניין שלהם באים מהשקלים שנתרו בלשכה לאחר שנתרמו מהם שלוש התרומות לתוך הקופות. **חוץ לעזרות** – הבניינים שבהר הבית שהם מחוץ לעזרות, – **באין מלשכת בדק הבית** – צורכי הבניין שלהם באים מלשכת בדק הבית, שהיו נותנים בתוכה קודשי בדק הבית (הדברים והמעות המיועדים לתיקון בנייני בית המקדש).

ומקשים (על הברייתא שאמרה, שמזבח העולה וההיכל והעזרות באים משירי הלשכה): **והא תני: – והרי (התנא) שונה / שנוי (שנויה ברייתא): אבני המזבח וההיכל והעזרות** – האבנים שבונים בהן את מזבח העולה ואת ההיכל ואת העזרות, – **מועלין בהן** – אם נהנו בשוגג מהאבנים האלו, חייבים להביא קורבן אשם מעילות! ומפרטים את היסוד לקושיה: **וכי יש מעילה בשיריים?! – אם מזבח העולה וההיכל והעזרות באים משירי הלשכה, הנהנה מהאבנים האלו לא מעל, כיוון שאין מעילה בשירי הלשכה, ואם כן, מדוע אמרה הברייתא, שמועלים בהם? אלא על כורחך שאין הם באים משירי הלשכה.**

אמר רבי חזקיה: תנא רבי יהודה גרוגרות: השלחן והמנורה והמזבחות והפרכות – מעכבין את הקרבן; דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: אין לך מעכב את הקרבן אלא הכיור והכן בלבד. – ולא אמר כן רבי אלעזר ורבי יוסי בן חנינה

אור ל'שרים

חומת העיר ומגדלותיה וכל צורכי העיר - באים משיירי הלשכה! - תנאי היא; דתנן (משנה שקלים ד,ד): מותר תרומה (מותר תרומת הלשכה) מה היו עושים בה? ריקועי זהב ציפוי לבית קודשי הקודשים. רבי ישמעאל אומר: מותר תרומה - לכלי שרת. רבי עקיבא אומר: מותר תרומה - לקיץ המזבח, מותר נסכים - לכלי שרת. רבי חנינא סגן הכהנים אומר: מותר נסכים - לקיץ המזבח, מותר תרומה - לכלי שרת.

הדברים הבאים לפי הברייתא בבבלי מקודשי בדק הבית, באים לפי הברייתא בירושלמי משיירי הלשכה, והדברים הבאים לפי הברייתא בבבלי משיירי הלשכה, באים לפי הברייתא בירושלמי מקודשי בדק הבית.

בתוספות (בבלי קידושין נדב) כתבו, שאף בירושלמי לא התכוונו אלא לומר שבניין ההיכל והעזרות בא אף משיירי הלשכה, אבל הם מודים שהוא בא מקודשי בדק הבית. בדברי תוספות מיושבת הקושיה ב"אור שמח" שהובאה לעיל (מדוע אמרו בירושלמי, שלרב חונה נעשו הפרוכות מקודשי בדק הבית כיוון שהן כבניין, והרי אם הן כבניין, יש לעשות אותן משיירי הלשכה?).

כיוון שהביאו ברייתא אחת ששנה רבי יהודה גרוגרות בעניין המקדש וכליו, מביאים ברייתא נוספת שהוא שנה באותו עניין.

ומציעים ברייתא: **אמר רבי חזקיה** (אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי): **תנא** - שנה (ברייתא) **רבי יהודה גרוגרות** (אמורא ארץ ישראל שקשה לקבוע את זמנו): **השלחן והמנורה והמזבחות** - מזבח הזהב ומזבח העולה, **והפרכות** - בין הקודש (ההיכל) ובין קודש הקודשים, - **מעכבין את הקרבן** - שאם חסר אחד מהכלים האלה או שאינו במקומו הקבוע - אסור להקריב קורבן או לעבוד עבודה במקדש, ואם הקריב או עבד - הקורבן או העבודה פסולים; **דברי רבי מאיר** (גדול התנאים בדור הרביעי). **וחכמים אומרים: אין לך מעכב את הקרבן אלא הכיור והכן בלבד** - שמקדשים ממנו הכהנים את ידיהם ואת רגליהם לעבודה, שאם חסר הכיור או כנו - אסור להקריב קורבן או לעבוד עבודה במקדש, ואם הקריב או עבד - הקורבן או העבודה פסולים. אבל השולחן והמנורה והמזבחות והפרוכות אינם מעכבים.

ותמהים (על החכמים בברייתא): **ולא אמר כן** (צריך לומר: 'ולא כן', כמו שהוא "בשרידי הירושלמי") - (וכי) לא כך **רבי אלעזר** (בן פדת, אמורא בדור השני) **ורבי יוסי בן חנינה** (אמורא ארץ ישראל בדור השני) **תריהון**

בתוספתא שקלים ב,ו שנו: הסירות והיעים והמזמרות והמזרקות וכלים שהכהנים נאותים בהם (נהנים ומשתמשים בהם לצורכם באכילת קודשים, כגון כלי הבישול של קודשי קודשים שהכהנים היו מבשלים בהם) באים מתרומת הלשכה. מזבח הזהב וכלי שרת באים משיירי הלשכה.

בשני כתבי יד של התוספתא הנוסח ברישא "באים משיירי הלשכה" ובסיפא "באים מתרומת הלשכה".

הכלים שברישא הם כלי נחושת (על פי ירמיהו נב,ח). וכלי שרת שבסיפא הם, כנראה, כלי שרת של זהב, בדומה למזבח הזהב, ובניגוד לכלי נחושת שברישא ("תוספתא כפשוטה").

ובתוספתא **מנחות** ט,יח שנו: מנורה וכלי שרת מצוותם להביא ממותר נסכים. אין להם - יביאו מתרומת הלשכה.

בבבלי כתובות קו,א-ב אמרו: בעא מיניה רב הונא מרב: כלי שרת, מהו שייעשו מקודשי בדק הבית (גם מקודשי בדק הבית)? צורך מזבח נינהו, ומקודשי בדק הבית אתו, או צורך קורבן נינהו, ומתרומת הלשכה (ממותר תרומת הלשכה, כרבי ישמעאל) אתו? - אמר ליה: אין נעשים אלא מתרומת הלשכה. - איתיביה: "וכללתם הביאו לפני המלך ויהודע את שאר הכסף ויעשהו כלים לבית ה' כלי שרת" וגו' (דברי הימים ב כד)! (משמע שכלי השרת נעשים מהכסף שהוקדש לבדק הבית!) - אמר ליה: דאקרייך כתובי לא אקרייך נביאי: "אך לא ייעשה בית ה' סיפות... כל כלי זהב וכלי כסף מן הכסף המובא בית ה'... כי לעושי המלאכה ייתנוהו..." (מלכים ב יב) (הרי שלא עשו את כלי השרת מהנדבה לבדק הבית). - אי הכי, קשו קראי אהדדי! - לא קשיא: כאן (בדברי הימים) שגבו (לצורך בדק הבית) והותירו (עושים מהכסף הנותר כלי שרת), כאן (במלכים) שגבו ולא הותירו (נותנים את הכסף כולו לבדק הבית). - וכי גבו והותירו מאי הוי? (הרי הכסף הוקדש לצורך אחר, ואם כלי שרת אינם נעשים מקודשי בדק הבית, כיצד אפשר להשתמש בו לכך?) - אמר רבי אבהו: לב בית דין מתנה עליהם (בתחילת הקדשם), אם הוצרכו (לבדק הבית) - הוצרכו, ואם לאו - יהו לכלי שרת.

תנא דבי רבי ישמעאל: כלי שרת באים מתרומת הלשכה (בתוספות פירשו, שאין הכוונה לתרומת הלשכה עצמה, אלא למותר תרומת הלשכה, כדעת רבי ישמעאל הלון), שנאמר: "שאר הכסף", איזהו כסף שיש לו שיריים? הווי אומר: זה תרומת הלשכה. - ואימא: שיריים גופיהו! (נאמר שכלי שרת באים משיירי הלשכה!) "...הכסף" - כסף ראשון (מפסוק זה מוכח שהם באים מתרומת הלשכה עצמה ולא משייריה).

מיתבי (על רב): הקטורת וכל קורבנות ציבור - באים מתרומת הלשכה. מזבח הזהב ולבונה וכלי שרת - באים ממותר נסכים. מזבח העולה, הלשכות והעזרות - באים מקודשי בדק הבית. חוץ לחומת העזרה - באים משיירי הלשכה. זו היא ששינו:

תריהון אמרין: כל הן דכתיב "נכח" – מעכב, "צלע" – אינו מעכב; ואמר רבי שמואל בר נחמן בשם רבי יונתן: ואפילו "צלע" – מעכב; ואמר רבי אילא בשם שמואל בר נחמן: ואפילו שימה – מעכבת?! – אמר רבי חנניה: כאן – בעבודות שבפנים, וכאן – בעבודות שבחוץ.

אור ל'שרים

שישנו מעכב, אם חסר או שאינו במקומו הקבוע, אבל דבר שאינו אינו מעכב כלל.

בתוספתא מנחות ו,יב שנו: השולחן והמנורה והמזבחות מעכבים זה את זה. רבי שמעון בן אלעזר אומר: כוהנים ולוויים וישראל והשיר מעכבים את הקורבן.

ההלכה שבברייתא שבתוספתא היא אחת מתוך קובץ הלכות בעניינים שונים שבהם דברים מעכבים זה את זה אם חסר אחד מהם. דברי רבי מאיר בברייתא שבירושלמי הם דברי הברייתא שבתוספתא, ו"מעכבים את הקורבן" שבירושלמי זהו "מעכבים זה את זה" שבתוספתא, וכך מוכיחה הלשון "מעכבים את הקורבן" שבדברי רבי שמעון בן אלעזר בתוספתא.

בירושלמי יומא ד,ה אמרו: אמר רבי יונה: חוץ מקידוש הראשון (ביום הכיפורים כוהן גדול מקדש ידיו ורגליו מקיתון של זהב, חוץ מקידוש ראשון שמקדש מן הכיור). אמר רבי יוסה: ואפילו מקידוש הראשון (מקדש ידיו ורגליו מקיתון של זהב, ואפילו קידוש ראשון, ואינו מקדש מן הכיור). - מתניתא פליגא על רבי יוסה: הכיור והכין מעכבין (את העבודה, אם אינו מקדש מן הכיור). - פתר לה: מקומן מעכב (הכיור והכין מעכבים אם חסר אחד מהם או שאינם במקומם הקבוע, אבל אם מקדש מכלי אחר - אינם מעכבים).

הברייתא שהקשו ממנה בירושלמי יומא על רבי יוסה היא דברי חכמים בברייתא שבירושלמי כאן. פירושו לברייתא בירושלמי שם כאן הוא כפירושו לברייתא של רבי יוסה בירושלמי שם ("מקומן מעכב").

בבבלי זבחים נט,א אמרו: אמר רב: מזבח (העולה) שנפגם - כל הקודשים שנשחטו שם (בעזרה) פסולים... - והאמר רב גידל אמר רב: מזבח (הזהב) שנעקר (ממקומו) - מקטירים קטורת במקומו (על הרצפה, שאין המזבח מעכב)! - ...מודה רב (שהמזבח מעכב) בדמים.

לפי תוספות (בבלי שם), כוונת התירוץ בבבלי, שהמזבח (מזבח העולה או מזבח הזהב) מעכב בעבודות הדם, כגון שחיטה וזריקת הדם על מזבח העולה, וכן הזאת דם חטאות פנימיות על מזבח הזהב, אבל בשאר עבודות אין המזבח מעכב, כגון הקטרת הקטורת על מזבח הזהב, וכן הקטרת קומץ המנחה ואימורי הקורבן על מזבח העולה. אולם לפי רשב"א (בבלי מנחות ה,ב), כוונת התירוץ בבבלי, שמזבח העולה (מזבח הדמים, שזורקים עליו את הדם של רוב הזבחים) מעכב את כל העבודות הנעשות בו, אבל מזבח הזהב אינו מעכב את העבודות הנעשות בו.

אמרין: - שניהם אומרים (אמרו דבר אחד): כל הן **דכתיב** - כל היכן (בכל מקום) שכתוב: "**נכח**" - כגון במנורה: "וְשִׁמְתָּ... אֶת הַמִּנְרָה נֹכַח הַשֻּׁלְחָן" (שמות כו, לה) - כנגד השולחן, שיהא מרחק המנורה מן הפרוכת שווה למרחק השולחן מן הפרוכת, - **מעכב** - את הקורבן, שצריך שתהיה המנורה נוכח השולחן, ואם המנורה אינה במקומה הקבוע - מעכבת, אבל במקום שכתוב: "**צלע**" - כגון בשולחן: "וְהִשְׁלַחְתָּ תֶּתֶן עַל צֵלַע צִפּוֹן" (שם) - סמוך לכותל הצפוני של המשכן, - **אינו מעכב** - את הקורבן; **ואמר רבי שמואל בר נחמן** (אמורא ארץ ישראל בדור השני והשלישי) **בשם רבי יונתן** (אמורא ארץ ישראל בדור הראשון): **ואפילו במקום שכתוב: "צלע"** - כגון בשולחן, - **מעכב** - את הקורבן; **ואמר רבי אילא** (רבי אלעאי, אמורא ארץ ישראל בדור השלישי) **בשם רבי שמואל בר נחמן: ואפילו במקום שכתוב שימה** - כגון בפרוכת: "וַיִּשֶׂם אֶת פְּרֻכַת הַמִּסְפָּה" (שמות מ, כא) - משה שם את הפרוכת הסוככת על הארון ומסתירה אותו, ובמזבח הזהב: "וַיִּשֶׂם אֶת מִזְבַּח הַזֶּהָב בְּאֵהָל מוֹעֵד לְפָנֵי הַפְּרֻכָּה" (שמות מ, כו), ובכיור: "וַיִּשֶׂם אֶת הַכִּיֹּר בֵּין אֵהָל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ" (שמות מ, ל), - **מעכבת** - את הקורבן?! - ואם כדברי האמוראים האלה, מדוע חכמים בברייתא לעיל אומרים שהכיור וכנו בלבד מעכבים את הקורבן?

ומתרצים: **אמר רבי חנניה** (דציפורין, אמורא ארץ ישראל בדור החמישי): **כאן - בעבודות שבפנים, וכאן - בעבודות שבחוץ** - האמוראים, שאמרו שכלים שונים מעכבים את הקורבן, מדברים בעבודות שבפנים (בהיכל), כגון סידור לחם הפנים על השולחן והדלקת הנרות במנורה והקטרת הקטורת על מזבח הזהב והזאת הדם על הפרוכת, שכיוון שהכלים הללו מקומם בפנים, הם מעכבים עבודות שבפנים, ואילו חכמים, שאומרים שהכיור וכנו בלבד מעכבים את הקורבן, מדברים בעבודות שבחוץ (בעזרה).

לפי התירוץ הזה, רק הכלים שבפנים מעכבים עבודות שבפנים, אבל הכלים שבחוץ אינם מעכבים עבודות שבחוץ, ואף במקום שכתוב שימה, כגון במזבח העולה: "וַיִּאֵת מִזְבַּח הָעֹלָה שָׁם" (שמות מ, כט).

הארון אינו נזכר כאן, מפני שלא היה בבית המקדש השני, ולא היה מעכב, אף שכתוב בו שימה (שמות מ, ג), משום שרק דבר

אמר רבי חנינה: שחצית גדולה היתה בבני כהנים גדולים, שיותר מששים ככרי זהב היה כבשה של פרה עומד, ולא היה אחד מהן מוציא פרתו בכבשו של חבירו, אלא סותרו ובונה אותו משלו. – התיב רבי עולא קומי רבי מנא: והא תני: שמעון הצדיק שתי פרות עשה. לא בכבש שהוציא את זו הוציא את זו! אית לך מימר: שמעון הצדיק שיחץ היה? – מיי כרון? – על שם מעלה היא בפרה, סילסול הוא בפרה. תני: זיזין וכתלין היו יוצאין מיכן ומיכן, כדי שלא (יציצו) [יצאו] הכהנים ויטמו.

אור ל'שרים

ארץ ישראל בדור החמישי: והא תני: – והרי (התנא) שונה / שנוי (שנויה ברייתא): שמעון הצדיק (אחרון החכמים מאנשי כנסת הגדולה) – ששימש בכהונה גדולה, שתי פרות עשה – עשה שתי פרות אדומות בימי כהונתו (כך שנינו במשנה פרה ג,ה). לא בכבש שהוציא את זו הוציא את זו – לא הוציא את הפרה השנייה בכבש שבו הוציא את הפרה הראשונה, שאף על פי שעשה כבש משלו לפרתו הראשונה, עשה כבש אחר משלו לפרתו השנייה! ויש לתמוה (על דברי רבי חנינה, שכל אחד מהכהנים הגדולים עשה כבש משלו לפרתו משום שחצנות שהיתה בהם): אית לך מימר: – יש לך לומר (האם אתה יכול לומר): שמעון הצדיק – שעשה שני כבשים, שייחץ (שחצן, גאוותן, יהיר) היה? (בתמיהה) – ולכן יש לשלול את דברי רבי חנינה. ומציעים פתרון (עקב הקושיה): מיי (במסירה שלפנינו הגיה מגיה: 'מא', והסדר הדפיס בדפוס ונציה הירושלמי: 'מאי'. – פירוש 'מאי' – מהי, בחילוף אל"ף/ה"א, כלומר, מה היא ('אוצר לשונות ירושלמיים')) כרון? – מה היא עכשיו? (עכשיו שהקשה רבי עולא על מה שאמר רבי חנינה, מה הטעם שכל כוהן גדול עשה כבש משלו לפרתו?) – ומציעים סברה: על שם (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'משום') מעלה (חשיבות) היא בפרה, סילסול (חשיבות) הוא בפרה – משום החשיבות שיש במצוות פרה אדומה, לכן כל כוהן גדול עשה כבש משלו לפרתו.

ומציעים ברייתא: תני: – שונה (התנא) / שנוי (שנויה ברייתא): זיזין (בליטות) וכתלין (קירות, מחיצות) היו יוצאין מיכן ומיכן – היו בולטים מכל צד של כבש פרה אדומה, שבו יוצאים הכוהן השורף את הפרה וכל מסעדיה (המסייעים והמטפלים) של הפרה (משנה פרה ג,ו), כדי שלא (יציצו) [יצאו] (תוקן על פי "שרידי הירושלמי", וכן הוא בספר "והזהיר" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים) הכהנים ויטמו (ויטמאו) – שלא יוציאו הכהנים את גופם מצידי הכבש החוצה ויאחילו על מת וייטמאו.

ולא כן...

הסגנון הרגיל בירושלמי הוא: "ולא כן אמר רבי פלוני...?". בירושלמי כתובות ה,א ו-ב,א מצאנו: "ולא כן רבי פלוני ורבי פלוני תריהון אמרין...?", וכך צריך לומר כאן.

☆☆☆

במשנה שבהלכה ב שנינו: "אבא שאול אומר: כבש פרה כהנים גדולים עושין אותו משל עצמן". אמר רבי חנינה (בר חמא, אמורא ארץ ישראל בדור הראשון): שחצית (שחצנות, גאוותנות, יהירות) גדולה היתה בבני כהנים גדולים, שיותר מששים ככרי (משקל) זהב (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'כסף') (על הגיליון במסירה שלפנינו נוסף כאן על ידי מגיה: 'היו מוציאין בה'. כבגוף המסירה שלפנינו גם בשני קטעי גניזה ב"שרידי הירושלמי" ובספר "והזהיר", ואילו בנוסח הבבלי של מסכת שקלים מעין ההגהה) היה כבשה של פרה עומד (עולה) – היו משלמים במחירו של כבש פרה אדומה סכום רב (בלשון ארץ ישראל "עומד" פירושו 'עולה'. ומפני שלא הבינו את פירושו, הוסיף המגיה את המילים: 'היו מוציאין בה' ("תוספתא כפשוטה"). – 'היו מוציאין בה' הוא לשון אחר ל'היה כבשה של פרה עומד' ("תלמוד ירושלמי במהדורת האקדמיה ללשון העברית", "תרביץ" עא, עמוד 601 הערה 178)), ולא היה אחד מהן – מהכהנים הגדולים שעשו פרה אדומה (פרה נעשית ככוהן גדול (משנה פרה ד,א)), מוציא פרתו – מהר הבית להר המשחה, בכבשו של חבירו – בכבש שעשה חברו הכוהן הגדול לפניו, אלא סותרו – הורס את הכבש של חבירו, ובונה אותו משלו – מכספו.

"בני כהנים גדולים" הוא תואר כבוד למשפחות הכהנים הגדולים, ששימשו בכהונה, ונסתלקו מסיבות מדיניות. יש משערים, שהיה להם קשר עם "בית דין של כהנים" המוזכר בכמה מקומות.

ומקשים: התיב – השיב (הקשה על מה שאמר רבי חנינה) רבי עולא (אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי והחמישי) קומי – לפני רבי מנא (השני, מגדולי אמוראי

הלכה ד (ברפוסה המשנה: הלכה ג; ברפוסה התלמוד: המשך הלכה ב)

משנה

מותר שירי לשכה מה היו עושין בהן? לוקחין בהן יינות, שמנים וסלתות, והשכר להקדש; דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבה אומר: אין משתכרין בשל הקדש, אף לא משל עניים.

תלמוד

א"ל א"א רצה יהא ההפסד שלו, והשכר להקדש מותר. – כהדא: בר זמינא

א"ל, ר"ט

אור ל'שרים

נלקחת מן הגויים.

בבבלי יומא ג,ב אמרו, שהפרשת הכוהן השורף את הפרה מביתו שבעת ימים קודם שריפת הפרה היא מעלה בעלמא. ושם ד,א ו-ח,א אמרו, שההזאה שהיו מזים על הכוהן השורף את הפרה כל שבעת ימי הפרישה היא מעלה בעלמא. ובבבלי זבחים קי"ג,א אמרו, שמה ששינינו במשנה פרה ג,ב ואילך, בעניין ההזאה שהיו מזים על הכוהן בימי פרישתו, שחששו לטומאת קבר התהום, הוא משום מעלה שעשו חכמים בפרה.

☆☆☆

הלכה ד (ברפוסה המשנה: הלכה ג; ברפוסה התלמוד: המשך הלכה ב)

משנה

מותר שירי לשכה – השקלים שנשארו בלשכה בסוף השנה, לאחר שעשו מהם את הצרכים הנזכרים במשנה שבהלכה ב, מה היו עושין בהן? לוקחין (קונים) בהן יינות, שמנים וסלתות – ומוכרים אותם למי שצריך יינות לנסכים ושמנים וסלתות למנחות, והשכר להקדש – הרווח ממכירתם הוא להקדש; דברי רבי ישמעאל (מגדולי התנאים בדור השלישי). רבי עקיבה (תנא בדור השלישי, מגדולי התנאים) אומר: אין משתכרין בשל הקדש – אפילו לצורכי המקדש, שמא יפסיד ההקדש. ולדעת רבי עקיבה מותר שיירי הלשכה מונח בלשכה עד שיצטרכו שוב לדברים המפורטים במשנה לעיל, אף לא משל עניים – אין משתכרים גם במעות של עניים, שמא יפסידו.

☆☆☆

תלמוד

במשנה שנינו: "רבי עקיבה אומר: אין משתכרין בשל הקדש, אף לא משל עניים".

מביאים ברייתא: אין משתכרין בשל הקדש, אלא אם רצה (בספר "והזהיר": 'תני: אם רצה') יהא ההפסד שלו והשכר להקדש – מותר – אם הסכים גזבר ההקדש, שיהיה ההפסד שלו ולא של ההקדש, ואילו הרווח יהיה של ההקדש – מותר לו לעסוק במיקח וממכר בשל הקדש, שרבי עקיבה אסר לעסוק במיקח וממכר בשל

בתוספתא שקלים ב,ו שנו: כבש פרה – אבא שאול אומר: כוהנים גדולים עושים אותו משל עצמם. בנאו הראשון ולא שימש עליו ומת, אף שלא שימש עליו, אין חבירו משמש עליו, אלא סותרו ובונה אחר תחתיו, ויותר משישים כיכרות של זהב יוצאות עליו.

בפסיקתא דרב כהנא ד,ז, בפסיקתא רבתי פסקה יד ובמדרש תנחומא (בובר) פרשת 'חוקת' סימן כה נאמר: תמן תנינן (משנה שקלים ד,ב): אבא שאול אומר: כבש פרה כוהנים גדולים עושים אותו משל עצמם. – רבי אחא בשם רבי חנינא: יותר משישים כיכרי זהב היה יוצא עליו, וכולם שחצים (גסי רוח) היו. ולא היה אחד מהם מוציא פרתו בכבשו של חבירו אלא סותרו וחוזר ובונה אותו משלו. – והא תני: שמעון הצדיק עשה שתי פרות, ולא בכבש שהוציא את הראשונה הוציא את השנייה. אית לך מימר על אותו צדיק שהיה שחץ?! – רבי אבון בשם רבי לעזר: משום סילסול פרה.

בניית כבש פרה מוצגת בתוספתא ובמקורות האחרים כהוצאה כבירה, ונראה שנקטו לשון גוזמה.

במדרשים נשמט המונח "מיי כדון" שישנו בירושלמי כאן.

במדרשים נאמר רק "משום סילסול פרה". השם "מעלה" והשם "סילסול" הם שמות נרדפים, ולפי זה נראה שנתלכדו בירושלמי כאן שתי גרסאות: א. על שם מעלה היא בפרה; ב. על שם סילסול היא בפרה ("עלי תמר").

רבי חנינה ראה בהוצאה הגדולה על בניית כבש פרה שחצנות ומתח ביקורת על הכוהנים, ואילו בנו של רבי חנינה התפאר בהוצאה הגדולה שהוציאו אבותיו על בניית בתי כנסת מפוארים (ירושלמי להלן ה,ו).

על שם מעלה היא בפרה, סילסול הוא בפרה

בירושלמי יומא א,א אמרו, ש"משום מעלה היא בפרה, סילסול הוא בפרה", מפרשים את הכוהן השורף את הפרה מביתו שבעת ימים קודם שריפת הפרה, ואין אחיו הכוהנים נוגעים בו (שחוששים שמא יטמאוהו).

בירושלמי עבודה זרה ב,א ביקשו לומר, ש"משום מעלה היא בפרה, סילסול הוא בפרה", אמר רבי אליעזר, שפרה אינה

אתפקיד גביה מדל דיתמין. אתא ושאל לרבי מנא. אמר ליה: אין בעית די הפסדה דידך ואגרה דתרויכון - שרי. רבי חייה בר אדא איתפקיד גביה מדל דיתמין, ועבר כן.

הלכה ה (בדפוס המשנה: הלכה ד-ה; בדפוס התלמוד: המשך הלכה

ב והלכה ג)

משנה

מותר התרומה מה היו עושין בה? רקועי זהב ציפוי לבית קודש הקדשים. רבי

אור ל'שרים

מתרמי להו עניא, וליכא למיתבא ליה.

לפי הבבלי, אין משתכרים בשל הקדש, משום שאין עניות במקום עשירות, ואין משתכרים בשל עניים, שמא יצטרכו לתת לעני מעות ולא יהיה להם לתת. ואילו לפי הירושלמי, אין משתכרים בשל הקדש ובשל עניים, כדי שלא יבואו ההקדש והעניים לידי הפסד.

בתוספתא שקלים ב, ח שנו: הפרנסים שהותירו מעות לעניים (שיש להם די מעות בקופה בשביל העניים שיזדמנו להם), לא ייקחו בהן פירות למחצית שכר (לא יקנו בהן פירות בשוק, כדי שימכרום ויחלקו את הרווח וההפסד ביניהם, מחציתם לפרנסים ומחציתם לעניים), מפני הפסד עניים (בכגון זה לא אסרו במעות צדקה משום אבק ריבית, אלא אסרו משום חשש הפסד עניים), אבל לוקחים בהן משער הזול לשער היוקר (מותר לקנות פירות בשעת הקציר, משום שבנוהג העולם בוודאי יתייקרו אחר כך, ואין לחשוש להפסד עניים).

בבבלי בבא מציעא ע, א אמרו: אמר רבה בר שילא אמר רב חסדא, ואמרי לה: אמר רבה בר יוסף בר חמא אמר רב ששת: מעות של יתומים מותר להלוותן קרוב לשכר ורחוק להפסד (שכיוון שאין זה אלא אבק ריבית, אין אנו מחמירים ביתומים).

רמב"ן ורשב"א ור"ן ו"נימוקי יוסף" בבבלי שם פירשו על פי הירושלמי כאן, ש"קרוב לשכר ורחוק להפסד" היינו שאם יהיה רווח יחלקוהו ביניהם הלווה המתעסק במעות והיתומים, ואם יהיה הפסד יהיה הכל על הלווה.

☆☆☆

הלכה ה (בדפוס המשנה: הלכה ד-ה; בדפוס התלמוד: המשך הלכה ב והלכה ג)

משנה

מותר התרומה - מה שנותר בקופות מתרומת הלשכה בכל פרס ופרס, לאחר שהביאו ממנה את הדברים המנויים במשניות שבהלכות א-ב, מה היו עושין בה? **רקועי** (הסופר במסירה שלפנינו כתב 'רקועי פחים', ומגיה מחק 'פחים') **זהב** (בכתב יד הבבלי: 'רקועי פחים', אבל בכתב יד שקלים ובדפוס ונציה הבבלי: 'רקועי זהב') - טסים מרודדים (לוחות דקים) של זהב, **ציפוי לבית קודש הקדשים** - כיסוי לקירות ולתקרה

הקדש מהטעם שלא יבוא ההקדש לידי הפסד, ולכן, כשההפסד אינו של ההקדש, התיר רבי עקיבה. ומציעים מעשה (המתקשר עם האמור לפני כן, שמותר לעסוק במיקח וממכר בשל הקדש, אם רצה שיהיה ההפסד שלו והרווח להקדש): **כהדא**: - כמו זאת (כמו המעשה הזה): **בר זמינא** (שם אדם) **אתפקיד** (במסירה שלפנינו: 'אתא פקיד', ותוקן: 'אתפקיד'. ב"שרידי הירושלמי": 'אתאפקד, ובספר "והזהיר" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'איתפקד') **גביה מדל דיתמין** - הופקד אצלו רכוש של יתומים. **אתא ושאל לרבי מנא** - בא ושאל את רבי מנא (האם מותר לו לעסוק במיקח וממכר ברכוש של היתומים). **אמר ליה**: - אמר לו (רבי מנא לבר זמינא): **אין בעית** (בשני קטעים ב"שרידי הירושלמי" ובספר "והזהיר": 'אין את בעי') **די (=דיי=דיי?)א**. בספר "והזהיר": 'דיהא') **הפסדה דידך ואגרה דתרויכון** (צריך לומר כמו בשני קטעים ב"שרידי הירושלמי" ובספר "והזהיר": 'דתרויכון') - **שרי** - אם רצית (הסכמת) שיהיה ההפסד שלך והרווח של שניכם (שתחלקו אותו ביניכם, מחצה לך ומחצה ליתומים) - מותר (לעסוק במיקח וממכר ברכוש של היתומים).

ומספרים עוד: **רבי חייה בר אדא** (בקטע אחד ב"שרידי הירושלמי" ובספר "והזהיר": 'בר אבא') **איתפקיד** (במסירה שלפנינו: 'איתא פקיד', ותוקן: 'איתפקיד'. בקטע גניזה אחד ב"שרידי הירושלמי": 'אתא פקד', ובקטע גניזה שני: 'אתאפקד', ובספר "והזהיר" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'איתפקד') **גביה מדל דיתמין** (בדפוס ונציה הבבלי חסר בשל הדמיון מ'דיתמין' לעיל עד 'דיתמין' כאן) - הופקד אצלו רכוש של יתומים, **ועבר כן** - ועשה כך (שעסק במיקח וממכר ברכוש של היתומים, כיוון שהסכים שיהיה ההפסד שלו).

בבבלי כתובות ק, ב אמרו: רבי עקיבא אומר: אין משתכרים בשל הקדש, אף לא בשל עניים. - בשל הקדש - מאי טעמא לא? - אין עניות במקום עשירות (אין עושים במקדש דבר הנראה כדרך עניים, ואם משתכרים בשל הקדש, נראה הדבר כאילו ההקדש נוהג כעני שנצרך להשתכר בשלו). בשל עניים - מאי טעמא לא? - דלמא

ישמעאל אומר: מותר הפירות – קייץ המזבח, מותר תרומה – לכלי שרת. רבי עקיבה אומר: מותר תרומה – קייץ המזבח, מותר נסכים – לכלי שרת. רבי חנניה סגן הכהנים אומר: מותר נסכים – קייץ המזבח, מותר תרומה – לכלי שרת. זה וזה לא היו מודין בפירות.

מותר הקטורת מה היו עושין בה? מפרישין ממנה שכר האומנין, ומחללין אותה על מעות האומנין, ונותנין אותה לאומנין בשכרן, וחוזרין ולוקחין אותה מתרומה חדשה. ואם בא חדש בזמנו – לוקחין אותה מתרומה חדשה, ואם לאו – מן הישנה.

אור ל'שרים

לאדם, שכשאינן קורבן קרב על המזבח מביאים עולות).

סגן הכהנים (ראש הכהנים), או בכינויו הקצר: הסגן, היה שני לכהן הגדול ועומד לידו בשעת עבודתו במקדש.

בכתב יד אחד של המשנה: "לקיץ המזבח", בכתב יד שני של המשנה: "קייץ המזבח", ובכתב יד שלישי של המשנה ובקטע גניזה של המשנה: "קייץ למזבח".

☆☆☆

מותר הקטורת – הנשאר מן הקטורת שהכינו בשביל כל השנה, **מה היו עושין בה** – כדי להכשיר אותה לשנה שלאחריה? – לפי שמראש חודש ניסן ואילך היו צריכים להקטיר את הקטורת שנקנתה מהשקלים של השנה החדשה ולא מהשקלים של השנה הקודמת. **מפרישין ממנה שכר האומנין** – הגזברים מוציאים חלק מן הקטורת שנותרה בשווי שכר האומנים שעבדו במקדש שההקדש חייב להם בעד מה שעשו, ומחללין אותה על **מעות האומנין** – מחללים את החלק מן הקטורת שהפרישו על מעות של ההקדש בשווי שכר האומנים, ונותנין אותה – את הקטורת שחיללו אותה, **לאומנין בשכרן** – שלאחר שחיללו את הקטורת על המעות, נכנסו המעות בקדושת הקטורת, והקטורת יצאה לחולין, וחוזרין ולוקחין אותה – את הקטורת שחוללה מידי האומנים, מתרומה חדשה – שנותנים לאומנים תמורת הקטורת מעות מתרומת השקלים החדשים שנתרמה בפרס הפסח, וכך נכנסת הקטורת לקדושת התרומה החדשה והיא ראויה להקטרה בשנה הנכנסת.

ואם בא חדש בזמנו – אם בא ראש חודש ניסן בזמנו, בשלושים באדר, שראו עדים את הירח החדש ביום שלושים באדר וקידשו בית דין את חודש ניסן בו ביום, – **לוקחין אותה** – קונים ביום שלושים באדר את הקטורת, והוא הדין לכל קורבנות הציבור, **מתרומה חדשה** – מהשקלים שניתנו לצורך קורבנות הציבור של השנה החדשה ונתרמו מן הלשכה שבמקדש בו ביום, שהרי הוא ראש חודש ניסן, ומצווה להביא בו מן התרומה החדשה, **ואם לאו** – אם לא קידשו את חודש

ולרצפה של בית קודש הקודשים.

רבי ישמעאל (מגדולי התנאים בדור השלישי) **אומר: מותר הפירות** – הרווח להקדש ממכירתם של היינות והשמנים והסלתות שקונים ממותר שיירי הלשכה, לדעתו של רבי ישמעאל, כמו ששנינו במשנה שבהלכה ד (ונקרא מותר, לפי ששכר ההקדש הוא מה שנותר לאחר שנמכרו הפירות כנגד ההוצאה של ההקדש), – **קייץ המזבח** – מביאים ממנו קורבנות עולות, כשהמזבח עומד בטל ואין קורבנות חובה או נדבה להקריב עליו. עולות אלו קרויות קיץ המזבח, שכן "קיץ" פירושו תאנים מיובשות, וכשם שרגילים בני אדם לאכול פירות אלו בגמר הסעודה, כך עולות אלו הן כקינוח סעודה למזבח, **מותר תרומה** – מה שנותר בקופות מתרומת הלשכה, – **לכלי שרת** – קונים ממנו כלים למקדש.

רבי עקיבה (תנא בדור השלישי, מגדולי התנאים) **אומר: מותר תרומה** – מה שנותר מתרומת הלשכה בקופות, – **קייץ המזבח** – מביאים ממנו קורבנות עולות, כשהמזבח עומד בטל, **מותר נסכים** – מה שנשתייר להקדש מן היינות והשמנים והסלתות שקנו גזברי ההקדש לצורך נסכים, – **לכלי שרת** – היו מוכרים אותו וקונים בדמיו כלים למקדש.

רבי חנניה סגן הכהנים (תנא בדור הראשון) **אומר: מותר נסכים** – קייץ המזבח – מביאים ממנו קורבנות עולות, כשהמזבח עומד בטל, **מותר תרומה** – לכלי שרת – קונים ממנו כלים למקדש.

זה וזה – רבי עקיבה ורבי חנניה סגן הכהנים, **לא היו מודין** – לרבי ישמעאל, **בפירות** – במותר פירות, שלדעתם לא היה מותר פירות, כמו שאמר רבי עקיבה במשנה שבהלכה ד שאין משתכרים משל הקדש.

בתוספתא שקלים ב, ח **ומנחות** י, ח שנו: אי זהו קייץ המזבח? – שלוקחים את העולות ומקייצים (מאכילים) בהן את המזבח. **בבבלי שבועות** יב, א-ב (ספרי זוטא במדבר כג, א) אומר: מה הם מביאים מן המותרות (של קורבנות הציבור שלא השתמשו בהם באותה שנה)? – קיץ (מביאים מן המותרות קינוח סעודה למזבח) כבנות שבע (תאנים משובחות) לאדם (כשם שמביאים קינוח סעודה

תלמוד

כולה דרבי ישמעאל. – רבי חייה בר יוסף פתר מתניתא: מותר פירות – שבר להקדש, מותר נסכים – זו סאה רביעית. – רבי יוחנן פתר מתניתא: מותר פירות – זו סאה רביעית, מותר נסכים – לבירוצים. – ולית ליה לרבי חייה בר יוסף לבירוצים?! – אמר רבי חזקיה: מה דנפל לסאה רביעית נפל לבירוצים.

אור ל'שרים

מציעים פרשנות אחת למשנה: רבי חייה בר יוסף (אמורא בדור השני) פתר מתניתא: – פותר (מפרש, מסביר) את המשנה (המקור התנאי, והוא המשנה כאן): "מותר פירות" – השבר להקדש – מותר פירות שדיבר בו רבי ישמעאל הוא הרווח להקדש ממכירתם של היינות והשמנים והסלתות שקונים ממותר שיירי הלשכה, "מותר נסכים" – זו סאה רביעית (כן הוא בשני קטעי גניזה ב"שרידי הירושלמי". ובנוסף הבבלי של מסכת שקלים: 'מותר נסכים לסאה רביעית') – גזברי ההקדש היו נותנים מעות לספקים שיספקו למקדש יינות ושמנים וסלתות כל השנה, ואם התחייבו הספקים לספק סלתות ארבע סאים בסלע והתייקרו ועלו שלוש סאים בסלע, היו חייבים לספק ארבע סאים בסלע (משנה להלן ד,ט), וגזברי ההקדש היו מוכרים לבעלי הקורבנות שלוש סאים בסלע, והסאה הרביעית שההקדש מרוויח ממכירתה היא מותר נסכים שדיברו בו רבי עקיבה ורבי חנניה סגן הכהנים (סאה היא מידה שהיו מודדים בה דברים יבשים, כגון סלתות. דברים לחים, כגון יינות ושמנים, היו מודדים במידות אחרות. נקטו כאן סאה רביעית על פי המשנה להלן, והוא הדין מידות אחרות). ומציעים פרשנות שנייה למשנה: רבי יוחנן (גדול אמוראי ארץ ישראל בדור השני) פתר מתניתא: – פותר (מפרש, מסביר) את המשנה (המקור התנאי, והוא המשנה כאן): "מותר פירות" – זו סאה רביעית – מותר פירות שדיבר בו רבי ישמעאל הוא אותה סאה רביעית, "מותר נסכים" – לבירוצים – הסולת והשמן למנחות והיין לנסכים היו נמדדים בכלי מדידה, ומקריבים רק את מה שבתוך כלי המדידה, והבירוצים (הגודש היוצא מחוץ לכלי המדידה) שההקדש מרוויח ממכירתם הם מותר נסכים שדיברו בו רבי עקיבה ורבי חנניה סגן הכהנים.

לא אמר רבי עקיבה שאין משתכרים בשל הקדש, אלא כשקונים מתחילה דבר ממעות הקדש כדי להרוויח ממכירתו, אבל כשקונים מתחילה ממעות הקדש דבר הנצרך לקורבן, כגון נסכים, מותר להשתכר ממכירת המותר.

ותמהים: ולית ליה – (והאם) אין לו לרבי חייה בר יוסף לבירוצים?! (בתמיהה) – האם רבי חייה בר יוסף, שפירש שמותר נסכים זו סאה רביעית, אינו סבור שההקדש

ניסן ביום שלושים באדר, – מן הישנה – מביאים ביום שלושים באדר את הקטורת וכן כל קורבנות הציבור מן התרומה הישנה (מהשקלים שניתנו לצורך קורבנות ציבור של השנה הקודמת ונתרמו מן הלשכה שבמקדש בשנה הקודמת).

יש גרסה במשנה: בא החדש, ויש גרסה: בא החדש. גם "חדש" וגם "חדש" פירושים: הירח החדש (עין משנה ראש השנה א,ז ו-א,ט), ולכן אין הבדל בין הגרסאות.

הפירוש של ההלכה "אם בא חדש בזמנו" יוצא מן הירושלמי ראש השנה ג,א. הלשון במשנה אינו מכוון למותר הקטורת, שכן בקטורת היה צריך לומר: אם בא חדש בזמנו – מחללין אותה, ואם לאו – אין מחללין אותה. והלכה זו אמורה בכל הקורבנות הבאים מתרומה חדשה, וכמפורש בתוספתא. וצריך להיות: לוקחין אותם. ולפי שההלכה סודרה כאן לשם דוגמה למותר הקטורת, נשתנה 'אותם' ל'אותה' ('שישה סדרי משנה', מועד, השלמות ותוספות, עמוד 461).

בתוספתא שקלים ב,ז וראש השנה א,ד שנו: כל קורבנות ציבור קריבים (שקריבים) באחד בניסן, אם בא החדש בזמנו – קריבים מן החדשה, ואם לאו – קריבים מן הישנה.

בתוספתא מפורש שהלכה זו שבמשנה אמורה בכל קורבנות ציבור הבאים מתרומת הלשכה.

☆☆☆

תלמוד

במשנה שנינו: "מותר התרומה" כול'.

כולה דרבי ישמעאל (במסירה שלפנינו נוסף על ידי מגיה: 'היא'. ואינו ב"שרידי הירושלמי", אך ישנו בנוסח הבבלי של מסכת שקלים) (פירוש הביטוי: כולה (כל המשנה) של רבי ישמעאל היא. – אין מובן לביטוי זה, ויש שמחקו מילים אלו. ונראה שהסופרים רשמו כאן פסקה מהמשנה והוסיפו: "כול", ורשמו פסקה נוספת: "רבי ישמעאל", אלא שנשמטה הפסקה הראשונה ונשתבשו המילים שאחריה. בקטע גניזה אחד ב"שרידי הירושלמי" נכתב כך: "מותר התרומה מותר הקטורת תובן כולה דר' ישמעאל". "תובן" (=תוב, שוב) הוא ציון לפסקה חדשה (ראה ירושלמי ערלה א,ה), אלא שנשמטה הפסקה הזו ונשתבשו המילים שאחריה).

– על דעתיה דרבי חייה בר יוסף נחא – אין משתכרין משל הקדש, אף לא משל עניים, לפיכך זה וזה לא היו מודין בפירות. על דעתיה דרבי יוחנן קשיא – תנינן: עמדו משלש – יספק מארבע, ותנינן: וזה לא היו מודין בפירות! – לא היו מודין בפירות בקייץ למזבח, אבל מודין היו בכלי שרת. עד כדון בירוצי^ו ציבור. ואפילו בירוצי יחיד? ולא נמצאו כלי שרת באין משל

ב,יז

אור ל'שרים

בתחילה; וכיוון שמשנה זו שנויה סתם, הרי שאף רבי עקיבה ורבי חנניה סגן הכהנים מודים שהיתה סאה רביעית שההקדש מרוויח ממכירתה, ותנינן: – ושנינו (משנה כאן): וזה וזה לא היו מודין בפירות – במותר פירות! – וכיוון שרבי יוחנן פירש שמותר פירות הוא אותה סאה רביעית, הרי שלא היתה סאה רביעית שההקדש מרוויח ממכירתה לדעת רבי עקיבה ורבי חנניה סגן הכהנים, ונמצא ששתי המשניות הללו סותרות זו את זו!

ומתריצים: לא היו מודין בפירות (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים חסרות מילים אלו) בקייץ למזבח, אבל מודין היו בכלי שרת – לדעת רבי יוחנן, כוונת המשנה כאן היא, שרבי עקיבה ורבי חנניה סגן הכהנים לא היו מודים לרבי ישמעאל שהיו מביאים עולות לקיץ המזבח ממותר פירות, שהוא אותה סאה רביעית, אבל הם מודים שאותה סאה רביעית היא לכלי שרת, שהיו מוכרים אותה וקונים בדמיה כלים למקדש (הרי שלרבי עקיבה, גם מותר נסכים, שהוא בירוצים, וגם סאה רביעית הם לכלי שרת, ולרבי חנניה סגן הכהנים, גם מותר תרומה וגם סאה רביעית הם לכלי שרת).

בירושלמי לא אמרו מה היו עושים בסאה רביעית ובבירוצים לדעת רבי ישמעאל לפי רבי חייה בר יוסף. וכן לא אמרו מה היו עושים לדעת רבי ישמעאל לפי רבי יוחנן בבירוצים ובשכר להקדש ממכירתם של היינות והשמנים והסלתות שקונים ממותר שיירי הלשכה.

ושואלים: עד כדון – עד עכשיו, בירוצי ציבור – הדין במקרה של בירוצי ציבור ידוע, שכשמודים לצורך קורבנות ציבור, הבירוצים, שהם מותר נסכים (בין לרבי יוחנן ובין לרבי חייה בר יוסף), הם לכלי שרת לדעת רבי עקיבה, שכן כלי שרת באים משל ציבור. ואפילו בירוצי יחיד? – מה הדין במקרה של בירוצי יחיד? האם אף כשיחיד מביא נסכים לצורך קורבנותיו ומודד, הבירוצים הם לכלי שרת?

ותמהים (על מה ששאלו): ולא נמצאו כלי שרת באין משל יחיד? (בתמיהה. – בנוסח הבבלי של מסכת שקלים נשמטו מילים אלו על ידי הדומות ("יחיד... יחיד") –

מרוויח ממכירתם של הבירוצים? ! והרי ודאי שההקדש מרוויח ממכירתם של הבירוצים! ואם כן, מה היו עושים בבירוצים לדעתו?

ומתריצים: אמר רבי חזקיה (אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי): מה דנפל לפאה רביעית נפל לבירוצים (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים נשתבש משפט זה) – מה שנופל לסאה רביעית נופל לבירוצים (מה שחל על סאה רביעית חל על בירוצים, שלדעת רבי חייה בר יוסף גם אותה סאה רביעית וגם הבירוצים הם מותר נסכים שדיברו בו רבי עקיבה ורבי חנניה סגן הכהנים, ומה שעושים באותה סאה רביעית עושים בבירוצים).

ומציעים קושיה (לפי רבי יוחנן): על דעתיה דרבי חייה בר יוסף נחא – על (לפי) דעתו של רבי חייה בר יוסף (שפירש, שמותר פירות שדיבר בו רבי ישמעאל הוא השכר להקדש ממכירתם של היינות והשמנים והסלתות שקונים ממותר שיירי הלשכה) נוח (מובן הדבר), – שנינו במשנה שבהלכה ד: אין משתכרין (במסירה שלפנינו: 'מסתכרין', והוגהה ס' ל-ש' על ידי מגיה) משל הקדש, אף לא משל עניים – כך אמר רבי עקיבה, ולכן לדעתו, אין קונים יינות ושמנים וסלתות ממותר שיירי הלשכה ומוכרים אותם כדי שישתכר ההקדש, לפיכך – משום כך שנינו במשנה שבהלכה זו: זה וזה – רבי עקיבה ורבי חנניה סגן הכהנים, לא היו מודין – לרבי ישמעאל, בפירות – במותר פירות, שכיוון שלדעת רבי עקיבה אין משתכרים משל הקדש, הרי שלא היה שכר להקדש, וכיוון שרבי חייה בר יוסף פירש שמותר פירות הוא השכר להקדש, הרי שלא היה מותר פירות לדעת רבי עקיבה, ורבי חנניה סגן הכהנים סובר כמוהו. – אבל על דעתיה דרבי יוחנן קשיא – על (לפי) דעתו של רבי יוחנן (שפירש, שמותר פירות שדיבר בו רבי ישמעאל הוא אותה סאה רביעית, ואין הוא השכר להקדש ממכירתם של היינות והשמנים והסלתות שקונים ממותר שיירי הלשכה) קשה (הדבר), – תנינן: – שנינו (משנה להלן ד,ט): עמדו משלש – יספק מארבע – כל המקבל עליו לספק סלתות להקדש ארבע סאים בסלע, ואחר כך התייקרו הסלתות ועלו שלוש סאים בסלע, צריך לספק ארבע סאים בסלע, כפי המחיר שפסקו

יחיד?! - כהרא דתני: אשה שעשת כתונת לבנה צריכה למסור לציבור. -
 עד כדון בירוצי לח. ואפילו בירוצי יבש? - כהיא דתנינן תמן: הנסכים שקדשו
 בכלי ונמצא הזבח פסול, אם יש שם זבח אחר - יקרבו עמו, ואם לאו -
 ייפסלו בלינה.

אור ל'שרים

שרת והתקדשו קדושת הגוף, שכלי שרת מקדש את מה שבתוכו קדושת הגוף, ונמצא הזבח פסול - שנפסל הקורבן, ואין הנסכים יכולים להיקרב עימו, אם יש שם זבח אחר - הזקוק לנסכים ואין עימו נסכים, - יקרבו עמו - הנסכים הללו באותו יום, שכיוון שנפסל הזבח ולא הוצרכו לו הנסכים, יכולים לשנותם לזבח אחר, ואם לאו - אם לא קרבו הנסכים הללו באותו יום עם זבח אחר, - ייפסלו בלינה (שהייה במשך הלילה) - ייפסלו הנסכים להקרבה כשהיו מונחים עד שיעבור עליהם הלילה, שכל דבר המתקדש קדושת הגוף בכלי שרת נפסל בלינה. אבל אם לא נתקדשו הנסכים קדושת הגוף בכלי שרת, ונפסל הזבח, אין הנסכים נפסלים בלינה, ויכולים להקריב אותם עם זבח אחר אפילו לאחר כמה ימים. - וכמו כן, בירוצי לח שנתקדשו קדושת הגוף בכלי המידה, אם יש שם זבח אחר - יקרבו עימו (באותו יום), ואם לאו (אם אין שם זבח אחר) - יימכרו (באותו יום) לחייבי זבח אחר (הזקוקים לנסכים, שיביאו את קורבנם למחר, מפני שבית דין התנו תנאי על הביירוצים, שאף על פי שנתקדשו, יש להם פדיון, ומעתה לא ייפסלו בלינה) ויביא בהם (יקנה בדמיהם) כלי שרת לדעת רבי עקיבא וקיץ המזבח לדעת רבי חנניה סגן הכהנים, ואם לאו (אם באותו יום לא קרבו עם זבח אחר ולא נמכרו לחייבי זבח אחר) - ייפסלו בלינה (תוספתא מנחות י, ח). - אבל בירוצי יבש שלא נתקדשו קדושת הגוף בכלי המידה, אין נפסלים בלינה, ויכולים למכור אותם לחייבי זבח אחר אפילו לאחר כמה ימים ולהביא בדמיהם כלי שרת לדעת רבי עקיבא וקיץ המזבח לדעת רבי חנניה סגן הכהנים.

בתוספות (בבלי מנחות פח, א) שאלו בעניין בירוצים לקיץ המזבח. מהשאלה ששאלו בתוספות מוכח שיש להפך את הגרסה בשאלה הדומה ששאלו בירושלמי כאן: "עד כדון בירוצי יבש. ואפילו בירוצי לח?" (אומנם לא נמצא מי שמהפך את הגרסה).

בתוספות (שם) השיבו, על פי מה שאמרו בירושלמי להלן בעניין דומה, שבית דין התנו תנאי על הביירוצים, שאף על פי שנתקדשו, יש להם פדיון ומביאים בהם קיץ המזבח. וכך יש להסביר את מה שהשיבו בירושלמי כאן בעניין בירוצי לח.

אפשר שהמשנה במנחות, שהוצעה בירושלמי כאן אחרי

וכי, אם בירוצי יחיד הם לכלי שרת, לא נמצא שכלי שרת באים משל יחיד?! וכיוון שאין כלי שרת באים אלא משל ציבור, לכן בירוצי יחיד אין הם לכלי שרת. ומתריצים (את התמיהה בהצעת ברייתא): כהרא דתני: - כמו (הברייתא) הזאת ששונה (התנא): אשה שעשת (שעשתה) כתונת לבנה - הכוהן, שישמש בה במקדש לעבודה, צריכה למסור לציבור - צריכה לתת את הכתונת במתנה גמורה לשם כל הציבור, שבגדי הכהנים שהם משמשים בהם במקדש באים משל ציבור (מתרומת הלשכה), ואם מסרה אותה לציבור, משמש בה בנה הכוהן. והוא הדין לכלי שרת, שאם נמסרו בירוצי יחיד לציבור, אין כלי שרת הבאים מהם נחשבים שהם באים משל יחיד.

דבר שנקנה ממעות הקדש או שהוקדש למזבח - הרי הוא קדוש קדושת דמים ויוצא לחולין בפדיון. דבר שהוכנס לכלי שרת - הרי הוא קדוש קדושת הגוף ואינו יוצא לחולין בפדיון ונפסל בלינה.

ושואלים עוד: עד כדון - עד עכשיו, בירוצי לח (נראה שצריך לומר: 'יבש') - הדין במקרה של בירוצי יבש ידוע, שהביירוצים של כלי המידה שבהם היו מודדים דברים יבשים (סלתות) הם לכלי שרת לדעת רבי עקיבא ולקיץ המזבח לדעת רבי חנניה סגן הכהנים, שכן בירוצי יבש - חול, מפני שמידות היבש אינן מקדשות קדושת הגוף את בירוציהן (משנה מנחות ט, ה), ובירוצי יבש קדושים קדושת דמים בלבד, ויש להם פדיון, ולכן בירוצי יבש הם לכלי שרת ולקיץ המזבח (גם בירוצים של ציבור, וגם בירוצים של יחיד שמסרם לציבור). ואפילו בירוצי יבש (נראה שצריך לומר: 'לח')? - מה הדין במקרה של בירוצי לח? האם אף הביירוצים של כלי המידה שבהם היו מודדים דברים לחים (שמנים וינות) הם לכלי שרת לדעת רבי עקיבא ולקיץ המזבח לדעת רבי חנניה סגן הכהנים? שכן בירוצי לח - קודש, מפני שמידות הלח מקדשות קדושת הגוף אף את בירוציהן (משנה שם), ואין להם פדיון, ולכן אפשר שבירוצי לח אין הם לכלי שרת ולקיץ המזבח.

ומשיבים (בהצעת משנה): כהיא (כההיא) דתנינן תמן: - כמו (המשנה) ההיא ששינונו שם (במסכת אחרת - מנחות ז, ד): הנסכים - מנחת נסכים הבאה עם קורבן עולה או קורבן שלמים, שקדשו בכלי - שניתנו בכלי

ולא נמצא ההקדש מתחלל על ההקדש?! כיצד הוא עושה? – אמר רבי שמעון

אור ל'ישראלים

הוא תוספת הסאים המסופקות למקדש כשהתייקרו הסאים).
תניא כוותיה דרבי חייא בר יוסף: בירוצי מידות הללו מה היו עושים בהם? אם יש זבח אחר (הקרב באותו יום) - יקרבו עימו, ואם לנו - יפסלו בלינה, ואם לאו (אם לא קרבו עם זבח אחר ולא נפסלו בלינה) - מקייצים בהם את המזבח. וקיץ זה מהו? עולות (ימכרו אותם ויקנו בדמיהם בהמות לעולות), הבשר לשם (קרב כולו על המזבח) והעורות לכוהנים.

ותניא כוותיה דרבי יוחנן: המקבל עליו לספק סלתות מארבע ועמדו משלוש - מספק מארבע, משלוש ועמדו מארבע - מספק מארבע, שיד הקדש על העליונה; וזו היא ששנינו: מותר נסכים לקיץ המזבח.

דברי רבי חייא בר יוסף ורבי יוחנן בבבלי בעניין מותר נסכים הם חילוף דבריהם בירושלמי. בבבלי לא הביאו את מחלוקת רבי חייא בר יוסף ורבי יוחנן בעניין מותר פירות, משום שהסוגיה בבבלי מוסבת על המשנה שם בעניין הבירוצים.

בבבלי כתובות קוב, אמרו: תנן: מותר תרומה... רבי ישמעאל... רבי עקיבא... רבי חנינא סגן הכהנים... וזה וזה לא היו מודים בפירות. - פירות מאי היא? - דתניא: מותר שיירי לשכה מה היו עושים בהם? לוקחים בהם פירות בזול ומוכרים אותם ביוקר, והשכר מקייצים בו את המזבח, וזו היא ששנינו: מותר פירות לקיץ המזבח. - מאי "זה וזה לא היו מודים בפירות"? - דתנן: מותר שיירי לשכה מה היו עושים בהם? לוקחים בהם יינות, שמנים וסלתות, והשכר להקדש; דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר: אין משתכרים בשל הקדש, אף לא בשל עניים.

☆☆☆

במשנה שנינו: "מותר הקטורת" כול'.
תמהים (על מה ששנינו במשנה, שמפרישים ממותר הקטורת בשווי שכר האומנים, ומחללים את הקטורת שהפרישו על מעות של ההקדש): **ולא נמצא ההקדש מתחלל על ההקדש?! - וכי לא נמצא שדבר אחד של ההקדש מתחלל על דבר אחר של ההקדש?! שכן גם הקטורת וגם המעות הן של ההקדש. והרי אין ההקדש מתחלל אלא על חולין (אין ההקדש יוצא לחולין אלא אם נכנס דבר אחר במקומו לקדושה)! ולכן יש לשאול: כיצד הוא עושה? (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין מילים אלו, וכן אינן בראשונים) - באיזה אופן הגזבר עושה שלא יתחלל ההקדש על ההקדש? (שאלה כפולה בסגנון דומה יש בירושלמי תרומות ו,א: ולא נמצא מוסר טהרותיו לעם הארץ?! כיצד הוא עושה?) ומשיבים: **אמר רבי שמעון בר כרסנא** (אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי או החמישי. לפי קטע גניזה**

המונח "כהיא דתנינן תמן", היא תחילתה של סוגיה מצוטטת שלמה, שנאמרה במקורה במקום אחר (בירושלמי מנחות), והובאה בירושלמי כאן, משום שבסוגיה ההיא יש תשובה למה ששאלו בירושלמי כאן בעניין בירוצים, אלא שבירושלמי כאן נקטעה הסוגיה המצוטטת מיד לאחר הצעת המשנה שם, וכך נוצרה אי בהירות באשר לכוונת הירושלמי כאן בהצעת המשנה שם כתשובה למה ששאלו בעניין בירוצים.

במשנה מנחות ט,ה שנינו: מידות הלח - בירוציהן קודש, ומידות היבש - בירוציהן חול.

ובתוספתא מנחות י,ז-ח שנו: כל בירוצי מידות הללו, בלח - קודש, וביבש - חול. כל בירוצי מידות הללו (בירוצי לח), אם יש שם זבח אחר - יקרבו עימו, ואם לאו - יפסלו בלינה, ואם לאו - תעובר צורתם ויצאו לבית השריפה (זה נוסח אחר ל"ואם לאו - יפסלו בלינה" שנכנס מן הגיליון "תוספת ראשונים"), ואם לאו (אם אין שם זבח אחר ועדיין לא נפסלו בלינה) - ימכרו לחיביי זבח אחר ויביא בהם קיץ המזבח. קיץ המזבח מה הם? - לוקחים בהם עולות ומקייצים (מאכילים) בהן את המזבח.

במשנה מנחות ט,ה נחלקו תנאים משום מה בירוצי הלח קודש ובירוצי היבש חול.

מה ששנו בברייתא שבתוספתא מנחות י,ח הוא בבירוצי לח שנתקדשו קדושת הגוף בכלי ואין הוא בבירוצי יבש שלא נתקדשו קדושת הגוף בכלי. ההלכה ששנו בברייתא שבתוספתא בעניין בירוצי לח היא אותה ההלכה ששנו במשנה מנחות ז,ד (שהובאה בירושלמי כאן) בעניין הנסכים שקדשו בכלי ונמצא הזבח פסול.

הגר"א גרס בירושלמי כאן את הברייתא שבתוספתא (שהובאה בבבלי מנחות ז,ב) במקום המשנה, שהרי הברייתא מדברת בבירוצי לח, ושנו בה בפירוש שיביא בהם קיץ המזבח. גם ב"יפה עיניים" הציע לגרוס כך.

נראה שגם תלמיד רשב"ש גרס בירושלמי כאן את הברייתא שבתוספתא. הוא העתיק את הברייתא שבבבלי מנחות ז,ב, וכתב: "ודרך הירושלמי להתחיל בברייתא, ומיהו עיקר דמייתי לה משום סיום הברייתא (מה ששנו בה): "מקייצים בהן את המזבח", ואחר כך העתיק את הברייתא שבתוספתא. הברייתא שבתוספתא בעניין בירוצי לח, ששנו בה: "יביא בהם קיץ המזבח", היא כרבי חנינא סגן הכהנים, שאמר שמותר נסכים לקיץ המזבח.

בבבלי מנחות ז,א-ב אמרו: תנן התם: מותר נסכים לקיץ המזבח. - מאי מותר נסכים? - רבי חייא בר יוסף אמר: בירוצי המידות. רבי יוחנן אמר: כאותה ששנינו: המקבל עליו לספק סלתות מארבע ועמדו משלוש - מספק מארבע, משלוש ועמדו מארבע - מספק מארבע, שיד הקדש על העליונה (מותר נסכים

בר כרסנא: מביא מעות ומחללן על הבניין, ומביא קטורת ומחללן עליהן, ונותנין אותן לאומנין בשכרן. – אותן המעות מה יעשה בהן? – רבי אומר: אומר אני, יינתנו לבית גרמו ולבית אבטינס שהיו בקיאיין בפיטום הקטורת ובמעשה לחם הפנים. – אמר רבי שמואל בר רב [יצחק]: והן שיהו חייבין להן מעות משעה

אור ל'ישראלים

עליהן את כל הקטורת. הראשונים הביאו את מה שתמהו בירושלמי כאן על משנה זו: "ולא נמצא ההקדש מתחלל על ההקדש?". הם הביאו את מה שתייצו בירושלמי כאן בגרסה שונה מזו שלפנינו: "מביא מעות מן החולין...", ופירשו, שהגזברים לווים מעות מן החולין, ומחללים את הקטורת על אותן מעות של חולין, ונותנים את הקטורת שחיללו לאומנים בשכרם, וחוזרים ולוקחים אותה מהם מתרומת הלשכה, ופורעים את המעות שלוו מתרומת הלשכה, כיוון שלצורך שכר האומנים לוו אותן, והרי האומנים נוטלים שכרם מתרומת הלשכה.

ושואלים: **אותן המעות מה יעשה** (בקטע גניזה (מאן): 'יעשו' בהן? – מה יעשה הגזבר במעות הראשונות של ההקדש שחילל עליהן את הקטורת ונכנסו בקדושה תחת הקטורת?

ומשיבים: **רבי** (רבי יהודה הנשיא, תנא בדור החמישי) **אומר: אומר אני, יינתנו לבית גרמו ולבית אבטינס שהיו בקיאיין בפיטום** (ריקוח, ערבוב סממנים) **הקטורת ובמעשה לחם הפנים** – אנשי משפחת גרמו היו מומחים בעשיית לחם הפנים שסידרו על השולחן בהיכל, ואנשי משפחת אבטינס היו מומחים בעשיית הקטורת שהקטירו על מזבח הזהב בהיכל, והם היו נוטלים שכרם מתרומת הלשכה, ולכן יינתנו להם בשכרם אותן המעות הראשונות של ההקדש שנכנסו בקדושה תחת הקטורת שבאה מתרומת הלשכה.

בתוספתא יומא ב,ה שנו: של בית גרמו היו בקיאים במעשה לחם הפנים.

ושם ב,ו שנו: של בית אבטינס היו בקיאים בפיטום הקטורת. **ובתוספתא שקלים** ב,ו שנו: בית גרמו היו (כלומר, שהיו) עושים מעשה לחם הפנים, בית אבטינס היו (כלומר, שהיו) עושים מעשה הקטורת, נוטלים שכרם מתרומת הלשכה.

אמר רבי שמואל בר רב [יצחק] (הושלם על פי קטע גניזה (מאן), וכך הוא בנוסח הבבלי של מסכת שקלים) **]** (אמורא בדור השלישי): **והן** (והם. ובקטע גניזה (מאן): 'והוא') **שיהו** (שיהיו) **(בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: שהיו) חייבין להן מעות משעה ראשונה** – אותן המעות יינתנו לבית גרמו ולבית אבטינס, רק אם מתחילה, כשהופרשו אותן המעות, היו חייבים להם על מה שעשו.

(שפרסם י' מאן, והוא מכתב שבו העתיק הכותב קטע מהירושלמי שקלים ד,ה (HUCA 14, עמוד 355)): רבי יצחק בר ביסנא (אמורא ארץ ישראלי בדור השלישי והרביעי) בשם רבי שמעון חסידא (אמורא ארץ ישראלי בדור הראשון או השני): **מביא** – הגזבר, **מעות** – של ההקדש בשווי שכר האומנים של בדק הבית שבנו במקדש שההקדש חייב להם בעד מה שעשו, **ומחללן על הבניין** (כן הוא גם בקטע גניזה (מאן). ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'ומחללן על הבהמה' (בהמת חולין)) – מחלל את המעות של ההקדש על הבניין שבנו האומנים עבור ההקדש, שהוא של חולין, ועל ידי כך הבניין נעשה קודש והמעות יוצאות לחולין, ומזכה לאומנים את המעות על ידי אחר, **ומביא קטורת** – בשווי שכר האומנים, **ומחללן** (צריך לומר: 'ומחללה', וכן הוא בראשונים. ובקטע גניזה (מאן): 'ומחללה') **עליהן** – מחלל את הקטורת על המעות (מדעת האומנים), ועל ידי כך הקטורת יוצאת לחולין והמעות נכנסות במקומה לקדושה, **ונותנין** (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'ונותן', וכן הוא בראשונים) **אותן** (צריך לומר: 'אותה', וכן הוא בראשונים. ובקטע גניזה (מאן): 'את הקטרת') – את הקטורת שחילל אותה, **לאומנין בשכרן** (בקטע גניזה (מאן) נוסף: 'וחוזרין ולוקחין אותו מן האומנין בתרומה חדשה') – ואחר כך הגזבר קונה אותה מהאומנים במעות מהתרומה החדשה, כמו ששינו במשנה. לפי זה, כשאמרה המשנה, שמחללים את הקטורת שהפרישו על מעות של ההקדש, הכוונה היא למעות שחיללו אותן לפני כן.

לפי הירושלמי לעיל, ההיכל והעזרות באים משיירי הלשכה, וחופץ לעזרות באים מלשכת בדק הבית. כשהגזבר צריך לשלם לאומני הבניין את שכרם, הוא מביא מעות משיירי הלשכה או מלשכת בדק הבית ומחללן על הבניין שבנו האומנים, ונותן אותן לאומנים בשכרם. אין נותנים לאומנים בשכרם מעות של ההקדש בלא לחלל אותן, מפני שאין ההקדש מתחלל על שכר המלאכה, כדעת בן עזאי בירושלמי להלן בהלכה הבאה.

ראשונים (רמב"ן ורשב"א וריטב"א ור"ן בבבלי שבועות יב, כתבו, שיש שאין גורסים במשנה: "מפרישין ממנה (מן הקטורת) שכר האומנין...", אלא גורסים: "מפרישין שכר האומנין...", ופירושו: מפרישים ממעות הלשכה את שכר האומנים ומחללים

ראשונה. – רבי חייה בר בא ° בעי: לא היו חייבין להן מעות משעה הראשונה?
 – אתא רבי בא בשם רבי חייה בשם רבי יוחנן: מקייצין בהן את המזבח. –
 רבי בא בר כהן בעא קומי רבי יוסה: מחלפא שיטתיה דרבי חייה בר בא! תמן
 צריכה ליה, והכא פשיטא ליה?! – הן דצריכה ליה – בכלי שרת, הן דפשיטא
 ליה – בקייץ למזבח.
 דאיתפלגון, פיטמה בחולין – רבי יוסה בירבי חנינה אמר: פסולה; רבי יהושע

אור ל'שרים

אבטינס משעה ראשונה וגם לא הוצרכו לקיץ המזבח, הן דפשיטא ליה – (ו)היכן (במקום) ש(הדבר) פשוט (ברור) לו, – בקייץ למזבח – שברור לו שאפשר להשתמש באותן המעות שהופרשו לקיץ המזבח, שכן תרומת הלשכה נתרמה לצורך הקורבנות, ולכן אמר רבי חייה בר בא בשם רבי יוחנן, שאם לא היו חייבים להם משעה ראשונה והוצרכו לקיץ המזבח, מקייצים בהן את המזבח (ואין להכריע בספק שהיה לרבי חייה בר בא. – בנוסח הבבלי של מסכת שקלים הוחלף הסדר: 'הא דצריכא ליה לקיץ המזבח והא דפשיטא ליה בכלי שרת'. ותלמיד רשב"ש ורבנו משולם הגיהו: 'הא דפשיטא ליה לקיץ המזבח והא דצריכא ליה לכלי שרת').

☆☆☆

במשנה יומא ה,א שנינו (בתיאור העבודה של הכוהן הגדול ביום הכיפורים): הוציאו לו (לכוהן הגדול) את הכף (ריקה) ואת המחתה (מלאה קטורת), וחפן (מתוך אותה מחתה) מלא חופניו (קטורת) ונתן (את הקטורת שבחופניו) לתוך הכף.

הקטע הבא הועתק מהירושלמי יומא ה,א לכאן, והוא המשכה של סוגיה שם, וכך אמרו שם:

...אמר רבי יוסה: הדא אמרה (זאת אומרת): כלי חול הוא (הכף שנותנים לתוכה קטורת היא כלי חול, שאינו קודש). אין תימר: כלי קודש - דבר שקדש בכלי נפדה? (אם תאמר, שהכף שנותנים לתוכה קטורת היא כלי קודש, יש לשאול על מה ששנינו במשנה כאן, שמחללים את הקטורת שנותרה ונותנים אותה לאומנים בשכרם: וכי הקטורת שהתקדשה קדושת הגוף בכלי קודש יש לה פדיון? אלא מכאן שהכף שנותנים לתוכה קטורת היא כלי חול, והקטורת קדושה קדושת דמים בלבד, ולכן יש לה פדיון) - דאיתפלגון...

ומציעים מחלוקת אמוראים: דאיתפלגון – שנחלקו (אמוראים בעניין הכלי שנותנים לתוכו קטורת, כמובא להלן), פיטמה – רקח (ערבב סממנים או בשמים) את הקטורת, בחולין – בכלי חול, – רבי יוסה בירבי חנינה (אמורא ארץ ישראל בדור השני) אמר: פסולה – להקטרה. רבי יהושע בן לוי (אמורא ארץ ישראל בדור הראשון) אמר: כשירה – להקטרה.

אבל אם משעה ראשונה לא היו חייבים להם על מה שעשו, לא יינתנו להם אותן המעות, אף שאחר כך יהיו חייבים להם על מה שיעשו.

ושואלים: רבי חייה בר בא (אמורא ארץ ישראל בדור השלישי) בעי – שואל (מסתפק): לא היו חייבין להן מעות משעה הראשונה? (בכתב יד הבבלי ובדפוס ונציה הבבלי נשמט משפט זה על ידי הדומות ('ראשונה... ראשונה')) – אם משעה ראשונה לא היו חייבים לבית גרמו ולבית אבטינס על מה שעשו, מה יעשו באותן המעות שהופרשו וחיללו עליהן את הקטורת?

ומציעים מסורת (כדי להכריע בספק): אתא – בא רבי בא (רבי אבא, אמורא בדור השלישי) ואמר בשם (מילה זו יתירה לפי סגנון הירושלמי, ואינה בנוסח הבבלי של מסכת שקלים) רבי חייה (בר בא) שאמר בשם רבי יוחנן (גדול אמוראי ארץ ישראל בדור השני): מקייצין (מאכילים) בהן את המזבח – יקנו באותן המעות קורבנות עולות לקיץ המזבח, כדין כמה מותרות של כספי ההקדש.

ומקשים: רבי בא בר כהן (אמורא ארץ ישראל בדור החמישי) בעא קומי (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'שאל ל-') – שאל (הקשה) לפני רבי יוסה (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור הרביעי): מחלפא שיטתיה דרבי חייה בר בא! – מחלפת (הפוכה) שיטתו של רבי חייה בר בא (דבריו כאן סותרים את דבריו שלו עצמו במקום אחר)! והוא מבאר את הסתירה: תמן צריכה ליה – שם (במקום אחר, לעיל) (הדבר) נצרך לו (הוא מסופק בו, שרבי חייה בר בא שאל, מה יעשו באותן המעות אם לא היו חייבים לבית גרמו ולבית אבטינס משעה ראשונה), והכא פשיטא ליה?! – וכאן (הדבר) פשוט (ברור) לו (שרבי חייה בר בא אמר בשם רבי יוחנן, שאם לא היו חייבים להם משעה ראשונה, מקייצים באותן המעות את המזבח)?!

ומתרצים את הסתירה: הן דצריכה ליה – היכן (במקום) ש(הדבר) נצרך לו (שהוא מסופק בו), – בכלי שרת – שהוא מסופק האם אפשר להשתמש באותן המעות שהופרשו לכלי שרת, ולכן שאל רבי חייה בר בא, מה יעשו באותן המעות אם לא היו חייבים לבית גרמו ולבית

בן לוי אמר: כשירה. – מה טעמיה דרבי יוסי בירבי חנינה? – "קודש היא" – שתהא הוייתה בקודש. – מה טעמיה דרבי יהושע בן לוי? – "קודש היא" – שתהא באה מתרומת הלישכה. – אמר רבי יוסה בירבי בון: אתיא דרבי יוסי בן חנינה כשמואל, ודרבי יהושע בן לוי כרבי יוחנן; דתנינן: המקדיש נכסיו והווי בהן דברים ראויין לכל קרבנות ציבור – רבי יוחנן אמר: קטורת. – אמר רבי יהושעיה: תיפתר, באומן משל בית אבטינס, שהיה נוטל בשכרו קטורת. – ודרבי יוסי בירבי חנינא כשמואל, דאמר רב הונא בשם שמואל: מכתשת עשו אותה

אור ל' ישראלים

שהקדיש נכסיו והיתה בהם קטורת שפוטמה, שאינה ראויה לקורבן יחיד אלא לקורבן ציבור (אין לפרש את המשנה להלן אלא במקדיש נכסיו והיתה בהם קטורת, כיוון שבשתי המשניות שלאחריה מדובר בפירוש במקדיש נכסיו והיו בהם בהמות ועופות ויינות ושמינים, ודברים אלה ראויים גם לקרבנות יחיד ולא רק לקרבנות ציבור). הרי שלפי רבי יוחנן, במשנה להלן מדובר בקטורת שנעשתה בכלי חול קודם שהקדיש אותה, שאילו נעשתה בכלי קודש, לא היה יכול להקדיש אותה, והיא כשרה להקטרה, כיוון שלדעתו אין צריך לפטם את הקטורת בכלי קודש. מכאן שדעתו של רבי יהושע בן לוי כדעת רבי יוחנן.

ומפסיקים את דברי רבי יוסה בירבי בון ומציעים פרשנות נוספת למשנה הנידונה: **אמר רבי יהושעיה** (בירבי שמי, אמורא ארץ ישראל בדור החמישי): **תיפתר** – תתפרש (המשנה להלן תוסבר), **באומן משל בית אבטינס, שהיה נוטל בשכרו קטורת** – במשנה להלן מדובר, במקרה של אומן מהאנשים של בית אבטינס, שהיו בקיאים בעשיית הקטורת, שקיבל מההקדש בשכרו קטורת שחיללו אותה על מעות של ההקדש (כמו ששנינו במשנה בעניין מותר הקטורת), ועדיין לא הספיקו לחזור ולקנות אותה ממנו, והקדיש נכסיו והיתה בהם הקטורת שקיבל בשכרו. הרי שאפשר שלפי רבי יוחנן, במשנה להלן מדובר בקטורת שנעשתה בכלי קודש, אלא שחיללו אותה ונתנו אותה לאומן בשכרו, ולכן היה יכול להקדיש אותה ("תקלין חדתינן" משמיט את המילים "משל בית אבטינס", שכן האומנים שהיו נוטלים בשכרם קטורת הם אומני בניין, כמו שאמרו בירושלמי לעיל בעניין מותר הקטורת: "מביא מעות ומחללן על הבניין"). – רבי יהושעיה דחה את מה שאמר רבי יוסה בירבי בון שדעתו של רבי יהושע בן לוי כדעת רבי יוחנן.

וממשיכים את דברי רבי יוסה בירבי בון: **ודרבי יוסי בירבי חנינא כשמואל** – (שיטתו) של רבי יוסי בן חנינה (הולכת) כשמואל (כשיטתו), ומביאים מקור (לדעת שמואל): **דאמר רב הונא** (גדול אמוראי בכל בדור השני) **בשם שמואל: מכתשת** – שכותשים בתוכה

ומסבירים את מקורם של דברי האמוראים: **מה טעמיה דרבי יוסי בירבי חנינה?** – מה טעמו של רבי יוסי בירבי חנינה? (מה מקורו בכתוב שהוא פוסל?) – נאמר (בקטורת הסמים): **"קדש תהיה"** (שמות ל, לז). כך יש לגרוס. ואין לגרוס: **"קדש הוא"** (שמות ל, לב), שנאמר בשמן המשחה) – חובה לנהוג בקטורת קדושה; ויש ללמוד ממילים אלו: – **שתהא הוייתה** (התהוותה) (במקבילה ביומא: 'הבאתה') **בקודש** – צריך לפטם את הקטורת בכלי קודש. ולכן, אם פיטמה בכלי חול – פסולה. – **מה טעמיה דרבי יהושע בן לוי?** – מה טעמו של רבי יהושע בן לוי? (מה מקורו בכתוב שהוא מכשיר?) – נאמר (בקטורת הסמים): **"קדש תהיה"** (כך יש לגרוס. ואין לגרוס: **"קדש הוא"**) – **שתהא באה מתרומת הלישכה** – שיקנו את הקטורת ממעות של תרומת הלשכה, שהן קודש, כמו כל קרבנות הציבור. אבל אין צריך לפטם את הקטורת בכלי קודש. ולכן, אם פיטמה בכלי חול – כשרה. – הרי שמה שהסיק רבי יוסה, שהכלי שנותנים לתוכו קטורת הוא כלי חול, הוא כרבי יהושע בן לוי (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים הוחלף הסדר: 'דעתיה דרבי יוסי בירבי חנינא קדש היא כדי שתהא באה מתרומת הלשכה; דעתיה דרבי יהושע בן לוי קדש היא כדי שתהא הבאתה בקדש').

ומציעים קשר בין שתי מחלוקות: **אמר רבי יוסה בירבי בון** (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור החמישי): **אתיא דרבי יוסי בן חנינה כשמואל** (מגדולי אמוראי בכל בדור הראשון) – באה (הולכת שיטתו) של רבי יוסי בן חנינה כשמואל (כשיטתו המובאת להלן), **ודרבי יהושע בן לוי כרבי יוחנן** (גדול אמוראי ארץ ישראל בדור השני) – (שיטתו) של רבי יהושע בן לוי (הולכת) כרבי יוחנן (כשיטתו המובאת להלן); ומביאים מקור (לדעת רבי יוחנן): **דתנינן** – ששנינו (משנה להלן ד, ו): **המקדיש נכסיו** – למקדש, וסתם הקדש לבדק הבית, והווי בהן **דברים ראויין לכל קרבנות** (במקבילה ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'ראויין לקרבנות') **ציבור** (עד כאן המשנה) – מה הם דברים הראויים רק לקרבנות הציבור ולא לקרבנות היחיד? – **רבי יוחנן אמר: קטורת** –

ככלי שרת לקדש. – אמר רבי יוסי בירבי בון: אמרה רב חונה קומי רבי יוסי: דבר שקדש בכלי שרת נפרה? – אמר ליה: ולא דשמואל היא?! דשמואל אמר: קל הוא במותר. דאיתפלגון, הותירו תמימים – שמואל אמר: נפרים כתמימים; ורבי יוחנן אמר:

אור ל'שרים

רבי יוסה בירבי בון היה חברו ובר מחלוקתו של רבי הושעיה בירבי שמי, ולכן רבי הושעיה הנזכר בירושלמי כאן שדחה את מה שאמר רבי יוסה בירבי בון הוא רבי הושעיה בירבי שמי. רבי אושעיא שבבבלי שם הוא רבי הושעיה שבירושלמי כאן.

ומקשים: אמר רבי יוסי בירבי בון (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור החמישי): אמרה – אמר אותה (את הקושיה שלהלן על המימרה שאמר רב הונא בשם שמואל בעניין מכתשת) רבי חונה (רבי הונא, אמורא ארץ ישראלי בדור הרביעי) קומי – לפני רבי יוסי (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור הרביעי): דבר שקדש בכלי שרת (במקבילה ביומא אין המילה 'שרת') נפרה? – אם המכתשת שכותשים בתוכה את סממני הקטורת מקדשת את הקטורת קדושת הגוף, יש להקשות על מה ששנינו במשנה כאן, שמחללים את הקטורת שנותרה ונותנים אותה לאומנים בשכרם: וכי הקטורת שהתקדשה קדושת הגוף בכלי שרת יש לה פדיון? אלא מכאן שהמכתשת היא כלי חול, והקטורת קדושה קדושת דמים בלבד, ולכן יש לה פדיון (קושיה זו שהקשה רבי חונה לרבי יוסי בעניין המכתשת, הקשה רבי יוסי בעניין הכף בירושלמי יומא לפני תחילת המקבילה (ראה לעיל))

ומתריצים: אמר ליה: – אמר לו (רבי יוסי לרבי חונה): ולא דשמואל היא?! (בתמיהה) – וכי לא של שמואל היא (המימרה בעניין מכתשת)?! דשמואל אמר: קל (הקלה) הוא במותר – שמואל אמר, שחכמים הקלו במותרות שיהיה להם פדיון, אף על פי שהם קדושים קדושת הגוף. ולכן לדעתו יש למותר הקטורת פדיון, אף על פי שהתקדשה קדושת הגוף במכתשת.

ומציעים מחלוקת אמוראים: דאיתפלגון – שנחלקו (אמוראים בעניין פדיון מותרות, כמובא להלן), הותירו תמימים (צריך לומר כמו ביומא: 'תמידין', וכן הוא בנוסח הבבלי של מסכת שקלים) – כבשים שנקנו מהשקלים שנתרמו בשנה הקודמת לצורך קורבנות התמיד, ונתרו לשנה הבאה, שלא הוקרבו עד שהחלה השנה הבאה (המתחילה בראש חודש ניסן), כגון שנתרו כבשים המבוקרים ממומים מלפני ראש חודש ניסן שלא הוקרבו, או כגון שאבדו ולא נמצאו אלא לאחר שנכנסה השנה הבאה, – שמואל אמר: נפרים כתמימים (צריך לומר: 'תמימים'. וכן הוא בתלמיד רשב"ש. הכ"ף יתירה,

את סממני הקטורת, עשו אותה בכלי שרת לקדש – היא נחשבת ככלי שרת לקדש את מה שבתוכה קדושת הגוף. הרי שלדעת שמואל צריך לפטם את הקטורת בכלי קודש. מכאן שדעתו של רבי יוסי בן חנינה כדעת שמואל (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים על פי בבלי שבועות יא,א: 'מכתשת לא עשו אותה ככלי שרת').

בבבלי כריתות ו,א אמרו: אמר רבי יוסי ברבי חנינא: "קודש תהיה לך" (שמות ל) - כל מעשיה לא יהו אלא בקודש (בעזרה). - מיתבי (משנה שקלים ד,ו): המקדש נכסיו והיו בהם דברים הראויים לקורבנות ציבור - יינתנו לאומנים בשכרם. הני דברים הראויים (לקורבנות ציבור) מאי נינהו? אי בהמה ועוף - תנא ליה (משנה שקלים ד,ז-ח), אי יינות שמנים וסלתות - תנא ליה (שם ד,ח), אלא לאו קטורת (שאדם הקדיש משלו)! (מכאן שעושים קטורת גם מחוץ למקדש ומן החולין, וקשה על רבי יוסי ברבי חנינא) - אמר רבי אושעיא: באותה הניתנת לאומנים בשכרם (בקטורת שנעשתה בקודש, ואומנים אלו קיבלוה וחזרו והקדישוה מנכסיהם, שלא הספיקו ללוקחה מהם עד שהקדישוה), דתנן (משנה שקלים ד,ה): מותר הקטורת מה היו עושים בה? היו מפרשים ממנה שכר האומנים, ומחללים אותה על מעות האומנים, ונותנים אותה לאומנים בשכרם, וחוזרים ולוקחים אותה מתרומה חדשה. - מתקיף לה רב יוסף: (כיצד אפשר להעמיד משנה זו באומן שהקדיש את מותר הקטורת שקיבל בשכרו?) הא בכולהו מותרות (במותר הקטורת הניתן לאומנים ("בכולהו" לאו דווקא)) תני רב יהודה: חוזרים ולוקחים אותה מתרומה חדשה, והכא (במקדש נכסיו) לא תני (לא שנה במשנה שקלים ד,ו "וחוזרים ולוקחים...")! (ולכן אין מדובר בקטורת) - אלא אמר רב יוסף: באחד מסממני הקטורת (שאדם הקדיש, ולא בקטורת שכבר נקחה, שהיא אינה נעשית אלא בקודש, וכדברי רבי יוסי ברבי חנינא). וכן כי אתא רבין אמר רבי יוחנן: באחד מסממני הקטורת.

בבבלי הקשו על רבי יוסי ברבי חנינא מהמשנה להלן על פי הפירוש שמדובר בה בקטורת שנעשתה בחולין, שבו סייעו בירושלמי לרבי יהושע בן לוי. בבבלי תירצו את הקושיה על רבי יוסי ברבי חנינא מהמשנה להלן על פי הפירוש של רבי אושעיה, שבו דחו בירושלמי את הסיוע לרבי יהושע בן לוי. בירושלמי פירש רבי יוחנן את המשנה להלן בקטורת ממש מן החולין, וכסתם הבבלי, ולא כמו שמסר רבין בשם רבי יוחנן בבבלי: באחד מסממני הקטורת.

נפדין כפסולי המוקדשין. הותירו שעירים – על דעתיה דשמואל, אם עולה נפדית, לא כל שכן הטאת? על דעתיה דרבי יוחנן – אמר רבי זעורא: ירעו; אמר רבי שמואל בר רב יצחק: מקייצין בהן את המזבח. – וקשיא: יש הטאת קריבה עולה?! – אמר רבי יוסה: שנייא היא, שאין קרבנות ציבור נקבעין אלא בשחיטה. אמר רבי חנניה: תניי בית דין הוא על המותרות שיקרבו עולות.

אור ל'שרים

נפדים בעודם תמימים, – אמר רבי זעורא (רבי זירא, מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור השלישי): ירעו – כשהותירו שעירים, אינם נפדים בעודם תמימים, אלא משאירים אותם שירעו עד שיפול בהם מום, ולאחר שיפול בהם מום ייפדו, ובדמיהם שמחללים אותם עליהם יקנו קורבנות עולות לקיץ המזבח (כמו שאמר רבי יוחנן כשהותירו תמידים); אמר רבי שמואל בר רב יצחק (אמורא בדור השלישי): מקייצין (מאכילים) בהן את המזבח – כשהותירו שעירים, הם עצמם קרבים עולות לקיץ המזבח, ואין צריכים לפדות אותם. – שני האמוראים הללו נחלקו מה דעתו של רבי יוחנן כשהותירו שעירים (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין המימרה שאמר רבי שמואל בר רב יצחק. – נראה שלפי רבי שמואל בר רב יצחק, דעתו של רבי יוחנן כשהותירו תמידים כדעתו כשהותירו שעירים, שאם חטאת קרבה עולה לקיץ המזבח, לא כל שכן עולה?).

ומקשים (על מה שאמר רבי שמואל בר רב יצחק): וקשיא: – (והדבר) קשה: וכי יש הטאת קריבה עולה? (בתמיהה) – הרי השעירים הללו הם קורבנות חטאת, וכיצד אפשר להקריב אותם לקיץ המזבח שהוא קורבנות עולה?

ומתרצים (תירוץ אחד): אמר רבי יוסה (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור הרביעי): שנייא היא – שונה היא (שונה הוא הדבר, עניין קורבנות ציבור שונה מעניין קורבנות יחיד), שאין קרבנות ציבור נקבעין אלא בשחיטה – שמם של קורבנות ציבור אינו נקבע עליהם כשקונים אותם אלא כששוחטים אותם, ולכן, אף שהשעירים נקנו לצורך קורבנות חטאת הציבור, אפשר להקריב אותם לקורבנות עולה, כיוון שעדיין לא נקבע עליהם שם קורבן חטאת.

ומתרצים עוד (תירוץ שני): אמר רבי חנניה (דציפורין, אמורא ארץ ישראלי בדור החמישי): תניי (תנאי) בית דין הוא על המותרות שיקרבו עולות – תקנה היא שהתקינו חכמים הראשונים, ורואים אותה כאילו היא תנאי שמתנים בכל זמן שנקנים קורבנות, שאם נותרו קורבנות ולא הוצרכו לשם מה שנקנו, יקריבו אותם לשם קורבנות עולה לקיץ המזבח, ולכן השעירים שנותרו קריבים עולות.

והיא אשגרה מלהלן "כפסולי המוקדשין" – רשאים לחלל את התמידים שנותרו בעודם תמימים (בלי מום), שמוכרים אותם לאחרים, וקדושתם חלה על המעות שקיבלו מהם, והם יוצאים לחולין, ואחר כך קונים אותם מהם בשקלים שנתרמו בשנה הנכנסת, וכך הם ראויים לקורבנות התמיד בשנה הנכנסת (אבל אין מחללים אותם באופן ישיר על המעות שנתרמו בשנה הנכנסת, מפני שאין ההקדש מתחלל על ההקדש). ואף על פי שאין קודשי מזבח (קודשים שהוקדשו לקורבנות) נפדים כשהם תמימים, לדעת שמואל הקלו חכמים במותרות שיהיה להם פדיון כשהם תמימים; ורבי יוחנן אמר: נפדין כפסולי המוקדשין (קודשי מזבח שנפסלו במומים) – אין רשאים לחלל את התמידים שנותרו בעודם תמימים, אלא ממתנינים להם עד שיפול בהם מום, שקודשי מזבח נפדים לאחר שנפל בהם מום, ובדמיהם שמחללים אותם עליהם קונים קורבנות עולות לקיץ המזבח. לדעת רבי יוחנן לא הקלו חכמים במותרות שיהיה להם פדיון כשהם תמימים.

ומביאים מקרה מסוים (הנתון במחלוקת האמוראים שנזכרו לפני כן): הותירו שעירים (הזכרים בעיזים) – שעירים שנקנו מהשקלים שנתרמו בשנה הקודמת לצורך קורבנות חטאת הציבור (שעירי מוספים של ראשי חודשים ושל מועדים ושעירי עבודה זרה ושעיר יום הכיפורים, והוא הדין פר העלם דבר של ציבור, ואמרו שעירים ולא אמרו חטאת הציבור, משום שרוב חטאות הציבור שעירים הן), ונותרו לשנה הבאה, כגון שנותרו שעירים המבוקרים ממומים מלפני ראש חודש ניסן שלא הוקרבו, או כגון שאבדו ולא נמצאו אלא לאחר שנכנסה השנה הבאה, – על דעתיה דשמואל – על (לפי) דעתו של שמואל, אם עולה נפדית – אם, כשהותירו תמידים, שהם קורבנות עולה, הם נפדים בעודם תמימים, האם לא כל שכן הטאת? – בוודאי ובוודאי שכשהותירו שעירים, שהם קורבנות חטאת, הם נפדים בעודם תמימים, שכן חטאת קלה מעולה. ולכן, כשהותירו שעירים, מוכרים אותם לאחרים, וקדושתם חלה על המעות שקיבלו מהם, והם יוצאים לחולין, ואחר כך קונים אותם מהם בשקלים שנתרמו בשנה הנכנסת, וכך הם ראויים לקורבנות חטאת הציבור בשנה הנכנסת. על דעתיה דרבי יוחנן – על (לפי) דעתו של רבי יוחנן, שכשהותירו תמידים אינם

עד כאן המקבילה בירושלמי יומא.

זרה שאבדו והפריש אחרים תחתיהם - כולם ימותו; דברי רבי יהודה. רבי אלעזר ורבי שמעון אומרים: ירעו עד שיסתאבו, ויימכרו ויפלו דמיהם לנדבה, שאין חטאת ציבור מתה. ואמאי? נקרבו אינהו גופייהו עולה! אלא לאו שמע מינה: גזירה לאחר כפרה אטו לפני כפרה.

ואף שמואל סבר להא דרבי יוחנן (שאמר, שלדעת רבי שמעון תמידים תמימים שנותרו יקרבו לקיץ המזבח, אף על פי שלא הוקדשו מתחילה לכך אלא לקורבן חובה), דאמר רב יהודה אמר שמואל: קורבנות ציבור - סכין מושכתם למה שהם (בשעת שחיטה נקבע לשם איזה קורבן הם מוקרבים).

בבבלי החליפו את שיטת רבי יוחנן, שבירושלמי הוא אמר שתמידים שנותרו - אין נפדים תמימים.

בבבלי אמרו, שתמידים שנותרו - נפדים תמימים, משום שלב בית דין מתנה עליהם, ובירושלמי אמרו, ששעירים שנותרו - יקרבו עולות, משום שתנאי בית דין הוא על המותרות שיקרבו עולות. לפי הבבלי, בית דין מתנה במחשבתו תנאי בשעת קניית קורבנות ציבור, ולפי הירושלמי, חכמים הראשונים התקינו תקנה, ורואים אותה כאילו היא תנאי שמתנים בשעת קניית קורבנות.

בבבלי אמרו, שבאבודים אין לב בית דין מתנה עליהם. ואילו בירושלמי הלהלן ז, אמרו, שתנאי בית דין הוא על האובדות שיקרבו עולות.

בבבלי אמר רבי יוחנן, שתמידים שנותרו, לדברי רבי שמעון - אין נפדים תמימים, לדברי חכמים - נפדים תמימים. ואילו בירושלמי אמר רבי יוחנן, שתמידים שנותרו - אין נפדים תמימים, ולא אמר שיש מחלוקת תנאים, ומשמע שדברי הכל הוא.

בבבלי אמר רבי שמואל בר רב יצחק, שלדברי רבי שמעון שתמידים שנותרו אין נפדים תמימים, שעירים שנותרו - אין מקייצים בגופם. ואילו בירושלמי, אמר רבי שמואל בר רב יצחק, שלדברי רבי יוחנן שתמידים שנותרו אין נפדים תמימים, שעירים שנותרו - מקייצים בגופם.

בבבלי אמרו, ששמואל סבר כרבי יוחנן, שתמידים שנותרו, לדברי רבי שמעון - אין נפדים תמימים, ומקייצים בהם את המזבח. ואילו בירושלמי הם נחלקו, ששמואל אמר שתמידים שנותרו - נפדים תמימים, ורבי יוחנן אמר שאין נפדים תמימים. מה שאמרו בבבלי: "קורבנות ציבור - סכין מושכתם למה שהם", הוא מה שאמרו בירושלמי: "אין קרבנות ציבור נקבעין אלא בשחיטה".

☆☆☆

בבבלי שבועות י,ב-ב,ב אמרו: אמר עולא אמר רבי יוחנן: תמידים שלא הוצרכו לציבור - נפדים תמימים. - יתיב רבה וקאמר לה להא שמעתא. אמר ליה רב חסדא: מאן ציית לך ולרבי יוחנן רבך! וכי קדושה שבהן להיכן הלכה? (וכיצד אפשר לפדות את התמידים הללו כשהם תמימים?) - אמר ליה: ואת לא תסברא דלא אמרין קדושה שבהם להיכן הלכה? והתנן: מותר הקטורת מה היו עושים בה? מפרישים ממנה שכר האומנים, ומחללים אותה על מעות האומנים, ונותנים אותה לאומנים בשכרם, וחוזרים ולוקחים אותה מתרומה חדשה. ואמאי? נימא: קדושה שבהם (שבקטורת) להיכן הלכה!...

מכל מקום קשיא: וכי קדושה שבהם להיכן הלכה? - אמר רבה: לב בית דין (מחשבת בית דין) מתנה עליהם (על דברים הנקנים לצורך קורבנות ציבור, בשעת קנייתם, תנאי זה), אם הוצרכו (להשתמש) - הוצרכו, ואם לאו - יהיו לדמיהם (יהיו קדושים רק לדמיהם, ולא יתקדשו בקדושת הגוף).

איתיביה אביי: פר ושעיר של יום הכיפורים שאבדו והפריש אחרים תחתיהם, וכן שעירי עבודה זרה שאבדו והפריש אחרים תחתיהם - כולם ימותו; דברי רבי יהודה. רבי אלעזר ורבי שמעון אומרים: ירעו עד שיסתאבו (שייפול בהם מום), ויימכרו ויפלו דמיהם לנדבה, שאין חטאת ציבור מתה. ואמאי (ימותו או ירעו עד שיסתאבו)? לימא: לב בית דין מתנה עליהם! - אמר ליה: אבודים קאמרת? שאני אבודים, דלא שכיחי (ואין בית דין מתנה על מקרה כזה מתחילה).

...רבי שמעון לית ליה לב בית דין מתנה עליהם, דאמר רב אידי בר אבין אמר רב עמרם אמר רבי יוחנן: תמידים שלא הוצרכו לציבור, לדברי רבי שמעון - אין נפדים תמימים, לדברי חכמים - נפדים תמימים.

ולרבי שמעון דלית ליה לב בית דין מתנה עליהם, מאי עבדין להו (לתמידים שלא הוצרכו לציבור)? - אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן: מקייצים בהם את המזבח.

אמר רבי שמואל בר רב יצחק: ומודה רבי שמעון בשעירי חטאת (שנקנו מתרומת הלשכה של שנה זו ונותרו, כגון שעיר של ראש חודש אדר שאבד ונמצא בניסן, שאינו ראוי ליקרב עוד לחובת ציבור, והרי הוא לקיץ המזבח), שאין מקייצים בגופם (ליקרב הוא עולה) אלא בדמיהם (שירעה, ולכשיומם יקחו בדמיו עולה לקיץ המזבח). הכא (בתמידים) הוא דמעיקרא עולה והשתא עולה, אבל התם (בשעירי חטאת) דמעיקרא חטאת והשתא עולה, גזירה (שלא להקריבם לעולה) לאחר כפרה (לאחר שנתכפרו הציבור באחרים) אטו לפני כפרה. - אמר אביי: אף אנן נמי תנינא: פר ושעיר של יום הכיפורים שאבדו והפריש אחרים תחתיהם, וכן שעירי עבודה

הלכה ו (בדפוס התלמוד: הלכה ד)

משנה

המקדיש נכסיו והיו בהן דברים ראויין לקרבנות הציבור, יינתנו לאומנין בשכרן; דברי רבי עקיבה. אמר לו בן עזאי: היא המידה?! אלא מפרישין מהן שכר האומנין, ומחללין אותן על מעות האומנין, ונותנין אותן לאומנין בשכרן, וחוזרין ולוקחין אותן מתרומה חדשה.

תלמוד

המקדיש נכסיו והיו בהן דברים ראויין לכל קרבנות ציבור. – רבי יוחנן אמר: קטורת. אמר רב הושעיה: תיפתר, באומן משל בית אבטינס, שהיה נוטל בשכרו קטורת.

אור לישירים

הלכה ו (בדפוס התלמוד: הלכה ד)

משנה

המקדיש נכסיו – למקדש, ונעשו קניין ההקדש, וסתם הקדש לבדק הבית (תיקון בנייני בית המקדש), והיו בהן דברים ראויין לקרבנות הציבור – רק להם, ולא לקרבנות היחיד, יינתנו לאומנין – של בדק הבית העובדים לצורכי ההקדש, בשכרן – שהאומנים הללו נוטלים שכרם מבדק הבית, והדברים הראויים לקרבנות הציבור מתחללים על שכר המלאכה של האומנים ויוצאים לחולין, ואחר כך חוזרים ולוקחים אותם מהם במעות של תרומת הלשכה, כמפורש בסוף המשנה; דברי רבי עקיבה (תנא בדור השלישי, מגדולי התנאים). אמר לו בן עזאי (שמעון בן עזאי, תנא בדור השלישי) – לרבי עקיבה: (במסירה שלפנינו נוסף על ידי מגיה: 'אינה') היא המידה?! (בתמיהה) – הרי מידתך זו אינה שווה למידה במותר הקטורת (במשנה לעיל), וראוי להשוות את המידות של שני העניינים הללו (שהרי אף רבי עקיבה מודה במותר הקטורת)! אלא מפרישין מהן שכר האומנין – הגזברים מוציאים מן הנכסים את הדברים הראויים לקרבנות הציבור בשווי שכר האומנים שההקדש חייב להם בעד בדק הבית שעשו, ומחללין אותן על מעות האומנין – מחללים את הדברים הראויים לקרבנות הציבור על מעות של ההקדש בשווי שכר האומנים (שחיללו אותן לפני כן על הבניין שבנו האומנים עבור ההקדש, שהוא של חולין, כמו שאמר בירושלמי לעיל בעניין מותר הקטורת, מפני שאין ההקדש מתחלל על ההקדש), ועל ידי כך הדברים שהוציאו מן הנכסים יוצאים לחולין, והמעות נתפסות בקדושתם, ונותנין אותן – את הדברים שחיללו אותם, לאומנין בשכרן – שלאחר שחיללו אותם על המעות, נכנסו המעות בקדושתם, והם יצאו לחולין, וחוזרין

ולוקחין אותן – את הדברים הראויים לקרבנות הציבור מידי האומנים, מתרומה חדשה – שנותנים לאומנים תמורתם מעות מתרומת השקלים החדשים שנתרמה בפרס הפסח, וכך הם נכנסים לקדושת התרומה החדשה והם ראויים להקרבה בשנה הנכנסת (הפסקה האחרונה "וחוזרין ולוקחין...") היא לדברי הכל. – נראה שהלשון "מתרומה חדשה" הוא אשגרה מהמשנה הקודמת בעניין מותר הקטורת, שכן לעיל במותר הקטורת, כיוון שיש צורך שתהיה ראויה להקטרה בשנה החדשה, לוקחים אותה מהתרומה החדשה דווקא, אבל כאן בדברים הראויים לקרבנות הציבור, כיוון שאין צורך אלא שיהיו ראויים להקרבה, לוקחים אותם מתרומת הלשכה. וראה להלן לגבי הנוסח כאן).

הנוסח בכתבי היד של המשנה: "והיו בהם דברים ראויים לקרבנות הציבור". אבל בפסקה מהמשנה בירושלמי להלן ובציטוט מהמשנה בירושלמי לעיל: "והיו בהם דברים ראויים לכל קרבנות ציבור".

הנוסח בכתבי היד של המשנה: "אמר לו בן עזאי: היא המידה?!", כמו במשנה שבמסירה שלפנינו. ובמשנה שבנוסח הבבלי של מסכת שקלים: "אינה היא המידה!", וכן הוא בתוספתא (ראה להלן. הביטוי הזה מופיע במשנה פסחים א, ז). הנוסח בכתבי היד של המשנה: "מתרומה חדשה", כמו במשנה שבמסירה שלפנינו. ובמשנה שבנוסח הבבלי של מסכת שקלים: "מתרומת הלשכה", וכן הוא בתוספתא (ראה להלן).

☆☆☆

תלמוד

במשנה שנינו: "המקדיש נכסיו והיו בהן דברים ראויין לכל קרבנות ציבור".

מה הם דברים ראויים לקרבנות הציבור? – רבי יוחנן (גדול אמוראי ארץ ישראל בדור השני) אמר: קטורת – שהקדיש נכסיו והיתה בהם קטורת שפוטמה,

מה טעמיה דבן עזאי? – שאין ההקדש מתחלל על המלאכה אלא על המעות.

אור ל'שרים

הציבור, ונעשו הדברים חולין, ונותנים אותם לאומנים בשכרם (כמו שאמרו לעיל במותר הקטורת: מביא מעות ומחללן על הבניין, ומביא קטורת ומחללה עליהן, ונותן אותה לאומנין בשכרן). אבל רבי עקיבה סובר, שההקדש מתחלל על שכר המלאכה, ולכן נותנים מההקדש לאומנים בשכרם.

בתוספתא שקלים ב, ח-ט שנו: המקדש נכסיו והיו בהם דברים ראויים לקורבנות ציבור, יינתנו לאומנים בשכרם; דברי רבי עקיבא. אמר לו בן עזאי: אינה היא המידה, אלא פועל שעשה מלאכה בהקדש, בין במנה ובין במאתים, לא יאמר: תנו לי פרה זו במנה, וטלית זו בחמישים זוז, שאין הקדש מתחלל על המלאכה אלא על המעות בלבד (ואף על פי שבטלית בוודאי אין כאן אלא קדושת בדק הבית, מכל מקום אין היא מתחללת על המלאכה. - בן עזאי מביא כאן את ההלכה הכללית שנשנית לענין תשלומי פועלים העושים בבדק הבית, והיא בתוספתא מעילה, והוא מאמר המוסגר). כיצד הם עושים? מפרישים מהם שכר האומנים ומחללים אותם על מעות האומנים, ונותנים אותם לאומנים בשכרם, וחוזרים ולוקחים אותם מתרומת הלשכה.

ושם מעילה א, כג שנו: פועל שעשה מלאכה, בין במנה בין במאתים, לא יאמר: תנו לי פרה זו במנה, וטלית זו בחמישים זוז, שאין הקדש מתחלל על המלאכה אלא על המעות בלבד. כיצד הם עושים? מפרישים שכר האומנים ומחללים אותם על מעות האומנים, ונותנים אותם לאומנים בשכרם, וחוזרים ולוקחים אותם מתרומת הלשכה.

המשפט בתוספתא שקלים "אלא פועל שעשה מלאכה בהקדש..." הוא הלכה כללית בענין תשלומי פועלים העושים בבדק הבית שמביא בן עזאי מתוספתא מעילה, והוא מאמר המוסגר עד "כיצד הם עושים" ("תוספתא כפשוטה").

במשנה תמורה ז, א שנו: קודשי מזבח (קודשים שהוקדשו לקורבנות) ... אין נותנים מהם (ממעות המיוחדות לקודשי מזבח) לאומנים בשכרם (בשכר עבודתם שעבדו במקדש), מה שאין כן בקודשי בדק הבית.

ובבבלי תמורה לא, ב אמרו: "אין נותנים מהם לאומנים" כו'. - הא קודשי בדק הבית נותנים. מנא הני מילי? - אמר רבי אבהו: דאמר קרא: "ועשו לי מקדש" (שמות כה) - משלי (שתהא המלאכה נעשית מן ההקדש).

סתם המשנה בתמורה היא כרבי עקיבא, הסובר שהקדש בדק הבית מתחלל על המלאכה, ולכן נותנים מההקדש לאומנים בשכרם.

☆☆☆

שאינה ראויה לקורבן יחיד אלא לקורבן ציבור (אין לפרש את המשנה אלא במקדיש נכסיו והיתה בהם קטורת, כיוון שבשתי המשניות הבאות מדובר בפירוש במקדיש נכסיו והיו בהם בהמות ועופות וינות ושמנים, ודברים אלה ראויים גם לקורבנות יחיד ולא רק לקורבנות ציבור).

ומציעים פרשנות נוספת למשנה הנידונה: **אמר רבי הושעיה** (בירבי שמיי, אמורא ארץ ישראל בדור החמישי): **תיפתר** – תתפרש (המשנה תוסבר), **באומן מושל בית אבטינס, שהיה נוטל בשכרו קטורת** – במשנה מדובר, באומן מהאנשים של בית אבטינס, שהיו בקיאים בעשיית הקטורת, שקיבל מההקדש בשכרו קטורת שחיללו אותה על מעות של ההקדש (כמו ששינו במשנה לעיל בענין מותר הקטורת), ועדיין לא הספיקו לחזור ולקנות אותה ממנו, והקדיש נכסיו והיתה בהם הקטורת שקיבל בשכרו.

דברי רבי יוחנן ורבי הושעיה הובאו לעיל בהלכה הקודמת, אלא שאין מקומם של דברי רבי הושעיה כאן אלא לעיל, שכן רבי הושעיה דחה את מה שאמר שם רבי יוסה בירבי בון, והועתקו דבריו לכאן מלעיל.

בוודאי שפשוטה של משנתנו "ראויים לקורבנות ציבור" אינו דווקא קטורת. ולא כל שכן שאי אפשר לפרש כך לנוסח הירושלמי "לכל קורבנות ציבור", כי "דברים ראויים לכל קורבנות ציבור" כוללים גם בהמה, גם נסכים וגם קטורת ("מבוא לנוסח המשנה", עמוד 324).

☆☆☆

במשנה שנינו: "אמר לו בן עזאי" כול'. מסבירים את טעמם של דברי התנא: **מה טעמיה דבן עזאי?** – מה טעמו (נימוקו) של בן עזאי (שחלק על רבי עקיבה)? – **שאין ההקדש מתחלל על המלאכה אלא על המעות** – לדעת בן עזאי, דבר של ההקדש אינו מתחלל על שכר המלאכה של האומנים העובדים לצורכי ההקדש, שהרי אין דבר אחר נכנס בקדושה תחתיו, אלא הוא מתחלל על מעות (או על חפצים) של חולין (שכר מלאכה אינו נחשב רכוש ממשי, בניגוד למעות או לחפצים). ולכן אין נותנים לאומנים בשכרם מן הנכסים שהוקדשו, מפני שאין הם מתחללים על שכר המלאכה, אלא תחילה הגזברים נוטלים מעות של ההקדש ומחללים אותן על הבניין שעשו האומנים, ומזכים להם את המעות על ידי אחר, ואחר כך מחללים על המעות (מדעת האומנים) את הדברים הראויים לקורבנות

הלכה ז (ברפואי התלמוד: המשך הלכה ד)

משנה

המקדיש נכסיו והיתה בהן בהמה ראויה על גבי המזבח, זכרים ונקבות – רבי אליעזר אומר: זכרים יימכרו לצריכי עולות, ונקבות יימכרו לצריכי זבחי שלמים, (ויביא בדמיהן עולות, ושאר נכסים יפלו לבדק הבית) [ודמיהן יפלו עם שאר נכסים לבדק הבית]. רבי יהושע אומר: זכרים עצמן ייקרבו עולות, ונקבות יימכרו לצריכי זבחי שלמים, ויביא בדמיהן עולות, ושאר נכסים יפלו לבדק הבית.

אור לישירים

הבית – כל שאר הנכסים שאינם ראויים למזבח יגיעו לאוצר בית המקדש לצורכי בדק הבית. רבי יהושע חולק על רבי אליעזר וסובר, שסתם הקדש - כל הראוי למזבח מקדיש למזבח ושאינו ראוי למזבח מקדיש לבדק הבית, וכל הראוי למזבח מקדיש כולו למזבח, שיקריבוהו עולה לשמו, שהיא נשרפת כולה על המזבח, ולכן זכרים הראויים בעצמם לעולות ייקרבו עולות, אבל נקבות שאינן ראויות לעולות, הואיל והמקדיש התכוון לעולות, יימכרו לצריכי שלמים, ויביא המקדיש בדמיהן עולות.

☆☆☆

אמר רבי עקיבה (תנא בדור השלישי, מגדולי התנאים): **רואה אני את דברי רבי אליעזר מדברי רבי יהושע** – נראים לי דברי רבי אליעזר יותר מדברי רבי יהושע, **שרבי אליעזר חשבה את מדותיו** – קבע הלכה שווה לכל הנכסים, שכולם לבדק הבית, או הם עצמם או דמיהם, **ורבי יהושע חלק** – שהבהמות למזבח ושאר הנכסים לבדק הבית, ואף בבהמות חילק בין זכרים לנקבות (כלשון שאמר רבי עקיבה, אמר רבי ישמעאל בתוספתא יבמות יג, ד: רואה אני את דברי רבי ליעזר מדברי רבי יהושע, שרבי ליעזר השווה את מידתו ורבי יהושע חלק).

אמר רבי פפייס (תנא בדור השני): **שמעתי את דברי שניהן** – כדברי רבי אליעזר וכדברי רבי יהושע, שיש מקרה שהדין כדבריו של זה ויש מקרה שהדין כדבריו של זה, **המקדיש בפירוש** – לבדק הבית, שפירש שהוא מקדיש את נכסיו לבדק הבית, **כדברי רבי אליעזר** – שהמקדיש בפירוש דעתו להקדיש הכל לבדק הבית, **והמקדיש סתם** – שלא פירש לאיזה הקדש הוא מקדיש את נכסיו, **כדברי רבי יהושע** – שהמקדיש סתם דעתו להקדיש כל דבר למה שהוא ראוי.

☆☆☆

הלכה ז (ברפואי התלמוד: המשך הלכה ד)

משנה

המקדיש נכסיו – סתם למקדש, ולא פירש האם הקדישם לצורכי בית המקדש (בדק הבית) או לצורכי קורבנות למזבח, והיתה בהן בהמה ראויה על גבי המזבח – בהמות תמימות (בלי מום) הראויות לקורבנות, **זכרים** – הראויים להקריבם עולות, ו**נקבות** – שאינן ראויות לעולות אלא לקורבנות שלמים, – **רבי אליעזר** (בן הורקנוס, תנא בדור השני) **אומר: זכרים יימכרו לצריכי עולות** – זכרי הבהמות שבאותם הנכסים צריך למוכרם למי שצריכים בהמות לעולות, **ונקיבות יימכרו לצריכי זבחי שלמים** – למי שצריכים בהמות לקורבנות שלמים (הכינוי "זבחי שלמים" לקורבן שלמים הוא מטבע לשון מקראי המשמש גם בלשון חכמים), **(ויביא בדמיהן עולות, ושאר נכסים יפלו לבדק הבית)** (המוסגר הועתק במסירה שלפנינו בטעות בשל הדמיון מסוף דבריו של רבי יהושע (להלן)) **[ודמיהן יפלו עם שאר נכסים לבדק הבית]** (כך הוא הנוסח בדבריו של רבי אליעזר במשנה זו המובאת בירושלמי (להלן)) – דמיהן של אותן הבהמות יגיעו, עם כל שאר הנכסים שאינם ראויים למזבח, לאוצר בית המקדש לצורכי בדק הבית. רבי אליעזר סובר, שסתם הקדש - לבדק הבית, ואפילו דברים הראויים למזבח, אלא שכל הראוי למזבח אינו נמכר ונפדה אלא לצורכי קורבן, ודמיו יפלו לבדק הבית].

רבי יהושע (בן חנניה, מגדולי התנאים בדור השני) **אומר: המקדיש נכסיו סתם והיו בהם בהמות הראויות למזבח, זכרים ונקבות - זכרים עצמן ייקרבו עולות** – זכרי הבהמות שבאותם הנכסים צריך להקריבם עולות על המזבח לשם המקדיש, ואין למכור אותם, **ונקיבות יימכרו לצריכי זבחי שלמים** – למי שצריכים בהמות לקורבנות שלמים, **ויביא בדמיהן עולות** – המקדיש יקריב בדמי הנקיבות עולות, ושאר נכסים יפלו לבדק

אמר רבי עקיבה: רואה אני את דברי רבי אליעזר מדברי רבי יהושע, שרבי אליעזר השווה את מדותיו ורבי יהושע חלק. אמר רבי פפייס: שמעתי את דברי שניהן, המקדיש בפירוש כדברי רבי אליעזר, והמקדיש סתם כדברי רבי יהושע.

תלמוד

תמן תנינן: יש בקדשי בדק הבית... שסתם הקדישות לבדק הבית; הקדש בדק הבית חל על הכל, ומועלין בגידוליהן, ואין בהן הנייה לכהנים. – אמר רבי חנניה: דרבי לעזר היא, דתנינן: המקדיש נכסיו והיתה בהן בהמה ראויה על גבי המזבח, זכרים ונקיבות – רבי לעזר אומר: זכרים יימכרו לצריכי עולות, ונקיבות יימכרו לצריכי זבחי שלמים, ודמיהן יפלו עם שאר נכסים לבדק הבית. – אמר רבי יוחנן: טעמיה דרבי לעזר: "ואיש כי יקדיש את ביתו קודש ליה". מה אנן קיימין? אם בבית דירה – כבר כתיב: "אם המקדיש יגאל את ביתו". אלא כן אנן קיימין, במקדיש נכסיו. מוכן שסתם הקדישות לבדק הבית.

אור לישירים

תלמוד

לעזר היא – של רבי אליעזר היא (המשנה שאמרה, שסתם הקדשות לבדק הבית, ואפילו בדברים הראויים למזבח, כדעתו של רבי אליעזר היא), ומביאים מקור (התומך בזיהוי המוצע): דתנינן: – ששנינו (במשנתנו): המקדיש נכסיו – סתם למקדש, והיתה בהן בהמה ראויה על גבי המזבח – בהמות הראויות לקורבנות, זכרים ונקיבות – רבי לעזר אומר: זכרים יימכרו לצריכי עולות, ונקיבות יימכרו לצריכי זבחי שלמים, ודמיהן יפלו עם שאר נכסים לבדק הבית – רבי אליעזר סובר, שסתם הקדש – לבדק הבית, ואפילו דברים הראויים למזבח, אלא שכל הראוי למזבח אינו נמכר ונפדה אלא לצורכי קורבן, ודמיו יפלו לבדק הבית.

ומסבירים את מקורם של דברי התנא: אמר רבי יוחנן (גדול אמוראי ארץ ישראל בדור השני): טעמיה דרבי לעזר: – טעמו (מקורו בכתוב) של רבי אליעזר: נאמר (בהקדשת בית): "וְאִישׁ כִּי יִקְדֹּשׁ אֶת בֵּיתוֹ קֹדֶשׁ לַיהוָה" (ויקרא כז, יד) – כשיקדיש איש את ביתו, שיהיה קדוש לשם ה'. ויש להציע פרשנות למקור הנידון: מה אנן קיימין? – (ב)מה אנחנו עומדים (עוסקים)? (כמה מדובר בכתוב זה?) אם בבית דירה (בית שגרים בו) – אם מדובר במקדיש בית דירה שלו (אם בא הכתוב ללמד שיכול אדם להקדיש את ביתו), – כבר כתיב – הרי כבר כתוב באותו עניין: "וְאִם הַמִּקְדֵּשׁ יִגָּאֵל אֶת בֵּיתוֹ" (ויקרא כז, טו) – אם המקדיש עצמו ירצה לפדות את הבית, שהיה שלו קודם הקדשתו (מכאן שיכול אדם להקדיש את ביתו). אלא כן אנן קיימין – אלא (ב)כך אנו עומדים (עוסקים, בכך מדובר בכתוב הראשון), במקדיש נכסיו – מדובר במקדיש נכסיו (מכפל המילה "ביתו"

מציעים משנה: תמן תנינן: – שם (במקום אחר – משנה תמורה ז, ב), שנינו: יש בקדשי בדק הבית מה שאין בקדשי מזבח: – יש דינים הנוהגים בקודשים שהוקדשו לבדק בית המקדש, ואינם נוהגים בקודשים שהוקדשו למזבח (לקורבנות), שסתם הקדישות לבדק הבית – המקדיש את נכסיו סתם, ולא פירש האם הקדישם לצורכי בית המקדש, הנקרא בדק הבית, או לצורכי קורבנות למזבח, והיו שם בהמות הראויות למזבח, – סתם הקדשות לבדק הבית, ואפילו הבהמות הראויות למזבח קדושות לבדק הבית; הקדש בדק הבית חל על הכל – אפילו על דברים שאינם ראויים למזבח, כגון בעלי מום ובהמה טמאה, אבל הקדש מזבח אינו חל אלא על דברים הראויים למזבח (משנה תמורה ה, ו), ומועלין בגידוליהן – שהנהנה מחלב מבהמה נקבה או מביצה מתרנגולת המוקדשים לבדק הבית, חייב להביא קורבן אשם מעילות ולשלם להקדש את ערך ההנאה בתוספת חומש, הואיל וקדושת הדמים של הבהמה והתרנגולת חלה אף על החלב והביצים שלהן; אבל הנהנה מחלב מבהמה נקבה או מביצים מתורים המוקדשים למזבח, אינו חייב להביא קורבן מעילה ולשלם קרן וחומש, הואיל והחלב והביצים אינם ראויים להקרבה על גבי המזבח (משנה מעילה ג, ה), ואין בהן – בקודשי בדק הבית, הנייה (הנאה) לכהנים – אבל בקודשי מזבח, יש מהם שהכהנים אוכלים את בשרם, ויש מהם שהם מקבלים את עורם.

ומציעים זיהוי למקור התנאי: אמר רבי חנניה (רבי חנניה בר חמא ("מבוא לנוסח המשנה", עמוד 577 הערה 3), אמוראי ארץ ישראל בדור הראשון): דרבי

רבי זעורה, רב חונה בשם רב: פליגין – במקדיש נכסיו, אבל במקדיש עדרו – כל עמא מודיי שהוא למזבח. – רבי בא, רב חונה בשם רב: מה פליגין – במקדיש עדרו, אבל במקדיש נכסיו – כל עמא מודיי שהוא לבדק הבית. – על דעתיה דרבי זעורא נוחא. וקשיא על דרבי בא: בהמה לא למזבח היא?! – בהמה למזבח היא, ולמה סתם האישי הזה? שהוא כאומר: לא יהו אלא

אור לישירים

עדרו – כשמקדיש נכסיו סתם והיו כולם בהמות הראויות למזבח בלבד, זכרים ונקבות, – כל עמא מודיי – כל העם (כל החכמים שנחלקו) מודים (מסכימים), שהוא למזבח – אף רבי אליעזר מודה לרבי יהושע שאין אדם מניח קודשי מזבח ומקדיש לבדק הבית, וזכרים ייקרבו עולות, ונקבות יימכרו לצריכי שלמים ודמיהן עולות.

רבי בא (רבי אבא, אמורא בדור השלישי) אמר בשם **רב חונה** שאמר **בשם רב: מה פליגין** – מה (שהם, רבי אליעזר ורבי יהושע) חלוקים, – במקדיש עדרו – לא נחלקו אלא כשמקדיש נכסיו סתם והיו כולם בהמות הראויות למזבח בלבד, שרבי אליעזר סובר שאף זה לבדק הבית, ורבי יהושע סובר שהרי זה כמקדיש למזבח, אבל במקדיש נכסיו – כשמקדיש נכסיו סתם והיו בהם נכסים שאינם ראויים למזבח וגם בהמות הראויות למזבח, – כל עמא מודיי – כל העם (כל החכמים שנחלקו) מודים (מסכימים), שהוא לבדק הבית – אף רבי יהושע מודה שאין אדם חולק את נדרו, וכולם ייפלו לבדק הבית (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים נשמט מ"כל עמא מודיי" לעיל עד "כל עמא מודיי" כאן בשל הדמיון).

ומציעים תמיהה (על רבי בא): על דעתיה דרבי זעורא נוחא – על (לפי) דעתו של רבי זעורא (בשם רב חונה בשם רב, שאמר, שכשמקדיש נכסיו והיו כולם בהמות הראויות למזבח בלבד, אף רבי אליעזר מודה לרבי יהושע שאין אדם מניח קודשי מזבח ומקדיש לבדק הבית) (הדבר) נוח (מוכן, ולא קשה הקושיה הבאה). וקשיא על דרבי בא: – אבל (הדבר) קשה על (דעתו) של רבי בא (בשם רב חונה בשם רב שאמר, שכשמקדיש נכסיו והיו כולם בהמות הראויות למזבח בלבד, רבי אליעזר סובר שאף זה לבדק הבית): וכי בהמה לא למזבח היא?! – הרי הבהמות ראויות למזבח, וכיוון שכן, יש לנו לומר שהיה בכוונתו להקדיש נכסיו למזבח, ומדוע רבי אליעזר סובר שאף זה לבדק הבית? ומתרצים: בהמה למזבח היא, ולמה סתם האישי הזה? – אכן הבהמות ראויות למזבח, אבל אילו היה בכוונתו להקדיש נכסיו למזבח, מדוע סתם האדם הזה ולא אמר בפירוש שהוא מקדיש נכסיו למזבח? שהוא כאומר: לא יהו אלא לבדק הבית – כיוון שסתם, הרי הוא כמי

באותו עניין יש ללמוד, שיכול אדם להקדיש גם את נכסיו, ש"ביתו" אינו ביתו ממש, אלא מה שיש בביתו וברשותו). מיכן (מכאן) שסתם הקדישות לבדק הבית – מהמילים "קודש לה" יש ללמוד, שהמקדיש את נכסיו סתם הרי הם קודש לה', היינו הקדש שכולו לה', והוא קודשי בדק הבית, שקודשי מזבח אינם כולם לה', כמו ששינו במשנה בתמורה שהובאה לעיל, שקודשי בדק הבית אין בהם הנאה לכוהנים, מה שאין בקודשי מזבח, שיש בהם הנאה לכוהנים (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים חזרו בטעות על דברי רבי יוחנן והפסיקו באמצע ההעתיקה).

בספרא 'בחוקות' פרשה ד נאמר: "ואיש כי יקדיש את ביתו" – יכול בבית דירה הכתוב מדבר? (אבל נכסיו אינו יכול להקדיש) – כשהוא אומר: "ואם המקדיש יגאל את ביתו" (ולא אמר: "ואם המקדיש יגאלו"), הרי בית דירה אמור. הא מה אני מקיים "ואיש כי יקדיש את ביתו"? במקדיש את נכסיו (שיכול אדם להקדיש את נכסיו, והקדש חל עליהם). "קודש לה" (ולא אמר: "ואיש כי יקדיש את ביתו לה") – מלמד שסתם הקדישות לבדק הבית (המילים "קודש לה" הן מאמר בפני עצמו המלמד שקודש סתם הוא לה' לבדק הבית).

בירושלמי נשמטו המילים "קודש לה" לפני הלימוד "מיכן שסתם הקדישות לבדק הבית".

מביאים מחלוקת אמוראים שנחלקו בהצעת פרשנות למחלוקת רבי אליעזר ורבי יהושע במשנה בעניין מקדיש נכסיו סתם והיו בהם בהמות הראויות למזבח: **רבי זעורה** (רבי זירא, מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור השלישי) אמר בשם **רב חונה** (רב הונא, גדול אמוראי בבבל בדור השני) שאמר **בשם רב** (אמורא בבלי בדור הראשון, מגדולי האמוראים): (צריך להוסיף: 'מה', וכן הוא בנוסח הבבלי של מסכת שקלים) **פליגין** – מה (שהם, רבי אליעזר ורבי יהושע) חלוקים, – במקדיש נכסיו – לא נחלקו אלא כשמקדיש נכסיו סתם והיו בהם נכסים שאינם ראויים למזבח וגם בהמות הראויות למזבח, שרבי אליעזר סובר שאין אדם חולק את נדרו, ומכיוון שישנם נכסים שאינם ראויים למזבח, אף הבהמות אינן לקודשי מזבח, ולכן הכל לבדק הבית, ורבי יהושע סובר שאדם חולק את נדרו, והראוי למזבח למזבח והראוי לבדק הבית לבדק הבית, אבל במקדיש

לבדק הבית. – רבי יוחנן אמר: לא שנייא, היא המקדיש נכסיו היא המקדיש
עדרו, היא המחלוקת.

אור ל'שרים

אלא כשיש שאר נכסים עימהן (עם הבהמות), רבי אליעזר סבר: אין אדם חולק את נדרו, ומדשאר נכסים לא לקודשי מזבח (שהרי אינם ראויים לכך), בהמה נמי לא לקודשי מזבח (ולכן הכל לבדק הבית), ורבי יהושע סבר: אדם חולק את נדרו (ומקדיש את הבהמות למזבח ואת הנכסים לבדק הבית).

תנן: ודמיהן ייפלו עם שאר נכסים לבדק הבית. בשלמא ללישנא בתרא - היינו דקתני: ודמיהן ייפלו עם שאר נכסים לבדק הבית, אלא ללישנא קמא - ליתני: ודמיהן ייפלו לבדק הבית! - תני: ודמיהן ייפלו לבדק הבית.

בבבלי אמר רבי יוחנן, שהמשנה בתמורה, שאמרה שסתם הקדשות לבדק הבית, היא כרבי אליעזר, ובירושלמי אמר כן רבי חנניה. בירושלמי אמר רבי יוחנן את מקורו בכתוב של רבי אליעזר שסתם הקדשות לבדק הבית, וגם אמר שבכל האופנים נחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע, הרי שלדברי רבי יוחנן רבי אליעזר סובר שסתם הקדשות לבדק הבית, ולכן אף לרבי יוחנן בירושלמי המשנה בתמורה היא כרבי אליעזר.

בבבלי אמר רב אדא בר אהבה בשם רב בלשון השנייה מה שבירושלמי אמר רבי זעורה בשם רב חונה בשם רב. לפי רבי בא בשם רב חונה בשם רב בירושלמי, שנחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע במקדיש עדרו, אין לגרוס במשנה כאן "עם שאר נכסים", כמו שאמרו בבבלי ללשון הראשונה שאמר רב אדא בר אהבה בשם רב. נראה שהירושלמי חולק על הבבלי ואינו מחלק בין עדר שיש בו זכרים ונקבות ובין עדר שיש בו זכרים בלבד.

הבבלי הגיה את המשנה בשקלים. אך קשה מאוד להגיה במשנה, שהרי המשנה אומרת "המקדיש נכסיו והיתה בהם בהמה", ואף "ושאר נכסים ייפלו לבדק הבית" שבדברי רבי יהושע מוכיחים שישנם אף שאר נכסים. ודאי שלפי הלשון הראשונה שבדברי רב, המחלוקת היא אף בלא נכסים, אבל המשנה עוסקת במקדיש נכסיו, ואין הכרח להגהה. הלשון הראשונה של רב אדא בר אהבה בבבלי עומד בניגוד לשתי הלשונות של רב חונה בירושלמי. אבל אף ללשונו של רבי בא בירושלמי תקשה קושיתו של הבבלי ללשון הראשונה של רב אדא בר אהבה, ואף על פי כן לא הגיה הירושלמי כלום במשנה.

אלא שנראה שלפי לשון זו של רב, חולק הוא רב על משנתנו, וסובר כאותו תנא שלא שנה מחלוקת רבי אליעזר ורבי יהושע כך, שכן רבי יוסי ורבי שמעון חולקים בתוספתא על משנתנו זו ואומרים שלא נחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע בזה ("מבוא לנוסח המשנה", עמוד 577).

בתוספתא שקלים ב, ג, שנו: המקדיש נכסיו והיתה בהם בהמה

שאומר בפירושו שלא יהיו נכסיו אלא לבדק הבית ולא למזבח, ולכן רבי אליעזר סובר שאף זה לבדק הבית (על פי "מיכל המים") (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים נשמט מ"דברי זעורה" עד "לבדק הבית").

ומביאים הצעת פרשנות נוספת למחלוקת רבי אליעזר ורבי יהושע: רבי יוחנן אמר: לא שנייא – לא שונה (הדבר, האופן האחד אינו שונה מהאופן השני), היא המקדיש נכסיו היא המקדיש עדרו – המקדיש נכסיו סתם והיו בהם נכסים שאינם ראויים למזבח וגם בהמות הראויות למזבח והמקדיש נכסיו סתם והיו כולם בהמות הראויות למזבח בלבד שווים הם, היא המחלוקת – בשני האופנים נחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע (שלא כמו שאמרו אמוראים בשם רב שנחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע באופן האחד או באופן השני בלבד).

בבבלי תמורה לא, ב אמרו: "סתם הקדשות לבדק הבית". - מאן תנא (שהמקדיש נכסיו סתם, אפילו היו בהם בהמות, הקדישם לבדק הבית)? - אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: דלא כרבי יהושע, דתנן: המקדיש נכסיו והיתה בהם בהמה ראויה לגבי מזבח, זכרים ונקבות - רבי אליעזר אומר: זכרים יימכרו לצריכי עולות, ונקבות יימכרו לצריכי שלמים, ודמיהם ייפלו עם שאר נכסים לבדק הבית. רבי יהושע אומר: זכרים הם עצמם ייקרבו עולות, ונקבות יימכרו לצריכי שלמים, ויביא בדמיהן עולות, ושאר נכסים ייפלו לבדק הבית.

ופליגא (על דברי יוחנן) דרב אדא בר אהבה אמר רב (שלדבריו אף רבי אליעזר אינו סובר שסתם הקדשות לבדק הבית, ולכן המשנה שלא כרבי אליעזר), דאמר רב אדא בר אהבה אמר רב: בעדר (במקדיש נכסיו שבהם עדר בהמות) שכולו זכרים - אפילו רבי אליעזר מודה (שייקרבו עולות), דלא שביק איניש קודשי מזבח (אינו מניח מלהקדיש דבר הראוי להיות קודשי מזבח) ומקדיש לבדק הבית (ואף שהקדיש סתם, ודאי הקדיש למזבח); לא נחלקו אלא בעדר (במקדיש נכסיו שבהם עדר בהמות) שיש בו מחצה זכרים ומחצה נקבות, רבי אליעזר סבר: אין אדם חולק (מחלק) את נדרו (שיהא חלק ממנו לקדושה אחת וחלק לקדושה אחרת), ומדנקבות לאו עולות (לא הקדישן לעולות, שהרי העולה באה רק מן הזכרים), זכרים נמי לאו עולות (ולכן הכל לבדק הבית, שהכל יימכרו למה שהם ראויים ודמיהם לבדק הבית), ורבי יהושע סבר: אדם חולק את נדרו (ולכן זכרים ייקרבו עולות ונקבות יימכרו לצריכי שלמים ודמיהן עולות).

לישנא אחרינא אמרי לה: אמר רב אדא בר אהבה אמר רב: בשלא הקדיש אלא בהמה (הקדיש סתם בהמות הראויות להקרבה, זכרים ונקבות, ולא שאר נכסים עימהן) - אפילו רבי אליעזר מודה (שזכרים ייקרבו עולות ונקבות יימכרו לצריכי שלמים ודמיהן עולות), דלא שביק איניש קודשי מזבח ומקדיש לבדק הבית; לא נחלקו

רב חונה בשם רב, רבי אבהו בשם רבי יוחנן: קדשי בדק הבית שפורין תמימין – יצאו לחולין. – מתניתא אמרה כן: וולדן וחלבן מותר לאחר פדיונם. – רבי חזקיה בשם רב חסדא: תיפתר, שפורין תמימין והוממו. – רבי יוסה בשם רב

אור ל'שרים

שנינו: "יש בקודשי מזבח מה שאין בקודשי בדק הבית... שקודשי מזבח... ולדן וחלבן אסור לאחר פדיונם... מה שאין כן בקודשי בדק הבית" – יש דינים הנוהגים בקודשים שהוקדשו למזבח, ואינם נוהגים בקודשים שהוקדשו לבדק הבית, שבהמות שהוקדשו למזבח כשהיו תמימות, וחלה עליהן קדושת הגוף, ואחר כך נולד בהן מום קבוע ונפדו, והתעברו לפני פדיון וילדו לאחר פדיון – הוולד שנולד להן אסור באכילה, שהוולד קדוש ואינו נפדה, וכן החלב שנחלב מהן לאחר שנפדו אסור. אבל בהמות תמימות שהוקדשו לבדק הבית – ולדם וחלבם מותר לאחר פדיון, שהואיל ואינם מקודשים אלא לדמים, אין קדושתם חמורה כל כך, ואפילו התעברו לפני פדיון, הואיל וילדו לאחר פדיון, אף הוולד נתפס בפדיון ויוצא לחולין. מכאן יש ללמוד, שבהמות תמימות שהוקדשו לבדק הבית ונפדו כשהן תמימות – יצאו לחולין, כמו שאמרו האמוראים.

ודוחים את הסיוע: רבי חזקיה (אמורא ארץ ישראלי בדור הרביעי) אמר בשם רב חסדא (הנוסח בכמה מדפוסים הירושלמי: 'בשם רבי אחא' (אמורא ארץ ישראלי בדור הרביעי), וכן הגיה הגר"א. וכן הוא בכמה מקומות בירושלמי שרבי חזקיה אמר בשם רבי אחא): תיפתר – תתפרש (המשנה הזו תוסבר), שפורין (צריך לומר: 'שפדיין') תמימין והוממו (שפדה אותם כשהתמימים הוממו (הגר"א הגיה: 'תיפתר שהוממו ופדאן'. אך אין צורך להגיה, שהכוונה אחת)) – המשנה שאמרה, שבהמות שהוקדשו לבדק הבית – ולדם וחלבם מותר לאחר פדיון, מדברת במקרה שנפדו לאחר שנולד בהן מום קבוע, שלא יצאו מקדושתם על ידי פדייה אלא לאחר שהוממו, שכן מסתבר לומר שהמשנה המלמדת את ההבדל שבין קודשי מזבח לקודשי בדק הבית בדין הוולד והחלב מדברת באותו המקרה בשני העניינים, וכמו שבקודשי מזבח מדובר בבהמות שהוקדשו כשהיו תמימות ונפדו לאחר שנולד בהן מום קבוע (כמפורש במשנה חולין יב, ובכורות ב,ב), כך בקודשי בדק הבית מדובר בבהמות שהוקדשו כשהיו תמימות ונפדו לאחר שנולד בהן מום קבוע, אבל כשלא נולד בהן מום קבוע, ונפדו כשהן תמימות – ולדן וחלבן אסור לאחר פדיון. לכן אין ללמוד מכאן, שבהמות תמימות שהוקדשו לבדק הבית ונפדו כשהן תמימות – יצאו לחולין.

ומציעים סיוע אחר: רבי יוסה (מגדולי אמוראי ארץ

ראויה לגבי מזבח, זכרים ונקבות – רבי ליעזר אומר: זכרים יימכרו לצרכי (לצריכי) זבחי עולות, ונקבות יימכרו לצרכי זבחי שלמים, ודמיהם ייפלו עם שאר נכסים לבדק הבית. רבי יהושע אומר: זכרים עצמם ייקרבו עולות, ונקבות יימכרו לצרכי זבחי שלמים, ויביא בדמיהן עולות. – רבי יוסה ורבי שמעון אומרים: דברי רבי ליעזר הם הם דברי רבי יהושע, ודברי רבי יהושע הם הם דברי רבי ליעזר.

רבי יוסה ורבי שמעון אומרים שהמחלוקת מוחלפת במשנת תנא שלנו ("מבוא לנוסח המשנה", עמוד 324). רבי יוסה ורבי שמעון חולקים על תנא קמא בביריתא שבתוספתא ואומרים שלא נחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע בזה ("תוספתא כפשוטה").

ייתכן שהם מקבלים את דברי רבי פייס במשנה, אך לא כעמדת פשרה, אלא כמסורת אחרת שלפיה יש לפרש את דברי רבי אליעזר ורבי יהושע באופן שלא יחלקו ("משנת ארץ ישראל", מסכת שקלים, עמוד 159).

☆☆☆

מדברי רבי אליעזר במשנתנו, שהמקדיש נכסיו סתם והיו בהם בהמות תמימות, הכל נתפס לבדק הבית, מפני שסתם הקדשות לבדק הבית, יש ללמוד שהמקדיש תמימים לבדק הבית חלה עליהם קדושה. אף על פי שאסור להקדיש תמימים לבדק הבית, אם עבר והקדיש – מה שעשה עשוי, וחל ההקדש לבדק הבית.

קובעים: רב חונה (רב הונא, גדול אמוראי בכל בדור השני) אמר בשם רב (אמורא בבלי בדור הראשון, מגדולי האמוראים), וכן רבי אבהו (אמורא ארץ ישראלי בדור השלישי) אמר בשם רבי יוחנן (גדול אמוראי ארץ ישראל בדור השני): קדשי בדק הבית שפורין (צריך לומר: 'שפדיין' (שפדאן), וכן הוא בתלמיד רשב"ש וברבנו משולם) תמימין – יצאו לחולין – אם הקדיש בהמות תמימות (בלי מום) לבדק בית המקדש ופדה אותן כשהן תמימות – הן נעשות חולין, ודמיהן ייפלו לבדק הבית (בדפוס ונציה הבבלי נשמט ממימרה זו כאן עד מימרה זו להלן בשל הדמיון).

ומציעים סיוע: מתניתא אמרה כן: – המשנה (המקור התנאי, והוא המשנה תמורה ז,א) אומרת כך (שקודשי בדק הבית שפדה אותם תמימים – יצאו לחולין, כמו שאמרו האמוראים, ששנינו במשנה): וולדן וחלבן מותר (נראה שצריך לומר: 'אסור') לאחר פדיונם – במשנה שם

חסדא: מתניתא אמרה כן: וולדן וחלבן אסור^ו לאחר פדיונן. – רבי חזקיה בשם רבי יוסה: קדשי בדק הבית שפדיין תמימים – יצאו לחולין. אין תימר: לא יצאו לחולין – היאך קדשי המזבח חלין על קדשי בדק הבית? [ועוד מן הדא: הותירו תמימים – ימכרו לגבי מזבח. ואם תאמר: לא יצאו לחולין – היאך קדשי מזבח חלין על קדשי בדק הבית?]
בעלי מומין – קדושת המזבח חלה עליהן. – ליידא מילה? – לגיזה ולעבודה.

אור ל'שרים

הבית, – ימכרו לגבי מזבח – מוכרים אותם כשהם תמימים על מנת להקריב אותם על המזבח למה שהם ראויים, מפני שכל דבר הראוי להקרבה על המזבח אינו יוצא מידי המזבח לעולם, והדמים ייפלו לבדק הבית. **ואם תאמר: לא יצאו לחולין – יש לשאול: היאך קדשי מזבח חלין על קדשי בדק הבית?** (בתמיהה) – כאמור לעיל. אלא ודאי שבהמות תמימות שהוקדשו לבדק הבית יצאו לחולין כשפדאן, ואחר כך מקדישים אותן למזבח. (המוסגר הושלם על פי הנוסח הבבלי של מסכת שקלים. ובמסירה שלפנינו נשמט קטע זה על ידי הדומות, ואין לנו על קטע זה שום עדות מהנוסח הירושלמי של מסכת שקלים, אבל הוא נשמר בכל עדויות הנוסח הבבלי של מסכת שקלים. בנוסח הבבלי הלשון "ואם תאמר" היא שיבוש צורת הלשון "אין תימר" המיוחדת לירושלמי.)

בתוספתא תמורה א, יג שנו: המקדיש תמימים לבדק הבית – אין פודים אותם אלא למזבח בלבד.

הברייתא שבירושלמי "הקדיש תמימים – ימכרו לגבי מזבח" היא הברייתא שבתוספתא.

☆☆☆

המקדיש בהמה בעלת מום למזבח, אף על פי שעבר בלאו ולוקה, מה שעשה עשוי והרי זו קדושה. במה דברים אמורים? – כשאמר על בהמה בעלת מום: "הרי זו לעולה", שמשמעו לדמי עולה, היינו למוכרה ולקנות בדמיה עולה, אבל אמר: "הרי זו עולה" – לא אמר כלום, ואין קדושה חלה עליה כלל, שהרי אינה ראויה להקרבה (משנה תמורה ה, ו).

מביאים מקור תנאי: **בעלי מומין** – המקדיש בהמות בעלות מום (שיש בהם מום הפוסל אותם להקרבה) למזבח, כגון שאמר על בעלת מום: "הרי זו לעולה", – **קדושת המזבח חלה עליהן.**

ומציעים פרשנות למקור התנאי: **ליידא** (=לאי דא) **מילה?** – לאיזה דבר? (לאיזה עניין נאמר שחלה עליהם קדושת המזבח? שהרי אינם קדושים למזבח אלא לדמיהם, שמוכרים אותם ומביאים בדמיהם קורבנות, ואין בהם קדושת הגוף) – **לגיזה ולעבודה** – קדושת

ישראל בדור הרביעי) אמר **בשם רב חסדא** (מגדולי אמוראי בבל בדור השני והשלישי): **מתניתא אמרה כן:** – המשנה (המקור התנאי, והוא המשנה חולין י, ב ובכורות ב, ב) אומרת כך (שקודשי בדק הבית שפדה אותם תמימים – יצאו לחולין, כמו שאמרו האמוראים, ששנינו במשנה): **וולדן וחלבן אסור** (נראה שצריך לומר: 'מותר') **לאחר פדיונן** – במשנה שם שנינו: "כל הקודשים שקדם מום קבוע להקדשן, ונפדו – ...יוצאין לחולין... וולדן וחלבן מותר לאחר פדיונן" – בהמות שהוקדשו למזבח לאחר שנוולד בהן מום קבוע, וחלה עליהן קדושת דמים ולא קדושת הגוף, ונפדו – הוולד שנוולד להן לאחר שנפדו והחלב שנחלב מהן לאחר שנפדו מותרים, כיוון שלאחר פדיונן יוצאות הבהמות לחולין. מכאן יש ללמוד, שאף בהמות תמימות שהוקדשו לבדק הבית, וחלה עליהן קדושת דמים, ונפדו כשהן תמימות – יצאו לחולין, כמו שאמרו האמוראים.

רבי חזקיה בשם רבי יוסה: קדשי בדק הבית שפדיין תמימים – יצאו לחולין – כמו שאמרו האמוראים לעיל. ויש להוכיח בדרך השלילה: **אין תימר:** – אם תאמר: **לא יצאו לחולין** – יש לשאול: **היאך קדשי המזבח חלין על קדשי בדק הבית?** (בתמיהה) – איך אמר רבי אליעזר במשנתנו, שהמקדיש נכסיו סתם והיו בהם בהמות תמימות, הכל נתפס לבדק הבית, מפני שסתם הקדשות לבדק הבית, אלא שהבהמות ימכרו להקריב אותן על המזבח? והרי אם בהמות תמימות שהוקדשו לבדק הבית לא יצאו לחולין כשמכרן ופדאן, לא יכולה לחול עליהן קדושת המזבח, שכיוון שעדיין קדושת בדק הבית עליהן, אין קדושת המזבח חלה על קדושת בדק הבית, ולכן, המקדיש נכסיו סתם והיו בהם בהמות, אין להקריב אותן על המזבח כשיימכרו, שהרי אין קדשי בדק הבית קרבים על המזבח! אלא ודאי שבהמות תמימות שהוקדשו לבדק הבית יצאו לחולין כשפדאן, ואחר כך מקדישים אותן למזבח. [ויש להציע סיוע: **ועוד** – ועוד יש להביא ראיה, שקודשי בדק הבית שפדאם תמימים – יצאו לחולין, **מן הדא:** – מזאת (מהברייתא להלן): הותירו (רבנו משולם הגיה: 'הקדיש') **תמימים** – לבדק

הפריש נקיבה לעולתו ולפסחו ולאשמו – עושה תמורה. רבי שמעון אומר: לעולתו – עושה תמורה, לפסחו ולאשמו – אינו עושה תמורה. רבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי שמעון: לעולתו ולפסחו ולאשמו – אינו עושה תמורה.

אור ל'שרים

חולין שלו, היינו לומר על בהמת החולין: "הרי זו תמורת זו". ואם עבר והמיר, חלה הקדושה על בהמת החולין, ששתי הבהמות הן קודש, הראשונה משום קדושת הקורבן, שאינה נפקעת ממנה על ידי ההמרה, והשנייה משום קדושת התמורה.

מביאים ברייתא שנחלקו בה תנאים במפריש נקבה לקורבן שאין היא ראויה לו: **הפריש נקיבה לעולתו ולפסחו ולאשמו** – (בכתב יד הבבלי ובדפוס ונציה הבבלי נוסף בטעות: 'אינה') **עושה תמורה** – עולה ופסח ואשם אינם באים אלא זכרים, ואף על פי כן, אם הפריש בהמה נקבה לעולתו או לפסחו או לאשמו – חלה עליה קדושת הגוף, ולכן היא עושה תמורה, שאם המיר בה בהמה – חלה עליה קדושה. מה הטעם? – נקבה שהופרשה לעולה קדשה קדושת הגוף, הואיל ונקבה ראויה לעולת העוף; ונקבה שהופרשה לפסח קדשה קדושת הגוף, הואיל ומותר פסח קרב שלמים, ושלמים באים גם נקבות; ונקבה שהופרשה לאשם קדשה קדושת הגוף, הואיל ומותר אשם לעולת נדבה, ונקבה ראויה לעולת העוף. וכשם שהן אינן קריבות, וירעו עד שיפול בהן מום ויימכרו וייקחו בדמיהן קורבן, כל אחד כדינו, אף תמורתן כיוצא בהן.

רבי שמעון (בן יוחאי, תנא בדור הרביעי) **אומר: לעולתו – אם הפריש נקבה לעולתו, – עושה תמורה, לפסחו ולאשמו** – אבל אם הפריש נקבה לפסחו או לאשמו, – **אינו** (צריך לומר: 'אינה') **עושה תמורה** – טעמו של רבי שמעון מבואר להלן.

רבי שמעון בן יהודה (תנא בדור החמישי) **אומר משום (משם) רבי שמעון: לעולתו ולפסחו ולאשמו** – אם הפריש נקבה לעולתו או לפסחו או לאשמו, – **אינו** (צריך לומר כמו בכתב יד הבבלי ובדפוס ונציה הבבלי: 'אינה') **עושה תמורה** – טעמו של רבי שמעון לפי רבי שמעון בן יהודה מבואר להלן (המשך הברייתא מובא להלן).

מותר פסח הוא תמורת פסח, וכן פסח שמתו בעליו או שנתכפרו בעליו באחר, וכן פסח הקרב בשאר ימות השנה (שלא בזמנו של הפסח). מותר פסח קרב שלמים.

מותר אשם הוא תמורת אשם, וכן אשם שמתו בעליו או שנתכפרו בעליו באחר. מותר אשם נמסר לרעייה ("ניתק לרעייה") עד שיפול בו מום, ולאחר שנפל בו מום ימכר, ודמיו יפלו לעולת נדבה.

המזבח חלה על בעלי מומים לעניין גיזה ועבודה, שקודם פדיונם הם אסורים בגיזה ובעבודה, שאסור לגזוז את צמרם ואת שערם ואסור לעבוד בהם (כגון לרכב עליהם או להישען עליהם), כדין קודשי מזבח. אבל לאחר שנפדו, יצאו לחולין לגמרי, ומותרים בגיזה ובעבודה (כמו ששינינו במשנה חולין י, ב ובכורות ב, ב: "כל הקודשים שקדם מום קבוע להקדשם ונפדו – ...יוצאים לחולין להיגזז ולהיעבד"). ואילו קודשי בדק הבית, שאין בהם קדושת הגוף אלא קדושת דמים, אינם אסורים בגיזה ובעבודה (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים הפך "ליידא מילה, לגיזה ולעבודה" ל"לולדה לחלבה לגיזה ולעבודה" בשל אי הבנת סגנון הירושלמי).

כל קודשי מזבח אסורים בגיזה ובעבודה, שנאמר: "לא תעבוד בבכור שורך ולא תגוז בכור צאנך" (דברים טו, ט), ולמדו כל הקודשים מבכור (ספרי דברים פסקה כד). קודשי בדק הבית אינם אסורים בגיזה ועבודה (ספרי שם).

בבבלי בכורות יד, א אומר: "כל הקודשים שקדם מום קבוע להקדשם ונפדו – ...יוצאים לחולין להיגזז ולהיעבד". – טעמא דנפדו, הא לא נפדו – אסירי בגיזה ובעבודה. מסייע ליה לרבי אלעזר דאמר: קודשי בדק הבית אסורים בגיזה ובעבודה (קודם פדיונם, שהרי בעלי מומים שהוקדשו למזבח הם כקודשי בדק הבית, שלא הוקדשו מתחילה אלא לדמיהם). אמרי: לא (לא תסייע לרבי אלעזר מהמשנה), קדושת דמים למזבח דמיחלפא בקדושת הגוף למזבח – גזרו בה רבנן (הטעם שהמשנה אסרה אותם בגיזה ובעבודה כשלא נפדו, משום שאם קודשים שקדושים קדושת דמים למזבח (שמוכרים אותם ומביאים בדמיהם קודשים למזבח) היו מותרים בגיזה ובעבודה, היו באים להתיר בגיזה ובעבודה קודשים שקדושים קדושת הגוף למזבח), אבל קודשי בדק הבית (שאינם קדושים קדושת דמים למזבח, ואין להחליפם בקודשים שקדושים קדושת הגוף למזבח) – לא (לא גזרו בהם חכמים שיהיו אסורים בגיזה ובעבודה).

לפי הבבלי, המקדיש בעל מום קבוע למזבח – אינו אסור בגיזה ובעבודה אלא מדבריהם, שמדרבנן אסרו בגיזה ובעבודה שלא יתחלפו בקודשי מזבח. קודשי בדק הבית אינם אסורים בגיזה ועבודה, אבל לדעת רבי אלעזר מדרבנן אסורים בגיזה ובעבודה.

☆☆☆

מכיוון שמשנתנו עוסקת במקדיש נכסיו והיו בהם נקבות, דנים כאן במפריש נקבה לקורבן שאין היא ראויה לו, ומשווים בין שני העניינים.

מי שהקדיש בהמה לקורבן, אסור לו להמיר בה בהמת

– אמר רבי יוחנן: טעמיה דרבי שמעון, שכן מצאנו נקיבה בעוף כשירה לבוא עולה. אמר רבי יוחנן: טעמיה דרבי שמעון, אם מין במינו הוא חלוק עליו, לא כל שכן מין בשאינו מינו? – אי זהו מין במינו שהוא חלוק עליו? – כהדא דתני: אשם בן שנה הביא בן שנים – יצא. בן שנים והביא בן שלש – לא יצא.

אמר רבי יוחנן: רבי שמעון ורבי יהושע שניהן אמרו דבר אחד. כמה דרבי יהושע אמר: נקיבה לעולה לא קדשה אלא הקדש דמים, כן רבי שמעון אמר: נקיבה לעולה לא קדשה אלא הקדש דמים. אין תימר: קדשה הקדש גוף – ירעו.

אור לישירים

(התנא): **אשם בן שנה והביא בן שנים** – היה חייב להביא קורבן אשם בן שנה (אשם נזיר ואשם מצורע באים כבש בן שנה, שהוא מיום השמיני ללידתו עד בן שנים עשר חודש), והביא בן שנתיים, – **יצא** – כלומר, כשר הוא, הואיל ויש אשם אחר שבא בן שנתיים, אבל לא יצא ידי חובתו. והוא הדין אשם בן שנתיים והביא בן שנה. **בן שנים** (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'בן שנה') **והביא בן שלש** – היה חייב להביא קורבן אשם בן שנתיים (אשם גזילות, אשם מעילות, אשם שפחה חרופה ואשם תלוי באים איל בן שנתיים, שהוא מבן שלושה עשר חודש ויום אחד), והביא בן שלוש שנים, – **לא יצא** – אינו כשר, שלא מצאנו בתורה אשם בן שלוש. והוא הדין אשם בן שנה והביא בן שלוש. הרי, שאף על פי שבן שנתיים ובן שלוש הם מאותו מין, שזה זכר וזה זכר, לא חלה קדושה על בן שלוש.

אמר רבי יוחנן: רבי שמעון ורבי יהושע (בן חנניה, מגדולי התנאים בדור השני) **שניהן אמרו דבר אחד** – אמרו אותו הדבר, ששניהם יש להם דעה משותפת בעניין קדושת נקבה שהופרשה לעולה. **כמה דרבי יהושע אמר: נקיבה לעולה לא קדשה אלא הקדש דמים** – כמו שרבי יהושע אומר, שהמפריש נקבה לעולה – לא חלה עליה קדושת הגוף, ולא קדשה אלא לדמים, כמבואר להלן, **כן רבי שמעון אמר: נקיבה לעולה לא קדשה אלא הקדש דמים** – כך, לפי רבי שמעון בן יהודה, רבי שמעון אומר, שהמפריש נקבה לעולה – לא חלה עליה קדושת הגוף, ולא קדשה אלא לדמים. ויש להוכיח בדרך השלילה (שלדעת רבי יהושע, נקיבה לעולה לא קדשה אלא הקדש דמים): **אין תימר**: – אם תאמר (שרבי יהושע סבור): **קדשה הקדש גוף** – המפריש נקבה לעולה – חלה עליה קדושת הגוף, – **ירעו** – רבי יהושע אמר, שהמקדיש נכסיו סתם והיו בהם בהמות הראויות למזבח, הנקבות יימכרו לצריכי שלמים ויביא בדמיהן עולות, כיוון שסתם הקדש – כל הראוי למזבח מקדיש כולו למזבח, והיינו לעולה. ואילו היה רבי יהושע סובר,

ומסבירים את טעמם של דברי רבי שמעון: **אמר רבי יוחנן** (גדול אמוראי ארץ ישראל בדור השני): **טעמיה דרבי שמעון** – טעמו (נימוקו) של רבי שמעון, שאם הפריש נקבה לעולתו – עושה תמורה, **שכן מצאנו נקיבה בעוף כשירה לבוא עולה** – אם הפריש נקבה לעולתו – חלה עליה קדושת הגוף, לפי שיש שם עולה על נקבה, שהרי אנו מוצאים עולת נקבה בעוף (תור ובן יונה), אבל פסח נקבה ואשם נקבה אין אנו מוצאים כלל, ולכן, אם הפריש נקבה לפסחו או לאשמו – לא חלה עליהן קדושת הגוף (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים חסרה מימרה זו של רבי יוחנן).

ומסבירים את טעמם של דברי רבי שמעון לפי רבי שמעון בן יהודה: **אמר רבי יוחנן: טעמיה דרבי שמעון** – טעמו (נימוקו) של רבי שמעון, לפי רבי שמעון בן יהודה, שאם הפריש נקבה לעולתו או לפסחו או לאשמו – אינה עושה תמורה, **אם מין במינו הוא חלוק עליו** (צריך לומר כמו בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'אם מינו חלוק עליו') – אם, כשהפריש בהמה לקורבן, ואין היא ראויה לקורבן זה, אך היא מאותו מין שראוי לקורבן זה, כגון שהפריש זכר שאינו ראוי לקורבן זה במקום זכר שראוי לקורבן זה, כמבואר להלן, אין קדושה חלה עליה, האם **לא כל שכן מין בשאינו מינו?** (צריך לומר כמו בכתב יד שקלים: 'לא כל שכן שאינו מינו'. ובכתב יד הבבלי ובדפוס ונציה הבבלי: '...מין ושאינו מינו') – בוודאי ובוודאי שכשהפריש בהמה לקורבן, ואין היא ראויה לקורבן זה, וגם אין היא מאותו מין שראוי לקורבן זה, כגון שהפריש נקבה במקום זכר, אין קדושה חלה עליה. ולכן, אם הפריש נקבה לעולתו או לפסחו או לאשמו, שאינם באים אלא זכרים – לא חלה עליהן קדושת הגוף.

ושואלים (על דברי רבי יוחנן): **אי זהו מין במינו** (צריך לומר כמו בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'אי זהו מינו') **שהוא חלוק עליו?** ומשיבים: **כהדא דתני**: – כמו (הברייתא) הזאת ששונה

אמר רבי: אני רואה את דברי רבי שמעון בפסח, שמא הקדש פסח בא שלמים.
 – ולא אראה את דברי רבי שמעון באשם, שמא הקדש אשם בא עולה! –
 אמר רבי אבין: אם הקדש פסח בא שלמים – גופו קרב שלמים. אם הקדש
 אשם בא עולה – אין גופו קרב עולה. – מאי כדון? – ההין אמר: הקדש
 דמים קדש, וההין אמר: הקדש גוף קדש.

אור ל'שרים

ומתריצים: אמר רבי אבין (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור החמישי): אם הקדש פסח בא שלמים – גופו קרב שלמים – קורבן פסח, אם נעשה מותר וחל עליו שם שלמים – הוא עצמו קרב שלמים. אם הקדש אשם בא עולה – אין גופו קרב עולה – קורבן אשם, אם נעשה מותר וחל עליו שם עולה – אין הוא עצמו קרב עולה, אלא דמיו ייפלו לעולת נדבה. ולכן בפסח אין נראים לרבי דברי רבי שמעון, שהמפריש נקבה לפסחו – אינה עושה תמורה, שכן לדעת רבי היא עושה תמורה, מפני שחלה עליה קדושת הגוף, אבל באשם נראים לרבי דברי רבי שמעון, שהמפריש נקבה לאשמו – אינה עושה תמורה, שכן אף לדעת רבי אינה עושה תמורה, מפני שלא חלה עליה קדושת הגוף (בכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים וכן ברבנו משולם ובתלמיד רשב"ש חסרה מימרה זו).

ומסבירים את טעמיהם של דברי התנאים: מאי כדון? – מה היא עכשיו? (עכשיו, שיש תנא שאמר שהמפריש נקבה לעולתו ולפסחו ולאשמו עושה תמורה, ויש תנא שאמר שהמפריש נקבה לעולתו ולפסחו ולאשמו אינה עושה תמורה, במה נחלקו התנאים?) – ההין אמר: – (חכם) זה אומר: הקדש דמים קדש (נראה שצריך לומר: 'קדשה') – התנא שאמר שאינה עושה תמורה סבור, שהמפריש נקבה לעולתו ולפסחו ולאשמו קדשה קדושת דמים, וכיוון שאינה קדושה קדושת הגוף, אין בכוחה להתפס בהמה אחרת בתמורה, וההין אמר: – (חכם) זה אומר: הקדש גוף קדש (נראה שצריך לומר: 'קדשה') – התנא שאמר שעושה תמורה סבור, שהמפריש נקבה לעולתו ולפסחו ולאשמו קדשה קדושת הגוף (בירושלמי פסחים ט, ו, אמרו: רבי שמעון אמר: נקיבה לעולה לא קדשה אלא הקדש דמים).

בתוספתא פסחים ט, ו, ותמורה ב, ה, שנו: המפריש נקבה לעולתו ולפסחו ולאשמו – עושה תמורה. רבי שמעון אומר: לעולתו – עושה תמורה, לפסחו ולאשמו – אין עושה תמורה; אין לך דבר שהוא עושה תמורה אלא דבר הרועה ומסתאב (דבר שאם אינו ראוי להיקרב אינו נמכר שלא במום אלא רועה עד שמתאב. מה שאין כן פסח ואשם, שאם הקדש נקבה לשמם – אין קדושת הגוף חלה עליהם לרבי שמעון, ויימכרו שלא במום). – אמר רבי: רואה אני דברי רבי שמעון בפסח, שמא הקדש (יש לגרוס: 'שמאהקדש',

שהמפריש נקבה לעולה – חלה עליה קדושת הגוף, לא היה לו לומר, שהנקבות יימכרו שלא במום, אלא היה לו לומר, שהנקבות ירעו עד שייפול בהן מום ויימכרו ויביא בדמיהן עולות, שכן בהמה שקדושה קדושת הגוף אינה נפדית אלא במום, אלא מכאן שרבי יהושע סובר, שהמפריש נקבה לעולה – לא חלה עליה קדושת הגוף, ותימכר שלא במום.

ומביאים את המשך הברייתא שנחלקו בה תנאים במפריש נקבה לקורבן שאין היא ראויה לו: אמר רבי (רבי יהודה הנשיא, תנא בדור החמישי): אני רואה (נראה שצריך לומר: 'איני רואה' (וכן הגיה תלמיד רשב"ש) או: 'אין אני רואה' (כמו שהוא בבבלי תמורה כ, א, וכן הגיהו כמה ממפרשי הירושלמי). ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'רואה אני') את דברי רבי שמעון בפסח – אין נראים לי דברי רבי שמעון בפסח, שהמפריש נקבה לפסחו – אינה עושה תמורה, שכן לדעת רבי היא עושה תמורה, שמא הקדש (יש לקרוא את 'שמא הקדש' במילה אחת: 'שמאהקדש', כלומר, שמהקדש ("אוצר לשונות ירושלמיים")) פסח בא שלמים – מפני שקורבן פסח שאין שמו עליו ונעשה מותר – חל עליו שם שלמים, וכיוון ששלמים באים גם נקבות, לכן נקבה שהופרשה לפסח קדשה קדושת הגוף (המשפט הזה בלבד הוא דברי רבי, כמו שהוא בברייתא שבתוספתא (ראה להלן), אבל המשפט הבא אינו דברי רבי).

ומקשים (על דברי רבי בברייתא): ולא אראה (נראה שצריך לומר כמו בכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים: 'ולא יראה', וכן גרס תלמיד רשב"ש. ובדפוס ונציה הבבלי: 'ואינו רואה') את דברי רבי שמעון באשם – היה לו לרבי לומר גם כן, שאין נראים לו דברי רבי שמעון באשם, שהמפריש נקבה לאשמו – אינה עושה תמורה, שכן לדעת רבי היא עושה תמורה, שמא הקדש (יש לגרוס: 'שמאהקדש', כלומר, שמהקדש) אשם בא עולה! – מפני שקורבן אשם שאין שמו עליו ונעשה מותר – חל עליו שם עולה, וכיוון שנקבה ראויה לעולת העוף, לכן נקבה שהופרשה לאשם קדשה קדושת הגוף (יש מפרשים את הלשון 'ולא אראה את דברי רבי שמעון באשם' – שיאמר רבי גם כן: איני רואה את דברי רבי שמעון באשם).

עלו לבעלים לשם חובה (לא נפטרו מחובת אשם שעליהם, ועליהם להביא קורבן אחר). רבי שמעון אומר: כל עצמם אינם קדושים (הרי ששיטת רבי שמעון, שדבר שאינו ראוי להקרבה בעצמו, לא חלה עליו קדושת הגוף).

תנו רבנן: המקדיש נקבה לעולתו ולפסחו ולאשמו - עושה תמורה. רבי שמעון אומר: לעולתו - עושה תמורה, לפסחו ולאשמו - אין עושה תמורה. אמר רבי: אין אני רואה דבריו של רבי שמעון בפסח, הואיל ומותר הפסח קרב שלמים. - ולימא: אין אני רואה דבריו של רבי שמעון באשם, הואיל ומותר אשם קרב עולה! - רבי סבר לה כרבנן, דאמרי: מותרות (של אשמות) לנדבת ציבור אזלי (שקונים בדמיהם עולות ציבור), ואין תמורה בציבור.

תנן התם: המקדיש נכסיו והיתה בהם בהמה ראויה לגבי מזבח, זכרים ונקבות - רבי אליעזר אומר: זכרים - יימכרו לצריכי עולות, ונקבות - יימכרו לצריכי שלמים, ודמיהם יפלו עם שאר נכסים לבדק הבית. רבי יהושע אומר: זכרים עצמם ייקרבו עולות, ונקבות יימכרו לצריכי שלמים ויביא בדמיהן עולות, ושאר נכסים יפלו לבדק הבית. - אמר ליה רבי חייא בר אבא לרבי יוחנן: לרבי יהושע דאמר: זכרים עצמם ייקרבו עולות, נקבות היכי קרבן שלמים? הא מכוח קדושה דחוויה קאתיין! (שכן הוקדשו, לשיטת רבי יהושע, לעולות, ונקבה שהופרשה לעולה אינה קריבה אלא רועה עד שיפול בה מום ותימכר) - לישנא אחרינא: אמר ליה רבי חייא בר אבא לרבי יוחנן: מדקאמר רבי יהושע: זכרים עצמם ייקרבו עולות, למימרא דקדושת הגוף אקדישנהו, אי הכי, נקבות אמאי יימכרו לצריכי שלמים? בעיין רעייה (עד שיפול בהן מום)! - אמר ליה: רבי יהושע סבר לה כרבי שמעון, דאמר: כל מידי דלא חזי ליה לגופיה - לא נחתא ליה קדושת הגוף, דתנן: רבי שמעון אומר: תימכר שלא במום, ואמרינן דטעמא דרבי שמעון, כיוון דלא חזיא נקבה לאשם, לא נחתא ליה קדושת הגוף. - ...הא שמעינן ליה לרבי שמעון דאמר: המקדיש נקבה לעולתו - עושה תמורה! (הרי שחלה עליה קדושת הגוף!) - אמר ליה: רבי יהושע סבר ליה כאידך תנא אליבא דרבי שמעון, דתניא: רבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי שמעון: אף לעולתו אין עושה תמורה.

בבבלי אמר רבי יוחנן, שלרבי שמעון, אם הפריש נקבה לאשמו - לא חלה עליו קדושת הגוף, כמו שבאשם בן שנה והביא בן שתיים - לא חלה עליו קדושה. ובירושלמי אמר רבי יוחנן, שלרבי שמעון, לפי רבי שמעון בן יהודה, אם הפריש נקבה לעולתו או לפסחו או לאשמו - לא חלה עליה קדושת הגוף, כמו שבאשם בן שנה או בן שתיים והביא בן שלוש - לא חלה עליו קדושה.

בבבלי ובירושלמי הסבירו את הטעם שרבי רואה את דבריו של רבי שמעון באשם, אלא שהטעם שאמרו בבבלי אינו הטעם שאמרו בירושלמי.

בבבלי ובירושלמי אמר רבי יוחנן, שרבי שמעון, לפי רבי שמעון

כלומר, שִׁמְהֶקֶדֶשׁ ("אוצר לשונות ירושלמיים") פסח באו שלמים.

הלשון "שמהקדש פסח באו שלמים" נמצאת בתוספתא פסחים ד,ו.

במשנה פסחים ט,ז שנינו: המפריש נקבה לפסחו, או זכר בן שתי שנים - ירעה עד שיתאב, ויימכר, וייפלו דמיו לנדבה (ויביאו מהם עולות נדבה. הגרסה שהיתה לפני הירושלמי פסחים: יימכר ויביא בדמיו שלמים), ומשנתנו לאחר הפסח, שכבר הקריב את הפסח, אבל קודם לפסח - יביא בדמיו פסח).

ובתוספתא פסחים ט,כ שנו: המפריש נקבה לפסחו - תרעה עד שתסתאב, ותימכר, וייפלו דמיה לפסח (כתנא קמא בתוספתא לעיל, הסובר שחלה עליה קדושת הגוף). רבי שמעון בן יהודה אומר משם רבי שמעון: תימכר שלא במום.

ובירושלמי פסחים ט,ז אמרו: תני: (המפריש נקבה לפסחו) קודם לפסח - תהא רועה עד שתסתאב, ותימכר, ויביא בדמיה פסח; לאחר הפסח - תבוא (צריך לומר: יביא (בדמיה)) שלמים. רבי שמעון אומר: קודם לפסח - תימכר שלא במום; לאחר הפסח - תבוא שלמים (הנקבה עצמה באה שלמים, שהרי לשיטתו לא חלה עליה קדושת הגוף ולא נדחית מעולם).

ובמשנה תמורה ג,ג שנינו: המפריש נקבה לאשם - תרעה עד שתסתאב, ותימכר, ויביא בדמיה אשם. אם קרב אשמו (שהביא אשם אחר) - ייפלו דמיה לנדבה (כדין מותר אשם). רבי שמעון אומר: תימכר שלא במום (שלא חלה עליה קדושת הגוף, ולא קדשה אלא לדמים).

ובתוספתא תמורה ב,א-ג שנו: המפריש נקבה לעולה - תרעה עד שתסתאב, ותימכר, וייפלו דמיה לנדבה. המפריש נקבה לאשם - תרעה עד שתסתאב, ותימכר, וייפלו דמיה לנדבה (אם קרב אשמו). המפריש נקבה לפסח - תרעה עד שתסתאב, ויביא בדמיה פסח. רבי שמעון בן יהודה אומר משם רבי שמעון: תימכר שלא במום.

בבבלי תמורה יט,ב-כ, אמרו: "המפריש נקבה לאשם - תרעה עד שתסתאב, ותימכר". - ולמה לי תסתאב? תימכר (שלא במום)! כיוון דלא חזיא למילתא, היינו מומא! (הואיל ואינה ראויה לאשם, הרי מום גמור הוא, ונמצא שלא חלה עליה אלא קדושת דמים) - אמר רב יהודה אמר רב: היינו טעמא, דאמרינן, מיגו דנחתא לה קדושת דמים, נחתא לה נמי קדושת הגוף (הואיל וחלה עליה קדושת דמים, חלה עליה אף קדושת הגוף לעניין זה שלא תימכר עד שיפול בה מום).

"רבי שמעון אומר: תימכר שלא במום". - אמר ליה רב חייא בר אבין לרבי יוחנן: מיגו דנחתא לה קדושת דמים, תיחות לה נמי קדושת הגוף (שלא תימכר אלא כשיפול בה מום)! - אמר ליה: רבי שמעון לטעמיה, דאמר: כל מידי דלא חזי ליה לגופיה (להיות קרב בעצמו), לא נחתא ליה קדושת הגוף; דתניא: אשם בן שנה והביאו בן שתיים, בן שתיים והביאו בן שנה - כשירים, ולא

הלכה ח (בדפוס התלמוד: המשך הלכה ד)

תלמוד

רבי זעורה בשם רבי שמעון בן לקיש: טעמיה דרבי יהושע: "דבר אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל ואמרת אליהם איש איש מבית ישראל וגו', "אשר יקריב לי לעולה" – הכל קרב לעולה; "לרצונכם תמים זכר" – מניין אפילו נקיבות? – תלמוד לומר: "בבקר" – לרבות את הנקבות. – רבי יצחק בירבי אלעזר: כתיב "זכר", ואת אמרת "בבקר" – לרבות את הנקבות, ודכותה: כתיב "תמים", ואת אמרת "בבקר" – לרבות בעלי מומין.

אור לישירים

"בַּבֶּקֶר בְּפִשְׁבִּים וּבְעִזִּים" (שם) – בין שהעולה באה מן הבקר, בין שהיא באה מן הכבשים, ובין שהיא באה מן העיזים; ויש לתלמוד מן הכתוב: – לרבות את הנקבות – שכתוב "בבקר" סתם, ונקבות אף הן בכלל בקר, ומכאן למדים, שאפילו נדבו נקבות – יהיו לעולה, שהרי כתוב "אשר יקריבו לה' לעולה", ולא כתוב 'שלמים'. ולכן המקדיש נכסיו סתם והיו בהם נקבות שאינן ראויות לעולות – יביא בדמיהן עולות.

ומציעים קושיה: רבי יצחק בירבי אלעזר (אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי) (צריך להוסיף כמו בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'שאל' – הקשה (על מה שאמר רבי זעורה): כתיב – כתוב "זָכַר" – והיה לך לתלמוד ממנו, שרק אם נדבו זכרים – יהיו לעולה, מה שאין כן אם נדבו נקבות, ואת אמרת (צריך לומר: 'אמר', כמו שהוא בדפוס ונציה הבבלי) – ואתה אומר, "בַּבֶּקֶר" – לרבות את הנקבות – אתה לומד מ"בבקר" שאפילו נדבו נקבות – יהיו לעולה, ולכן המקדיש נכסיו סתם והיו בהם נקבות – יביא בדמיהן עולות, ויש להציע השוואה: ודכותה: – וכמותה (כמו הלימוד בעניין נקבות, כך הלימוד בעניין בעלי מומים): כתיב – כתוב "תָּמִים" – והיה לך לתלמוד ממנו, שרק אם נדבו תמימים – יהיו לעולה, מה שאין כן אם נדבו בעלי מומים, ואת אמרת (צריך לומר: 'אמר', כמו שהוא בדפוס ונציה הבבלי) – ואתה אומר, "בַּבֶּקֶר" – לרבות בעלי מומין – אתה לומד מ"בבקר" שאפילו נדבו בעלי מומים – יהיו לעולה, ולכן המקדיש נכסיו סתם והיו בהם בעלי מומים – יביא בדמיהם עולות! – כלומר, כשם שלמדת מ"בבקר" לרבות את הנקבות, אף על פי שכתוב "זכר", כך יש לך לתלמוד מ"בבקר" לרבות בעלי מומים, אף על פי שכתוב "תמים", והרי ודאי שאין לרבות בעלי מומים, שכן אם נדבו בעלי מומים – אין הם לעולה, ואם כן, אין לרבות אף נקבות! – אין משיבים על קושיה זו.

☆☆☆

בן יהודה, ורבי יהושע אמרו דבר אחד, שהמפריש נקבה לעולה – לא חלה עליה קדושת הגוף.

☆☆☆

הלכה ח (בדפוס התלמוד: המשך הלכה ד)

תלמוד

במשנתנו אמר רבי יהושע, שהמקדיש נכסיו סתם והיו בהם בהמות הראויות למזבח, הזכרים עצמם ייקרבו עולות, והנקבות יימכרו לצריכי זבחי שלמים ויביא בדמיהן עולות.

מסבירים את טעמם של דברי רבי יהושע: רבי זעורה (רבי זירא, מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור השלישי) אמר בשם רבי שמעון בן לקיש (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור השני): טעמיה דרבי יהושע: – טעמו (מקורו בכתוב) של רבי יהושע: נאמר (בעניין בהמות בעולות מום): "דָּבַר אֶל אֶהֱרֹן וְאֶל בְּנָיו וְאֶל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶמַּרְתָּ אֲלֵהֶם: אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן הַגֵּר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִקְרִיב קֶרְבָּנוֹ לְכָל נִדְרֵיהֶם וּלְכָל נִדְבוֹתָם אֲשֶׁר יִקְרִיבוּ לֵימֵי לְעֹלָה" (ויקרא כב, יח) – כל אדם שירצה להקריב קורבנו, כתשלום הן של נדר והן של נדבה שנדר ונדב להקריב עולה לה'; ויש לתלמוד מן הכתוב: – הכל קרב לעולה – כל מה שהם נודרים ונודבים מדברים שמקריבים לה' – יהיה לעולה. מכאן למדים, שנכסים הראויים למזבח שהוקדשו סתם – יהיו לעולה, שבכתוב זה נאמר נדר ונדבה, והקדשת נכסים אף היא נדבה. ולכן המקדיש נכסיו סתם והיו בהם בהמות הראויות למזבח – יקריב אותן לעולה; ונאמר (בעניין זה): "לְרִצּוֹנְכֶם תָּמִים זָכַר" (ויקרא כב, יט) – כדי שיהיה קורבן העולה לרצון לבעליו, צריך שיהיה בלא מום ומן הזכרים בלבד. מכאן למדים, שאם נדבו זכרים – יהיו לעולה. – מניין אפילו נקיבות? – מניין למדים, שאפילו נדבו נקבות – יהיו לעולה? – תלמוד לומר: – הכתוב מלמד לומר:

הלכה ט (בדפוס התלמוד: המשך הלכה ד)

תלמוד

מה בניסון? – רב אמר: שיבטא דכרכדא ביניהון.

אור ל'שרים

הלכה ט (בדפוס התלמוד: המשך הלכה ד)

תלמוד

עניינה של המימרה הקצרה של רב שלפנינו אינו מחזור. שני פירושים מוצעים כאן, אך עדיין צריך עיון.

פירוש אחד:

המקדיש נכסיו סתם והיו בהם בהמות נקבות הראויים למזבח, לדעת רבי יהושע יימכרו לצריכי זבחי שלמים ויביא בדמיהן עולות ושאר נכסים ייפלו לבדק הבית. המקדיש נכסיו סתם והיו בהם יינות ושמנים ועופות הראויים למזבח, לדעת רבי אלעזר (במשנה להלן) יימכרו לצריכי אותו המין ויביא בדמיהם עולות ושאר נכסים ייפלו לבדק הבית.

מציעים מקרה נפקות בין דעות התנאים: **מה בניסון** (כך כנראה במסירה שלפנינו. וצריך לומר: 'מה ביניהון', וכן הוא בנוסח הבבלי של מסכת שקלים)? – מה ביניהם? (מה ההבדל בין רבי יהושע ורבי אלעזר? והרי לדברי שניהם, המקדיש נכסיו סתם והיו בהם דברים הראויים למזבח - יימכרו לצריכי אותו המין ויביא בדמיהם עולות!) – **רב** (אמורא בבלי בדור הראשון, מגדולי האמוראים) **אמר: שיבטא** (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין מילה זו) **דכרכדא** (נראה שצריך לומר: 'וכרכדא'. בנוסח הבבלי של מסכת שקלים נשתבשה מילה זו) **ביניהון** – שָׁבַט (מקל) וּפְרָפֶד (שבט האורגים שחובטים בו על חוטי השתי כדי להדק אותם) ביניהם (הדברים האלה הם ההבדל בין רבי יהושע ורבי אלעזר, שהמקדיש נכסיו סתם והיו בהם גזירי עצים, כגון שבט וכרכד, לדעה אחת יימכרו גזירי העצים לצריך אותם, והוא מי שהתנדב להביא עצים למערכה שעל המזבח, ויביא המקדיש בדמיהם עולות, ולדעה השנייה יפלו גזירי העצים עם שאר נכסים לבדק הבית).

נראה ששתי הדעות הללו נחלקו במחלוקת רבי וחכמים בענין נדבת עצים למזבח, שלדעה האחת עצים הם קורבן גמור כדעת רבי, ולדעה השנייה אין העצים קורבן גמור כדעת חכמים (ראה בבלי מנחות כ,ב ומעילה יט,ב).

בירושלמי כאן לא בא אחרי מקרה הנפקות פירוט הדין לפי כל אחת מן הדיעות. ונראה שהוא משום שכאן אין להכריע מה הדין לדעת רבי יהושע ומה הדין לדעת רבי אלעזר.

בספרי דברים פסקה צו נאמר (בעניין עיר הנדחת): "ולא ידבק

בידך מאומה מן החרם" - מיכן אמרו: נטל מקל או מלגז או כרכד או שרביט - כולם אסורים בהניה. גם **במשנה עבודה זרה** ג,ט-י נזכרים (בעניין אשרה) כרכד ושרביט.

שרביט וכרכד שבספרי ובמשנה הם שבט וכרכד שבירושלמי כאן.

מקור המילה 'כרכד' ביוונית. בכמה מקומות השתבשה המילה 'כרכד' ל'כרכר'.

פירוש שני:

המקדיש נכסיו סתם והיו בהם בהמות זכרים הראויים למזבח, לדעת רבי אלעזר הזכרים יימכרו לצריכי עולות, ולדעת רבי יהושע הזכרים עצמם ייקרבו עולות.

מציעים מקרה נפקות בין דעות התנאים: **מה בניסון** (כך כנראה במסירה שלפנינו. וצריך לומר: 'מה ביניהון', וכן הוא בנוסח הבבלי של מסכת שקלים)? – מה ביניהם? (מה ההבדל בין רבי אלעזר ורבי יהושע? והרי לדברי שניהם, המקדיש נכסיו סתם והיו בהם בהמות זכרים הראויים למזבח - הם קרבים עולות!) – **רב** (אמורא בבלי בדור הראשון, מגדולי האמוראים) **אמר: שיבטא** (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין מילה זו) **דכרכדא** (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים נשתבשה מילה זו) **ביניהון** (נראה שצריך לומר: 'משכין לכהנייא ביניהון') – העורות לכוהנים ביניהם (דבר זה הוא ההבדל בין רבי אלעזר ורבי יהושע, שלדעת רבי אלעזר שהזכרים יימכרו לצריכי עולות, עורותיהם לכוהנים כמו בכל שאר העולות, אף שהוא סובר שהראוי למזבח הוא הקדש למזבח לעולות, מודה הוא שאין עורותיהם לכוהנים, אלא עורותיהם לבדק הבית כשאר נכסים שלו).

ב"חזון יחזקאל" כתב, שבירושלמי לעיל אמרו, שקודשי בדק הבית שפדאם תמימים (תמימים שהוקדשו לבדק הבית ופדה אותם על מנת להקריבם על המזבח) - יצאו לחולין, והוכיחו כן מדברי רבי אלעזר שאמר, שהמקדיש נכסיו והיו בהם זכרים, שהוא סובר שהם הוקדשו לבדק הבית, יימכרו לצריכי עולות, ומכאן שתמימים שהוקדשו לבדק הבית ופדאם יצאו לחולין, שאם לא יצאו לחולין - אין קודשי מזבח חלים על קודשי בדק הבית, ומכיוון שלדעת רבי אלעזר, כשמוכרים את הזכרים

הלכה י (בדפוס המשנה: הלכה ח; בדפוס התלמוד: המשך הלכה ד)

משנה

המקדיש נכסיו והיו בהן דברים ראויין לגבי מזבח, יינות ושמינים ועופות – רבי לעזר אומר: יימכרו לצריכי אותו המין ויביא בדמיהן עולות, ושאר נכסים יפלו לבדק הבית.

אור ל'שרים

לגבי מזבח, כגון: יינות – הראויים לנסכים, ושמינים – הראויים למנחות, ועופות – תורים ובני יונה הראויים לקורבן עוף, – רבי לעזר (רבי אלעזר בן שמוע, תנא בדור הרביעי) אומר: יימכרו לצריכי אותו המין – למי שצריכים יינות לנסכים, שמינים למנחות ועופות לקורבן, ויביא בדמיהן עולות – המקדיש יקריב בדמיהם עולות בהמה, ושאר נכסים יפלו לבדק הבית – רבי אלעזר סובר כרבי יהושע במשנה לעיל, שכל הראוי למזבח מן הסתם הקדישו המקדיש כולו למזבח, וחולק על רבי אלעזר במשנה לעיל הסובר שדמיהם לבדק הבית (ראב"ד. ואף שרבי יהושע סובר שזכרים עצמם יקרבו עולות, אמרו בירושלמי להלן שלא אמר כך אלא בבהמה, אבל בעופות מודה, כפי שלמדו מן הפסוק).

הנוסח בכתבי היד של המשנה: רבי [א]לעזר (ולא רבי אלעזר). בספרא 'ויקרא' דיבורא דנדבה פרשה ה נאמר: רבי אלעזר אומר: מה תלמוד לומר "כשבים לעולה" ו"עזים לעולה" (וְאִם מִן הַצֹּאן קָרְבָּנוּ מִן הַכֹּשְׂבִים או מִן הַעִזִּים לְעֹלָה" (ויקרא א, י)? (שהמילה "לעולה" מיותרת, שכבר נאמר קודם: "אם עלה קרבנו" (ויקרא א, ג)) - שיכול, אין לי שיקרב עולה אלא מותר עולה (שאם הקדיש דמים לקנות עולה ונשאר מהם - צריך להשתמש בהם לעולה) בלבד. מניין מותר חטאות, מותר אשמות, מותר עשירית האיפה, מותר קיני זבים קיני זבות וקיני ילדות, מותר קורבנות נזיר ומצורע (הנותר מדמים שהקדיש לכל הקורבנות האלה, מניין שיש להשתמש בו לעולה)?, והמקדיש נכסיו והיו בהם דברים ראויים על גבי המזבח, יינות ושמינים ועופות, מניין שיימכרו לצריכי אותו המין (לא להצריכים להביא קורבן מהם) ויביא בדמיהם עולות (ישתמש בדמיהם להביא עולות)? - תלמוד לומר: "כשבים לעולה" ו"עזים לעולה" - לרבות את כולם. וחכמים אומרים: ייפלו לנדבה (לתיבות שהיו במקדש שנותנים בהן מעות שנותרו מקורבנות אלו ומשתמשים בהן לקנות עולות למזבח בשעה שאין הרבה קורבנות). - והלא אף הנדבה עולה היא, מה בין דברי רבי אלעזר לדברי חכמים? - אלא בזמן שהיא באה חובה (לשיטת רבי אלעזר, היחיד שהקדיש מעות בשביל קורבן ונותרו לו מעות, מביא מן המותר עולה והיא חובה), הוא סומך עליה (כיוון שהיא קורבן יחיד, צריך בעל הקורבן לסמוך עליה) ומביא עליה נסכים ונסכיה משלו, ואם היה כוהן עבודתה ועורה שלו (הוא בעצמו מקריב אותה ונוטל העור, אף אם אינו עובד במשמר של אותו שבוע), ובזמן שהיא באה נדבה (לפי

לצריכי עולות, הם יוצאים תחילה לחולין ואחר כך מקדישים אותם לעולות, הרי הם ככל שאר העולות, שהיו תחילה חולין ואחר כך הוקדשו לעולות, ולכן עורותיהם לכוהנים. רב הוא שאמר לעיל שקודשי בדק הבית שפדאם תמימים - יצאו לחולין, ולכן יש לפרש את דברי רב שאמר כאן שהעורות לכוהנים ביניהם, שלדעת רבי אלעזר עורותיהם לכוהנים.

בתוספתא זבחים יא, ח שנו: עולת הקדש - אין עורה לכוהנים; דברי רבי יהודה. וחכמים אומרים: עורה לכוהנים. ובספרא 'צו' פרשה ד נאמר: "וְהִכֵּהוּ הַמִּקְרִיב אֶת עֹלֹת אִישׁ עֹר הָעֶלָה אֲשֶׁר הִקְרִיב לִפְנֵי לֹ ה'יְהוָה" (ויקרא ז, ח) - פרט לעולת הקדש (שאינן עורה לכוהנים); דברי רבי יהודה. ובבבלי זבחים קג, א אמרו: תנו רבנן: "עולת איש" - פרט לעולת הקדש; דברי רבי יהודה. - מאי פרט לעולת הקדש? ...אמר ליה רב המנונא: מוקמינא ליה במקדיש נכסיו, וכרבי יהושע, דתנן: המקדיש נכסיו והיו בהם בהמות הראויות לגבי מזבח, זכרים ונקבות - רבי אלעזר אומר: זכרים יימכרו לצריכי עולות, ונקבות יימכרו לצריכי זבחי שלמים, ודמיהם ייפלו עם שאר נכסים לבדק הבית. רבי יהושע אומר: זכרים עצמם ייקרבו עולות, ונקבות יימכרו לצריכי שלמים ויביא בדמיהן עולות, ושאר נכסים ייפלו לבדק הבית (וזכרים הקריבים עצמם עולות, עולות הקדש הן, ואין עורן לכוהנים). ואפילו לרבי יהושע דאמר: אדם חולק הקדשו (המקדיש נכסיו סתם, מה שראוי למזבח הוא מתכוון להקדישו לעולה), הני מילי בשר (הקרב על המזבח), אבל עור (שאינו ראוי למזבח) תפיס (תופס מתחילה הקדש בדק הבית, ולכן אין לכוהנים חלק בו, כפי שדורש רבי יהודה מ"עולת איש").

לפי הבבלי, וכמשמעות לשון רב המנונא "וכרבי יהושע", דווקא לדעת רבי יהושע שהזכרים עצמם ייקרבו עולות, אין עורותיהם לכוהנים אלא לבדק הבית, אבל לדעת רבי אלעזר שהזכרים יימכרו לצריכי עולות, עורותיהם לכוהנים. לפי פירושנו בירושלמי כאן, רב בירושלמי ורב המנונא בבבלי אמרו דבר אחד.

☆☆☆

הלכה י (בדפוס המשנה: הלכה ח; בדפוס התלמוד: המשך הלכה ד)

משנה

המקדיש נכסיו – סתם למקדש, והיו בהן דברים ראויין

תלמוד

רבי אבהו בשם רבי שמעון בן לקיש: טעמיה דרבי לעזר: "דבר אל אהרן ואל בניו וגו', "אשר יקריב לי' לעולה" – הכל קרב עולה; "לרצונכם תמים זכר" – יכול אפילו עופות! – תלמוד לומר: "בבקר" – לא עופות.
 רבי ירמיה ורבי בון בר חייה הוון יתבין ואמרין: תמן אמר רבי יוחנן: טעמיה דרבי שמעון, שכן נקיבה שבעוף כשירה לבוא עולה, והכא הוא אמר הכן?!
 – אמר רבי יוסה: קיימתיה כהיא דאמר רבי שמואל בשם רבי זעורה: כל

אור לישירים

בין שהעולה באה מן הבקר, בין שהיא באה מן הכבשים, ובין שהיא באה מן העיזים; ויש ללמוד מן הכתוב: – לא עופות – שכתוב "בבקר", ועופות אינן בכלל בקר, ומכאן למדים, שאם נדבו עופות – לא יהיו הם עצמם לעולה. ולכן המקדיש נכסיו סתם והיו בהם עופות הראויים למזבח, אף על פי שהם ראויים לעולות – לא יקריב אותם עצמם לעולה אלא ימכרו לצריכי עולות ויביא בדמיהם עולות בהמה.

ומציעים סתירה (בדברי רבי יוחנן): רבי ירמיה (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור השלישי והרביעי) ורבי בון בר חייה (אמוראי ארץ ישראל בדור השלישי) הוון יתבין ואמרין: – היו יושבים ואומרים: תמן אמר – שם (במקום אחר, לעיל) אומר רבי יוחנן (גדול אמוראי ארץ ישראל בדור השני): טעמיה דרבי שמעון – טעמו (נימוקו) של רבי שמעון, שאם הפריש נקבה לעולתו – עושה תמורה, שכן נקיבה שבעוף (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'שכן מצינו נקיבה בעוף' (כמו לעיל)) כשירה לבוא עולה – אם הפריש בהמה נקבה לעולתו – חלה עליה קדושת הגוף, לפי שיש שם עולה על נקבה, שהרי אנו מוצאים עולת נקבה בעוף, והכא הוא אמר הכין?! – וכאן הוא (רבי יוחנן, כפי שהגיה לעיל ב"יפה עיניים") אומר כך (שהמקדיש נכסיו סתם והיה בהם עוף הראוי למזבח – יביא בדמיו עולה, שלא חלה עליו קדושת הגוף, אף על פי שהוא ראוי לעולה)!! (נמצא שדבריו של רבי יוחנן כאן סותרים את דבריו שלו עצמו לעיל!)

ומתרצים את הסתירה: אמר רבי יוסה (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור הרביעי): קיימתיה – קיימתי אותה (פירשתי את הדבר, יישבתי את הסתירה), כהיא (כהיא) דאמר – כמו (המימרה) ההיא שאומר רבי שמואל (אמוראי ארץ ישראל בדור הרביעי) בשם רבי זעורה (רבי זירא, מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור השלישי): כל שאינה יכולה (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'ראויה') ליקרב לא היא ולא דמיה – שאין אתה רשאי לא להקריב אותה עצמה ולא לפדותה במום ולהקריב דמיה,

חכמים, שהמעות הנותרות נמסרות לנדבת ציבור, אין עוד לבעל הקורבן שום חלק בה), אינו סומך עליה ואינו מביא עליה נסכים ונסכיה משל ציבור, אף על פי כוהן (סגנון התנאים, ויש לפרש: אף על פי שהוא כוהן) עבודתה ועורה של אנשי משמר (העובדים באותו השבוע בבית המקדש).

☆☆☆

תלמוד

מסבירים את טעמם של דברי רבי אלעזר: רבי אבהו (אמוראי ארץ ישראל בדור השלישי) אמר בשם רבי שמעון בן לקיש (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור השני) (ב"יפה עיניים" הגיה על פי המימרה להלן: 'בשם רבי יוחנן'): טעמיה דרבי לעזר: – טעמו (מקורו בכתוב) של רבי אלעזר: נאמר (בעניין בהמות בעלות מום): "דבר אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל ואמרת אלם איש איש מבית ישראל ומן הגר בישראל אשר יקריב קרבנו ללכל נדריהם ולכל נדבותם אשר יקריבו לי' לעולה" (ויקרא כב, יח) – כל אדם שירצה להקריב קורבנו, כתשולם הן של נדר והן של נדבה שנדר ונדב להקריב עולה לה; ויש ללמוד מן הכתוב: – הכל קרב עולה – כל מה שהם נודרים ונודבים מדברים שמקריבים לה' – יהיה לעולה. מכאן למדים, שנכסים הראויים למזבח שהוקדשו סתם – יהיו לעולה, שבכתוב זה נאמר נדר ונדבה, והקדשת נכסים אף היא נדבה. ולכן המקדיש נכסיו סתם והיו בהם בהמות הראויות למזבח – יקריב אותן לעולה; ונאמר (בעניין זה): "לרצונכם תמים זכר" (ויקרא כב, יט) – כדי שיהיה קורבן העולה לרצון לבעליו, צריך שיהיה בלא מום ומן הזכרים בלבד. מכאן למדים, שאם נדבו זכרים – יהיו לעולה (הדברים שנאמרו כאן בטעמו של רבי אלעזר זהים לדברים שנאמרו לעיל בטעמו של רבי יהושע). – יכול – יכול אני לומר, אפילו עופות! – אולי יעלה על דעתך שאפילו נדבו עופות (תורים ובני יונה) – יהיו הם עצמם לעולה, שהרי עולה באה מן העוף, ולכן המקדיש נכסיו סתם והיו בהם עופות – הם עצמם ייקרבו עולות! – תלמוד לומר: – הכתוב מלמד לומר: "בבקר בפשבים ובעיזים" (שם) –

שאינה יכולה לקרב לא היא ולא דמיה – לא קדשה אלא הקדש דמים. ואמרת: יאות. להקריבו – אין את יכול, דכתיב: "בבקר" – לא עופות; לפדותו – אין את יכול, שאין לעוף פדיון. לפום כן צרך מימר: לא קדשה אלא קדושת דמים. חברייא בשם רבי יוחנן, רבי אייבו בר נגרי אמר קומי רבי אילא בשם רבי יוחנן: °טעמיה דהין תנייא: "ואם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן ל'י" – מה תלמוד לומר: "טמאה"? – אלא אפילו טמאה באותו השם. – וקשיא: ברא כתיב: "והעמיד" "והעריך"!!

כ.ב.

אור לישירים

מסבירים את טעמם של דברי התנא: חברייא – החברים (קבוצת החכמים בבית המדרש) אמרו בשם רבי יוחנן (גדול אמוראי ארץ ישראל בדור השני), וכן רבי אייבו בר נגרי (אמורא ארץ ישראל בדור השלישי והרביעי) אמר קומי – לפני רבי אילא (רבי אלעאי, אמורא ארץ ישראל בדור השלישי) בשם רבי יוחנן: טעמיה דהין (= דְּהֵיֶן) תנייא: – טעמו (מקורו בכתוב) של התנא הזה (רבי שמעון בן יהודה שאמר משום רבי שמעון, שאם הפריש נקבה לעולתו ולפסחו ולאשמו – אינה עושה תמורה): נאמר (באיסור תמורה): "וְאִם בְּהֵמָה אֲשֶׁר יִקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קֶרְבָּן ל'י... לא ימיר אתו... וְאִם הָמִיר יִמִיר בְּהֵמָה בְּהֵמָה וְהָיָה הוּא וְתַמּוּרְתוֹ יִהְיֶה קֶדֶשׁ" (ויקרא כז, ט-י) – בהמה שהוקדשה לקורבן והיא ראויה להקרבה, אם המיר בה בהמת חולין – עושה תמורה; ונאמר אחריו (בהקדשת בהמה טמאה): "וְאִם כָּל בְּהֵמָה טְמֵאָה אֲשֶׁר לֹא יִקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קֶרְבָּן ל'י" (ויקרא כז, יא) – ואם יקדיש אדם בהמה טמאה להקדש, – מה תלמוד לומר: "טמאה"? – מה יש ללמוד מהכתוב הזה? שהרי הכתוב מוסיף כאן: "אשר לא יקריבו ממנה קורבן", ואילו היה מדובר בבהמה טמאה ממש, האסורה באכילה ובהקרבה על המזבח, לא היה צריך הכתוב להוסיף את הדברים הללו, שהרי ידוע שבהמה טמאה אינה נקרבת. – אלא אפילו טמאה באותו השם – אין הכתוב הזה מדבר אלא בבהמה כשרה הראויה להקרבה על המזבח, אלא שאינה ראויה להקרבה לשם אותו הקורבן שהוקדשה, שהיא כבהמה טמאה שאינה ראויה לקורבן, כגון המפריש בהמה נקבה לעולתו או לפסחו או לאשמו, שבהמה נקבה אינה ראויה לעולה ולפסח ולאשם, ובא הכתוב הזה ללמדנו שאין בה הדין שבכתוב שלפניו, ואם המיר בה בהמת חולין – אינה עושה תמורה. לפי מה שאמרו בשם רבי יוחנן, זה מקורו של התנא שאמר, שאם הפריש נקבה לעולתו ולפסחו ולאשמו – אינה עושה תמורה. ומקשים (על מה שאמרו בשם רבי יוחנן): וקשיא: – ו(הדבר) קשה: ברא (=בהדא) כתיב: – וכי בזאת כתוב: "וְאִם כָּל בְּהֵמָה טְמֵאָה אֲשֶׁר לֹא יִקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קֶרְבָּן ל'י" וְהַעֲמִיד אֶת הַבְּהֵמָה לְפָנֵי הַפֶּה" "וְהַעֲרִיף הַפֶּה אֹתָהּ..."

– לא קדשה אלא הקדש דמים – לא חלה עליה קדושת הגוף אלא קדושת דמים. ואמרת (ואמרת): יאות – ואמרת: יפה (נכון אמר רבי שמואל בשם רבי זעורה, כמבואר להלן). להקריבו – על המזבח, – אין את (אתה) יכול – אין אתה יכול (המקדיש נכסיו סתם והיה בהם עוף הראוי למזבח, אין אתה רשאי להקריב אותו לעולה), דכתיב: – (מפני) שכתוב: "בבקר" – ולא עופות – כאמור לעיל; לפדותו – ולהוציאו לחולין, – אין את (אתה) יכול – אין אתה יכול (גם אין אתה רשאי לפדות אותו בדמים אם נפל בו מום ולהביא בדמיו עולה), מפני שאין לעוף פדיון – תור או בן יונה שהוקדש לקורבן, ואחר כך נפל בו מום הפוסל אותו לקורבן (שהיה העוף מחוסר אבר, שמום אחר אין בעופות), אי אפשר לפדותו בדמים, מפני שלא נאמר בתורה שקודשים יש להם פדיון אלא בבהמת קורבן שנפל בה מום (משנה מנחות יב, א). ויש להציע מסקנה: לפום כן צרך מימר: – לפיכך צרך (היה צריך) לומר (לכן יש להסיק מן האמור לפני כן): לא קדשה אלא קדושת דמים – המקדיש נכסיו סתם והיה בהם עוף הראוי למזבח – לא חלה עליו אלא קדושת דמים, ולכן יביא בדמיו עולת בהמה (וכמו כן, המקדיש נכסיו סתם והיו בהם יינות ושמינים הראויים למזבח, להקריבם אין אתה יכול, מפני שלמדנו מן הכתוב שאם נדכו דברים הראויים למזבח – יהיו לעולה, ולפדותם אין אתה יכול, מפני שאין למנחות ולנסכים פדיון (משנה מנחות שם), ולפיכך לא חלה עליהם אלא קדושת דמים, ולכן יביא בדמיהם עולות). אבל אם הפריש בהמה נקבה לעולתו – חלה עליה קדושת הגוף, שאף שאין אתה יכול להקריבה לעולה, מפני שאין עולת בהמה באה נקבה, אך יכול אתה לפדותה, מפני שיש לבהמה פדיון.

☆☆☆

בברייתא לעיל שנו: הפריש נקיבה לעולתו ולפסחו ולאשמו – עושה תמורה. רבי שמעון אומר: לעולתו – עושה תמורה, לפסחו ולאשמו – אינה עושה תמורה. רבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי שמעון: לעולתו ולפסחו ולאשמו – אינה עושה תמורה.

רבי זעורא בשם רבי אלעזר לא אמר כן, אלא: "ואם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן ליי" – כל שאינה ראויה ליקרב לא כאן ולא במקום אחר – אינה עושה תמורה. יצאת נקיבה שבעוף, שאף על פי שאינה ראויה ליקרב כאן, ראויה ליקרב במקום אחר. – רבי בון ורבי בון בעון קומי רבי זעורה: הרי הרובע והנרבע, הרי אינן ראויין ליקרב לא כאן ולא במקום אחר, והרי הן עושין תמורה! – אמר לון: אף אני לא אמרתי אלא טמאה ממש. – וקשיא: בדא כתיב: "והעמיד" "והעריך"?!"

אור ל'שרים

"יצאת נקיבה שבעולה" (=שבעו") – בהמה נקבה שהופרשה לעולה או לפסח או לאשם שונה, שאף על פי שאינה ראויה ליקרב כאן, ראויה ליקרב במקום אחר – שאף על פי שבהמה נקבה אינה ראויה לעולה ולפסח ולאשם, אבל היא ראויה לקורבן אחר, כגון לשלמים, ולכן היא עושה תמורה. לפי רבי אלעזר, זה מקורו של התנא שאמר, שאם הפריש נקבה לעולתו ולפסחו ולאשמו – עושה תמורה. ומציעים קושיה: רבי בון (במסירה שלפנינו הוסיף מגיה מדעתו אל"ף בגלל כפילות השמות: 'אבון') ורבי בון (צריך לומר: רבי בון ורבנין, כמו בירושלמי כלאים ד,ד, וטעות כמו כאן יש גם בכמה מקומות עוד בירושלמי ("שערי תורת ארץ ישראל"). ואין לומר שרבי בון ורבי בון הם אב ובנו, רבין האב ורבי אבין הבן, מכיוון שהבן הוא מהדור החמישי לאמוראים, ולא ייתכן ששאל לרבי זעורה שהוא מהדור השלישי לאמוראים) בעון קומי – רבי בון (רבין, אמורא בדור השלישי והרביעי) והחכמים שאלו (הקשו) לפני רבי זעורה – שאמר בשם רבי אלעזר את מקורו של התנא שאמר, שאם הפריש נקבה לעולתו ולפסחו ולאשמו – עושה תמורה: הרי הרובע – בהמה זכר שרבעה אישה, והנרבע – בהמה נקבה שנרבעה לאיש, הרי אינן ראויין ליקרב לא כאן ולא במקום אחר – שאינם ראויים להקרבה לא לשם הקורבן שהוקדשו וגם לא לשם קורבן אחר, (ו)הרי הן עושין תמורה – ואף על פי כן, הם עושים תמורה (תוספתא תמורה א,ט), שלא כפי שדרש רבי אלעזר את הכתוב!

ומשיבים: אמר לון: – אמר להם (רבי זעורה לרבי בון ולרבנין): אף אני לא אמרתי אלא טמאה ממש (צריך לומר כמו בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'מזום') – לא דרשתי מהכתוב הלכה כוללת בדבר, שכל שאינה ראויה ליקרב לא כאן ולא במקום אחר – אינה עושה תמורה, ולא דיברתי אלא בבהמה בעלת מום שקדם מומה להקדשה (שהיה בה מום קבוע קודם שהוקדשה למזבח), שהיא כבהמה טמאה שאינה ראויה לקורבן, ואינה עושה תמורה.

ומקשים (על מה שאמר רבי זעורה): וקשיא: – (ו)הדבר

(ויקרא כז,יא-יב) – המקדיש יעמיד את הבהמה לפני אחד הכוהנים, והכוהן ישום את ערך הבהמה לפי ערכה בשוק, כדי שהמקדיש או אדם אחר יוכל לפדות אותה מן ההקדש לפי הערך שקבע הכוהן (מכאן למדים, שקודם שפודים בהמה מקדושתה היא צריכה העמדה והערכה)?! – איך אפשר לומר שהכתוב מדבר בבהמה נקבה שהופרשה לעולה או לפסח או לאשם? והרי הכתוב הזה עצמו אומר, שבהמה זו צריכה העמדה והערכה כדי לפדותה ולהוציאה לחולין, ואילו בהמה נקבה שהופרשה לעולה או לפסח או לאשם אינה צריכה העמדה והערכה כדי לפדותה, שכיוון שאינה עושה תמורה, אין קדושת הגוף חלה עליה ונפדית שלא במום, ורק בהמה שקדושה קדושת הגוף ונפדית במום צריכה העמדה והערכה כדי לפדותה. – אין מתרצים קושיה זו.

ומציעים דרשה שונה: רבי זעורא (רבי זירא, מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור השלישי) בשם רבי אלעזר (בן פדת, אמורא בדור השני) לא אמר כן – לא אמר כך (אינו דורש את הכתוב כך כמו שאמרו בשם רבי יוחנן), אלא אומר כך: נאמר (באיסור תמורה): "וְאִם בְּהֵמָה אֲשֶׁר יִקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קֶרְבָּן לַיהוָה... לֹא יִמִּיר אֹתוֹ... וְאִם הֶמֶר יִמִּיר בְּהֵמָה בְּבִהְמָה וְהָיָה הוּא וְתִמְוַרְתּוֹ הֲיֵיחָה קֶדְשׁ" (ויקרא כז,ט-י) – בהמה שהוקדשה לקורבן והיא ראויה להקרבה, אם המיר בה בהמת חולין – עושה תמורה; ונאמר אחריו (בהקדשת בהמה טמאה): "וְאִם כָּל בְּהֵמָה טְמֵאָה אֲשֶׁר לֹא יִקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קֶרְבָּן לַיהוָה" (ויקרא כז,יא) – כל שאינה ראויה ליקרב לא כאן ולא במקום אחר – אינה עושה תמורה – בהמה שהוקדשה לקורבן ואינה ראויה להקרבה לא לשם הקורבן שהוקדשה וגם לא לשם קורבן אחר, שהיא כבהמה טמאה שאינה ראויה לקורבן, כגון בהמה בעלת מום שקדם מומה להקדשה (שהיה בה מום קבוע קודם שהוקדשה), אין בה הדין שבכתוב שלפניו, ואם המיר בה בהמת חולין – אינה עושה תמורה (משנה חולין יב, ב; בכורות ב,ב). יצאת (יצאה מחוץ לכלל) נקיבה שבעוף (המילה 'שבעוף' יתירה, והיא אשגרה מהלשון 'נקיבה שבעוף' לעיל. רבנו משולם הגיה: "יצאת נקיבה בבהמה", ו"קורבן העדה" הגיה:

הלכה יא (בדפוסי המשנה: הלכה ט; בדפוסי התלמוד: הלכה ה)

משנה

אחת לשלשים יום משערין את הלשכה. כל המקבל עליו לספק סלתות מארבע, עמדו משלש יספק מארבע; משלש ועמדו מארבע יספק מארבע, שיד הקדש על העליונה. אם התליעה סולת – התליעה לו, ואם החמיץ יין – החמיץ לו. אינו מקבל מעותיו, עד שיהא המזבח מרצה.

אור ל'שרים

כז,כז) - הרי בהמה טמאה אמורה. הא מה אני מקיים "ואם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה קורבן לה"? בבעלי מומין שיפדו. - יכול יפדו על מום עובר? - תלמוד לומר: "אשר לא יקריבו ממנה קורבן לה" - שאינה קריבה כל עיקר, יצתה זו שאינה קריבה היום וקריבה למחר.

חברייא

הכינוי 'חברייא', המופיע תכופות בירושלמי, מתייחס לקבוצת תלמידי חכמים באחת משיבותיה של ארץ ישראל, בייחוד בטבריה, בתקופת האמוראים, שעדיין לא הגיעו להוראה.

☆☆☆

הלכה יא (בדפוסי המשנה: הלכה ט; בדפוסי התלמוד: הלכה ה)

משנה

אחת לשלשים יום משערין את הלשכה - קובעים את השער (המחיר) למשך שלושים יום עם הספק שקיבל עליו לספק להקדש יינות ושמנים וסלתות בשביל נסכים ומנחות. ובתוך אותם שלושים יום, אם התייקר השער - מספק כפי שקבעו, ואם הוזל - נותן כשער הזול, כמפורש להלן. כל המקבל עליו לספק סלתות - וכן יינות ושמנים, מארבע - סאים בסלע, ואחר כך עמדו משלש - סאים בסלע, שהתייקרו הסלתות, יספק מארבע - סאים בסלע, כפי השער שקבעו בתחילה; משלש - אם קיבל עליו לספק סלתות משלוש סאים בסלע, ועמדו מארבע - סאים בסלע, שהוזלו הסלתות, יספק מארבע - סאים בסלע, כפי השער הזול, שיד הקדש על העליונה - ואין ההקדש מפסיד אם התייקרו או הוזלו הדברים שהספקים מוכרים להקדש.

אם התליעה סולת - שנמלאה תולעים, אפילו לאחר שנמסרה להקדש, - התליעה לו - לספק, והוא חייב לספק להקדש סולת אחרת, ואם החמיץ יין - החמיץ לו - לספק, והוא חייב לספק להקדש יין אחר, שהספק חייב באחריות הסולת והיין עד שיקרבו על המזבח. אינו מקבל מעותיו - מגזבר ההקדש תמורת הדברים שסיפק לו, עד שיהא המזבח מרצה - מכפר, כלומר, לאחר שקרבו המנחות והנסכים על המזבח.

קשה: ברא (=בהדא) כתיב: - וכי בזאת כתוב: "ואם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן ליה" והעמיד את הבהמה לפני הפה"ן "והעריף הפה"ן אתה..." (ויקרא כז,יא-יב) - המקדיש יעמיד את הבהמה לפני אחד הכוהנים, והכוהן ישום את ערך הבהמה לפי ערכה בשוק, כדי שהמקדיש או אדם אחר יוכל לפדות אותה מן ההקדש לפי הערך שקבע הכוהן?! - איך אפשר לומר שהכתוב מדבר בבהמה בעלת מום שקדם מומה להקדשה? והרי הכתוב הזה עצמו אומר, שבהמה זו צריכה העמדה והערכה כדי לפדותה ולהוציאה לחולין, ואילו בהמה בעלת מום שקדם מומה להקדשה אינה צריכה העמדה והערכה כדי לפדותה, והיא נפדית בלא העמדה והערכה, כיוון שמתחילה לא היתה ראויה להקרבה, ורק בהמה שקדם הקדשה למומה (שהוקדשה למזבח כשהיתה תמימה ואחר כך נולד בה מום) צריכה העמדה והערכה כדי לפדותה. - אין מתרצים קושיה זו.

הקטע "טעמא דהין תנייא..." על פי עניינו, מקומו לעיל עם פירוש השיטות השונות בעניין הפריש נקבה לעולתו ולפסחו ולאשמו. בקטע הזה מובאת מסורת אחרת בשם רבי יוחנן לעניין.

בספרא 'בחוקות' פרשה ד נאמר: "ואם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה קורבן לה" (ויקרא כז,יא) - יכול בבהמה טמאה הכתוב מדבר? - כשהוא אומר: "ואם בבהמה הטמאה ופדה" (ויקרא כז,כז), הרי בהמה טמאה אמורה. הא אינו מדבר אלא בפסולי המוקדשים שיפדו (הכתוב קרא לבהמה בעלת מום "טמאה", משום שהיא אסורה בהקרבה על המזבח כטמאה, והכתוב הוסיף "אשר לא יקריבו ממנה קורבן לה", משום שאינה אסורה אלא בהקרבה על המזבח אבל לא באכילה, ואילו טמאה ממש אסורה גם באכילה). - יכול יפדו על מום עובר? - תלמוד לומר: "אשר לא יקריבו ממנה קורבן לה", יצא מום עובר, שהוא כשר ליקרב למחר (לאחר זמן).

ובבבלי מנחות קא,א, בכורות לז,ב ותמורה לב,ב אמרו: תניא: "ואם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה קורבן לה" (ויקרא כז,יא) - בבעלי מומים שיפדו הכתוב מדבר. - אתה אומר: בבעלי מומים, או אינו אלא בבהמה טמאה ממש? - כשהוא אומר: "ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך" (ויקרא

תלמוד

תני בשם רבי שמעון: מיד היו מקבלין את מעותיו, והכהנים זריזין הן.

אור לישירים

מקבל' (כמו בירושלמי לעיל ב,ב) את מעותיו – הספק שמכר להקדש סלתות ויינות מקבל מיד את מעותיו מגזבר ההקדש תמורת הדברים שסיפק לו, והכהנים זריזין הן – הכוהנים המקריבים מנחות ונסכים מיומנים וזהירים, ואין אנו חוששים שמא תתליע הסולת או יחמיץ היין לפני שיקרבו על המזבח ויפסיד ההקדש. רבי שמעון חולק על סתם המשנה כאן ששנו בה, שאין הספק מקבל את מעותיו עד לאחר שקרבו המנחות והנסכים על המזבח.

ברייתא זו הובאה בירושלמי לעיל ב,ב.

☆☆☆

בתוספתא שקלים ב,יא שנו: אחד לשלושים יום משערים את הלשכה. כל מי שמכר להם יינות שמנים וסלתות, רצה לחזור בו בתוך שלושים יום (אם התייקר השער ורוצה לחזור בו כדי שלא יפסיד) – אין שומעים לו (והתחייבותו במקומה עומדת למשך שלושים יום). ואם נשפכו בעזרה – נשפכו לו (שהספק חייב באחריותם עד שיקרבו על המזבח).

☆☆☆

תלמוד

מציעים ברייתא: תני – שונה (התנא) / שנוי (שנויה ברייתא) בשם רבי שמעון (בן יוחאי, תנא בדור הרביעי): מיד היו מקבלין (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'היה

פרק ה הלכה א

משנה

°אלו הן הממונין שהיו במקדש: יוחנן בן פינחס על החותמות; אחייה על הסלתות; מתיה בן שמואל על הפייסות; פתחיה על הקינים – ולמה נקרא שמו פתחיה? שהוא פותח דברים ודורשן ויודע בשבעים לשון; בן אחייה על חולי מעים; נחונייה חופר שיחין; גביני כרוז; בן גבר על נעילת שערים; בן בבי ממונה על הפקיע; בן ארזה על הצלצל; הוגדם בן לוי על השיר; בית גרמו על מעשה לחם הפנים; בית אבטינס על מעשה הקטורת; אלעזר על הפרכות; ופינחס המלביש.

— אור ל'שרים —

פרק ה הלכה א

משנה

דברי הימים א פרק ט נאמר בעניין עבודת הלוויים השוערים ועבודת שאר הלוויים בבית המקדש: ...והם (הלוויים השוערים) על המפתח... ומתיה (שאר הלוויים) על כלי העבודה, כי במקספר יביאום ובמקספר יוציאום. ומתיה מננים על הכלים ועל כל כלי הקדש ועל הסלת והיין והשמן והלבונה והבשמים. ומן בני הפקיעים רבתי המקדש לבשמים. ומתיה מן הלויים... באמונה על מעשה החבתיים. ומן בני הקהתי מן אחיהם על לחם המערכת להכין שבת שבת.

המשנה שבהלכה זו ובהלכה הבאה מונה חמישה עשר שמות של ממונים בבית המקדש על תפקידים שונים.

אלו הן הממונין (מי שהתמנו לתפקידים) שהיו במקדש – על חמישה עשר תפקידים דלהלן:

יוחנן בן פינחס על החותמות – היה ממונה על נתינת חותמות למי שצריכים סלתות ושמנים ויינות למנחות ולנסכים;

אחייה על הסלתות (כן הוא בכתבי היד של המשנה. אבל בדפוס ונציה הבבלי: 'על הנסכים'. וכן הגיה מגיה במסירה שלפנינו. וכן הוא להלן במשנה בהלכה ה) – היה ממונה על קניית סלתות וכן שמנים ויינות ומכירתם למי שצריכים אותם למנחות ולנסכים (עניין החותמות והנסכים מבואר להלן במשנה בהלכות ד-ה);

מתיה בן שמואל על הפייסות – היה ממונה על הטלת הגורלות בין הכוהנים, שעל ידם קובעים מי זוכה בעבודה זו ומי בעבודה זו (הוא נזכר גם במשנה יומא ג,א ותמיד ג,ב. עניין הפייסות מפורט במשנה יומא פרק ב);

פתחיה על הקינים – היה ממונה על קניית תורים ובני יונה ומכירתם למי שצריכים אותם להקרבה; (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים נוסף בנוסח המשנה כאן על פי ברייתא שבבבלי מנחות סה,א: 'פתחיה זהו מרדכי'. וכן הוסיף מגיה במסירה שלפנינו. מילים אלו חסרות ברוב נוסחאות המשנה. זיהוי זה של פתחיה עם מרדכי היהודי בתחילת ימי הבית השני הוא אגדי בלבד) – המשנה מביאה מדרש של השם פתחיה: ולמה נקרא שמו פתחיה? שהוא פותח דברים ודורשן – מבאר דברים סתומים ומפרשם, ויודע – לדבר בשבעים לשון – בשבעים שפות (חכמים נקטו "שבעים לשון" כנגד שבעים בני נח שמהם נפרדו האומות (בראשית פרק י'). אבל הביטוי הזה הוא ספרותי);

בן אחייה על חולי מעים – היה ממונה על ריפויים של הכוהנים החולים במחלת מעיים;

נחונייה חופר שיחין – היה ממונה על חפירת בורות מים, כדי שיהיו מים מצויים לשתייה לבני ירושלים ולעולי רגלים;

גביני כרוז – היה מכריז במקדש בכל בוקר;

בן גבר על נעילת שערים – היה ממונה על נעילת השערים במקדש בכל ערב, וכן על פתיחת השערים במקדש בכל בוקר;

בן בבי ממונה על הפקיע – היה ממונה על הכנת הפתילות למנורת המקדש, שהיו נעשות מפקעת צמר או פשתן לפני טווייתה לחוט;

בן ארזה על הצלצל – היה ממונה על הקשה בכלי שיר זה לסימן ללוויים לפתוח בשיר;

הוגדם בן לוי על השיר – היה ממונה על השירה בפה של הלוויים;

בית גרמו על מעשה לחם הפנים – משפחת כוהנים שהיתה ממונה על אפיית לחם הפנים;

בית אבטינס על מעשה הקטורת – משפחת כוהנים

°כא,א

תלמוד

"אלו הן הממונין שהיו במקדש" כול'. - רבי חזקיה אמר: רבי סימון ורבנן - חד אמר: כשירי דור ודור בא למנות; וחורנה אמר: מי שהיה באותו הדור מנה מה שבדורו. מאן דאמר: כשירי כל דור ודור בא למנות - על כולן הוא אומר:

אור לישירים

תלמוד

במשנה שנינו: "אלו הן הממונין שהיו במקדש" כול'. כאן התחלת מקבילה בירושלמי יומא ג,ט. מציעים מחלוקת: רבי חזקיה (אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי) אמר: רבי סימון (רבי שמעון בן פזי, אמורא ארץ ישראל בדור השני והשלישי) ורבנן - רבי סימון וחכמים נחלקו בעניין הממונים המנויים במשנה, - חד אמר: - (חכם) אחד אומר: כשירי (צריך להוסיף כמו במקבילה ובספר "והזהיר": 'כל', וכן הוא להלן) דור ודור בא למנות (מגיה במסירה שלפנינו הוסיף: 'עליהן', ולא נמצא בשום נוסח, לא כאן ולא במקבילה שביומא, מלבד בדפוס ונציה הבבלי, והוא בא כנראה מלחן: 'בא למנות - עליהן הוא אומר', ככתב יד הבבלי ודפוס ונציה הבבלי שם) - התנא של המשנה מנה את הממונים הכשרים והצדיקים שבכל הדורות, שלא היו כולם באותו דור אלא היו בדורות שונים של בית המקדש השני, ונקב התנא בשמותיהם של הממונים שהיו כשרים וצדיקים יותר משאר הממונים שבכל הדורות שלפניהם ולאחריהם; וחורנה אמר: - (והחכם) האחר אומר: מי שהיה באותו הדור מנה מה (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'מי') שבדורו (בספר "והזהיר" אין שתי המילים האחרונות) - התנא של המשנה מנה את הממונים שבדורו (כנראה הדור האחרון של ימי הבית השני או דור אחד לפני כן).

במשנה יומא ג,ט-יא שנינו: של אשכרוע (מין עץ) היו שני הגורלות על השעירים ביום הכיפורים, ועשאם בן גמלא של זהב, והיו מזכירים אותו לשבח. בן קטין עשה שנים עשר דד (ברז) לכיור (שבמקדש, שהיו הכהנים רוחצים ממנו את ידיהם ואת רגליהם), שלא היו לו אלא שניים; ואף הוא עשה מוכני (גלגל) לכיור (לשקע על ידו את הכיור בבור של מים), שלא יהיו מימיו נפסלים בלינה. מונבז המלך עשה כל ידות הכלים של יום הכיפורים של זהב. הילני אימו עשתה נברשת (מנורה) של זהב על פתחו של היכל; ואף היא עשתה טבלא של זהב, שפרשת סוטה כתובה עליה. ניקנור נעשו ניסים לדלתותיו (לשערי המקדש). והיו מזכירים אותם (כל אלה המוזכרים עד כאן) לשבח. ואלו (המוזכרים להלן) לגנאי: של בית גרמו לא רצו ללמד על מעשה לחם הפנים; של בית אבטינס לא רצו ללמד על מעשה הקטורת; הוגרס בן לוי היה יודע פרק בשיר ולא רצה ללמד; בן קמצר לא רצה ללמד על מעשה הכתב.

שהיתה ממונה על פיטום (ריקוח, ערבוב סממנים) והכנת הקטורת; אלעזר על הפרכות - היה ממונה על אריגת פרוכות חדשות לצורך ההיכל והשערים במקדש; ופינחס המלביש - היה ממונה על הלכשת הכהנים בגדי כהונה לעבודתם (במשנה מידות א,ד נזכרת לשכת פינחס המלביש שהיתה במזרח העזרה ליד שער ניקנור).

בתוספתא שקלים ב,יד שנו: אלו הם הממונים שהיו במקדש: יוחנן בן גודגאדא על נעילת שערים; בן טוטפת על המפתחות; בן דיפאי על הלולב (ממונה על הלולבים שהיו סודרים על גבי האיציטבא שבהר הבית בחג הסוכות (משנה סוכה ד,ד)); בן ארזא על הדוכן (כבמשנתנו); בנימן על התנורים (תנורי המקדש שהיו אופים בהם לחם הפנים ומנחות); שמואל על החביתין (ממונה על עשיית מנחת החביתין של הכהן הגדול); בן מקליט על המלח (ממונה על הכנת המלח לצורך מליחת הקורבנות); בן פלך על העצים (ממונה על בדיקת העצים למערכה שלא ימצאו בהם תולעים).

רוב הממונים שבתוספתא לא נזכרו במשנה. הרשימה שבתוספתא משלימה או מקבילה למשנתנו.

במשנה נזכרו חמישה עשר ממונים, ובתוספתא שמונה. בתוספתא נזכרו שני פרטים הדומים לפרטים שבמשנה. במשנה: בן גבר על נעילת שערים; בתוספתא: יוחנן בן גודגאדא על נעילת שערים. במשנה: בן ארזא על הצלצל; בתוספתא: בן ארזא על הדוכן. שאר הפרטים שבתוספתא שונים מאלו שבמשנה.

קיומו של ממונה מיוחד על הקינים היה הכרחי מכמה סיבות. ראשית, דיני קינים נחשבו להלכות מסובכות וקשות, והיה צורך במומחה מיוחד שבקיא בפרטי הדינים. למשל, כאשר התערבבו זה בזה קינים של חובה בנדבה או קינים של עולה בחטאת, היה הדבר עלול להביא לפסילתם של כל הקינים שהיו שם.

הסיבה השנייה לקיומו של ממונה מיוחד על הקינים היתה כלכלית. מדובר בארגון מערכת מסחר ענפה ומסובכת, קשר עם הספקים, קביעת מחירים, גביית כסף מהציבור ותוכנית עבודה מורכבת של הקורבנות.

אבטינס הוא שם שמקורו ביוונית. גם הוגרס / הוגרס הוא שם ממקור יווני.

אנשים שנקראו "בן פלוני" נקראו על שם אביהם, או על שם משפחתם, או על שם מקצועם, או על שם מקומם.

"זיכר צדיק לברכה". מאן דאמר: מי שהיה באותו הדור מנה מה שבדורו – על כולן הוא אומר: "ושם רשעים ירקב". ועל מי נאמר: "זיכר צדיק לברכה"? – על בן קטין וחביריו.

אמר רבי יונה: כתיב: "לכן אחלק לו ברבים ואת עצומים יחלק שלל" – זה רבי עקיבה, שהתקין מדרש הלכות והגדות. ויש אומרים: אלו אנשי כנסת

אור ל'שרים

הוגדס בן לוי ועל בן קמצר, שאלו כולם הוזכרו במשנה שם לגנאי משום שלא רצו ללמד, ולכן היו רשעים. ועל מי נאמר: "זיכר צדיק לברכה"? – על הראשונים נאמר: זכר צדיק לברכה? – על בן קטין וחביריו – כתוב זה נאמר על בן קטין ועל חביריו (בן גמלא, מונבז והילני אימו, וניקנור) המוזכרים עימו במשנה יומא, שחידשו דברים במקדש, והזכירו אותם לשבח על הדברים שעשו.

עד כאן המקבילה בירושלמי יומא.

המונח "חד אמר... וחורנה אמר..." נאמר בלשון יחיד, למרות שצד אחד במחלוקת הם רבנן, אלא שהושגר המונח לכאן (אשגרת מינוח).

אין נזכרים בכל המשנה כולה אלא הממונים בשמות אלו בלבד. מכאן שבכל הזמנים נקראו הממונים בשמות הללו (וכפירוש התוספות בבבלי מנחות סד, ב ורא"ש למסכת שקלים, שהממונים שבכל הדורות נקראו על שם הממונים הראשונים). וכן מזכיר יוסיפוס את אלעזר בזמן החשמונאים הורקנוס ואריסטובולוס, שהיה ממונה על אוצר המקדש ועל שמירת הפרוכות, ואת הממונה אלעזר בזמן החורבן, וגם את הגזבר פינחס בזמן החורבן, שמסר לרומאים את בגדי הכהנים ואת האוצר של הארגמן ותולעת השני שנועד לתיקון הפרוכת ("שישה סדרי משנה", מועד, השלמות ותוספות, עמוד 462).

אמר רבי יונה (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור הרביעי): כתיב: – כתוב (בנבואה על עבד ה', ייסוריו והצלחתו): "לכן אחלק לו ברבים ואת עצומים יחלק שלל" (ישעיהו נג, יב) – ה' ייתן לו חלק בשלל עם הגדולים, – זה רבי עקיבה (תנא בדור השלישי, מגדולי התנאים), שהתקין (הכין, ערך) מדרש (מקרא בהוספת ביאורים קצרים ופשוטים), הלכות (הדינים המופשטים, שנשנו בקבצים כמו שהם סדורים במשנתנו) והגדות (המשא והמתן על ההלכות, הכולל הדיונים על היחס ההגיוני שלהן ועל יחסן אל הכתובים) (הוראת המונחים האלה היא על פי "ספרא דבי רב" ה, עמוד 118. – בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'משנה ומדרש הלכות ואגדות') – רבי עקיבה סידר את כל חלקי התורה שבעל פה ולימד אותם ברבים והפיץ אותם, ועליו נאמר הכתוב הזה בנבואה על עבד ה'. ויש אומרים: אלו אנשי (בספר "וזהיר" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין המילה

על הראשונים נאמר: "זכר צדיק לברכה", ועל אלו נאמר: "ושם רשעים ירקב".

ומפרטים את עמדותיהם של בעלי הדעות שנוכרו לפני כן בקשר למשפט האחרון במשנה ביומא: מאן דאמר: – מי שאומר: בשירי כל דור ודור בא למנות – על כולן (נראה ש'על כולן' הוא אשגרה מלהלן, וכאן צריך לומר: 'עליהן', כמו שהוא בכתב יד הבבלי ובדפוס ונציה הבבלי, וכן הגיה הגר"א) הוא – הכתוב, אומר: "זיכר צדיק לברכה" (משלי יז) – שמו של הצדיק ייזכר לטוב ויברכו אותו. – לפי מי שאמר, שהתנא של המשנה כאן מונה את הממונים הצדיקים שבכל הדורות, יש לפרש את דברי המשנה ביומא: "על הראשונים נאמר: זכר צדיק לברכה", שכתוב זה נאמר על בית גרמו ועל בית אבטינס ועל הוגדס בן לוי, שנוכרו במשנה שם לפני בן קמצר, שהרי בית גרמו ובית אבטינס והוגדס בן לוי נמנו במשנתנו עם הממונים הצדיקים שבכל הדורות, ולכן אין לומר שעל אלו נאמר "ושם רשעים ירקב", ואף על פי שאלו הוזכרו לגנאי במשנה יומא משום שלא רצו ללמד, מכל מקום צדיקים היו. ויש לפרש את דברי המשנה ביומא: "ועל אלו נאמר: 'ושם רשעים ירקב'", שכתוב זה נאמר על בן קמצר שהוא האחרון שנוכר במשנה שם, שהוא אינו מן הממונים שנמנו במשנתנו (אפשר שנשמט בירושלמי כאן משפט מקביל לנאמר להלן: "ועל מי נאמר: 'ושם רשעים ירקב'? – על בן קמצר". – בתוספתא יומא ב, ח שנו: "אלו (בית גרמו ובית אבטינס והוגדס בן לוי) מצאו תשובה לדבריהם (שלא רצו ללמד), בן קמצר לא מצא תשובה לדבריו". אפשר שמשום כך אין עוד להזכיר לגנאי את הראשונים, ולכן עליהם נאמר "זכר צדיק לברכה").

מאן דאמר: – (ו)מי שאומר: מי שהיה באותו הדור מנה מה (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'מי') שבדורו (בספר "וזהיר" אין שתי המילים האחרונות) – על כולן הוא – הכתוב, אומר: "ושם רשעים ירקב" (שם) – שמו של הרשע ירקב עימו בקברו, ולא ייזכר כלל. – לפי מי שאמר, שהתנא של המשנה כאן מונה את הממונים שבדורו, ולא את הממונים הצדיקים שבכל הדורות, ונמצא שיש מהממונים שהיו רשעים, יש לפרש את דברי המשנה ביומא: "ועל אלו נאמר: 'ושם רשעים ירקב'", שכתוב זה נאמר על בית גרמו ועל בית אבטינס ועל

הגדולה; מה שהתקין זה? כללין ופרטיין. – אמר רבי אבהו: כתיב: "משפחות סופרים יושבי יעבץ" – מה תלמוד לומר: "סופרים"? – אלא שעשו את התורה ספורות ספורות: 'חמשה לא יתרומו', 'חמשה דברים חייבין בחלה', 'חמש עשרה נשים פוטרות צרותיהן', 'שלושים ושש כריתות בתורה', 'שלושה עשר דבר בנבלת העוף המהור', 'ארבע אבות נזיקין', 'אבות מלאכות ארבעים חסר

אור ל'שרים

סְפָרִים יֹשְׁבֵי יַעֲבִיץ (דברי הימים א ב,גה) – משפחות שבניהם עסקו בכתיבה על הספר ובהעתקה או שהיו חכמי תורה ומלמדים, – מה תלמוד לומר: "סְפָרִים"? – מה כוונת הכתוב הזה? – אלא (בספר "והזהיר" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין מילה זו) **שעשו את התורה ספורות ספורות** (מניינים מניינים) – אלו חכמים שנתנו בתורה שבעל פה חשבון בכמה דברים זה נוהג ובכמה זה נוהג (סופרים" במשמעות ספירה), כגון: 'חמשה לא יתרומו' (משנה תרומות א,א) – אסור להם להפריש תרומה, 'חמשה דברים חייבין בחלה' (משנה חלה א,א) – מיני דגן שחייבים להפריש חלה מן העיסה הנעשית מאחד מהם, 'חמש עשרה נשים פוטרות צרותיהן' (משנה יבמות א,א) – נשים שמתו בעליהן בלא בנים שהן אסורות ליבם משום ערוה פוטרות את שאר הנשים של בעליהן מן הייבום ומן החליצה, 'שלושים ושש כריתות בתורה' (משנה כריתות א,א) (אינו בנוסח הבבלי של מסכת שקלים) – עבירות שנאמר בהן עונש כרת בתורה למי שעשה אחת מהן במזיד בלא התראה, 'שלושה עשר דבר' (בספר "והזהיר" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים נוסף: 'נאמרו') **בנבלת העוף המהור'** (משנה טהרות א,א) – דינים שנאמרו בנבלת העוף הטהור לעניין טומאת אוכלים ולעניין טומאת נבילות, 'ארבע אבות נזיקין' (משנה בבא קמא א,א) (אינו בדפוס ונציה הבבלי) – סוגי המזיקים העיקריים של נזקי ממון, 'אבות מלאכות ארבעים חסר אחת' (משנה שבת ז,ב) (אינו בדפוס ונציה הבבלי) – המלאכות העיקריות האסורות בשבת.

רבי אבהו נקט משניות שנמצאות בתחילת מסכת (מלבד משנה שבת ז,ב). משנה "ספורה" בראש המסכת מצויה בכרבע מהמסכתות שבמשנה. משנה "ספורה" מצויה גם באמצע מסכת. חלק מן המשניות ה"ספורות" הבאות בראש מסכת, וכן המשניות ה"ספורות" הבאות באמצע מסכת, הן משניות פתיחה ('כללים'), ואחריהן באים להן פירושים והרחבות וגם דיונים בהלכותיהן ('פרטים').

גם המשנה שבתחילת פרק זה, המונה חמישה עשר ממונים שהיו במקדש, היא כעין משנה "ספורה", אף שלא נזכר בה מניין. אחריה באות משנה המוסיפה ללמד בעניין הממונים במקדש ומשניות המבארות את עניין החותמות והנסכים ששניים מהממונים היו עליהם. הרי שהמשנה שבראש הפרק היא משנת פתיחה, ואחריה באים לה פירושים והרחבות.

בנסת הגדולה (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים נוסף: 'תיקן') – המוסד העליון של חכמי ישראל בראשית ימי בית המקדש השני הוא שהתקין מדרש, הלכות ואגדות, ולא רבי עקיבה; **מה שהתקין זה** (צריך לומר כמו בספר "והזהיר": 'ומה התקין זה'. ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'אלא מה תיקן זה')? – מה התקין רבי עקיבה? – **כללין ופרטיין** (בספר "והזהיר" ובכתב יד שקלים: 'כללות ופרטות') – רבי עקיבה התקין כללים ופרטים, ששנה הלכות הן בדרך של כללים (הלכות מופשטות כלליות, סיכומים של דברים שונים המנוסחים בצורת חוק, כגון: "כלל אמרו בפאה: כל שהוא אוכל ונשמר... חייב בפאה" (משנה פאה א,ד)) והן בדרך של פרטים (דברים מפורטים שהם חלקים מדבר מורכב, והם רובי ההלכות שבמשנה).

בהיעדר ספרים בתורה שבעל פה, כל דרכי הלימוד והמסירה בעולמם של חכמינו נועדו להקל על הזיכרון. "כללים" שזכרו כאן הם מן האמצעים שנעזרו בהם חכמים כדי להקל על הזיכרון.

"עבד ה'" הוא דמות חזונית של קדוש מעונה, המוסר עצמו על קידוש השם, ולכן פירשו כאן שהוא רבי עקיבה.

סדר המקצועות בביטוי "מדרש, הלכות והגדות" הוא סדר הלימודים בבתי החינוך הקדומים. אחר המקרא נכנס התלמיד למדרש, ואחר כך להלכות, ולבסוף להגדות. הגדה היא חלק מלימוד ההלכה. לפי "יש אומרים", שלושה סוגי התורה שבעל פה קדמו לרבי עקיבה, ויסודם בלימוד של אנשי כנסת הגדולה ("ספרא דבי רב" ה, עמודים 100-103).

בספרי דברים פסקה שנה ובבבלי סוטה יד,א דרשו את הכתוב "לכן אחלק לו ברבים ואת עצומים יחלק שלל" על משה רבנו.

הקטע מ"אמר רבי יונה" ואילך (עד הפסקה מן המשנה "פתחיה על הקינים") הוא גוף אגדי זר (קטע שאי אפשר להבין למה שובץ בהקשרו הנוכחי, מאחר ואינו מתקשר עם האמור לפניו או לאחרי, ולכן נראה ששובץ במקומו הנוכחי בטעות) ("לחקר הגופים הזרים האגדיים בירושלמי", "תרביץ" סד, עמוד 238 הערה 12).

אמר רבי אבהו (אמורא ארץ ישראלי בדור השלישי): **כתיב** – כתוב (בייחוסיהם של בני יהודה): **וּמִשְׁפָּחוֹת**

אחת'. – אמר רבי אחא: כתיב: "לעזרא הכהן הסופר" – מה תלמוד לומר: "סופר"? – אלא כשם שהיה סופר בדברי תורה, כך היה סופר בדברי חכמים. רבי חגי' בשם רבי שמואל בר נחמן: הראשונים חרשו, וזרעו, ניכשו, כיסחו, עידרו, קצרו, עימירו, דשו, זרו, בררו, טחנו, הרקידו, לשו, קיטיפו ואפו; ואנו אין לנו פה לוכל. – רבי אבא בר זמינא בשם רבי זעורא: אין הוון קדמאיי

כא, ב.

אור לישירים

מאמר זה מובא כאן, כיוון שהובא לעיל שרבי עקיבה או אנשי כנסת הגדולה התקינו מדרש, הלכות והגדות. וכיוון שהובא כאן מאמר זה שהראשונים גדולים מהאחרונים, מובא להלן מאמר דומה.

בבבלי קידושין ל,א אמרו: לפיכך נקראו ראשונים "סופרים", שהיו סופרים כל האותיות שבתורה.

מכיוון שנקראו ראשונים "סופרים", הובאו בירושלמי כאן המאמרים על סופרים ועל הראשונים.

הסופרים הראשונים עסקו בכתיבה ובהעתקת ספרי הקודש, וזאת היא כוונת המאמר "שהיו סופרים כל האותיות שבתורה". הסופרים היו גם מלמדי המקרא, מפרשי התורה ומבאריה. אחרי חורבן הבית התחילו לקרוא בשם "סופרים" לחכמים הדורשים את התורה ולמזדים ממנה את מקורות ההלכות, והמילה "סופרים" מציינת את כלל החכמים. שינוי זה במובן השם "סופרים" משתקף יפה בהסברים הדרשניים של השם הזה שבדברי רבי אבהו ובדברי רבי אחא בירושלמי כאן (על פי "ההלכה - מקורותיה והתפתחותה", עמודים 76-71).

בירושלמי כאן נמנו חמש עשרה מלאכות שישנן בהכנת פת לאכול. מלאכות אלו מנויות גם בירושלמי ברכות ט,א (במסירה שלפנינו אין שם כיסוח, אך ישנו בכתב יד רומי. כיסוח רגיל להופיע עם ניכוש ועידור). ברשימות שבירושלמי מופיעים מספר פרטים שאינם מוזכרים במשנה בשבת ז,ב המפרטת את המלאכות האסורות בשבת.

בארץ ישראל שנו במשנה בשבת חרישה לפני זריעה, ואילו בבבל שנו במשנה זריעה לפני חרישה. חילוף הסדר בין משנת בבל למשנת ארץ ישראל מוכח הן מתוך עדי הנוסח של המשנה והן מתוך דיוני שני התלמודים. בירושלמי כאן חרישה מופיעה לפני זריעה, בדומה לנוסח משנת ארץ ישראל.

בבבלי קידושין מ,א אמרו: אמר רבי יוחנן: הרי שולחן והרי בשר והרי סכין, ואין פה לאכול.

תבואה ופירות של עם הארץ נקראים "דמאי", שהם ספק מעושרים ספק אינה מעושרים, לפי שעמי הארץ חשודים על המעשרות ואינם מפרשים אלא תרומה גדולה בלבד, ולכן תיקנו חכמים שהלוקח תבואה ופירות מעם הארץ חייב להפריש מהם מעשרות ותרומת מעשר. בירושלמי דמאי א,ג אמרו: רבי ירמיה שלח לרבי זעירא

גם המשנה שבתחילת הפרק הבא היא משנה "ספורה". משנה זו מונה שלושה עניינים שיש בהם "שלושה עשר" (שופרות, שולחנות והשתחויות), ואחריה באות משניות המפרשות את שלושת העניינים.

נראה שהמאמר על רבי עקיבא שהתקין משניות שהן כללים ופרטים והמאמר על משניות "ספורות" הובאו כאן, משום שהמשנה שבתחילת פרק זה היא כלל וכעין משנה "ספורה", והמשניות שאחריה הן פרטים.

אמר רבי אחא (אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי): **כתיב:** – כתוב (בעניין עליית עזרא): "...לְעֶזְרָא הַכֹּהֵן הַסֹּפֵר, סֵפֶר דְּבָרֵי מִצְוֹת ה' וְחֻקָּיו עַל יִשְׂרָאֵל" (עזרא ז,יא) – עזרא היה סופר, שהוא חכם הדורש (חוקר ומפרש) את דברי התורה ומלמדם, – מה תלמוד לומר: "סופר"? – מה יש לתלמוד מהכתוב הזה? – אלא (בספר "והזהיר" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין מילה זו) **כשם שהיה סופר בדברי תורה, כך היה סופר בדברי חכמים** (בספר "והזהיר": 'בדברי סופרים') – עזרא היה דורש ומלמד גם את דברי התורה שבכתב וגם את דברי התורה שבעל פה.

כיוון שהובא לעיל מאמר הדורש את המילה "סופרים", מובא כאן מאמר הדורש את המילה "סופר".

רבי חגי' (אמורא ארץ ישראל בדור השלישי והרביעי) אמר **בשם רבי שמואל בר נחמן** (אמורא ארץ ישראל בדור השני והשלישי): **הראשונים חרשו, וזרעו, וניכשו** – עקרו עשבים רעים, וכיסחו – קיצצו קוצים, ועידרו – חפרו, כדי לתחזק את האדמה, וקצרו – את השיבולים, ועימירו (ועימרו) – קשרו את השיבולים לעומרים, ודשו – חבטו את השיבולים, כדי להוציא מהם את גרגרי התבואה, וזרו – העיפו ברוח את המוך מעל הגרגרים, ובררו – הפרידו את הגרגרים הרעים מן הטובים, או נטלו צרורות ועפר מן הגרגרים, וטחנו – את הגרגרים לקמח, והרקידו – ניפו את הקמח, ולשו – עשו בצק, וקיטיפו (וקיטפו) – תלשו חלקים מהבצק, כדי להכשירם לאפייה, ואפו; ואנו אין לנו פה לוכל (לאכול) – כלומר, אין אנו יודעים להשתמש במה שהכינו לנו הראשונים. וכוונת הדברים, שהחכמים של הדורות הקודמים התקינו הלכות, ואנשי דורנו אינם יכולים להבין ולפרש אותן.

מלאכין – אנן בני אינש, ואין הוון בני אנש – אנן חמריין. – אמר רבי מנא: בההיא שעתא אמריין: אפילו לחמרתיה דרבי פינחס בן יאיר לא אידמינן. חמרתיה דרבי פינחס בן יאיר גנבתה ליסטאי בליליא. עברת טמירא גבון תלתא יומין ולא טעמה כלום. בתר תלתא יומין אימלכון מחזרתה, אמרון: אפקונה מן הכא דלא תימות גבון. אפקונה, אזלת וקמת לה על תרעא דמרה. שריית מנהקה. אמר לון: פתחון להרא עליבתא, דאית לה תלתא יומין דלא טעמה כלום. פתחון לה ועלת לה. אמר לון: יהבו לה תיכול. יהבון קומה סעריין ולא בעת מיכול. אמרון ליה: רבי, לא בעת מיכול. – אמר לון: מתקנין אינון? – אמרו ליה: אין. – אמר לון: וארימיתון דמיין? – אמרון ליה: לא כן אלפן רבי: הלוקח זרע

— אור לישירים —

פינחס בן יאיר גנבו אותה שודדים בלילה. עברת טמירא גבון תלתא יומין ולא טעמה ('טעמת') כלום – עשתה (היתה, שהתה) חבויה אצלם שלושה ימים, ולא טעמה (אכלה) כלום (שלא רצתה לאכול מן הגזל ושלא מן המעושר, והשודדים גוזלים ואינם מעשרים). בתר תלתא יומין אימלכון ('איתמלכון') מחזרתה (במקבילה ובספר "והזהיר" נוסף: 'למרה'. בנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין מילים אלו) – אחר שלושה ימים נמלכו (שינו את דעתם והחליטו) להחזיר אותה (לאדוניה), אמרון: – אמרו: אפקונה מן הכא – נוציא אותה מכאן (במקבילה: 'נישלחנה למרה' (נשלח אותה לאדוניה). ובספר "והזהיר": 'נחזרתה'), כדי דלא תימות גבון – שלא תמות אצלנו (במקבילה ובספר "והזהיר" נוסף: 'ותיסרי מערתא' (ותסריח המערה)). אפקונה – הוציאו אותה, אזלת וקמת לה על תרעא דמרה – הלכה ועמדה לה על יד השער של אדוניה. שריית מנהקה – התחילה לנהוק (לנעור מחמת הרעב (נהקה היא צעקת החמור)). אמר לון: – אמר להם (רבי פינחס בן יאיר לתלמידיו): פתחון ('פותחון') להרא עליבתא – פתחו (את השער) לעלובה (מסכנה) הזו, דאית לה תלתא יומין דלא טעמה ('טעמת') כלום – שיש לה שלושה ימים שלא טעמה כלום (שלא אכלה כלום שלושה ימים, שהיה יודע שאינה אוכלת שלא מן המעושר). פתחון לה ועלת לה – פתחו לה ונכנסה לה. אמר לון: – אמר להם (רבי פינחס בן יאיר לתלמידיו): יהבון לה תיכול – תנו לה שתאכל. יהבון קומה סעריין ולא בעית מיכול – נתנו לפניה שעורים ולא רצתה לאכול. אמרון ליה: – אמרו לו (תלמידיו): רבי, לא בעית מיכול – לא רצתה לאכול. – אמר לון: – אמר להם: מתקנין ('מתקנין') אינון ('אינין')? – האם מתוקנות הן (למאכל בהמה, שאין השעורים טבל ודאי)? – אמרון ליה: – אמרו לו: אין – כן (מתוקנות הן למאכל בהמה, שאין הן טבל ודאי, אלא דמאי). – אמר לון: – אמר להם: וארימני(ן) תון דמיין? – והאם הפרשתם את הדמאי שלהן (את מעשרות הדמאי של השעורים)?

חדא מסאנא (סל) דתאנים דלא מתקנא (שאינו מעושר), והוה רבי ירמיה סבר מימר: מה, רבי זעירא מיכול [מילא (דבר)] דלא מתקנא?! (בוודאי יעשרן לפני שיאכלן) והוה רבי זעירא סבר מימר: מה, איפשר רבי ירמיה משלח לי מילא דלא מתקנא?! בין דין לדין (בין זה לזה, באשמת שניהם) איתאכלת (נאכלה) טבל. למחר קם עימיה (פגש אותו), אמר ליה: ההיא מסנתא דשלחת לי אתמל, מתקנא הות? אמר ליה: אמרית: מה, רבי זעירא מיכול מילה דלא מתקנא?! אמר ליה: אוף אנא אמרית כן: מה, רבי ירמיה משלח לי מילה דלא מתקנא?!

כאן התחלת מקבילה בירושלמי דמאי שם.

רבי אבא בר זמינא (אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי) אמר בשם רבי זעורא (רבי זירא, מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור השלישי): אין הוון קדמאיי (במקבילה נוסף: 'בני') מלאכין – אנן בני אינש, ואין הוון בני אנש – אנן חמריין – אם היו ראשונים בני מלאכים – אנו בני אנשים (אנו נחשבים לגבי הראשונים כאנשים לגבי מלאכים), ואם היו בני אנשים – אנו חמורים (אנו נחשבים לגבי הראשונים כחמורים לגבי אנשים).

אמר רבי מנא (השני, מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור החמישי): בההיא שעתא אמריין: – באותה השעה אמרו (במעשה של רבי זעירא ורבי ירמיה שבירושלמי דמאי, אחרי שנתבררה הטעות שהכלכלה של התאנים נאכלה בטבלה על ידי רבי זעירא, אמרו רבי זעירא ורבי ירמיה על עצמם מאמר זה): אפילו לחמרתיה דרבי פינחס בן יאיר (תנא בדור החמישי) לא אידמינן – אפילו לחמורתו (לאתונו) של רבי פינחס בן יאיר לא דמינו (לא היינו דומים לחמורתו, שהיתה פיקחת ולא אכלה תבואה שאינה מעושרת, כמסופר להלן).

מספרים: חמרתיה דרבי פינחס בן יאיר גנבתה (במקבילה: 'גנבוניה'. ובספר "והזהיר": 'נסבוניה') ליסטאי (צורת הרבים בארמית של המילה היוונית והלטינית ליסטס) בליליא – חמורתו (אתונו) של רבי

לבהמה, קמח לעורות, שמן לאור – פטור מן הדמאי? – אמר לון: מה נעביד להדא עליבתא דהיא מחמרה על גרמה סגין? וארימון דמיין ואכלת.

אור ל'ישראלים

אמר: אפשר רבי זעירא אוכל אותן שאינן מתוקנות? רבי זעירא אמר: אפשר רבי ירמיה משלח אותן שאינן מתוקנות? בין כך לכך נאכלו התאנים בטבלן. למחר עמד רבי ירמיה עם רבי זעירא, אמר לו: תיקנת אלה התאנים? – אמר לו: לא. רבי אבא ברבי זמינא בשם רבי זעירא: אם היו ראשונים מלאכים – אנו בני אדם, ואם היו בני אדם – אנו חמורים. – אמר רבי מנא: אפילו חמורים אין אנו. חמורתו של רבי פינחס בן יאיר נתנו לה שעורים בטבלן ולא טעמתן, ואנו אכלנו תאנים בטבלן.

בבבלי שבת קיב, אמרו: אמר רבי זירא אמר רבא (רבי אבא) בר זמינא: אם ראשונים בני מלאכים – אנו בני אנשים, ואם ראשונים בני אנשים – אנו חמורים, ולא כחמורו של רבי חנינא בן דוסא ושל רבי פינחס בן יאיר (שהיו חמוריהם פיקחים ונמנעו מאכילת גזל ומאכילת תבואה שאינה מעושרת), אלא כשאר חמורים.

בבבלי נהפכו בטעות שמות מוסרי המאמר המובא בשם בירושלמי כאן.

בבבלי חולין ז, א-ב אמרו: רבי פינחס בן יאיר היה הולך לפדיון שבויים... נזדמן לפונדק אחד. הטילו (נתנו) שעורים לחמורתו, לא אכלה. חבטו (דשו) אותן, לא אכלה. ניקרו (ניקו מן הפסולת) אותן, לא אכלה. אמר להם: שמא אינן מעושרות (לא הופרש מהן מעשר)? עישרו אותן ואכלה. אמר: ענייה זו הולכת לעשות רצון קונה, ואתם מאכילים אותה טבלים (תבואה שאינה מעושרת)! ומי מיחייבא? והתנן: הלוקח לזרע ולבהמה, וקמח לעורות, ושמן לנר, ושמן לסוך בו את הכלים – פטור מהדמאי! – התם הא אתמר עלה: אמר רבי יוחנן: לא שנו (שהלוקח תבואה לבהמה פטור מן הדמאי) אלא שלקחם מתחילה לבהמה, אבל לקחם מתחילה לאדם ונמלך עליהם לבהמה – חייב לעשר (אפילו בדמאי).

בבבלי סיפרו, שחמורתו של רבי פינחס בן יאיר לא אכלה תבואה שאינה מעושרת כשהלך לפדיון שבויים. ובירושלמי סיפרו, שכך היה כשגנבוהו שודדים והחזירוהו.

לפי הבבלי, מן הדין היו חייבים לעשר את השעורים שנתנו לחמורתו, מפני שלקחו אותן מתחילה לאדם. ואילו לפי הירושלמי, חמורתו החמירה על עצמה שלא לאכול שלא מן המעושר, ונהגה מידת חסידות, ולא מן הדין.

באבות דרבי נתן פרק ח נאמר: מעשה בחמורו של רבי חנינא בן דוסא (תנא בדור הראשון) שגנבוהו לסטים וחבשו אותו בחצר, והניחו לו תבן ושעורים ומים, ולא היה אוכל ושותה. אמרו: מה, אנו מניחים אותו ויבאיש לנו את החצר? עמדו ופתחו לה (לבהמה) את הדלת והוציאוה, והיתה מנהקת והולכת עד שהגיעה אצל רבי חנינא בן דוסא. כיוון שהגיעה אצלו, שמע בנו קולה. אמר לו: אבא, דומה קולה לקול בהמתנו.

- (בספר "והזהיר" נוסף: 'לא' (אמרו לו: לא הפרשנו דמאי)) – אמרו ליה: – אמרו לו: ולא כן אלפן רבי: – (וכי) לא כך לימד אותנו רבי (מורי). – התלמידים נקטו לשון כבוד כלפי רבי פינחס בן יאיר רבם, והכוונה: וכי לא כך לימדת אותנו): הלוקח – תבואה מעם הארץ, זרע (במשנה ובמקבילה: 'לזרע') – לשם זריעה, לבהמה (במשנה: 'ולבהמה') – או להאכילה לבהמה, קמח לעורות – או הלוקח קמח לעבד בו עורות, שמן לאור (במשנה ובמקבילה: 'לנר') – או הלוקח שמן להדלקה, – פטור מן הדמאי (משנה דמאי א, ג) – פטור מלהפריש מהם מעשרות דמאי, שאף טבל ודאי הנלקח לשימושים אלו אינו חייב במעשרות מן התורה אלא מדברי חכמים, לכן בדמאי לא גזרו חכמים שיהא חייב במעשר? – וכיוון שהשעורים נקנו מעם הארץ להאכילן לבהמה, פטורות מן הדמאי. – אמר לון: – אמר להם: מה נעביד להדא עליבתא דהיא מחמרה על גרמה סגין? – מה נעשה לעלובה הזו שהיא מחמירה (מוסיפה איסור) על עצמה הרבה (שלא לאכול שלא מן המעושר)? וארימון דמיין ואכלת – והפרישו (מהשעורים) את הדמאי (מעשרות הדמאי) שלהן ואכלה.

עד כאן המקבילה בירושלמי דמאי.

אין לפרש את שאלתו הראשונה של רבי פינחס בן יאיר: 'האם מתקנים הם?' – האם הופרשו מהן תרומה ומעשרות?, שאם כן, אין מקום לשאלתו השנייה: 'והאם הפרשתם את הדמאי שלהן?', מאחר שהשיבו לו בחיוב על שאלתו הראשונה. מנהגם של התלמידים היה לשמש את רבותיהם. לכן תלמידיו של רבי פינחס בן יאיר הם שנתנו לחמורתו שתאכל. "לא כן אלפן רבי" הוא סגנון שגור בפי התלמידים בפנייה אל רבותיהם.

רבו הפירושים ל"דמאי", ואולי "דמאי" – קנוי בדמים, להבדיל מזה הלוקח משדהו.

בבראשית רבה סח, נאמר (תרגום): חמורתו של רבי פינחס בן יאיר לקחיה שודדים. עשתה אצלם שלושה ימים ולא טעמה כלום. אמרו: סופה מתה ומסריחה המערה עלינו, נחזירה לבעליה. שלחו אותה ונכנסה בבית בעליה. כיוון שנכנסה נהקה. הכיר (רבי פינחס בן יאיר) קולה, אמר: פתחו לאותה ענייה ותנו לה שתאכל, שיש לה שלושה ימים שלא טעמה כלום. נתנו לה שעורים ולא טעמתן. אמרו לו: רבי, נתנו לה שעורים ולא טעמתן. – אמר להם: מתקנים הן? – אמרו לו: הן. – הוצאתם דמאי? – אמרו לו: ולא כן לימדנו רבי: הלוקח זרע לבהמה וקמח לעורות ושמן לנר ולסוך בו את הכלים – פטור מן הדמאי?! – אמר להם: ומה נעשה שהיא מחמירה על עצמה?

רבי ירמיה שלח לרבי זעירא סל אחד של תאנים. רבי ירמיה

"פתחיה על הקינים". – בוא וראה מה גדול הוא כוחו של אותו האיש, שהוא פותח דברים ודורשן ויודע בשבעים לשון. – תני: סנהדרין שיש בה שנים שיודעין לדבר וכולן ראויין לשמוע – הרי זו ראויה לסנהדרין; שלשה – הרי זו בינונית; ארבעה – הרי זו חכמה. וביבנה היו בה ארבעה: בן עזאי ובן זומא, בן חכינאי ורבי אלעזר בן מתיה.

אור לישורים

הרי זו ראויה לסנהדרין – העיר הזו ראויה שתהיה בה סנהדרין קטנה של עשרים ושלושה דינים, ושניים אלה יהיו מכלל הסנהדרין (ובלבד שיש בעיר גם מי שראויים לשמוע שבעים לשון, כמספר שאר חברי הסנהדרין, וגם אלה יהיו מכלל הסנהדרין, כאמור להלן). אבל אם אין בעיר שניים שיודעים לדבר בשבעים לשון – אינה ראויה לסנהדרין, אף על פי שיש בה תושבים רבים. סנהדרין – גם סנהדרין גדולה של שבעים ואחד וגם סנהדרין קטנה של עשרים ושלושה, שיש בה שנים שיודעין לדבר – בשבעים לשון, ויכולים לחקור ולשאול את העדים בשפתם שהם מדברים בה, וכולן ראויין לשמוע – כל שאר חברי הסנהדרין יכולים להבין בשבעים לשון, אף על פי שאינם יודעים לדבר, – הרי זו סנהדרין – זו סנהדרין כשרה, שלא כל חברי הסנהדרין צריכים להיות יודעים לדבר בשבעים לשון. אבל אם כל שאר חברי הסנהדרין אינם יכולים להבין בשבעים לשון וזקוקים להבין את דברי העדים על ידי מתורגמן – אין זו סנהדרין כשרה; שלשה – סנהדרין שיש בה שלושה שיודעים לדבר בשבעים לשון, וכל השאר ראויים לשמוע, – הרי זו סנהדרין בינונית; ארבעה – סנהדרין שיש בה ארבעה שיודעים לדבר בשבעים לשון, וכל השאר ראויים לשמוע, – הרי זו סנהדרין חכמה. וביבנה היו בה ארבעה: – בסנהדרין הגדולה שהיתה ביבנה היו ארבעה שיודעים לדבר בשבעים לשון, ואלו הם: בן עזאי (שמעון בן עזאי, תנא בדור השלישי) ובן זומא (שמעון בן זומא, תנא בדור השלישי), בן חכינאי (חנניה בן חכינאי, תנא בדור השלישי והרביעי) ורבי אלעזר בן מתיה (תנא בדור השלישי).

בבבלי מנחות סה, א אמרו: תנן (משנה שקלים ה, א): פתחיה על הקינים. פתחיה זה מרדכי. ולמה נקרא שמו פתחיה? שהיה פותח דברים ודורשם ויודע בשבעים לשון. – כולו סנהדרין נמי שבעים לשון הווי ידעי! דאמר רבי יוחנן: אין מושיבים (ממנים דינים) בסנהדרין אלא בעלי חוכמה, בעלי מראה (פי תואר), בעלי קומה (גבוהה), בעלי זקנה, בעלי כשפים (יודעים כשפים, אם יזמן להם לדון במכשפים), ויודעים בשבעים לשון, שלא תהא סנהדרי שומעת (את עדותם של עדים המדברים באחת משבעים הלשונות הללו) מפי התורגמן (אלא מפי העדים עצמם)! (משמע שכל היושבים בסנהדרין ידעו שבעים לשונות!) – אלא דהווי בייל לישני

- אמר לו: בני, פתח לה את הדלת, שכבר מתה ברעב. עמד ופתח לה את הדלת והניח לה תבן ושעורים ומים והיתה אוכלת ושותה. - לפיכך אמרו: כשם שהצדיקים הראשונים היו חסידים, כך בהמתם היו חסידות כמותם.

בבבלי עירובין נג, א אמרו: אמר רבי יוחנן: ליבם של ראשונים כפתחו של אולם (שהיה רחב עשרים אמה; כלומר, דעתם היתה מרובה), ושל אחרונים כפתחו של היכל (שהיה רחב עשר אמות), ואנו כמלוא נקב מחט סדקית (מחט קטנה). ראשונים – רבי עקיבא, אחרונים – רבי אלעזר בן שמוע.

גם בירושלמי לעיל, כשאמרו שהראשונים גדולים מהאחרונים, הכינוי "ראשונים" מכוון לרבי עקיבא, כמו שאמרו בבבלי.

☆☆☆

במשנה שנינו: "פתחיה על הקינים".

מביאים מימרה: (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים נוסף על פי הבבלי מנחות סה, א: 'תני: פתחיה זה מרדכי'. לפי הנוסח הזה, המימרה הזו היא המשך דברי הברייתא) בוא וראה מה גדול הוא כוחו של אותו האיש – של פתחיה, שהוא פותח דברים ודורשן – מבאר דברים שתומים ומפרשם, כמסופר להלן, ויודע – לדבר בשבעים לשון – שאין אדם היודע לדבר בכולן (דברים אלה נאמרו גם במשנה המביאה מדרש של השם פתחיה. הציווי "בוא וראה" מכוון לעורר את תשומת לב השומע לחידוש שבדבר. הסגנון "בוא וראה" רגיל גם בפיהם של אמוראים).

כיוון שאמרו, שפתחיה היה גדול כוחו שהיה יודע לדבר בשבעים לשון, מציעים ברייתא הקובעת דרגות לסנהדרין על פי מספר חברי הסנהדרין היודעים לדבר בשבעים לשון.

תני: – שונה (התנא) / שנוי (שנויה ברייתא): סנהדרין שיש בה שנים שיודעין לדבר וכולן ראויין לשמוע – הרי זו ראויה לסנהדרין...

אין מובן למשפט זה, ונראה שנשתבש בירושלמי כאן, וכך צריך לומר: עיר שיש בה שנים שיודעין לדבר – הרי זו ראויה לסנהדרין. סנהדרין שיש בה שנים שיודעין לדבר וכולן ראויין לשמוע – הרי זו סנהדרין... וזה הפירוש:

עיר שיש בה שנים שיודעין לדבר – בשבעים לשון, –

המשפט הראשון בברייתא המתוקנת שבירושלמי ובתוספתא מתאים למשפט הראשון במימרה של רב בבבלי, אלא שבבבלי ניסחו את הדברים בדרך השלילה ("כל עיר שאין בה...") ובירושלמי ובתוספתא ניסחו בדרך החיוב ("כל עיר שיש בה...").

בבבלי אין המשפט השני שבברייתא המתוקנת שבירושלמי ובתוספתא ("סנהדרין שיש בה... - הרי זו סנהדרין"), מכיוון שבבבלי הוא משתמע מן המשפט הראשון, שלא כמו בירושלמי ובתוספתא, שכן בבבלי כללו "ואחד לשמוע" במשפט הראשון, ואילו בירושלמי ובתוספתא לא יכלו לכלול "וכולם ראויים לשמוע" במשפט הראשון המתייחס לעיר ולא לסנהדרין.

גם לפי הבבלי וגם לפי הירושלמי, עיר שיש בה שניים שיודעים לדבר - הרי זו ראויה לסנהדרין. אך לפי הגרסה האחרת בבבלי, עיר שיש בה אחד שיודע לדבר - הרי זו ראויה לסנהדרין. ברם, לפי הבבלי, די שאחד משאר חברי הסנהדרין ראוי לשמוע, ואילו לפי הירושלמי, צריך שכל שאר חברי הסנהדרין ראויים לשמוע. לפי הבבלי, סנהדרין בדרגה השנייה במעלה היא חכמה. ואילו לפי הירושלמי, סנהדרין בדרגה הראשונה במעלה היא חכמה. ביבנה היתה הסנהדרין הגדולה אחרי חורבן הבית השני, ובביתר היתה הסנהדרין הגדולה בימי מלחמת בר כוכבא. זהותם של הארבעה שידעו לדבר בשבעים לשון שהיו ביבנה לפי הירושלמי שונה מזו לפי הבבלי.

בירושלמי אין מוזכרת ביתר.

בירושלמי מעשר שני ב,י אמרו: אלו הם הדנים (לפני חכמים): בן עזאי ובן זומא. אלו הם התלמידים: חנינה בן חכניי ורבי אלעזר בן מתיה.

ובבבלי **סנהדרין** יז,ב אמרו: דנים לפני חכמים: שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא וחנון המצרי וחנניה בן חכניא.

לפי הירושלמי, הארבעה שידעו לדבר בשבעים לשון שהיו ביבנה היו תלמידים שהיו יושבים ודנים לפני חכמים, ולא היו חכמים שישבו בסנהדרין. אבל לפי הבבלי, שלושה מהארבעה שידעו לדבר בשבעים לשון שהיו ביבנה היו חכמים שישבו בסנהדרין ואחד מהם היה תלמיד שדן לפני חכמים.

נראה, שכשאמרו בברייתא "סנהדרין שיש בה שניים שיודעים לדבר... שלושה... ארבעה...", הכוונה היא בין שהם מהחכמים שיושבים בסנהדרין ובין שהם מהתלמידים היושבים לפני החכמים (שמהתלמידים היו ממנים לסנהדרין כשהיו צריכים למנות דינים חדשים).

☆☆☆

במשנה מנחות יב, שנינו: מצוות העומר לבוא מן הקרוב (ממקום הקרוב לירושלים). לא ביכר הקרוב לירושלים (אם קרוב לירושלים לא בשלה עדיין התבואה החדשה כל צורכה), מביאים אותו מכל מקום (בארץ ישראל). מעשה שבא (העומר) מגגות (בכמה כתבי יד של המשנה: מגגות) צריפין

ודריש (היה מבין לא רק בלשונות עצמם אלא גם בצירופי לשונות), והיינו דכתיב "מרדכי בלשן" (נחמיה ז) (נקרא כן על שהיה יודע להסביר אף בליל לשונות - "בלשן").

בבבלי שאלו על מה שאמרו, שפתחיה היה גדול כוחו שהיה יודע לדבר בשבעים לשון, מהמימרה של רבי יוחנן, שלפיה כל חברי הסנהדרין צריכים להיות יודעים לדבר בשבעים לשון. אבל בירושלמי הביאו ברייתא ששנו בה שדי ששניים מחברי הסנהדרין יהיו יודעים לדבר בשבעים לשון וכל השאר יהיו ראויים לשמוע, שלא כדעת רבי יוחנן, ולכן יאות אמרו, שפתחיה היה גדול כוחו שהיה יודע לדבר בשבעים לשון, שכן אף בסנהדרין לא היו אלא שניים או שלושה או ארבעה בלבד שהיו יודעים לדבר.

בתוספתא סנהדרין ח,א שנו: כל סנהדרין שיש בה שניים יודעים לדבר וכולם ראויים לשמוע - ראויה לעשות סנהדרין; שלושה - בינונית; ארבעה - חכמה.

אין מובן למשפט זה, ונראה שנסתבש בתוספתא כמו בירושלמי כאן, וכך צריך לומר: "כל עיר שיש בה שניים יודעים לדבר - ראויה לעשות סנהדרין. סנהדרין שיש בה שניים יודעים לדבר וכולם ראויים לשמוע - הרי זו סנהדרין; שלושה - בינונית; ארבעה - חכמה". הברייתא שבירושלמי ובתוספתא נשתבשה בשל הדמיון של שני משפטים אלה.

לשונו של המשפט הראשון בברייתא המתוקנת שבירושלמי ובתוספתא: "עיר שיש בה שניים שיודעים לדבר - הרי זו ראויה לסנהדרין" / "כל עיר שיש בה שניים יודעים לדבר - ראויה לעשות סנהדרין", הרי זו כלשונה של הלכה דומה: "כמה יהא בעיר (תושבים) ותהא ראויה לסנהדרין (קטנה)? - מאה ועשרים" (משנה סנהדרין סוף פרק א) / "כל עיר שיש בה כדי שלוש שורות של עשרים ושלושה... - ראויה לעשות סנהדרין" (תוספתא סנהדרין ג,ט).

בבבלי סנהדרין יז,ב אמרו: אמר רב יהודה אמר רב: כל עיר שאין בה שניים לדבר (שיודעים לדבר בשבעים לשון) ואחד לשמוע (להבין) - אין מושיבים בה סנהדרין. ובביתר היו שלושה (שיודעים לדבר בשבעים לשון), וביבנה היו ארבעה: רבי אלעזר ורבי יהושע ורבי עקיבא, ושמעון התימני דן לפניהם בקרקע (שלא בשורת החכמים, שלא נסמך). - מיתבי: שלישית (סנהדרין שיש בה שלושה שיודעים לדבר בשבעים לשון) - חכמה, רביעית - אין למעלה הימנה! (משמע שצריכים להיות שלושה כאלה ולא רק שניים!) - הוא דאמר כי האי תנא, דתניא: שנייה - חכמה, שלישית - אין למעלה הימנה. גרסה אחרת בבבלי שם: אמר רב יהודה אמר רב: כל עיר שאין בה שניים, אחד לדבר ואחד לשמוע - אין מושיבים בה סנהדרין... - מיתבי: שנייה - חכמה, שלישית - אין למעלה הימנה! - הוא דאמר כי האי תנא, דתניא: שלישית - חכמה, רביעית - אין למעלה הימנה.

אמר רב חסדא: פעם אחת יבשה ארץ ישראל, וקלטו לגנות צריפין. – אמר רבי יוסה בירבי בון: פעם אחת נשרף כל העולם כולו, ולא היו יודעין מאיכן להביא. והוזה תמן חד אילם והוה יהיב ידיה על עייניה וידיה על סוכרא. אייתוניה גבי פתחיה. אמר לון: אית אתר דמיתקרי עין סוכר, סוכר עין? ואזלון תמן ואשכחון.

שלוש נשים הביאו קיניהן. אחת אומרת: לעינתי, ואחת אומרת: לימתי, ואחת אומרת: לזיבתי. זו שאמרה: לעינתי – סברין מימר: שופעת כמעין. אמר לון: בעיינה סכנת. זו שאמרה: לימתי – סברין מימר: שופעת כים. אמר לון: בימה

אור ל'שרים

הלחם שקרבים בחג השבועות. והוזה תמן חד אילם – והיה שם אילם (שאינו יכול לדבר) אחד, והוה יהיב ידיה (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'חדא ידיה') על עייניה וידיה (בספר 'והזהיר' ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'וחדא ידיה') על סוכרא – והיה נותן ידו (האחת) על עינו וידו (האחרת) על הסוכר (סוגר, בריח, מוט לסגירת דלת). אייתוניה גבי פתחיה – הביאהו (את האילם) אצל פתחיה. אמר לון: – אמר להם (פתחיה, שראה שידיה של האילם רומזות לעין ולסוכר): אית אתר דמיתקרי עין סוכר (במסירה שלפנינו הוסיף מגיה: 'או'. ונמצא בנוסח הבבלי של מסכת שקלים. אבל חסרון "או" רגיל בירושלמי, ואינו גם בספר 'והזהיר'), סוכר עין? – האם יש מקום שנקרא עין סוכר או סוכר עין? ואזלון תמן ואשכחון – והלכו לשם (למקום שנקרא עין סוכר) ומצאו (שם תבואה לצורך שתי הלחם).

ומספרים עוד: שלוש נשים הביאו קיניהן (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'שהביאו שלוש קינין' (ראה בבלי מנחות סד, ב)) – כל אחת הביאה למקדש קן לקורבן ("קן" הוא שתי תורים או שני בני יונה). אחת אומרת (בספר 'והזהיר': 'חד אמרה' (וכן להלן)): "לעינתי" – אני מביאה קן בשביל עינתי, ואחת אומרת: "לימתי" – אני מביאה קן בשביל ימתי, ואחת אומרת: "לזיבתי" – אני מביאה קן בשביל זיבתי (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים הסדר: לימתי, לעינתי, לזיבתי). זו שאמרה: "לעינתי" – סברין מימר: – היו סוכרים (חושבים חכמים) לומר: שופעת כמעין – היתה שופעת דם זיבה כמעין, ושלמו ימי זיבתה, ועליה להביא קן חובה, שהגוזל האחד חטאת והאחד עולה. אמר לון: – אמר להם (פתחיה): בעיינה סכנת (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'איסתכנת' (וכן להלן)) – בעינה הסתכנה (היא היתה בסכנת איבוד ראייתה בעינה, ונדרה שאם תירפא תביא קן נדבה, שכולם קרבים עולות). זו שאמרה: "לימתי" – סברין מימר: – היו סוכרים (חושבים חכמים) לומר: שופעת כים – היתה שופעת דם זיבה כים, ושלמו ימי זיבתה, ועליה להביא קן חובה. אמר

ושתי הלחם מבקעת עין סוכר. צריפין הוא יישוב במישור החוף סמוך ללוד. עין סוכר הוא יישוב בארץ שומרון סמוך לשכם. יש מציעים לזהות גם את עין סוכר באיזור לוד. מספרים: אמר רב חסדא (מגדולי אמוראי בכל בדור השני והשלישי): פעם אחת יבשה ארץ ישראל – התייבשה התבואה והתקלקלה בכל המקומות, ולא מצאו תבואה להביא ממנה את מנחת העומר שקרבה בשישה עשר בניסן, וקלטו (נראה שצריך לומר: 'ולקטו') לגנות (בספר 'והזהיר': 'מגנות') צריפין – אספו תבואה ממקום ששמו גנות צריפין והביאו ממנה את העומר. במסירה שלפנינו מחק מגיה את שלוש המילים האחרונות והוסיף על הגליון: ולא ידעו מהיכן להביא (בדפוס ונציה הבבלי נוסף: 'עומר') – תבואה לצורך העומר. והוה תמן חד אילם – והיה שם אילם (שאינו יכול לדבר) אחד, דהוה יהיב חדא ידיה על גנות וחדא ידיה על צריפא – שהיה נותן ידו האחת על גנות (של בתים) וידו האחת על צריפא (מבנה עשוי ענפים שדפנותיו הן גם גגו, שצורתו כעין חרוט). איתוניה קמיה דפתחא (צריך לומר כמו בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'דפתחיה') – הביאהו (את האילם) לפני פתחיה. אמר להו: – אמר להם (פתחיה, שראה שידיה של האילם רומזות לגנות ולצריפא): אית אתר דמיתקרי גנות צריפין או צריפין גנות? – האם יש מקום שנקרא גנות צריפין או צריפין גנות? אזלין לתמן ואשכחון – הלכו לשם (למקום שנקרא גנות צריפין) ומצאו (שם תבואה לצורך העומר) (כבכתב היד של הסופר במסירה שלפנינו גם בספר 'והזהיר', וכבהגהה של המגיה כן הוא בנוסח הבבלי של מסכת שקלים על פי הבבלי מנחות סד, ב).

ומספרים עוד: אמר רבי יוסה בירבי בון (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור החמישי): פעם אחת נשרף (יבש מחמת השרב) כל העולם כולו (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'נשרפה / נשדפה ארץ ישראל') – התייבשה התבואה והתקלקלה בכל המקומות, ולא היו יודעין מאיכן (מהיכן) להביא – תבואה לצורך שתי

סכנת. זו שאמרה: לזיבתי – סברין מימר: זבה ממש. אמר לון: זאב בא ליטול את בנה.

הלכה ב (בדפוס התלמוד: המשך הלכה א)

תלמוד

"בן אחייה על חולי מיעים". – על ידי שהיו הכהנים מהלכין יחיפים על הרצפה

אור ל'שרים

הקינים. פתחיה זה מרדכי. ולמה נקרא שמו פתחיה? שהיה פותח דברים ודורשם, ויודע בשבעים לשון.

לפי הבבלי, המעשה שבא עומר מגגות צריפין ושתי הלחם מבקעת עין סוכר אירע באותה שעה, כשצרו מלכי בית חשמונאי זה על זה. ואילו לפי הירושלמי, פעם אחת שיבשה ארץ ישראל בא עומר מגגות צריפין, ופעם אחת שנשתדף כל העולם באו שתי הלחם מבקעת עין סוכר.

סדר שלוש הנשים בבבלי הפוך מבירושלמי.

בבבלי נקט פתחיה לגבי שלוש הנשים בלשון שמא: "שמא בזוב סיכנה? שמא בים סיכנה? שמא בעינה סיכנה?", ולכן סיפרו בבבלי שבדקו ושאלו את הנשים ומצאו כדבריו. ובירושלמי נראה שנקט פתחיה לגבי שלוש הנשים בלשון ודאי.

בבבלי אמרו, שאחת אמרה לעונתי, וסברו לומר לעונתה ממש. ובירושלמי אמרו, שאותה אחת אמרה לעינתי, וסברו לומר ששופעת כמעין.

בבבלי אמרו, שפתחיה אמר, שזו שאמרה לזיבתי - בזוב סיכנה. ובירושלמי אמרו, שפתחיה אמר, שזו שאמרה לזיבתי - זאב בא ליטול את בנה.

בסיפור על הבאת שתי הלחם מעין סוכר בא חילוף הלשון "חרש" בבבלי במקום "אילם" בירושלמי.

בסיפור על הבאת שתי הלחם מעין סוכר שמסופר בירושלמי נזכר השם פתחיה. בבבלי מובאים הסיפורים על פתחיה בחילוף השם פתחיה במרדכי, והגרסה 'מרדכי' היא על פי התוספת שבנוסח הבבלי של המשנה: "פתחיה זה מרדכי".

התלמודים הבינו את תפקידו של פתחיה כמורה הלכות והוראות לעם.

☆☆☆

הלכה ב (בדפוס התלמוד: המשך הלכה א)

תלמוד

במשנה שנינו: "בן אחייה על חולי מיעים".

מבארים: על ידי שהיו הכהנים מהלכין יחיפים על הרצפה של העזרה שהיתה של שיש, מפני שהכהנים היו הולכים יחיפים על הרצפה במקדש אלא יחיפים, והיה הקור קשה להם, והיו אוכלין

לון: – אמר להם (פתחיה): בימה סכנת – בים הסתכנה (היא היתה בסכנת טביעה בים, ונדרה שאם תינצל תביא קן נדבה). זו שאמרה: "לזיבתי" – סברין מימר: – היו סוברים (חושבים חכמים) לומר: זבה (בספר "וזהיר": 'זיווה' (זיבה)) ממש – היתה זבה דם, ושלמו ימי זיבתה, ועליה להביא קן חובה. אמר לון: – אמר להם (פתחיה): זאב בא ליטול את בנה – ונדרה שאם יינצל בנה מן הזאב תביא קן נדבה.

הסיפורים הללו מלמדים על גודל חוכמתו של פתחיה, שהיה מבאר דברים סתומים ומפרשם.

בבבלי מנחות טד, סה-ה, אמרו: תנו רבנן: כשצרו מלכי בית חשמונאי זה על זה, והיה הורקנוס מבחוץ ואריסטובלוס מבפנים (הורקנוס ואריסטובלוס היו אחים מבית חשמונאי, ורבו על המלוכה, וצבאו של הורקנוס צר על ירושלים שבה התבצר צבאו של אריסטובלוס)... ועל אותה שעה (של מצור, שלא היו תבואות בכל המקומות הסמוכים לירושלים) שנינו: מעשה שבא עומר מגגות צריפין, ושתי הלחם מבקעת עין סוכר.

כשהגיע העומר, לא היו יודעים מהיכן להביא עומר. הכריזו (על הדבר). בא חירש אחד ונתן ידו אחת על הגג וידו אחת על הצריף. אמר להם מרדכי: יש מקום ששמו גגות צריפין או צריפין גגות? בדקו ומצאו (שיש מקום ששמו גגות צריפין, והיה שם שדה שעורים, והביאו משם לעומר). כשביקשו להביא שתי הלחם, לא היו יודעים מהיכן להביא. הכריזו (על הדבר). בא חירש אחד ונתן ידו אחת על עינו וידו אחת על הסוכר. אמר להם מרדכי: יש מקום ששמו עין סוכר או סוכר עין? בדקו ומצאו (שיש מקום ששמו עין סוכר, והיה שם שדה חיטים, והביאו משם לשתי הלחם).

שלוש נשים הביאו שלוש קינים, אחת אמרה: "לזיבתי", ואחת אמרה: "לימתי", ואחת אמרה: "לעונתי". סבור מינה: "לזיבתי" - לזיבתה ממש, "לימתי" - לימתה ממש (שהיתה שופעת כים), "לעונתי" - לעונתה ממש (עונת הקרבת הקורבן ביום השמיני לטהרתה), דכולהו חדא חטאת וחדא עולה, אמר להו מרדכי: (זו שאמרה "לזיבתי" -) שמא בזוב סיכנה (את חייה וניצלה)? (זו שאמרה "לימתי" -) שמא בים סיכנה? (זו שאמרה "לעונתי" -) שמא בעינה סיכנה? דכולהו עולות נינהו (קורבן נדבה, להודות על הצלתן). בדקו ומצאו (כדבריו). והיינו דתנן (משנה שקלים ה,א): פתחיה על

והיו אוכלין בשר ושותין מים, היו באין לידי חולי מיעים. והוה ידע אהיי דין חמר טב למעייא, והיי דין חמר סמם למעייא.

"נחונייה חופר שיחין". – שהיה חופר שיחין ומערות. והוה ידע היי דין כף מקורר מיא, והיי דין כף אית ביה שרברובי ועד מטי הן שרברוביתיה מטייה. – אמר רבי אחא: ומת בצמא. – אמר רבי חנינה: מאן דאמר דרחמנא וותרן – יתוותרון בני מעוי, אלא מאריך רוחיה וגבי דידיה. – אמר רבי אחא: כתיב: "וסביביו^ו נשערה מאד" – מדקדק עמהן כחוט השערה. – אמר רבי יוסה: לא מטעם הזה, אלא מן מה דכתיב: "וסביביו נשערה מאד" [ונורא הוא על כל

כ.ב.א.

אור לישירים

במסירה שלפנינו נוסף על ידי מגיה: 'בנו'. ואינו בספר "וזהיר", וכהגהה כן הוא בכתב יד הבבלי ובדפוס ונציה הבבלי, ונוסף כנראה על פי הבבלי בבא קמא נ,א, אבל אינו גם בכתב יד שקלים) **בצמא** – נחונייה מת מחמת הצמא (מחוסר מים לשתייה), ולא הגנה עליו זכותו שהיה חופר בורות מים לצורך הרבים.

כאן התחלת מקבילה בירושלמי ביצה ג,ט. **אמר רבי חנינה** (בר חמא, אמורא ארץ ישראל בדור הראשון): **מאן דאמר דרחמנא וותרן** – מי (אדם) שאומר שהרחמן (הקב"ה) וותרן (מחלן וסלחן ואינו מקפיד, שאינו מעניש את האדם על חטאיו), – **יתוותרון בני מעוי** – יותרו (ייפתחו, ישתחררו (ותר = התר)) בני מעוי (ישלשלו, יפרישו תכופות צואה קלושה. יש כאן לשון נופל על לשון: וותרן - יתוותרון), **אלא מאריך רוחיה וגבי דידיה** – אבל מאריך אפו (הקב"ה ממתין בתשלום עונש לאדם על מעשיו הרעים, אולי ישוב) וגובה את שלו (מעניש את האדם על חטאיו, כשאינו שב).

אמר רבי אחא: כתיב: – כתוב (בהתגלות האלוהים הבא לדין): **"וסביביו נשערה מאד"** (תהילים נג, ג) – מסביב לה, המופיע לדון את ישראל, נושבת רוח סערה גדולה מאוד; ויש לדרוש את הכתוב: – **מדקדק עמהן** (בספר "וזהיר" נוסף: 'אפילו') **כחוט השערה** (משל לדבר קטן ומועט מאוד) – הקב"ה נוהג בהקפדה עם הקרובים לו ("סביביו"), שהם הצדיקים, ומענישם עונש חמור על חטא קטן מאוד ("נשערה מאד"), ואינו מוותר להם. ואף נחונייה, שהיה צדיק, דקדק הקב"ה עימו ולא ויתר לו, ולפיכך מת בצמא.

אמר רבי יוסה (בקטע מן הגניזה (JTS) ובמקבילה נוסף: 'בירבי בון' (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור החמישי). וכן הוא בספר "וזהיר" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים): **לא מטעם** (בספר "וזהיר" ובקטע מן הגניזה (JTS): 'לא מן הטעם') **הזה** – לא מן הטעם (המקור

בשר ושותין מים – ובנוסף לכך, הכוהנים ששימשו במקדש היו אוכלים בשר של הקורבנות והיו שותים מים, מפני ששתיית יין אסורה לכוהנים בשעת העבודה במקדש, **היו באין לידי חולי מיעים** – משום כך, הכוהנים הגיעו למצב של מחלת מעיים (מחלות המעיים של הכוהנים נגרמו מן הסתם על ידי הבשר הרב שאכלו, שלא נשמר בתנאים הראויים, ונאכל אף למחרת יום הקרבנות). **והוה ידע (א)היי דין חמר טב למעייא** – והיה (בן אחייה) יודע אי זה יין טוב (מועיל) למעיים (והיו הכוהנים שותים אותו שלא בשעת העבודה, כדי להירפא מחולי המעיים), **והיי דין חמר סמם למעייא** – ואי זה יין מזיק למעיים (ולא היו שותים אותו).

☆☆☆

במשנה שנינו: **"נחונייה חופר שיחין"**.

מבארים: **שהיה** – נחונייה, **חופר שיחין ומערות** (מיני בורות) – כדי שיהיו מים מצויים לשתייה לבני ירושלים ולעולי רגלים. **והוה ידע היי דין כף מקורר מיא** – והיה (נחונייה) יודע אי זה סלע מִקְרָה (מוציא ומזרים מתוכו) מים, **והיי דין כף אית ביה שרברובי** – ואי זה סלע יש בו צינורות (זרמי מים), **ועד מטי הן שרברוביתיה מטייה** – ועד היכן צינורו (של הסלע) מגיע (חודר). – "עד מטי" היא מילת יחס, ופירושה: עד ("לשונות סופרים", "יובל שי", עמוד 298)).

נחונייה ידע לחפור בורות במקומות שבהם מצויים זרמי מים מתחת לפני הקרקע, והבורות קיבלו מים לא רק מהגשמים אלא אף ממקורות תת קרקעיים.

בתוספתא בבא קמא ו,ה שנו: כך היה נחוניא חופר שיחין עושה: חופר ופוחח ומוסר לרבים.

לפי התוספתא, נחוניא היה אדם פרטי שחפר ומסר בורות מים לציבור, ואין הוא ממונה של המקדש, שאם כן, לא היה צריך למסור את הבורות לציבור.

אמר רבי אחא (אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי): **ומת**

סביביו] – מוראו על הקרובים יותר מן הרחוקים.

רבי חגיג בשם רבי שמואל בר נחמן: מעשה בחסיד אחד, שהיה חופר בורות, שיחין ומערות לעוברים ולשבים. פעם אחת היתה בתו עוברת להינשא ושטפה נהר. והוון כל עמא עללין לגביה בעיין מנחמתיה, ולא קבל עלוי מתנחמה. עאל רבי פינחס בן יאיר לגביה בעי מנחמתיה, ולא קבל עלוי מתנחמה. אמר לון: דין הינו חסידיון? אמרין ליה: רבי, כך וכך היה עושה, וכך וכך אירע. אמר: איפשר שהיה מכבד את בוראו במים והוא מקפחו במים?! מיד נפלה הברה

אור ל'שרים

מאוד" (תהילים נג), ואומר: "אל נערץ בסוד קדושים רבה" וגומ' (שם פט, ח), ואומר: "המשל ופחד עימו" וגומ' (איוב כה, ב), ואומר: "בקרובי אקדש" (ויקרא י, ג).

יתוותרון בני מעוי

בשיר השירים רבה פרשה ג נאמר: נתוותרו מעוי (תקף את בלשצאר המלך שלשול) כל אותו הלילה.

כאן התחלת מקבילה בירושלמי דמאי א.ג. מביאים סיפור מעשה: רבי חגיג (אמורא ארץ ישראל בדור השלישי והרביעי) אמר בשם רבי שמואל בר נחמן (אמורא ארץ ישראל בדור השני והשלישי): מעשה בחסיד (דבק באלוהים ובמצוותיו) אחד, שהיה חופר בורות, שיחין ומערות לעוברים ולשבים – שיהיו מים מצויים להם לשתייה. פעם אחת היתה בתו עוברת להינשא – עומדת (מתכוננת) להתחתן, ושטפה נהר – סחף אותה נהר בזרם. והוון כל עמא עללין לגביה בעיין מנחמתיה – והיו כל העם (כל אחד, הכל) נכנסים אצלו כשהם מבקשים לנחמו (על בתו שמתה), ולא קבל עלוי מתנחמה – ולא קיבל עליו (לא הסכים) להתנחם. עאל רבי פינחס בן יאיר (תנא בדור החמישי) לגביה בעי מנחמתיה – נכנס רבי פינחס בן יאיר אצלו כשהוא מבקש לנחמו, ולא קבל עלוי מתנחמה – ולא קיבל עליו (לא הסכים) להתנחם. אמר לון: – אמר להם (רבי פינחס בן יאיר לאנשי המקום): דין הינו (במקבילה ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'דין הוא') חסידיון ('חסידיון')?! – וכי זה הוא החסיד שלכם?! (שאם הוא חסיד, היה לו לקבל עליו להתנחם, שכן מצווה להתנחם על המת. – הדברים האלה נאמרו בצאתו מבית האבל, ולא לנוכחים בשעת ניחום האבלים, שקשה לקבל שרבי פינחס בן יאיר העליב את האבל בנוכחותו). אמרין ('אמרו') ליה: – אמרו לו (לרבי פינחס בן יאיר): רבי, כך וכך היה עושה, וכך וכך אירע (במקבילה: 'אירעו'). ובספר "והזהיר" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'אירע לו' – איש זה היה חופר בורות מים לעוברים ולשבים, וקרה לו ששטף נהר את בתו ומתה. אמר – רבי פינחס בן יאיר: איפשר שהיה מכבד את בוראו במים והוא מקפחו במים?! (בתמיהה) – הייתכן שמי שכיבד

הזה (למדים כן, אלא מן מה דכתיב (בספר "והזהיר" ובקטע מן הגניזה (JTS) ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים ובמקבילה אין שלוש המילים האחרונות): – אלא ממה שכתוב (בשבחי ה'): "יְנַוְרָא עַל כָּל סְבִיבֵי" (תהילים פט, ח) (במסירה שלפנינו נכתב: 'וסביביו נסערה מאד'. ונמחק והוגה על הגיליון: 'ונורא הוא על כל סביביו'. כתיקון כן הוא בספר "והזהיר" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים, וכן הוא במקבילה. אבל בכולם כבפסוק בלי "הוא", לבד מדפוס ונציה הבבלי) – כל המלאכים העומדים מסביב לה' יראים אותו; ויש לדרוש את הכתוב: – מוראו על הקרובים יותר מן הרחוקים – פחדו ואימתו של הקב"ה מוטלים על הקרובים לו ("סביביו"), שהם הצדיקים, יותר מהרחוקים ממנו, שהם הרשעים, והוא מדקדק עם הצדיקים ומעניש אותם עונש מיתה על עבירות קלות, ואת הרשעים הוא מעניש על עבירות חמורות. ואף נחונייה, שהיה צדיק, דקדק הקב"ה עימו והענישו עונש מיתה על עבירה קלה.

עד כאן המקבילה בירושלמי ביצה.

מאמרו של רבי חנינא מובא גם בירושלמי תעניות ב,א, וכן במדרשי אגדה. רבי יוסה בירבי בון רגיל לומר בסגנון זה: "לא מטעם הזה, אלא...".

במכילתא דרבי ישמעאל 'בשלח' מסכתא דשירה פרשה ח נאמר: מידת בשר ודם מוראו (מורא המלך) על הרחוקים יותר מהקרובים, אבל הקב"ה אינו כן, אלא מוראו על קרוביו יותר מרחוקיו, שנאמר: "בקרובי אקדש" (ויקרא י, ג), ואומר: "וסביביו נשערה מאוד" (תהילים נג), ואומר: "אל נערץ בסוד קדושים רבה ונורא על כל סביביו" (שם פט, ח), ואומר: "ה' אלוהי צבאות מי כמוך חסין יה ואמונתך סביבותיך" (שם פט, ט).

ובמכילתא דרבי שמעון בר יוחאי שמות טו,יא נאמר: לא כמידת בשר ודם מידת המקום. בשר ודם מוראו על הרחוקים יתר מן הקרובים, אבל מי שאמר והיה העולם אינו כן, אלא מוראו על הקרובים יתר מן הרחוקים, שנאמר: "וסביביו נשערה

בעיר: (ו)באת בתו של אותו האיש. – אית דאמרינן: בשוכתא איתעריית; ואית דאמרינן: מלאך ירד כדמות רבי פינחס בן יאיר והצילה. אור ל'שרים

שעלתה. אמרו לה: מי העלך? – אמרה להם: זכר של רחלים (איל) נזדמן לי וזקן אחד מנהיגו (היה מובילו, וזקן זה העלה אותי). אמרו לו (לרבי חנינא בן דוסא): נביא אתה (שיודע לנבא מה קרה)? – אמר להם: לא נביא אנוכי ולא בן נביא אנוכי, אלא כך אמרתי (בלבי מסברה): וכי דבר שאותו צדיק מתעסק בו (לחפור בורות לרבים) – ייכשל בו זרעו?! (ובוודאי יקרה לה נס ותינצל) אמר רבי אחא: אף על פי כן, מת בנו (של נחוניא) בצמא, שנאמר: "וסביבו נשערה מאד" (תהילים נ) – מלמד, שהקב"ה מדקדק עם סביביו כחוט השערה. – רבי חנינא אמר: מהכא: "אל נערץ בסוד קדושים רבה ונורא על כל סביביו" (תהילים פט). אמר רבי חנינא: כל האומר: הקב"ה ותרן הוא – ייוותרו חייו, שנאמר: "הצור תמים פועלו כי כל דרכיו משפט" (דברים לב).

המעשה על החסיד ורבי פינחס בן יאיר המסופר בירושלמי דומה למעשה על נחוניא ורבי חנינא בן דוסא המסופר בבבלי. המעשה שבבבלי היה בסוף ימי הבית השני, והמעשה שבירושלמי היה כמה דורות אחר כך.

אם החסיד שחפר שיחין לצורכי הרבים, כנוסח שהובא בירושלמי, היה נחוניא חופר שיחין, לא ייתכן שפנו אל רבי פינחס בן יאיר, שכן נחוניא חופר שיחין חי בימי הבית ונמנה על הממונים שהיו במקדש. נראה שלפנינו שתי מסורות מקבילות על חסידים שמצילים או שיודעים על הצלתן של בנות הנופלות לתוך הבור. המסורת הבבלית ייחסה את הסיפור על החסיד שחפר שיחין לצורכי הרבים לנחוניא חופר שיחין הנזכר במשנה ("בימי הבית ובימי המשנה", עמוד 528 הערה 65), ולכן החליפה את רבי פינחס בן יאיר ברבי חנינא בן דוסא, שכן שניהם היו חסידים, שמסרו עליהם שעשו הם או שנעשו להם מעשי ניסים.

בבבלי נאמרו דבריו של רבי אחא "אף על פי כן, מת בנו בצמא" על הברייתא המספרת על בתו של נחוניא. בירושלמי נמצא מאמרו של רבי אחא "ומת בצמא" אחרי מה שנאמר על נחוניא.

גם בבבלי וגם בירושלמי למדו שהקב"ה מדקדק עם סביביו כחוט השערה מהכתוב "וסביבו נשערה מאד" (רבי אחא) ומהכתוב "ונורא על כל סביביו".

דברים רבה פרשת 'עקב' נאמר: מעשה באדם אחד שהיה חופר שיחין לרבים. בתו היתה מהלכת בדרך, ובאת לעבור את הנהר ושטפה. באו ואמרו לו לרבי פנחס בן יאיר: כך הגיע לבתו של פלוני. אמר להם: אי איפשר, שמי שיעשה רצונו של הקב"ה במים אין הקב"ה מאבד בתו במים. מיד נפלה צווחה בעיר: באתה בתו של פלוני. אמרו רבותינו: כיוון שאמר רבי פינחס בן יאיר כך, ירד מלאך והעלה אותה.

נפלה הברה

הצמדת הפועל "נפל" למילה "הברה" (שמשמעה קול, מילה)

את אלוהיו במים, על ידי שהיה חופר בורות מים לצורך הרבים, הוא מכה ופוגע בו במים, ששטף נהר את בתו ומתה? מיד נפלה הברה (התפשטה שמועה) בעיר: (ו)באת (במסירה שלפנינו נמחקה הוי"ו על ידי מגיה. במקבילה: 'באת', ובספר "והזהיר": 'באתה') בתו של אותו האיש (בספר "והזהיר": 'אותו חסיד') – חזרה בתו של איש זה, שניצלה מן הנהר.

ומציעים מסורות עלומות שם (המפרטות את האופן שבו ניצלה בתו של איש זה מן הנהר): אית דאמרינן: – יש שאומרים: בשוכתא (במקבילה: 'בסיכתא') איתעריית (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים נשתבשו שתי מילים אלו) – בשוֹכָה (ענף) נתפסה (וכך ניצלה); ואית דאמרינן: – ויש שאומרים: מלאך ירד – מן השמים, כדמות (במקבילה ובספר "והזהיר" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'כדמות') רבי פינחס בן יאיר והצילה.

עד כאן המקבילה בירושלמי דמאי.

בירושלמי כאן סיפרו על החסיד שהיה חופר בורות וכמעט שמתה בתו במים, כיוון שסיפרו לעיל על נחוניא שהיה חופר בורות ומת בצמא. ובירושלמי דמאי, כיוון שסיפרו שם כמה סיפורים על רבי פינחס בן יאיר (ובהם הסיפור על חמורתו שהובא גם בירושלמי כאן לעיל), סיפרו על החסיד שהיה חופר בורות, משום שרבי פינחס בן יאיר הוא שהציל את בתו.

כבר העירו על הסתירה שבין המעשה בנחוניא ובין המעשה בחסיד אחד, שמן הראשון משתמע שהעיסוק בחפירת בורות אינו מגן מפני מוות בצמא, מה שאין כן לפי המעשה השני, אך מסתבר שסיפורים אלה הובאו יחד אגב הדמיון הנושאי ביניהם, על אף המחלוקת ביניהם ("לדרכי שילובן של האגדות בירושלמי", "אסופות" יא, עמוד ר הערה 18).

בבבלי בבא קמא קג, ותמורה טו, אמרו, שכל מקום שנאמר "מעשה בחסיד אחד" הכוונה או לרבי יהודה בן בבא (תנא בדור השלישי) או לרבי יהודה ברבי אילעאי (מגדולי התנאים בדור הרביעי). במעשה בחסיד אחד שבירושלמי כאן נזכר רבי פינחס בן יאיר (תנא בדור החמישי), ולפי זה החסיד כאן הוא רבי יהודה ברבי אילעאי.

אפשר שהחסיד מיהאן להתנחם, לפי שאין מקבלים תנחומים על חי, ואכן לא מתה בתו.

בבבלי בבא קמא נא, ויבמות קכא, אמרו: תנו רבנן: מעשה בבתו של נחוניא חופר שיחין שנפלה לבור. באו והודיעו את רבי חנינא בן דוסא (תנא בדור הראשון) (שיתפלל עליה). שעה ראשונה אמר להם: "שלום (לה בבור)"; שנייה אמר להם: "שלום"; שלישית אמר להם: "עלתה (מן הבור)". באו ומצאוה

"גביני כרוז" – שהיה מכריז בבית המקדש. מה היה אומר? הכהנים לעבודה והלויים לדוכן וישראל למעמד. אגריפס המלך שמע קולו עד שמונה פרסאות ונתן לו מתנות הרבה.

"בן גבר על נעילת שערים" – תירגם רב קומי דבית רבי שילה: קרא גברא – אכריז כרוזא. – אמרון ליה: קרא תרנוגלא. – אמר לון: והתנינן: בן גבר!

אור לישרים

גביני, חלוקה על המשנה בתמיד (תוספות ישנים וריטב"א בבלי יומא כ,ב).

☆☆☆

במשנה שנינו: "בן גבר על נעילת שערים". במשנה סוכה ה,ד שנינו (בתיאור שמחת בית השואבה בחג הסוכות): ועמדו שני כוהנים בשער העליון (שער ניקנור), שיורד מעזרת ישראל לעזרת נשים, ושתי חצוצרות בידיהם. קרא הגבר, תקעו והריעו ותקעו (שני הכוהנים בחצוצרות לסימן שהגיעה השעה ללכת לשילוח לשאוב מים לניסוך).

ובמשנה יומא א,ח שנינו: בכל יום תורמים את המזבח (מרימים את הדשן מעל המזבח) בקריאת הגבר או סמוך לו (סמוך לזמן קריאת הגבר) בין לפניו בין לאחוריו. ובמשנה תמיד א,ב שנינו: מי שהוא רוצה לתרום את המזבח (כל כוהן הרוצה להשתתף בהגלה לעבודת תרומת הדשן), משכים וטובל עד שלא יבוא הממונה (קודם שיבוא הממונה על ההגלה). וכי באיזו שעה הממונה בא? לא כל העיתים שוות, פעמים שהוא בא מקריאת הגבר או סמוך לו (או שהוא בא סמוך לזמן קריאת הגבר) מלפניו או מלאחוריו.

כאן התחלת מקבילה בירושלמי סוכה ה,ה. מספרים: תירגם רב (אמורא בבלי בדור הראשון, מגדולי האמוראים) קומי (בקטע מן הגניזה (JTS) גוסף: 'אלין' - אלה) דבית (בספר "וזהיר" ובדפוס ונציה הבבלי אין המילה 'דבית') רבי שילה: – תרגם (פירש) רב לפני (התלמידים) של בית (מדרשו של) רבי שילה (חכם בבלי בדור המעבר שבין התנאים לאמוראים): קרא גברא (נראה שצריך לומר: 'קרא הגבר') – פירוש המילים "קרא הגבר" שבמשנה בסוכה הוא: – אכריז (בספר "וזהיר": 'קרי') כרוזא – הכריז הכרוז (האיש הממונה על פתיחת השערים במקדש, ששמו גבר, הכריז שיפתחו את השער העליון, ש"גבר" שבמשנה בסוכה הוא שם אדם). – אמרון ליה: – אמרו לו (לרב): קרא תרנוגלא – קרא התרנוגול (כך פירוש המילים "קרא הגבר", ש"גבר" פירושו תרנוגול). – אמר לון: – אמר להם (רב): והתנינן: – והרי שנינו (במשנה כאן): בן גבר על נעילת שערים – שמו של האיש הממונה על פתיחת השערים במקדש היה

אינו על טהרת העברית. באכדית נמצא הצירוף "נפלה מילה", והצירוף עבר מאכדית לעברית.

☆☆☆

במשנה שנינו: "גביני כרוז".

מבארים: שהיה – גביני, מכריז בבית המקדש – בכל בוקר.

ומביאים ברייתא: מה היה אומר? (בספר "וזהיר": 'ומה היה מכריז') – "הכהנים לעבודה והלויים לדוכן וישראל למעמד" – היה מכריז, שיעמדו הכוהנים לעבוד את העבודה במקדש, ויעמדו הלויים לשיר על הדוכן בפה ובכלי זמר, ויעמדו ישראלים בעזרה כשליחי כל ישראל בשעת הקרבת קורבנות הציבור. קריאתו של הכרוז היתה מעירה את הישנים ומעמידתם על רגליהם. אגריפס המלך (ממלכי בית שני) שמע קולו – של גביני כשהכריז בבית המקדש, עד שמונה פרסאות – קולו הגיע למקום במרחק שמונה פרסאות (פרסה היא מידת אורך, כארבעה מילים, שהם כשמונת אלפים אמה. מקור המילה בפרסית) (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'ברחוק פרסה') ונתן לו – המלך לגביני, מתנות הרבה – מתוך התפעלות מחוזק קולו (קשה לקבוע לאיזה אגריפס מתכוונת הברייתא, אגריפס הראשון או אגריפס השני. שניהם מלכו בסוף ימי הבית השני).

בבבלי יומא כ,ב אמרו: תניא: גביני כרוז מה הוא אומר (בהכרזתו)? – "עמדו כוהנים לעבודתכם ולוויים לדוכנכם וישראל למעמדם". והיה קולו נשמע בשלוש פרסאות. מעשה באגריפס המלך שהיה בא בדרך ושמע קולו בשלוש פרסאות, וכשבא (המלך) לביתו שיגר לו מתנות הרבה. ואף על פי כן, כוהן גדול משובח ממנו (בקולו), דאמר מר: וכבר אמר (קרה שאמר כוהן גדול בוודויו ביום הכיפורים) "אנא השם" ונשמע קולו בריחו. ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: מירושלים ליריחו עשר פרסאות.

במשנה תמיד ג,ח שנינו: מיריחו היו שומעים קול גביני כרוז.

בבבלי אמרו, שאגריפס שמע את קולו של גביני במרחק שלוש פרסאות. ובירושלמי אמרו, ששמע את קולו במרחק שמונה פרסאות. הברייתא בבבלי, שלפיה לא היו שומעים מיריחו את קולו של

אית לך מימר בר תרנגולא?!

"בן בני על הפקיע" - שהיה מזויג את הפתילות.

אור ל'ישראלים

בתוספתא מגילה ג, מא שנו, שמתורגמן העומד לפני חכם הדורש אינו רשאי לשנות מדברי החכם, אלא אם המתורגמן היה אביו של החכם או רבו של החכם. כך מצאנו שעשה רב לגבי רבי שילא ("תוספתא כפשוטה", מועד ג, עמוד 1224). בתוספתא מגילה ג, כא שנו, שאינו כבוד שיתרגם גדול על ידי קטן, שאין קטן קורא וגדול מתרגם על ידו. והדברים אמורים בקטן ממש, אבל בקטן במעלה לא אכפת לנו, שהרי מצאנו שרב תרגם על ידי רבי שילא ("תוספתא כפשוטה", מועד ג, עמוד 1196).

לפי הבבלי, רב ורבי שילא נחלקו בפירוש הביטוי "קריאת הגבר" שבמשנה ביומא. ולפי הירושלמי, רב ובית רבי שילא נחלקו בפירוש המילים "קרא הגבר" שבמשנה בסוכה. לפי הבבלי, רב אמר ש"גבר" שבמשנה ביומא פירושו אדם, והביאו בבבלי רבי לרב רב מגביני כרוז, שכן המשנה ביומא מדברת בהתחלת העבודה במקדש בכל בוקר, ולכן קריאת הגבר שבמשנה שם היא קריאתו של גביני שהיה הממונה על העמדת הכהנים לעבודתם במקדש בכל בוקר. אבל לפי הירושלמי (לפי פירושנו), רב אמר ש"גבר" שבמשנה בסוכה הוא שם אדם, והביא רב רבי לרב רב מגביני מן גבר, שכן המשנה בסוכה מדברת בפתיחת השער העליון במקדש בבוקר, ולכן הגבר שבמשנה שם הוא בן גבר שהיה הממונה על פתיחת השערים במקדש בכל בוקר.

לפי הבבלי, רב סבור ש"קריאת הגבר" הוא מונח שמקורו בקריאת גביני כרוז במקדש בכל בוקר, אבל אין לדעת מה פירוש המילים "קרא הגבר" שבמשנה בסוכה לדעת רב. ואילו לפי הירושלמי (לפי פירושנו), רב יכול לסבור ש"קריאת הגבר" הוא מונח שפירושו קריאת התרנגול או שמקורו בקריאת גביני כרוז במקדש בכל בוקר, אבל פירוש המילים "קרא הגבר" שבמשנה בסוכה לדעת רב אינו קשור כלל למונח הזה על שני פירושו.

☆☆☆

במשנה שנינו: "בן בני על הפקיע".

מבארים: שהיה - בן בני, מְזוּיָג (מצמיד, מחבר) את הפתילות - היה גדול וקולע פתילות למנורת המקדש מפקעות של חוטים (פקיע פירושו פקעת).

כך אמרו גם בירושלמי יומא ב, ג. לפי הירושלמי שם, כדי שתהא המנורה דולקת כל הלילה, היה בן בני מתאים את עובי הפתילות של המנורה לאורך הלילה, והיה מכין פתילות דקות ללילות הארוכים של תקופת טבת ופתילות עבות ללילות הקצרים של תקופת תמוז.

בן גבר! אית לך מימר בר תרנגולא? (בתמיהה) - יש לך לומר (האם אתה יכול לומר שפירוש המילים "בן גבר" שבמשנה כאן): הבן של התרנגול?! (והרי ודאי ש"גבר" שבמשנה כאן אין פירושו תרנגול! אלא מכאן ש"גבר" שבמשנה בסוכה הוא שם אדם, והוא האיש ששמו בן גבר שבמשנה כאן, שכן בשני המקומות מדובר במי שהיה ממונה על פתיחת השערים במקדש)

עד כאן המקבילה בירושלמי סוכה.

בבבלי יומא כ, ב-כא, אמרו: מאי קריאת הגבר (שהזכרה במשנה יומא א, ח: בכל יום תורמים את המזבח בקריאת הגבר)? - רב אמר: קרא גברא (הכריז האיש הממונה על כך). רבי שילא אמר: קרא תרנגולא.

רב איקלע לאתריה דרבי שילא, לא הוה אמורא (מתורגמן) למיקם עליה דרבי שילא, קם רב עליה ומפריש: מאי "קריאת הגבר"? - קרא גברא. - אמר ליה רבי שילא: לימא מר: קרא תרנגולא! - אמר ליה: כי הוה קאימנא קמיה דרבי / דרבי חייא ומפרישנא מאי "קריאת הגבר"? קרא גברא, ולא אמר לי ולא מידי; ומר אמר לי: אימא: קרא תרנגולא?

תניא כוותיה דרב, תניא כוותיה דרבי שילא. תניא כוותיה דרב: גביני כרוז מה הוא אומר (בהכרזתו)? - "עמדו כוהנים לעבודתכם ולוויים לדוכנכם וישראל למעמדכם". תניא כוותיה דרבי שילא: היוצא (לדרך) קודם קריאת הגבר - דמו בראשו. רבי יאשיה אומר: עד שישנה (שיקרא קריאה שנייה), ויש אומרים: עד שישלש. ובאיזה תרנגול אמרו? - בתרנגול בינוני (מכאן שקריאת הגבר היא קריאת התרנגול).

הראיה לרבי שילא מן הברייתא "היוצא לדרך..." ראייה חזקה היא. ואין לדחותה שרב לא אמר "קריאת הגבר" היינו "קרא גברא" אלא במקומות הקשורים בעבודת המקדש, שכן בירושלמי שקלים וסוכה נמסר שהביא רבי לרב רב מגביני מן גבר, שאמרו במשנה "בן גבר...". רב לא הכיר איפוא את השימוש במילה גבר לתרנגול.

מאידך גיסא, הראיה לרב מן הברייתא "גביני כרוז..." ראייה חלשה היא, שכן רבי שילא מודה שהיה מכריז בבית המקדש, אלא שלדעתו הכריז בקריאת התרנגול. וכדמות ראייה גם מן הירושלמי שקלים, שמביא את המחלוקת בין רב ורבי שילא אחרי הברייתא על גביני כרוז בלא לקשר אותם.

כנראה הזדקקו ל"תניא כוותיה דרב" כדי שלא יקשה עליו מ"תניא כוותיה דרבי שילא". אבל באמת אינן דומות. המקורות מסייעים לרבי שילא ("מקורות ומסורות", מועד ג, עמודים לז-לח).

רבי יוסה עאל לכופרה, בעא ממנייא עליהון פרנסין, ולא קבלון מיניה. עאל ואמר קומיהון: בן בבי על הפקיע. ומה אם זה שנתמנה על הפתילות, זכה להימנות עם גדולי הדור; אתם שאתם מתמנין על חיי נפשות, לא כל שכן?!

"בן ארזה על הצלצל". – כהיא דתנינן תמן: הניף הסגן בסודרין, והקיש בן ארזא בצלצל.

"הוגרם בן לוי על השיר". – אמר רבי אחא: נעימה יתירה היה יודע. ואמרו

אור לישרים

לפי מה שאמר אבבי בתחילה בבבלי, בן בבי היה ממונה על הפקעת בגדים לעשיית פתילות, ולפי מה שאמר אחר כך, "פקיע" פירושו רצועה ושוט, ובן בבי היה ממונה על עונשי מלקות במקדש. אבל לפי הירושלמי, "פקיע" פירושו פקעת, ובן בבי היה ממונה על הכנת הפתילות למנורת המקדש.

גדולי הדור

התואר "גדול הדור" / "גדולי הדור" מתייחס בלשון חכמים לאישים במקרא, לתנאים ולאמוראים ארץ ישראלים. התואר מציין אישיות ציבורית חשובה ובעלת השפעה, אך לאו דווקא בעלת סמכות הלכתית. בירושלמי כאן התואר מתייחס לממונים שהיו במקדש, שלפי דעה אחת לעיל, שהתנא של המשנה מונה את הממונים שבדורו, לא כל הממונים היו כשירים.

☆☆☆

במשנה שנינו: "בן ארזה על הצלצל". מציעים משנה (המסייעת למשנה כאן): **כהיא** (כהיא) **דתנינן תמן**: – כמו (המשנה) ההיא ששנינו שם (במסכת אחרת - תמיד ז,ג, בתיאור הקרבת קורבן התמיד של שחר): **הניף** (נשא והניע לכאן ולכאן) **הסגן** – הממונה תחת כוהן גדול, שיהיה ממלא מקומו אם יארע בו פסול, **בסודרין** (מטפחות) – כשראה הסגן שהתכופף הכוהן הגדול לנסך את היין על המזבח, הניף בסודרים שבידו, כדי להודיע על כך ללוויים המשוררים, והקיש (היכה בנימים של כלי נגינה) **בן ארזא בצלצל** – לסימן ללוויים לפתוח בשיר, שהלוויים היו שרים בשעת ניסוך היין.

☆☆☆

במשנה שנינו: "הוגרם בן לוי על השיר". מספרים: **אמר רבי אחא** (אמורא ארץ ישראלית בדור הרביעי): **נעימה** (ניגון) **יתירה** (נוספת) **היה יודע** – הוגרם בן לוי. (ו) **אמרו עליו**, **על הוגרם בן לוי**, **שהיה מנעים את קולו בזמר** – שר וזימר בקול ערב ונעים,

כאן התחלת מקבילה בירושלמי פאה ח,ז.

מספרים: **רבי יוסה** (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור הרביעי) (בספר "וזהיר": 'רבי ייסא'. ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'רבי אסי' (אמורא ארץ ישראלית בדור השלישי)) **עאל** – בא, **לכופרה** (פרבר של טבריה), **בעא ממנייא עליהון** (במקבילה ובכתב יד רומי: 'בעא מוקמה לון') **פרנסין** – ביקש למנות עליהם (להעמיד להם לאנשי כופרה) פרנסים (מנהיגי קהילה ועוסקים בצורכי ציבור), **ולא קבלון מיניה** (בספר "וזהיר" ובקטע מן הגניזה (JTS) ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים, וכן במקבילה ובכתב יד רומי: 'ולא קבלון עליהון') – ולא קיבלו עליהם (אלה שרצה למנותם לא הסכימו להיות פרנסים, משום שלא ראו שיש חשיבות בדבר, וחששו מפני הטרחה שיש בכך). **עאל ואמר קומיהון**: – נכנס ואמר לפניהם: **בן בבי על הפקיע** – בין הממונים על כמה דברים במקדש המנויים במשנה נחשב גם בן בבי הממונה על הפקיע. **ומה אם זה** – בן בבי, **שנתמנה** (מָנָה, הוטל עליו תפקיד) **על הפתילות** (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'מה זה שלא נתמנה אלא על הפתילות'), **זכה להימנות** (להיחשב) **עם גדולי הדור** (החשובים בבני הדור) – עם הממונים שהיו במקדש; **אתם** – שנתמניתם פרנסים, **שאתם מתמנין** (ממונים) **על חיי נפשות** – על צורכי ציבור, האם **לא כל שכן?** (בתמיהה) – בוודאי ובוודאי שאתם תזכו להימנות עם גדולי הדור. – כך עודד אותם רבי יוסה לקבל עליהם להיות פרנסים.

עד כאן המקבילה בירושלמי פאה.

בבבלי יומא כג,א אמרו: אמר אבבי: מריש הוה אמינא: הא דתנן: בן בבי ממונה על הפקיע - פתילתא (פתילות), כדתנן: מבלאי מכנסי הכהנים ומהמייניהם (מאבנטיהם) מהם היו מפקיעים (מתירים ופורמים) ובהם היו מדליקים (למנורה ולאורות שבשמחת בית השואבה). כיוון דשמענא להא דתניא: ולא עוד אלא שלוקה (הרמאי בשעת הצבעה של הפייס) מן הממונה בפקיע - אמינא: מאי פקיע? - נגדא (מלקות).

עליו, על הוגדס בן לוי, שהיה מנעים את קולו בזמר, וכשהיה נועץ גודלו לתוך פיו היה מוציא כמה מיני זמר, והיו אחיו הכהנים נזקקין לו בת ראש.

"בית גרמו על מעשה לחם הפנים". – בית גרמו היו בקיאיין במעשה לחם הפנים וברדייתו, ולא רצו ללמד. שלחו והביאו אומנים מאלכסנדריא, והיו בקיאיין במעשה לחם הפנים, וברדייתו לא היו בקיאיין. בית גרמו היו מסיקין מבפנים ורודין מבחוץ ולא היתה מעפשת, ואלו היו מסיקין מבפנים ורודין מבפנים והיתה מעפשת. כיון שידעו חכמים בדבר הזה, אמרו: כל מה שברא הקב"ה לכבודו ברא, שנאמר: "כל פעל יי למענהו". שלחו אחריהם, ולא רצו לבוא עד שכפלו להן שכרן: שנים עשר מנה היו נוטליין, ונתנו להן עשרים

אור לישראלים

מאלכסנדריא (בספר "והזהיר" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים נוסף: 'של מצרים') – שיעשו את לחם הפנים במקומם של בית גרמו, והיו – אותם אומנים, בקיאיין במעשה לחם הפנים, וברדייתו לא היו בקיאיין. בית גרמו היו מסיקין (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים נוסף: 'את התנור') מבפנים ורודין מבחוץ – שהיו מדביקים את הלחם בדופני התנור מבחוץ, והיה נאפה מחום התנור שבפנים, ולא היתה מעפשת (כן הוא בספר "והזהיר". במסירה שלפנינו הוגהה מילה זו כאן ולהלן וכן במקבילה, והסופר כתב 'מתפשת', והוגה על ידי מגיה 'מתעפשת' כבנוסח הבבלי של מסכת שקלים וכגרסת הבבלי יומא) – הפת של לחם הפנים לא התעפשה (לא העלתה עובש) במשך השבוע שהיה הלחם מונח על השולחן במקדש, ואלו – אותם אומנים, היו מסיקין מבפנים ורודין מבפנים – שהיו מדביקים את הלחם בדופני התנור מבפנים, והיתה מעפשת – הרי שהיו שתי מגרעות, שאומני אלכסנדריה לא ידעו לאפות יפה כבית גרמו, ועוד שהלחם היה מתעפש. כיון שידעו (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'ששמעו') (כלשון הבבלי) חכמים בדבר (הזה) – שהפת של לחם הפנים שעשו אומנים אלו אינה יפה כפי שעשו בית גרמו, אמרו: כל מה שברא הקב"ה – לכבודו ברא (בספר "והזהיר": 'בשבילו ברא'. ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'לא ברא אלא לכבודו') – הקב"ה ברא את כולם כדי לגלות את כבודו בעולם, שנאמר: "כל פעל יי למענהו" (משלי טז, ד) – כל מה שעשה ה' הוא לטובתו ובשבילו. ואף כל מיני אומנויות שבעולם, ובכללן אומנותם של בית גרמו, הן לכבודו של הקב"ה. ולכן אמרו חכמים, שיחזרו בית גרמו לתפקידם (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים חסר הפסוק, שלא כבבלי יומא). שלחו – חכמים, אחריהם – אחרי בית גרמו שליחים, כדי להחזיר אותם לתפקידם, ולא רצו לבוא (בספר "והזהיר": 'ולא באו'. ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'ולא רצו לחזור') עד שכפלו להן שכרן: – הם הסכימו

וכשהיה נועץ (תוקע, מכניס) גודלו (בוהן ידו) לתוך פיו היה מוציא – מפיו, כמה מיני זמר, והיו אחיו הכהנים (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'אחיו הלויים') נזקקין (בכתב יד שקלים: 'נזקקין') לו (בדפוס ונציה הבבלי אין מילה זו) בת (בכתב יד הבבלי ובדפוס ונציה הבבלי: 'בבת') ראש – היו נדחפים ונרתעים בבת אחת, מחמת הקול האדיר שהיה משמיע (זקר – אולי היפוך סדר אותיות מן זרק).

בבבלי יומא לח, אמרו: "הוגרס בן לוי" וכו'. – תניא: כשהוא נותן קולו בנעימה, מכניס גודלו לתוך פיו, ומניח אצבעו בין הנימים (שבגרונו), עד שהיו אחיו הכהנים נזקקים בבת ראש לאחוריהם.

הסיפור על הוגדס בן לוי מובא בשיר השירים רבה ג, ט.

נראה שמוצאו של הפועל "זקר" הוא אכדי, ויש לו הוראות של הסר וסלק, אך גם התרומם. משום שהפועל כבר לא הובן, שונה הרבה בדרך שיכול ל"זרק". יש עוד לבדוק באכדית, אם לא נשאל משם הביטוי כולו "זקר בבת ראש". מכל מקום הרושם הוא, שהביטוי "זקר בבת ראש" נראה בבלי מעיקרו בשל תפוצתו המרובה ברובד זה ("ערכי" א, עמוד 149).

☆☆☆

במשנה שנינו: "בית גרמו על מעשה לחם הפנים".

כאן התחלת מקבילה בירושלמי יומא ג, ט.

מביאים ברייתא: בית גרמו היו בקיאיין במעשה לחם הפנים – היו מומחים באופן עשייתו, שלחם הפנים היה עשוי בצורה מיוחדת, וברדייתו – היו מומחים גם באופן הוצאתו מן התנור לאחר שנאפה, שלא יישבר, ולא רצו ללמד – לאחרים שאינם ממשפחתם את סוד עשיית לחם הפנים ורדייתו. ובשל כך סילקו חכמים אותם מתפקידם. שלחו (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים נוסף: 'חכמים' (כלשון הבבלי)) והביאו אומנים (מומחים)

וארבע, רבי יהודה אומר: עשרים וארבעה היו נוטלין, ונתנו להן ארבעים ושמונה. – אמרו להן: מפני מה אין אתם רוצין ללמד? – אמרו להן: מסורת היא בידינו מאבותינו, שהבית הזה עתיד ליחרב, שלא ילמדו אחרים ויהיו עושין כן לפני עבודה זרה שלהן. – בדברים הללו מזכירין אותן לשבת, שלא יצא ביד בניהם פת נקייה מעולם, שלא יהו אומרים: ממעשה לחם הפנים הן אוכלין.

אור לישירים

נוטלים בכל יום, חזרו להיות נוטלים ארבעים ושמונה מנה. – אמרו להם חכמים: מה ראיתם שלא ללמד? – אמרו: יודעים היו בית אבא שבית המקדש עתיד לחרוב, ולא רצו ללמד, שלא יהו עושים לפני עבודה זרה בדרך שעושים לפני המקום. – ובדבר הזה מזכירים אותם לשבת, שלא נמצאת פת נקייה ביד בניהם וביד בנותיהם מעולם, שלא יאמרו: מלחם הפנים הם ניזונים; לקיים מה שנאמר: "והייתם נקיים מה" ומישראל".

ובבבלי יומא לחא, אמרו: תנו רבנן: בית גרמו היו בקיאים במעשה לחם הפנים, ולא רצו ללמד. שלחו חכמים והביאו אומנים מאלכסנדריא של מצרים, והיו יודעים לאפות כמותם ולא היו יודעים לרדות כמותם, שהללו (אומני אלכסנדריה) מסיקים מבחוץ ואופים מבחוץ, והללו (בית גרמו) מסיקים מבפנים ואופים מבפנים. הללו (אומני אלכסנדריה) פיתם מתעפשת, והללו (בית גרמו) אין פיתם מתעפשת. כששמעו חכמים בדבר, אמרו: כל מה שברא הקב"ה בעולמו - לכבודו בראו, שנאמר: "כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתי", יחזרו בית גרמו למקומם. שלחו להם חכמים ולא באו. כפלו להם שכרם ובאו. בכל יום היו נוטלים שנים עשר מנה, והיום (בימים אחרי שחזרו למקומם) עשרים וארבעה. רבי יהודה אומר: בכל יום עשרים וארבעה, והיום ארבעים ושמונה. – אמרו להם חכמים: מה ראיתם שלא ללמד? – אמרו להם: יודעים היו בית אבא שבית המקדש עתיד ליחרב, שמא ילמד אדם שאינו מהוגן וילך ויעבוד עבודה זרה בכך. – ועל דבר זה מזכירים אותם לשבת, שמעולם לא נמצאת פת נקייה ביד בניהם, שלא יאמרו: מלחם הפנים הם ניזונים; לקיים מה שנאמר: "והייתם נקיים מה" ומישראל".

הברייתא על בית גרמו מובאת בכמה שינויים בשיר השירים רבה ג, ח. שם נאמר: וכשידעו חכמים בדבר, אמרו: כל שפעל הקב"ה - לא פעל אלא למענו, שנאמר: "כל פעל ה' למענהו". הברייתות על בית גרמו חלוקות בדרכי אפיית לחם הפנים של בית גרמו ושל אומני אלכסנדריה.

האומנים האלכסנדריים היו מפורסמים בעולם העתיק במומחיותם בענייני אומנות ומכונאות ובהמצאות חדשות במקצועות הללו. נראה שהאומנים שלפנינו יהודים היו. הקדמונים היו להם כמה דרכים לאפיית הלחם. ויש מהם שתנוריהם היו מלאים נקבים, והיו מסיקים אותם מבפנים

לחזור לתפקידם רק לאחר שהגדילו פי שניים את שכרם, כלהלן: **שנים עשר מנה** (מנה הוא מאה דינרי כסף) היו **נוטלין** – בשכרם לפני שסולקו מתפקידם (נראה שמדובר בשכר לשנה), ונתנו להן **עשרים וארבעה** – מנה בשכרם לאחר שחזרו לתפקידם, וזה היה כפל שכרם. **רבי יהודה** (בר אלעאי, מגדולי התנאים בדור הרביעי) **אומר**: **עשרים וארבעה** – מנה, היו **נוטלין** – בשכרם לפני שסולקו מתפקידם, ונתנו להן **ארבעים ושמונה** – מנה בשכרם לאחר שחזרו לתפקידם, וזה היה כפל שכרם. **אמרו להן** – חכמים לבית גרמו: **מפני מה אין אתם רוצין ללמד** – לאחרים את סוד עשיית לחם הפנים ורדייתו? – **אמרו להן** – בית גרמו לחכמים: **מסורת** (דברים שנמסרו מדור לדור) **היא בידינו מאבותינו, שהבית הזה** – בית המקדש, **עתיד ליחרב**, ולא רצינו ללמד כדי **שלא ילמדו אחרים ויהיו עושין כן** – כמו שעושים בבית המקדש, **לפני עבודה זרה שלהן**.

בדברים הללו מזכירין אותן לשבת – אף על פי שהיו מזכירים את בית גרמו לגנאי, על שלא רצו ללמד על מעשה לחם הפנים (משנה יומא ג,יא), מכל מקום, היו מזכירים את בית גרמו לשבח על הדברים שלהלן, **שלא יצא** (בספר "וזההיר": 'שלא יצאת'. ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'לא נמצאת' (כלשון הבבלי)) **ביד בניהם** – של בית גרמו, **פת נקייה** – לחם טוב ומשובח של סולת, **מעולם, כדי שלא יהו** (יהיו) **אומרים** – בני אדם עליהם: **ממעשה לחם הפנים הן אוכלין** – ולכן היו אוכלים רק פת שאינה נקייה, המעורבת בסובין.

בתוספתא יומא ב, ה שנו: של בית גרמו היו פקיעים (בקיאים) במעשה לחם הפנים, ולא רצו ללמד. שלחו חכמים והביאו אומנים מאלכסנדריא של מצרים, שהיו פקיעים כיוצא בהם, אלא שאין פקיעים לרדותה. של בית גרמו היו מסיקים את התנור מבחוץ והיא נרדית מבפנים, של אלכסנדריים לא היו עושין כן. ויש אומרים: זו היתה מעפשת. וכשידעו חכמים בדבר, אמרו: לא ברא הקב"ה את העולם אלא לכבודו, שנאמר: "כל הנקרא בשמי" וגו'. שלחו להם, ולא באו עד שכפלו להם שכרם: שנים עשר מנה היו נוטלים בכל יום (הכוונה לכל הימים לפני שהביאו את האלכסנדריים (ואין הכוונה לכל יום ממש, מפני ששכר יומי כזה הוא סכום רב ועצום)), חזרו להיות נוטלים עשרים וארבעה; דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: עשרים וארבעה היו

"בית אבטינס על מעשה הקטורת". – של בית אבטינס היו בקיאיין בפיטום הקטורת ובמעלה העשן, ולא רצו ללמד. שלחו והביאו אומנים מאלכסנדריאה, והיו בקיאיין בפיטום הקטורת, ובמעלה עשן לא היו בקיאיין. של בית אבטינס היתה מתמרת ועולה ופוסה ויורדת, ושל אלו היתה פוסה מיד. כיון שידעו חכמים בדבר, אמרו: כל מה שברא הקב"ה לכבודו ברא, שנאמר: "כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו" וגו'. שלחו אחריהם, ולא רצו לבוא עד שכפלו להן שכרן: שנים עשר מנה היו נוטליין, ונתנו להן עשרים וארבעה. רבי יהודה אומר: עשרים וארבעה היו נוטליין, ונתנו להן ארבעים ושמונה. – אמרו להן: מפני מה אין אתם רוצין ללמד? – אמרו להן: מסורת בידינו מאבותינו, שהבית הזה

אור לישירים

ועומד זקוף כתמר, ואחר כך היה מתפשט לצדדים ויורד, ושל אלו היתה פוסה מיד – העשן של הקטורת שפיטמו אומנים אלו היה פוסה ויורד מיד, ולא היה מתמר ועולה תחילה. כיון שידעו (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'ששמעו' (כלשון הבבלי)) חכמים בדבר – שהקטורת שעשו אומנים אלו אינה יפה כפי שעשו בית אבטינס, אמרו: כל מה שברא הקב"ה – לכבודו ברא, שנאמר: "כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו" (ישעיהו מג, ז) – לפי מה שדרשו חכמים, הכתוב מדבר בבריאת העולם; ולפי זה, כך פירושו של הכתוב: בראתי ויצרתי וגם עשיתי את כל מעשי יידי הנקראים בשמי (שהם שלי), כדי לגלות את כבודי בעולם. ואף כל מיני אומנויות שבעולם, ובכללן אומנותם של בית אבטינס, הן לכבודו של הקב"ה. ולכן אמרו חכמים, שיחזרו בית אבטינס לתפקידם (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'כל מה שפעל הקב"ה לא פעל אלא למענהו, שנאמר: כל פעל ה' למענהו'). שלחו (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים נוסף: 'חכמים') אחריהם – אחרי בית אבטינס שליחים, כדי להחזיר אותם לתפקידם, ולא רצו לבוא (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'ולא רצו לחזור') עד שכפלו להן שכרן: – הם הסכימו לחזור לתפקידם רק לאחר שהגדילו פי שניים את שכרם, כלהלן: שנים עשר מנה היו נוטליין – בשכרם לפני שסולקו מתפקידם, ונתנו להן עשרים וארבעה – מנה בשכרם לאחר שחזרו לתפקידם, וזה היה כפל שכרם. רבי יהודה (בר אלעאי, מגדולי התנאים בדור הרביעי) אומר: עשרים וארבעה – מנה, היו נוטליין – בשכרם לפני שסולקו מתפקידם, ונתנו להן ארבעים ושמונה – מנה בשכרם לאחר שחזרו לתפקידם, וזה היה כפל שכרם. אמרו להן – חכמים לבית אבטינס: מפני מה אין אתם רוצין ללמד – לאחרים את סוד פיטום הקטורת ואת זיהוי העשב מעלה עשן? – אמרו להן – בית אבטינס לחכמים:

ומדביקים את הפת מבחוץ. ויש שהיו מסיקים את התנור מבחוץ ומדביקים את הפת מבפנים, ויש שהיו מסיקים את התנור מבפנים, גורפים אותו, ומדביקים את הפת מבפנים, וסותמים אותו שלא יצא חומו ("תוספתא כפשוטה").

ייתכן שניתן להבין את הסיפור על בית גרמו ואת הסיפור להלן על בית אבטינס על רקע הופעתן של אגודות מקצועיות ביהודה בתקופת בית שני, מהעידן היווני ואילך, ובמיוחד בימי השלטון הרומאי. אנו מכירים במקורות חז"ל אגודות רבות: ספנים, דייגים, צבעים, צמרים, בנאים ונחתומים, וכן בעלי מקצועות אחרים. חברי האגודה היו קשורים בעבותות משפחתיות ושמרו את סודות הייצור שעברו אצלם מדור לדור.

☆☆☆

במשנה שנינו: "בית אבטינס על מעשה הקטורת".

כאן המשך המקבילה בירושלמי יומא ג, ט.

מביאים ברייתא: של בית אבטינס היו בקיאיין בפיטום (ריקוח, ערבוב סממנים) הקטורת ובמעלה (ה)עשן – היו מומחים בעשיית הקטורת, והיו מכירים את העשב הנקרא מעלה עשן (מין עשב, שהוסיפו אותו לסממני הקטורת, כדי שהעשן יעלה בכיוון מאונך), ולא רצו ללמד – לאחרים שאינם ממשפחתם את סוד פיטום הקטורת ואת זיהוי העשב מעלה עשן. ובשל כך סילקו חכמים אותם מתפקידם. שלחו (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים נוסף: 'חכמים') (כלשון הבבלי) והביאו אומנים (מומחים) מאלכסנדריאה (בספר "והזהיר" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים נוסף: 'של מצרים') – שיפטמו את הקטורת במקומם של בית אבטינס, והיו – אותם אומנים, בקיאיין בפיטום הקטורת, ובמעלה עשן לא היו בקיאיין. של בית אבטינס היתה מתמרת ועולה (בדפוס ונציה הבבלי נוסף: 'כמקל') ופוסה ויורדת – העשן של הקטורת שפיטמו בית אבטינס היה עולה בכיוון מאונך

עתידי ליחרב, שלא ילמדו אחרים ויהיו עושין כן בפני עבודה זרה שלהן. – בדברים הללו מזכירין אותן לשבח, שלא יצאת אשה משל אחד מהן מבושמת מעולם, ולא עוד אלא כשהיה אחד מהן נושא אשה ממקום אחר, היה פוסק עמה על מנת שלא תתבשם.

אמר רבי יוסה: מצאתי תינוק אחד משל בית אבטינס. אמרתי לו: בני, מאי זה

אור ל'שרים

תבסס, כדי שלא יאמרו: מפיטום הקטורת הן מתבסמות; לקיים מה שנאמר: "והייתם נקיים מה" ומישראל".

ובבבלי יומא לח,א אמרו: תנו רבנן: בית אבטינס היו בקיאים במעשה הקטורת, ולא רצו ללמד. שלחו חכמים והביאו אומנים מאלכסנדריא של מצרים, והיו יודעים לפטם כמותם ולא היו יודעים להעלות עשן כמותם. של הללו מתמר ועולה כמקל, ושל הללו מפציע לכאן ולכאן (מתפצל ומתפזר לצדדים). וכששמעו חכמים בדבר, אמרו: כל מה שברא הקב"ה - לכבודו בראו, שנאמר: "כל פעל ה' למענהו", יחזרו בית אבטינס למקומם. שלחו להם חכמים ולא באו. כפלו להם שכרם ובאו. בכל יום היו נוטלים שנים עשר מנה, והיום עשרים וארבעה. רבי יהודה אומר: בכל יום עשרים וארבעה, והיום ארבעים ושמונה. - אמרו להם חכמים: מה ראיתם שלא ללמד? - אמרו: יודעים היו בית אבא שבית המקדש עתיד ליחרב, שמא ילמד אדם שאינו מהוגן וילך ויעבוד עבודה זרה בכך. - ועל דבר זה מזכירים אותם לשבח, שמעולם לא יצאת כלה מבושמת מבתיהם, וכשנושאים אישה ממקום אחר, מתנים עימה שלא תתבשם, שלא יאמרו: ממעשה הקטורת הן מתבשמות; לקיים מה שנאמר: "והייתם נקיים מה" ומישראל".

הברייתא על בית אבטינס מובאת בכמה שינויים בשיר השירים רבה ג,ז.

סדר הפסוקים בשתי הברייתות שבתוספתא ובבבלי ("כל הנקרא בשמי..."; "כל פעל ה'...") הפוך מסדרם בברייתא שבירושלמי ובשיר השירים רבה ("כל פעל ה'..."; "כל הנקרא בשמי...").

השם "מעלה עשן" הוא שם תואר שניתן לצמח בשל תכונתו להעלות עשן רב. גם האומנים מאלכסנדריה הכירו צמח מעלה עשן, אלא שהוא היה צמח אחר, שעשנו אינו מתמר ועולה ישר למעלה.

אמר רבי יוסה (בר חלפתא, תנא בדור הרביעי): **מצאתי תינוק** (ילד) **אחד משל בית אבטינס** (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'פעם אחת הייתי עומד בירושלים ומצאתי תינוק אחד ממשפחת פלוני'. לא מן הנמנע שהנוסח הבבלי הוא על פי העניין, שכך תינוק מבית אבטינס עשוי להימצא בירושלים. בברייתא בבבלי ברכות ג,א מספר רבי יוסי על ביקורו בירושלים ("בימי הבית ובימי המשנה", עמוד 97)). **אמרתי לו: בני, מאי**

מסורת (דברים שנמסרו מדור לדור) **היא בידינו מאבותינו, שהבית הזה – בית המקדש, עתיד ליחרב, ולא רצינו ללמד כדי שלא ילמדו אחרים ויהיו עושין כן – כמו שעושים בבית המקדש, בפני (לפני) עבודה זרה שלהן.**

בדברים הללו מזכירין אותן לשבח – אף על פי שהיו מזכירים את בית אבטינס לגנאי, על שלא רצו ללמד על מעשה הקטורת (משנה יומא ג,א), מכל מקום, היו מזכירים את בית אבטינס לשבח על הדברים שלהלן, שלא יצאת (יצאה) – למקום ציבורי, אשה משל אחד מהן – מבית אבטינס, כשהיא מבושמת – מתקנת בבשמים, מעולם, ולא עוד אלא – ולא רק זה אלא כשהיה אחד מהן נושא אשה ממקום אחר – ממשפחה אחרת, היה פוסק עמה על מנת (בספר "והזהיר" אין שתי מילים אלו) שלא תתבשם – היה מתנה עם האישה, שהוא נושא אותה בתנאי שלא תתקין עצמה בבשמים (במסירה שלפנינו נוסף על ידי מגיה על הגיליון: 'שלא יהו אומרים: ממעשה פטום הקטורת הן מתבשמות; לקיים מה שנאמר: 'והייתם נקיים מה' ומישראל" (במדבר לב,כב). ואינו בספר "והזהיר" ובמקבילה, אבל כן הוא בנוסח הבבלי של מסכת שקלים בבבלי יומא).

בתוספתא יומא ב,ו שנו: של בית אבטינס היו פקיעים בפיטום הקטורת ובמעלה עשן, ולא רצו ללמד. שלחו חכמים והביאו אומנים מאלכסנדריא של מצרים, שהיו מפטמים כיוצא בהם, אלא שאין פקיעים במעלה עשן. של בית אבטינס היתה מתמרת ועולה עד הקורות ואחר כך פוסה ויורדת למטה, של אלכסנדריים היתה פוסה ויורדת מיד. וכשידעו חכמים בדבר, אמרו: לא ברא המקום את העולם אלא לכבודו, שנאמר: "כל פעל ה' למענהו". שלחו חכמים אליהם, ולא באו עד שכפלו להם שכרם: שנים עשר מנה היו נוטלים בכל יום, חזרו להיות נוטלים עשרים וארבעה; דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: עשרים וארבעה היו נוטלים בכל יום, חזרו להיות נוטלים ארבעים ושמונה מנה. - אמרו להם חכמים: מה ראיתם שלא ללמד? - אמרו להם: יודעים היו בית אבא שבית המקדש עתיד ליחרב, ולא רצו ללמד, שלא יהו מפטמים לפני עבודה זרה בדרך שמפטמים לפני המקום. - ובדבר הזה מזכירים אותם לשבח, שלא יצאת מהם אישה מבושמת מעולם, ולא עוד אלא כשהיו נושאים אישה ממקום אחר, היו פוסקים על מנת שלא

משפחה את? – אמר לי: ממשפחת פלוני. – אמרתי לו: בני, אבותיך לפי שנתכוונו לרבות כבודן ולמעט כבוד שמים, לפיכך כבודם נתמעט וכבוד שמים נתרבה.

כ.כ.ב.

אמר רבי עקיבה: שח לי שמעון בן לוגה: מלקט הייתי עשבים אני ותינוק אחד משל בית אבטינס, וראיתי אותו שבכה וראיתי אותו ששחק. אמרתי לו: בני, למה בכיתה? – אמר לי: על כבוד בית אבא שנתמעט. – ולמה שחקתה? – אמר לי: על הכבוד המתוקן לצדיקים לעתיד לבוא. והרי מעלה עשן לנגדי. – נומיתי לו: בני, הראהו לי. – אמר לי: רבי, מסורת בידי מאבותיי, שלא להראותו לבירייה.

אמר רבי יוחנן בן נורי: פגע בי זקן אחד משל בית אבטינס. אמר לי: רבי, לשעבר היו בית אבא צנועין, והיו מוסרים את המגילה הזאת אלו לאלו; ועכשיו שאינן נאמנין, הי לך את המגילה והיזהר בה. וכשבאתי והרציתי הדברים לפני רבי עקיבה, זלגו עיניו דמעות ואמר: מעתה, אין אנו צריכין להזכירן לגנאי.

 אור לישרים

והנה העשב הנקרא מעלה עשן מצוי כאן מולי. – נומיתי (בספר "והזהיר": 'ונמתי'. בכתב יד הבבלי ובדפוס ונציה הבבלי: 'אמרת') – אמרתי (גוס - מן נאם) לו: בני, הראהו לי – את העשב הזה. – אמר לי: רבי, מסורת בידי מאבותיי, שלא להראותו לבירייה (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'לשום ביריה') – לשום אדם, אלא לבני משפחתנו בלבד.

אמר רבי יוחנן בן נורי (תנא בדור השלישי): (בספר "והזהיר" נוסף: 'פעם אחת') פגע (פגש) בי זקן אחד (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'מלקט הייתי עשבים אני וזקן אחד') משל בית אבטינס (במסירה שלפנינו נוסף על ידי מגיה על הגיליון: 'ומגילת סמנין בידו'. ואינו בספר "והזהיר" ובמקבילה, אבל כן הוא בנוסח הבבלי של מסכת שקלים כבבלי יומא). אמר לי: רבי, לשעבר (בזמן שעבר, לפנים) היו בית אבא צנועין (בספר "והזהיר" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'נאמנין') – היו שומרי סוד, והיו מוסרים את המגילה הזאת – את מגילת הסממנים של הקטורת, שכתובים בה שמות מיני הסמים ושימושם, אלו לאלו – כיוון שלא חששו שיגלו את הסוד לאחרים שאינם ממשפחתם; ועכשיו שאינן (בספר "והזהיר": 'שאינן אנו'. ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'שאינן בית אבא') נאמנין – ויש לחשוש שיגלו את הסוד לאחרים, הי לך (הא לך, קח לך) את המגילה הזאת – מפני שאתה נאמן, והיזהר (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'והוי זהיר') בה – תהיה נזהר שלא תמסור אותה לכל אדם. וסיים רבי יוחנן בן נורי ואמר: וכשבאתי והרציתי (סיפרתי) (הדברים לפני רבי עקיבה, זלגו (שפכו, היזילו) עיניו דמעות

זה משפחה את (אתה)? (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'משל מי אתה') – אמר לי: ממשפחת פלוני (בספר "והזהיר": 'ממשפחה פלנית', ובכתב יד שקלים ובדפוס ונציה הבבלי: 'ממשפחת בית אבטינס אני'). – אמרתי לו: בני, אבותיך – שעשו את הקטורת בבית המקדש, לפי שנתכוונו לרבות כבודן ולמעט כבוד שמים (כינוי לאלוהים) – שכיוון שלא רצו לגלות לאחרים את סוד פיטום הקטורת ואת זיהוי העשב מעלה עשן, היו רק הם יודעים להקטיר קטורת לשמים, ובשל כך התרבה כבודם, ואילו אחרים לא היו יודעים להקטיר קטורת לשמים, ובשל כך התמעט כבוד שמים, לפיכך – אחרי שחרב בית המקדש, כבודם נתמעט – כיוון שלא עשו עוד קטורת, וכבוד שמים נתרבה – כיוון שלא גרמו עוד שיתמעט כבוד שמים.

אמר רבי עקיבה (תנא בדור השלישי, מגדולי התנאים): שח (סיפר) לי שמעון בן לוגה: מלקט הייתי עשבים אני ותינוק אחד משל בית אבטינס, וראיתי אותו שבכה וראיתי אותו ששחק (צחק). אמרתי לו: בני, למה בכיתה (בכית)? – אמר לי: על כבוד בית אבא (משפחתי) שנתמעט – אחרי שחרב הבית, מפני שלא עבדו עוד בבית המקדש. – אמרתי לו: ולמה שחקתה? – אמר לי: על הכבוד המתוקן (המוכן) לצדיקים לעתיד לבוא (באחרית הימים) – שכשיבנה בית המקדש, יחזרו בית אבטינס לתפקידם ושוב יתרבה כבודם ("לצדיקים" הכוונה לבית אבטינס). ועוד אמר לי: והרי (כך כתב הסופר במסירה שלפנינו, וכן הוא במקבילה. ומגיה מחק והגיה: 'ומה ראית'. וכן הוא בנוסח הבבלי של מסכת שקלים וברוב נוסחי הבבלי יומא) מעלה עשן לנגדי –

"אלעזר על הפרכות" – שהיה ממונה על אורגי פרכות.

"פינחס המלביש" – שהיה מלביש בגדי כהונה גדולה. מעשה בכהן אחד שהלביש לאיסטריטוט אחד, ונתן לו שמונה זהובין; ואית דאמריין: תרי עשר יהב ליה.

אור ל'שרים

סממנים בידו. אמרתי לו: מאין אתה? – אמר לי: מבית אבטינס אני. – ומה בידך? – אמר לי: מגילת סממנים. – הראה לי! – אמר לי: כל זמן שבית אבא היו צנועים, לא היו מוסרים אותה לכל אדם; ועכשיו, הרי היא לך והיזהר בה. וכשבאתי וסחתי דברים לפני רבי עקיבא, אמר לי: מעתה, אסור לספר בגנותם של אלו.

המאמרים של רבי עקיבא ושל רבי יוחנן בן נורי מובאים בשיר השירים רבה ג,ז.

אפשר ללמוד מסיפורי התנאים האלה, שאף לאחר חורבן בית שני המשיכו בני בית אבטינס לשמור את סוד פיתום הקטורת ואת זיהוי העשב מעלה עשן. מהמסופר על בני בית אבטינס עולה, שהם עסקו הן בליקוט סממני הקטורת והן בפיטומם.

☆☆☆

במשנה שנינו: "אלעזר על הפרכות". מבארים: שהיה – אלעזר, ממונה על אורגי פרכות – אורגי פרוכות חדשות לצורך ההיכל והשערים במקדש.

☆☆☆

במשנה שנינו: "פינחס המלביש". מבארים: שהיה – פינחס, מלביש – את הכהן הגדול, בגדי כהונה גדולה (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'בגדי כהונה').

ומביאים סיפור מעשה: מעשה בכהן אחד שהלביש לאיסטריטוט (חייל, קצין (מקור המילה ביוונית)) (בדפוס ונציה הבבלי: 'סרדיוט') אחד – את בגדי הצבא שלו, ונתן לו שמונה זהובין (מטבעות זהב) – בשכרו; ואית דאמריין: – ויש שאומרים: תרי עשר יהב ליה – שנים עשר (זהובים) נתן לו. – ממעשה זה רואים את חשיבותו של תפקיד הלבשת הבגדים המיוחדים של בעל שררה.

בשיר השירים רבה ג,ט נאמר: פנחס המלביש אלבש איסטראטיגא ונסב אגריה (הלביש שר צבא ולקח את שכרו).

☆☆☆

ואמר: מעתה (אם כן), אין אנו צריכין להזכירן – את בית אבטינס, לגנאי – שהרי היו מזכירים את בית אבטינס לגנאי, משום שלא רצו ללמד לאחרים על מעשה הקטורת (משנה יומא ג,יא), ועכשיו, שמסרו את המגילה לרבי יוחנן בן נורי, אין עוד צורך להזכירם לגנאי (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'אין אנו רשאים לספר בגנותן של אלו' (בדומה לבבלי יומא)).

עד כאן המקבילה בירושלמי יומא.

בתוספתא יומא ב,ז שנו: אמר רבי עקיבא: סח לי שמעון בן לוגא: אני ותינוק אחד מבני בניהם (של בית אבטינס) היינו מלקטים עשבים בשדה, ראיתיו ששחק ובכה. אמרתי לו: על מה בכית? – אמר לי: על כבוד בית אבא שגלה. – אמרתי לו: על מה שחקתה? – אמר לי: לסוף (לעתיד לבוא) עתיד הקב"ה לשמח את בניו. – אמרתי לו: מה ראית (שזכרת בכבוד אבותיך)? – אמר לי: מעלה עשן כנגדי. – אמרתי לו: הראהו לי. – אמר לי: שבועה היא בדינו, שאין מראים אותו לשום אדם.

אמר רבי יוחנן בן נורי: פעם אחת הייתי מהלך בדרך, מצאני זקן אחד ואמר לי: משל בית אבטינס אני. כתחילה, כשהיו בית אבא צנועים, היו מוסרים מגילותיהם זה לזה; עכשיו, הילך מגילה זו והיזהר בה, שהיא מגילת סממנים. וכשבאתי והרציתי דברים לפני רבי עקיבא, אמר לי: מעתה, אסור לספר בגנותם של אלו.

ובבבלי יומא לח,א אמרו: תניא: אמר רבי ישמעאל: פעם אחת הייתי מהלך בדרך, ומצאתי אחד מבני בניהם (של בית אבטינס), אמרתי לו: אבותיך ביקשו להרבות כבודם, ורצו למעט כבוד המקום; עכשיו כבוד המקום במקומו, ומיעט כבודם.

אמר רבי עקיבא: סח לי רבי ישמעאל בן לוגא: פעם אחת יצאתי אני ואחד מבני בניהם לשדה ללקט עשבים, וראיתי שבכה ושחק. אמרתי לו: מפני מה בכית? – אמר לי: כבוד אבותיי נזכרתי. – ומפני מה שחקת? – אמר לי: שעתיד הקב"ה להחזירו (את הכבוד) לנו. – ומפני מה נזכרת? – אמר לי: מעלה עשן כנגדי. – הראהו לי! – אמר לי: שבועה היא בדינו, שאין אנו מראים אותו לכל אדם.

אמר רבי יוחנן בן נורי: פעם אחת מצאתי זקן אחד ומגילת

הלכה ג (ברפואי המשנה והתלמוד: הלכה ב)

משנה

אין פוחתין משבעה מרכולין ושלשה גיזברין. ואין עושין שררה על הציבור פחות משנים, חוץ מבן אחיה שעל חולי מעים ואלעזר שעל הפרכות, שאותן קיבלו הציבור עליהן.

תלמוד

"אין פוחתין משלשה גיזברין ומשבעה מרכולין". – תני: משני כתליקין. הדא היא דכתיב: "ויחיאל ועויהו ומחת" – גזברין; "ועשאל וירימות ויזבד ואליאל וסמכיהו ומחת ובניהו" – מרכולין; "פקידים מיד כונניהו ושמעי אחיו" – קתיליקין; "במפקד יחזקיהו המלך ועזריהו נגיד בית האלהים" – המלך וכתן

אור ל'שרים

הלכה ג (ברפואי המשנה והתלמוד: הלכה ב)

משנה

משנה זו מוסיפה ללמד בעניין הממונים על כספי המקדש. אין פוחתין – בבית המקדש, משבעה מרכולין (מרכול או אמרכל הוא כינוי לאחד מראשי הממונים שהיו בבית המקדש) ושלשה גיזברין (מקור המילה 'גזבר' במילה הארמית 'גדבר' בחילוף ז-ד) – יש למנות לכל הפחות שבעה מרכולים ושלושה גזברים (המרכולים והגזברים היו ממונים על אוצרות הכסף בבית המקדש. הגזבר היה בעל תפקיד נמוך יותר מזה של האמרכל. האמרכלים והגזברים היו מינויים קבועים, ולא התחלפו בתפקידיהם כל שבוע ככונהי המשמרות). ואין עושין שררה על הציבור – בעסקי ממון, פחות משנים – משני אנשים, מפני החשד, חוץ מבן אחיה שעל חולי מעים – שהיה מתעסק בקניית סמי רפואה, ואלעזר שעל הפרכות – שהיה מתעסק בקניית הדברים הדרושים לעשיית הפרוכות, שאף על פי שהיו בידם עסקי ממון, היו הם לבדם הממונים על כך, שאותן קיבלו הציבור עליהן – ובמקרה זה כוחם יפה כשניים. אבל בשאר התפקידים במקדש הנמנים במשנה שבהלכה א היה יותר מאיש אחד, ולא הוזכרו במשנה אלא הממונים הראשיים ולא מי שהיו עימיהם.

הנוסח בכתבי היד של המשנה: "אין פוחתין משלשה גיזברין ומשבעה מרכולין". וכן הוא במשנה כאן בספר "וזהיר" ובפסקה מהמשנה בירושלמי להלן.

הנוסח בכתבי היד של המשנה: "ואין עושין שררה על הציבור בממון". וכן הוא במשנה כאן בספר "וזהיר" ובפסקה מהמשנה בירושלמי להלן.

המשנה אינה מונה את מספר הגזברים שהיו במקדש, שכן היו הרבה יותר משלושה גזברים במקדש, אלא היא קובעת שלכל

פעולה נדרשים שלושה גזברים לפחות. אין פוחתים משלושה גזברים באותו מעמד, כיוון שהם פועלים כבית דין ומחליטים החלטות שיש בהן משום הפקעת ממון. הם המחליטים מה הם דמי הפדיון של ערכים והחלטות נוספות בעלות משמעות כספית ("משנת ארץ ישראל", מסכת שקלים, עמוד 180 ועמודים 182-183).

☆☆☆

תלמוד

במשנה שנינו: "אין פוחתין משלשה גיזברין ומשבעה מרכולין".

מציעים ברייתא: תני: – שונה (התנא) / שנוי (שנויה ברייתא): אין פוחתין משני כתליקין (קתליקוס ביוונית הוא ממונה על האוצרות) – יש למנות גם לכל הפחות שני קתליקים.

ומציעים מקור בכתוב: הדא היא דכתיב: (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין מילים אלו) – זאת היא שכתוב (זה הוא הדבר שכתוב בתיאור התקנות שתיקן חזקיהו המלך בענייני הפרשת תרומות והמעשרות ודרך חלוקתם): "ויחיאל ועזריהו ונחת" (דברי הימים ב לא, יג) – גזברין (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים נשתבשה מילה זו והפכה לשם במקום השם הבא בפסוק זה) – שלושה אלה היו גזברים; "ועשאל וירימות ויזבד ואליאל וסמכיהו ומחת ובניהו" (שם) – מרכולין – שבעה אלה היו מרכולים, הממונים על הגזברים; "פקידים מיד כונניהו ושמעי אחיו" (שם) – כל הנמנים בשמותיהם כאן היו ממונים (על התרומה ועל המעשר שנאצרו בלשכות בית ה'), והיו נתונים למרותם של כונניהו ושמעי, – (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים נוסף: 'שני') קתיליקין – כונניהו ושמעי היו קתליקים, הממונים על המרכולים; "במפקד יחזקיהו המלך ועזריהו נגיד בית האלהים" (שם) – כונניהו ושמעי היו נתונים לפקודתם של חזקיהו

גדול. כשהוא חותם – הגיזבר חותם ונותנו לאמרכל, מרכל חותם ונותנו לקתליקום, קתליקון חותם ונותנו לכהן גדול, כהן גדול חותם ונותנו למלך. וכשהוא מתיר – המלך רואה חותמו ומתיר, כהן גדול רואה חותמו ומתיר, קתליקים רואה חותמו ומתיר, מרכל רואה חותמו ומתיר, גיזבר רואה חותמו ומתיר.

אור ל'שרים

מסכת שקלים, עמוד 182).

לפי הברייתא שבירושלמי, סדר הממונים לדרגתם הוא: כוהן גדול, קתליקוס, אמרכל, גזבר. עיקר תפקידו של הקתליקוס היה מנהל כללי של ענייני הכספים במקדש, גזבר ראשי.

בתוספתא שקלים ב,טו שנו: שלושה גזברים מה הם עושים? - בהם היו פודים את הערכים ואת החרמים ואת ההקדשות (קודשי בדק הבית) ואת מעשר שני (שנטמא, שהרי בירושלים אנו עוסקים, ואין פודים מעשר שני בירושלים אלא אם כן נטמא, ומעשר שני נפדה בשלושה בקיאים בשומה, והגזברים הם הבקיאים בשומה), וכל מלאכת הקודש (החשבון עם האומנים) בהם היתה נעשית. שבעה אמרכלים מה הם עושים? - שבעה מפתחות העזרה בידם, רצה אחד מהם לפתוח - אין יכול עד שיתכנסו כולם. נתכנסו כולם, אמרכלים פותחים, וגזברים נכנסים ויוציאים. - אמר רבי יהודה: למה נקרא שמו אמרכל? - מפני שמר על הכל (אדון על הכל).

בידי האמרכלים היו המפתחות של אוצרות העזרה, והגזברים הם שפדו את הערכים וההקדשות, פיקחו על תרומת מחצית השקל והשגיוחו על אספקת צורכי המזבח.

הגזברים הם שגובים הקדשות ופודים את הנפדה מהם ומוציאים אותם לדברים הראויים להוציאם, והם בודקים את הסולת ואת היין האם הם ראויים למזבח, והם מתנים עם האומנים הבונים בבית המקדש כמה יבנו ובכמה דמים, ולהם האומנים מחזירים את הבניין, והם קונים להקדש בהמות לקורבנות ציבור, ומהם קונים חפצים של הקדש העומדים למכירה, והם מוכרים שדות הקדש.

שבעה מפתחות העזרה שהיו בידי האמרכלים הם המפתחות של שבעה שערי העזרה (רש"י מלכים ב יב,י; "משנה למלך" כלי המקדש ד,ז), או שהמפתחות היו של החדרים שממון הקדש נמצא שם ("באר שבע" בבלי תמיד כה,ב).

בבבלי תמיד כז,א אמרו: תניא: אין פוחתים משלושה עשר (צריך לומר כמו במשנה כאן: משלושה) גזברים ומשבעה אמרכלים. רבי נתן אומר: אין פוחתים משלושה עשר גזברים, כנגד שלושה עשר שערים (שהיו בבית המקדש).

הפקידים הנמנים בכתוב בדברי הימים היו לוויים. בספרי במדבר פסקה קטז נאמר, שיש למנות מהלוויים גזברים ואמרכלים. אבל בתוספתא שקלים ב,טו שנו: היו כשרים בכוהנים, בלוויים ובישראלים.

המלך ושל עזריהו הכוהן הגדול שהיה ממונה ראשי על כל סדרי בית ה' וענייניו, - המלך וכהן גדול - חזקיהו היה המלך, ועזריהו היה כוהן גדול. הכוהן הגדול ממונה על הקתליקים. מכתוב זה למדים שאין פוחתים בבית המקדש משלושה גזברים ומשבעה מרכולים ומשני קתליקים.

ומביאים ברייתא: **כשהוא חותם** - כשהגזבר בא לקשור בחבל צרור שבתוכו מעות הקדש ולסגור בחומר חותם (צורה טבועה לשם סימן), כדי שלא ייגע אדם במעות, - **הגיזבר חותם ונותנו לאמרכל** - בתחילה, הגזבר חותם את הצרור ונותן אותו לאמרכל הממונה עליו, **אמרכל חותם ונותנו לקתליקום** - אחר כך, האמרכל חותם את הצרור ונותן אותו לקתליקוס הממונה עליו, **קתליקון(י) חותם ונותנו לכהן גדול** - אחר כך, הקתליקוס חותם את הצרור ונותן אותו לכהן הגדול הממונה עליו, **כהן גדול חותם ונותנו למלך** - אחר כך, הכוהן הגדול חותם את הצרור ונותן אותו למלך. ובסוף, המלך חותם את הצרור. **וכשהוא מתיר** (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין מילים אלו) - כשהגזבר בא לפתוח את הקשר שלו שהוא חתם את הצרור, כשצריך להשתמש במעות שבתוכו, - **המלך רואה חותמו ומתיר** (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'ומכיר' (וכן להלן). בפירוש המיוחס לראב"ד תמיד: 'ומכיר ומתיר') - בתחילה, המלך, כשהוא רואה את חותמו שבו סגר את הצרור ומכיר את חותמו שלא נשתנה ולא נתחלף, הוא מתיר את שלו, **כהן גדול רואה חותמו ומתיר** - אחר כך, הכוהן הגדול, כשהוא רואה את חותמו, הוא מתיר את שלו, **קתליקון(י) חותם ונותנו ומתיר** - אחר כך, הקתליקוס, כשהוא רואה את חותמו, הוא מתיר את שלו, **מרכל רואה חותמו ומתיר** - אחר כך, האמרכל, כשהוא רואה את חותמו, הוא מתיר את שלו, **גיזבר רואה חותמו ומתיר** - בסוף, הגזבר, כשהוא רואה את חותמו, הוא מתיר את שלו. הרי שכשהוא חותם - מתחילים בקטן ומסיימים בגדול, וכשהוא מתיר - מתחילים בגדול ומסיימים בקטן.

המשפט "אין פוחתין משני קתליקין" מסביר היטב את מבנה המשנה. במקדש היו שני קתליקים, ומצורת ההנמקה ש"אין עושין שררה על הציבור פחות משנים" ("משנת ארץ ישראל",

"אין עושין שררה על הציבור בממון פחות משנים". – רבי נחמן בשם רבי מנא: על שם "והם יקחו את הזהב את התכלת ואת הארגמן". – אמר רבי חמא בירבי חנינה: מפסולת הלוחות העשיר משה. הדא הוא דכתיב: "פסל לך שני לוחות אבנים". "פסל לך" – שתהא הפסולת שלך. – אמר רבי חנין: מחצב של אבנים טובות ומרגליות ברא לו הקב"ה מתוך אהלו וממנו העשיר משה.

אור ל'שרים

מרכול / אמרכל

בשניים (על ידי שני אנשים), מפני שאין עושים שררה (מינוי שיש בו שלטון ותוקף) על הציבור פחות משניים. - מאי טעמא / מנא הני מילי? - אמר רב נחמן בר כהן: דאמר קרא: "והם יקחו את הזהב" וגו' (שמות כח). - מאי שררות? (מה השררה שבגביית צדקה?) - דאמר רב נחמן אמר רבה בר אבון: ממשכנים על הצדקה (גובים בכוח לצורך צדקה).

רבי נחמן סתם בירושלמי הוא רב נחמן בר כהן בבבלי ("שערי תורת ארץ ישראל").

אמר רבי חמא בירבי חנינה (אמורא ארץ ישראל בדור השני): מפסולת הלוחות – משיירי הפיסול של הלוחות, העשיר (התעשר, נעשה עשיר) משה – שהלוחות נעשו מאבן יקרה. - ומציעים מקור בכתוב: **הדא הוא** (צריך לומר: 'היא') **דכתיב** (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'שנאמר'): – זאת היא שכתוב (זה הוא הדבר שכתוב בציווי ה' למשה לעלות להר ובידו לוחות אבנים): **פָּסַל לְךָ שְׁנַי לְחֹת אֲבָנִים** (שמות לד, א) – אתה חייב לחצוב ולהתקין שני לוחות אבנים ("לך" הוא כינוי הנוסף לשם זירוז). ויש לדרוש את המילים: **פָּסַל לְךָ** – שתהא הפסולת שלך – שיהיו שיירי הפיסול שלך (דרשו כך, משום שלא היה צריך לומר אלא "פסול שני לוחות אבנים").

אמר רבי חנין (אמורא ארץ ישראל בדור השלישי): מחצב (מחצבה, מקום שחוצבים בו אבנים) של אבנים טובות ומרגליות (אבנים יקרות) ברא (בקטע מן הגניזה (JTS): 'פתח', ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'גילה') לו הקב"ה – למשה, מתוך (בקטע מן הגניזה (JTS) ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'בתוך') אהלו – לצורך פסילת הלוחות, וממחצב זה פסל משה את הלוחות, וממנו (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'ומשם') העשיר משה – ממחצב זה התעשר משה (ממקום פסילתם של הלוחות, ולא מפסולת הלוחות).

בבבלי נדרים לחא, אמרו: אמר רבי חמא ברבי חנינא: לא העשיר משה אלא מפסולתם של הלוחות, שנאמר: "פסול לך שני לוחות אבנים כראשונים" (שמות לד) - פסולתם שלך תהא. ובשמות רבה מוב, נאמר: "פסול לך" - הפסולת שלך. משם

מילה זו מוצאה מן הפרסית העתיקה, והוראתה 'עושה חשבון'. הצורה 'אמרכל' שבבבלי נשארה קרובה יותר למוצא הפרסי, ואילו הצורה הארץ ישראלית 'מרכול' הריה תוצאה של נפילת האל"ף בראש מילה כמצוי במקורות ארץ ישראלים. על אף מדרש המילה ("מפני שמר על הכל"), המצביע על צורה חסרת אל"ף, שונתה המילה במקורות ארץ ישראלים לצורה הבבלית, היינו בצירוף אל"ף בראשה. כך קרה בתוספתא שקלים (חוץ מכתב יד אחד).

צורת הרבים 'מרכולין' מתועדת במשנה ובתוספתא בכתב יד אחד. אך צורת היחיד 'מרכול' עדיין לא נתגלתה במקור ארץ ישראלי. ב"שרידי הירושלמי" הוריות ג, ח נמצא "מרכיל", ומסתבר שאין זה אלא שיבוש במקום "מרכול".

האמרכל היה כוהן, נושא משרה גבוהה במקדש (משנה כאן), הממונה על פתיחת שער משערי המקדש (תוספתא שקלים ב, טו), משרתו חשובה משל הגזבר, אך פחותה משל ראש בית אב (תוספתא הוריות ב, ז) ומשל הקתליקוס (ברייתא בירושלמי כאן). בתקופה הרומית והביזנטית היה קתליקוס תוארו של ראש מדור הכספים ("ערכי" א, עמודים 90-94).

☆☆☆

במשנה שנינו: "אין עושין שררה על הציבור בממון פחות משנים".

מציעים פסוק המשמש כמקור להלכה הנידונה: רבי נחמן (אמורא ארץ ישראל בדור החמישי) אמר בשם רבי מנא (השני, מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור החמישי): על שם (משום) שנאמר (בעניין בגדי הכהונה): "והם יקחו את הזהב ואת התכלת ואת הארגמן..." (שמות כח, ה) – העושים את בגדי הכהנים חייבים לקחת את חתיכות הזהב ואת חוטי הצמר הצבוע תכלת ואת חוטי הצמר הצבוע ארגמן וכו'. יש ללמוד מן הכתוב שאין עושים שררה על הציבור בממון פחות משניים, שכן לקיחת החומרים לצורך בגדי הכהונה מן הציבור היא עשיית שררה על הציבור בממון, ונאמר "והם יקחו" בלשון רבים, ואין רבים פחות משניים.

בבבלי בבא בתרא ח, ב אמרו: תנו רבנן: קופה של צדקה נגבית

– כתיב: "והביטו אחרי משה עד בואו האהלה". תרין אמורין – חד אמר: לגנאי; וחד אמר: לשבח. מאן דאמר: לגנאי – חמון שקין! חמון כרעין! חמון קופרין! אכיל מן דיהודאי ושתי מן דיהודאי, כל מדליה מן דיהודאי. ומאן דאמר: לשבח – מחמי [צדיקא] ומזכי.

אור לישורים

העשיר משה. ובויקרא רבה לבב, נאמר: מאיכן העשיר משה? – אמר רבי חנין: מחצב של סמפרינון (אבני ספיר) ברא לו הקב"ה מתוך אוהלו, ומשם העשיר משה. הדא היא דכתיב: "פסול לך שני לוחות" (שמות לד, א) – הפסולת (של האבנים הטובות) שלך. ובקהלת רבה פרשה ט [יא] ב ופרשה י [כ] א נאמר: מניין העשיר משה? – מפסולתם של לוחות. אמר רבי חנין: מחצב של סנפרינון גילה לו הקב"ה בתוך אוהלו, ומשם העשיר משה, שנאמר: "פסול לך שני לוחות אבנים" (שמות לד) – פסולתם (של האבנים הטובות) תהא לך.

משה העשיר, כדי שיקבלו את דבריו, מפני שהבריות מכבדים את העשיר, ועוד, כדי שלא יהא נזקק לבריות ולא יחשוש מלומר דברים קשים שאינם מתקבלים על דעת הבריות.

כאן התחלת מקבילה בירושלמי ביכורים ג,ג. ומביאים מדרש: **כתיב**: – כתוב (בעניין אוהל מועד שמחוץ למחנה): "וְהָיָה כְּצֵאת מֹשֶׁה אֶל הָאֹהֶל יִקְוּמוּ כָּל הָעָם וְנִצְבוּ אִישׁ פֶּתַח אֹהֶלוֹ וְהִבִּיטוּ אַחֲרַי מִשָּׂה עַד בֹּאֵי הָאֹהֶל" (שמות לג, ח) – כשהיה משה יוצא מהמחנה ללכת לאוהל מועד, כל העם שנשאר במחנה וראו את משה יוצא, היו קמים ממושבים והיו נשארם עומדים כל איש בפתח אוהלו, והיו עוקבים בעיניהם אחרי משה, המתרחק והולך מהמחנה לאוהל מועד, עד שנכנס משה לאוהל מועד. **תרין אמורין** – שני אמוראים (נחלקו כיצד יש לדרוש את הבטת העם אחרי משה), – **חד אמר**: – (חכם) אחד אומר: **לגנאי** – יש לדרוש את הבטת העם אחרי משה לגנותם של ישראל; **וחד אמר**: – (וחכם) אחד אומר: **לשבח** – יש לדרוש את הבטת העם אחרי משה לשבחם של ישראל. **מאן דאמר**: – מי שאומר: **לגנאי** – כשהביטו העם אחרי משה, אמרו זה לזה: "**חמון שקין!**" – ראו שוקים (הביטו בשוקיים של משה, שהן שמנות (שוק היא חלק הרגל מן הברך עד כף הרגל))! **חמון כרעין!** – ראו כרעיים (הביטו בכרעיים (ברגליים) של משה, שהן שמנות)! **חמון קופרין!** (בספר "והזהיר" ובקטע מן הגניזה (JTS) ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים ובמקבילה אין מילים אלו) – ראו בשרים (הביטו בכשר של אברי גופו של משה, שהם שמנים)! **אכיל מן דיהודאי ושתי מן דיהודאי** – אוכל משל היהודים ושותה משל היהודים (אוכל משלנו ושותה משלנו, ולכן אבריו

עד כאן המקבילה בירושלמי ביכורים. מקור הסוגיה הוא בשקלים, שכן היא פותחת בשקלים: "כתיב: והביטו אחרי משה...". פתיחה הרגילה בירושלמי לדרשות במקרא, ופתיחה זו אינה בביכורים. ועוד, הסדר בשקלים נראה מקורי יותר: "חד אמר: לשבח; וחד אמר: לשבח", ואילו בביכורים: "חד אמר: לשבח; וחד אמר: לשבח", ומסתבר שיסיימו בשבח. ועוד, שהקשר בשקלים עם הסוגיה שלמעלה ממנה נראה מקורי יותר, שכן נאמר: "מפסולת הלוחות העשיר משה", ועל זה מתאים מה שבא אחר כך: "חמון שקין... כל מדליה מן דיהודאי". מכל זה נראה, שמקור הסוגיה הוא בשקלים. והועתקה לביכורים, משום שצוטט בביכורים לעיל אותו פסוק: "והיה כצאת...", שעליו נאמרה מחלוקת זו ("סוגיות מקבילות בירושלמי", עמודים 20-21).

בבבלי קידושין לגב, אמרו: "והביטו אחרי משה עד בואו האוהל" (שמות לג) – רבי אמי ורבי יצחק נפחא – חד אמר: לגנאי, וחד אמר: לשבח. מאן דאמר: לגנאי – כדאיתא (לא פירשו את הדברים שהיו אומרים על משה, משום שהם דברי גנאי למשה, ואין דברי גנאי אלה שייכים לעניין שבשלו הם הובאו, ואמרו "כדאיתא", וכונתם למה שמפורש במקורות אחרים). מאן דאמר: לשבח – אמר חזקיה: אמר לי רבי חנינא בריה דרבי אבהו אמר רבי אבהו אמר רבי אבדימי דמן חיפא: ...נשיא עובר – עומד מלפניו מלוא עיניו, ואינו יושב עד שישב במקומו, שנאמר: "והביטו אחרי משה עד בואו האוהל".

הלכה ד (בדפוסי המשנה והתלמוד: הלכה ג)

משנה

ארבעה חותמות היו במקדש וכתוב עליהן: עגל, זכר, גדי וחוטא. בן עזאי אומר: חמשה היו, וארמית כתוב עליהן: עגל, דכר, גדי, חוטא דל וחוטא עשיר. עגל

כגא.

אור ל'שרים

בירושלמי כאן.

"והביטו אחרי משה" - מחמי צדיקא ומזכי

בירושלמי ביצה ה,ב אמרו: ...הציץ רבי (יהודה הנשיא) מן החלון וראה את עורפו של רבי מאיר מאחוריו. אמר: לא זכיתי אני לתורה אלא בגלל שראיתי את עורפו של רבי מאיר מאחוריו.

ובבבלי עירובין יג,ב אמרו: אמר רבי: מה שמחודד אני (חריף בתורה) מחברי, מפני שראיתי את רבי מאיר מאחוריו.

הרי שהרואה חכם אפילו מאחוריו זוכה לתורה.

☆☆☆

הלכה ד (בדפוסי המשנה והתלמוד: הלכה ג)

משנה

במשנה שבהלכה א שנינו, שיוחנן בן פינחס היה ממונה על החותמות ואחיה על הסלתות (למנחות ולנסכים). משנה זו והמשנה שלאחריה באות לבאר את ענין החותמות והנסכים.

הנסכים הנזכרים כאן הם מנחת נסכים (סולת בלולה בשמן למנחה ויין לנסך) הבאה עם קורבנות עולה או קורבנות שלמים, בין שהם קורבנות יחיד ובין שהם קורבנות ציבור, או עם חטאת ואשם של מצורע (שאר הקורבנות אינם טעונים נסכים).

מי שהיה צריך לנסכים, היה משלם לממונה על החותמות, מקבל ממנו חותם, והולך בחותם לממונה על הנסכים ומקבל ממנו נסכים לפי ערך החותם.

ארבעה חותמות היו במקדש – לממונה על החותמות, שהיה נותן אותם למי שהיו צריכים נסכים, והיו משמשים סימנים לנסכים שהיו צריכים להם, ו**כתוב עליהן: עגל** – סימן לנסכי קרבן מן הבקר (עגל או פר), שהם שלושה עשרונים סולת, חצי ההין (שישה לוגים) שמן וחצי ההין יין (במדבר טו, ח-י) (משום שנסכי כל הבקר שווים, לפיכך כתבו "עגל"), **זכר** – סימן לנסכי קרבן איל (איל בארמית דכרא - זכר), שהם שני עשרונים סולת, שלישית ההין (ארבעה לוגים) שמן ושלישית ההין יין (שם טו, ו-ז), **גדי** – סימן לנסכי קרבן כבש או עז, שהם עישרון סולת, רביעית ההין (שלושה לוגים) שמן ורביעית ההין יין (שם טו, ד-ה), **וחוטא** –

ובשמות רבה מה, ד ו-נא, נאמר: "והביטו אחרי משה" - ומה היו אומרים? - רבי יצחק אמר: "אשרי יולדתו של זה! (אשרי אימו של משה!) מה היא רואה בו? כל ימיו הקב"ה מדבר עימו, כל ימיו הוא מושלם להקב"ה". רבי אמי אמר: היו אומרים: "חמי קדל דבריה דעמרם!" (ראה עורפו של בן עמרם! ראה מה שמן עורפו!). וחבירו אומר לו: "אדם ששלט על מלאכת המשכן - אין אתה מבקש שיהא עשיר?!"

ובמדרש תנחומא (בובר) פרשת 'פקודי' סימן ד נאמר: "והביטו אחרי משה" - ומה היו אומרים? - רבי יצחק אמר לשבח: היו אומרים: "אשרי יולדתו של זה! כל ימיו הקב"ה מדבר עימו, כל ימיו הוא מושלם להקב"ה". ורבי אמי אמר לגנאי: היו אומרים: "ראה צוואר! ראה שוקיים! אוכל משל יהודים, ושותה משל יהודים, וכל מה שיש לו מן היהודים". וחבירו משיבו: "אדם ששלט על מלאכת המשכן - אין אתה מבקש שיהא עשיר?!"

ובמדרש תנחומא פרשת 'כי תישא' סימן כז ופרשת 'פקודי' סימן ז נאמר: "והביטו אחרי משה" - רבי יצחק דרש לשבח: "טובה למיינקה דהכין אייניקת!" (אשריה לאישה המינקת שהניקה בן כזה!). רבי אמי דרש לגנאי: היו מסתכלים מאחוריו ואומרים: "חמי צוואריה! חמי שקיה! אוכל מדידן, שתי מדידן". וחבירו משיבו: "ריקה, אדם שנתמנה על מלאכת המשכן, על כיכרי כסף ועל כיכרי זהב, שאין לא חקר ולא משקל ולא מניין, מה, אתה רוצה שלא יהיה עשיר?!"

בשמות רבה נא,א נאמר: משה נעשה גזבר על מלאכת המשכן. שנו רבותינו: אין ממנים שררה על הציבור בממון פחות משניים. - והרי אתה מוצא שהיה משה גזבר לעצמו (לבדו), וכאן אתה אומר: אין ממנים פחות משניים! - אלא אף על פי שהיה משה גזבר לעצמו, הוא קורא לאחרים ומחשב על ידיהם.

ובמדרש תנחומא פרשת 'פקודי' סימן ה נאמר: משה נתמנה גזבר על המשכן. שנו רבותינו: אין עושים שררה על הציבור פחות משניים. ומשה, היאך נעשה יחידי גזבר? - אלא אף על פי שהיה משה הצדיק נאמן על פי הגבורה, הוא קורא לאחרים ומחשב על ידיהם.

אין עושים שררה על הציבור בממון פחות משניים, אבל משה היה גזבר יחיד, וכיוון שהעשיר משה, חשדו בו ישראל שהעשיר מממונם שגבה מהם, אך לאמיתו של דבר העשיר משה מפסולת הלוחות או ממחצב של אבנים יקרות שהיה בתוך אוהל. זה הקשר בין דברי המשנה כאן שאין עושים שררה על הציבור בממון פחות משניים ובין המאמרים על משה שהובאו

משמש עם נסכי בקר גדולים וקטנים זכרים ונקבות. גדי משמש עם ניסכי הצאן גדולים וקטנים זכרים ונקבות, חוץ משל אלים. איל משמש עם ניסכי אלים בלבד. חוטא משמש עם ניסכי שלש בהמות של מצורע.

תלמוד

וכבן עזאי, חוטא דל למה? – היה מביא לוגו עמו. ברם כרבנן, מביא גדי.

אור ל'שרים

שלושת הכבשים שמביא המצורע, ועוד לוג שמן לתת ממנו על התנוך ועל הבהונות.

חוטא דל

מחוסר אמצעים מתכנה במשנה 'עני'. המשנה כאן ובנגעים יד, נוקטות את השם 'דל' ולא 'עני', לפי שהן קשורות לפסוק בויקרא יד, כא העוסק במצורע עני: "וְאִם דָּל הוּא וְאֵין יָדוֹ מִשְׁנֵהוּ וְלֶקַח כָּבֶשׂ אֶחָד אֲשֶׁם לְתַנּוּפָה לְכַפֵּר עָלָיו...". כוחו של הפסוק הזה חזק היה דיו לגרור את מנסח ההלכה להשתמש במילה המקראית 'דל' העומדת במרכז העניין ולדחות מפניה את 'עני' של לשון חכמים ("רושמי לשון המקרא במשנה", "מחקרים בתלמוד ובמדרש", עמוד 62).

☆☆☆

תלמוד

מקשים: **וכבן עזאי, חוטא דל למה** (במסירה שלפנינו כתב הסופר 'חוטא דלמה', ומחק את הדל"ת, ומגיה הוסיף בין השורות 'דל'. בקטע מן הגניזה (JTS): 'חוטא דלמה', ובכתב יד שקלים ובדפוס ונציה הבבלי: 'חוטא דל למה')? – לדעת בן עזאי, למה היה צורך בחותם "חוטא דל"? והרי מצורע עני היה יכול ליטול מן הממונה חותם "גדי", שהוא מביא כבש אחד ונסכיו!

ומתרצים: **היה מביא לוגו עמו** – חותם "חוטא דל" היה מביא לוגו עימו (כלומר, חותם זה היה משמש סימן ללוג השמן הנוסף של המצורע עם שאר הנסכים של החותם, מה שאין כן חותם "גדי", שמצורע עני מוסיף על נסכי הכבש לוג שמן למתן בהונות, והיה קונה אותו במקדש מן הממונה עם שאר הנסכים, ולכן לדעת בן עזאי היה צורך בחותם "חוטא דל" ("תוספתא כפשוטה").

ומעירים: **ברם כרבנן** – אבל כחכמים, **מביא גדי** – לדעת חכמים (תנא קמא במשנה), החותם של מצורע עני לא היה מביא אלא גדי (כלומר, היה משמש סימן לנסכי גדי, שמצורע עני היה נוטל מן הממונה חותם "גדי" לנסכי הכבש, ולוג השמן למתן בהונות שאינו לקורבן היה מביאו מביתו, ואינו קונה אותו במקדש מן הממונה ("תוספתא כפשוטה")) (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים נכתב נוסח מוטעה במקום המילים 'לוגו עמו ברם כרבנן').

סימן לנסכי מצורע עשיר, שלאחר שנרפא מצרעתו וטהר, הוא מביא שני כבשים וכבשה (ויקרא יד, ו) ועם כל אחד מביא נסכים, שהם בין כולם שלושה עשרונים סולת, תשעה לוגים שמן ותשעה לוגים יין, ועוד לוג אחד שמן, שממנו הכוהן נותן על תנוך אוזנו הימנית ועל בהונות ידו ורגלו הימניים (שם טו-יח). החותם לנסכי מצורע סומן במילה "חוטא", משום שחטאיו גרמו לו שנעשה מצורע.

בן עזאי (שמעון בן עזאי, תנא בדור השלישי) **אומר:** **חמשה** חותמות היו במקדש – ולא ארבעה, **וארמית כתוב עליהן:** – הסימנים היו כתובים בלשון ארמית ולא בלשון עברית (כמו במשנה להלן ו,ה), לפי שהארמית היתה השפה הרווחת ביותר בירושלים ובקרב יהודי ארץ ישראל ויהודי הגולה בבבל בימי הבית השני, וכך היה כתוב עליהם: **עגל, דכר, גדי, חוטא דל וחוטא עשיר** – שלושת החותמות הראשונים לדעת בן עזאי זהים לאלה שלדעת חכמים, והיה כתוב עליהם בארמית: "עגל", "דכר", "גדי" ("עגל" ו"גדי" שווים בארמית ובעברית, ו"דכר" בארמית הוא "זכר" בעברית). לדעת בן עזאי היו שני חותמות לנסכי מצורע, והיה כתוב עליהם בארמית: "חטיי מסכן" (חוטא דל), "חטיי עתיר" (חוטא עשיר). "חוטא עשיר" – סימן לנסכי מצורע עשיר, כמבואר לעיל, ו"חוטא דל" – סימן לנסכי מצורע עני, שאינו מביא אלא כבש אחד ונסכיו ועוד לוג אחד שמן (ויקרא יד, כא). – המשנה תרגמה לעברית את מה שהיה כתוב בארמית על שני החותמות האחרונים).

עגל משמש עם נסכי בקר גדולים וקטנים זכרים ונקבות – החותם שכתוב עליו "עגל" משמש סימן לנסכי הקורבנות הבאים מן הבקר, בין לגדול ובין לקטן, בין לזכר הקרב עולה או שלמים ובין לנקבה הקרבה שלמים. **גדי משמש עם ניסכי הצאן גדולים וקטנים זכרים ונקבות** – החותם שכתוב עליו "גדי" משמש סימן לנסכי הקורבנות הבאים מן הצאן, חוץ משל אלים – חוץ מנסכים של אילים, שהם כבשים זכרים בשנתם השנייה (עיי' משנה פרה א,ג). **איל משמש עם ניסכי אלים בלבד** – החותם שכתוב עליו "זכר" משמש סימן לנסכי אילים בלבד. **חוטא משמש עם ניסכי שלש בהמות של מצורע** – החותם שכתוב עליו "חוטא" משמש סימן לנסכים של

ניסכי רחל מה? – מן מה דתנינן: גדי משמש ניסכי צאן גדולים וקטנים זכרים ונקבות – הדיא אמרה: ניסכי רחל כניסכי גדי.
 כתיב: "ככה יעשה לשור האחד או לאיל האחד או לשה בכשבים או בעזים"
 – מגיד שלא חלק בין ניסכי עגל לניסכי שור. שהיה בדיון, בן הצאן טעון נסכים
 ובן הבקר טעון נסכים, אם מצאנו שחלק בין ניסכי כבש לניסכי איל, לכך נחלוק
 בין ניסכי עגל לניסכי שור! – תלמוד לומר: "ככה יעשה לשור האחד" – מגיד
 שלא חלק בין ניסכי עגל לניסכי שור. "או לאיל" למה נאמר? – שהיה בדיון,

אור ל'שרים

ושלמים): "ככה יעשה לשור האחד או לאיל האחד או לשה בכשבים או בעזים" (במדבר טו, יא) – כך (כמו שנאמר שם בכתובים הקודמים) תקריבו מנחה ונסכים לכל שור (בן בקר) שתקריבו, או לכל איל שתקריבו, או לכל שה שתקריבו, בין שהשה הוא ממין הכשבים ובין שהשה הוא ממין העזים (כמויות המנחה והנסכים נקבעות לפי מין הבהמה הנקרכת). – (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים נוסף: 'ככה יעשה לשור האחד'. בכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים נוסף גם: 'למה נאמר') למה נאמר "ככה יעשה לשור האחד"? והלא כבר נאמר: "וכי תעשה בן בקר עלה או זבח... ותקריב על בן הבקר מנחה... וזין תקריב לנסף..." (במדבר טו, ח-י) – אלא יש לדרוש את הכתוב הזה: **מגיד שלא חלק בין ניסכי עגל לניסכי שור** – הכתוב "ככה יעשה לשור האחד" מלמדנו, שלא הבדיל הכתוב בין נסכי קורבן עגל (בן בקר בשנתו הראשונה) לניסכי קורבן שור (בן בקר בשנתו השנייה והשלישית) (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין מילים אלו). **שהיה בדיון** – שהיה אפשר לדון מתוך סברה הגיונית, **בן הצאן טעון נסכים** – פרט ממין הצאן (כבש או עז) צריך נסכים, **ובן** (במסירה שלפנינו כתב הסופר 'אין בן, ומגיה מחק 'אין' והוסיף וי"ו, וכן הוא בכל הנוסחאות) **הבקר טעון נסכים** – וגם פרט ממין הבקר צריך נסכים, **אם מצאנו שחלק בין ניסכי כבש לניסכי איל** – הואיל ומצאנו שהבדיל הכתוב בין נסכי קורבן כבש (בשנתו הראשונה) לניסכי קורבן איל (כבש בשנתו השנייה), **לכך נחלוק בין ניסכי עגל לניסכי שור!** – לפיכך נבדיל גם בין נסכי קורבן עגל לניסכי קורבן שור! – **תלמוד לומר:** – הכתוב מלמד לומר: "ככה יעשה לשור האחד" – **מגיד שלא חלק בין ניסכי עגל לניסכי שור** – הכתוב הזה מלמדנו, שלא הבדיל הכתוב בין נסכי קורבן עגל לניסכי קורבן שור, שכך יש לדרוש את המילים "לשור האחד", שכל השוורים בין גדולים ובין קטנים דין אחד להם (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים נשמט קטע בשל הדמיון, ונכתב לעיל ולהלן "מצינו שחלק בין ניסכי עגל לניסכי כבש" במקום "מצינו שחלק בין ניסכי כבש לניסכי איל").

"תקלין חדתי" כתב, שלדעת תנא קמא, מצורע עשיר עשו לו חותם מיוחד, כיוון שהוא לוקח מן ההקדש גם את לוג השמן למתן בהונות, ואינו מביא אותו מביתו, אף על פי ששמן מביתו זול יותר משמן מן ההקדש, והטעם הוא, שהואיל והוא לוקח מן ההקדש בשביל קורבנותיו הרבה לוגים שמן, הוא לוקח מן ההקדש גם את לוג השמן הנוסף, מפני שאין עשיר חושש להפסד יחסי מועט שכזה.

בתוספתא שקלים ב, טז שנו: ארבעה חותמות היו במקדש. חוטא היה מביא לוגו עימו (החותם שהיה כתוב עליו "חוטא" היה משמש סימן ללוגו הנוסף של המצורע עם שאר הנסכים של החותם). חוטא דל, כדברי בן עזי, היה מביא לוגו עימו.

מציעים בעיה: ניסכי רחל מנה (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'כמה')? – מה הם נסכי קורבן רחל? האם נסכי קורבן רחל (כבשה נקבה בשנתה השנייה) הם כנסכי קורבן כבש או עז (זכר ונקבה בשנתם הראשונה), שהם עישרון סולת, רביעית ההין שמן ורביעית ההין יין, כיוון שדין רחל שהיא נקבה כדין כבש נקבה? או שמא נסכי קורבן רחל הם כנסכי קורבן איל (כבש זכר בשנתו השנייה), שהם שני עשרונים סולת, שלישית ההין שמן ושלישית ההין יין, כיוון שדין רחל שהיא גדולה כדין איל?

ומציעים היסק (כדי לפשוט את הבעיה): **מן מה דתנינן:** – ממה ששנינו (במשנה): **גדי משמש ניסכי צאן גדולים וקטנים זכרים ונקבות** חוץ משל אילים – חותם "גדי" היה משמש סימן לניסכי כשבים נקבות ולניסכי עזים זכרים ונקבות, בין גדולים (בשנתם השנייה) ובין קטנים (בשנתם הראשונה), וכן לניסכי כשבים זכרים קטנים, אבל לא לניסכי כשבים זכרים גדולים, – **הדיא אמרה:** – זאת אומרת (הסק מכאן (מהמשנה)): **ניסכי רחל כניסכי גדי** – נסכי קורבן רחל הם כנסכי קורבן כבש או עז (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין 'מן מה דתנינן...כניסכי גדי').

ומביאים מדרש (מקור המדרש בספרי): **כתיב:** – כתוב (בדיני מנחות ונסכים הבאים עם קורבנות עולה

אם מצאנו שחלק בין ניסכי בן שנה לנסכי בן שנים, לכך נחלוק בין ניסכי שנים לניסכי שלש! – תלמוד לומר: "או לאיל האחד". "או לשה בכשבים" למה נאמר? – שהיה בדיון, אם מצאנו שחלק בין ניסכי כבש לניסכי איל, לכך נחלוק בין ניסכי כשבה לניסכי רחל! – תלמוד לומר: "או לשה בכשבים". "או בעזים" למה נאמר? – שהיה בדיון, אם מצאנו שחלק בין ניסכי כבש לניסכי איל, לכך נחלוק בין ניסכי גרי לניסכי תיש! – תלמוד לומר: "או בעזים" – הקיש קמן שבעזים לגדול שבתיישים, מה זה בשלשת לוגין, אף זה בשלשת לוגין.

אור לישרים

(בשנתו הראשונה) לנסכי קורבן איל (כבש בשנתו השנייה), לכך (לפיכך) נחלוק בין ניסכי גרי לניסכי תיש! – לפיכך נבדיל גם בין נסכי קורבן גדי (עז בשנתו הראשונה) לנסכי קורבן תיש (עז בשנתו השנייה)! – תלמוד לומר: – הכתוב מלמד לומר: "או בעזים" – הקיש קמן שבעזים לגדול שבתיישים (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: גדול שבעזים לקטן שבתיישים) – הכתוב הזה השווה את העז הקטן והעז הגדול זה לזה, שכך יש לדרוש את המילה "עזים" שהיא לשון רבים, שכל העזים בין גדולים ובין קטנים שווים, מה זה בשלשת לוגין – כשם שזה נסכיו שלושה לוגים שמן ושלושה לוגים יין, אף זה בשלשת לוגין – כך גם זה נסכיו שלושה לוגים שמן ושלושה לוגים יין, ולא הבדיל הכתוב ביניהם.

בספרי במדבר פסקה קז נאמר: "ככה ייעשה לשור האחד" – מגיד הכתוב שלא חילקה תורה בין נסכי עגל לנסכי שור. שהיה בדיון, בן הצאן טעון נסכים ובן הבקר טעון נסכים. אם למדתי שחילקה תורה בין נסכי כבש לנסכי איל, כך תחלוק בין נסכי עגל לנסכי שור! – תלמוד לומר: "ככה ייעשה לשור האחד" –

מגיד שלא חילקה תורה בין נסכי עגל לנסכי שור. "או לאיל האחד" למה נאמר? – שהיה בדיון, הואיל ומצינו שחילקה תורה בין נסכי בני שנה לנסכי בני שתיים, כך תחלוק בין נסכי בני שתיים לנסכי בני שלוש! – תלמוד לומר: "או לאיל האחד" – מגיד הכתוב, שאף על פי שחילקה תורה בין נסכי בני שנה לנסכי בני שתיים, לא תחלוק בין נסכי בני שתיים לנסכי בני שלוש.

"או לשה בכשבים" למה נאמר? – שהיה בדיון, הואיל ומצינו שחילקה תורה בין נסכי כבש לנסכי איל, כך תחלוק בין נסכי כשבה לנסכי רחל! – תלמוד לומר: "או לשה בכשבים".

"או בעזים" למה נאמר? – שהיה בדיון, הואיל ומצינו שחילקה תורה בין נסכי כבש לנסכי איל, כך תחלוק בין נסכי גדי לנסכי תיש! – תלמוד לומר: "או בעזים" – מקיש גדול שבעזים לקטן שבכשבים, מה זה שלושה לוגין, אף זה שלושה לוגין.

ובבבלי מנחות צא,ב-צב,א אמרו: "ככה ייעשה לשור האחד או

הזה? והלא כבר נאמר: "או לאיל תעשה מנחה... ויין לנסך...". (במדבר טו,ז-ז) – שהיה בדיון – שהיה אפשר לדון מתוך סברה הגיונית, אם מצאנו שחלק בין ניסכי בן שנה לנסכי בן שנים – הואיל ומצאנו שהבדיל הכתוב בין נסכי קורבן כבש בן שנה (בשנתו הראשונה) לנסכי קורבן איל בן שתי שנים (כבש בשנתו השנייה), לכך נחלוק בין ניסכי (צריך להוסיף: 'בן') שנים לניסכי (צריך להוסיף: 'בן') שלש! – לפיכך נבדיל גם בין נסכי קורבן איל בן שתי שנים לנסכי קורבן איל בן שלוש שנים (כבש בשנתו השלישית)! – תלמוד לומר: – הכתוב מלמד לומר: "או לאיל האחד" – הכתוב הזה מלמדנו, שלא הבדיל הכתוב בין נסכי קורבן איל בן שתי שנים לנסכי קורבן איל בן שלוש שנים, שכך יש לדרוש את המילים "לאיל האחד", שכל האילים דין אחד להם. "או לשה בכשבים" למה נאמר? – לשם מה נאמר הכתוב הזה? והלא כבר נאמר: "והקריב... מנחה... ויין לנסך...". (במדבר טו,ד-ה) – שהיה אפשר לדון מתוך סברה הגיונית, אם מצאנו שחלק בין ניסכי כבש לניסכי איל – הואיל ומצאנו שהבדיל הכתוב בין נסכי קורבן כבש (בשנתו הראשונה) לנסכי קורבן איל (כבש בשנתו השנייה)! – לפיכך נבדיל גם בין נסכי קורבן כשבה (בשנתה הראשונה) לנסכי קורבן רחל (כבשה בשנתה השנייה)! – תלמוד לומר: – הכתוב מלמד לומר: "או לשה בכשבים" – הכתוב הזה מלמדנו, שלא הבדיל הכתוב בין נסכי קורבן כבשה לנסכי קורבן רחל, שכך יש לדרוש את המילה "כשבים" שהיא לשון רבים, שכל הכשבים בין גדולים ובין קטנים שווים (חוץ מן האילים שהוציאם הכתוב בפירוש מכלל כבשים).

"או בעזים" למה נאמר? – לשם מה נאמר הכתוב הזה? והלא כבר נאמר: "והקריב... מנחה... ויין לנסך...". (במדבר טו,ד-ה), ועז ככבש, ששניהם ממין הצאן! – שהיה אפשר לדון מתוך סברה הגיונית, אם מצאנו שחלק בין ניסכי כבש לניסכי איל – הואיל ומצאנו שהבדיל הכתוב בין נסכי קורבן כבש

הלכה ה (בדפוס המשנה: הלכה ד-ה; בדפוס התלמוד: המשך הלכה

(ג)

משנה

מי שהוא מבקש נסכים, הולך לו אצל יוחנן שהוא ממונה על החותמות, ונותן לו מעות ומקבל ממנו חותם. בא לו אצל אחייה שהוא ממונה על הנסכים, ונותן לו חותם ומקבל ממנו נסכים. לערב באין זה אצל זה, ואחייה מוציא את החותמות, ומקבל כנגדן מעות. אם פחתו – פחתו לו וישלם יוחנן מביתו, ואם הותירו – הותירו להקדש, שיד הקדש לעליונה.

מי שאבד חותמו, ממתנין לו עד הערב, אם מצאו לו כדי חותמו – נותנין לו, ואם לאו – לא היו נותנין לו. ושם כל היום כתוב עליהן מפני הרמאין.

אור ל'שרים

יוחנן ואחייה, ואחייה מוציא את החותמות – שקיבל מהקונים, ומקבל כנגדן מעות – מיוחנן. אם פחתו – שהמעות שבידי יוחנן היו פחות ממה שמגיע לאחייה לפי סיכום החשבון של החותמות שבידיו, – פחתו לו – ליוחנן, וישלם יוחנן מביתו – מכספו, ואם הותירו – שהמעות שבידי יוחנן היו יותר ממה שמגיע לאחייה לפי סיכום החשבון של החותמות שבידיו, – הותירו להקדש – המעות הנותרות הן של הקדש, ולא של יוחנן, ואין אומרים שמא התערבו מעות של יוחנן עם מעות הנסכים, אלא אומרים שמא נתן הקונה מעות יותר והתכוון שהן להקדש, שיד הקדש לעליונה (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'על העליונה') – לפיכך, אם יתר – הריהו להקדש, ואם חסר – על הממונה להשלים משלו.

הנוסח בכתבי היד של המשנה: "אם הותירו – הותירו להקדש, ואם פחתו – ישלם יוחנן מביתו", וכן הוא בספר "וזההיר".

מי שאבד חותמו – מי שקיבל חותם ואבד לו, ממתנין לו עד הערב – אומרים לו להמתין עד הערב, כשיוחנן ואחייה באים זה אצל זה לעשות חשבון, אם מצאו לו כדי חותמו – שהיו ליוחנן מעות יתרות על החותמות שבידי אחייה בשיעור דמי החותם שזה טוען שאבד לו, – נותנין לו – לזה שטען שאבד לו חותמו נסכים או מעות, ואם לאו – שלא היו ליוחנן מעות יתרות על החותמות שבידי אחייה, – לא היו נותנין לו – כלום, לא נסכים ולא מעות. ושם כל היום כתוב עליהן – על כל החותמות היה כתוב שם היום (המספר הסידורי של היום בשבוע, כגון יום ראשון או שני בשבת) שבו הם נמכרים, מפני הרמאין – שלא יאמרו שאבדו להם החותמות, ואם יימצאו ליוחנן מעות יתרות בשיעור דמי חותמותיהם – ייתנו אותן להם, ולאחר זמן כשיצטרכו נסכים לקורבנותיהם יביאו את החותמות לאחייה ויקבלו ממנו נסכים.

לאיל האחד או לשה בכבשים או בעיזים" (במדבר טו) – "לשור האחד" – מה תלמוד לומר? – לפי שמצינו שחילק הכתוב בין נסכי איל לנסכי כבש, יכול נחלק בין נסכי פר לנסכי עגל? – תלמוד לומר: "לשור האחד". – "או לאיל האחד" – מה תלמוד לומר? – לפי שמצינו שחילק הכתוב בין נסכי בן שנה לנסכי בן שתיים, יכול נחלק בין נסכי בן שתיים לנסכי בן שלוש? – תלמוד לומר: "או לאיל האחד". – "או לשה בכבשים" – מה תלמוד לומר? – לפי שמצינו שחילק הכתוב בין נסכי כבש לנסכי איל, יכול נחלק בין נסכי גדי לנסכי שעיר? – תלמוד לומר: "או בעיזים". אמר רב פפא: בדיק (בדק, בחן) לן רבא: נסכי רחלה בכמה? ואמרינן ליה: מתניתין היא (במסכת שקלים): גדי משמש נסכי צאן של גדולים ושל קטנים, של זכרים ושל נקבות, חוץ משל אילים.

☆☆☆

הלכה ה (בדפוס המשנה: הלכה ד-ה; בדפוס התלמוד: המשך הלכה ג)

משנה

מי שהוא מבקש נסכים – לקורבנו, וקונה אותם מהמקדש ואינו מביא אותם מביתו, הולך לו אצל יוחנן שהוא ממונה על החותמות, ונותן לו – ליוחנן, מעות – כפי הנסכים שהוא צריך, ומקבל ממנו – מיוחנן, חותם – עם הסימן לנסכיו. בא לו – מי שהוא מבקש נסכים, אצל אחייה שהוא ממונה על הנסכים – ממונה על קניית נסכים (יינות ושמינים וסלתות) מן הספקים ומכירתם לבעלי הקורבנות, כדי שלא יהא צריך כל אדם המביא קורבן לחזור אחר נסכים העשויים על טהרת הקודש, ונותן לו – לאחייה, חותם – שקיבל מיוחנן, ומקבל ממנו נסכים – לפי סימן החותם. לערב באין זה אצל זה –

תלמוד

הגע עצמך שזיווג אותו היום! – שם משמר היה כתוב עליו. – הגע עצמך שזיווג אותו המשמר! – שם היום, שם שבת, שם חודש היה כתוב עליהן. אפילו לזויג, אינו מצוי לזויג.

הלכה ו (בדפוסי התלמוד: הלכה ד)

משנה

שתי לשכות היו במקדש: אחת – לשכת חשאי, ואחת – לשכת הכלים. לשכת חשאי – יריאי חט נותנין לתוכה בחשאי, ועניים בני טובים מתפרנסין מתוכה בחשאי. לשכת הכלים – כל מי שהוא מתנדב כלי, זורקו לתוכה, ואחת לשלשים יום הגיזברין פותחין אותה, כלי שמצאו בו צורך לבדק הבית מניחין אותו, והשאר נמכרין ודמיהן נופלין ללשכת בדק הבית.

אור לישרים

והחודש שווים כולם לאותו היום ולאותו המשמר ולאותו החודש שכתובים על החותם, ולכן אין לחשוש לרמאים (כל משמר היה עובד לכל הפחות פעמיים בשנה ולפעמים שלוש פעמים, וכשכותבים גם את שם החודש, כבר אין מקום לרמאות, משום שיעברו הרבה שנים עד שאותו משמר יחזור באותו חודש).

"שם שבת" הכוונה שם המשמר, ואין הכוונה מספר השבוע בחודש. והירושלמי חוזר ומסכם: שם היום (שנזכר במשנתנו), שם שבת (שהזכיר הירושלמי לעיל: שם משמר), ומוסיף: שם חודש. ולא חזר בו הירושלמי ממה שאמר לעיל: שם משמר היה כתוב עליו ("תוספתא כפשוטה" בבא בתרא יא,ב).

☆☆☆

הלכה ו (בדפוסי התלמוד: הלכה ד)

משנה

שתי לשכות היו במקדש: אחת – לשכת חשאי, ואחת – לשכת הכלים.

לשכת חשאי – יריאי חט (חטא) נותנין לתוכה – מעות לצדקה, בחשאי – בצנעה, כדי שלא ידעו בני אדם שהם נתנו, ועניים בני טובים – ממשפחות מכובדות ומיוחסות, מתפרנסין מתוכה בחשאי – נוטלים מתוכה בסתר, כדי שלא יתביישו שהם מתפרנסים מן הצדקה. לכן נקראת הלשכה "לשכת חשאים".

לשכת הכלים – כל מי שהוא מתנדב כלי – למקדש, זורקו לתוכה – לתוך הלשכה הזאת, ואחת לשלשים יום הגיזברין פותחין אותה – את הלשכה הזאת, כלי שמצאו בו צורך לבדק הבית מניחין אותו – לצורכי בדק הבית, והשאר – שאר הכלים שאין בהם צורך לבדק

הנוסח בכתבי היד של המשנה: "ואם לאו - לא היה לו".

☆☆☆

תלמוד

במשנה שנינו: "ושם כל היום כתוב עליהן מפני הרמאין".

מציעים קושיה: הגע עצמך (שער בנפשך. - 'הגע' נגזר משורש 'נגע' ("אוצר לשונות ירושלמיים")) שזיווג (צירף, חיבר) אותו היום! – שימתין הרמאי עד שיהיה היום שווה לאותו היום שכתוב על החותם, ואז יביא את החותם לאחייה ויקבל ממנו נסכים, ואם כן, אף ששם היום כתוב על החותם, עדיין יש לחשוש לרמאים!

ומתרצים: שם משמר היה כתוב עליו (ב"שרידי הירושלמי" ובספר 'והזהיר': 'עליהן') – על החותמות היה כתוב, מלבד שם היום, גם שם המשמר של הכוהנים ששימשו במקדש באותו השבוע שבו החותמות נמכרים. ומציעים קושיה עוד: הגע עצמך שזיווג אותו המשמר! – שימתין הרמאי עד שיהיו היום והמשמר שווים לאותו היום ולאותו המשמר שכתובים על החותם, ואז יביא את החותם לאחייה ויקבל ממנו נסכים, ואם כן, אף ששם היום ושם המשמר כתובים על החותם, עדיין יש לחשוש לרמאים!

ומתרצים: שם היום, שם שבת, שם חודש היה כתוב עליהן – על החותמות היה כתוב, שם היום ושם המשמר של אותה שבת (שבוע) ושם החודש (כגון יום שני לשבת של יהויריב בחודש ניסן) שבהם החותמות נמכרים. אפילו לזויג – אף אם ירצה הרמאי להמתין עד שיהיו היום והמשמר שווים לאותו היום ולאותו המשמר ולאותו החודש שכתובים על החותם, אינו מצוי לזויג – הרי אין זה מצוי ששוב יהיו היום והמשמר

תלמוד

רבי יעקב בר אידי ורבי יצחק בר נחמן הוון פרנסין, והוון יהבין לרבי חמא, אבוי דרבי הושעיה, דינר, והוא יהיב ליה לחורנין. – רבי זכריה, חתניה דרבי לוי, היו הכל מלויזין עליו, אמרין דלא צריך והוא נסב. מן דרמך, בדקון ואשכחון דהוה מפליג ליה לחורנין. – רבי חננא בר פפא הוה מפליג מצוה בליליא. חד זמן פגע ביה רבהון דרוחייא, אמר ליה: לא כן אלפן רבי: "לא תשיג גבול רעך"? אמר ליה: ולא כן כתיב: "מתן בסתר יכפה אף"? והוה מיסתפי מיניה

אור לישירים

צריך (לקחת צדקה) והוא לוקח. מן דרמך (במקבילה: 'כד דמך'), בדקון ואשכחון דהוה מפליג ליה (המילה 'ליה' יתירה, ואינה בכתב יד רומי במקבילה) לחורנין (ב"שרידי הירושלמי" ובספר "והזהיר": מפליג לחורנין מן דיליה. ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'יהיב מן דיליה לאוחרנין') – משמת, בדקו ומצאו שהיה מחלק לאחרים (את הצדקה שהיה לוקח, ולא היה לוקח לעצמו. והיה לוקח צדקה כדי לזכות אחרים, שמשום שהוא אדם גדול נתנו לו, אבל לעני אחר לא היו נותנים).

רבי חננא בר פפא (אמורא ארץ ישראל בדור השלישי) הוה מפליג מצוה בליליא – היה מחלק מצווה (מחלק צדקה לעניים) בלילה (כדי לתת להם בצנעה, שלא ידעו מי הוא הנותן להם ולא יתביישו). חד זמן (ב"שרידי הירושלמי" ובספר "והזהיר" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין מילים אלו) פגע ביה רבהון דרוחייא – פעם אחת פגע בו (פגש אותו) אדונם (ראשם, מנהיגם) של הרוחות (השדים, המזיקים), אמר ליה: – אמר לו (לרבי חננא בר פפא): ולא כן אלפן רבי: – ו(כי) לא כך לימד אותנו רבי (מורי. – נקט לשון כבוד כלפי רבי חננא בר פפא, והכוונה: וכי לא כך לימדת אותי. – בספר "והזהיר": 'ולא כן כתיב'): "לא תפגו גבול רעך" (דברים יט, יד) – אל תזיז ותרחיק את סימני הגבול שבין שדך לשדה רעך, מתוך כוונה להגדיל את שטח שדך. ובהשאלה: אל תקפח את פרנסת רעך, אל תפגע בזכויות הזולת?! (בתמיהה) – ומדוע אתה מסיג את גבולי (במובן המושאל)? שהרי היום ניתן לבריות לעשות בו כל צרכיהם, והלילה ניתן למזיקים לעשות בו כל רצונם, וכיוון שהלילה הוא זמנם של המזיקים ורשות להם להלך בלילה, לא היה לך להלך בלילה חוץ לביתך. – אמר ליה: – אמר לו (לרבהם של הרוחות): ולא כן כתיב: – וכי לא כך כתוב: "מתן בסתר יכפה אף" (משלי כא, יד) – צדקה הניתנת לעניים בצנעה דוחה את כעסו של הקב"ה ומבטלת אותו?! (בתמיהה) – וכיוון שרציתי לתת צדקה בסתר, חילקתי אותה בלילה, ולכן הלכתי חוץ לביתי בלילה. והוה מיסתפי (כן הוא ב"שרידי הירושלמי").

הבית, נמכרין – מוכרים אותם, ודמיהן נפליין ללשכת בדק הבית – ללשכה שנותנים בתוכה כל קודשי בדק הבית.

בספרי דברים פסקה קיז נאמר: "נתון תיתן לו" (דברים טו, י) – בינך לבינו. מיכן אמרו: לשכת חשאים היתה בירושלים. ובתוספתא שקלים ב, טז שנו: כשם שהיתה לשכת חשאים במקדש, כך היתה בכל עיר ועיר, מפני שעניים בני טובים מתפרנסים מתוכה בחשי.

☆☆☆

תלמוד

במשנה שנינו: "לשכת חשאיין – יריאי חט נותנין לתוכה בחשאי, ועניים בני טובים מתפרנסין מתוכה בחשאי". כאן התחלת מקבילה בירושלמי פאה ח, ט. מספרים (כמה סיפורים בעניין צדקה וגמילות חסדים): רבי יעקב בר אידי ורבי יצחק בר נחמן (אמוראים ארץ ישראלים בדור השני והשלישי) הוון פרנסין – היו פרנסים (מנהיגי קהילה ועוסקים בצורכי ציבור), וחווין יהבין – והיו נותנים לרבי חמא (בר ביסא, מאחרוני התנאים), אבוי די – אביו של רבי הושעיה (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור הראשון), דינר (במקבילה: 'חד דינר') – לפי שהיה עני (בתקופת האמוראים דינר סתם הוא דינר זהב), והוא (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'והוה') יהיב ('יהב') ליה (ב"שרידי הירושלמי" ובספר "והזהיר": 'יהביה') לחורנין – והוא נתן אותו לאחרים (לעניים אחרים, מפני שלא רצה ליהנות מן הצדקה).

רבי זכריה (אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי), חתניה די – חתנו של רבי לוי (אמורא ארץ ישראל בדור השלישי), היו הכל מלויזין (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'היו מלעזיזין') עליו – מדברים בגנותו, אמרין (בספר "והזהיר": 'ואמרין', ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'ואומרין') דלא צריך (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים נוסף: 'למנסב') והוא נסב – היו אומרים, שאינו

וערק מן קומוי.

אמר רבי יונה: 'אשרי נותן לדל' אין כתוב כאן, אלא "אשרי משכיל אל דל" – זה שהוא מסתכל במצוה היאך לעשותה. – כיצד היה רבי יונה עושה? – כשהיה רואה בן טובים שירד מנכסיו, היה אומר לו: בני, בשביל ששמעתי שנפלה לך ירושה ממקום אחר, טול ואת פורע. מן דהוה נסיב, הוה אמר ליה: מתנה.

אור ל'שרים

כשהיה רואה בן טובים – אדם ממשפחה מכובדת ומיוחסת, שירד מנכסיו – התרושש והיה לעני (והיה מתבייש לקחת צדקה), היה אומר לו (רבי יונה לאותו אדם): בני, בשביל ששמעתי (ב"שרידי הירושלמי" ובספר "והזהיר" ובכתב יד רומי ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים נוסף: 'עליך') שנפלה לך ירושה ממקום אחר – מפני שהגיעה לי שמועה עליך שזכית בירושה במקום אחר (וכאן אין לך כלום), (ב"שרידי הירושלמי" נוסף: 'אלא') טול – קח (אין עצה אלא שתיקה) ממני בינתיים כסף בהלוואה, ואת (ואתה) פורע – תשלם לי לאחר זמן, כשתקבל את הירושה. מן דהוה נסיב (במקבילה נוסף: 'ליה') – משהיה (העני) לוקח את הכסף מרבי יונה, הוה אמר ליה: – היה (רבי יונה) אומר לו: מתנה – נתתי לך את הכסף במתנה, ואינך צריך לפרוע. – הרי שהיה רבי יונה מקיים מה שהיה דורש.

בויקרא רבה לד,א נאמר: "אשרי משכיל אל דל" (תהילים מא,ב) - אמר רבי יונה: 'אשרי נותן לדל' אין כתיב כאן, אלא "אשרי משכיל אל דל" - הוי מסתכל היאך לזכות עימו (היאך לתת לו צדקה). רבי יונה כך היה עושה: בשעה שהיה רואה בן טובים ובן גדולים שירד מנכסיו והוא מתבייש ליקח (חפץ שיש לו בו צורך), היה הולך אצלו ואומר לו: "בשביל ששמעתי עליך שנפלה לך ירושה במדינת הים, אלא הא לך חפץ זה, וכיוון שאת מרוויח את נותנו לך", ובשעה שהיה נותן לו, היה אומר לו: "במתנה נתתיו לך".

ובמדרש תהילים מא,ג נאמר: "אשרי משכיל אל דל" - אמר רבי יונה: מהו "משכיל"? - שמסתכל וחושב עליו היאך להחיותו. כיצד? - אם היה אדם גדול וירד מנכסיו, הוא הולך אצלו ואומר לו: "שמעתי שירושה באה לך במקום פלוני, ושחייב לך איש פלוני כך וכך, אם רצונך, טול ממני, ולכשתגיע לידך אותה הירושה, או כשיפרע לך איש פלוני חובך, אתה פורע לך". זהו "משכיל אל דל".

בתוספתא פאה ד,ב שנו: האומר: "איני מתפרנס משל אחרים" - שוקדים עליו (משדלים אותו), ואומרים לו שהם בטוחים שיוכל לשלם אחר כך, כגון שאומרים לו: בשביל ששמענו שנפלה לך ירושה ממקום אחר, טול ואתה פורע) ומפרנסים אותו, ונותנים לו לשום מלוה, וחוזרים ונותנים לו לשום מתנה; דברי רבי מאיר.

ובמקבילה: 'מכתפי'. ובספר "והזהיר" ובכתב יד רומי: 'מתכפי'. ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'מכפי'. אין בארמית הארץ ישראלית 'מסתפי', וצריך לומר: 'מתכפי' (מילה זו ישנה במקבילה ובכתב יד רומי) וערק מן קומוי – והיה (רבים של הרוחות) נדחה ועורק (בורח) מפניו (מפני רבי חיננא בר פפא. - יש במשמע הכתוב, שמתן בסתר יכפה את רבים של הרוחות. יש כאן לשון נופל על לשון: "יכפה" - מתכפי).

בבבלי בבא בתרא ט,ב אמרו: אמר רבי אלעזר: גדול העושה צדקה בסתר יותר ממשה רבנו, דאילו במשה רבנו כתיב: "כי יגורתי מפני האף והחימה" (דברים ט), ואילו בעושה צדקה כתיב: "מתן בסתר יכפה אף, ושוחד בחיק חימה עזה" (משלי כא).

ובמדרש משלי כא,ד נאמר: "מתן בסתר יכפה אף" - אמר רבי יוחנן: כל מי שנותן צדקה בסתר, הקב"ה יכפה מלאך המוות שנקרא "אף" ממנו ומאנשי ביתו.

מצוה - צדקה

בירושלמי ובמדרשי אגדה המילה "מצווה" (וכן "מצוותה" ו"מצוון" בארמית) משמשת במובן 'צדקה'. מובן זה ל"מצווה" גם ביוונית. המילה "מצווה" באה עם השורש "עשה" בעברית ו"עבד" בארמית במובן 'נתן צדקה' ועם השורש "פלג" בארמית במובן 'חילק צדקה'.

אמר רבי יונה (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור הרביעי): 'אשרי נותן לדל' אין כתוב כאן, אלא "אשרי משכיל אל דל" (תהילים מא,ב) – אשרי המסתכל ומתבונן אל העני לעשות עימו חסד. ויש לדרוש את הכתוב: – זה שהוא (ב"שרידי הירושלמי" ובספר "והזהיר": 'אשרי מי שהוא') מסתכל (משתכל) במצוה (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'בצדקה' (תיקון) של הלשון המיוחדת לירושלמי ולמדרשי ארץ ישראל)) היאך לעשותה – מתחכם בצדקה איך לתת אותה לעני שלא לבייש אותו (רבי יונה דרש את המילה "משכיל" – 'משתכל' מלשון שְׁכַל, ולא 'מסתכל' - רואה בעין). ומספרים: כיצד היה רבי יונה עושה (בספר "והזהיר" – נוסף: 'מצוה')? – איך היה רבי יונה נותן צדקה? –

אמר רבי חייה בר אדא: אית הוה סבין ביומינן, מאן דהוה יהיב לון מבין ריש שתא לצומא רבא – הוון נסבין, מן בחר כן – לא הוון נסבין, אמרין: דשתן גבן.

נחמיה איש שיחין פגע בו ירושלמי אחד, אמר ליה: זכה עימי הדא תרנוגלא! אמר ליה: הא לך טימיתה, [וזיל זבון] קופר! זבן קופר ואכל ומית. והוה צווח ואמר: בואו וספרו להרוגו של נחמיה!

אור ל'שרים

אלו) – אמרו: של השנה שלנו אצלנו (יש לנו הכסף הנצרך בשביל כל השנה, ואין לנו צורך לקחת צדקה. נראה שטעמם הוא, מפני שגזר דינו של אדם על קצבת מזונותיו לכל השנה נחתם ביום הכיפורים, וקצבה זו לא תשתנה בין אם ייקחו צדקה ובין אם לאו, אבל הימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים אין הם בכלל הקצבה לכל השנה, ואם ייקחו צדקה ישתכרו).

צומא רבא

בירושלמי ובמדרשי האגדה יום הכיפורים נקרא "צומא רבה" - הצום הגדול. נראה שהוסיפו לו את הכינוי "הגדול", כדי להבחין בינו לבין צומות אחרים שנקראו אף הם בכינוי הסתמי "צום".

נחמיה איש שיחין (תנא בדור השלישי, מהיישוב שיחין בגליל התחתון) פגע בו – פגש אותו, ירושלמי אחד – שהיה עני, אמר ליה: – אמר לו (אותו אדם לנחמיה): זכה (ב"שרידי הירושלמי": 'זכי') עימי הדא תרנוגלא! (ב"שרידי הירושלמי" ובספר "והזהיר": 'תרנגלה' (מקור המילה באכדית)) – זכה עימי (עשה עימי צדקה, תן לי נדבה) תרנגולת אחת! (לאכול אותה, לפי שהיה רעב והיה רגיל לאכול תרנגולות) אמר ליה: – אמר לו (נחמיה לאותו אדם): הא לך טימיתה – הא לך (קח לך) ערכה (כסף במחירה של תרנגולת (מקור המילה 'טימי' ביוונית)), [וזיל זבון] (הושלם על פי המקבילה. ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'אזיל ואכול') קופר! (ב"שרידי הירושלמי" ובספר "והזהיר": 'סב טימיתה וזבין קופד ואכול') – ולך קנה בשר! (קנה בכסף בשר בהמה לאכול אותו. ואמר לו כך, משום שבשר בהמה היה זול יותר מעוף, והיה יכול לקנות בשר הרבה במחיר תרנגולת) (ב"שרידי הירושלמי" ובספר "והזהיר" נוסף: 'עסב טימיתה' - לקח מחירה) זבן קופד ואכל ומית – וקנה בשר (בשר צאן ובקר, לפי הקשר העניין כאן) ואכל ומת (לפי שלא היה אותו אדם רגיל לאכול בשר צאן ובקר אלא בשר עוף, והבשר שאכל הזיק לו). והוה צווח (במקבילה ובספר "והזהיר" אין מילים אלו, אבל ישנן ב"שרידי הירושלמי" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים ובכתב יד רומי) ואמר: – והיה (נחמיה) קורא בקול ואומר: בואו וספרו (קוננו) להרוגו של נחמיה! (ב"שרידי הירושלמי" ובספר "והזהיר" ובנוסח הבבלי של מסכת

וחכמים אומרים: נותנים לו לשום מתנה, וחוזרים ונותנים לו לשום מלוה (פותחים במתנה, ואם לא רצה - נותנים לו לשום מלוה). רבי שמעון אומר: אומרים לו: "הבא משכון", כדי לגוס את דעתו (כדי שתזוח דעתו עליו, ויחשוב שהם מתכוונים לשם הלוואה ולא לשם מתנה).

ובבבלי כתובות סז,ב אמרו: תנו רבנן: אין לו ואינו רוצה להתפרנס (מן הצדקה) - נותנים לו לשום הלוואה, וחוזרים ונותנים לו לשום מתנה; דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: נותנים לו לשום מתנה, וחוזרים ונותנים לו לשום הלוואה. - לשום מתנה הא לא שקילו! - אמר רבא: לפתוח לו לשום מתנה (ואם לא רצה לקבל - נותנים לו לשום הלוואה).

רבי יונה עשה כדברי רבי מאיר.

רבי יונה השכיל לרדת לסוף טבעו של האדם, שהוא מעדיף לחיות חיי צער ודוחק מלקבל מתנה וצדקה, אבל כשהוא חייב כסף לחברו, מעדיף הוא לקבלו כמתנה מלחיות חיי צער כדי להחזיר את החוב ("עלי תמר").

זה שהוא מסתכל במצוה היאך לעשותה

בויקרא רבה כט,ה ובפסיקתא דרב כהנא כג,ה נאמר: רבי ירמיה פתח: "אורח חיים למעלה למשכיל" (משלי טו, כד)... "למעלה למשכיל" - זה המשתכל במצוותיה של תורה היאך לעשותן...

הלשון "נפלה לך ירושה ממקום אחר" היא על פי המשנה כתובות ה,ז.

אמר רבי חייה בר אדא (בספר "והזהיר" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'בר אבא'): אית הוה סבין ביומינן – היו זקנים בימינו (שהיו עניים), (ב"שרידי הירושלמי" נוסף: 'כל') מאן דהוה יהיב לון מבין ריש שתא לצומא רבא – מי שהיה נותן להם (צדקה) בין ראש השנה לצום הגדול (יום הכיפורים), – הוון נסבין – היו לוקחים (ממנו), מן בחר כן – אחרי כן (אחרי יום הכיפורים), – לא הוון נסבין – לא היו לוקחים (ממנו), אמרין: דשתן (כן הוא ב"שרידי הירושלמי" ובכתב יד רומי. ובמקבילה בטעות: 'רשותא') גבן (בספר "והזהיר" אין שלוש מילים

נחום איש גם זו היה מוליך דורון לבית חמיו. פגע בו מוכי שחין אחד, אמר לו: זכה עימי ממה דאית גבך! אמר ליה: מיחזר. חזר ואשכחיה מית. והוה אמר לקיבליה: עייניה דחמינך ולא יהבון לך – יסתמיין. ידייא דלא פשטן מיתן לך – יתקטען. רגלייא דלא רהטן למיתן לך – יתברן. ומטתיה כן. סליק לגביה רבי עקיבה. אמר ליה: אי לי שאני רואה אותך כן! – אמר ליה: אי לי שאין אני רואה אותך כן! – אמר ליה: מה את מקלליני? – אמר ליה: ומה את מבעט בייסוריך?

אור לישירים

לתיאור מצב)). חזר ואשכחיה מית – חזר (נחום) ומצא אותו (את אותו אדם) מת. והוה אמר לקיבליה (לקיבליה): (ב"שרידי הירושלמי" ובספר "והזהיר": 'אמר'. ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'קם לקיבליה ואמר') – והיה (נחום) אומר כנגדו (לעברו של אותו אדם): עייניה דחמינך (ב"שרידי הירושלמי": 'דחמוך', ובמקבילה: 'דחמונך') ולא יהבון (ב"שרידי הירושלמי": 'יהבין') לך (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'דלא חמון לך') – יסתמיין – העיניים שראו אותך ולא נתנו לך (צדקה) – יסתמאו (יתעוורו). ידייא דלא פשטן (ב"שרידי הירושלמי": 'פשטין', ובספר "והזהיר": 'פתחין') מיתן לך – יתקטען – הידיים שלא פשטו (הושיטו) לתת לך (צדקה) – יתקטעו (ייקצצו, ייכרתו). רגלייא דלא רהטן (ב"שרידי הירושלמי" ובספר "והזהיר": 'רהטין') למיתן (במקבילה: 'מיתן') לך – יתברן – הרגליים שלא רצו (הלכו במהירות רבה) לתת לך (צדקה) – ישתברו (הסדר ב"שרידי הירושלמי" ובספר "והזהיר": ידיים, רגליים, עיניים). ומטתיה כן (ב"שרידי הירושלמי" ובספר "והזהיר": 'והוה ליה כן'. ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'מטא ליה כן') – והגיעה (אירע) לו (לנחום) כך (כמו שאמר, שנעשה עיוור, קיטע וחיגר, שביקש להיענש מידה כנגד מידה). סליק לגביה רבי עקיבה (ב"שרידי הירושלמי" ובספר "והזהיר": 'סלק / אזל רבי עקיבה מבקרתיה'. ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'סליק רבי עקיבא לבקרא יתיה') – עלה (הלך) אצלו רבי עקיבה (תלמידו של נחום, לבקר אותו). אמר ליה: – אמר לו (רבי עקיבה לנחום): אי (אוי) מילת קריאה לצער)) לי שאני רואה אותך כן (כך)! – רע לי שאני רואה אותך שבאו עליך ייסורים (עינוי, כאב, סבל)! – אמר ליה: – אמר לו (נחום לרבי עקיבה): אי (אוי) לי שאין אני רואה אותך כן (כך)! – רע לי שאין אני רואה אותך שבאו עליך ייסורים! – אמר ליה: – אמר לו (רבי עקיבה לנחום): מה את מקלליני? – למה אתה מביע את משאלתך שיבואו עליי ייסורים? שהרי אמרת: 'אי לי שאין אני רואה אותך כן!'. – אמר ליה: – אמר לו (נחום לרבי עקיבה): ומה את (אתה) מבעט בייסוריך? – למה אתה

שקלים: 'להרוגי נחמיה'. ובכתב יד רומי: 'על הרוגי נחמיה') – שראה נחמיה את עצמו כאשם במותו.

בבבלי כתובות סז,ב אמרו: אחד (עני) בא לפני רבי נחמיה. אמר לו: במה אתה סועד? (מה אתה רגיל לאכול בסעודתך?) – אמר לו: בבשר שמן ויין ישן. – רצונך שתגלגל עימי בעדשים (שתאכל עימי עדשים)? – גלגל עימו בעדשים ומת. אמר (רבי נחמיה): אוי לו לזה שהרגו נחמיה!
אדרבה, 'אוי לו לנחמיה שהרגו לזה' היה צריך לומר! – אלא, הוא הוא שלא היה צריך לפנק עצמו כל כך.

זכי עימי

בויקרא רבה לד,ה נאמר: אמר רבי אחא: "ביום טובה היה בטוב וביום רעה ראה" (קהלת ז,ד) – אם באת רעה לחברך (אם ירד ממעמדו), הוא מסתכל היאך לזכות עימו ולפרנסו, כדי שתקבל מתן שכרו. "גם את זה לעומת זה עשה האלוהים" (שם) – עניים ועשירים, כדי שיהיו זוכים אלו עם אלו והיו מזכים אלו את אלו (שהעשירים זוכים על ידי הצדקה שעושים עם העניים).
ושם לד,ז נאמר: אמר רבי זעירא: אפילו שיחתם של בני ארץ ישראל תורה היא. הכיצד? – אדם אומר לחבירו: "זכי בי", "איזדכי בי", "זכי גרמך בי" (אפילו דרך דיבורם של בני ארץ ישראל מיוסד על דברי תורה, שהעני המבקש נדבה פונה בלשון "זכה בי", כלומר, רכוש לך זכות על ידי, זכה את עצמך בצדקה זו שתיתן לי).

נחום איש גם זו (תנא בדור השני, מהעיררה גמזו בסביבת לוד) היה מוליך (מוביל, מעביר) דורון (מתנה (מקור המילה ביוונית)) לבית חמיו (אבי אשתו). פגע בו (פגש אותו) מוכי (מוכה) שחין (נגוע בשחין, מצורע) אחד – שהיה עני, אמר לו (אותו אדם לנחום): זכה (ב"שרידי הירושלמי" ובכתב יד רומי: 'זכי') עימי ממה (ב"שרידי הירושלמי": 'מן מא') דאית גבך! (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין שלוש המילים האחרונות) – זכה עימי (תן לי נדבה) ממה שיש אצלך! אמר ליה: – אמר לו (נחום לאותו אדם): מיחזר – בחזור (בחזורי, כשאני חוזר מבית חמי אני נותן לך נדבה) המילית 'מן' ולאחריה צורת בינוני משמשות בארמית הגלילית

רבי הושעיה רבה הוה רביה דבריה חד דסגי נהורא, והוה יליף אכיל עימיה בכל יום. חד זמן הוה ליה אורחין ולא מטא מיכול עימיה. ברומשא סליק לגביה. אמר ליה: לא יכעום מרי עליי. בגין דהוה לי אורחין יומא דין, דאמרית דלא ליבזוי ביקרא דמרי יומא דין, בגין לא אכלית עם מרי יומא דין. – אמר ליה:

אור לישירים

קא,א). בביקור זה ביטא רבי עקיבא את תפיסתו באומרו: "חביבים ייסורים", מאחר והבין כי ייסורים באים לזכך את האדם מחטאיו, ולכן הוא צריך לשמוח בייסוריו.

רבי הושעיה רבה – הגדול (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור הראשון), הוה רביה דבריה חד דסגי נהורא (ב"שרידי הירושלמי": 'הוה רביה דב... סגי נהוריא') – רבו של בנו (של רבי הושעיה) היה אחד שהוא עיוור ("סגי נהורא" – רב האור, כינוי לעיוור; "סגי נהוריא" – רב האורות), והוה יליף אכיל עימיה (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'והוה יליף דהוה אכיל קמוי') (במסירה שלפנינו נוסף על ידי הסופר: 'חד זמן', ונמחק על ידי מגיה ככפול וכמיותר, אבל ככתב היד במסירה שלפנינו גם ב"שרידי הירושלמי" ובמקבילה) **בכל יום** – והיה (רבי הושעיה) למוד (רגיל) לאכול עימו (עם העיוור) בכל יום. **חד זמן** (בספר "וזההיר": 'יומא חד', ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'חד זמן יומא חד') הוה (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'הוה') **ליה אורחין ולא מטא מיכול עימיה** (ב"שרידי הירושלמי" ובספר "וזההיר": 'ולא אכל עימיה'. ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'לא סליק לגביה') – פעם אחת היו לו (לרבי הושעיה) אורחים ולא הגיע לאכול עימו (עם העיוור). **ברומשא סליק** (ב"שרידי הירושלמי": 'נחת', ובספר "וזההיר": 'על') **לגביה** – בערב עלה (הלך רבי הושעיה) אצלו (אצל העיוור לפייס אותו). **אמר ליה** – אמר לו (רבי הושעיה לעיוור): **לא יכעום מרי עליי** (בספר "וזההיר" נוסף: 'בגין דלא אכלת עמו יומא דין') – לא יכעס אדוני עליי (בגלל שלא אכלתי עימך היום הזה). **בגין דהוה לי אורחין יומא דין** (במקבילה ובכל הנוסחאות אין שתי המילים האחרונות) – בשביל (בגלל) שהיו לי אורחים היום הזה, **דאמרית דלא ליבזוי** ('ניבזוי') **ביקרא דמרי יומא דין** (ב"שרידי הירושלמי": 'דאמרת דלא... דקרא דמרי קומיהון'. ובספר "וזההיר": 'אמרית דלא נבזי יקריה דמרי קמיהון'. ובמקבילה: 'ולא בעית מיבזיא איקריה דמרי') – שאמרתי (בליבי) שלא אבזה (שלא אגרום ביזיון) את כבודו של אדוני היום הזה (שאלו אכל עימו היום, היו אותם אורחים נמצאים עימו, והרי אותם אורחים אינם רגילים באותו עיוור ויסתכלו בו וברדכי אכילתו שאינם ככל אדם, ושמה לא יאכל כראוי וילעגו לו האורחים ויבוא לידי בוש), **בגין**

דוחה ומזלזל בייסורים? שהרי אמרת: 'אי לי שאני רואה אותך כן!'. והרי ייסורים באים לאדם לכפרה, ויש לקבל אותם באהבה ולא לבעט בהם!

בבבלי תענית כא,א אמרו: אמרו עליו, על נחום איש גם זו, שהיה סומא משתי עיניו, גידם (קצוץ ידיים) משתי ידיו, קיטע (כרות רגליים) משתי רגליו, וכל גופו מלא שחין... אמרו לו תלמידיו: רבי, וכי מאחר שצדיק גמור אתה, למה עלתה לך כך? – אמר להם: בניי, אני גרמתי לעצמי. שפעם אחת הייתי מהלך בדרך לבית חמי, והיה עימי משוי (משא) שלושה חמורים, אחד של מאכל ואחד של משתה ואחד של מיני מגדים (פירות משובחים). בא עני אחד ועמד לי בדרך ואמר לי: רבי, פרנסני. – אמרתי לו: המתן עד שאפרוק מן החמור. לא הספקתי לפרוק מן החמור עד שיצתה נשמתו. הלכתי ונפלתי על פניו ואמרתי: עיניי שלא חסו על עיניך – ייסומו (יתעוורו), ידיי שלא חסו על ידיך – יתגדמו, רגליי שלא חסו על רגליך – יתקטעו. ולא נתקררה דעתי עד שאמרתי: כל גופי יהא מלא שחין. – אמרו לו: אוי לנו שראינוך בכך! – אמר להם: אוי לי, אם לא ראיתוני בכך! (שעל ידי העונש בעולם הזה נתמרק עווני). ומפני מה קראו לו נחום איש גם זו? – מפני שעל כל דבר שהיה מגיע לו היה אומר: "גם זו לטובה".

בכמה כתבי יד של הבבלי נקוב שמו של אותו חכם אלמוני המסתתר תחת הלשון "אמרו לו", והוא רבי עקיבא, כמו שהוא בירושלמי.

לפי הירושלמי, העני היה מוכה שחין, ולכן אמר נחום על עצמו שכל גופו יהא מלא שחין, כמסופר בבבלי. כינויו של נחום "איש גם זו" הוא לפי הבבלי על שם מנהגו, שהיה נוהג לומר על כל מה שאירע לו: "גם זו לטובה". והוא מדרש השם של מקומו גמזו. קללת חכם אפילו על תנאי היא באה, ונתקיים ברבי עקיבא מה שאמר לו נחום: "אוי לי שאיני רואה אותך כן!", כשהוצא להורג בייסורים קשים.

לטענתו של נחום, ייסוריו הקשים פקדו אותו על שהתמהמה לסייע לעני ובינתיים יצאה נשמתו. תפיסה זו, הרואה בייסורים תולדה של חטא, למד אותה רבי עקיבא מנחום רבו. רבי עקיבא ביטא תפיסה זו בביקורו אצל רבו האחר, רבי אליעזר, כשהיה חולה (כמסופר במכילתא דרבי ישמעאל "יתרו" מסכתא ד"בחודש" פרשה י, בספרי דברים פסקה לב ובבבלי סנהדרין

אתה פייסתה למאן דמיתחמי ולא חמי. דין דחמי ולא מיתחמי יקבל פיוסף. – אמר ליה: הדיא מנא לך? – אמר ליה: מרבי אליעזר בן יעקב. דרבי אליעזר בן יעקב, עאל חד דסוגי נהורה לקרתיה. יתב ליה רבי ליעזר בן יעקב לרע מיניה, דיימרון, דאילולי דהוא בר נשא רבא, לא יתב ליה רבי ליעזר בן יעקב לרע מיניה. עבדון ליה פרנסה דאיקר. אמר לון: מהו הכין? אמרון ליה: רבי אליעזר בן יעקב יתיב לרע מינך. וצלו עליה דא צלותא: אתה גמלתה חסד למאן דמיתחמי ולא חמי. דין דחמי ולא מיתחמי יגמול יתך חסד.

אור ל'שרים

"דיימרון...לרע מיניה" הושלמו במסירה שלפנינו על הגיליון על ידי הסופר, שהשמיט בפנים על ידי הדומות, וכן הוא בכל הנוסחאות ובמקבילה. ההשלמה אינה כנוסח דפוס ונציה הבבלי שהשתבש בשל הדומות). **עבדון ליה פרנסה דאיקר** (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'יהבין ליה פרנסתיה ביקר') – עשו לו (בני העיר לעיוור) פרנסה של כבוד (עשו למענו מגבית צדקה מכובדת, שנתנו לו יותר ממה שנתנו לעניים אחרים). **אמר לון**: – אמר להם (העיוור לבני העיר): **מהו הכין?** – מהו כך? (מה פשר הדבר התמוה הזה? למה אתם מכבדים אותי כך?) **אמרון ליה**: – אמרו לו (בני העיר לעיוור): **רבי אליעזר בן יעקב יתיב לרע מינך** – ישב למטה ממך (ולכן כיבדנו אותך). **וצלוי (וצלי)** **עלוי הדא צלותא**: – והתפלל (העיוור) עליו (על רבי אליעזר בן יעקב שגמל עימו חסד) תפילה זאת (בירך אותו ברכה זאת): **אתה גמלתה (ב"שרידי הירושלמי" ובספר "והזהיר": 'את עבדת') חסד למאן דמיתחמי ולא חמי** – אתה גמלת חסד (עשית טובה) למי שנראה ואינו רואה (כלומר, לי העיוור); **דין דחמי ולא מיתחמי יגמול יתך** (בספר "והזהיר" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'יעבד עמך') **חסד** – (בשל כך) זה שרואה ואינו נראה (כלומר, הקב"ה) יגמול איתך חסד (בכל זמן שתבקש ממנו).

בבבלי חגיגה ה,ב אמרו: רבי ורבי חייא היו מהלכים בדרך. כשהגיעו לעיר אחת אמרו: אם יש כאן תלמיד חכם, נלך ונקביל את פניו. אמרו להם: יש כאן תלמיד חכם, ומאור עיניים (עיוור) הוא. אמר לו רבי חייא לרבי: שב אתה (כאן), ולא תזלזל בנשיאותך (ללכת להקביל פני אדם קטן ממך), ואני אלך ואקביל את פניו. תפסו (רבי) והלך עימו. כשנפטרו ממנו (מאותו תלמיד חכם), אמר להם: אתם הקבלתם פנים הנראים ואינם רואים (פני עיוור); תזכו להקביל פנים הרואים ואינם נראים (פני שכונה). אמר לו (רבי לרבי חייא): ואתה היית רוצה למנוע אותי מברכה זו! – אמרו לו: ממי שמעת (ברכה זו)? – אמר להם: מפרקו (מדרשתו) של רבי יעקב שמעתי.

הברכה במעשה שבבבלי היא מעין הברכה בשני המעשים שבירושלמי.

(צריך להוסיף: 'כין') **לא אכלית עם מרי יומא דין** (ב"שרידי הירושלמי" ובמקבילה: 'בגין כן לא אכלית עימך יומא דין'. ובספר "והזהיר" אין מילים אלו) – בשביל (בגלל) כך לא אכלתי עם אדוני היום הזה (המילים "דאמרית...יומא דין, בגין...יומא דין" נוספו במסירה שלפנינו על הגיליון על ידי מגיה. הסופר דילג כנראה על ידי הדומות 'יומא דין'. ומעין ההשלמה נמצא בכל הנוסחאות ובמקבילה, אבל ממש כבהגהה רק בדפוס ונציה הבבלי). – **אמר ליה**: – אמר לו (העיוור לרבי הושעיה): **אתה פייסתה למאן דמיתחמי ולא חמי** – אתה פייסת (שיככת כעס, ביקשת סליחה) את מי שנראה ואינו רואה (כלומר, העיוור); **דין דחמי ולא מיתחמי יקבל** (ב"שרידי הירושלמי" ובספר "והזהיר" נוסף: 'מינך') **פיוסף** – (בשל כך) זה שרואה ואינו נראה (כלומר, הקב"ה) יקבל ממך את פיוסף (בכל זמן שתפייס אותו). – **אמר ליה**: – אמר לו (רבי הושעיה לעיוור): **הדיא מנא לך?** (בספר "והזהיר": 'מנא לך הא') – זאת (ברכה זאת) מניין לך? – **אמר ליה**: – אמר לו (העיוור לרבי הושעיה): **מרבי אליעזר בן יעקב** (השני, תנא בדור הרביעי) – ממעשה שעשה, כמסופר להלן.

די" (אות זו נוספה על ידי מגיה, וכן הוא בכל הנוסחאות ובמקבילה, אבל לא בכתב יד רומי) **רבי אליעזר בן יעקב, עאל** (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'סליק') **חד דסוגי** (ב"שרידי הירושלמי" ובספר "והזהיר" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים ובכתב יד רומי: 'סג') **נהורה לקרתיה** – נכנס עיוור אחד (שהיה עני) לעירו (של רבי אליעזר בן יעקב). **יתב ליה רבי ליעזר בן יעקב לרע מיניה** – ישב לו רבי אליעזר בן יעקב למטה ממנו (מהעיוור, כדי להראות לבני העיר שהעיוור אדם חשוב הוא ויכבדו אותו) (הכוונה לשיבה על המושבים בבית הכנסת), **דיימרון, דאילולי דהוא בר נשא רבא, לא יתב ליה רבי ליעזר בן יעקב לרע מיניה** (בספר "והזהיר": 'אמרין: אילולי גברא רבא הוא, לא הוה יתיב רבי אליעזר בן יעקב לרע מיניה') – (כדי) שיאמרו (בני העיר), שאם לא שהוא (העיוור) בן אדם גדול, לא ישב לו רבי אליעזר בן יעקב למטה ממנו (המילים

דלמא: רבי חמא בר חנינה ורבי הושעיה הוון מטיילין באילין כנישתא דלוד. אמר רבי חמא בר חנינה לרבי הושעיה: כמה ממון^ו שיקעו אבותיי כאן! אמר ליה: כמה נפשות שיקעו אבותיך כאן! לא הוה אית בני נש דילעון באוריתא?! – רבי אבון עבד אילין תרעייה דסדרא רבא. אתא רבי מנא לגביה. אמר ליה: חמי מה עבדית! אמר ליה: "וישכח ישראל את עושהו ויבן היכלות". לא הוה בני נש דילעון באוריתא!?

א,כד,א

אור ל'שרים

מדרשות לחכמים ולתלמידיהם.

רבי חמא בר חנינה ורבי הושעיה היו מטיילים בבתי הכנסיות של לוד, כיוון שבתי כנסיות לחכמים, כדברי רבי יהושע בן לוי. 'מטיילין' כאן משמעו: משתעשעים, כפי שימושו בארמית, כמו "מטייל בסוכה" שאמרו לגבי שבעת הימים של חג הסוכות.

רבי אבון (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור החמישי) **עבד אילין** (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: עבדו ליה) **תרעייה דסדרא רבא** – עשה (תרם) את השערים האלה של בית המדרש הגדול (שהיה בטבריה). **אתא** (ב"שרידי הירושלמי" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'נחת') **רבי מנא** (השני, מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור החמישי) **לגביה** – בא רבי מנא (ירד מציפורי) אצלו (אצל רבי אבון לטבריה). **אמר ליה**: – אמר לו (רבי אבון לרבי מנא): **חמי מה עבדית!** – ראה מה שעשית! (ראה את השערים שתרמתי! והיה רבי אבון משתבח בעצמו) **אמר ליה**: – אמר לו (רבי מנא לרבי אבון): **וישכח ישראל את עושהו ויבן היכלות** (הושע ח, יד) – ישראל שכח את ה' שברא אותו, ועל ידי כך בנה ארמונות. – רבי מנא קרא את הכתוב הזה על רבי אבון, שעשה שערים לבית המדרש הגדול ושכח מלהנות תלמידי חכמים. **לא הוה** (ב"שרידי הירושלמי" נוסף: 'אית' (המילית 'אית' לציון הקיום משמשת עם הפועל הו"י בעבר). ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'מי (=וכי, האם) לא הוה') **בני נש דילעון** (ב"שרידי הירושלמי": 'לעין') **באוריתא?** – וכי לא היו בני אדם שיעמלו בתורה?! (וכי לא היה מוטב לתת את אותו הממון ששיקעו בשערים לפרנסת תלמידי חכמים, כדי שיוכלו לעמול בתורה ולא יצטרכו לעמול לפרנסתם?!)

בבתי כנסת קדומים רבים, במיוחד בגליל ובגולן, היה איזור השער החלק המפואר והמטופח ביותר של הבניין. בבניינים הקטנים היה לפעמים רק פתח אחד בחזית, ובבניינים גדולים יותר היו שלושה. על משקופים אחדים של שער בניין בית הכנסת נתגלו כתובות הקדשה של השער עצמו.

בבתי הכנסת מתקופת המשנה והתלמוד נתגלו כתובות הקדשה רבות, הכוללות בדרך כלל ברכה לתורמים ותיאור של תרומותיהם. בכתובות מופיעה המילה 'עבד' בארמית (כמו

בבבלי, לאחר התשובה "מפרקיה דרבי יעקב שמיעא לי", מובא סיפור ברבי יעקב איש כפר חיטיא שהיה מקביל פני רבו בכל יום (ולמד מן הכתוב כמה גדולה הקבלת פני חכמים). סיפור זה אינו מוכיח על אותה ברכה. אבל לפי הירושלמי, מקור הסיפור הוא ברבי אליעזר בן יעקב. ואכן בקטע מגניזת קהיר גרסו גם בבבלי "מפרקיה דרבי אליעזר בן יעקב שמיעא לי" ("מסורות ארץ ישראליות ודרכן לבבל", "קתדרה" 92, עמודים 10-11). הנוסח הרגיל בבבלי: "מפרקיה דרבי יעקב שמיעא לי, דרבי יעקב איש כפר חיטיא הוה מקביל אפי דרביה כל יומא...". נוסח קטע גניזה: "מפרקיה דרבי אליעזר בן יעקב שמיעא לי. – רבי יעקב איש כפר חיטיא הוה מקביל אנפי רביה כל יומא...".

ומציעים מעשה: **דלמא** (מקור המילה היוונית 'דִּלְמָה'): – מעשה (מעשה שהיה): **רבי חמא בר חנינה** (אמורא ארץ ישראל בדור השני) **ורבי הושעיה** (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור הראשון) **הוון מטיילין באילין כנישתא דלוד** – היו מטיילים (שוחקים, משתעשעים) בבתי הכנסיות האלה של לוד (עיר במישור החוף). **אמר רבי חמא בר חנינה לרבי הושעיה: כמה ממון שיקעו** (הכניסו) **אבותיי כאן!** – הרבה כסף הכניסו אבותיי בבתי הכנסיות האלה! **אמר ליה**: – אמר לו (רבי הושעיה לרבי חמא בר חנינה): **כמה נפשות שיקעו** (בכתב יד הבבלי ובדפוס ונציה הבבלי: איבדו) **אבותיך כאן!** – הרבה בני אדם איבדו וכילו אבותיך בבתי הכנסיות האלה! **לא הוה אית** (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'מי לא הוה') **בני נש דילעון** (במקבילה: 'דלעין') **באוריתא?** – וכי לא היו בני אדם שיעמלו בתורה (ייגעו ויטרחו בלימוד תורה)?! (וכי לא היה מוטב לתת את אותו הממון ששיקעו אבותיך כאן לפרנסת תלמידי חכמים, כדי שיוכלו לעמול בתורה ולא יצטרכו לעמול לפרנסתם?!)

עד כאן המקבילה בירושלמי פאה.

המילה "דלמא" מקורה במילה היוונית 'דלמה' (בחילוף ר ב-ל).

בירושלמי מגילה ג, ד אמרו: תני: בתי כנסיות ובתי מדרשות... לא מטיילין בהן... – רבי יהושע בן לוי אמר: בתי כנסיות ובתי

תני: קדשי המזבח מוציאין את הראוי להן מקדשי [המזבח]. – אמר רבי יוסא בירבי חנינא: כני מתניתה: קודשי המזבח מוציאים את הראוי להם מקודשין] בדק הבית. אין קדשי בדק הבית מוציאין את הראוי להן מקדשי המזבח. – והא תנינן: כלי שמצאו בו צורך לבדק הבית מניחין אותו, והשאר נמכרין ודמיהן נופלין ללשכת בדק הבית! – אמר רבי חזקיה: כני מתניתא: לצורך לשכת בדק הבית.

אור ל'שרים

ומקשים: **והא תנינן:** – והרי שנינו (במשנה כאן בעניין מי שהוא מתנדב כלי למקדש): **כלי שמצאו בו צורך לבדק הבית מניחין אותו** – לצורכי בדק הבית, והשאר – שאר הכלים שאין בהם צורך לבדק הבית, **נמכרין** – מוכרים אותם, ודמיהן נופלין ללשכת בדק הבית – ללשכה שנותנים בתוכה כל קודשי בדק הבית! – מדברי המשנה משמע, שכלים שאין צורך בהם לבדק הבית, אף שיש צורך בהם למזבח, נמכרים ודמיהם נופלים ללשכת בדק הבית, ואין מוציאים אותם מקודשי בדק הבית כדי להשתמש בהם למזבח, שלא כדברי הברייתא. ומציעים פירוש למשנה (בתגובה לקושיה): **אמר רבי חזקיה (אמורא ארץ ישראלי בדור הרביעי): כני (=כן היא) מתניתא:** – כך היא המשנה (המקור התנאי, והוא המשנה כאן): **לצורך לשכת בדק הבית** (ב"שרידי הירושלמי": 'לצורך בדק הבית'. ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'ללשכת בדק הבית'. ונראה שצריך לומר: 'צורך ללשכת בדק הבית') – יש לפרש את המשנה שאמרה "כלי שמצאו בו צורך לבדק הבית מניחין אותו", שכלי שמצאו בו צורך ללשכת בדק הבית, בין אם יש צורך בו לבדק הבית (כלי העשוי לשמש לצורך כלשהו במקדש), ובין אם אין צורך בו לבדק הבית אבל יש צורך בו למזבח (כלי העשוי לשמש ככלי שרת), מניחים אותו, מה שיש צורך בו לבדק הבית – משתמשים בו לבדק הבית, ומה שאין צורך בו לבדק הבית אבל יש צורך בו למזבח – משתמשים בו למזבח, והשאר שאין צורך בהם לא לבדק הבית ולא למזבח נמכרים ודמיהם נופלים ללשכת בדק הבית.

☆☆☆

בירושלמי (כאן) או 'עשה' בעברית, והיא מציינת על פי רוב מתן תרומה כספית. מקור אחר המזכיר תרומת חכם לבניין כלשהו הוא הירושלמי פ"א ז, ד המספר שרבי חנניה בנה בית מדרש בציפורי בכסף שהרוויח מעסקה.

☆☆☆

במשנה שנינו: "כלי שמצאו בו צורך לבדק הבית מניחין אותו, והשאר נמכרין ודמיהן נופלין ללשכת בדק הבית". מציעים ברייתא: **תני:** – שונה (התנא) / שנוי (שנויה ברייתא): **קדשי המזבח מוציאין את הראוי להן מקדשי [המזבח]** – המשך הברייתא מובא להלן.

ומציעים הגהה לברייתא: **אמר רבי יוסא בירבי חנינא (אמורא ארץ ישראלי בדור השני): כני (=כן היא) מתניתה:** – כך היא המשנה (הברייתא): **קודשי המזבח מוציאים את הראוי להם מקודשי** (המוסגר הושלם על פי "שרידי הירושלמי". בדומה לכך גם בנוסח הבבלי של מסכת שקלים) **[בדק הבית]** – כך יש להגיה את הברייתא. ופירוש הברייתא הוא: דברים שהוקדשו לבדק הבית והם ראויים למזבח, אם יש צורך להשתמש בהם למזבח – מוציאים אותם מקודשי בדק הבית כדי להשתמש בהם למזבח.

ומציעים את המשך הברייתא: **אין** (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין מילה זו) **קדשי בדק הבית מוציאין את הראוי להן מקדשי המזבח** – דברים שהוקדשו למזבח והם ראויים לבדק הבית, אף שיש צורך להשתמש בהם לבדק הבית – אין מוציאים אותם מקודשי המזבח כדי להשתמש בהם לבדק הבית.

פרק ו

הלכה א (בדפוסי המשנה: הלכה א-ב)

משנה

שלשה עשר שופרות, שלשה עשר שולחנות, שלש עשרה השתחויות היו במקדש. של בית רבן גמליאל ושל בית רבי חנניה סגן הכהנים היו משתחוים בארבע עשרה. והיכן היתה יתירה? כנגד דיר העצים, שכן מסורת בידן מאבותיהן ששם הארון גנוז.

מעשה בכהן אחד שהיה מתעסק, וראה את הרצפה שהיא משונה מחברותיה. בא ואמר לחבירו. לא הספיק לגמור את הדבר עד שיצתה נשמתו, וידעו בייחוד ששם הארון גנוז.

תלמוד

"שלשה עשר שופרות" כול'. - תני: השופרות הללו עקומות היו, צרות מלמעלן

אור לישרים

פרק ו

הלכה א (בדפוסי המשנה: הלכה א-ב)

משנה

שלשה עשר שופרות - תיבות בצורת שופרות, והן מפורטות להלן במשנה שבהלכה ה, שלשה עשר שולחנות - המפורטים להלן במשנה שבהלכה ה, שלש עשרה השתחויות - שלושה עשר מקומות שהיו משתחוים בהם, המפורטים להלן במשנה שבהלכה ב-ג, היו במקדש - אגב עניין השופרות, שנשנה כאן משום ששניים מהם היו לשקלים, מונה התנא גם שאר דברים שהיו מהם שלושה עשר במקדש. של בית רבן גמליאל (הזקן), ראש בית הדין הפרושי בירושלים בתקופה שלפני החורבן) ושל בית רבי חנניה סגן הכהנים (תנא בדור הראשון) - אנשי ביתו של רבן גמליאל הזקן ושל רבי חנניה סגן הכהנים, היו משתחוים בארבע עשרה - מקומות במקדש. והיכן היתה יתירה - היכן היתה ההשתחויה הארבע עשרה? כנגד דיר העצים (מחסן העצים שבמקדש) - מול הלשכה שבה היו מונחים העצים לצורך המזבח (דיר הוא מקום בלתי מקורה המוקף מחיצה. דיר העצים היה בזווית צפונית מזרחית של עזרת נשים), שכן מסורת (דברים שנמסרו מדור לדור) בידן מאבותיהן ששם הארון גנוז (נסתר, חבוי) - הארון, שלוחות הברית היו מונחים בו, היה גנוז שם מימי בית המקדש הראשון, ומפני כבוד הארון היו משתחוים שם.

מעשה - שהיה בימי בית המקדש השני, בכהן אחד

שהיה מתעסק - במלאכתו בלשכת דיר העצים, וראה את הרצפה (בספר "והזהיר": וראה רצפה אחת) - במקום שישב, שהיא משונה מחברותיה - שלא היתה האבן שווה לשאר אבני הרצפה, והבין שזו האבן שסילקו ממקומה כשגנזו את הארון. בא ואמר לחבירו - סיפר לו על האבן שראה ברצפת דיר העצים שהיא משונה משאר האבנים שברצפה, ורצה לגלות לו את מקומה של אותה אבן. לא הספיק לגמור את הדבר עד שיצתה (שיצאה) נשמתו - לא הספיק לסיים את העניין עד אותו זמן שמת, ולא נתגלה מקומה של אותה אבן, שכך נגזר מן השמים שלא ייודע המקום המדויק שבו הארון גנוז, וידעו בייחוד (בבירור) ששם הארון גנוז - תחת אותה אבן בלשכת דיר העצים (מעשה זה מוכיח את שיטתם של בית רבן גמליאל ושל בית רבי חנניה סגן הכהנים. תנא קמא חולק על מקום גניזת הארון, ואינו מקבל את המעשה כעדות אמינה, או שאף הוא מודה שהארון נגזר בדיר העצים, אך אינו סבור שיש להשתחוות שם).

הפועל 'גנז' נגזר משם העצם הארמי גנז, השאול מן הפרסית ומשמעו 'אוצר, מטמון'. דברים שיש בהם קדושה ובטל שימושם משום שנתקלקלו או בלו או נטמאו או בגלל כל סיבה אחרת - חייבים גניזה.

☆☆☆

תלמוד

במשנה שנינו: "שלשה עשר שופרות" כול'.

מציעים ברייתא: תני: - שונה (התנא) / שנוי (שנויה ברייתא): השופרות הללו עקומות (בלתי ישרות) היו,

ורחבות מלמטון, מפני הרמאין.

תני בשם רבי אליעזר: הארון גלה עמהן לבבל. – מה טעם? – "לא יוותר דבר אמר י"י" – אין "דבר" אלא שהדיברות לתוכו. וכן הוא אומר: "ולתשובת השנה שלח המלך נבוכדנצר ויביאהו בבלה עם כלי חמדת בית י"י" – אי זהו "חמדת בית י"י"? – זה הארון. – רבי שמעון בן לקיש אמר: במקומו היה הארון גנוז. הדין הוא דכתיב: "ויאריכו הכדים ויראו ראשי הכדים אל הקדש אל פני הדביר ולא יראו החוצה". – כתיב: "ויראו", ואת אמר: "ולא יראו"?! – אלא נראין

אור ל'שרים

לאחר שנה שלח מלך בבל את חייליו, והם הביאו לבבל את יהויכין וגם כלים שחומדים אותם משום יופיים ויוקדם שהיו בבית ה' (יש אומר, ש"כלי חמדה" משמש כנראה כינוי לכלי זכוכית). ויש לדרוש את הכתוב: – אי זהו "כלי חמדת בית י"י"? – מה הוא הכלי היפה והיקר שהיה בבית המקדש? – זה הארון – הרי שגלה הארון לבבל, כפי שניבא הנביא.

צרות מלמעלן – מלמעלה, מן החלק העליון, במקום שנותנים לתוכם כסף, ורחבות מלמטון – מלמטה, מן החלק התחתון, מפני הרמאין – כדי שלא יוכלו גנבים להכניס ידיהם ולהוציא מתוך השופרות כלום, ונקראים הגנבים רמאים, משום שהם עושים עצמם כאילו הם מכניסים לתוכם, אך הם נוטלים מתוכם (כשהיו רוצים להוציא את הכסף שבתוך השופרות, היו הופכים אותם).

☆☆☆

רבי שמעון בן לקיש (כן הוא ב"שרידי הירושלמי". אבל בתוספתא: רבי יהודה בן לקיש (תנא בדור החמישי), וכן הוא בנוסח רש"ס. ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'תני רבי יהודה בר אילעי', על פי בבלי יומא נגב, (ראה להלן). ואולי צריך לומר: 'רבי שמעון' (בן יוחאי, תנא בדור הרביעי)) אמר: במקומו היה הארון גנוז – בחורבן הבית הראשון נגזו הארון במקומו בבית קודש הקודשים, ולא גלה. ומציעים מקור בכתוב: הדין הוא (צריך לומר: 'היא') דכתיב (ב"שרידי הירושלמי": 'מה טעמיה (צריך לומר: טעמה). ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'שנאמר'): – זאת היא שכתוב (זה הוא הדבר שכתוב בהכנסת הארון אל קודש הקודשים בימי שלמה המלך): "וירארכו הכדים ויראו ראשי הכדים מן הקדש על פני הדביר ולא יראו החוצה ויהיו שם עד היום הזה" (מלכים א ח, ח; וכן בכתוב המקביל בדברי הימים ב ה, ט) – שני המוטות של הארון (המחוברים אליו ומשמשים לנשיאתו) היו ארוכים, וקצות המוטות נראו לעומד אצל פתח הדביר (קודש הקודשים), כלומר, למי שהיה בהיכל עצמו, אבל לא נראו למי שהיה מחוץ להיכל, והארון היה שם בדביר לעולם ("היום הזה" לעיתים עניינו: לעולם), ולא הוציאוהו עוד משם. מכאן שהארון נגזו במקומו, שהרי בבית השני לא היה הארון בדביר. ותמהים: כתיב: – כתוב: "ויראו ראשי הכדים מן הקדש על פני הדביר" – קצות המוטות של הארון נראו לפני הדביר בהיכל, ואת אמר: – ואתה אומר (בהמשך הכתוב): "ולא יראו החוצה" – קצות המוטות של הארון לא נראו מחוץ לדביר?! – הרי שהכתוב נראה כסותר את עצמו!

במשנה שנינו: "דיר העצים... ששם הארון גנוז". מביאים שלוש דעות בעניין מקומו של הארון בחורבן הבית הראשון:

מציעים ברייתא: תני – שונה (התנא) / שנוי (שנויה ברייתא) בשם רבי אליעזר (בן הורקנוס, תנא בדור השני): הארון גלה עמהן לבבל – כשגלו ישראל לבבל בחורבן הבית הראשון, גלה הארון עימם לבבל, ולא נגזו. – מה טעם (במסירה שלפנינו: 'מה טעם', וב"שרידי הירושלמי": 'ומה טעמיה (צריך לומר: טעמה). ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'שנאמר')? – מה הטעם? (מה המקור בכתוב שהארון גלה לבבל)? – (בנבואת ישעיהו לחזקיהו המלך על גלות בבל נאמר: "הנה ימים באים ונשא פל אשר בבייתך ואשר אצרו אבתיך עד היום הנה בא בבלה לא יוותר דבר אמר י"י" (מלכים ב כ, יז; ישעיהו לטו), – יבוא זמן שבו יילקחו כל האוצרות שבבייתך לבבל כשלה מלחמה, לא ישאר דבר, כך גזר ה'. ויש לדרוש את הכתוב: – אין (ב"שרידי הירושלמי" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'ואין') "דבר" אלא (בספר "והזהיר" נוסף: 'מי'. ובכתב יד הבבלי נוסף: 'ארון') שהדיברות לתוכו (בלשון ארץ ישראל משמש "לתוך" במקום "בתוך". בספר 'והזהיר', בכתב יד הבבלי ובדפוס ונציה הבבלי: 'בתוכו') – "דבר" האמור בכתוב הזה הוא הארון שבתוכו נמצאים הלוחות שעליהם כתובים עשרת הדיברות (הכתוב נדרש כך, מכיוון שהמילים "לא יוותר דבר" מיותרות). הרי שניבא הנביא שיגלה הארון לבבל. וכן הוא (הכתוב) אומר (בעניין יהויכין המלך): "ולתשובת השנה שלח המלך נבוכדנצר ויביאהו בבלה עם כלי חמדת בית י"י" (דברי הימים ב לו, י) –

מעשה בכהן אחד בעל מום שהיה עומד ומפציע עצים בלישכת דיר העצים, וראה את הרצפה שהיא משונה מחברותיה. בא ואמר לחבירו: בוא וראה את הרצפה הזאת שהיא משונה מחברותיה. לא הספיק לגמור את הדבר עד שיצתה נשמתו, וידעו בייחוד ששם הארון גנוז. – תני רבי הושעיה: הקיש עליה בקורנם ויצאת אש ושרפתו.

אור ל'שרים

מחברותיה – ורצה לגלות לו את מקומה של אותה אבן. לא הספיק (בספר "והזהיר" וב"שרידי הירושלמי": ולא הספיק) לגמור את הדבר עד שיצתה (שיצאה) נשמתו – לא הספיק לסיים את העניין עד אותו זמן שמת, ולא נתגלה מקומה של אותה אבן, וידעו בייחוד (בבירור) ששם הארון גנוז – תחת אותה אבן בלשכת דיר העצים (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין המילים "בא ואמר... גנוז").

המשנה קיצרה את המעשה והביאה את עיקר הדברים ("עיונים בספרות התלמוד", עמוד 99).

ומציעים ברייתא: תני – שונה (ברייתא) רבי הושעיה (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור הראשון): הקיש עליה בקורנם ויצאת (ויצאה) אש ושרפתו – מעשה בכהן אחד שהקיש (דפק, הלם) בקורנס (פטיש כבד (מקור המילה ביוונית)) על אותה אבן בלשכת דיר העצים ששם הארון גנוז, ויצאה אש ממקומה של אותה אבן ושרפה את הכוהן, ושוב לא נתגלה מקומה של אותה אבן (מעשה זה אינו המעשה שבמשנתנו).

בבבלי יומא נדא אמרו: אמר רב נחמן: תנא: וחכמים אומרים: ארון בלשכת דיר העצים גנוז. – אמר רב נחמן בר יצחק: אף אנן נמי תנינא (דבר זה במשנה): מעשה בכהן אחד שהיה מתעסק, וראה רצפה משונה מחברותיה, ובא להודיע / לומר לחבירו, ולא הספיק לגמור את הדבר עד שיצתה נשמתו, וידעו בייחוד ששם הארון גנוז.

מאי הוה קעביד (אותו כוהן שגילה רצפה משונה מחברותיה)? – אמר רבי חלבו: מתעסק / מתיז בקרדומו (גרזן) היה (והקיש בקרדום על הרצפה, ועל ידי כך גילה שהיא משונה מחברותיה).

תנא דבי רבי ישמעאל: שני כוהנים בעלי מומים היו מתלעים בעצים (מוציאים תולעים מהעצים המועלים על גבי המזבח), ונשמטה קרדומו של אחד מהם ונפלה שם / לאותו מקום, ויצתה האש / האור ואכלתו (לאותו כוהן).

☆☆☆

כיוון שדיברו לעיל על סופו של הארון בחורבן בית ראשון, מדברים כאן על תחילתו של הארון במדבר ועד שנבנה בית המקדש.

הרי שאפשר שצריך לומר בירושלמי כאן: "רבי שמעון אמר: במקומו היה הארון גנוז".

הדיבור בבבלי מ"ראשונה הא דאמרן" עד "חדרה" אינו מן המסורת של עולא אלא הוספה סתמית מאוחרת היא. המוסיף נתקשה במה שאמר רבי מתיא בן חרש שרבי אליעזר לומד "פעם ראשונה ושנייה" (משני מקראות) שהארון גלה לבבל, והרי בברייתא שלפנינו דורש רבי אליעזר רק דרשה אחת (השנייה היא מרבי שמעון). לכן הסביר שהכוונה היא לדרשה שלישית שלא נזכרה בברייתא שלפנינו.

אך מסתבר יותר שלפני רבי מתיא בן חרש היתה הגרסה ברבי אליעזר כמו שהוא בירושלמי כאן, ששתי הדרשות הן מרבי אליעזר (רבי שמעון לא נזכר כלל), ועליהן התכוון רבי מתיא בן חרש כשאמר "שרבי אליעזר מלמדנו פעם ראשונה ושנייה ארון גלה לבבל" ("מקורות ומסורות", מועד ג, עמוד צו).

בבית שני לא היה הארון לדברי הכל, והוא אחד מחמישה דברים שהיו במקדש ראשון ולא היו במקדש שני.

בירושלמי כאן הארון נקרא "כלי חמדה". ובירושלמי תעניות ב,א התיבה של בית הכנסת נקראת "כלי חמדה".

☆☆☆

במשנה שנינו: "ומעשה בכהן אחד שהיה מתעסק" וכול'.
מביאים ברייתא: מעשה בכהן אחד בעל מום שהיה עומד ומפציע (מבקע) (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'ומפציל' (מבקע, מפריד לחלקים)) עצים בלישכת דיר העצים – הברייתא מבארת מה ששנינו במשנה: "מעשה בכהן אחד שהיה מתעסק" (בדיר העצים עבדו כוהנים בעלי מום הפסולים לעבודת המקדש, והם הכינו עצים למערכה ובדקו אותם שלא יהיו מתולעים (מלאים תולעים), שכל עץ שנמצאו בו תולעים פסול למזבח, וגם הפציעו אותם שיתאימו למידות המזבח), וראה את הרצפה (בספר "והזהיר" וב"שרידי הירושלמי": 'וראה רצפה אחת') – במקום שישב, שהיא משונה מחברותיה – שלא היתה האבן שווה לשאר אבני הרצפה, והבין שזו האבן שסילקו ממקומה כשגנוז את הארון. בא ואמר לחבירו: בוא וראה את הרצפה הזאת שהיא משונה

תני: רבי יודה בן לקיש אמר: שני ארונות היו מהלכין עם ישראל במדבר: אחד – שהיתה התורה נתונה בתוכו, ואחד – שהיו שברי הלוחות נתונים בתוכו. זה שהיתה התורה נתונה בתוכו – היה מונח באהל מועד. הדא היא דכתיב: "וארון ברית יי' ומשה לא משו מקרב המחנה". זה שהיו שברי הלוחות בתוכו – היה נכנס ויוצא עמהן, ופעמים הוא מתרה עמהן. – ורבנן אמרי: ארון אחד היה, ופעם אחת יצא בימי עלי ונשבה. – קרייה מסייע להון לרבנן: "אוי לנו אור לישירים"

וחוזר עימהם למחנה לאחר המלחמה, ופעמים הוא (בספר "והזהיר" וב"שרידי הירושלמי" בסוטה ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'היה') מתרה (כן הוא בספר "והזהיר". וב"שרידי הירושלמי": 'מתרא'. וב"שרידי הירושלמי" בסוטה: 'מתרי'. ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'מתראה') עמהן (בכתב יד הבבלי נוסף: 'במלחמה'. במקבילה שבסוטה במסירה שלפנינו ובכתב יד רומי אין ארבע המילים האחרונות. - ארבע המילים האחרונות בירושלמי כאן אין עניינן לכאן, והן הועתקו לכאן בטעות מהמשך הברייתא הזו שמקורה בתוספתא סוטה ז, יח, ששם הובאו דברי רבי יהודה בן לקיש, ואחר כך שנו שם: "פעמים היה מדבר עמהן: אחת בספר ואחת במלחמה" (הכוהן שנתמנה להיות משוח מלחמה היה מדבר אל העם היוצאים למלחמה פעמים: פעם אחת על גבול הארץ, ופעם אחת לפני המלחמה), והוחלף בירושלמי כאן "מדבר" ב"מתרה").

ורבנן אמרי (צריך לומר: 'אמרינן', כמו שהוא בנוסח הבבלי של מסכת שקלים): – והחכמים אומרים: ארון אחד היה – שהיו נתונים בתוכו ספר התורה ושברי הלוחות הראשונים (בארון זה היו גם הלוחות השניים), ולא היו שני ארונות, ואותו ארון היה עם ישראל במחנה תמיד ולא היה יוצא עימהם למלחמה, ופעם אחת יצא בימי עלי ונשבה – בימי עלי הכהן, כשנלחמו ישראל בפלשתים, יצא הארון עם ישראל למלחמה ונלקח בשבי על ידי הפלשתים (כמסופר בשמואל א פרק ד).

לדעת רבי יהודה בן לקיש, הארון שהיה יוצא עימהם למלחמה, משה עשה אותו, שנאמר: "ועשית לך ארון עץ" (דברים יא, א), והארון שעשה בצלאל לא היה יוצא עימהם למלחמה (רש"י דברים שם). ולדעת החכמים, הארון שעשה משה לא היה אלא לשעה, ונגזז כשעשה בצלאל את השני, או שגם הכתוב: "ועשית לך ארון עץ" מכוון לארון שעשה בצלאל (רמב"ן דברים שם).

ומציעים סיוע מפסוק: קרייה מסייע להון לרבנן (הסופר במסירה שלפנינו כתב "מסייע לרבי יוחנן", ותוקן על הגיליון על ידי מגיה: "להון לרבנן", וכן הוא בנוסח הבבלי

כאן התחלת מקבילה בירושלמי סוטה ח.ג. מציעים ברייתא: תני: – שונה (התנא) / שנוי (שנויה ברייתא): רבי יודה בן לקיש (תנא בדור החמישי) (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'רבי יהודה בר אילעי' (וכן להלן)) אמר: שני ארונות היו מהלכין (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין המילה 'מהלכין') עם (מילה זו נוספה במסירה שלפנינו על ידי מגיה, וכן הוא בכל הנוסחאות) ישראל במדבר: אחד – שהיתה התורה נתונה בתוכו (ב"שרידי הירושלמי" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'לתוכו' (וכן להלן). בלשון ארץ ישראל משמש "לתוך" במקום "בתוך". ובספר "והזהיר": 'שהיו לוחות הברית נתון בתוכו') – בארון אחד היה ספר התורה שכתב משה (בארון זה היו גם הלוחות השניים), ואחד – שהיו שברי הלוחות נתונים בתוכו – בארון שני היו שברי הלוחות הראשונים ששבר משה. זה שהיתה התורה נתונה בתוכו (בספר "והזהיר": 'שהיה לוחות הברית נתון בתוכו') – היה מונח (ב"שרידי הירושלמי" ובמקבילה: 'נתון'. ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין מילה זו) באהל מועד – במשכן ששם נועד ה', והיה עם ישראל במחנה תמיד. ומציעים מקור בכתוב: הדא היא דכתיב (בספר "והזהיר" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'שנאמרי'): – זאת היא שכתוב (זה הוא הדבר שכתוב בעניין המעפילים): "ויעפלו לעלות אל ראש ההר וארון ברית יי' ומשה לא משו מקרב המחנה" (במדבר יד, מד) – היו מן העם שהתחזקו לעלות אל ראש ההר, המפריד בין מחנה ישראל ובין המקום שחנו העמלקי והכנעני, וחשבו שיוכלו לכבוש את העמלקי והכנעני, אבל הארון ומשה נשארו במחנה ולא זזו משם כדי לעזור להם במלחמה. ויש ללמוד מן הכתוב הזה, שהארון שהיתה התורה נתונה בתוכו היה עם ישראל במחנה תמיד ולא היה יוצא עימהם למלחמה לעולם (לפי מה שלמדו מן הכתוב הזה, הוא לא נאמר לשעתו בלבד אלא נאמר גם לדורות. אבל לפי פשוטו, הכתוב נאמר לשעתו בלבד, שלא מש הארון ממקומו באותה שעה, מפני שה' ציווה אותם שלא ילחמו). וזה שהיו שברי הלוחות (בספר "והזהיר" וב"שרידי הירושלמי" ובמקבילה ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים נוסף: 'נתונים') בתוכו – היה נכנס ויוצא עמהן – היה יוצא עם ישראל למלחמה תמיד

מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה" – מילה דלא חמוץ מן יומיהון. – קרייה מסייע לרבי יודה בן לקיש: "ויאמר שאול לאחיה הגישה ארון האלהים". והלא ארון בקרית יערים היה! – מה עברון ליה רבנן? – הגישה אלי הציץ. – קרייה מסייע לרבי יודה בן לקיש: "הארון וישראל ויהודה יושבים בסוכות".

אור לישירים

היה בזמן ההוא עם בני ישראל במערכה (אין לומר, שהביאו את הארון מקרית יערים למערכה, שכבר נענשו על כך בימי עלי, ואין מסתבר שעשו כך שוב). ושואלים: מה עברון ('עברין') ליה ('לה') רבנין? – מה עושים אותה החכמים? (כיצד מפרשים החכמים, הסוברים שלא יצא הארון עם ישראל למלחמה, את הפסוק שלכאורה סותר את דעתם?) ומשיבים: הגישה אלי הציץ – שאול התכוון לומר לאחיה הכוהן, שיגיש לו את הציץ, ולפי שהציץ שהיה כתוב עליו שם ה' ("קדש לה") היה נתון בתוך ארון מיוחד, אמר שאול "הגישה ארון האלהים", ואין הכוונה לארון הברית, שלא יצא הארון עם ישראל למלחמה (שאול רצה להראות את הציץ לפלשתים, כדי שיפלו לפני ישראל על ידי שם ה' הכתוב על הציץ, כמו שהיה במלחמת מדין (ראה מדרשי אגדה להלן)).

אין לפרש את דברי הירושלמי כאן, ששאל אמר לאחיה הכוהן, שיגיש לו את בגדי הכהונה של הכוהן הגדול, ובהם הציץ, כדי לשאול את ה' באורים ותומים, שאם כן, לא היה לירושלמי כאן להזכיר את הציץ דווקא, אלא היה לו לומר 'הגישה אלי בגדי הכהונה', או שהיה לו לומר 'הגישה אליי האפוד' (הכוונה לחושן, שהאורים והתומים היו נתונים בו, ושרכסוהו בטבעות אל האפוד), כמו שנאמר במלחמת שאול בקעילה לתפוס את דוד: "ויאמר (דוד) אל אבינתר הפתן: הגישה האפוד" (שמואל א כג, ט), וכן במלחמת דוד בעמלקים שפסו על צקלג: "ויאמר דוד אל אבינתר הפתן בן אחימלך: הגישה נא לי האפוד" (שמואל א ל, ז).

תרגום השבעים לשמואל א יד, יח גורס: "הגישה האפוד, כי הוא (אחיה) היה נושא האפוד ביום ההוא לפני בני ישראל". במדרשי אגדה נאמר, שבמלחמת פלשתים בישראל במכמש בימי מלכות שאול, הוא שאל את ה' באורים ובתומים, אך כיוון שראה את הפלשתים שבאו עליו, אמר לאחיה: "אסף ידיך" (שמואל א יד, ט), שיחדל ולא ישאל את ה'. הרי שכשאמר שאול לאחיה: "הגישה ארון האלהים", הוא התכוון לשאול את ה' באורים ובתומים. וזה הוא כרבי יהודה בן לקיש.

ומציעים סיוע מפסוק נוסף: קרייה מסייע לרבי יודה בן לקיש: – המקרא (הפסוק להלן) מסייע לרבי יהודה בן לקיש: נאמר (במלחמת פלשתים בישראל במכמש בימי מלכות שאול), "ויאמר שאול לאחיה הגישה ארון האלהים, כי היה ארון האלהים ביום ההוא וכני ישראל" (שמואל א יד, יח) – שאול אמר לאחיה הכוהן (שלבש בגדי כהונה, ובהם אפוד, שאליו היה מחובר החושן שבו היו נתונים האורים והתומים), שיגיש לו את הארון, כדי לשאול באורים ובתומים, האם לעלות על הפלשתים (הכוהן הנשאל באורים ותומים חייב לעמוד לפני הארון), והמקרא מציין, שהיה הארון בזמן ההוא עם בני ישראל במערכה. ויש לשאול: והלא ארון בקרית יערים היה! – והרי היה הארון בזמן ההוא בקרית יערים, לאחר שהשיבו אותו פלשתים (ראה שמואל א ז, א-ב)! – אלא מכאן שהיו שני ארונות, כמו שאמר רבי יהודה בן לקיש, והארון שהיה במשכן היה בזמן ההוא בקרית יערים, והארון שהיה יוצא עם ישראל למלחמה

של מסכת שקלים. וב"שרידי הירושלמי" ובספר "והזהיר": "מסייע לרבנן", ואין "להון". אבל "להון" גם במקבילה שבסוטה במסירה שלפנינו ובכתב יד רומי): – המקרא (הפסוק להלן) מסייע להם לחכמים: נאמר (במלחמת ישראל בפלשתים): "אוי לנו מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה" (שמואל א ד, ח) – כך אמרו פלשתים כשראו שבא ארון ה' אל המחנה, כי ראו בארון, שהוא סימן ואות לאלוהים, את האלוהים עצמם, – מילה דלא חמוץ מן יומיהון – דבר שלא ראו מימיהם (כיוון שעד כה לא הביאו ישראל עימם למלחמה ביניהם ובין הפלשתים את הארון, ולכן התייראו הפלשתים, כמו שנאמר שם בפסוק הקודם: "ויראו וייראו) הפלשתים פי אָמְרוּ בָּא אֱלֹהִים אֶל הַמַּחֲנֶה, וַיֹּאמְרוּ אוֹי לָנוּ פִּי לֹא הָיְתָה קְדָתָא (שיבוא אלוהים אל המחנה) אָתְמוּל שְׁלָשָׁם". מכאן שהיה ארון אחד, כמו שאמרו חכמים, ולא היה יוצא עם ישראל למלחמה, מלבד פעם זו שיצא ונשבה, שאילו היו שני ארונות, ואחד היה יוצא עם ישראל למלחמה תמיד, למה התייראו הפלשתים? – לדעת רבי יודה בן לקיש יש לומר, שבפעם זו לא יצא עם ישראל למלחמה הארון שהיה יוצא עימם למלחמה תמיד, אלא יצא הארון שהיה במשכן, שלא היה יוצא עימם למלחמה, ולכן התייראו הפלשתים).

ומציעים סיוע מפסוק לדעה החלוקה: קרייה מסייע לרבי יודה בן לקיש: – המקרא (הפסוק להלן) מסייע לרבי יהודה בן לקיש: נאמר (במלחמת פלשתים בישראל במכמש בימי מלכות שאול): "ויאמר שאול לאחיה הגישה ארון האלהים, כי היה ארון האלהים ביום ההוא וכני ישראל" (שמואל א יד, יח) – שאול אמר לאחיה הכוהן (שלבש בגדי כהונה, ובהם אפוד, שאליו היה מחובר החושן שבו היו נתונים האורים והתומים), שיגיש לו את הארון, כדי לשאול באורים ובתומים, האם לעלות על הפלשתים (הכוהן הנשאל באורים ותומים חייב לעמוד לפני הארון), והמקרא מציין, שהיה הארון בזמן ההוא עם בני ישראל במערכה. ויש לשאול: והלא ארון בקרית יערים היה! – והרי היה הארון בזמן ההוא בקרית יערים, לאחר שהשיבו אותו פלשתים (ראה שמואל א ז, א-ב)! – אלא מכאן שהיו שני ארונות, כמו שאמר רבי יהודה בן לקיש, והארון שהיה במשכן היה בזמן ההוא בקרית יערים, והארון שהיה יוצא עם ישראל למלחמה

והלא ארון בציון היה! – מה עברון ליה רבנן? – סכך שהוא כקירוי, שאדיין לא נבנה בית הבחירה.

אור ל'שרים

היד השני הוא כזה שבירושלמי. גם בבבלייתא דמלאכת המשכן פרק ו, הנוסח בכתב יד אחד הפוך מזה שבירושלמי, והנוסח בכתב יד שני הוא כזה שבירושלמי.

בירושלמי לא הובא הפסוק "וארון ברית ה' נוסע לפניכם" (במדבר י, לג).

במלחמת מדין (במדבר פרק לא) נאמר, שמשה שלח למלחמה את "כָּלֵי הַקֶּדֶשׁ".

בתוספתא סוטה ז, יז שנו: "וכלי הקודש" (במדבר לא, ו) - זה ארון, שנאמר: "ולא יבואו לראות כבלע את הקודש" (במדבר ד, כ) (לדעה זו הפסוק שם מתייחס לארון). ויש אומרים: אלו בגדי כהונה, שנאמר: "ובגדי הקודש אשר לאהרן" (שמות כט, כט) (ופירשו "כלי" במשמעות "בגדי").

ובספרי במדבר פסקה קנז נאמר: "וכלי הקודש" - זה ארון, שנאמר: "ולא יבואו לראות כבלע את הקודש" (במדבר ד, כ). **ובבבלי סוטה** מג, א אמרו: "וכלי הקודש" - זה הארון ולוחות שבו.

ובבמדבר רבה כב, ד, **במדרש תנחומא** (בובר) פרשת 'מטות' סימן ה **ובמדרש תנחומא** (ורשא) פרשת 'מטות' סימן ג נאמר: "וכלי הקודש" - זה הארון, שנאמר: "כי עבודת הקודש עליהם בכתף יישאו" (במדבר ז, ט). רבי יוחנן אמר: אלו בגדי כהונה שבהם אורים ותומים (כדי לשאול באורים ובתומים), שנאמר: "ובגדי הקודש אשר לאהרן" (שמות כט, כט).

ובבמדבר רבה כ, כ, **במדרש תנחומא** (בובר) פרשת 'בלק' סימן כג **ובמדרש תנחומא** (ורשא) פרשת 'בלק' סימן יד נאמר: "וכלי הקודש" - זה הציץ שכתוב בו "קודש לה". אמר להם משה לישראל: בלעם הרשע עושה לכם כשפים ומפריח לחמשת המלכים, הראו לו את הציץ ששמו של הקב"ה גלוף עליו והם נופלים לפניכם.

הרי שלוש דרשות למילים "כלי הקודש": הארון, בגדי כהונה, הציץ.

הדרשה ש"כלי הקודש" זה הארון היא כדעת רבי יהודה בן לקיש שהארון היה יוצא למלחמה (זה שהיה בו ספר תורה לפי הנוסח בכתב היד האחד, או זה שהיו בו שברי לוחות לפי הנוסח בכתב היד השני), והדרשות ש"כלי הקודש" אלו בגדי כהונה או שזה הציץ הן כדעת חכמים שלא היה הארון יוצא למלחמה. דברי הירושלמי כאן לפי חכמים, שהמילים "הגישה ארון האלוהים" פירושו 'הגישה הציץ', הם כדרשה ש"כלי הקודש" זה הציץ. בגדי כהונה או הציץ שהיו יוצאים למלחמה היו נתונים בתוך ארון מיוחד, כמו שמתפרשות המילים "הגישה ארון האלוהים" בירושלמי כאן לפי חכמים.

ישראל בבני עמון, היו הארון ומחנות יהודה ושאר שבטי ישראל שוהים במקום הקרוי סוכות (ישוב בבקעת הירדן המזרחית לרגלי הרי הגלעד מצפון לנחל יבוק). הרי שהיה הארון בזמן ההוא עם צבא ישראל במלחמה. ויש לשאול: **והלא ארון בציון היה!** – והרי היה הארון בזמן ההוא בעיר דוד, היא ציון (שמואל ב ה, ז), לאחר שהעלו אותו מקרית יערים (ראה שמואל ב פרק ו) – אלא מכאן שהיו שני ארונות, כמו שאמר רבי יהודה בן לקיש, והארון שהיה במשכן היה בזמן ההוא בציון, והארון שהיה יוצא עם ישראל למלחמה היה בזמן ההוא עם צבא ישראל במלחמה (אין לומר, שהביאו את הארון מציון למלחמה, שכבר נענשו על כך בימי עלי, ואין מסתבר שעשו כך שוב).

ושואלים: מה עברון ('עבדין') ליה ('לה') רבנן? – מה עושים אותה החכמים? (כיצד מפרשים החכמים את הפסוק שלכאורה סותר את דעתם?)

ומשיבים: **סכך שהוא** (בספר "והזהיר", בדפוס ונציה הבבלי ובמקבילה: 'שהיה') **כקירוי** (בירושלמי סוכה א, א מצאנו "סיכוך שהוא כקירוי"), **שאדיין** (שעדיין) **לא נבנה בית הבחירה** (בספר "והזהיר" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'בית המקדש') – הארון שהיה בציון והיה נתון בתוך אוהל (שמואל ב ו, יז) היה לו סיכוך (כיסוי בענפי עצים) שהיה כקירוי (תקרה), מפני שעד שעה זו לא נבנה בית המקדש, שהיה מקומו הקבוע של הארון. ואף מחנות יהודה ושאר שבטי ישראל שנלחמו בבני עמון היו גרים במעונות ארעיים המסוככים בענפי עצים, וזהו **בַּפְּסוּת**, ואין הכוונה לשם מקום.

בתוספתא סוטה ז, יח שנו:

הנוסח בכתב יד אחד: רבי יהודה בן לקיש אומר: שני ארונות היו: אחד - שיצא עימהם למלחמה, ואחד - ששרוי עימהם במחנה. [זה] שיצא עימהם למלחמה - היה בו ספר תורה, שנאמר: "וארון ברית ה' נוסע לפניכם" (במדבר י, לג), וזה ששרוי עימהם במחנה - היו בו שברי לוחות, שנאמר: "וארון ברית ה' ומשה לא משו מקרב המחנה" (במדבר יד, מד).

הנוסח בכתב יד שני: רבי יהודה בן לקיש אומר: שני ארונות היו עימהם. זה שיצא עימהם למלחמה - היו בו שברי לוחות, שנאמר: "ויסעו מהר ה' דרך שלושת ימים וארון ברית ה' נוסע לפניכם" (במדבר י, לג), וזה שהיה עימהם [במחנה] - היה בו ספר תורה, שנאמר: "ויעפילו לעלות" וגו' "וארון ברית ה' ומשה לא משו מקרב המחנה" (במדבר יד, מד).

הנוסח בכתב היד האחד הפוך מזה שבירושלמי, והנוסח בכתב

משנננו הארון, נגנו עמו צנצנת המן וצלוחית שמן המשחה ומקלו של אהרן ופרחיו ושקידיו וארגו שהשיבו פלשתים אשם לאלהי ישראל. מי נגזו? – יאשיהו נגזו. כיון שראה שכתוב: "ולך יי אותך ואת מלכך אשר תקים עליך אל גוי אשר לא ידעת אתה ואבתך", עמד ונגזו. הדא הוא דכתיב: "ויאמר ללויים המבינים לכל ישראל הקדושים ליי תנו את ארון הקודש בבית אשר בנה שלמה בן דוד מלך ישראל אין לכם משא בכתף". אמר להן: אם גולה הוא עמכם לבבל, עוד אין אתם מחזירין אותו למקומו. אלא "עתה עבדו את יי אלהיכם ואת עמו ישראל".

 אור לישירים

אָתָּה וְאַבְתֶּיךָ (דברים כח, לו) – זו הקללה שילכו לגלות, וידע יאשיהו שעתידיים ישראל לגלות, עמד – יאשיהו, ונגזו – את הארון, כדי שלא יגלה לבבל עם הגולה. ומציעים מקור בכתוב: **הדא הוא** (צריך לומר: 'היא') **דכתיב** (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'שנאמר'): – זאת היא שכתוב (זה הוא הדבר שכתוב במעשי יאשיהו): **ׁויאמר ללויים המבינים לכל ישראל הקדושים ליי: תנו את ארון הקדש בבית אשר בנה שלמה בן דוד מלך ישראל, אין לכם משא בכתףׁ** (דברי הימים ב לה, ג) – יאשיהו ציווה ללוויים, שהם מסבירים תורה לכל ישראל ומקודשים לעבודת ה', שיתנו את הארון במקומו הקבוע בקודש הקודשים, שכן בימי מנשה אביו הוצא הארון ממקומו, ואחרי שתיתנו את הארון במקומו לא יהיה עליכם עוד לשאת את הארון בכתף (מצווה לשאת את הארון בכתף, כשמוליכים אותו ממקום למקום). ויש לדרוש את הכתוב, שציווה יאשיהו ללוויים, שיגזו את הארון בבית מיוחד שבנה שלמה בשעתו לצורך זה. אמר להן – יאשיהו ללוויים: **אם גולה הוא עמכם לבבל, עוד (שוב) אין אתם מחזירין אותו למקומו** (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'שוב אינו חוזר למקומו') – אם יגלה הארון עימכם לבבל, לא תחזירו אותו שוב עימכם מבבל למקומו כשיבנה בית המקדש (לפי שיחמדו אותו האויבים, וזהו שאמר יאשיהו ללוויים: "אין לכם משא בכתף", ששוב לא ישאו את הארון בכתף כשיחזרו מבבל). ולכן נגזו את הארון, כדי שלא יגלה, ויחזור למקומו. אלא **"עתה עבדו את יי אלהיכם ואת עמו ישראל"** (שם) – כיוון שלא יהיה לכם עוד מה לשאת, על כן תהיו פנויים לעבוד עבודות אחרות, כגון שירה ונגינה מעל לדוכן וסיוע לכוהנים. כך ציווה יאשיהו ללוויים.

בתוספתא יומא ב, טו שנו: צנצנת המן וצלוחית של שמן המשחה ומקלו של אהרן שקדיה ופרחיה וארגו שהשיבו פלשתים דורון לאלוהי ישראל היו כולם בבית קודש הקודשים. משנננו ארון, נגזו עימו.

גם לפי הדעה שהארון היה יוצא עם ישראל למלחמה, בגדי כהונה של כוהן גדול שבהם אורים ותומים היו יוצאים עם ישראל למלחמה, כדי להישאל באורים ובתומים במלחמה, שאין נשאלים באורים ובתומים אלא בכוהן גדול כשהוא לבוש שמונה בגדים (משנה יומא ז,ה), וכמו שמסופר בשמואל א כג,ו, ט; ושם ל,ז.

המשנה בסוטה ח,א, האומרת שהארון היה הולך עם ישראל למלחמה, היא בשיטת רבי יהודה בן לקיש. ומה שאמרו בבבלי סוטה מג,א: "הארון ולוחות שבו", הוא לפי הנוסח בכתב היד האחד בדברי רבי יהודה בן לקיש, אבל לפי הנוסח בכתב היד השני בדברי רבי יהודה בן לקיש, יש לומר שהכוונה לשברי הלוחות.

☆☆☆

מביאים ברייתא: **משנננו הארון** – בימי בית המקדש הראשון, נגזו (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'נגזו') **עמו צנצנת המן** – שבה היה שמור לדורות המן שאכלו ישראל במדבר, והיתה מונחת בבית קודש הקודשים (שמות טז, לב-לד) (הצנצנת היתה מחרס, והיתה כלי בעל גוף כדורי עם צוואר נמוך ורחב), וצלוחית שמן המשחה – שבה היה השמן שמשחו בו את הכוהנים הגדולים ואת המלכים, והיתה מונחת בבית קודש הקודשים (הצלוחית היתה מחרס, ממתכת או מזכוכית, והיתה כלי בצורת ביצה או כדור עם צוואר גבוה וצר), ומקלו של אהרן ופרחיו ושקידיו – המטה שנכתב עליו שם אהרן והוציא פרחים והבשיל שקדים והיה שמור לדורות, והיה מונח בבית קודש הקודשים (במדבר יז, טז-כו), וארגו שהשיבו פלשתים אשם לאלהי ישראל – כשהשיבו פלשתים את הארון שנשבה, שילחו עימו תיבה ובה כלי זהב כמתנה הבאה לשם כפרה על פגיעה בכבוד ה' (שמואל א פרק ו), והיה מונח בבית קודש הקודשים מצידו של הארון. מי נגזו – את הארון? – יאשיהו (מלך יהודה) נגזו. כיון שראה – יאשיהו, שכתוב (בקללות שבתורה): **"ולך יי אותך ואת מלכך אשר תקים עליך אל גוי אשר לא ידעת"**

פיטום שמן המשחה – "ואתה קח לך בשמים ראש" וגו' "וקדה חמש מאות" וגו', שהן אלף וחמש מאות מנים; "שמן זית היין", שהן שנים עשר לוג, שבו שולקן את העיקרין; דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: שולקן היה במים ונותן שמן על גביהן, משהיה קולט את הריח היה מעבירו, כדרך שהפטימן עושין. הדין הוא דכתיב: "שמן משחת קודש" וגו'.

אור לישירים

מאות, וקנמן בשם מחציתו המשים ומאותים, וקנה בשם המשים ומאותים, וקדה חמש מאות פשקל הקדש" (שמות ל, כג-כד) – משה נצטווה להכין מיני בשמים משובחים ומובחרים: מור קרוש במשקל חמש מאות שקלים, קינמון המשמש לבשמים במשקל מאתיים וחמישים שקלים, שהוא מחצית משקלו של המור, קנה המשמש לבשמים במשקל מאתיים וחמישים שקלים, וקידה במשקל חמש מאות שקלים, כולם לפי המשקל של שקל הקודש, שהן אלף וחמש מאות מנים (צריך לומר 'שקלים' כגרסת ר"פ, וכן הגיה ב"שערי תורת ארץ ישראל". נראה שהמילה "מנים" היא אשגרה בטעות מהברייתא של פיטום הקטורת (ירושלמי יומא ד, ה), שמפרטת את סממני הקטורת ומציינת את משקלם במנים, ואילו משקלם של הבשמים לשמן המשחה הוא בשקלים כמפורש בכתוב) – סך משקלם של ארבעה מיני הבשמים הוא אלף וחמש מאות שקלים; "ושמן זית היין" (שם) – נוסף על הבשמים, נצטווה משה להכין שמן זית בשיעור היין, שהן שנים עשר לוג (היין ולוג הן מידות הלח), שבו (בכתב יד הבבלי נוסף: 'היו') שולקין (במקבילה: 'היה שולק') את העיקרין (שורשי הצמחים) – היה שורה את הבשמים בשמן רותח; דברי רבי מאיר (גדול התנאים בדור הרביעי).

רבי יהודה (בר אלעאי, מגדולי התנאים בדור הרביעי) אומר: שולקן היה במים ונותן שמן על גביהן (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'מלמעה') – היה שורה תחילה את הבשמים במים רותחים, ואחר כך היה נותן את השמן על גבי המים, כדי שיקלוט השמן את ריח הבשמים, משהיה קולט (סופג) את הריח היה מעבירו (הוי"ו במילה 'מעבירו' נוספה במסירה שלפנינו על ידי מגיה, וכן הוא במקבילה) – לאחר שהיה השמן קולט את ריח הבשמים, היה מסיר את השמן שצף על המים, כדרך שהפטימן עושין – כדרך שהרוקחים (האומנים הבקיאים בערבוב בשמים) עושים, לפי שהם חסים על השמן. לפי רבי יהודה, לא היה שולקן את הבשמים עצמם בשמן, כדי שלא יבלעו הבשמים מן השמן, אלא רק ריח הבשמים נקלט בשמן. ומציעים מקור בכתוב: הדין הוא (צריך לומר: 'היא') דכתיב (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'שנאמר'): – זאת היא שכתוב (זה הוא הדבר שכתוב במצוות עשיית שמן המשחה): "ועשית אתו שמן

ובתוספתא סוטה יג, א שנו: משנגזו ארון, נגזו עמו צנצנת המן וצלוחית של שמן המשחה ומקלו של אהרן שקדיה ופרחיה וארגו שהשיבו פלשתים דרון לאלוהי ישראל. כולם היו בבית קודש הקודשים, ומשנגזו ארון נגזו עמו דברים (צריך לומר: דיברות (לוחות)). ומי גזזו? – יאשיהו המלך גזזו. מה ראה? – כיוון שראה כתוב בתורה: "ולך ה' אותך ואת מלכך" וגו', פיקד ללוויים וגזזוהו, שנאמר: "ויאמר ללוויים המבינים לכל ישראל הקדושים לה': תנו את ארון הקודש בבית אשר בנה שלמה מלך ישראל, אין לכם משא בכתף". – אמר להם: גזזו אותו שלא יגלה לבבל כשאר כל הכלים, שתחזירוהו למקומו (לעתיד לבוא), שנאמר: "עתה עבדו את ה' אלוהיכם ואת עמו ישראל". מיד גזזו אותו הלוויים.

ובבבלי יומא נב, ב והוריות יב, א אמרו: תניא: משנגזו ארון, נגזזה עמו צנצנת המן וצלוחית שמן המשחה ומקלו של אהרן ושקדיה ופרחיה וארגו ששיגרו פלשתים דרון לאלוהי ישראל, שנאמר: "וכלי הזהב אשר השבותם לו אשם תשימו בארגו מצידו ושילחתם אותו והלך" (שמואל א ו). ומי גזזו? – יאשיהו המלך גזזו. מה ראה שגזזו? – ראה שכתוב: "ולך ה' אותך ואת מלכך אשר תקים עליך" (דברים כח), עמד וגזזו, שנאמר: "ויאמר ללוויים המבינים לכל ישראל הקדושים לה': תנו את ארון הקודש בבית אשר בנה שלמה בן דויד מלך ישראל, אין לכם משא בכתף, עתה עבדו את ה' אלוהיכם ואת עמו ישראל" (דברי הימים ב לה).

ובברייתא דמלאכת המשכן פרק ז נאמר: רבי אומר: יאשיהו גזזו, שנאמר: "ויאמר ללוויים המבינים" וגו' (דברי הימים ב לה, ג) – אמר: לא ירד עימכם לבבל שתעלו אותו בכתף.

חכמי ימי הביניים היה לפניהם מאמר בירושלמי (שאינו נמצא לפנינו), שכשנפרס ספר התורה לפני המלך יאשיהו נפתח במקרה בפסוק: "ולך ה' אותך ואת מלכך" וגו', ולפיכך החליט שהפסוק מכיל רמז נבואי בשבילו ("יוניתי ויוונות בארץ ישראל", עמוד 297).

☆☆☆

כיוון שנזכרה צלוחית שמן המשחה, מדברים להלן על עשיית שמן המשחה ושימושיו.

מביאים ברייתא: פיטום (ריקוח, ערבוב בשמים) שמן המשחה – כיצד? – נאמר (במצוות עשיית שמן המשחה): "ואתה קח לך בשמים ראש: מר דרור המש

תני רבי יודה בירבי אילעאי: שמן המשחה שעשה משה במדבר מעשה ניסים נעשו בו מתחילה ועד סוף, שמתחילה לא היה בו אלא שנים עשר לוג, שנאמר: "שמן זית היין", אם לסוך בו את העצים לא היה בו ספק, על אחת כמה וכמה שהאור בולע והעצים בולעין והיורה בולעת! וממנו נמשחו המשכן וכל כליו, השלחן וכל כליו, המנורה וכל כליה, וממנו נמשחו אהרן כהן גדול ובניו כל שבעת ימי המילואים, ממנו נמשחו כהנים גדולים ומלכים.

אור ל'שרים

ששולקים עליה ועצי ההסקה ששולקים עליהם והדוד ששולקים בו כולם בולעים מן השמן ומחסרים ממנו! וממנו נמשחו המשכן וכל כליו, השלחן (במקבילה בהוריות: 'המזבח') וכל כליו (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין שלוש המילים האחרונות), המנורה וכל כליה (במקבילה בהוריות נוסף: 'כיור וכנו') – ואף על פי כן, בסוף נמשחו בשמן זה המשכן וכל כליו (יצקו עליהם מן השמן כדי לקדשם) בעת הקמת המשכן (ויקרא ח, י-יא), וממנו נמשחו אהרן כהן גדול (במקבילה בסוטה במסירה שלפנינו ובכתב יד רומי ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין שתי המילים האחרונות) ובניו כל שבעת ימי המילואים – וכן נמשחו בשמן זה אהרן וארבעת בניו (יצקו עליהם מן השמן כדי לקדשם ולחנכם לתפקידם) בכל יום משבעת ימי המילואים בעת הקמת המשכן (ויקרא פרק ח), וממנו נמשחו כהנים גדולים (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין המילה 'גדולים', ונשמט בטעות) ומלכים – וכן נמשחו בשמן זה הכהנים הגדולים שבכל דור ודור אחרי אהרן הכהן וכן כמה מלכים ממלכי בית דוד (בתורה נאמרה משיחה בשמן המשחה רק ביחס לאהרן ולבניו. ואולם לגבי שלמה נאמר במפורש שנמשח בשמן המשחה: "וַיִּקַּח צְדוֹק הַכֹּהֵן אֶת קֶרֶן הַשֶּׁמֶן מִן הָאֵהָל (שבו היה הארון בעיר דוד) וַיִּמָּשַׁח אֶת שְׁלֹמֹה" (מלכים א, א, לט). גם לגבי דוד נאמר: "מִצָּאֲתֵי דָוִד עֲבָדֵי, בְּשֶׁמֶן קֶדְשֵׁי מִשְׁחָתוֹ" (תהילים פט, כא), והוא שמן המשחה שנמשח בו דוד למלך על ידי שמואל. המלך אינו זר, שאינו כוהן, שאסור לתת משמן המשחה עליו) (המשך הברייתא מובא להלן).

בבבלי כריתות ה, א-ב אמרו: תנו רבנן: שמן המשחה - מור דרור חמש מאות, קידה חמש מאות, קינמון בשם חמש מאות, וקנה בושם חמישים ומאתים. נמצאו כולם אלף ושבע מאות וחמישים.

ובבבלי כריתות ה, א-ב והוריות יא, ב אמרו: תנו רבנן: שמן המשחה שעשה משה במדבר, בו שלקו את העיקרים; דברי רבי יהודה. - אמר לו רבי יוסי: והלא לסוך את העיקרים אינו סיפק! אלא כיצד עשו? - הביאו עיקרים ושראום במים (רותחים, שלקום, והמים ספגו את הריח שבבשמים), והציף עליהם (על המים)

מִשְׁחַת קֶדֶשׁ רִקַּח מִקְרָקֶת מִעֲשֵׂה רִקַּח" (שמות ל, כה) – משה נצטווה לצוות לאומנים שיעשו את השמן העשוי למשיחה על ידי הכנת תערובת של מיני בשמים מבושלים במים שמוסיפים לה שמן כדי שישפוג את ריח הבשמים, כדרך שהרוקחים עושים ("מעשה רוקח").

☆☆☆

כאן התחלת מקבילה גם בירושלמי הוריות ג, ג. מציעים ברייתא: תני – שונה (התנא) / שנוי (שנויה ברייתא): רבי יודה בירבי אילעאי (הוא רבי יהודה סתם) (במקבילות נוסף: 'אומר'): שמן המשחה שעשה משה במדבר מעשה ניסים (דבר פלא, דבר שהוא למעלה מן הטבע) נעשו (במקבילה בסוטה: 'נעשה'. ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'היה') בו מתחילה ועד סוף – מהכנתו של שמן המשחה בתחילה ועד שימוש בסוף, שמתחילה לא היה בו אלא שנים עשר לוג (במקבילה בסוטה בכתב יד רומי נוסף: 'שמן'), שנאמר: "שמן זית היין" (שמות ל, כד) – משה נצטווה להכין שמן זית בשיעור היין, שהם שנים עשר לוג, אם לסוך בו (למשוח, לשפשף בשמן) את העצים (המילה 'העצים' נמחקה על ידי מגיה, והוגה בין השיטין 'העיקרים'. בככתב היד גם במקבילות בסוטה ובהוריות, וכן הוא כאן בכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים. כבהגהה רק בדפוס ונציה הבבלי, כנראה על פי הבבלי הוריות וכריתות) לא היה בו ספק (אפשרות, יכולת) (במקבילה בסוטה במסירה שלפנינו על ידי מגיה ובכתב יד רומי: 'לא היה מספיק'. ובמקבילה בהוריות: לא היו ספק') – אין בשנים עשר לוג שמן כדי לסוך אלף וחמש מאות מנים של הבשמים (העצים הם עצי הבשמים ועשבי הבשמים האמורים בעניין: מור דרור, קינמון בשם, קנה בושם וקידה), שאילו היו סכים אותם בשמן זה היה השמן נבלע בבשמים, וכל שכן שאין בשמן זה כדי לשלוק את הבשמים שהיו מרובים, שכשהיו שולקים אותם בשמן זה היה השמן נבלע בבשמים (לדעת תנא זה שלקו את הבשמים בשמן), על אחת כמה וכמה שהאור (אש) בולע (סופג) והעצים בולעין והיורה (דוד) בולעת! – בוודאי ובוודאי שאין בשמן כדי לשלוק את הבשמים, שהרי בשעת שליכת הבשמים בשמן, האש

מלך בתחילה – טעון משיחה. מלך בן מלך – אינו טעון משיחה. מאי טעמא?
 – "קום משחיהו כי זה הוא" – זה טעון משיחה, ואין בנו טעון משיחה. אבל
 כהן גדול בן כהן גדול, אפילו עד עשרה דורות – טעונין משיחה.

אור ל'שרים

את שמן המשחה" - רבי יהודה אומר: שמן המשחה שעשה משה במדבר מעשה ניסים נעשו בו מתחילתו ועד סופו, שמתחילה לא היה אלא שנים עשר לוג שמן זית הין, לסוך בו עצים לא היה מסתפק, עד כמה האור שורף, עד כמה העצים בולעים, עד כמה יורה בולעת, ממנו נמשחו אהרן ובניו כל שבעת ימי המילואים, ממנו נמשחו כוהנים גדולים ומלכים.

וביקרא רבה י, ח נאמר: אמר רבי יהודה ברבי אילעיי: שמן המשחה שעשה משה במדבר מעשה ניסים נעשו בו מתחילה ועד סוף. מתחילה לא היה אלא שנים עשר לוג, שנאמר: "שמן זית הין" (שמות ל, כד), אם לשרות / לסוך בו את העצים לא היה מספיק, כמה האור שורף, כמה העצים בולעים, וכמה יורה בולעת. ממנו נמשחו אהרן ובניו כל שבעת ימי המילואים, ממנו נמשחו מזבח הזהב וכל כליו ומזבח הנחושת וכל כליו ושולחן וכל כליו ומנורה וכל כליה וכיור וכונו, ממנו נמשחו כוהנים גדולים ומלכים.

ומביאים את המשך הברייתא: מלך בתחילה – טעון משיחה – כשממנים אדם למלך בראשונה ממשפחתו, שלא היה אביו מלך, צריך למשוח אותו בשמן המשחה. אבל מלך בן מלך – אינו טעון משיחה – כשממנים אדם למלך תחת אביו המלך שמת, אין צריך למשוח אותו בשמן המשחה, משום שהמלוכה ירושה היא מאב לבנו. ומציעים מקור בכתוב: מאי (צריך לומר: 'מה') טעמא (במקבילה שבסוטה: 'שנאמר')? – מה הטעם? (מה המקור בכתוב לדבר זה?) – נאמר (במשיחת דוד): "קום מְשַׁחְהוּ כִּי זֶה הוּא" (שמואל א טז, יב) – ה' אמר לשמואל, שימשח את דוד, כי זה הוא האיש שתמשחהו למלך. ויש ללמוד מן המילה "זה" הבאה למעט: – זה טעון משיחה, ואין בנו טעון משיחה – רק דוד טעון משיחה כשמתמנה למלך, אבל בנו של דוד אינו טעון משיחה כשמתמנה למלך. מכאן שמלך בתחילה טעון משיחה, אבל מלך בן מלך אינו טעון משיחה (המילים "מאי טעמא... ואין בנו טעון משיחה" נוספו במסירה שלפנינו על הגיליון על ידי מגיה. כבהגהה גם במקבילה שבסוטה, וכן הוא כאן גם בדפוס ונציה הבבלי (ההשלמה כאן היא מדפוס ונציה הבבלי). גם במקבילה שבהוריות נוספו מילים אלו במסירה שלפנינו על ידי מגיה. בכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים אין המילים "זה טעון..." ("). אבל כהן גדול בן כהן גדול – כשממנים כוהן לכהן גדול תחת אביו הכהן גדול שמת, אפילו עד עשרה דורות – כלומר, אפילו עד הרבה דורות, שכל

שמן וקלט (השמן) את הריח וקיפחו (צריך לומר: וקיפחו) (הסיר את השמן הצף על פני המים)). - אמר לו רבי יהודה: וכי נס אחד נעשה בשמן המשחה? והלא הרבה ניסים נעשו בו מתחילתו ועד סופו! תחילתו לא היה אלא שנים עשר לוג, ובו נמשח המשכן וכל כליו ואהרן ובניו כל שבעת ימי המילואים, ובו נמשחו כוהנים גדולים ומלכים.

תנו רבנן: "ויקח משה את שמן המשחה וימשח את המשכן ואת כל אשר בו" (ויקרא ח) - רבי יהודה אומר: שמן המשחה שעשה משה במדבר הרבה ניסים נעשו בו מתחילתו ועד סופו. תחילתו לא היה אלא שנים עשר לוג, כמה יורה בולעת, כמה עיקרים בולעים, כמה האור שורף, ובו נמשח המשכן וכל כליו ואהרן ובניו כל שבעת ימי המילואים, ובו נמשחו כוהנים גדולים ומלכים.

לפי הבבלי, קינמון בשם חמש מאות. אבל לפי הירושלמי, קינמון בשם מאתים וחמישים. הבבלי והירושלמי נחלקו על מה מוסבת המילה "מחציתו" האמורה בקינמון בשם.

דעת רבי מאיר בברייתא הראשונה שבירושלמי היא דעת רבי יהודה בבבלי, ודעת רבי יהודה בברייתא הראשונה שבירושלמי היא דעת רבי יוסי בבבלי. בברייתא שבבבלי השיב רבי יהודה לרבי יוסי על שאלתו ואמר שנעשו ניסים בשמן המשחה. דברי רבי יהודה בעניין הניסים שנעשו בשמן המשחה הם הם דברי רבי יהודה בברייתא השנייה שבירושלמי. הרי שדעת רבי יהודה בברייתא השנייה שבירושלמי אינה כדעתו בברייתא הראשונה. ולכן יש להחליף את דברי רבי מאיר ודברי רבי יהודה בברייתא הראשונה שבירושלמי, כדי שלא יקשה מרבי יהודה על רבי יהודה. הגר"א הגיה בברייתא הראשונה רבי יהודה במקום רבי מאיר ורבי יוסי במקום רבי יהודה כמו בבבלי. הברייתא הנוספת שבבבלי שגם בה נאמרו דברי רבי יהודה בעניין הניסים שנעשו בשמן המשחה היא הברייתא השנייה שבירושלמי.

רש"י (שמות ל, כד) גרס בברייתא שבבבלי רבי מאיר במקום רבי יהודה ורבי יהודה במקום רבי יוסי. גם רמב"ן (שמות ל, כה) גרס בברייתא שבבבלי רבי יהודה במקום רבי יוסי, והביא את דברי רבי יהודה בברייתא הראשונה שבירושלמי. לפי גרסתם, דעות רבי מאיר ורבי יהודה בבבלי הן כדעותיהם בירושלמי. אלא שלפי זה, רבי מאיר הוא שהשיב לרבי יהודה על שאלתו ואמר שנעשו ניסים בשמן המשחה, ואילו בברייתא הנוספת שבבבלי רבי יהודה הוא שאמר כך.

בספרא 'צו' מכילתא דמילואים פרשה א נאמר: "ויקח משה

וכולו קיים לעתיד לבוא. הדא הוא דכתיב: "שמן משחת קודש יהיה זה לי לדורותיכם".

אור לישרים

ומביאים את סוף הברייתא: וכולו קיים לעתיד לבוא (כינוי לאחרית הימים, ימות המשיח) – שמן המשחה שעשה משה כולו נשאר לעתיד לבוא ואינו כלה, שכל שנים עשר לוגי השמן שעשה משה נשארו בעינם ולא חסרו מאומה. הרי שנעשו ניסים בשמן המשחה מתחילתו ועד סופו, שלא חסר השמן כלום. ומציעים מקור בכתוב: **הדא הוא** (צריך לומר: 'היא') **דכתיב** (במקבילות ובכתב יד הבבלי ובדפוס ונציה הבבלי: 'שנאמר'): – זאת היא שכתוב (זה הוא הדבר שכתוב במצוות עשיית שמן המשחה): "**שמן משחת קודש יהיה זה לי לדורותיכם**" (שמות ל, לא) – בכל הדורות העתידיים יהיה שמן זה שמן משחת קודש לה', והכוונה, שבכל הדורות ימשחו בשמן הזה את הכהנים הגדולים העתידיים להיות בדורות הבאים. ויש לדרוש את הכתוב, שזו הבטחה, ששמן זה שעשה משה יהיה קיים עד סוף כל הדורות.

בבבלי כריתות ה, א-ב והוריות יא, ב אמרו: וכולו קיים לעתיד לבוא, שנאמר: "שמן משחת קודש יהיה זה לי לדורותיכם" (שמות ל) - "זה" בגימטריא תרין עשר, תרין עשר לוגין הוו (אף לאחר שימוש של שמן המשחה בכל הדורות היו בו שנים עשר לוג תחילתו).

בספרא צו' מכילתא דמילואים פרשה א נאמר: וכולו קיים לעתיד לבוא, שנאמר: "שמן משחת קודש יהיה זה לי לדורותיכם".

ובויקרא רבה י, ח נאמר: וכולו קיים לעתיד לבוא, הדא היא דכתיב: "שמן משחת קודש יהיה זה לי" (שמות ל, לא).

בספרי במדבר פסקה צב נאמר: בכל מקום שנאמר "לי" הרי זה קיים לעולם ולעולמי עולמים... בשמן המשחה הוא אומר: "שמן משחת קודש יהיה זה לי" (שמות ל, לא).

ובויקרא רבה ב, ב נאמר: כל מקום שכתוב "לי" אינו זו לא בעולם הזה ולא לעולם הבא... בשמן המשחה כתוב: "שמן משחת קודש יהיה זה לי" (שמות ל, לא).

ובמדוש שמואל יט, ג נאמר: אמר רבי לוי: כל מקום שהוא אומר "לי" אינו זו לא בעולם הזה ולא לעולם הבא... בשמן המשחה מהו אומר? - "שמן משחת קודש יהיה זה לי" (שמות ל, לא).

במכילתא דרבי ישמעאל 'בשלח' מסכתא ד'ויסע' פרשה ה ובמדוש תנחומא פרשת 'בשלח' סימן כא נאמר: שלושה

אבותיו בדורות הקודמים היו כהנים גדולים, ונקט מספר עגול, והוא הדין יותר, – **טעונין** (צריך לומר: 'טעון', כמו במקבילה שבהוריות. בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'כולן טעונין') **משיחה** – צריך למשוח אותו בשמן המשחה, משום שאין כהונה גדולה עוברת בירושה (סוף הברייתא מובא להלן).

בתוספתא סנהדרין ד, יא שנו: מלך - טעון משיחה, בן מלך - אין טעון משיחה. כוהן גדול בן כוהן גדול, אפילו עד עשרה דורות - טעון משיחה.

בבבלי כריתות ה, ב והוריות יא, ב אמרו: ואפילו כוהן גדול בן כוהן גדול - טעון משיחה. - מנלן? - דכתיב: "והכהן המשיח תחתיו מבניו" (ויקרא ו) - נימא קרא 'והכהן תחתיו מבניו'! מאי "המשיח"? הא קא משמע לן, דבעי משיחה / הא קא משמע לן, דמבניו נמי, אי הוי משוח - הוי כוהן גדול, ואי לא - לא הוי כוהן גדול.

ואין מושחים מלך בן מלך. - מנלן? - אמר רב אחא בר יעקב: דכתיב: "למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו" (דברים יז) - ירושה היא.

בספרא צו' מכילתא דמילואים פרשה א נאמר: ואפילו כוהן גדול בן כוהן גדול - טעון משיחה.

ובויקרא רבה י, ח נאמר: אפילו כוהן גדול בן כוהן גדול עד עשרה דורות - טעון משיחה.

כוהן גדול שמת, מעמידים תחתיו את בנו, שהבן קודם לכל אדם, והוא שיהא הבן ממלא מקום אביו (מגיע למעלת אביו וראוי לכהונה) (ספרא צו' פרשה ג ואחרי מות' פרשה ה). כוהן גדול שהוא בנו של כוהן גדול שמת טעון משיחה, ואינו דומה למלך בן מלך שאינו טעון משיחה. יש שכתב הטעם (קונטרס משפט ירושת משרה), שאף שבנו של הכוהן הגדול יורש את משרת הכהונה הגדולה מאביו, צריך הוא להתקדש בקדושת כהונה גדולה הנוספת על ידי המשיחה. ויש שכתב הטעם ("אבני נזר"), שכשמת המלך ירש ממנו בנו את כוח המלוכה שפסק ממנו במותו, אבל כוהן גדול אף לאחר שמת לא פסקה ממנו כלל קדושת כהונתו, ולכן אי אפשר שיירש בנו את קדושת כהונתו מאביו, ולכן הוא צריך משיחה.

ירושת מלכות מוחלטת, וירושת כהונה גדולה אינה מוחלטת אלא זכות קדימה להתמנות ("מחקרים בתולדות ישראל" א, עמוד 72).

אין מושחין מלכים אלא על גבי המעיין, הרי הוא דכתיב: "והרכבתם את שלמה בני על הפרדה אשר לי והורדתם אותו אל גיחון ומשח אותו שם צדוק הכהן ונתן הנביא למלך על ישראל".

אין מושחין מלכים אלא מפני המחלוקת. מפני מה נמשח שלמה? – מפני מחלוקתו של אדוניהו; יואש מפני עתליה; יהוא מפני יורם. – לא כן כתיב: "קום משחהו כי זה הוא" – זה טעון משיחה, ואין מלכי ישראל טעונים משיחה?! – אלא הואחזו מפני יהויקים אחיו, שהיה גדול ממנו שתי שנים. –

אור לישירים

כבכתב היד גם במקבילות. כפי שהוגה הוא בדפוס ונציה הבבלי. בכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים אין המילה "מלכים". בכתב יד רומי בסוטה: 'בני מלכים' אלא מפני המחלוקת (מריבה) – אף על פי שמלך בן מלך אינו טעון משיחה, כאמור לעיל, במקום שיש מחלוקת על המלוכה הוא טעון משיחה, כדי לחזק ולפרסם את דבר המלוכה ולסלק את המחלוקת, כמו שהיה במלכים שלהלן. מפני מה נמשח שלמה? – והרי שלמה היה מלך בן מלך! – מפני מחלוקתו (מחלקה, סיעה) של אדוניהו – אדוניהו, בנו של דוד, הקים סיעה של תומכים בו כדי לזכות במלכות עוד בחיי אביו, ואף זימן את אנשי סיעתו כדי להכריז על מלכותו, בלא ליטול רשות מאת המלך (כמסופר במלכים א פרק א); יואש – מפני מה נמשח יהואש בן אחזיהו? והרי יואש היה מלך בן מלך! – מפני עתליה – אם אחזיהו מלך יהודה, שתפסה את השלטון כשמת אחזיהו ומלכה על ארץ יהודה (כמסופר במלכים ב פרק יא ובדברי הימים ב פרקים כב-כג); יהוא – מפני מה נמשח יהוא בן נמשי למלך על ישראל? – מפני יורם – בן אחאב, שהיה מלך ישראל באותה שעה (כמסופר במלכים ב פרק ט).

ומפסיקים את הברייתא ותמהים: ולא כן כתיב: – וכי לא כך כתוב (במשיחת דוד): "קום מְשַׁחֵהוּ פִּי זֶה הוּא" (שמואל א טז, יב) – ה' אמר לשמואל, שימשח את דוד, כי זה הוא האיש שתמשחהו למלך. ויש ללמוד מן המילה "זה" הבאה למעט: – זה טעון משיחה, ואין מלכי ישראל טעונים משיחה – רק דוד טעון משיחה כשמתמנה למלך, אבל מלכי ישראל אינם טעונים משיחה כשמתמנים למלך, שאין מושחים בשמן המשחה אלא את מלכי בית דוד?! (בתמיהה) – ואם כן, מדוע נמשח יהוא בשמן המשחה? והרי יהוא היה ממלכי ישראל! – להלן מתרצים תמיהה זו.

וממשיכים את הברייתא: אלא (מילה זו יתירה. במקבילה שבסוטה במסירה שלפנינו ובכתב יד רומי וכן במקבילה שבהוריות אין מילה זו) יהואחז – מפני מה נמשח יהואחז בן יאשיהו כשמת יאשיהו מלך יהודה? והרי יהואחז היה מלך בן מלך? – מפני יהויקים אחיו (הסופר

דברים עתיד אליהו להעמיד לישראל: צלוחית המן וצלוחית של מי נדה וצלוחית של שמן המשחה. ובמכילתא דרבי שמעון בר יוחאי שמות טז, לג נאמר: שלושה אותות עתיד אליהו לגלות להם לישראל, ואלו הם: צלוחית של מן וצלוחית של מים וצלוחית של שמן המשחה.

☆☆☆

מביאים ברייתא: אין מושחין מלכים אלא על גבי המעיין – מעל למעיין. ומציעים מקור בכתוב: הרי הוא (צריך לומר: 'היא') דכתיב (במקבילות ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'שנאמר'): – זאת היא שכתוב (זה הוא הדבר שכתוב במשיחת שלמה למלך): "וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לָהֶם: קְחוּ עִמָּכֶם אֶת עֲבָדֵי אֲדֹנֵיכֶם, וְהִרְפַּתְתֶּם אֶת שְׁלֹמֹה בְּנִי עַל הַפְּרֵדָה אֲשֶׁר לִי, וְהוֹרַדְתֶּם אֹתוֹ אֶל גִּיחֹן, וּמְשַׁח אֹתוֹ שָׁם צְדוֹק הַכֹּהֵן וְנָתַן הַנְּבִיא לְמֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל" (מלכים א א, לג-לד) – דוד המלך ציווה לצדוק הכהן ולנתן הנביא ולבניהו בן יהוידע, שייקחו עימם את עבדיו וירכיבו את שלמה בנו ויורידו אותו אל מעיין גיחון וימשחו אותו שם למלך. מכאן למדים, שמושחים מלכים על המעיין.

בתוספתא סנהדרין ד, י שנו: אין מושחים מלכים אלא על גבי המעיין, שנאמר: "ויאמר להם קחו עימכם את עבדי אדוניכם והרכבתם את שלמה בני".

בבבלי כריתות ה, ב והוריות י, א אמרו: תנו רבנן: אין מושחים את המלכים אלא על המעיין (לסימן טוב), כדי שתימשך מלכותם (כמעין הנובע ללא הפסק), שנאמר: "ויאמר המלך" וגו' "והורדתם אותו אל גיחון ומשח אותו שם" (מלכים א א).

בויקרא רבה י, ח נאמר: אין מושחים מלכים אלא על גב מעיין – "ויאמר המלך להם קחו עימכם את עבדי אדוניכם" כול' "והורדתם אותו אל גיחון" (מלכים א א, לג).

מביאים ברייתא: אין מושחין מלכים (במסירה שלפנינו הוגה על הגיליון: 'מלך בן מלך' (במקום המילה "מלכים").

ולא יאשיהו גנוז?! – הדא אמרה: באפרסמון משחו.
 אין מושחין מלכים אלא מן הקרן. שאול ויהוא נמשחו מן הפך, שהיתה מלכותן
 מלכות עוברת. דוד ושלמה נמשחו מן הקרן, שהיתה מלכותן מלכות קיימת.

אור ל'שרים

"מלכי בית דוד מושחים, מלכי ישראל אין מושחים". - מנלן? -
 אמר רבא: אמר קרא: "קום משחהו כי זה הוא" (שמואל א טז)
 - זה טעון משיחה, ואין אחר טעון משיחה.
 "מפני מחלוקת יורם בן אחאב". - ומשום מחלוקת נמעול בשמן
 המשחה? - באפרסמא דכיא (בשמן אפרסמון טהור).
 "ואת יהואחז...". - ומי הוה שמן המשחה (באותה שעה)?
 והתניא: משנגזו ארון, נגזו צלוחית של שמן המשחה... ומי גזו
 - יאשיהו מלך יהודה גזו...! - אמר רב פפא: באפרסמא דכיא.
 גם בבבלי וגם בירושלמי אמרו, שיהוא ויהואחז נמשחו בשמן
 אפרסמון ולא בשמן המשחה.

בספרא 'צו' מכילתא דמילואים פרשה א נאמר: אין מושחים
 מלך בן מלך. ומפני מה משחו את שלמה? - מפני מחלוקתו של
 אדוניהו; ואת יואש - מפני מחלוקתו של יהויקים, שהיה גדול
 ממנו שתי שנים.

וביקרא רבה יח נאמר: אין מושחים מלך בן מלך. מפני מה
 משחו את שלמה? - מפני אדוניהו; ואת יואש - מפני עתליה;
 ואת יהואחז - מפני יהויקים אחיו, שהיה גדול ממנו שתי שנים.

מביאים ברייתא: אין מושחין מלכים אלא מן הקרן (כלי
 קיבול מאורך בתבנית קרן של בעלי חיים להחזקת שמן).
 שאול ויהוא נמשחו מן הפך (כלי קטן מחרס לשמירת
 שמן) - במשיחת שאול נאמר: "וַיִּקַּח שְׂמוּאֵל אֶת פֶּךָ
 הַשֶּׁמֶן וַיִּצַק עַל רֹאשׁוֹ וַיֵּאמֶר הֲלוֹא כִּי מְשֻׁחָהּ ה' עַל
 נְחֻלָּתוֹ לְנָגִיד" (שמואל א יא), ובמשיחת יהוא נאמר:
 "וַלְקַחְתָּ פֶךָ הַשֶּׁמֶן וַיִּצַקְתָּ עַל רֹאשׁוֹ וַאֲמַרְתָּ כֹּה אָמַר ה'
 מְשֻׁחָתְךָ לְמֶלֶךְ אֵל יִשְׂרָאֵל" (מלכים ב טזג), מפני
 שהיתה מלכותן מלכות עוברת (חולפת) - ולא נמשכה
 לדורות רבים, כמו הפך שנמשחו ממנו שהוא עשוי חרס
 ועלול להישבר (מלכות שאול לא נמשכה אחריו, ומלכות
 יהוא נמשכה חמישה דורות). דוד ושלמה נמשחו מן
 הקרן - במשיחת דוד נאמר: "וַיִּקַּח שְׂמוּאֵל אֶת קָרְן
 הַשֶּׁמֶן וַיִּמָּשַׁח אֹתוֹ" (שמואל א טזג), ובמשיחת שלמה
 בנו נאמר: "וַיִּקַּח צְדוֹק הַכֹּהֵן אֶת קָרְן הַשֶּׁמֶן מִן הָאֵהָל
 וַיִּמָּשַׁח אֶת שְׁלֹמֹה" (מלכים א אלט), מפני שהיתה
 מלכותן מלכות קיימת (מתמידה לעולם) - מלכות בית
 דוד קיימת לעולם ואינה בטלה, כמו הקרן שהיא סמל
 לעוז, לגבורה ולתוקף.

בתוספתא סנהדרין ד, יא שנו: אין מושחים מלכים אלא מן
 הקרן. שאול ויהוא נמשחו מן הפך, מפני שמלכותם עתידה

במסירה שלפנינו כתב: 'אחד', ותוקן על ידי מגיה אחד על
 הגיליון: 'אחיו', ומגיה שני תיקן בפנים את הדל"ית של
 'אחד' ל'יו' כך שנוצרה התיבה 'אחיו', וכן הוא במקבילות
 ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים), שהיה גדול ממנו שתי
 שנים - יהויקים בן יאשיהו היה גדול מיהואחז בשנתיים
 (כך למדנו מהאמור במלכים ב פרק כג פסוק לא ופסוק
 לו ובדברי הימים ב פרק לו פסוק ב ופסוק ה), ומפני
 המחלוקת בין יהואחז הצעיר לבין יהויקים הגדול ממנו,
 הוצרכו למשוח את יהואחז (מלכים ב כגל).
 ותמהים: ולא יאשיהו גנוז?! (בתמיהה) - וכי לא יאשיהו
 גזו את שמן המשחה? ! והרי יאשיהו גזו אותו, כשגזו
 את הארון, כאמור לעיל, ואם כן, איך אמרו בברייתא
 שמשחו את יהואחז בנו בשמן המשחה?
 ומציעים היסק (כדי לתרץ את שתי התמיהות על
 הברייתא): הדא אמרה: - זאת אומרת (הסק מכאן):
 באפרסמון (במקבילה שבהוריות: 'באפ(י)[ן]בלסמון'
 (שמו של האפרסמון ביוונית, וכן הוא בלטינית)) משחו
 (במקבילה שבהוריות: 'נמשחו') - משחו את יהוא ואת
 יהואחז בשמן אפרסמון (שמן שריחו ערב שהופק מעץ
 האפרסמון (שמו של האפרסמון ביוונית: בלסמון, וכן
 הוא בלטינית. מקור השם במקרא: בַּשֶּׁם)), ולא נמשחו
 בשמן המשחה.

בתוספתא סנהדרין ד, יא שנו: אין מושחים מלכים אלא מפני
 המחלוקת. מפני מה משחו את שלמה? - מפני מחלוקתו של
 אדוניהו. ואת יהוא - מפני יורם; ואת יואש - מפני עתליה; ואת
 יהואחז - מפני יהויקים אחיו, שהיה גדול הימנו שתי שנים.

בבבלי כריתות ה, ב והוריות יא, ב-ב, א אמרו: ואם תאמר:
 מפני מה משחו את שלמה? - מפני מחלוקת אדוניהו; ואת יואש
 - מפני מחלוקת עתליה; ואת יהואחז - מפני יהויקים אחיו,
 שהיה גדול ממנו שתי שנים.

"מפני מה משחו את שלמה? - מפני מחלוקת אדוניהו". - מנלן
 דכי איכא מחלוקת בעי משיחה? ולא כל דבעי מלכא מורית
 ליה מלכותא? - אמר רב פפא: אמר קרא: "בקרב ישראל"
 (דברים יז) - בזמן ששלום בישראל (עוברת המלכות מאליה לבניו,
 ואם לא כן - צריך למשוח מלך מחדש).

תנא: אף יהוא בן נמשי לא נמשח אלא מפני מחלוקת יורם בן
 אחאב. - ותיפוק ליה דמלך ראשון הוא (שהרי לא היה בנו של
 אחאב)! - חסורי מיחסרא והכי קתני: מלכי בית דוד מושחים,
 מלכי ישראל אין מושחים. ואם תאמר: מפני מה משחו את
 יהוא בן נמשי? - מפני מחלוקת יורם בן אחאב.

אין מושחין^ו כהנים מלכים. – אמר רבי יודן ענתונדרייא: על שם "לא יסור שבט מיהודה". אמר רבי חייה בר אדא: "למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל", מה כתיב בתריה? "לא יהיה לכהנים הלויים". אמר רבי יוחנן: הוא יוחנן הוא יהואחז. – והא כתיב: "הבכור יוחנן"! – בכור

אור לישירים

לשבטים וייתנו לכל שבט את נחלתו, לא תינתן נחלה לכוהנים ולכל שבט לוי עם שאר השבטים. ויש לדרוש מסמיכות הכתוב "לא יהיה לכוהנים הלויים חלק ונחלה" לדיני המלך, שלא יהיה לכוהנים חלק במלכות, ומכאן שאין מעמידים מלך מן הכהנים (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין המילים "מה כתיב בתריה" וכו'). לפי הגרסה "אין מושחין מלך בן מלך", למדים מהכתוב "למען יאריך ימים" שכל בניו מלכים בלא משיחה, ואין המילים "מה כתיב בתריה" וכו').

רמב"ן (בראשית מט, י) הביא את הירושלמי כאן וכתב: הנה שנו בכאן שאין מושחים מלכים מן הכהנים בני אהרן. ופירש תחילה (רבי יודן), שהוא לכבוד יהודה, שאין השררה סרה מן השבט ההוא, ולפיכך, אף על פי שישראל מקימים עליהם מלך משאר השבטים כפי צורך השעה, אין מושחים אותם, שלא יהיה עליהם הוד מלכות, אלא כמו שופטים ושוטרים יהיו. והזכירו הכהנים, שאף על פי שהם בעצמם ראויים למשיחה, אין מושחים אותם לשם מלכות, וכל שכן שאר השבטים, וכמו שאמרו בגמרא (בבלי הוריות יא, ב) שאין מושחים אלא מלכי בית דוד. ורבי חייה בר אדא פירש, שהוא מנוע מן התורה שלא יהיה לכוהנים הלויים כל שבט לוי חלק ונחלה במלכות. לפי רמב"ן, לדעת רבי יודן מעמידים כוהן למלך, אלא שאין מושחים אותו בשמן המשחה, ולדעת רבי חייה בר אדא אין מעמידים כוהן למלך.

רבי חייה בר אדא סובר, שאין ראיה מהפסוק "לא יסור שבט מיהודה", שאינו אלא הבטחה ולא אזהרה, אבל "לא יהיה לכוהנים..." הוא אזהרה ("עלי תמר").

☆☆☆

כיוון שהוזכרו לעיל יהואחז ויהויקים בני יאשיהו, מדברים כאן על כל בני יאשיהו. בדברי הימים א ג, טו נאמר (ברשימת מלכי בית דוד): "ובני יאשיהו: הבכור יוחנן, השני יהויקים, השלישי צדקיהו, הרביעי שלום". אמר רבי יוחנן (גדול אמוראי ארץ ישראל בדור השני): הוא יוחנן הוא יהואחז – מאחר שאין הכתוב הזה מונה את יהואחז בן יאשיהו, לכן יש לומר שיוחנן ויהואחז מלך יהודה אדם אחד הוא, ושני שמות היו לו. ומקשים: והא כתיב: – והרי כתוב: "הבכור יוחנן"

לישבר. דוד ושלמה נמשחו מן הקרן, מפני שמלכותם מלכות עולמים.

בבבלי כריתות ו, א והוריות יב, א נאמר: דוד ושלמה שנמשחו מן הקרן – נמשכה מלכותם, שאול ויהוא שנמשחו מן הפך – לא נמשכה מלכותם.

בויקרא רבה י, ח נאמר: אין מושחים מלכים אלא מן הקרן. שאול ויהוא נמשחו מן הפך, לא נמשכה מלכותם. דוד ושלמה נמשחו מן הקרן, מלכותם מלכות עולמים.

ובמדרש שמואל יד, א נאמר: שאול ויהוא נמשחו מן הפך, שהיתה מלכותם עוברת. דוד ושלמה נמשחו מן הקרן, שהיתה מלכותם קיימת.

מביאים ברייתא: אין מושחין כהנים מלכים (כן הוא בכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים. ובמקבילות: אין מושחין מלכים כהנים. ובדפוס ונציה הבבלי: אין מושחין מלך בן מלך, וכן גרס רבנו משולם) – אין מושחים כהנים למלכים (אין מושחים מלכים מן הכהנים, מפני שכוהן אינו יכול לשמש מלך). מה המקור בכתוב לדבר זה? –

ומציעים מקור להלכה הנידונה: אמר רבי יודן ענתונדרייא (אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי או החמישי, מיישוב בגליל הלבנוני): על שם (משום) שנאמר (בברכת יעקב ליהודה): "לא יסור שבט מיהודה" (בראשית מט, י) – לא יפסוק מושל ומלך מבני יהודה לעולם. מכאן שהמלכות בישראל תהיה משבט יהודה ולא משבט אחר. ולכן אין מעמידים מלך משבט אחר, ואפילו לא מן הכהנים, אף שהכהנים בעצמם ראויים למשיחה (לפי הגרסה "אין מושחין מלך בן מלך", למדים מהכתוב הזה שכל בניו מלכים בלא משיחה. אף על פי שהכתוב הזה נאמר לברכה, הוא נחשב כציווי משום שהוא אמור בלשון 'לאו').

ומציעים מקור נוסף: אמר רבי חייה בר אדא: נאמר (בדיני המלך): "למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל" (דברים יז, כ) – המלך חייב להקפיד ביותר לקיים את מצוות ה', כדי שתארך מלכות ביתו, מה כתיב בתריה? – מה כתוב אחריו? – נאמר (בזכויות הכהנים): "לא יהיה לכהנים הלויים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישראל" (דברים יח, א) – כשתיחלק הארץ

למלכות. – אמר רבי יוחנן: הוא שלום הוא צדקיהו. – והכתיב: "השלישי צדקיהו והרביעי שלום"! – שלישי לתולדות, רביעי למלכות. – "צדקיהו" – שצידק עליו מידת הדין. "שלום" – שבימיו שלמה מלכות בית דוד. לא שלום הוה שמייה ולא צדקיהו הוה שמייה, אלא מתניה. הדא הוא דכתיב: "וימלך מלך בכל את מתניה דודו תחתיו ויסב את שמו צדקיהו".

אור לישירים

ומציעים מקור בכתוב: **הדא הוא** (צריך לומר: 'היא') **דכתיב**: – זאת היא שכתוב (זה הוא הדבר שכתוב בספור יהויכין): **"וימלך מלך בכל את מתניה דודו תחתיו ויסב את שמו צדקיהו"** (מלכים ב כד, יז) – נבוכדנאצר המליך במקום יהויכין את מתניה דודו (אחי אביו) ושינה את שמו לצדקיהו. הרי שבתחילה היה שמו מתניה, וכשנתמנה למלך נשתנה שמו לצדקיהו (וכן נשתנה שמו לשלום).

עד כאן המקבילה בירושלמי הוריות.

בבבלי כריתות ה,ב והוריות יא,ב אמרו: "ואת יהואחז - מפני יהויקים, שהיה גדול ממנו שתי שנים". - ומי קשיש? והכתיב: "ובני יאשיהו הבכור יוחנן השני יהויקים השלישי צדקיהו הרביעי שלום" (דברי הימים א ג), ואמר רבי יוחנן: הוא יוחנן הוא יהואחז; הוא שלום הוא צדקיהו! - אמאי קרי ליה "בכור"? שהוא בכור למלכות. - ומי מוקמינן זוטא מקמי קשישא? והא כתיב: "ואת הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור" (דברי הימים ב כא)! - ההוא (יהורם) ממלא מקום אבותיו הוה (הגיע למעלת אביו והיה ראוי למלוכה), יהויקים לאו ממלא מקום אבותיו הוה. "הוא שלום הוא צדקיהו". - והא בדרי (צריך לומר: בתרי) קא חשיב להו! - אמאי קרי ליה "שלישי"? שהוא שלישי לבנים, ואמאי קרי ליה "רביעי"? שהוא רביעי למלכות, משום דמלך יכניה (שבתחילה מלך יהואחז, ואחר מלך יהויקים, ואחר מלך יכניה, ובסוף מלך צדקיהו).

תנו רבנן: הוא שלום הוא צדקיהו. ולמה נקרא שמו שלום? - שהיה משולם במעשיו. דבר אחר: ששלמה מלכות בית דוד בימיו. ומה שמו? מתניה שמו, שנאמר: "וימלך מלך בכל את מתניה דודו תחתיו ויסב את שמו צדקיהו" (מלכים ב כד), - (ולמה נקרא שמו צדקיהו? - אמר לו (נבוכדנאצר לצדקיהו): יה יצדיק עליך את הדין (ידון אותך דין צדק), אם תמרוד בי.

בבבלי הקשו על מה ששנו בברייתא שיהויקים היה גדול מיהואחז מן הכתוב בדברי הימים בצירוף מה שאמר רבי יוחנן שיהואחז הוא יוחנן. ואילו בירושלמי הקשו על מה שאמר רבי יוחנן שיהואחז הוא יוחנן מן הכתוב בדברי הימים בצירוף מה ששנו בברייתא שיהויקים היה גדול מיהואחז.

בבבלי ובירושלמי דרשו את השם שלום באותו אופן, ובבבלי דרשו אותו באופן נוסף. השם צדקיהו דרשו אותו בבבלי

(דברי הימים א ג, טו)! – הרי שיוחנן היה גדול מיהויקים הבן השני, ולעיל אמרו, שיהואחז היה קטן מיהויקים, ולכן אין לומר שיהואחז הוא יוחנן! ומתוצים: **בכור למלכות** – אין כוונת הכתוב הזה שיוחנן היה הבן הראשון שנולד ליאשיהו, אלא כוונתו שיוחנן היה הבן הראשון של יאשיהו שמלך אחריו, ולכן יש לומר שיוחנן ויהואחז אדם אחד הוא.

בירמיהו כב, יא-יב נאמר: "כי כה אָמַר ה' אֶל שְׁלֹם בֶן יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה הַמֶּלֶךְ תַּחַת יֹאשִׁיָּהוּ אָבִיו אֲשֶׁר יָצָא מִן הַמָּקוֹם הַזֶּה: לֹא יָשׁוּב שָׁם עוֹד, כִּי בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר הִגְלוּ אֹתוֹ שָׁם יָמוּת, וְאֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לֹא יָרְאֶה עוֹד". מי היה שלום בן יאשיהו שמלך תחת אביו והוגלה מן הארץ? **אמר רבי יוחנן: הוא שלום הוא צדקיהו** – מאחר שלא מנה הכתוב את שלום בן יאשיהו בין מלכי יהודה, לכן יש לומר ששלום הוא צדקיהו מלך יהודה, בנו של יאשיהו, שהוגלה לבבל לאחר חורבן הבית הראשון, ושלום וצדקיהו אדם אחד הוא, ושני שמות היו לו. ומקשים: **והכתיב** (והא כתיב): – והרי כתוב: **"השלישי צדקיהו, הרביעי שלום"** (שם)! – הרי שצדקיהו ושלום שניים הם, ולכן אין לומר שצדקיהו הוא שלום! ומתוצים: **שלישי לתולדות, רביעי למלכות** – צדקיהו ושלום אדם אחד הוא, שהיה גם השלישי וגם הרביעי, שצדקיהו היה הבן השלישי של יאשיהו לפי סדר לידתם, שתחילה נולד יהויקים, ואחריו נולד יהואחז, ואחריו נולד צדקיהו, אבל צדקיהו היה הצאצא הרביעי של יאשיהו לפי סדר מלכותם, שתחילה מלך יהואחז שהוא יוחנן, ואחריו מלך יהויקים, ואחריו מלך יכניה (יהויכין) בנו של יהויקים, ואחריו מלך צדקיהו שהוא שלום.

ומסבירים: מה ענינם של שמות אלה? – **"צדקיהו"** – **שצידק עליו מידת הדין** (במקבילות ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'שצידק עליו את הדין') – צדקיהו הודה שאלוהים דן אותו דין צדק (צדקיהו עשה הרע בעיני ה' והוגלה לבבל ובניו נשחטו לעיניו ועיניו נוקרו וישב בכלא עד יום מותו). **"שלום"** – **שבימיו שלמה** (נגמרה, נסתיימה) **מלכות בית דוד** – שצדקיהו היה אחרון למלכי בית דוד. **לא שלום הוה שמייה ולא צדקיהו הוה שמייה** – לא שלום היה שמו (בתחילה) ולא צדקיהו היה שמו (בתחילה), **אלא מתניה** – מתניה היה שמו בתחילה.

אמר רבי יוחנן: באמה של ששה טפחים היה הארון עשוי. – מאן תנא: באמה של ששה טפחים? – רבי מאיר. על דעתיה דרבי מאיר דו אמר: באמה של ששה טפחים היה הארון עשוי – אורכו של ארון חמשה עשר מפה, דכתיב: "אמתים וחצי ארכו" – אמתא אשיתא, ואמתא אשיתא, ופלגות אמתא תלתא. וארבעה לוחות היו בו, שנים שלימים ושנים שבורים, דכתיב: "אשר שברת ושמתם בארון". הלוחות היו כל אחד ואחד ארכו ששה טפחים ורחבו שלשה, ותן (אורכן) [רחבן] של לוחות לאורכו של ארון. נשתייר שם שלשה טפחים,

אור ל'שרים

ובירושלמי באופנים שונים.

☆☆☆

יהודה' ל'רבי מאיר' ונוספה בו הרישא של משנת כלים). ומבארים: על דעתיה דרבי מאיר דו (=דהוא) אמר: – על (לפי) דעתו של רבי מאיר שהוא אומר: באמה של ששה טפחים היה הארון עשוי – אורכו של הארון חמשה עשר טפחים, דכתיב: – שכתוב (בעניין הארון): "אֲמֵתִים וְחָצִי אַרְבּוֹ" (שמות כה, י) – אמתא אשיתא (אישתא) – אמה (אחת) היא שישה (טפחים), ואמתא אשיתא (אישתא) – ואמה (שנייה) היא שישה (טפחים), ופלגות אמתא תלתא – וחצי אמה היא שלשה (טפחים). הרי ששתי אמות וחצי הן חמישה עשר טפחים. וארבעה לוחות היו בו – בארון, שנים שלימים – שני הלוחות השניים, ושנים שבורים – שני הלוחות הראשונים ששבר משה (שברי הלוחות חוברו יחד, והלוחות השלמים והלוחות השבורים היו מונחים בארון אלה על יד אלה), דכתיב: – שכתוב (בעניין הלוחות השניים): "וְאֶכְתֹּב עַל הַלְּחֹת אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל הַלְּחֹת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ וְשָׂמְתָם בְּאֲרוֹן" (דברים יב, – ה' אמר למשה, שה' יכתוב על הלוחות השניים את הדברים שהיו כתובים על הלוחות הראשונים ששיבר משה, ומשה ישים את הלוחות השניים בארון. ויש לדרוש את הכתוב, שהמילים "ושמתם בארון" מוסבות על המילים "הלוחות הראשונים אשר שיברת" שלפניהן, וכך אמר ה' למשה, שישים בארון את הלוחות הראשונים ששיבר. מכאן שאף הלוחות השבורים היו בארון. והלוחות היו כל אחד ואחד ארכו (ארכן) ששה טפחים ורחבו (ורחבן) שלשה (במסירה שלפנינו נכתב "ורחבו שלשה" והוגה על ידי מגיה "ששה"). ככתב היד גם במקבילה שבסוטה במסירה שלפנינו ובכתב יד רומי ובירושלמי תעניות ד, ח. כבהגהה רק בדפוס ונציה הבבלי, כנראה על פי הבבלי בבא בתרא יד, א, ולא בשום נוסח אחר, ואף לא בכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים) – כל אחד מארבעת הלוחות היה אורכו שישה טפחים ורוחבו שלושה טפחים, (ו)תן (אורכן) [רחבן] (במקבילה שבסוטה בכתב יד רומי כמו במסירה שלפנינו כאן: 'אורכן', וכן הוא בדפוס ונציה הבבלי. אבל הנכון הוא כמו במסירה שלפנינו שם: 'רחבן', וכן הגיה כאן תלמיד רשב"ש) של הלוחות לאורכו (הסופר במסירה

כיוון שדיברו לעיל על הארון, חוזרים ומדברים עליו. בשמות כה, נאמר: "וְעָשׂוּ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים אֲמֵתִים וְחָצִי אַרְכּוֹ וְאֵמָה וְחָצִי רְחָבּוֹ וְאֵמָה וְחָצִי קֶמְתּוֹ". ובשמות לז, א נאמר: "וַיַּעַשׂ בְּצִלְאֵל אֶת הָאֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים אֲמֵתִים וְחָצִי אַרְכּוֹ וְאֵמָה וְחָצִי רְחָבּוֹ וְאֵמָה וְחָצִי קֶמְתּוֹ". שרטוט של מידות הארון והלוחות - בסוף הספר אמר רבי יוחנן (גדול אמוראי ארץ ישראל בדור השני): באמה של ששה טפחים היה הארון עשוי – עשו את הארון במידת אמה בינונית שהיא בת שישה טפחים. ומציעים זיהוי למקור (שבדברי רבי יוחנן): מאן תנא: באמה של ששה טפחים? – מי שנה שעשו את הארון באמה של שישה טפחים? (איזה תנא סבור כך?) – רבי מאיר (גדול התנאים בדור הרביעי) (במסירה שלפנינו נוסף כאן על הגיליון על ידי מגיה: "היא, דתנן (צריך לומר: 'דתנינן' (דתנן) הוא מונח בבלי)): רבי מאיר אומר: כל האמות הוא כבנינות (טעות הוא. ובמקבילה שבסוטה במסירה שלפנינו: 'היו בבנינות'. ובכתב היד של המשנה: 'היו בבנינות'. במשנה נוסף: 'חוץ ממזבח הזהב והקֶרֶן והסוכב והיסוד'). רבי יהודה אומר: אמת הבניין ששה, של כלים חמשה". ככתב היד במסירה שלפנינו גם במקבילה שבסוטה בכתב יד רומי, אבל במסירה שלפנינו שם נמצא חלק מן התוספת ("היא דתנן... בבנינות"). ההגהה במסירה שלפנינו כאן באה מדפוס ונציה הבבלי. רבנו משולם ותלמיד רשב"ש הגיהו בדומה להגהה במסירה שלפנינו) – רבי מאיר סבור שעשו את הארון באמה של שישה טפחים, ששנינו במשנה כלים יז, י: "רבי מאיר אומר: כל האמות היו בבנינות" – כל האמות שהיו במקדש, הן האמה שבנו על פיה את בנייני המקדש, והן האמה שעשו על פיה את כלי המקדש, היו אמות בינוניות, שהן של שישה טפחים (הנוסח בכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים: "רבי יהודה היא, דתנן: רבי יהודה אומר... דעתיה דרבי יהודה, ארכו..."). ונראה שדפוס ונציה הבבלי הוגה כהצעת המפרשים (ראה רבנו משולם ותלמיד רשב"ש) מ'רבי

תנם לאיסטווה. רחבו של ארון תשעה טפחים, דכתיב: "אמה וחצי רחבו" – אמתא אשיתא, ופלגות אמתא תלתא. וארבעה לוחות היו בו, שנים שלימים ושנים שבורים, דכתיב: "אשר שברת ושמתם בארון". הלוחות היו כל אחת ואחת ארכן ששה טפחים ורחבן שלשה, תן ארכן של לוחות לרחבו של ארון. נשתייר שם שלשה טפחים, חצי טפח מיכן וחצי טפח מיכן לשילוט, ומקום שמניחין בו ספר תורה טפחיים.

רבי שמעון בן לקיש אמר: באמה של חמשה טפחים היה הארון עשוי. – מאן תנא: באמה של חמשה טפחים? – רבי יהודה, דתנינן תמן: רבי יהודה אומר:

אור לישרים

שלשה" והוגה על ידי מגיה "ששה"), תן ארכן (כן הוא במקבילה) של הארון – ארבעת הלוחות היו מונחים בארון כשאוורכו של לוח זה על יד אורכו של לוח זה, ואורכם של הלוחות היה מונח מול רוחבו של הארון, נמצא שהלוחות תפסו שישה טפחים ברוחבו של הארון, שהרי אורכם היה שישה טפחים. נשתייר שם שלשה טפחים – לאחר שהניחו בארון את הלוחות, נשאר ברוחבו של הארון שלוש טפחים שאין צריכים ללוחות, שהרי רוחבו של הארון היה תשעה טפחים, חצי טפח מיכן (מכאן) וחצי טפח מיכן לשילוט (אחיזה, תפיסה) – חלל של חצי טפח מצידם האחד של הלוחות וחצי טפח מצידם השני, כדי שיהא נוח לתפוס בלוחות כשמניחים אותם בארון, ומקום שמניחין בו ספר תורה טפחיים – מקום של שני טפחים, כדי להניח בו את ספר התורה שכתב משה (אורכו של ספר התורה היה לאורכו של הארון, ורוחבו של ספר התורה שהיה שני טפחים היה מול רוחבו של הארון). שני חצאי הטפח לשילוט ושני הטפחים לספר תורה תפסו את שלוש הטפחים שנשארו ברוחבו של הארון (הנוסח בדפוס ונציה הבבלי: "חצי טפח מיכן וחצי טפח מיכן לכותל, נשתייר לשילוט מקום שספר תורה מונח בתוכו").

רבי שמעון בן לקיש (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור השני) אמר: באמה של חמשה טפחים היה הארון עשוי – עשו את הארון במידת אמה קטנה שהיא בת חמישה טפחים.

ומציעים זיהוי למקור (שבדברי רבי שמעון בן לקיש): מאן תנא: באמה של חמשה טפחים? – מי שנה שעשו את הארון באמה של חמישה טפחים? (איזה תנא סבור כך?) – רבי יהודה (בר אלעאי, מגדולי התנאים בדור הרביעי), דתנינן תמן: – ששנינו שם (במסכת אחרת – משנה כלים יז,): רבי יהודה אומר: אמת הבניין ששה טפחים – האמה שבנו על פיה את בנייני המקדש היתה

שלפנינו כתב 'לרוחבו' ומחק ותיקן 'לאורכו' כמו שהוא במקבילה) של הארון – ארבעת הלוחות היו מונחים בארון כשאוורכו של לוח זה על יד אורכו של לוח זה, ורוחבו של כל לוח היה מונח לאורכו של הארון, נמצא שרוחבם של ארבעת הלוחות תפס שנים עשר טפחים באורכו של הארון, שהרי רוחבו של כל לוח היה שלושה טפחים. נשתייר שם שלשה טפחים – לאחר שהניחו בארון את הלוחות, נשאר באורכו של הארון שלוש טפחים שאין צריכים ללוחות, שהרי אורכו של הארון היה חמישה עשר טפחים, תנם לאיסטווה (סטיו) (אולם של עמודים. מקור המילה ביונית)) – בשלושה הטפחים שנשתיירו באורכו של הארון שמו שני עמודים של כסף שהיו עומדים בתוך הארון, והיה תוכו של הארון נראה כאולם של עמודים המקורה בתקרה (שהיא הכפורת שעל הארון. נראה שהיו העמודים עומדים אחד מצד זה של הלוחות ואחד מצד זה של הלוחות, וכל עמוד היה רוחבו טפח וחצי) (במסירה שלפנינו נמחק "תנם לאיסטווה" על ידי מגיה והוגה על הגיליון: "תן מהם חצי טפח לכל כותל, נשתייר שני טפחים לספר תורה". כבכתב היד במסירה שלפנינו גם במקבילה שבסוטה, וכן הוא אף כאן בכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים, אלא שגם בכתב יד הבבלי הוגה על הגיליון בדומה להגהה במסירה שלפנינו. ההגהה כנראה על פי הבבלי בבא בתרא יד, א. בדיוק כלשון ההגהה במסירה שלפנינו רק בדפוס ונציה הבבלי. כבכתב היד במסירה שלפנינו גם ברבנו משולם ובתלמיד רשב"ש).

רחבו של הארון תשעה טפחים, דכתיב: – שכתוב (בעניין הארון): "אמה וחצי רחבו" (שמות כה, י) – אמתא אשיתא (אישתא) – אמה היא שישה טפחים), ופלגות אמתא תלתא – וחצי אמה היא שלושה טפחים. הרי שאמה וחצי היא תשעה טפחים). וארבעה לוחות היו בו, שנים שלימים ושנים שבורים, דכתיב: – שכתוב: "אשר שברת ושמתם בארון" (דברים יב, ב). והלוחות היו כל אחת (ת) [ד] ואחת (ת) [ד] ארכן ששה טפחים ורחבן שלשה (במסירה שלפנינו נכתב "ורחבן

אמת הבניין ששה טפחים, ושל כלים חמשה. וההן ארון כלי הוא. על דעתיה דרבי יודה דו אמר: באמה של חמשה טפחים היה ארכו של ארון עשוי – שנים עשר טפח ומחצה, דכתיב: "אמתים וחצי ארכו" – אמתא חמשה, ואמתא חמשה, ופלגות אמתא תריי ופליג. וארבעה לוחות היו בו, שנים שלימים ושנים שבורים, דכתיב: "אשר שברת ושמתם בארון". והלוחות היו כל אחד ואחד ארכן ששה טפחים ורחבן שלשה, תן רחבן של לוחות לאורכו של ארון. ונשתייר שם חצי טפח, אצבע לכתלים מיכן ואצבע לכתלים מיכן. רחבו של ארון שבעה טפחים ומחצה, דכתיב: "אמה וחצי רחבו" – אמתא חמשה, ופלגות אמתא תריי ופליג. וארבעה לוחות היו בו, שנים שלימים ושנים שבורים, דכתיב: "אשר שברת ושמתם בארון". הלוחות היו כל אחד ואחד ארכן ששה טפחים ורחבן שלשה, תן ארכן של לוחות לרחבו של ארון. ונשתייר שם טפח ומחצה, אצבע לכתלים מיכן ואצבע לכתלים מיכן, חצי טפח מיכן וחצי טפח מיכן לשילוט.

אור ל'שרים

שרוחבם של ארבעת הלוחות תפס שנים עשר טפחים באורכו של הארון, שהרי רוחבו של כל לוח היה שלושה טפחים. (ו) נשתייר שם חצי טפח – לאחר שהניחו בארון את הלוחות, נשאר באורכו של הארון חצי טפח, שהרי אורכו היה שנים עשר טפחים וחצי, אצבע לכתלים מיכן (מכאן) ואצבע לכתלים מיכן – עובי דופן הרוחב של הארון מצידו האחד תפסה אצבע (רבע טפח) באורכו של הארון, ועובי דופן הרוחב של הארון מצידו השני תפסה אצבע (רבע טפח) באורכו של הארון, שהארון נמדד מבחוץ, נמצא שהלוחות תפסו באורכו של הארון את כל תוכו של הארון.

רחבו של הארון שבעה טפחים ומחצה, דכתיב: – שכתוב (בעניין הארון): "אמה וחצי רחבו" (שמות כה, י) – אמתא חמשה – אמה היא חמישה (טפחים), ופלגות אמתא תריי ופליג – וחצי אמה היא שניים (שני טפחים) וחצי (הרי שאמה וחצי היא שבעה טפחים וחצי). וארבעה לוחות היו בו, שנים שלימים ושנים שבורים, דכתיב: – שכתוב: "אשר שברת ושמתם בארון" (דברים יב). והלוחות היו כל אחד ואחד ארכן ששה טפחים ורחבן שלשה (במסירה שלפנינו נכתב "ורחבן שלשה" והוגה על ידי מגיה "ששה"), תן ארכן (כן הוא במקבילה שבסוטה במסירה שלפנינו. ובדפוס ונציה הבבלי: 'רחבן') של הלוחות לרחבו של הארון – ארבעת הלוחות היו מונחים בארון כשאורכו של לוח זה על ידי אורכו של לוח זה, ואורכם של הלוחות היה מונח מול רוחבו של הארון, נמצא שהלוחות תפסו שישה טפחים ברוחבו של הארון, שהרי אורכם היה שישה טפחים. (ו) נשתייר שם טפח ומחצה – לאחר שהניחו בארון את הלוחות, נשאר ברוחבו של הארון טפח וחצי, שהרי רוחבו היה שבעה טפחים וחצי, אצבע לכתלים מיכן ואצבע לכתלים מיכן – עובי דופן האורך של הארון

של שישה טפחים, ושל כלים חמשה – האמה שעשו על פיה את כלי המקדש היתה של חמישה טפחים (עד כאן המשנה). וההן ארון כלי הוא – והארון הזה כלי הוא (הרי שרבי יהודה סבור שעשו את הארון באמה של חמישה טפחים) (הנוסח בכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים: "רבי מאיר היא. דעתיה דרבי מאיר, ארכו..."). הנוסח בדפוס ונציה הבבלי: "רבי יהודה היא. דעתיה דרבי יהודה, ארכו...". ונראה שדפוס ונציה הבבלי הוגה כהצעת המפרשים מ'רבי מאיר' ל'רבי יהודה'. בנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין "דתנינן תמן... כלי הוא".

ומבארים: על דעתיה דרבי יודה דו (=דהוא) אמר: – על (לפי) דעתו של רבי יהודה שהוא אומר: באמה של חמשה טפחים היה ארכו של הארון עשוי (צריך לומר כמו במקבילה שבסוטה: 'באמה של חמשה טפחים היה הארון עשוי - ארכו של הארון') שנים עשר טפחים ומחצה, דכתיב: – שכתוב (בעניין הארון): "אמתים וחצי ארכו" (שמות כה, י) – אמתא חמשה – אמה (אחת) היא חמישה (טפחים), ואמתא חמשה – ואמה (שנייה) היא חמישה (טפחים), ופלגות אמתא תריי ופליג – וחצי אמה היא שניים (שני טפחים) וחצי (הרי ששתי אמות וחצי הן שנים עשר טפחים וחצי). וארבעה לוחות היו בו, שנים שלימים ושנים שבורים, דכתיב: – שכתוב: "אשר שברת ושמתם בארון" (דברים יב). והלוחות היו כל אחד ואחד ארכן ששה טפחים ורחבן שלשה (במסירה שלפנינו נכתב "ורחבן שלשה" והוגה על ידי מגיה "ששה"), תן רחבן (כן הוא במקבילה שבסוטה במסירה שלפנינו. ובדפוס ונציה הבבלי: 'אורכן') של הלוחות לאורכו של הארון – ארבעת הלוחות היו מונחים בארון כשאורכו של לוח זה על ידי אורכו של לוח זה, ורוחבו של כל לוח היה מונח לאורכו של הארון, נמצא

אור לישרים

דף אחד היה יוצא מן הארון ועליו היה ספר תורה מונח. ורבי מאיר, האי "מצד ארון" מאי עביד ליה? - לעולם בגויה דארון ומצידו. - ורבי מאיר, עמודים היכן היו עומדים? - מבחוץ (מחוץ לארון). - ורבי מאיר, שברי לוחות דמונחים בארון מנא ליה? - נפקא ליה מדתני רב יוסף, דתני רב יוסף: "אשר שיברת ושתתם" (דברים י) - מלמד, שהלוחות ושברי לוחות מונחים בארון.

לפי הבבלי, כל לוח היה רוחבו שישה טפחים. אבל לפי הירושלמי, כל לוח היה רוחבו שלושה טפחים (גם מדרשי האגדה חלוקים בעניין רוחבם של הלוחות).

לפי הבבלי, הלוחות השלמים תפסו שנים עשר טפחים באורכו של הארון ושישה טפחים ברוחבו, והלוחות השבורים לא היו מונחים בצד הלוחות השלמים אלא עליהם או תחתיהם. אבל לפי הירושלמי, הלוחות השלמים והלוחות השבורים תפסו שנים עשר טפחים באורכו של הארון ושישה טפחים ברוחבו, שהלוחות השלמים והלוחות השבורים היו מונחים אלה בצד אלה. ראב"ד הקשה, שלפי זה, למה ציוה ה' לעשות ארון גדול כזה עד שלא נשתברו הלוחות.

לדעת רבי מאיר, לפי הבבלי, שלושה הטפחים שנשתיירו באורכו של הארון - חצי טפח לעובי כותל זה וחצי טפח לעובי כותל זה, ושני טפחים שבהם היה ספר תורה מונח, ושלושה הטפחים שנשתיירו ברוחבו של הארון - חצי טפח לעובי כותל זה וחצי טפח לעובי כותל זה, ושני טפחים שלא יהא ספר תורה נכנס ויוצא בדוחק; ולפי הירושלמי, שלושה הטפחים שנשתיירו באורכו של הארון היה בהם איסטווה (עמודים), ושלושה הטפחים שנשתיירו ברוחבו של הארון - חצי טפח מכאן וחצי טפח מכאן לשילוט (שלא יהיו הלוחות נכנסים בדוחק), ושני טפחים שבהם היה ספר תורה מונח.

לדעת רבי מאיר, לפי הבבלי, הארון נמדד מבחוץ, הלוחות השלמים והלוחות השבורים היו בתוך הארון, גם ספר התורה היה בתוכו, ורוחבו של ספר התורה היה מול אורכו של הארון, והעמודים היו מחוץ לארון; ולפי הירושלמי, הארון נמדד מתוכו, הלוחות השלמים והלוחות השבורים היו בתוך הארון, גם ספר התורה היה בתוכו, ורוחבו של ספר התורה היה מול רוחבו של הארון, והעמודים היו בתוך הארון.

לדעת רבי יהודה, לפי הבבלי, חצי הטפח שנשתייר באורכו של הארון - רבע טפח לעובי כותל זה ורבע טפח לעובי כותל זה, והטפח ומחצה שנשתיירו ברוחבו של הארון - רבע טפח לעובי כותל זה ורבע טפח לעובי כותל זה, וטפח שבו היו עמודים; ולפי הירושלמי, חצי הטפח שנשתייר באורכו של הארון - רבע טפח לעובי כותל זה ורבע טפח לעובי כותל זה, והטפח ומחצה שנשתיירו ברוחבו של הארון - רבע טפח לעובי כותל זה ורבע טפח לעובי כותל זה, וחצי טפח מכאן וחצי טפח מכאן לשילוט.

מצידו האחד תפסה אצבע (רבע טפח) ברוחבו של הארון, ועובי דופן האורך של הארון מצידו השני תפסה אצבע (רבע טפח) ברוחבו של הארון, שהארון נמדד מבחוץ, נמצא שנשאר ברוחבו של הארון טפח בתוכו שאין צריכים ללוחות, **חצי טפח מיכן וחצי טפח מיכן לשילוט** (אחיזה, תפיסה) - חלל של חצי טפח מצידם האחד של הלוחות וחצי טפח מצידם השני, כדי שיהא נוח לתפוס בלוחות כשמניחים אותם בארון. שני חצאי הטפח לשילוט תפסו את הטפח שנשאר ברוחבו של הארון.

בבלי בבא בתרא יד, א-ב אמרו: ארון שעשה משה - אמתיים וחצי אורכו ואמה וחצי רוחבו ואמה וחצי קומתו, באמה בת שישה טפחים. והלוחות - אורכם שישה (טפחים) ורוחבם שישה ועוביים שלושה, מונחים לאורכו של ארון (זה על יד זה). כמה לוחות אוכלים (תופסים) בארון (באורכו)? שנים עשר טפחים. נשתיירו שם שלושה טפחים, צא מהם (הוצא מהחשבון) טפח, חציו לכותל זה וחציו לכותל זה. נשתיירו שם שני טפחים, שבהם ספר תורה מונח, שנאמר: "אין בארון רק שני לוחות האבנים אשר הניח שם משה" (מלכים א ח) - "אין רק" - אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות ספר תורה שמונח בארון. פרנסת (ערכת, סידרת) ארון לאורכו, צא ופרנס ארון לרוחבו: כמה לוחות אוכלים בארון (ברוחבו)? שישה טפחים. נשתיירו שם שלושה טפחים, צא מהם טפח, חציו לכותל זה וחציו לכותל זה. נשתיירו שם שני טפחים, שלא יהא ספר תורה נכנס ויוצא בדוחק (כשהיו מוציאים את ספר התורה לבדוק אותו או לקרוא בו (ראשונים)); דברי רבי מאיר.

רבי יהודה אומר: באמה בת חמישה טפחים. והלוחות - אורכם שישה ורוחבם שישה ועוביים שלושה, מונחים לאורכו של ארון. כמה לוחות אוכלים בארון (באורכו)? שנים עשר טפחים. נשתייר שם חצי טפח, אצבע לכותל זה ואצבע לכותל זה. פרנסת ארון לאורכו, צא ופרנס ארון לרוחבו: כמה לוחות אוכלים בארון (ברוחבו)? שישה טפחים. נשתייר שם טפח ומחצה, צא מהם חצי טפח, אצבע לכותל זה ואצבע לכותל זה. נשתייר שם טפח, שבו העמודים עומדים (עמודים של כסף היו בתוך הארון, חצי טפח לכל עמוד), שנאמר: "אפריון עשה לו המלך שלמה מעצי הלבנון, עמודיו עשה כסף רפידתו זהב מרכבו ארגמן" וגו' (שיר השירים ג). וארגז ששיגרו פלשתים דורון לאלוהי ישראל מונח בצידו, שנאמר: "ואת כלי הזהב אשר השבותם לו אשם תשימו בארגזו מצידו ושילחתם אותו והלך" (שמואל א ו), ועליו (על הארגז) ספר תורה מונח, שנאמר: "לקוח את ספר התורה הזה ושתתם אותו מצד ארון ברית ה'" (דברים לא) - בצידו היה מונח ולא בתוכו. ומה אני מקיים "אין בארון רק"? לרבות שברי לוחות (הראשונים) שמונחים בארון.

ורבי יהודה, קודם שהיה הארגז, ספר תורה היכן היה מונח? -

כיצד עשה בצלאל את הארון? – רבי חנינה אמר: שלש תיבות עשאו, שתיים של זהב ואחת של עץ, נתן של עץ בשל זהב ושל זהב בשל עץ, וציפהו, דכתיב:

אור ל'שירים

וכן הוא אומר בפלשתים: "ואת כלי הזהב אשר השבותם לו אשם תשימו בארגז מצידו" (שמואל א ו, ח).

בברייתא דמלאכת המשכן לא נזכרו העמודים, והפסוק "אפריון עשה לו המלך שלמה" וגו' מובא ללמדנו שספר תורה היה מונח מן הצד.

תנם לאיסטווה

בשיר השירים רבה א [יא] נאמר: "תורי זהב נעשה לך..." - רבי ברכיה פתר קרייה (הפסוק) בארון: "תורי זהב" - זה הארון, דכתיב: "וציפית אותו זהב טהור" (שמות כה, יא); "עם נקודות הכסף" - אלו שני העמודים העומדים לפני (בתוך הארון), שהיו של כסף, כמין איצטוון (שדרה של עמודים).

ובשיר השירים רבה ג [ט] נאמר: "אפריון עשה לו..." - רבי יודה ברבי אלעאי פתר קרא בארון: "אפריון" - זה הארון; "עשה לו המלך שלמה" - המלך שהשלום שלו (הקב"ה); "מעצי הלבנון" - היך מה דאת אמר: "ויעש בצלאל את הארון עצי שיטים" (שמות לז, א); "עמודיו עשה כסף" - אלו שני העמודים לפני, שהיו של כסף; "רפידתו זהב" - שנאמר: "וציפהו זהב טהור" (שמות לז, ב)...

לפי הירושלמי, לדעת רבי מאיר היו עמודים בתוך הארון כמין איסטווה, מה שאין כן לדעת רבי יודה. ואילו לפי שיר השירים רבה, רבי יודה הוא שאמר שהיו עמודים בתוך הארון כמין איסטווה.

בפסיקתא זוטרתא (לקח טוב) שמות כה, נאמר, שהעמודים נעשו כדי להחזיק את הלוחות במקומם שלא ינועו בארון בשעת המסעות. וריטב"א כתב, שהעמודים נועדו לסמוך את הכפורת, אחד מכאן ואחד מכאן, כעין אפריון.

☆☆☆

כיוון שדיברו לעיל על מידות הארון, מדברים על אופן עשייתו.

שואלים: כיצד עשה בצלאל (האומן הממונה על עשיית המשכן וכליו) את הארון? – כיצד נעשה ציפוי הארון בזהב? שלא נתפרש הדבר בכתוב בעניין הארון.

ומביאים שתי שיטות: **רבי חנינה** (בר חמא, אמורא ארץ ישראל בדור הראשון) **אמר**: שלש תיבות (ארגזים) **עשאו** – בצלאל עשה תחילה שלוש תיבות שלמות נפרדות לעצמן (כלי כיסוי), שתיים של זהב ואחת של עץ – תיבה אחת גדולה של זהב, ותיבה אחת בינונית של עצי שיטים, ותיבה אחת קטנה של זהב, ונתן של עץ בשל זהב ושל זהב בשל עץ (כך נכתב במסירה שלפנינו,

לדעת רבי יהודה, לפי הבבלי, הארון נמדד מבחוץ, הלוחות השלמים והלוחות השבורים היו בתוך הארון, ספר התורה היה מחוץ לארון, והעמודים היו בתוך הארון; ולפי הירושלמי, הארון נמדד מבחוץ, הלוחות השלמים והלוחות השבורים היו בתוך הארון, ספר התורה היה מחוץ לארון, והעמודים אם היו לא היו בתוך הארון.

בנוגע לברייתא שבבבלי, צריך להעיר, שלא רבי מאיר ולא רבי יהודה אמרו בפירוש דברים אלה, אלא שהוציאו דעתם זו מדעתם על דבר אמת כלים במשנה כלים יז, ודבר זה מפורש בירושלמי כאן. על פי הדברים האלה שבירושלמי נעשתה הברייתא הבבלית, שהיא מאוחרת אפוא לרבי יוחנן ("מבאוות לספרות האמוראים", עמוד 234).

דעתם של רבי מאיר ורבי יהודה כחכמים לעיל, החולקים על רבי יהודה בן לקיש וסוברים, שלא היה ארון אלא אחד, ולוחות שניים ושברי לוחות ראשונים היו מונחים בתוכו.

בברייתא דמלאכת המשכן פרק ו נאמר: ארון שעשה משה במדבר - אורכו שתי אמות ומחצה ורוחבו אמה ומחצה וגובהו אמה ומחצה, שנאמר: "ועשו ארון עצי שיטים" וגו' (שמות כה, י).

רבי מאיר אומר: באמה בת שישה טפחים. הרי כאן חמישה עשר טפחים. [וארבעה לוחות היו בו, שניים שלימים ושניים שבורים. והלוחות - אורכם של כל אחד ואחד שישה טפחים ורוחבם שלושה ועוביים שלושה.] צא מהם שנים עשר טפחים לרוחבם של לוחות, וטפחיים מקום שספר תורה מונח, וחצי טפח מכאן וחצי טפח מכאן לעוביו של ארון. ורוחבו של ארון תשעה טפחים. צא מהם שישה טפחים לאורכם של לוחות, ומקום הנחת ספר תורה (המקום שנותן רווח לספר תורה) טפחיים, כדי שלא יהא יוצא ונכנס בדוחק, וחצי טפח מכאן וחצי טפח מכאן לעוביו של ארון.

רבי יהודה אומר: באמה בת חמישה טפחים. הרי כאן שנים עשר טפחים ומחצה. וארבעה לוחות היו מונחים בו, שניים שלימים ושניים שבורים. והלוחות - אורכם של כל אחד ואחד שישה טפחים ורוחבם שלושה ועוביים שלושה. צא מהם שנים עשר טפחים לרוחבם של לוחות, ואצבע מכאן ואצבע מכאן לעוביו של ארון. ורוחבו של ארון שבעה טפחים ומחצה. צא מהם שישה טפחים לאורכם של לוחות, וחצי טפח מכאן וחצי טפח מכאן מקום הנחת הלוחות (המקום שנותן רווח ללוחות), ואצבע מכאן ואצבע מכאן לעוביו של ארון. אבל ספר תורה לא היה נתון אלא מן הצד, שנאמר: "לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו מצד ארון ברית ה'" (דברים לא, כו), ועליו מפורש בקבלה: "אפריון עשה לו המלך שלמה" וגו' (שיר השירים ג, ט),

"וצפית אותו זהב טהור מבית ומחוץ". מה תלמוד לומר: "תצפנו"? – להביא שפתו העליונה. – רבי שמעון בן לקיש אמר: תיבה אחת עשאו וציפהו, דכתיב: "וצפית אותו זהב טהור מבית ומחוץ". מה תלמוד לומר: "תצפנו"? – אמר רבי פינחס: להביא בין נסר לנסר.

כיצד היו הלוחות כתובים? – רבי חנניה בן גמליאל אומר: חמשה על לוח זה

אור ל'שרים

בבבלי יומא עב, אמרו: אמר רחבה אמר רב יהודה: שלוש ארונות עשה בצלאל, אמצעי של עץ תשעה (גובהו מבחוץ תשעה טפחים), פנימי של זהב שמונה, חיצון של זהב עשרה (תשעה כדי גובה הארון, וטפח כדי גובה הכפורת) ומשהו. – והתניא: (חיצון) אחד עשר ומשהו! – לא קשיא: הא – כמאן דאמר: יש בעוביו (של שולי החיצון) טפח, הא כמאן דאמר: אין בעוביו טפח. – ומאי משהו? – זר (קישוט כעין נזר שהיה על הארון).

ובברייתא דמלאכת המשכן פרק ז נאמר: כיצד עשה בצלאל הארון? – עשאו שלוש תיבות, שתיים של זהב ואחת של עץ, נתן של עץ בתוך של זהב ושל זהב בתוך של עץ, וחיפה שפתיו העליונות בזהב, שנאמר: "וצפית אותו זהב טהור" (שמות כה, יא), שאין תלמוד לומר "תצפנו" (שם), ומה תלמוד לומר "תצפנו"? מלמד שחיפה שפתיו העליונות בזהב.

ובמדרש תנחומא פרשת "ויקהל" סימן ז נאמר: אמר רבי חנינא דציפורין: שלוש תיבות עשה בצלאל את הארון, שתיים של זהב ואחת של עץ, שיקע של עץ בתוך של זהב ושל זהב בתוך של עץ, ואחר כך ציפה שפתותיהם זהב, לקיים מצוות עשה, שנאמר: "ויצפהו זהב טהור מבית ומחוץ", ואחר כך: "ויעש לו זר זהב סביב".

ובשיר השירים רבה א [יא] נאמר: כיצד נעשה הארון? – רבי חנינא ורבי שמעון בן לקיש – רבי חנינא אמר: שלוש תיבות עשאו, שתיים של זהב ואחת של עץ, נתן של עץ על של זהב ושל זהב על של עץ, וחיפה שפתיו העליונות בזהב. ריש לקיש אמר: תיבה אחת עשאו, וחיפהו מבפנים ומבחוץ, דכתיב: "מבית ומחוץ תצפנו" (שמות כה, יא). – ומה מקיים ריש לקיש קרייה דרבי חנינא? – אמר רבי פינחס: שחיפה בין נסר לנסר.

מקור דברי רבי חנינה הוא ברייתא (ברייתא דמלאכת המשכן). גם משאלת הבבלי "והתניא: אחד עשר ומשהו" מוכח ששנו בברייתא ששלש תיבות עשה בצלאל את הארון. רבי שמעון בן לקיש שחלוק על רבי חנינה לא ידע ברייתא זו. רבי חנינא דציפורין שנזכר במדרש תנחומא הוא רבי חנינא בר חמא מהעיר ציפורי, ואינו רבי חנינא דציפורין, אמורא ארץ ישראל בדור החמישי.

☆☆☆

כיוון שדיברו לעיל על הלוחות שהיו בארון, חוזרים ומדברים עליהם.

מביאים ברייתא: כיצד היו הלוחות כתובים? – כיצד היו כתובים עשרת הדיברות (הדברים) על שני הלוחות?

ונמחק על ידי מגיה והוגה על הגיליון: "של זהב בשל עץ ושל עץ בשל זהב". כהגהה כן הוא במקבילה שבסוטה ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים. אלא שהגהה של כלום היא, וכנוסח כתב היד כן הוא בברייתא דמלאכת המשכן – נתן את התיבה הבינונית של עץ לתוך התיבה הגדולה של זהב, ואת התיבה הקטנה של זהב לתוך התיבה הבינונית של עץ, וציפהו – כך נמצא שהארון הוא עץ מצופה זהב מבפנים וגם מבחוץ, דכתיב (במקבילה: 'הדא היא דכתיב'. ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'שנאמר'): – שכתוב (בענין הארון): "וצפית אתו זהב טהור, מפית ומחוץ תצפנו" (שמות כה, יא) – אתה חייב לצפות אותו בזהב מזוקק מסיגים, מבפנים ומבחוץ אתה חייב לצפות אותו. מה תלמוד לומר: "תצפנו"? – מה יש ללמוד מהכתוב הזה? (שהמילה הזו יתירה) – להביא (להוסיף, לרבות) שפתו העליונה – שכיסה בזהב את השפה העליונה של תיבת העץ הבינונית, שהשפה העליונה נותרה מגולה לאחר שנתן של עץ בשל זהב ושל זהב בשל עץ.

רבי שמעון בן לקיש (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור השני) אמר: תיבה אחת עשאו וציפהו – תיבה אחת בלבד של עץ עשה בצלאל וציפה אותה בלוחות דקים של זהב מבפנים וגם מבחוץ (ציפוי הזהב היה מחובר במסמרים), דכתיב (במקבילה: 'הדא היא דכתיב'. ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'שנאמר'): – שכתוב (בענין הארון): "וצפית אתו זהב טהור, מפית ומחוץ תצפנו" (שמות כה, יא). מה תלמוד לומר: "תצפנו"? – מה יש ללמוד מהכתוב הזה? (שהמילה הזו יתירה) – אמר רבי פינחס (אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי) (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין מילים אלו): להביא (להוסיף, לרבות) בין נסר (קרש, לוח שנגזר מעץ) לנסר – שציפה בזהב גם את הרווחים שבין הנסרים שמהם היה הארון עשוי, כדי שייראה הארון כעשוי מקשה אחת ולא נסרים מחוברים. ולפי זה צריך לומר, שציפה תחילה את הלוחות העץ, ואחר כך חיבר את הלוחות המצופים ועשה מהם תיבה (לשיטה זו אין לומר כמו לעיל "להביא שפתו העליונה", שהואיל ומדובר בציפוי ממש, אין הברל בין שפתו העליונה של הארון ובין שאר צדדיו, שוודאי שהיה מצופה כולו, אף שפתו העליונה).

וחמשה על לוח זה. הדא הוא דכתיב: "ויכתבם על שני לוחות אבנים" – חמשה על לוח זה וחמשה על לוח זה. – ורבנן אמרין: עשרה על לוח זה ועשרה על לוח זה. הדא הוא דכתיב: "ויגד לכם את בריתו אשר צוה אתכם לעשות עשרת הדברים" – עשרה על לוח זה ועשרה על לוח זה. – רבי שמעון בן יוחי אמר: עשרים על לוח זה ועשרים על לוח זה, דכתיב: "ויכתבם על שני לוחות אבנים" – עשרים על לוח זה ועשרים על לוח זה. – רבי סימאי אמר: ארבעים על לוח זה וארבעים על לוח זה – "מזה ומזה הם כתובים" – טטרגונה. – חנניה בן אחי רבי יהושע אומר: בין כל דיבור ודיבור דיקדוקיה

אור לישראלים

להלן: "לחת פתבים משני עבריהם, מזה ומזה הם פתבים" (שמות לב, טו), שהיו עשרת הדברים כתובים בשני צידיהם של הלוחות, מפנים ומאחור ("משני עבריהם" דהיינו "מזה ומזה"), – עשרים על לוח זה ועשרים על לוח זה (בכתב יד שקלים אין הכתוב). רבי סימאי (בדור המעבר שבין התנאים לאמוראים) (ב"שרידי הירושלמי": רבי שמעון בן יוחאי) אומר: ארבעים על לוח זה וארבעים על לוח זה – שעשרת הדברים היו כתובים על כל אחד מארבעת הצדדים של כל לוח, (ב"שרידי הירושלמי" נוסף: 'הדא היא דכת[יב]. ובכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים: 'שנאמר') – שכתוב (בשבירת הלוחות): "ויפן ויגד משה מן הקדו ושיני לחת העדת קדו, לחת פתבים משני עבריהם, מזה ומזה הם פתבים" (שמות לב, טו) – משה פנה והחל לרדת מהר סיני, ובידו שני הלוחות, שהיו כתובים בשני צידיהם, מן הצד הזה ומן הצד הזה היו הלוחות כתובים. ויש לדרוש את כפל הלשון "לוחות כתובים משני עבריהם, מזה ומזה הם כתובים" – טטרגונה (המרובע (מקור המילה ביוונית)) (ב"שרידי הירושלמי": 'ארבעים על לוח זה וארבעים על לוח זה היה כתוב טטרגונה') – ארבע פעמים היו כתובים עשרת הדברים על כל לוח, שעשרת הדברים היו כתובים בכל ארבעת צידיו של כל לוח, מפנים ומאחור ("משני עבריהם") ומימין ומשמאל ("מזה ומזה"). – אורכם של כל אחד ואחד מהלוחות היה שישה טפחים ורוחבם היה שלושה טפחים ועוביים היה שלושה טפחים (ראה לעיל). הרי שכל אחד מארבעת צידיו של כל לוח היה שישה טפחים על שלושה טפחים, ולכן ניתנו עשרת הדברים להיכתב בכל ארבעת צידיו של כל לוח).

הדעות בברייתא הובאו לפי סדר מספרי עולה. לכן הביטוי "ורבנן אמרין" המציע את דעת רוב החכמים אינו חותם כאן את מחלוקת החכמים היחידים, על אף שכך הוא שימושו המיוחד של ביטוי זה באגדה.

חנניה בן אחי רבי יהושע (תנא בדור השלישי) אומר:

שלא נתפרש הדבר בכתוב.

רבי חנניה בן גמליאל (תנא בדור הרביעי) אומר: חמשה על לוח זה וחמשה על לוח זה – עשרת הדברים היו מחולקים בשווה, חמישה מהם היו כתובים על לוח אחד וחמישה מהם היו כתובים על לוח שני. ומציעים מקור בכתוב: הדא הוא (צריך לומר: 'היא') דכתיב (בכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים: 'שנאמר'): – זאת היא שכתוב (זה הוא הדבר שכתוב באזהרות ובתוכחות של משה לישראל): "ויגד לכם את בריתו אשר צוה אתכם לעשות עשרת הדברים, ויכתבם על שני לוחות אבנים" (דברים ד, יג) – ה' אמר לכם את בריתו, שהם עשרת הדברים שציווה אתכם לקיים, וכתב את עשרת הדברים על שני לוחות. הרי שה' כתב את עשרת הדברים על שני לוחות: – חמשה על לוח זה וחמשה על לוח זה (במקבילה שבסוטה אין "הדא הוא דכתיב" וכול'. גם בדפוס ונציה הבבלי אין הכתוב).

ורבנן אמרין: – והחכמים אומרים: עשרה על לוח זה ועשרה על לוח זה – שעשרת הדברים היו כתובים על כל אחד משני הלוחות. ומציעים מקור בכתוב: הדא הוא (צריך לומר: 'היא') דכתיב (במקבילה: 'דכתיב'. ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'שנאמר'): – זאת היא שכתוב: "ויגד לכם את בריתו אשר צוה אתכם לעשות עשרת הדברים, ויכתבם על שני לוחות אבנים" (דברים ד, יג) – ויש במשמע הכתוב שה' כתב את עשרת הדברים על כל אחד משני הלוחות: – עשרה על לוח זה ועשרה על לוח זה.

רבי שמעון בן יוחי (תנא בדור הרביעי) (ב"שרידי הירושלמי": 'רבי נחמיה') אומר: עשרים על לוח זה ועשרים על לוח זה – שעשרת הדברים היו כתובים על כל אחד משני הצדדים של כל לוח, דכתיב (ב"שרידי הירושלמי": 'הדא הוא דכתיב'. בכתב יד הבבלי ובדפוס ונציה הבבלי: 'שנאמר'): – שכתוב: "ויגד לכם את בריתו אשר צוה אתכם לעשות עשרת הדברים, ויכתבם על שני לוחות אבנים" (דברים ד, יג) – הרי שעשרת הדברים היו כתובים על כל לוח; ויש להוסיף כאן את הכתוב המובא

ואותותיה של תורה – "ממולאים בתרשיש" – °כימא רבא. – רבי שמעון בן לקיש, כד הוה מטי הדין קרייא הוה אמר: יפה לימדני חנניה בן אחי רבי יהושע: מה הים הזה, בין גל גדול לגל גדול גלים קטנים, כך בין כל דיבור ודיבור דיקדוקיה ואותותיה של תורה.

אור לישירים

משובצים דקדוקי התורה ואותיותיה, כמו הים שבין הגלים הגדולים שבו יש גלים קטנים.

כוונתם של מאמרים אלו, שבין כל דיבור ודיבור נכתבו פירושי ודקדוקי של אותו דיבור, כלומר כל מה שחידשה ההלכה בתורה שבעל פה כאילו היה כתוב ליד כל דיבור ודיבור ("חז"ל - פרקי אמונות ודעות", עמוד 317).

במכילתא דרבי ישמעאל 'יתרו' מסכתא ד"בחדש" פרשה ח נאמר: עשרת הדיברות - חמישה על לוח זה וחמישה על לוח זה; דברי רבי חנינא בן גמליאל. וחכמים אומרים: עשרה על לוח זה ועשרה על לוח זה, שנאמר: "את הדברים האלה דיבר ה'... ויכתבם על שני לוחות אבנים" (דברים ה, יח), ואומר: "שני שדיך כשני עופרים תאומי צביה" (שיר השירים ד, ה) ("שני שדיך" אלו שני לוחות), ואומר: "ידיו גלילי זהב ממולאים בתרשיש" (שם ה, יד).

ובשיר השירים רבה ה [יד] נאמר: "ידיו גלילי זהב" - [ידיו] אלו לוחות הברית, שנאמר: "הלוחות מעשה אלוהים המה" (שמות לב) (מעשה ידיו, לכן נדרשת "ידיו" על הלוחות), "גלילי זהב" אלו דברי תורה, שנאמר: "הנחמדים מזהב ומפז" (תהלים יט, יא).

כיצד היו כתובים? - חמישה על לוח זה וחמישה על לוח זה, על שם שנאמר: "ידיו גלילי זהב" (כמספר אצבעות הידיים), כדברי רבי חנינא בן גמליאל, הדא היא דכתיב: "ויכתבם על שני לוחות אבנים" (דברים ד, ג). - ורבנן אמרי: עשרה על לוח זה ועשרה על לוח זה, שנאמר: "ויגד לכם את בריתו אשר ציווה אתכם לעשות, עשרת הדברים, ויכתבם על שני לוחות אבנים" (שם) (משמע, כל עשרת הדברים על כל אחד משני הלוחות). - רבי שמעון בן יוחאי אמר: עשרים על לוח זה ועשרים על לוח זה, שנאמר: "ויכתבם על שני לוחות אבנים" (שם) [וכתיב: "לוחות כתובים משני עבריהם" (שמות לב, טו)] - עשרים על לוח זה ועשרים על לוח זה. - רבי סימאי אומר: ארבעים על לוח זה וארבעים על לוח זה, שנאמר: "לוחות כתובים משני עבריהם, מזה ומזה" (שמות לב, טו), טטרוגא (ארבעתיים. דורש כפל הלשון, מפנים ומאחור ומשני הצדדים).

חנניה בן אחי רבי יהושע אמר: בין כל דיבור ודיבור פרשיותיה ודקדוקיה של תורה היו כתובים. - רבי יוחנן, כד הוה פשיט קרייה והוה מטי בדין פסוקא (כשהיה לומד מקרא והיה מגיע לאותו פסוק): "ממולאים בתרשיש", הוה אמר: יפה לימדני בן אחי רבי יהושע: מה גלים הללו, בין גל גדול לגל גדול גלים קטנים, כך

בין כל דיבור ודיבור דיקדוקיה ואותותיה (אותיותיה) של התורה - בין כל דבר ודבר מעשרת הדברים שהיו כתובים על הלוחות, היו כתובים על הלוחות דקדוקי התורה (פרטי המצוות שאינם מפורשים בתורה, אלא שמוצאים אותם אחרי עיון וחיפוש, והם דברים הנלמדים מן הכתוב בתורה, בין על פי ההיגיון ובין על פי מדרש הכתובים) ואותיות התורה (דברים הנלמדים ממילים החסרות או יתרות אותיות שלא כדין), שאף הם נאמרו למשה בהר סיני, - שנאמר (בתיאור הרעיה את הדוד): "ידיו גלילי זהב ממולאים בתרשיש" (שיר השירים ה, יד) (במסירה שלפנינו הגיה מגיה 'כתרשיש', וכן הוא ב"שרידי הירושלמי" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים) - ידיו דומות בצורתן לעמודים עגולים עשויים מזהב ומשובצים באבנים יקרות, - כימא רבא - כים הגדול (הים התיכון). חכמים פירשו את המילה "תרשיש" - ים, על סמך זיהוי המילה 'תרשיש' עם המילה היוונית 'תלסיס' בחילוף של למ"ד - רי"ש. ראה ירושלמי מגילה ג, ב: "תרשיש - תלסיס". והשווה התרגומים העתיקים של המילה "תרשיש" בתנ"ך). והמילים "ידיו גלילי זהב" נדרשו על הלוחות ועשרת הדברים שהיו כתובים בהם, והמילים "ממולאים בתרשיש" נדרשו על דקדוקיה ואותיותיה של התורה שהיו כתובים בין כל דבר ודבר מעשרת הדברים, כמבואר להלן).

ומספרים: רבי שמעון בן לקיש (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור השני), כד הוה מטי הדין (כך גם ב"שרידי הירושלמי". ובמקבילה שבסוטה: 'להדין') קרייא (ב"שרידי הירושלמי": 'פסוקה') הוה אמר: - כשהיה מגיע (בלימודו) למקרא (לפסוק) הזה ("ידיו גלילי זהב ממולאים בתרשיש"), היה אומר: יפה לימדני (בכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים: 'ל[י]מדנו') חנניה בן אחי רבי יהושע: מה הים הזה, בין גל גדול לגל גדול (המילה האחרונה נוספה במסירה שלפנינו על הגיליון על ידי מגיה, וישנה ב"שרידי הירושלמי" ובמקבילה שבסוטה ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים) גלים קטנים - כשם שבים יש גלים קטנים בין גל גדול אחד לגל גדול אחר, כך בין כל דיבור ודיבור דיקדוקיה ואותותיה של התורה - כך בלוחות היו דקדוקי התורה ואותיותיה כתובים בין דבר אחד לדבר אחר מעשרת הדברים. חנניה בן אחי רבי יהושע דרש את המילים "ממולאים בתרשיש" (כמו הים), שבין עשרת הדברים שהיו כתובים על הלוחות היו

אמר רבי תנחומא: איתקשיית קומי רבי פינחס: אתיא כרבי יודה ולא אתיא כרבי מאיר! מה טעמיה דרבי יודה? "לקוח את ספר התורה הזאת ושמתם אותו מצד ארון ברית יי" וגו'. על דעתיה דרבי יודה דו אמר, איכן היה ספר תורה נתון? כמין גלוסקום עשה לו מבחוץ, והיה ספר תורה נתון לתוכו. מה טעמיה דרבי מאיר? "ונתתה את הכפרת על הארון מלמעלה" וגו'. – על

אור לישירים

משפט זה הוא הצעת פתיחה של דברי המקשה. והמקשה הולך ומפרש את כוונת דבריו: **מה טעמיה** (במסירה שלפנינו: 'מה טע', וב"שרידי הירושלמי": 'מה טעמיה') **דרבי יודה?** – מה טעמו של רבי יהודה? (מה מקורו בכתוב שספר התורה לא היה בתוך הארון?) – נאמר: **"לקח את ספר התורה הזה ושמרתם אתו מצד ארון ברית יי אלהיכם"** (דברים לא, כו) – משה ציווה את הלוויים, שייקחו את ספר התורה שכתב וישימו אותו ליד הארון. הרי שספר התורה היה מצד הארון ולא בתוכו. על דעתיה דרבי יודה דו אמר (אין לגרוס שתי המילים האחרונות, וכן אינן ב"שרידי הירושלמי" ובמקבילה שבסוטה בכתב יד רומי ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים. מילים אלו הן אשגרה בטעות מהסוגיה לעיל בעניין מידות הארון. סגנון הירושלמי הוא להציע אחרי "דו אמר" את תוכן הדעה שנאמרה. אבל כאן אין זה כך, ולכן אין לגרוס "דו אמר") – על (לפי) דעתו של רבי יהודה, **איכן** (היכן) **היה ספר תורה נתון? כמין גלוסקום** (צריך לומר: 'גלוסקום', כמו שהוא ב"שרידי הירושלמי") (גלוסקמה, ארון (מקור המילה ביוניתי)) **עשה** (במקבילה שבסוטה: 'עשו') **לו מבחוץ, והיה ספר תורה נתון לתוכו** (בלשון ארץ ישראל משמש "לתוך" במקום "בתוך") – לדעת רבי יהודה היה ספר התורה בתוך ארגו שבצידו של הארון (דברי המקשה "מה טעמיה דרבי יהודה" אינם לשון קושיה, אלא לשון שאלה לשם תשובה, והתשובה לשאלה זו היא הפסוק המפורש "מצד הארון". גם דברי המקשה "על דעתיה דרבי יודה, איכן היה ספר תורה נתון" הם שאלה לשם תשובה, והשיב עליה מה שהשיב). **מה טעמיה** (במסירה שלפנינו: 'מה טע', וב"שרידי הירושלמי": 'ומה טעמיה') **דרבי מאיר** (צריך לומר כמו במקבילה שבסוטה בכתב יד רומי: 'דרבי יודה')? – מה טעמו של רבי יהודה? (מה מקורו בכתוב שספר התורה לא היה בתוך הארון?) שכתוב (בעניין הארון): **"ונתתה את הכפרת על הארון מלמעלה, ואל הארון תתן את העדת אשר אתן אליך"** (שמות כה, כא) – תשים את הכפרות על הארון כמכסה מלמעלה, לאחר שתשים בתוך הארון את הלוחות שעשרת הדיברות כתובים עליהם ושאיני עתיד לתת אותם לך. לפי פשוטו של מקרא, "העדות" הם הלוחות, שהם עדות לברית בין ה' לישראל, ונתנית העדות אל הארון

בין כל דיבור ודיבור פרשיותיה ודקדוקיה של תורה היו כתובים.

ובשמות רבה מזו, נאמר: עשרת הדיברות - כיצד היו עשויים? - חמישה על לוח זה וחמישה על לוח זה; כדברי רבי יהודה. ורבי נחמיה אומר: עשרה על לוח זה ועשרה על לוח זה.

אמר: **"יפה לימדני רבי..."**

לפי הירושלמי, רבי שמעון בן לקיש אמר: "יפה לימדני חנניה בן אחי רבי יהושע". ולפי שיר השירים רבה, רבי יוחנן אמר כך. גם רבי יוחנן וגם רבי שמעון בן לקיש לא שמעו את הדברים מחנניה בן אחי רבי יהושע עצמו שקדם להם בכמה דורות אלא שמעו משמו. בביטוי "יפה לימדני" הם באו לשבח ולקלס את חנניה בן אחי רבי יהושע על דבריו.

בכמה מקומות בירושלמי אמרו, שרבי יוחנן, כשמע מימרה, אמר: "יפה לימדני רבי פלוני", או: "יפה לימדנו רבי פלוני". בבראשית רבה ד,ב נאמר: רבי יוחנן, כשהיה מגיע לפסוק: "ברוחו שמים שפרה" (איוב כו,ג), היה אומר: יפה לימדני רבי חנינא.

בויקרא רבה יט,א, בשיר השירים רבה ה [יא], באיכה רבה (בזכר) ב [יט] ובמדרש שמואל ה,ב נאמר: רבי שמעון בן לקיש פשט קרייה (למד מקרא), וכד הוה מטי באילין קרייה (וכשהיה מגיע לאלה המקראות): "ותקם בעוד לילה" (משלי לא,טו), "קומי רוני בלילה" (איכה ב,יט), הוה אמר (היה אומר): יפה לימדני רבי יוחנן.

הרי שגם רבי יוחנן וגם רבי שמעון בן לקיש נקטו לשון זו.

☆☆☆

לעיל הובאה מחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה במידות הארון. לדעת רבי מאיר היה ספר התורה שכתב משה נתון בתוך הארון, ולדעת רבי יהודה לא היה ספר התורה נתון בתוך הארון.

אמר רבי תנחומא (בר אבא, אמורא ארץ ישראל בדור החמישי): **איתקשיית** (ב"שרידי הירושלמי": 'א[נ]ת[ו]תבת' (הושבה)) **קומי** – הוקשתה (הקשו קושיה) לפני **רבי פינחס** (אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי): **אתיא כרבי יודה ולא אתיא כרבי מאיר!** – באה (הדבר הולך) כדעתו של רבי יהודה ולא באה (ואין הדבר הולך) כדעתו של רבי מאיר! (הכתובים להלן מסייעים לדעתו של רבי יהודה ואינם מסייעים לדעתו של רבי מאיר. –

דעתיה דרבי מאיר דו אמר, אין מוקדם ומואחר בתורה, אלא "ואל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך", ואחר כך "ונתתה את הכפורת על הארון מלמעלה".

אור לישירים

בתורה, עונה על הקושיה מהפסוק השני (שמות כה), ואילו הקושיה מהפסוק הראשון (דברים לא) במקומה עומדת. ניתן לומר, שמה שסתם הירושלמי פירש הבללי, שבבבלי בבא בתרא ידב, הקשו: "ורבי מאיר, האי מצד ארון מאי עביד ליה?", ותירצו: "לעולם בגווייה דארון ומצידו" (הספר יונח בתוך הארון, ובצידו ולא באמצעו).

ברם אפשר לומר, שתירוצו של רבי פינחס "אין מוקדם ומואחר בתורה" כוחה יפה אף לפסוק הראשון, ואל תקרא: "ושמתם אותו מצד ארון ברית ה'", אלא: "ושמתם אותו [ב]ארון מצד ברית ה'". "ברית ה'" הם לוחות הברית, כמו שנאמר: "וְאִשֶּׁשׁ שָׁם מְקוֹם לְאָרוֹן אֲשֶׁר שָׁם בְּרִית ה' (מלכים א ח, כא; וכן בכתוב המקביל בדברי הימים ב ו, יא). בזאת התיישבו שני הפסוקים לשיטות שני התנאים (שם, עמוד קעו).

אין מוקדם ומואחר בתורה

במידות של רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי, המידה השלושים ואחת היא "מוקדם ומואחר בעניין", והמידה השלושים ושתיים היא "מוקדם ומואחר בפרשיות". מוקדם ומואחר בעניין, כיצד? - "ונר אלוהים טרם יכבה ושמואל שוכב בהיכל ה'" (שמואל א ג), והלא אין ישיבה בהיכל, כל שכן שכיבה, ואפילו בעזרה אין ישיבה אלא למלכי בית דוד בלבד, ומה תלמוד לומר "שוכב"? אלא מוקדם הוא, וכך צריך לומר: "ונר אלוהים טרם יכבה בהיכל ה' ושמואל שוכב". כיוצא בו: "עיני ה' אל צדיקים ואוזניו אל שוועתם", "פני ה' בעושי רע להכרית מארץ זכרם", "צעקו וה' שמע ומכל צרותם הצילם" (תהילים לד), מוקדם הוא, וכך צריך לומר: "עיני ה' אל צדיקים..."; "צעקו וה' שמע..."; ואחר כך: "פני ה' בעושי רע...". מוקדם ומואחר בפרשיות, כיצד? - "וידבר ה' אל משה במדבר סיני... באחד לחודש השני בשנה השנית" וגו' (במדבר א), ואחר כך כתוב: "ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן" (במדבר ז), והלא הקמת המשכן היה מוקדם, שהוקם המשכן באחד בניסן בשנה שנייה, שנאמר: "ויהי בחודש הראשון בשנה השנית באחד לחודש הוקם המשכן" (שמות מ), אלא מכאן אתה למד שהמואחר מוקדם בפרשיות.

'אין מוקדם ומואחר בתורה' בכל מקום היא המידה "מוקדם ומואחר בפרשיות". 'אין מוקדם ומואחר בתורה' בירושלמי כאן היא המידה "מוקדם ומואחר בעניין". יישוב הפסוק השני (שמות כה) לשיטת רבי מאיר שאמר בירושלמי כאן דומה ליישוב הפסוק בתהילים (לד) לפי המידה "מוקדם ומואחר בעניין". יישוב הפסוק הראשון (דברים לא) לשיטת רבי מאיר

קודמת לנתינת הכפורת על הארון ("ואל הארון תיתן" הוא 'עמיד מוקדם'), ו"אל הארון" מובנו: לתוך הארון. - ולפי המקשה, "העדות" שבפסוק זה הוא ספר התורה, ש"עדות" היא אחד הכינויים לתורה ("עדות" מעניין ציווי, אזהרה והתראה), והכתוב אומר: קודם תשים את הכפורת על הארון עם הלוחות שבו, ואחר כך תשים אל הארון את ספר התורה, וכיוון שאי אפשר לשים את ספר התורה בתוך הארון כשהארון מכוסה, בהכרח יש לשים את ספר התורה בצד הארון ("אל הארון" - על יד הארון). הרי שהפסוק הזה, שהקדים נתינת הכפורת על הארון לנתינת העדות אל הארון, מסייע לשיטת רבי יהודה, שספר התורה לא היה בתוך הארון (עד כאן דברי המקשה שאומר, שיש לנו שני פסוקים שמוכיחים כרבי יהודה, וכיצד יתרחץ רבי מאיר פסוקים אלה לשיטתו?). ויתריך רבי פינחס (את קושית המקשה): על דעתיה דרבי מאיר דו אמר (אין לגרוס שתי המילים האחרונות, וכן אינן ב"שרידי הירושלמי" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים) - על (לפי) דעתו של רבי מאיר, אין מוקדם ומואחר (מאחר) בלשון חכמים יש חילופי צורות בינוני של פֶּעַל (מקוטל) בבינוני של הַפְּעַל (מוקטל)) בתורה - אין ללמוד מסדרם של שני חלקי הפסוק הזה, מפני שאין למדים מסידור הדברים שבתורה, לפי שלא הקפידה התורה להקדים את המוקדם ולאחר את המאוחר, אלא (במקבילה שבסוטה במסירה שלפנינו אין מילה זו) "וְאֵל הָאָרוֹן תִּתֵּן אֶת הָעֵדוּת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלֶיךָ", ואחר כך "וְנָתַתָּ אֶת הַכְּפֹרֶת עַל הָאָרוֹן מִלְּמַעְלָה" - יש להפוך את הסדר של שני חלקי הפסוק, וכך שיעור הפסוק: קודם נותנים את ספר התורה בארון (לאחר שפתחו את הארון), ואחר כך (חוזרים ו)מכסים את הארון בכפורת.

פירושה של הסוגיה הוא על פי: "להשגות 'פני זקן' על הגהות הגר"א לירושלמי שקלים", "נטיעות לדוד", עמודים קעד-קעו.

בירושלמי כאן אמרו לשיטת רבי יהודה, שספר התורה היה מונח בתוך ארגז. ובברייתא המובאת בבבלי בבא בתרא יד,א (ראה לעיל) נאמר לשיטת רבי יהודה, שספר התורה היה מונח על הארגז ששיגרו פלשתים, ואמרו בתלמוד שם, שלפני שבא אותו ארגז, ספר התורה היה מונח על דף שיצא מהארון.

תשובת רבי פינחס, שרבי מאיר סובר שאין מוקדם ומואחר

רבי פינחס בשם רבי שמעון בן לקיש: התורה שנתן לו הקב"ה למשה, נתנה לו עורה אש לבנה, חרותה באש שחורה. היא אש, מובללת באש, חצובה מאש ונתונה מאש. הדא הוא דכתיב: "מימינו אש דת למו".

הלכה ב-ג (בדפוס המשנה: הלכה ג; בדפוס התלמוד: הלכה ב)

משנה

היכן היו השתחויות האלו? – ארבע בצפון וארבע בדרום, שלש במזרח ושתים

אור ל'שרים

באריכות על גניזת הארון. ואילו היה מקור החלק הזה בשקלים, היה להם לסמוך גניזה לגניזה.

החלק השני, ספק הוא האם מקורו בסוטה או בהוריות. ויש פנים לכאן ולכאן, שהרי בסוטה הוא קשור עם מה שבא לעיל: "פיטום שמן המשחה..." ובהוריות עם הפירוש של המשנה: "ואיזהו המשיח? זה המשוח בשמן המשחה", ואין להכריע. וייתכן שכל החלק הזה עם הקטע הקודם לו: "פיטום שמן המשחה..." נשנה בתחילה בכריתות א,א על הפירוש "המפטם את השמן", וכמו שהוא בבבלי כריתות ה,א-ב. החלק השלישי דן במידות הארון ועשייתו, במידות הלוחות וכתבתו, ובספר התורה שהיה מונח בארון. והדברים שייכים לסוטה ולשקלים, ואין להכריע מה מקורו ("סוגיות מקבילות בירושלמי", עמודים 129-130).

בשיר השירים רבה ה [יא] נאמר: אמר רבי שמעון בן לקיש: תורה שנתן הקב"ה היתה עורה של אש לבנה וכתובה באש שחורה. היא אש וחצובה מאש, ומוכללת באש, ונתונה באש. הדא היא דכתיב: "מימינו אש דת למו" (דברים לג,ב). **ובדברים רבה** ג,יב נאמר: אמר רבי שמעון בן לקיש: התורה שניתנה למשה עורה של אש לבנה וכתובה באש שחורה והתורה אש ומלופפת (כרוכה, עטופה) באש. **ובמדרש תנחומא** פרשת 'תרו' סימן טז נאמר: אמר ריש לקיש: התורה של אש, עורותיה של אש, כתבה של אש, חִיטָה (התפירה של היריעות זו לזו) של אש, שנאמר: "מימינו אש דת למו" (דברים לג,ב).

☆☆☆

הלכה ב-ג (בדפוס המשנה: הלכה ג; בדפוס התלמוד: הלכה ב)

משנה

המשנה מפרטת את מקומותיהן של שלוש עשרה ההשתחויות שהיו במקדש הנזכרות לעיל במשנה שבהלכה א.

היכן היו השתחויות האלו?

ארבע – השתחויות בצפון וארבע בדרום, שלש במזרח

שהיצענו לעיל דומה ליישוב הפסוק בשמואל (א ג) לפי המידה "מוקדם ומאוחר בעניין".

רבי פינחס (אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי) אמר **בשם רבי שמעון בן לקיש** (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור השני): התורה – ספר התורה, שנתן לו הקב"ה למשה, נתנה לו (במקבילה שבסוטה ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין שתי המילים האחרונות) עורה (מילה זו נמחקה במסירה שלפנינו על ידי מגיה, ואינה בנוסח הבבלי של מסכת שקלים, אבל ישנה ב"שרידי הירושלמי" ובמקבילה שבסוטה) **אש לבנה** – העור (יריעות העור) של ספר התורה היה אש לבנה (בדומה לעור המעובד לספר תורה שהוא לבן), **חרותה באש שחורה** – הכתב של ספר התורה היה חקוק באמצעות אש שחורה (בדומה לדיו המשמשת לכתובת ספר תורה שהיא שחורה). **היא** – ספר התורה שנתן הקב"ה למשה, **אש, מובללת** (צריך לומר: 'מוכללת', כמו ב"שרידי הירושלמי") **באש** – מעוטרת ומקושטת באש (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'היא מאש', והשאר אינו), **חצובה מאש** – גזורה מתוך אש, ונתונה מאש – מתוך אש. ומציעים מקור בכתוב: **הדא הוא** (צריך לומר: 'היא') **דכתיב** (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'שנאמר'): – זאת היא שכתוב (זה הוא הדבר שכתוב בברכת משה לישראל): **"מימינו אש דת למו"** (דברים לג,ב) – מידו הימנית נתן ה' לישראל תורה מתוך האש.

עד כאן המקבילה בירושלמי סוטה.

סוגיה זו נחלקת לשלושה חלקים:

א. "תני רבי יודה בן לקיש..." - "שמן משחת קודש".

ב. "תני רבי יודה בירבי אילעאי..." - "ויסב את שמו צדקיהו".

ג. "אמר רבי יוחנן: באמה..." עד סוף ההלכה.

ונראה שמקורו של החלק הראשון הוא בסוטה, שכן הברייתא הפותחת קשורה עם מה שבא לעיל שם: "להושיע אתכם - זה מחנה הארון", ובה נתפרש: "וזה שהיו שבירי הלוחות נתונים בתוכו היה נכנס ויוצא עמהן". והועתק לשקלים אגב מה שבא בו להלן: "משנגזו הארון...", ובשקלים למעלה ממנו דובר

במערב; כנגד שערים. שערים דרומיים סמוכין למערב: שער העליון, שער הדלק, שער הבכורות, שער המים. ולמה נקרא שמו שער המים? שבו מכניסין צלוחית של ניסוך המים בחג. רבי אליעזר בן יעקב אומר: בו המים מפכים עתידין להיות יוצאין מתחת מפתן הבית. לעומתן בצפון סמוכין במערב: שער יכניה, שער הקרבן, שער הנשים, שער השיר. ולמה נקרא שמו שער יכניה? שבו יצא יכניה בגלותו. שבמזרח: שער ניקנור, ושני פשיפשוין היו לו, אחד מימינו ואחד משמאלו. ושנים במערב ולא היה להם שם.

תלמוד

מתניתא דאבא יוסה בן חנין, דאבא יוסה בן חנין אמר: כנגד שלשה עשר

אור ל'שרים

ששחיתתם בצפונה של העזרה, שער הנשים – שדרכו נכנסו הנשים בשעת שחיטת קורבן, שער השיר – שהיו הלויים מכניסים דרכו את כלי השיר. ולמה נקרא שמו שער יכניה? שבו יצא יכניה בגלותו – יכניה (יהויכין) מלך יהודה בסוף ימי בית המקדש הראשון הוגלה לבבל על ידי נבוכדנאצר מלך בבל, וכשהלך לגולה נכנס לבית המקדש להשתחוות ויצא דרך השער הזה. השער הזה שהיה במקדש השני היה סמוך למקומו של השער שהיה במקדש הראשון שבו יצא יכניה (יצא בגלותו = יצא לגולה, על פי 'יצא בגולה' (=לגולה) במקרא, שתרגומו 'נפק בגלותא').

שבמזרח: שער ניקנור – על שם ניקנור שהביא את שתי דלתותיו של השער הזה ממצרים ונעשו להן ניסים (משנה יומא ג,י), ושני פשיפשוין (שערים קטנים) היו לו – לשער ניקנור, שדרכם היו יוצאים, ולא רצו לצאת דרך השער הראשי, שהיה מכוון מול שער ההיכל ואינו מן הכבוד להפנות אחוריהם אל היכל ה', אחד מימינו ואחד משמאלו – ואף הם כלולים במניין שלושה עשר השערים.

ושנים – שני שערים במערב – האחד היה בצד צפון של הכותל המערבי, והשני היה בצד דרום, ולא היה להם שם – מיוחד, שלא היו משתמשים בהם אלא לצאת דרכם אל הרחבה שאחורי המקדש.

☆☆☆

תלמוד

במשנה שנינו: "היכן היו השתחויות האלו? – ארבע בצפון וארבע בדרום, שלש במזרח ושנים במערב; כנגד שערים".

ובמשנה מידות ב,ו שנינו: ושלוש עשרה השתחויות היו שם. אבא יוסי בן חנין אומר: כנגד שלושה עשר שערים. שערים דרומיים סמוכים למערב: שער העליון, שער הדלק, שער הבכורות, שער המים. ולמה נקרא שמו שער המים? שבו מכניסים צלוחית של מים של ניסוך

ושתים במערב; כנגד שערים (כך הוא הנוסח בכתבי היד של המשנה. במסירה שלפנינו נכתב 'כנגד שנים שערים' ונמחק 'שנים' והוגה על הגיליון 'שלש עשרה') – ההשתחויות היו מול שלושה עשר השערים שהיו בעזרה במקדש המנויים להלן, וכל העובר מול אחד השערים היה משתחוה, וכל המקיף את המקדש היה משתחוה שלוש עשרה פעמים.

שערים דרומיים סמוכין למערב – משוכים לצד מערב, וזה סדרם ממערב למזרח: שער העליון – על שם שהיה בגובהו של הר הבית, שהר הבית היה משתפע ויורד ממערב למזרח, ושער זה היה סמוך למערב, שער הדלק – שהיו מכניסים דרכו את עצי המערכה, שער הבכורות – שהיו מכניסים דרכו בכורות בהמה טהורה וקודשים קלים, כדי להודיע ששחיתתם כשרה גם בדרומה של העזרה, שער המים – כמו שהמשנה מבארת להלן. ולמה נקרא שמו שער המים? שבו מכניסין צלוחית של ניסוך המים (הנוסח בכתבי היד של המשנה: 'צלוחית של מים של ניסוך') בחג הסוכות היו מכניסים דרכו צלוחית של מים שנשאבו ממעיין השילוח, כדי לנסכם על גבי המזבח (כמתואר במשנה סוכה ד,ט). רבי אליעזר בן יעקב (הראשון, תנא בדור השני) אומר: בו המים מפכים עתידין (בכתבי היד של המשנה: 'ועתידים') להיות יוצאין מתחת מפתן (סף הפתח) הבית – בזמן בית שני היו המים נובעים בשער הזה, שהיה שם מעיין, ומכאן שמו של השער, ובאחרית הימים עתידים המים להיות זורמים מתחת מפתן הבית, כמו שניבא עליהם יחזקאל, שמי המעיין הזה יצאו מתחת מפתן הבית, במזרחו של הבית (יחזקאל מז,א-ב).

רבי אליעזר בן יעקב חולק על תנא קמא.

לעומתן בצפון סמוכין במערב (צריך לומר: 'למערב', וכן הוא בכתבי היד של המשנה) – משוכים לצד מערב, וזה סדרם ממערב למזרח: שער יכניה – כמבואר להלן, שער הקרבן – שהיו מכניסים דרכו קודשי קודשים

שערים. ברם כרבנן, שבעה שערים היו בעזרה. – על דעתן דרבנן, איכן היו השתחויות הללו? – כהיא דתנינן תמן: שלשה עשר פרצות היו בו, שפרצום מלכי יוון, חזרו וגדרום, וגזרו כנגדן שלש עשרה השתחויות.

אור לישירים

ולהודות לה' על ניצחונם של ישראל על מלכי יוון. לדעת חכמים החולקים על אבא יוסי בן חנן, שלוש עשרה השתחויות היו כנגד שלוש עשרה הפרצות שהיו בסורג.

רבי אליעזר בן יעקב (הראשון, תנא בדור השני) חי בזמן הבית וראה את הבית בעיניו ותיארו בפירוט במסכת מידות. לפי מסורת שני התלמודים, היה רבי אליעזר בן יעקב התנא ששנה את מסכת מידות (ירושלמי יומא ב,ג; בבלי יומא טז,א). הרי ש"רבנין" שבירושלמי כאן הוא רבי אליעזר בן יעקב.

התנא של עיקר מסכת מידות (רבי אליעזר בן יעקב) שונה: "שבעה שערים היו בעזרה..." (מידות א,ד-ה). נוסף לעיקר מסכת מידות (של רבי אליעזר בן יעקב), אחד התנאים שונה: "ושלוש עשרה השתחויות היו שם. אבא יוסי בן חנן אומר: כנגד שלושה עשר שערים..." (מידות ב,ו), שהיא משנה הלקוחה כולה משקלים. ואולם התנא של עיקר מסכת מידות שונה בהתאם לשיטתו: "לפנים ממנו סורג... ושלוש עשרה פרצות היו שם... וגזרו כנגדן שלוש עשרה השתחויות" (מידות ב,ג).

התנא של פרק א, כשהוא פורט שמותיהם של השערים, אינו מזכיר שער העליון שבדרום, שער יכניה ושער הנשים ושער השיר שבצפון, השניים במערב שלא היה להם שם ושני הפשפשים, ולעומתם לא נזכרו במידות ב,ו שער הניצוץ ושער בית המוקד שבצפון (שער יכניה הוא שער הניצוץ, ושער השיר הוא שער בית המוקד). התנא של פרק א שונה "שתי לשכות" במקום "שני פשפשים", ואינו חושב שער העליון שבדרום, ואינו חושב בצפון אלא שלושה, ואינו חושב במערב כלום, מכיוון שכך יצאו לו רק שבעה שערים. ואומנם אין ספק שרבי אליעזר בן יעקב במשנת מידות שלו השתמש בשם "פשפש" במובן 'לשכה', וכן במידות ד,ג (אבל מידות ד,ב נעתקה מתמיד ג,ז). אבל התנא של מידות ב,ו והתנא של תמיד ג,ז ו-א,ג, ורבי יהודה אחריו במידות א,ז, השתמשו בשם "פשפש" במובן 'שער קטן בתוך שער גדול'. זאת אומרת, ששניהם, התנא של שקלים (אבא יוסי בן חנן) והתנא של עיקר מידות (רבי אליעזר בן יעקב), השתמשו במשנת תנא שלפניהם ששנה: "ושני פשפשים היו לו (לשער ניקנור), אחד מימינו ואחד משמאלו", אלא שהראשון פירשו 'שער', ויצאו לו בצירוף שניים שבמערב ועוד שניים (שער הנשים ושער העליון) - שלושה עשר, והשני פירשו 'לשכה' ("מבוא לנוסח המשנה", עמודים 3-4).

בתוספתא שקלים ב,ז שנו: שלוש עשרה השתחויות היו

בחג. רבי אליעזר בן יעקב אומר: ובו המים מפכים ועתידים להיות יוצאים מתחת מפתן הבית. ולעומתם בצפון סמוכים למערב: שער יכניה, שער הקורבן, שער הנשים, שער השיר. ולמה נקרא שמו שער יכניה? שבו יצא יכניה בגלותו. שבמזרח: שער ניקנור, ושני פשפשים היו לו, אחד מימינו ואחד משמאלו. ושניים במערב. ובמשנה מידות א,ד-ה שנינו: שבעה שערים היו בעזרה: שלושה בצפון ושלושה בדרום ואחד במזרח. שבדרום: שער הדלק, שני לו - שער הבכורות, שלישי לו - שער המים. שבמזרח: שער ניקנור, ושתי לשכות היו לו, אחת מימינו ואחת משמאלו... ושבצפון: שער הניצוץ (הוא שער יכניה)... שני לו - שער הקורבן, שלישי לו - בית המוקד (הוא שער השיר).

מציעים זיהוי למקור התנאי: **מתניתא** (במסירה שלפנינו: 'מתני', ובישירי הירושלמי ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'מתניתאי') **דאבא יוסה בן חנין** (תנא בדור השני או השלישי) - המשנה (המקור התנאי, והוא המשנה כאן, שאמרה, ששלוש עשרה השתחויות היו בעזרה כנגד השערים שהיו בעזרה, היא) של אבא יוסי בן חנן (בשיטתו), **דאבא יוסה בן חנין אומר: כנגד (מול) שלשה עשר שערים** - כמו ששנינו במשנה מידות: "שלוש עשרה השתחויות היו שם. אבא יוסי בן חנן אומר: כנגד שלושה עשר שערים". **ברם כרבנן** - אבל כחכמים, **שבעה שערים היו בעזרה** - לדעת חכמים (סתם משנה במשנה מידות) החולקים על אבא יוסי בן חנן, לא היו שלושה עשר שערים בעזרה אלא שבעה שערים, ולכן לא היו שלוש עשרה השתחויות כנגד השערים שהיו בעזרה.

ושואלים: **על דעתהון דרבנין** - על (לפי) דעתם של החכמים, **איכן (היכן) היו השתחויות הללו?** - שהכל מודים ששלוש עשרה השתחויות היו במקדש.

ומשיבים: **כהיא (כהיא) דתנינן תמן**: - כמו (המשנה) ההיא ששנינו שם (במסכת אחרת - מידות ב,ג): **שלוש(ה) עשרה פרצות** (מקומות שבורים והרוסים) **היו בו** - בסורג (מחיצה שהיתה מקיפה את חומת העזרה, לסימן שלא ייכנסו שם גויים וטמאי מתים), **שפרצום מלכי יוון** - בימי גזירות הדת, לפני מרד החשמונאים. **חזרו וגדרום** - לאחר שניצחו ישראל את היוונים, בימי מרד החשמונאים, חזרו וסתמו את פרצות הסורג, **וגזרו כנגדן** (מולן) **שלש עשרה השתחויות** - חכמים התקינו תקנה, שכל העובר מול אחת הפרצות האלו חייב להשתחוות

כתיב: "והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלם" וגו'. – תני: מבית קודש הקדשים עד הפרכות כקרני סיליי ובייליי. מן הפרכות עד מזבח הזהב כקרני חגבים. ממזבח הזהב ועד העזרות כחוט של שיתי. מן העזרות ועד מפתן הבית כחוט של ערב. מיכן והילך כמפי הפך – "והנה מים מפכים מן הכתף הימנית".

אור ל'שרים

החגבים (מין ארבה), שהם דקים ביותר, אך עבים יותר מקרני סיליי ובייליי. ממזבח הזהב ועד העזרות כחוט של שיתי – זרם המים ממזבח הזהב עד העזרות (עזרת כוהנים ועזרת ישראל) דומה לחוט האורך של האריגה, שהוא עבה יותר מקרני חגבים. מן העזרות ועד מפתן הבית כחוט של ערב – זרם המים מהעזרות עד מפתן הבית דומה לחוט הרוחב של האריגה, שהוא עבה יותר מחוט של שתי (חוטי הרוחב (ערב) נכנסים ונארגים לסירוגין בין חוטי האורך (שתי)). – נראה שצריך לומר: ממזבח הזהב ועד מפתן הבית כחוט של שתי. ממפתן הבית ועד העזרות כחוט של ערב (וכן הגיה הגר"א). מיכן והילך כמפי הפך (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'כפי הפך', על פי הבבלי יומא) – זרם המים ממקום זה והלאה דומה לזרם היוצא מפה (צוואר) של פך, שהוא זרם דק (פך הוא כלי קטן מחוסר לשמירת שמן. פי הפך היה צר מאוד, והיה צר מכדי שתיכנס לתוכו אצבע קטנה ביותר), – שכתוב (במראה הנבואה על המים היוצאים מתחת מפתן הבית): "וְהָיָה מֵיִם מִפְּכִים מִן הַכֶּתֶף הַיְמָנִית" (יחזקאל מז, ב) – לאחר שיצאו המים ממפתן הבית, המשיכו לזרום בחצר (בעזרה) עד שפרצו ויצאו החוצה מן הצד הדרומי של החצר (משער המים שבדרום העזרה, כדברי רבי אליעזר בן יעקב). ודרשו את המילה "מפכים" מלשון 'פך' ("מפכים" ו'פך' משורש 'פכה').

בנבואת יחזקאל מסופר על הנחל ממקום יציאתו ממפתן הבית והלאה. ובברייתא שבירושלמי כאן מדובר על תחילתו של הנחל בתוך המקדש.

בנבואת יחזקאל מסופר, שתחילה הובא יחזקאל אל פתח הבית (פתח אולם הבית) וראה את המים יוצאים מתחת מפתן הבית (יחזקאל מז, א), ואחר כך הוצא יחזקאל מן החצר הפנימית (העזרה) וראה את המים מפכים מן הכתף הימנית של החצר (יחזקאל מז, ב). הרי שהמים יוצאים ממפתן הבית וזורמים בעזרה ומפכים החוצה מן העזרה. לכן יש להגיה את נוסח הברייתא שבירושלמי כאן.

בבבלי יומא עז, ב-עח, אמרו: אמר רבי פינחס משום רב הונא ציפוראה: מעיין היוצא מבית קודש הקודשים - בתחילה דומה לקרני חגבים. כיוון שהגיע לפתח היכל, נעשה כחוט של שתי. כיוון שהגיע לפתח אולם, נעשה כחוט של ערב. כיוון שהגיע אל פתח עזרה, נעשה כפי פך קטן. והיינו דתנן: רבי אליעזר בן

במקדש. רבי יהודה אומר: כנגד שער - השתחוואה (בפישוט ידיים ורגליים), כנגד פרצה - שחייה (הרכנת ראש, כפיפת החלק העליון של הגוף).

רבי יהודה מקיים מעין שתי המסורות, שהיו שלוש עשרה השתחויות כנגד שלושה עשר שערים כאבא יוסי בן חנן, והיו שלוש עשרה שחיות כנגד הפרצות שגדרו ("תוספתא כפשוטה").

☆☆☆

במשנה שנינו: "ולמה נקרא שמו שער המים? רבי אליעזר בן יעקב אומר: בו המים מפכים ועתידין להיות יוצאין מתחת מפתן הבית".

ביחזקאל מז, א-יב הנביא מתאר את המים היוצאים מתחת מפתן הבית, וככל שהם מתרחקים ממנו הם הופכים לנחל זורם, עד שהם מגיעים לים המלח ומשנים בדרכם את כל הנוף שעברו בו.

בירושלמי כאן מביאים מדרש המפרש ודורש את הכתובים בנבואת יחזקאל, שתחילתה הובאה במשנה על ידי רבי אליעזר בן יעקב, וכן כתובים בנבואות זכריה.

מציעים פסוק (כדי לדרוש אותו): כתיב: – כתוב (בפלאי אחרית הימים): "וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יֵצְאוּ מֵיִם חַיִּים מִירוּשָׁלַם, חֲצִיִם אֶל הַיָּם הַקָּדְמוֹנִי וְחֲצִיִם אֶל הַיָּם הָאֲחֵרֹן" (זכריה יד, ח) – מים נובעים יצאו מירושלים, וילכו חציים אל ים המלח במזרח וחציים אל ים התיכון במערב. המים האלה הם המים שבנבואת יחזקאל.

ומציעים ברייתא (הדורשת את הכתוב): תני: – שונה (התנא) / שנוי (שנויה ברייתא): למה המעיין דומה כשהוא יוצא מבית קודש הקודשים ועד מפתן הבית? (המעייין זורם מקודש הקודשים לכיוון מזרח) - מבית (המ"ם נוספה במסירה שלפנינו על ידי מגיה. כבהגהה כן הוא גם ב"שרידי הירושלמי" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים) קודש הקדשים ועד הפרכות כקרני סיליי ובייליי – זרם המים מבית קודש הקודשים עד הפרכות (שתי הפרכות שהבדילו בבית שני בין ההיכל ובין קודש הקודשים) דומה למחוששים (כעין קרניים) שעל ראש שבלול (חילזון) סיליי ביליי הוא שם אחד כפול ומקורו (ביוונית), שהם דקים ביותר. מן הפרכות ועד מזבח הזהב כקרני חגבים – זרם המים מהפרכות עד מזבח הזהב שבהיכל דומה למחוששים (כעין קרניים) שעל ראשי

כתיב: "בצאת האיש קדים וקו בידו וימד אלף באמה ויעבירני במים מי אפסים" – עד קרסולה. "וימד אלף ויעבירני במים מי ברכיים" – עד ברכיאי. "וימד אלף ויעבירני במים מי מתנים" – עד מתנייא. מיכן והילך – "וימד אלף נחל אשר לא אוכל לעבור" – אפילו ליברנין גדולה אינה יכולה לעבור בו. – מה טעם? – "וצי אדיר לא יעברנו". – מפני מה? – "כי גאו המים מי שחו". – מהו "מי שחו"? – מלשוט. – אמר רבי חונה: באתרין צווחין לשייטא סחונא. – "ופרש ידיו בקרבו כאשר יפרש השוחה לשחות". – מהו "לשחות"? – אמר

אור לישירים

אפילו ליברנין (ספינת מלחמה) (מקור המילה ביוונית)) גדולה אינה יכולה לעבור בו – אפילו ספינה גדולה מאוד אינה יכולה לעבור במקום הזה. – מה טעם? – מה הטעם (מה המקור בכתוב לדבר זה?) – שכתוב: "...מקום נהרים יארים רחבי ידים כל תלף בו אני שיט וצי אדיר לא יעברנו" (ישעיהו לג, כא) – עתידה ירושלים להיות מקום של נהרות גדולים, ולא תוכל ללכת במקום הזה אוננייה השטה במים, וצי של אוניות חזקות לא יוכל לעבור במקום הזה. ומשמע שהנהר שבפסוק הזה הוא הנחל שבנבואת יחזקאל. – מפני מה? – מפני מה לא היה יכול יחזקאל לעבור בנחל בשחייה? (כך יש לפרש שאלה זו על פי התשובה) – שכתוב (בהמשך מראה הנבואה): "פי גאו המים מי שחו, נחל אשר לא יעבר" (יחזקאל מז, ה) – גדלו המים ונעשו מי שחו. – מהו "מי שחו"? (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין מילים אלו) – מה פירושו של מילים אלו? – מלשוט – גדלו המים מלשוט בהם (שלא להיות יכול לשחות בהם. פירושו את המילים "מי שחו" כאילו הן מילה אחת 'משחו', שהמ"ם בה היא אות יחס המשמשת לשליה. אבל לפי פשוטו של מקרא, "מי שחו" הם מי שחיה, מים עמוקים שאפשר לעבור בהם רק בשחייה, ואי אפשר לעבור בהם ברגל, מפני שנעשה הנחל עמוק יותר. "שחו" משורש 'שחה').

אמר רבי חונה (רבי הונא, אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי): באתרין צווחין (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'אית אתרא דצווחין') לשייטא סחונא – (בכמה) מקומות קוראים לשייטא (השיט, השחין) 'סחונא' (השחין). הרי שלשחות' ולשוט' הם עניין אחד, ולכן פירשו "מי שחו" – מלשוט.

וכן כתוב (בנבואת פורענות על מואב): "ופרש ידיו בקרבו כאשר יפרש השוחה לשחות" (ישעיהו כה, יא) – מואב ישלח ידיו לכל עבר לבקש עזרה, כמו שהשוחה פורש את ידיו לכל עבר כדי לשחות. "שחו" משמעה 'לשחות' כמו בכתוב הזה.

מהו "לשחות"? (נראה שצריך לומר כמו בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: מהו "מי שחו"?) – מה פירושו של

יעקב אומר: בו מים מפכים, ועתידים להיות יוצאים מתחת מפתן הבית.

סיליי וביליי

בבראשית רבה נא, א נאמר: "כמו שבלול..." (תהלים נח, ט) – כהדין סיליי ביליי (דורש "שבלול" נוטריקון: סיליי ביליי).

ומציעים פסוק (כדי לדרוש אותו): כתיב: – כתוב (בהמשך מראה הנבואה על המים היוצאים מתחת מפתן הבית): "בצאת האיש קדים וקו בידו, וימד אלף באמה ויעברני במים מי אפסים" (יחזקאל מז, ג) – האיש (שליווה את יחזקאל במראה) יצא מזרחה לאורך המים הזורמים, והחזיק בידו חוט מדידה, ומדד מרחק של אלף אמות ממקום יציאת המים מן הכתף הדרומית של החצר, ושם העביר את יחזקאל בנחל, ושם היו המים 'מי אפסיים', – עד קרסולה – עד הקרסול (מים רדודים המגיעים עד קרסוליו של העובר בהם. קרסול הוא העצם הבולטת ברגל במקום חיבור פיסת הרגל אל השוק. 'אפסיים' הם פיסות הרגליים. פיסת הרגל היא למטה מהקרסול (המשנה אהלות א, ח מונה את סדר איברי הרגל ממטה למעלה: פיסת הרגל, קרסול, שוק), ולכן 'מי אפסיים' הם עד הקרסוליים ולא עד בכלל).

"וימד אלף ויעברני במים מי ברכיים" (יחזקאל מז, ד) – האיש מדד מרחק של אלף אמות נוספות, ושם העביר שוב את יחזקאל בנחל, ושם היו המים 'מי ברכיים', – עד ברכיאי – עד הברכיים (מים רדודים המגיעים עד ברכיו של העובר בהם) (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים נשמט מ"במים" עד "במים").

"וימד אלף ויעברני מי מתנים" (שם) – האיש מדד מרחק של אלף אמה נוספות, ושם העביר שוב את יחזקאל בנחל, ושם היו המים 'מי מותניים', – עד מתנייא – עד המותניים (מים המגיעים עד מותניו של העובר בהם).

מיכן והילך – ממקום זה והלאה, – "וימד אלף נחל אשר לא אוכל לעבור" (יחזקאל מז, ה) – האיש מדד אלף אמה נוספות, ושם לא היה יחזקאל יכול לעבור בנחל, –

כ"א,

רבי יוסה בירבי בון: מיין דמתמללין בעלמא.

כתיב: "ביום ההוא יהיה מקור נפתח לבית דוד וליושבי ירושלם לחטאת ולנידה". – רבי שמואל בר נחמן בשם רבי יונתן: מבית דוד ועד יושבי ירושלם – כשרים לנדה ולחטאת. מיכן והילך – מי תערוכות הם, כשרים לנדה

אור ל'שרים

שמותר לעבור עד ברכיים; "וימד אלף ויעבירני מי מותניים" – מכאן שמותר לעבור עד מותניים. מכאן ואילך – "וימד אלף נחל אשר לא אוכל לעבור" (אסור לעבור מפני הסכנה). יכול יעברנו בסיחוי (בשחייה)? – תלמוד לומר: "כי גאו המים מי שחו". מאי "מי שחו"? – שיוטא (שיט, שחייה), שכן בבבל קורין לשיטא סייחא. – יכול יעברנו בבורני (ספינה) קטנה? – תלמוד לומר: "בל תלך בו אוני שיט". – יכול יעברנו בבורני גדולה? – תלמוד לומר: "וצי אדיר לא יעברנו". – מאי משמע? – כדמתרגם רב יוסף: לא תזיל ביה ספינת ציידין, ובורני רבתי לא תגוזינה (לא תלך בו ספינת דייגים, ואונייה גדולה לא תעברנו).

גם דברי הבבלי על הכתובים במראה הנבואה של יחזקאל מיוסדים על דברי התוספתא.

מתמללין בעלמא

בדברים רבה (ליברמן) פרשת 'דברים' כה נאמר: ...היו רואים את סיחון שהיה גיבור והכל משיחים בגבורתו. ולמה נקרא שמו סיחון? שהיה מתמלל בעולם, שהיה גיבור...

ומציעים פסוק (כדי לדרוש אותו): **כתיב**: – כתוב (בנבואה על ירושלים באחרית הימים): **"ביום ההוא יהיה מקור נפתח לבית דוד וליושבי ירושלם לחטאת ולנידה"** (זכריה יג, א) – ייפתח מעיין חדש מפכה מים נובעים בשביל אנשי בית דוד ובשביל יושבי העיר ירושלים להזאת אפר פרה אדומה כדי לטהר את הטמאים. נבואה זו קשורה לנבואת יחזקאל על המים היוצאים מתחת מפתן הבית.

ומציעים מחלוקת אמוראים במדרש הפסוק: **רבי שמואל בר נחמן** (אמורא ארץ ישראל בדור השני והשלישי) אמר **בשם רבי יונתן** (אמורא ארץ ישראל בדור הראשון): **מבית דוד ועד יושבי ירושלם** – מי המעיין הזורמים בנחל מביתו של דוד המלך עד מקום מושבם של אנשי ירושלים (ועד בכלל), – **כשרים לנדה ולחטאת** – כשרים לטבול בהם נידה כדי להיטהר מטומאתה, וגם כשרים לקדש מהם מי חטאת (ליטול מהם מים ולתת עליהם אפר פרה אדומה) כדי להזות על טמא מת (המים הראויים לקידוש הם מים חיים (מים הנובעים ממעיין)). **מיכן והילך** – מי המעיין הזורמים בנחל ממקום זה (ממקום מושבם של אנשי ירושלים) והלאה, – **מי תערוכות הם** – מים שנתערבו בהם מים אחרים (מי

מילים אלו? – אמר **רבי יוסה בירבי בון** (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור החמישי): **מיין דמתמללין בעלמא** – מים שמתמללים (מתדברים) בעולם (המים במראה הנבואה של יחזקאל הם מים שהכל מדברים ומשוחחים על פלאיהם. ודרש את המילה "שחו" משורש 'שיח').

בתוספתא סוכה ג, ג-ג: שנו: למה נקרא שמו שער המים? שבו מכניסים צלוחית של מים של ניסוך בחג. רבי ליעזר בן יעקב אומר: בו "מים מפכים" (יחזקאל מז, ב) – מלמד שמפכפכים (מקלחים קילוח דק) ויוצאים כמפי הפך הזה, ועתידים להיות "יוצאים מתחת מפתן הבית" (שם מז, א). ואומר: "בצאת האיש קדים וקו בידו וימד אלף ויעבירני במים מי אפסיים" (שם מז, ג) – מלמד שאדם עובר במים עד קרסוליו. "וימד אלף ויעבירני במים מים ברכיים" (שם מז, ד) – מלמד שאדם עובר במים עד ברכיו. דבר אחר: "מים ברכיים" – שמתברכים והולכים (שהרי הם הולכים ומתרבים ברוחב ובעומק). "וימד אלף ויעבירני במים מי מותניים" (שם) – מלמד שאדם עובר במים עד מותניים.

"וימד אלף נחל אשר לא אוכל לעבור" (שם מז, ה) – יכול לא יעברנו ברגל, אבל יעברנו בסיחוי (בשחייה)? – תלמוד לומר: "כי גאו המים מי שחו" (שם). – יכול לא יעברנו בסיחוי, אבל יעברנו בספינה קטנה? – תלמוד לומר: "כי גאו המים מי שחו" – מלהשיט (שאי אפשר להשיט ספינה קטנה שיש לה משוטים). – יכול לא יעברנו בספינה קטנה, אבל יעברנו בספינה גדולה? – תלמוד לומר: "בל תלך בו אוני שיט" (ישעיהו לג, כא). – יכול לא יעברנו בספינה גדולה, אבל יעברנו בבורני גדולה? (בורני גדולה מספינה, ומשתמים בה במשוטים ובמפרשים) – תלמוד לומר: "וצי אדיר לא יעברנו" (שם).

דברי הירושלמי על הכתובים במראה הנבואה של יחזקאל מיוסדים על דברי התוספתא בשינויים, חסרונות ותוספות. המילים בירושלמי "אפילו ליברנין גדולה אינה יכולה לעבור בו. מה טעמא? – וצי אדיר לא יעברנו" אינן במקומן, ויש להעבירן לאחר דברי רבי יוסה בירבי בון ולהשלים לפניהם את דברי התוספתא שספינה קטנה וספינה גדולה אינן יכולות לעבור בו.

בבבלי יומא עז, ב אמרו: כתיב: "וימד אלף באמה ויעבירני במים מי אפסיים" – מכאן שמותר לעבור עד אפסיים (ואין לחשוש לסכנה); "וימד אלף ויעבירני במים מים ברכיים" – מכאן

ופסולים לְמִי חֲטָאתָ. אמר רבי לעזר: מבית דוד ועד יושבי ירושלים – כשירים לנדה ולחטאת. מיכן והילך – מי קטיפריסות הן, פסולין לנדה ולחטאת. כתיב: "ויאמר אלי המים האלה יוצאים אל הגלילה הקדמונה" – זה ים של סמכו; "ויורדו אל הערבה" – זה ים של טיבריא; "ובאו הימה" – זה ים המלח; "אל הימה המוצאים" – זה הים הגדול. – ולמה נקרא שמו "מוצאים"? – כנגד שני פעמים שיצא. – רבי לעזר בשם רבי חנינה: בראשונה יצא עד

אור לַיִשְׂרָאֵל

חטאת), מפני שהם מי תערובות. ואלו הם מי תערובות? – אחד כשר ואחד פסול שנתערבו (אם נתערבו נהר כשר ונהר פסול, אין ממלאים ממקום תערובתם ואילך).

ומציעים פסוק (כדי לדרוש אותו): **כתיב**: – כתוב (בהמשך מראה הנבואה של יחזקאל): "ויאמר אלי: המים האלה יוצאים אל הגלילה הקדמונה, ויורדו על הערבה, ובאו הימה, אל הימה המוצאים, ונרפאו המים" (יחזקאל מזח) – האיש (שליווה את יחזקאל במראה) אמר לו, שמי הנחל זורמים אל המתוז המזרחי של הארץ, ויורדו אל חבל הארץ הנקרא הערבה (ארץ מישור חרבה), ומשם יגיעו המים לים המלח, והמים יהיו מזורמים לים המלח, ומי ים המלח יירפאו ממליחותם על ידי המים המתוקים האלה; ויש לדרוש את כפל הלשון: "ויאמר אלי המים האלה יוצאים אל הגלילה הקדמונה" – זה ים של סמכו (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'של סיבכי') (ים חולה, במזרחו של הגליל העליון. סמכו - אולי שם יישוב על שפת ים זה) – "הגלילה הקדמונה" – הגליל המזרחי; "ויורדו על הערבה" – זה ים של טיבריא (ים כינרת) – "הערבה" תחילתה בים כינרת; "ובאו הימה" – זה ים המלח – "הימה" – ים הערבה, שהוא ים המלח; "אל הימה המוצאים" – זה הים הגדול (ים התיכון) – כמבואר להלן. מי הנחל זורמים אל ארבעת הימים האלה כדי לרפא את מימיהם המלוחים.

ושואלים: ולמה נקרא שמו – של הים הגדול, "מוצאים"?

ומשייבים: כנגד שני פעמים שיצא – לפי ששתי פעמים בתולדות האדם עלה האוקיינוס והציף את אגן הים התיכון, שמתחילה היה הים הזה יבשה, ועלה האוקיינוס ונעשה ים. ומשום שתי היציאות האלו נקרא הים הגדול "מוצאים" (מיעוט רבים שתי יציאות. נראה ש"ולמה...") הוא סופו של מדרש התנאים. ולהלן נחלקו אמוראים בעניין שתי היציאות האלו). – במסירה שלפנינו נוסף על הגיליון על ידי מגיה: 'אחד בדור אנוש ואחד בדור הפלגה' – פעם אחת בדור שבימי אנוש (אנוש היה דור שלישי לאדם הראשון), ופעם שנייה בדור הפלגה (הדור אחרי המבול, שבנה את מגדל בבל וה' הפיצו משם על

מעייין שנתערבו בהם מי גשמים, ורכו מי הגשמים על מי המעיין, אין דינם עוד כמי מעייין אלא כמי מקווה), כשירים לנידה – שאינה טעונה טבילה במים חיים, ופסולים לְמִי חֲטָאתָ (ב"שרידי הירושלמי" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'ופסולים לחטאת') – מפני שמים פסולים לְמִי חֲטָאתָ מתערבים במי המעיין. אמר רבי לעזר (רבי אלעזר בן פדת, אמורא בדור השני): מבית דוד ועד יושבי ירושלים – כשירים לנדה ולחטאת – כאמור לעיל. מיכן והילך – מי המעיין הזורמים בנחל ממקום זה (ממקום מושבם של אנשי ירושלים) והלאה, – מי קטיפריסות הן – מי מורד, מים המוגרים במורד הן, פסולין לנדה – מפני שאין דינם של המים עוד כמי מעייין אלא כמי מקווה, ומי מקווה אינם מטהרים כשהם זורמים, אלא כשהם מכונסים במקום אחד בשיעור ארבעים סאה (מי מעייין מטהרים אף כשהמים זוחלים וניגרים על גבי קרקע, אבל מי מקווה אינם מטהרים כשהמים זוחלים), ולחטאת – מפני שמים פסולים לְמִי חֲטָאתָ מתערבים במי המעיין.

בתוספתא סוכה ג,ז-ט שנו: ואומר: "ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים" (זכריה ידח), – יכול יתערבו במי מעיינות אחרות (לאו דווקא, אלא נהרות אחרים, שמימיהם פסולים לחטאת)? – תלמוד לומר: "ביום ההוא יהיה מקור נפתח" וגו' (שם יגא) – מקור אחד הוא לחטאת ולנידה (מים חיים שכשרים אפילו לחטאת, וכל שכן לנידה שאינה טעונה מים חיים).

בבבלי יומא עז,ב-עח,א אמרו: אמר רבי פינחס משום רב הונא ציפוראה: מעייין היוצא מבית קודשי הקודשים – בתחילה דומה לקרני חגבים. כיוון שהגיע לפתח היכל, נעשה כחוט של שתי כיוון שהגיע לפתח אולם, נעשה כחוט של ערב. כיוון שהגיע אל פתח עזרה, נעשה כפי פך קטן. מכאן ואילך היה מתגבר ועולה עד שהגיע לפתח בית דוד. כיוון שהגיע לפתח בית דוד, נעשה כנחל גדול, שבו טובלים זבים וזבות נידות וילודות, שנאמר: "ביום ההוא יהיה מקור נפתח לבית דוד וליושבי ירושלים לחטאת ולנידה".

מי תערובות

במשנה פרה ח,י שנו: מי הירדן ומי ירמוך – פסולים (למי

קלבריא, ובשנייה יצא עד קפי ברברייא. רבי אחא בשם רבי חנינה: בראשונה יצא עד קפי ברברייא, בשנייה יצא עד עכו ועד יפו. "עד פה תבוא ולא תוסיף" – עד עכו תבוא ולא תוסיף; "ופא ישית בגאון גליך" – עד יפו אשית גאון גליך. – נוחא ימא רבא, ימא דמילחא, בשביל למי(י)תקן. ימה דטיבריא, ימה דסמכו! – לרבות דגתם. – "למינה תהיה דגתם" – למיני מינים תהיה דגתם. – תני: אמר רבן שמעון בן גמליאל: מעשה שהלכתי לציידן והביאו לפני יותר משלש מאות מיני דגים בתמחוי אחד.

אור ל'שרים

(דרשה זו מבוססת על השיוויון בין המילה העברית "פה" ובין המילה הארמית "פָּה", ומכאן שההגייה הארמית של שם העיר היתה "עפָּה"); "ופא ישית בגאון גליך" (שם) – כאן יושם גבול לגליך השוטפים בגאון ובגובה; ויש לדרוש את הכתוב: – עד יפו אשית בגאון גליך (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים נשמטו מילים אלו) – המילה "ופא" רומזת לשם יפו.

ומקשים (על מה שדרשו, שמי הנחל זורמים אל ארבעת הימים שנמנו לעיל כדי לרפא את מימיהם המלוחים): נוחא ימא רבא, ימא דמילחא, בשביל למי(י)תקן (תוקן כמו שהוא ב"שרידי הירושלמי") – נוח (מובן) שמי הנחל זורמים לים הגדול ולים המלח, כדי למתק אותם, מפני שמימיהם מלוחים וצריכים רפואה. אבל ימה דטיבריא, ימה דסמכו! – מדוע מי הנחל זורמים לים של טיבריא ולים של סמכו? והרי אין מימיהם מלוחים ואין צריכים רפואה!

ומתריצים: לרבות (ב"שרידי הירושלמי": 'בשביל לרבות'. בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'כדי להרבות') דגתם – מי הנחל זורמים לים של טיבריא ולים של סמכו וממתקים את מימיהם ביותר כדי להגדיל את מספר כל הדגים למיניהם, וזו היא רפואתם.

ומציעים פסוק (כדי לדרוש אותו): כתוב (בהמשך מראה הנבואה של יחזקאל): "וְהָיָה הַדָּגָה רַבָּה מְאֹד, פִּי כָּאוֹ שְׂמָה הַמַּיִם הָאֵלֶּה וַיִּרְפְּאוּ" (יחזקאל מז, ט), "לְמִינָה תִּהְיֶה דָגָתָם" (יחזקאל מז, י) – למיני מינים תהיה דגתם – יש לפרש ולדרוש את הכתוב, שהדגה בים תהיה ממינים רבים.

ומציעים ברייתא: תני (ב"שרידי הירושלמי" אין מילה זו): – שונה (התנא) / שנוי (שנויה ברייתא): אמר רבן שמעון בן גמליאל (השנוי, נשיא ותנא בדור הרביעי): מעשה שהלכתי לציידן (בית צידה, יישוב בחוף הכינרת, שתושביו עבדו בציד דגים) והביאו לפני יותר משלש מאות (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'והביאו לפני שלש מאות') מיני דגים בתמחוי (קערה גדולה) אחד – הרי שיש בים כינרת הרבה מיני דגים. – ואם עכשיו יש

פני כל הארץ, ומאז נפלגו ללשונותיהם (בראשית יא, א-ט). אנשי דור אנוש ואנשי דור הפלגה חטאו ונענשו במים, שעלה האוקיינוס והציף את העולם (הוספה זו אינה לא ב"שרידי הירושלמי" ולא בשום נוסח אחר, אלא בדפוס ונציה הבבלי בלבד).

ומביאים מחלוקת אמוראים: רבי לעזר (רבי אלעזר בן פדת, אמורא בדור השני) אמר בשם רבי חנינה (בר חמא, אמורא ארץ ישראלי בדור הראשון): בראשונה יצא עד קלבריא (איזור בדרום איטליה) – בפעם הראשונה, בדור אנוש, עלה האוקיינוס והציף את האגן המזרחי של הים התיכון מעכו ויפו שבמזרחו עד קלבריא שבמערבו, ובשנייה יצא עד קפי (בכתב יד שקלים ובדפוס ונציה הבבלי: כפי (סלעים, צוקים)) ברברייא (האיזור הצפוני מערבי של יבשת אפריקה, בחוף הים התיכון) (במסירה שלפנינו הוגהה היו"ד השנייה לאל"ף על ידי מגיה, וכן להלן) – בפעם השנייה, בדור הפלגה, עלה האוקיינוס והציף את האגן המערבי של הים התיכון מקלבריא שבמזרחו עד קפי ברברייא שבמערבו.

רבי אחא (אמורא ארץ ישראלי בדור הרביעי) אמר בשם רבי חנינה: בראשונה יצא עד קפי ברברייא – בפעם הראשונה, בדור אנוש, עלה האוקיינוס והציף את האגן המערבי של הים התיכון מקלבריא שבמזרחו עד קפי ברברייא שבמערבו, ובשנייה יצא עד עכו (עיר במערב הגליל, בחוף הים התיכון) ועד יפו (עיר בחוף הים התיכון) – בפעם השנייה, בדור הפלגה, עלה האוקיינוס והציף את האגן המזרחי של הים התיכון מקלבריא שבמערבו עד עכו ויפו שבמזרחו.

ומציעים פסוק (כדי לדרוש אותו): כתוב (בנפלאות הבורא המתגלות בים): "וְאָמַר: עַד פֶּה תִּבּוֹא וְלֹא תוֹסִיף" (איוב לח, יא) – ה' אמר לים, שיבוא עד הגבול הזה ששם לו ולא ימשיך הלאה; ויש לדרוש את הכתוב: – עד עכו תבוא ולא תוסיף – ה' אמר לים, שיגיע עד חופה של עכו. לפי דרשה זו, יש לקרוא במקום "עד פה" – 'עד כה', ומזה השם עכו, שהוא התמזגות המילים 'עד כה'

"ונרפאו המים". – מלח מנין? – "בצותיו וגבאיו ולא ירפאו למלח ניתנו". – כתיב: "ונרפאו המים", ואת אמרת: "ולא ירפאו המים"?! – מקום הוא ששמו "ולא ירפאו".

כתיב: "ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל לא יכל עלהו ולא יתם פריו לחדשיו יבכר". – תני: אמר רבי יהודה: לפי שבעולם הזה תבואה עושה לששה חדשים ואילן עושה לשנים עשר חודש, אבל לעתיד לבוא

אור ל'שרים

נחליים יחיה והיה הדגה רבה מאוד כי באו שמה המים האלה וירפאו וחי כל אשר יבוא שמה הנחל" (שם מז, ט). ואומר: "והיה ועמדו עליו דווגים" וגו' (שם מז, י), "ביצותיו וגבאיו" וגו' (שם מז, יא).

כנגד שני פעמים שיצא

בבראשית רבה ה, נאמר: "הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ" (עמוס ה, ח; ט, ו) שני פעמים, אחד בדור אנוש ואחד בדור הפלגה.

ושם כג, נאמר: שתי פעמים כתוב "הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ" (עמוס ה, ח; ט, ו), כנגד שני פעמים שעלה הים והציף את העולם. ועד איכן עלה בראשונה, ועד איכן עלה בשנייה? – רבי יודן ורבי אבהו ורבי אלעזר בשם רבי חנינה: בראשונה עלה עד עכו ועד יפו, ובשנייה עלה עד קפי ברבריא. רבי הונא ורבי אחא בשם רבי חנינה: בראשונה עד קפי ברבריא, ובשנייה עד עכו ועד יפו. הדא היא דכתיב: "ואומר עד פה תבוא ולא תוסיף" וגו' (איוב לח, יא), "עד פה תבוא" – עד עכו, "ופה ישית" – עד יפו. רבי אלעזר: בראשונה עד קלבריא, ובשנייה עד קפי ברבריא.

ובשמות רבה כג, נאמר: מתחילה היה הים הזה יבשה, ועמדו דורו של אנוש והכעיסו לפניו, ועשאו הקב"ה ים ופרע מהם, שנאמר: "הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ" (עמוס ה).

ומציעים פסוק (כדי לדרוש אותו): **כתיב**: – כתוב (בהמשך מראה הנבואה של יחזקאל): **"ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל, לא יבול עלהו ולא יתם פריו, לחדשיו יבכר, כי מימי מן המקדש הטה יוצאים"** (יחזקאל מז, יב) – על גדות הנחל שמימיו יוצאים מבית המקדש יגדלו עצי פרי, ולא יחדלו העצים מלעשות פרי, ובכל חודש יבשילו פירות חדשים.

כאן התחלת מקבילה בירושלמי תעניות א, ב. ומציעים ברייתא (הדורשת את הכתוב): **תני**: – שונה (התנא) / שנוי (שנויה ברייתא): **אמר רבי יהודה** (בר אלעאי, מגדולי התנאים בדור הרביעי): **לפי שבעולם הזה תבואה עושה** (גומרת גידולה) **לששה חדשים ואילן עושה** (גומר פירותיו) **לשנים עשר חודש** – הרי שהתבואה עושה בחצי הזמן שהאילן עושה, **אבל לעתיד לבוא** (באחרית הימים) **התבואה עושה לחודש אחד**

שם הרבה מיני דגים, לעתיד לבוא על אחת כמה וכמה. ומציעים פסוק (כדי לדרוש אותו): כתוב (בהמשך מראה הנבואה של יחזקאל): **"ונרפאו המים"** (יחזקאל מז, ח) – מי ים המלח יירפאו ממליחותם (אל"ף של "ונרפאו" רפה, והקריאה: וְנִרְפָּאוּ). – ויש לשאול: **מלח מנין?** (שתי מילים אלו נמחקו במסירה שלפנינו על ידי מגיה. גם "בשרידי הירושלמי": 'מלח מנן', וגם בכתב יד שקלים: 'מלחממן', ובכתב יד הבבלי: 'מלחמנן', ורק בדפוס ונציה הבבלי אינו) – אם מי הים יירפאו ממליחותם, מניין יהיה מלח לתושבי הארץ? – ויש להשיב: כתוב (בהמשך מראה הנבואה של יחזקאל): **"בצאתיו וְנִבְאָיו וְלֹא יִרְפָּאוּ, לְמַלַּח נְתָנוּ"** (יחזקאל מז, יא) – הביצות והבורות של ים המלח לא יירפאו, והם נועדו לספק מלח לתושבי הארץ ("ולא יירפאו" – וי"ו הנשוא, לא יירפאו).

ותמהים: **כתיב**: – כתוב: **"ונרפאו המים"** – המים יירפאו ממליחותם, **ואת אמרת** (צריך לומר: 'אמר'): – ואתה אומר (בהמשך הכתובים): **"ולא ירפאו המים"** (המילה האחרונה אינה בכתוב, ואינה ב"שרידי הירושלמי") – המים לא יירפאו ממליחותם (לפי מה ששאלו, "ולא יירפאו" מוסב על המים ולא על "בצאתיו וְנִבְאָיו", משום שכתוב "ולא" בוי"ו)?! – הרי שהכתובים סותרים זה את זה!

ומתרצים: **מקום הוא ששמו "ולא ירפאו"** – כוונת הכתוב שהביצות והגבים ואף המקום ששמו "לא יירפאו" נועדו לספק מלח (המקום ההוא נקרא כך משום שלא יירפאו שם המים), אבל מי הים יירפאו ממליחותם (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'מקום היה ושמו נירפו').

בתוספתא סוכה ג, ט-ג שנו: לאן הולכים? – לים הגדול, לימה של טבריה ולימה של סדום, כדי לרפאות את מימם, שנאמר: "ויאמר אליי המים האלה יוצאים אל הגלילה הקדמונה וירדו אל הערבה ובאו הימה אל הימה המוצאים ונרפאו המים" (יחזקאל מז, ח). "המים האלה יוצאים אל הגלילה הקדמונה" – זה ימה של סדום; "וירדו אל הערבה" – זה ימה של טבריה; "ובאו הימה אל הימה המוצאים ונרפאו המים" – זה הים הגדול. ואומר: "והיה כל נפש חיה אשר ישרוך אל כל אשר יבוא שם

התבואה עושה לחודש אחד ואילן עושה לשני חדשים. – מה טעם? –
 "לחדשיו יבכר". – אמר רבי יוסי: לפי שבעולם הזה התבואה עושה לששה
 חדשים והאילן עושה לשנים עשר חודש, אבל לעתיד לבוא התבואה עושה
 לחמשה עשר יום ואילן עושה לחודש אחד, שכן מצאנו שעשת התבואה בימי
 יואל לחמשה עשר יום וקרב ממנה העומר. – מה טעם? – "ובני ציון גילו
 ושמוחו ב'י אלהיכם כי נתן לכם את המורה לצדקה ויורד לכם גשם יורה
 ומלקוש בראשון". – מה מקיים רבי יוסי "לחדשיו יבכר"? – בכל חודש וחודש
 יהא מבכר.

אור לישירים

(בניסן). רבי יוסי מפרש את הכתוב, שהוריד לכם את
 היורה ואת המלקוש שניהם בניסן. הרי שבימי יואל ירד
 להם יורה ומלקוש בניסן, ונמצא שעשתה התבואה
 לחמישה עשר יום. ומכיוון שלעתיד לבוא התבואה
 עושה לחמישה עשר יום (חצי חודש), האילן עושה
 פירות לחודש אחד, שהתבואה עושה בחצי הזמן
 שהאילן עושה, כמו בעולם הזה.

ושואלים: מה מקיים רבי יוסי (ב"שרידי הירושלמי"
 ובמקבילה נוסף: 'טעמיה דרבי יהודה') "לחדשיו
 יבכר"? – מה מעמיד (כיצד מפרש) רבי יוסי את הטעם
 (המקור) של רבי יהודה "לחדשיו יבכר", שלמד ממנו,
 שלעתיד לבוא האילן עושה לשני חודשים?
 ומשיבים: בכל חודש וחודש יהא מבכר – רבי יוסי
 מפרש את הכתוב, שלעתיד לבוא יבשילו הפירות בכל
 חודש וחודש, שיהא האילן עושה פירות לחודש אחד.

עד כאן המקבילה בירושלמי תענית.

לפי רבי יוסי, בימי יואל ירד להם יורה ומלקוש בניסן, כמו
 שכתוב: "ויורד לכם גשם מורה (יורה) ומלקוש בראשון" - הוריד
 לכם יורה ומלקוש בחודש הראשון (בניסן). לפי רבי יהודה, בימי
 יואל ירד להם יורה במרחשון ומלקוש בניסן, והתבואה עשתה
 לשישה חודשים, וכך שיעור הכתוב: "ויורד לכם גשם מורה
 ומלקוש בראשון" - יורה בזמנו (במרחשון) ומלקוש בחודש
 הראשון (בניסן), כמו שתרגם התרגום שם. לפי רבי יוסי, המילה
 'בראשון' מוסבת על 'מורה ומלקוש', ולפי רבי יהודה, המילה
 'בראשון' מוסבת רק על 'מלקוש'.

בעלי טעמי המקרא חיברו את התיבות "מורה ומלקוש",
 והטעמתם מכוונת לדעת רבי יוסי, שירדו היורה והמלקוש
 בניסן.

התבואה עושה לשישה חודשים, שהרי מן הזרע ועד הקציר
 שישה חודשים.

רק אילנות מעטים מבשילים פריים לשנים עשר חודש. נראה

ואילן עושה לשני חדשים. – מה טעם (במסירה שלפנינו:
 'מה טעם', וב"שרידי הירושלמי": 'ומה טעמיה (צריך לומר:
 טעמה)')? – מה הטעם? (מה המקור בכתוב לדבר זה,
 שלעתיד לבוא אילן עושה לשני חודשים?) – שכתוב:
 "לחדשיו יבכר" – רבי יהודה מפרש את הכתוב,
 שיחזקאל ראה במראה הנבואה, שלעתיד לבוא יבשילו
 פירותיהם של עצי הפרי שיגדלו על גדות הנחל כל שני
 חודשים ('חודשיו' - מיעוט רבים שני חודשים). ומכיוון
 שלעתיד לבוא האילן עושה פירות לשני חודשים,
 התבואה עושה לחודש אחד, שהתבואה עושה בחצי
 הזמן שהאילן עושה, כמו בעולם הזה.

אמר רבי יוסי (בר חלפתא, תנא בדור הרביעי): לפי
 שבעולם הזה התבואה עושה לששה חדשים והאילן
 עושה לשנים עשר חודש, אבל לעתיד לבוא התבואה
 עושה לחמשה עשר יום ואילן עושה לחודש אחד (בנוסח
 הבבלי של מסכת שקלים אין ארבע המילים האחרונות),
 שכן מצאנו שעשת (שעשתה) התבואה בימי יואל
 לחמשה עשר יום וקרב ממנה העומר – בימי יואל הנביא
 יצא אדר ולא ירדו גשמים, ונעשה להם נס, וירד להם
 יורה (הגשם הראשון בעונת הגשמים) באחד בניסן,
 ויצאו וזרעו, וגדלה התבואה בחמישה עשר יום, מאחד
 בניסן עד שישה עשר בו, והקריבו את מנחת העומר
 מאותה תבואה בזמנה בשישה עשר בניסן. וגם לעתיד
 לבוא התבואה עושה לחמישה עשר יום, כמו שעשתה
 בימי יואל. – מה טעם (במסירה שלפנינו: 'מה טעם',
 וב"שרידי הירושלמי": 'ומה טעמיה (צריך לומר: טעמה)'.
 ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'שנאמר')? – מה
 הטעם? (מה המקור בכתוב לדבר זה, שעשתה התבואה
 בימי יואל לחמישה עשר יום?) – שכתוב (במענה ה'
 לעם): "ובני ציון גילו ושמוחו ב'י אלהיכם כי נתן לכם
 את המורה לצדקה ויורד לכם גשם מורה ומלקוש
 בראשון" (יואל ב, כג) – עתידים אתם לשמוח על כי ה'
 עימכם, לאחר שתראו כי נתן לכם את הגשם לתשועה,
 והוריד לכם את היורה ('מורה'), ואת המלקוש (הגשם
 הבא בסוף עונת הגשמים) הוריד לכם בחודש הראשון

"ועלהו לתרופה" – רבי יוחנן אמר: תרפיה מצץ עליה ותרף מזונה. רב ושמואל – חד אמר: להתיר פה שלמעלן; וחורנה אמר: להתיר פה שלמטן. רבי חנינה ורבי יהושע בן לוי – חד אמר: להתיר פה עקרות; וחורנה אמר: להתיר פה אילמים.

את מוצא: בשעה שעלה נבוכדנצר לכאן, בא וישב לו בדפני של אנטוכיה, אור ל'ישראלים

האמוראים נחלקו בדרשת כתוב זה, – חד אמר: – (חכם) אחד אומר: להתיר פה שלמעלן – לפתוח את הפה המשמש לאכילה, להגדיל את התיאבון. דרש "לתרופה" כשתי מילים: להתיר פה; וחורנה אמר: – (והחכם) האחר אומר: להתיר פה שלמטן – לפתוח את פי הטבעת (הפתח התחתון של צינור העיכול, מקום יציאת הצואה), להוציא את הצואה.

רבי חנינה (בר חמא, אמורא ארץ ישראל בדור הראשון) ורבי יהושע בן לוי (אמורא ארץ ישראל בדור הראשון) – שני האמוראים נחלקו בדרשת כתוב זה, – חד אמר: – (חכם) אחד אומר: להתיר פה עקרות – לפתוח רחם של נשים שאינן מסוגלות ללדת; וחורנה אמר: – (והחכם) האחר אומר: להתיר פה אילמים – לפתוח פה של מי שאינם יכולים לדבר.

בבבלי סנהדרין ק,א ומנחות צח,א אמרו: מאי "ועלהו לתרופה"? – רבי יצחק בר אבודימי רב חסדא - חד אמר: להתיר פה של מעלה, וחד אמר: להתיר פה של מטה. - איתמר: חזקיה אמר: להתיר פה אילמים. בר קפרא אמר: להתיר פה עקרות. רבי יוחנן אמר: לתרפיון (לריפוי).

ובשיר השירים רבה ד [ב] נאמר: "ועלהו לתרופה" - מהו לתרופה? - אמר רבי יוחנן: לתרפיון, מצץ עליה ותרף מזונה. - רב ושמואל - חד אמר: להתיר פה של מעלן; וחד אמר: להתיר פה של מטן. - רבי חנינא ורבי יהושע בן לוי - חד אמר: להתיר פה אילמים; וחד אמר: להתיר פה עקרות.

ובמדרש תהילים כג,ז נאמר: מהו "ועלהו לתרופה"? - רב ושמואל - חד אמר: להתיר פה אילמים; וחד אמר: להתיר פה עקרות.

ובדברים רבה א,א נאמר: "ועלהו לתרופה" - רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי - חד אמר: לתרפיון; וחד אמר: כל שהוא אילם ולועט הימנו לשונו מתרפא.

☆☆☆

במשנה שנינו: "ולמה נקרא שמו שער יכניה? שבו יצא יכניה בגלותו".

מספרים (על יציאת יכניה לגולה): את (אתה) מוצא (במדרשים שאחרי תקופת התנאים באה הלשון "אתה מוצא" על פי הרוב להרחיב איזה סיפור מסיפורי המקרא

שכוונת הברייתא האומרת: "אילן עושה פירות לשנים עשר חודש", שהאילן מניב תוך שנה.

בשמות רבה טו,כא; בבמדבר רבה כא,כב; ובמדרש תנחומא פרשת 'בראשית' סימן ו ופרשת 'פינחס' סימן יד פירשו את הכתוב "לחודשיו יבכר", שבכל חודש וחודש יהא מבכר, כמו שאמרו כאן לפי רבי יוסי.

לפי שבעולם הזה... אבל לעתיד לבוא... מה טעמא... דרכם של מדרשי האגדה בהרבה מקומות להביא מאמרים בסגנון: "לפי שבעולם הזה... אבל לעתיד לבוא... הדא הוא דכתיב / מה טעמא / מה כתיב...". חלקם הראשון של מאמרים אלה ("לפי שבעולם הזה...") קשור לנאמר קודם להם, וחלקם השני של מאמרים אלה ("אבל לעתיד לבוא...") הוא סיום בדברי שבח ונחמה ("שכן מצינו בנביאים הראשונים שהיו חותמים את דבריהם בדברי שבח ובדברי נחמות").

נראה שמקור דבריהם של רבי יהודה ורבי יוסי בברייתא שבירושלמי כאן הוא מדרש שבו נאמרו מאמריהם בסגנון זה, ולא הביאו בברייתא שבירושלמי כאן מן המדרש ההוא אלא את מאמריהם של רבי יהודה ורבי יוסי כסגנונם במדרש ההוא. ולא היה מן העניין להביא כאן אלא את מאמרו של רבי יהודה משום טעמו מהכתוב "לחודשיו יבכר" שנאמר במראה הנבואה של יחזקאל שנידון כאן, אלא שאגב כך הביאו כאן גם את מאמרו של רבי יוסי החולק על רבי יהודה.

ומציעים פסוק (כדי לדרוש אותו): כתוב (בהמשך מראה הנבואה של יחזקאל): "וְהָיָה פְּרִי לְמַאֲכָל וְעֵלְהוּ לְתִרְוּפָה" (יחזקאל מז,יב) – פירותיהם של עצי הפרי שיגדלו על גדות הנחל ישמשו למאכל, והעלים ישמשו לתרופה. - מהו "ועלהו לתרופה"? -

ומביאים דברי אמוראים הדורשים את הכתוב: רבי יוחנן (גדול אמוראי ארץ ישראל בדור השני) אמר: תרפיה (מקור המילה ביוונית) – ריפוי (העלה ישמש לריפוי), מצץ עליה ותרף מזונה – מוצץ את עלהו ונעכל מזונו (המילה "תרופה" נדרשת גם במשמע המילה היוונית "תרפיה" וגם במשמע השורש הארמי "תרף"). רב (אמורא בבלי בדור הראשון, מגדולי האמוראים) ושמואל (מגדולי אמוראי בכל בדור הראשון) – שני

ויצאה סנהדרין גדולה לקראתו ואמרה לו: הגיע זמן הבית הזה ליהרבו? – אמר להן: אותו שהמלכתי אותו עליכם תנוהו לי, ואני הולך לי. באו ואמרו ליהויכין מלך יהודה: נבוכדנצר בעי לך. כיון ששמע מהן כך, נטל מפתחות של בית המקדש, עלה לגג של היכל, אמר לפניו: רבונו של עולם, לכשעבר היינו נאמנים לך והיו מפתחותיך מסורין לנו. עכשיו שאין אנו נאמנים, הרי מפתחותיך מסורין לך. – תרין אמורין – חד אמר: °זרקן ועוד לא ירדו; וחורנה אמר: ראה כמין יד נטלתן מידו. – כיון שראו כל חורי יהודה כן, עלו לראש גגותיהן ונפלו ומתו. הדא הוא דכתיב: "משא גיא חיזיון מה לך איפוא כי עלית כולך לגגות תשואות מליאה עיר הומיה" וגו'.

כ"ו, ב

אור לישירים

שמסר יהויכין את מפתחות בית המקדש, עלו לראשי גגותיהן – והשליכו עצמם מעל ראשי גגותיהם, ונפלו ומתו. ומציעים מקור בכתוב: **הדא הוא** (צריך לומר: 'היא') **דכתיב**: – זאת היא שכתוב (זה הוא הדבר שכתוב): **"משא גיא חיזיון: מה לך אפוא פי עלית כלך לגגות? תשאות מלאה, עיר הומיה, קריה עליזה, חלליה לא חללי חרב ולא מתי מלחמה"** (ישעיהו כב, א-ב) – נבואה על ירושלים: מדוע, ירושלים, עלו כל אנשי ירושלים לגגות כשבא עלייך האויב? את, ירושלים, שהיית עיר חוגגת והומה, עכשיו המתים כך אינם מתים בחרב האויב אלא במיתות אחרות. ויש לדרוש את הכתוב על חורי יהודה שעלו לגגות כשעלה נבוכדנצר ונפלו ומתו.

אזכורו של יכניה במשנה הוא שגרם להבאת קטע האגדה בתלמוד על אודותיו, אף על פי שקטע האגדה אינו מתייחס כלל ליציאתו של יכניה מהשער שנקרא על שמו הנזכר במשנה, אלא למעשים אחרים שעשה יכניה במקדש ("לדרכי שילובן של האגדות בירושלמי", "אסופות" יא, עמוד רז).

במלכים ב כד, ח-טז מסופר על יהויכין ויציאתו לגולה. נאמר שם: **"ויצא יהויכין מלך יהודה על (אל) מלך בבל... ויקח אתו מלך בבל... ויצא (מלך בבל) משם את כל אוצרות בית ה'... ויגל את יהויכין בבלה..."**. אפשר שעל פי כתובים אלה אמרו במשנה שיכניה יצא לגולה מבית המקדש, שכן משמע מכתובים אלה, שנבוכדנצר הוציא את אוצרות בית ה' ממקום שיצא יכניה לגולה, ומכאן שיצא מבית המקדש ששם היו אוצרות בית ה'. במלכים ב כד, טו נאמר: **"ויגל את יהויכין בבלה... ואת אילי הארץ הולך גולה מירושלם בבלה"**. בסדר עולם רבה פרק כה ובמדרש תנחומא פרשת 'נח' סימן ג נאמר, ש"אילי הארץ" אלו חורי יהודה ובנימין. הרי שחורי יהודה הלכו לגולה. ואילו לפי הירושלמי, חורי יהודה נפלו ומתו.

בויקרא רבה יט, נאמר: אמרו: כיוון שעלה נבוכדנצר להחריב

("ערכי מדרש", עמוד 79 הערה 2 ועמוד 228): **בשעה שעלה נבוכדנצר לכאן – לארץ ישראל, בא וישב לו בדיפני של אנטוכיה (עיר בסוריה הצפונית, בקרבת אנטיוכיה בירתה, ונקראת על שמה 'דפני של אנטוכיה', להבדילה מדפני שבארץ ישראל), ויצאה סנהדרין גדולה לקראתו ואמרה לו (לנבוכדנצר): הגיע זמן הבית הזה ליהרבו? – האם הגיע הזמן שיחרב בית המקדש? (שסברו שנבוכדנצר מבקש לעלות לירושלים כדי להחריב את בית המקדש) – אמר להן: – לא, אלא אותו שהמלכתי אותו עליכם – יהויכין (יכניה), תנוהו לי – מסרו אותו בידי (נבוכדנצר המליך את יהויכין למלך על יהודה תחת יהויקים אביו שמרד בו, אך לאחר זמן קצר חשש נבוכדנצר שימרוד בו יהויכין, ולכן חזר ועלה לירושלים והגלה את יהויכין לבבל), ואני הולך לי. באו ואמרו (ב"שרידי הירושלמי" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'אתון אמרון') – הסנהדרין הגדולה, ליהויכין מלך יהודה: **נבוכדנצר בעי לך** – נבוכדנצר מבקש אותך (מבקש את נפשך, כדי להגלות אותך לבבל).**

כיון ששמע – יהויכין, מהן כך, נטל מפתחות של בית המקדש, ועלה לגג של היכל – שבבית המקדש, אמר לפניו – לפני הקב"ה: רבונו של העולם (האלוהים), לכשעבר (צריך לומר כמו בכתב יד הבבלי ובדפוס ונציה הבבלי: 'לשעבר') (בזמן שעבר, לפני) היינו נאמנים לך והיו מפתחותיך מסורין לנו. עכשיו שאין אנו נאמנים, הרי מפתחותיך מסורין לך.

ומביאים מחלוקת אמוראים (בפרטי המשך הסיפור): **תרין אמורין – שני אמוראים (נחלקו בדבר), – חד אמר: – (חכם) אחד אמר: זרקן – את המפתחות לשמים, ועוד (ושוב) לא ירדו – לארץ; וחורנה אמר: – (והחכם) האחר אמר: ראה כמין יד – כדמות יד שירדה מן השמים, נטלתן – את המפתחות, מידו (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'יצתה פיסת יד ונטלתן ממנו').**

וממשיכים ומספרים: **כיון שראו (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'ששמעו') כל חורי (שרי) יהודה כן –**

הלכה ד (בדפוס התלמוד: הלכה ג)

משנה

שלשה עשר שולחנות היו במקדש: שמונה של שייש בבית המטבחים, שעליהן מדיחין את הקרביים; ושנים במערב הכבש, אחד של שייש ואחד של כסף, על של שייש נותנין את האיבריין, ועל של כסף כלי שרת; ושנים באולם מבפנים

אור לישירים

מפתחות של בית המקדש

בבבלי תענית כט,א אמרו: תנו רבנן: כשחרב הבית בראשונה, נתקבצו כיתות כיתות של פרחי כהונה (כהנים צעירים), ומפתחות ההיכל בידם, ועלו לגג ההיכל ואמרו לפניו: ריבוננו של עולם, הואיל ולא זכינו להיות גזברים נאמנים, יהיו מפתחות מסורים לך. וזרקום כלפי מעלה, ויצתה כעין פיסת יד וקיבלתם מהם. והם (פרחי הכהונה) קפצו ונפלו לתוך האור (האש שבערה במקדש). ועליהם קונן ישעיהו הנביא: "משא גיא חזיון: מה לך איפוא כי עלית כולך לגגות? תשואות מלאה, עיר הומיה, קריה עליזה, חללייך לא חללי חרב ולא מתי מלחמה" (ישעיהו כב).

המעשה שבבבלי היה בחורבן הבית הראשון בימי צדקיהו שמלך אחרי יהויכין.

☆☆☆

הלכה ד (בדפוס התלמוד: הלכה ג)

משנה

המשנה מפרטת את מקומותיהם ואת שימושיהם של שלושה עשר השולחנות שהיו במקדש הנוכרים לעיל במשנה שבהלכה א.

שלשה עשר שולחנות היו במקדש:

שמונה שולחנות של שייש בבית המטבחים (מקום שחיטת בהמות) – שהיה לצפוננו של המזבח, ושם היו טבעות קבועות ברצפה לשחיטת הקורבנות, ועמודים נמוכים ובהם ווים לתלות בהם את הקורבנות, ובין העמודים עמדו שמונה שולחנות של שיש (כמתואר במשנה מידות ג,ה), שעליהן מדיחין את הקרביים (מעיים) – של הקורבנות;

ושנים – שני שולחנות, במערב הכבש (מישור משופע לעלייה ולירידה) – מצד מערב של הכבש למזבח, שהיה לדרומו של המזבח, אחד של שייש ואחד של כסף, על של שייש נותנין את האיבריין – של הקורבנות עד שיעלו אותם על גבי המזבח, שהשיש מצנן את הבשר שלא יסריח, ועל של כסף נותנים כלי שרת – כלים שמשמשים בהם לעבודה בבית המקדש;

את ירושלים, עלה וישב לו בדפני של אנטוכיא. ירדה סנהדרין גדולה לקראתו, אמרו לו: הגיע זמנו של הבית הזה ליחרב? – אמר להם: לאו, אלא יהויקים מלך יהודה מרד בי. תנו אותו לי, ואני הולך לי. – אזלון ואמרו ליהויקים: נבוכדנצר בעי לך... כיוון שלא שמע להם, עמדו ונטלוהו ושילשלו אותו (הורידו אותו בשלשלת מן החומה למטה)... כיוון שהרגו, המליך את יכניהו בנו תחתיו וירד לו לבלב, ויצאו כל בני עירו וקילסו אותו. אמרו לו: מה עשית? – אמר להם: יהויקים מלך יהודה מרד בי והרגתיו והמלכתי את יכניהו בנו תחתיו. – אמרון ליה: במשל אומרים: גור טוב מן כלב רע לא תגדל, על אחת כמה וכמה גור רע מן כלב רע.

מיד שמע להם, חזר וישב לו בדפני של אנטוכיא. ירדה סנהדרין גדולה לקראתו, אמרו לו: הגיע זמנו של הבית הזה ליחרב? – אמר להם: לאו, אלא תנו לי את יכניהו בן יהויקים, ואני הולך לי. אזלון ואמרו ליכניהו: נבוכדנצר בעי לך. – מה עשה יכניהו? – עמד וכינס כל מפתחות של בית המקדש, ועלה לראש גגו של בית המקדש ואמר לפניו: ריבוננו של עולם, הואיל ולא זכינו להיות גזברים נאמנים לפניך, מיכן ואילך הרי מפתחותיך לפניך. – תרין אמורין – חד אמר: כמין פיסת יד של אש באת ונטלתם מידו; וחרנא אמר: משעה שזרקם שוב לא ירדו. – ומה היו בחורים של ישראל עושים? – עולים לראשי גגותיהם ומשליכים עצמם מעל ראשי גגותיהם ונופלים ומתים, שנאמר: "משא גיא חזיון: מה לך איפוא כי עלית כולך לגגות?" (ישעיהו כב,א). – מה עשה לו נבוכדנצר? – עמד ונטלו וחבשו (אסרו) בבית האסורים. וכל מי שנחבש בימיו של אותו רשע לא יצא משם לעולם. גלה יכניהו וגלתה סנהדרין גדולה עימו.

בירושלמי – "חורי יהודה", ובמדרש – "בחורים של ישראל". אפשר שבאחד משני המקורות הוחלפו חורים ובחורים זה בזה.

בויקרא רבה הובא סיפור אגדה ארוך על יהויקים ויכניהו בנו, שהוא חטיבה אחת שלמה. מסיפור זה מובא בירושלמי שקלים רק חלק אחד בלבד, קטע מן הסיפור על יכניהו. ויקרא רבה לקח את כל הסיפור כולו ממקור אגדי אחד, ואילו הירושלמי לא העתיק מאותו המקור האגדי אלא קטע אחד בלבד ("מדרש ויקרא רבה", מבוא, עמוד XVIII).

על פתח הבית, אחד של שייש ואחד של זהב, על של שייש נותנים לחם הפנים בכניסתו, ועל של זהב ביציאתו, שמעלין בקודש ולא מורידין; אחד של זהב מבפנים, שעליו לחם הפנים תמיד.

תלמוד

תני: על של כסף. – רבי יוסי בשם רבי שמואל בר רב יצחק, רבי חנניה מטי בה משמיה דרבי יוחנן: לית כאן של כסף, מפני שהוא מרתיה. – לא כן תני:

אור ל'שרים

תמיד". מציעים ברייתא: תני: – שונה (התנא) / שנוי (שנויה ברייתא): על (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין מילה זו, והיא אשגרה מהמשך המשנה) של כסף – כוונת הדברים שהברייתא שנתה "כסף" במקום "שיש" שבמשנה, והברייתא גורסת: "ושנים באולם מבפנים על פתח הבית, אחד של כסף ואחד של זהב, על של כסף נותנים לחם הפנים בכניסתו" וכול' (מהמשך הדברים בעניין לחם הפנים יוצא שמדובר כאן בשולחן שעליו נותנים לחם הפנים בכניסתו, ואין מדובר בשולחנות האחרים שנמנו במשנה).

ודוחים את הגרסה של ברייתא: רבי יוסי (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור הרביעי) אמר בשם רבי שמואל בר רב יצחק (אמורא בדור השלישי), רבי חנניה (דציפורין, אמורא ארץ ישראל בדור החמישי) מטי בה משמיה דרבי יוחנן (גדול אמוראי ארץ ישראל בדור השני) – מגיע בה (במימרה זו עד שם המוסר הקדום ביותר שלה, ואמר אותה) משמו של רבי יוחנן (כלומר, המאמר שאמר רבי יוסי בשם רבי שמואל בר רב יצחק אמרו רבי חנניה בשם רבי יוחנן): לית כאן (ב"שרידי הירושלמי" נוסף: 'על') של כסף – אין כאן (אינו צריך להיות בברייתא) "של כסף" (גרסת הברייתא אינה נכונה, ויש להגיה את נוסח הברייתא ולגרוס בה "של שיש" כמו במשנה), מפני שהוא מרתיה – מכיוון שהכסף מחמם את הלחם וגורם לו להתעפש, אין שמים את לחם הפנים על שולחן של כסף, כיוון שהשולחן יחמם שוב את הלחם, אחרי שהתחיל להתקרר, והוא ימהר להתעפש, ולכן לא עשו שולחן של כסף. אבל שיש הוא צונן, ולכן עשו שולחן של שיש. – רבי שמואל בר רב יצחק, ולפניו רבי יוחנן, דוחים את נוסח הברייתא "של כסף", ומחזיקים בנוסח משנתנו "של שיש" (יש ללמוד שהכסף מרתיה גם מהירושלמי שבת ד, א, שאסור לטמון את התבשיל בשבת במטבעות של כסף, מפני שהם מרתחים. כוונת הדברים היא, שלכסף יש תכונה מיוחדת, שכשהוא בא במגע עם חומר מסוים או נמצא בקרבתו הוא מחולל חום (ראה "הירושלמי כפשוטו" שבת שם)).

ושנים – שני שולחנות, באולם – שלפני ההיכל, מבפנים – בפנים האולם, על פתח הבית – אצל פתח ההיכל, אחד של שייש (בכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים: 'של כסף') ואחד של זהב, על של שייש (בכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים: 'של כסף') נותנים לחם הפנים בכניסתו – של לחם הפנים להיכל, שלאחר שנאפה הלחם, היו מניחים אותו על שולחן של שיש שבאולם, כדי שיתקרר ולא יתעפש עד שיכניסו אותו בשבת להיכל ויסדרו אותו על השולחן שבהיכל, ועל של זהב ביציאתו – מן ההיכל, שכשנטלו בשבת הבאה את הלחם הישן מן השולחן שבהיכל, היו מניחים אותו על שולחן של זהב שבאולם, עד שחילקו אותו לכוהנים, שמעלין בקודש ולא מורידין – שולחן זה היה של זהב, מפני שלאחר שהיה הלחם מונח בהיכל כל השבוע על שולחן הזהב, אינו מן הראוי להוריד אותו ממעלתו ולהניחו ביציאתו על שולחן של שיש או של כסף, ולכן מניחים אותו על שולחן של זהב;

ואחד של זהב מבפנים – שולחן אחד של זהב עמד בפנים ההיכל, שעליו לחם הפנים תמיד – כמו שכתוב: "וַיִּנְתֵּן עַל הַשְּׁלֶחָן לֶחֶם פָּנִים לְפָנֵי תְּמִיד" (שמות כה, ל). – הרי בין הכל שלושה עשר שולחנות.

במשנה תמיד ד, ב, שנינו: הקרביים (של קרבן התמיד) מדיחים אותם שלוש פעמים במיעוטה (לכל הפחות) על שולחנות של שיש שבין העמודים (בבית המטבחים).

ובמשנה מנחות יא, ז, שנינו: שני שולחנות היו באולם מבפנים על פתח הבית, אחד של שיש ואחד של זהב, על של שיש נותנים לחם הפנים בכניסתו, ועל של זהב ביציאתו, שמעלים בקודש ולא מורידים; ואחד של זהב מבפנים, שעליו לחם הפנים תמיד.

☆☆☆

תלמוד

במשנה שנינו: "ושנים באולם מבפנים על פתח הבית, אחד של שייש ואחד של זהב, על של שייש נותנים לחם הפנים בכניסתו, ועל של זהב ביציאתו, שמעלין בקודש ולא מורידין; אחד של זהב מבפנים, שעליו לחם הפנים

זה אחד מן הניסים שנעשו בבית המקדש, שכשם שהיו מניחין אותו חום, כך היו מוצאין אותו חום – "לשום לחם חום כיום הלקחו"?! – רבי יהושע בן לוי אמר: אין מזכירין מעשה ניסים.

אור ל'שרים

הגר"א לירושלמי שקלים, "נטיעות לדוד", עמודים קעח-קעט.

תלמיד רשב"ש פירש, שהברייתא ששנו בה "כסף" מדברת על השולחנות בבית המטבחים. ולפי רא"ש, הברייתא מדברת על השולחן שעליו נותנים את האיברים, ואין הברייתא מדברת על השולחן שעליו נותנים את לחם הפנים בכניסתו, שכן לפי גרסת רא"ש במשנה היה של כסף. ורש"ס פירש, שהברייתא ששנו בה "כסף" מדברת על כל השולחנות: השולחנות בבית המטבחים והשולחן שעליו נותנים את האיברים והשולחן שעליו נותנים את לחם הפנים בכניסתו, שלפי המשנה היו כולם של שיש.

תלמיד רשב"ש ורא"ש גרסו בירושלמי כאן בהשפעת הסוגיה המקבילה בבבלי תמיד לא, ב: 'ליתקן של כסף!' (במקום: 'לית כן/כאן של כסף'), ופירשו, שהקשו על התנא של המשנה, שיתקנו שולחן / שולחנות של כסף, ולמה עשו של שיש? לפי תלמיד רשב"ש ורא"ש, "מפני שהוא מרתח" הוא תירוץ לקושיה זו, כמו בבבלי. תלמיד רשב"ש ורא"ש גרסו בקושיה שאחרי כן, שאחד מן הניסים שנעשו במקדש היה שלא הסריח בשר הקודש מעולם (בגרסה שהיתה לפני תלמיד רשב"ש, הזכירו בקושיה זו את מעשה הנס שהיה בבשר הקודש וגם את מעשה הנס שהיה בלחם הפנים, כמו שהיא גרסת רש"ס).

בבבלי תמיד לא, ב, אמרו: תנן התם (משנה שקלים ו, ד): שלושה עשר שולחנות היו במקדש... - מכדי (הרי) אין עניות במקום עשירות, אמאי עבדי דשיש? ניעבדו דכסף! ניעבדו דזהב! - אמר רבי חנינא בשם רבי אסי, ורבי אסי בשם רבי שמואל בר רב יצחק: מפני שהוא מרתח.

סוגיה בבבלי זו מקבילה לסוגית הירושלמי כאן. שלושת החכמים - רבי חנינא (חנניה), רבי אסי (יוסי) ורבי שמואל בר רב יצחק - מופיעים בשתי הסוגיות.

גם בסוגית הבבלי יש כמה פירושים. פירוש אחד: השולחן שעליו נותנים את לחם הפנים בכניסתו (המפרש למסכת תמיד); פירוש שני: השולחן שעליו נותנים את האיברים (רא"ש); פירוש שלישי: כל השולחנות (תוספות בבבלי מנחות צט, ב).

נוסח הברייתא שבירושלמי "כסף" (בעניין השולחן באולם שעליו נותנים את לחם הפנים בכניסתו) גם בברייתא שבבבלי במנחות צט, א (ראה להלן). נוסח זה נדחק ונכנס בכמה נוסחאות המשנה בשקלים ו, ד ובמנחות יא, ז (ואף בנוסח

ומקשים (על מימרת האמוראים): ולא בן תני: - וכי לא כך שונה (התנא) / שנוי (שנויה ברייתא): זה - האמור להלן, אחד מן הניסים שנעשו (ב"שרידי הירושלמי": 'שהיו נעשים') בבית המקדש, שכשם שהיו מניחין אותו חום (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'חם', וכן להלן), כך היו מוצאין (צריך לומר כמו ב"שרידי הירושלמי" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'מוציאין') אותו חום - כמו שהיו מסדרים בשבת על השולחן שבהיכל את לחם הפנים כשהוא חם, כך גם היו מסלקים בשבת הבאה מהשולחן את לחם הפנים כשהוא חם, (במסירה שלפנינו נוסף על הגיליון על ידי מגיה: 'שנאמר'. ואינו ב"שרידי הירושלמי", אבל נמצא בכתב יד הבבלי ובדפוס ונציה הבבלי) - שנאמר (בסיפור נדודיו של דוד): "וַיִּתֶּן לוֹ הַפֶּהַן קֶדֶשׁ, כִּי לֹא הָיָה שָׁם לָחֶם, כִּי אִם לָחֶם הַפָּנִים הַמּוֹסְרִים מִלִּפְנֵי ה', לְשׁוֹם לָחֶם חֵם בְּיוֹם הַלְּקָחוֹ" (שמואל א כז, 2) - אחימלך הכוהן נתן לדוד לחם קודש (לחם הפנים), כי לא היה שם לחם חול, אלא לחם הפנים שניתן על השולחן שלפני ה' באוהל מועד וסולק מעליו, כדי לשים במקומו ביום הילקחו (סילוקו של הלחם הישן) לחם חדש וטרי שחמו עומד בו (ושיעור הכתוב: 'כִּי אִם לָחֶם הַפָּנִים הַמּוֹסְרִים מִלִּפְנֵי ה' בְּיוֹם הַלְּקָחוֹ, לְשׁוֹם לָחֶם חֵם'; ואמר "הַמּוֹסְרִים" בלשון רבים, כי לחם הפנים היה שתיים עשרה חלות, או כי נגרר אחרי לשון 'הַפָּנִים'); ויש לדרוש את הכתוב, שביום סילוקו היה עדיין הלחם הישן חם (ולפי זה שיעור הכתוב: 'כִּי אִם לָחֶם הַפָּנִים הַמּוֹסְרִים מִלִּפְנֵי ה' חֵם בְּיוֹם הַלְּקָחוֹ, לְשׁוֹם לָחֶם חֵם')?! (בתמיהה) - הרי שנעשה נס בלחם הפנים, שהיה הלחם חם ועומד עד שעת סילוקו. ולכן אין לנו לחשוש מחימום לחם הפנים, שמכיוון שאין החום והקור שולטים בו לסירוגין, אין כאן חשש עיפוש. ואם כן, מדוע דחו האמוראים את נוסח הברייתא "של כסף" ומתמצים: רבי יהושע בן לוי (אמורא ארץ ישראל בדור הראשון) אמר: אין מזכירין מעשה ניסים - דבר זה, שהיה הלחם חם ועומד עד שעת סילוקו, היה נס שנעשה בלחם הפנים, ואין להביא ממנו ראיה וללמוד ממנו, מפני שאין סומכים על הנס, ובדרך הטבע לחם הפנים מתקרר והולך, וחימומו מחדש על ידי הכסף עלול לגרום לעיפוש. ולכן דחו האמוראים את נוסח הברייתא "של כסף".

כך פירושה של הסוגיה גם על פי: "להשגות פני זקן" על הגהות

בעון קומי רבי אילא: לא היה שם לחם, מהו להניחו לשבת הבאה? – אמר לון: כתיב: "ונתתה על השולחן לחם פנים לפניי תמיד", "לחם פנים" – אפילו פסול.

אור ל'שרים

מפרט אותם על יסוד מקורות קדומים ("מקורות ומסורות", מועד ג, עמוד ט).

ומציעים שאלה: **בעון קומי** – שאלו לפני **רבי אילא** (רבי אלעאי, אמורא ארץ ישראלי בדור השלישי): **לא היה שם לחם, מהו להניחו לשבת הבאה?** – אם לא היה שם לחם חדש להניחו על השולחן בשבת, האם מותר להשאיר על השולחן עד לשבת הבאה את הלחם הישן שהונח בשבת הקודמת, או שמא יש לסלק את הלחם הישן מעל השולחן ויישאר השולחן בלא לחם עד לשבת הבאה? (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'תני: לא היה שם לחם' וכו')

ומציעים תשובה: **אמר לון**: – אמר להם (רבי אילא לשואלים): **כתיב** (ב"שרידי הירושלמי" אין מילה זו): – כתוב (בעניין השולחן): **"ונתת על השולחן לחם פנים לפני תמיד"** (שמות כה, ל) – ה' ציווה את משה לשים על השולחן לחם פנים, שיהיה מונח שם לפני ה' תמיד, ויש לדרוש: **"לחם פנים" – אפילו פסול** – אפילו לחם פסול מותר להניחו על השולחן, אם לא היה שם לחם כשר, כדי שלא יישאר השולחן בלא לחם. ויש ללמוד דין זה מהכתוב, שלא נאמר "לחם הפנים" שמשמעו הלחם המיוחד הכשר, אלא נאמר "לחם פנים" שמשמעו אפילו לחם פסול. ומכאן, שאם לא היה שם לחם חדש, מותר להשאיר על השולחן את הלחם הישן, שכן לחם ישן אינו גרוע מלחם פסול (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'אמר קרא: ונתת וכו').

במשנה מנחות יא, ח שנינו: ...ניחנה (את לחם הפנים) לשבת הבאה, שאפילו היא על השולחן ימים, אין בכך כלום. ובתוספתא **מנחות** יא, יח שנו: ...אם יש שם לחם מן המובחר - יביאו, ואם לאו - ימתין לשבת הבאה.

יש ללמוד מהמשנה ומהתוספתא, שכשהלחם הישן המונח על השולחן פסול והגיע יום השבת שבו מסדרים לחם חדש על השולחן, אם יש שם לחם כשר - יביאו אותו ויסדרו אותו על השולחן במקום הלחם הפסול, ואם אין שם לחם כשר - ישאירו את הלחם הפסול על השולחן עד לשבת הבאה, מפני שמותר להשאיר את הלחם על השולחן אפילו כמה שבועות, ואפילו הוא פסול.

☆☆☆

המשנה בשקלים לפי כמה כתבי יד של הבבלי בתמיד). רבי חנינא בבבלי בתמיד הוא רבי חנניה בירושלמי, ורבי אסי בבבלי הוא רבי יוסי בירושלמי.

מן ההקבלה שבירושלמי כאן יוצא ברור שהבבלי בתמיד מדבר על השולחן באולם שעליו נותנים את לחם הפנים בכניסתו, ולא על השולחן במערב הכבש שעליו נותנים את האיברים, ולא על השולחנות בבית המטבחיים שעליהם מדיחים את הקרביים. מכאן יוצא שגם הבבלי בתמיד היה לו נוסח המשנה בשקלים "שיש" ולא "כסף" (והגרסה העיקרית בגמרא היתה: 'אמאי עבדי דשיש? ניעבדו דכסף!'). "כסף" הוגה במשנה אחר כך על פי הברייתא שבמנחות, והוצרכו להגיה בגמרא: 'אמאי עבדי דכסף? ניעבדו דזהב!', והנוסח שלנו ('ניעבדו דכסף! ניעבדו דזהב!') מעורב (מורכב) משתי הנוסחאות ("מבוא לנוסח המשנה", עמודים 141-142).

העיבוד בסוגית הבבלי ניכר, שהרי הלשון "מפני שהוא מרתח" לא ייתכן שייאמר על הזהב, שהרי כבר למדנו בירושלמי שבת ד, א שאין הזהב מרתח, ואין לנו לעשות מחלוקת בחינם בין שני התלמודים במציאות. ועוד, שהיה להם לומר בלשון רבים: "מפני שהם מרתחים!" ("להשגות 'פני זקן' על הגהות הגר"א לירושלמי שקלים", "נטיעות לדוד", עמוד קפא).

בבבלי יומא כא, א; חגיגה כו, ב ומנחות כט, א ו-צ, ב אמרו: אמר רבי יהושע בן לוי: נס גדול נעשה בלחם הפנים, סילוקו כסידורו (שהיה הלחם חם בשעת סילוקו מהשולחן ביום השבת כמו שהיה חם בשעת סידורו בשבת שעברה), שנאמר: "לשום לחם חום ביום הילקחו" (שמואל א כא).

בבבלי אמרו, שרבי יהושע בן לוי אמר שנעשה נס בלחם הפנים. ובירושלמי אמרו, שרבי יהושע בן לוי אמר שאין מזכירים מעשה ניסים.

הלשון "אין מזכירים מעשה ניסים" מקורה בתוספתא יבמות ד, ו.

במשנה אבות ה, ה שנינו: עשרה ניסים נעשו בבית המקדש (וכן שנו במסכת אבות דרבי נתן נוסח א פרק לה ונוסח ב פרק ט).

בבבלי יומא כא, א דנו בפירוט של עשרה הניסים.

מן הלשון "זה אחד מעשרה ניסים שנעשו במקדש" (שאמר רב בבבלי שם, וכן שנו בברייתא שבירושלמי כאן) משמע שלא נאמר מפורש במשנה המקורית הפירוט של עשרה הניסים, ורב

עשרה שולחנות עשה שלמה - "ויעש שולחנות עשרה וינח בהיכל חמשה מימין וחמשה משמאל". אין תימור: חמשה בדרום וחמשה בצפון - והלא אין השולחן כשר אלא בצפון, שנאמר: "ואת השולחן תתן על צלע צפון". מה תלמוד לומר: "חמשה מימין וחמשה משמאל"? - אלא חמשה מימין שלחנו של משה וחמשה משמאלו. אף על פי כן, לא היה מסדר אלא של משה בלבד, שנאמר: "את השולחן אשר עליו לחם הפנים". - רבי יוסי בירבי יהודה אומר: על כולם היה מסדר, שנאמר: "את השולחנות ועליהם לחם הפנים".

אור ל'שרים

- רבי יוסי בירבי יהודה (תנא בדור החמישי) אומר: על כולם - על כל השולחנות, היה מסדר - מי שסידר את לחם הפנים, שנאמר (בבבלין המקדש בעניין כלי הזהב): "ויעש שלמה... ואת השולחנות ועליהם לחם הפנים" (דברי הימים ב ד, ט) - במצוותו של שלמה נעשו השולחנות, שעורכים עליהם את לחם הפנים (בכתוב הזה, שלא כמו בכתוב המקביל במלכים שהובא לעיל, אין בסופו המילה "זהב". אבל במקורות שלהלן הובא הכתוב הזה כשבסופו המילה "זהב"). ויש ללמוד מהכתוב הזה, שהיו עורכים את לחם הפנים גם על השולחנות של שלמה (אפשר שהכוונה שהיו עורכים בכל שבת על כל השולחנות ולא רק על שולחנו של משה בלבד. ואפשר שהכוונה שהיו יכולים לערוך על כל השולחנות ולא רק על שולחנו של משה בלבד, אך היו עורכים בכל שבת על שולחן אחד מהם בלבד).

בתוספתא מנחות יא, ט-י: שנו: עשרה שולחנות עשה שלמה, שנאמר: "ויעש שולחנות עשרה" (דברי הימים ב ד, ח). ואף על פי כן, לא היו מסדרים אלא על של משה, שנאמר: "ואת השולחן אשר עליו לחם הפנים זהב" (מלכים א ז, מח). - רבי יוסי בירבי יהודה אומר: על כל השולחנות היו מסדרים, שנאמר: "ואת השולחנות ועליהם לחם הפנים זהב" (דברי הימים ב ד, ט). - משום רבי אלעזר בן שמוע אמרו: מה תלמוד לומר: "ואת השולחנות ועליהם לחם הפנים זהב"? - זה שולחן גדול של זהב שהיה לפניו בהיכל, ושולחן (של זהב) שהיה באולם על פתחו של בית שעליו היו נותנים לחם פנים ישנה (ביציאתו). השולחן השלישי שעליו היו נותנים לחם הפנים בכניסתו אינו שייך לכאן, שהרי הוא אינו של זהב והכתוב בדברי הימים מדבר בשולחנות זהב). ובתוספתא סוטה יג, א: שנו: משבנה בית ראשון נגזו אוהל מועד... ואף על פי כן (אף על פי ששלמה גזו את המשכן ואת כליו ועשה כלים חדשים), לא היו משתמשים אלא בשולחן שעשה משה ומנורה שעשה משה.

בבבלי מנחות צח, ב אמרו: תנו רבנן: עשרה שולחנות עשה שלמה, שנאמר: "ויעש שולחנות עשרה וינח בהיכל חמשה מימין וחמשה משמאל" (דברי הימים ב ד). ואם תאמר: חמשה

מביאים ברייתא: עשרה שולחנות עשה שלמה - בבית המקדש, (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים נוסף: 'שנאמר') - שנאמר (בבבלין המקדש בעניין השולחנות): "ויעש שולחנות עשרה, וינח בהיכל חמשה מימין וחמשה משמאל" (דברי הימים ב ד, ח) - במצוותו של שלמה המלך נעשו עשרה שולחנות, ושמו אותם בהיכל. ומה כוונת הכתוב "חמשה מימין וחמשה משמאל"? - אין תימור: - אם תאמר: חמשה בדרום וחמשה בצפון - חמישה שולחנות בצד הדרום של ההיכל וחמישה בצד הצפון (כהוראת 'ימין' ו'שמאל' במקרא, הבאים לציין רוחות השמים), - והלא אין השולחן כשר אלא בצפון - בצד הצפון של ההיכל, שנאמר (במלאכת המשכן): "והשולחן תתן על צלע צפון" (שמות כו, לה) - ה' ציווה את משה לשים את השולחן סמוך לכותל הצפוני של המשכן. אבל שולחן בצד הדרום של ההיכל - פסול. מה תלמוד לומר: "חמשה מימין וחמשה משמאל"? - מה כוונת הכתוב הזה? - אלא חמשה מימין שלחנו של משה וחמשה משמאלו - עשרה השולחנות שעשה שלמה הם לבד מהשולחן של משה (השולחן שנעשה במשכן על ידי בצלאל במצוותו של משה), וכל השולחנות עמדו בצפון ההיכל, השולחן של משה באמצע, חמישה שולחנות מימין של השולחן של משה וחמישה משמאלו. אף על פי כן - אף על פי שעשה שלמה עשרה שולחנות, וכולם היו כשרים לסדר עליהם את לחם הפנים, לא היה מסדר - מי שסידר את לחם הפנים, אלא (בכתב יד הבבלי ובדפוס ונציה הבבלי נוסף: 'על') של משה בלבד, שנאמר (במלאכת כלי המקדש בעניין כלי הזהב): "ויעש שלמה... ואת השולחן אשר עליו לחם הפנים זהב" (מלכים א ז, מח) - במצוותו של שלמה נעשה השולחן, שעורכים עליו את לחם הפנים, מזהב. בכתוב כאן מדובר רק בשולחן אחד, ויש לפרש, שהשולחן האחד האמור בכתוב כאן הוא השולחן של משה, ועשרה השולחנות האמורים בכתוב לעיל הם עשרה שולחנות לבד משולחנו של משה. וכיוון שלחם הפנים נזכר רק בכתוב כאן ולא בכתוב לעיל, יש ללמוד שהיו עורכים את לחם הפנים רק על השולחן של משה.

תני: מזרח ומערב היו נתונים; דברי רבי. – רבי אלעזר בירבי שמעון אומר: צפון ודרום היו נתונים. – מאן דאמר: מזרח ומערב – ניהא, כולחן ראויין לשירות. מאן דאמר: צפון ודרום – נמצא שולחן בדרום ומנורה בצפון; והא תני: השולחן

אור לישירים

של משה, שנאמר: "ואת השולחן אשר עליו לחם הפנים" (מלכים א ז, מח), ואחרי כן היו מסדרים על כולם, שנאמר: "ואת השולחנות ועליהם לחם הפנים" (דברי הימים ב ד, ט).

כך מקיים מדרש זה את שני הכתובים הללו לדעת מי שאמר שעל כל השולחנות היו מסדרים.

בבית המקדש השני לא היו עשרה שולחנות אלה, אלא היה שם שולחן אחד בלבד בהיכל, ועוד שני שולחנות בחוץ להניח עליהם את הלחם לפי שעה. כך מוכח ממשנתנו שמנתה שלוש עשרה שולחנות שהיו במקדש ולא מנתה עשרה שולחנות אלה. אבל לפי הבבלי יומא נא, ב, היו עשרה שולחנות אלה בבית שני. ואפשר שלא נמנו שולחנות אלה במשנתנו, משום שמשנתנו כדעת מי שאמר שלא היו מסדרים עליהם לחם הפנים (רש"ש).

מציעים ברייתא: תני: – שונה (התנא) / שנוי (שנויה ברייתא): מזרח ומערב היו נתונים – השולחנות שהיו בהיכל היו מונחים באורכם ממזרח למערב, שאורכם היה לאורכו של ההיכל; דברי רבי (רבי יהודה הנשיא, תנא בדור החמישי). רבי אלעזר בירבי שמעון (תנא בדור החמישי) אומר: צפון ודרום היו נתונים (ב"שרידי הירושלמי" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין שתי המילים האחרונות) – השולחנות שהיו בהיכל היו מונחים באורכם מצפון לדרום, שאורכם היה לרוחבו של ההיכל.

ומציעים קושיה: מאן דאמר: – מי (רבי) שאומר: מזרח ומערב – השולחנות שהיו בהיכל היו מונחים באורכם ממזרח למערב, – ניהא (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים חסרה מילה זו) – נוח (הדבר מובן שעל כל השולחנות היו מסדרים לחם הפנים), כולחן (כולן) ראויין (ב"שרידי הירושלמי": 'היר') לשירות – שכיוון שהשולחנות היו מונחים לאורכו של ההיכל, נמצא שכל השולחנות היו מונחים בצד הצפוני שבהיכל, ולכן היו כולם כשרים לעבודה לסדר עליהם את לחם הפנים, מפני שאין השולחן כשר אלא בצד הצפון של ההיכל. אבל מאן דאמר: – מי (רבי) אלעזר בירבי שמעון) שאומר: צפון ודרום – השולחנות שהיו בהיכל היו מונחים באורכם מצפון לדרום, – נמצא שולחן בדרום ומנורה בצפון (כן הוא גם ב"שרידי הירושלמי" ובכתב יד הבבלי. ובכתב יד שקלים ובדפוס ונציה הבבלי: 'שולחן בצפון ומנורה בדרום'. נראה שהמילים 'ומנורה בצפון' יתרות, והן

מימין הפתח (של ההיכל, בצידו הצפוני, שהרי הפתח היה באמצע צידו המזרחי של ההיכל) וחמישה משמאל הפתח (של ההיכל, בצידו הדרומי)? – אם כן, מצינו ששולחן בדרום, והתורה אמרה: "והשולחן תיתן על צלע צפון" (שמות כו)! – אלא של משה באמצע, חמישה מימינו וחמישה משמאלו.

ושם צט, א אמרו: תנו רבנן: עשרה שולחנות עשה שלמה, ולא היו מסדרים אלא על של משה, שנאמר: "ואת השולחן אשר עליו לחם הפנים זהב" (מלכים א ז). – רבי אלעזר בן שמוע אומר: על כולם היו מסדרים, שנאמר: "ואת השולחנות ועליהם לחם הפנים זהב" (דברי הימים ב ד). – רבי יוסי ברבי יהודה אומר: לא היו מסדרים אלא על של משה, אלא מה אני מקיים "ואת השולחנות ועליהם לחם הפנים זהב"? – אלו שלושה שולחנות שהיו במקדש, שניים שהיו באולם מבפנים לפתח הבית, אחד של כסף ואחד של זהב, על של כסף נותן לחם הפנים בכניסתו ועל של זהב ביציאתו, שמעלים בקודש ולא מורידים, אחד של זהב בפנים שעליו לחם הפנים תמיד.

בבבלי החליפו את דבריהם של רבי יוסי ברבי יהודה ורבי אלעזר בן שמוע.

בברייתא שבבבלי שנו, שהיו נותנים את לחם הפנים בכניסתו על שולחן של כסף, כנוסח הברייתא שבירושלמי לעיל.

בברייתא שבבבלי: "מה אני מקיים 'ואת השולחנות ועליהם לחם הפנים זהב'? – אלו שלושה שולחנות שהיו במקדש...". אבל בתוספתא: "מה תלמוד לומר: 'ואת השולחנות ועליהם לחם הפנים זהב'? – זה שולחן גדול של זהב שהיה לפני בהיכל, ושולחן שהיה באולם... שעליו היו נותנים לחם פנים ישנה (ביציאתו)". ואומנם, השולחן השלישי, שעליו היו נותנים לחם הפנים בכניסתו, אינו שייך לכאן, שהרי הוא בכל אופן אינו של זהב והכתוב בדברי הימים מדבר בשולחנות זהב, אלא שהתנא בברייתא הבבליית ציטט משנה, היא הברייתא שבירושלמי לעיל, כמו שהיא ("מבוא לנוסח המשנה", עמוד 142).

מי שאמר שעל כל השולחנות היו מסדרים, מפרש את הכתוב: "ואת השולחן אשר עליו לחם הפנים זהב" (מלכים א ז, מח), ש"השולחן" כאן הוא לשון קיבוצי: השולחנות.

באוצר המדרשים [עמוד 475] – ברייתא דרבי פינחס בן יאיר (מדרש 'תדשא') נאמר: אף על פי שעשה שלמה עשרה שולחנות, לא היו מסדרים לחם הפנים תחילה אלא על שולחן

היה נתון מחצי הבית ולפנים, משוך מן הכותל כשתי אמות כלפי הצפון, ומנורה כנגדו בדרום. מזבח הזהב היה נתון באמצע^ו הבית, חולק את הבית מחציו ולפנים, משוך קימעה כלפי הצפון. וכולהם היו נתונים משליש הבית ולפנים!

כ.ו.א.

אור לישירים

נתונים משליש הבית ולפנים! – הרי שאין השולחן כשר אלא בצד הצפון של ההיכל! – אין מתרצים קושיה זו. נמצא, שדברי מי שאמר מזרח ומערב הם בין לדעת מי שאמר שלא היו מסדרים לחם הפנים אלא על של משה ובין לדעת מי שאמר שעל כל השולחנות היו מסדרים, ואילו דברי מי שאמר צפון ודרום אינם אלא לדעת מי שאמר שלא היו מסדרים לחם הפנים אלא על של משה, ששולחנו של משה היה בצד הצפון של ההיכל (ראה בתוספות בבבלי מנחות צט,א).

במשנה מנחות יא,ו שנינו: כל הכלים שהיו במקדש אורכם לאורכו של בית (ממזרח למערב).

ובתוספתא **מנחות יא,ח** שנו: כל הכלים שהיו במקדש אורכם לאורכו של בית, חוץ מן הארון שהיה אורכו נתון כנגד רוחבו של בית (מצפון לדרום).

המשנה והתוספתא כדברי רבי.

בתוספתא יומא ב,יב שנו: שולחן נתון בצפון משליש הבית ולפנים, משוך מן הכותל שתי אמות ומחצה. מנורה כנגדו בדרום משליש הבית ולפנים, משוכה מן הכותל שתי אמות ומחצה. מזבח הזהב ממוצע בינתיים כנגד שני בדי ארון, ומשוך כלפי מזרח. וכולם היו נתונים מחצי הבית ולפנים.

בברייתא שבירושלמי נאמר, שהשולחן היה נתון מחצי הבית (ההיכל) ולפנים, וכולם היו נתונים משליש הבית (ההיכל ובית קודש הקודשים) ולפנים. ובברייתא שבתוספתא נאמר, שהשולחן היה נתון משליש הבית ולפנים, וכולם היו נתונים מחצי הבית ולפנים.

בברייתא שבירושלמי נאמר, שהשולחן היה משוך מן הכותל כשתי אמות. ובברייתא שבתוספתא נאמר, שהשולחן היה משוך מן הכותל שתי אמות ומחצה.

בברייתא שבירושלמי לא נאמר, שהשולחן היה נתון בצפון, וכן לא נאמר, שהמנורה היתה נתונה מחצי / משליש הבית ולפנים ומשוכה מן הכותל.

בבבלי יומא לג,ב אמרו: תניא: שולחן בצפון, משוך מן הכותל שתי אמות ומחצה, ומנורה בדרום, משוכה מן הכותל שתי אמות ומחצה, מזבח ממוצע ועומד באמצע ומשוך קימעה כלפי חוץ.

בבבלי מנחות צח,ב-צט,א אמרו: תני חדא: מחצי בית ולפנים

אשגרת לשון מהביטוי "שולחן בצפון ומנורה בדרום" – שכיוון שהשולחנות היו מונחים לרוחבו של ההיכל, נמצא שכמה מהשולחנות היו מונחים בצד הדרומי שבהיכל, ושולחנות אלה לא היו כשרים לעבודה לסדר עליהם את לחם הפנים, מפני שאין השולחן כשר אלא בצד הצפון של ההיכל, כאמור בברייתא להלן; **והא תני:** (כן הוא גם ב"שרידי הירושלמי". ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'תני') – והרי (התנא) שונה / שנוי (שנויה ברייתא): **השולחן היה נתון מחצי הבית ולפנים** – בחציו הפנימי של ההיכל, שההיכל מבפנים היה אורכו ממזרח למערב ארבעים אמות, והשולחן היה נתון בתוך עשרים אמות הפנימיות שלצד בית קודש הקודשים שבמערב, **משוך** (מרוחק, מוזז) **מן הכותל** – הצפוני של ההיכל (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'משוך מן הקרן'. והוא אשגרה בטעות מהמשנה תמיד ב,ה), **כשתי אמות כלפי** (מול) **הצפון** (אשגרה בטעות מהמשנה תמיד שם, וצריך לומר: 'כלפי הדרום'. ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'שתי אמות', ואין שתי המילים האחרונות) – כדי שיוכלו שני כוהנים הנושאים את לחם הפנים לעבור זה בצד זה בין הכותל הצפוני של ההיכל ובין השולחן, **ומנורה כנגדו** (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין מילה זו) – המנורה היתה נתונה מול השולחן, **בדרום** – בצד הדרום של ההיכל. **מזבח הזהב היה נתון באמצע** (ב"שרידי הירושלמי" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'בתוך') **הבית** – באמצע רוחבו של ההיכל, במרחק שווה מן הכותל הצפוני של ההיכל ומן הכותל הדרומי שלו, **חולק את הבית מחציו ולפנים** – המזבח חילק את ההיכל לשני חצאים, חצי חיצון (לצד האולם שבמזרח) וחצי פנימי (לצד בית קודש הקודשים שבמערב), והיה נתון בתחילת עשרים אמות הפנימיות שלצד בית קודש הקודשים, **משוך** (מרוחק, מוזז) **קימעה** (מעט) **כלפי הצפון** (כן הוא בכל הנוסחאות. וצריך לומר: 'כלפי מזרח' כנוסח התוספתא יומא, א): 'כלפי חוץ' כנוסח הירושלמי שבתוספות בבבלי מנחות צט,א) – שקצתו של המזבח היה נתון בסוף עשרים אמות החיצונות שלצד האולם שבמזרח. **וכולהם היו נתונים** (וכולם) **היו נתונים** (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין שתי המילים האחרונות) **משליש הבית ולפנים** – ההיכל היה אורכו ארבעים אמות, ובית קודש הקודשים עשרים אמות, הרי שהבית היה אורכו שישים אמות, וכשהיו השולחן והמנורה ומזבח הזהב נתונים בעשרים אמות הפנימיות של ההיכל, נמצא שהיו

עשר מנורות עשה שלמה – "ויעש את מנורות הזהב עשר כמשפטו". אין תימר: חמש בצפון וחמש בדרום – והלא אין המנורה כשירה אלא בדרום, שנאמר: "ואת המנורה נכח השלחן על ירך המשכן תימנה". מה תלמוד לומר: "חמש מימין וחמש משמאל"? – אלא חמש מימין מנורתו של משה וחמש משמאלה. אף על פי כן, לא היה מבעיר אלא של משה בלבד, שנאמר: "ומנורת

אור לְיִשְׂרָאֵל

בדרומו!) - מי סברת שולחן דמשה בהדייהו הוה יתיב (במקביל לעשרת השולחנות)? לא, דמידלי ליה (לכיוון מערב) ומנח ליה (שהיה שולחנו של משה מונח כנגד הרוח שבין שתי שורות השולחנות, ולא היה מונח בין השורות), ומיתתי להו לדידהו פורתא (לכיוון מזרח), כתלמיד היושב לפני רבו (כך היו נראים עשרת השולחנות ביחס לשולחנו של משה, ובאופן זה היו כל השולחנות מונחים בחלקו הצפוני של ההיכל).

בבבלי מנחות דקדקו לחשב בפרטות איך היו מונחים עשרה השולחנות של שלמה והשולחן של משה לפי רבי ולפי רבי אלעזר ברבי שמעון, משום שרצו להעמיד את דברי שניהם אף כדעת האומר שעל כל השולחנות היו מסדרים את לחם הפנים. ואילו בירושלמי כאן אמרו בכללות, שלפי רבי כל השולחנות ראויים לסדר עליהם את לחם הפנים, אבל לא לפי רבי אלעזר ברבי שמעון.

☆☆☆

מביאים ברייתא: **עשר מנורות עשה שלמה** – בבית המקדש, (במסירה שלפנינו נוסף בין השיטין על ידי מגיה: 'שנאמר'. ואינו ב'שרידי הירושלמי', אבל נמצא בנוסח הבבלי של מסכת שקלים) – שנאמר (בבבלי המקדש בעניין המנורות): **"ויעש את מנורות הזהב עשר כמשפטו, ויתן בהיכל חמש מימין וחמש משמאל"** (דברי הימים ב ד, ז) – במצוותו של שלמה המלך נעשו עשר מנורות, כמשפט המפורט הכתוב במנורה שנעשתה במשכן, ושמו אותן בהיכל. ומה כוונת הכתוב "חמש מימין וחמש משמאל"? – אין תימר: – אם תאמר: **חמש בצפון וחמש בדרום** – חמש מנורות בצד הדרום של ההיכל וחמש בצד הצפון (כהוראת 'מימין' ו'שמאל' במקרא, הבאים לציין רוחות השמים), – והלא אין המנורה כשירה אלא בדרום – בצד הדרום של ההיכל, שנאמר (במלאכת המשכן): **"ואת המנורה נכח השלחן על צלע המשכן תימנה"** (שמות כו, לה) – ה' ציווה את משה לשים את המנורה מול השולחן סמוך לכותל הדרומי של המשכן. אבל מנורה בצד הצפון של ההיכל – פסולה. מה תלמוד לומר: **"חמש מימין וחמש משמאל"**? – מה כוונת הכתוב הזה? – אלא חמש מימין מנורתו של משה וחמש משמאלה – עשר המנורות שעשה שלמה הן לבד מהמנורה של משה (המנורה

היו מונחים (השולחנות והמנורות שעשה שלמה); ותני חדא: משליש הבית ולפנים היו מונחים. – ולא קשיא: מר קא חשיב בית קודשי הקודשים בהדי היכל (שניהם נקראים בלשוננו "בית", וההיכל היה אורכו ארבעים אמה, ובית קודשי הקודשים עשרים אמה, וכשהיו השולחנות והמנורות מונחים בעשרים אמה הפנימיות של ההיכל, נמצאו משליש הבית ולפנים); מר לא קא חשיב בית קודשי הקודשים בהדי היכל (שאין נקרא בלשוננו "בית" אלא ההיכל, וכשהיו השולחנות והמנורות מונחים בעשרים אמה הפנימיות של ההיכל, נמצאו מחצי הבית ולפנים).

תנו רבנן: מזרח ומערב היו מונחים (השולחנות שעשה שלמה); דברי רבי. רבי אלעזר ברבי שמעון אומר: צפון ודרום היו מונחים.

בשלמא למאן דאמר: מזרח ומערב היו מונחים, היינו דהוו יתבי עשרה (שולחנות) בעשרים (אמה, שהרי אורכו של כל שולחן שתי אמות). אלא למאן דאמר: צפון ודרום היו מונחים, עשרה בעשרים (אמה מדויקת, שהוא רוחב ההיכל) היכי הווי יתבי? ותו, כוהנים היכי הווי עיילי (לפנים מן השולחנות, אם השולחנות מילאו את כל רוחב ההיכל)? ותו, מצינו חמישה שולחנות בדרום (והרי מקום השולחנות בצפון ההיכל ולא בדרומו!) ותו, שולחן דמשה היכא הווי מונח? – ולמאן דאמר נמי: מזרח ומערב, שולחן דמשה היכא הווי מונח? (שהרי עשרת השולחנות תפסו עשרים אמה, שהוא כל חציו הפנימי של ההיכל) – אלא, מי סברת חד דרא (שורה אחת) הווי? תרי דרי נינהו (שתי שורות של שולחנות היו, ובכל שורה היו חמישה שולחנות, והשולחן של משה היה מונח בין שתי השורות).

בשלמא למאן דאמר: צפון ודרום היו מונחים – שפיר (שכן שני כוהנים המסדרים את הלחם החדש היו עומדים בצידו האחד של השולחן, ושני כוהנים אחרים המסלקים באותו הזמן את הלחם הישן היו עומדים בצידו השני של השולחן, ולשיטה זו שהיו השולחנות עומדים בין צפון לדרום היה מקום לכוהנים לעמוד משני צידי של השולחן למזרחו ולמערבו). אלא למאן דאמר: מזרח ומערב היו מונחים (והכוהנים עומדים משני צידי של השולחן לצפונו ולדרומו) – מכדי כמה משוך שולחן מן הכותל (הצפוני של ההיכל)? שתי אמות ומחצה (שהוא המקום הנדרש להילוכם של שני אנשים) ואמה דידיה (של רוחב שורת חמשת השולחנות הצפוניים), ושתי אמות ומחצה דביני ביני (בין שורת חמשת השולחנות הצפוניים לבין שולחנו של משה) ואמה דידיה (של רוחב שולחנו של משה), ושתי אמות ומחצה דביני ביני (בין שולחנו של משה לבין שורת חמשת השולחנות הדרומיים) ואמה דידיה (של רוחב שורת חמשת השולחנות הדרומיים), אישתכח דקאכיל פלגא דאמתא בדרום (והרי מקום השולחנות בצפון ההיכל ולא

הזהב ונרותיה לבער בערב בערב". – רבי יוסה בירבי יהודה אומר: על כולם היה מבעיר, שנאמר: "ואת המנורות ונרותיהם לבערם כמשפט לפני הדביר זהב סגור".

אור לישירים

הנרות רק על המנורה של משה מהמשכו של אותו הכתוב. אלא שבעניין השולחנות יש ללמוד כן מן הכתוב שנאמר במלאכת כלי המקדש, ואין צריך ללמוד כן מכתוב הנאמר במקום אחר, ואילו בעניין המנורות אין ללמוד כן מן הכתוב שנאמר במלאכת כלי המקדש, וצריך ללמוד כן מכתוב הנאמר במקום אחר.

בתוספתא מנחות יא, שנו: עשר מנורות זהב עשה שלמה, שנאמר: "ויעש את מנורות הזהב עשר" (דברי הימים ב ד, ז). אף על פי כן, לא היו מדליקים אלא בשל משה, שנאמר: "ומנורת הזהב ונרותיה לבער בערב בערב" (דברי הימים ב יג, יא). - רבי יוסי ברבי יהודה אומר: בכל המנורות היו מדליקים, שנאמר: "ואת המנורות ונרותיהם לבערם כמשפט לפני הדביר זהב סגור" (דברי הימים ב ד, כ).

בבבלי מנחות צח, א אמרו: תנו רבנן: עשר מנורות עשה שלמה, שנאמר: "ויעש את מנורות הזהב עשר כמשפטם וייתן בהיכל חמש מימין וחמש משמאל" (דברי הימים ב ד). ואם תאמר: חמש מימין הפתח וחמש משמאל הפתח? - אם כן, מצינו מנורה בצפון, והתורה אמרה: "ואת המנורה נוכח השולחן על צלע המשכן תימנה" (שמות כו)! - אלא של משה באמצע, חמש מימנה וחמש משמאלה.

ושם צט, א אמרו: תנו רבנן: עשר מנורות עשה שלמה, ולא היו מדליקים אלא בשל משה, שנאמר: "ומנורת הזהב ונרותיה לבער בערב בערב" (דברי הימים ב יג). - רבי אלעזר בן שמוע אומר: בכולן היו מדליקים, שנאמר: "ואת המנורות ונרותיהם לבערם כמשפט לפני הדביר זהב סגור" (דברי הימים ב ד).

בבבלי שמו את דבריו של רבי יוסי ברבי יהודה בפיו של רבי אלעזר בן שמוע.

באוצר המדרשים [עמוד 475] - ברייתא דרבי פינחס בן יאיר (מדרש 'תדשא') נאמר: אף על פי שעשה שלמה עשר מנורות, לא היו מדליקים תחילה אלא מנורה של משה, שנאמר: "ומנורת הזהב ונרותיה" (דברי הימים ב יג, יא), ואחרי כן היו מדליקים את כולן, שנאמר: "ואת המנורות ונרותיהם לבערם כמשפט" (דברי הימים ב ד, כ).

כך מקיים מדרש זה את שני הכתובים הללו לדעת מי שאמר שבכל המנורות היו מדליקים.

שנעשתה במשכן על ידי בצלאל במצוותו של משה), וכל המנורות עמדו בדרום ההיכל, המנורה של משה באמצע, חמש מנורות מימנה של המנורה של משה וחמש משמאלה (גם במלכים א ז, מח-מט (במלאכת כלי המקדש בעניין כלי הזהב) נאמר: "ויעש שלמה... ואת המנורות חמש מימין וחמש משמאל לפני הדביר זהב סגור"). **אף על פי כן** - אף על פי שעשה שלמה עשר מנורות, וכולן היו כשרות להדליק בהן את הנרות, **לא היה מבעיר** - מי שהבעיר את הנרות, **אלא** (ב"שרידי הירושלמי" נוסף: 'על מנורתו'. ובדפוס ונציה הבבלי נוסף: 'על') **של משה בלבד, שנאמר** (בנאום אביה מלך יהודה): "...ומנורת הזהב ונרותיה לבער בערב בערב" (דברי הימים ב יג, יא) - הכוונה מטפלים במנורה ובנרותיה המודלקים בכל ערב (הנרות הם בזיכים שהיו נותנים בהם את השמן ואת הפתילות). בכתוב כאן מדובר רק במנורה אחת, ויש לפרש, שהמנורה האחת האמורה בכתוב כאן היא המנורה של משה, ועשר המנורות האמורות בכתוב לעיל הן עשר מנורות לבד ממנורתו של משה. וכיוון שהדלקת הנרות נזכרת רק בכתוב כאן ולא בכתוב לעיל, יש ללמוד שהיו מדליקים את הנרות רק במנורה של משה. - **רבי יוסה בירבי יהודה** (תנא בדור החמישי) **אומר: על כולם** - על כל המנורות, **היה מבעיר** - מי שהבעיר את הנרות, **שנאמר** (בבניין המקדש בעניין כלי הזהב): "ויעש שלמה... ואת המנורות ונרותיהם לבערם כמשפט לפני הדביר זהב סגור" (דברי הימים ב ד, יט-כ) - במצוותו של שלמה נעשו המנורות ונרותיהן מזהב מסוג מעולה, כדי להדליק אותן בהיכל כמשפט הכתוב בתורה. ויש ללמוד מהכתוב הזה, שהיו מדליקים את הנרות גם במנורות של שלמה (אפשר שהכוונה שהיו מדליקים בכל ערב בכל המנורות ולא רק במנורה של משה בלבד. ואפשר שהכוונה שהיו יכולים להדליק בכל המנורות ולא רק במנורה של משה בלבד, אך היו מדליקים בכל ערב במנורה אחת מהן בלבד).

בברייתא לעיל בעניין השולחנות היה אפשר ללמוד שהיו עורכים את לחם הפנים רק על השולחן של משה מן הכתוב בדברי הימים ב יג, יא: "...ומערכת לחם על השלחן הטהור" (הכוונה מטפלים בלחם הפנים ששמים על השולחן), כמו שלמדו בברייתא כאן בעניין המנורות שהיו מדליקים את

"והפרח והנרות והמלקחים זהב הוא מכלות זהב" – הן כילו זהבו של שלמה.
 – רב יהודה בשם אסי: היה שלמה נוטל אלף ככרי זהב ומכניסן לאור ומוציאן,
 עד שהוא מעמידן על אחד, לקיים מה שנאמר: "כבר זהב מהור עשה אותה"
 וגו'. – תני: אמר רבי יוסי בירבי יהודה: מעשה במנורת זהב שעשה משה
 במדבר, והיתה יתירה דינר זהב והכניסוה לכור שמונים פעם ולא חסרה כלום.
 – ויאות?! – עד דלא יקום על ברריה – הוה חסר סגין, מן דו קיים על ברריה
 – לא חסר כלום.

אור לישירים

זהב, ולא חסרה כלום.
 ומקשים: ויאות?! (בתמיהה) – ו(האם) יפה?! (והאם
 נכון אמר רבי יוסי בירבי יהודה, שהכניסו את המנורה
 לכור פעמים רבות ולא חסרה כלום? והרי כשמכניסים
 זהב לכור פעמים רבות, הוא חסר, כמסופר לעיל על מה
 שעשה שלמה!)
 ומתרצים: עד דלא יקום על ברריה – עד שלא יעמוד על
 טוהרו (לפני שהזהב מגיע למצבו הטהור, כשהזהב אינו
 מזוקק לגמרי), – הוה (צריך לומר כמו ב"שרידי
 הירושלמי" ובקטע מן הגניזה (JTS) ובמקבילה: 'הוא')
 חסר סגין – הוא חסר (מאבד, מפחית) הרבה
 (כשמכניסים אותו לכור ומזקקים אותו), מן דו (=דהוא)
 קיים על ברריה – משהוא עומד על בוריו (אחרי שהזהב
 מגיע למצבו הטהור, כשהזהב מזוקק לגמרי), – לא חסר
 כלום – אינו חסר (מאבד, מפחית) כלום (כשמכניסים
 אותו לכור). ולכן המנורה של משה שהיתה מזוקקת
 לגמרי לא חסרה כלום (עד כאן המקבילה בירושלמי
 יומא).

בבבלי מנחות כט, א אמרו: "והפרח והנרות והמלקחים זהב,
 הוא מכלות זהב" (דברי הימים ב ד) – מאי "מכלות זהב"? – אמר
 רב יהודה אמר רב אסי / רב אמי: שכילתו (המנורה) לכל זהב
 סגור של שלמה, דאמר רב יהודה אמר רב אסי / רב אמי: עשר
 מנורות עשה שלמה, וכל אחת ואחת הביא לה אלף כיכר זהב,
 והכניסוהו אלף פעמים לכור והעמידוהו על כיכר.

איני? והכתיב: "אין כסף נחשב בימי שלמה למאומה, [כי אגיות
 למלך הלכות תרשיש עם עבדי חורם, אחת לשלוש שנים
 תבואנה אגיות תרשיש נשאות זהב וכסף שנהבים וקופים
 ותופיים]" (דברי הימים ב ט) – זהב סגור קא אמרינן (שכילתה
 המנורה, אבל זהב רגיל היה לו).

ומי חסר כולי האי (עד שיוצא כיכר אחד מזיקוק של אלף כיכרות)?
 והתניא: רבי יוסי ברבי יהודה אומר: מעשה והיתה מנורה של
 בית המקדש יתירה על של מדבר כדינר זהב, והכניסוה שמונים
 פעמים לכור עד שחסרה הדינר ועמדה על כיכר! – כיוון דקאי
 קאי (לאחר שזיקקו אותו, שוב לא חסר ממנו אלא כדינר ולא יותר).

בשיר השירים רבה ג [ט] נאמר: "זהב טהור" – שהיו מכניסים

נאמר (בבבלין המקדש בעניין המנורות וכליהן): "והפרח
 והנרות והמלקחים זהב, הוא מכלות זהב" (דברי הימים
 ב ד, כא) – הפרחים (ששימשו קישוט למנורות) והנרות
 והצבתות (להחזיק בהן את הפתילות כדי להיטיב את
 הנרות) נעשו מזהב, שהוא זהב כליל (זהב טהור בלי
 תערובת מתכות אחרות); ויש לדרוש את המילים
 "מכלות זהב" – הן כילו זהבו של שלמה – עשר
 המנורות וכליהן שעשה שלמה המלך בבניין המקדש
 בזבזו את הזהב שהיה לשלמה, שהמנורות וכליהן נעשו
 מזהב רב מאוד, כמסופר להלן.

רב יהודה (מגדולי אמוראי בבל בדור השני) אמר בשם
 אסי (רב אסי, אמורא בבלי בדור הראשון): היה שלמה
 נוטל אלף ככרי זהב ומכניסן לאור (לאש) (במסירה
 שלפנינו הוגה על ידי מגיה: 'לכור'. כבכתב היד כן הוא
 ב"שרידי הירושלמי", וכבהגהה כן הוא בנוסח הבבלי
 של מסכת שקלים) ומוציאן – פעמים רבות מאוד, כדרך
 הצורפים שמכניסים את הזהב לכור (תנור שמתכיכים בו
 מתכות ומזקקים בו מתכת מסיגיה) ומוציאים כמה
 פעמים כדי לזקקו, עד שהוא מעמידן על אחד – עד
 שגרם שמשקל הזהב הטהור הגיע לכיכר אחת, כדי
 לעשות ממנה מנורה אחת וכליה, לקיים מה שנאמר: –
 המעשה שנעשה הוא כפי הכתוב: "כבר זהב מהור יעשה
 אותה את פל הפלים האלה" (שמות כה, לט) – המנורה
 וכל כליה (המלקחים והמחנות והנרות) ייעשו מכיכר
 זהב טהור (הכיכר היא שלושת אלפים שקל). – הרי
 שלעשיית עשר מנורות וכליהן נטל שלמה עשרת אלפי
 כיכרי זהב, ולכן הן כילו את זהבו של שלמה.

ומציעים ברייתא: תני: – שונה (התנא) / שנוי (שנויה
 ברייתא): אמר רבי יוסי בירבי יהודה (תנא בדור
 החמישי): (כאן התחלת מקבילה בירושלמי יומא ד, ד)
 מעשה במנורת זהב שעשה משה במדבר, והיתה
 (ב"שרידי הירושלמי": 'שהיתה') יתירה דינר זהב –
 היתה יתירה על משקל כיכר זהב כדינר זהב (בנוסח
 הבבלי של מסכת שקלים אין ארבע המילים האחרונות),
 והכניסוה (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'והכניסוה')
 לכור שמונים פעם – כדי להעמיד אותה על משקל כיכר

הלכה ה (בדפוס התלמוד: הלכה ד)

מושנה

שלשה עשר שופרות היו במקדש, וכתוב עליהן: תקלין חרתין ותקלין עתיקין, קינין וגוזלי עולה, עצים, לבונה, זהב לכפורת, ששה לנדבה. תקלין חרתין – שבכל שנה ושנה; ועתיקין – מי שלא הביא אשתקד שוקל לשנה הבאה. קינין – הן תורין, וגוזלי עולה – הן בני יונה, כולן עולות; דברי רבי יהודה. וחכמים

אור לשרים

השפה הרווחת ביותר בירושלים ובקרב יהודי ארץ ישראל ויהודי הגולה בבבל בימי הבית השני, כמו משנה לעיל ה,ג), ומבואר להלן במשנה זו, ותקלין עתיקין – שקלים ישנים, ומבואר להלן במשנה זו, קינין וגוזלי עולה – על אחד מהשופרות היה כתוב "קינין" ועל אחד היה כתוב "גוזלי עולה", ומבואר להלן במשנה זו, עצים – מי שנדב עצים למערכה היה נותן דמיהם לשופר שכתוב עליו "עצים", לבונה (מין בושם המופק מאילן הנקרא בשם זה) – מי שנדב לבונה היה נותן דמיה לשופר שכתוב עליו "לבונה", זהב לכפורת – מי שנדב זהב היה נותן דמיו לשופר שכתוב עליו "זהב לכפורת" (לציפוי בית קודש הקודשים. "לכפורת" פירושו: לבית הכפורת, שזה היה שמו של בית קודש הקודשים. בבית שני לא היו הארון והכפורת שעליו), ששה לנדבה – שישה השופרות הנותרים היו לעולות נדבה, והיו נותנים בהם מעות שנותרו מכסף שהופרש לקורבנות והיו מביאים מהן עולות נדבה בשעה שהמזבח עומד בטל ("קיץ המזבח"), ומבואר להלן במשנה הבאה (אפשר שעל כל השופרות היה כתוב בארמית, כמו שהיה על שני השופרות הראשונים שהזכירה המשנה, אלא שהמשנה תרגמה לעברית את מה שהיה כתוב בארמית, כמו שהוא בדברי בן עזאי במשנה לעיל ה,ד).

המשנה מפרשת מכאן ואילך את שמות השופרות: תקלין חרתין – שבכל שנה ושנה – השופר שכתוב עליו "תקלין חרתין" היו נותנים בו את השקלים של שנה זו, שכל מי שמביא את שקלו לצורך שנה זו נותנו לשופר זה, וכשמגיע זמן תרומת הלשכה מוציא הגזבר את השקלים מן השופר ונותנם ללשכה כדי לתרום מהם; ועתיקין – השופר שכתוב עליו "תקלין עתיקין", – מי שלא הביא אשתקד (בשנה שעברה) שוקל לשנה הבאה – מביא את שקלו בשנה שאחריה ונותנו לשופר זה, והגזבר מעביר את השקלים הללו לשיירי הלשכה. קינין – הן תורין – מי שנדר או נדב תורים גדולות היה נותן את דמיהן לשופר שכתוב עליו "קינין", וגוזלי עולה – הן בני יונה – מי שנדר או נדב בני יונה קטנים היה

אותו לכור ואינו חסר כלום (שלא נשארו בו שום סיגים). - רבי יודה בשם רבי אמי: אלף כיכרים של זהב הכניס שלמה לאור אלף פעמים, עד שהעמידו על כיכר אחד (וזהו זהב טהור). - והא תני: אמר רבי יוסי רבבי יהודה: מעשה במנורת המקדש שהיתה יתירה על מנורת המדבר משקל גורדינון (דינר שהוטבע על ידי הקיסר גורדינוס (?)), הכניסו לאור שמונים פעמים, עד שחסרה! - אלא מן קדמיי הות חסרה סגין, ברם מן הכא ולהלן לא הות חסרה אלא צבחר צבחר (אלא מבראשונה היתה חסרה הרבה, אבל מכאן ואילך לא היתה חסרה אלא מעט מעט).

לפי הירושלמי, אמר רב יהודה בשם רב אסי (אמוראים בבליים) על המנורות שעשה שלמה. ולפי המדרשים, אמר רבי יהודה (רבי יודן, אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי) בשם רבי אמי (אמורא ארץ ישראל בדור השלישי) על המנורות שעשה שלמה. ובכתבי היד של הבבלי יש שתי הגרסאות. בירושלמי לא אמרו כמה פעמים הכניס שלמה לאור את כיכרי הזהב.

לפי הירושלמי, המנורה של משה היתה יתירה דינר, וכשהכניסו לכור לא חסרה כלום, שכשהזהב מזוקק, הוא אינו חסר כלום (ואף על פי שהיתה יתירה על משקל כיכר זהב, היתה כשרה, שמה שנאמר "כיכר זהב" הוא למצווה ולא לעיכוב). ואילו לפי הבבלי והמדרשים, מנורת המקדש היתה יתירה דינר, וכשהכניסו לכור חסרה דינר, שכשהזהב מזוקק, הוא חסר מעט מעט.

☆☆☆

הלכה ה (בדפוס התלמוד: הלכה ד)

מושנה

המשנה מפרטת את שמותיהם ואת שימושיהם של שלושה עשר השופרות שהיו במקדש הנזכרים לעיל במשנה שבהלכה א.

שלשה עשר שופרות – תיבות בצורת שופרות, היו במקדש, וכתוב עליהן: – על כל אחד ואחד היה כתוב אחד השמות שלהלן: תקלין חרתין – שקלים חדשים (היה כתוב על השופר בארמית, לפי שהארמית היתה

אומרים: קניין – אחד חטאת ואחד עולה, גוזלי עולה – כולן עולות.

תלמוד

°תני: אמר רבי יהודה: ולא היה שופר של קנים בירושלם מפני התערובת, שמא תמות אחת מהן ונמצאו דמי חטאות מיתות מעורבות בהן. – תני: האשה

אור לישירים

מציעים ברייתא: תני: – שונה (התנא) / שנוי (שנויה ברייתא): אמר רבי יהודה (בר אלעאי, מגדולי התנאים בדור הרביעי) (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין שלוש מילים אלו): ולא (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים ובקטע מן הגניזה (JTS): 'לא') היה שופר של קנים בירושלים – לא היה שופר לקיני חובה במקדש, מפני התערובת – שהרי יש בהם חטאות, שמא תמות אחת מהן ונמצאו דמי חטאות מיתות מעורבות בהן – יש חשש שאישה אחת מן הנותנים לשופר את דמי קניהם תמות לפני שהקריבו בשבילה את קינה, וכיוון שיש בדמים שנתנה דמי חטאת, הרי הם דמי חטאת שמתו בעליה, שדינם שהם הולכים לים המלח (צריך לזרוק אותם למקום שאי אפשר להוציאם משם), ונמצא שדמי חטאת מתה מעורבים בדמים אחרים שבתוך השופר ואין להם תקנה, ולכן לדעת רבי יהודה לא היה שופר לקיני חובה במקדש, והמביאה קן חובה נותנת אותו ליד כוהן (הטעם "שמא תמות" וכו') הוא טעם התלמוד ("תוספתא כפשוטה"), ואינו מדברי הברייתא, כמוכח מהברייתא שבתוספתא. רבי יהודה חושש למיתה, כמו ששנינו במשנה יומא א,א). אבל לקיני נדבה היו שופרות, שהרי יש בהם עולות בלבד, ודמי עולה שמתו בעליה קרבים.

ברייתא זו מובאת גם בירושלמי יומא א,א וגיטין ז,ד.

חטאות מתות הם קורבנות חטאת שאינם ראויים להקרבה ודינם במיתה. חטאת שמתו בעליה לאחר שהפרישוה דינה שתמות. דין חטאות המתות נאמר גם בדמי חטאת, וכל מקום שאילו היתה חטאת היתה מתה, הדמים ילכו לים המלח.

ב"מקדש דוד" (קודשים יב,ח) כתב, שאין אומרים שיוכשרו הדמים המעורבים מטעם שחטאת העוף באה על הספק (באה אף כשיש ספק האם חייבים בה), שכיוון שיש ספק אם מתו הבעלים, הרי אסור להקריבה, ואיסור זה לא מצינו שהתירה תורה בחטאת העוף על הספק.

בתוספתא שקלים ג,ג שנו: רבי יהודה אומר: לא היה שופר לקינים (לקיני חובה), מפני התערובות, אלא האומר: "הרי עליי תורים" – מביא ונותן לשופר של תורים, "בני יונה" – מביא ונותן לשופר של בני יונה (וכולם עולות נדבה).

נותן את דמיהם לשופר שכתוב עליו "גוזלי עולה", כולן עולות – אין מביאים משני השופרות הללו אלא עולות; דברי רבי יהודה – הסובר, שלא היו שופרות אלא לקיני נדבה, שאינם באים אלא עולות, אבל לקיני חובה, כגון של זבים וזבות ויולדות, שמביאים שתי תורים או שני בני יונה, אחד לחטאת ואחד לעולה, לא היה שופר, אלא היו נותנים את המעות או את העופות ליד הכוהן. וחכמים אומרים: קניין – אחד חטאת ואחד עולה – השופר שכתוב עליו "קניין" נותנים בו דמי קיני חובה, ומביאים מהם אחד חטאת ואחד עולה, גוזלי עולה – כולן עולות – השופר שכתוב עליו "גוזלי עולה" נותנים בו דמי קיני נדבה, ומביאים מכולם עולות בלבד.

המשנה שלפני התנאים שנתה: קניין וגוזלים לעולה. כלומר, על השופר האחד היה כתוב "קניין" ועל השופר השני "גוזלים". ו"לעולה" הערת השונה היא. כל העולם מודים שהיו שני שופרות; חלוקים הם בצירופה של מילת "לעולה": לדעת רבי יהודה נמשכת גם על "קניין", ופירוש "קניין" – תורין. וחכמים המשיכו "לעולה" רק ל"גוזלים", ופירשו "קניין" – קורבנות חובה ו"גוזלים" – קורבנות נדבה. נראה שאף בדברי רבי יהודה וחכמים שבמשנתנו היה במקום "גוזלי עולה" רק "גוזלים", שאם לא כן, יהיה קשה הלשון "וגוזלי עולה... כולן עולות" שבדברי חכמים ("עיונים בספרות התלמוד", עמודים 66-65).

בתוספתא שקלים ג,ג שנו: שלושה עשר שופרות היו במקדש וכתוב עליהם: תקלין חדתין, ותקלין עתיקין, קינים, וגוזלי עולה, עצים, לבונה, זהב לכפורת, שישה לנדבה. תקלין חדתין – שבכל שנה ושנה; ועתיקין – שלא שקל אשתקד שוקל שנה הבאה, אלו ואלו נופלים לשיירי לשכה (כנראה שהלשון הוא באשגרה מלעיל ומלהלן, וכאן צריך לומר: "הם נופלים" וכו', כלומר, השקלים העתיקים. ושמה הכוונה למה שנשאר מהשקלים החדשים וכל השקלים הישנים נופלים לשיירי הלשכה).

☆☆☆

תלמוד

במשנה שנינו: "קניין" – הן תורין, וגוזלי עולה – הן בני יונה, כולן עולות; דברי רבי יהודה. וחכמים אומרים: קניין – אחד חטאת ואחד עולה, גוזלי עולה – כולן עולות.

שאמרה: הרי עלי קן – מביאה דמי קן ונותנתו בשופר [ומשכמת] ואוכלת בקדשים, ואינה חוששת שמא נתעצל בהן, ואין הכהן חושש שמא דמי המאות מיתות מעורבות בהן.

אור לישורים

למפרע שאותו כסף שהוצאנו הוא הכסף שהיה של החטאת שמתו בעליה, הרי שיש לזה תקנה! - רבי יהודה לית ליה ברירה (לדעתו, דבר שאינו מבורר עכשיו ויתברר אחר כך - אין אומרים שהתברר למפרע שהיה כך עוד קודם לכן. ולכן אינו יכול לסמוך על תקנה זו).

גם בירושלמי וגם בבבלי בשם מערבא אמרו, שרבי יהודה אמר, שלא היו שופרות לקיני חובה, מפני שהוא סובר, שחוששים שמא ימות בעתיד. בבבלי הקשו, שאין חוששים שמא מת בעבר, ולכן אין חוששים שמא ימות בעתיד. מהירושלמי יומא א,א נראה, שלרבי יהודה הסובר שחוששים שמא ימות, הוא הדין שחוששים שמא מת.

ומציעים ברייתא: **תני** (כן הוא גם ב"שרידי הירושלמי". ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'והתניא'. במסירה שלפנינו תוקן על ידי מגיה 'והתני' על פי הנוסח הבבלי, והיא גרסה משובשת, שאין כאן קושיה כלל על רבי יהודה, ובמקבילות שביומא ושביטין לא נזכרה ברייתא זו כלל ("תוספתא כפשוטה"): - שונה (התנא) / שנוי (שנויה ברייתא): **האשה** - יולדת או זבה שנטהרה, שחייבת להביא קן לקורבן, שתוכל לאכול בקודשים (יולדת או זבה היא ממחוסרי כיפורים, שאף על פי שטבלה וטהרה מטומאתה, עדיין לא נגמרה טהרתה כדי לאכול בקודשים עד שתביא קורבן לכפרתה, וקודם שתביא כפרתה אסורה לאכול בקודשים), **שאמרה: "הרי עלי קן"** - הלשון "הרי עלי" (שהיא לשון נדר של קורבן נדבה) היא באגרה מן ההלכות שלהלן בתוספתא (שהיא מקור ברייתא זו שבירושלמי), שהרי אנו עוסקים כאן בקן חובה, וצריך לומר: "האישה שאמרה: 'הרי אלו לקן'", והכוונה שהפרישה דמים לקינה (על פי 'תוספתא כפשוטה'), - **מביאה דמי קן ונותנתו** (בקטע מן הגניזה (JSTJ): 'ונותנתן', ובדפוס ונציה הבבלי: 'ונותנת') **בשופר** - נותנת את הדמים בשופר שכתוב עליו "קינין", [ומשכמת (הושלם על פי "שרידי הירושלמי" וקטע מן הגניזה (JSTJ)) **ואוכלת בקדשים** (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין מילים אלו) - ממהרת ואוכלת בקודשים, לאחר שנתנה את הדמים בשופר, ואינה חוששת שמא נתעצל בהן - אינה צריכה לחשוש שלא הביא הכוהן מהדמים את הקן והקריב אותו מיד כשנתנה את הדמים בשופר, אלא היא סומכת על הכוהן שהקריב את הקן מיד, מפני שהכהונים זריזים הם בעבודתם בבית המקדש, והם נזהרים שלא ייכשלו הנשים באכילת

מלשון התוספתא "לא היה שופר לקינים... מביא ונותן לשופר של תורים... מביא ונותן לשופר של בני יונה" משמע, שרבי יהודה חולק על חכמים גם בכתוב על השופרות, וסובר שהיו שני שופרות, על אחד מהם היה כתוב "תורים" ועל השני "בני יונה", וכולם עולות נדבה. ואפשר להידחק כן אף בלשון רבי יהודה במשנה ולפרש: "קינים" שאמרו הם "תורים", ו"גוזלי עולה" הם "בני יונה", וכן היה כתוב על השופרות ("תוספתא כפשוטה").

ב"תוספתא כפשוטה" מפרש את התוספתא, שרבי יהודה סובר, שעל אחד מהשופרות היה כתוב "תורים" ועל השני "בני יונה". ברם מן המשנה שקלים משמע, שכבר במשנה קדומה היה שעל השופרות היה כתוב "קינים" ו"גוזלי עולה", ולא נחלקו רבי יהודה וחכמים אלא בפירושה. ולא מסתבר שרבי יהודה בתוספתא יחלוק על המשנה הקדומה. כמו כן, לפי פירוש זה, שלרבי יהודה לא היה כתוב על השופרות "קינים" ו"בני יונה", היתה התוספתא צריכה לקבוע בראשונה, שהיה כתוב על השופרות "תורים" ו"בני יונה", ורק אחר כך לפרש: "האומר: 'הרי עלי תורים'" וכו'.

לפיכך נראה, שרבי יהודה בתוספתא אינו חולק על רבי יהודה במשנה וגם לא על המשנה הקדומה, אלא התוספתא מפרשת את דברי רבי יהודה במשנה: "האומר 'הרי עלי תורים' - מביא ונותן לשופר של תורים", היינו השופר שהיה כתוב עליו "קינים" שרבי יהודה פירשם שהם תורים, "בני יונה" - מביא ונותן לשופר של בני יונה", היינו השופר שהיה כתוב עליו "גוזלי עולה" שהם לרבי יהודה בני יונה ("מקורות ומסורות", מועד ג, עמוד צז).

בבבלי יומא נה,א-ב אמרו: תנו רבנן: רבי יהודה אומר: לא היו שופרות לקיני חובה, מפני התערובת.

מאי "מפני התערובת"? - אמר רב יוסף: מפני תערובת חובה בנדבה (יש לחשוש שמא יערבו את הכסף הניתן לקיני חובה שהם חטאת ועולה בכסף הניתן לקיני נדבה שהם עולות, ונמצאו פוסלים אותם במעשה הקורבן)... - כי אתא רב דימי אמר: אמרי במערבא: גזירה משום חטאת שמתו בעליה (יש לחשוש שמא ימות אחד מן הנותנים כסף לקופת קיני חובה). - ומי חיישינן? והתנן: השולח חטאתו ממדינת הים - מקריבים אותה בחזקת שהוא קיים (ואין חוששים שמא מת בינתיים). אלא גזירה משום חטאת שמתו בעליה ודאי (רבי יהודה חשש שמא יהיו יודעים שמת בינתיים אחד מן הנותנים כסף לקופת קיני חובה). - ונברור / ונשקול ארבעה זוזי (שהם דמי חטאת עוף) ונשדי בנהרא (לאיבוד), ואידך לישתרו (ונאמר שהתברר הדבר

הלכה ו (ברפואי התלמוד: המשך הלכה ד)

משנה

האומר: הרי עלי עצים – לא יפחות משני גזירין; לבונה – לא יפחות מקומין;

אור לישורים

זיבה, מביאה מעות ונותנת בשופר, וטובלת ואוכלת בקודשים לערב. - מאי טעמא? - ...כדרב שמעיה, דאמר רב שמעיה: חזקה אין בית דין של כוהנים עומדים משם (ממקום מושבם במקדש) עד שיכלו כל מעות שבשופר (שהיו הכוהנים מקפידים להוציא כל יום את כל המעות שבשופר ולהקריב כנגדן קינים).

מחוסר כיפורים, לאחר שהביא קורבן לכפרתו, צריך טבילה כדי לאכול בקודשים (משנה חגיגה ג,ג), שהואיל ועד עכשיו היה אסור באכילת קודשים, חוששים שמא הסיח דעתו ונטמא והוא לא ידע, לפיכך הצריכוהו חכמים טבילה. לכן אמרו בבבלי שטובלת ואוכלת בקודשים.

מחוסר כיפורים שהביא כפרתו וטבל אינו צריך הערב שמש לאכול בקודשים (כך מוכח מכמה מקומות). הרי שקשה מה שאמרו בבבלי שטובלת ואוכלת בקודשים לערב. בתוספות (בבלי חגיגה כא,א וזבחים צח,ב) כתבו, שלא נקטו "אוכלת בקודשים לערב" משום הערב שמש, אלא לפי שאינה עומדת בעזרה בשעת הקרבת קורבנה אלא סומכת על הכוהן שיקריב קורבנה, ולפיכך חוששת עד הערב שמא עדיין לא קרב קורבנה, אבל אם יודעת שקרב קורבנה טובלת ואוכלת מיד. ברם לפי הירושלמי כאן, אפילו אינה יודעת שקרב קורבנה אוכלת מיד, ואינה חוששת שמא נתעצל הכוהן. ור"ש (ספרא 'צו' פרשה ג) כתב, שבאכילת קודשים החמירו, שמחוסר כיפורים לא יאכל עד לערב. ואפשר שהלשון בבבלי "טובלת ואוכלת בקודשים לערב" היא אשגרה ממקומות אחרים, ואם כן, אף לפי הבבלי טובלת ואוכלת מיד.

☆☆☆

הלכה ו (ברפואי התלמוד: המשך הלכה ד)

משנה

האומר: "הרי עלי עצים" – שקיבל עליו בנדר לתת עצים למזבח, ולא פירש כמה, – לא יפחות משני גזירין – חייב להביא לא פחות משתי חתיכות עץ, כאותן החתיכות שהיו מסדרים על המערכה של המזבח, מפני שמיעוט רבים ("עצים") - שניים (ומוסר אותם לציבור, שעצי המערכה אינם באים אלא משל ציבור); לבונה – האומר: "הרי עלי לבונה", ולא פירש כמה, – לא יפחות מקומין – הוא חייב להפריש לא פחות מקומין לבונה, שהוא שיעור הלבונה הבאה עם המנחה (וכוהן מקדש

קודשים כשהן מחוסרי כפרה, ואין הכהן חושש שמא דמי חטאות מיתות מעורבות בהן – הכוהן, שמביא קיני חובה מהדמים שבשופר שכתוב עליו "קינין", אינו צריך לחשוש שתמות אישה שנתנה לשופר דמי קינה ונמצא שדמי חטאת מתה מעורבים בתוך השופר, מפני שאין חוששים למיתה (במסירה שלפנינו נוסף על הגיליון על ידי מגיה: 'כי קאמרינן, בחטאת שמתו בעליהן ודאי, ואי אמרינן: נברור ד' זווי ונשדי בנהרא ואידך לישתרו, הא אמרינן בעלמא: רבי יהודה לית ליה ברירה'. קטע זה בלשון בבלי מובהקת אינו לא בנוסח הירושלמי ולא בנוסח הבבלי של מסכת שקלים, אבל כן הוא רק בדפוס ונציה הבבלי על פי הבבלי יומא נה,ב. המונח ההלכתי 'ברירה' אינו מופיע כלל בירושלמי. יש שטעו לחשוב שהקטע 'כי קאמרינן...' הוא תשובה על הקושיה שהקשו מהברייתא "האשה שאמרה" על דברי רבי יהודה בברייתא הקודמת, ולכן גרסו 'והתני' במקום 'תני').

הברייתא הזו היא לדעת חכמים החולקים על רבי יהודה. הברייתא נקטה אישה שמביאה קן, לפי שרוב מביאי הקינים היו נשים יולדות או זבות, אבל הוא הדין לכל מביאי קן חובה.

בתוספתא שקלים ג,ג שנו: "קינים". - האומר: "הרי עלי קן" (הלשון "הרי עלי" היא באשגרה מן ההלכות שלהלן, שהרי אנו עסוקים בקיני חובה, וכאן הכוונה למפריש דמים לקינו, וצריך לומר: "הרי אלו לקן") - מביא דמי קינו ונותן לשופר (דמי הקן היו קבועים מראש, שקבעו למפרע את מחיר הקינים לזמן שלושים יום (תוספתא שקלים ב,יא)). כוהנים מקלחים אותם (הופכים את השופר, שהיה צר מלמעלה ורחב מלמטה, וגורמים שהכסף יקלח מהשופר) ולוקחים בהם קינים ומקריבים אותם חציים חטאות וחציים עולות. **ושם ג,ג שנו:** האישה שנתנה דמי קינה לשופר אוכלת בזבחים לערב.

לשון הברייתא שביירושלמי: "האישה שאמרה: הרי עלי קן - מביאה דמי קן ונותנתו בשופר [ומשכמת] ואוכלת בקודשים", היא צירוף של שתי ההלכות שבתוספתא: "האומר: הרי עלי קן - מביא דמי קינו ונותן לשופר. האישה שנתנה דמי קינה לשופר אוכלת בזבחים לערב".

בבבלי עירובין לב,א אמרו: תניא: האישה שיש עליה לידה או

זהב – לא יפחות מדינר זהב. ששה לנדבה – נדבה מה היו עושין בה? לוקחין בה עולות, הבשר לשם והעורות לכהנים. זה מדרש דרש יהודע כהן גדול: "אשם הוא לי' אשם אשם לי'" – זה הכלל: כל שהוא בא משם חטא משם אשמה – ילקח בו עולות, הבשר לשם והעורות לכהנים. נמצאו שני כתובין קיימין: אשם לי' ואשם לכהן. ואומר: "כסף אשם וכסף חטאות לא יובא בית לי' לכהנים יהיו".

אור ל'שרים

במותר זה לבדק הבית (- "לא יובא בית ה'" ולא יינתן אל הארון שהיו אוספים בו כספי בדק הבית), אלא קונים ממותר זה עולות נדבה, שעורותיהן שייכים לכהנים (- "לכהנים יהיו"). אבל אין לוקחים במותר זה חטאת ואשם, שאין קורבנות אלה באים נדבה (אפשר לפרש מקרא זה בדרך אחרת, שהכהנים הם הנהנים מכסף אשם ומכסף חטאות, שהם אוכלים בשרם של קורבן אשם ושל קורבן חטאת לאחר הקטרת אימוריהם.

בתוספתא שקלים ג,ד שנו: "עצים". - האומר: "הרי עליי עצים" - מביא דמי שני גזירי עצים ונותן לשופר (אף על פי שכוונתו היתה להתנדב עצים למערכה, אינו צריך להביא עצים מביתו, אלא יכול לתת את דמיהם). כוהנים מקלחים אותם (הופכים את השופר, שהיה צר מלמעלה ורחב מלמטה, וגורמים שהכסף יקלח מהשופר) ולוקחים בהם עצים ומקריבים אותם לגבי מזבח. **ושם** ג,ה שנו: "לבונה". - האומר: "הרי עליי לבונה" - מביא דמי קומץ לבונה ונותן לשופר. כוהנים מקלחים אותם ולוקחים בהם לבונה ומקריבים אותה לגבי מזבח. **ושם** ג,ו שנו: "זהב". - האומר: "הרי עליי זהב" - מביא דמי דינר זהב ונותן לשופר. כוהנים מקלחים אותם ולוקחים בהם זהב ועושים אותם ריקועי זהב לבית קודש הקודשים.

בספרא ויקרא' דיבורא דחובה פרשה יב נאמר: "אשם לה", יכול יפול כולו לבדק הבית? - תלמוד לומר: "אשם" לכוהן. או "אשם" לכוהן, יכול יינתן כולו לכוהן? - תלמוד לומר: "אשם לה". הא כיצד? מותר אשמות יפלו לנדבה, לוקחים בהם עולות, הבשר לשם והעורות לכהנים. - אין לי אלא מותר אשמות. ומניין מותר חטאות, מותר עשירית האיפה (קורבן שמביא החוטא הדל ביותר), מותר קיני זבים קיני זבות קיני יולדות, מותר קורבנות נזיר ומצורע? - תלמוד לומר: "אשם אשם". זה הכלל: כל שהוא בא משם חטא ומשם אשמה - ילקח בו עולות, הבשר לשם והעורות לכהנים. זה המדרש דרש יהודע כהן גדול: "אשם הוא, אשם אשם לה". נמצאו שני כתובים קיימים: "אשם לה" ו"אשם" לכוהן. ואומר: "כסף אשם וכסף חטאות לא יובא בית ה', לכהנים יהיה".

התנא בספרא דורש על פי המידה שני כתובים המכחישים זה את זה, שבאשם מעילות נאמר: "והביא את אשמו לה" (ויקרא

אותה בכלי שרת ומקטירה); **זהב** - האומר: "הרי עליי זהב", שנדר לתת מטבע של זהב לבדק בית המקדש, - **לא יפחות מדינר זהב** - הוא חייב לתת להקדש לא פחות מדינר זהב (ועושים מהזהב ריקועי זהב לציפוי בית קודש הקודשים).

ששה לנדבה - ששנינו לעיל, ששישה שופרות היו לנדבה, ונתנו בהם מעות שנותרו מכסף שהופרש לקורבנות, והמשנה שואלת: - **נדבה מה היו עושין בה?** - מה היו עושים במעות שבשופרות של נדבה? **לוקחין בה עולות** - קונים במעות האלו בהמות ומקריבים אותן עולות, **הבשר לשם** - בשר הבהמות נשרף כולו על המזבח, **והעורות לכהנים** - עורות הבהמות ניתנים לכהנים. זה **מדרש דרש יהודע כהן גדול**: - אלה הדברים שדרש מן המקרא יהודע כהן גדול, שהיה בימי יהואש המלך: נאמר (בעניין קורבן האשם): "**אֲשָׁם הוּא, אֲשָׁם אֲשָׁם לַיהוָה**" (ויקרא ה, יט) - בפסוק זה נאמר "אשם לה", ומשמע שכולו לה' כעולה, ובפסוקים אחרים באותו העניין נאמר שהאשם לכוהן, ומשמע שהוא נאכל לכהנים. כיצד יתקיימו שני כתובים אלה? - זה הכלל: - כך הוא סיכום הדברים: **כל שהוא בא משם חטא משם** (במסירה שלפנינו הגיה מגיה: 'זמשם', וכן הוא בכתבי היד של המשנה) **אשמה** - כסף שנותר ממעות שהופרשו לשם קורבן חטאת או לשם קורבן אשם, - **ילקח בו עולות** (במסירה שלפנינו נכתב בטעות: 'עורות') - צריכים לקנות בו בהמות ולהקריבן עולות נדבה, וכן המותר מכסף שהופרש לשם קורבנות אחרים, **הבשר לשם** - הבשר מיועד לה', כלומר, נשרף כולו על המזבח, **והעורות לכהנים** - כדין כל עולה. **נמצאו שני כתובין קיימין**: "**אשם לי'**" - הבשר, ו"**אשם לכהן**" - העורות. כך דרש יהודע הכהן את המקרא הזה והוציא ממנו הלכה חדשה. **ואומר**: - וזהו ביאור הכתוב שנאמר ביהודע (בעניין חיזוק בדק הבית): "**כֶּסֶף אֲשָׁם וְכֶסֶף חַטָּאוֹת לֹא יוּבָא בֵּית יי, לְכַהֲנִים יְהוָה**" (מלכים ב יב, יז) - אי אפשר לפרש כתוב זה כמשמעו, שכסף שהופרש לשם קורבן אשם או לשם קורבן חטאת יינתן לכהנים, שהרי צריכים לקנות בו את הקורבן שלשמו הופרש, אלא כוונת הכתוב היא כמבואר לעיל, שאם נותר מהכסף שהופרש לקורבן אשם או לקורבן חטאת, אין משתמשים

תלמוד

רבי יוסה בירבי בון אמר: רבי בא בר ממל בעי: אמר: הרי עלי עץ – מביא גיזר אחד. – אמר רבי לעזר: מתניתא אמרה כן, שזה קרבן בפני עצמו וזה קרבן בפני עצמו, כהיא דתנינן תמן: שנים בידם שני גיזירי עצים, לרבות את העצים.

אור לישירים

ומעלה, מציע וקובע): אמר: "הרי עלי עץ" – בלשון יחיד, ולא אמר: "הרי עלי עצים" בלשון רבים, – מביא גיזר אחד – אינו צריך להביא אלא חתיכת עץ אחת בלבד, מפני שגזר עץ אחד נקרא קורבן, ואין אומרים שאין נקרא קורבן אלא שני גזרי עצים וצריך להביא שני גזרים.

ומציעים סיוע ממקור תנאי: אמר רבי לעזר (רבי אלעזר בן פדת, אמורא בדור השני): מתניתא אמרה כן – המשנה (המקור התנאי, והוא המשנה המובאת להלן) אומרת כך (כמו שקובע רבי בא בר ממל), שזה קרבן בפני עצמו וזה קרבן בפני עצמו – כל גזר משני גזרי עצים, שהיו מוסיפים בבוקר ובין הערביים על מערכת העצים שעל המזבח, נקרא קורבן בפני עצמו, כהיא (כהיא) דתנינן תמן (במקבילה בשביעית: 'דתנינן' ובקטע מן הגניזה (JTS) ובמקבילה בנדרים: 'דתנינן תמן'): – כמו (המשנה) ההיא ששנינו שם (במסכת אחרת - יומא ב,ה): שנים בידם שני גיזירי עצים – בכל קורבן תמיד של בין הערביים היו שני כוהנים מביאים למזבח שני גזרי עצים, כל אחד גזר אחד (שלא כמו בכל קורבן תמיד של שחר שהיה כוהן אחד מביא למזבח שני גזרי עצים), לרבות את העצים (שלוש מילים אלו הן לשון המשנה, כמו שהוא בכמה כתבי יד של המשנה יומא, ואינן פירוש של התלמוד למשנה. בנוסח הבבלי של מסכת שקלים יש מילים אלו. במקבילה בשביעית אין מילים אלו מפני הקיצור, ובמקבילה בנדרים: 'כדי לרבות בעצים'. מילים אלו הן גם במובאה מן המשנה שבירושלמי יומא ב,ג במסירה שלפנינו) – כדי להוסיף על העצים הערוכים על המזבח. ומכיוון שכל אחד אינו מביא אלא גזר אחד ומניח אותו על העצים הערוכים על המזבח, הרי שגזר אחד נקרא קורבן, כיוון שהנחתו על המזבח היא כהקרכת קורבן. ולכן, אם אמר: "הרי עלי עץ" – מביא גזר אחד בלבד (בדפוס ונציה הבבלי אין מאמר זה).

עד כאן המקבילה בירושלמי שביעית ונדרים.

במשנה מנחות יג,ג שנו: "הרי עלי עצים" – לא יפחות משני גזרים.

ובספרא 'ויקרא' דיבורא דנדבה פרשה ח נאמר: מניין שהיחיד

הטו), באשם תלוי נאמר: "והביא... לאשם אל הכוהן" (שם יח), ובאשם גזילות נאמר: "ואת אשמו יביא לה'... לאשם אל הכוהן" (שם כה). הרי לפנינו שני כתובים, פסוק טו ופסוק יח, המכחישים זה את זה, שלפי הכתוב הראשון האשם הוא לה', כלומר מותר האשם צריך ליקרב על המזבח, ולפי הכתוב השני משמע שמותר האשם הוא לכוהן. ובא הכתוב השלישי (פסוק כה) והכריע, שיש מן האשם לכוהן ויש ממנו למזבח, כלומר שנופל לנדבה ומקריבים מן המעות עולות, הבשר למזבח והעור לכוהנים ("ספרא דבי רב" ד, עמוד 150).

"זה הכלל" בא כרגיל לכלול בכלל אחד את הפרטים שבהלכה שלפניו. אבל במשנה כאן אין "זה הכלל" כולל את שלפניו, אלא הוא המדרש, והרי הוא במקום "הא כיצד" הרגיל במדרש של שני כתובים המכחישים זה את זה. ואומנם אינו במובאה שבבבלי זבחים קג,א. בספרא בא "זה הכלל" בתור כלל ולפני מדרשו של יהודע. ומהספרא העבירו את "זה הכלל" למשנה כאן ("מבוא לנוסח המשנה", עמוד 1041).

בספרא הביאו את הכתובים באשם המכחישים זה את זה והכריעו ביניהם, ולמדו מהכתוב "אשם אשם" שמותרות קורבנות אחרים דינם כמותר אשמות. במשנה קיצרו ולא הביאו דברים אלה. בספרא אמרו: "זה הכלל... זה המדרש דרש... נמצאו שני כתובים קיימים...", ואילו במשנה אמרו: "זה מדרש דרש... זה הכלל... נמצאו שני כתובים קיימים..." מכיוון שקיצרו במשנה והעתיקו מן הברייתא שבספרא רק את חלקה השני, הפכו במשנה את סדר המשפטים שהעתיקו מן הספרא, שכן האמור ב"זה הכלל" מכריע את הכתובים המכחישים זה את זה בפסוק "אשם הוא, אשם אשם לה" המובא ב"זה מדרש דרש".

☆☆☆

תלמוד

במשנה שנינו: "האומר: הרי עלי עצים – לא יפחות משני גיזירין".

כאן התחלת מקבילה בירושלמי שביעית טז, ונדרים ח,ו. מציעים קביעה: רבי יוסה בירבי בון (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור החמישי) אמר: רבי בא בר ממל (אמורא ארץ ישראל בדור השני והשלישי) בעי – שואל (נראה שכאן יש לפרש את המונח 'בעי': דורש וחוקר

רבי יהושע בן לוי אמר: עוביין (כמה חוקות) [כמחוקות] וארכן אמה גמודה.
 – רבי חוני בשם רבי אמי: כמין טורטני. – אמר רבי שמואל בר רב יצחק: לפי
 שלא היה מקום המערכה אלא אמה על אמה, לפיכך לא היה בו אלא אמה
 גמודה. – ותני כן: אמה היסוד, אמה סובב, אמה כרכוב ואמה קרנות ואמה
 מערכה.

אור לישירים

אמה ורוחבו אמה בלבד, לפיכך לא היה בו (ב"שרידי
 הירושלמי" ובקטע מן הגניזה (JTS): 'בהן') אלא אמה
 גמודה (במסירה שלפנינו הגיה מגיה: 'גרומה'. בקטע מן
 הגניזה (JTS) ובכתב יד הבבלי: 'גרומה'. וב"שרידי
 הירושלמי", בכתב יד שקלים ובדפוס ונציה הבבלי:
 'גדומה') – גזרי העצים שהיו מביאים למזבח היה אורכם
 אמה גמודה, כדי שלא יהיו יוצאים ממקום המערכה.
 ולכן אף גזרי העצים שהיו מביאים למזבח שבמקדש
 היה אורכם אמה גמודה, אף על פי שמקום המערכה
 במזבח שבמקדש היה גדול ממקום המערכה במזבח
 שבמשכן.

ומציעים ברייתא מסייעת: ותני כן: (בנוסח הבבלי של
 מסכת שקלים: 'תני') – ושונה (התנא) / ושנוי (שנויה
 ברייתא) כך (שמקום המערכה במזבח שבמשכן היה
 אמה על אמה): מזבח הנחושת שבמשכן היו בו כמה
 דברים שהיתה מידתם אמה: אמה היסוד – בליטה מסביב
 לתחתית המזבח שבמשכן היתה גבוהה אמה, אמה סובב
 – בליטה הבולטת ויוצאת בחצי גובהן של דופנות
 המזבח שבמשכן ומקיפה אותן היתה גבוהה אמה
 (הסובב נקרא בלשון התורה כרכוב (שמות כז,ה). כרכוב
 הוא דבר מסביב לכלי או לבניין), אמה כרכוב – מקום
 הילוך הכוהנים על גג המזבח, לפני מן קרנות המזבח,
 היה רחב אמה מכל צד (בלשון חכמים נמצא הפועל
 'כרכב' (תוספתא כלים בבא מציעא ב,י ו-יז; בבלי חולין
 כה,א), ומשמעו: לעשות חריץ המקיף כלי. מקום הילוך
 הכוהנים נקרא בלשון חכמים כרכוב, משום שמקום
 הילוך הכוהנים היה נמוך קצת ממקום המערכה והקיף
 אותו), ואמה קרנות (בליטות בתבנית קרניים) – בארבע
 פינותיו של גג המזבח היו ארבע קרנות, שכל אחת מהן
 היתה ארוכה אמה ורחבה אמה, הרי שמקום הקרנות
 וביניהן היה רחב אמה מכל צד, ואמה מערכה – השטח
 שנשאר על גג המזבח שבמשכן לצורך המערכה היה
 אורכו אמה ורוחבו אמה, שכן המזבח שבמשכן היה
 אורכו חמש אמות ורוחבו חמש אמות, ומקום הקרנות
 וביניהן היה אמה מצד זה ואמה מצד זה, ומקום הילוך
 הכוהנים היה אמה מצד זה ואמה מצד זה (בדפוס ונציה
 הבבלי אין ברייתא זו).

לדעת רבי יוסי היה גובהו של המזבח שבמשכן (עם הקרנות)

מתנדב עצים? – תלמוד לומר: "קורבן" (ויקרא ב,א), מלמד
 שהיחיד מתנדב עצים. מכמה לא יפחות? – משני גזרים.
 ובבבלי מנחות ק,ב אמרו: תנו רבנן: "קורבן" (ויקרא ב) –
 מלמד שמתנדבים עצים. וכמה? – שני גזרים, וכן הוא אומר:
 "והגורלות היפלו על קורבן העצים" (נחמיה י) (זה המקור להיתר
 הבאת עצים על ידי יחידים).

רבי יהושע בן לוי (אמורא ארץ ישראל בדור הראשון)
 אמר: עוביין (כמה חוקות) [כמחוקות] (תוקן על פי קטעי
 גניזה (באוספים שונים) מהנוסח הירושלמי של מסכת
 שקלים (קטע STJ וקטע שהגהותיו הן בנוסח הירושלמי
 של מסכת שקלים), וכנראה כך הוא גם ב"שרידי
 הירושלמי". וכן הגיה תלמיד רשב"ש) [וארכן אמה
 גמודה] – עוביים של גזרי העצים שהיו מביאים למזבח
 היה כמו עובי של מחוק, שהוא קנה של עץ שהשתמשו
 בו החנוונים למחוק ולהסיר את הגודש מהמידה שמכרו
 לפיה דברים יבשים, ואורכם של גזרי העצים היה אמה
 שנמדדה באמה גמודה, שהיא אמה מצומצמת וחסרה
 מעט משיעורה הרגיל, והטעם מבואר להלן (הסופר
 במסירה שלפנינו כתב: עוביין כמה חוקות וארכן אמה
 גמודה', ומגיה הגיה: עוביין באמה שוחקות וארכן באמה
 גרומה'. כבהגהה רק בדפוס ונציה הבבלי (בשינוי כתיב:
 'גדומה'). בכתב יד הבבלי: עוביין באמה דקות וארכן
 באמה גרומה', ובכתב יד שקלים: עוביין באמה וארכן
 באמה גדומה'. ובקטע מן הגניזה (STJ): עוביין כמחוקות
 ואורכן אמה גרומה').

רבי חוני (נראה שצריך לומר: רבי חונה' (רבי הונא,
 אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי)) אמר בשם רבי אמי
 (אמורא ארץ ישראל בדור השלישי): כמין טורטני
 (מאזני אָסֶל / אָסֶל (מקור המילה 'טורטני' ביוונית)) –
 עוביים של גזרי העצים שהיו מביאים למזבח היה בדומה
 לעובי של אסל מאזניים, שהוא מוט שאליו מחובר קנה
 מאזניים, שהוא מוט דק שבשני קצותיו תלויות כפות
 המאזניים, או שעוביים של גזרי העצים היה בדומה
 לעובי של אסל, שהוא מוט שנושאים בו משא בכתף
 (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין מאמר זה).

אמר רבי שמואל בר רב יצחק (אמורא בדור השלישי):
 לפי שלא היה מקום המערכה אלא אמה על אמה – מקום
 העצים הערוכים על מזבח הנחושת שבמשכן היה אורכו

רמב"ם (הלכות מעשה הקורבנות ז,טז, יג) כתב: האומר: "הרי עלי עצים" - לא יפחות משני גזרים, עוביים כמחוקות ואורכם אמה.

כמחוקות, כמין טורטני

במשנה כלים יז,טז ובתוספתא כלים (בבא מציעא) ז,ט נזכרו קנה מאזניים והמחוק שיש בהם בית קיבול מתכות והאסל שיש בו בית קיבול מעות. ובתוספתא כלים (בבא מציעא) ב,ה נזכר טורטני שיש בה בית קיבול מעות. מכאן שטורטני ואסל אחד הם ("תוספתא ראשונים" ג, עמוד 38, כתב, שאסל שנזכר שם הוא אסל מאזניים).

במקורות חכמינו "טורטני" בא גם במשמע מאזניים (וקראו למאזניים על שם אסל המאזניים) וגם במשמע אסל (מוט לנשיאת משא), שכן אסל מאזניים ואסל דומים הם, ששניהם מוטות שבשני קצותיהם תלויים משאות (לפי "תוספתא ראשונים" יוצא, שגם "אסל" בא במקורות חכמינו בשני משמעים אלה).

בספרא 'קדושים' פרשה ג נאמר: "במשקל" - זו טורטני, "ובמשורה" - זו המחוק.

בספרי זוטא במדבר יטו, נאמר: "ולקח הכהן עץ" - יכול אחד מכל העצים? - תלמוד לומר: "ארז". - או "ארז" - יכול אף טרף של ארז! - תלמוד לומר: "עץ ארז". הא מה הדבר? בקעת (גזר עץ) מתוך ליבו (החלק הפנימי) של ארז, וכמו מחוק היה.

כרכוב

בתוספתא שקלים ג,יט שנו: אי זהו כרכוב המזבח? - בין קרן לקרן, מקום הילוך רגלי הכהנים ואילך.

ובירושלמי שקלים ח,ו אמרו: אי זהו כרכוב המזבח? - אמה בין קרן לקרן, מקום הילוך רגלי הכהנים.

ובבבלי זבחים סב,א אמרו: תניא: איזהו כרכוב? - רבי אומר: זה כיוור (פיתוחים שנעשו מסביב למזבח). רבי יוסי ברבי יהודה אומר: זה סובב (בליטה שנעשתה מסביב למזבח).

תנו רבנן: איזהו כרכוב? - בין קרן לקרן, מקום הילוך רגלי הכהנים אמה. - אטו כוהנים בין קרן לקרן הוון אזלי? (והרי היו הקרנות מעכבות אותם מללכת סביב!) - אלא אימא: ומקום הילוך רגלי הכהנים אמה (הכרכוב הוא בין קרן לקרן ברוחב אמה וגם מקום הילוך הכהנים ברוחב אמה, שהכרכוב הוא ברוחב שתי אמות). - והכתוב: "תחת כרכובו מלמטה עד חציו" (שמות לח)! (משמע שהכרכוב אינו בגג המזבח אלא בדפנותיו) - אמר רב נחמן בר יצחק: תרי הוון, חד (המוזכר בכתוב במזבח שעשה משה) לנוי (בדפנותיו, ועליו נחלקו רבי ורבי יוסי ברבי יהודה האם היה כיוור או סובב), וחד (שאינו מוזכר בכתוב) לכוהנים (בגג המזבח שהיה מקום הילוך הכהנים) דלא נשתרקו כוהנים (כדי שלא יחליקו).

מידת אורכו ומידת רוחבו ומידת קומתו (של המזבח) אין מעכבים. - אמר רבי מני: ובלבד שלא יפחתו ממזבח שעשה

עשר אמות: גובה היסוד אמה, בין היסוד למכבר (רשת נחושת) שלוש / ארבע אמות, גובה המכבר אמה אחת, גובה הכרכוב (הסובב) אמה אחת, בין הכרכוב לגג המזבח שלוש / שתי אמות, גובה הקרנות אמה אחת. ולדעת רבי יהודה היה גובהו של המזבח שבמשכן (בלא הקרנות) שלוש אמות. לדעת רבי יוסי היה שטח גגו של המזבח שבמשכן חמש אמות על חמש אמות. ולדעת רבי יהודה היה שטח גגו של המזבח שבמשכן עשר אמות על עשר אמות. ראה בבלי זבחים נט,ב וברייתא דמלאכת המשכן פרק יא.

הברייתא שבירושלמי היא לדעת רבי יוסי. בברייתא נשמט גובה המכבר, שאף הוא היה אמה. יש לדון, האם לרבי יהודה היה אורכם של גזרי העצים כמידת מקום המערכה במזבח שבמשכן לפי דעתו.

בבבלי זבחים סב,ב אמרו: אמר אבין בר הונא אמר רב חמא בר גוריא: גזרים (גזרי עצים למזבח) שעשה משה - אורכם אמה ורוחבם אמה ועוביים כמחק גודש סאה (מוט שמשתמשים בו למחוק גודש של מידת סאה). - אמר רבי ירמיה: באמה גדומה (אורכם ורוחבם של הגזרים נמדד באמה חסירה) / גרומה. - אמר רב יוסף: ולא היינו דתניא: / אי הכי היינו דתניא: "על העצים אשר על האש אשר על המזבח" (ויקרא א) - שלא יהו עצים יוצאים מן המזבח כלום? (והואיל ומקום המערכה של המזבח שעשה משה היה אמה על אמה, נמצא שמידתם של העצים היתה באמה חסירה. הרי שדבריו של רבי ירמיה הם דברי הברייתא)

יש שגורס בדברי רבי ירמיה: "באמה גדומה" (חסירה), ויש שגורס: "באמה גרומה" (יתירה).

"אורכם אמה באמה גדומה" שבבבלי הוא "אורכן אמה גמודה" שבירושלמי.

"ועוביים כמחק גודש סאה" שבבבלי הוא "עוביין כמחוקות" שבירושלמי.

גזרי העצים לא היו נסרים או לוחות שיש להם אורך ורוחב ועובי, אלא היו מוטות שיש להם אורך ועובי בלבד. ולכן אמרו בירושלמי את מידת אורכם ואת מידת עוביים של גזרי העצים ולא את מידת רוחבם. בבבלי אמרו "רוחבם אמה", ולא ייתכן לומר כך, שאם כן, כל אחד מגזרי העצים היה מכסה את כל מקום המערכה במזבח שבמשכן, ולכן נראה ש"רוחבם אמה" הוא אשגרה בטעות.

בירושלמי ובמדרשי האגדה רבי ירמיה מוסר מאמרים בשם רבי שמואל בר יצחק, ולכן מסתבר שדברי רבי ירמיה שבבבלי מקורם בדברי רבי שמואל בר יצחק שבירושלמי.

בספרא 'ויקרא' דיבורא דנדבה פרשה ד נאמר: "על העצים אשר על האש אשר על המזבח" - שלא יהו הגזרים יוצאים חוץ למערכה.

כחא, "לבונה – לא יפחות מקומץ". – נאמר כאן: 'אזכרה', ונאמר להלן: 'אזכרה'.
מה 'אזכרה' האמורה להלן מלא קומץ, אף כאן מלא קומץ. – אי מה 'אזכרה'
האמורה להלן שני קמצים, אף כאן שני קמצים! – אמר רבי לא: כלום למדו
לקומץ אלא מלחם הפנים!? מה להלן קומץ החסר פסול, אף כאן קומץ החסר

אור ל'שרים

המנחה מלוא הקומץ ומקטירים אותו, אף כאן מלא קומץ – כך בלחם הפנים שמים על יד כל מערכת של לחם הפנים מלוא הקומץ לבונה ומקטירים אותו. מכאן ששני בזיכים של לחם הפנים טעונים שני קמצים של לבונה (המילים "מה אזכרה" וכו' אינן בנוסח הבבלי של מסכת שקלים).

ושואלים (על הברייתא): אי (צריך לומר: 'או', וכן הוא ב"שרידי הירושלמי". – נראה שא"י חדרה לירושלמי כאשגרה מהבבלי ("אוצר לשונות ירושלמיים")) מה 'אזכרה' האמורה להלן שני קמצים – אולי כשם שבקורבן מנחת נדבה מקטירים שני קמצים, קומץ הסולת והשמן וקומץ הלבונה, אף כאן שני קמצים! – כך בלחם הפנים יהיו שמים על יד כל מערכת של לחם הפנים שני קמצים של לבונה ומקטירים אותם, ולא מלוא הקומץ בלבד! ולכן שני בזיכים של לחם הפנים יהיו טעונים ארבעה קמצים של לבונה!

ומשיבים: אמר רבי לא (רבי אילא / אלעאי, אמורא ארץ ישראל בדור השלישי): כלום למדו לקומץ אלא (ב"שרידי הירושלמי" ובקטע מן הגניזה (JTS): 'לא') מלחם הפנים (נראה שצריך לומר כמו בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'ממנחת חוטא', וכן הוא בתלמיד רשב"ש?)! – וכי למדו את שיעור הלבונה בלחם הפנים, שהוא קומץ לכל בזיך, שלא מקורבן מנחת חוטא (אלא ממקום אחר)?! הרי למדו את שיעור הלבונה בלחם הפנים רק מקורבן מנחת חוטא (ולא מקורבן מנחת נדבה כדברי הברייתא לעיל). נאמר כאן (בלחם הפנים) 'אזכרה' ('וַיִּנְתֵּן עַל הַמַּעֲרֶכֶת לְבֹנָה וְיִתֶּהּ לְלֶחֶם לְאֶזְכָּרָה' (ויקרא כד, ז)), ונאמר להלן (בקורבן מנחת חוטא (קורבן הדל שבדלים שחטא בחטא המחייב קורבן עולה ויורד)) 'אזכרה' ('וְקִמֵץ הַפֶּהֶן מִמֶּנָּה מְלֹא קִמְצוֹ אֶת אֶזְכָּרָתָהּ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ' (ויקרא ה, יב) – הכוונה חייב לקחת מן המנחה מלוא שלוש האצבעות האמצעיות של ידו מן הסולת של המנחה, והכוונה חייב להקטיר על המזבח את קומץ הסולת). מה 'אזכרה' האמורה להלן מלא קומץ – כשם שבקורבן מנחת חוטא קומצים מן הסולת של המנחה מלוא הקומץ ומקטירים אותו, אף כאן מלא קומץ – כך בלחם הפנים שמים על יד כל מערכת של לחם הפנים מלוא הקומץ לבונה ומקטירים אותו. מכאן ששני בזיכים של לחם הפנים

משה. – וכמה? – אמר רב יוסף: אמה (אמה אורך ואמה רוחב). – מחכו עליה: "חמש אמות אורך וחמש אמות רוחב" (שמות כז)! – אמר ליה אב"י: דלמא מקום מערכה (שהיה אמה על אמה) קאמר מר! – אמר ליה (רב יוסף): מר דגברא רבה הוא, ידע מאי קאמינא.

בברייתא שבבבלי "איזהו כרכוב" שנחלקו בה רבי ורבי יוסי ברבי יהודה מדובר במזבח של משה, שהרי במזבח שבמקדש לא נזכר כרכוב העשוי לנוי. מן התוספתא והירושלמי להלן ח, עולה, כי הברייתא שבבבלי "איזהו כרכוב? – בין קרן לקרן..." אינה עוסקת במזבח של משה, ולא באה אלא להסביר מהו אותו כרכוב המוזכר במשנה שקלים ח, ח לגבי המזבח שבמקדש.

☆☆☆

במשנה שנינו: "לבונה – לא יפחות מקומץ". ובמשנה מנחות יג, ג שנינו: האומר: "הרי עלי לבונה" – לא יפחות מקומץ. המתנדב מנחה – יביא עימה קומץ לבונה... שני בזיכים (שני בזיכי הלבונה של לחם הפנים) טעונים שני קמצים (קומץ לבונה לכל בזיך). מניין ששני בזיכים (ספלים) של לחם הפנים טעונים שני קמצים של לבונה? (שהרי בתורה לא נאמר שיעור הלבונה בלחם הפנים) – מביאים ברייתא: נאמר כאן – בלחם הפנים, 'אזכרה' – "וַיִּנְתֵּן עַל הַמַּעֲרֶכֶת לְבֹנָה וְיִתֶּהּ לְלֶחֶם לְאֶזְכָּרָה" (ויקרא כד, ז) – חייבים לשים לבונה שאין בה בשמים אחרים על יד כל אחת משתי המערכות (הסדרים) של לחם הפנים, והלבונה המוקטרת על המזבח תהיה לאזכרה בשביל לחם הפנים (שיזכור ה' את עם ישראל לטובה), ונאמר להלן (במקום אחר) – בקורבן מנחת נדבה, 'אזכרה' – "וְקִמֵץ מִשֶּׁם מְלֹא קִמְצוֹ מִסְלֶתָהּ וּמִשְׁמֶנָּה עַל כָּל לְבִנְתָּהּ וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת אֶזְכָּרָתָהּ הַמִּזְבֵּחַ" (ויקרא ב, ב) – הכוונה חייב לקחת מן המנחה מלוא קומצו (כל הכמות ששלוש האצבעות האמצעיות של ידו יכולות להכיל) מן הסולת ומן השמן של המנחה עם כל הלבונה של המנחה, והכוונה חייב להקטיר על המזבח את קומץ הסולת והשמן עם הלבונה (הם קרויים 'אזכרה' על שם שהם מזכירים את המתנדב מנחה לטובה לפני ה'). מה 'אזכרה' האמורה להלן מלא קומץ – כשם שבקורבן מנחת נדבה קומצים מן הסולת ומן השמן של

פסול. – אמר רבי יוסה: מילתיה דרבי אילא אמרה: המתנדב מנחה מביאה בקומצו של כהן גדול. רבי חזקיה בשם רבי ירמיה: ואפילו בקומץ הבעלים.

אור ל'שרים

מסולתה ומשמנה" - שאם קמץ ועלה בידו צרור או גרגר מלח או קורט של לבונה - פסול.

בספרא 'שמיני' פרשה א נאמר: "ויקרב את המנחה וימלא כפו ממנה" (ויקרא טז, ז) - נאמר כאן 'מילוי' ('וימלא'), ונאמר להלן (ויקרא ב, ב) 'מילוי' ('מלוא קומצו'). מה 'מילוי' האמור להלן מלוא קומצו, אף 'מילוי' האמור כאן מלוא קומצו. ומה 'מילוי' האמור להלן קמץ ועלה בידו צרור או גרגר מלח או קורט של לבונה פסול, אף 'מילוי' האמור כאן קמץ ועלה בידו צרור או גרגר מלח או קורט של לבונה פסול.

דברי רבי אילא בירושלמי כאן כפי שהושלמו בפירושונו ("נאמר כאן 'אזכרה', ונאמר להלן 'אזכרה'. מה 'אזכרה' האמורה להלן מלוא קומץ, אף כאן מלוא קומץ. ומה להלן קומץ החסר פסול, אף כאן קומץ החסר פסול") הם מעין הנאמר בספרא 'שמיני'.

מדברי רבי אילא יש ללמוד, שכמו בלבונה הבאה עם לחם הפנים, כך גם בלבונה הבאה עם המנחה וגם בלבונה הבאה בפני עצמה, אם חסר קומץ הלבונה, שהפריש המתנדב פחות ממלוא הקומץ לבונה - הלבונה פסולה להקרבה.

ומציעים היסק מהמקור האמוראי: **אמר רבי יוסה** (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור הרביעי): **מילתיה דרבי אילא אמרה**: – דברו של רבי אילא אומר (מדבריו לעיל, שאף בלבונה קומץ החסר פסול, יש ללמוד שהוא סבור): **המתנדב מנחה** (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים השתבשו מילים אלו) **מביאה בקומצו של כהן גדול** – המתנדב מנחה, שצריך להביא עימה קומץ לבונה משלו, כיוון שלדברי רבי אילא אם הפריש המתנדב פחות ממלוא הקומץ לבונה - הלבונה פסולה להקרבה, לכן המתנדב מנחה צריך להביא עימה קומץ לבונה בשיעור מלוא קומצו של הכוהן שגדול במידת קומצו יותר מכל הכוהנים, שהרי אפשר שהכוהן הזה יקמוץ את המנחה, ואם יהיה קומץ הלבונה פחות ממלוא קומצו של הכוהן הקומץ את המנחה - תהיה הלבונה פסולה להקרבה.

רבי חזקיה (אמוראי ארץ ישראל בדור הרביעי) אמר **בשם רבי ירמיה** (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור השלישי והרביעי): **ואפילו בקומץ הבעלים** – המתנדב מנחה אינו צריך להביא עימה קומץ לבונה בשיעור מלוא קומצו של הכוהן שגדול במידת קומצו יותר מכל הכוהנים, אלא הוא רשאי להביא עימה קומץ לבונה אפילו בשיעור מלוא קומצו שלו, אף על פי שמידת קומצו קטנה מזו של הכוהן הזה.

טעונים שני קמצים של לבונה (בקורבן מנחת חוטא אין קומץ לבונה, ואין מקטירים אלא קומץ אחד ולא שני קמצים, ולכן אין לשאול כמו ששאלו לעיל) (גם רבנו משולם הוסיף את המילים "מה להלן קומץ..."). **ומה להלן קומץ החסר פסול** – כשם שבקורבן מנחת חוטא, אם חסר קומץ הסולת, שיש בקומץ שקמץ הכוהן פחות ממלוא קומצו של הכוהן - הקומץ פסול להקרבה, **אף כאן קומץ החסר פסול** – כך בלחם הפנים, אם חסר קומץ הלבונה, שיש באחד מהבזיכים פחות ממלוא הקומץ לבונה - הלבונה שבבזיכים פסולה להקרבה.

בספרא 'אמור' פרשה יג נאמר: "לאזכרה" (ויקרא כד, ז) - רבי שמעון אומר: נאמר כאן 'אזכרה' ('לאזכרה'), ונאמר להלן (ויקרא ב, ב) 'אזכרה' ('אזכרתה'). מה 'אזכרה' האמורה להלן מלוא הקומץ, אף כאן מלוא הקומץ. מלמד שהיא טעונה שני קמצים, מלוא הקומץ לסדר הזה ומלוא הקומץ לסדר הזה.

ושם 'ויקרא' דיבורא דנדבה פרשה ט נאמר: "אזכרתה" - רבי שמעון אומר: נאמר כאן 'אזכרה', ונאמר להלן 'אזכרה'. מה 'אזכרה' האמורה להלן מלוא קומץ, אף כאן מלוא קומץ.

רבי שמעון למד בדרשתו שלבונה הנתונה על גבי כל סדר של לחם הפנים היתה של קומץ. ברייתא זו מקומה העיקרי בספרא 'אמור', והועתקה על ידי מוסרי המדרש מספרא 'אמור' לספרא 'ויקרא' דיבורא דנדבה, כרגיל במדרשי התנאים. וזה מוכרח, שהרי במנחת נדבה מפורש שצריכים קומץ, ובלחם הפנים לא נזכר קומץ.

הברייתא שהובאה בירושלמי כאן בעניין לחם הפנים היא הברייתא שבספרא. בירושלמי סברו שלמדו לחם הפנים ממנחת נדבה, ולכן שאלו על דרשה זו, ורבי אילא אמר שלמדו לחם הפנים ממנחת חוטא.

בספרא הועתקה דרשתו של רבי שמעון לדיבורא דנדבה בעניין מנחת נדבה, משום שסברו שרבי שמעון למד לחם הפנים ממנחת נדבה. בספרא לא הובאה דרשה זו בדיבורא דחובה בעניין מנחת חוטא.

קומץ החסר פסול

במשנה מנחות א,ב שנינו: קמץ ועלה בידו צרור או גרגר מלח או קורט של לבונה (ונמצא הקומץ חסר) - פסול, מפני שאמרו: הקומץ החסר - פסול. איזה הוא חסר? - שקמצו בראשי אצבעותיו (ולא פשט אותן על כל פס ידו).

ובתוספתא **מנחות** ה,ט שנו: הקומץ שחיסר אפילו כל שהוא - פסול.

ובספרא 'ויקרא' דיבורא דנדבה פרשה ט נאמר: "מלוא קומצו

"זהב – לא יפחות מדינר זהב". – אמר רבי לעזר: והוא שהזכיר צורה, אבל אם לא הזכיר צורה – מביא אפילו צינורה.

"שישה לנרבה". – חזקיה אמר: כנגד שישה בתי אבות. בר פדיה אמר: כנגד

אור לישירים

בן פדת, אמורא בדור השני): **והוא שהזכיר צורה** – רק אם הזכיר הנודר מטבע (על המטבעות היו חקוקות צורות), שאמר: "הרי עליי מטבע זהב" – הוא חייב לתת דינר זהב, שהוא מטבע הזהב הפחות ביותר, **אבל אם לא הזכיר צורה** – שאמר: "הרי עליי זהב" – **מביא אפילו צינורה** (מחט ארוכה המשמשת לסריגה) – הוא רשאי להביא אפילו מחט של זהב, ששוויה פחות מדינר זהב.

במשנה מנחות יג,ד שנינו: "הרי עליי זהב" – לא יפחות מדינר זהב.

ובבבלי מנחות קז,א אמרו: "הרי עליי זהב" – לא יפחות מדינר זהב". – ודילמא נסכא! (מניין שכוונת הנודר היתה למטבע זהב, שמא היתה כוונתו לנתן זהב? ויביא נתן זהב השווה פחות מדינר זהב!) – אמר רבי אלעזר: דאמר מטבע. – ודילמא פריטי! (שמא לא היתה כוונתו אלא לפרוטות של זהב?) – אמר רב פפא: פריטי דדהבא לא עבדי אינשי (ולכן ודאי לא זו היתה כוונתו).

דברי רבי אלעזר הובאו בשני התלמודים.

במשנה מנחות יג,ד שנינו: "הרי עליי נחושת" – לא יפחות ממעה כסף (ייתן נחושת ששווייה לפחות מעה כסף). – ובבבלי מנחות קז,א אמרו: תניא: רבי אליעזר בן יעקב אומר: לא יפחות מצינורא קטנה של נחושת. – למאי חזיא? – אמר אביי: שמוחטים / שחוטטים בה פתילות (ישנות שבמנורה) ומקנחים בה נרות (מהאפר שבהן).

מה שאמרו בירושלמי בעניין המתנדב זהב שמביא אפילו צינורה, הוא מעין מה שאמרו בבבלי בעניין המתנדב נחושת שלא יפחות מצינורא קטנה.

צינורה הנזכרת כאן אינה צינור כעין מזלג גדול בעל שתי שיניים, שבו היו הופכים את עצי המערכה הדולקים או את האיברים והחלבים שעל גבי המערכה. צינור זה לא היה כלי קטן כמדובר כאן, אלא היה כלי גדול, וכן לא היה של זהב כמדובר כאן, אלא היה של ברזל (רש"י בבלי יומא יב,א).

☆☆☆

במשנה שנינו: **"שישה לנרבה".**

למה תיקנו שישה שופרות לנרבה? –

מזיעים ארבעה הסברים: **חזקיה** (אמורא ארץ ישראלי בדור הראשון, בנו של רבי חייא) **אמר: כנגד** (בהקבלה

במתנדב מנחה, רבי יוסה סבר, שכשם שקומץ הסולת והשמן של המנחה נמדד בשיעור קומצו של הכוהן הקומץ את המנחה, כך קומץ הלבונה הבאה עם המנחה נמדד בשיעור קומצו של הכוהן הקומץ את המנחה. אבל רבי ירמיה חלק על רבי יוסה וסבר, שכיוון שאין קמיצה בלבונה, קומץ הלבונה אינו נמדד בשיעור קומצו של הכוהן הקומץ את המנחה. ברם במתנדב לבונה, כיוון שאין שם קמיצה, הכל מודים שמביאה בקומץ הבעלים.

המתנדב מנחה - יביא עימה קומץ לבונה

בספרא 'ויקרא' דיבורא דנדבה פרשה ח נאמר: "ויצק עליה שמן ונתן עליה לבונה" – ואיני יודע כמה. הריני דן, טעונה קמיצה וטעונה לבונה, מה קמיצה מלוא קומץ, אף לבונה מלוא קומץ. **ובבבלי מנחות קז,ב אמרו:** ["המתנדב מנחה יביא עימה קומץ לבונה"]. – מנלן? – דכתיב: "והרים ממנו בקומצו מסולת המנחה ומשמנה ואת כל הלבונה" (ויקרא ו), מקיש לבונה להרמה דמנחה, מה הרמה דמנחה קומץ, אף לבונה נמי קומץ.

האומר: "הרי עליי לבונה" – לא יפחות מקומץ

בתוספתא מנחות יב,טו שנו: "הרי עליי לבונה" – לא יפחות מן הקומץ.

ובספרא 'ויקרא' דיבורא דנדבה פרשה ח נאמר: "קורבן" (ויקרא ב,א), מלמד שהיחיד מתנדב לבונה. מכמה לא יפחות? – מקומץ.

כמו שלבונה הבאה עם המנחה מלוא קומץ, כך לבונה הבאה בפני עצמה מלוא קומץ.

סוגיה זו שבירושלמי כאן באה ללמד בתחילתה מניין ששני בזיכים של לחם הפנים טעונים שני קמצים של לבונה. כן דנה סוגיה זו בסופה במתנדב מנחה. שני עניינים אלו נשנו במשנה מנחות יג,ג ולא נשנו במשנה כאן. סוגיה זו לא באה ללמד מניין שהמתנדב לבונה לא יפחות מקומץ, ולא דנה במתנדב לבונה (שלא כמו שפירשו מפרשי הירושלמי). נראה שסוגיה זו שבירושלמי כאן מקורה בירושלמי במנחות (שאבד ולא נמצא), ומשם הועתקה הסוגיה לכאן, כיוון שבמשנה כאן נשנה עניין המתנדב לבונה שנשנה גם במשנה מנחות שם.

☆☆☆

במשנה שנינו: **"זהב – לא יפחות מדינר זהב".**

מזיעים פרשנות מצמצמת: **אמר רבי לעזר** (רבי אלעזר

שש בהמות: פר ועגל ושעיר, איל וגדי וטלה. שמואל אמר: כנגד שש קרבנות: קיני זבים, קיני זבות, קיני יולדות, חטאות ואשמות, המנחות ועשירית האיפה. אמר רבי יוחנן: על ידי שהנדבה מרובה, ריבו לה שופרות הרבה.

אור לישירים

את כולן בשופר אחד, ריבו לה שופרות הרבה – לפיכך הוסיפו בשבילן הרבה שופרות, ותיקנו שישה שופרות. דעת רבי יוחנן אינה כדעת האמוראים לעיל המונים שישה דברים מיוחדים שכנגדם נתקנו ששת השופרות של נדבה. אך רבי יוחנן אינו מסביר למה תיקנו שישה שופרות דווקא ולא מספר אחר של שופרות.

בתוספתא שקלים גז, שנו: "שישה לנדבה". - כנגד מותר חטאות ואשמות ומותר קיני זבים וקיני זבות וקיני יולדות ומותר קורבן נזיר ומצורע.

שישה שופרות נמנו בתוספתא כאן: אחד למותר חטאות, אחד למותר אשמות, אחד למותר קיני זבים וזבות, אחד למותר קיני יולדות, אחד למותר קורבן נזיר, ואחד למותר קורבן מצורע.

למותר קיני זבים וזבות היה שופר אחד, משום שקיני זבים וזבות הם תמיד שווים, ובין כשהם עשירים ובין כשהם עניים מביאים שתי פרידות אחת לעולה ואחת לחטאת. ולמותר קיני יולדות היה שופר מיוחד, משום שיולדת כשהיא עשירה מביאה רק את חטאתה עוף.

שופר של עיקר הקינים (לא של מותר הקינים) שימש בין לזבים וזבות ובין ליולדות, מפני שאין יולדת עשירה נותנת דמי חטאתה לשם, שהרי הכהן מקריב משם אחת לחטאת ואחת לעולה, ואם ייתנו שתי עשירות דמי החטאת לשם, תקרב אחת מהן עולה. אבל במותר הקינים יולדות עניות ועשירות שוות, אלא שבענייה המותר הוא מעולה ומחטאת, ובעשירה הוא מחטאת בלבד, ולפיכך תיקנו למותר הקינים שני שופרות, אחד למותר קיני זבים וזבות ואחד למותר קיני יולדות ("תוספתא כפשוטה").

בבבלי מנחות קז,ב-קח,א אמרו: תנן התם: שישה לנדבה. - כנגד מי? -

אמר חזקיה: כנגד שישה בתי אבות הכהנים שתיקנו להם חכמים, שיהא שלום זה עם זה (כדי למנוע מריבה בין הכהנים). רבי יוחנן אמר: מתוך שהנדבה מרובה, תיקנו להם שופרות מרובים, כדי שלא יתעפשו המעות (אילו היו כל המעות ניתנות בשופר אחד, הן היו מתעפשות).

וזעירי אמר: כנגד פר ועגל, איל וכבש, גדי ושעיר (כנגד ששת מיני הבהמה הקרבים לעולה).

ובר פדא אמר: כנגד הפרים והאילים והכבשים והשעירים והמותרות והמעה (ארבעה מן השופרות נועדו לדמי פרים של חטאות

אל) **שישה בתי אבות** – שישה בתי אבות של הכהנים היו משמשים במקדש בכל שבוע בימות החול, ולפיכך תיקנו שישה שופרות, שופר לכל בית אב, וכשהיו צריכים להקריב עולות נדבה, היו קונים אותן מהדמים שבשופר שהיה בשביל בית האב שהיה משמש באותו היום, ועורותיהן היו ניתנים לכהנים של אותו בית אב (כל משמר מעשרים וארבעה משמרות הכהנים היה מתחלק לבתי אבות. כל בית אב היה עובד ביום אחד מימות השבוע. עולות נדבה היו קריבות בימי החול, אבל בשבת לא היו קריבות, ולכן תיקנו שופרות לנדבה רק כנגד ימי החול שבהם קריבות עולות נדבה).

בר פדיה (רבי יהודה בר פדיה בר פדיה (בר פדא), אמורא ארץ ישראלי בדור הראשון) **אמר: כנגד שש בהמות: פר – שור בן שתי שנים או בן שלוש שנים, ועגל – שור צעיר בן שנה, ושעיר – תיש בן שתי שנים, איל – כבש בן שתי שנים, וגדי – תיש צעיר בן שנה, וטלה – כבש צעיר בן שנה.** שישה אלה הם זכרים ממין הבהמה שקריבים לעולה, וכנגדם תיקנו שישה שופרות לנדבה, שופר לכל סוג בהמה, וכל מי שהיה מתנדב להביא בהמה לקורבן עולה היה נותן דמיה בשופר שהיה בשביל סוג הבהמה שנדב, ועולות הנדבה שהיו קריבות מהדמים שבשופרות היו באות מסוג הבהמה שמהשופר שהיה בשבילו היו קונים אותן (אין עולה מן הבהמה באה אלא מן הזכרים, ולכן תיקנו שופרות לנדבה רק כנגד בהמות זכרים שקריבים לעולה. לעולה הבאה מן העוף תיקנו שופר מיוחד, כמבואר במשנה לעיל).

שמואל (מגדולי אמוראי בכל בדור הראשון) **אמר: כנגד שישה קרבנות: קיני זבים, קיני זבות, קיני יולדות, חטאות ואשמות, המנחות ועשירית האיפה** – תיקנו שישה שופרות לנדבה כנגד שישה מיני קורבנות שמוותרם נופל לשופרות נדבה: שופר אחד היה למותר קיני זבים וזבות, שופר אחד היה למותר קיני יולדות, שופר אחד היה למותר חטאות, שופר אחד היה למותר אשמות, שופר אחד היה למותר מנחות (מנחת חוטא), ושופר אחד היה למותר עשירית האיפה (של כוהן גדול) (הנותר מדמים שהקדישו לכל הקורבנות האלה יש להשתמש בו לעולה. מותרות אלו נמנו במשנה לעיל פרק ב הלכה ה).

אמר רבי יוחנן (גדול אמוראי ארץ ישראל בדור השני): **על ידי שהנדבה מרובה** – בגלל שהמעות שהיו מביאים לצורך עולות נדבה היו מרובות, ולא היו יכולים לתת

אור לישרים

שהוא אומר (ספרא 'צו' פרשה ד; בבלי זבחים קגא), שעולת הקדש אין עורה לכוהנים, וכפירושו של רבי חייא בר יוסף (בבלי שם) שעולת הקדש היא עולה הבאה ממותרות הקורבנות. ובברייתא אחרת (שבבבלי שם) שנינו: "שישה לנדבה - פרט לעולה הבאה מן המותרות, שלא יהו כוהנים זכאים בעורה; דברי רבי יהודה. אמר לו רבי שמעון: אם כן, ביטלת מדרשו של יהודע הכוהן". רבי יהודה פירש את המשנה: "שישה לנדבה - נדבה מה היו עושים בה? לוקחים בה עולות, הבשר לשם והעורות לכוהנים", שלא נאמרה על עולה הבאה מן המותרות.

רבי יהודה לא שנה את מדרשו של יהודע כוהן גדול "זה הכלל: כל שהוא בא משם חטא ומשם אשמה - ילקח בו עולות, הבשר לשם והעורות לכוהנים" בקשר עם משנת שקלים זו, אלא שנה כלל זה במקום אחר והציע אותו בלשון: "זה הכלל: כל שהוא בא משם חטא ומשם אשמה - מותרו נדבה", כמשנת שקלים ב,ה המונה שישה קורבנות שמותריהם נדבה ואינם נופלים לשופרות של נדבה. ועל כן אמר לו רבי שמעון: "אם כן, ביטלת מדרשו של יהודע הכוהן". לרבי יהודה, עולה הבאה מן המותרות אין הכוהנים זכאים בעורה, ומשנת שקלים ו,ו שלא כרבי יהודה.

סתם משנת שקלים ו,ו שהסמיכה לפירושה של "נדבה" של המשנה: "זה מדרש דרש יהודע כוהן גדול... זה הכלל: כל שהוא בא משם חטא ומשם אשמה - ילקח בו עולות, הבשר לשם והעורות לכוהנים", קרוב שהיא משנת רבי שמעון החולק על רבי יהודה בברייתא שבזבחים שם, אבל רבי יהודה לא שנה במשנה זו מדרש זה ולא שנה כללו בלשון זה אלא בלשון: "כל שהוא בא משם חטא ומשם אשמה - מותרו נדבה". הרי שעיקרה של כל הלכה זו שבמשנת שקלים ו,ו שנוי במחלוקת ("תרביץ" ז, עמודים 143-147).

בתוספתא שקלים ג,ח שנו: האומר: "מנה זו לנדבה", "סלע זו לנדבה" - מביא ונותן לשופר של נדבה. כוהנים מקלחים אותם ולוקחים בהם עולות, הבשר לשם והעורות של כוהנים.

הלכה ח זו חולקת על הלכה ז שפירשה "שישה לנדבה" כנגד עולה הבאה מששת המותרות, ומי ששנה זו לא שנה זו. התנא האחד, רבי יהודה, שנה: "שישה לנדבה - האומר: 'מנה זו לנדבה'... - מביא ונותן לשופר של נדבה... הבשר לשם והעורות של כוהנים". והתנא השני, כנראה רבי שמעון, שנה: "שישה לנדבה - כנגד מותר חטאות... ומותר קורבן נזיר ומצורע" ("תרביץ" ז, עמודים 146-147).

הלכה ח זו היא של תנא אחר, כרבי אלעזר (ספרא 'ויקרא' דיבורא דנדבה פרשה ה) ורבי יהודה (לדעת רבי חייא בר יוסף בבבלי זבחים קגא) החולקים על משנתנו וסוברים שמותר

ציבור ולדמי אילים של אשם גזילות ואשם מעילות ולדמי כבשים של אשם נזיר ואשם מצורע ולדמי שעירים של חטאות ציבור של רגלים, שאם אבדו הקורבנות הללו ונמצאו לאחר שהוקרבו אחרים תחתיהם, ירעו עד שיפול בהם מום ויפדו, ודמיהם ניתנים בשופרות הללו. השופר החמישי נועד לדמי מותרות - מעות שהופרשו לצורך הקרבת קורבן ונותר מהן לאחר שנקנה הקורבן. השופר השישי נועד למעה - קלבון שמוסיפים כששוקלים שקלים).

ושמואל אמר: כנגד מותר חטאת ומותר אשם (אשם גזילות ואשם מעילות) ומותר אשם נזיר (שנטמא במת בתוך ימי נזירותו) ומותר אשם מצורע (שנרפא מצרעתו ונטהר) ומותר מנחת חוטא (שחטא בשבועת העדות או בשבועת ביטוי או בטומאת מקדש וקודשיו, אם דל הוא) ומותר עשירית האיפה של כוהן גדול (מנחת חביתין). ורבי אושעיא אמר: כנגד מותר חטאת ומותר אשם ומותר אשם נזיר ומותר אשם מצורע ומותר קינים ומותר מנחת חוטא.

בבבלי הובאו דבריהם של שישה אמוראים שאמרו כנגד מי תיקנו שישה שופרות לנדבה, ובירושלמי הובאו דבריהם של ארבעה אמוראים.

דבריהם של חזקיה ושל רבי יוחנן בבבלי הם כדבריהם בירושלמי, אך בירושלמי אין הטעם שבבבלי "כדי ש..." (בבבלי פירשו את טעמו של רבי יוחנן: "כדי שלא יתעפשו המעות", אך מלשון הירושלמי משמע שפירשו את דבריו כפשוטם). דברי זעירי בבבלי הם כדברי בר פדא בירושלמי. דברי בר פדא בבבלי אינם כדבריו בירושלמי.

דברי שמואל בבבלי אינם שווים בכל לדבריו בירושלמי (בירושלמי נמנו בדבריו של שמואל המותרות שנזכרו במשנה שקלים ב,ה, אבל לא כן בבבלי). דברי רבי אושעיא בבבלי אינם בירושלמי (רבי אושעיא מנה את המותרות שנזכרו במשנה שקלים ב,ה, אלא שכלל את מותרות הקינים יחד, ופירט את מותרות האשמות כשמואל בבבלי, ופירש "עשירית האיפה" שבמשנה שם שהיא מנחת חוטא כרבי יוחנן בירושלמי לעיל ב,ה).

שום אמורא מהאמוראים בבבלי ובירושלמי שנתנו טעם לשישה שופרות לנדבה כנגד שישה מותרות לא מנה את המותרות כמו בתוספתא.

שישה לנדבה

שנינו בספרא 'ויקרא' דיבורא דנדבה פרשה ה, שלרבי אלעזר מותרות הקורבנות באים עולות נדבה של יחיד, ולחכמים מותרות הקורבנות נופלים לשופרות של נדבה ובאים עולות נדבה של ציבור. רבי אלעזר אינו מפרש "שישה לנדבה" של המשנה כרבי אושעיא ושמואל והתוספתא (שקלים ג,ז), שהם כנגד מותרות הקורבנות, אלא כרבי יוחנן: "על ידי שהנדבה מרובה ריבו לה שופרות הרבה", זאת אומרת: נדבה ממש, אבל מותרות הקורבנות אינם נופלים לשופרות של נדבה. וקרובה לדעתו של רבי אלעזר היא גם דעתו של רבי יהודה,

"וככלותם הביאו לפני המלך ויהודיע" וגו' – רבי שמואל בר נחמן בשם רבי יונתן: שתי נדבות. תני רבי ישמעאל: נדבה אחת. – והא כתיב: "ויאמר המלך ויעשו ארון אחד"!

אור לישורים

שהעם ישלשלו לארון את תרומותיהם שהביאו לבית ה' לבדק הבית! – הרי שהיתה תרומה אחת בלבד, שלא כדברי רבי יונתן שהיו שני תרומות! – אין משיבים על קושיה זו (בכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים אין 'והא כתיב'. ובדפוס ונציה הבבלי: 'שנאמר'. ולפי זה, מביאים ראייה מכתוב זה לדברי רבי ישמעאל).

בבבלי כתובות קו, א-ב אמרו: בעא מיניה רב הונא מרב: כלי שרת, מהו שיעשו מקודשי בדק הבית (גם מקודשי בדק הבית)?... - אמר ליה: אין נעשים אלא מתרומת הלשכה (ממותר תרומת הלשכה - הכסף מתרומת הלשכה הנשאר בקופות). - איתביה: "וככלותם הביאו לפני המלך ויהודיע את שאר הכסף ויעשהו כלים לבית ה' כלי שרת" וגו' (דברי הימים ב כד)! (משמע שכלי שרת נעשים מהכסף שהוקדש לבדק הבית!) - אמר ליה: דאקריין כתובי לא אקריין נביאי: "אך לא יעשה בית ה' סיפות... כל כלי זהב וכלי כסף מן הכסף המובא בית ה'... כי לעושי המלאכה ייתנוהו..." (מלכים ב יב) (הרי שלא עשו את כלי השרת מהנדבה לבדק הבית). - אי הכי, קשו קראי אהדדי! - לא קשיא: כאן (בדברי הימים) שגבו (לצורך בדק הבית) והותירו (עושים מהכסף הנותר כלי שרת), כאן (במלכים) שגבו ולא הותירו (נותנים את הכסף כולו לבדק הבית). - וכי גבו והותירו מאי הוי? (הרי הכסף הוקדש לצורך אחר, ואם כלי שרת אינם נעשים מקודשי בדק הבית, כיצד אפשר להשתמש בו לכך?) - אמר רבי אבהו: לב בית דין מתנה עליהם (בתחילת הקדשם), אם הוצרכו (לבדק הבית) - הוצרכו, ואם לאו - יהו לכלי שרת.

תנא דבי רבי ישמעאל: כלי שרת באים מתרומת הלשכה (ממותר תרומת הלשכה), שנאמר: "שאר הכסף" (דברי הימים שם) - איזהו כסף שיש לו שיריים (שיירי הלשכה - הכסף הנשאר בלשכה לאחר התרומה)? הווי אומר: זה תרומת הלשכה. מיתבי (על רב): ...כלי שרת - באים ממותר נסכים! - תנאי היא, דתנן (משנה שקלים ד, ד): ...רבי ישמעאל אומר: מותר תרומה (מותר תרומת הלשכה) - לכלי שרת; רבי עקיבא אומר: מותר נסכים - לכלי שרת.

בירושלמי אמר רבי שמואל בר נחמן בשם רבי יונתן, ששתי תרומות היו בימי יואש, האחת לבדק הבית והשנייה לכלי שרת, ולא עשו כלי שרת ממותר בדק הבית, ו"שאר הכסף" פירושו הכסף של התרומה השנייה לכלי שרת, ולכן אין הכתובים בדברי הימים ובמלכים סותרים זה את זה.

בבבלי למד רבי ישמעאל מהכתוב "שאר הכסף" שכלי שרת באים ממותר תרומת הלשכה. ואילו בירושלמי אמר רבי ישמעאל, שתרומה אחת היתה בימי יואש, והיא לבדק הבית,

קורבנות אינו בא נדבת ציבור ואין עורותיהם לכוהנים, ולדעתם שישה לנדבה הם לנדבה סתם וכשיטת רבי יוחנן בירושלמי כאן, ונדבה זו, שהיא מתחילה לקיץ המזבח, לוקחים בה עולות, הבשר לשם והעורות לכוהנים ("תוספתא כפשוטה").

☆☆☆

במשנה נזכר מדרש שדרש יהודיע כוהן גדול, ולכן מפרשים כאן כתובים שנאמרו באותו עניין. (במסירה שלפנינו נוסף בין השורות על ידי מגיה: 'שנאמר', והוא על פי דפוס ונציה הבבלי. התוספת מוטעית, כי הפסוק הוא תחילת עניין. ובכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים: 'שני כתובין', והוא פסקה מן המשנה: "נמצאו שני כתובין קיימין") נאמר (בתיקון בדק בית ה' בימי יואש מלך יהודה): "וּכְבָּלוֹתָם הֵבִיאוּ לְפָנַי הַמֶּלֶךְ וַיְהוּדִיעַ אֶת שְׂאֵר הַכֶּסֶף וַיַּעֲשֶׂהוּ כְּלִים לְבַיִת ה' כְּלֵי שֵׁרֵת וְהַעֲלוֹת וְכַפּוֹת וְכְלֵי זָהָב וְכֶסֶף" (דברי הימים ב כד, יד) – כשכילו לתקן את כל בדקי בית ה' (הקלקולים שבבית ה' הטעונים תיקון), הביאו הגזברים שהיו מופקדים על בדק הבית את הכסף שנשאר, ויהודיע עשה ממותר הכסף כלים לשירות בבית ה' ולהעלאת הקורבנות עשויים זהב או כסף. - מאיזה כסף עשו כלי שרת? –

מביאים דעה אחת: **רבי שמואל בר נחמן** (אמורא ארץ ישראל בדור השני והשלישי) אמר **בשם רבי יונתן** (אמורא ארץ ישראל בדור הראשון) (במסירה שלפנינו נוסף בין השיטין על ידי מגיה: 'אמר'. ככהגהה רק בדפוס ונציה הבבלי): **שתי נדבות** (במסירה שלפנינו נוסף בסוף השורה על ידי מגיה: 'עשה', על פי הנוסח הבבלי של מסכת שקלים) – שתי תרומות היו בימי יואש, האחת לבדק הבית והשנייה לכלי שרת, מפני שאין עושים כלי שרת מהתרומה לבדק הבית. ואין פירוש הכתוב הזה שממה שהותירו מבדק הבית עשו כלי שרת, אלא פירושו שמהתרומה השנייה עשו כלי שרת.

ומביאים דעה שנייה: **תני** – שונה (בברייתא) **רבי ישמעאל** (מגדולי התנאים בדור השלישי): **נדבה אחת** – תרומה אחת היתה בימי יואש, והיא לבדק הבית, וממה שהותירו מבדק הבית עשו כלי שרת.

ומקשים (על דברי רבי יונתן): **והא כתיב**: – והרי כתוב (באותו עניין): "**ויאמר המלך ויעשו ארון אחד**" (דברי הימים ב כד, ח) – המלך ציוה ועשו ארון אחד (כדי

"ויתנהו בשער בית י' חוצה" – אמר רב חונה: מפני הטמאים. רבי חונה בשם רב יוסף: על שם "אך לא יעשה בית י' ספות כסף" – מין ספות כסף לא יעשה בית י'.

אור לישראל

כְּלֵי זָהָב וְכֵלֵי כֶסֶף מִן הַכֶּסֶף הַמּוֹבָא בֵּית ה' (מלכים ב יב,ד) – לא היו עושים כלי שרת עשויים זהב או כסף מן הכסף המובא בבית ה' לבדק הבית ("לא יַעֲשֶׂה בֵּית י"י" – לא ייעשה בבית ה'). "ספות" – ספלים). ויש לדרוש את הכתוב: – מין ספות כסף לא יעשה בית י' (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין מילים אלו. ב"שרידי הירושלמי" חסר כאן. בקטע מן הגניזה, שגופו הוא בנוסח הבבלי של מסכת שקלים והגהותיו הן בנוסח הירושלמי של מסכת שקלים, מוגה כמו במסירה שלפנינו: 'מין ספות כסף...'. ובקטע מן הגניזה (JTS): 'מסיפות כסף...'. לפי זה 'מין' במסירה שלפנינו הוא שיבוש של "מן") – אין נותנים בבית ה' ("לא יַעֲשֶׂה בֵּית י"י") כלים לאסוף בהם נדבות כסף ("ספות כסף"), משום מורא המקדש. ולכן נתנו את הארון מבחוץ (אפשר שהמילה "מין" היא שיבוש של המילה "מן" שבסופו של הכתוב הזה, שמתחילה הובא כאן אף סוף הכתוב ואחר כך קיצרו את הכתוב והשמיטו את סופו ולא שרדה ממנו אלא מילה זו).

"וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ וַיַּעֲשׂוּ אֲרוֹן אֶחָד וַיִּתְּנֵהוּ בְּשַׁעַר בֵּית י' חוצה"

בכתוב המקביל בספר מלכים נאמר: "וַיִּקַּח הַהֹדֵד הַפְּהֵן אֲרוֹן אֶחָד וַיִּקַּב חֹר בְּדִלְתּוֹ, וַיִּתֵּן אֹתוֹ אֶצְלַת הַמִּזְבֵּחַ מִיָּמִין בְּבֹאֵי אִישׁ בֵּית ה', וַנִּתְּנוּ שָׁמָּה הַפְּהֵינִים שְׁמֵרֵי הַסֵּף אֶת כָּל הַכֶּסֶף הַמּוֹבָא בֵּית ה'" (מלכים ב יב,י). לפי פשוטם של הכתובים בספר מלכים ובספר דברי הימים, נתנו את הארון בחצר בית ה' (בעזרה, שמזבח העולה עמד בה). אבל לפי הירושלמי כאן, פירושו של הכתוב בספר דברי הימים הוא, שנתנו את הארון חוץ לחצר בית ה', ולפי זה נמצאו שני הכתובים סותרים זה את זה.

"ספות כסף"

במלכים ב פרק כב ובדברי הימים ב פרק לד, בתיקון בדק בית ה' בימי יאשיהו מלך יהודה, נאמר, ש"הַכֶּסֶף הַמּוֹבָא בֵּית ה' אֲשֶׁר אָסְפוּ שְׁמֵרֵי הַסֵּף מֵאֵת הָעָם" / "הַכֶּסֶף הַמּוֹבָא בֵּית אֱלֹהִים אֲשֶׁר אָסְפוּ הַלְוִיִּם שְׁמֵרֵי הַסֵּף מִיַּד מְנַשֶּׁה וְאַפְרַיִם וּמְלַךְ שְׁאֵרִית וְשָׂרָאֵל וּמְכַל וְהוֹדָה וּבְנֵימָן וְיֹשִׁבֵי יְרוּשָׁלַם" ניתן לממונים על עשיית המלאכה בבית המקדש. מהכתובים הללו משמע ש"שְׁמֵרֵי הַסֵּף" ו"שְׁמֵרֵי הַסֵּפִים" שהיו במקדש, הנזכרים בספר מלכים ובספר דברי הימים, היו שומרי בתי האוצר שבבית המקדש, שאספו בהם את נדבות בני העם. מכאן ש"ספלים" ו"ספות" הם בתיים או כלים שאספו בהם נדבות כסף, כמו שאמר רב יוסף.

☆☆☆

וממותר בדק הבית עשו כלי שרת, ו"שאר הכסף" פירושו הכסף שנשאר מבדק הבית, ולפי זה יש ליישב את סתירת הכתובים בדברי הימים ובמלכים כמו שאמרו בבבלי: "כאן שגבו והותירו, כאן שגבו ולא הותירו".

נראה שלפנינו בבבלי כאן צירוף של שני קטעים שונים, אחד עסק ביישוב סתירת הפסוקים ("קשו קראי אהדדי" עד "מיתבי") ואחד בפירוש דברי רב ("בעא מיניה רב הונא מרב" וכו' עד "כי לעושי המלאכה ייתנוהו", "מיתבי" וכו'). מי שהוא נתקשה בתשובתו של רב ("דאקריין כתובי" וכו'), שיוצא כאילו הפסוקים סותרים זה את זה, וכדי לתרצם הכניס לפני "מיתבי" את הקטע שעסק בסתירה זו, אך לא הרגיש שרב אינו יכול לתרץ "כאן שגבו והותירו", כי רב קובע שלעולם אין נעשים כלי שרת מקודשי בדק הבית.

המקשה "מיתבי" על רב לא רק שלא הכיר את ברייתת תנא דבי רבי ישמעאל (שמתרצת את קושית "מיתבי"), אלא גם את המשנה בשקלים לא הכיר. ברם לא מסתבר כלל שהמשנה בשקלים נעלמה מרב הונא, ששאל מרב: "כלי שרת, מהו שייעשו מקודשי בדק הבית?", ובפרט שרב לא העיר לו שתשובתו נמצאת במשנה. ונראה שרב הונא שאל האם מותר לעשות כלי שרת גם מקודשי בדק הבית, כלומר, גבו והותירו, האם מותר להוציא את המותר לצורך כלי שרת, אבל בשלא הותירו ידע שחולקים התנאים במשנה שקלים, לרבי ישמעאל נעשים ממותר תרומה ולרבי עקיבא ממותר נסכים. ומדויק מה שענה לו רב "אין נעשים אלא מתרומת הלשכה" ("מקורות ומסורות", נשים, עמודים רנו-רנז).

נאמר (בהמשך הפסוק המובא לעיל): "וַיִּתְּנֵהוּ בְּשַׁעַר בֵּית י' חוצה" (דברי הימים ב כד,ח) – נתנו את הארון בסמוך לשער בית ה' מבחוץ. – מדוע נתנו את הארון מבחוץ? –

מציעים טעם: אמר רב חונה (רב הונא, גדול אמוראי בבל בדור השני): מפני הטמאים – כדי שגם טמאי מתים, שהכניסה לחצרות (לעזרות) בית ה' אסורה עליהם, יוכלו להביא את תרומותיהם (אבל שאר טמאים, שמשולחים מהר הבית או חוץ לירושלים, יכולים לשלוח תרומותיהם על ידי אחרים).

ומציעים פסוק המשמש כטעם נוסף: רבי חונה (רבי הונא, אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי) אמר בשם רב יוסף (גדול אמוראי בבל בדור השלישי): על שם (משום) שנאמר (באותו עניין בפרשה המקבילה בספר מלכים) (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין מילים אלו): "אֲךָ לֹא יַעֲשֶׂה בֵּית י' ספות כסף מִזְמֵרוֹת מִזְרְקוֹת חֲצֵצְרוֹת כָּל

פרק ז
הלכה א

משנה

°מעות שנמצאו בין שקלים לנדבה – קרוב לשקלים יפלו לשקלים, לנדבה יפלו לנדבה, מחצה למחצה יפלו לנדבה. בין עצים ללבונה – קרוב לעצים יפלו לעצים, ללבונה יפלו ללבונה, מחצה למחצה יפלו ללבונה. בין קינים לגזולי עולה – קרוב לקינים יפלו לקינים, לגזולי עולה יפלו לגזולי עולה, מחצה למחצה יפלו לגזולי עולה. בין חולין למעשר שני – קרוב לחולין יפלו לחולין, למעשר שני יפלו למעשר שני, מחצה למחצה יפלו למעשר שני. זה הכלל: הולכין אחר הקרוב, מחצה למחצה להחמיר.

תלמוד

“מעות שנמצאו בין שקלים לנדבה” כול’. – לא צורכה דלא: בין שקלים לקינים!

אור לישירים

פרק ז

הלכה א

משנה

משנה זו דנה במעות שנמצאו במקדש בין שני שופרות (תיבות בצורת שופרות).

מעות שנמצאו בין שקלים לנדבה – בין השופרות של שקלים לשופרות של נדבה (משנה לעיל פרק ו הלכה ה), – **קרוב לשקלים** – אם נמצאו קרוב לשופרות של שקלים, יפלו לשקלים – ייתנו לשופרות של שקלים, שיש לשער שהן נפלו מהשופרות של שקלים, קרוב לנדבה – אם נמצאו קרוב לשופרות של נדבה, יפלו לנדבה – שהולכים אחר הקרוב, מחצה למחצה – אם נמצאו בדיוק באמצע בין השופרות של שקלים לשופרות של נדבה, יפלו לנדבה – הטעם מבואר בירושלמי להלן. **בין עצים ללבונה** – אם נמצאו מעות בין השופר של עצים לשופר של לבונה, – **קרוב לעצים יפלו לעצים**, קרוב ללבונה יפלו ללבונה – שהולכים אחר הקרוב, מחצה למחצה – אם נמצאו בדיוק באמצע ביניהם, יפלו ללבונה – מפני שהולכים להחמיר, ולבונה חמורה מעצים, שלבונה היא עצמה קורבן, ועצים אינם אלא מכשירי קורבן (משמשי קורבן).

בין קינים לגזולי עולה – אם נמצאו מעות בין השופר של קינים לשופר של גזולי עולה, – **קרוב לקינים יפלו לקינים**, קרוב לגזולי עולה יפלו לגזולי עולה – שהולכים אחר הקרוב, מחצה למחצה יפלו לגזולי עולה – מפני שהולכים להחמיר, וגזולי עולה חמורים מקינים, שגזולי

עולה כולם עולות, אבל קינים אחד חטאת ואחד עולה, כדעת חכמים במשנה לעיל פרק ו הלכה ה (עולה חמורה מחטאת, שעולה נשרפת כולה על המזבח, וחטאת נאכלת על ידי הכוהנים).

בין חולין למעשר שני – אם יש לאדם שתי קופות, אחת של מעות חולין, ואחת של מעות מעשר שני שחילל עליהן פירותיו כדי להעלותן לירושלים, ונמצאו מעות בין שתי הקופות הללו, – **קרוב לחולין יפלו לחולין**, קרוב למעשר שני יפלו למעשר שני – ויעלן לירושלים, שהולכים אחר הקרוב, מחצה למחצה – אם נמצאו בדיוק באמצע בין שתי הקופות הללו, יפלו למעשר שני – מפני שהולכים להחמיר.

זה הכלל: – כך הוא סיכום הדברים: **הולכין אחר הקרוב** – אפילו להקל, מחצה למחצה להחמיר – שאם אי אפשר לקבוע לפי קרוב מקום, הולכים להחמיר, כדין כל ספק בדבר תורה.

☆☆☆

תלמוד

במשנה שנינו: “מעות שנמצאו בין שקלים לנדבה” כול’.

תמהים: **לא צורכה דלא** (=דאָלאַ): **בין שקלים לקינים!** – אין צורך (לומר) אלא (לא היתה צריכה המשנה לומר אלא): “מעות שנמצאו בין שקלים לקינים!” שהרי השופרות היו מונחים לפי הסדר שבו נמנו במשנה לעיל פרק ו הלכה ה (“תקלין חדתין ותקלין עתיקין, קינים וגזולי עולה, עצים, לבונה, זהב לכפורת, שישה לנדבה”), ונמצא שהשופרות של שקלים והשופר של

– רבי אבון בשם רבי פינחס: כמין כוכליים היו עשויין. – לא צורכה דלא: מחצה למחצה יפלו לשקלים! – [אית דבעי מימר: על ידי שהנדרה מרובה.] אית דבעי מימר: שמא יפלו לשירי הלשכה. אית דבעי מימר: מחצה למחצה כמי שמת.

אמר רבי יסא: עד דאנא תמן, שמעית קל רב יהודה שאל לשמואל: הפריש

אור לישירים

שקלים מביאים מהן קורבנות חובה, ומעות נדבה אין מביאים מהן אלא עולות נדבה, ולכן היתה צריכה המשנה לשנות, שאם נמצאו מעות בדיוק באמצע בין השופר של שקלים לשופר של נדבה - יפלו לשקלים, שהולכים להחמיר! ומדוע שנתה המשנה, שיפלו לנדבה?

ומתריצים (בהצעת שלוש דיעות חלופיות עלומות שם): [אית דבעי מימר: – יש (מי) שרוצה לומר: על ידי שהנדרה מרובה – בגלל שהמעות שהיו מביאים לנדבה היו מרובות מהמעות שהיו מביאים לשקלים, לכן, אם נמצאו מעות בדיוק באמצע בין השופר של שקלים לשופר של נדבה - יפלו לנדבה, שהולכים אחר הרוב, ואין הולכים להחמיר אלא כשאי אפשר ללכת אחר הקרוב או אחר הרוב (המוסגר הושלם לפי קטע מן הגניזה שפורסם ב"שירידי הירושלמי" אך מילים אלו לא הועתקו בו, וכן לפי קטע נוסף מן הגניזה (JTS). וכן הוא גם בתלמיד רשב"ש ובנוסח רש"ס. ובכתב יד שקלים: 'אית דבעי למימר: על ידי שהמלאכה מרובה'. - הלשון "על ידי שהנדרה מרובה" נאמרה בירושלמי לעיל ו,ו על ידי רבי יוחנן].

אית דבעי מימר: – (ו)יש (מי) שרוצה לומר: **שמא יפלו לשירי הלשכה** – אם יפלו המעות שנמצאו לשופר של שקלים, אולי לא יהיו המעות הללו מהשקלים שיתרמו בתרומת הלשכה, אלא יגיעו לשירי הלשכה, שאין מביאים מהם קורבנות אלא עושים בהם צרכים אחרים (ראה לעיל פרק ד הלכה ב), ונמצא שמעות נדבה חמורות ממעות שקלים, ולכן יפלו המעות שנמצאו לנדבה, שהולכים להחמיר.

אית דבעי מימר: – (ו)יש (מי) שרוצה לומר: **מחצה למחצה כמי שמת** (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים נשתבשה המילה האחרונה באופנים שונים) – אם נמצאו מעות בדיוק באמצע בין השופר של שקלים לשופר של נדבה - דינן כמו מי שהפריש שקלו ומת קודם שמסרו לגובר, שיפלו לנדבה, כאמור להלן, שכך דינו של שקל שיש בו ספק האם הוא של הלשכה או שלא.

כאן התחלת מקבילה בירושלמי עירובין ו,ח ושקלים ב,ה ו-ז,ז. מספרים: **אמר רבי יסא** (רבי אסי, אמורא ארץ ישראל

קנינים היו קרובים זה לזה, ואילו השופרות של שקלים והשופרות של נדבה היו רחוקים זה מזה, ולכן היו עשויות מעות להימצא בין שקלים לקנינים ולא בין שקלים לנדבה. ואם כן, לא היתה צריכה המשנה לשנות: "מעות שנמצאו בין שקלים לנדבה", אלא היתה צריכה לשנות: 'מעות שנמצאו בין שקלים (השופר שכתוב עליו "תקלין עתיקין") לקנינים!

ומתריצים: **רבי אבון** (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור החמישי) אמר **בשם רבי פינחס** (אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי): **כמין כוכליים** (צריך לומר: 'כוכליים' (מקור המילה ביוונית: כוכליאס - שבלול). בנוסח הבבלי של מסכת שקלים נשתבשה מילה זו) **היו עשויין** (ב"שירידי הירושלמי", בקטע מן הגניזה שגופו הוא בנוסח הבבלי של מסכת שקלים, בכתב יד הבבלי ובדפוס ונציה הבבלי: 'עשויין'. ובקטע מן הגניזה (JTS) ובכתב יד שקלים: 'עושיין') – השופרות לא היו מונחים בשורה אלא במעגל מפותל, כמעגל בתוך מעגל, כצורת הפיתולים שבקונכיית החילזון, במעגל החיצון היו מונחים השופרות: תקלין חדתין ותקלין עתיקין, קנינים וגוזלי עולה, עצים, לבונה, זהב לכפורת, ובמעגל הפנימי היו מונחים שישה השופרות לנדבה, ונמצא שאף השופרות של שקלים (תקלין חדתין ותקלין עתיקין) ושני השופרות הראשונים של נדבה היו קרובים זה לזה, ולכן היתה צריכה המשנה לשנות: "מעות שנמצאו בין שקלים לנדבה".

בירושלמי יומא ב,ב אמרו (בעניין הפייס שהיו עושים לעבודות במקדש): כמין כוכליים (הכוונה למעגל המתעקם לתוכו, כמעגל בתוך מעגל, כצורת הפיתולים שבקונכיית החילזון ("תוספתא כפשוטה")) היו עושיין.

בעריכת הפייס היו הכוהנים עומדים במעגל מפותל (ולא במעגל פשוט), כדי שאי אפשר יהיה כלל לאמוד היכן יכלה המניין.

ותמהים: **לא צורכה דלא (=דאָלא)**: **מחצה למחצה יפלו לשקלים!** – אין צורך (לומר) אלא (לא היתה צריכה המשנה לומר אלא): 'מחצה למחצה יפלו לשקלים!' שהרי מעות שקלים חמורות ממעות נדבה, שמעות

שקלו ומת? – אמר ליה: יפלו לנדבה.
[מותר] עשירית האיפה שלו – רבי יוחנן אמר: יוליכם לים המלח. רבי לעזר
אמר: יפלו לנדבה.

וקשיא, ויש הטאת קריבה עולה?! – רבי חזקיה, אחי בשם רבי שמעון בן
לקיש: תניי בית דין הוא על המותרות שיקרבו עולות. – האשה הזאת, במה

אור ל'שרים

כשנמצאו מעות בדיוק באמצע בין השופר של קינים
לשופר של גוזלי עולה, הרי שמא נפלו המעות מהשופר
של קינים (שנותנים בו דמי קיני חובה ומביאים מהם
אחד חטאת ואחד עולה) ויש בהן דמי חטאת, וכשייפלו
המעות לשופר של גוזלי עולה (שנותנים בו דמי קיני
נדבה ומביאים מכולם עולות) יקריבו מהם עולות, וכיצד
אפשר להקריב דמי חטאת לעולה?

ומתריצים: רבי חזקיה (אמורא ארץ ישראל בדור
הרביעי) אמר בשם אחי (בקטע מן הגניזה (JTS): 'ר'
אחי'. - רבי אחא, אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי. רבי
חזקיה רגיל למסור בשם רבי אחא, ונשמט במסירה
שלפנינו התואר 'רבי') שאמר בשם רבי שמעון בן לקיש
(מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור השני): תניי (תנאי)
בית דין הוא על המותרות שיקרבו עולות – תקנה היא
שהתקינו חכמים הראשונים, ורואים אותה כאילו היא
תנאי שמתנים בכל זמן שנקנים קורבנות, שאם נותרו
קורבנות, ואפילו חטאות, ולא הוצרכו לשם מה שנקנו,
יקריבו אותם לשם קורבנות עולה. וכמו שאתה אומר
שם, שתנאי בית דין הוא על המותרות שיקרבו עולות,
כך אתה אומר אף כאן, שתנאי בית דין הוא על מעות
שנמצאו בדיוק באמצע בין השופר של קינים לשופר של
גוזלי עולה שיקריבו מהן עולות, ולכן ייפלו המעות
לשופר של גוזלי עולה (אבל אם נמצאו מעות בין קינים
לגוזלי עולה קרוב לשופר של גוזלי עולה, אנו אומרים
שוודאי נפלו המעות מהשופר של גוזלי עולה ואין בהן
דמי חטאת, מפני שהולכים אחר הקרוב).

"תניי בית דין הוא על המותרות שיקרבו עולות" נאמר
בירושלמי לעיל דה, בעניין שעירים של חטאת שהותירו שדינם
שהם קרבים עולות. לעיל אמרו כך בתירוץ לקושיא: "וקשיא:
יש חטאת קריבה עולה?!", כמו שהקשו כאן. ובירושלמי להלן
ז, בעניין בהמות אובדות שנמצאו בירושלים או סמוך לה
שדינן שזכרים קרבים עולות אמרו: "כמה דאת אמר תמן: תניי
בית דין הוא על המותרות שיקרבו עולות, כן את אמר אוף
הכא: תניי בית דין הוא על האובדות שיקרבו עולות". גם
בירושלמי כאן הכוונה כמו להלן: "כמה דאת אמר תמן: תניי
בית דין הוא על המותרות שיקרבו עולות, כן את אמר אוף
הכא: תניי בית דין הוא...", אלא שיקצרו כאן בדברים.

בדור השלישי): עד דאנא תמן – עד שאני שם (בזמן
שהייתי בבבל), שמעית קל רב יהודה (מגדולי אמוראי
בבל בדור השני) שאל לשמואל (מגדולי אמוראי בבל
בדור הראשון): – שמעתי את קול רב יהודה שואל את
שמואל: הפריש שקלו ומת – קודם שמסרו לגזבר, מה
עושים בשקל שהפריש? האם נאמר, שמאחר שהפריש
זכה בו ההקדש ויפול ללשכה, או שמא דבר זה אמור
כשהתערבב שקלו ואי אפשר לעמוד עליו, אבל כאן –
לא, שהרי הוא בעין (תלמיד רשב"ש). – אמר ליה: –
אמר לו (שמואל לרב יהודה): יפלו לנדבה – השקל הולך
לשופרות של נדבה, ולא ללשכה.

ומביאים מחלוקת: [מותר] (הושלם על פי "שרידי
הירושלמי" וקטע מן הגניזה (JTS) והמקבילות) [עשירית
האיפה שלו – של כוהן, שהוא חייב להקריב
עשירית האיפה סולת ביום שמתחנך לעבודה בבית
המקדש או כשנתמנה לכוהן גדול ומתחיל בעבודה
(מנחת חינוך), או של כוהן גדול, שהוא חייב להקריב
בכל יום עשירית האיפה סולת (מנחת כוהן משיח,
הנקראת גם מנחת חביתים), ואם נותרו לו מעות לאחר
שקנה אותה מהן, – רבי יוחנן אמר (גדול אמוראי ארץ
ישראל בדור השני): יוליכם לים המלח – כלומר, הוא
צריך לזרוק את המעות שנותרו למקום שאי אפשר
להוציאן משם, כדי שלא יבואו בהן לידי תקלה. רבי
לעזר (בן פדת, אמורא בדור השני) אמר: יפלו לנדבה –
מותר המעות הולך לשופרות של נדבה.

עד כאן המקבילה בירושלמי עירובין ושקלים.
נראה ששני הקטעים האלה הם העברה מהירושלמי לעיל ב,ה.
הקטע "מותר עשירית האיפה שלו..." הועתק לכאן מהירושלמי
שם אגב הקטע שלפניו "אמר רבי יסא..." שהועתק לכאן משם
משום שאמרו לעיל "מחצה למחצה כמי שמת".

☆☆☆

במשנה שנינו: "בין קינים לגוזלי עולה – ... מחצה
למחצה יפלו לגוזלי עולה".
מקשים (על ההלכה שאמרה המשנה): וקשיא: –
(הדבר) קשה: ויש הטאת קריבה עולה?! (בתמיהה) –

היא מתכפרת? – אמר רבי יצחק: תניי בית דין הוא, המספק את הקינים הוא מספק את הפסולות.
 °לא צורכא דלא: בין קטורת לעצים ללבונה לזהב לכפורת! – ותניתה בסופה: הולכין אחר הקרוב, מחצה למחצה להחמיר.

כט,א

אור לישירים

זו, מפני שספק הוא האם נפלו המעות מהשופר של גוזלי עולה או שמא מהשופר של קינים (על פי תלמיד רשב"ש ורא"ש).

ב"מקדש דוד" (קודשים יב,ח) כתב, שמהירושלמי כאן מוכח, שחטאת העוף באה גם במקרה של ספק האם יש לה בעלים (האם יש אדם המחויב בחטאת העוף). ראשונים (תוספות ותוספות רא"ש בבלי גיטין כח,ב; תוספות בבלי נידה ע,א) כתבו, שבמקרה של ספק האם יש לחטאת בעלים, כגון השולח חטאתו ממדינת הים באופן שאין שם חזקת חיים, אין מקריבים חטאת העוף על הספק.

ותמהים: **לא צורכא דלא** (=דאָלא): **בין קטורת לעצים ללבונה לזהב לכפורת** (כן הוא גם בקטע מן הגניזה (JTS) ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים. המילה 'קטורת' טעות, שהרי לא מצינו שופר לקטורת. ואולי צריך לומר: 'בין נדבה לעצים, ללבונה, לזהב לכפורת')! – אין צורך (לומר) אלא (לא היתה צריכה המשנה לומר אלא): 'מעות שנמצאו בין נדבה לעצים' ו'בין נדבה ללבונה' ו'בין נדבה לזהב לכפורת'! שהרי אמרו לעיל, שהשופרות היו מונחים במעגל מפותל, במעגל החיצון היו מונחים השופרות: תקלין חדתיך ותקלין עתיקין, קינים וגוזלי עולה, עצים, לבונה, זהב לכפורת, ובמעגל הפנימי היו מונחים שישה השופרות לנדבה, ונמצא שהשופרות של נדבה ושאר השופרות היו קרובים זה לזה, ולכן היו עשויות מעות להימצא בין אחד מהשופרות של נדבה ובין אחד משאר השופרות. ואם כן, לא היתה צריכה המשנה לשנות רק את האופנים ששנתה, אלא היתה צריכה לשנות גם את האופנים הללו!

ומתוצאים: (ו) **תניתה** (=תני יתה) **בסופה**: – (הוא) שונה אותה בסופה (התנא של המשנה שונה את הדבר הזה בסופה של המשנה): **הולכין אחר הקרוב, מחצה למחצה להחמיר** – כלל זה ששנתה המשנה בסופה בא ללמד את הדין בכל האופנים שלא נזכרו במשנה קודם לכן, וממנו יש ללמוד שהולכים אחר הקרוב אפילו להקל, ואם אי אפשר לקבוע לפי קירוב מקום - הולכים להחמיר (מלבד האופנים הללו שנמנו לפי הגהתנו בתמיהה שתמהו, יש אופנים עוד שאף הם לא נשנו במשנה, ברם התירוץ שתירצו נכון לכל האופנים שלא נשנו במשנה. ב"שרידי

ושואלים: **האשה הזאת, במה היא מתכפרת?** – כשנמצאו מעות בדיוק באמצע בין השופר של קינים לשופר של גוזלי עולה, הרי שמא נפלו המעות מהשופר של קינים, וכשיפלו לשופר של גוזלי עולה ויקריבו מהן עולות, במה תתכפר האישה שהביאה את המעות הללו כדי להקריב מהן לשם כפרתה שתי תורים או שני בני יונה אחד לחטאת ואחד לעולה?
 ומשיבים: **אמר רבי יצחק** (נפחא, אמורא ארץ ישראלי בדור השני והשלישי): **תניי** (תנאי) **בית דין הוא, המספק את הקינים הוא מספק את הפסולות** (ב"שרידי הירושלמי" נוסף: 'ואת הא[ו]בדות', וכן הוא להלן בסוף פרק זה) – תקנה היא שהתקינו חכמים הראשונים, ורואים אותה כאילו היא תנאי שמתנים בכל זמן שקונים קינים במעות שבשופר של קינים, שהספק שפסק עם גזברי ההקדש לספק את כל הקינים הדרושות להם, חייב לספק קינים אחרות במקום אלו שנמצאו פסולות או שנאבדו, כגון שפרחו (תקנה זו היא אחת משבע תקנות שהתקינו בית דין, כמפורט במשנה בסוף פרק זה). ואף מעות שנמצאו בדיוק באמצע בין השופר של קינים לשופר של גוזלי עולה, דינן כמו קינים פסולות ואובדות, שנוטלים מהספק פרידות (תורים או בני יונה יחידים) במחצית שווי אותן המעות שנמצאו ומקריבים אותן חטאת העוף הבאה על הספק לשם בעלי המעות הללו (שספק הוא האם נפלו המעות מהשופר של קינים ויש אדם המחויב בחטאת העוף), וכך יתכפרו בעלי המעות הללו, אבל עולה אין צריך להקריב לשמם, שהרי מכל מקום עולה קרבה לשמם, שגוזלי עולה כולם עולות (חטאת העוף הבאה על הספק קריבה כמצוותה, אבל אינה נאכלת).

שאלה ותשובה אלו נאמרו גם בירושלמי להלן בסוף פרק זה.

כשנמצאו מעות קרוב לשופר של גוזלי עולה, שדינן שייפלו לגוזלי עולה, אין לשאול "האישה הזאת, במה היא מתכפרת?", שמכיוון שדינן זה הוא משום שמן התורה הולכים אחר הקרוב, לכן יש לשער שבוודאי נפלו המעות מהשופר של גוזלי עולה. מה שאין כן, כשנמצאו מעות בדיוק באמצע בין השופר של קינים לשופר של גוזלי עולה, שמכיוון שדינן שייפלו לגוזלי עולה הוא רק משום שהולכים להחמיר, לכן יש לשאול שאלה

הלכה ב

משנה

מעות שנמצאו לפני סוחרי בהמה – לעולם מעשר; ובהר הבית – חולין;
ובירושלם, בשאר כל ימות השנה – חולין, ובשעת הרגל – הכל מעשר.

אור לישירים

הירושלמי" אין תמיהה ותירוץ אלו).

– אפילו בזמן הרגל, ואין חוששים שמא הן מעות מעשר שני, לפי שהבאים להר הבית אינם מביאים עימם לשם מעות מעשר שני אפילו בזמן הרגל, אלא מביאים מעות חולין לנדבות למקדש ולקניית דברים; ובירושלים – מעות שנמצאו בירושלים שלא לפני סוחרי בהמה, בשאר כל ימות השנה – אם נמצאו המעות בשאר כל ימות השנה, שלא בזמן הרגל, – חולין – מפני שהולכים אחר הרוב, ובשעת הרגל – אם נמצאו מעות בירושלים בזמן הרגל, – הכל מעשר – הן של מעשר שני, לפי שבזמן הרגל רוב בני האדם בירושלים הם עולי רגלים, ורוב המעות שהם מביאים עימם הן מעות מעשר שני, ומן הסתם נפלו מהם, ואין הולכים אחר רוב השנה, לפי ששוקי ירושלים היו מיטאטאים בכל יום, ואילו נפלו המעות לפני הרגל היו נמצאות מכבר.

בתוספתא שקלים ג, ט שנו: מעות שנמצאו לפני סוחרי בהמה – לעולם מעשר; ובהר הבית – חולין; ובירושלם, בשאר ימות השנה – חולין, ובשעת הרגל – הכל מעשר. אמר רבי יוסה: אלו דברי בית שמיי, ובית הלל אומרים: לעולם מעשר, חוץ מן הנמצאים בהר הבית בשאר ימות השנה שהם חולין.

לרבי יוסי משנתנו היא כבית שמאי. אבל סתם משנתנו היא שלא כרבי יוסי. רבי יוסי סובר, שבשעת הרגל חזקת העולים להר הבית שיש בידם כסף מעשר, והם הרוב. ואפשר שרבי יוסי אינו תולה בשאר ימות השנה, מפני שהר הבית הוא מקום גלוי, ואילו אבדו המעות לפני הרגל היו מוצאים אותן מקודם ("תוספתא כפשוטה").

בית הלל סבורים, שמעות שנמצאו בהר הבית בשעת הרגל הן ברובן מעות מעשר שני שהביאו עימם העולים לרגל, אבל בשאר ימות השנה כמות המעות של מעשר שני שהביאו העולים לרגל היתה פחותה מכמות שאר המעות שהובאו להר הבית שהיו מעות חולין. בית הלל סבורים עוד, שמעות שנמצאו בירושלים אף בשאר ימות השנה הן ברובן מעות מעשר שני, שאף לתושבי ירושלים היו פירות מעשר שני שפרדו אותם במעות.

סתם המשנה היא כבית שמאי. יתר על כן, סגנון המשנה הוא כשיטת בית שמאי, שהרי לפי בית הלל, דין מעות שנמצאו ליד סוחרי בהמה כדין מעות שנמצאו בירושלים. רק לשיטת בית שמאי יש טעם להזכרם המיוחדת של סוחרי בהמה. המשנה

בדרך כלל הביטוי "לא צורכא דלא..."! בהוראה זו (כמו לעיל) מציע תיקוני תוכן או סגנון חלופיים לדברים שעליהם הוא מוסב, אולם כאן הביטוי מציע תוספת ולא חלופה, כלומר, שהמקור הנידון היה צריך לומר גם את הדברים הבאים ("הטרמינולוגיה של הירושלמי").

על פי רוב המונח "ולמה לא תנינן...?" מתפרש: למה לא שנה התנא פרט נוסף במשנה המקומית, שלכאורה ראוי היה לשנותו ("הטרמינולוגיה של הירושלמי").

בשלושה מקומות עוד בירושלמי תירצו כמו כאן: "תניתה בסופה...", אלא שבאותם מקומות הקשו: "ולמה לא תנינן...?", והיא לשון נכונה יותר מהלשון שבה הקשו כאן: "לא צורכא דלא...!". ונראה שהביטוי "לא צורכא דלא..."! בא כאן באשגרה מלעיל ומלהלן.

☆☆☆

הלכה ב

משנה

מעות שנמצאו לפני סוחרי בהמה – בשוק של סוחרי בהמות בירושלים, – לעולם מעשר – לא רק בזמן הרגל (כינוי לכל אחד משלושת החגים: פסח, שבועות וסוכות) אלא אפילו בכל ימות השנה המעות שנמצאו הן של מעשר שני (כסף שפדו בו פירות מעשר שני, שחייבים לקנות בו בהמות לקורבנות שלמים או דברי מאכל ומשתה של חולין ולאכול אותם בירושלים), לפי שעולי הרגלים המביאים עימם את מעות מעשר שני שלהם אינם מספיקים להוציא את כולן ברגלים, והם נותנים את מותר המעות לקרוביהם או לחבריהם שבירושלים שיקנו בהן בהמות לשלמים, שכן עיקר מצוותו של כסף מעשר שני להביא בו שלמים, ולכן רוב הבהמות הנקנות בירושלים אפילו בכל ימות השנה נקנות בכסף מעשר שני, ולפיכך חוששים שמא המעות שנמצאו לפני סוחרי בהמה הן מעות מעשר שני שנפלו מידי הקונים ועדיין לא חוללו על הבהמות והן בקדושת מעשר שני, ואין אומרים שהמעות נפלו מידי מוכרי הבהמות וכבר נתחללו, לפי שהקונים מרובים מהמוכרים, והולכים אחר הרוב; ובהר הבית – מעות שנמצאו בהר הבית, – חולין

תלמוד

לא צורכה דלא: בהר הבית קודש! – רבי בא, רבי חייה בשם רבי יוחנן: חזקה שאין הכהן מוציא מן הלישכה מעות עד שהוא מחללן על הבהמה.

הלכה ג (בדפוס התלמוד: המשך הלכה ב)

משנה

בשר שנמצא בעזרה, איברים – עולות, וחתיכות – חטאות; ובירושלם – זבחי שלמים. זה וזה תעובר צורתו ויצא לבית השריפה.

אור ל'שרים

שבידי הבאים להר הבית הן של חולין, וגם המעות שהוציאו הגזברים מהלישכה לקנות בהן קורבנות הן של חולין (מהירושלמי כאן משמע שהגזבר הוא כוהן. אבל בתוספתא שקלים ב,טו שנו: היו כשרים בכוהנים, בלויים ובישראלים).

☆☆☆

הלכה ג (בדפוס התלמוד: המשך הלכה ב)

משנה

בשר שנמצא בעזרה – שבמקדש, איברים – אם הבשר מנותח לאיברים, כדרך שמתחמים קורבן עולה לפני הבאתו למזבח, – עולות – חזקתו שהוא בשר של עולות, וחתיכות – אם הבשר שנמצא בעזרה מחותך לחתיכות, כדרך שחותכים בשר לאכילה, – חטאות – חזקתו שהוא בשר של חטאות, שאינן נאכלות אלא בעזרה, ולכן נחתכו שם; ובירושלים – בשר הנמצא בירושלים מחוץ לעזרה, – זבחי שלמים – חזקתו שהוא בשר של קורבן שלמים, הנאכלים בכל העיר בירושלים, שרוב הבשר הנאכל בירושלים הוא של שלמים (הכינוי "זבחי שלמים" לקורבן שלמים הוא מטבע לשון מקראי המשמש גם בלשון חכמים). זה וזה – בין בשר הנמצא בעזרה ובין הנמצא בירושלים, תעובר צורתו ויצא לבית השריפה – מניחים אותו עד שתתקלקל צורתו, היינו בעולה שיעבור לילה וייפסל בלינה, ובחטאת, ובשלמים שיעבור זמן אכילתו (בחטאת יום ולילה, ובשלמים שני ימים והלילה שביניהם) וייפסל משום נותר, ואז יישרף במקום מחוץ למקדש ששורפים בו קודשים פסולים.

עיבור צורה (בענייני קורבנות) - קלקול הצורה, הטלת שינוי לשם פסול. כשיש פסול בקודש אין להקריבו או לאוכלו, אבל כשהפסול אינו חמור עד כדי שיוכלו לשרוף מיד את הקודש שנפסל, היו משהים אותו עד שתתקלקל צורתו, היינו שייפסל בלינה או שיהא נותר (רש"י ורוב המפרשים) או שיסרח הבשר

במסכת מעשר שני ד,ט מביאה אף היא את דעת בית שמאי בלבד: "כל המעות הנמצאים - הרי אלו חולין" (משנת ארץ ישראל, מסכת שקלים, עמודים 238-240).

בבבלי פסחים ז,א ובבא מציעא כו,א אמרו: מעות שנמצאו... בירושלים, בשעת הרגל - מעשר, בשאר ימות השנה - חולין. - אמר רב שמעיה בר זירא: מה טעם (בשאר ימות השנה - חולין, אפילו מיד לאחר הרגל)? - הואיל ושוקי ירושלים עשויים להתכבד בכל יום (ובודאי כבר נמצא כל הכסף שאבד ביום אתמול).

☆☆☆

תלמוד

במשנה שנינו: מעות שנמצאו... בהר הבית - חולין". תמהים: **לא צורכה דלא (= דלא)**: **בהר הבית קודש!** - אין צורך (לומר) אלא (לא היתה צריכה המשנה לומר אלא): 'מעות שנמצאו בהר הבית - קודש! שהרי יש לחשוש שמא המעות שנמצאו בהר הבית הן מהלישכה המיוחדת במקדש שבה היו מונחים השקלים שהיו קונים בהם קורבנות ציבור, ונפלו המעות הללו מידי גזבר ההקדש או מידי מי שקיבלו אותן מן הגזבר, וכיוון שספק הוא האם הן מעות חולין או מעות קודש, הולכים להחמיר. ואם כן, לא היתה צריכה המשנה לשנות: "מעות שנמצאו בהר הבית - חולין", אלא היתה צריכה לשנות להפך: 'מעות שנמצאו בהר הבית - קודש'! ומתוצאים: **רבי בא** (רבי אבא, אמורא בדור השלישי) אמר בשם **רבי חייה** (בר בא, אמורא ארץ ישראל בדור השלישי) שאמר בשם **בשם רבי יוחנן** (גדול אמוראי ארץ ישראל בדור השני): חזקה (דבר ברור ומוסכם) שאין הכהן מוציא מן הלישכה מעות (ב"שרידי הירושלמי": 'מוציא מעות מן הלשכה'. ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'מוציא מעות מתרומת הלשכה') עד שהוא מחללן על הבהמה - ודאי הוא שהגזבר אינו מוציא מעות מהלישכה לפני שהוא מחלל אותן תחילה על הבהמות שהוא קונה בהן לקורבנות ציבור, ולפיכך רוב המעות שבהר הבית הן מעות חולין, שכן המעות

תלמוד

רבי לעזר בשם רבי הושעיה: הסיע דעת טעון צורה. – אמר רב הושעיה: מתניתה אמרה כן: תעובר צורתו ויצא לבית השריפה. – אמר רבי יוסי: ויאות?! לאוכלו – אין את יכול, שמא נתקלקלה צורתו. [לשורפו – אין את יכול, שמא לא נתקלקלה צורתו.] לפום כן צרך מימר: תעובר צורתו ויצא לבית השריפה.

אור לישרים

לא בא לידי נותר והוא כשר לאכילה (המוסגר הושלם על פי "שרידי הירושלמי"). ויש להציע מסקנה: **לפום כן צרך מימר**: – לפיכך צרך (היה צריך) לומר (לכן יש להסיק מן האמור לפני כן): **תעובר צורתו ויצא לבית השריפה** – מניחים את הבשר עד שיהא נותר ודאי ושורפים אותו. לדעת רבי יוסי הבשר טעון עיבור צורה מחמת הספק שיש בו, אבל לא לפי שנפסל משום היסח הדעת, ולכן אין ראיה מהמשנה שהיסח הדעת טעון עיבור צורה (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין המימרה של רבי יוסי).

בבבלי פסחים לד,א אמרו: אתמר: היסח הדעת (דבר קודש שמסיחים את הדעת מלשומרו) - רבי יוחנן אמר: פסול טומאה הווי (פסול מחשש שמא נטמא הדבר), ורבי שמעון בן לקיש אמר: פסול הגוף הווי (פסול לעצמו הוא בגוף הדבר).

בבבלי שם אמרו, שלרבי יוחנן הסובר פסול טומאה הוא, אם נפסלו קודשים בהיסח הדעת, הם צריכים עיבור צורה לפני שריפתם, שאי אפשר לשורפם מיד, שמא טהורים הם, והרי אסור לשרוף קודשים טהורים, לכן צריך להניח אותם עד שתעובר צורתם וישרפו, ולרבי שמעון בן לקיש הסובר פסול הגוף הוא, הם נשרפים מיד, שהרי אפילו לא נטמאו הם פסולים.

לפי רבי לעזר בשם רבי הושעיה שאמר בירושלמי כאן שהיסח הדעת טעון עיבור צורה, היסח הדעת הוא פסול טומאה.

טעון צורה

כן הוא הסגנון הרגיל: "טעון צורה", במקום: "טעון עיבור צורה", וכן הוא בירושלמי פסחים כמה פעמים. וכן הוא הסגנון גם בבבלי פסחים ומנחות בכתבי יד "צורה" במקום "עיבור צורה" ("הירושלמי כפשוטו" פסחים ו,ו).

☆☆☆

וייפסל מאכילה (ר"ח בבבלי פסחים, ורמב"ם בפירושו המשנה), ואז הוא נשרף.

☆☆☆

תלמוד

קובעים: **רבי לעזר** (בן פדת, אמורא בדור השני) אמר **בשם רבי הושעיה** (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור הראשון): **הסיע דעת** (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'הסיה דעת') **טעון צורה** – היסח הדעת (העתקת המחשבה, התעלמות, חוסר תשומת לב) פוסל בשר קודשים, וצריך להניח את הבשר עד שתעובר צורתו (המסיח דעתו מלשומרו קודשים מטומאה - הרי הם נפסלים, משום חשש שמא בזמן שהסיח דעתו נגעה בהם טומאה ואינו יודע, והם צריכים עיבור צורה לפני שריפתם, שאי אפשר לשורפם מיד, שמא טהורים הם, והרי אסור לשרוף קודשים טהורים, לכן צריך להניח אותם עד שתתקלקל צורתם, ואז ישרפו).

ומציעים סיוע: **אמר רב** (ב"שרידי הירושלמי": ר') **הושעיה** (רב הושעיה - אמורא בדור השלישי): **מתניתה אמרה כן**: – המשנה (המקור התנאי, והוא המשנה כאן) אומרת כך (שהיסח הדעת טעון עיבור צורה): **תעובר צורתו ויצא לבית השריפה** – הבשר שהיה אבוד ונמצא בעזרה או בירושלים טעון עיבור צורה, לפי שלא נפסל הבשר אלא משום היסח הדעת כשהיה אבוד.

ודוחים את הראיה: **אמר רבי יוסי** (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור הרביעי): **ויאות?! (בתמיהה) – ויפה?! (וכי נכון אמר רבי הושעיה, שהבשר שנמצא בעזרה או בירושלים טעון עיבור צורה, לפי שנפסל משום היסח הדעת?! והרי הבשר טעון עיבור צורה מטעם אחר, כמבואר להלן) לאוכלו – אין את יכול, שמא נתקלקלה צורתו** – אי אפשר לאכול את הבשר, שמא הוא נותר. [לשורפו – אין את יכול, שמא לא נתקלקלה צורתו – אסור לשרוף את הבשר, שמא עדיין

הלכה ד (בדפוס המשנה: המשך הלכה ג; בדפוס התלמוד: המשך הלכה ב)

משנה

נמצא בגבולין, איברים – נבילות, וחיכות – מותרות; ובשעת הרגל שהבשר מרובה, אף איברין מותרות.

תלמוד

רבי קריספא בשם רבי יוסי ברבי חנינה: איברים נבילות לוקין עליהן משם נבילה. – מתניתא אמרה כן: איברים – נבילות, וחיכות – מותרות. חיכות מותרות – לא ממש?! ודכוותה: איברים נבילות לוקין עליהן משם נבילה.

הלכה ה (בדפוס התלמוד: המשך הלכה ב)

תלמוד

רבי קריספא בשם רבי יוסי בן חנינה: אם היו מחרוזות – מותרות.

אור לישירים

משום ה'לאו' שיש באכילת נבילה, שהאיברים הם נבילות ממש, ואין הם ספק נבילות.

ומציעים סיוע: **מתניתא אמרה כן**: – המשנה (המקור התנאי, והוא המשנה כאן) אומרת כך (כמו שאמר רבי יוסי ברבי חנינה, שאיברים נבילות לוקים עליהם משום נבילה, ששינו במשנה): **איברים – נבילות, וחיכות – מותרות**. **חיכות מותרות – לא ממש?! (בתמיהה) –** בשר שנמצא בגבולין מחותך לחתיכות קטנות, וכי אין החתיכות מותרות ממש באכילה?! הרי ודאי שהחתיכות מותרות ממש, שסתם חתיכות חזקתם היתר! ויש להציע השוואה: **ודכוותה**: – וכמותה (כמו בעניין חתיכות, כך בעניין איברים): **איברים נבילות לוקין עליהן משם נבילה** – האיברים הם נבילות ממש, שסתם איברים חזקתם נבילה, ולכן האוכל אותם – לוקה עליהם משום נבילה.

בבבלי חולין צה,א אמרו: נמצא בגבולין, איברים – נבילות, חתיכות – מותרות. – איתמר עלה: רב אמר: מותרות משום נבילה (חתיכות אינן מטמאות בטומאת נבילה, ואין לוקים על אכילתם, ואולם הן אסורות באכילה משום בשר שהתעלם מן העין), ולוי אמר: מותרות באכילה.

דברי לוי בבבלי הם כדברי הירושלמי כאן.

☆☆☆

הלכה ה (בדפוס התלמוד: המשך הלכה ב)

תלמוד

קובעים: **רבי קריספא** (אמורא ארץ ישראלי בדור

הלכה ד (בדפוס המשנה: המשך הלכה ג; בדפוס התלמוד: המשך הלכה ב)

משנה

נמצא בגבולין – בשר שנמצא בכל מקום בארץ ישראל, מלבד ירושלים, שוודאי אינו בשר קורבנות, שכן אסור להוציא בשר קורבנות מירושלים, **איברים** – אם הבשר מחותך לאיברים, – **נבילות** – חזקתו שהוא בשר נבילות, שכן היא הדרך להשליך נבילות לכלבים, ואינו בשר כשר שאבד (נבילה הוא כינוי לבהמה שנשחטה שלא כדין והיא אסורה באכילה כנבילה), **וחיכות** – אם הבשר חתוך לחתיכות קטנות, – **מותרות** – באכילה, ואין חוששים משום נבילה, מפני שאין אדם טורח לחתוך לחתיכות קטנות אלא בשר הראוי לאכילה אבל לא נבילות; **ובשעת הרגל שהבשר מרובה** – שבזמן הרגל שוחטים בהמות רבות לאכילה, ואין פנאי לחתוך את הבשר לחתיכות קטנות אלא לאיברים, **אף איברין מותרות** – אפילו מצא בגבולין איברים – מותרים.

המשנה אינה עוסקת בשאלת השבת אבידה, אלא רק בדין הבשר לאחר שלא נמצאו בעליו והרי הוא של המוצא אותו.

☆☆☆

תלמוד

קובעים: **רבי קריספא** (אמורא ארץ ישראלי בדור השלישי) אמר **בשם רבי יוסי ברבי חנינה** (אמורא ארץ ישראלי בדור השני): **איברים נבילות לוקין עליהן משם נבילה** – בשר שנמצא בגבולין מחותך לאיברים, שחזקתו שהוא בשר נבילות, האוכל את האיברים – לוקה בגללם

תשע חנויות מוכרות בשר נבילה ואחת מוכרת בשר שחומה, נתחלפו לו – חושש, ולנמצאת – הולכין אחר הרוב. תשע חנויות מוכרות בשר שחומה ואחת מוכרת בשר נבילה, נתחלפו לו – חושש, ולנמצאת – הולכין אחר הרוב. אמר רבי יוחנן: °הנמצא ביד גוי כנמצא בפלטיא.

כט,ב.

רבי לעזר בירבי חגיי הוה מסמך לרבי מנא. חמא לחד ארמאי מקטע מן סוסייה

אור ל'שרים

נבילה, והבשר נבילה הוא, ואסור לאוכלו, ולנמצאת (ב"שרידי הירושלמי": 'ולנמצא'. ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'ובנמצא') – אם נמצאה חתיכת בשר ברחובה של העיר, – הולכין אחר הרוב – חתיכת הבשר מותרת באכילה, מפני שיש להניח שהחנות שממנה יצאה חתיכה זו היא אחת מן רוב חנויות העיר שמוכרות בשר שחומה (דבר שנעקר ממקומו הקבוע והגיע למקום אחר, ואין אנו יודעים האם הוא בא מן הרוב או מן המיעוט, אנו אומרים, שהולכים אחר הרוב, וכוודאי בא מן הרוב, ש"כל הפורש – מן הרוב הוא פורש". אבל דבר שלא נעקר ממקומו הקבוע, אין בו דין "רוב", אלא הריהו כמחצה על מחצה, ש"כל קבוע – כמחצה על מחצה", והרי זה ספק שקול. לכן, נתחלפו לו – חושש).

בתוספתא דמאי ד,ט-י שנו: כל העיר מוכרים בשר שחומה ואחד מוכר בשר נבילה, ולקח ואינו יודע מאי זה מהם לקח – הרי זה אסור (מפני שכל קבוע – כמחצה על מחצה). אבל בלוקח מן השוק (שהשוק בעצמו מסתפק מרוב כשרים) – הולכים אחר הרוב.

הרישא של הברייתא בירושלמי אינה נמצאת בתוספתא, ואף הבבלי (מובא להלן) לא ידעה.

ובתוספתא **טהרות** ו,א שנו: הנבילות ושחוטות בעיר – הולכים אחר הרוב. רבן שמעון בן גמליאל אומר: אפילו נבילה אחת נמכרת בעיר, כל הנמצא בעיר (כל הבשר שנמצא ברחוב) – הרי הוא של נבילה, מפני שהנבילות מצויות (מפני שמצוי הוא שלא ישמרו על הנבילות והן נאבדות).

וקובעים: **אמר רבי יוחנן** (גדול אמוראי ארץ ישראל בדור השני): **הנמצא ביד גוי כנמצא בפלטיא** (מקום פתוח, רחבה (מקור המילה ביוונית)) – בשר שנמצא בידו של גוי – דינו כבשר שנמצא ברחובה של העיר, שהולכים אחר הרוב, ואם רוב חנויות העיר מוכרות בשר שחומה – הבשר הנמצא ביד גוי מותר באכילה.

ומספרים: **רבי לעזר בירבי חגיי** (אמוראי ארץ ישראל בדור החמישי) הוה **מסמך לרבי מנא** (השני, מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור החמישי) – היה סומך (תומך) את רבי מנא (בהליכתו בדרך. – כך היה מנהגם, שאנשים

השלישי) אמר **בשם רבי יוסי בן חנינה** (אמוראי ארץ ישראל בדור השני): **אם היו מחרוזות – איברים של בשר שנמצאו בגבולין חרוזים (מושחלים) על חוט, – מותרות – באכילה, ואין חוששים משום נבילה, מפני שאין אדם טורח לחרוז על חוט אלא איברים של בשר הראויים לאכילה אבל לא נבילות.**

בתוספתא שביעית ה,ח שנו: נבילה אין מוכרים אותה מחרוזות מחרוזות, אבל מוכרים אותה איברים. **ושם שקלים** ג,י שנו: בשר שנמצא בעזרה מחרוזות – מותר, שאין בשר הקדש מחרוזות (לא חששו לבשר קורבן במשנה (לעיל הלכה ג) אלא באיברים ובחתיכות, אבל מחרוזות – מותר, ואם משום נבילה, הרי מחרוזות מותרות אף בגבולין).

☆☆☆

מביאים ברייתא: **תשע חנויות מוכרות בשר נבילה ואחת מוכרת בשר שחומה** – עיר שבה רוב החנויות מוכרות בשר נבילה (בשר בהמה שנשחטה שלא כדין והיא אסורה באכילה כנבילה) ומיעוט החנויות מוכרות בשר שחומה (בשר בהמה שנשחטה כדין והיא מותרת באכילה), **נתחלפו לו** – אם קנה בשר מאחת החנויות, ונתחלפו לו החנויות, שאינו יודע מאיזו מהן קנה, – **חושש** – יש לו לחשוש שמא קנה מחנות שמוכרת בשר נבילה, והבשר נבילה הוא, ואסור לאוכלו, ולנמצאת – אם נמצאה חתיכת בשר ברחובה של העיר, – **הולכין אחר הרוב** – חתיכת הבשר אסורה באכילה, מפני שיש להניח שהחנות שממנה יצאה חתיכה זו היא אחת מן רוב חנויות העיר שמוכרות בשר נבילה (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין משפט זה. ואינו גם ב"שרידי הירושלמי", וכנראה נשמט על ידי הדומות או שהוגה על פי הבבלי. הנוסח המקורי של הנוסח הירושלמי של מסכת שקלים נשתמר כנראה במסירה שלפנינו ובקטע גניזה (באחד האוספים)). **תשע חנויות מוכרות בשר שחומה ואחת מוכרת בשר נבילה** – עיר שבה רוב החנויות מוכרות בשר שחומה ומיעוט החנויות מוכרות בשר נבילה, **נתחלפו לו** – אם קנה בשר מאחת החנויות, ונתחלפו לו החנויות, שאינו יודע מאיזו מהן קנה, – **חושש** – יש לו לחשוש שמא קנה מחנות שמוכרת בשר

ומפיק לברא. אמר ליה: הדא היא דאמר רבי יוחנן: הנמצא ביד גוי כנמצא בפלטיא? – אמר ליה: כן אמר רבי יוסי רבי: והן שראו אותו יוצא ממקילין של ישראל.

חד בר נש בציפורין אזל בעי מויבון קופד מן טבחא ולא יהב ליה. אמר ליה לחד רומי ואייתי ליה. אמר ליה: לא נסבית על כרחיה?! אמר: ולא בשר דנבילה יהבית ליה?! – רבי ירמיה בשם רבי חנינה: מעשה בא לפני רבי ואמר: לא כולא מיניה מיסור מקילין דציפורין.

אור ל'שרים

ומספרים: חד בר נש בציפורין (עיר בגליל התחתון) אזל בעי מויבון קופד (מקור המילה ביוונית: קופדיון) מן טבחא ולא יהב ליה – אדם אחד בציפורי הלך וביקש לקנות בשר מהשוחט (בבית המטבחים של ישראל שבציפורי) (טבח הוא כינוי לשוחט הבהמה ומוכר בשרה) ולא נתן לו (לפי שהיה שונאו). אמר ליה לחד רומי ואייתי ליה – אמר (האדם ההוא) לו לרומאי אחד (שיביא לו בשר מהשוחט) והביא לו. אמר ליה: – אמר לו (האדם ההוא לשוחט): לא (ב'שרידי הירושלמי': 'ולא') נסבית על כרחיה (צריך לומר: 'על כרחך')? (בתמיהה) – וכי לא לקחתי (ממך בשר) בעל כורחך (למרות רצונך, שהביא לי ממך הרומאי ההוא). אמר – השוחט לאדם ההוא: ולא בשר דנבילה יהבית ליה? (בתמיהה) – וכי לא בשר של נבילה נתתי לו (לרומאי ההוא)?! (הרי נתתי לו בשר של נבילה, ובשר זה הביא לך) – רבי ירמיה (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור השלישי והרביעי) אמר בשם רבי חנינה (בר חמא, אמוראי ארץ ישראלי בדור הראשון): מעשה – המקרה הזה, בא לפני רבי (רבי יהודה הנשיא, תנא בדור החמישי) ואמר – פסק הלכה: לא כולא מיניה מיפור מקילין (מקילין) דציפורין – לא הכל ממנו (אין הכל תלוי בו) לאסור את בית המטבחים של ציפורי (אין השוחט הזה נאמן לומר שנתן נבילה לגוי, כדי לאסור בשר היוצא מבית המטבחים של ציפורי באותו היום מחשש שמא נבילה הוא. ציפורי היתה עירו של רבי, ולכן בא המעשה הזה לפניו).

בבבלי חולין צד,ב-צה,א אמרו: ההוא טבחא (שוחט) דאמר ליה לחבריה: אי הוה פייסת מינאי (אילו היית מתפייס איתי), הוה ספאי (היית מאכיל) לך משור של פטם (בהמה שהואכלה כדי למוכרה לבשר) דעבדי (ששחטתי) אתמל? – אמר ליה: משופרי שופרי אכלי (מחלק יפה יפה שבאותו שור אכלתי). – אמר ליה: מנא לך? – אמר ליה: פלניא גוי זבן מינך (קנה ממך בשר זה) וספא לי. – אמר ליה: תרי עבדי (שני שוורים של פטם שחטתי), וההוא (שור שקנה הגוי) טריפה הוה. – אמר רבי: מפני שוטה זה שעשה שלא כהוגן (שמכר בשר טריפה לגוי, וגרם להכשיל את חבריו באכילת בשר אסור),

חשובים לא הלכו יחידים בשוק, אלא היו נסמכים על משמשיהם. ליווי של החכם על ידי התלמיד הוא מכלל שימוש חכמים). חמא לחד (ב'שרידי הירושלמי': 'חד') ארמאי מקטע מן פוסיה ומפיק (ב'שרידי הירושלמי': 'ומסק') לברא (כנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'לשוקיה') – ראה (רבי לעזר בירבי חגי) ארמי (גוי) אחד חותך (חתיכת בשר) מן סוסו ומוציא לחוץ (למכור אותו). אמר ליה: – אמר לו (רבי לעזר בירבי חגי לרבי מנא בתמיהה על דעת רבי יוחנן): הדא היא דאמר רבי יוחנן: – וכי זאת היא (המימרה) שאומר רבי יוחנן: הנמצא ביד גוי כנמצא בפלטיא? – והרי ודאי שלא אמר רבי יוחנן את דבריו בכל מקרה שנמצא בשר ביד גוי, שכן יש לחשוש שמא בשר נבילה הוא, כמו שקרה במקרה הזה! ואם כן, באיזה מקרה אמר רבי יוחנן את דבריו? – אמר ליה: – אמר לו (רבי מנא לרבי לעזר בירבי חגי בתשובה על תמיהתו): כן (כך) אמר רבי יוסי (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור הרביעי) רבי (מורי). – רבי מנא נקט לשון כבוד כלפי רבי יוסי (רבו) (בכתב יד שקלים ובדפוס ונציה הבבלי חסרה המילה האחרונה, אבל נמצאת בכתב יד הבבלי): והן (והם) שראו אותו יוצא ממקילין (צריך לומר כמו ב'שרידי הירושלמי': 'ממקילין') (מקום לשחיטת בקר ומכירת בשר, בית מטבחים (מקור המילה ביוונית: מקילון)) של ישראל – רק אם ראו את הגוי יוצא מבית מטבחים של יהודי ובשר בידו – הבשר הנמצא בידו מותר באכילה, שבמקרה הזה אמר רבי יוחנן את דבריו, שכמו שבבשר הנמצא בפלטיא, אם רוב חנויות העיר מוכרות בשר שחוטה, יש להניח שהבשר יצא מאחת מן רוב חנויות העיר שמוכרות בשר שחוטה, ואין לחשוש שמא בשר נבילה הוא, כך בבשר הנמצא ביד גוי, אם ראו את הגוי יוצא ממקילין של ישראל ובשר בידו, אף על פי שנתעלם הבשר מן העין לאחר מכן, יש להניח שהבשר הנמצא בידו יצא ממקילין של ישראל, ואין לחשוש שמא בשר נבילה הוא. אבל אם לא ראו את הגוי יוצא מבית מטבחים של יהודי – הבשר הנמצא בידו אסור באכילה, מפני שיש לחשוש שמא בשר נבילה הוא.

רב נחת לתמון. חמתון מקילון וחמר עליהון.
 חד בר נש אזל בעי משיגה אסקופתיה בגו נהרא ואינשתה ואזל ליה. חזר בעי
 מיסבינה. אמר ליה רב: אסור לך, דנא אמר: ההיא שטף נהרא ואייתי חורי
 דנבילה תוחתוי.
 חד בר נש הוה מהלך בשוקא טעין קופר. אתא דייתא וחטפתיה מיניה
 ומלקתיה. חזר בעי מיסבינה. אמר ליה רב: אסור לך, דנא אמר: בשר דנבילה
 הוות טעינה ומלקתיה ונסבת ההוא אוחרנא.

אור ל'ישראלים

כמה זמן מבלי שראוהו), כמסופר להלן).
 מספרים: **חד בר נש אזל בעי משיגה** (ב"שרידי
 הירושלמי" ובמקבילה: 'משזגה'. 'שוג' ו-'שזג' מובנם:
 לרחוץ. בנוסח הבבלי של מסכת שקלים שנתבשה מילה
 זו) **אסקופתיה** (ב"שרידי הירושלמי": 'אסקובתא',
 ובמקבילה: 'איסקופתה') **בגו נהרא** – אדם אחד הלך
 וביקש לרחוץ את חתיכת הבשר בנהר (פירוש המילה
 'אסקופתיה' אינו ברור, והוא לפי ההקשר), **ואינשתה**
ואזל (ב"שרידי הירושלמי" ובמקבילה ובנוסח הבבלי
 של מסכת שקלים: 'וסלק') **ליה** – ושכח אותה (על יד
 הנהר) והלך לו. חזר (ב"שרידי הירושלמי": 'הדר'.
 ובמקבילה: 'אזל') **בעי מיסבינה** – חזר (האדם ההוא אל
 הנהר) וביקש לקחת אותה (את החתיכה ששכח). **אמר**
ליה רב: – אמר לו רב (לאדם ההוא): **אסור** (אסור) לך –
 אסור לך (החתיכה אסורה לך באכילה), **דנא** (=דאנא)
אמר: – שאני אומר (מניח): **ההיא שטף נהרא ואייתי**
חורי דנבילה (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין המילה
 'דנבילה') **תוחתוי** (תחותוי) – ההיא (החתיכה שלך) שטף
 הנהר (אותה והוליכה משם) והביא (חתיכה) אחרת של
 נבילה תחתיה (במקומה, ולכן החתיכה שביקשת לקחת
 אותה – אסורה).

ומספרים עוד: **חד בר נש הוה מהלך בשוקא טעין קופר**
 – אדם אחד היה מהלך בשוק (בבבל) טעון (נושא) בשר.
אתא (צריך לומר כמו ב"שרידי הירושלמי" ובמקבילה:
 'אתת') **דייתא וחטפתיה מיניה ומלקתיה** – באה דָּיָה
 (עוף דורס) וחטפה אותו (את הבשר) ממנו והשליכה
 אותו (במקום אחר. ב"שרידי הירושלמי": 'ואחת[ת]יה
 מן ידיה אתרתיה' – ולקחה אותו (את הבשר) מידו
 והפילה אותו. ובמקבילה: 'וחטפתא מן ידיה
 אתר-תו)תיה'). חזר (צריך לומר כמו במקבילה: 'אזל'.
 וכן הוא כנראה ב"שרידי הירושלמי") **בעי מיסבינה** –
 הלך (למקום שבו הושלך הבשר) וביקש לקחת אותו.
אמר ליה רב: – אמר לו רב (לאדם ההוא): **אסור** לך –
 אסור לך (הבשר אסור לך באכילה), **דנא** (=דאנא) **אמר**:
 – שאני אומר (מניח): **בשר דנבילה הוות טעינה**
ומלקתיה (ב"שרידי הירושלמי": 'ואתרתיה'. ובמקבילה:

אנו נאסור כל המקולין (נאסור היום את כל הבשר הנמצא בבתי
 המטבחים שבעיר)? – רבי לטעמיה, דאמר: מקולין וטבחי (שוחטי)
 ישראל (מתעסקים בהם), בשר הנמצא ביד גוי – מותר (באכילה,
 כיוון שהוא קונה אותו מהשוחטים, ולא הוא עצמו שחטו, ואין אנו
 חוששים לטריפה, שאילו היתה טריפה יוצאת מתחת ידי השוחט
 הישראלי, לא היה מוכרה לגוי). – איכא דאמרי: אמר רבי: מפני
 שוטה זה דאיכוון לצעוריה לחבריה (על שלא התפייס איתו), אנו
 נאסור כל המקולין? (שהרי ודאי שיקר אותו שוחט, ולא כך היה הדבר)
 – טעמא (שאין אנו אוסרים היום את הבשר הנמצא בבתי המטבחים
 שבעיר), דאיכוון לצעוריה לחבריה (ושיקר), הא לאו הכי (שלא
 התכוון לצער את חבריו) – אסור, והתניא: רבי אומר: מקולין
 וטבחי ישראל, בשר הנמצא ביד גוי – מותר! – שאני התם –
 דאיתחזק איסורא (הוחזק איסור טריפה בשל דברי שוחט זה, ויש
 לחשוש שכשם שמכר בשר טריפה לגוי זה, כך מכר בשר טריפה לגויים
 אחרים).

המעשה שבבבלי הוא המעשה שבירושלמי בכמה שינויים.
 המעשה אירע בארץ ישראל, שכן דברי רבי הובאו כתגובה
 לאירוע. דברי רבי לפי הנוסח השני בבבלי מתאימים לדבריו
 לפי הירושלמי.

רבי מנא: "רבי יוסי רבי"

רבי מנא היה רגיל לנקוט לשון כבוד כלפי רבי יוסי רבו ולומר:
 "רבי יוסי רבי", וכך נשתמר בכמה מקומות בירושלמי. אך יש
 מקומות בירושלמי שבהם נשמטה או נשתבשה המילה "רבי"
 שאמר רבי מנא כלפי רבי יוסי.

☆☆☆

כאן התחלת מקבילה בירושלמי עבודה זרה ב.ט.
 מספרים: **רב** (אמורא בבלי בדור הראשון, מגדולי
 האמוראים) **נחת לתמון** – רב ירד לשם (הלך לבבל (בבל
 היתה מקומו הקבוע של רב)). **חמתון מקילון** (צריך
 לומר כמו ב"שרידי הירושלמי": 'מקילין') **וחמר עליהון**
 – ראה (רב) אותם (את יהודי בבל) מקילים (בדין, אין
 מקפידים בדין איסור בשר שנמצא ברחובה של העיר)
 והחמיר עליהם (את הדין, כפה עליהם הלכות מחמירות,
 שאסר כל בשר שנתעלם מן העין (בשר כשר שהיה מונח

גינאי שטף זיקין. אתא עובדא קומי רבי יצחק בר אלעזר ואמר: יחכמון שפייא קיטריהון.

אור ל'שרים

(מן השחיטה ועד לאחר שהוכן לאכילה). ואיבעית אימא: בצירא ובחתימא (באופן שהוא צרור וחתום, שמובטח שלא הוחלף בבשר אחר). ואיבעית אימא: דאית ליה סימנא בפסקיה (המלמד שהוא אותו בשר שנשחט, ולא הוחלף), כי הא דרבה בר רב הונא הוה מחתך ליה (את הבשר ששלח לאשתו בידי גויים) בתלת קרנתא (בשלוש זוויות, משולש).

המעשה שבבבלי בעניין בשר שנתעלם מן העין הוא המעשה הראשון שבירושלמי, אלא שלפי הבבלי, לא הלך האיש מהנהר והוא מצא שתי חתיכות, ואילו לפי הירושלמי, הלך האיש מהנהר וחזר ומצא חתיכה אחת.

מהבבלי ניתן לדייק, שלא אסר רב אלא במקרה שהעלה מן המים שני ראשי בהמה במקום האחד שנפל, אבל אילו היה מעלה ראש אחד בלבד, היה רב מתיר אותו, שאף שנתעלם הבשר מן העין לזמן מסוים, לא אסר רב במקרה זה, כיוון שרב עצמו היה באותו מקום, וראה שלא היו שם עורבים או שאר בעלי חיים, ולכן אין חשש שמא הביאו את הבשר ממקום אחר והחליפוהו בבשר שאבד, וכן אין חשש שמא ראש הבהמה שהעלה מן המים הוא ראש אחר, ולא זה שנפל ממנו במקום זה לפני זמן קצר ("תוספות"). וזה שלא כירושלמי.

ב"ערוך השולחן" ("יורה דעה" סג, ד) כתב, שהבבלי אינו סבור כירושלמי שרב גזר את האיסור של בשר שנתעלם מן העין, אלא הבבלי סבור שהאיסור הזה הוא גזירת חכמים שגזרו מכבר, שאילו רב עצמו חידש את הגזירה הזו, לא היה לבבלי להקשות על רב ממקורות תנאיים שקדמו לו. לפי הבבלי, לדעת רב, בשר הנמצא ביד גוי - מותר באכילה במקום שבתי המטבחים של ישראל, ואינו אסור משום בשר שהתעלם מן העין. ולפי הירושלמי לעיל, בשר הנמצא ביד גוי - מותר באכילה במקום שבתי המטבחים של ישראל, רק אם ראו את הגוי יוצא מבית מטבחים של ישראל, אבל אם לא ראו את הגוי יוצא מבית מטבחים של ישראל - הבשר הנמצא בידו אסור.

☆☆☆

מספרים: **גינאי שטף זיקין** – גינאי (נחל היוצא מכפר בשם זה בגבול הרי שומרון ועמק יזרעאל, והוא יובל מרכזי של נחל הקישון, וגואה בעת הגשמים) שטף נאדות (של יין של יהודים, ואחר כך נמצאו שם נאדות). **אתא עובדא קומי** – בא המעשה לפני **רבי יצחק בר אלעזר** (אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי, ישב בקיסריה) – ששאלו אותו על הנאדות שנמצאו, האם יש לחשוש שמא הם נאדות של יין של גויים והיין אסור, **ואמר: יחכמון שפייא קיטריהון** – יכירו סוחר היינות

'ואתר-(ת)ת[ת]ה' **ונסבת החווא אוהרנא** (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'תחותוי') – בשר של נבילה היתה (הדייה) נושאת והשליכה אותו ולקחה את ההוא האחר (את הבשר שלך במקומו של בשר הנבילה, ולכן הבשר שביקשת לקחת אותו אסור) (במקבילה: 'ונסבת דין תחותוי' - ולקחה את זה (את הבשר שלך) תחתיו (במקומו). וכן הוא כנראה ב"שרידי הירושלמי". ב"שרידי הירושלמי" ובמקבילה בא הסיפור הזה לפני הסיפור הקודם).

עד כאן המקבילה בירושלמי עבודה זרה.

בבבלי חולין צה, א-ב אמרו: אמר רב: בשר, כיוון שנתעלם מן העין - אסור (באכילה, שמא נתחלף בבשר טריפה). מיתבי: רבי אומר: מקולין וטבחי ישראל, בשר הנמצא ביד גוי - מותר (אף שבהיותו אצל גוי הריהו כנתעלם מן העין)! - נמצא ביד גוי שאני (מבשר שנתעלם מן העין, שהרי היה הבשר שמור בידי הגוי, מה שאין כן בבשר שלא הושגח כלל, שיש לחשוש שמא הוחלף). תא שמע: תשע חנויות כולן מוכרות בשר שחוטה, ואחת מוכרת בשר נבילה, ולקח מאחת מהן, ואינו יודע מאיזו מהן לקח - ספקו אסור, ובנמצא - הלך אחר הרוב (והריהו כשר, שלא כשיטת רב, שהרי לפני שנמצא התעלם הבשר מן העין)! - הכא נמי: **בנמצא ביד גוי**.

תא שמע: נמצא בגבולין, איברים - נבילות, חתיכות - מותרות (שלא כשיטת רב)! - מידי הוא טעמא אלא לרב, הא איתמר עלה: רב אמר: מותרות משום נבילה (אבל הן אסורות באכילה, משום בשר שהתעלם מן העין), ולוי אמר: מותרות באכילה. והא דרב, לאו בפירוש אתמר אלא מכללא אתמר, דרב הוה יתיב אמברא דאישטטיא, חזייה לההוא גברא דהוה מחלל רישא במיא (רוחץ אותו במי הנהר), נפל מיניה, אזל אייתי סילתא (סל), שדא (את הסל לתוך המים), ואסיק / אייתי תרין (שני ראשים). - אמר רב: עבדין נמי הכי?! / עבדי כי האי גוונא?! / עבדין כדין?! (האם כך הוא הדבר הרגיל, שאדם מאבד דבר אחד ומוצא במקומו שניים?!) אסרינהו רב לתרווייהו (שייתכן שאף לא אחד מהם הוא זה שנפל מידי למים). - אמרי ליה רב כהנא ורב אסי לרב: דאיסורא שכיחי, דהתיירא לא שכיחי? (ושמא הם של היתר?) - אמר להו: דאיסורא שכיחי טפי (ומכאן מסיקים שרב סבור שבשר שהתעלם מן העין אסור באכילה, שמא עורבים הביאו ממקום אחר את הבשר הזה שהוא אסור). - ואי מכללא מאי? - פרוותא (נמל) דגויים הוה, דקאמר להו: דאיסורא שכיחי טפי (ואולי דווקא במקום זה שיש בו רוב גויים אסר רב, ואינו סבור כך במקום שיש בו רוב ישראל).

ואלא רב (האוסר בכל מקרה שלא הושגח בשר אפילו זמן קצר ביותר) היכי אכיל בשרא? - איבעית אימא: דלא מעלים עיניה מיניה

נוקניקה אישתכח בכנישתא דבולי. אתא עובדא קומי רבי ירמיה, אמר: יחכמון סיקייריא עבירתהון.

גדי צלי אישתכח באיסרטא דגופתא, והתירוהו משם שני דברים: משם מציאה ומשם רוב מהלכי דרכים. משם מציאה – דתני: המציל מיד הארי, מיד הגיים, משונת הים ומשונת הנהר ומאיסרטיא גדולה ומפלטיא גדולה – הרי אלו שלו, מפני שהבעלים מתייאשין מהן. משם רוב מהלכי דרכים – משם שחיטת הגוי.

אור ל'שרים

(כשהוא מועך במקצץ) - משום דש, כד שחיק במדוכתיה (כשהוא טוחן במדוכה) - משום טוחן, כד יהיב משקין (כשהוא נותן משקים) - משום לש, כד משקע באנטר(י)ו[ן] (כשהוא משקע במעי) - משום בונה, כד מקטע בגומא (כשהוא חותך חוטי תפירה) - משם מחתך, גמר מלאכתו - משם מכה בפטיש.

בירושלמי שם בא תיאור עשיית נקניק (מעיים ממולאים בבשר).

☆☆☆

ומספרים עוד: נוקניקה (ב"שרידי הירושלמי": 'לוקניקה' (מקור המילה ביוונית, על שם חבל לוקניה שבדרום איטליה)) **אישתכח בכנישתא דבולי** – נקניק (מעיים ממולאים בבשר) נמצא בבית הכנסת של מועצת העיר (בית כנסת שעמד סמוך לבית המועצה בטבריה ("ארץ הגליל", עמוד 99)). **אתא עובדא קומי** – בא המעשה לפני רבי ירמיה (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור השלישי והרביעי, ישב בטבריה) – ששאלו אותו על הנקניק שנמצא, האם יש לחשוש שמא הוא של גויים והוא אסור, אמר: **יחכמון סיקייריא** (מקור המילה בלטינית) **עבירתהון** – יכירו עושי הנקניקים את עבודתם (את סחורתם, הם הנקניקים שיצרו, שכל אחד מעושי הנקניקים יש לו צורה משלו, ואם אחד מהם מכיר את הנקניק שנמצא על פי הצורה - הוא מותר, ואין לחשוש שמא הוא של גויים. - רבי ירמיה סבר כרב האוסר בשר שנתעלם מן העין, ואינו מותר אלא בסימן).

גינאי

בירושלמי דמאי א,ג אמרו: רבי פינחס בן יאיר הוה אזיל לבית וועד, והוה גינאי גביר (גואה). אמר ליה: "גינאי, גינאי, מה את מנע לי מן בית וועדה?". ופלג קומוי (והנחל נבקע לפניו) ועבר.

מעשה דומה ברבי פינחס בן יאיר הובא בבבלי חולין ז,א.

סיקייריא

בירושלמי שבת ז,ב אמרו: ההן סיקורה (עושה הנקניקים הזה), כד מבחר בגרריה / בקלופיתיה (כשהוא חותך את הבשר במגורת / במקלף) - משום בורר, כד מכתת במרגזייה (צריך לומר: במגזרייה)

ואישתכח מן דבית רבי.

עיגול דגובנא אישתכח בפונדקא דלוי, והתירוהו משם שני דברים: משם מציאה ומשם רוב מהלכי דרכים. משם מציאה – דתני: המציל מיד הגנים, מיד הארי, משונת הים, משונת הנהר, מאיסטרטיה גדולה ומפלטיא גדולה – הרי אלו שלו, מפני שהבעלים מתייאשין מהן. משום רוב מהלכי דרכים – משום גבינת גוי. ואישתכח מן דרבי אלעזר בירבי יוסי.

אמר רבי מנא קומי רבי יוסי: ואנן חמיין רבנן מכרוזין! – אמר ליה: את אין הוויתא משכח – לא נסבת? רבי יונה אבוך לא אמר כן, אלא אמר: הלואי כד נשכח, נשכח מן פיוסרום ולגיו. – אפילו כן, אשכח ולא נסב.

אור ל'שרים

וממשיכים ומספרים: **אמר רבי מנא** (השני, מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור החמישי) **קומי** – לפני **רבי יוסי** (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור הרביעי): **ואנן** (והא אנן) **חמיין רבנין מכרוזין!** – והרי אנחנו רואים את החכמים מכרוזים (מודיעים בקול ומפרסמים ברבים)! (רבי מנא תמה על מה שהתירו לעיל את הגבינה שנמצאה בפונדק של לוי משום מציאה ואמר: והרי אנו רואים, שבמקרים אלה שמצאו שלא בסטרטיא גדולה, החכמים מכרוזים על המציאה ואינם לוקחים אותה לעצמם! - בדרך כלל, הביטוי 'אנן חמיין רבנין' מציין את התנהגותם היום-יומית של החכמים ('סוגיות מצוטטות בירושלמי', "תעודה" י, עמוד 35 הערה 19)) – **אמר ליה:** – אמר לו (רבי יוסי לרבי מנא): **את אין** (ב"שרידי הירושלמי": 'אילו') **הוויתא משכח – לא נסבת?!** – אתה אם היית מוצא - לא לקחת?! (אילו היית מוצא אפילו שלא בסטרטיא גדולה, וכי לא היית לוקח את המציאה לעצמך?!) **רבי יונה** (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור הרביעי) **אבוך לא** (ב"שרידי הירושלמי" נוסף: 'הוה') **אמר כן** – רבי יונה אביך לא היה אומר כך (כמו שאמרת), **אלא אמר** (ב"שרידי הירושלמי" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין המילה 'אמר'): **הלואי כד נשכח, נשכח מן פיוסרום** (צריך לומר: 'פרוסדוס' (מקור המילה ביוונית: פרוסודוס - כניסה)) **ולגיו** – הלואי (להבעת תקווה או משאלה לעתיד) כשאמצא (מציאה), אמצא אף מדרך הכניסה לעיר ולפנים (ואז אוכל לקחת את המציאה לעצמי, מפני שמן הסתם הבעלים התיאשו ממנה. כך היה אומר רבי יונה. הרי שלא רק בסטרטיא גדולה שהכל מהלכים בה זוכים במציאה שמוצאים בה, אלא אפילו בדרך הכניסה לעיר מן הסטרטיא הגדולה זוכים במציאה שמוצאים בה. פרוסדוס הוא דרך הכניסה לעיר, שפנתה מהדרך הראשית לשער העיר טבריה, שהרי כל האמוראים הנזכרים כאן הם חכמי טבריה).

ומוסיפים: **אפילו כן, אשכח ולא נסב** – אפילו כך, מצא

גוי ששחיתתו נבילה (וגם אין לחשוש שהגדי נצלה על ידי גוי). משום כך הגדי הצלוי שנמצא בדרך של גופתא מותר באכילה. **ואישתכח מן דבית רבי** (רבי יהודה הנשיא, תנא בדור החמישי) – ונמצא משל בית רבי (התברר אחר כך שהגדי הצלוי היה שייך ליהודי, לבית רבי יהודה הנשיא, ונכון התירו אותו באכילה. - ולא חששו בגדי זה משום בשר שנתעלם מן העין, שאין לאסור בשר משום כך).

ומספרים עוד: **עיגול דגובנא אישתכח בפונדקא** (מקור המילה ביוונית: פנדוקיון) **דלוי** (בכתב יד הבבלי ובדפוס ונציה הבבלי: 'דלביא') – כיכר של גבינה נמצא בפונדק (אכסניה לעוברי אורח) של לוי (לביא, לוביא (הגלילים החליפו בין ב רפויה ו-ו), יישוב בגליל התחתון, בצד הדרך בין טבריה לציפורי), **והתירוהו** – חכמים התירו את הגבינה למוצא, **משם שני דברים: משם מציאה** – משום שהמוצא את הגבינה זכה בה לעצמו, **ומשם רוב מהלכי דרכים** – משום שרוב העוברים בדרך הם יהודים. ומבארים: **משם מציאה** – **דתני:** – ששונה (התנא) / ששנוי (שנויה ברייתא): **המציל מיד הגנים, מיד הארי, משונת הים, משונת הנהר, מאיסטרטיה גדולה ומפלטיא גדולה** – **הרי אלו שלו, מפני שהבעלים מתייאשין מהן** – כמבואר לעיל. משום כך הגבינה שנמצאה בפונדק של לוי היא של המוצא, שהפונדק של לוי הוא כמו סטרטיא גדולה ופלטאי גדולה, שהמוצא בהם זוכה במציאה לעצמו. **משום רוב מהלכי דרכים** – **משום גבינת הגוי** – כשרוב העוברים בדרך הם יהודים, אין לחשוש שהגבינה שנמצאה בדרך נעשתה על ידי גוי שגבינתו אסורה. משום כך הגבינה שנמצאה בפונדק של לוי מותרת באכילה. **ואישתכח מן דרבי אלעזר בירבי יוסי** (תנא בדור החמישי) – ונמצא משל בית רבי אלעזר בירבי יוסי (התברר אחר כך שהגבינה היתה שייכת ליהודי, לרבי אלעזר בירבי יוסי, ונכון התירו אותה באכילה).

אור לישירים

מדהתירוהו לו משום שחיטה - רובא דישראל נינהו, שמעת מינה: הלכה כרבי שמעון בן אלעזר אפילו ברוב ישראל! - אמר רבא: רוב גויים ורוב טבחי ישראל (הרבים המצויים שם היו גויים, אבל רוב השוחטים שם היו ישראל).

רבי אמי אשכח פרגיות שחוטות בין טבריא לציפורי, אתא לקמיה דרבי אסי, ואמרי לה לקמיה דרבי יוחנן, ואמרי לה בי מדרשא, ואמרו ליה: זיל שקול לנפשך.

רבי יצחק נפחא אשכח קיבורא דאזלי בי אזלווי (מצא פקעת חוטים טוויים בבית הטוויים), אתא לקמיה דרבי יוחנן, ואמרי לה בי מדרשא, ואמרו ליה: זיל שקול לנפשך.

גם בירושלמי לעיל וגם בבבלי סיפרו על דיה שחטפה בשר בשוק וזרקה אותו. במעשה שבבבלי התיר אביי את הבשר שנמצא, ברם בבבלי אמרו, שאפשר שלא התיר משום מציאה כרבי שמעון בן אלעזר, שאמר שהמוצא מציאה במקום שהרבים מצויים שם - הרי זו שלו, כיוון שלא אמר רבי שמעון בן אלעזר ברוב ישראל, אלא התיר מפני שהוא כזוטו של ים, ועוד אמרו, שלא אסר משום בשר שנתעלם מן העין, כיוון שעמד וראהו. ובמעשה שבירושלמי אסר רב את הבשר שנמצא משום בשר שנתעלם מן העין.

גם בירושלמי וגם בבבלי סיפרו על גדי שחוט שנמצא בדרך בין טבריה לציפורי, שהתירוהו משום מציאה כרבי שמעון בן אלעזר, והתירוהו משום שחיטה, אלא שבירושלמי אמרו, שהתירוהו משום רוב ישראל, ובבבלי אמרו, שאפשר שהתירוהו משום מציאה משום רוב גויים, והתירוהו משום שחיטה משום רוב טבחי ישראל.

שונת הים

במשנה אהלות יחו, שנינו: אי זו היא השונית? - כל מקום שהים עולה בזעפו.

פונדקא דלוי

בירושלמי ברכות ז, ד אמרו: רבי ירמיה זמין לחמריה (ביד ברכת הזימון לנהגי החמורים) בפונדקא דלוי (כך הגרסה בכתב יד רומי וב"שרידי הירושלמי").

בדרך המובילה מטבריה להר תבור ולעמק יזרעאל היתה תחנה ידועה ומקום פגישה לעוברי דרכים בפונדק של הכפר לוביא (פונדקא דלוביא). הגרסה לוי היא שיבוש או כינוי ניבי של השם לוביא. המקום נקרא לוביא, כנראה, על שם מין מיוחד של פולים ("ארץ הגליל", עמוד 116).

פרוסדוס

מילה זו נשתבשה בכמה מקומות בירושלמי באופנים שונים כמו כאן.

בירושלמי ברכות ט, א ועבודה זרה, א, ט אמרו: מעשה ברבן

ולא לקח (למרות שהיה רבי יונה אומר כך, מצא פעם אחת מציאה בדרך הכניסה לעיר ולא לקח אותה לעצמו אלא הכריז).

בתוספתא בבא מציעא ב, ב שנו: וכן היה רבי שמעון בן אלעזר אומר: המציל מפי הארי ומפי הזאב ומשוניתו של ים ומשוניתו של נהר, המוצא באסרטיא ובפלטיא גדולה - הרי אלו שלו, מפני שהבעלים מתייאשים מהם.

בירושלמי בבא קמא י, ב אמרו: תני המציל מן הגייס, מן הדליקה, משונית הים, משונית הנהר (כך הגרסה בכתב יד ספרדי. במסירה שלפנינו כתב הסופר: 'משעטת הים, משלולית הנהר', ומגיה שינה את 'שעטת' לשונית) - הרי אלו שלו.

ובירושלמי בבא מציעא ב, ב אמרו: אמוריה (האמורא) דרבי יוחנן אשכח עזיל כריך במקטורא (מצא חוט טווי עטוף במעיל). אתא לגבי רבי יוחנן, אמר ליה: הן אשכחתינה? (איפה מצאתו?) בסימטא? בפלטיא? דו בעי מיפתרינה (שהוא רוצה לפתור אותה) כהדא דרבי שמעון בן אלעזר דמתניתא (כרבי שמעון בן אלעזר של הברייתא בתוספתא הסובר, שהמוצא באסרטיא ובפלטיא גדולה אינו צריך להכריז).

ושם ב, ד אמרו: אמר רבי ירמיה: בפונדק איתפלגון (רבי שמעון בן אלעזר וחכמים)... - אמר רבי יוסה: ...בפונדק - כל עמא מודיי שהוא של מוצאו.

בירושלמי בבא קמא לא נזכרו "אסרטיא ופלטיא", והברייתא שם היא לדעת הכל, ולא נחלקו החכמים על רבי שמעון בן אלעזר אלא במקום שהרבים מצויים שם.

בבבלי בבא מציעא כד, א-ב אמרו: וכן היה רבי שמעון בן אלעזר אומר: המציל מן הארי ומן הדוב ומן הנמר ומן הברדלס ומן זוטו (גאותו) של ים ומשלוליתו (שטפונו) של נהר, המוצא בסרטיא ופלטיא גדולה ובכל מקום שהרבים מצויים שם - הרי אלו שלו, מפני שהבעלים מתייאשים מהם.

דיה אחת חטפה בשר בשוק, וזרקה אותו בין הדקלים של בית בר מריון. אתא (המוצא) לקמיה דאביי. אמר ליה: זיל שקול לנפשך. - והא רובא דישראל נינהו (בשוק), שמעת מינה: הלכה כרבי שמעון בן אלעזר אפילו ברוב ישראל (כשמוצא במקום שהרבים המצויים שם הם ישראל, שאין הבעלים עשויים להתייאש!) - שאני דיה, דכזוטו של ים דמי (נחשב כהפקר). - והא אמר רב: בשר, כיוון שנתעלם מן העין - אסור! - בעומד ורואהו (משחטפה הדיה את הבשר עד שזרקה אותו, ואין לחשוש שמא נתחלף בנבילה).

רבי חנינא מצא גדי שחוט בין טבריא לציפורי והתירוהו לו. אמר רבי אמי: התירוהו לו משום מציאה - כרבי שמעון בן אלעזר, משום שחיטה - כרבי חנינא בנו של רבי יוסי הגלילי. דתניא: הרי שאבדו לו גדייו ותרנגוליו והלך ומצאן שחוטים - רבי יהודה אוסר, ורבי חנינא בנו של רבי יוסי הגלילי מתיר.

הלכה ו (בדפוסי המשנה: הלכה ד-ה; בדפוסי התלמוד: הלכה ג)

משנה

בהמה שנמצאת מירושלם עד מגדל עדר, וכמידתה לכל רוח, זכרים – עולות, נקיבות – זבחי שלמים. רבי יהודה אומר: הראוי לפסחים – לפסחים, קודם לרגל שלשים יום.

בראשונה היו ממשכנין את מוצאייה, עד שהוא מביא נסכיה. חזרו להיות מניחין אותה ובורחין. התקינו בית דין שיהו נסכיה באין משל ציבור.

אור ל'שרים

שהוא ראוי לקורבן פסח, – לפסחים – מותר לו להקריבו לפסחו, קודם לרגל שלשים יום – אם מצאו לפני חג הפסח שלושים יום, שמאותה שעה מתחילים להפריש צאן לפסחים, ויש לחשוש שמא קורבן פסח הוא זה שנמצא, לכן יקריב אותו המוצאו לשם פסחו (אבל תנא קמא סבור, שאין לחשוש שמא פסח הוא, כיוון שלפני חג הפסח בעליו נזהרים בו שלא יאבד (בבלי קידושין נה,ב)).

בראשונה (בתחילה, בימים שעברו) היו ממשכנין את מוצאייה, עד שהוא מביא נסכיה – מי שמצא בהמה בירושלים או סמוך לה, אם היה שוהה מלהביא משלו את מנחת הנסכים (סולת כלולה בשמן ויין לנסך) שיש להביא עם אותו קורבן שנמצא, היו בית דין נוטלים משכון ממנו, כדי להכריח אותו להביא את נסכיה (וכשהוא מביא את נסכיה היו מחזירים לו את משכונו). חזרו להיות מניחין אותה ובורחין – כיוון שראו בני אדם שהיו מוכרחים להביא משלהם את נסכיה של הבהמה שמצאו, שינו מה שעשו ולא הקריבו אותה, והיו משאירים אותה במקום שמצאו אותה או במקדש. התקינו בית דין – הנהיגו חכמים תקנה, שיהו נסכיה באין משל הציבור – מתרומת הלשכה.

המשנה אינה עוסקת בשאלת השבת אבידה, אלא רק בדן הבהמה לאחר שלא נמצאו בעליה והרי היא של המוצא אותה.

מירושלים עד מגדל עדר

במסכת אבות דרבי נתן נוסח ב פרק לט נאמר: ממגדל עדר ועד חומות ירושלים, המוכר בהמה לחבירו - ראייה למוכר לומר חולין מכתריה. ושאר כל ארץ ישראל - ראייה ללוקח לומר לחולין לקחתיה.

גם בהלכה זו מגדל עדר היא גבול ירושלים. בתחום ירושלים סתם מכירת בהמה היא לשם קורבן והמוכר צריך להצהיר שמכר אותה לשם חולין, ובשאר ארץ ישראל סתם מכירה היא לשם חולין והקונה צריך להצהיר שקנה אותה לשם קורבן.

☆☆☆

גמליאל שראה אישה אחת נאה גויה ובירך עליה. - זו דרכו של רבן גמליאל להסתכל בנשים? - אלא דרך עקמומית היתה, כגון ההן פרוסדוס (שהוא דרך עקומה), והביט בה שלא בטובתו (שמי שפונה מהסטרטיא לפרוסדוס פוגש באנשים מבלי שרואה אותם תחילה). ובירושלמי עירובין ח,ח אמרו: רבי לעזר שאל לרבי יוחנן: ההן פרוסדוס, זרק מתוכה לרשות הרבים או מרשות הרבים לתוכה? (האם הפרוסדוס אין לו דין רשות הרבים, מכיוון שהוא עקום ואינו מפולש באופן ישר משני הצדדים לרשות הרבים?)

פרוסדוס הוא שביל הכניסה לעיר, שפנה מהסטרטיא (הדרך הראשית) לשער העיר, וכדרך שבילי הכניסה בערים העתיקות המוקפות חומה היה שביל כניסה זה עקום ואלכסוני ("הירושלמי כפשוטו" עירובין ח,ח; "מחקרים בתורת ארץ ישראל", עמודים 419-421)

☆☆☆

הלכה ו (בדפוסי המשנה: הלכה ד-ה; בדפוסי התלמוד: הלכה ג)

משנה

בהמה – הראויה לקורבן, שנמצאת מירושלים עד מגדל עדר (מקום בסביבות ירושלים, ליד בית לחם או בין בית לחם וירושלים. מקום בשם זה סמוך לבית לחם נזכר בבראשית לה,כא. מקום זה נזכר גם במיכה ד,ח), וכמידתה לכל רוח – וכן אם נמצאה בהמה בצד אחר של ירושלים באותו מרחק שיש מירושלים עד מגדל עדר, זכרים – עולות – אם הבהמה שנמצאה היא זכר - הרי היא קריבה עולה, שחזקתה שיצאה מירושלים, וכל הבהמות בירושלים הן מן הסתם קורבנות, וזכרים שאפשר שהם עולות החמירו להחזיק אותם בעולות, שעולות אינן באות אלא מן הזכרים בלבד, נקיבות – זבחי שלמים – אם הבהמה שנמצאה היא נקיבה - הרי היא קריבה שלמים, שרוב הנקיבות בירושלים הן שלמים שנקנו ממעות מעשר שני, שנקיבות אינן ראויות לעולה. רבי יהודה (בר אלעאי, מגדולי התנאים בדור הרביעי) אומר: הראוי לפסחים – המוצא כבש או עז זכר בן שנה,

תלמוד

רבי הושעיה רבא אמר: (רבא) [לבא] בדמיהן שנו. – אמר ליה רבי יוחנן: אומרים לו לאדם: צא ומעול בקדשים?! אלא הילכו בהן אחר הרוב, אם רוב זכרים – עולות, אם רוב נקיבות – זבחי שלמים. – ואין השלמים באין מן הזכרים ומן הנקיבות?! כיצד הוא עושה? – מוציאן לחולין וחוזר ועושה אותן עולות. – אמר רבי זעורה: כמה דאת אמר תמן: תניי בית דין הוא על המותרות שיקרבו עולות, כן את אמר אוף הכא: תניי בית דין הוא על האובדות שיקרבו

אור לישירים

תלמוד

שרוב הנקיבות בירושלים הן שלמים, שנקיבות אינן ראויות לעולה, ולכן אנו מניחים שהבהמה שנמצאה היא שלמים.

ותמהים (על רבי יוחנן): ואין השלמים באין מן הזכרים ומן הנקיבות?! (בתמיהה) – וכי אין קורבנות שלמים באים גם מן הזכרים?! והרי שלמים באים גם מן הזכרים! וכיוון שזכרים ראויים לשלמים, אין רוב הזכרים עולות, ואם כן, אין לומר כדברי רבי יוחנן בפירוש המשנה, שאם הבהמה שנמצאה היא זכר, יקריב אותה עצמה עולה, מפני שרוב הזכרים הם עולות! ולכן יש לשאול: כיצד הוא עושה? – אם הבהמה שנמצאה היא זכר, באיזה אופן המוצא את הבהמה עושה שיקריב אותה עצמה עולה?

ומשיבים: מוציאן לחולין וחוזר ועושה אותן עולות – אם הבהמה שנמצאה היא זכר, המוצא את הבהמה מחלל את קדושתה על מעות, ולאחר שיצאה הבהמה לחולין הוא שב ומקדיש אותה לעולה ומקריב אותה (ויביא במעות הללו שתי בהמות, ויתנה ויאמר, שאם המעות הללו הן דמי עולה, שהבהמה שנמצאה היתה עולה – תהיה הראשונה עולה והשנייה תהיה שלמי נדבה, ואם המעות הללו הן דמי שלמים, שהבהמה שנמצאה היתה שלמים – תהיה השנייה שלמים והראשונה תהיה עולת נדבה).

במקבילה נוסף: "וקשיא, יש חטאת קריבה עולה?! – אמר רבי חנינה: תנאי בית דין הוא על המותרות שיקרבו עולות". ונראה שהוא העתקה מהירושלמי לעיל ד, בעניין שעירים של חטאת שהותירו שדינם שהם קרבים עולות, ששם הקשו ותירצו כך. העתקה זו נעשתה, משום שגם רבי חנינה בירושלמי לעיל וגם רבי זעורה להלן אמרו בעניין שעירים של חטאת שהותירו, שתנאי בית דין הוא על המותרות שיקרבו עולות. גם בירושלמי לעיל ז,א, בעניין מעות שנמצאו בין קינים לגוזלי עולה הקשו ותירצו כך.

אמר רבי זעורה: כמה דאת אמר תמן: תניי בית דין הוא על המותרות שיקרבו עולות, כן את אמר אוף

במשנה שנינו: "בהמה שנמצאת מירושלים עד מגדל עדר... זכרים – עולות, נקיבות – זבחי שלמים".

כאן התחלת מקבילה בירושלמי קידושין ב,ח. רבי הושעיה רבא – הגדול (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור הראשון) אמר: (רבא) [לבא] (תוקן על פי המקבילה, וכן הוא בכתב יד הבבלי ובדפוס ונציה הבבלי) [בדמיהן שנו] – לעניין הקורבן הבא בדמי הבהמה שנמצאת שנו חכמים במשנתנו את ההלכה: "זכרים – עולות, נקיבות – זבחי שלמים", שכוונת המשנה היא, שהמוצא את הבהמה רשאי ליהנות בה אלא שעליו להביא בדמיה קורבן, אם הבהמה שנמצאה היא זכר – יביא בדמיה עולה, ואם היא נקיבה – יביא בדמיה שלמים.

אמר ליה – אמר לו (לרבי הושעיה) רבי יוחנן (גדול אמוראי ארץ ישראל בדור השני): אומרים (במקבילה ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'ואומרין') לו לאדם: "צא ומעול בקדשים"?! – וכי אומרים לאדם שיחטא וימעול בקודשים (ייהנה מן הקודשים)?! והרי הנהנה מבהמה תמימה (שאינן בה מום) שהוקדשה להקרבה על המזבח – מועל בקודשים! ואם כן, אין לומר כדברי רבי הושעיה, שכוונת המשנה היא, שהמוצא בהמה בירושלים או סמוך לה, שהיא מן הסתם קורבן, רשאי ליהנות בה אלא שעליו להביא בדמיה קורבן, שהרי לא ייתכן שהמשנה מתירה לאדם למעול! – כך תמה רבי יוחנן על דברי רבי הושעיה בפירוש המשנה. אלא הילכו בהן אחר הרוב – כוונת המשנה אינה כמו שאמר רבי הושעיה, אלא כוונתה היא, שהמוצא את הבהמה צריך להקריב אותה עצמה, שבבהמות שנמצאו בירושלים או סמוך לה הולכים אחר הרוב, אם (נראה שצריך לומר: 'אם זכרים') רוב זכרים עולות – אם הבהמה שנמצאה היא זכר – יקריב אותה עצמה עולה, מפני שרוב הזכרים בירושלים הם עולות, ולכן אנו מניחים שהבהמה שנמצאה היא עולה, ואם (נראה שצריך לומר: 'ואם נקיבות') רוב נקיבות זבחי שלמים – אם הבהמה שנמצאה היא נקיבה – יקריב אותה עצמה שלמים, מפני

עולות. – אמר רבי יוסה לרבי יעקב בר אחא: אין זה מזיד?! – אמר ליה: מכיון שהוא תניי בית דין, אין זה מזיד.

אור לישירים

זמן שמקדישים קורבנות, שאם אבדו קורבנות זכרים ונמצאו בירושלים או סמוך לה, יקריבו אותם לשם קורבנות עולה, ואפילו לא הוקדשו מתחילה לעולה, ולכן, אם הבהמה שנמצאה היא זכר - יקריב אותה עצמה עולה, מכיוון שהוא תנאי בית דין, ואינו צריך להוציא אותה לחולין ולחזור ולעשות אותה עולה. - רבי זעורה בא לתרץ תירוץ אחר לתמיהה על רבי יוחנן: "ואין השלמים באין מן הזכרים ומן הנקיבות?!"

עד כאן המקבילה בירושלמי קידושין.

בבבלי קידושין נה-א-ב אמרו: תנן התם: בהמה שנמצאת בירושלים למגדל עדר וכמידתה לכל רוח, זכרים - עולות, נקבות - זבחי שלמים. - אטו זכרים - עולות הוא דהווי, זבחי שלמים לא הווי?

אמר רבי אושעיא: בבא לחוב בדמיהם עסקינן (שרוצה ליהנות במזיד מהבהמות שנמצאו ולהוציאן לחולין ולהתחייב להקדש כל מה שגזל מן ההקדש), והכי קאמר: (אם הבהמות שנמצאו הם זכרים) חיישינן שמא עולות הם (וחייב להביא דמים לשם עולה בנוסף לדמים לשם שלמים), ורבי מאיר היא, דאמר: הקדש - במזיד מתחלל (כשנהנה בו).

תהי בה רבי יוחנן (הקשה על הסברו של רבי אושעיא למשנה): וכי אומרים לו לאדם: עמוד וחטוא (שישתמש בקודשים במזיד וימעל בהם) בשביל שתזכה (שיתחייב להקדש כל מה שגזל מן ההקדש)?! (הרי ודאי אסור לעשות כך לכתחילה!)

אלא אמר רבי יוחנן: (אם הבהמה שנמצאה היא זכר) ממתין לה עד שתומם (שייפול בה מום, ויהיה רשאי לחללה), ומייתי שתי בהמות (תמימות) ומתנה (ואומר, שאם היתה הבהמה שנמצאה עולה - תהיה הראשונה עולה תחתיה והשנייה תהיה שלמי נדבה, ואם היתה הבהמה שנמצאה שלמים - תהיה השנייה שלמים תחתיה והראשונה תהיה עולת נדבה, והבהמה שנמצאה מותרת לו).

רש"י פירש את דברי רבי אושעיא, שמדובר במי שמחלל בהמת קודשים על בהמה של חולין, ומפני הספק כדי לצאת ידי חובה הוא צריך לחללה על שתי בהמות, אחת לעולה ואחת לשלמים. ראשונים (תוספות, רמב"ן, רשב"א, ריטב"א ועוד) הקשו עליו, שלפי זה מדובר כאן בחילול בהמת קודשים תמימה, ולעניין זה לא שמענו שרבי מאיר מקל יותר מאחרים. ומשום כך פירשו את דברי רבי אושעיא, שמדובר באדם שיודע שהבהמה של קודש והוא מועל בה ומתכוון לקנותה לעצמו, אלא שהוא רוצה להחזיר להקדש את מה שמעל בה. לפי זה מתיישבים היטב דברי הבבלי שמדובר כאן במעילה בקודשים. ראשונים אלה

הכא: תניי בית דין הוא על האובדות שיקרבו עולות.
אמר רבי יוסה לרבי יעקב בר אחא: אין זה מזיד?! – אמר ליה: מכיון שהוא תניי בית דין, אין זה מזיד.

במקבילה באו דברי רבי יוסה ורבי יעקב בר אחא לפני דברי רבי זעורה, ובדברי רבי זעורה יש חיסרון. נראה שדברי רבי יוסה ורבי יעקב בר אחא מוסבים על מה שהשיבו לעיל ("מוציאן לחולין וחוזר ועושה אותן עולות") ולא על דברי רבי זעורה, ויש להפוך את סדר המימרות כמו שהוא במקבילה.

וזה פירושו של הקטע הזה:

אמר רבי יוסה (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור הרביעי) **לרבי יעקב בר אחא** (אמורא ארץ ישראל בדור השלישי והרביעי): **אין** (במקבילה, ב"שרידי הירושלמי", בכתב יד שקלים ובדפוס ונציה הבבלי: 'ואין') **זה מזיד** (חוטא מתוך כוונה רעה)?! (בתמיהה) – וכי אין המוציא את הבהמה לחולין חוטא במזיד?! שהרי אסור לחלל בהמה תמימה שהוקדשה להקרבה על המזבח! ואם כן, אין לומר, שהמוצא את הבהמה מוציא אותה לחולין!
אמר ליה: – אמר לו (רבי יעקב בר אחא לרבי יוסה): **מכיון שהוא תניי** (תנאי) **בית דין, אין זה מזיד** – תקנה היא שהתקינו חכמים הראשונים, ורואים אותה כאילו היא תנאי שמתנים בכל זמן שמקדישים קורבנות, שאם אבדו קורבנות זכרים ונמצאו בירושלים או סמוך לה, יוציאו אותם לחולין ויחזרו ויעשו אותם עולות, ומכיוון שהוא תנאי בית דין, הרי כשהמוצא את הבהמה מוציא אותה לחולין, ברשות בית דין הוא עושה, ואינו חוטא במזיד.

ומציעים היסק (כדי לתרץ את התמיהה על רבי יוחנן): **אמר רבי זעורה** (רבי זירא, מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור השלישי): **כמה דאת אמר תמן: – כמו שאתה אומר שם** (בעניין שעירים של חטאת שהותירו שדינים שהם קרבים עולות): **תניי** (תנאי) **בית דין הוא על המותרות שיקרבו עולות** – תקנה היא שהתקינו חכמים הראשונים, ורואים אותה כאילו היא תנאי שמתנים בכל זמן שנקנים קורבנות, שאם נותרו קורבנות ולא הוצרכו לשם מה שנקנו, יקריבו אותם לשם קורבנות עולה לקיץ המזבח, ולכן השעירים שנותרו קריבים עולות, **כן את אמר אוןף הכא: – כך אתה אומר גם כאן** (בעניין בהמות שנמצאו בירושלים או סמוך לה): **תניי** (תנאי) **בית דין הוא על האובדות שיקרבו עולות** – תקנה היא שהתקינו חכמים הראשונים, ורואים אותה כאילו היא תנאי שמתנים בכל

הלכה ז (בדפוסי המשנה: הלכה ו; בדפוסי התלמוד: המשך הלכה ג)

משנה

אמר רבי שמעון: שבעה דברים התקינו בית דין, וזה אחד מהן. גוי ששילח עולתו ממדינת הים ושילח עמה נסכיה – קריבין משלו, ואם לאו – קריבין משל ציבור. וכן גר שמת והניח זבחים, אם יש לו נסכים – קריבין משלו, ואם לאו – קריבין משל ציבור. תניי בית דין הוא על כהן גדול שמת, שתהא מנחתו קריבה משל ציבור; רבי יהודה אומר: משל יורשין. ושלימה היתה קריבה.

אור ל'שרים

נסכיה, לפי שהוא במדינת הים, – קריבין משל הציבור – מביאים את הנסכים מתרומת הלשכה (יש להניח שהוא הדין כשיהודי שילח את עולתו מחוץ לארץ, אלא שיהודי יודע שקורבן עולה חייב להיות מוקרב עם נסכים והוא משלח עימה נסכים, אבל גוי אינו יודע שקורבן עולה טעון נסכים ולכן קרבים הנסכים משל הציבור). תקנה שלישית: **וכן גר שמת והניח זבחים** – שהפריש בהמות לקורבנות, ואין לו יורשים שיירשו את נכסיו ויביאו נסכים לזבחי מנכסיו, **אם יש לו נסכים** – שהפריש גם את הנסכים או את דמיהם מנכסיו בחייו, – **קריבין משלו** – מן הנסכים שלו, **ואם לאו** – אם לא הפריש נסכים בחייו, והרי כל נכסיו שהשאיר הם הפקר, וכל הקודם לזכות בהם זכה, – **קריבין משל הציבור** – מביאים את הנסכים מתרומת הלשכה (המשנה נקטה גר, משום שלישראל שמת יש יורשים תמיד, ואם הניח זבחים, יורשיו מביאים את הנסכים לזבחי מנכסיו).

תקנה רביעית: **תניי בית דין הוא** – חכמים התנו והתקינו, **על כהן גדול שמת** – ועדיין לא מינו כוהן גדול אחר תחתיו, **שתהא מנחתו** – עשירית האיפה שלו, שעליו להקריב בכל יום משלו, מחציתה בבוקר ומחציתה בערב (מנחה זו נקראת מנחת חביתים, הואיל והיא נעשית על מחבת), **קריבה משל הציבור** – מתרומת הלשכה; **רבי יהודה** (בר אלעאי, מגדולי התנאים בדור הרביעי) **אומר: משל היורשין** – המנחה קריבה מנכסיהם של יורשי הכוהן הגדול שמת, ולא היה תנאי בית דין בעניין זה. **ושלימה היתה קריבה** – כשמת הכוהן הגדול, לא היתה המנחה קריבה מחציתה בבוקר ומחציתה בערב, כדרך שהיתה קריבה בחייו, אלא היתה קריבה עשירית האיפה שלימה, בין לדעת רבי שמעון שתנאי בית דין הוא שהיא קריבה משל הציבור, ובין לדעת רבי יהודה שהיא קריבה משל היורשים.

דרכם של שוני משניות להסמיך זו לזו הלכות שיש להן מכה משותף או נוסח שווה. במשניות משמשת "וכן" סימן מובהק להשלמה. במשנתנו "גוי ששלח... וכן גר שמת..." הן הלכות

פירשו את לשונו של רבי יוחנן בבבלי "עמוד וחטא" על פי לשונו המפורשת בירושלמי "צא ומעול", הרי שיש כאן מעילה.

בבבלי הביאו את דברי רבי אושעיא בתשובה לשאלה ששאלו על המשנה: "ואין השלמים באים מן הזכרים ומן הנקיבות?!" לשונו של רבי אושעיא בבבלי דומה ללשונו בירושלמי, אלא שבבבלי הוסיפו "והכי קאמר" וכו' כדי להשיב על השאלה ששאלו על המשנה. מן הירושלמי נראה, שרבי אושעיא עצמו לא בא להשיב על שאלה זו אלא רק לפרש את המשנה. לשון שאלתו של רבי יוחנן על רבי אושעיא בבבלי "וכי אומרים לו לאדם" וכו' דומה ללשונו בירושלמי. בירושלמי שאלו "ואין השלמים באים מן הזכרים ומן הנקיבות?!" על דברי רבי יוחנן בפירוש המשנה. דברי רבי יוחנן בבבלי בפירוש המשנה ("ממתין לה עד שתומם" וכו') אינם כמו שיישבו את דבריו בירושלמי ("מוציאן לחולין וחוזר ועושה אותן עולות").

☆☆☆

הלכה ז (בדפוסי המשנה: הלכה ו; בדפוסי התלמוד: המשך הלכה ג)

משנה

אמר רבי שמעון (בן יוחאי, תנא בדור הרביעי): שבעה דברים התקינו בית דין – בעניין נסכים ובעניינים אחרים, וזה אחד מהן – אחת מהתקנות הללו היא התקנה ששנינו בהלכה הקודמת, שהמוצא בהמה בירושלים או סמוך לה והוא מקריב אותה, נסכיה באים משל הציבור. ואלו הן שאר שש התקנות (כמפורט בהלכה זו ובהלכה הבאה):

תקנה שנייה: **גוי ששילח עולתו ממדינת הים** (כינוי לכל אחת מן הארצות שמעבר לים) – והרי שנינו (לעיל פרק א הלכה ה), שמקבלים מיד הגויים נדרים ונדבות, ושילח עמה נסכיה – מנחת הנסכים (סולת בלולה בשמן ויין לנסך) שיש להביא עם העולה, – **קריבין משלו** – מן הנסכים או מדמי הנסכים ששלח, **ואם לאו** – אם לא שלח נסכים עם עולתו, ואי אפשר לומר לו להביא עימה את

תלמוד

אמר רבי יסא: °עד דאנא תמן, שמעית קל רב יהודה שאל שמואל: הפריש שקלו ומת? – אמר ליה: יפלו לנדבה.
 מותר עשירית האיפה שלו – רבי יוחנן אמר: יוליכם לים המלח. רבי אלעזר אמר: יפלו לנדבה.
 עשירית האיפה של כהן גדול – רבי יוחנן אומר: חוצה אותה ואחר כך מקדשה. רבי שמעון בן לקיש אמר: מקדשה ואחר כך חוצה אותה.
 מתניתא פליגא על רבי יוחנן: מקריב מחצה ומחצה אביד. – פתר לה, שכן

אור לישירים

אמר: יפלו לנדבה – מותר המעות הולך לשופרות של נדבה.

שוות בלשונן כמעט מילה במילה. לפני שהושלמה "וכן גר" נמנו מלח ועצים (בהלכה הבאה) לשני דברים ("עיונים בספרות התלמוד", עמוד 140).

☆☆☆

תלמוד

כאן התחלת מקבילה בירושלמי עירובין ו,ח ושקלים ב,ה ו-א,א.

מספרים: **אמר רבי יסא** (רבי אסי, אמורא ארץ ישראל בדור השלישי): **עד דאנא תמן** – עד שאני שם (בזמן שהייתי בבבל), **שמעית קל רב יהודה** (מגדולי אמוראי בבבל בדור השני) **שאל שמואל** (צריך לומר כמו ב"שרידי הירושלמי" ובמקבילות: 'לשמואל') (מגדולי אמוראי בבבל בדור הראשון): – שמעתי את קול רב יהודה שואל את שמואל: **הפריש שקלו ומת** (המילה 'ומת' נוספה במסירה שלפנינו בין השיטין על ידי מגיה, וכן הוא בכל הנוסחאות והמקבילות) – קודם שמסרו לגזבר, מה עושים בשקל שהפריש? האם נאמר, שמאחר שהפריש זכה בו ההקדש ויפול ללשכה, או שמא דבר זה אמור כשהתערבב שקלו ואי אפשר לעמוד עליו, אבל כאן – לא, שהרי הוא בעין (תלמיד רשב"ש). – **אמר ליה**: – אמר לו (שמואל לרב יהודה): **יפלו לנדבה** – השקל הולך לשופרות של נדבה, ולא ללשכה.

עד כאן המקבילה בירושלמי עירובין ושקלים. נראה ששני הקטעים האלה הם העברה מהירושלמי לעיל ב,ה. הקטע "אמר רבי יסא..." הועתק לכאן מהירושלמי שם אגב הקטע שאחריו "מותר עשירית האיפה שלו..." שהועתק לכאן משם משום שאמרו להלן "אפילו מעות (של מותר עשירית האיפה של כוהן גדול) ילכו לים המלח".

☆☆☆

כיוון ששנינו במשנה תנאי בית דין בעניין מנחתו של כוהן גדול שמת, מדברים כאן בעניין מנחת כוהן גדול. במשנה מנחות ד,ה שנינו: חביתי כוהן גדול (מנחת חביתם שהיה הכוהן הגדול מביא בכל יום, מחציתה בבוקר ומחציתה בערב) לא היו באות חציים (לא היה מביא בשני חצאים, חצי עישרון בבוקר וחצי עישרון בערב), אלא מביא עישרון (עשירית האיפה סולת) שלם וחוצהו (מחלק את העישרון לחצאים, ולש מכל חצי עישרון שש חלות מצות, שהן שתיים עשרה חלות לכל העישרון), ומקריב מחצה בבוקר ומחצה בין הערביים.

מביאים מחלוקת: **עשירית האיפה של כהן גדול** – שהוא מביא עשירית האיפה סולת שלימה וחוצה אותה ומקריב מחצית בבוקר ומחצית בערב, – **רבי יוחנן אמר** (שלוש מילים אלו נוספו במסירה שלפנינו על הגיליון על ידי מגיה, וכן הוא בכל הנוסחאות): **חוצה אותה ואחר כך מקדשה** – צריך לחלק את עשירית האיפה לשני חצאים בשני כלים של חול, ואחר כך לתת כל אחד משני החצאים בכלי שרת ולקדשם קדושת הגוף. **רבי שמעון בן לקיש** (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור השני) **אמר**: **מקדשה ואחר כך חוצה אותה** – צריך לתת את עשירית האיפה בכלי שרת כשהיא שלימה ולקדשה קדושת הגוף, ואחר כך לחלק אותה לשני חצאים.

ומקשים (על רבי יוחנן ממקור תנאי): **מתניתא פליגא** –

ומביאים מחלוקת: **מותר עשירית האיפה שלו** – של כוהן, שהוא חייב להקריב עשירית האיפה סולת ביום שמתחנך לעבודה בבית המקדש או כשנתמנה לכוהן גדול ומתחיל בעבודה (מנחת חינוך), או של כוהן גדול, שהוא חייב להקריב בכל יום עשירית האיפה סולת (מנחת כוהן משיח, הנקראת גם מנחת חביתם), ואם נותרו לו מעות לאחר שקנה אותה מהן, – **רבי יוחנן אמר** (גדול אמוראי ארץ ישראל בדור השני): **יוליכם לים המלח** – כלומר, הוא צריך לזרוק את המעות שנותרו למקום שאי אפשר להוציאן משם, כדי שלא יבואו בהן לידי תקלה. **רבי אלעזר** (בן פדת, אמורא בדור השני)

אפילו מעות ילכו לים המלח. – מתניתא פליגא על רבי שמעון בן לקיש: נמצאו שני חציין קריבין ושני חציין אבידין. ותני עלה: מחצה זה ראשון מחצה שני תעובר צורתו ויצא לבית השריפה. – פתר לה כרבי ישמעאל, דרבי ישמעאל אמר: עשרון מקדש.

אור לישירים

ושני חציין אבידין – כמבואר בכרייתא המובאת להלן. ותני עלה: – ושונה (התנא) / ושנוי (שנויה ברייתא בתוספתא) עליה (על המשנה): מחצה זה (ב"שרידי הירושלמי" אין המילה 'זה') ראשון [מחצה שני תעובר צורת(1)] [ויצא] לבית השריפה (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין המשפט "ותני עלה...") – החצי שנשאר מעשרונו של הכוהן הגדול הראשון והחצי שנשאר מעשרונו של הכוהן הגדול השני, מניחים אותם עד שייפסלו בלינה, ויוצאים לבית השריפה, כיוון שאינם קריבים (הברייתא מוסיפה על המשנה ומפרשת את מה שאמרה המשנה ששני חצאים אובדים). הרי שנתקדש החצי שנשאר מעשרונו של הכוהן הגדול השני קדושת הגוף בכלי שרת, ולכן תעובר צורתו, ומכאן שהוא מקדש את עשירית האיפה ואחר כך חוצה אותה, כי אילו היה חוצה אותה ואחר כך מקדש אותה, מדוע החצי שנשאר תעובר צורתו, והרי כשחצה עדיין לא קידש, וכיוון שאין צריך להקריב אלא מחצה, לא קידש אלא את החצי שהקריב, והואיל ולא נתקדש החצי שנשאר קדושת הגוף בכלי שרת אינו אבד, אלא יפדה אותו, כיוון שכשהביא את עשירית האיפה מביתו הקדישה קדושת דמים בפה. מהמשנה יש ללמוד, שהוא מקדש את עשירית האיפה ואחר כך חוצה אותה, וזה שלא כרבי יוחנן שאמר שהוא חוצה אותה. ומתריצים: פתר לה – פותר אותה (רבי יוחנן מפרש ומסביר את המשנה שממנה הקשו עליו), שכן אפילו מעות ילכו לים המלח – אף אם נאמר שחוצה את עשירית האיפה ואחר כך מקדש אותה, ולא נתקדש החצי האחר קדושת הגוף בכלי שרת, מכל מקום הוא אבד, ואין לו תקנה בפדיון, שכן רבי יוחנן הולך לשיטתו שאמר לעיל, שמעות שנותרו לכוהן גדול לאחר שקנה מהן את עשירית האיפה שלו – צריך להוליכן לים המלח ולאבדן, ואם מותר עשירית האיפה שלו אבד, בוודאי שהחצי האחר שנשאר דינו כך.

המשנה (המקור התנאי, והוא המשנה מנחות ד,ה) חלוקה על רבי יוחנן: שנינו במשנה: כוהן (גדול) שהקריב מחצה בשחרית ומת (שמת לאחר שהקריב מחצית מנחתו בבוקר), ומינו כוהן (גדול) אחר תחתיו (באותו יום, לפני בין הערביים) – לא יביא (הכוהן הגדול השני) חצי עישרון מביתו (להקריבו בין הערביים), ולא חצי עשרונו של ראשון (לא יקריב את החצי שנשאר מן העישרון שהביא הכוהן הגדול הראשון בבוקר), אלא מביא עישרון שלם וחוצהו, ומקריב מחצה – בין הערביים, ומחצה אביד – מניחים את החצי האחר עד שייפסל בלינה, ויוצא לבית השריפה. הרי שנתקדש החצי האחר קדושת הגוף בכלי שרת, ולכן הוא אובד, ומכאן שהוא מקדש את עשירית האיפה ואחר כך חוצה אותה, כי אילו היה חוצה אותה ואחר כך מקדש אותה, מדוע החצי האחר אובד, והרי כשחצה עדיין לא קידש, וכיוון שאין צריך להקריב אלא מחצה, לא קידש אלא את החצי שהקריב, והואיל ולא נתקדש החצי האחר קדושת הגוף בכלי שרת אינו אבד, אלא יפדה אותו, כיוון שכשהביא את עשירית האיפה מביתו הקדישה קדושת דמים בפה. מהמשנה יש ללמוד, שהוא מקדש את עשירית האיפה ואחר כך חוצה אותה, וזה שלא כרבי יוחנן שאמר שהוא חוצה אותה ואחר כך מקדש אותה. ומתריצים: פתר לה – פותר אותה (רבי יוחנן מפרש ומסביר את המשנה שממנה הקשו עליו), שכן אפילו מעות ילכו לים המלח – אף אם נאמר שחוצה את עשירית האיפה ואחר כך מקדש אותה, ולא נתקדש החצי האחר קדושת הגוף בכלי שרת, מכל מקום הוא אבד, ואין לו תקנה בפדיון, שכן רבי יוחנן הולך לשיטתו שאמר לעיל, שמעות שנותרו לכוהן גדול לאחר שקנה מהן את עשירית האיפה שלו – צריך להוליכן לים המלח ולאבדן, ואם מותר עשירית האיפה שלו אבד, בוודאי שהחצי האחר שנשאר דינו כך.

ומתריצים: פתר לה – פותר אותה (רבי יוחנן מפרש ומסביר את הברייתא שממנה הקשו עליו) כרבי ישמעאל (מגדולי התנאים בדור השלישי), דרבי ישמעאל (הסופר במסירה שלפנינו כתב 'שמעון' ותיקן ל'ישמעאל'. בדפוס ונציה הבבלי: 'שמעון' (פעמיים), וכן הוא בתלמיד רשב"ש) אמר: עשרון מקדש – כשהכוהן הגדול מביא את עשירית האיפה שלו, הוא צריך למדוד אותה בכלי מידה של עישרון (עשירית

ומקשים (עוד על רבי יוחנן ממקור תנאי): מתניתא פליגא – המשנה (המקור התנאי, והוא הברייתא להלן) חלוקה על רבי שמעון בן לקיש (נראה שצריך לומר כמו בדפוס ונציה הבבלי: 'על רבי יוחנן', וכן הגיהו הגר"א ו"קורבן העדה"): שנינו בהמשך המשנה (מנחות ד,ה): נמצאו שני חציין קריבין – החצי שהביא הכוהן הגדול הראשון בבוקר והחצי שהביא הכוהן הגדול השני בערב,

כשהכהן מתקרב תחילה לעבודה, מביא עשירית שלו, ועובדה בידו. אחד כהן

אור ל'שרים

האחר להקריב מחצית מנחת חביתים בין הערבים) חצי עישרון מבינו או חצי עישרון של ראשון (הכהן הגדול שמת)! - תלמוד לומר: "ומחציתה בערב" (ויקרא ו) - מחצה משלם הוא מקריב. הא כיצד? מביא עישרון שלם (מבינו) וחוצהו, ומקריב מחצה ומחצה אבד. נמצאו שני חצאים קריבים ושני חצאים אובדים. תני תנא קמיה דרב נחמן: מחצה ראשון (של הכהן הגדול הראשון שמת) ומחצה שני (של הכהן הגדול השני, שאובדות) תעובר צורתן (תחילה, שייפסלו בלינה) ויצאו לבית השריפה. - אמר ליה רב נחמן: בשלמא ראשון (החצי של הראשון) - איחזי להקרבה (לפני שמת הכהן הגדול הראשון, ולכן תעובר צורתו לפני שיישרף, מפני שפסולו בבעלים הוא, שמת הכהן הגדול, וכל קורבן שפסולו בבעלים טעון עיבור צורה), אלא שני (החצי של השני) - למה ליה עיבור צורה? מעיקרא (כשהובא עישרון שלם ונחצה לשניים) לאיבוד קא אתי (ולא היה ראוי חצי זה להקרבה)! דאמר לך (גרסה זו של דברך) מני? תנא דבי רבה בר אבובי היא, דאמר: (כל קודש שנפסל) אפילו פיגול (שפסולו חמור) טעון עיבור צורה (ואינו נשרף מיד). - רב אשי אמר: אפילו תימא רבנן (החולקים על תנא דבי רבה בר אבובי, וסבורים שפיגול אינו טעון עיבור צורה), כיוון דבעידנא דפלגינהו (כשחולק הכהן הגדול האחר את שתי המחציות), אי בעי - האי מקריב, ואי בעי - האי מקריב, מיחזא חזו (להקרבה, ולכן אף מחצה שני תעובר צורתו לפני שיישרף, שכיוון שהבעלים דחוהו שלא להקריבו, הרי זה כפסולו בבעלים).

גם בבבלי וגם בירושלמי הביאו ברייתא המוסיפה על המשנה ומפרשת את מה שאמרה המשנה ששני חצאים אובדים. בבבלי הניחו שהחצי שנשאר מעשרונו של הכהן הגדול השני נתקדש קדושת הגוף, ודנו משום מה תעובר צורתו, ובירושלמי אמרו בתירוץ לקושיה שהחצי שנשאר מעשרונו של הכהן הגדול השני נתקדש קדושת הגוף, ולא דנו משום מה תעובר צורתו.

במשנה מנחות ט, נחלקו תנאים בעניין מידות היבש שהיו במקדש, ובהן מידת העישרון, האם נתקדשו מבפנים. תנא קמא ורבי יוסי סוברים שמידות היבש נתקדשו מבפנים, ורבי עקיבא סובר שמידות היבש לא נתקדשו. אפשר שתנא קמא שחולק על רבי עקיבא במשנה שם הוא רבי ישמעאל שאמרו בירושלמי כאן שהוא סובר שהעישרון מקדש.

☆☆☆

מביאים ברייתא: **כשהכהן מתקרב תחילה** (צריך לומר: 'כתחילה', כמו ב"שרידי הירושלמי" ובכתב יד הבבלי) **לעבודה** - כשכהן הדיוט נכנס בראשונה לעבוד עבודה בבית המקדש, **מביא עשירית** (צריך להוסיף: 'האיפה', כמו ב"שרידי הירושלמי" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים) **שלו** (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין מילה

האיפה) שהיה במקדש לפני שחוצה אותה, וממילא נתקדשה קדושת הגוף, שלדעת רבי ישמעאל כלי המידה של עישרון היה קודש והוא מקדש קדושת הגוף את מה שמודדים בו, ולכן החצי שנשאר תעובר צורתו (אין ידוע היכן אמר רבי ישמעאל כך).

בתוספתא מנחות ז, שנו: כוהן שהקריב מחצה שחרית ומת, ומינו כוהן אחר תחתיו - לא יביא חצי עישרון מבינו, ולא חצי עשרונו של ראשון, אלא מביא עישרון שלם וחוצהו. מחצה זה ומחצה ראשון תעובר צורתן ויצאו לבית השריפה.

בבבלי מנחות ח, אמרו: חביתי כהן גדול - רבי יוחנן אמר: אינה קדושה לחצאים (אם חילקה לחצאים וקידש חצי בכלי זה וחצי בכלי זה, שצריך לקדשה בכלי שרת כשהיא שלימה ואחר כך לחלקה לחצאים), ורבי אלעזר אמר: מתוך שקריבה לחצאים, קדושה לחצאים (מחלקה לחצאים ואחר כך מניח את שני החצאים בכלי שרת ומקדשם).

דברי רבי יוחנן בבבלי הם דברי רבי שמעון בן לקיש בירושלמי, ודברי רבי אלעזר בבבלי הם דברי רבי יוחנן בירושלמי. בבבלי לא הקשו על רבי אלעזר מהמשנה במנחות ד, שהשנינו בה "מחצה אבד", שלא כמו בירושלמי שהקשו מהמשנה על רבי יוחנן.

בירושלמי הסביר רבי יוחנן את המשנה ששנינו בה "מחצה אבד" לשיטתו, שמותר עשירית האיפה של כוהן גדול - ילך לים המלח. הרי שמי שאמר שעשירית האיפה של כוהן גדול - חוצה אותה ואחר כך מקדשה, צריך לסבור שמותר עשירית האיפה של כוהן גדול - ילך לים המלח, כדי שלא יקשה עליו מהמשנה הזו, ואילו מי שאמר שעשירית האיפה של כוהן גדול - מקדשה ואחר כך חוצה אותה, יכול לסבור שמותר עשירית האיפה של כוהן גדול - יפול לנדבה.

בבבלי רבי אלעזר שאמר שעשירית האיפה של כוהן גדול - חוצה אותה ואחר כך מקדשה, סבור שמותר עשירית האיפה של כוהן גדול - ירקב, ואילו רבי יוחנן שאמר שעשירית האיפה של כוהן גדול - מקדשה ואחר כך חוצה אותה, סבור שמותר עשירית האיפה של כוהן גדול - יפול לנדבה. מכיוון ששתי המחלוקות תלויות זו בזו, החליפו בבבלי את דברי רבי יוחנן בעניין עשירית האיפה של כוהן גדול, וגם החליפו את מחלוקת רבי יוחנן ורבי אלעזר בעניין מותר עשירית האיפה של כוהן גדול (בבלי מנחות קח, א). כך כתב ב"יפה עיניים".

בבבלי מנחות נב, אמרו: תנו רבנן: כוהן גדול שהקריב מחצה שחרית ומת ומינו כוהן אחר תחתיו, יכול יביא (הכהן הגדול

גדול ואחד כהן הדיוט שעבדו עד שלא הביאו עשירית האיפה שלהם – עבודתם כשירה.
 רבי מנא בעי מימר: בו ביום נתקרב כתחילה לעבודה, בו ביום נתמנה להיות כהן גדול – מביא שתים, אחת לחינוכו ואחת לחובת היום.

אור לישירים

ב"שרידי הירושלמי" ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים (שואל (נראה שכאן יש לפרש את המונח 'בעי': דורש וחוקר ומעלה, מציע וקובע): **בו ביום נתקרב כתחילה לעבודה, בו ביום נתמנה להיות כהן גדול** – כוהן, שבאותו יום שנכנס בראשונה לעבוד עבודה בבית המקדש, באותו יום גם התמנה להיות כוהן גדול, שלא עבד עבודה כשהוא כוהן הדיוט ולא הביא מנחה לחינוכו לעבודת הכהנים, – **מביא שתים, אחת לחינוכו ואחת לחובת** (ב"שרידי הירושלמי": 'לחנכות'. ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'לעבודת') היום – צריך להביא שתי עשיריות האיפה סולת, עשירית אחת למנחה בשביל חינוכו לעבודת הכהנים (מנחת חינוך שמביא כל כוהן ביום שמתחנך לעבודה בבית המקדש), ועשירית אחת למנחה בשביל חובת היום (מנחת חביתים שמקריב הכוהן הגדול בכל יום), ואינו רשאי להביא עשירית אחת שתעלה לו לזה ולזה.

בבבלי מנחות עח,א אמרו: אמר רב חסדא: כוהן גדול המתקרב (הנכנס בתחילה) לעבודה (ככוהן גדול) - צריך שתי עשיריות האיפה (צריך להביא שתי מנחות הבאות משני עשרונים סולת), אחת (מנחת חביתים שמביא כוהן גדול בכל יום) להימשחו (לכהונה גדולה) ואחת (מנחת חינוך) לחינוכו (לעבודה ככוהן גדול). מר בר רב אשי אמר: שלוש (עשרונות סולת). - ולא פליגי. הא (שצריך הכוהן הגדול להביא שני עשרונים) - דעבד עבודה כשהוא כוהן הדיוט (והביא מנחה לחינוכו ככוהן הדיוט), הא (שצריך להביא שלושה עשרונים) - דלא עבד עבודה כשהוא כוהן הדיוט (וצריך להביא גם מנחה לחינוכו ככוהן הדיוט).

לפי הבבלי, כשכוהן מתמנה להיות כוהן גדול, אף על פי שכבר הביא עשירית האיפה לחינוכו לעבודת הכהנים (מנחת חינוך) כשהתקרב כתחילה לעבודה, הוא צריך להביא עשירית האיפה לחינוכו לעבודת הכוהן הגדול, מלבד עשירית האיפה לחובת היום (מנחת חביתים), מה שאין כן לפי הירושלמי. הרי שנחלקו הבבלי והירושלמי האם יש מנחת חינוך לחינוכו של כוהן גדול. ואפשר שגם לפי הירושלמי יש מנחת חינוך לחינוכו של כוהן גדול, ואם כבר הביא עשירית האיפה לחינוכו לעבודת הכהנים כשהתקרב כתחילה לעבודה, הוא צריך להביא עשירית האיפה לחינוכו לעבודת הכוהן הגדול כשמתמנה להיות כוהן גדול, ולא נחלקו הבבלי והירושלמי אלא אם בו ביום התקרב כתחילה לעבודה, בו ביום נתמנה להיות כוהן גדול, שלפי הבבלי צריך

(זו) – קודם שיתחיל בעבודה הוא צריך להביא עשירית האיפה סולת למנחה (מנחה זו נקראת מנחת חינוך), **ועבודה בידו** – הוא מקריב אותה בעצמו, אף על פי שאין המשמר שלו, לפי שמנחה זו אינה קורבן להכשירו לכהונה, אלא היא חינוכו והתחלת עבודתו, ולפיכך עובדה בעצמו דווקא (ואין דינה כמנחת חביתים שאין כוהן גדול צריך לעבודה בידו), וממילא יכול לעשות כן אף על פי שאין המשמר שלו, ואין הכוהנים יכולים לעכב את חינוך העבודה של הכוהן עד שיגיע משמר או עד הרגל או עד זמן שיצטרך להביא קורבן, אלא רשאי הוא להתחנך כל זמן שירצה ('תוספתא כפשוטה'). ולא רק כוהן הדיוט הנכנס לעבודת הכהנים מביא מנחה זו, אלא גם כוהן גדול הנכנס לעבודת הכוהן הגדול מביא מנחה זו. **אחד כהן גדול ואחד כהן הדיוט שעבדו עד שלא הביאו עשירית האיפה שלהם – עבודתם כשירה** – שאין המנחה שהם צריכים להביא מעכבת אותם מלעבוד עבודה בבית המקדש.

בתוספתא שקלים ג,כה שנו: כוהן הדיוט אין נכנס לעזרה לעבודה אלא אם כן הביא עשירית האיפה משלו, ועובדה בידו. אף על פי שלא הביא עשירית האיפה משלו, ועבד - עבודתו כשירה.

וב**תוספתא חגיגה** ב,ט ו**סנהדרין** ז,א שנו: כוהן... מביא עשירית האיפה משלו, ועובדה בידו, אף על פי שאין המשמר שלו. אחד כוהן גדול ואחד כוהן הדיוט שעבדו עד שלא הביאו עשירית האיפה שלהם - עבודתם כשירה.

וב**ספרא** 'צו' פרשה ג נאמר: כשהכוהן מתקרב כתחילה לעבודה, מביא עשירית האיפה שלו, ועובדה בידו. אחד כוהן גדול ואחד כוהן הדיוט שעבדו עד שלא הביאו עשירית האיפה שלהם - עבודתם כשירה.

נראה שצריך לתקן את הגרסה בתוספתא שקלים בין ברישא ובין בסיפא ובתוספתא חגיגה וסנהדרין ברישא ולומר: 'עשירית האיפה שלו' (ולא 'משלו'), ותוכיח הלשון 'עשירית האיפה שלהם' שבתוספתא חגיגה וסנהדרין בסיפא. וכך היא הגרסה גם בירושלמי כאן ובספרא. הגרסה בכתבי היד של הספרא: 'עבודתם כשירה', והגרסה בדפוס: "עבודתם פסולה".

רבי מנא בעי מימר (המילה 'מימר' יתירה, ואינה

"תופיני" – בשעת הבאה תופיני, ואין בשחרית תופיני. – והא תנינן: העמידו עושה חביתין לעשות חביתין! – אמר רבי חייה בר אדא: לעשות חביתין לרכבם. "תופיני" – רבי יסא בשם רבי חנינה: מטנגנה ואחר כך אופה אותה. רבי אחא בשם רבי חנינה: אופה אותה ואחר כך מטנגנה. "תופיני" – תואפינה נא. רבי אמר: תופנה רכה. רבי דוסא אמר: תופנה נויי.

אור לישירים

ומטנגנים אותה). אבל לא הכינו את המנחה אלא בשעת הבאתה.

בבבלי תמיד אמרו: "העמידו עושי חביתים לעשות חביתין". - למימרא דחביתים הוו קדמי (לכל עבודות היום שבמקדש, שהרי אם הכינו את מנחת החביתים סמוך לעלות השחר, הקריבו אותה מיד עם עלות השחר), והתניא: מניין שאין דבר (עבודה במקדש) קודם לתמיד של שחר...! - אמר רבי ירמיה: להחם חמין לרבוכה.

בבבלי ובירושלמי השיבו אותה תשובה לשאלות שונות על המשנה במסכת תמיד.

מביאים מחלוקת אמוראים: נאמר (במנחת חביתים של כוהן גדול): "תְּפִינִי" – ממילה זו דרשו שצריך לאפות את המנחה בתנור, ומהנאמר בה: "עַל מַחְבַּת פְּשָׁמֶן תַּעֲשֶׂה" למדים שצריך לטגן את המנחה על מחבת, אלא שאין לדעת מן הכתוב מהו סדר עשיית המנחה, ונחלקו אמוראים בדבר: – רבי יסא (רבי אסי, אמורא ארץ ישראל בדור השלישי) אמר בשם רבי חנינה (בר חמא, אמורא ארץ ישראל בדור הראשון): מטנגנה ואחר כך אופה אותה – לאחר שחולטים ולשים את הסולת במים ועורכים את הבצק, מטנגנים את המנחה בשמן על מחבת, ואחר כך אופים אותה בתנור. רבי אחא (אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי). - בכתב יד שקלים ובדפוס ונציה הבבלי: רבי חייא) אמר בשם רבי חנינה: אופה אותה ואחר כך מטנגנה – לאחר שחולטים ולשים את הסולת במים ועורכים את הבצק, אופים את המנחה בתנור, ואחר כך מטנגנים אותה בשמן על מחבת.

מביאים ברייתא: נאמר (במנחת חביתים של כוהן גדול): "תְּפִינִי" – נחלקו תנאים בדרשת מילה זו: – תואפינה (תאפינה) נא (צלוי או מבושל למחצה) – תאפה אותה נא, שתהיה אפוייה מעט (דרש את המילה "תְּפִינִי" כנוטריוקון: תאפה נא). רבי (רבי יהודה הנשיא, תנא בדור החמישי) אמר: תופנה (תאפינה) רכה (דלילה) – תאפה אותה רכה, כשהיא עדיין סולת מעורבת בשמן ואינה מטונגת (בכתב יד הבבלי ובדפוס ונציה הבבלי: רכה). רבי דוסא (תנא בדור הרביעי) אמר: תופנה (תאפינה) נויי (נוי) – תאפה אותה נאה ויפה, שתהיה

להביא שתי עשיריות האיפה לחינוכו, אחת לחינוכו לעבודת הכהנים ואחת לחינוכו לעבודת הכוהן הגדול, ואילו לפי הירושלמי צריך להביא עשירית האיפה אחת לחינוכו, והיא עולה לו לחינוכו לעבודת הכהנים וגם לחינוכו לעבודת הכוהן הגדול.

☆☆☆

מביאים מדרש: נאמר (במנחת חביתים של כוהן גדול): "עַל מַחְבַּת פְּשָׁמֶן תַּעֲשֶׂה, מְרַבֶּכֶת תְּבִיאָנָה, תְּפִינִי מִנְחַת פְּתִים תִּקְרִיב רֵיחַ נִיחַח לַה" (ויקרא ו, יד) – המנחה תוכן בשמן על מחבת (סיר שטוח לאפייה), ואתה, הכוהן הגדול, צריך להביא את המנחה כשהיא מורבכת (חלוטה במים רותחים), ולהקריב אותה כשהיא אפוייה קשה, כמו מנחת מחבת ששוכרים אותה לפרוסות שהיא אפוייה קשה (מקור המילה היחידאית 'תופינים' באכדית); ויש לדרוש את סמיכות המילה "תְּפִינִי" למילה "תְּבִיאָנָה": – בשעת הבאה תופיני – צריכים לאפות ולטגן את המנחה בזמן הבאתה להקרבה (הזמן הוא לאחר הקרבת תמיד של שחר), כדי שתהיה נאה בשעת הקרבה, ואין בשחרית תופיני – אין רשאים להקדים ולאפות ולטגן אותה בשעות הבוקר המוקדמות (כאן ולהלן דרשו את המילה "תְּפִינִי" מן 'אפה'. - מדרש זה אינו ממדרשי ההלכה שבידינו).

ומקשים: והא תנינן: – והרי שנינו (משנה תמיד א, ג בתיאור הקרבת קורבן התמיד של שחר): העמידו עושה חביתין לעשות חביתין (גם ב"שרידי הירושלמי" ובמקבילות ובכמה כתבי יד של המשנה ושל הבבלי: 'חביתין')! (תמיד א, ג) – העמידו איש בלשכת עושי חביתים להכין את מנחת החביתים של הכוהן הגדול. וזה היה סמוך לעלות השחר. הרי שהכינו את המנחה בשחרית! (בדברי הימים א ט, לא נאמר: "ומתתיה מן הלויים... (ממונה) בְּאֶמּוֹנָה (בנאמנות) עַל מַעֲשֵׂה הַחֲבִיתִים (מנחת כוהן גדול)")

ומתרצים: אמר רבי חייה בר אדא: לעשות חביתין לרכבם (צריך לומר כמו ב"שרידי הירושלמי": 'לרכבן'. ובדפוס ונציה הבבלי: 'לרכיכה') – כוונת המשנה שהעמידו איש בלשכת עושי חביתים לחמם מים להכנת מנחת החביתים, שמנחת החביתים באה רבוכה (חולטים את הסולת במים רותחים ולשים אותה בהם לפני שאופים

– אתיין אילין פלגוותרה כהנין פלגוותרה. מאן דאמר: תופנה נוי, כמאן דאמר: מטנגנה ואחר כך אופה. מאן דאמר: תופנה רכה, כמאן דאמר: אופה אותה ואחר כך מטנגנה.

לא סוף דבר שמת, אלא אפילו ניטמא. – ואפילו נדחה ממום? – תנה רבי יודה בן פזי דבר דליה: ואפילו נדחה ממום.

אור ל'שרים

אפויה כל צורכה (דרש את המילה "תפיני" כנוטריקון: אופה. תאפה נוי).

☆☆☆

במשנה שנינו: "תניי בית דין הוא על כהן גדול שמת, שתהא מנחתו קריבה משל הציבור; רבי יהודה אומר: משל היורשין. ושלימה היתה קריבה". מציעים פרשנות מרחיבה: לא סוף דבר שמת – לא דבר זה בלבד שאמור במשנה, שמת הכוהן הגדול, אלא אפילו ניטמא – אלא גם אם נטמא הכוהן הגדול, ואינו ראוי להקריב את מנחתו, ולא מינו כוהן גדול אחר תחתיו, תנאי בית דין הוא שתהא מנחתו קריבה משל הציבור.

ומציעים בעיה: ואפילו נדחה ממום? – האם גם אם נדחה הכוהן הגדול מלהקריב מחמת מום שאירע לו, ואינו ראוי להקריב את מנחתו, ולא מינו כוהן גדול אחר תחתיו, תנאי בית דין הוא שתהא מנחתו קריבה משל הציבור?

ומציעים ברייתא (כדי לפשוט את הבעיה): תנה רבי יודה בן פזי (רבי יהודה בר סימון, אמורא ארץ ישראלי בדור השלישי והרביעי) דבר דליה (תנא שזמנו אינו ידוע) – שנה רבי יהודה בן פזי (ברייתא) של בר דליה: ואפילו נדחה ממום – גם אם נדחה הכוהן הגדול מחמת מום שאירע לו, תנאי בית דין הוא שתהא מנחתו קריבה משל הציבור. הרי שפשוטו את הבעיה מהברייתא (קטע זה "לא סוף דבר..." אינו בנוסח הבבלי של מסכת שקלים).

בכמה מקומות בירושלמי הובאו ברייתות של בר דליה, רובן נמסרו מרבי יהודה בן פזי.

נאמר (במנחת חביתים של כוהן גדול): "וְהִפְתֵּן הַפְּשִׁים תְּחַתְּיוּ מִבְּנֵי יַעֲשֶׂה אֹתָהּ, חֶק עוֹלָם, לַה' כָּלִיל תְּקַטֵּר" (ויקרא וטו) - הכוהן הגדול מבניו של אהרן, שיעמוד כוהן גדול במקומו, יקריב את מנחת הכוהן הגדול, והיא חובה הנוהגת לעולם, ומנחה זו תוקטר לגמרי.

במשנה מנחות ד,ה שנינו: (כוהן גדול שמת ו)לא מינו כוהן (גדול) אחר, משל מי היתה קריבה (מנחת חביתים)?

ומציעים קשר בין שתי המחלוקות: אתיין אילין פלגוותרה כהנין פלגוותרה – באות (הולכות) המחלוקות (חילוקי הדיעות) האלה (התנאים שנחלקו באופן אפיית מנחת החביתים) כמחלוקות האלה (האמוראים שנחלקו לעיל בסדר עשיית מנחת החביתים). מאן דאמר: – מי שאומר: תופנה נוי, כמאן דאמר: – כמי שאומר: מטנגנה ואחר כך אופה (צריך להוסיף: 'אותה', כמו ב"שרידי הירושלמי") – שכשאופה אותה לאחר שמטגן אותה, תהיה אפויה יפה. מאן דאמר: – (ו)מי שאומר: תופנה רכה, כמאן דאמר: – כמי שאומר: אופה אותה ואחר כך מטנגנה – שכשאופה אותה לפני שמטגן אותה, תהיה אפויה רכה.

הברייתא מקורה בספרא 'צו' פרשה ג.

בבבלי מנחות נב, אמרו: איתמר: חביתי כוהן גדול, כיצד עושים אותם? – אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי חנינא / רבי יוחנן: אופה (בתנור) ואחר כך מטנגנה (במחבת); רבי אסי אמר רבי חנינא: מטנגנה ואחר כך אופה.

אמר רבי חייא בר אבא: כוותיה דידי מסתברא, "תופיני" (ויקרא ו) - תאפינה נאה (כשהיא נאה, ולכן אין לטגנה לפני אפייתה, שאילו יטגנה ואחר כך יאפה, לא תהא נאה בשעת אפייה). - רבי אסי אמר: כוותיה דידי מסתברא, "תופיני" - תאפינה נא (כשהיא כבר מבושלת במקצת, אך לא מבושלת כל צורכה, ולכן יש לטגנה לפני אפייתה).

כתנאי: "תופיני" - תאפינה נא / נאה; רבי אומר: תאפינה נאה / נא; רבי דוסא אומר: תאפינה רבה / רכה ("תופיני" לשון רבים, שתאפה אותה שתי פעמים, ולכן אופה ואחר כך מטנגנה ואחר כך אופה שוב) - אית ליה נא (ולכן יש לטגנה לפני אפייתה), ואית ליה נאה (ולכן יש לאפותה לפני טיגונה).

גם בבבלי וגם בירושלמי נחלקו רבי חייא בר אבא ורבי אסי בשם רבי חנינא בסדר עשיית המנחה. גם בבבלי וגם בירושלמי נחלקו אותם תנאים בדרשת המילה "תופיני". לפי הבבלי, מי שאומר תאפינה נאה, אומר אופה ואחר כך מטנגנה, ואילו לפי הירושלמי, מי שאומר תאפינה נאה, אומר מטנגנה ואחר כך

מניין לכהן גדול שמת ולא מינו כהן אחר תחתיו, תהא מנחתו קריבה משל יורשין? – תלמוד לומר: "מבניו יעשה". – יכול יביאנה לחציים! – תלמוד לומר: "אותה" – כולה אמרתי; דברי רבי יודה. רבי שמעון אומר: אינה באה אלא משל ציבור, שנאמר: "חוק עולם" – ממי שהבריות שלו, "כליל תקטר" – כליל להקטרה.

רבי בא בר ממל בעי: מחלפא שיטתיה דרבי שמעון! תמן הוא אומר: משל יורשין, והכא הוא אומר: משל ציבור?! – אומר רבי חייה בר בא: ולא יאות

אור לישירים

עולם" ו"ברית עולם" הם נרדפים, ראה במדבר יח, ט; תהילים קה, י ודברי הימים א טז, יז), "כליל תקטר" (שם) – כליל להקטרה – כשהיא קריבה משל הציבור, יקטירו אותה שלימה, ולא יקטירו אותה לחצאים (קטע זה "מניין לכהן גדול..." אינו בנוסח הבבלי של מסכת שקלים).

הברייתא מקורה בספרא 'צו' פרשה ג.

בתוספתא מנחות ז, יב שנו: לא מינו כוהן אחר, משל מי היתה קריבה? – רבי שמעון אומר: משל הציבור, שנאמר: "חוק עולם" – מי שהברית כרותה לו. רבי יהודה אומר: משל יורשין, שנאמר: "מבניו יעשה". ושלימה היתה קריבה בין בבוקר ובין [בין] הערביים, שנאמר: "כליל תוקטר".

גם בספרא 'אמור' פרשה יג נאמר בעניין לחם הפנים: "ברית עולם" – ממי שהברית שלו (חלות לחם הפנים יבואו משל הציבור).

ומציעים סתירה: רבי בא בר ממל (אמורא ארץ ישראל בדור השני והשלישי) בעי – שואל (מקשה): מחלפא שיטתיה דרבי שמעון? – מוחלפת (הפוכה) שיטתו של רבי שמעון (דבריו כאן סותרים את דבריו שלו עצמו במקום אחר)! והוא מבאר את הסתירה: תמן הוא אומר: משל היורשין – שם (במקום אחר, במשנה בשקלים) הוא אומר: תנאי בית דין הוא על כוהן גדול שמת, ולא מינו כוהן אחר תחתיו, שתהיה מנחתו קריבה משל הציבור. הרי שקודם שהתקינו שתהיה מנחתו קריבה משל הציבור, היתה מנחתו קריבה משל היורשים, וזה הדין מן התורה, והכא הוא אומר: משל הציבור?! – וכאן (במשנה במנחות ד, ה) הוא אומר: כוהן גדול שמת, ולא מינו כוהן אחר תחתיו, מנחתו קריבה משל הציבור, וזה הדין מן התורה, כמו שלמד בברייתא לעיל מן הכתוב?! (כלל הוא בירושלמי, שבהצעת סתירה קודם "תמן" ל"הכא". נראה שסוגיה זו מקורה במסכת מנחות על המשנה פרק ד הלכה ה, ו"תמן" הוא במסכת שקלים ו"הכא" הוא במסכת מנחות, ומשם הועתקה סוגיה זו

– רבי שמעון אומר: משל הציבור. רבי יהודה אומר: משל היורשים (באחד מכתבי היד של המשנה הוחלפו שמות התנאים זה בזה. וטעות היא ("מבוא לנוסח המשנה", עמוד 1138, הערה 1)). ושלימה היתה קריבה.

ומביאים ברייתא: מניין לכהן גדול שמת ולא מינו כהן אחר תחתיו, שתהא מנחתו – מנחת החביתים, שעליו להקריב משלו בכל יום, מחציתה בבוקר ומחציתה בערב, קריבה משל היורשין – מנכסיהם של יורשי הכוהן הגדול שמת? – תלמוד לומר: – הכתוב מלמד לומר: "מבניו יעשה אתה" (ויקרא ו, טו) – מנכסיהם של בניו של הכוהן הגדול שמת יקריבו את המנחה, אף שלא נתמנה אחד מהם להיות כוהן גדול (רבי יהודה דורש את הכתוב: "והפכהן הפשיח" – הכוהן הגדול יביא מנחתו כשהוא בחיים, או "תתקפו מבניו יעשה אתה" – יורשיו יביאו אותה כשמת הכוהן הגדול ולא מינו אחר תחתיו. או שהוא דורש את הכתוב: הכוהן מבניו של הכוהן הגדול שמת, הראוי להיות כוהן גדול במקומו (הפשיח) – הראוי להימשח), יעשה אותה, כשלא מינו אחר תחת הכוהן הגדול שמת). – יכול – יכול אני לומר, יביאנה (בספרא: "יביאנה") לחציים (לחצאים)! – אולי יעלה על דעתך שיביאו היורשים מחציתה בבוקר ומחציתה בערב, כמו שהיה הכוהן הגדול שמת מביא אותה! – תלמוד לומר: – הכתוב מלמד לומר: "יעשה אתה" (שם) – כולה אמרתי (בספרא נוסף: "ולא מקצתה") – כשהיא קריבה משל בניו, יקריבו אותה שלימה, ולא יקריבו מחציתה בבוקר ומחציתה בין הערביים; דברי רבי יודה (בר אלעאי, מגדולי התנאים בדור הרביעי).

רבי שמעון (בן יוחאי, תנא בדור הרביעי) אומר: אינה באה – כשמת כוהן גדול ולא מינו אחר תחתיו, אלא משל הציבור – מתרומת הלשכה, שנאמר: "יעשה אתה חק עולם" (שם) – ממי שהבריות (צריך לומר כמו בקטע מן הגניזה (קטע כץ) ובספרא: 'שהברית') שלו – יקריבו אותה משל הציבור שכרותה להם ברית עם ה' לעולם ("חק עולם" – ברית לעולם. "ברית עולם" הובטחה לישראל בבראשית פרק יז וכן בדברי הנביאים. במנחת חביתין לא נאמר "ברית עולם", אך הביטויים "חוק

הוא מקשי?! – אתא רבי יעקב בר אהא, רבי אבהו בשם רבי יוחנן: דבר תורה הוא שתהא באה מן הציבור. הייתי אומר: יגבו לה. התקינו שתהא באה מתרומת הלשכה.

אור לישורים

יעשה אותה" (ויקרא ו). - יכול יקריבנה (היורש של הכהן הגדול) חצאים! - תלמוד לומר: "אותה" - כולה ולא חציה; דברי רבי יהודה. רבי שמעון אומר: "חוק עולם" (שם) - משל העולם (משל הציבור) תהא, "כליל תוקטר" (שם) - שתהא כולה בהקטרה (קריבה שלימה).

וסבר רבי שמעון: משל העולם דאורייתא? והתנן: אמר רבי שמעון: ...תנאי בית דין הוא, כוהן גדול שמת ולא מינו כוהן אחר תחתיו, תהא מנחתו קריבה משל הציבור! (הרי שהיא קריבה משל הציבור מתקנת חכמים ולא מדין תורה!) - אמר רבי אבהו: שתי תקנות היו. דאורייתא - מדציבור (מתרומת הלשכה). כיוון דחזו דקא מידחקה לשכה (כיוון שראו חכמים שהלשכה נדחקה (מתדלדלת מנכסיה)), תקינו דנגבי מיורשים. כיוון דחזו דקא פשעי בה (כיוון שראו חכמים שהיורשים פושעים (מתרשלים) בה ואין מביאים אותה), אוקמוה אדאורייתא.

בבבלי שאלו על שיטת רבי שמעון, שבמשנה במסכת שקלים הוא אמר שמנחת החביתים הזו קריבה משל הציבור מתקנת חכמים, ואילו בברייתא הוא אמר שהיא קריבה משל הציבור מדין תורה. אבל בירושלמי שאלו על שיטת רבי שמעון, שמן המשנה משמע שהוא סבור שמדין תורה מנחת החביתים הזו קריבה משל היורשים, ואילו בברייתא הוא אמר שמדין תורה היא קריבה משל הציבור.

לפי השאלה ששאלו, כך התשובה שהשיבו. לפי הבבלי, אמר רבי אבהו, שלשיטת רבי שמעון היו שתי תקנות, האחת, ששינו חכמים מדין תורה והטילו את חובת הבאתה של מנחת החביתים הזו על היורשים, והשנייה, ששבו והעמידו על דין תורה שתובא משל הציבור. אבל לפי הירושלמי, אמר רבי אבהו בשם רבי יוחנן, שלשיטת רבי שמעון היתה תקנה אחת, שתובא מנחת החביתים הזו מתרומת הלשכה, ולא שינו חכמים מדין תורה שהיא קריבה משל הציבור.

נראה שבבבלי פירשו את דברי רבי אבהו שהוא אמר שהיו שתי תקנות, משום שבירושלמי להלן בעניין מעילה באפר פרה אדומה, בתשובה לשאלה דומה לשאלה ששאלו בבבלי בעניין מנחת החביתים, אמר רבי אבהו שהיו שתי תקנות (השאלה והתשובה שלהלן הובאו בבבלי מנחות שם).

בתוספות כתבו, שאף רבי יהודה, הסבור שמדין תורה המנחה הזו באה משל היורשים, סבור כרבי שמעון שתיקנו חכמים שלא תבוא המנחה הזו משל היורשים, ומשום הטעם של פשיעה כמו שאמר רבי אבהו, אלא תבוא משל הציבור. ונימקו בתוספות, שכן לא מצאנו במשנה במסכת שקלים שחלק רבי יהודה על תקנה זו (במשנה שלפנינו חלק רבי יהודה!).

לכאן. - בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'תמן הוא אמר: משל ציבור, והכא הוא אמר: משל יורשין') אמר רבי חיה בר בא (אמורא ארץ ישראל בדור השלישי): ולא יאות הוא מקשי?! (בתמיהה) - וכי לא יפה (נכון) הוא (רבי בא בר ממל) מקשה?! שהרי אין להשיב על קושיה זו!

ומציעים מסורת (כדי לתרץ את הקושיה): אתא - בא רבי יעקב בר אהא (אמורא ארץ ישראל בדור השלישי והרביעי) ואמר בשם רבי אבהו (אמורא ארץ ישראל בדור השלישי) שאמר בשם רבי יוחנן (גדול אמוראי ארץ ישראל בדור השני): דבר תורה הוא שתהא באה מן הציבור (בקטע מן הגניזה (קטע כץ): 'משל [ה]ציבור') - לדעת רבי שמעון, כשמת כוהן גדול, ולא מינו כוהן אחר תחתיו, הדין מן התורה הוא שתהיה מנחתו קריבה משל הציבור, כמו שלמד מן הכתוב. הייתי אומר: - הייתי יכול לומר: יגבו לה - יצטרכו לגבות כסף מכל העם בשביל לקנות בו את המנחה, כדי שתהיה באה מן הציבור (ולא תהיה קריבה מתרומת הלשכה, משום שאין באים מתרומת הלשכה אלא קורבנות ציבור, ומנחה זו אינה נחשבת קורבן ציבור ממש, או משום שאינה חובה קבועה על הציבור כמו התמידים, ולכן לא תבוא מתרומת הלשכה. - בדפוס ונציה הבבלי: 'יגבו לה משל יורשין', על פי הבבלי מנחות נא, ב). התקינו שתהא באה מתרומת הלשכה - לדעת רבי שמעון, חכמים הנהיגו תקנה, שתהיה מנחתו קריבה מתרומת הלשכה, שהיא משל הציבור, ולא יצטרכו לגבות לה כסף מכל העם. הרי שתנאי בית דין לא היה שתהיה המנחה קריבה משל הציבור ולא משל היורשים, אלא תנאי בית דין היה שיביאו את המנחה מתרומת הלשכה ולא יגבו לה. - רבי יעקב בר אהא בא להשיב על הקושיה של רבי בא בר ממל.

לדעת רבי יהודה, החולק על רבי שמעון, דבר תורה הוא שתהיה מנחת החביתים הזו באה מן היורשים, כמו שלמד מן הכתוב, ולא היה כלל תנאי בית דין בדבר. ואפשר שגם לדעת רבי יהודה התקינו שתהא באה מתרומת הלשכה, ולא חלק בזה על רבי שמעון.

בבבלי מנחות נא, ב אמרו: תנו רבנן: כוהן גדול שמת ולא מינו כוהן אחר תחתיו, מניין שתהא מנחתו קריבה משל היורשים (של הכהן הגדול)? - תלמוד לומר: "והכהן המשיח תחתיו מבניו

רבי יוסה אמר: רבי יוחנן בעי: מה? שלימה בשחרית ושלימה בין הערבים, או מחצה בשחרית ומחצה בין הערבים? – כד תהא פשיטא ליה, שלשת לוגין מה הן? שלשת לוגין בשחרית ושלשת לוגין בין הערבים, או לוג ומחצה בשחרית ולוג ומחצה בין הערבים? – אמר רבי חזקיה: אוף הדא צריכה ליה, שני קמציין מה הן? שני קמציין בשחרית ושני קמציין בין הערבים, או קומיין אחד בשחרית וקומיין אחד בין הערבים? – אמר רבי יוסה: כלום למדו לקומיין לא

אור ל'ישרים

אחרונים ("קרן אורה", "שפת אמת", "אור שמח" ו"חזון איש") כתבו, שכיוון שלרבי שמעון באה מן התורה משל הציבור, לכן כשתיקנו אחר כך שתבוא משל היורשים, הכוונה היא שיגבו מהיורשים את חובת הציבור, והיורשים ימסרו את מנחתם לציבור יפה יפה על מנת שתיקרב בתורת מנחה הבאה על ידי הציבור, אבל לא שהיורשים יביאו משלהם כחובתם.

בבבלי אמרו: "חוק עולם" - משל העולם, במקום "משל הציבור", משום שבבבל השתמשו ב"העולם" במובן "הציבור", שכן בארמית בבליית "עלמא" (העולם) משמעו "הציבור". בספרות ארץ ישראל לא השתמשו ב"העולם" במובן "הציבור", והירושלמי אומר תמיד "כולי עמא" במקום "כולי עלמא" שבבבלי ("מבוא הירושלמי", דף כו עמוד א; "הירושלמי כפשוטו", עמוד 504).

בבבלי אמרו: "חוק עולם" - משל העולם, במקום "משל הציבור", משום שבבבל השתמשו ב"העולם" במובן "הציבור", שכן בארמית בבליית "עלמא" (העולם) משמעו "הציבור". בספרות ארץ ישראל לא השתמשו ב"העולם" במובן "הציבור", והירושלמי אומר תמיד "כולי עמא" במקום "כולי עלמא" שבבבלי ("מבוא הירושלמי", דף כו עמוד א; "הירושלמי כפשוטו", עמוד 504).

בבבלי אמרו: "חוק עולם" - משל העולם, במקום "משל הציבור", משום שבבבל השתמשו ב"העולם" במובן "הציבור", שכן בארמית בבליית "עלמא" (העולם) משמעו "הציבור". בספרות ארץ ישראל לא השתמשו ב"העולם" במובן "הציבור", והירושלמי אומר תמיד "כולי עמא" במקום "כולי עלמא" שבבבלי ("מבוא הירושלמי", דף כו עמוד א; "הירושלמי כפשוטו", עמוד 504).

בבבלי אמרו: "חוק עולם" - משל העולם, במקום "משל הציבור", משום שבבבל השתמשו ב"העולם" במובן "הציבור", שכן בארמית בבליית "עלמא" (העולם) משמעו "הציבור". בספרות ארץ ישראל לא השתמשו ב"העולם" במובן "הציבור", והירושלמי אומר תמיד "כולי עמא" במקום "כולי עלמא" שבבבלי ("מבוא הירושלמי", דף כו עמוד א; "הירושלמי כפשוטו", עמוד 504).

☆☆☆

במשנה כאן ובמנחות ד,ה שנינו, שכשמת כוהן גדול ולא מינו כוהן אחר תחתיו, ומנחת החביתים באה משל הציבור או משל היורשים, היא היתה קריבה שלימה. מציעים שאלה: רבי יוסה (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור הרביעי) אמר: רבי יוחנן (גדול אמוראי ארץ ישראל בדור השני) בעי - שואל (מסתפק): מה? - מה פירוש דברי המשנה: "שלימה היתה קריבה"? שלימה בשחרית (בשעת הבוקר) ושלימה בין הערבים (לפנות ערב, סמוך לשקיעת החמה), או מחצה בשחרית ומחצה בין הערבים? - כשמת כוהן גדול ולא מינו כוהן אחר תחתיו, האם מנחת החביתים קריבה עשירית האיפה אחת בבוקר ועשירית האיפה אחרת בערב, או שמא היא באה עשירית האיפה אחת בלבד וקריבה מחציתה בבוקר ומחציתה בערב, ככל מנחת חביתים שמביא הכוהן הגדול עצמו (ו"שלימה היתה קריבה" פירושו שהיתה מוקטרת לגמרי)? (במסירה שלפנינו נוסף על הגיליון על ידי מגיה: 'או שלימה שחרית ובטילה בין הערבים', ואינו בכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים, אבל כן הוא בדפוס ונציה הבבלי, כהגהת תלמיד רשב"ש ורבנו משולם על פי הבבלי מנחות נב,א במקום 'או מחצה בשחרית ומחצה בין הערבים', אלא שבדפוס ונציה הבבלי נוסח כפול - המקורי (המוגה)

רבי יוסה ממשיך ואומר: כד תהא (בכתב יד הבבלי: 'כתי' (=כד תהי), והיא צורת הלשון המקורית שלא נשתמרה אלא בכתב יד זה) פשיטא ליה (בכתב יד הבבלי ובדפוס ונציה הבבלי: 'לך') - כשתהיה פשוטה לו (כשהיה הדבר פשוט לו; אם יפשוט רבי יוחנן את השאלה שלעיל, שכשמת כוהן גדול ולא מינו כוהן אחר תחתיו, מנחת החביתים קריבה שלימה בשחרית ושלימה בין הערבים, ושיעור הסולת למנחה מוכפל, יש לרבי יוחנן לשאול שאלה אחרת), שלשת לוגין - שעשירית האיפה של מנחת החביתים טעונה שלושה לוגים של שמן, לוג ומחצה בבוקר ולוג ומחצה בערב (תוספתא מנחות ז,יד), מה הן? - מה דינם כשמת כוהן גדול ולא מינו כוהן אחר תחתיו? שלשת לוגין בשחרית ושלשת לוגין בין הערבים, או לוג ומחצה בשחרית ולוג ומחצה בין הערבים? - האם מנחת החביתים טעונה שלושה לוגים של שמן בבוקר ושלושה לוגים בערב, שהרי היא קריבה עשירית האיפה בבוקר ועשירית האיפה בערב, וכשם ששיעור הסולת למנחה מוכפל, כך גם שיעור השמן מוכפל, או שמא היא טעונה לוג ומחצה בבוקר ולוג ומחצה בערב, ככל מנחת חביתים שמביא הכוהן הגדול עצמו?

אמר רבי חזקיה (אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי): אוף הדא צריכה ליה - אף זאת נצרכת לו (הוא מסופק גם בדבר זה; גם בשאלה שלהלן מסתפק רבי יוחנן, שאם יפשוט רבי יוחנן את השאלה שלעיל, שכשמת כוהן גדול ולא מינו כוהן אחר תחתיו, מנחת החביתים קריבה שלימה בשחרית ושלימה בין הערבים, ושיעור הסולת למנחה מוכפל, יש לרבי יוחנן לשאול גם שאלה אחרת), שני קמציין - שעשירית האיפה של מנחת החביתים טעונה שני קמצים של לבונה, קומיין אחד בבוקר וקומיין אחד בערב (תוספתא מנחות ז,יד), מה הן? - מה דינם כשמת כוהן גדול ולא מינו כוהן אחר תחתיו? שני קמציין בשחרית ושני קמציין בין הערבים, או קומיין אחד בשחרית וקומיין אחד בין הערבים? - האם מנחת החביתים טעונה שני קמצים של לבונה בבוקר ושני קמצים בערב, שהרי היא קריבה עשירית האיפה בבוקר ועשירית האיפה בערב, וכשם ששיעור הסולת למנחה

ממנחת חוטא?! מה להלן שני קמציין, אף כאן שני קמציין. מה תמן צריכה ליה, אף הכא צריכה ליה. – אמר רבי חזקיה: כלום למדו שלשת לוגין לא מתמיד של בין הערבים?! מה להלן שלשת לוגין, אף כאן שלשת לוגין. °תמן צריכה ליה, והכא פשיטא ליה!?

גלא.ב

אור ל'שרים

נומצא כאן רק במסירה שלפנינו, אך אין מקומו כאן. משפט זה אינו לא בקטע מן הגניזה (קטע כץ) ולא בנוסח הבבלי של מסכת שקלים).

אמר רבי חזקיה: כלום למדו שלשת (בקטע מן הגניזה (קטע כץ) ובדפוס ונציה הבבלי: 'שלשת') לוגין לא (אלא) מתמיד של בין הערבים (מה שאמרו "של בין הערביים" הוא לאו דווקא, שכן בין בתמיד של שחר ובין בתמיד של בין הערביים שיעור השמן הבא במנחת הנסכים הקריבה עם קורבן התמיד הוא שלושה לוגים. תלמיד רשב"ש גרס 'מתמידין'. ונראה שצריך לומר כמו בספרא ובברייתא שבבבלי מנחות נא, א: 'ממנחת תמידין')? – וכי למדו את שיעור השמן הבא במנחת החביתים, שהוא שלושה לוגים, שלא ממנחת התמידים (אלא ממקום אחר)?! הרי למדו את שיעור השמן הבא במנחת החביתים רק ממנחת התמידים. מה להלן שלשת לוגין – כשם שמנחת הנסכים הקריבה עם קורבן התמיד בבוקר ובין הערביים, ששיעור הסולת הוא עשירית האיפה, טעונה שלושה לוגים של שמן (במדבר כח, ה), אף כאן שלשת לוגין – כך גם מנחת החביתים, ששיעור הסולת הוא עשירית האיפה, טעונה שלושה לוגים של שמן. ולכן יש להקשות על דעת רבי יוסה: תמן צריכה ליה, והכא פשיטא ליה?! (בתמיהה) – שם נצרכת לו, וכאן פשוטה לו?! (שם הוא מסופק בדבר, וכאן הדבר פשוט לו?! שם, ביחס לשיעור השמן הבא במנחת החביתים כשמת כוהן גדול ולא מינו כוהן אחר תחתיו, רבי יוחנן מסופק בדבר, האם הוא מוכפל, אף על פי שלמדו את שיעור השמן הבא במנחת החביתים ממנחת התמידים, ואילו כאן, ביחס לשיעור הלבונה הבאה במנחת החביתים כשמת כוהן גדול ולא מינו כוהן אחר תחתיו, הדבר פשוט לרבי יוחנן שאין הוא מוכפל, כיוון שלמדו את שיעור הלבונה הבאה במנחת החביתים מלחם הפנים?! נמצא שלדעת רבי יוסה הדברים ביחס לשיעור השמן אינם תואמים את הדברים ביחס לשיעור הלבונה! – אלא כשם ששם, ביחס לשיעור השמן, רבי יוחנן מסופק בדבר, כך גם כאן, ביחס לשיעור הלבונה, רבי יוחנן מסופק בדבר. לכן לדעת רבי חזקיה יש לשאול גם ביחס לשיעור הלבונה הבאה במנחת החביתים כשמת כוהן גדול ולא מינו כוהן אחר תחתיו, האם הוא מוכפל).

במסירה שלפנינו הוגה כאן בין השיטין ועל הגיליון על ידי מגיה

מוכפל, כך גם שיעור הלבונה מוכפל, או שמא היא טעונה קומץ אחד בבוקר וקומץ אחד בערב, ככל מנחת חביתים שמביא הכוהן הגדול עצמו?

לדעת רבי יוסה, אם, כשמת כוהן גדול ולא מינו כוהן אחר תחתיו, מנחת החביתים קריבה שלימה בשחרית ושלימה בין הערביים, יש לשאול ביחס לשיעור השמן הבא במנחת החביתים הזו, האם הוא מוכפל, אבל אין לשאול ביחס לשיעור הלבונה, האם הוא מוכפל, ואילו לדעת רבי חזקיה יש לשאול גם ביחס לשיעור הלבונה הבאה במנחת החביתים הזו, האם הוא מוכפל.

אמר רבי יוסה: כלום למדו לקומץ לא (אלא) ממנחת חוטא (נראה שצריך לומר: 'מלחם הפנים')?! – וכי למדו את שיעור הלבונה הבאה במנחת החביתים, שהוא שני קמציים, שלא מלחם הפנים (אלא ממקום אחר)?! הרי למדו את שיעור הלבונה הבאה במנחת החביתים רק מלחם הפנים. מה להלן שני קמציין – כשם ששני הביזכים (ספלים) של לחם הפנים טעונים שני קמציים של לבונה, קומץ אחד לכל בזיק (משנה מנחות יג, ג, וראה ירושלמי לעיל ו, ו), אף כאן שני קמציין – כך גם מנחת החביתים טעונה שני קמציים של לבונה, קומץ אחד בבוקר וקומץ אחד בערב. לכן, לדעת רבי יוסה, ביחס לשיעור הלבונה הבאה במנחת החביתים כשמת כוהן גדול ולא מינו כוהן אחר תחתיו, הדבר פשוט שאין הוא מוכפל, שכיוון שלמדו את שיעור הלבונה הבאה במנחת החביתים מלחם הפנים, לכן היא טעונה תמיד שני קמציים של לבונה, קומץ אחד בבוקר וקומץ אחד בערב.

הנוסח 'ממנחת חוטא' הוא כנראה על פי ספרא וברייתא שבבבלי מנחות קח, א שלמדו ממנחת חביתים טעונה לבונה ממנחת חוטא, ברם לא למדו ששיעור הלבונה הוא שני קמציים אלא מלחם הפנים, שכן לא מצאנו שני קמציים של לבונה אלא מלחם הפנים, ואילו למדו ממנחת חוטא, לא היו למדים אלא ששיעור הלבונה הוא קומץ אחד, שכן שיעור הלבונה הבאה בכל המנחות הטעונות לבונה הוא קומץ אחד. רבנו משולם הגיה: 'כלום למדו לקומץ אלא ממנחת נדבה?! מה להלן קומץ, אף כאן קומץ'.

מה תמן צריכה ליה, אף הכא צריכה ליה (משפט זה

אור לישרים

הוכפלה לבונתו (שני קמצים של לבונה, קומץ שחרית וקומץ בין הערביים) או לא (קומץ אחד, חצי קומץ שחרית וחצי קומץ בין הערביים)? מי אמרינו, מתוך שהוכפלה סולתו (שתי עשירות האיפה במקום עשירית אחת) הוכפלה לבונתו, או דילמא מאי דגלי (הכתוב) גלי, מאי דלא גלי לא גלי? ושמן בין לאבא יוסי בן דוסתאי ובין לרבנן, מהו? (שלושה לוגים שחרית ושלושה לוגים בין הערביים, או לוג ומחצה שחרית ולוג ומחצה בין הערביים?) - ...אמר רב נחמן בר יצחק: תא שמע, דתניא: שלימה שחרית ושלימה בין הערבים, ומפריש לה שני קמצים, קומץ שחרית וקומץ בין הערביים, ומפריש לה שלושת לוגים, לוג ומחצה שחרית ולוג ומחצה בין הערביים. מני? אילימא רבנן, מאי שנא לבונתה דהוכפלה, ומאי שנא שמנה דלא הוכפלה? אלא אבא יוסי בן דוסתאי היא, דאמר: חביתי כוהן גדול בעיא שני קמצים, ולבונה לא הוכפלה ושמן לא הוכפל. ומדשמן לאבא יוסי בן דוסתאי לא הוכפל, לבונתה ושמנה לרבנן נמי לא הוכפלו. אמר רבי יוחנן: הלכה כאבא יוסי בן דוסתאי.

רבי יוחנן ושאר האמוראים שבארץ ישראל לא שמעו את הברייתא שבתוספתא מנחות ז, יב (הובאה לעיל) ששנו בה: "לא מינו כוהן אחר... שלימה היתה קריבה בין בבוקר ובין בין הערביים". רק רב נחמן בר יצחק שבבבל שמע ברייתא ששנויה כמו הברייתא הזו שבתוספתא ומשלימה אותה ופשט ממנה את כל השאלות של רבי יוחנן.

בירושלמי נקטו שמנחת חביתים טעונה שני קמצים של לבונה, ולא נמצא בירושלמי מה שאמרו בבבלי בשם רבי יוחנן שנחלקו בדבר אבא יוסי בן דוסתאי וחכמים. נראה, שכיוון שהירושלמי כאן דן במה שצריכה לו ופשוטה לו לרבי יוחנן, ורבי יוחנן פסק הלכה כאבא יוסי בן דוסתאי כמו שאמרו בבבלי, לכן נקטו בירושלמי שמנחת חביתים טעונה שני קמצים כאבא יוסי בן דוסתאי.

הברייתא שבתוספתא מנחות ז, יד, ששנו בה: "מנחת כוהן גדול... טעונה שני קמצים, אחד שחרית ואחד בין הערביים", היא כאבא יוסי בן דוסתאי.

בבבלי לא שאלו ביחס לשיעור הלבונה הבאה במנחת החביתים כשמת כוהן גדול ולא מינו כוהן אחר תחתיו, אלא לשיטת חכמים, ולא לשיטת אבא יוסי בן דוסתאי, שכן לשיטת אבא יוסי בן דוסתאי ברור שאין מקום להעלות אפשרות שכזו שתוכפל הלבונה ותבוא שני קמצים בבוקר ושני קמצים בערב, שהרי לא מצאנו הבאת שני קמצים של לבונה בהקטרה אחת. אך ביחס לשיעור השמן הבא במנחת החביתים כשמת כוהן גדול ולא מינו כוהן אחר תחתיו, שאלו בבבלי אף לשיטת אבא יוסי בן דוסתאי. נמצא שהבבלי הוא כרבי יוסה בירושלמי, שהרי בירושלמי נקטו שמנחת חביתים טעונה שני קמצים כאבא יוסי בן דוסתאי, ולדעת רבי יוסה יש לשאול ביחס לשיעור השמן הבא במנחת החביתים הזו, אבל אין לשאול

על פי הנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'ומה תמן צריכה ליה, אף כאן צריכה ליה'. הן הלשון שבנוסח הסופר במסירה שלפנינו והן הלשון שבנוסח הבבלי משמעם אחד הוא. המשפט לעיל "מה תמן צריכה ליה, אף הכא צריכה ליה", שנמצא רק במסירה שלפנינו, וזהה ללשון האמורה כאן בנוסח הבבלי, הוא לשון אחרת ("לישנא אחרינא") ללשון האמורה כאן במסירה שלפנינו, שחדרה לתוך הנוסח הכתוב שלא במקומה. בכמה מקומות בירושלמי מצויים "לישני אחריני" כאלו (על "לישני אחריני" בירושלמי ראה להלן).

יש המגיהים בירושלמי כאן "כתי פשיטא לך" במקום "כתי פשיטא ליה" ("כד תהא פשיטא ליה") ("אוצר לשונות ירושלמיים"), אך נראה שאין להגיה "לך" במקום "ליה". כי שלא כבשאר המקומות בירושלמי שבהם מופיע המונח "כתי פשיטא לך", הרי שכאן, רבי יוסה שהציע את השאלה שהסתפק בה רבי יוחנן, הוא שהמשיך ואמר "כד תהא פשיטא ליה", היינו לרבי יוחנן, יש לו לרבי יוחנן לשאול שאלה אחרת, ורבי חזקיה אמר שיש לו לרבי יוחנן לשאול עוד שאלה אחרת, ואחר כך רבי יוסה הסביר מדוע אין לו לרבי יוחנן לשאול את השאלה של רבי חזקיה, ורבי חזקיה הקשה על רבי יוסה שכשם שיש לו לרבי יוחנן לשאול את השאלה של רבי יוסה כך יש לו לרבי יוחנן לשאול את השאלה של רבי חזקיה. קיצורו של דבר, רבי יוסה ורבי חזקיה שאמרו "פשיטא ליה" ו"צריכה ליה" התייחסו במילה "ליה" לרבי יוחנן.

בתוספתא מנחות ז, יד שנו: מנחת כוהן גדול באה תמיד (אף בטומאה ובשבת), באה תדיר (בכל יום), באה רבוכה, וקריבה חצאים, וטעונה שני קמצים (של לבונה), אחד שחרית ואחד בין הערביים, וטעונה שלושה לוגים שמן, לוג ומחצה שחרית ולוג ומחצה בין הערביים.

בבבלי מנחות דף נב, א-ב אמרו: "ושלימה היתה קריבה". - אמר רבי חייא בר אבא: בעי רבי יוחנן: שלימה שחרית ושלימה בין הערביים, או דילמא שלימה שחרית ובטילה בין הערביים? - ...אמר רב נחמן בר יצחק: תא שמע, דתניא: שלימה שחרית ושלימה בין הערביים.

אמר רבי יוחנן: פליגי בה (בשיעור הלבונה הבאה במנחת חביתים של כוהן גדול) אבא יוסי בן דוסתאי ורבנן. אבא יוסי בן דוסתאי אומר: מפריש לה (כוהן גדול מביא מביתו למנחת חביתים שלו) שני קמצים (של לבונה), קומץ שחרית וקומץ בין הערביים. ורבנן אמרי: מפריש לה קומץ אחד, חצי קומץ שחרית וחצי קומץ בין הערביים. - במאי קמיפלאגי? אבא יוסי בן דוסתאי סבר: לא מצאנו חצי קומץ שקרב, ורבנן סברי: לא מצאנו עישרון (סולת) שטעון שני קמצים.

בעי רבי יוחנן: כוהן גדול שמת ולא מינו אחר תחתיו, לרבנן

הלכה ח (בדפוסי המשנה: הלכה ז; בדפוסי התלמוד: המשך הלכה ג)

משנה

על המלח ועל העצים, שיהו הכהנים ניאותין בהן; ועל הפרה, שלא יהו מועלין באפרה; על הקנין הפסולות, שיהו באות משל ציבור; רבי יוסי אומר: המספק

אור לישירים

למדו לקומץ לא ממנחת חוטא?!". לעיל נראה להגיה: 'ממנחת חוטא', וכאן נראה להגיה: 'מלחם הפנים'. ונראה שהמעתיקים החליפו את האמור בזה ואת האמור בזה בזה.

"לישני אחריני" בירושלמי

במספר מקומות, שני לשונות חלופיים, הנהיים בתוכנם אך שונים בניסוחם, נשתמרו יחד באותו עד נוסח של הירושלמי, במרחק מה זה מזה. ככל הנראה, אחד הלשונות נכתב תחילה על הגיליון, ואחר כך חדר פנימה לתוך הנוסח הכתוב שלא במקומו.

אין לקבוע שגרסה מסוימת היא בבחינת "לישנא אחרינא", אלא אם כן יתקיימו שני תנאים: א. הלשון החשוד כ"לישנא אחרינא" שווה מצד תוכנו ללשון אחר בסוגיה. ב. הלשון החשוד כ"לישנא אחרינא" אינו מובן במקומו הנוכחי, והוא יובן רק אם יוחלף בלשון האחר הנרדף לו ("לישני אחריני" בירושלמי, "סידרא" ח, עמודים 65-63).

במסירה שלפנינו יש בסוגיה כאן "לישנא אחרינא", כיוון ששני התנאים הללו מתקיימים.

☆☆☆

הלכה ח (בדפוסי המשנה: הלכה ז; בדפוסי התלמוד: המשך הלכה ג)

משנה

משנה זו היא המשך המשנה הקודמת בעניין שבעת הדברים שהתקינו בית דין.

תקנה חמישית: **על המלח ועל העצים** – של הקדש התקינו בית דין, **שיהו הכהנים ניאותין בהן** – נהנים מהם, המלח למלוח בו את בשר הקורבנות שהם אוכלים, והעצים לבשל עליהם את בשר הקורבנות שהם אוכלים ולהשתמש בהם למדורה כדי להתחמם;

תקנה שישית: **ועל הפרה** – האדומה התקינו, **שלא יהו מועלין באפרה** – לאחר שנעשתה הפרה אפר שנועד לשימוש במי החטאת, אם נהנים מהאפר, אין בו משום מעילה בהקדש, אף על פי שהפרה באה מתרומת הלשכה (משנה לעיל ד, ב);

תקנה שביעית: **על הקנין הפסולות, שיהו באות משל הציבור** – מי שחייבים להביא קינים, שתי תורים או שני

ביחס לשיעור הלבונה.

הסוגיה בבבלי מלמדת על כוונת הסוגיה בירושלמי כפי שפירשנו אותה.

בספרא 'צו' פרשה ג נאמר: "מנחה" (ויקרא ו, יג) - הרי היא ככל המנחות ללבונה.

ושם 'ויקרא' דיבורא דחובה פרשה י נאמר: "כי חטאת היא" (ויקרא ה, יא) - אמר רבי יהודה: הא מנחת כוהן גדול אינה חטאת וטעונה לבונה.

ובבבלי מנחות קחא אמרו: תניא: "לא ישים עליה שמן ולא ייתן עליה לבונה כי חטאת היא" (ויקרא ה, יא) - אמר רבי יהודה: היא (מנחת חוטא) קרויה חטאת (ולכן אין היא טעונה הבאת לבונה), ואין אחרת קרויה חטאת. לימד על עשירית האיפה של כוהן גדול שאינה קרויה חטאת וטעונה לבונה.

בתורה לא נאמר שמנחת החביתים טעונה לבונה. בספרא למדו שמנחת החביתים טעונה לבונה ממנחת נדבה. בספרא ובברייתא שבבבלי אמר רבי יהודה, שלמדו שמנחת החביתים טעונה לבונה ממנחת חוטא (קורבן הדל שבדלים שחטא בחטא המחייב קורבן עולה ויורד). בירושלמי אמר רבי יוסה, שלמדו שמנחת החביתים טעונה שני קמצים של לבונה מלחם הפנים (לפי הגהתנו). אם למדו שמנחת החביתים טעונה לבונה ממנחת נדבה או ממנחת חוטא, שיעור הלבונה הוא קומץ אחד, שכן שיעור הלבונה הבאה בכל המנחות הטעונות לבונה הוא קומץ אחד. נראה שאבא יוסי בן דוסתאי וחכמים שנחלקו בשיעור הלבונה הבאה במנחת החביתים, נחלקו מניין למדו שמנחת החביתים טעונה לבונה.

בספרא 'צו' פרשה ג ובבבלי **מנחות** נא, אמר: רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה אומר: "מנחה תמיד" (ויקרא ו, יג) - הרי היא (מנחת חביתים) כמנחת תמידים. מה מנחת תמידים - שלושת לוגים (שמן) לעישרון (סולת), אף זו (מנחת חביתים) - שלושת לוגים לעישרון.

גם בירושלמי אמר רבי חזקיה, שלמדו שמנחת החביתים טעונה שלושה לוגים של שמן ממנחת התמידים.

בירושלמי לעיל ו, הנוסח במסירה שלפנינו: "כלום למדו לקומץ אלא מלחם הפנים?!". ובירושלמי כאן הנוסח: "כלום

את הקניין, הוא מספק את הפסולות.

תלמוד

רבי שמואל בר נחמן בשם רבי יונתן: בדין היה שימעלו בה, והן גזרו שלא ימעלו בה. – והא תני: "חטאת", מלמד שמועלין בה, ואין מועלין באפרה! – אמר רבי אבהו: בראשונה היו משתקשקין בה ונותנין אותה גבי מכותיהן, וגזרו שימעלו בה. כיון שנגדרו, גזרו שלא ימעלו בה.

אור ל'שרים

מעירים: רבי שמואל בר נחמן (אמורא ארץ ישראל בדור השני והשלישי) אמר בשם רבי יונתן (אמורא ארץ ישראל בדור הראשון): בדין היה שימעלו בה – היה צריך להיות, שאם נהנים מהאפר של הפרה האדומה – חייבים קורבן מעילה, שהרי האפר הוא של ההקדש, והן גזרו שלא ימעלו בה – אבל חכמים פסקו והחליטו שאין באפר משום מעילה, כמו ששינינו במשנה.

ומקשים (על רבי יונתן): והא תני: – והרי (התנא) שונה / שנוי (שנויה ברייתא): נאמר (בפרה אדומה): "חטאת היא" (במדבר יט, ט) – הפרה היא לחיטוי ולטיהור מטומאה (המים שמכינים מאפר הפרה מחטאים ומטהרים את הטמא); הרי שקראה התורה לפרה האדומה "חטאת", מלמד שמועלין בה – דבר זה מורה שהפרה האדומה היא כקורבן חטאת שיש בו מעילה, והנהנים מהפרה בשוגג עד שתיעשה אפר – חייבים קורבן מעילה, (במסירה שלפנינו נוסף כאן על הגיליון על ידי מגיה: 'בה מועלין', וכן הוא בדפוס ונציה הבבלי, כהגהת תלמיד רשב"ש על פי בבלי מנחות נא, ב, אלא שבדפוס ונציה הבבלי ובהגהת נשמט 'היא', ראה ספרי במדבר המובא להלן. בכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים נשמט מכאן עד שימעלו בה' להלן על ידי הדומות 'בה – בה' (ואין מועלין באפרה – לאחר שנעשתה אפר, אין באפר משום מעילה (המילה "היא" שהיא לשון מיעוט מלמדת, שדווקא בה מועלים, אבל באפרה אין מועלים)! הרי שהדין מן התורה הוא שאין מועלים באפר הפרה, ולמה גזרו חכמים שאין מועלים באפר?

ומתריצים: אמר רבי אבהו (אמורא ארץ ישראל בדור השלישי): בראשונה (בתחילה, בימים שעברו) היו משתקשקין (משכשכים) בה ונותנין אותה (צריך להוסיף: 'על', כמו שהוא בדפוס ונציה הבבלי) גבי מכותיהן (פציעיהם) – כיוון שהדין מן התורה הוא שאין מועלים באפר הפרה, היו העוסקים באפר הפרה משתמשים באפר הפרה לריפוי פציעיהם, ונמצא אפר הפרה מזולזל, וגזרו שימעלו בה – חכמים גזרו שמועלים באפר הפרה, כדי למנוע את הזלזול באפר הפרה. כיון שנגדרו (נמנעו מלעשות דבר מה) – לאחר שהיו נמנעים מלהשתמש באפר הפרה לריפוי פציעיהם,

בני יונה, אחד לחטאת ואחד לעולה, נותנים את דמי קניהם לשופר של קינים, והכוהנים קונים בהן קינים ומקריבים אותם לשם הבעלים (משנה לעיל ו,ה), והתקינו בית דין, שאם נמצאו הקינים פסולות, כגון ששינה הכוהן ועשה חטאת העוף למעלה, יהיו באות במקומן קינים אחרות מתרומת הלשכה; רבי יופי (בר חלפתא, תנא בדור הרביעי) אומר: המספק את הקניין – הספק שפסק עם גזברי ההקדש לספק להקדש את כל הקינים הדרושות להם, הוא מספק את הפסולות – חייב לספק קינים אחרות במקום אלו שנמצאו פסולות (כמו ששינינו במשנה לעיל ד,ט), וזה היה תנאי בית דין בעניין זה (כמו שאמרו בירושלמי).

בספרי זוטא במדבר טו,ב נאמר: "דבר אל בני ישראל" – שיהו שוקלים שקלים ולוקחים נסכים לעולות גויים, לעולות תושבים, לעולות הנמצאות ועל ידי מי שהניח עולתו וברח. "דבר אל בני ישראל" – שיהו שוקלים ולוקחים נסכים לשלמי גויים ולשלמי תושבים ולשלמים הנמצאים ועל ידי מי שהניח שלמיו וברח. "דבר אל בני ישראל" – שיהיו שוקלים שקלים ולוקחים מלח, שיהו הכוהנים מולחים בו חטאותיהם ומנחותיהם ומולחים בו את העורות. "דבר אל בני ישראל" – שיהו שוקלים ולוקחים עצים, שיהו הכוהנים מבשלים בהם את חטאותיהם ומנחותיהם ועושים מהם מדורות בבית המוקד להתחמם כנגדם. "דבר אל בני ישראל" – שיהו שוקלים שקלים ולוקחים פרת חטאת ושעיר משתלח, ועל ידי כוהן המאבד (המאבד קורבן שהובא למקדש), ועל ידי מי ששינה ועשה חטאת העוף למעלה וחטאת בהמה למטה, חובה כנדבה ונדבה כחובה, ולבושי כוהן גדול ביום [הכיפורים], ועשירית האיפה של כוהן גדול שמת ולא מינו כוהן אחר תחתיו.

עיקרה של הברייתא בספרי זוטא שנוי במשנה כאן, ואף על פי כן הברייתא אינה דומה למשנתנו, ואף נזכרו בה הלכות שאינן מפורשות במקום אחר, דוגמת כוהן המאבד.

☆☆☆

תלמוד

במשנה שנינו: "ועל הפרה, שלא יהו מועלין באפרה".

האשה הזאת, במה היא מתכפרת? – אמר רבי יצחק: תניי בית דין הוא, המספק את הקינים, הוא מספק את הפסולות ואת האובדות.

אור ל'שרים

ומשיבים: אמר רבי יצחק (נפחא, אמורא ארץ ישראל בדור השני והשלישי): תניי (תנאי) בית דין הוא, המספק את הקינים, הוא מספק את הפסולות ואת האובדות – תקנה היא שהתקינו חכמים הראשונים, ורואים אותה כאילו היא תנאי שמתנים בכל זמן שקונים קינים במעות שבשופר של קינים, שהספק שפסק עם גזברי ההקדש לספק את כל הקינים הדרושות להם, חייב לספק קינים אחרות במקום אלו שנמצאו פסולות או שנאבדו, כגון שפרחו (תקנה זו היא אחת משבע תקנות שהתקינו בית דין, כמפורט במשנה בסוף פרק זה). ואף מעות שנמצאו בדיוק באמצע בין השופר של קינים לשופר של גוזלי עולה, דינן כמו קינים פסולות ואובדות, שנוטלים מהספק פרידות (תורים או בני יונה יחידים) במחצית שווי אותן המעות שנמצאו ומקריבים אותן חטאת העוף הבאה על הספק לשם בעלי המעות הללו (שספק הוא האם נפלו המעות מהשופר של קינים ויש אדם המחויב בחטאת העוף), וכך יתכפרו בעלי המעות הללו, אבל עולה אין צריך להקריב לשמם, שהרי מכל מקום עולה קרבה לשמם, שגוזלי עולה כולם עולות (חטאת העוף הבאה על הספק קריבה כמצוותה, אבל אינה נאכלת).

דברי רבי יצחק מוסבים על דברי רבי יוסי במשנה כאן, והוא בא להוסיף על דבריו, שתנאי בית דין שיהיו הקינים באות משל הספק הוא גם על האובדות ולא רק על הפסולות. גם בברייתא בספרי זוטא (הובאה לעיל), שנמנו בה הדברים שהתקינו בית דין שיהיו באים משל הציבור, נזכרו אובדות ("כוהן המאבד") ופסולות ("מי ששינה" וכו').

בראש פרק זה השתמשו בדברי רבי יצחק כדי להשיב על השאלה ששאלו שם על המשנה שם: "האשה הזאת, במה היא מתכפרת?". במסירה שלפנינו הועתקה שאלה זו משם לכאן, בגלל דברי רבי יצחק, אף על פי ששאלה זו אינה שייכת לכאן.

דרך מסדר הירושלמי להביא סוגיות שלמות ממקום אחר אם יש להן אפילו יחס קלוש לסוגיה העיקרית. ולדוגמה כאן: "האישה הזאת במה היא מתכפרת" וכו' עד סוף הפרק ("על הירושלמי", עמוד 18 בהערה).

הספקים למקדש נדרשו לספק קינים חלופיים ללא כל תמורה במקרה שהעופות נפסלו או אבדו. תנאי זה נקבע בשל הפחת הגדול עקב פסילת קינים במקדש, שעלותו יכלה להסתכם בממון רב. למרות זאת, לספקים עדיין היה כדאי ליטול סיכון זה ולהפסיד, שכן בתמורה הם זכו לעבודה קבועה כמספקי קינים למקדש במשך כל השנה.

☆☆☆

בשל גזירת חכמים שיש דין מעילה באפר, גזרו שלא ימעלו בה – חכמים ביטלו את הגזירה שיש דין מעילה באפר, וגזרו שאין מועלים באפר הפרה, כדין מן התורה, שהרי התברר שהגזירה הקודמת פעלה את פעולתה ומעתה אין עוד צורך בה.

במשנה פרה ד, שנינו: לעולם (בין לפני שריפתה בין לאחר שריפתה) מועלים בה... עד שתיעשה אפר.

ובספרי במדבר פסקה ככד נאמר: "חטאת היא", מגיד שמועלים בה. ["היא" - בה מועלים, באפרה אין מועלים (אפשר שהוספה זו היא על פי הבבלי).]

בבבלי מנחות נא, ב-נב, אמרו: תנן: ...ועל פרה שלא יהו מועלים באפרה. - דאורייתא היא (ולא תקנת חכמים היא)! דתניא: "חטאת" (במדבר יט), מלמד שמועלים בה (כדין חטאת). "היא" - בה מועלים, אבל באפרה אין מועלים! (הרי שהדין שאין מועלים באפר הפרה הוא מן התורה ולא מתקנת חכמים!) - אמר רב אשי: שתי תקנות היו. דאורייתא - בה מועלים, באפרה אין מועלים. כיוון דחזו (חכמים) דקא מזלזלי ביה וקא עבדי מיניה (העוסקים באפר הפרה עושים מן האפר תרופה) למכתם, גזרו ביה מעילה. כיוון דחזו דקא פרשי מספק הזאות (נמנעים מלהזות מאפר הפרה במקרים של ספק טומאת מת), אוקמוה אדאורייתא.

בבבלי אמרו בתירוץ הקושיה, שכיוון שראו חכמים שהם פורשים מספק הזאות, חזרו והעמידו על דין תורה שאין מועלים באפר הפרה, שהרי התברר שהגזירה הקודמת הביאה לידי קלקול. ואילו בירושלמי אמרו בתירוץ הקושיה, שלאחר שנמנעו מלהשתמש באפר הפרה למכתם, גזרו חכמים שאין מועלים באפר הפרה, שהרי התברר שהגזירה הקודמת אין עוד צורך בה.

☆☆☆

במשנה שנינו: "רבי יוסי אומר: המספק את הקינים, הוא מספק את הפסולות".

ובמשנה בראש פרק זה שנינו: "מעות שנמצאו בין קינים לגוזלי עולה - מחצה למחצה יפלו לגוזלי עולה".

שואלים: האשה הזאת, במה היא מתכפרת? (מילים אלו אינן בנוסח הבבלי של מסכת שקלים) – כשנמצאו מעות בדיוק באמצע בין השופר של קינים לשופר של גוזלי עולה, הרי שמא נפלו המעות מהשופר של קינים, וכשייפלו לשופר של גוזלי עולה ויקריבו מהן עולות, במה תתכפר האישה שהביאה את המעות הללו כדי להקריב מהן לשם כפרתה שתי תורים או שני בני יונה אחד לחטאת ואחד לעולה?

פרק ה הלכה א

משנה

כל הרוקין הנמצאין בירושלם טהורין, חוץ משל שוק העליון; דברי רבי מאיר. רבי יוסי אומר: בשאר כל ימות השנה – שבאמצע טמאין, שבצדדין טהורין, ובשעת הרגל – שבאמצע טהורין, שבצדדין טמאין, מפני שהמועטין מסתלקין לצדדין.

תלמוד

"כל הרוקין" כול'. – רבי אבין בשם רבי יהושע בן לוי: קצרן של גוים היה שם.

אור ל'שרים

פרק ה

הלכה א

משנה

כל הרוקין (רירים של הפה) הנמצאין בירושלים – שנמצאו בשווקים וברחובות שבה, טהורין – ואין חוששים שמא הם של זב או זבה המטמאים אדם במגע ובמשא וכלים במגע, כדרך שחוששים ברוקים הנמצאים בשווקים וברחובות שבשאר המקומות, שגזרו חכמים עליהם שיהיו מטמאים מספק (משנה טהרות ד,ה), לפי שהזבים היו נזהרים שלא לטמא את אנשי ירושלים שהיו אוכלים קודשים, חוץ משל שוק העליון – שבירושלים, שהרוקים הנמצאים שם טמאים, מפני ששם היו יושבים גויים, וגזרו חכמים על הגויים שיהיו טמאים כזבים ושיהיה רוק הגויים מטמא כרוק הזב (השוק העליון הוא השוק שבעיר העליונה של ירושלים ששכנה על הגבעה שממערב להר הבית); דברי רבי מאיר (גדול התנאים בדור הרביעי).

רבי יוסי (בר חלפתא, תנא בדור הרביעי) אומר (במשנה של הנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'וחכמים אומרים'): בשאר כל ימות השנה – שלא בשעת הרגל (כינוי לכל אחד משלושת החגים: פסח, שבועות וסוכות), שאין הטמאים מקפידים לטהר את עצמם מטומאתם, ורוב העם טמא, – שבאמצע – הרוקים הנמצאים באמצע הדרך (באמצע רחובות ירושלים), טמאין – לפי שהטמאים שהם הרוב הולכים באמצע הדרך, וביניהם גם זבים וזבות, שבצדדין – הרוקים הנמצאים בצדי הדרכים, טהורין – שהטהורים שהם מועטים הולכים בצדי הדרכים, שלא יטמאו, ובשעת הרגל – שהטמאים מטהרים את עצמם לבוא למקדש, ורוב העם טהור, –

שבאמצע – הרוקים הנמצאים באמצע הדרך, טהורין – לפי שהטהורים שהם הרוב הולכים באמצע הדרך, שבצדדין – הרוקים הנמצאים בצדי הדרכים, טמאין – שהטמאים שהם מועטים הולכים בצדי הדרכים, שלא יטמאו את העם, מפני שהמועטין מסתלקין לצדדין – תמיד המועטים מסתלקים לצדי הדרכים, אלא שבכל ימות השנה המועטים הם הטהורים, ואילו בשעת הרגל המועטים הם הטמאים (זהו טעם לרישא ולסיפא של דברי רבי יוסי. רבי יוסי חולק על רבי מאיר בשאר השווקים שבירושלים, אבל בשוק העליון הוא מודה שהרוקים טמאים, משום שבגויים אין לחלק בין שעת הרגל לשאר ימות השנה וכן אין לחלק בין האמצע לצדדים).

☆☆☆

תלמוד

במשנה שנינו: "כל הרוקין" כול' חוץ משל שוק העליון.

רבי אבין (רבין, אמורא בדור השלישי והרביעי) - בקטע מן הגניזה (קטע כץ), בכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים: 'רבי סימון' אמר בשם רבי יהושע בן לוי (אמורא ארץ ישראל בדור הראשון): קצרן (מבצר, מצודה, מחנה צבאי (מקור המילה בלטינית: קסטרא, קסטרום)) של הגוים היה שם – בשוק העליון שבירושלים, שבו חנו חיילים רומיים. ולכן הרוקים הנמצאים שם טמאים.

הנוסח בדפוס ונציה הבבלי של 'זבין' תחת 'של גוים'. הנוסח 'זבין' הוא כנראה הגהה על פי הבבלי פסחים יט,ב. מפרשי הירושלמי פירשו: קצרן - כובס. ואומנם מצאנו את המילה 'קצר' בירושלמי בהוראת כובס, אבל לא 'קצרן'. בירושלמי עירובין ה,א נמצאת הצורה 'קצרין' בהוראה כמו כאן.

אמר רבי חנינה: ערודות היו נותרין בירושלם, והיו עולי רגלים משתקעין בדם עד ארכובותיהן. – רבי שמעון בר אבא בשם רבי חנינה: קצרן של גוים היה שם.

רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי: מעשה בפרדה משל בית רבי שמתה, וטיהרו את דמיה משם נבילה.

רבי אלעזר שאיל לרבי סימון: עד כמה? ולא אניביה. שאיל לרבי יהושע בן לוי, אמר ליה: עד רביעית – טהור, יותר מיכן – טמא. ובאש לרבי לעזר דלא חזר ליה רבי שמעון שמועתא.

רבי ביבי הוה יתיב מתני הדין עובדא. אמר ליה רבי יצחק בר ביסנא: עד רביעית – טהור, יותר מיכן – טמא? – ובעט ביה. – אמר ליה רבי זריקן:

אור ל'שרים

המסופר לעיל על עולי רגלים שהיו שוקעים בדם ערודות שהיו נותרים בירושלים.

ומספרים: רבי אלעזר (בן פדת, אמורא בדור השני) שאיל – שאל לרבי סימון: עד כמה? – עד איזה שיעור אין דם נבילה מטמא? ולא אניביה – ולא השיב (ענה) לו (רבי סימון לרבי אלעזר). שאיל – שאל (רבי אלעזר שאלה זו) לרבי יהושע בן לוי, אמר ליה: – אמר לו (רבי יהושע בן לוי לרבי אלעזר): עד רביעית (מידת הלח ששיעורה רבע הלוג) – טהור – עד שיעור רביעית – אין דם נבילה מטמא, אבל יותר מיכן (מכאן) – טמא – שיעור רביעית ויותר – דם נבילה מטמא. ובמעשה בפרדה של בית רבי שמתה וטיהרו את דמה משום נבילה, לא היה שיעור רביעית בדם שיצא ממנה. ובאש לרבי לעזר דלא חזר ליה רבי שמעון (בקטע מן הגניזה (קטע כץ): רבי סימון. במקבילה כתב הסופר במסירה שלפנינו 'שמעון' ומחק וכתב 'סימון', ונמחק בטעות על ידי מגיה) שמועתא – וחרה לרבי אלעזר (רגז, כעס) שלא החזיר לו רבי סימון את השמועה (ההלכה, כמו שהשיב לו רבי יהושע בן לוי, כיוון שבודאי שמע רבי סימון הלכה זו מרבי יהושע בן לוי שהיה רבו) (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים כאן אין המילים 'ובאש...שמועתא', וישנן בנוסח הבבלי במקבילה שקלים ג,ב).

ומספרים עוד: רבי ביבי (אמורא ארץ ישראל בדור השלישי) הוה יתיב מתני הדין עובדא – היה יושב ומספר את המעשה הזה (בפרדה משל בית רבי שמתה וטיהרו את דמה משום נבילה). אמר ליה – אמר לו (לרבי ביבי) רבי יצחק בר ביסנא (אמורא ארץ ישראל בדור השלישי והרביעי): עד רביעית – טהור, יותר מיכן (מכאן) – טמא? – האם דם נבילה אינו מטמא רק עד שיעור רביעית, אבל שיעור רביעית ויותר – מטמא, ובמעשה בפרדה לא היה שיעור רביעית בדם שיצא ממנה, או שמא דם נבילה אפילו שיעור רביעית ויותר –

ומספרים: אמר רבי חנינה (בר חמא, אמורא ארץ ישראל בדור הראשון): ערודות (חמורי בר) היו נותרין (ממיתים בדקירה בגרון) בירושלים, והיו עולי רגלים (מי שבאים לחוג את ימי הרגל (חג הפסח, חג השבועות, חג הסוכות) בבית המקדש בירושלים) משתקעין (טובעים) בדם – של הנבילות, עד ארכובותיהן (ברכיהם, פרק הרגל שבין השוק ובין הירך) (במסירה שלפנינו נוסף על הגיליון על ידי מגיה: 'ובאו לפני חכמים ולא אמרו להם דבר'. ואינו בכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים אלא בדפוס ונציה הבבלי בלבד, ונוסף כנראה על פי הבבלי מנחות קג,ב) – מפני שלא היו נטמאים משום דם נבילה.

רבי שמעון בר אבא (אמורא בדור השלישי) אמר בשם רבי חנינה: קצרן של הגוים היה שם – בירושלים, שבו היו הגויים נותרים ערודות.

סיפרו כאן על ערודות שהיו נותרים בירושלים, כיוון שקצרן של גויים היה שם, כמו שאמרו על השוק העליון שבירושלים.

☆☆☆

כאן התחלת מקבילה בירושלמי שבת ח,א (וכן שקלים ג,ב בנוסח הבבלי של מסכת שקלים).

מביאים מעשה הלכתי: רבי סימון (רבי שמעון בן פזי, אמורא ארץ ישראל בדור השני והשלישי) אמר בשם רבי יהושע בן לוי: מעשה בפרדה (בת כלאיים של חמור וסוסה) משל בית רבי (רבי יהודה הנשיא, תנא בדור החמישי) שמתה, וטיהרו את דמיה משם (משום) נבילה – חכמים אמרו, שלא היה הדם שיצא מן הפרדה מטמא טומאת נבילה (נבילה היא בהמה או חיה, בין טהורה ובין טמאה, שמתה, הטהורה שלא על ידי שחיטה, והטמאה אפילו על ידי שחיטה. נבילה מטמאה אדם במגע ובמשא וכלים במגע).

המעשה בפרדה משל בית רבי שמתה הובא בירושלמי כאן אגב

בגין שהוא שאיל לך, את בעיט ביה?! – אמר ליה: דלא הוות דעתי בי; דאמר רבי חנין: "והיו חיך תלויים לך מנגד" – זה שהוא לוקח לו חטים לשנה, "ופחדת לילה ויומם" – זה שהוא לוקח מן הסידקי, "ולא תאמין בחיך" – זה שהוא לוקח מן הפלטר; ואנא סמיך לפלטר.

מאי כדון? – העיד רבי יהושע בן פתירא על דם נבילות שהוא טהור. – מהו טהור? טהור מלהכשיר. הא לטמות – מטמא. – תמן תנינן: דם השרץ מטמא כבשרו, מטמא ואינו מכשיר, ואין לנו כיוצא בו! – אין לנו כיוצא בו שיעור

אור לישירים

שקלים ג,ב); ואנא סמיך לפלטר – ואני (רבי ביבי) סמוך על בעל החנות (מקבל את סיפוק צרכי ממנו, ולפיכך אני דואג על חיי ביותר, כמו שנדרש הכתוב: "ולא תאמין בחיך", ולכן לא היתה דעתי בי).

ומציעים הכרעה בעניין הנתון במחלוקת: מאי כדון? – מה היא עכשיו? (עכשיו, שרבי חנינה אמר שעולי רגלים, שמקפידים על טהרתם, היו טובעים בדם נבילות עד ארכובותיהם, ולא חששו להם משום טומאה, הרי שדם נבילה אפילו בשיעור רביעית ויותר אינו מטמא, ורבי יהושע בן לוי אמר שדם נבילה בשיעור רביעית ויותר מטמא, מה ההלכה?) – שנינו במשנה (עדויות ח,א): העיד – לפני החכמים, רבי יהושע בן פתירא (בן בתירה, תנא בדור השלישי) על דם נבילות שהוא טהור – לפי שאינו בשר. מעדות זו משמע, שדם נבילה טהור לגמרי, ואינו מטמא אפילו בשיעור רביעית ויותר.

ודוחים (את ההכרעה): מהו – מה פירוש, טהור – שאמר רבי יהושע בן בתירה? טהור מלהכשיר – דם נבילה הניתן על אוכלים אינו מכשיר אותם לקבל טומאה, כיוון שבבהמה אין הדם שלאחר מיתה קרוי דם, ואין עליו תורת משקה להכשיר טומאה. הא – אבל לטמות (לטמאות) – מטמא – דם נבילה מטמא, משום שיש עליו תורת נבילה.

ומציעים משנה (כדי להקשות על דחיית ההכרעה): תמן תנינן (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'והתנן', וצריך לומר: 'והתנינן'): – שם (במקום אחר – משנה מכשירין ו,ה), שנינו: דם השרץ (אחד משמונת השרצים המפורטים בויקרא יא,כט-ל, שמטמאים במותם אדם וכלים הנוגעים בהם) מטמא (מילה זו יתירה, ואינה בנוסח המשנה ובקטע מן הגניזה (קטע כץ) ובמקבילה) כבשרו, מטמא – דם השרץ מטמא כבשרו, משום שיש ריבוי מיוחד לכך מפסוק, ואינו מכשיר – דם זה הניתן על אוכלים אינו מכשיר אותם לקבל טומאה, ואין לנו כיוצא בו – אין דם אחר מלבד דם השרץ שמטמא ואינו מכשיר! ואיך דחו ואמרו שגם בדם נבילה הדין כך? ומתרצים: אין לנו כיוצא בו שיעור (במקבילה ובכתב

אינו מטמא? – ובעט ביה – ובעט בו (דחה רבי ביבי את רבי יצחק בר ביסנא, ולא השיב לו). – אמר ליה – אמר לו (לרבי ביבי) רבי זריקן (רבי זריקא, אמורא ארץ ישראל בדור השלישי): בגין שהוא שאיל לך, את בעיט ביה?! (בתמיהה) – (וכי) בשביל שהוא (רבי יצחק בר ביסנא) שואל אותך, אתה בועט בו (דוחה אותו)?! – אמר ליה: – אמר לו (רבי ביבי לרבי זריקן): (במסירה שלפנינו נוסף בין השיטין על ידי מגיה: 'בגין'). ואינו בכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים אלא בדפוס ונציה הבבלי בלבד, ואינו גם במקבילה בשבת) דלא הוות דעתי בי (במקבילה: 'עלי') – (בגלל) שלא היתה דעתי (תבונתי) בי (כדי להשיב לו, לכן דחיתי אותו); דאמר רבי חנין (אמורא ארץ ישראל בדור השלישי): נאמר (בקללות שיבואו על עם ישראל): "וְהָיוּ חֵיךְ תְּלֹוּיִם לְךָ מִנְּגַד" (דברים כח,10) – חיך יהיו בסכנה תמיד; ויש לדרוש את הכתוב: – זה שהוא לוקח לו חטים לשנה – מי שחיי תלויים לו מנגד הוא זה שאין לו חיטים משלו, והוא קונה חיטים מן השוק לשנה בלבד, שאינו יודע מה יאכל בשנה הבאה, שמא לא יהיה לו כסף לקנות או שמא לא ימצא חיטים לקנות, והוא דואג על חייו, "ופחדת לילה ויומם" (שם) – תפחד מן הגויים בלילה וביום; ויש לדרוש את הכתוב: – זה שהוא לוקח מן הסידקי (שוק של תבואה (מקור המילה ביוונית)) – מי שמפחד לילה ויומם הוא זה שאין לו כסף לקנות חיטים לשנה, והוא קונה חיטים לכמה ימים בלבד, שאינו יודע מה יאכל אחרי כמה ימים, והוא דואג על חייו, "ולא תאמין בחיך" (שם) – לא תהיה בטוח שתוסיף לחיות; ויש לדרוש את הכתוב: – זה שהוא לוקח מן הפלטר (בעל חנות (מקור המילה ביוונית)) – מי שאינו מאמין בחייו הוא זה שאין לו כסף לקנות חיטים אפילו לכמה ימים, והוא קונה פת לסעודה אחת בלבד, שאינו יודע מה יאכל בסעודה הבאה, והוא דואג על חייו. כך יש לדרוש את כפל הלשון בכתוב, שהוא מדבר בשלושה בני אדם, וקללתו של זה מרובה משל חברו שנאמר לפניו בכתוב (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים כאן אין המילים "הסידקי...מן", וישנן בנוסח הבבלי במקבילה

טומאתו, אבל דמו מטמא כבשרו.

אמר רב יוסף: מאן דאמר: טמא – כרבי יהודה, ומאן דאמר: טהור – כרבי יהושע בן בתירה. – אמר ליה רב אבדומא נחותא: ויאות. רבי יודה מודייניה דנשייא הוה.

אור ל'שרים

יהודה דם נבילה מטמא רק בשיעור רביעית ויותר, אבל עד שיעור רביעית - אינו מטמא, ובמעשה בפרדה לא היה שיעור רביעית בדם שיצא ממנה, ולפיכך טיהרו את דמה. נמצא שנכון אמר רב יוסף, שמי שאמר שדם נבילה בשיעור רביעית ויותר מטמא סבור כרבי יהודה).

עד כאן המקבילה בירושלמי שבת.

סוגיה זו הובאה בשבת משום שנזכר בהמשכה: "עד רביעית - טהור, יותר מיכן - טמא", ולמדנו בשבת למעלה: "ברביעית לכשיקרא יהא בו כזית". ולפי זה, טעם טומאת הדם ברביעית הוא משום שיש בו כזית מבשר נבילה. והנה קשר זה שבין הסוגיות אינו מפורש, אלא יוצא מכלל הדברים. ואילו בשקלים, הסוגיה קשורה למה שבא למעלה ממנה: "ערודות היו נוחרין בירושלם, והיו עולי רגלים משתקעין בדם עד ארכובותיהן". ועל עניין נבילות אלה שייך יפה הסיפור של רבי סימון על פרדה של בית רבי שטימאו בדמה ברביעית וביותר מרביעית. ולכן מקור הסוגיה הוא בשקלים ומשקלים הועתקה לשבת ("סוגיות מקבילות בירושלמי", עמודים 62-61).

במשנה עדויות ה,א ובתוספתא **עדויות** ב,ה שנו: רבי יהודה אומר: ...דם נבילות - בית שמאי מטהרים, ובית הלל מטמאים. ובתוספתא **עדויות** ג,ב שנו: העיד רבי יהושע בן פתירה על דם נבילות שהוא טהור. אמר שמעון בן פתירה: נוחרים היו עדרות באיסטרטיא (גדוד צבא, מחנה) של מלך, והיו עולי רגלים מפקיעים (מבקיעים, בוקעים) בדם עד רכובותיהם, ולא חשו להם משום טומאה.

בבבלי מנחות קג,ב-קד,א אמרו: אמר רבי ביבי אמר רבי יהושע בן לוי: מעשה בפרדה של בית רבי שמתה, ושיערו את דמה (את שיעור הדם שיצא ממנה) ברביעית (בכלי מידה של רביעית). - מתיב רבי יצחק בר ביסנא: העיד רבי יהושע בן פתירה על דם נבילות שהוא טהור. אמר רבי שמעון בן פתירה: מעשה והיו נוחרים ערודות לאריות (כדי להאכיל את בשרם לאריות שהשתתפו במופע קרקס) באיסטרטיא של מלך, והיו עולי רגלים שוקעים עד רכובותיהם בדם (של הערודות), ולא אמרו (חכמים) להם דבר (לא מחו בהם שהם טמאים)! - אישתיק (רבי ביבי, ולא השיב). - אמר ליה רבי זריקא: מאי טעמא לא קא מהדר ליה מר? - אמר ליה: היכי אהדר ליה? דאמר רבי חנין: "והיו חייך תלואים לך מנגד" (דברים כח) - זה הלוקח תבואה משנה לשנה (שאינו בטוח שיתמצא לו תבואה אף בשנה שלאחריה), "ופחדת לילה ויומם" - זה

יד שקלים: 'כשיעור' טומאתו - "ואין לנו כיוצא בו" פירושו שאין דם אחר מלבד דם השרץ שיהא כבשרו לטמא בשיעורו, שדם השרץ מטמא בשיעור כעדשה כבשרו, ואין אומרים שהואיל ודם קרוש קטן בנפתו מדם צלול, אין דם השרץ מטמא כשהוא צלול אלא בשיעור גדול יותר מכעדשה, שכשיקרוש יעמוד על כעדשה, אבל **דמו מטמא כבשרו** - אבל דם נבילה מטמא כבשר הנבילה, אלא שאינו מטמא כשהוא צלול בשיעור כזית כבשרה אלא בשיעור רביעית לפחות, שכשיקרוש יעמוד על כזית.

ומקשרים בין מחלוקות: **אמר רב יוסף** (גדול אמוראי בבבלי בדור השלישי): **מאן דאמר**: - מי (רבי יהושע בן לוי) שאומר: **טמא** - דם נבילה בשיעור רביעית ויותר מטמא, - **כרבי יהודה** (בר אלעאי, מגדולי התנאים בדור הרביעי) - סבור כרבי יהודה, שאמר שנחלקו בית שמאי ובית הלל בעניין דם נבילות, ובית הלל אומרים שדם הבא מן הנבילה מטמא כבשרה (משנה עדויות ה,א), והלכה כדבריהם, **ומאן דאמר**: - ומי (רבי חנינה) שאומר: **טהור** - דם נבילה אפילו בשיעור רביעית ויותר אינו מטמא, - **כרבי יהושע בן בתירה** - סבור כרבי יהושע בן בתירה, שהעיד שנהגו הלכה למעשה שדם הבא מן הנבילה אינו מטמא (משנה עדויות ח,א, הובא לעיל), שלא כרבי יהודה. - לדברי רב יוסף נחלקו האמוראים במחלוקת התנאים (רב יוסף מפרש "טהור" שאמר רבי יהושע בן בתירה: טהור מלטמא, כמשמעה הפשוט של המילה, ואינו מפרש כמו שאמרו לעיל: "טהור מלהכשיר. הא לטמות - מטמא", שלא אמרו כך אלא לדחייה בלבד).

ומספרים: **אמר ליה** - אמר לו (לרב יוסף) **רב אבדומא** (רב דימי, אמוראי בבבלי בדור השלישי והרביעי) **נחותא** - היורד (מהגר לכבל מארץ ישראל): **ויאות** - ויפה (נכון אמרת, שמי שאמר שדם נבילה בשיעור רביעית ויותר מטמא סבור כרבי יהודה). **רבי יודה מודייניה** (צריך לומר כמו במקבילה ובכתב יד שקלים: 'מורייניה') **דנשייא הוה** - רבי יהודה היה מורהו (מורה ההוראה, פוסק ההלכות) של הנשיא (ולכן, במעשה בפרדה משל בית רבי יהודה הנשיא שמתה, רבי יהודה הוא שהורה להם לטהר את דמה משום נבילה, וכיוון שלדעת רבי יהודה דם הבא מן הנבילה מטמא כבשרה, הרי שלרבי

אור לישרים

"והיו חייך תלואים לך..."

באסתר רבה פתיחתא א נאמר: רבנין ורבי ברכיה - רבנין אמרי: "והיו חייך תלואים לך מנגד" - זה שהוא לוקח חיטים לשנה, "ופחדת לילה ויומם" - זה שהוא לוקח חיטים מן הסידקי, "ולא תאמין בחייד" - זה שהוא לוקח מן הפלטר. ורבי ברכיה אמר: "והיו חייך תלואים לך מנגד" - זה שהוא לוקח חיטים לשלוש שנים, "ופחדת לילה ויומם" - זה שהוא לוקח חיטים לשנה, "ולא תאמין בחייד" - זה שהוא לוקח חיטים מן הסידקי. - מתיבין רבנין לרבי ברכיה: והלוקח מן הפלטר מהו? - אמר להם: לא דיברה תורה במתים (ואדם זה חשוב כמת).

דברי רבי חנין בירושלמי הם כרבנין.

הסידקי

הסידקי היה שוק שיוחד למוצר מסוים, ככל הנראה תבואה, שהתקיים בערים הגדולות ופעל כשוק תקופתי. עם זאת, בערים מרכזיות כציפורי או קיסריה עשוי היה להימשך לאורך כל השנה ("פרקמטיא", עמוד 103).

הפלטר

משתמע ממקורות החכמים, שהפלטר בתקופת המשנה והתלמוד היה בעל חנות גדולה, שאפשר היה למצוא בה מוצרים רבים ומגוונים: ירק, חיטה, קמח ולחם ומוצרים. הפלטר הוא גם שם בית העסק שבו נמכרה הסחורה בסיטונות וליחידים ("פרקמטיא", עמוד 50).

לא הוות דעתי בי... אנה סמיך לפלטירא

במסכת אבות דרבי נתן נוסח א פרק ל נאמר: רבי אחאי בן יאשיה אומר: הלוקח תבואה מן השוק למה הוא דומה? לתינוק שמתה אמו ומחזירים אותו על פתחי מיניקות אחרות ואינו שבע. הלוקח פת מן השוק למה הוא דומה? כאילו חפור וקבור. האוכל משלו דומה לתינוק המתגדל על שדי אמו. הוא היה אומר: בזמן שאדם אוכל משלו, דעתו מיושבת עליו. ואפילו אוכל אדם משל אביו ומשל אימו ומשל בניו, אין דעתו מיושבת עליו, ואין צריך לומר משל אחרים.

בירושלמי תרומות ח, סיפרו: רבי יוחנן נתקפח בעלי-קנייה (בני עלי-קניה גזלו את ממונו). עלה לבית הוועד (של חכמים), והיה רבי שמעון בן לקיש שואלו ואינו משיב, שואלו ואינו משיב. אמר לו: מהו כך? - אמר לו: כל האיברים תלויים בלב, והלב תלוי בכיס (רמז שחסרון כיס מאבד לב). - אמר לו: ומהו כך? - אמר לו: נתקפחתי בעלי-קנייה.

☆☆☆

הלוקח תבואה מערב שבת לערב שבת, "ולא תאמין בחייד" - זה הסומך על הפלטר; וההוא גברא (כלומר, אני) על פלטר סמיך (ואין דעתי מיושבת לענות לו כראוי).

מאי הוי עלה? - אמר רב יוסף: רבי יהודה מורינא (מורה ההוראה) דבי נשיאה הוה ואורי ליה כשמעתיה (הורה לבית הנשיא כמסורת הלכה שבידו שדם הנבילה מטמא); דתניא: רבי יהודה אומר: שישה דברים מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל: דם נבילות - בית שמאי מטהרים, ובית הלל מטמאים. אמר רבי יוסי ברבי יהודה: אף כשטימאו בית הלל (בדם הנבילה), לא טימאו אלא ברביעית (דם), הואיל ויכול (דם שיש בו שיעור רביעית) לקרוש ולעמוד על כזית (כשיעור בשר הנבילה המטמא).

בבבלי אמרו, שרבי יהושע בן לוי אמר, ששיערו את דמה של הפרדה של בית רבי שמתה ברביעית. ובירושלמי אמרו, שרבי יהושע בן לוי אמר, שטיהרו את דמה של הפרדה שמתה, וגם אמר, שדם נבילה עד רביעית - טהור, רביעית ויותר - טמא. הרי שבמעשה בפרדה לא היה שיעור רביעית בדם שיצא ממנה, ולפיכך טיהרו את דמה.

בבבלי אמרו, שרבי ביבי אמר, ששיערו את דמה של הפרדה של בית רבי שמתה ברביעית, כיוון שעד רביעית - טהור, רביעית ויותר - טמא, ורבי יצחק בר ביסנא הקשה לרבי ביבי, שדם נבילה טהור אפילו רביעית ויותר. ואילו בירושלמי אמרו, שרבי ביבי אמר, שטיהרו את דמה של הפרדה שמתה, ורבי יצחק בר ביסנא שאל לרבי ביבי, האם דם נבילה עד רביעית - טהור, יותר מכאן - טמא, או שמא אפילו רביעית ויותר - טהור.

איסטרטיא של מלך שאמרו בתוספתא ובבבלי, שבו היו נוחרים ערודות, הוא קצרן של גויים שאמרו בירושלמי.

גם בבבלי וגם בירושלמי סיפרו, שרבי ביבי לא השיב לרבי יצחק בר ביסנא, ורבי ביבי הביא לפני רבי זריקא את מאמרו של רבי חנין ואמר לו שהוא סומך על הפלטר.

הלוקח תבואה מערב שבת לערב שבת שאמרו בבבלי הוא הלוקח מן הסידקי שאמרו בירושלמי.

בבבלי שאלו "מאי הוי עלה?", כמו ששאלו בירושלמי "מאי כדון?". גם בבבלי וגם בירושלמי אמר רב יוסף, שלרבי יהודה דם נבילה מטמא רק בשיעור רביעית ויותר. בבבלי אמר רב יוסף עצמו, שבמעשה בפרדה הורה רבי יהודה לבית הנשיא כדעתו, ובירושלמי אמר כך רב אבודמא לרב יוסף, כדי להצדיק את דבריו. גם בבבלי וגם בירושלמי הובאה דעת רבי יהושע בן בתירא.

בספרא שמיני פרשה ה נאמר, שדם בהמה (נבילה) מכשיר את הזרעים, שלא כירושלמי.

לא כן אמר רבי אבהו בשם רבי יוסי בן חנינה: לא גזרו על הרוקים שבירושלם?! – עליה רבי אבין בשם רבי יהושע בן לוי: קצרן של גוים היה שם.

בשאר ימות השנה – הטמאים מהלכין שיבולת והטהורין מהלכין מן הצד, והטהורין מהלכין סתם והטמאים אומרים להם: פרושו! בשעת הרגל – הטהורין מהלכין שיבולת והטמאין מהלכין מן הצד, והטמאים מהלכין סתם והטהורין אומרים להן: פרושו!

אור ל'שרים

העיקרי של בני האדם ההולכים), והטהורין – שהם מועטים, מהלכין מן הצד – בצידי הדרכים, שלא ייטמאו, ולכן בשאר ימות השנה – הרוקים הנמצאים באמצע הדרך טמאים, והנמצאים בצידי הדרכים טהורים, והטהורין (נראה שצריך לומר כמו בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'והטמאים') מהלכין סתם והטמאים (נראה שצריך לומר כמו בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'והטהורין') אומרים להם: "פרושו!" (היבדלו, התרחקו) – הטמאים שהם הרוב מהלכים בלי אמירה מפורשת לטהורים שיתרחקו מהם, והטהורים שהם מועטים אומרים לטמאים שיתרחקו מהם ולא ייגעו בהם, כדי שלא ייטמאו בהם, מפני שעל המועטים להזהיר את המרובים, אבל אין על המרובים להזהיר את המועטים. אבל בשעת הרגל – שהטמאים מטהרים את עצמם לבוא למקדש, ורוב העם טהור, – הטהורין – שהם הרוב, מהלכין שיבולת – באמצע הדרך, והטמאין – שהם מועטים, מהלכין מן הצד – בצידי הדרכים, ולכן בשעת הרגל – הרוקים הנמצאים באמצע הדרך טהורים, והנמצאים בצידי הדרכים טמאים, והטמאים (נראה שצריך לומר כמו בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'והטהורין') מהלכין סתם והטהורין (נראה שצריך לומר כמו בכתב יד הבבלי ובדפוס ונציה הבבלי: 'והטמאים') אומרים להן: "פרושו!" – הטהורים שהם הרוב מהלכים בלי אמירה מפורשת לטמאים שיתרחקו מהם, והטמאים שהם מועטים אומרים לטהורים שיתרחקו מהם ולא ייגעו בהם, כדי שלא יטמאו אותם, מפני שעל המועטים להזהיר את המרובים, אבל אין על המרובים להזהיר את המועטים (כהגהתנו כן הוא בתלמיד רשב"ש, וכן הגיה הגר"א, וכן הוא לפי פירוש המשנה לרמב"ם).

בענין דינו של מצורע נאמר: "ועל שפם יעטה, וטמא טמא יקרא" (ויקרא יג, מה). התרגומים הארץ ישראלים תרגמו את המילים "ועל שפם יעטה" בתרגום כפול. התרגום האחד למילים הללו הוא: 'ועל ספריא / סטריה יהווי מהלך' - ועל הצדדים (צידי הדרכים) יהיה מהלך. נראה שתרגום זה הוא על

במשנה שנינו: "כל הרוקין הנמצאין בירושלם טהורין, חוץ משל שוק העליון; דברי רבי מאיר". מציעים קושיה (על התנא במשנה): לא כן אמר – (וכי) לא כך אמר רבי אבהו (אמורא ארץ ישראל בדור השלישי) בשם רבי יוסי בן חנינה (אמורא ארץ ישראל בדור השני): לא גזרו (לא אסרו) – חכמים, על הרוקים שבירושלם – רוקים הנמצאים בשווקים וברחובות שבירושלם אינם מטמאים מספק, שאין חוששים שמא הם של זב או זבה?! (בתמיהה) – ואם כן, מדוע המשנה אומרת, שהרוקים הנמצאים בשוק העליון שבירושלם טמאים?

ומתרצים: עליה (במסירה שלפנינו נוסף על הגיליון על ידי מגיה 'הא איתמר' לפני המילה 'עליה', ואינו בכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים אלא בדפוס ונציה הבבלי בלבד. הלשון 'הא איתמר עליה' הוא לשון בבלי, אבל המונח 'עליה' מצוי בירושלמי רבי אבין (רבי, אמורא בדור השלישי והרביעי) בשם רבי יהושע בן לוי (אמורא ארץ ישראל בדור הראשון): – רבי אבין אמר, שעל זה נאמר: קצרן (מבצר, מצודה, מחנה צבאי) של הגוים היה שם – בשוק העליון שבירושלם, שבו חנו חיילים רומיים (מימרה זו הובאה לעיל), ולכן הרוקים הנמצאים שם טמאים, מפני שגזרו חכמים על הגויים שיהיו טמאים כזבים ושיהיה רוק הגויים מטמא כרוק הזב. אבל הרוקים הנמצאים בשאר השווקים שבירושלם טהורים.

☆☆☆

במשנה שנינו: "רבי יוסי אומר: בשאר כל ימות השנה – שבאמצע טמאין, שבצדדין טהורין, ובשעת הרגל – שבאמצע טהורין, שבצדדין טמאין, מפני שהמועטין מסתלקין לצדדין".

מביאים ברייתא (המפרשת את הטעם של דברי רבי יוסי): בשאר ימות השנה – שלא בשעת הרגל, שאין הטמאים מקפידים לטהר את עצמם מטומאתם, ורוב העם טמא, – הטמאים – שהם הרוב, וביניהם גם זבים וזבות, מהלכין שיבולת (זרם חזק) – באמצע הדרך (באמצע רחובות ירושלים) (באמצע הדרך ישנו הזרם

הלכה ב (בדפוס התלמוד: המשך הלכה א)

משנה

כל הכלים הנמצאין בירושלם דרך ירידה לבית הטבילה – טמאין, ודרך עלייה – טהורין, שלא כירידתן עלייתן; דברי רבי מאיר. רבי יוסי אומר: כולן טהורין, חוץ מן הסל והמגריפה המיוחדין לקברות.

אור ל'שרים

טהורים, חוץ מן הסל והמגריפה (במשנה שבמסירה שלפנינו חסר: 'והמריצה', אבל ישנו בכל כתבי היד ודפוסים ראשונים של המשנה. ובמשנה של כתב יד הבבלי וכתב יד שקלים: 'והמריצה', אך לא בירושלמי להלן של כתבי היד האלה) המיוחדין לקברות – אם נמצאו כלים אלו, אפילו בירושלים, הואיל והם מיוחדים לקברות, הרי הם בחזקת טמאים (היו נוהגים לקבור את המת תחילה בקבר ארעי, ולאחר זמן היו מעבירים את עצמות המת לקברות אבותיו, ולשם זה היו משתמשים בסל, שהיו מניחים בו את עצמות המתים, ובמגריפה, שהיו גורפים בה את עצמות המתים, ובמריצה, שהיא מוט ברזל שראשו חד והוא עשוי לרצץ ולנפץ בו אבנים) (במשנה שבכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים: 'והמיוחדין לקברות'. וי"ו של 'והמיוחדין' אינה יתירה ולא טעות סופר אלא וי"ו הפירוש. וי"ו לפני תואר (בינוני) מצויה במשנה בשימוש זה).

בכמה מקוואות משלהי תקופת הבית השני שנתגלו בירושלים ובסביבתה הקרובה נמצאה מחיצה נמוכה על גרם המדרגות שבמסדרון המבוא של המקווה. מחיצה זו בנויה על גבי המדרגות או חצובה מתוך הסלע, והיא מחלקת את רוחב גרם המדרגות לשני נתיבים נפרדים.

יש מי שפירשו (ראה "פרקים בתולדות ירושלים בימי בית שני", עמוד 225 ואילך), שהפרדת גרם המדרגות לשני נתיבים נועדה להבדיל בין הטמאים היורדים למקווה לטבול לבין הטהורים העולים מהמקווה לאחר שטבלו, כדי שהאחרונים לא ייטמאו במגע עם הראשונים. הם קישרו תופעה זו עם הנאמר במשנתנו בעניין כלי שנמצא על מדרגות המקווה ויש להסתפק האם הכלי הונח שם לפני שהטבילו אותו או שמא אחרי שהטבילו אותו, שלדעת רבי מאיר יש להכריע שכלי שנמצא דרך ירידה למקווה - מן הסתם טרם הוטבל, ואילו כלי שנמצא דרך עלייה מהמקווה - מן הסתם כבר הוטבל. מכאן יש ללמוד שהיה ניתן להבחין בין דרך הירידה למקווה ובין דרך העלייה ממנו, וזה מתפרש היטב לאור הפרדת גרם המדרגות שנתגלתה בכמה מקוואות מתקופת הבית. לדבריהם, העובדה שמקוואות שיש בהם הפרדה זו נתגלו בעיקר בירושלים וסביבותיה עולה בקנה אחד עם משנתנו המדברת בירושלים.

אבל נראה שאין לפרש את משנתנו על פי התופעה של הפרדה

פי נוסח אחר שהיה לפנייהם: "וְעַל שְׁפָה יְטָה" - פנה את עצמו ללכת על שולי הדרך. תרגומים אלה תרגמו את המילים "טמא טמא יקרא", שהמצורע יכריז ויאמר: 'רחקו מן הטמא שלא תיטמאו!'. כיוון שהמצורע יחיד, הוא מהלך בצידי הדרכים והוא מזהיר את בני האדם שיתרחקו ממנו ולא ייטמאו בו. האמור בכתוב זה הוא הדין בשאר הטמאים, כמו שנאמר בספרא תזריע פרשה ה. הרי שכתוב זה על פי התרגומים הוא המקור לדברי הברייתא בירושלמי כאן.

בירושלמי לעיל א,א אמרו: "טמא טמא יקרא" - כדי שתהא הטומאה קוראה לך בפיה ואומרת לך: "פרוש!".

☆☆☆

הלכה ב (בדפוס התלמוד: המשך הלכה א)

משנה

כל הכלים הנמצאין בירושלים – בשווקים וברחובות שבה, דרך ירידה לבית הטבילה (מקום שהותקן בו מקווה מים לטבילת אנשים וכלים שנטמאו) – בדרך שיורדים בה לבית הטבילה, – טמאין – בחזקת טמאים הם, ודרך עלייה – בדרך שעולים בה מבית הטבילה, – טהורין – בחזקת טהורים הם, מפני שלא כירידתן עלייתן – שלא באותה דרך שמורידים את הכלים לבית הטבילה מעלים אותם משם, שהיו עולים עם הכלים לאחר טבילתם בדרך אחרת, כדי שלא יגעו הטמאים בטהורים, ולכן כלים שנמצאו בדרך ירידה טמאים, שמן הסתם נפלו כשהוליכו אותם לטבילה כדי לטהרם מטומאתם, ועדיין לא הוטבלו, ואילו כלים שנמצאו בדרך עלייה טהורים, שמן הסתם נפלו כשהחזירו אותם מהטבילה, וכבר הוטבלו; דברי רבי מאיר (גדול התנאים בדור הרביעי).

רבי יוסי (בר חלפתא, תנא בדור הרביעי) אומר: כולן טהורין – כל הכלים הנמצאים בירושלים אפילו דרך ירידה לבית הטבילה, טהורים הם, שאין חוששים בכלים הנמצאים בשווקים וברחובות שבירושלים שמא הם טמאים, כדרך שחוששים בכלים הנמצאים בשווקים וברחובות שבשאר המקומות (משנה טהרות ד,ה), משום שרוב אנשי ירושלים טהורים, וממילא רוב הכלים

תלמוד

לא כן אמר רבי אבהו בשם רבי יוחנן: לא גזרו על הכלים שבירושלם?! – מכיון שנמצאו דרך ירידה לבית טבילה, נעשו הוכיח.

אור לישירים

גזרו על ספק הכלים שבירושלם. - רוקים תנינא, כלים תנינא. רוקים תנינא, דתנן: כל הרוקים הנמצאים בירושלים - טהורים, חוץ משל שוק העליון! - לא צריכא, אף על גב דאיתחזק זב (אף על פי שהוחזק שהיה זב במקום שנמצאו רוקים, לא גזרו על ספק רוקים, וזהו חידושו של האמורא). - כלים תנינא, דתנן: כל הכלים הנמצאים בירושלים דרך ירידה לבית הטבילה - טמאים. הא דעלמא - טהורים! - ולטעמך, אימא סיפא: דרך עלייה - טהורים. הא דעלמא - טמאים! אלא: רישא דווקא (יש לדייק מראשה של המשנה שבדרך ירידה לבית הטבילה הכלים טמאים, אבל בכל העיר הכלים טהורים, שלא גזרו על ספק כלים, וזהו חידושו של האמורא), וסיפא לאפוקי גזייתא (אין ללמוד מסופה של המשנה אלא להוציא מעברים המוליכים לבית הטבילה, שאין ברור אם הם דרך עלייה או דרך ירידה, שכלים הנמצאים שם טמאים).

לפי הירושלמי לעיל, רבי יוסי ברבי חנינא הוא שאמר שלא גזרו על ספק הרוקים שבירושלים.

בבבלי הקשו מהמשנה על האמוראים שאמרו שלא גזרו על הרוקים ועל הכלים שבירושלים, מה חידשו אמוראים אלה בדבריהם. ואילו בירושלמי לעיל וכאן הקשו עליהם מהמשנה להפך, שאם לא גזרו על הרוקים ועל הכלים שבירושלים, למה יש רוקים וכלים שהם טמאים?.

הבבלי מקשה סתירה במשנה שקלים בין הרישא והסיפא. הרישא אומרת: "כל הכלים הנמצאים בירושלים דרך ירידה לבית הטבילה - טמאים", משמע שבשאר חלקי העיר טהורים, והסיפא אומרת: "דרך עלייה - טהורים", משמע שבשאר חלקי העיר טמאים.

אלא שספק אם יש סתירה במשנה שקלים בין הרישא והסיפא. לאחר שאמרה המשנה: "דרך ירידה לבית הטבילה - טמאים", הוסיפה: "דרך עלייה - טהורים". וקצת ראייה מן הירושלמי, שאינו מקשה סתירה מרישא לסיפא.

הירושלמי גם לא מקשה את קושית הבבלי "תנינא", כנראה משום שלפיו די אם האמורא מנסח את הלכת המשנה בצורה מופשטת: "לא גזרו על הכלים שבירושלים". ובזה גם מיושבת קושית הבבלי "תנינא" על מי שאומר: "לא גזרו על ספק הרוקים שבירושלים".

למרות הלשון "חד אמר... וחד אמר...", נראה שאין מחלוקת בין האמוראים. שניהם סוברים שבירושלים לא גזרו לא על ספק הרוקים ולא על ספק הכלים. בירושלמי הם מובאים בנפרד, רבי יוסי ברבי חנינא על משנה א, ורבי יוחנן על משנה ב, ואין שום רמז למחלוקת. הבבלי לא יכל להביא את ההלכות בנפרד כמו

במדרגות המקווה, שכן הפרדה זו נמצאה רק בחלק קטן מהמקוואות מתקופת הבית השני שנתגלו בירושלים ובסביבתה הקרובה, ונמצאה במיוחד במקוואות בבתיים פרטיים בירושלים. ועוד, לפי פירוש זה משנתנו מדברת בכלים הנמצאים במקוואות דווקא, ואילו ממשנתנו משתמע שהיא מדברת בכלים הנמצאים בכלל המקומות הציבוריים בירושלים, כמו ההלכה הקודמת שבפרקנו בעניין רוקים וההלכות הדומות שבפרק הקודם בעניינים שונים, שכולן מדברות בדברים הנמצאים בכלל המקומות הציבוריים בירושלים.

☆☆☆

תלמוד

במשנה שנינו: "כל הכלים הנמצאים בירושלם דרך ירידה לבית הטבילה - טמאים, ודרך עלייה - טהורים".

מזיעים קושיה (על התנא במשנה): לא כן אמר - (וכי) לא כך אמר רבי אבהו (אמורא ארץ ישראל בדור השלישי) בשם רבי יוחנן (גדול אמוראי ארץ ישראל בדור השני): לא גזרו (לא אסרו) - חכמים, על הכלים שבירושלים - כלים הנמצאים בירושלים אינם מטמאים במגע מספק, שאין חוששים שמא נטמאו בזב או כמת, משום שרוב אנשי ירושלים טהורים?! (בתמיהה) - ואם כן, מדוע המשנה אומרת, שהכלים הנמצאים בירושלים דרך ירידה לבית הטבילה טמאים?

ומתרצים: מכיון שנמצאו דרך ירידה לבית טבילה, נעשו הוכיח (הוכחה, ראייה) - מכיון שהכלים נמצאו בדרך שיורדים בה לבית הטבילה, הרי שהם הוחזקו (נחשבו בוודאות) טמאים, שאין מורידים לבית הטבילה אלא כלים טמאים כדי לטהרם מטומאתם. אבל שאר הכלים הנמצאים בשווקים וברחובות שבירושלים טהורים, שלא גזרו מספק על הכלים שבירושלים.

לפי זה, כלים שנמצאו דרך ירידה למקווה טמאים בתורת ודאי, מכיון שמוכח שהם עומדים לטבילה. לפי זה, לא לגמרי ברור מה טעמו של רבי יוסי במשנה, ש"כולם (גם כלים שנמצאו בדרך ירידה) טהורים". ר"מ המאירי כתב, שלדעת רבי יוסי, אפילו כלי שנמצא דרך ירידה למקווה, אין מוכח שהוא עומד לטבילה, שכן אפשר שכלי זה נפל בשעה שהורידו למקווה כלי אחר טמא כדי לטהרו והביאו כלי זה עימו.

בבבלי פסחים יט,ב אמרו: רבי אלעזר ורבי יוסי ברבי חנינא - חד אמר: לא גזרו על ספק הרוקים שבירושלים, וחד אמר: לא

אבא שאול היה קורא אותן צפורן. מאן דאמר: צפורן – שהוא דומה לציפורן.
מאן דאמר: מריצה – שהיא מריצה את האבן [לבית הקברות].

הלכה ג (בדפוס התלמוד: המשך הלכה א)

משנה

סכין שנמצאת בארבעה עשר – שוחט בה מיד, בשלשה עשר – שונה ומטביל.

אור לישירים

טמאים הם. מכאן שלכולם, ואף למריצה, יש שימוש במלאכת כל הימים.

ושמא אין טעות גמורה בגרסת המשנה של כתב יד הבבלי וכתב יד שקלים, ולא מרחיצה יש כאן אלא מחריצה, בחילוף הפעלים רחץ-חרץ, אם בשיבוש של מעתיק ואם בשיכול אותיות. לשון 'חרץ' מצוי בדברי התנאים במשמעות חפירה. אם כן, תהא מחריצה, במשקל מגריפה, כלי חפירה כציפורן של אבא שאול, ואף המגריפה לחפירה, וכל שלושת הכלים נתייחדו רק במשנתנו "לקברות", דהיינו לחפירת קברות ("משנה מסכת שקלים").

הציפורן היא מוט ברזל, שהשתמשו בו במחצבה לעקירת האבן מן הסלע לאחר שנותקה מסביבתה. אחד התנאים סבור, שציפורן היא המריצה הנזכרת במשנה כאחד מכלי בית הקברות (ירושלמי כאן). נראה, שהשורש של המילה הוא 'רצץ'. העבודה בבית הקברות היא בעיקרה עבודת חציבה. נראה, שמריצה היה השם הקדום, והמונח ציפורן החליף אותו ("חציבה ומחצבות אבן בארץ ישראל בתקופת המשנה והתלמוד", עמוד 39).

☆☆☆

הלכה ג (בדפוס התלמוד: המשך הלכה א)

משנה

סכין – לשחיטת בהמות, שנמצאת – בירושלים, בארבעה עשר – בניסן, שהוא יום שחיטת קורבן הפסח, – שוחט בה מיד – המוצא אותה מותר לשחוט בה מיד את קורבן הפסח וקורבנות אחרים, שמן הסתם טיהרוה בעליה בשלושה עשר בניסן כדי שתהא ראויה לשחוט בה את הפסח בארבעה עשר בניסן, ואין חוששים שמא נאבדה בשלושה עשר בניסן לפני שטיהרוה בעליה, מפני שהיו מכבדים את שווקי ירושלים בכל יום, ולא ייתכן שתשהה אבידה במקומה עד למחר, בשלשה עשר – אם נמצאה הסכין בירושלים בשלושה עשר בניסן, – שונה ומטביל – המוצא אותה צריך לחזור ולהזות עליה ממי האפר של הפרה האדומה ולהטביל אותה לאתר ההזאה, שחוששים שמא נטמאה במת, ומפני שכל אחד יודע

שנאמרו על ידי שני האמוראים, משום שלא ידע מי אמר מה, והעדיף להביא אותן בנוסח "חד אמר" וכו' אף על פי שמשמעת כמחלוקת ("מקורות ומסורות", מועד ג, עמודים של-שלא).

☆☆☆

במשנה שנה רבי יוסי: "והמריצה". מביאים ברייתא: אבא שאול (תנא בדור השלישי והרביעי) – במשנתו, היה קורא אותן (צריך לומר כמו בכתב יד הבבלי: 'אותו') – את המריצה, צפורן (מוט ברזל לקידוח חורים, לחציבת אבנים ולעקירת אבנים) – כמבואר להלן.

ומציעים הסבר למקורות התנאיים: מאן דאמר: – מי (אבא שאול) שאומר: צפורן – שהוא דומה לציפורן – כלי זה נקרא ציפורן, משום שהוא דומה לציפורן שבקצה האצבעות. מאן דאמר: – (ו) מי (התנא של המשנה) שאומר: מריצה – שהיא מריצה את האבן (במסירה שלפנינו נוסף על ידי מגיה במקום החלק שבסוף ההלכה: 'לבית הקברות', ואינו בכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים, ונמצא רק בדפוס ונציה הבבלי) – כלי זה נקרא מריצה (מן רצץ), משום שהוא עשוי לרצץ ולנפץ בו אבנים.

הציפורן במובן האמור כאן נזכרת גם בתוספתא שבת יד,א (רבי יוסי עצמו משתמש בה: "אף ציפורן גדולה"), במסכת אבות דרבי נתן נוסח ב פרק יב, בשמות רבה לז,ב ו-נא,ה, בויקרא רבה י,ג ובמדרש תנחומא פרשת 'פקודי' סימן ד.

"מריצה את האבן לבית הקברות" – מרצצת את האבנים בבית הקברות. במקומות רבים בירושלמי השתמשו ב-'ל' השימוש במקום ב-'ב' ('גנזי קדם' ה (תרצד), עמודים 182-180).

לא ידענו משמעה הלשוני של המריצה ושימושה בחיי העבודה, שהרי לא מצאנו אותה בכל מקור אחר, שלא כסל וכמגריפה, שהם צירוף ידוע של כלים ששימושם בכל מקום לעבודה ולא לקבורה. לדברי רבי יוסי במשנה רק כשהם מיוחדים לקברות

קופיץ, בזה ובזה – שונה ומטביל. חל ארבעה עשר להיות בשבת – שוחט בה מיד. בחמשה עשר – שוחט בה מיד. נמצאת קשורה לסכין – הרי זו כסכין.

תלמוד

תני: הסכין קשורה לו – הרי זו כמותה.

הלכה ד (בדפוס המשנה: הלכה ד-ה; בדפוס התלמוד: הלכה ב)

משנה

פרוכת שניטמאת בולד הטומאה – מטבילין אותה בפנים^ו ומכניסין אותה מיד. °לב.ב

אור לישירים

הוא בפירוש המשנה לרמב"ם, שכן מצאנו בכמה מקומות את הלשון "היזה ושנה וטבל" (משנה טהרות ה,ג ומקוואות י,ח, ועוד מקורות). ואין פירושו: חוזר ומטביל (מטביל שנית), מפני שלשון "שונה" אינה יכולה להתייחס לטבילה, שהרי מטביל מספק שמא לא הוטבלה פעם ראשונה.

המשנה אינה עוסקת בשאלת השבת אבידה, אלא עוסקת בדיני טהרה בלבד.

☆☆☆

תלמוד

במשנה שנינו: "נמצאת קשורה לסכין - הרי זו כסכין". מציעים ברייתא: תני: - שונה (התנא) / שנוי (שנויה ברייתא): **הסכין קשורה לו** (בכתב יד שקלים ובדפוס ונציה הבבלי: 'לה') - אם נמצאת הסכין קשורה לקופיץ, שעיקר הקשר בקופיץ, והסכין תלויה ברצועה שקשורה לקופיץ, - **הרי זו כמותה** - דינה של הסכין כקופיץ, ואפילו נמצאה הסכין בארבעה עשר בניסן - שונה ומטביל (כך פירש תלמיד רשב"ש, ואין הברייתא חולקת על המשנה).

☆☆☆

הלכה ד (בדפוס המשנה: הלכה ד-ה; בדפוס התלמוד: הלכה ב)

משנה

פרוכת - של קודש הקודשים, שהיתה מבדלת בין הקודש (ההיכל) ובין קודש הקודשים, **שניטמאת בולד הטומאה** - שנטמאה בטומאה שבאה על ידי נגיעה באב הטומאה, כגון שנגעה הפרוכת במשקים שנטמאו בשרץ מת או בנבילה, ואינה טמאה אלא מדברי סופרים, לפי שמן התורה אין כלי מקבל טומאה אלא מאב הטומאה, אלא שחכמים גזרו על המשקים שנטמאו אפילו מחמת ולד הטומאה שיהיו מטמאים כלים, - **מטבילין אותה בפנים** - במקווה שבעזרה, ואין חייבים להוציא אותה

שצריך לטהר סכיניו מטומאת מת לשחיטת הפסח, יש לתלות שכבר הוזה עליה הזאה ראשונה ארבעה ימים לפני שלושה עשר בניסן שהוא היום השלישי לטומאתה, ועכשיו צריך להזות עליה הזאה שנייה בשלושה עשר בניסן שהוא היום השביעי לטומאתה, לכן חוזר ומזה עליה ואחר כך מטביל אותה, ונטהרת בהערב שמש, ושוחט בה למחר. ולא חששו שמא לא הגיע עדיין בשלושה עשר בניסן יום שביעי לטומאה. ואף על פי ששאר הכלים הנמצאים בירושלים טהורים (כמו ששנינו במשנה שבהלכה הקודמת), הצריכו להזות על הסכין ולהטביל אותה משום חומרתם של קודשים.

קופיץ (בכתבי היד של המשנה: 'קופיס') (סכין גדולה לקיצוץ בשר (מקור המילה ביוונית)), **בזה ובזה** - בין שנמצאה בארבעה עשר בניסן ובין שנמצאה בשלושה עשר בניסן, - **שונה ומטביל** - שחוששים שמא נטמאה במת ולא טיהרוה בעליה בשלושה עשר בניסן, הואיל והיתה להם שהות לטהר אותה בארבעה עשר בניסן, שאין הקופיץ עומדת לשחיטה בארבעה עשר בניסן, אלא לקצץ בה בשר ביום טוב. **חל ארבעה עשר להיות בשבת** - **שוחט בה מיד** - אפילו קופיץ שנמצאה מותר להשתמש בה מיד, שהואיל ואסור להזות ולהטביל כלים בשבת, בוודאי טיהרוה בעליה בערב שבת. **בחמשה עשר** - נמצאה קופיץ בחמישה עשר בניסן, שהוא יום טוב הראשון של פסח, - **שוחט בה מיד** - שהואיל ואסור להזות ולהטביל כלים ביום טוב, בוודאי טיהרוה בעליה לפני יום טוב. **נמצאת** - הקופיץ, **קשורה לסכין** - הרי זו **כסכין** - דינה של הקופיץ כסכין, ואפילו נמצאה הקופיץ בארבעה עשר בניסן שחל להיות בחול - משתמש בה מיד, שוודאי נטהרה הקופיץ עם הסכין בשלושה עשר בניסן, הואיל וקשורה עימה. ולא נקטה המשנה "שוחט" בקופיץ, אף על פי שאינה עומדת לשחיטה, אלא משום סכין.

"שונה ומטביל" פירושו: חוזר ומזה (מזה שנית) ומטביל (וכן

ושניטמאת באב הטומאה – מטבילין אותה בחוץ ושוטחין אותה בחיל, מפני שהיא צריכה הערב שמש. אם היתה חדשה, שוטחין אותה על גג האיציטבא, כדי שיראו העם את מלאכתה שהיא נאה. רבן שמעון בן גמליאל אומר משם שמעון בן הסגן: פרוכת עוביה טפה, על שבעים ושנים נירים נארגת, על כל נימה ונימה עשרים וארבעה חוטיין, ארכה ארבעים אמה ורחבה עשרים, ומשמונים ושתי ריבוא היתה נעשית, ושתיים עושין בכל שנה, ושלוש מאות כהנים מטבילין אותה.

אור ל'ישרים

האריגה. מקור המילה 'נימה' ביוונית. ניר (במשמעותו המקורית) הוא מוט שקשורה אליו קבוצת חוטי שתי. בעת האריגה מרימים קבוצת חוטים אחת ומשחילים את חוט האריגה, מורידים את קבוצת החוטים ומרימים קבוצת חוטים שנייה. כך נמצאים חוטי הערב נארגים מעל חוטי השתי ומתחתיהם), על כל נימה ונימה עשרים וארבעה חוטיין – שהפרוכת היתה עשויה מארבעה מינים: תכלת וארגמן ותולעת שני ושש (שמות כו,לא), וכל מין ומין היה חוטו קלוע משישה חוטים, הרי שהפרוכת היתה עשויה מחוט שקלוע מעשרים וארבעה חוטים, ארכה ארבעים אמה ורחבה עשרים אמה – כמידת ההיכל, שהיה גובהו ארבעים אמה ורוחבו עשרים אמה (משנה מידות ד,ו-ז), והפרוכת היתה פרוסה לרוחבו של ההיכל, ולגובהו מן העלייה עד הרצפה, ומשמונים (בכתבי יד של המשנה: 'ובשמונים'. ובכתבי היד ובדפוסים הראשונים של הבבלי בחולין ובתמיד: 'ומשמונים') ושתי (בכתבי יד של המשנה: 'ושתיים') ריבוא (עשרת אלפים) (בכמה כתבי יד של המשנה: 'ריבוי' (=ריבוא), והוא כתיב רגיל למדי בכתבי היד של המשנה. ונראה, שמכתיב זה נתפלגו הנוסחאות ובעיקר הפירושים: 'ריבוי' - ריבוא / ריבות. 'ריבות' אין בשום כתב יד של המשנה. 'ריבות' נמצא בירושלמי להלן רק בכתב יד הבבלי המושפע ממפרשי הבבלי. כתב יד הבבלי גורס במשנה גופה 'ריבוי' בגרש, ולא נדע איזו אות נתקצרה, אם תי"ו של ריבות, אם אל"ף של ריבוא. וברוב כתבי היד ובדפוסים הראשונים של הבבלי בחולין ובתמיד: 'ריבוא') היתה (בכתבי היד ובדפוסים הראשונים של הבבלי בחולין ובתמיד אין מילה זו) נעשית – היו מוציאים עליה לצורך עשייתה שמונה מאות ועשרים אלף דינרים (אם ריבוא כאן הוא מספר, יש לשאול, על מה מוסב מניין מופלג זה, ולכן הוצרכו להשלים ולהוסיף שם דבר, כגון דינרים), ושתיים עושין בכל שנה – שתי פרוכות חדשות היו עושים בכל שנה, ושלוש מאות כהנים מטבילין אותה – מפני גודלה וכובדה היו צריכים לשלוש מאות כהנים כדי להטבילה

מהעזרה, הואיל ולא נטמאה אלא בוולד הטומאה, ומכניסין אותה מיר – אחרי הטבילה למקומה כדי שתתייבש, ואינה צריכה הערב שמש, לפי שאינה טמאה אלא מדברי סופרים. ושניטמאת באב הטומאה – אבל פרוכת שנטמאה באב הטומאה, כגון שנגעה בשרץ מת או בנבילה, – מטבילין אותה בחוץ – מחוץ לעזרה, שהואיל וטומאתה מן התורה, אסור להשהותה במקדש וחייבים להוציאה מיד, ושוטחין (פורסים) אותה – כדי שתתייבש, בחיל – בין המחיצה הקרויה סורג ובין החומה של עזרת נשים (משנה מידות ב,ג), עד שיעריב שמשו ותהיה טהורה (במשנה שבנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'בחול'. הצורה 'חול' במקום 'חיל' אינה שיבוש, שכן היא מצויה בכתבי יד למסכת מידות), מפני שהיא צריכה הערב שמש (שקיעת השמש). אם היתה – הפרוכת שהוטבלה, חדשה – שעשו חכמים מעלה בקודש, שכלים שנגמרה מלאכתם ונעשו ראויים לקבל טומאה, אף אם נזהר בהם האומן שלא ייטמאו, צריכים טבילה, שמחמירים בקודשים וחוששים שמא נטמאו ולא נתן האומן את דעתו עליהם (משנה חגיגה ג,ב), ולכן פרוכת חדשה צריכה טבילה, שוטחין אותה על גג (גם) בכתבי היד של המשנה: 'גג'. ובמשנה שבכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים: 'גב') האיציטבא (בכמה כתבי יד של המשנה: 'האיסטווה') (סטיו - אולם של עמודים (מקור המילה ביוונית)) – שהיתה בהר הבית, וגגה נראה למרחוק, כדי שיראו העם את מלאכתה (אומנותה) שהיא נאה.

רבן שמעון בן גמליאל (השני, נשיא ותנא בדור הרביעי) אומר משם שמעון בן הסגן (תנא בדור השלישי) – בן סגן הכהן הגדול: פרוכת – של קודש הקודשים, עוביה טפה, על שבעים ושנים נירים נארגת (במסירה שלפנינו כתב הסופר 'נירים' ומגיה הגיה 'נימים'. בכתבי יד של המשנה: 'נירים', וכן הוא בכתבי היד ובדפוסים הראשונים של הבבלי בחולין צ,ב ובתמיד כט,ב. בכתב יד הבבלי: 'נירים', ובדפוס ונציה הבבלי: 'נימין'. - נימים או נירים הם חוטי השתי המחוברים למכונת

כשנטמאה.

משנתנו באופן אחר, וכן כנראה סוברים כל התנאים שבתוספתא כאן.

נראה שתנא קמא מפרש את משנתנו שהפרכת השנייה אינה הפרכת הכפולה של קודש הקודשים, אלא הפרכת שהיתה על פתח ההיכל שגובהו עשרים ורוחבו עשר. ואף על פי שהיו שלוש עשרה פרוכות במקדש (בבלי יומא נד, א וכתובות קו, א), כולן לא היו אלא לצניעות, אבל זו שעל פתח ההיכל היתה מחיצת חובה, והיתה כנגד מסך פתח האוהל שבמשכן.

כל התנאים שבתוספתא כאן היו מקובלים שהיתה פרוכת מקופלת במקדש, וכולם סוברים שלא עשו אלא שתי פרוכות חדשות בשנה, וכולם סוברים שלא היתה אלא פרוכת אחת בדביר (כרבי יוסי במשנה יומא ה, א), וממילא סברו שהיתה פרוכת אחת בעלייה, כדי להבדיל בין עליית ההיכל לעליית קודש הקודשים. לדעת תנא קמא עשו שתי פרוכות בכל שנה, אחת לדביר ואחת לפתח ההיכל, ופרוכת של העלייה היתה באה מפרוכת הדביר של השנה שעברה, ויש כאן העלאה בקודש, ולכל הפחות אין כאן הורדה, מה שאין כן בפתח ההיכל, שאין להשתמש שם בפרוכת ישנה של הדביר, ולפיכך עשו בשבילו פרוכת חדשה בכל שנה. ורבי יהודה סובר שעשו שתי פרוכות חדשות בכל שנה, אחת לדביר ואחת לעלייה, ולפתח ההיכל היו משתמשים בפרוכת ישנה של הדביר.

רבי חנינא בן אנטיגנוס מבאר את משנתנו: "ושתיים עושים בכל שנה", שהכוונה שהיו עושים שתי פרוכות לדביר, אחת לשימוש ואחת למילואים (שמא תיטמא אחת מהן), ואף הוא סובר כרבי יוסי שלא היתה אלא פרוכת אחת לדביר. ונראה שרבי חנינא בן אנטיגנוס אינו מודה בפרוכת של פתח ההיכל שהיא כנגד מסך פתח אוהל מועד והיא חובה כפרוכת הדביר. ובעלייה היו משתמשים בפרוכת הישנה של הדביר, כדעת תנא קמא, או שבעלייה לא היתה פרוכת כלל, כמשנה מידות ד, ה וכפירוש הירושלמי יומא ה, ב.

"מערב יום הכיפורים מכניסים את החדשה" אינו מדברי רבי חנינא בן אנטיגנוס, אלא ברייתא המבארת את משנתנו: "ושתיים עושים בכל שנה", שזהו מערב יום הכיפורים לערב יום הכיפורים ("תוספתא כפשוטה").

כדי שיראו העם את מלאכתה שהיא נאה

בתוספתא מנחות יג, יט ובבבלי פסחים נז, א שנו: ...חיפו כוהנים פני כל האולם / חיפו כל ההיכל כולו בטבלאות של זהב אמה על אמה בעובי דינר זהב... וברגל / ולרגל היו מקפלים אותן ומניחים אותן על גבי מעלות / על גב מעלה בהר הבית, כדי שיראו העם / עולי רגלים את מלאכתן שהיא נאה... אחר הרגל חוזרים וקובעים אותן במקומן.

☆☆☆

בתוספתא שקלים ג, יג-טו שנו: פרוכת (של קודש הקודשים, שהיתה פרוסה לרוחבו של ההיכל, ולגובהו מן העלייה עד הרצפה) אורכה ארבעים אמה ורוחבה עשרים אמה, והיתה נארגת תכלת וארגמן ותולעת שני ושש מושזר מעשה חושב. אחרת היתה שם (פרוכת שנייה שעל פתח ההיכל), אורכה עשרים אמה ורוחבה עשר אמות, והיתה נארגת תכלת וארגמן ותולעת שני ושש מושזר מעשה רוקם, והיתה פרוסה על פתחו של היכל מבחוץ.

רבי יהודה אומר: זו שמוציאים אותה מבפנים היתה מקופלת אחד לשניים ושניים לארבעה, והיתה פרוסה על פתחו של היכל מבחוץ (לדעת רבי יהודה לא היו עושים בכל שנה פרוכת חדשה לפתח ההיכל, אלא היו מוציאים את פרוכת הדביר הישנה מבפנים, מקפלים את גובהה לשניים (ונמצא אורכה עשרים אמה), ושוב מקפלים את רוחבה (ונמצא רוחבה עשר אמות), ותולים אותה בפתח ההיכל).

אמרו לו: מי ששימש בקדושה חמורה יחזור וישמש בקדושה קלה? (וכיצד מורידים מקדושת מחיצת קודש הקודשים לקדושת מחיצת ההיכל?) דבר אחר, בזו (בפרוכת של הדביר) כתוב "מעשה חושב" ובזו (בפרוכת שעל פתח ההיכל) כתוב "מעשה רוקם". - רבי נחמיה אומר: "מעשה חושב" - שני פרצופות, "מעשה רוקם" - פרצוף אחד. - אלא זו שמוציאים אותה מבפנים (פרוכת הדביר שהיו מוציאים אותה על מנת להחליפה בחדשה) היתה מקופלת אחד לשניים ושניים לארבעה, והיתה נתונה בעלייה כנגד התחתונה (אף העלייה היתה גובהה ארבעים ורוחבה עשרים, אלא שלא היה צורך לעשות שם פרוכת עד התקרה, ולפיכך היו מקפלים את גובה הפרוכת לשניים, ושוב היו מקפלים את הגובה לשניים, שהם ארבעה קיפולים, ונמצא גובה הפרוכת עשר אמות (רבע שיעורה הקודם), ורוחבה עשרים אמה (כמו שהיתה מתחילה), והיתה חוצצת את כל רוחב העלייה בגובהה של עשר אמות), שנאמר: "וְהַבְדִּילָהּ הַפְּרֹכֶת לְכֶם בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין קֹדֶשׁ הַקֹּדֶשִׁים" (שמות כו, לג).

רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר: שתי פרוכות היו שם, אחת פרוסה ואחת מקופלת, נטמאת פרוסה - פורסים את המקופלת (היו עושים לדביר שתי פרוכות, אחת להשתמש בה מיד, ואת השנייה היו מקפלים ושומרים להיות מוכנה למקרה שתיטמא הפרוכת הפרוסה). מערב יום הכיפורים מכניסים את החדשה ומוציאים את הישנה.

המפרשים פירשו את משנתנו: "ושתיים עושים בכל שנה", שהכוונה לשתי פרוכות של קודש הקודשים, שהיו מבדילות בין ההיכל ובין קודש הקודשים, כסתם המשנה יומא ה, א. ונראה יותר, שתנא קמא של התוספתא כאן סובר כרבי יוסי במשנה יומא שם, שלא היתה שם אלא פרוכת אחת, ומפרש את

תלמוד

- אילו אמר: 'חוט' – אחד, 'כפול' – לשנים, 'שזור' – לשלשה, "משזור" – לששה. ארבע מיכן, הא עשרים וארבעה.
- תני: שלשים ושנים. אילו אמר: 'חוט' – אחד, 'כפול' – לשנים, 'שזור' – לארבע, "משזור" – לשמונה. ארבעה מיכן, הא תלתין ותריי.
- תני: ארבעים ושמונה. אילו אמר: 'חוט' – אחד, 'כפול' – לשנים, 'קליעה' – לשלשה, 'שזור' – לששה, "משזור" – לשנים עשר. ארבעה מיכן, הא ארבעין

אור ליישרים

תלמוד

ומציעים ברייתא נוספת: **תני**: – שונה (התנא) / שני (שנויה ברייתא): **שלשים ושנים** – הפרוכת היתה עשויה מחוט שקלוע משלושים ושניים חוטים (הברייתא חולקת על המשנה). **אילו אמר** – הפסוק: **'חוט' – אחד** – אילו היה כתוב בפרוכת 'חוט', הייתי אומר שהפרוכת היתה עשויה מחוט אחד, **'כפול' – לשנים** – אילו היה כתוב בפרוכת 'כפול', הייתי אומר שהפרוכת היתה עשויה מחוט שקלוע משני חוטים, **'שזור' – לארבעה** – אילו היה כתוב בפרוכת 'שזור', הייתי אומר שהפרוכת היתה עשויה מחוט שקלוע מארבעה חוטים, **"משזור" – לשמונה** – כיוון שכתוב בפרוכת 'מושזור', לכן הפרוכת היתה עשויה מחוט שקלוע משמונה חוטים. **ארבעה מיכן** (נראה שצריך לומר: 'מינין') – הפרוכת היתה עשויה מארבעה מינים: תכלת וארגמן ותולעת שני ושש, וכל מין חוטו קלוע משמונה חוטים, **הא תלתין ותריי** – הרי שלושים ושניים (יש להסיק, שהפרוכת היתה עשויה מחוט שקלוע משלושים ושניים חוטים).

ומציעים ברייתא נוספת: **תני**: – שונה (התנא) / שני (שנויה ברייתא): **ארבעים ושמונה** – הפרוכת היתה עשויה מחוט שקלוע מארבעים ושמונה חוטים (הברייתא חולקת על המשנה). **אילו אמר** – הפסוק: **'חוט' – אחד** – אילו היה כתוב בפרוכת 'חוט', הייתי אומר שהפרוכת היתה עשויה מחוט אחד, **'כפול' – לשנים** – אילו היה כתוב בפרוכת 'כפול', הייתי אומר שהפרוכת היתה עשויה מחוט שקלוע משני חוטים, **'קליעה' (שזירה, פיתול חוטים זה בזה) (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'קלוע') – לשלשה** – אילו היה כתוב בפרוכת 'קלוע', הייתי אומר שהפרוכת היתה עשויה מחוט שקלוע משלושה חוטים, **'שזור' – לששה** – אילו היה כתוב בפרוכת 'שזור', הייתי אומר שהפרוכת היתה עשויה מחוט שקלוע משישה חוטים, **"משזור" – לשנים עשר** – כיוון שכתוב בפרוכת 'מושזור', לכן הפרוכת היתה עשויה מחוט שקלוע משנים עשר חוטים. **ארבעה מיכן** (נראה שצריך לומר: 'מינין') – הפרוכת היתה עשויה מארבעה מינים: תכלת וארגמן ותולעת שני ושש, וכל מין חוטו קלוע משנים עשר חוטים, **הא ארבעין ותמניא** – הרי

בשמות כו, לא נאמר: **'ועשית פרכת תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזור, מעשה חשב יעשה אתה פרכים'** – אתה חייב לעשות פרוכת (וילון) מחוטים של צמר צבוע תכלת ושל צמר צבוע ארגמן ושל צמר צבוע בצבע אדום המופק מתולעת ושל פשתים הקלועים מחוטים דקים, חייבים לעשות בה צורות של חיות בעלות כנפיים שיהיו עשויות בידי אומנים באריגה.

ובשמות כו, לו נאמר: **'ועשית מסך לפתח האהל תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזור, מעשה רגם'** – אתה חייב לעשות מסך (וילון) לפתח אוהל המשכן מחוטים של צמר צבוע תכלת ושל צמר צבוע ארגמן ושל צמר צבוע בצבע אדום המופק מתולעת ושל פשתים הקלועים מחוטים דקים, חייבים לעשות בו צורות שיהיו עשויות בידי אומנים בקימה.

הפרוכת שבין ההיכל ובין קודש הקודשים במקדש היתה כנגד הפרוכת שבמשכן, והפרוכת שעל פתח ההיכל במקדש היא כנגד המסך לפתח האוהל במשכן.

במשנה שנינו: **"על כל נימה ונימה עשרים וארבעה חוטיין"**.

מביאים ברייתא: **אילו אמר** – הפסוק: **'חוט' – אחד** – אילו היה כתוב בפרוכת 'חוט', הייתי אומר שהפרוכת היתה עשויה מחוט אחד, **'כפול' – לשנים** – אילו היה כתוב בפרוכת 'כפול', הייתי אומר שהפרוכת היתה עשויה מחוט שקלוע משני חוטים, **'שזור' (קלוע, פתול חוט בחוט) – לשלשה** – אילו היה כתוב בפרוכת 'שזור', הייתי אומר שהפרוכת היתה עשויה מחוט שקלוע משלושה חוטים, **"משזור" (קלוע, פתול חוט בחוט) – לששה** – כיוון שכתוב בפרוכת 'מושזור', לכן הפרוכת היתה עשויה מחוט שקלוע משישה חוטים. **ארבעה מיכן** (נראה שצריך לומר: 'מינין, וכן הוא בתלמיד רשב"ש וברבנו משולם) – הפרוכת היתה עשויה מארבעה מינים: תכלת וארגמן ותולעת שני ושש, וכל מין חוטו קלוע משישה חוטים, **הא עשרים וארבעה** – הרי עשרים וארבעה (יש להסיק, שהפרוכת היתה עשויה מחוט שקלוע מעשרים וארבעה חוטים, כמו ששנינו במשנה).

ותמניא.

כתוב אחד אומר: "מעשה רוקם", וכתוב אחר אומר: "מעשה חושב". "מעשה רוקם" – פרסוף אחד, "מעשה חושב" – שני פרסופות. רבי יודה ורבי נחמיה – חד אומר: "מעשה רוקם" – ארי מיכן וארי מיכן, "מעשה חושב" – ארי מיכן וחלק מיכן. וחורנה אומר: "מעשה רוקם" – ארי

אור ל'שרים

של מסכת שקלים) (פרצוף, דמות פנים) (מקור המילה ביוונית)) אחד – הצורות שעשו באריג היו נראות רק מצד אחד של האריג, "מעשה חושב" – שני פרסופות (במסירה שלפנינו נגרדה הסמ"ך על ידי מגיה ותוקנה לצד"י, כבנוסח הבבלי של מסכת שקלים) – הצורות שעשו באריג היו נראות משני צידי האריג (כל צורה בצד אחד של האריג נראית הפוכה מהצורה שכנגדה בצד האחר ומוחלפים בה ימין לשמאל ושמאל לימין).

בתוספתא שקלים, גיד שנו: רבי נחמיה אומר: "מעשה חושב" – שני פרצופות, "מעשה רוקם" – פרצוף אחד. ובברייתא דמלאכת המשכן פרק ד נאמר: כשם שהיה אורג את הפרוכת, כך היה אורג את המסך, אלא שהפרוכת מעשה חושב, שנאמר: "ועשית פרוכת תכלת וארגמן" וגו' "מעשה חושב" וגו' (שמות כו, לא), והמסך מעשה רוקם, שנאמר: "ועשית מסך לפתח האוהל תכלת וארגמן" וגו' "מעשה רוקם" וגו' (שם כו, לו), דברי רבי נחמיה, שהיה רבי נחמיה אומר: כל מקום שנאמר "מעשה חושב" – שני פרצופים, "מעשה רוקם" – אינו אלא פרצוף אחד בלבד.

ובבבלי יומא עב, אמרו: במתניתא תנא משום רבי נחמיה: "מעשה רוקם" – אלו מעשה מחט (גזירת אריג ותפירתו בחוט ומחט), לפיכך פרצוף אחד. "מעשה חושב" – אלו מעשה אורג (עשיית אריג מחוטים על ידי קליעתם שתי וערב), לפיכך שני פרצופות.

הברייתא בירושלמי היא כרבי נחמיה.

ומביאים מחלוקת תנאים: רבי יודה (בר אלעאי, מגדולי התנאים בדור הרביעי) ורבי נחמיה (תנא בדור הרביעי) – שני התנאים נחלקו בדרשת הכתובים האלה, – חד אומר: – (חכם) אחד אומר: "מעשה רוקם" – ארי מיכן (מכאן) וארי מיכן (צריך לומר כמו בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'ארי... וחלק...') – מצד אחד היו פרצופים של אריות, ומצד שני לא היו צורות, "מעשה חושב" – ארי מיכן וחלק מיכן (צריך לומר כמו בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'ארי... וארי...') – משני הצדדים היו פרצופים של אריות. וחורנה אומר: – (החכם) האחר אומר: "מעשה רוקם" – ארי מיכן וחלק מיכן (צריך לומר כמו בנוסח הבבלי של מסכת שקלים:

ארבעים ושמונה (יש להסיק, שהפרוכת היתה עשויה מחוט שקלוע מארבעים ושמונה חוטים).

בברייתא דמלאכת המשכן פרק ב נאמר: כיצד היו מקרים (מכסים מלמעלה) את המשכן? היה מביא עשר יריעות של תכלת ושל ארגמן ושל תולעת שני ושל שש מושזר, שנאמר: "ואת המשכן תעשה עשר יריעות שש מושזר ותכלת וארגמן ותולעת שני" (שמות כו, א). חוטן כפול שלושים ושניים, דברי רבי נחמיה, שהיה רבי נחמיה אומר: 'חוט' – אחד, 'כפול' – לשניים, 'שזור' – לארבעה, 'מושזר' – לשמונה, נמצא חוטן כפול לשלושים ושניים. וחכמים אומרים: 'חוט' – אחד, 'כפול' – לשניים, 'שזור' – לשלושה, 'מושזר' – לשישה, נמצא חוטן כפול לעשרים וארבעה.

המשנה והברייתא הראשונה בירושלמי היא כדעת חכמים בברייתא דמלאכת המשכן (חוט כפול לעשרים וארבעה), והברייתא השנייה בירושלמי היא כדעת רבי נחמיה בברייתא דמלאכת המשכן (חוט כפול לשלושים ושניים).

הברייתא השלישית בירושלמי היא רבי יהודה, שכן הוא רגיל במחלוקת עם רבי נחמיה בברייתא דמלאכת המשכן, ורבי יהודה רגיל לכפול השיעור ("מדרשי הלכה של התנאים בתלמוד ירושלמי", עמוד 38).

בבבלי יומא עא, אמרו: תנו רבנן: דברים שנאמר בהם "שש" – חוטים (של כל מין שבהם) כפול שישה, "משזר" – שמונה (חוטים כפול שמונה), פרוכת – עשרים וארבעה (חוטים שארגו מהם את הפרוכת היו שזורים מעשרים וארבעה חוטים).

☆☆☆

מביאים ברייתא: כתוב אחד – בעניין המסך לפתח האוהל (שמות כו, לו), וכן בעניין המסך לשער חצר המשכן (שמות כו, טז) והאבנט (שמות כח, לט), אומר: "מעשה רוקם", וכתוב אחר (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'אחד') – בעניין הפרוכת (שמות כו, לא), וכן בעניין יריעות המשכן (שמות כו, א), האפוד (שמות כח, ו) והחושן (שמות כח, טו), אומר: "מעשה חושב". מה בין זה לזה? – "מעשה רוקם" – פרסוף (במסירה שלפנינו נגרדה הסמ"ך על ידי מגיה ותוקנה לצד"י, כבנוסח הבבלי

מיכן וחלק מיכן, "מעשה חושב" – ארי מיכן ונשר מיכן.

תני: בשמונים ושתים ריבוא היתה נעשית.

רבי יצחק בר ביסנא בשם שמואל: גזומא. – תמן תנינן: פעמים עליו כשלש

מאות כור. – רבי יוסי בירבי בון בשם שמואל: גזומא.

אור ל'שרים

"מחקרים בספרות התלמודית", עמוד 75 הערה 172).
אם "בשמונים ושתים ריבוא היתה נעשית" שבירושלמי היא פסקה, פירושה: וכול' (והכוונה להמשך המשנה: "ושלש מאות כהנים מטבילין אותה").

בשמונים ושתים ריבות (נערות, צעירות) **היתה נעשית** בנות בתולות, שלא הגיעו עדיין לפרקן (פחות מבנות שתיים עשרה שנה) ולא ראו עדיין דם נידה, והיו טהורות, היו עוסקות באריגת הפרוכת של המקדש ("יוונית ויוונית בארץ ישראל", עמודים 274-275). מלאכת האריגה היתה מלאכתן של נשים, ואף במקדש היו הנשים אורגות את הפרוכת, והן קיבלו שכרן מתרומת הלשכה.

בפסיקתא רבתי פסקה כו נאמר: כשראו הבתולות שהיו אורגות בפרוכת שנשרף בית המקדש, נפלו באש ונשרפו, שלא יענו אותן השונאים.

☆☆☆

במשנה שנינו: "ושלש מאות כהנים מטבילין אותה". מעירים: **רבי יצחק בר ביסנא** (אמורא ארץ ישראל בדור השלישי והרביעי) אמר **בשם שמואל** (מגדולי אמוראי בבל בדור הראשון): **גזומא** (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'גזומא') – גזומה (הפרזה, תיאור דבר בצורה מופרזת) (המספר שלוש מאות כהנים הוא לשון גזומה, שמעולם לא הוצרכו מספר כה גדול של כהנים כדי להטביל את הפרוכת).

ומציעים משנה: **תמן תנינן** – שם (במקום אחר – משנה תמיד ב,ב) שנינו (בתיאור הקרבת קורבן התמיד של שחר): **פעמים עליו כשלש מאות כור** (מידת נפח ליבש) – פעמים שהיתה מצטברת על המזבח ערימה גדולה מאוד של אפר בשיעור שלוש מאות כור. – **רבי יוסי בירבי בון** (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור החמישי) אמר **בשם שמואל**: **גזומא** (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים: גזומא) – גזומה (המספר שלוש מאות כור הוא לשון גזומה, שמעולם לא הניחו על המזבח ערימה כה גדולה של אפר, שכשרבה הדשן הורידוהו מעל המזבח והוציאוהו חוץ לעיר).

המימרה השנייה בשם שמואל מוכיחה על המימרה הראשונה

'ארי... וארי...') – משני הצדדים היו פרצופים של אריות, **"מעשה חושב"** – **ארי מיכן ונשר מיכן** (כן הוא גם בנוסח הבבלי של מסכת שקלים) – מצד אחד היו פרצופים של אריות, ומצד שני היו פרצופים של נשרים (אריה – מלך שבחיות, נשר – מלך שבעופות) (כהגהתנו כן הוא בתלמיד רשב"ש וברבנו משולם, וכן הגיה הגר"א. וכך גם מסתבר שמעשה חושב מלאכתו נאה יותר ממעשה רוקם, שהרי כלי המשכן ובגדי הכהונה שנאמר בהם "מעשה חושב" היו חשובים וקדושים יותר מאלה שנאמר בהם "מעשה רוקם").

לפי הירושלמי, אף רבי יהודה מודה שיש הבדל בין מעשה רוקם למעשה חושב (שלא כמו לפי התוספתא שהובאה לעיל). מי שאמר: "מעשה רוקם" – ארי מכאן וחלק מכאן, 'מעשה חושב' – ארי מכאן וארי מכאן' הוא רבי נחמיה שאמר: "מעשה רוקם" – פרצוף אחד, 'מעשה חושב' – שתי פרצופות".

☆☆☆

מציעים ברייתא: **תני**: – שונה (התנא) / שנוי (שנויה ברייתא): (במסירה שלפנינו נמחק 'תני' על ידי הסופר. בנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין 'תני'. ייתכן שהסופר הגיה מדעתו, שחשבו כמיותר בציון של פסקה מהמשנה) **בשמונים ושתים ריבוא** (בכתב יד הבבלי: 'ריבות') **היתה** (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין מילה זו) **נעשית**.

"ובשמונים ושתים ריבוא היתה נעשית" שבנוסח המשנה אינה משנה אלא ברייתא היא שנוספה במשניות, והפסקה בירושלמי אינה פסקה, שכן במסירה שלפנינו: "תני: בשמונים ושתים ריבוא היתה נעשית", הרי שהירושלמי הביאה מתוך ברייתא. וכן אינה בציטוט של המשנה שבמדרש תנחומא (בובר) פרשת 'ויקהל' סימן י ובשמות רבה נ,ד. ובבבלי (ראה להלן) אינו אלא שלשול ברייתא במשנה, הרגיל אף בבבלי ("מבוא לנוסח המשנה", עמוד 952).

מכל מקום, גם עם "תני" אפשר שפסקה היא זו ("תני" משמש לפעמים בירושלמי לציון של פסקה מהמשנה). מכל מקום, היא מצויה בכל עדויות הנוסח של המשנה, מלבד בכמה מדרשים, התלויים זה בזה, המעתיקים את המשנה בדילוגים ובתוספות ("מסורת לימוד ומסורת נוסח של התלמוד הירושלמי",

הלכה ה (בדפוס המשנה: הלכה ו-ז; בדפוס התלמוד: הלכה ג)

משנה

בשר קדשי קדשים שניטמא, בין באב הטומאה, בין בוולד הטומאה, בין בפנים, בין בחוץ – בית שמי אומרים: הכל ישרף בפנים, חוץ משניטמא באב הטומאה בחוץ. בית הלל אומרים: הכל ישרף בחוץ, חוץ משניטמא בולד הטומאה בפנים.

רבי אליעזר אומר: שניטמא באב הטומאה, בין בפנים, בין בחוץ – ישרף בחוץ; שניטמא בולד הטומאה, בין בחוץ, בין בפנים – ישרף בפנים. רבי עקיבה אומר: מקום טומאתו שם שריפתו.

אור ל'שרים

הלכה ה (בדפוס המשנה: הלכה ו-ז; בדפוס התלמוד: הלכה ג)

משנה

בשר קדשי קדשים – כגון עולות, חטאות ואשמות, שניטמא, בין באב הטומאה, בין בוולד הטומאה – בין שנטמא הבשר בטומאה חמורה ובין שנטמא בטומאה קלה, בין בפנים, בין בחוץ – בין שנטמא הבשר בעזרה ובין שנטמא חוץ לעזרה, –

בית שמי (בני בית המדרש שיסד שמאי, מחכמי הזוגות) אומרים: הכל ישרף בפנים – בבית הדשן שבעזרה, שהיו שורפים בו את הקודשים שנפסלו בקודש שצריכים להישרף בקודש, חוץ משניטמא באב הטומאה בחוץ – שהואיל ונטמא בטומאה חמורה חוץ לעזרה, אין מכניסים אותו לעזרה לשורפו, אלא שורפים אותו חוץ לעזרה, בבית הדשן שבהר הבית.

בית הלל (בני בית המדרש שיסד הלל, מחכמי הזוגות) אומרים: הכל ישרף בחוץ – חוץ לעזרה, חוץ משניטמא בולד (במסירה שלפנינו כתב הסופר בטעות 'באב' ומגיה הגיה 'בולד') הטומאה בפנים – שהואיל ונטמא בטומאה קלה בעזרה, שורפים אותו בעזרה.

רבי אליעזר (בן הורקנוס, תנא בדור השני) אומר: שניטמא באב הטומאה – בשר קדשי קודשים שנטמא באב הטומאה, שהיא טומאה חמורה, בין בפנים, בין בחוץ – בין שנטמא בעזרה ובין שנטמא חוץ לעזרה, – ישרף בחוץ – אפילו נטמא בפנים, אין משהים את הטומאה בפנים, ושורפים את הבשר בחוץ; שניטמא בולד הטומאה – בשר שנטמא בוולד הטומאה, שהיא טומאה קלה, בין בחוץ, בין בפנים – ישרף בפנים – אפילו נטמא בחוץ, שורפים אותו בפנים.

רבי עקיבה (תנא בדור השלישי, מגדולי התנאים) אומר: מקום טומאתו שם שריפתו – אם נטמא הבשר בפנים, אפילו באב הטומאה, שהיא טומאה חמורה, שורפים

בשם שמואל שעניין הגזומה נאמר על מה ששינו במשנה: "ושלש מאות כהנים מטבילין אותה", שבשניהם המספר שלוש מאות הוא גזומה.

בבבלי חולין צ,ב ותמיד כט,א-ב אמרו: תנן התם: תפוח היה באמצע המזבח (ציבור גדול של אפר עשוי כעין תפוח היה באמצע המזבח), פעמים שהיו עליו כשלוש מאות כור (משנה תמיד ב,ב). - אמר רבא: גזומא. - השקו את התמיד בכוס של זהב (משנה תמיד ג,ד). - אמר רבא: גזומא (שלא היה של זהב).

אמר רבי יצחק בר נחמני אמר שמואל: בשלושה מקומות (במשנה) דיברו חכמים לשון הבאי (גזומה), ואלו הם: תפוח, גפן ופרוכת. תפוח - הא דאמרן (במשנה תמיד ב,ב). גפן - דתנן: גפן של זהב היתה עומדת על פתחו של היכל, ומודלה על גבי כלונסות, וכל מי שהיה מתנדב עלה או גרגיר או אשכול - מביא ותולה בה. אמר רבי אלעזר ברבי צדוק: מעשה היה ונמנו עליה שלוש מאות כוהנים לפנותה (משנה מידות ג,ח. מספר זה של כוהנים לא נאמר אלא דרך גזומה, והכוונה היא, שהוצרכו הרבה כוהנים כדי לפנותה). פרוכת - דתנן: רבן שמעון בן גמליאל אומר משום רבי שמעון בן הסגן: פרוכת - עוביה טפח, ועל שבעים ושניים נירים נארגת, ועל כל נימה ונימה עשרים וארבעה חוטים, אורכה ארבעים אמה ורוחבה עשרים אמה, ומשמונים ושתיים ריבוא נעשית, ושתיים עושים בכל שנה, ושלוש מאות כוהנים מטבילים אותה (משנה שקלים ת,ה. מספר זה של כוהנים לא נאמר אלא דרך גזומה, והכוונה היא, שהוצרכו הרבה כוהנים כדי להטבילה).

גם בבבלי וגם בירושלמי אמרו בשם שמואל שהמספר שלוש מאות שאמרו במשנה בעניין הפרוכת ובעניין התפוח הוא גזומה.

דברי שמואל על הגזומה שבמספרים מתייחסים רק לסיפא של משנתנו, ולא למספר הבתולות, שאינו אלא תוספת למשנתנו ("יוונית ויוונית בארץ ישראל", עמוד 275 הערה 34).

תלמוד

בר קפרא אמר: אב הטומאה – דבר תורה, וולד הטומאה – מדבריהן. רבי יוחנן אמר: בין זה ובין זה – דבר תורה.

אור לישירים

ורבי סתם במשנתנו כאן כדעת רבי יהודה בספרא.

כעין מחלוקת בית שמאי ובית הלל במשנה זו אף במשנה מעשר שני ג,ט לעניין מעשר שני שנכנס לירושלם ונטמא באב הטומאה או בוולד הטומאה האם נפדה ונאכל בפנים או בחוץ. וכעין תוספתא זו אף בתוספתא מעשר שני ב,טז.

☆☆☆

תלמוד

כעין סוגיה זו שלהלן אף בירושלמי מעשר שני ג,ח. אב הטומאה הוא הדרגה העליונה של טומאה (מלבד טומאת מת, שהיא אבי אבות הטומאה), שממנה מסתעפות תולדות: ראשון לטומאה, שני לטומאה, שלישי לטומאה ורביעי לטומאה. כל הדרגות שלמטה מאב הטומאה נקראות ולד הטומאה. ההבדל בין אב הטומאה לוולד הטומאה הוא: אב הטומאה מטמא אף אדם וכלים, ולד הטומאה מטמא רק אוכלים ומשקים ולא אדם וכלים. מלבד אבות הטומאה של תורה, ישנם אבות הטומאה מדברי חכמים, וטומאתם בדרגת אב הטומאה לטמא אדם וכלים. כל הנטמא מחמת אב הטומאה של תורה הרי הוא ולד הטומאה של תורה, וכל הנטמא מחמת אב הטומאה של דברי חכמים הרי זה ולד הטומאה של דבריהם.

מביאים מחלוקת: **בר קפרא** (כדור המעבר שבין התנאים לאמוראים) **אמר: אב הטומאה – דבר תורה – אב הטומאה האמור במשנתנו הוא כל הטמא טומאה** שהיא מן התורה, ואפילו בדרגת ראשון ושני לטומאה, אבל **ולד הטומאה – מדבריהן – ולד הטומאה האמור במשנתנו הוא כל הטמא טומאה** שהיא מדברי חכמים ולא מן התורה, ולפי זה, בשר שנטמא בוולד הטומאה הוא כגון בשר שנגע בכלי שנטמא במשקים טמאים, שהכלי טמא בדרגת שני לטומאה מדבריהם.

רבי יוחנן (גדול אמוראי ארץ ישראל כדור השני) **אמר: בין זה ובין זה – דבר תורה – גם אב הטומאה וגם ולד הטומאה האמורים במשנתנו הם כל הטמאים טומאה** שהיא מן התורה, ולפי זה, בשר שנטמא באב הטומאה הוא כגון בשר שנגע בשרץ מת או בנבילה, שהם טמאים בדרגת אב הטומאה מן התורה, ובשר שנטמא בוולד הטומאה הוא כגון בשר שנגע בכלי שנטמא בשרץ מת או בנבילה, שהכלי טמא בדרגת ראשון לטומאה מן התורה.

מחלוקת אמוראים זו נאמרה גם בירושלמי פסחים א,ו.

אותו בפנים, ואם נטמא הבשר בחוץ, אפילו בוולד הטומאה, שהיא טומאה קלה, שורפים אותו בחוץ.

בית שמאי, בית הלל ורבי אליעזר סוברים, שמעיקר הדין, כל קודשי קודשים שנטמאו יש לשרוף בעזרה, אלא שחכמים גזרו במקרים מסוימים לשרוף בחוץ. לפי בית שמאי גזרו רק על מה שנטמא בטומאה חמורה בחוץ, לפי בית הלל גזרו על הכל חוץ ממה שנטמא בטומאה קלה בפנים, ולפי רבי אליעזר גזרו על כל מה שנטמא באב הטומאה. ואילו רבי עקיבא סובר, שמעיקר הדין, מה שנטמא בפנים – צריך לשרוף בפנים, ומה שנטמא בחוץ – צריך לשרוף בחוץ (רש"ס).

בתוספתא שקלים ג,טז שנו: בשר קודשי הקודשים שנטמא, בין באב הטומאה, בין בוולד הטומאה, בין בפנים ובין בחוץ – בית שמאי אומרים: הכל ישרף בפנים, חוץ משנטמא באב הטומאה בחוץ. ובית הלל אומרים: הכל ישרף בחוץ, חוץ משנטמא בוולד הטומאה בפנים. רבי ליעזר אומר: שנטמא באב הטומאה, בין בפנים, בין בחוץ – ישרף בחוץ; ושנטמא בוולד הטומאה, בין בחוץ, בין בפנים – ישרף בפנים. – רבי יהודה אומר: רבי ליעזר אומר כדברי בית שמאי, רבי עקיבא אומר כדברי בית הלל (רבי אליעזר ורבי עקיבא לא נחלקו בזה, אלא רבי אליעזר סובר כבית שמאי ורבי עקיבא כבית הלל).

ובספרא 'צו' פרשה ג נאמר: בשר קודשי קודשים שנטמא, בין באב הטומאה, בין בוולד הטומאה, בין בפנים, בין בחוץ – בית שמאי אומרים: הכל ישרף בפנים (אפילו נטמא באב הטומאה בחוץ), ובית הלל אומרים: הכל ישרף בחוץ, חוץ משנטמא בוולד הטומאה בפנים; דברי רבי מאיר. – רבי יהודה אומר: בית שמאי אומרים: הכל ישרף בפנים, חוץ משנטמא באב הטומאה בחוץ, ובית הלל אומרים: הכל ישרף בחוץ, חוץ משנטמא בוולד הטומאה בפנים. רבי אליעזר אומר: שנטמא באב הטומאה, בין בחוץ, בין בפנים – ישרף בחוץ; שנטמא בוולד הטומאה, בין בחוץ, בין בפנים – ישרף בפנים. רבי עקיבא אומר: נטמא בחוץ, בין באב הטומאה, בין בוולד הטומאה – ישרף בחוץ; נטמא בפנים, בין באב הטומאה, בין בוולד הטומאה – ישרף בפנים.

אין מחלוקת בין רבי מאיר ורבי יהודה בדברי בית הלל אלא בדברי בית שמאי בלבד. לדברי רבי יהודה בתוספתא לא נחלקו רבי אליעזר ורבי עקיבא, אלא רבי אליעזר בשיטת בית שמאי ורבי עקיבא בשיטת בית הלל, ולדברי רבי יהודה בספרא נחלקו רבי אליעזר ורבי עקיבא, ושני תנאים הם בשיטת רבי יהודה,

וקשיא דרבי יוחנן על דבית שמי, דבית שמי אומרים: הכל ישרף בפנים, חוץ משניטמא באב הטומאה בחוץ. מה בין אב הטומאה בחוץ, מה בין וולד הטומאה בחוץ? זה וזה לא דבר תורה הוא? – ואפילו על דבית הלל לא מקשייא?! דבית הלל אמרין: הכל ישרף בחוץ, חוץ משניטמא בוולד הטומאה בפנים. מה בין וולד הטומאה בפנים, מה בין אב הטומאה בפנים? זה וזה לא דבר תורה הוא? – לא הוי בה רבנן אלא על דבר קפרא. וקשיא דבר קפרא על דבית שמי, דבית שמי אמרין: הכל ישרף בפנים, חוץ מניטמא באב הטומאה בחוץ. מה בין אב הטומאה בין בחוץ בין בפנים? זה

אור לישרים

בוולד הטומאה בפנים. (ויש להקשות: מה בין וולד הטומאה בפנים, מה בין אב הטומאה בפנים? – מה ההבדל בין בשר קודשי קודשים שנטמא בוולד הטומאה בפנים ובין בשר שנטמא באב הטומאה בפנים? זה וזה לא דבר תורה הוא? – וכי אב הטומאה וולד הטומאה אינם טמאים מן התורה?! והלא לדעת רבי יוחנן, גם זה וגם זה טמאים מן התורה! ואם כן, מדוע לפי שיטת בית הלל בשר קודשי קודשים שנטמא בוולד הטומאה בפנים – נשרף בפנים, ובשר שנטמא באב הטומאה בפנים – נשרף בחוץ? והרי שניהם נטמאו בפנים וטומאתם מן התורה! ולכן היה לבית הלל להשוות מידותיהם ולומר ששניהם יישרפו בפנים!

קושיה זו שהקשו על דעתו של רבי יוחנן לפי שיטתם של בית הלל, אינה קשה על דעתו של בר קפרא לפי שיטתם של בית הלל, מכיוון שלדעת בר קפרא אב הטומאה טמא מן התורה וולד הטומאה טמא מדברי חכמים, ולכן בשר קודשי קודשים שנטמא בוולד הטומאה בפנים – נשרף בפנים, ובשר שנטמא באב הטומאה בפנים – נשרף בחוץ.

ומעירים: לא הוי (צריך לומר: 'הוי' / 'הוי'). ובכתב יד שקלים ובדפוס ונציה הבבלי: 'הוי' בה רבנן אלא על דבר קפרא – לא הוים (לא מפרשים ומיישבים את הקושי) / לא היו (לא פירשו ויישבו את הקושי) בה (בהלכה זו) חכמים אלא על (דעתו) של בר קפרא (כאמור להלן, אבל לא על דעתו של רבי יוחנן, שלא מצאו החכמים תירוץ נוח לקושייתם אלא לדעת בר קפרא, ולא לדעת רבי יוחנן).

ומקשים (על פרשנות בר קפרא לדברי בית שמי): וקשיא דבר קפרא על דבית שמי – וקשה (דעתו) של בר קפרא על (שיטתם) של בית שמי (לפי שיטתם של בית שמי במשנה כאן קשה על דעתו של בר קפרא), דבית שמי אמרין – אומרים: הכל ישרף בפנים, חוץ משניטמא באב הטומאה בחוץ. (ויש להקשות: מה בין אב הטומאה בין בחוץ בין בפנים? – מה ההבדל בין בשר

ומקשים (על פרשנות רבי יוחנן לדברי בית שמי): וקשיא דרבי יוחנן על דבית שמי – וקשה (דעתו) של רבי יוחנן על (שיטתם) של בית שמי (לפי שיטתם של בית שמי במשנה כאן קשה על דעתו של רבי יוחנן), דבית שמי אומרים (אמרין): הכל ישרף בפנים, חוץ משניטמא באב הטומאה בחוץ. (ויש להקשות: מה בין אב (המילה 'אב' נוספה במסירה שלפנינו בין השיטין על ידי מגיה, אבל כך צריך לומר, ונמצא בנוסח הבבלי של מסכת שקלים ובמקבילה שבמעשר שני) הטומאה בחוץ, מה בין וולד הטומאה בחוץ? – מה ההבדל בין בשר קודשי קודשים שנטמא באב הטומאה בחוץ ובין בשר שנטמא בוולד הטומאה בחוץ? זה וזה לא דבר תורה הוא? – וכי אב הטומאה וולד הטומאה אינם טמאים מן התורה?! והלא לדעת רבי יוחנן, גם זה וגם זה טמאים מן התורה! ואם כן, מדוע לפי שיטת בית שמי בשר קודשי קודשים שנטמא באב הטומאה בחוץ – נשרף בחוץ, ובשר שנטמא בוולד הטומאה בחוץ – נשרף בפנים? והרי שניהם נטמאו בחוץ וטומאתם מן התורה! ולכן היה לבית שמי להשוות מידותיהם ולומר ששניהם יישרפו בחוץ!

קושיה זו שהקשו על דעתו של רבי יוחנן לפי שיטתם של בית שמי, אינה קשה על דעתו של בר קפרא לפי שיטתם של בית שמי, מכיוון שלדעת בר קפרא אב הטומאה טמא מן התורה וולד הטומאה טמא מדברי חכמים, ולכן בשר קודשי קודשים שנטמא באב הטומאה בחוץ – נשרף בחוץ, ובשר שנטמא בוולד הטומאה בחוץ – נשרף בפנים.

ומקשים עוד: ואפילו על דבית הלל לא (בכתב יד שקלים: 'לית היא') מקשייא?! (בתמיהה) – (וכי) אפילו על (שיטתם) של בית הלל אין היא מוקשית?! (וכי אין דעתו של רבי יוחנן קשה אפילו לפי שיטתם של בית הלל?! הרי לא רק לפי שיטתם של בית שמי קשה על דעתו של רבי יוחנן, אלא גם לפי שיטתם של בית הלל במשנה כאן קשה על דעתו של רבי יוחנן!) דבית הלל אמרין – אומרים: הכל ישרף בחוץ, חוץ משניטמא

א,ג,א

וזה לא דבר תורה הוא? – בגין דרבי עקיבה אמר: מקום טומאתו שם תהא שריפתו. – ואפילו על דבית הלל לית היא מקשייא?! דבית הלל אמרין: הכל ישרף בחוץ, חוץ משניטמא בולד הטומאה בפנים. מה בין וולד הטומאה בין בפנים בין בחוץ? זה וזה לא מדבריהם הוא? – בגין רבי שמעון, דרבי שמעון אמר: מאכלו ומשקו של מצורע משתלחין חוץ לשלש מחנות.

אור לישרים

ההבדל בין בשר קודשי קודשים שנטמא בוולד הטומאה בפנים ובין בשר שנטמא בוולד הטומאה בחוץ? זה וזה לא מדבריהם הוא? – וכי וולד הטומאה בפנים וולד הטומאה בחוץ אינם מטמאים אחרים מדברי חכמים?! והלא לדעת בר קפרא, גם זה וגם זה מטמאים אחרים מדברי חכמים! ואם כן, מדוע לפי שיטת בית הלל בשר קודשי קודשים שנטמא בוולד הטומאה בפנים – נשרף בפנים, ובשר שנטמא בוולד הטומאה בחוץ – נשרף בחוץ? והרי שניהם טומאתם מדברי חכמים! ולכן היה לבית הלל להשוות מידותיהם ולומר ששניהם יישרפו בפנים!

אין להשיב על קושיה זו כמו שהשיבו לעיל: "בגין דרבי עקיבה אמר: מקום טומאתו שם תהא שריפתו", שהרי לא הבדילו בית הלל בבשר שנטמא באב הטומאה בין נטמא בפנים ובין נטמא בחוץ, ואילו היו בית הלל סוברים כרבי עקיבה, היה להם להבדיל בו.

ומתרצים: **בגין רבי שמעון** (בן יוחאי, תנא בדור הרביעי) – בשביל רבי שמעון (בגלל דעתו), **דרבי שמעון אמר**: – שרבי שמעון אומר: **מאכלו ומשקו של מצורע משתלחין חוץ לשלש מחנות** – אוכלים ומשקים של מצורע, שהוא אב הטומאה, שנטמאו על ידו ונעשו ראשון לטומאה – צריך לשלח אותם חוץ לשלוש מחנות, שדינם כמצורע עצמו (במדבר היו שלוש מחנות: מחנה שכינה ומחנה לווייה ומחנה ישראל, ומצורע היה משתלח חוץ לשלוש המחנות, ובארץ מצורע משתלח חוץ לירושלים). בית הלל סוברים כרבי שמעון, שלדעתו אוכלים ומשקים טמאים של מצורע שטומאתם מן התורה משתלחים לחוץ ואינם נכנסים לפנים, ולכן לשיטת בית הלל גזרו חכמים על בשר קודשי קודשים שנטמא בוולד הטומאה בחוץ, אף שטומאתו מדברי חכמים, שלא ייכנס לפנים אלא יישרף בחוץ. אבל בשר שנטמא בוולד הטומאה בפנים, כיוון שטומאתו מדברי חכמים, לא גזרו עליו חכמים שיצא ויישרף בחוץ (הסופר במסירה שלפנינו כתב: 'משתלחין לרחוץ בשלש מחנות', ומגיה אחד הגיה על הגיליון: 'לו חוץ'. הגהה זו שעל הגיליון נמחקה על ידי מגיה אחר, ובפנים נגרדו האותיות 'לר' ונתתה 'חוץ', וכן הוגהה בי"ת ללמ"ד

קודשי קודשים שנטמא באב הטומאה בחוץ ובין בשר שנטמא באב הטומאה בפנים? זה וזה לא דבר תורה הוא? – וכי אב הטומאה בחוץ ואב הטומאה בפנים אינם טמאים מן התורה?! והלא לדעת בר קפרא, גם זה וגם זה טמאים מן התורה! ואם כן, מדוע לפי שיטת בית שמאי בשר קודשי קודשים שנטמא באב הטומאה בחוץ – נשרף בחוץ, ובשר שנטמא באב הטומאה בפנים – נשרף בפנים? והרי שניהם טומאתם מן התורה! ולכן היה לבית שמאי להשוות מידותיהם ולומר ששניהם יישרפו בחוץ!

ומתרצים: **בגין** (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים נוסף: 'רבי עקיבה') **דרבי** (=דא רבי "אוצר לשונות ירושלמיים") **עקיבה אמר**: – בשביל זה רבי עקיבה אומר: **מקום טומאתו שם תהא שריפתו** – בית שמאי סוברים בעניין בשר שנטמא באב הטומאה כרבי עקיבה במשנה כאן, שאם נטמא הבשר בפנים – שורפים אותו בפנים, ואם נטמא הבשר בחוץ – שורפים אותו בחוץ. אבל בשר שנטמא בוולד הטומאה, כיוון שלדעת בר קפרא טומאתו של הבשר אינה מן התורה אלא מדברי חכמים, אפילו נטמא בחוץ – שורפים אותו בפנים (ובזה בית שמאי אינם סוברים כרבי עקיבה).

קושיה זו שהקשו על דעתו של בר קפרא לפי שיטתם של בית שמאי, קשה גם על דעתו של רבי יוחנן לפי שיטתם של בית שמאי, אלא שלדעת רבי יוחנן אין להשיב כמו שהשיבו לדעת בר קפרא, שהרי לא הבדילו בית שמאי בבשר שנטמא בוולד הטומאה בין נטמא בפנים ובין נטמא בחוץ, ואילו היו בית שמאי סוברים כרבי עקיבה, היה להם להבדיל בו, כיוון שלדעת רבי יוחנן גם בשר שנטמא בוולד הטומאה טומאתו מן התורה.

ומקשים עוד: **ואפילו על דבית הלל לית היא מקשייא?!** (בתמיהה) – (וכי) אפילו על (שיטתם) של בית הלל אין היא מוקשית?! (וכי אין דעתו של בר קפרא קשה אפילו לפי שיטתם של בית הלל?! הרי לא רק לפי שיטתם של בית שמאי קשה על דעתו של בר קפרא, אלא גם לפי שיטתם של בית הלל במשנה כאן קשה על דעתו של בר קפרא!) **דבית הלל אמרין** – אומרם: **הכל ישרף בחוץ, חוץ משניטמא בולד הטומאה בפנים**. (ויש להקשות: מה בין וולד הטומאה בין בפנים בין בחוץ? – מה

הלכה ו (ברפואי המשנה: הלכה ח; ברפואי התלמוד: הלכה ד)

משנה

איברי התמיד ניתנין מחצי כבש ולמטה במערב, של מוספין ניתנין מחצי כבש ולמטה במזרח, של ראשי חדשים ניתנין על כרכוב המזבח מלמעלן. השקלים

אור ל'שרים

חודשים, ניתנין על כרכוב המזבח מלמעלן – הכרכוב הוא מקום על גג המזבח לפנים מן קרנות המזבח, שהיה רחב אמה מכל צד, ובו היו הכוהנים מהלכים. והטעם הוא, כדי לפרסם שהיום ראש חודש, שכן הכרכוב היה גבוה.

הנוסח בכל כתבי היד של המשנה לרבות קטעי גניזה ורפואים ראשונים: "איברי התמיד". אבל הגרסה במשנה שבכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים: "אימורי תמיד".

הנוסח בכתבי היד של המשנה: "...ניתנין מחצי כבש ולמטה במערב, ושל מוספין ניתנין מחצי כבש ולמטה במזרח", וכן הוא במשנה שבירושלמי. אבל הגרסה במשנה שבנוסח הבבלי של מסכת שקלים להפך: "...ניתנין מחצי כבש ולמטה במזרח, ושל מוספין ניתנין מחצי כבש ולמטה במערב".

הנוסח בכתבי היד של המשנה: "של ראשי חדשים ניתנין על כרכוב המזבח מלמעלן", וכן הוא במשנה שבירושלמי. אבל הגרסה במשנה שבנוסח הבבלי של מסכת שקלים: "של ראשי חדשים ניתנין מתחת כרכוב המזבח ולמטה".

במשנה תמיד ד, ג שינו (בעניין איברי התמיד): ונתנום מחצי הכבש ולמטה במערב.

בתוספתא שקלים ג, ז-יט שנו: איברי התמיד שאמרו: "ניתנים למטה" - ניתנים מחצי כבש ולמטה במזרח, ושאמרו: "ניתנים למעלה" - ניתנים מחצי כבש ולמעלה במערב. - רבי חנניא בן עקשיא אומר: אלו ואלו ניתנים מחצי כבש ולמטה, אלא שהתמידים במערב ומוספים במזרח. - ושל ראשי חודשים ניתנים תחת כרכוב המזבח מלמטה / מלמעלה. - ואי זהו כרכוב המזבח? - בין קרן לקרן, מקום הילוך רגלי הכוהנים ואילך.

לפני מסדר התוספתא היתה הגרסה במשנתנו: "איברי התמיד ניתנין מחצי כבש ולמטה במזרח, ושל מוספין ניתנין מחצי כבש ולמעלה במערב", ועשו מעלה יתירה שלא לערב את האיברים.

משנתנו (לפי הגרסה בכתבי היד של המשנה) ומשנת תמיד הן כרבי חנניא בן עקשיא שבתוספתא.

אפשר ש"ושל ראשי חודשים נותנים תחת כרכוב המזבח מלמטה" דברי הכל הוא. בכתב יד אחד של התוספתא: "מלמעלה" ("תוספתא כפשוטה").

ב'לשלי, וכך נתקבלה הגרסה: 'משתלחין חוץ לשלש מחנות', וכך גרסת הנוסח הבבלי של מסכת שקלים).

קושיה זו שהקשו על דעתו של בר קפרא לפי שיטתם של בית הלל, קשה גם על דעתו של רבי יוחנן לפי שיטתם של בית הלל, אלא שלדעתו יש להקשות: 'זה וזה לא דבר תורה הוא?'

בתוספתא כלים (בבא קמא) א, ד שנו: רבי שמעון אומר: כשם שאין זבים זבות נידות יולדות נכנסים להר הבית (שהם משתלחים חוץ לשתי מחנות), כך משכבם ומושבם (שהם אב הטומאה כמוהם) כיוצא בהם (אין מכניסים אותם להר הבית).

לפי התוספתא, רבי שמעון מחמיר לעניין שילוח טמאים במשכב ובמושב של זב שהם אב הטומאה. ולפי הירושלמי, רבי שמעון מחמיר אף במאכל ובמשקה של מצורע שהם ראשון לטומאה.

☆☆☆

הלכה ו (ברפואי המשנה: הלכה ח; ברפואי התלמוד: הלכה ד)

משנה

איברי התמיד – האיברים של קורבן התמיד, שהיו ניתנים בתחילה על שולחן של שיש במערב הכבש (משנה לעיל ו, ד), כשבאו להעלות אותם על גבי המזבח, היו מעלים אותם על הכבש של המזבח, ואחר כך היו מעלים אותם משם למזבח, ניתנין מחצי כבש ולמטה במערב – מצידו הדרומי של המזבח היה כבש (גשר משופע), שבו היו עולים אל המזבח, אורך שיפועו שלושים ושתיים אמה ורוחבו שש עשרה אמה, והאיברים של קורבן התמיד היו ניתנים מחצי הכבש ולמטה, היינו בשש עשרה האמות התחתונות, ובשמונה האמות שבצד מערב (ראה משנה תמיד ד, ג), של המוספין – האיברים של עולות המוסף, ביום שיש בו מוסף, ניתנין מחצי כבש ולמטה במזרח – בשמונה האמות שבצד מזרח. והטעם הוא, שעשו היכר כדי שלא יתערבו איברי התמיד והמוספים זה בזה ויבואו להקטיר את איברי המוספים קודם לאיברי התמיד, והרי הקטרת איברי התמיד קודמת להקטרת איברי המוספים, של ראשי חדשים – האיברים של עולות המוסף של ראשי

והביכורים אינן נוהגין אלא בפני הבית, אבל מעשר דגן ומעשר בהמה ובכורות נוהגין בין בפני הבית ובין שלא בפני הבית. המקדיש שקלים וביכורים – הרי זה קודש. רבי שמעון אומר: האומר: ביכורים קודש – אינן קודש.

אור לישירים

“ביכורים קודש” – אינן קודש – אם הקדיש פירות לביכורים בזמן הזה, אין שם ביכורים חל עליהם ואינם קודש.

בתוספתא שקלים, ג, כג-כד שנו: מפני מה אמרו: שקלים אין נוהגים אלא בפני הבית? – לפי שאין תורמים מן הישנה (ואפילו ייבנה בית המקדש, ייתכן שלא ישתמשו בשקלים אלה לשם קורבנות, אלא יתרומו מן החדשה). ומפני מה אמרו: ביכורים אין נוהגים אלא בפני הבית? – משום שנאמר: “ראשית ביכורי אדמתך תביא בית ה' אלוהיך” (שמות כג, יט) – כל זמן שיש לך בית יש לך ביכורים, אין לך בית אין לך ביכורים.

במשנה ביכורים, ב, ג שנינו: יש בתרומה ומעשר מה שאין כן בביכורים, שהתרומה והמעשר נוהגים בפני הבית ושלא בפני הבית, מה שאין כן בביכורים. ובמשנה בכורות ט, א שנינו: מעשר בהמה נוהג בפני הבית ושלא בפני הבית.

בספרי במדבר פסקה קיט נאמר: “כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לה' תרומה נתתי ללוויים לנחלה” – אין לי אלא בפני הבית. שלא בפני הבית מניין? – תלמוד לומר: “לנחלה” – מה נחלה (דיני ירושה) נוהגת בפני הבית ושלא בפני הבית, אף מעשר ראשון נוהג בפני הבית ושלא בפני הבית. ובספרי זוטא במדבר יח, כא נאמר: “ולבני לוי הנה נתתי כל מעשר בישראל לנחלה חלף עבודתם אשר הם עובדים את עבודת אהל מועד” – יכול, לפי שבטלה העבודה, ייבטל המעשר? – תלמוד לומר: “לנחלה” – מה נחלה אינה פוסקת, אף מעשר אינו פוסק, אלא אף על פי שבטלה העבודה, הרי הם אוכלים בו. שכר מה? שכר מה שעשו עימי במדבר.

לפי הלכות ארץ ישראל מן הגניזה, נוהג מעשר בהמה בזמן הזה כדן המשנה. והיו מפרישים מעשר בהמה ומשהים אותו עד שיפול בו מום, ואז היה נאכל במומו לבעלים לאחר שהראוהו למומחה. וכל זה הוא בניגוד גמור לבבלי בכורות נגא, שאמרו שם, שעכשיו ביטלו חכמים מעשר בהמה, משום חשש תקלה, שמא עד שיפול בו מום ייכשל באיסור גיזה ועבודה, או שמא ישחטנו קודם שיפול בו מום. חשש זה לא היה ידוע בארץ ישראל, שכן נהגו בני ארץ ישראל להפריש מעשר בהמה גם בדורות שלאחר החורבן. מהלכות ארץ ישראל מן הגניזה נוכל ללמוד, שבארץ ישראל לא ביטלו מעשר בהמה אפילו מאות

נראה שלפני התוספתא עמד נוסח שונה במקצת במשנה ובו נאמר רק שנותנים את איברי התמיד למטה ואת איברי המוספים למעלה, והיא מפרשת ומוסיפה שאיברי התמיד ניתנו במזרח הכבש ואיברי המוספים במערבו. ברם ניתן גם לפרש שלפנינו מחלוקת בין המשנה והתוספתא (“משנת ארץ ישראל”, מסכת שקלים, עמודים 283-284).

במשנתנו נתקיימו שתי מסורות נוסח, אחת של משניות ארץ ישראל כרבי חנניא בן עקשיא, והאחרת במשנה שבנוסח הבבלי של מסכת שקלים שעיקרה כתנא קמא של התוספתא. הגרסה השנייה מובאת בבבלי סוכה נד, ב (ראה להלן). בשני כתבי יד של הבבלי סוכה שם נשנות ההלכות של משנתנו בשינוי ניכר מן המובא בספרינו. במקום הבבא השנייה “של מוספין” נשנית הלכה נפרדת על איברי תמיד של בין הערביים, לעומת הבבא הראשונה השונה בבבלי סוכה שם איברי תמיד של שחר, ואין בשני כתבי יד אלה כלל הלכה של מוספים.

בספרא זיקרא דיבורא דנדבה פרשה ה נאמר: “והקריב הכוהן את הכל” – לכבש (כוהן אחד מקריב את האיברים לכבש, וכוהן אחר מעלה אותם מן הכבש למזבח).

השקלים – נתינת מחצית השקל למקדש לצורך קורבנות ציבור, והביכורים – הבאת פירות משבעת המינים שהבשילו ראשונה לבית המקדש, אינן נוהגין אלא בפני הבית – בזמן שבית המקדש קיים, לפי שהביכורים טעונים הבאת מקום (חייבים להביא אותם לבית המקדש (משנה ביכורים ב, ב)), ואם אין בית אין ביכורים, והשקלים אינם באים אלא לצורך קורבנות הציבור, אבל מעשר דגן – הפרשת מעשר מדגן (מיני תבואה, כגון: חיטה, שעורה ועוד), ומעשר בהמה – הפרשת מעשר מבהמות טהורות הנולדות בכל שנה, ובכורות – נתינת בכורות של בהמות טהורות לכוהנים, נוהגין בין בפני הבית ובין שלא בפני הבית – בין בזמן שבית המקדש קיים ובין בזמן שאין בית המקדש קיים.

המקדיש שקלים וביכורים – אף ששקלים וביכורים אינם נוהגים בזמן הזה, כשאין בית המקדש קיים, מכל מקום אם הקדיש מעות לשקלים ופירות לביכורים בזמן הזה, – הרי זה קודש – חלה עליהם קדושה, ומניח את הביכורים עד שיירקבו, והשקלים ייזרקו לים המלח. רבי שמעון (בן יוחאי, תנא בדור הרביעי) אומר: האומר:

תלמוד

אי זהו כרכוב המזבח? – אמה בין קרן לקרן, מקום הילוך רגלי הכהנים. מוספי שבת, מוספי ראש חודש – מי קודם? – רבי ירמיה סבר מימר: מוספי שבת ומוספי ראש חודש – מוספי ראש חודש קודמין. חייליה דרבי ירמיה מן הדא: שירו של שבת ושירו של ראש חודש – שירו של ראש חודש קודם. – אמר רבי יוסה: שנייא היא תמן, דאמר רבי חייה בשם רבי יוחנן: כדי לפרסמו ולהודיע שהוא ראש חודש. כיצד היה עושה? שוחט מוספי שבת ואומר עליהן שירו של ראש חודש. ברם הכא, מוספי שבת ומוספי ראש חודש – מוספי

אור לישירים

חודש שחל להיות בשבת, שהלוויים אומרים שירו של שבת ושירו של ראש חודש, – שירו של ראש חודש קודם – לשירו של שבת, ומכאן שניסוך היין של מוספי ראש חודש קודם לניסוך היין של מוספי שבת, שהרי שירו של שבת הלוויים אומרים בשעת ניסוך היין של מוספי שבת, ושירו של ראש חודש הלוויים אומרים בשעת ניסוך היין של מוספי ראש חודש. ודוחים את הראיה (בהצעת הבחנה בין העניינים שהושוּו): **אמר רבי יוסה** (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור הרביעי): **שנייא היא תמן** (במקבילה ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין המילה 'תמן') – שונה היא (הדבר) שם (בברייתא בעניין השיר, ואף על פי ששירו של ראש חודש קודם לשירו של שבת, מכל מקום ניסוך היין של מוספי ראש חודש אינו קודם לניסוך היין של מוספי שבת, כמבואר להלן), **דאמר רבי חייה** (בר אבא, אמורא ארץ ישראלי בדור השלישי) **בשם רבי יוחנן** (גדול אמוראי ארץ ישראל בדור השני): **כדי לפרסמו ולהודיע** (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין המילה 'להודיע') **שהוא ראש חודש** – שירו של ראש חודש קודם לשירו של שבת, כדי להודיע ברבים שיום זה נקבע על ידי בית הדין ראש חודש. **כיצד היה** (צריך לומר כמו במקבילה ובנוסח הבבלי של מסכת שקלים: 'הוא') **עושה?** – באיזה אופן מקדימים לומר שירו של ראש חודש? והרי הלוויים אומרים שירו של ראש חודש בשעת ניסוך היין של מוספי ראש חודש, ואם שירו של ראש חודש קודם, על כורחך גם ניסוך היין של מוספי ראש חודש קודם! – **שוחט מוספי שבת ואומר עליהן שירו של ראש חודש** – אין הלוויים אומרים שירו של ראש חודש בשעת ניסוך היין של מוספי ראש חודש אלא בשעת השחיטה של מוספי שבת (שקודמת לשחיטה של מוספי ראש חודש), ובשעת ניסוך היין של מוספי שבת הלוויים אומרים שירו של שבת, וכך שירו של ראש חודש קודם לשירו של שבת. **ברם הכא** – אבל כאן (בעניין ניסוך היין של המוספים), **מוספי שבת ומוספי ראש חודש** – מוספי שבת קודמין, על שם (משום) כל

שנים לאחר החורבן, והבבלי אינו מדבר אלא על מנהג בבל ("הלכות ארץ ישראל מן הגניזה", עמוד יד).

ההלכה "איברי התמיד..." היא השלמה למשנה לעיל ו,ד על איברי התמיד: "ושנים במערב הכבש... על של שיש נותנין את האיברין...". וההלכה "השקלים והביכורים אינן נוהגין..." היא השלמה לפרקים הראשונים העוסקים בענייני שקלים ("ששה סדרי משנה", מועד, השלמות ותוספות, עמוד 464).

☆☆☆

תלמוד

במשנה שנינו: "של ראשי חדשים ניתנין על כרכוב המזבח מלמעלן". מביאים ברייתא: **אי זהו כרכוב המזבח?** – מהו אותו כרכוב המוזכר במשנה שהיה במזבח שבמקדש? – **אמה בין קרן לקרן, מקום הילוך רגלי הכהנים** – מקום על גג המזבח לפני מן קרנות המזבח, שהיה רחב אמה מכל צד, ובו היו הכהנים מהלכים (עוד בעניין כרכוב ראה ירושלמי לעיל ו,ו).

כאן התחלת מקבילה בירושלמי טובה ה,ו. שואלים: **מוספי שבת, מוספי ראש חודש – מי קודם?** – ראש חודש שחל להיות בשבת, שמקריבים קורבן מוספים של שבת וקורבן מוספים של ראש חודש, ניסוך היין של מי מהם קודם? ניסוך היין של מוספי שבת או ניסוך היין של מוספי ראש חודש? ומציעים קביעה הלכתית (כתשובה לשאלה): **רבי ירמיה** (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור השלישי והרביעי) **סבר מימר:** – סובר (מחזיק בדעה) לומר: **מוספי שבת ומוספי ראש חודש** (בנוסח הבבלי של מסכת שקלים אין מילים אלו) – **מוספי ראש חודש קודמין** – ניסוך היין של מוספי ראש חודש קודם לניסוך היין של מוספי שבת. ומציעים סיוע (ממקור תנאי): **חייליה דרבי ירמיה מן הדא:** – כוחו (ראיתו) של רבי ירמיה מזאת (מהברייתא שלהלן): **שירו של שבת ושירו של ראש חודש** – ראש

שבת קודמין, על שם כל התדיר מחבירו – קודם את חבירו.

אור לישרים

של מוספי שבת ושל מוספי ראש חודש. השאלה הזו אינה בעניין סדר קדימות השחיטה וההקרבה של מוספי שבת ושל מוספי ראש חודש, שהרי בעניין זה שנינו במפורש במשנה זבחים י, א: "כל התדיר מחבירו קודם את חבירו... מוספי שבת קודמים למוספי ראש חודש" (וכן כתב ב"עלי תמר" בירושלמי סוכה).

בבבלי סוכה נד, א אמרו: כי אתא רבי אחא בר חנינא מדרומא, אייתי מתניתא בידיה: ...הכל לפי המוספים תוקעים. הוא תני לה והוא אמר לה: לומר שתוקעים על כל מוסף ומוסף (ביום שיש בו כמה מוספים, כגון בשבת שחל בה ראש חודש, תוקעים במקדש תקיעה ותרועה ותקיעה על כל פרק משלושת פרקי השיר בשעת ניסוך היין של כל מוסף ומוסף).

ושם נד, ב-נה, א אמרו: מיתבי: ראש חודש שחל להיות בשבת - שיר של ראש חודש דוחה שיר של שבת. ואי איתא (שתוקעים על כל מוסף ומוסף), לימא דשבת ולימא דראש חודש! (בשעת ניסוך היין של מוספי שבת יאמרו הלוויים שיר של שבת ויתקעו, ובשעת ניסוך היין של מוספי ראש חודש יאמרו שיר של ראש חודש ויתקעו!) - אמר רב ספרא: מאי דוחה - לקדם (להקדים שיר של ראש חודש לשיר של שבת). - לקדם - אמאי? תדיר ושאינו תדיר - תדיר קודם! - אמר רבי יוחנן: לידע שהוקבע ראש חודש בזמנו (על ידי בית הדין). - והאי היכירא עבדינן? הא היכירא אחרנא עבדינן! דתניא / דתנן: חלבי / איברי תמיד / תמיד של שחר ניתנים מחצי כבש ולמטה במזרח, ושל מוספים / בין הערביים ניתנים מחצי כבש ולמטה במערב, ושל ראשי חודשים / ראש חודש ניתנים תחת כרכוב המזבח ולמטה / מלמטה / ולמעלה. ואמר רבי יוחנן: לידע שהוקבע ראש חודש בזמנו. - תרי היכירי עבדינן, דחזי בהאי - חזי, ודחזי בהאי - חזי.

הגרסה בברייתא שבבבלי: "שיר של ראש חודש דוחה שיר של שבת", ופירשו: "שיר של ראש חודש קודם", כמו הגרסה בברייתא שבירושלמי. גם בבבלי וגם בירושלמי אמרו ששיר של ראש חודש קודם לשיר של שבת משום המימרה של רבי יוחנן. אלא שלפי הבבלי, משום המימרה של רבי יוחנן אין הכלל "תדיר ושאינו תדיר - תדיר קודם" בעניין ניסוך היין של המוספים, וניסוך היין של מוספי ראש חודש קודם לניסוך היין של מוספי שבת, כמו שסבר רבי ירמיה לומר בירושלמי, שהרי הלוויים אומרים שיר של ראש חודש בשעת ניסוך היין של מוספי ראש חודש. ואילו בירושלמי אמר רבי יוסה, שהכלל "תדיר ושאינו תדיר - תדיר קודם" ישנו בעניין ניסוך היין של המוספים, וניסוך היין של מוספי שבת קודם לניסוך היין של מוספי ראש חודש, אלא שהלוויים אומרים שיר של ראש חודש בשעת השחיטה של מוספי שבת.

התדיר מחבירו - קודם את חבירו - ניסוך היין של מוספי שבת קודם לניסוך היין של מוספי ראש חודש, משום הכלל, שאם יש לעשות שני דברים, שאחד מהם תדיר (נוהג לעיתים קרובות) יותר מחבירו, מקדימים לעשות את התדיר לפני חבירו שאינו תדיר כמוהו, והרי מוספי שבת תדירים ממוספי ראש חודש (כמו ששנינו במשנה זבחים י, א). - הרי שרבי יוסה חולק על רבי ירמיה.

עד כאן המקבילה בירושלמי סוכה.

ההלכה שבמשנה סוכה ה, מלמדת על התקיעות שהיו בכל יום במקדש, ובהן התקיעות שהיו תוקעים על כל פרק משלושת פרקי השיר בשעת ניסוך היין של קורבנות המוסף בימים שיש בהם קורבנות מוסף. בירושלמי שבהלכה זו דיברו בעניין התקיעות שהיו תוקעים במוספים ביום שיש בו כמה מוספים. כיוון שדיברו בירושלמי שם בעניין התקיעות בשעת ניסוך היין של מוספי שבת ושל מוספי ראש חודש בשבת שחל בה ראש חודש, הביאו שם את הסוגיה המקבילה לסוגיה כאן בעניין סדר קדימות ניסוך היין של מוספי שבת ושל מוספי ראש חודש בשבת שחל בה ראש חודש, הביאו שם את הסוגיה המקבילה לסוגיה האלו בירושלמי סוכה שם מפסיקה סוגיה בעניין כלי השיר שהיו הלוויים מנגנים בהם כשהלוויים אומרים שיר על הקורבן בשעת ניסוך היין. נראה שסוגיה זו מקורה בירושלמי ערכין ב, ג (שאבד ולא נמצא), שכן ההלכה שבמשנה שם מלמדת על כלי השיר שהיו הלוויים מנגנים בהם, וכיוון שההלכה שבמשנה שם מלמדת קודם לכן על התקיעות שהיו בכל יום במקדש, כתחילתה של המשנה סוכה, לכן הועתקה הסוגיה בעניין כלי השיר מערכין לסוכה לאחר הסוגיה בעניין התקיעות).

הסוגיה בעניין סדר קדימות ניסוך היין של מוספי שבת ושל מוספי ראש חודש מקורה בירושלמי סוכה, ומשם הועתקה סוגיה זו לירושלמי כאן. נראה שסוגיה זו הועתקה לכאן משום המימרה של רבי יוחנן: "כדי לפרסמו ולהודיע שהוא ראש חודש", שנאמרה גם כטעם למשנה כאן בעניין נתינת האיברים של מוספי ראש חודש. ואף על פי שבירושלמי לא נמצא שאמרו כך, אבל בבבלי אמרו כך (ראה להלן).

בסוגיה בעניין התקיעות בשעת ניסוך היין, אמרו בירושלמי "מוספי שבת" ו"מוספי ראש חודש", והכוונה לניסוך היין של מוספי שבת ושל מוספי ראש חודש לאחר הקרבתם. גם בסוגיה בעניין סדר קדימות ניסוך היין, כשאמרו "מוספי שבת" ו"מוספי ראש חודש", הכוונה לניסוך היין של מוספי שבת ושל מוספי ראש חודש לאחר הקרבתם. לכן השאלה: "מוספי שבת, מוספי ראש חודש - מי קודם?" היא בעניין סדר קדימות ניסוך היין

הא שקלים – קדשו. – רבי שמעון בן יהודה אמר משם רבי שמעון: בין אלו
ובין אלו לא קדשו.

אור לישורים

שוחט מוספי שבת ואומר עליהן שירו של ראש חודש
בשעת שחיטת קורבנות הפסח בערב הפסח היו הלוויים
עומדים על דוכנם ואומרים הלל בשיר ותוקעים, כשם שהיו
הלוויים אומרים שיר ותוקעים בשעת ניסוך היין של קורבן
התמיד, שההלל הוא שיר של קורבן הפסח, וכיוון שקורבן
הפסח אין לו נסכים, אומרים עליו שיר ותוקעים בשחיטתו
(תוספתא פסחים ד,יא; ירושלמי פסחים ה,ה).

כשם שהלוויים אומרים שיר בשעת השחיטה של קורבן
הפסח, כך הלוויים אומרים שיר של ראש חודש בשעת
השחיטה של מוספי שבת. ואף על פי שמוספי ראש חודש
יש להם נסכים, מכל מקום, כיוון שיש להקדים שיר של ראש
חודש לשיר של שבת כדי לפרסם שהיום ראש חודש, אבל
אין להקדים ניסוך היין של מוספי ראש חודש לניסוך היין
של מוספי שבת משום הכלל "תדיר ושאינו תדיר - תדיר
קודם", לכן הלוויים אומרים שיר של ראש חודש בשעת
השחיטה של מוספי שבת.

☆☆☆

במשנה שנינו: "המקדיש שקלים וביכורים - הרי זה
קודש. רבי שמעון אומר: האומר: ביכורים קודש - אינן
קודש".

מצייעים דיוק (המצמצם את תחולתה של הקביעה
התנאית): **הא שקלים – קדשו – אבל שקלים, אם
הקדישם בזמן הזה - חלה עליהם קדושה לדעת רבי
שמעון, שהרי במשנה רבי שמעון חולק על התנא שלפניו
ואומר, שאם הקדיש ביכורים - לא קדשו, ולא נקט
בדבריו גם שקלים המופיעים בדברי התנא שלפניו,
ומכאן שבשקלים אין רבי שמעון חולק והוא סובר
שקדשו.**

ומביאים ברייתא: **רבי שמעון בן יהודה (תנא בדור
החמישי) אמר משם רבי שמעון (בן יוחאי, תנא בדור
הרביעי): בין אלו ובין אלו לא קדשו – גם שקלים וגם
ביכורים, אם הקדישם בזמן הזה - לא חלה עליהם
קדושה. רבי שמעון בן יהודה חולק על התנא של
המשנה בשם רבי שמעון (כרגיל בקבלות בשם רבי
שמעון). לפי התנא של המשנה, רבי שמעון סובר
ששקלים קדשו, ולפי רבי שמעון בן יהודה, רבי שמעון
סובר ששקלים לא קדשו.**

גוי שבא להתגייר צריך להביא קרבן, נוסף למילה
ולטבילה. קורבנו של הגר, בזמן שבית המקדש היה קיים,

במסקנת הבבלי (ראה סוכה נה,א) נדחתה ההלכה שתוקעים על
כל מוסף ומוסף, וממילא אין עוד צורך בפירוש הגרסה
בברייתא שבבבלי, ונמצא שהברייתא שבבבלי והברייתא
שבירושלמי חולקות, שלפי הברייתא שבבבלי שיר של ראש
חודש דוחה שיר של שבת, ולפי הברייתא שבירושלמי שיר של
ראש חודש קודם לשיר של שבת.

בבבלי אמרו, שגם ההיכר שעושים בנתינת האיברים של מוספי
ראש חודש הוא משום המימרה של רבי יוחנן.
לפי לשון המימרה של רבי יוחנן בבבלי: "לידע שהקבע ראש
חודש בזמנו", לא עשו היכר בראש חודש אלא כשקבעו בית דין
ראש חודש בזמנו (ביום השלושים לחודש היוצא), אבל
כשקבעו בית דין ראש חודש שלא בזמנו (ביום השלושים ואחד
לחודש היוצא) לא עשו היכר, משום שהכל יודעים שכיוון שלא
נקבע ראש חודש בזמנו הרי שנקבע שלא בזמנו, שאין חודש
יתר על שלושים יום. אבל מלשון המימרה של רבי יוחנן
בירושלמי: "כדי לפרסמו ולהודיע שהוא ראש חודש" משמע,
שהקדימו שיר של ראש חודש לשיר של שבת בין שנקבע ראש
חודש בזמנו ובין שנקבע שלא בזמנו.

שירו של שבת ושירו של ראש חודש

שירו של שבת, שהיו הלוויים אומרים בשעת ניסוך היין של
מוספי שבת, היה לפי הבבלי (ראש השנה לא,א) שירת 'האזינו',
והיו חולקים אותה לשישה פרקים ואומרים פרק בכל שבת
(בירושלמי מגילה ג,ח קראו לשירת 'האזינו' שירת הלוויים).

שירו של ראש חודש, שהיו הלוויים אומרים בשעת ניסוך היין
של מוספי ראש חודש, לא נתפרש לנו. אפשר ששירו של ראש
חודש היה מזמור צח שבתהילים ("שירו לה' שיר חדש"),
שמצוין במסכת סופרים יח,א כמזמור לראשי חודשים שנהגו
לאומרו בתפילה, וההנחה היא שהמזמורים המצוינים במסכת
סופרים לאומרים במועדים הם המזמורים שהיו הלוויים
אומרים בבית המקדש במועדים, כיוצא במזמורי ימות השבוע
(ראה מסכת סופרים יח,ב). מנהג ארץ ישראל היה לפתוח את
תפילות לילי ראשי חודשים במזמור צח שבתהילים, וכן נהגו
בני ארץ ישראל לומר מזמור זה בראש חודש בתפילת השחרית
בפסוקי הזמרה (הוא המנהג המתואר במסכת סופרים יח,א),
כמתועד בכתבי יד מן הגניזה.

מהקדושתא "אחד באחד גשו" לשבת וראש חודש של הפייטן
רבי אלעזר בירבי קליר יש ללמוד, ששירו של ראש חודש היה
מזמור כט שבתהילים ("הבו לה' בני אלים").

תני: הגר בזמן הזה צריך להביא קינו ריבעת כסף. אמר רבי שמעון: ביטלה רבן יוחנן בן זכאי מפני התקלה. – מהו מפני התקלה? – כהדא דתני: אין מקדישין ולא מעריכין ולא מחרימין ולא מגביהין בזמן הזה. אם הקדיש או העריך או החרים או הגביה – הכסות תישרף, הבהמה תיעקר, והמעות ילכו

אור ל'שרים

בתוספתא שקלים ג, כב שנו: קינו של גר אין נוהגת אלא בפני הבית, וצריך להביא (להקדיש, להפריש) מעכשיו. רבי שמעון אומר: אין צריך להביא מעכשיו, מפני תקלה (שמא יכשלו וייהנו, וימעלו בהקדש).

ובספרי **זוטא** במדבר טו, טו נאמר: רבי אליעזר [בן יעקב] אומר: גר שנתגייר (בזמן הזה) - צריך רבעת הקן. רבי (יהושע) [שמעון] אומר: אינו צריך, שהיא תקלה לו.

ובמסכת **גרים** ב, ד שנו: רבי אליעזר בן יעקב אומר: גר שנתגייר (בזמן הזה) - צריך להפריש רביעית לקינו. רבי שמעון אומר: אינו צריך.

ובבבלי **ראש השנה** לא, ב ו**כריתות** ט, א אמרו: תניא: גר שנתגייר בזמן הזה - צריך שיפריש רובע לקינו. אמר רבי שמעון: כבר נמנה עליה (על הלכה זו) רבן יוחנן בן זכאי וביטלה, מפני התקלה.

דיוקא בגר אמרו חכמים שצריך להקדיש מעות לקינו בזמן הזה, מפני שקינו מתירו לבוא בקהל, ולשם כך צריך על כל פנים להקדיש מעות עבור קינו, אבל במחוסרי כפרה, כגון יולדת, לא אמרו שצריכים להקדיש מעות בזמן הזה, מפני שקורבנותיהם לא באו אלא להתירם באכילת קודשים, וכיוון שאין בית מקדש אין צורך בכך.

לפי הבבלי, רבן יוחנן בן זכאי קבע, שגר בזמן הזה אינו צריך להקדיש רבע דינר כסף לקינו, וכן הוא בתוספתא ובספרי זוטא. אבל מהירושלמי משמע, שרבן יוחנן בן זכאי קבע, שגר בזמן הזה אסור להקדיש רבע דינר כסף לקינו, שכן אמרו על כך בירושלמי: "כהדא דתני: אין מקדישים בזמן הזה", ולהלן אמרו: "עבר (גר על האיסור) והקדיש".

רבי אליעזר בן יעקב הוא בעל הדעה במשנה ובברייתות המדגישה את החשיבות של רבעת הקן של הגר ושהוא מעוכב בקודשים בלעדיו (משנה כריתות ב, א; תוספתא כריתות א, א). שמו של רבי אליעזר בן יעקב נתקצר בספרי זוטא לרבי אליעזר, כפי שמצינו במקומות רבים בספרות התנאית, ומעתיקי הספרי זוטא תיקנו במקום רבי שמעון לרבי יהושע שהוא בעל מחלוקתו של רבי אליעזר. אין הדבר צריך להפליאנו שגם לאחר התקנה של רבן יוחנן בן זכאי מצוי חכם שחולק עליה, שכן לא תמיד נתקבלה כל תקנה ללא עוררים ("בימי הבית ובימי המשנה", עמוד 348).

בבבלי **בכורות** נג, א ו**יומא** סו, א אמרו: מנא תימרא דחיישין לתקלה? - דתניא: אין מקדישים ואין מעריכים ואין מחרימים

הוא עולת בהמה, או שתי תורים או שני בני יונה, ושניהם עולה.

מציעים ברייתא: **תני**: - שונה (התנא) / שנוי (שנויה ברייתא): **הגר בזמן הזה** - גוי שמתגייר כשאין בית המקדש קיים, **צריך להביא קינו ריבעת כסף** - צריך להפריש רבע דינר של כסף עבור הקן (שתי תורים או שני בני יונה) שהוא צריך להביא קורבן, שאין מחירו של קן בפחות מרבע דינר (ראה משנה כריתות א, ז), וכשייבנה בית המקדש יקנה בו קן ויקריבו. **אמר רבי שמעון: ביטלה רבן יוחנן בן זכאי** (גדול החכמים בדור הראשון לתנאים) - ביטל הלכה זו, וקבע שגר בזמן הזה אסור להקדיש רבע דינר כסף לקינו, **מפני התקלה** - שמא ייכשל וישתמש במעות שהקדיש וייהנה מהן לפני שייבנה בית המקדש, ונמצא מועל בקודשים.

ושואלים: **מהו מפני התקלה?** - מה הפירוש הענייני של המילים הללו? מה אותה תקלה שנשנתה כאן? (אין בירושלמי שלפנינו תשובה לשאלה זו. אפשר שנשמטה התשובה, ואפשר שהשאלה יתירה)

ומציעים מראה מקום לאמור לפני כן: **כהדא דתני**: - כמו (הברייתא) הזאת ששונה (התנא): **אין מקדישין** - אסור להקדיש דבר להקדש, **ולא מעריכין** - אסור לנדור לתת להקדש את ערכו של אדם הקצוב בתורה, **ולא מחרימין** - אסור להקדיש דבר להקדש בלשון "חרם", **ולא מגביהין** (מגבין) (במסירה שלפנינו נוסף על הגיליון על ידי מגיה: 'תרומות ומעשרות', ואינו בכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים, ונמצא רק בדפוס ונציה הבבלי) - אם הקדיש, העריך או החרים, אסור לגבות ממנו בשביל ההקדש, **בזמן הזה** - כשאין בית המקדש קיים, מפני התקלה, שמא ייכשל וישתמש במה שהקדיש וייהנה ממנו, ונמצא מועל בקודשים. **אם הקדיש או העריך או החרים או הגביה** (גבה) - בזמן הזה, - **הכסות תישרף** - חייבים לשרוף את הבגד שהקדיש, **הבהמה תיעקר** (תיכרת, תישמד) - חייבים להמית את הבהמה שהקדיש (במסירה שלפנינו נוסף על הגיליון על ידי מגיה: 'כיצד? נועל בפניה הדלת והיא מתה מאיליה', ואינו בכתב יד הבבלי ובכתב יד שקלים, ונמצא רק בדפוס ונציה הבבלי על פי הבבלי יומא סו, א ובכורות נג, א), **והמעות ילכו לים המלח** - חייבים להשליך את המעות שהקדיש למקום שאי אפשר להוציאן משם. כך עושים, כדי שלא יבואו לידי תקלה.

לים המלח. – עבר והקדיש – מן מה דאמר רבי שמעון: ביטלה רבן יוחנן בן זכאי מפני התקלה, הדא אמרה: עבר והקדיש – קדשו.

רבי יודן ענתודרייא בעא קומי רבי יוסה: הכא את אמר: קדשו, והכא את אמר: לא קדשו?! – אומר ליה: תמן – שמא יבנה הבית כבראשונה ותיתרם תרומת

בג,ג.

הלשכה מן החדשה בזמנה באחד בניסן. והכא – מה אית לך?

אור ל'שרים

דינר כסף לקינו, כיוון שאין לחשוש לתקלה אם לא קדשו המעות, אבל הואיל ורבן יוחנן בן זכאי ביטל את ההלכה הזו מפני התקלה, הרי שאם עבר והקדיש – קדשו המעות, ולכן יש לחשוש לתקלה.

ומציעים קושיה: רבי יודן ענתודרייא (אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי או החמישי, מיישוב בגליל הלבנוני) בעא קומי – שאל (הקשה) לפני רבי יוסה (מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור הרביעי): הכא את אמר: – כאן (בגר שהקדיש מעות לקינו בזמן הזה) אתה אומר: קדשו – חלה עליהן קדושה לדעת רבי שמעון, כמו שהסיקו לעיל מדבריו, והכא את אמר: – וכאן (בשקלים שהוקדשו בזמן הזה) אתה אומר: לא קדשו – לא חלה עליהם קדושה לדעת רבי שמעון, כמו שאמר רבי שמעון בן יהודה בביריתא לעיל משמו: "בין אלו ובין אלו (גם שקלים וגם ביכורים) לא קדשו"? (בתמיהה) הרי שדעתו של רבי שמעון בעניין גר סותרת את דעתו בעניין שקלים!

ומתרצים את הקושיה (בהצעת הבחנה בין שני המקרים כדי ליישב את הסתירה): אמר ליה: – אמר לו (רבי יוסה לרבי יודן): תמן (במסירה שלפנינו נוסף קטע על הגיליון על ידי מגיה על פי דפוס ונציה הבבלי, ונמצא רק בדפוס ונציה הבבלי) – שם (בעניין שקלים) – שמא יבנה הבית כבראשונה ותיתרם תרומת הלשכה מן החדשה בזמנה באחד בניסן – אם יבנה בית המקדש כבתחילה, יתרמו את תרומת הלשכה בזמנה באחד בניסן מהשקלים שיינתנו לצורך קורבנות ציבור של השנה החדשה, ונמצא שלא ישתמשו בשקלים שהקדיש בזמן הזה לשם קורבנות ציבור, אלא יצטרך להביא שקלים אחרים, ולכן לא קדשו השקלים שהקדיש בזמן הזה (טעם זה נאמר בתוספתא שקלים ג, כג: מפני מה אמרו: שקלים אין נוהגים אלא בפני הבית? – לפי שאין תורמים מן הישנה. – תרומת הלשכה היא מילוי קופות גדולות מן השקלים שהיו נותנים כל ישראל ומניחים אותם במקדש בלשכה מיוחדת. שלוש פעמים בשנה היו תורמים את הלשכה, והפעם הראשונה באחד בניסן. משנכנס ניסן מתחילים להביא קורבנות ציבור מתרומת השקלים החדשים). והכא – וכאן (אבל כאן בעניין גר) – מה אית לך? – מה יש לך? (אי אפשר לומר כך כמו

בזמן הזה, ואם הקדיש והעריך והחרים, בהמה – תיעקר, פירות כסות וכלים – יירקבו, מעות וכלי מתכות – יוליך לים המלח; ואיזהו עיקור? – נועל דלת בפניה והיא מתה מאליה (ברעב).

אין לפרש את השאלה ששאלו בירושלמי: "מהו מפני התקלה?" במשמעות השאלה ששאלו בבבלי: "מנא תימרא דחיישינן לתקלה?", מפני שאין זו משמעות הלשון "מהו...?".

לפי הבבלי, אם הקדיש בזמן הזה – אין לאבד בידיים את הדבר שהקדיש, אלא רק לגרום לו ליאבד, שהרי אמרו שבהמה – נועל דלת בפניה והיא מתה מאליה, וכסות – תרקב. אבל לפי הירושלמי, יש לאבד בידיים את הדבר שהקדיש, שהרי אמרו שכסות – תשרף, ומכאן ש'בהמה – תיעקר' משמעו שיש להמית את הבהמה.

ולא מגביהין

הלשון "ולא מגביהין תרומה ומעשרות" (כפי שנוסף במסירה שלפנינו על ידי מגיה) ישנה רק במשנה ביצה ה,ב ובתוספתא ביצה ד,ד, ואפשר שבהשפעתן נוסף במסירה שלפנינו על ידי מגיה: 'תרומות ומעשרות'. ובאמת בסיפא של הברייתא אין זכר לפירות הצפויים לבוא עם תרומות ומעשרות (ודווקא בבבלי בכורות ויומא, שאין שם תרומות ומעשרות, מופיעים פירות). ובאמת, לפי נוסח משונה זה, נוגדת ברייתא זו כל מה שאנו יודעים על תרומות ומעשרות בזמן הזה, והרבה משניות וברייתות מכחישות אותה, כולל המשנה שקלים כאן ("מעשר דגן... נוהג בין בפני הבית ובין שלא בפני הבית"), מבלי שהירושלמי יעיר על סתירה גלויה זו ("מסורת לימוד ומסורת נוסח של התלמוד הירושלמי", "מחקרים בספרות התלמודית", עמוד 76 הערה 173).

שואלים: עבר והקדיש – גר שהתגייר בזמן הזה, אם עבר על האיסור שאסרו חכמים להקדיש בזמן הזה, והקדיש רבע דינר כסף לקינו, האם חלה על המעות קדושה? ומציעים היסק (כדי לפשוט את הבעיה): מן מה דאמר – מן (מתוך) מה שאומר רבי שמעון: ביטלה רבן יוחנן בן זכאי מפני התקלה – כמו ששנו כברייתא לעיל, הדא אמרה: – זאת אומרת (הסק מכאן): עבר והקדיש – אם הקדיש בזמן הזה מעות לקינו, – קדשו – חלה עליהן קדושה, שאם לא כך, לא היה צריך רבן יוחנן בן זכאי לבטל את ההלכה שגר בזמן הזה צריך להקדיש רבע

רב אדא ורב המנונא, רב אדא בר אחוה בשם רב: הלכה כרבי שמעון.

אור לישירים

בבבלי כריתות ט,א אמרו: תנו רבנן: גר בזמן הזה - צריך שיפריש רובע לקינו. אמר רבי שמעון: כבר נמנה עליה רבן יוחנן בן זכאי וביטלה, מפני התקלה. - אמר רב אידי בר גרשום אמר רב אדא בר אהבה: הלכה כרבי שמעון.

בבבלי אמרו בשם רב אדא בר אהבה שהלכה כרבי שמעון בעניין גר בזמן הזה. ומכאן שגם מה שאמרו בירושלמי בשם רב אדא בר אהבה שהלכה כרבי שמעון הוא בעניין גר ולא בעניין שקלים או בעניין ביכורים.

☆☆☆

בשקלים, מפני שאם ייבנה בית המקדש ככתחילה, יקנה הגר קן במעות שהקדיש בזמן הזה ויקריב אותו, ולפיכך קדשו המעות שהקדיש הגר לקינו בזמן הזה)

ופוסקים הלכה: **רב אדא ורב המנונא** (אמוראים בבליים בדור השני) אמרו בשם **רב אדא בר אחוה** (בר אהבה, אמורא בבלי בדור הראשון והשני) שאמר **בשם רב** (אמורא בבלי בדור הראשון, מגדולי האמוראים): **הלכה כרבי שמעון** - פסק ההלכה במחלוקת התנאים בעניין גר בזמן הזה הוא כרבי שמעון, שגר בזמן הזה אסור להקדיש רבע דינר כסף לקינו.

מפתח למסכת שקלים

פרק,הלכה

א

אבות העולם

נחלקו עליה אבות העולם - רבי ישמעאל ורבי עקיבה . . . . . א,ג

אדר

באחד באדר משמעים על השקלים ועל הכלאיים . . . . . א,א

בחמישה עשר באדר קוראים את המגילה בכרכים . . . . . א,א

בחמישה עשר באדר עושים כל צורכי הרבים . . . . . א,א

בחמישה עשר באדר מציינים על הקברות . . . . . א,א

בחמישה עשר באדר יוצאים על הכלאיים . . . . . א,א

מקרא מגילה ומתנות לאביונים ושימוע שקלים וכלאיים באדר השני . . . . . א,א

הכל יוצאים קריאת מגילה בארבעה עשר באדר . . . . . א,א

הספד והתענית שווים באדר הראשון ובאדר השני . . . . . א,א

שטרות שכותבים באדר הראשון ובאדר השני . . . . . א,א

בחמישה עשר באדר שולחנות יושבים במדינה . . . . . א,ג

בעשרים וחמישה באדר שולחנות ישבו במקדש . . . . . א,ג

אוהל

המאהיל על אבן אחת מצוינת, על שתי אבנים מצוינות וביניהן . . . . . א,א

אישה, נשים

אין ממשכנים נשים . . . . . א,ג

מקבלים שקלים מיד נשים . . . . . א,ה

נשים אין חייבים בקולבון . . . . . א,ו

אישה שעשתה כתונת צריכה למסור לציבור . . . . . א,ד; א,ה

נשים האורגות בפרוכות נוטלות שכרן מתרומת הלשכה / מבדק הבית . . . . . א,ד,ג

מעשה בשלוש נשים שהביאו קיניהן . . . . . א,ה

אישה מביאה דמי קן ואוכלת בקודשים ואינה חוששת שמא נתעצל כוהן . . . . . א,ו

אלול

אחד באלול ראש השנה למעשר בהמה . . . . . א,ג

האלוליים מתעשרים בפני עצמם . . . . . א,ג

אנשי כנסת הגדולה

התקינו מדרש, הלכות והגדות . . . . . א,ה

ארמית

ארמית כתוב על החותמות . . . . . א,ה

ארון

הארון גנוז בדיר העצים / במקומו . . . . . א,ו

הארון גלה עם ישראל לבבל . . . . . א,ו

הבדים נראים ולא נראים . . . . . א,ו

שני ארונות היו מהלכים עם ישראל במדבר . . . . . א,ו

ארון אחד היה, ופעם אחת יצא בימי עלי ונשבה . . . . . א,ו

משנגז הארון, נגזו עימו צנצנת המן וצלוחית שמן המשחה . . . . . א,ו

יאשיהו גזז את הארון . . . . . א,ו

באמה של שישה / חמישה טפחים היה הארון עשוי . . . . . א,ו

אורכו ורוחבו של הארון . . . . . א,ו

- לוחות שלמים ולוחות שבורים היו בארון . . . . . ו,א
- איסטווה וספר תורה היו בארון . . . . . ו,א
- כיצד עשה בצלאל את הארון? . . . . . ו,א
- ספר תורה נתון מצד הארון . . . . . ו,א

ארץ ישראל

- רבי התיר להביא ירק מחוץ לארץ לארץ בשביעית . . . . . א,ב
- תרומה ראשונה לשם ארץ ישראל . . . . . ג,ד
- אין העומר בא אלא מן הארץ . . . . . ד,א
- ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות . . . . . ד,א
- ים של סמכו, ים של טיבריא, ים המלח, הים הגדול . . . . . ו,ב-ג

אשם, אשמות

- אשמות אין מקבלים מיד הנוכרי . . . . . א,ה
- מותר אשמות - נדבה . . . . . ב,ה
- הפריש נקבה לאשמו - עושה / אינה עושה תמורה . . . . . ד,ז
- אשם בן שנה והביא בן שתיים, בן שתיים והביא בן שלוש . . . . . ד,ז
- אשם הבא עולה - אין גופו קרב עולה . . . . . ד,ז

**ב
בבל**

- בני בבל משמעים על השקלים מראש החורף . . . . . א,א
- תרומה שלישית לשם בבל . . . . . ג,ד

בדק הבית

- מקבלים / אין מקבלים מהנוכרים נדבה לבדק הבית . . . . . א,ה
- ערכים - לבדק הבית . . . . . א,ה
- נשים האורגות בפרוכות נוטלות שכרן מלשכת בדק הבית . . . . . ג,ד
- חוץ לעזרות - באים מלשכת בדק הבית . . . . . ד,ד
- סתם הקדשות לבדק הבית . . . . . ד,ז
- בימי יואש עשו / לא עשו כלי שרת מהנדבה לבדק הבית . . . . . ו,ו
- בימי יואש עשו ארון לנדבת בדק הבית ונתנו אותו חוץ לבית ה' . . . . . ו,ו

ביכורים

- ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות, שמביאים ממנה הביכורים . . . . . ד,א
- הביכורים אינם נוהגים אלא בפני הבית . . . . . ח,ו
- המקדיש ביכורים בזמן הזה - הרי זה קודש / אינם קודש . . . . . ח,ו

בית דין

- עושים כל צורכי הרבים בחול המועד . . . . . א,א
- הפקר בית דין הפקר . . . . . א,ב
- בית דין ממשכנים . . . . . ב,ב
- תנאי בית דין הוא על המותרות שיקרבו עולות . . . . . ד,ה; ז,א; ז,ו
- תנאי בית דין הוא, המספק את הקינים הוא מספק את הפסולות . . . . . ז,א; ז,ח
- התקינו בית דין שיהיו נסכיה באים משל הציבור . . . . . ז,ו
- מכיוון שהוא תנאי בית דין, אין זה מזיד . . . . . ז,ו
- תנאי בית דין הוא על האובדות שיקרבו עולות . . . . . ז,ו
- שבעה דברים התקינו בית דין . . . . . ז,ז
- תנאי בית דין הוא על מנחת כוהן גדול שמת, שתקרב משל הציבור / היורשים . . . . . ז,ז
- תנאי בית דין הוא אפילו על מנחת כוהן גדול שנטמא או נדחה ממום . . . . . ז,ז

- ח,ז . . . . . תנאי בית דין הוא על המלח ועל העצים, שיהיו הכוהנים ניאותים בהם
- ח,ז . . . . . תנאי בית דין הוא על הפרה, שלא יהיו מועלים באפרה
- ח,ז . . . . . תנאי בית דין הוא על הקינים הפסולות, שיהיו באות משל הציבור

בית המקדש

- א,ג . . . . . בעשרים וחמישה באדר שולחנות ישבו במקדש
- ה,א . . . . . הממונים שהיו במקדש
- ה,א . . . . . נמנו הממונים שהיו באותו הדור / כשירי כל דור ודור
- ה,ב . . . . . כרוז היה מכריז בבית המקדש
- ה,ב . . . . . הממונים נמנו עם גדולי הדור
- ה,ג . . . . . אין פוחתים משבעה מרכולים ושלושה גזברים ושני קתליקים
- ה,ד . . . . . ארבעה / חמישה חותמות היו במקדש
- ה,ה . . . . . מי שהוא מבקש נסכים, הולך אצל הממונה על החותמות
- ה,ו . . . . . שתי לשכות היו במקדש: לשכת חשאים ולשכת הכלים
- ה,ו . . . . . לשכת הכלים - כל מי שהוא מתנדב כלי זורקו לתוכה
- ה,ו; א,ו; ב,א . . . . . שלושה עשר שופרות היו במקדש
- ו,א; ו,ד . . . . . שלושה עשר שולחנות היו במקדש
- ו,א; ו,ב-ג . . . . . שלושה עשר השתחויות היו במקדש
- ו,א . . . . . היו משתחוים כנגד דיר העצים
- ו,ב-ג . . . . . שלושה עשר השתחויות כנגד שערים
- ו,ב-ג . . . . . בשער המים מכניסים צלוחית של ניסוך המים בחג
- ו,ב-ג . . . . . בשער המים המים מפכים ועתידים להיות יוצאים
- ו,ב-ג . . . . . בשער יכניה יצא יכניה בגלותו
- ו,ב-ג . . . . . לשער ניקנור היו שני פשפים
- ו,ב-ג . . . . . שלושה עשר / שבעה שערים היו בעזרה
- ו,ב-ג . . . . . שלושה עשר השתחויות כנגד פרצות שפרצו מלכי יוון
- ו,ב-ג . . . . . מים יצאו מבית קודש הקודשים ועד מפתן הבית
- ו,ד . . . . . על שולחנות של שיש בבית המטבחים מדיחים את הקרביים
- ו,ד . . . . . על שולחן של שיש במערב הכבש נותנים את האיברים
- ו,ד . . . . . על שולחן של כסף במערב הכבש נותנים כלי שרת
- ו,ד . . . . . על שולחן של שיש / כסף באולם נותנים לחם הפנים בכניסתו
- ו,ד . . . . . על שולחן של זהב באולם נותנים לחם הפנים ביציאתו
- ו,ד . . . . . שולחן של זהב בהיכל שעליו לחם הפנים תמיד
- ו,ד . . . . . מהניסים שנעשו בבית המקדש, שהיו מוצאים את לחם הפנים חס
- ו,ד . . . . . עשרה שולחנות עשה שלמה, היו נתונים מזרח ומערב / צפון ודרום
- ו,ד . . . . . אין השולחן כשר אלא בצפון, היה נתון מחצי הבית ולפנים
- ו,ד . . . . . עשר מנורות עשה שלמה, היה מבעיר על של משה / על כולם
- ו,ד . . . . . אין המנורה כשרה אלא בדרום, היתה כנגד השולחן
- ו,ה . . . . . שופרות: תקלין חדתין ותקלין עתיקין... שישה לנדבה
- ו,ו . . . . . בימי יואש עשו ארון לנדבת בדק הבית ונתנו אותו חוץ לבית ה'
- ז,א . . . . . מעות שנמצאו בין שקלים לנדבה
- ז,א . . . . . מעות שנמצאו בין עצים ללבונה
- ז,א . . . . . מעות שנמצאו בין קינים לגוזלי עולה
- ז,א . . . . . כמין כוכלייס היו עשויים השופרות
- ז,ג . . . . . בשר שנמצא בעזרה

בכור בהמה

- ב,ב . . . . . אין קדושה חלה עליו
- א,ג . . . . . ימים שהבכור מחוסר זמן בהן עולים לו מתוך שנתו

משעת לידתו אתה מונה לו שנה . . . . . ג,א
 בכורות נוהגים בין בפני הבית ובין שלא בפני הבית . . . . . ח,ו

בל תאחר

שלוש גרנות למעשר בהמה, כדי שלא יבוא לידי בל תאחר . . . . . ג,א

ג

גבולין

בשר שנמצא בגבולין . . . . . ז,ז; ד,ז,ה

גוי, גויים

בשר הנמצא ביד גוי - כנמצא בפלטיא . . . . . ז,ה

שחיטת הגוי - אסורה באכילה . . . . . ז,ה

גבינת הגוי - אסורה באכילה . . . . . ז,ה

גוי ששילח עולתו, נסכיה קרבים משלו או משל הציבור . . . . . ז,ז

מבצר של גויים היה בשוק העליון . . . . . ח,א

גר, גרים

ממשכנים גרים . . . . . א,ג

מקבלים קורבנות מגרים . . . . . א,ה

גרים חייבים בקולבון . . . . . א,ו

גר שמת והניח זבחים, הנסכים קרבים משלו או משל הציבור . . . . . ז,ז

הגר בזמן הזה צריך להביא לקינו רבע דינר כסף . . . . . ח,ו

ביטלה רבן יוחנן בן זכאי מפני התקלה . . . . . ח,ו

עבר והקדיש לקינו בזמן הזה - קדשו . . . . . ח,ו

ד

דמאי

הלוקח זרע לבהמה - פטור מן הדמאי . . . . . ה,א

דרכי שלום

אין ממשכנים כוהנים מפני דרכי שלום . . . . . א,ג

ה

הפקר

הפקר בית דין הפקר ופטור מן המעשרות . . . . . א,ב

הקדש

שמא יזילו ונמצא ההקדש מפסיד . . . . . ב,א

אין ההקדש יוצא בלא שבועה . . . . . ב,א

הקדש ברשות הגבוה בכל מקום שהוא . . . . . ב,א

השוקל שקלו מן ההקדש . . . . . ב,ב

המקבל עליו לספק להקדש . . . . . ב,ב; ד,ה; ד,יא

אין מטריחים על הציבור יותר משלוש פעמים בשנה . . . . . ב,ד

אין משתכרים בשל הקדש . . . . . ד,ד; ד,ה

אין ההקדש מתחלל על ההקדש . . . . . ד,ה

המקדיש נכסיו והיו בהם דברים ראויים לקורבנות הציבור . . . . . ד,ו

אין ההקדש מתחלל על המלאכה אלא על המעות . . . . . ד,ו

המקדיש נכסיו והיתה בהם בהמה ראויה על גבי המזבח . . . . . ד,ז

ד,ז	סתם הקדשות לבדק הבית
ד,ז	הקדש בדק הבית חל על הכל
ד,ז	מועלים בגידולי הקדש בדק הבית
ד,ז	אין בקודשי בדק הבית הנאה לכוהנים
ד,ז	המקדיש עדרו
ד,ז	קודשי בדק הבית שפדאם תמימים - יצאו לחולין
ד,ז	ולדם וחלבם של קודשי מזבח וקודשי בדק הבית לאחר פדיונם
ד,ז	קודשי המזבח אינם חלים על קודשי בדק הבית
ד,ז	הקדיש תמימים - יימכרו לגבי מזבח
ד,ז	קדושת המזבח חלה על בעלי מומים
ד,ז	נקבה לעולה לא קדשה אלא הקדש דמים
ד,ז	המקדיש נכסיו והיו בהם דברים ראויים לגבי המזבח
ד,ז	כל שאינו ראוי ליקרב לא הוא ולא דמיו - לא קדש אלא הקדש דמים
ד,ה,ה	יד הקדש על העליונה
ה,ו	מוציאים מקודשי בדק הבית לקודשי מזבח
ז,ח; א,ז	תנאי בית דין הוא, המספק את הקינים הוא מספק את הפסולות
ח,ו	אין מקדישים ולא מעריכים ולא מחרימים בזמן הזה
ח,ו	אם הקדיש בזמן הזה - בהמה תיעקר, ומעות ילכו לים המלח

הר הבית

ז,ב	מעות שנמצאו בהר הבית
-----	----------------------

ח**חודשים**

א,א	אין מונים חודשים אלא מניסן
-----	----------------------------

חול המועד

א,א	בחול המועד עושים כל צורכי הרבים
א,א	בחול המועד מציינים על הקברות
א,א	בחול המועד יוצאים על הכלאיים

חטאת, חטאות

א,ד	חטאת יחיד וחטאת ציבור שנתכפרו באחרת
א,ה	חטאות אין מקבלים מיד הנוכרי
ב,ג	המכנס מעות לחטאתו - מותרן נדבה / חולין
ב,ג; ב,ד	החטאת אין לה קצבה
ב,ג	הפריש, סבור שהוא חייב ונמצא שאינו חייב
ב,ה	מותר חטאות - נדבה

חסיד

ה,ב	מעשה בחסיד אחד שהיה חופר בורות לעוברים ולשבים
-----	---

חשד

ג,ב	אדם צריך לצאת ידי הבריות כדרך שהוא צריך לצאת ידי המקום
ג,ב	קיווץ לא יתרום מפני החשד

ט**טבל**

ג,א	כל המשהה טבלו - עובר
-----	----------------------

טומאה

א,א	הטומאה קוראה לך בפיה ואומרת לך: פרוש!
-----	---------------------------------------

א,א	המאהיל על אבן אחת מצוינת, על שתי אבנים מצוינות וביניהן
ד,א	העומר בא בטומאה ואינו נאכל בטומאה
ד,ג	כדי שלא יצאו הכוהנים וייטמאו
ו,ו	בימי יואש נתנו ארון לנדבת בדק הבית חוץ לבית ה' מפני הטמאים
ח,א	הרוקים הנמצאים בירושלים
ח,א	דם נבילה, עד רביעית - טהור, יותר מכאן - טמא / טהור
ח,א	דם נבילה אינו מכשיר לקבל טומאה
ח,א	דם השרץ מטמא בכעדשה כבשרו ואינו מכשיר לקבל טומאה
ח,א	לא גזרו על הרוקים שבירושלים
ח,א	הטמאים מהלכים שיבולת, בשעת הרגל - הטמאים מהלכים מן הצד
ח,ב	הכלים הנמצאים בירושלים
ח,ב	לא גזרו על הכלים שבירושלים
ח,ג	סכין וקופיץ שנמצאו בירושלים
ח,ד	פרוכת שנטמאת בוולד הטומאה ובאב הטומאה
ח,ה	בשר קודשי קודשים שנטמא באב הטומאה ובוולד הטומאה
ח,ה	אב הטומאה וולד הטומאה

י
יואש

ו,א	יואש נמשח מפני עתליה
ו,ו	בימי יואש עשו / לא עשו כלי שרת מהנדבה לבדק הבית
ו,ו	בימי יואש עשו ארון לנדבת בדק הבית ונתנו אותו חוץ לבית ה'

יוון, יונית

ג,ב	יונית כתוב על הקופות
ו,ב-ג	שלוש עשרה פרצות פרצו מלכי יוון בסורג

יום טוב

ג,א	אי אפשר לעשר ביום טוב
-----	-----------------------

יכניה

ו,ב-ג	בשער יכניה יצא יכניה בגלותו
ו,ב-ג	נטל מפתחות של בית המקדש ועלה לגגו של ההיכל

ירושלים

א,ה	מקבלים מהנוכרים לחומת העיר?
ד,ב	חומת העיר וכל צורכי העיר באים משיירי הלשכה
ו,ב-ג	מים יצאו מירושלים ועד ים המלח
ז,ב	מעות שנמצאו לפני סוחרי בהמה ובהר הבית ובירושלים
ז,ג	בשר שנמצא בירושלים
ז,ו	בהמה שנמצאת מירושלים עד מגדל עדר
ח,א	הרוקים הנמצאים בירושלים
ח,א	מבצר של גויים היה בשוק העליון
ח,א	ערודות היו נותרים בירושלים, והיו עולי רגלים משתקעים בדם
ח,א	לא גזרו על הרוקים שבירושלים
ח,א	הטמאים מהלכים שיבולת, בשעת הרגל - הטמאים מהלכים מן הצד
ח,ב	הכלים הנמצאים בירושלים
ח,ב	לא גזרו על הכלים שבירושלים
ח,ג	סכין וקופיץ שנמצאו בירושלים

ישראל

- א,א . . . . . כל השחתה שהיו עושים, בהשכמה היו עושים אותה
- א,א . . . . . אין אתה יכול לעמוד על אופיה של האומה הזאת
- ב,ב . . . . . כשעלו ישראל מן הגולה היו שוקלים דרכונות
- ב,ב . . . . . לפי שחטאו ייתנו מחצית השקל
- ב,ב . . . . . לפי שעברו על עשרת הדיברות ייתנו מחצית השקל
- ג,ג . . . . . תורם שלוש התרומות לשם כל ישראל
- ד,א . . . . . בשעה שעלו ישראל מן הגולה, לא מצאו עצים בלשכה
- ה,ג . . . . . העם הביטו אחרי משה לגנאי / לשבח
- ו,א . . . . . הארון גלה עם ישראל לבבל
- ו,א . . . . . שני ארונות היו מהלכים עם ישראל במדבר
- ו,ב-ג . . . . . חורי יהודה עלו לראש גגותיהם ונפלו ומתו

יתומים

- ד,ד . . . . . נפקד משתכר משל יתומים אם ההפסד שלו והשכר שלהם

כ

כוהן, כוהנים

- א,ג . . . . . אין ממשכנים כוהנים
- א,ד . . . . . כוהן שהוא שוקל אינו חוטא / כוהן שאינו שוקל חוטא
- א,ד . . . . . הכוהנים דורשים מקרא זה לעצמם
- ב,ב; ד,יא . . . . . הכוהנים זריזים הם
- ב,ד . . . . . כבש פרה כוהנים גדולים עושים אותו משל עצמם
- ג,ד . . . . . שחצית גדולה היתה בבני כוהנים גדולים
- ג,ד . . . . . לא היה כוהן גדול מוציא פרתו בכבשו של חברו
- ג,ד . . . . . כדי שלא יצאו הכוהנים וייטמאו
- ה,ב . . . . . הכוהנים היו באים לידי חולי מעיים
- ה,ב . . . . . מעשה בכוהן אחד שהלביש לאיסטרטיוט אחד
- ו,א . . . . . מעשה בכוהן אחד שהיה מפציע עצים בלשכת דיר העצים
- ו,א . . . . . כוהן גדול בן כוהן גדול - טעון משיחה
- ו,א . . . . . אין מושחים כוהנים מלכים
- ו,ה . . . . . אישה מביאה דמי קן ואוכלת בקודשים ואינה חוששת שמא נתעצל כוהן
- ו,ו . . . . . עולות נדבה - הבשר לה' והעורות לכוהנים
- ז,ז . . . . . כשהכוהן מתקרב כתחילה לעבודה, מביא עשירית האיפה שלו
- ז,ז . . . . . כוהן שעבד עד שלא הביא עשירית האיפה שלו - עבודתו כשרה
- ז,ז . . . . . בו ביום נתקרב כתחילה לעבודה ונתמנה כוהן גדול - מביא שתים
- ח,ד . . . . . שלוש מאות כוהנים מטבילים את הפרוכת - גוזמה

כותי

- א,ה . . . . . כותי ששקל - אין מקבלים מידו
- א,ה . . . . . כותי כגוי / כישראל לכל דבר
- א,ה . . . . . אין מקבלים קיני זבים וקיני יולדות מיד הכותי

כלאיים

- א,א . . . . . באחד באדר משמעים על הכלאיים
- א,א . . . . . בחמישה עשר באדר יוצאים על הכלאיים
- א,א . . . . . שימוע כלאיים באדר השני
- א,א . . . . . בחול המועד יוצאים על הכלאיים
- א,ב . . . . . בראשונה היו עוקרים ומשליכים לפניהם

משרבו עוברי עבירה היו משליכים לדרכים . . . . . א,ב
 התקינו שיהיו מפקירים את כל השדה . . . . . א,ב

כלי שרת

מותר נסכים - לכלי שרת . . . . . א,ה; ד,ג; ד,ה
 מותר תרומה - לכלי שרת . . . . . ד,ה
 אין כלי שרת באים משל יחיד . . . . . ד,ה
 מכתשת עשו אותה ככלי שרת לקדש . . . . . ד,ה
 דבר שקדש בכלי שרת אינו נפדה . . . . . ד,ה
 על שולחן של כסף במערב הכבש נותנים כלי שרת . . . . . ו,ד
 בימי יואש עשו / לא עשו כלי שרת מהנדבה לבדק הבית . . . . . ו,ו
 עישרון מקדש . . . . . ז,ז

כפורת

יבוא זהב הכפורת ויכפר על זהב העגל . . . . . א,א

ל

לוחות

לוחות שלמים ולוחות שבורים היו בארון . . . . . ו,א
 אורכם ורוחבם של הלוחות . . . . . ו,א
 כיצד היו הלוחות כתובים? . . . . . ו,א
 בין כל דיבר ודיבר דקדוקיה ואותותיה של תורה . . . . . ו,א

לחם הפנים

תרומת הלשכה לוקחים בה את לחם הפנים . . . . . ד,א
 בית גרמו היו בקיאים במעשה לחם הפנים . . . . . ד,ה; ה,ב
 על שולחן של שיש / כסף באולם נותנים לחם הפנים בכניסתו . . . . . ו,ד
 על שולחן של זהב באולם נותנים לחם הפנים ביציאתו . . . . . ו,ד
 שולחן של זהב בהיכל שעליו לחם הפנים תמיד . . . . . ו,ד
 מהניסים שנעשו בבית המקדש, שהיו מוצאים את לחם הפנים חם . . . . . ו,ד
 לא היה שם לחם, מהו להניחו לשבת הבאה? . . . . . ו,ד
 עשרה שולחנות עשה שלמה, היה מסדר על של משה / על כולם . . . . . ו,ד
 שני בזיכים של לחם הפנים טעונים שני קמצים של לבונה . . . . . ו,ו; ז,ז
 קומץ לבונה החסר - פסול . . . . . ו,ו

מ

מגילה

בחמישה עשר באדר קוראים את המגילה בכרכים . . . . . א,א
 מקרא מגילה באדר השני . . . . . א,א
 הכל יוצאים קריאת מגילה בארבעה עשר באדר . . . . . א,א

מזבח הזהב

מזבח הזהב בא ממותר נסכים . . . . . ג,ד
 מזבח הזהב מעכב את הקורבן . . . . . ג,ד
 מזבח הזהב היה נתון באמצע הבית . . . . . ד,ו

מזבח העולה

מזבח העולה בא משיירי הלשכה . . . . . ג,ד
 אבני המזבח - מועלים בהן . . . . . ג,ד
 המזבח מעכב את הקורבן . . . . . ג,ד

- ו,ו . . . . . עוביים ואורכם של גזרי העצים למזבח
- ו,ו . . . . . מקום המערכה במזבח שבמשכן היה אמה על אמה
- ו,ו . . . . . יסוד וסובב וכרכוב וקרנות ומערכה במזבח שבמשכן - כולם אמה
- ד,ח . . . . . פעמים עליו כשלוש מאות כור אפר - גוזמה
- ו,ח . . . . . איברי התמיד ושל מוספים ניתנים על הכבש
- ו,ח . . . . . איברים של ראשי חודשים ניתנים על כרכוב המזבח
- ו,ח . . . . . כרכוב המזבח - אמה בין קרן לקרן, מקום הילוך רגלי הכוהנים

מים

- ו,ב-ג . . . . . בשער המים מכניסים צלוחית של ניסוך המים בחג
- ו,ב-ג . . . . . בשער המים המים מפכים ועתידים להיות יוצאים
- ו,ב-ג . . . . . מים יצאו מבית קודש הקודשים ועד מפתן הבית
- ו,ב-ג . . . . . מים יצאו מירושלים ועד ים המלח
- ו,ב-ג . . . . . מי אפסיים, מי ברכיים, מי מותניים, מי שחו
- ו,ב-ג . . . . . מי מעיין / תערובות / קטפרסות - כשרים / פסולים לנידה ולחטאת

מלך, מלכים

- ו,א . . . . . מלך בתחילה - טעון משיחה, מלך בן מלך - אינו טעון משיחה
- ו,א . . . . . אין מושחים מלכים אלא על גבי המעיין
- ו,א . . . . . אין מושחים מלכים אלא מפני המחלוקת
- ו,א . . . . . אין מלכי ישראל טעונים משיחה
- ו,א . . . . . יהוא ויהואחז באפרסמון נמשחו
- ו,א . . . . . אין מושחים מלכים אלא מן הקרן
- ו,א . . . . . שאול ויהוא נמשחו מן הפך, שהיתה מלכותם מלכות עוברת
- ו,א . . . . . דוד ושלמה נמשחו מן הקרן, שהיתה מלכותם מלכות קיימת
- ו,א . . . . . אין מושחים כוהנים מלכים
- ו,ב-ג . . . . . שלוש עשרה פרצות פרצו מלכי יוון בסורג
- ו,ב-ג . . . . . בשעה שעלה נבוכדנצר לכאן, יצאה סנהדרין גדולה לקראתו

מנהג

- א,א . . . . . לא אמר אלא הנהיג, הא להלכה - לא

מנורה

- ד,ג . . . . . המנורה מעכבת את הקורבן
- ו,ד . . . . . עשר מנורות עשה שלמה, היה מבעיר על של משה / על כולם
- ו,ד . . . . . אין המנורה כשרה אלא בדרום, היתה כנגד השולחן

מנחה

- א,ד . . . . . מנחת כוהן קרבה כליל, אין מנחת ציבור קרבה כליל
- ו,ב . . . . . מותר מנחה - למנחה
- ד,א . . . . . אסור לקמוץ על השיריים שאינם נאכלים
- ו,ו . . . . . קומץ מנחה החסר - פסול
- ו,ו . . . . . המתנדב מנחה - מביא עימה קומץ לבונה בקומצו של כוהן גדול / שלו
- ז,ז . . . . . תנאי בית דין הוא על מנחת כוהן גדול שמת, שתקרב משל הציבור / היורשים
- ז,ז . . . . . מנחת כוהן גדול שמת קרבה שלמה
- ז,ז . . . . . תנאי בית דין הוא אפילו על מנחת כוהן גדול שנטמא או נדחה ממום
- ז,ז . . . . . התקינו שמנחת כוהן גדול שמת תבוא מתרומת הלשכה
- ז,ז . . . . . מנחת כוהן גדול טעונה קומץ לבונה אחד שחרית ואחד בין הערביים
- ז,ז . . . . . מנחת כוהן גדול טעונה לוג ומחצה שמן שחרית ולוג ומחצה בין הערביים

מעילה

- ב,ב . . . . . הנותן שקלו לחברו לשקול על ידו ושקלו על ידי עצמו - מעל
- ב,ב . . . . . השוקל שקלו מן ההקדש - מעל

- מעילה בשיריים של תרומת הלשכה . . . . . ב,ב ; ג,ג ; ד,ד ; ג,ג
 מעות סתומים של נזיר שמת - מועלים בהן . . . . . ב,ו
 אבני המזבח וההיכל והעזרות - מועלים בהם . . . . . ד,ג
 מועלים בגידולי הקדש בדק הבית . . . . . ד,ז
 תנאי בית דין הוא על הפרה, שלא יהיו מועלים באפרה . . . . . ז,ח

מעשר בהמה

- האחים השותפים - פעמים שהם חייבים ופעמים שהם פטורים . . . . . ז,א
 הלקוח ושניתן לו מתנה - פטור ממעשר בהמה . . . . . ז,א
 שלוש גרנות למעשר בהמה . . . . . ג,ג
 אי אפשר לעשר ביום טוב . . . . . ג,ג
 אחד באלול ראש השנה למעשר בהמה . . . . . ג,ג
 האלולים מתעשרים בפני עצמם . . . . . ג,ג
 הנולדים - מצטרפים / אין מצטרפים . . . . . ג,ג
 מעשר בהמה עשו אותו כחנט / כשליש . . . . . ג,ג
 מחוסר זמן נכנס לדיר להתעשר . . . . . ג,ג
 מעשר בהמה נוהג בין בפני הבית ובין שלא בפני הבית . . . . . ח,ו

מעשר שני

- השוקל שקלו ממעשר שני . . . . . ב,ב
 מעות שנמצאו בין חולין למעשר שני . . . . . ז,א

מעשרות

- הפקר בית דין פטור מן המעשרות . . . . . א,ב
 מעשר דגן נוהג בין בפני הבית ובין שלא בפני הבית . . . . . ח,ו

מצורע

- לשון של מצורע בשקל . . . . . ד,ב
 מאכלו ומשקו של מצורע משתלחים חוץ לשלוש מחנות . . . . . ח,ה

מציאה

- גדי צלוי נמצא בדרך והתירוהו משום מציאה . . . . . ז,ה
 המוצא באסטרטיא ובפלטאי - הרי אלו שלו . . . . . ז,ה
 עיגול גבינה נמצא בפונדק והתירוהו משום מציאה . . . . . ז,ה
 חכמים היו מכריזים על מציאה שמצאו . . . . . ז,ה
 אמורא הביע משאלה למצוא מציאה ולקחת לעצמו, ומצא ולא לקח . . . . . ז,ה

משה

- כמין מטבע של אש הוציא הקב"ה מתחת כסא כבודו והראהו למשה . . . . . א,ו
 מפסולת הלוחות העשיר משה . . . . . ג,ה
 מחצב של אבנים טובות ברא הקב"ה וממנו העשיר משה . . . . . ג,ה
 העם הביטו אחרי משה לגנאי / לשבח . . . . . ג,ה
 שמן המשחה שעשה משה במדבר מעשה ניסים נעשו בו . . . . . ו,א
 התורה שנתן לו הקב"ה למשה . . . . . ו,א
 מעשה במנורת זהב שעשה משה במדבר . . . . . ד,ו

משומדים

- אין מקבלים קורבנות ממשומדים . . . . . א,ה

משכן

- ביום שהוקם המשכן נתרמה התרומה . . . . . א,א
 נתבעו למשכן ונתנו . . . . . א,א
 שלוש תרומות נאמרו בפרשה הזאת . . . . . א,א

מת

- מותר המתים - למתים . . . . . ב,ז

- בז, ב . . . . . מותר המת - ליורשיו / יהא מונח עד שיבוא אליהו
- בז, ב . . . . . מותר המת יבנו לו נפש על קברו ויעשו לו זילוף על גבי מיטתו
- בז, ב . . . . . גבו לו בחזקת שאין לו ונמצא שיש לו
- בז, ב . . . . . אין עושים נפשות לצדיקים

**נ
נבילה**

- ז, ד . . . . . בשר שנמצא בגבולין - איברים לוקים עליהם משם נבילה
- ז, ה . . . . . תשע חנויות מוכרות בשר נבילה ואחת מוכרת בשר שחוטה
- ז, ה . . . . . תשע חנויות מוכרות בשר שחוטה ואחת מוכרת בשר נבילה
- ז, ה . . . . . בשר הנמצא ביד גוי - כנמצא בפלטיא
- ז, ה . . . . . מעשה בא לפני רבי בשוחט שאמר שנתן נבילה לגוי
- ז, ה . . . . . רב אסר על בניי בבל בשר שנתעלם מן העין
- ז, ה . . . . . נקניק נמצא בבית כנסת . . . . .
- ז, ה . . . . . גדי צלוי נמצא בדרך והתירוהו משום רוב מהלכי דרכים
- ח, א . . . . . ערודות היו נותרים בירושלים, והיו עולי רגלים משתקעים בדם
- ח, א . . . . . מעשה בפרדה משל בית רבי שמתה וטיהרו את דמיה משום נבילה
- ח, א . . . . . דם נבילה, עד רביעית - טהור, יותר מכאן - טמא / טהור
- ח, א . . . . . דם נבילה אינו מכשיר לקבל טומאה

נדרים ונדבות

- א, ה . . . . . נדרים ונדבות מקבלים מיד הנוכרי
- א, ה . . . . . נוכרים נודרים ונידרים
- ד, א . . . . . יחידים מנדבים עצים ומוסרים אותם לציבור
- ד, א; ד, ה . . . . . אישה שעשתה כתונת צריכה למסור לציבור
- ו, ה . . . . . במקדש היו שופרות: קינים וגוזלי עולה, עצים, לבונה, זהב
- ו, ו . . . . . האומר: הרי עלי עצים - לא יפחות משני גזרים
- ו, ו . . . . . האומר: הרי עלי לבונה - לא יפחות מקומץ
- ו, ו . . . . . האומר: הרי עלי מטבע זהב - לא יפחות מדינר זהב
- ו, ו . . . . . האומר: הרי עלי עץ - מביא גזר אחד
- ו, ו . . . . . המתנדב מנחה - מביא עימה קומץ לבונה בקומצו של כוהן גדול / שלו
- ו, ו . . . . . האומר: הרי עלי זהב - מביא אפילו צינורה

נוכרי, נוכרי

- א, ה . . . . . נוכרי ששקל - אין מקבלים מידו
- א, ה . . . . . אין מקבלים קיני זבים וקיני יולדות מיד הנוכרי
- א, ה . . . . . חטאות ואשמות אין מקבלים מיד הנוכרי
- א, ה . . . . . נדרים ונדבות מקבלים מיד הנוכרי
- א, ה . . . . . מקבלים / אין מקבלים מהם נדבה לבדק הבית
- א, ה . . . . . נודרים ונידרים ומעריכים
- א, ה . . . . . מביא עם עולתו נסכים
- א, ה . . . . . מקבלים מהם לאמת המים ולחומת ירושלים?

נזיר

- ב, ו . . . . . מותר נזירים - לנזירים
- ב, ו . . . . . מותר נזיר - לנדבה
- ב, ו . . . . . מעות סתומים - מותרן נדבה / שלמים
- ב, ו . . . . . מעות סתומים של נזיר שמת
- ב, ו . . . . . מותר לחמו של נזיר - יירקב

ב,ו	מותר נסכיו של נזיר - יירקב / לנדבה	
		ניסים
ו,א	שמן המשחה שעשה משה במדבר מעשה ניסים נעשו בו	
ו,ד	מהניסים שנעשו בבית המקדש, שהיו מוצאים את לחם הפנים חם	
ו,ד	אין מזכירים מעשה ניסים	
		ניסן
ו,ח; א,א	זמנה של תרומת הלשכה מן החדשה באחד בניסן	
א,א	אין מונים חודשים אלא מניסן	
		נסכים
א,ה	נוכרי מביא עם עולתו נסכים	
ה,ה; ד,ג; ד,ה	מותר נסכים - לכלי שרת	
ד,ה	מותר נסכים - קיץ המזבח	
ד,ה	הנסכים שקדשו בכלי ונמצא הזבח פסול	
ה,ה	מי שהוא מבקש נסכים, הולך אצל הממונה על החותמות	
ז,ו	בהמה שנמצאת מירושלים עד מגדל עדר - המוצא מביא נסכיה	
ז,ו	התקינו בית דין שיהיו נסכיה באים משל הציבור	
ז,ז	גוי ששילח עולתו, נסכיה קרבים משלו או משל הציבור	
ז,ז	גר שמת והניח זבחים, הנסכים קרבים משלו או משל הציבור	
		ס
		סוכות
א,ג; א,א	תורמים את הלשכה בפרס החג	
ו,ב-ג	בשער המים מכניסים צלוחית של ניסוך המים בחג	
		סופרים
ה,ה	עשו את התורה ספורות ספורות	
		סוריה
ד,א	אין העומר בא מסוריה	
		סנהדרין
ה,ה	עיר הראויה לסנהדרין	
ה,ה	סנהדרין בינונית וחכמה	
ו,ב-ג	בשעה שעלה נבוכדנצר לכאן, יצאה סנהדרין גדולה לקראתו	
		ע
		עבדים
ג,א	ממשכנים עבדים משוחררים, אבל לא עבדים	
ה,ה	מקבלים שקלים מיד עבדים	
ו,א	עבדים משוחררים חייבים בקולבון, אבל לא עבדים	
		עגל
א,א	כל השחתה שהיו עושים, בהשכמה היו עושים אותה	
א,א	נתבעו לעגל ונתנו	
א,א	יבוא זהב הכפורת וכפר על זהב העגל	
ב,ד	לפי שחטאו ייתנו מחצית השקל	
		עולה, עולות
ה,ה	נוכרי מביא עם עולתו נסכים	
ב,ב	הגונב עולתו של חברו ושחטה סתם	

- מותר עולה - לעולה . . . . . ב,ו
 תנאי בית דין הוא על המותרות שיקרבו עולות . . . . . ד,ה; ז,א
 הפריש נקבה לעולתו - עושה / אינה עושה תמורה . . . . . ז,ד
 נקבה בעוף כשרה לבוא עולה . . . . . ז,ד; י,ד
 במקדש היו שישה שופרות לנדבה, לוקחים בה עולות . . . . . ו,ה; ו,ו
 עולות נדבה - הבשר לה' והעורות לכוהנים . . . . . ו,ו
 גוי ששילח עולתו, נסכיה קרבים משלו או משל הציבור . . . . . ז,ז
 גר שמת והניח זבחים, הנסכים קרבים משלו או משל הציבור . . . . . ז,ז

עולי רגלים

- שלוש גרנות למעשר בהמה, כדי שתהא בהמה מצויה לעולי רגלים . . . . . ג,א
 ערודות היו נותרים בירושלים, והיו עולי רגלים משתקעים בדם . . . . . ח,א

עולם הזה

- תבואה עושה לשישה חודשים ואילן עושה לשנים עשר חודש . . . . . ו,ב-ג

עזרא

- היה סופר בדברי תורה ובדברי חכמים . . . . . ה,א

עומר

- תרומת הלשכה לוקחים בה את העומר . . . . . ד,א
 אין העומר בא מסוריה . . . . . ד,א
 אין העומר בא אלא מן החדש ומן הארץ . . . . . ד,א
 ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות, שמביאים ממנה העומר . . . . . ד,א
 קציר העומר שהוא מצווה מותר בשביעית . . . . . ד,א
 העומר, מהו שיזרע לכך מתחילה בשביעית? . . . . . ד,א
 העומר בא בטומאה ואינו נאכל בטומאה . . . . . ד,א
 מעשה שבא העומר מגגות צריפין . . . . . ה,א
 בימי יואל עשתה התבואה לחמישה עשר יום וקרב ממנה העומר . . . . . ו,ב-ג

עיבור השנה

- עיבור השנה בשביעית ובמוצאי שביעית . . . . . א,ב

עיבור צורה

- בשר שנמצא בעזרה ובירושלים - תעובר צורתו ויצא לבית השריפה . . . . . ז,ג
 היסח דעת טעון עיבור צורה . . . . . ז,ג

עיוור

- רבי הושעיה רבה פייס את רבו העיוור של בנו . . . . . ה,ו
 רבי אליעזר בן יעקב גמל חסד לעני עיוור . . . . . ה,ו

עני, עניים

- השוקל על יד עני - פטור מקולבון . . . . . ז,א
 מותר עניים - לעניים . . . . . ב,ז
 מותר עני - לאותו עני . . . . . ב,ז
 אין גובים טלית בטלית . . . . . ב,ז
 אין משתכרים משל עניים . . . . . ד,ד
 לשכת חשאים - עניים בני טובים מתפרנסים מתוכה בחשאי . . . . . ה,ו

עצרת

- תורמים את הלשכה בפרס העצרת . . . . . א,א; ג,א

רבי עקיבה

- התקין מדרש, הלכות והגדות . . . . . ה,א
 התקין כללים ופרטים . . . . . ה,א
 נחום איש גס זו ורבי עקיבה . . . . . ה,ו

ערכים

- נוכרים מעריכים . . . . . א,ה
 ערכים - לבדק הבית . . . . . א,ה

עשירית האיפה

- מותר עשירית האיפה של מנחת חוטא - נדבה . . . . . ב,ה
 מותר עשירית האיפה של כוהן - לים המלח / לנדבה . . . . . ב,ה; ב,ו; ז,א; ז,ז
 עשירית האיפה של כוהן גדול - חוצה ומקדש / מקדש וחוצה . . . . . ז,ז
 כוהן גדול שהקריב מחצה בשחרית ומת ומינו כוהן אחר תחתיו . . . . . ז,ז
 כשהכוהן מתקרב כתחילה לעבודה, מביא עשירית האיפה שלו . . . . . ז,ז
 כוהן שעבד עד שלא הביא עשירית האיפה שלו - עבודתו כשרה . . . . . ז,ז
 בו ביום נתקרב כתחילה לעבודה ונתמנה כוהן גדול - מביא שתיים . . . . . ז,ז
 מנחת חביתים - אופה ומטגן בשעת הבאה ולא בשחרית . . . . . ז,ז
 מנחת חביתים - עושה חמין בשחרית לרבך אותה . . . . . ז,ז
 מנחת חביתים - מטגן ואופה / אופה ומטגן . . . . . ז,ז
 מנחת חביתים - אופה נא / אופה רכה / אופה נוי . . . . . ז,ז

עשרת הדיברות

- לפי שעברו על עשרת הדיברות ייתנו מחצית השקל . . . . . ב,ד
 כיצד היו הלוחות כתובים? . . . . . ו,א
 בין כל דיבר ודיבר דקדוקיה ואותותיה של תורה . . . . . ו,א

עתיד לבוא

- כבוד מתוקן לצדיקים לעתיד לבוא . . . . . ה,ב
 שמן המשחה כולו קיים לעתיד לבוא . . . . . ו,א
 בשער המים המים מפכים ועתידים להיות יוצאים . . . . . ו,ב-ג
 מים יצאו מבית קודש הקודשים ועד מפתן הבית . . . . . ו,ב-ג
 מים יצאו מירושלים ועד ים המלח . . . . . ו,ב-ג
 ים המלח והים הגדול - ימתקו, ים סמכו וים טיבריא - תרבה דגתם . . . . . ו,ב-ג
 תבואה עושה לחודש אחד ואילן עושה לשני חודשים . . . . . ו,ב-ג
 תבואה עושה לחמישה עשר יום ואילן עושה לחודש אחד . . . . . ו,ב-ג
 אילן בכל חודש וחודש יהא מבכר . . . . . ו,ב-ג
 עלי האילן - לתרפיה ולהתיר פה שלמעלן ושלמטן ופה עקרות ואילמים . . . . . ו,ב-ג

פ

פאה

- גדיש שלא לוקט תחתיו - הנוגעות בארץ הן של עניים משום קנס . . . . . א,ב

פדיון הבן

- לפי שמכרו בכורה של רחל בעשרים כסף יפדו בן בכור בעשרים כסף . . . . . ב,ד

פומפי

- תורמים את הלשכה בשלושה פרקים כדי לעשות פומפי לדבר . . . . . א,א

רבי פינחס בן יאיר

- חמורתו של רבי פינחס בן יאיר . . . . . ה,א
 מעשה בחסיד אחד שהיה חופר בורות לעוברים ולשבים . . . . . ה,ב

פסח

- תורמים את הלשכה בפרס הפסח . . . . . א,א; ג,א
 מותר הפסח - לשלמים . . . . . ב,ו
 מניין שהפסח משתנה לשם שלמים? . . . . . ב,ו
 הפסח משתנה לשם שלמים אם שחטו לשם שלמים / לשם עולה . . . . . ב,ו

- ב,ו . . . . . שחטו לשם עולה על מנת לזרוק דמו למחר
 ב,ו . . . . . שחטו לשמו ושלא לשמו בשאר ימות השנה
 ב,ו . . . . . שחטו בשתיקה בשאר ימות השנה
 ד,ז . . . . . הפריש נקבה לפסחו - עושה / אינה עושה תמורה
 ד,ז . . . . . פסח הבא שלמים - גופו קרב שלמים

פרה אדומה

- ד,ב . . . . . פרה באה מתרומת הלשכה
 ד,ב . . . . . כבש פרה בא משיירי הלשכה
 ד,ב . . . . . כבש פרה כוהנים גדולים עושים אותו משל עצמם
 ד,ב . . . . . לשון של פרה בשתי סלעים / בשתי סלעים ומחצה
 ד,ג . . . . . לא היה כוהן גדול מוציא פרתו בכבשו של חברו
 ד,ג . . . . . שמעון הצדיק עשה שתי פרות
 ד,ג . . . . . מעלה היא בפרה, סלסול הוא בפרה
 ז,ח . . . . . תנאי בית דין הוא על הפרה, שלא יהיו מועלים באפרה
 ז,ח . . . . . מועלים בפרה
 ז,ח . . . . . גזרו שימעלו באפרה, וכיוון שנגדרו גזרו שלא ימעלו באפרה

פרוכת

- ד,ג . . . . . נשים האורגות בפרוכות נוטלות שכרן מתרומת הלשכה / מבדק הבית
 ד,ג . . . . . הפרוכת מעכבת את הקורבן
 ה,ב . . . . . היה ממונה על אורגי פרוכות
 ח,ד . . . . . פרוכת שנטמאת בוולד הטומאה ובאב הטומאה
 ח,ד . . . . . כדי שיראו העם את מלאכתה שהיא נאה
 ח,ד . . . . . עובייה, מספר הנימים והחוטים, אורכה ורוחבה
 ח,ד . . . . . שתיים עושים בכל שנה
 ח,ד . . . . . שלוש מאות כוהנים מטבילים אותה - גוזמה
 ח,ד . . . . . "מעשה חושב" - שני פרצופים, ארי מכאן וארי מכאן / ארי מכאן ונשר מכאן

פתחיה

- ה,א . . . . . ממונה על הקינים
 ה,א . . . . . פותח דברים ודורשם ויודע בשבעים לשון
 ה,א . . . . . מעשה שבא שתי הלחם מעין סוכר
 ה,א . . . . . מעשה בשלוש נשים שהביאו קיניהן

צ

צדיק, צדיקים

- ב,ז . . . . . אין עושים נפשות לצדיקים, דבריהם הם זכרונם
 ה,ב . . . . . כבוד מתוקן לצדיקים לעתיד לבוא
 ה,ג . . . . . לראות את הצדיק ולזכות

צדקה

- ה,ו . . . . . שני אמוראים קיבלו צדקה ונתנו לאחרים
 ה,ו . . . . . אמורא אחד חילק צדקה בלילה
 ה,ו . . . . . אשרי משכיל בצדקה היאך לעשותה, כמו שעשה אמורא אחד
 ה,ו . . . . . זקנים שהיו לוקחים צדקה בין ראש השנה ליום הכיפורים
 ה,ו . . . . . נחמיה איש שיחין וירושלמי אחד
 ה,ו . . . . . נחום איש גם זו ומוכה שחין אחד
 ה,ו . . . . . אמוראים הוכיחו את חבריהם שלא נתנו ממונם למי שיעמלו בתורה

צדקיהו

- שלישי לתולדות, רביעי למלכות . . . . . א,ו
- צידק עליו מידת הדין . . . . . א,ו
- בימיו שלמה מלכות בית דוד . . . . . א,ו

צורכי הרבים

- בחמישה עשר באדר עושים כל צורכי הרבים . . . . . א,א
- בחול המועד עושים כל צורכי הרבים . . . . . א,א
- אילו הן צורכי הרבים? . . . . . א,א

ציון קברות

- בחמישה עשר באדר מציינים על הקברות . . . . . א,א
- בחול המועד מציינים על הקברות . . . . . א,א
- מניין לציון? . . . . . א,א
- מציינים על העצמות, על השזרה ועל הגולגולת . . . . . א,א
- מציינים על גבי אבן קבועה . . . . . א,א
- מציינים במקום טהרה . . . . . א,א
- אין מציינים על הפשר . . . . . א,א

**ק
קב"ה**

- כמין מטבע של אש הוציא הקב"ה מתחת כסא כבודו והראהו למשה . . . . . א,ו
- מאריך אפו וגובה את שלו . . . . . ה,ב
- מדקדק כחוט השערה . . . . . ה,ב
- מוראו על הקרובים יותר מן הרחוקים . . . . . ה,ב
- כל מה שברא הקב"ה לכבודו ברא . . . . . ה,ב
- התורה שנתן לו הקב"ה למשה . . . . . ו,א

קורבן, קורבנות

- תרומת שקלים לקורבן - יד כולם שווה . . . . . א,א
- שלא יהא קורבן מתקרב אלא משלהם תחילה . . . . . א,א; ג,ג
- תרומת הלשכה לוקחים בה כל קורבנות הציבור . . . . . א,ד; ג,ד
- הוא משתנה קורבן יחיד לקורבן ציבור . . . . . ד,א
- כל קורבנות היחיד והציבור באים מן הארץ ומחוצה לארץ . . . . . ד,א
- כל קורבנות היחיד והציבור באים מן החדש ומן הישן . . . . . ד,א
- מעכבים את הקורבן . . . . . ד,ג
- הותירו תמידים - נפדים כתמימים / כפסולי המוקדשים . . . . . ד,ה
- הותירו שעירים - נפדים / מקייצים בהם את המזבח . . . . . ד,ה
- אין קורבנות ציבור נקבעים אלא בשחיטה . . . . . ד,ה
- המקדיש נכסיו והיו בהם דברים ראויים לקורבנות הציבור . . . . . ו,ד
- המקדיש נכסיו והיתה בהם בהמה ראויה על גבי המזבח . . . . . ז,ד
- בשר קודשי קודשים שנטמא באב הטומאה ובוולד הטומאה . . . . . ח,ה
- מוספי שבת ומוספי ראש חודש - מוספי ראש חודש / שבת קודמים . . . . . ח,ו
- כל התדיר מחברו - קודם את חברו . . . . . ח,ו

קטורת

- הקטורת באה מתרומת הלשכה . . . . . ג,ד
- מותר הקטורת מה היו עושים בה? . . . . . ד,ה
- אם בא חדש בזמנו - לוקחים אותה מתרומה חדשה . . . . . ד,ה
- בית אבטינס היו בקיאים בפיטום הקטורת . . . . . ד,ה; ה,ב

פיטמה בחולין . . . . . ד,ה
 בית אבטינס היו נוטלים בשכרם קטורת . . . . . ד,ה; ד,ו

קטן, קטנים

אין ממשכנים קטנים . . . . . א,ג
 קטן שהתחיל אביו לשקול על ידו - אינו פוסק . . . . . א,ג
 תובעים קטן שהביא שתי שערות . . . . . א,ג
 אין ממשכנים אב ששוקל על יד בנו עד שיביא שתי שערות . . . . . א,ג
 מקבלים מיד קטנים . . . . . א,ה
 אין תובעים קטן שלא הביא שתי שערות . . . . . א,ה
 אין חייבים בקולבון . . . . . א,ו
 השוקל על יד קטן - פטור מקולבון . . . . . א,ו

קינים

אין מקבלים קיני זבים וקיני יולדות מיד הנוכרי והכותי . . . . . א,ה
 מותר קיני זבים וקיני יולדות - נדבה . . . . . ב,ה
 פתחיה על הקינים . . . . . ה,א
 מעשה בשלוש נשים שהביאו קיניהן . . . . . ה,א
 במקדש היו שופרות: קינים וגוזלי עולה . . . . . ו,ה
 האישה שאמרה: הרי עלי קן - מביאה דמי קן ונותנת בשופר . . . . . ו,ה
 תנאי בית דין הוא, המספק את הקינים הוא מספק את הפסולות . . . . . ז,א; ז,ח
 תנאי בית דין הוא על הקינים הפסולות, שיהיו באות משל הציבור . . . . . ז,ח

ר**ראש חודש**

מוספי שבת ומוספי ראש חודש - מוספי ראש חודש / שבת קודמים . . . . . ח,ו
 שיר של שבת ושיר של ראש חודש - שיר של ראש חודש קודם . . . . . ח,ו
 כדי לפרסמו שהוא ראש חודש . . . . . ח,ו

רמאים

יום ומשמר וחודש כתוב על החותמות מפני הרמאים . . . . . ה,ה
 השופרות היו צרות מלמעלן ורחבות מלמטן מפני הרמאים . . . . . ו,א

ש**שבוי**

מותר שבויים - לשבויים . . . . . ב,ז
 מותר שבוי - לאותו שבוי . . . . . ב,ז
 אין פודים שבוי בשבוי . . . . . ב,ז

שבועה

בני העיר ששילחו את שקליהם ונגנבו או שאבדו - נשבעים . . . . . ב,א
 קודשים שהוא חייב באחריותם . . . . . ב,א
 שבועת תקנה . . . . . ב,א
 אין ההקדש יוצא בלא שבועה . . . . . ב,א

שביעית

עיבור השנה בשביעית ובמוצאי שביעית . . . . . א,ב
 רבי התיר להביא ירק מחוץ לארץ לארץ בשביעית . . . . . א,ב
 השוקל שקלו מדמי שביעית . . . . . ב,ב
 שומרי ספחים בשביעית נוטלים שכרם מתרומת הלשכה . . . . . ד,א

קציר העומר שהוא מצווה מותר בשביעית . . . . . ד,א
 העומר, מהו שיזרע לכך מתחילה בשביעית? . . . . . ד,א

שולחן

השולחן מעכב את הקורבן . . . . . ד,ג
 שולחן של זהב בהיכל שעליו לחם הפנים תמיד . . . . . ד,ו
 עשרה שולחנות עשה שלמה, היה מסדר על של משה / על כולם . . . . . ד,ו
 אין השולחן כשר אלא בצפון, היה נתון מחצי הבית ולפנים . . . . . ד,ו

שיר

שיר של שבת ושיר של ראש חודש - שיר של ראש חודש קודם . . . . . ה,ו

שלמה

שלמה נמשח מפני מחלוקתו של אדוניהו . . . . . ו,א
 שלמה נמשח מן הקרן, שהיתה מלכותו מלכות קיימת . . . . . ו,א
 עשרה שולחנות עשה שלמה . . . . . ד,ו
 עשר מנורות עשה שלמה . . . . . ד,ו
 המנורות כילו זהבו של שלמה . . . . . ד,ו
 נטל אלף כיכרי זהב והכניסן לאור והוציאן, עד שהעמידן על אחד . . . . . ד,ו

שלמים

מותר שלמים - לשלמים . . . . . ב,ו
 מותר הפסח - לשלמים . . . . . ב,ו
 מניין שהפסח משתנה לשם שלמים? . . . . . ב,ו
 הפסח משתנה לשם שלמים אם שחטו לשם שלמים / לשם עולה . . . . . ב,ו

שמן המשחה

משנגז הארון, נגנזה עימו צלוחית שמן המשחה . . . . . ו,א
 פיטום שמן המשחה . . . . . ו,א
 שמן המשחה שעשה משה במדבר מעשה ניסים נעשו בו . . . . . ו,א
 מלך בתחילה - טעון משיחה, מלך בן מלך - אינו טעון משיחה . . . . . ו,א
 כוהן גדול בן כוהן גדול - טעון משיחה . . . . . ו,א
 אין מושחים מלכים אלא על גבי המעיין . . . . . ו,א
 אין מושחים מלכים אלא מפני המחלוקת . . . . . ו,א
 אין מלכי ישראל טעונים משיחה . . . . . ו,א
 יהוא ויהואחז באפרסמון נמשחו . . . . . ו,א
 אין מושחים מלכים אלא מן הקרן . . . . . ו,א
 שאול ויהוא נמשחו מן הפך, שהיתה מלכותם מלכות עוברת . . . . . ו,א
 דוד ושלמה נמשחו מן הקרן, שהיתה מלכותם מלכות קיימת . . . . . ו,א
 אין מושחים כוהנים מלכים . . . . . ו,א

שקלים

באחד באדר משמעים על השקלים . . . . . א,א
 זמנה של תרומת הלשכה מן החדשה באחד בניסן . . . . . א,א; ה,ו
 ביום שהוקם המשכן נתרמה התרומה . . . . . א,א
 שימוע שקלים באדר השני . . . . . א,א
 בני בבל משמעים על השקלים מראש החורף . . . . . א,א
 בשלושה פרקים בשנה תורמים את הלשכה . . . . . א,א; ג,א
 תורמים את הלשכה בשלושה פרקים כדי לעשות פומפי לדבר . . . . . א,א
 תרומת שקלים לקורבן - יד כולם שווה . . . . . א,א
 שלוש תרומות נאמרו בפרשת שקלים . . . . . א,א
 בחמישה עשר באדר שולחנות יושבים במדינה . . . . . ג,א
 בעשרים וחמישה באדר שולחנות ישבו במקדש . . . . . ג,א

ג,א	ממשכנים לוויים וישראלים, אבל לא נשים ועבדים וקטנים
ג,א	קטן שהתחיל אביו לשקול על ידו - אינו פוסק
ג,א	אין ממשכנים כוהנים
ג,א	תובעים קטן שהביא שתי שערות
ג,א	אין ממשכנים אב ששוקל על יד בנו עד שיביא שתי שערות
ד,א	כוהן שהוא שוקל אינו חוטא / כוהן שאינו שוקל חוטא
ד,א	שנים עשר שבטים יתנו
ד,א	נדבת יחיד שנמסרה לציבור, כמי שהיא נדבת ציבור
ד,א	כל העובר בים ייתן / כל העובר על הפיקודים ייתן
ה,א	מקבלים מיד נשים ועבדים וקטנים
ה,א	נוכרי וכותי ששקלו - אין מקבלים מידם
ה,א	אין תובעים קטן שלא הביא שתי שערות
ו,א	לוויים וישראלים חייבים בקולבון, אבל לא נשים ועבדים וקטנים
ו,א	השוקל על יד קטן - פטור מקולבון
ו,א	השוקל על ידו ועל יד חברו - חייב בקולבון אחד / שני קולבונות
ו,א	נתן סלע ליטול שקל - חייב שני קולבונות / אחד / שלושה
ו,א	רבי מאיר אמר: קולבוננו תורה
ז,א	השוקל על יד עני - פטור מקולבון
ז,א	האחים השותפים - פעמים שחייבים בקולבון ופעמים שפטורים
ז,א	כמה הוא קולבון?
ז,א	להיכן היו הקולבונות נופלים?
ב,א	מצרפים שקלים דרכונות
ו,ה; ב,א	במקדש היו שופרות: תקלין חדתיך ותקלין עתיקין
ב,א	במדינה היו שופרות: תקלין חדתיך
ב,א	בני העיר ששילחו את שקליהם ונגנבו או שאבדו - נשבעים
ב,א	נמצאו או שהחזירו הגנבים - אלו ואלו שקלים
ב,א	אין נפדים בשווה כסף
ב,א	תורמים על הגבוי ועל העתיד להיגבות ועל הממושכן
ב,א	הפריש שקלו ואבד
ב,ב	הנותן שקלו לחברו לשקול על ידו ושקלו על ידי עצמו
ב,ב	השוקל שקלו מן ההקדש
ב,ב	השוקל שקלו ממעשר שני ומדמי שביעית
ג,ג; ב,ב	במסוים משל בית רבן גמליאל היה דוחף לקופה ותורם לשמו
ב,ב	בית דין ממשכנים
ג,ב	המכנס מעות לשקלו - מותרן נדבה / חולין
ד,ג; ב,ג	השקלים יש להם קצבה
ג,ב	הפריש, סבור שהוא חייב ונמצא שאינו חייב
ד,ב	כשעלו ישראל מן הגולה היו שוקלים דרכונות
ד,ב	אדם צריך לשלש שקלו שלוש פעמים בשנה
ד,ב	אדם חייב באחריות שקלו שלוש פעמים בשנה
ג,ב; ד,ב	בשלושה פרקים תורמים את הלשכה בשלוש קופות של שלוש סאים
ד,ב	לפי שחטאו ייתנו מחצית השקל
ד,ב	לפי שעברו על עשרת הדיברות ייתנו מחצית השקל
ד,ב	לפי שמכרו בכורה של רחל בעשרים כסף ייתנו מחצית השקל
ה,ב	מותר שקלים - חולין
ז,ה; ב,ו; ז,א; ז,ז	הפריש שקלו ומת - לנדבה
ג,ב	אין התורם נכנס בפרגוד חפות ובמנעל ובסנדל

- מסתפק מהקופה הראשונה קודם לשנייה, מהשנייה קודם לשלישית . . . . . ג,ב
- קיווץ לא יתרום מפני החשד . . . . . ג,ב
- הגזברים היו מפשפשים בקילקין . . . . . ג,ב
- מדברים עם התורם משעה שנכנס עד שעה שיצא . . . . . ג,ב
- התורם אומר ברכה . . . . . ג,ב
- התורם אומר "אתרום?" והם אומרים "תרום" שלוש פעמים . . . . . ג,ג
- התורם מחפה בקטבליות בתרומה הראשונה והשנייה . . . . . ג,ד
- תרומה ראשונה לשם... , שנייה לשם... , שלישית לשם... . . . . . ג,ד
- שמט את הקטבליות - נעשו כולן שיריים . . . . . ג,ד
- תרומה שלישית היתה עשירה שבכולן . . . . . ג,ד
- תורם שלוש התרומות לשם כל ישראל . . . . . ג,ד
- אף על פי שיש בראשונה, נוטל מהשנייה . . . . . ג,ד
- שלמה שלישית - חוזר לשנייה . . . . . ג,ד
- שלמו שלושתן - חוזר ושוקל / חוזר לשיריים . . . . . ג,ד
- תרומת הלשכה לוקחים בה כל קורבנות הציבור . . . . . ג,ד; א,ד
- שומרי ספחים בשביעית נוטלים שכרם מתרומת הלשכה . . . . . ג,ד
- פתחי אבנים נוטלים שכרם מתרומת הלשכה . . . . . ג,ד
- פרה ושעיר המשתלח ולשון של זהורית באים מתרומת הלשכה . . . . . ג,ד
- כבש פרה וכבש שעיר המשתלח ולשון שבין קרניו באים משיירי הלשכה . . . . . ג,ד
- אמת המים וחומת העיר וכל צורכי העיר באים משיירי הלשכה . . . . . ג,ד
- תלמידי חכמים המלמדים את הכוהנים נוטלים שכרם מתרומת הלשכה . . . . . ג,ד
- מבקרי מומי קודשים נוטלים שכרם מתרומת הלשכה . . . . . ג,ד
- מגיהי ספר העזרה נוטלים שכרם מתרומת הלשכה . . . . . ג,ד
- דייני גזילות נוטלים שכרם מתרומת הלשכה . . . . . ג,ד
- נשים האורגות בפרוכות נוטלות שכרן מתרומת הלשכה . . . . . ג,ד
- מזבח העולה וההיכל והעזרות באים משיירי הלשכה . . . . . ג,ד
- מותר שיירי הלשכה לוקחים בהם יינות, שמנים וסלתות . . . . . ד,ד
- מותר התרומה עושים בה ריקועי זהב לבית קודש הקודשים . . . . . ד,ה
- מותר תרומה - לכלי שרת / קיץ המזבח . . . . . ד,ה
- תקלין חדתין - שבכל שנה ושנה . . . . . ו,ה
- תקלין עתיקין - מי שלא הביא אשתקד שוקל לשנה הבאה . . . . . ו,ה
- אין הכוהן מוציא מעות מהלשכה עד שהוא מחללן על הבהמה . . . . . ז,ב
- התקינו שמנחת כוהן גדול שמת תבוא מתרומת הלשכה . . . . . ז,ז
- השקלים אינם נוהגים אלא בפני הבית . . . . . ח,ו
- המקדיש שקלים בזמן הזה - הרי זה קודש / לא קדשו . . . . . ח,ו

שרץ

- דם השרץ מטמא בכעדשה כבשרו ואינו מכשיר לקבל טומאה . . . . . ח,א

שתי הלחם

- תרומת הלשכה לוקחים בה את שתי הלחם . . . . . ד,א
- אין שתי הלחם בא אלא מן החדש ומן הארץ . . . . . ד,א
- ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות, שמביאים ממנה שתי הלחם . . . . . ד,א
- מעשה שבא שתי הלחם מעין סוכר . . . . . ה,א

**ת
תורה**

- סופרים עשו את התורה ספורות ספורות . . . . . ה,א

עזרא היה סופר בדברי תורה ובדברי חכמים . . . . . ה,א
 אמוראים הוכיחו את חבריהם שלא נתנו ממונם למי שיעמלו בתורה . . . . . ה,ו
 בין כל דיבר ודיבר דקדוקיה ואותותיה של תורה . . . . . ו,א
 אין מוקדם ומואחר בתורה . . . . . ו,א
 התורה שנתן לו הקב"ה למשה . . . . . ו,א

תלמיד וחבר

בן עזאי תלמיד וחבר היה לרבי עקיבה . . . . . ג,א

תמורה

הפריש נקבה לעולתו ולפסחו ולאשמו - עושה / אינה עושה תמורה . . . . . ד,ז; ז,ד
 הרובע והנרבע - עושים תמורה . . . . . ד,י

תשרי

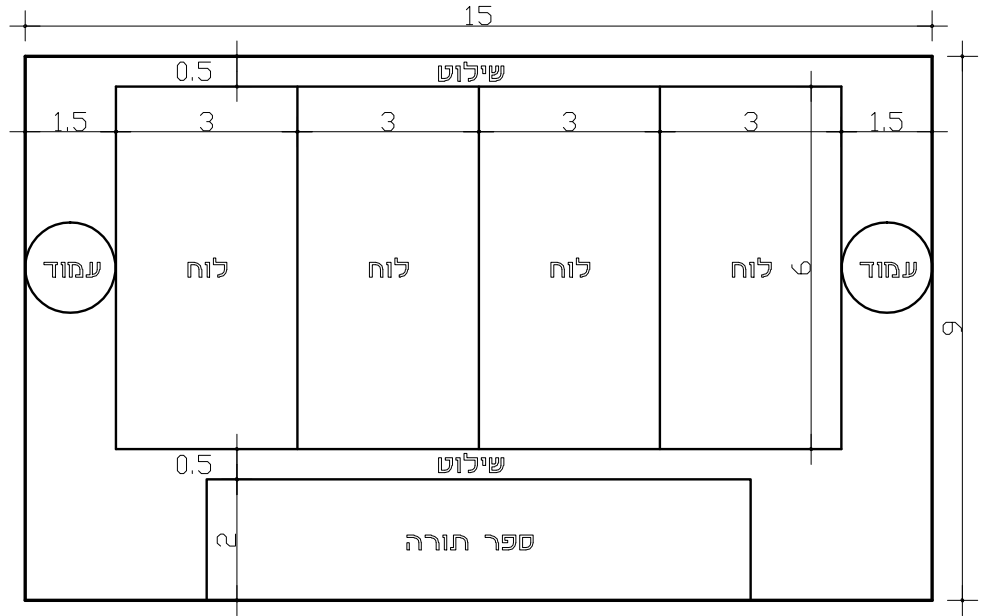
אחד בתשרי ראש השנה למעשר בהמה . . . . . ג,א

מידות הארון והלוחות

ירושלמי שקלים פרק ו'

כל המידות בטפחים

שיטת רבי מאיר

שיטת רבי יהודה

